Rijksoverheid

Nationaal Water Programma 2022-2027

Reactienota op zienswijzen en adviezen

Inhoudsopgave

1 Inleiding 3
1.1 Waarom NWP en deze reactienota? 3
1.2 Proces en participatie 5
1.3 Leeswijzer 6
2 De zienswijzen onder de loep 8
2.1 Veelvoorkomende thema's 8
2.2 Indieners van zienswijzen 9
3 Ingebrachte zienswijzen en reacties 11
3.1 Algemeen beeld 11
3.2 Deel A: Nationaal waterbeleid 12
3.3 Deel B: Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat 15
3.4 Deel C: Gebieden 16
3.5 Programma Noordzee 17
3.6 PlanMER 21
3.7 Wijzigingen in het NWP 21
4 Advisering en toetsing 24
4.1 Watertoets 24
4.2 Omgevingsberaad Wadden - Advies NWP 25
4.3 Omgevingsberaad Wadden - Advies Programma Noordzee 25
4.4 Advies Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving 26
4.5 Uitvoerbaarheidstoets 26
4.6 Juridische toets 27
5 PlanMER NWP 28
5.1 Toetsingsadvies over het milieueffectrapport 28
5.2 Reactie op het toetsingsadvies 29
6 Afstemming Tweede Kamer en vaststelling NWP 33
7 Overzicht van de indieners van zienswijzen op het Ontwerp-NWP per categorie 34

Bijlage 1 Aanvulling op het plan-milieueffectrapport NWP (PlanMER NWP) 40
Bijlage 2 Totaaloverzicht van zienswijzen en reacties op de zienswijzen, per indiener 60

1 Inleiding

Voor u ligt de reactienota op het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 (Ontwerp-NWP). In de nota staan de reacties op de ingediende zienswijzen, een toelichting op de adviezen en toetsen op het Ontwerp-NWP en een schets van het gevolgde en toekomstige proces van planvorming en besluitvorming. Het kabinet bedankt de indieners voor hun inbreng en betrokkenheid bij het Ontwerp-NWP. De zienswijzen dragen bij aan de integraliteit van het Nationaal Water Programma 2022-2027 (NWP) en zijn benut om het NWP verder aan te scherpen.

1.1 Waarom NWP en deze reactienota?

Nooit klaar met ons water

In Nederland leven we met, naast, op en in het water. Zonder dijken, duinen en dammen zou 60% van Nederland regelmatig overstromen. Dat raakt bijna 9 miljoen inwoners en het hart van onze economie. Ook andere grote uitdagingen liggen binnen het waterdomein. Nederland moet zich aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering: we blijven werken aan goede bescherming tegen overstromingen en aan een klimaatrobuuste zoetwatervoorziening bij toenemende droogte. Verder blijven wij ons inspannen voor een goede waterkwaliteit, hoogwaardige natuur, grote biodiversiteit en een duurzame drinkwatervoorziening. Daarnaast zijn allerlei functies afhankelijk van water, zoals de scheepvaart en de landbouw. Op de Noordzee moeten veel functies, waaronder de opgave voor windenergie, duurzame visserij, scheepvaart en zandwinning, in balans met elkaar een plek krijgen. In Nederland zijn we dus nooit klaar met ons water. Iedereen heeft een verantwoordelijkheid om voorbereid te zijn op te veel en te weinig water, om bewust om te gaan met water en om ons water schoon te houden. Nu en in de toekomst.

Eén programma voor beleid en beheer

De ministers van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), voor Natuur en Stikstof (NenS) en voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO), stellen op grond van de Waterwet elke 6 jaar een Nationaal Waterplan vast. Voor diezelfde termijn stelt de rijksoverheid ook een beheer- en ontwikkelplan voor de rijkswateren op. Voor de periode 2022-2027 zijn deze twee plannen samengebracht in één programma: het Nationaal Water Programma 2022-2027 (NWP). Hierdoor zijn het nationale waterbeleid en het beheer van de rijkswateren in goede samenhang tot stand gekomen. Hiermee wordt geanticipeerd op de inwerkingtreding van de Omgevingswet, en het NWP is wat betreft waterbeleid een uitwerking van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Belangrijke onderwerpen in het NWP zijn onder meer klimaatadaptatie, waterveiligheid, zoetwater en waterverdeling, waterkwaliteit en natuur, scheepvaart, en de gebruiksfuncties van de rijkswateren, zoals drinkwater en waterrecreatie.

Breed participatieproces

In het NWP beschrijft de rijksoverheid de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid en de uitvoering in de rijkswateren en rijksvaarwegen. Belangrijke onderdelen van het NWP zijn de

stroomgebiedbeheerplannen, het overstromingsrisicobeheerplan en het Programma Noordzee (PNZ), inclusief het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM). Tijdens de voorbereiding is het Ontwerp-NWP meerdere malen behandeld in het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL). Ook is er een intensief en breed opgezet participatie- en afstemmingsproces doorlopen met medeoverheden en maatschappelijke organisaties.

Terinzagelegging

Het Ontwerp-NWP heeft van maandag 22 maart 2021 tot en met dinsdag 21 september 2021 ter inzage gelegen, inclusief de volgende bijlagen:

- Ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen voor de Nederlandse delen van de stroomgebiedsdistricten Rijn, Maas, Schelde en Eems 2022-2027 (voor de Kaderrichtlijn Water).
- Ontwerp-overstromingsrisicobeheerplan voor de Nederlandse delen van de stroomgebiedsdistricten Rijn, Maas, Schelde en Eems 2022-2027 (voor de Richtlijn Overstromingsrisico's).
- Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027, inclusief het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (Mariene Strategie Deel 3).

Daarnaast zijn een plan-milieueffectrapport (voor de Wet milieubeheer) en een Passende beoordeling (voor de Wet natuurbescherming) opgesteld en ter inzage gelegd. Alle documenten zijn in samenhang opgesteld en zijn ook zelfstandig leesbaar.

Voor het Programma Noordzee is een aanvullend ontwerp gemaakt nadat het Ontwerp-NWP is gepubliceerd. Dit aanvullend ontwerp betrof een aanpassing van hoofdstuk 9 voor het Programma Noordzee, waarin windenergiegebieden werden aangewezen. Dit Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee is ter inzage gelegd tussen 9 november en 20 december 2021. Ten aanzien van deze zienswijzenprocedure en de verwerking hiervan tot het definitieve Programma Noordzee is een separate reactienota opgesteld (zie Reactienota Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee).

De reactienota

Het kabinet is verheugd over de betrokkenheid die is getoond en dankt de indieners voor de zorgvuldig voorbereide en inhoudelijk vaak zeer doorwrochte zienswijzen op het Ontwerp-NWP. Het kabinet heeft de ontvangen 89 zienswijzen zorgvuldig overwogen en betrokken bij het opstellen van het NWP. In deze reactienota geeft het kabinet zijn reactie op de ontvangen zienswijzen en geeft aan op welke wijze hiermee is omgegaan. Mede naar aanleiding van de zienswijzen zijn veel punten in het NWP verduidelijkt. Zo zijn beleids- en beheerkeuzes explicieter onderbouwd en concreter gemaakt. Ook is het NWP redactioneel verbeterd en zijn fouten hersteld.

Daarnaast gaat deze reactienota in op wijzigingen die het gevolg zijn van aanpassingen in het aanpalende beleid of van nieuwe ontwikkelingen tussen de publicatie van het Ontwerp-NWP en de vaststelling van het NWP. Een voorbeeld hiervan is de actualisatie van de maatregelentabellen in lijn met het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport 2022 (MIRT), het Deltaprogramma 2022 en de Vervanging en Renovatiemaatregelen.

Het NWP en de bijbehorende bijlagen, het plan-milieueffectrapport NWP (PlanMER NWP) en de Passende beoordeling zijn gepubliceerd op de website: www.iplo.nl/water-nwp.

1.2 Proces en participatie

Het NWP is opgesteld in de geest van de Omgevingswet. Brede participatie is daardoor een belangrijke pijler geweest voor de totstandkoming van dit document. Het participatieproces heeft mede vanwege de COVID-19-pandemie via de digitale weg gestalte gekregen. Bij de ontwikkeling van het Ontwerp-NWP en de bijlagen zijn medeoverheden en maatschappelijke partijen in een vroeg stadium betrokken via een participatieproces (zie ook Figuur 1).

Begin van het participatieproces

Eind 2019 lag het voornemen tot het opstellen van een NWP ter inzage, samen met de aanpak voor het opstellen van het plan-milieueffectrapport NWP (PlanMER NWP). Ook kon een reactie worden gegeven op het participatieplan. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau die ter inzage lag, beschreef welke onderwerpen (reikwijdte) in het PlanMER NWP onderzocht zouden worden en met welke detailniveau. De indieners kregen bericht of en hoe hun reactie werd meegenomen in het Ontwerp-NWP in de Reactienota Procedure Nationaal Water Programma 2022-2027 van januari 2020.

Gebiedssessies

Begin 2020 zijn met medeoverheden gebiedssessies gehouden om de start van het ontwikkelproces van het NWP te markeren en om op te halen wat er leeft in de verschillende regio's en bij hun achterban. Voorafgaand aan de gebiedssessies is duidelijk aangegeven aan de deelnemers welke ruimte er was om hun inbreng mee te nemen in het NWP en welke zaken al vaststonden. De deelnemers ontvingen een verslag van deze sessies en een terugkoppeling over hoe hun inbreng al dan niet is verwerkt. Waar dat mogelijk was, werd aangesloten bij bestaande (bestuurlijke) regionale overleggen.

Themasessies

Parallel aan de gebiedssessies zijn themasessies georganiseerd met maatschappelijke en belangenorganisaties op het gebied van water. Het doel was om aandachtspunten, knelpunten en mogelijke oplossingen voor opgaven en beleidskeuzes op thema's te bespreken. Dit ging over zowel beleids- als beheervraagstukken. De thema's zijn eind 2019 geformuleerd en maatschappelijke en belangenorganisaties werden uitgenodigd. Voorafgaand aan de themasessies werd ook aangegeven welke ruimte de deelnemers hadden voor inspraak en advies. De themasessies vonden plaats op 30 januari 2020. Hierna ontvingen ook deze deelnemers een verslag van de sessies en een terugkoppeling over hoe hun input al dan niet is verwerkt. Waar het mogelijk was, werd ook gebruikgemaakt van al lopende participatie- en afstemmomenten van gerelateerde projecten of programma's, zoals het Deltaprogramma, de Mariene Strategie Deel 3 en het Programma Noordzee.

Alle opgehaalde inbreng werd waar dat mogelijk en gepast was, verwerkt in een gevorderd concept van het Ontwerp-NWP. Vervolgens heeft het OFL een consultatie georganiseerd voor partijen met een belang in het waterdomein. Het daaruit voortgekomen advies is eveneens verwerkt in het Ontwerp-NWP. Het is nader beschreven in hoofdstuk 4 van deze reactienota. Het Ontwerp-NWP – inclusief bijlagen en het PlanMER NWP – is op maandag 22 maart 2021 gepubliceerd voor de terinzagelegging. Het heeft vervolgens 6 maanden voor iedereen ter inzage gelegen. Op dinsdag 21 september 2021 is de terinzagelegging gesloten.

Programma Noordzee

Belanghebbenden kregen tijdens verschillende (online) bijeenkomsten ook informatie over het proces en de (tussen)resultaten van deelonderwerpen van het Programma Noordzee. Zij hebben kunnen meedenken over toekomstige locaties voor de productie van windenergie, de beoordeling van deze gebieden en de afweging om te komen tot een voorkeursvariant.

Medeoverheden zijn op verschillende momenten geconsulteerd over keuzes die de verschillende gebruiksfuncties raken. In het najaar van 2020 en begin 2021 heeft Nederland op basis van de richtlijn Maritime Spatial Planning (MSP) het ruimtelijk plan informeel afgestemd met de buurlanden. In het najaar van 2020 is tijdens verschillende bijeenkomsten van het Noordzee-overleg overleg gevoerd over onderdelen van het Programma Noordzee. Tot slot is op 16 december 2020 in het Noordzeeoverleg het hele Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 besproken.

In aanvulling op het Ontwerp Programma Noordzee is een Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 opgesteld en ter inzage gelegd. Hiervoor is tevens een Aanvullend PlanMER en een Aanvullende Passende Beoordeling opgesteld. Op 25 januari 2022 heeft de Commissie m.e.r. een aanvullend toetsingsadvies hierop uitgebracht. Dit is opgenomen in de Reactienota Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee.

Voor het participatietraject voor het Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee verwijzen wij naar de Reactienota Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee.

1.3 Leeswijzer

Centraal in deze reactienota staan de ingediende zienswijzen en de kabinetsreactie hierop. Hoofdstuk 2 biedt een overzicht van de indieners van zienswijzen en geeft inzicht in welke type organisaties zienswijzen hebben ingediend (bijv. bedrijf of maatschappelijke partij). In dit hoofdstuk wordt ook de geografische spreiding van indieners in kaart gebracht en worden de aandachtsgebieden of thema's benoemd die de meeste aandacht krijgen in de zienswijzen.

Hoofdstuk 3 beschrijft vaak terugkerende thema's in de zienswijzen, inclusief de zorgen of constateringen van de indieners. Per thema is op hoofdlijnen aangegeven hoe het kabinet heeft gereageerd op deze zienswijzen en wat de wijziging is in het NWP. Omdat er specifiek over het Ontwerp Programma Noordzee (Ontwerp-PNZ) een groot aantal zienswijzen is binnengekomen, is bij deze samenvatting onderscheid gemaakt tussen de zienswijzen voor de veelvoorkomende thema's in het NWP en de zienswijzen voor het Ontwerp-PNZ.

Hoofdstuk 4 biedt een overzicht van de advisering over en de toetsing op het Ontwerp-NWP en op eerdere versies van het Ontwerp-NWP. Daarbij is toegelicht tot welke aanpassingen de advisering en de toetsing hebben geleid.

In hoofdstuk 5 komt het plan-milieueffectrapport (PlanMER) van het NWP aan bod. Dit hoofdstuk bevat een toelichting op het toetsingsadvies over het PlanMER NWP en de reactie daarop. De Aanvulling op het PlanMER NWP is als bijlage bij deze nota opgenomen (bijlage I).

Hoofdstuk 6 bevat een beschrijving van het traject na vaststelling van het NWP door het kabinet en de publicatie. Ook wordt de juridische status van het NWP toegelicht.

Hoofdstuk 7 bevat een overzicht van de indieners van zienswijzen op het Ontwerp NWP per categorie. Hier kunnen indieners van zienswijzen zien welk zienswijzenummer correspondeert met hun unieke registratienummer. Het totaaloverzicht van de zienswijzen en de reacties daarop (de reactietabel) is opgenomen in bijlage II. Hier is aangegeven of de ingediende zienswijze heeft geleid tot een aanpassing in het NWP.

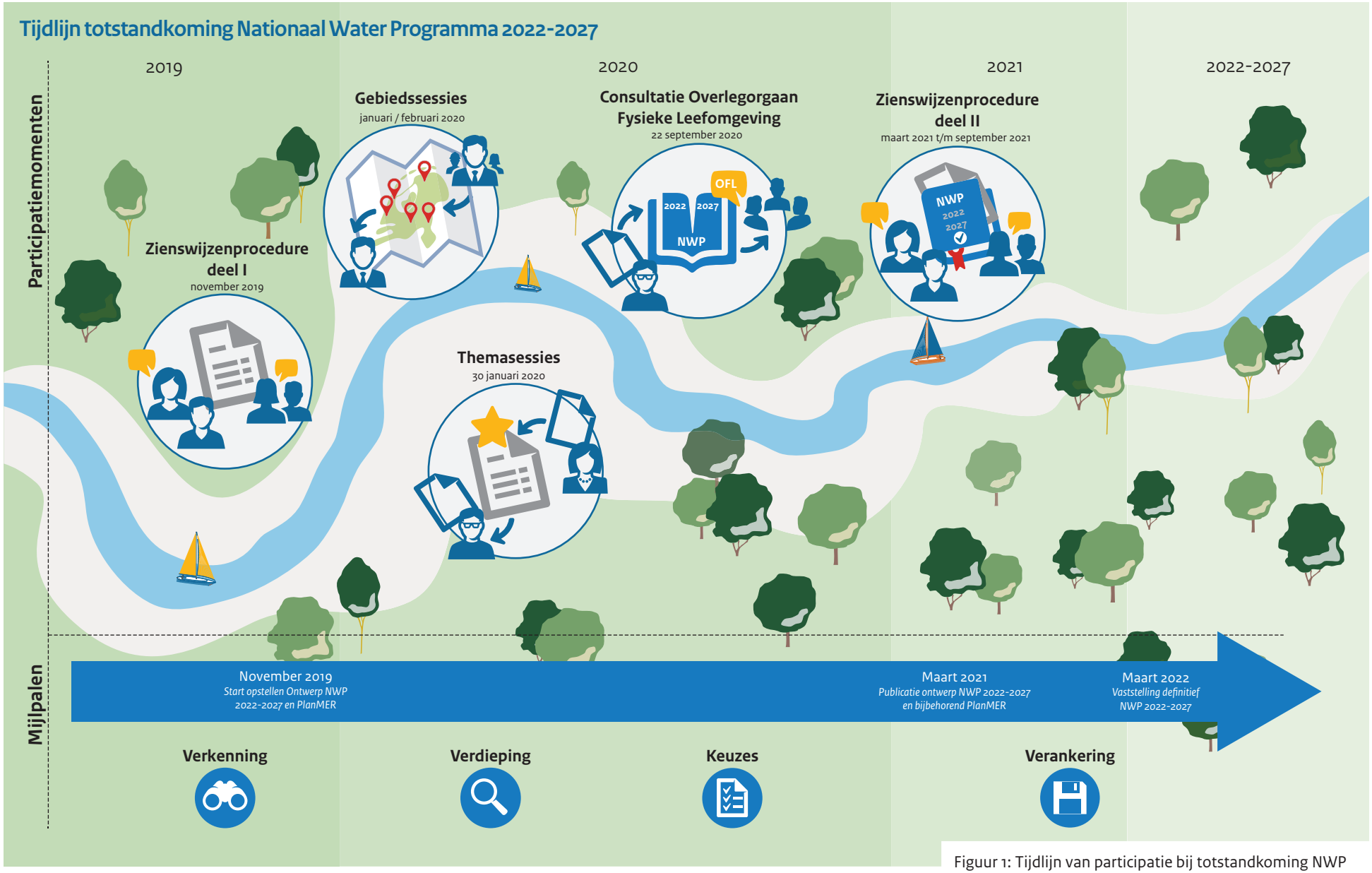

Figuur 1: Tijdlijn van participatie bij totstandkoming NWP

2 De zienswijzen onder de loep

De 89 ingediende zienswijzen zijn zorgvuldig bestudeerd. Iedere zienswijze is gelezen, geanalyseerd en – waar dat van toepassing was – opgesplitst in ongeveer 1500 deelzienswijzen. Op iedere deelzienswijze is een reactie geformuleerd. Vervolgens is een samenvatting op de zienswijzen en reacties opgesteld van de meest voorkomende thema's.

2.1 Veelvoorkomende thema's

Meer dan de helft van de deelzienswijzen (circa 790) heeft betrekking op de Noordzee en het Ontwerp Programma Noordzee (Ontwerp-PNZ). Ook over de onderwerpen waterkwaliteit, waterbeleid, klimaatadaptatie en de gebieden Wadden en IJsselmeer zijn veel (deel)zienswijzen ingediend. Figuur 2 toont een overzicht van de meest voorkomende onderwerpen, exclusief hoofdstuk 18 van het NWP (Noordzee) en het Ontwerp-PNZ.

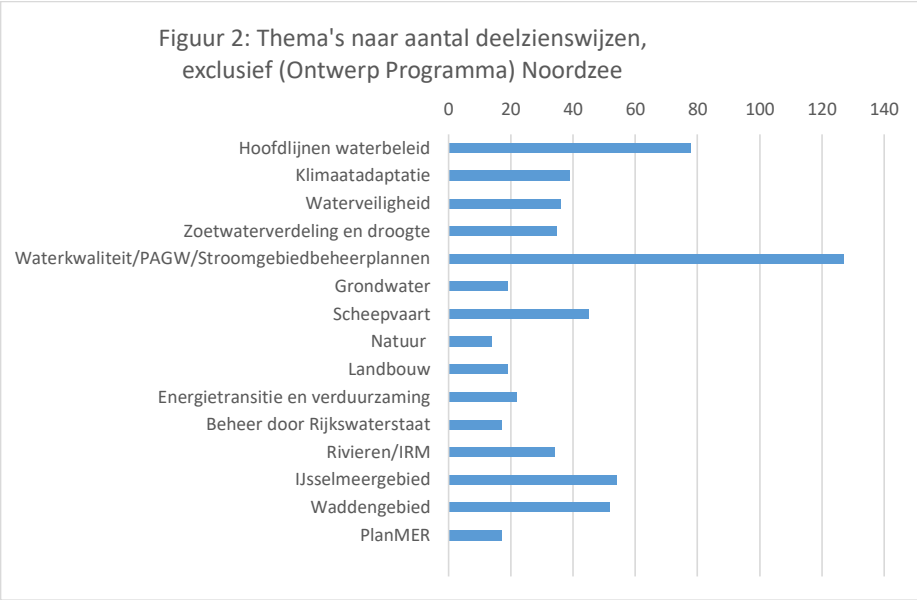

Figuur 2 Thema's naar aantal deelzienswijzen, exclusief (Ontwerp Programma) Noordzee

Veel belangstelling voor de Noordzee

De diversiteit in de ontvangen zienswijzen over het Ontwerp-PNZ, hoofdstuk 18 van het NWP en de Mariene Strategie deel 3 is groot. Dit is illustratief voor de vele belangen die spelen op de Noordzee, waar sprake is van een trend naar toenemende intensivering van het gebruik en het ruimtebeslag. De zienswijzen raken daarmee aan de centrale opgave van het Programma Noordzee om de juiste maatschappelijke balans te vinden: een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. Figuur 3 geeft een overzicht van het aantal deelzienswijzen per (hoofdstuk)thema uit het Programma Noordzee.

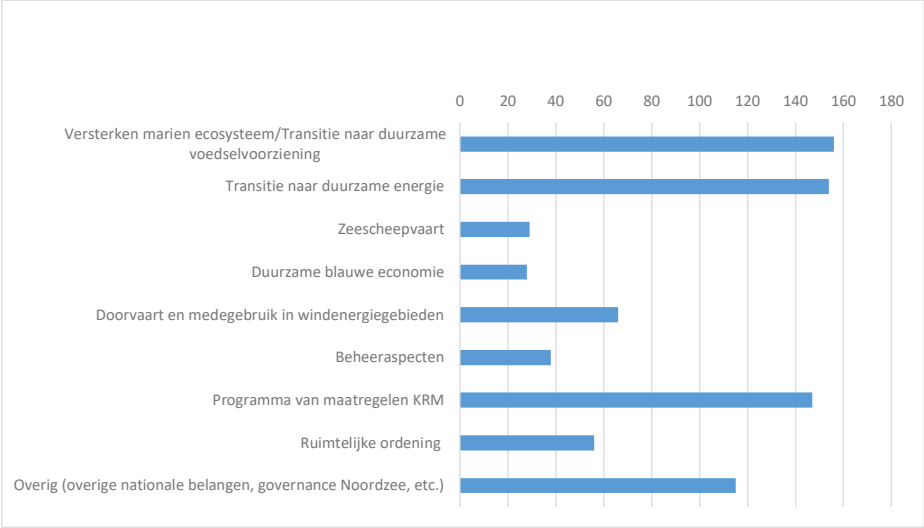

Figuur 3 Thema's naar aantal deelzienswijzen voor (Ontwerp Programma) Noordzee

2.2 Indieners van zienswijzen

De zienswijzen zijn vanuit heel Nederland en diverse buurlanden ingediend. Figuur 4 geeft een beeld van de geografische spreiding van de 76 zienswijzen uit Nederland. Verder zijn er 13 zienswijzen afkomstig uit het buitenland: 7 uit Duitsland, 3 uit het Verenigd Koninkrijk, 2 uit België, en 1 uit Denemarken. De zienswijze van de Belgische federale overheid komt voort uit de nationale consultatie tussen de verschillende betrokken overheidsdiensten en een publieksconsultatie.

Figuur 4: Herkomst zienswijzen, exclusief buitenlandse zienswijzen

Het merendeel van de zienswijzen is ingediend door maatschappelijke partijen (maatschappelijke organisaties, belangenverenigingen en branche- en sectororganisaties), gevolgd door medeoverheden en bedrijven. Onder de categorie maatschappelijke partijen hebben (landelijke en regionale) natuurbeschermingsorganisaties en belangengroepen uit de visserij, recreatie, landbouw, binnenvaart en energiewinning zienswijzen ingediend. De meeste bedrijven zijn afkomstig uit de energiesector, gevolgd door havens en waterbedrijven. Nederlandse overheidsinstanties hebben ook actief geparticipeerd in het zienswijzeproces: verschillende provincies, gemeenten en waterschappen hebben zienswijzen ingediend. Figuur 5 toont een overzicht van categorie indieners. In hoofdstuk 7 is een overzicht opgenomen van alle organisaties en particulieren die zienswijzen hebben ingediend.

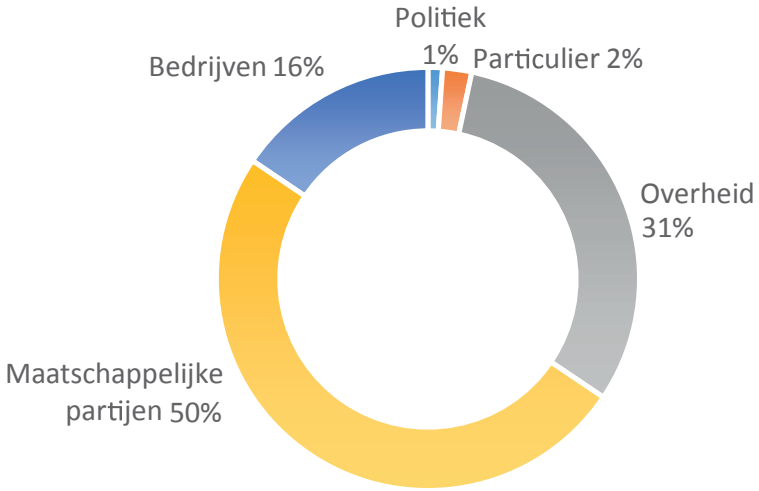

Figuur 5: Overzicht van categorie indieners

3 Ingebrachte zienswijzen en reacties

De diversiteit in de ontvangen zienswijzen is groot. Toch zijn er veelvoorkomende thema's, dilemma's en vraagstukken te benoemen. Na een algemeen beeld worden de meest voorkomende thema's toegelicht. Per thema wordt daarnaast beschreven hoe het kabinet op hoofdlijnen heeft gereageerd op de ingediende zienswijzen en welke onderwerpen buiten de scope van het NWP vallen.

3.1 Algemeen beeld

Uiteenlopende belangen

De ingediende zienswijzen op het Ontwerp Nationaal Water Programma (Ontwerp-NWP) geven een breed beeld van de diverse belangen die spelen in Nederland op het gebied van waterbeleid en waterbeheer. De zienswijzen tonen zorgen over en betrokkenheid bij de veelheid aan ontwikkelingen in het waterdomein. Veel indieners delen via de zienswijzen hun visie, vragen om aanscherping of stellen verduidelijkende vragen. Meerdere indieners pleiten voor een stevigere en meer integrale regierol van de rijksoverheid bij de complexe ruimtelijke vraagstukken.

Waardering voor de integraliteit

Hoewel de zienswijzen met name inhoudelijk van aard zijn, geven indieners in de aanhef en afsluiting van hun zienswijze ook aan hoe zij het Ontwerp-NWP in het algemeen waarderen. Er is waardering voor de integraliteit van het NWP: het wordt beschouwd als een compleet verhaal waarin een integraal beeld van het waterbeheer en waterbeleid wordt neergezet. Op de meeste vlakken krijgt de inzet van de rijksoverheid steun en klinkt het vertrouwen dat de uitdagingen (o.a. op het gebied van verkeer en scheepvaart) adequaat tegemoet getreden worden wanneer de intenties van het NWP uitgevoerd worden.

Uitgebreid en doorwrocht

Diverse indieners geven aan dat het NWP en de grote wateropgaven die daarin worden beschreven hen raken en dat zij om die reden in een vroeg stadium betrokken waren bij de totstandkoming van het programma. Een aantal indieners hebben in november 2019 al een zienswijze op het voornemen tot het opstellen van een NWP ingediend en/of hebben deelgenomen aan de themasessies voor het ontwikkelproces van het NWP. Anderen geven aan nauw betrokken te zijn bij het opstellen van deze programma's door deelname aan bijeenkomsten en overleggen van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL), Noordzeeoverleg of het Deltaprogramma. Veel zienswijzen op het Ontwerp-NWP zijn zeer uitgebreid en doorwrocht; indieners geven aan het Ontwerp-NWP en de bijlagen zorgvuldig te hebben gelezen en te hebben samengewerkt aan de totstandkoming van de ingediende zienswijzen. Een voorbeeld is de (zeer omvangrijke) gebundelde zienswijze van 6 natuur- en milieuorganisaties voor het Ontwerp Programma Noordzee (Ontwerp PNZ) en het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (Ontwerp Mariene Strategie Deel 3).

Reacties op het participatieproces

Enkele indieners spreken hun waardering uit over de manier waarop organisaties in het uitgebreide participatieproces en door de terinzagelegging konden meedenken met en bijdragen aan de totstandkoming van het Ontwerp-NWP. In meerdere zienswijzen wordt het Rijk ook uitgenodigd om in gesprek te gaan met de indiener over verdere ontwikkeling van beleids- en beheerkaders.

Een gemeente geeft aan het beschreven brede participatieproces met medeoverheden en maatschappelijke partijen in gebieds- en themasessies niet te herkennen. Deze gemeente spreekt van een gemiste kans.

De schelpdiersector betreurt het niet betrokken te zijn bij de huidige invulling van het Ontwerp-PNZ, terwijl vertegenwoordigers van deze sector veel relevante kennis in te brengen hebben voor een effectief programma.

Veel indieners geven aan graag te willen bijdragen aan het verdere proces van vaststelling en implementatie van het NWP, bijvoorbeeld door een proefproject op te zetten. De schelpdiersector pleit voor een overleg om een goede basis te leggen voor beleid en uitvoering van de beoogde mariene eiwitproductie.

3.2 Deel A: Nationaal waterbeleid

Vraag naar duidelijke regierol door rijksoverheid

In de zienswijzen komt duidelijk de behoefte aan een stevigere en meer integrale regierol van de rijksoverheid bij de complexe ruimtelijke vraagstukken naar voren. Het Rijk wordt gevraagd om in het NWP meer sturing te geven op regionale gebiedsprocessen. Ook is behoefte aan een verdere uitwerking naar regionaal en lokaal niveau. Om tot die gebiedsgerichte uitwerking te komen met de juiste afwegingen en keuzes, wordt ook een opgave gezien op het gebied van kennisontwikkeling.

Reactie

In de reacties op de zienswijzen wordt aangegeven dat met de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) op nationaal niveau een belangrijke aanzet is gegeven voor een integrale visie op de aanpak van alle opgaven in een gebied. Het Rijk blijft nauw betrokken bij de uitwerking in de gebieden. Daarnaast wordt onderkend dat meer kennis nodig is om de juiste afwegingen en keuzes te kunnen maken. De komende jaren worden onderzoeken uitgevoerd om de opgaven verder in beeld te brengen, zoals de watersysteemverkenning en het Kennisprogramma Zeespiegelstijging. Hiermee zijn heldere nationale keuzes en afwegingen te maken die nodig zijn voor een effectieve gebiedsgerichte samenwerking.

Klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie is een van de meest besproken onderwerpen in de ingediende zienswijzen. Dit illustreert dat de urgentie om ons land aan te passen aan klimaatverandering breed wordt gedeeld in de samenleving. De rijksoverheid wordt in de zienswijzen vaak opgeroepen om meer regie en richting te geven aan klimaatadaptatie door het concretiseren van de plannen en door het benoemen van de consequenties in de ruimtelijke ordening. Verder wordt gevraagd naar een brede blik op klimaatadaptatie en een visie voor de lange termijn. Ook is er behoefte aan interactie tussen landelijk gebied en de stad, naar een stroomgebied als geheel en naar integraliteit bij het maken van keuzes. Ten slotte wordt een oproep gedaan voor meer financiële middelen voor klimaatadaptatie en voor integrale gebiedsontwikkeling.

Reactie
De urgentie van klimaatadaptatie als middel om Nederland weerbaar te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering en de daaruit voortkomende potentiële schade wordt sterk onderschreven. Het Rijk werkt hier intensief aan en onderzoekt hoe op nationaal niveau meer regie kan worden genomen.

Het Rijk onderschrijft ook het belang om richting te geven aan klimaatadaptatie door middel van concretisering van plannen. Het NWP vertaalt de noodzaak tot aanpassing van het bodem- en watersysteem als leidend principe voor ruimtelijke ordening, naar verder in te vullen beleidsmatige afwegingen. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die vanuit het watersysteem en klimaatverandering worden gesteld aan ruimtelijke ontwikkeling.
Het Rijk werkt de aanpak van klimaatadaptatie samen met andere overheden en stakeholders verder uit per sector en gebied. Dit gebeurt bijvoorbeeld door heldere tussendoelen te formuleren, afweegkaders mee te geven en uitvoeringsagenda's op te stellen.
Wat betreft het financieringsvraagstuk geldt dat in het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie afspraken zijn gemaakt voor de financiering van klimaatadaptatie. Hierin is een investering van € 600 miljoen afgesproken, waarvan € 200 miljoen vanuit het Rijk en € 400 miljoen vanuit de medeoverheden. De Impulsregeling Klimaatadaptatie komt hier bijvoorbeeld uit voort.

Waterveiligheid en rivieren

In de zienswijzen op het vlak van waterveiligheid en rivieren wordt vaak gewezen op het belang van een integrale benadering, waarbij elke opgave samen met alle beleidsdoelen en/of andere opgaven wordt opgepakt.

Reactie
Een integrale benadering op het vlak van waterveiligheid en rivieren is belangrijk; in de reacties wordt deze zienswijze dan ook onderstreept. De integrale benadering wordt toegepast in samenwerking met de verantwoordelijke overheden op de schaal waarop dit relevant is: landelijk, regionaal of lokaal. Voorbeelden van opgaven die in een integrale benadering samenkomen zijn het garanderen van de waterveiligheid, het bevorderen van scheepvaart en natuurontwikkeling. Zo werken het Rijk, regionale overheden en maatschappelijke organisaties met het programma Integraal Riviermanagement (IRM) samen aan een integrale (beleids)aanpak van de verschillende opgaven in het rivierengebied. Het Rijk bevordert bovendien waar mogelijk een integrale uitvoering van versterkingsmaatregelen. Opgaven van andere partijen in een gebied kunnen worden gekoppeld onder voorwaarde dat partijen hun opgaven zelf financieren. Gebiedsontwikkelingen zoals Ooijen - Wanssum en Waterdunen zijn mooie voorbeelden waar dit al geslaagd is.

Zoetwaterverdeling en droogte

De beschikbaarheid van zoetwater is belangrijk voor het functioneren van het watersysteem en van allerlei gerelateerde systemen en functies, zoals landbouw en natuur. Deze beschikbaarheid is echter niet meer vanzelfsprekend. In de zomers van 2018, 2019 en 2020 waren er langere perioden van droogte, waarbij op sommige plaatsen de verdringingreeks voor watertekort moest worden toegepast. Meerdere organisaties benadrukken dan ook in hun zienswijzen het belang van voldoende zoetwater voor de functies en de effecten van droogte hierop. Ook verzoeken ze het Rijk om aandacht te hebben voor deze problematiek en op onderdelen nog verdere stappen te nemen.

Reactie
De aandacht die de indieners vragen voor zoetwaterbeschikbaarheid en zoetwaterverdeling en voor de invloed van klimaatverandering hierop, is terecht en nodig. In de reacties is aangegeven hoe waterbeschikbaarheid en de effecten van klimaatverandering hierop worden meegenomen in lopende processen, zoals het Deltaprogramma Zoetwater, de studiegroep Grondwater en het programma Klimaatbestendige Zoetwatervoorziening Hoofdwatersysteem. Verder is in het NWP toegelicht hoe binnen het Deltaprogramma Zoetwater maatregelen zijn en worden genomen om de waterbeschikbaarheid te vergroten en droogte tegen te gaan.

Waterkwaliteit en stroomgebiedbeheerplannen

Verschillende partijen hebben in hun zienswijzen zorgen geuit over het (niet) tijdig halen van de doelen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW) in 2027 met de voorgenomen maatregelen, en benadrukken de omvang en urgentie van de KRW-opgave. Hierbij wordt onder andere de nutriëntenopgave genoemd vanuit de buurlanden en de landbouw. Het Rijk krijgt een aantal keer het verzoek om de regierol te (blijven) vervullen. In de zienswijzen over opkomende stoffen wordt het belang van een bronaanpak benadrukt en wordt gewezen op de belangrijke rol die bedrijven daarbij hebben, want zij zijn verantwoordelijk voor de lozing van opkomende stoffen. Ook wordt het Rijk gevraagd zich te blijven inzetten voor de aanpak van opkomende stoffen, samen met andere overheden, bedrijven en kennisinstituten.

Reactie
Het Rijk is zich bewust van de omvang en urgentie van de KRW-opgave. De zienswijzen worden betrokken bij het afronden van de stroomgebiedbeheerplannen. Ook in de komende planperiode wordt nauwe samenwerking tussen Rijk en regio van groot belang geacht. Er is een ex ante-analyse uitgevoerd voor de ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen om het verwachte doelbereik in 2027 in beeld te brengen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water op 22 november 2021 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de resultaten en eventuele aanvullende stappen.

Wat betreft opkomende stoffen wordt het belang van een bronaanpak en de rol van bedrijven hierin erkend. Met de Delta-aanpak Waterkwaliteit is de afgelopen jaren een impuls gegeven aan nieuwe opgaven, zoals opkomende stoffen in water. Samen met overheden en partners uit de drinkwatersector en de industrie is toegewerkt naar bestuurlijke afspraken over het omgaan met opkomende stoffen. Die afspraken gaan onder andere over versterking van de vergunningverlening, wat vraagt om wederzijdse transparantie over gegevens en de ontsluiting van gegevens over stoffen met potentiële risico's in industriële lozingen.

Grondwater

In de ingediende zienswijzen worden vooral zorgen geuit over hoe er nu en in de toekomst met grondwater kan worden omgegaan. Er is een groot gedeeld besef onder de indieners dat grondwater belangrijk is. De natuurorganisaties en de waterschappen wijzen op het veranderende klimaat en de effecten hiervan op de grondwatervoorraad. Ze pleiten voor een sterke regie vanuit het Rijk voor een andere omgang met grondwater en geven hierbij aan dat vrijblijvende maatregelen niet toereikend zijn geweest. Er is wel waardering voor bijvoorbeeld het opnemen van grondwater als expliciet onderdeel van de watertoets. De ingediende zienswijzen vanuit de agrarische en de geothermiesector laten zien dat de economische activiteiten in deze sectoren risico's kunnen vormen voor het grondwater en dat deze sectoren ook baat hebben bij de beschikbaarheid van grondwater.

Reactie

In de reactie op de zienswijzen over grondwater wordt verwezen naar de studiegroep Grondwater. Deze studiegroep heeft als opdracht om in kaart te brengen welke opgaven er liggen en welke inzet wordt gepleegd. Vervolgens gaat de studiegroep analyseren wat nodig is om te komen tot duurzame instandhouding van grondwatervoorraden, en volgen aanbevelingen voor verbetering. Verder wordt aangegeven dat goede afspraken op regionaal niveau en samenwerking tussen overheden de basis vormen voor goed beheer van grondwater en een goede grondwaterbeschikbaarheid.

Water en leefomgeving

Water en duurzame energie

Voor de transitie naar duurzame energie is water op 2 manieren in beeld: als potentiële ruimte voor energiewinning (o.a. zon, wind) en als bron van energie (o.a. aquathermie, elektriciteit uit water). De indieners vragen in hun zienswijzen over dit onderwerp vaak om de winning van duurzame energie op en uit water meer en nadrukkelijker te faciliteren, al dan niet met pilots. Aan de andere kant vragen organisaties om te kijken naar de mogelijke (nadelige) gevolgen van de winning van duurzame energie in en op het water voor andere functies.

Reactie

Het kabinet onderschrijft de noodzaak om te zoeken naar balans tussen de verschillende gebruiksfuncties van water, waaronder duurzame energiewinning, en om effecten van deze functies mee te nemen in besluitvorming. Het kabinet onderzoekt welk deel van de rijkswateren (zee, grote wateren, rivieren) onder welke voorwaarden beschikbaar kan worden gesteld aan derden voor duurzame-energieopwekking en -opslag. Het belang om voor alle wateren altijd een zorgvuldige afweging te maken tussen de verschillende (maatschappelijke) gebruiksfuncties van water, wordt onderschreven. Hierbij wordt de samenwerking met relevante stakeholders in de betreffende gebieden gezocht. Normen voor waterveiligheid, waterkwaliteit en waterkwantiteit zijn altijd randvoorwaardelijk. De risico's, maar ook de kansen van opwekking en opslag van duurzame energie voor waterveiligheid, waterkwaliteit en waterkwantiteit en voor natuur en biodiversiteit zijn nog niet altijd voldoende in beeld en worden daarom nog onderzocht voordat besluitvorming plaatsvindt.

Water en landbouw

In meerdere zienswijzen van uiteenlopende organisaties wordt het belang van een goede watervoorziening voor de landbouwproductie geagendeerd. Verder klinkt een oproep om de landbouw meer ruimte te geven voor eigen invulling van maatregelen om bij te dragen aan het doelbereik van wateropgaven. Er wordt benadrukt dat iedereen een redelijke bijdrage moet leveren aan deze wateropgaven. Waar huidige vormen van landbouw niet meer passen bij de kwaliteiten van gebieden, bijvoorbeeld in veenweidegebieden, wordt compensatie gevraagd.

Reactie

Het belang van de landbouwsectoren en hun rollen in het realiseren van het doelbereik van wateropgaven wordt in het NWP onderschreven.

Water en natuur

Vanuit het natuurbelang wordt in meerdere zienswijzen voorgesteld om waterbeleid meer toe te spitsen op de biodiversiteitsopgave en om meer aandacht te hebben voor de natuurlijke processen in het beheren van het watersysteem. Meerdere partijen pleiten via hun zienswijzen voor meer aandacht en focus in het NWP op duurzame water- en bodemsystemen en toepassing van *nature-based solutions* in het waterdomein.

Reactie

In de beantwoording van deze zienswijzen wordt verwezen naar de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW), het Programma Natuur i.o. en de Areaalstrategie IenW. De relevante teksten in het NWP zijn hierop aangepast. Een aantal zienswijzen betreffen voorstellen voor

budgetreserveringen voor de 3e tranche PAGW-projecten. Dit valt niet binnen het NWP en is onderdeel van het besluitvormingsproces voor deze 3e tranche.

Scheepvaart
Verschillende indieners vragen – mede in het licht van toekomstige ontwikkelingen – aandacht voor zekerheid over vaardiepten en over de bereikbaarheid van havens en achterland in de planperiode. Daarnaast is meermaals aangegeven om vraagstukken over beheer en ontwikkeling van de rijkswateren en rijksvaarwegen in overleg, samenwerking en afstemming op te lossen.

Reactie
Het belang van een robuust vaarwegenstelsel, een goede bereikbaarheid én de belangrijke functie van de Nederlandse havens wordt erkend en onderschreven. Samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties en marktpartijen is van belang voor een doeltreffend, vlot en veilig scheepvaartverkeer en voor het beheer van de rijkswateren en rijksvaarwegen.

3.3 Deel B: Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat

Een belangrijk deel van de zienswijzen op het beheerdeel van het NWP richt zich in hoofdlijnen op 2 punten: de uitvoering van beheer en onderhoud door Rijkswaterstaat en de rollen en taken van Rijkswaterstaat bij kerntaken en (overige) gebruiksfuncties. De onderwerpen zijn vaak gelijk aan de onderwerpen van de zienswijzen op het beleidsdeel.

Uitvoering van beheer en onderhoud

Rond de uitvoering van beheer en onderhoud gaan zienswijzen vooral in op het onderhoudsniveau van (specifieke) assets van Rijkswaterstaat dat indieners verwachten. De wens is dat de staat van het areaal minimaal blijft zoals die is of dat die verbeterd wordt; denk bijvoorbeeld aan het op diepte houden van vaarwegen.

Reactie
In de reactie op deze zienswijzen wordt toegelicht dat het onderhoudsniveau is gebaseerd op het daaraan gekoppelde onderhoudsbudget. Met name in de gebiedshoofdstukken zijn naar aanleiding van de zienswijzen teksten over het onderhoudsniveau waar nodig verduidelijkt. Het hoofdstuk Financiering is aangepast naar aanleiding van het Coalitieakkoord van eind 2021. De komende jaren wordt via een geleidelijk ingroeimodel structureel meer budget uitgetrokken voor instandhouding van wegen, spoor, hoofdwatersysteem en vaarwegen. De budgettaire kaders voor instandhouding zijn daarmee verruimd. Voor het hoofdwatersysteem en het hoofdvaarwegennet zal IenW binnen deze budgettaire kaders aanvullende keuzes moeten maken om de instandhoudingsopgaven op termijn beheersbaar te houden (zie hoofdstuk Financiën van het NWP).

De rollen en taken van Rijkswaterstaat

De zienswijzen gaan in op de verwachtingen van indieners over de rol van Rijkswaterstaat, vaak in relatie met andere beheerorganisaties, zoals waterschappen en provincies. Het gaat daarbij om de rol van Rijkswaterstaat bij zijn kerntaken, bijvoorbeeld bij crisisbeheersing bij overstromingen of bij de versterking van waterkeringen. Veel zienswijzen gaan ook in op de rol van Rijkswaterstaat bij de gebruiksfuncties, zoals toegelicht in het NWP (hoofdstuk 16). Denk bijvoorbeeld aan het behouden van cultureel erfgoed, het faciliteren van water- en oeverrecreatie of het opruimen van zwerfafval.

Reactie
In het NWP zijn waar mogelijk de teksten over de rollen en taken van Rijkswaterstaat verduidelijkt. Voor de 'overige gebruiksfuncties' heeft Rijkswaterstaat, behalve enkele (wettelijke) beheertaken, geen formele rol en ook geen specifiek budget.

3.4 Deel C: Gebieden

IJsselmeergebied

De zienswijzen over het IJsselmeergebied gaan over het algemeen over de thema's ruimte en water. Wat regelmatig terugkomt, is de (ruimtelijke) druk op het IJsselmeergebied, evenals de aanpak van de verschillende opgaven in het complexe speelveld van belangen en functies. De zienswijzen komen uit een breed speelveld van organisaties. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over de spanning tussen het groeiende belang van het IJsselmeer als zoetwaterbuffer en het creëren van meer natuur door het aanleggen van eilanden, wat het waterbergend vermogen kan beïnvloeden. Verder worden zorgen geuit over de invloed die de opwekking van duurzame energie door zon en wind kan hebben op het IJsselmeer.

Reactie
De reacties op de genoemde zorgen wijzen erop dat het borgen van de zoetwatervoorziening en de strategische zoetwaterfunctie van het IJsselmeergebied zijn opgenomen als nationaal doel in het NWP. In het Deltaprogramma werkt het Rijk samen met medeoverheden aan veilig en voldoende water. Het flexibel peilbesluit is een eerste stap om de watervoorziening op orde te houden en tegelijkertijd de natuurwaarden te vergroten. De aanleg van eilanden heeft niet per definitie gunstige effecten op de zoetwaterberging. Tegelijkertijd gaat het IJsselmeergebied niet op slot en ligt er een opgave om een ecologisch robuust systeem te creëren. Dit wordt opgepakt in de Programmatische Aanpak Grote Wateren. In het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050 werkt het Rijk samen met de andere partijen in het gebied aan synergie tussen de verschillende opgaven en gebruiksfuncties.

Waddengebied

In het Waddengebied komen verschillende, soms conflicterende belangen samen. Dit is terug te lezen in de ingediende zienswijzen. Met name het bedrijfsleven en vertegenwoordigers van vaarweggebruikers gaan in hun zienswijzen in op de bereikbaarheid van havens en het op diepte houden van vaargeulen, en refereren hiervoor aan de afspraken die zijn gemaakt in de Agenda voor het Waddengebied 2050 die in december 2020 is vastgesteld. Vaargeul de Boontjes, tussen Den Helder en Kornwerderzand, wordt vaak genoemd. Tegelijkertijd uiten maatschappelijke organisaties zorgen over natuurbehoud in het Waddengebied en over de impact die het machinaal in stand houden van vaargeulen kan hebben op de natuur.

Reactie
Over het algemeen luidt hierop de reactie dat het NWP in lijn is gebracht met de afspraken uit de Agenda voor het Waddengebied 2050. Conform het NWP is het voornemen om de wenselijkheid en de haalbaarheid te verkennen van een andere wijze van beheer van de vaargeulen inclusief de buitendelta's. Dit met het doel om de duurzame bereikbaarheid in het Waddengebied te borgen. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat gedurende de planperiode van het NWP (2022 t/m 2027) in principe een streefdiepte van -3.80 meter ¬NAP en een breedte van 100 meter wordt gehanteerd. Als onderdeel van de Onderhoudspilot van vaargeul de Boontjes die met de regio is afgesproken, is een evaluatie voorzien die vanaf 2023 van betekenis kan zijn voor de situatie rond de vaargeul de Boontjes.
Voor al het vaargeulonderhoud beschikt Rijkswaterstaat over een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming. Of het valt onder de categorie 'bestaand gebruik' uit het Beheerplan Natura 2000 Waddenzee, waardoor dit onderhoud vergunningvrij is. In het NWP is aangegeven dat zandwinning vanuit vaargeulonderhoud vanaf 2022 niet meer is toegestaan.

3.5 Programma Noordzee

De ontvangen zienswijzen hebben bijgedragen aan actualisatie naar aanleiding van relevante ontwikkelingen sinds de terinzagelegging. Dit is ook illustratief voor de snelheid waarmee ontwikkelingen op de Noordzee elkaar opvolgen. Hierna worden de hoofdlijnen van ingebrachte zienswijzen en reacties beschreven aan de hand van een aantal centrale (hoofdstuk)thema's uit het Programma Noordzee.

Versterken marien ecosysteem

Veel zienswijzen hebben betrekking op 'versterking van het mariene ecosysteem' (hoofdstuk 3) en op mogelijke effecten op het ecosysteem, soorten en habitats. Dit in verschillende contexten en bezien vanuit uiteenlopende belangen (o.a. natuurbescherming, windenergie, visserij en aquacultuur). De meeste van deze zienswijzen hebben betrekking op gebiedsbescherming. Ze gaan onder andere over de percentages beschermd zeeoppervlak en de mate van bescherming, over het expliciet maken van planningen, over het meer expliciet noemen van specifieke gebieden en over de omgang met visserij in beschermde gebieden, inclusief handhaving. Diverse zienswijzen benoemen (mogelijke) negatieve effecten van het opwekken van windenergie op zee op het (bodem)ecosysteem (en daarmee op sleepnetvisserij) en op vogels, vleermuizen en vissen (dit laatste in verband met het geluid).
Ook wordt gewezen op de positieve effecten op vissoorten die voor de sportvisserij interessant zijn. Verder is meermalen gevraagd naar afwegingen over ecologische inpasbaarheid van aquacultuur/ Duurzame Blauwe Economie. Zienswijzen over natuurinclusief bouwen van windparken op zee hebben deels betrekking op het eventueel bijstellen van het beleid bij nieuwe inzichten. In zienswijzen over biogene riffen en platte oesters wordt onder meer de eventuele beschermingsstatus daarvan aangekaart. Ook zijn er zienswijzen ingediend over andere definities en interpretaties van de termen 'ecosystemen' en 'ecosysteemfuncties'. Tot slot zijn er uiteenlopende zienswijzen die oproepen om bepaalde onderwerpen specifiek mee te nemen in onderzoek en monitoring, zoals cumulatieve effecten van bijvangst door visserij, effecten van de uitvoering van voorschriften voor natuurinclusief bouwen en opruimplicht bij natuurontwikkelingsprojecten.

Reactie
In reactie op de zienswijzen is in het algemeen nadere uitleg gegeven over waarom de teksten in het Ontwerp-PNZ op een bepaalde wijze zijn geformuleerd. De zienswijzen hebben vaak tot redactionele aanpassingen en aanscherpingen van formuleringen geleid. Over gebieds-bescherming is bijvoorbeeld uitgelegd dat de 10% strikt beschermd zeeoppervlak die in het

programma wordt genoemd, onderdeel is van de Europese biodiversiteitstrategie, maar nog niet is gedefinieerd. De invulling hiervan vindt naar verwachting in 2022 plaats. Ook is aangegeven dat 'handhaving en monitoring' in relatie tot visserij onderdeel is van de Europese 'controle-verordening' (1224/2009). Aanvullende handhavingsmaatregelen hiervoor zullen worden voorgesteld als onderdeel bij de verdere uitwerking van de instandhoudingsmaatregelen voor de gebieden. Het toezien op het naleven van deze maatregelen en geldende regelgeving is onderdeel van het huidige beleid, en daarnaast zijn er voor acties extra middelen beschikbaar gesteld voor de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit.

Wat betreft onderwatergeluid wordt in de reacties beaamd dat de aanleg en exploitatie van windparken het mariene ecosysteem kan verstoren. Er wordt gewezen op het Wind op zee ecologisch programma (Wozep), dat veel aandacht besteedt aan onderwatergeluid. Ook is toegelicht dat het maatregelenprogramma voor de Kaderrichtlijn Marien een kennisagenda opneemt voor ecologische effecten van geluid bij zowel de aanleg (impulsgeluid) als exploitatie (continugeluid) van windparken.

In de reactie is overigens ook aangegeven dat in algemene zin geldt dat ecologie beperkt 'maakbaar' is en dat effecten van maatregelen op ecologische waarden niet vooraf zeker zijn.

Transitie naar duurzame voedselvoorziening

De verschillende uitdagingen rond de transitie naar een duurzame voedselvoorziening worden weerspiegeld in de inbreng van de verschillende indieners die hun zorgen, aanscherpingen en bevestigingen hebben gedeeld. Uit de reacties komt een verschil van inzicht naar voren dat ook speelde bij de totstandkoming van het Noordzeeakkoord. Indieners die negatieve effecten verwachten voor de mogelijkheden voor hun bedrijfsvoering zijn kritisch op de wijze waarop de verschillende transities zijn en worden vormgegeven. Partijen die positieve effecten van deze transities verwachten, reageren daarentegen op onvoldoende scherp geformuleerde doelen en ambities. Kortom, voor een deel van de indieners lijken transities te snel te gaan en voor een ander deel te langzaam.

Reactie

In de verwerking van de inbreng is waar mogelijk meer scherpte in de tekst aangebracht. Dit is onder andere gedaan door verschillende delen te actualiseren ten opzichte van de situatie in 2020 tijdens het opstellen van het Ontwerp-PNZ, en door teksten aan te vullen met het oog op ruimte en perspectief in de transitie naar een duurzame voedseltransitie, waaraan ook het versterken van het marien ecosysteem en de Duurzame Blauwe Economie bijdragen.

Transitie naar duurzame energie

De energieproductie op de Noordzee maakt een transitie door van de traditionele winning van olie en gas naar duurzame en nieuwe vormen van energieopwekking. Tegelijkertijd blijft gaswinning uit de kleine velden op de Noordzee belangrijk om het Groninger gasveld te kunnen sluiten en om de komende jaren aan de behoefte aan gas te kunnen blijven voldoen, zonder een te grote afhankelijkheid van het buitenland. Een andere ontwikkeling in het domein van CO2-reductie is de opslag van CO_2 in oude gas- en olieputten onder de Noordzee. De ingediende zienswijzen gaan in op al deze ontwikkelingen. Veel indieners wijzen er in hun bijdragen op dat bepaalde teksten in de loop van de periode van terinzagelegging – die 6 maanden bedroeg – achterhaald zijn geraakt. Diverse indieners vragen om een hogere ambitie voor de uitrol van windenergie op zee. In een aantal zienswijzen komt de wijze waarop de verschillende ontwikkelingen kunnen samengaan aan de orde, zoals gaswinning, CO_2-opslag of waterstof-productie in of nabij een windpark. Ook is er veel aandacht voor de ecologische gevolgen van zowel de bestaande sectoren – olie- en gaswinning en windenergie – als de nieuwere technieken zoals CO_2-opslag, waterstofproductie en zonne-energie op zee. Tot slot wijzen diverse partijen erop dat het Afwegingskader vergunningplichtige activiteiten niet op alle punten werkbaar is, en men vraagt daarom om nadere toelichting op dit afwegingskader en/of aanpassing ervan.

Reactie

De snelle ontwikkelingen op het gebied van energiewinning op de Noordzee worden herkend. Veel van de eerder ter inzage gelegde teksten over energiewinning waren inderdaad door deze ontwikkelingen achterhaald en zijn geactualiseerd. Met name in de hoofdstukken over waterstof, CO_2-opslag en energie uit water zijn de beschrijvingen van lopende projecten geactualiseerd en die van nieuwe projecten toegevoegd. Bij CO2-opslag is de informatie over de subsidieplafonds aangepast, omdat deze plafonds sinds maart 2021 opgehoogd zijn. Ook is de mogelijkheid van CO2-opslag in aquifers (waterhoudende lagen in de grond) opgenomen. Wat betreft elektriciteit uit water is toegevoegd dat uit onderzoek is gebleken dat er voor een aantal technieken kennislacunes bestaan en dat het potentieel van deze technologieën nader zal worden onderzocht. Hierbij worden onder meer effecten op waterveiligheid, waterkwaliteit en ecologie meegenomen.

De verhoogde CO_2-reductiedoelstelling van 55% van de Europese Unie ('Fit for 55'-pakket) is ook in het document verwerkt. Aan de oproep uit de zienswijzen tot een hogere ambitie voor windenergie op zee kan nog niet worden voldaan in het Programma Noordzee. Besluitvorming hierover vindt plaats in het kader van de uitwerking van het coalitieakkoord voor het Kabinet Rutte IV.

De behoefte aan duidelijkheid over de wijze waarop energie-ontwikkelingen kunnen samengaan, wordt ook herkend. In de ideale situatie is geen sprake van concurrentie tussen deze energie-ontwikkelingen, maar kunnen ze naast elkaar bestaan. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat zal in 2022 verkennen hoe dit streven naar co-existentie kan worden ingevuld en betrekt hierbij graag de relevante partijen op de Noordzee.

De verdere doorgroei van windenergiewinning op zee roept bij de visserijsector de vraag op wat de (cumulatieve) gevolgen zijn voor het bevisbare areaal. Via modelontwikkeling zal hier nader onderzoek naar worden gedaan. Ook roepen de nieuwe ontwikkelingen veel vragen op over de effecten op de ecologie. In de reactie op de zienswijzen is dan ook aangegeven dat deze effecten onderzocht worden, zoals al de praktijk is bij het huidige gebruik van de Noordzee. Tenslotte is in de reactie op de zienswijzen de toepassing van de verschillende kaders, met name het Afwegingskader medegebruik in windparken en het Afwegingskader vergunningplichtige activiteiten, op punten nader toegelicht en waar relevant aangepast.

Zeescheepvaart

In de zienswijzen over zeescheepvaart gaat het met name over efficiënt en veilig varen en over de verduurzaming van de zeescheepvaart. De indieners gaan in op de zoekgebieden voor windenergiegebieden en wat daarvan de betekenis is voor efficiënt en veilig varen. Er zijn voorstellen gedaan over welke zoekgebieden hiervoor geschikt en minder geschikt zijn. Vanuit milieuoogpunt zijn er vragen gesteld over welke acties het kabinet en de scheepvaartsector zelf ondernemen om de sector te verduurzamen.

Reactie

De zienswijzen over efficiënt en veilig varen – specifiek in relatie tot de zoekgebieden voor windenergie – worden meegenomen bij de uiteindelijke vaststelling van gebieden voor het opwekken van windenergie op zee. Wat betreft de zienswijzen over verduurzaming van de scheepvaart wordt in de beantwoording gewezen op de Europese Green Deal die ook betrekking heeft op scheepvaart en het daaruit volgende 'Fit for 55'-pakket van maatregelen.

Duurzame Blauwe Economie

Een aantal indieners onderschrijven in hun inbreng de ingezette beleidslijn voor de Duurzame Blauwe Economie (DBE). De ingediende zienswijzen zijn in lijn met het Noordzeeakkoord.
Een aantal indieners wijzen erop dat bepaalde technologieën, zoals actief natuurherstel en innovaties in duurzame mariene voedselproductie, er mede voor kunnen zorgen dat menselijke activiteiten binnen de grenzen blijven van de draagkracht van het Noordzee-ecosysteem. Andere technologieën, inclusief vormen van meervoudig ruimtegebruik, veroorzaken volgens sommige indieners juist extra druk op het ecosysteem. Ecologische afwegingen horen dus ook thuis bij het beoordelen van DBE-activiteiten en innovaties. Daarnaast geven indieners aan dat toepassing van het voorzorgsbeginsel en monitoring van de ecologische effecten in de volle breedte belangrijk zijn, in verkenningen vooraf en bij de uitvoering van pilotprojecten. Verder pleiten indieners ervoor om vergunningen voor opschaling pas te verlenen als met voldoende zekerheid kan worden aangetoond dat de benodigde kennis aanwezig is om deze activiteiten duurzaam verder te kunnen ontwikkelen.

Reactie

Het toepassen van het voorzorgsbeginsel en passend gebruik binnen de ecologische draagkracht van de Noordzee zijn randvoorwaarden voor het beleid. Er loopt al onderzoek naar de effecten van nieuwe ontwikkelingen in de DBE op de natuurlijke omgeving, zoals voedselteelt. In de reacties op de zienswijzen is aangegeven dat de conclusies hiervan deel zullen uitmaken van de meerjarige verkenning DBE, die door en met de leden van de Community of Practice Noordzee wordt ontwikkeld.
De DBE bestaat uit twee onderdelen: het stimuleren van verduurzaming van de bestaande blauwe economie zoals visserij, scheepvaart en windenergiewinning op zee – en het stimuleren van nieuwe activiteiten – zoals aquacultuur en de winning van andere vormen van hernieuwbare energie in de DBE. Zowel de positieve als de negatieve gevolgen van beide onderdelen moeten daarbij in beeld zijn. Om dit te kunnen realiseren, wordt monitoring bij de huidige pilots en bij de opschaling van initiatieven gestimuleerd. De resultaten hiervan zijn nodig om de effecten in breder verband te kunnen bepalen.
Wat betreft het punt over vergunningverlening bij opschaling wordt in de reactie aangegeven dat zowel pilotprojecten als opschalingsprojecten vergunningplichtig zijn. Vergunningen worden niet verleend als uit onderzoek en/of beoordeling door deskundigen (expert judgement) blijkt dat significante effecten op beschermde natuurwaarden worden verwacht of dat deze niet zijn uit te sluiten.

Doorvaart en medegebruik in windenergiegebieden

Omdat het aantal activiteiten op de Noordzee groeit, is meervoudig ruimtegebruik meer dan ooit noodzakelijk. In de windenergiegebieden op zee betekent dit het faciliteren van 'doorvaart en grootschalig medegebruik'. Meerdere indieners pleiten voor een zo breed mogelijke definitie van medegebruik, inclusief de winning van koolwaterstoffen en CO_2-opslag. Daarnaast wordt vanuit de recreatievaartsector gepleit voor integrale doorvaart van windenergiegebieden, wat in strijd is met de voorgestelde beleidswijziging om windenergiegebieden hiervoor juist af te sluiten. Doorvaart door gerealiseerde windenergiegebieden wordt alleen mogelijk via speciaal aangewezen doorvaartpassages. Verder wordt er in zienswijzen op gewezen dat in gebieden die in de Handreiking gebiedspaspoort worden aangewezen voor natuurontwikkeling, geen andere vormen van medegebruik zouden moeten plaatsvinden.

Reactie
In reacties op de zienswijzen over medegebruik van windenergiegebieden zijn de huidige kaders over medegebruik toegelicht. Medegebruiksactiviteiten worden uitgevoerd in de ruimte tussen de windturbines. Deze activiteiten vallen binnen de veiligheidszone van een windpark en worden vergund onder de Waterwet. Een installatie voor waterstofproductie bijvoorbeeld kan hieronder vallen. CO_2-opslag valt echter onder de Mijnbouwwet, omdat voor het opslaan van CO_2 gebruikgemaakt wordt van bestaande mijnbouwinfrastructuur die al in een aangewezen windenergiegebied aanwezig is. In dat geval is er dus geen sprake van het toevoegen van een nieuwe activiteit naast windenergie en daarmee valt dit niet onder medegebruik. Voor medegebruik is het Afwegingskader medegebruik opgesteld, dat niet van toepassing is op mijnbouwactiviteiten.

Wat betreft het pleidooi vanuit de recreatievaartsector voor het mogelijk maken van integrale doorvaart is in de reactie aangegeven dat in de windenergiegebieden op zee doorvaartpassages beschikbaar komen. Deze zijn dag en nacht bevaarbaar voor schepen kleiner dan 46 meter. Het uitgevoerde Formal Safety Assessment (FSA) wijst uit dat doorvaart in passages veilig mogelijk is binnen windenergiegebieden, en zo nodig zullen daarvoor (extra) veiligheidsmaatregelen worden getroffen.

De keuze welke vormen van medegebruik (waaronder natuurontwikkeling) kunnen plaatsvinden in een windpark wordt gemaakt in het gebiedspaspoort. Daarin wordt de afweging gemaakt waar combinaties van functies in de ruimte mogelijk zijn en waar scheiding van functies nodig is. Het algemene uitgangspunt is wel dat in beginsel voor alle medegebruik-activiteiten (e.g. passieve visserij, aquacultuur, natuurontwikkeling en andere vormen van hernieuwbare energieopwekking) ruimte is binnen een windenergiegebied. Daarbij dient eveneens aandacht besteed te worden aan de doelen voor natuurinclusief bouwen op basis van kavelbesluitvoorschriften.

Beheeraspecten

In de zienswijzen wordt aangegeven dat de nadruk op het verwijderen van alle gasleidingen op zee wellicht prematuur is. Er is aangedrongen op nader onderzoek naar de mogelijkheden om bestaande gasinfrastructuur op zee te benutten voor transport van CO_2 en waterstof. Daarnaast zijn vragen gesteld over de praktijk van vergunningverlening. Verder is er vanuit onze buurlanden ook actief ingesproken op het Ontwerp-PNZ, specifiek op het gebied van windenergiewinning op zee. Deze partijen stellen de (intensivering van) internationale uitwisseling en samenwerking in de toekomst op prijs.

Reactie
Het nut van onderzoek naar de inzet van bestaande gasinfrastructuur op zee voor transport van CO_2 en waterstof wordt onderschreven. Dit onderzoek zal dan ook plaatsvinden, waarbij ook de resultaten van al uitgevoerd onderzoek worden benut. De vragen over de praktijk van vergunningverlening zijn beantwoord, maar hebben niet geleid tot aanpassingen van de hoofdtekst van het Programma Noordzee. Het Rijk benadrukt het belang van internationale samenwerking in het licht van de toenemende intensivering van gebruik van de Noordzee en zal hier dan ook actief op inzetten.

Maatregelen Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)

De zienswijzen naar aanleiding van het programma van KRM-maatregelen zijn zeer divers. Enerzijds zijn de zienswijzen specifiek gericht op een van de 11 elementen die de goede milieutoestand beschrijven (descriptoren), met opmerkingen over bestaand en voorgesteld aanvullend beleid om deze goede milieutoestand dichterbij te brengen. Anderzijds uiten indieners op een meer overkoepelend niveau hun zorgen over de toenemende druk op de Noordzee en de gevolgen daarvan voor de milieutoestand.

Reactie
De ingediende zienswijzen hebben ertoe geleid dat het programma van KRM-maatregelen op punten is verduidelijkt en aangescherpt. De voornaamste wijzigingen zijn een verduidelijking van gebieden en gebiedsbescherming en aanvullende actie op soortenbescherming, habitatversterking en habitatherstel. Daarnaast is het bestaand beleid voor vervuilende stoffen en (micro) plastics en zwerfvuil verduidelijkt.

Ruimtelijke ordening

Er zijn ook zienswijzen op het Ontwerp-PNZ ingediend die betrekking hebben op de ruimtelijke ordening op de Noordzee en de aanwijzing van windenergiegebieden (hoofdstuk 9 uit het Programma Noordzee). Aangezien dit onderdeel met een aanvullend ontwerp is geactualiseerd en vervolgens in een separate procedure ter inzage is gelegd, wordt verwezen naar de reactienota van deze separate zienswijzeprocedure (zie: Reactienota Aanvullend Ontwerp-Programma Noordzee).

3.6 PlanMER

Nederlandse indieners hebben zorgen geuit over de cumulatieve effecten van offshore windparken op de gezondheid, met name in het Noordzeekanaalgebied, waar al een situatie van overbelasting is ontstaan. Ook verschillende organisaties uit het buitenland hebben gereageerd op het NWP en het PlanMER. Een veel terugkomend punt in de zienswijzen van de buitenlandse indieners was dat er geen specifiek vertaalde tekst was over de mogelijk grensoverschrijdende effecten van het NWP. De indieners gingen hier met name in op de aanwijzing van gebieden voor offshore windenergiewinning. Bij dat laatste werd ook aandacht gevraagd voor de effecten op natuurwaarden en de zeebodem van offshore windenergiewinning.

Reactie
De geuite zorgen over cumulatieve effecten van windparken in het Noordzeekanaalgebied op de gezondheid betreffen ontwikkelingen die buiten de scope van het NWP liggen. Deze mogelijke cumulatieve effecten worden in andere m.e.r.-procedures onderzocht, zoals het MER Energiehaven IJmuiden en de aanlanding van de hoogspanningsverbinding van windparken. Er zijn in het hele PlanMER geen grensoverschrijdende effecten voorzien. Dit geldt ook voor het Programma Noordzee. In het aanvullende PlanMER en de Passende beoordeling bij het Aanvullend Ontwerp-PNZ wordt gedetailleerd onderzoek gedaan naar de (cumulatieve) effecten op het mariene milieu, de natuur en de zeebodem.

3.7 Wijzigingen in het NWP

Wijzigingen als gevolg van de zienswijzen

De ingediende zienswijzen hebben ertoe geleid dat het NWP op punten is verduidelijkt. Beleids- en beheerkeuzes zijn concreter en explicieter onderbouwd. Enkele voorbeelden zijn de verduidelijking van de teksten over de gebiedshoofdstukken, de rollen en taken van Rijkswaterstaat en de (samenhang van) het Programma Noordzee. Het NWP is dankzij de zienswijzen ook op enkele punten redactioneel en qua vormgeving verbeterd, en fouten zijn hersteld. Verschillende indieners hebben verzocht om aanpassingen of aanvullingen in kaarten en figuren die zijn opgenomen in het Ontwerp-NWP. Deze verbetervoorstellen zijn in algemene zin overgenomen voor zover deze relevant zijn voor de reikwijdte en het schaal- en abstractieniveau van het NWP. De zienswijzen hebben niet geleid tot grote koerswijzigingen in het NWP.

Bijlage 2 van deze reactienota bevat een tabel met alle zienswijzen en de kabinetsreactie daarop. In deze tabel wordt ook aangegeven wanneer een zienswijze heeft geleid tot een wijziging van het NWP.

Ambtshalve wijzigingen

Nieuwe inzichten door kennisontwikkeling, praktijkervaringen, politiek-bestuurlijke besluiten, Kamervragen en de verschillende adviezen hebben geleid tot ambtshalve wijzigingen in het NWP. In deze paragraaf staat een opsomming van de belangrijkste ambtshalve wijzigingen. In het NWP wordt beperkt ingegaan op de punten uit het coalitieakkoord van het kabinet Rutte IV die het waterbeleid raken. De reden hiervoor is dat de uitwerking van het coalitieakkoord ten tijde van vaststelling van het NWP nog plaatsvindt.

Water en bodem als leidend principe in ruimtelijke ontwikkeling
Het bodem- en watersysteem stelt randvoorwaarden aan ruimtelijke ontwikkelingen. Om deze randvoorwaarden ook juridisch te laten doorwerken, zijn inhoudelijke kaders nodig voor ruimtelijke inrichting, locatiekeuze, landgebruik en de wijze van bouwen. Naar aanleiding hiervan zijn de teksten over water en bodem als leidend principe in ruimtelijke ontwikkeling aangescherpt en aangevuld in de hoofdstukken 2, 3, 5, 7, 9.3 en 9.5.

Maatregelentabellen
Maatregelentabellen zijn geactualiseerd en in lijn gebracht met het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport 2022 (MIRT), het Deltaprogramma 2022 en de Vervanging en Renovatie-maatregelen.

Waddengebied
De meeste ambtshalve wijzigingen wat betreft het Waddengebied zijn ecologisch ingegeven en gaan bijvoorbeeld in op de maatregelen van de Programmatische Aanpak Grote Wateren. De teksten zijn in lijn gebracht met de teksten van de Agenda voor het Waddengebied 2050.

Veroorzakersbeginsel
Rijkswaterstaat werkt toe naar een toekomstbestendig riviersysteem dat meervoudig bruikbaar is en dat als water- en transportsysteem goed functioneert en duurzaam te beheren is. Dit betekent dat Rijkswaterstaat bij inrichting en beheer rekening houdt met het dynamische gedrag van de rivier en met de diverse functies van het riviersysteem. De tekst in het Ontwerp-NWP over 'Afwegen van belangen' was onvoldoende scherp in zijn bedoeling. Het veroorzakersbeginsel, dat in dit afwegen van belangen een grote rol speelt, bestaat niet alleen uit het goed in beeld brengen van effecten van rivieringrepen, maar ook uit het afwegen of die effecten aanvaardbaar zijn en het nemen van maatregelen door de initiatiefnemer om de negatieve effecten te beperken. Belangrijk daarbij is dat die maatregelen ook in juridische zin van een initiatiefnemer gevraagd kunnen worden. De ambtshalve wijziging beoogt deze insteek te verduidelijken en formuleert nu een uitvoerbare toepassing van het veroorzakersbeginsel.

Inzet areaal Rijkswaterstaat voor duurzame energie
Naar aanleiding van besluitvorming over de ambities voor klimaatneutraal en energieneutraal zijn tekstuele aanpassingen over energie en verduurzaming doorgevoerd in hoofdstuk 16.

Deltaplan Zoetwater fase 2
Hoofdstuk 13 (Voldoende water) is aangevuld naar aanleiding van de besluitvorming binnen het Bestuurlijk Platform Zoetwater over de maatregelen voor fase 2 (2022-2027) van het Deltaplan Zoetwater, inclusief een aantal maatregelen voor het hoofdwatersysteem.

Overstromingen Limburg in de zomer van 2021
Naar aanleiding van de overstromingen in Limburg in de zomer van 2021 en het instellen van de Beleidstafel Wateroverlast en Hoogwater zijn aanvullingen gedaan in hoofdstuk 2 (Hoofdlijnen van waterbeleid en uitvoering). Daarnaast is in het beheerdeel de paragraaf over de gebruiksfunctie landbouw herschreven (deel B, hoofdstuk 16). De verantwoordelijkheidsverdeling tussen partijen is explicieter beschreven.

Financiering
Het hoofdstuk Financiën is aangepast naar aanleiding van het coalitieakkoord van eind 2021. De komende jaren wordt via een geleidelijk ingroeimodel structureel meer budget uitgetrokken voor instandhouding van wegen, spoor, hoofdwatersysteem en vaarwegen. De budgettaire kaders voor instandhouding zijn daarmee verruimd. Voor het hoofdwatersysteem en het hoofdvaarwegennet zal IenW binnen deze budgettaire kaders nog aanvullende keuzes moeten maken om de instandhoudingsopgaven op termijn beheersbaar te houden.

Kamervragen biodiversiteit
Naar aanleiding van Kamervragen over biodiversiteit zijn enkele tekstaanpassingen gedaan.

KNMI'21 Klimaatsignaal
Naar aanleiding van het KNMI'21 Klimaatsignaal dat op 25 oktober 2021 is verschenen, zijn enkele tekstaanpassingen gedaan.

Moties
De moties en toezeggingen tijdens het Tweeminutendebat Water op 24 juni 2021 hebben niet geleid tot tekstuele aanpassingen.

Ambtshalve wijzigingen Programma Noordzee

Nieuwe inzichten en actualisaties als gevolg van kennisontwikkeling, publicaties, praktijkervaringen en politiek-bestuurlijke besluiten op nationaal en internationaal niveau hebben geleid tot ambtshalve wijzigingen in het Programma Noordzee. In deze paragraaf staat een opsomming van de belangrijkste wijzigingen. Daarnaast is de tekst waar nodig verduidelijkt.

Aanwijzing van windenergiegebieden
Via een Aanvullend Ontwerp-PNZ zijn nieuwe windenergiegebieden aangewezen voor de productie van maximaal 10,7 GW aan windenergie. Dit heeft geleid tot een nieuw hoofdstuk 9 ten opzichte van het Ontwerp-PNZ en tot actualisatie in diverse andere hoofdstukken (onder andere met betrekking tot scheepvaart – hoofdstuk 6). Het aanvullend ontwerp heeft ter inzage gelegen van 9 november tot 20 december 2021. Beantwoording van de zienswijzen en eventueel aanvullende ambtshalve wijzigingen, inclusief eventuele additionele aanpassing van het Programma Noordzee, wordt toegelicht in de Reactienota Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee.

Aanwijzing Bruine Bank als Natura 2000-gebied
De Bruine Bank is op 8 december 2021 formeel aangewezen als Natura 2000-gebied en is daarmee als zodanig opgenomen in het Programma Noordzee.

Actualisatie uitvoeringsprogramma en kennis- en innovatieagenda's
Het uitvoeringsprogramma in het Programma Noordzee is geactualiseerd en aangevuld met de hierin vermelde activiteiten en bijbehorende planning. Diverse kennis- en innovatieagenda's waar het Programma Noordzee naar verwijst, zijn eveneens geactualiseerd en aangevuld op basis van de nieuwste inzichten.

CO_2-opslag
In paragraaf 5.3.5 is als actie opgenomen dat het kabinet in 2022 start met de procedures voor ruimtelijke inpassing en vergunningverlening voor volgende projecten voor CO2-transport en -opslag.

Internationale strategieën, samenwerking en mededelingen
Het Programma Noordzee is geactualiseerd naar aanleiding van nieuw vastgestelde (internationale) strategieën en communicatie. Dit gaat bijvoorbeeld over de OSPAR North-East Atlantic Environment Strategy (NEAES) 2030 (hoofdstuk 2) en de mededeling van de Europese Commissie over de Duurzame Blauwe Economie (hoofdstuk 8). Andere toevoegingen zijn het voornemen om een versterkte internationale samenwerking te verkennen via een Noordzeebekken-initiatief en de toekenning door de Europese Commissie van een nieuw project Maritiem Ruimtelijke Planning, gericht op samenwerking in de Noordzee en de Baltische Zee-regio's.

Gevolgen brexit en andere ontwikkelingen op visserij
De gevolgen van de brexit en andere ontwikkelingen voor de visserijsector zijn meegenomen bij de actualisatie van het Programma Noordzee. Dit geldt ook voor het voornemen om een analyse uit te voeren naar de sociaaleconomische impact hiervan(hoofdstuk 4).

Klimaatopgave
De verhoogde Europese klimaatopgave – een CO_2-reductiedoelstelling van 55% – is op 28 juni 2021 aangenomen door de Europese Raad. De Europese Commissie publiceerde op 15 juli het 'Fit for 55'-pakket. Het Programma Noordzee is hierop aangepast.

Verhouding militaire activiteiten tot Mariene Strategie deel 1
In paragraaf 7.4 is verduidelijkt hoe militaire activiteiten zich verhouden tot de Mariene Strategie deel 1.

Verkenning Aanlanding Wind op Zee 2030
De Verkenning Aanlanding Wind op Zee 2030 (VAWOZ 2030) is afgerond en op 2 december 2021 aan de Tweede Kamer verzonden. In het Programma Noordzee is de informatie over de aanlanding van de windenergiegebieden verwerkt.

Voorstel tot uitvoeringsprogramma voor Digitale Noordzee
In paragraaf 7.7 wordt het voornemen beschreven om tot een uitvoeringsprogramma voor een Digitale Noordzee te komen.

4 Advisering en toetsing

Naast de zienswijzen zijn ook 3 adviezen en 4 toetsen ontvangen. Het betreft adviezen van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving en 2 adviezen van het Omgevingsberaad Wadden over respectievelijk het NWP en het Ontwerp Programma Noordzee (Ontwerp-PNZ). De 3 toetsen in dit hoofdstuk betreffen een uitvoerbaarheidstoets door Rijkswaterstaat, een watertoets door de waterbeheerders en een juridische toets. In hoofdstuk 5 komt het toetsingsadvies van de commissie m.e.r. aan de orde. In de Inleiding (hoofdstuk 1) van het NWP wordt de waardering door het kabinet van deze adviezen en toetsen en de verwerking hiervan in het NWP behandeld.

4.1 Watertoets

In het NWP staan de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid en de daarbij behorende aspecten van het nationale ruimtelijke beleid. Het NWP is voor de ruimtelijke aspecten een structuurvisie en is daarmee 'watertoetsplichtig'. Onderdeel van het watertoetsproces is dat de waterbeheerders (in dit geval de waterschappen en Rijkswaterstaat) vroegtijdig in de planvorming moeten worden betrokken. Verder dient de waterbeheerder aan te geven of in het ontwerpprogramma inhoudelijk voldoende rekening is gehouden met de waterhuishouding. De waterschappen (verenigd in de Unie van Waterschappen) en Rijkswaterstaat hebben daarom een watertoets[1] op het Ontwerp-NWP uitgevoerd en zijn interactief en intensief betrokken geweest bij het opstellen van het NWP. De waterbeheerders spreken hun waardering uit over de manier waarop zij zijn betrokken bij het NWP.

In de watertoets adresseren zij een aantal inhoudelijke aandachtspunten:

- Waterbeheerders geven aan dat het toepassen van water als een van de leidende principes in ruimtelijke ordening nog aandacht behoeft en dat andere belangen dan die van water nog vaak voorrang krijgen.
- De toenemende druk op de ruimte en het watersysteem wordt herkend; de waterbeheerders geven aan dat ze graag in een vroegtijdig stadium willen meedenken over hieraan gerelateerde vraagstukken.
- Daarnaast spreken de waterbeheerders de verwachting uit dat er voor een goede waterkwaliteit meer moet gebeuren om de doelen van de Kaderrichtlijn Water te halen dan in het huidige beleid is vastgelegd.
- Ten slotte adresseren de waterbeheerders de zorg over hoe de grote nationale opgaven op een werkbare manier en in gezamenlijkheid opgepakt kunnen worden, rekening houdend met wat dit vraagt van elke organisatie.

De feedback van de waterbeheerders is verwerkt in het NWP en de tekst is aangescherpt.

[1] https://www.uvw.nl/thema/wet-en-regelgeving/watertoets/

4.2 Omgevingsberaad Wadden - Advies NWP

Het Omgevingsberaad Waddengebied, als adviesorgaan van het Bestuurlijk Overleg Waddengebied, heeft aan het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat advies[2] uitgebracht over de doorwerking van de Agenda voor het Waddengebied 2050 in het Ontwerp-NWP. Het beraad heeft daarvoor de conceptversies van het Ontwerp-NWP doorgenomen. Ten tijde van het opstellen van het advies bevond de besluitvorming van de Agenda voor het Waddengebied 2050 zich in de laatste fase. Samengevat bestaat het advies uit de volgende aanbevelingen:

1. Zoek maximale congruentie tussen het NWP en de Agenda voor het Waddengebied 2050.
2. Zoek financiële dekking voor maatregelen van Rijkswaterstaat uit het Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2027 (Uitvoeringsprogramma) en voor de maatregelen uit de tabel van het NWP.
3. Zoek betere doorwerking in en afstemming met ander overheidsbeleid.
4. Zoek meer openheid in beleidsontwikkeling en de afstemming met belanghebbenden.
5. Werk de lijst met maatregelen uit die is bijgevoegd bij het advies, in overleg met andere partijen.

Het Bestuurlijk Overleg Waddengebied heeft het advies overgenomen, en het NWP is vervolgens zo veel mogelijk op een lijn gebracht met de Agenda voor het Waddengebied 2050. Zo is bijvoorbeeld in het onderdeel 'Vlot en veilig verkeer over water' in het gebiedshoofdstuk Waddenzee en Eems-Dollard in het NWP de letterlijke tekst uit de Agenda voor het Waddengebied 2050 op dit punt opgenomen.

[2] https://www.waddenzee.nl/overheid/omgevingsberaad-waddengebied/adviezen

4.3 Omgevingsberaad Wadden - Advies Programma Noordzee

Aangezien de Noordzee en Waddenzee met elkaar in verbinding staan en elkaar beïnvloeden, heeft het Omgevingsberaad Wadden ook advies[3] gegeven over het Ontwerp-PNZ. In het advies doet het Omgevingsberaad de aanbeveling om de relaties tussen beide gebieden op het vlak van beleidsvorming en -doorwerking en planologische keuzes beter uit te werken en parallel te laten lopen. Verder beveelt men aan om meer vanuit een gemeenschappelijke visie beide gebieden te ontwikkelen en te beheren en de samenwerking tussen alle partijen hiervoor te versterken. Het Omgevingsberaad roept ook op om de impact van het Programma Noordzee op het Waddengebied te analyseren. Andere onderwerpen die genoemd worden zijn informatieverzameling bij incidenten, de juiste aandacht voor recreatie en toerisme, en de behoefte om het inzicht in kansen en draagkracht van mari- en aquacultuur te vergroten.

Naar aanleiding van het advies om de relaties tussen het beleid voor de Noordzee en het Waddengebied beter uit te werken zijn enkele tekstpassages van het Programma Noordzee verduidelijkt. Het gaat hierbij om relaties die geen onderdeel zijn van separate beleidsdocumenten (bijvoorbeeld de Kottervisie). De mogelijkheden tot nadere samenwerking worden via het Noordzeeoverleg en het programma Monitoring Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS) opgepakt. De tekst over de verzameling van informatie bij incidenten (MSC Zoe) is ook verduidelijkt naar aanleiding van het advies.

[3] https://www.waddenzee.nl/overheid/omgevingsberaad-waddengebied/adviezen

4.4 Advies Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving

Het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) geeft in zijn advies[4] over de 90%-versie van het Ontwerp-NWP aan dat de deelnemers van het OFL zich over het algemeen positief toonden over de volledigheid van het Ontwerp-NWP. In grote lijnen vraagt het OFL in zijn advies meer aandacht voor de samenhang en de integraliteit in het wegen van de verschillende belangen in het waterbeleid en het waterbeheer. In het advies gaat men verder in op een aantal inhoudelijke thema's zoals natuur en klimaatadaptatie. Het OFL benadrukt de rol die natuur kan spelen in de transities van deze tijd en de aanjagende en agenderende functie die het NWP hierin kan vervullen. Wat betreft klimaatadaptatie roept het OFL op om verder te kijken dan alleen 2050 en om vanuit het denken in kansen een toekomstperspectief te schetsen. Omdat klimaatadaptatie raakt aan alle sectoren, vraagt dit verbinding en samenwerking met alle betrokken partijen. Andere inhoudelijke thema's die het OFL noemt, zijn waterveiligheid en gebiedsgericht werken. De economische invalshoek vraagt volgens het OFL aparte aandacht vanwege de invloed die waterbeleid en waterbeheer volgens het OFL hebben op de economie.

Het OFL-advies en de detailopmerkingen hebben bijgedragen aan een verbeterde eindversie van het Ontwerp-NWP. Het NWP is vanuit een integrale benadering opgesteld in de geest van de Omgevingswet, waarin het waterbeleid en het waterbeheer in één gezamenlijk programma zijn opgenomen. De koppeling tussen beleid en beheer en tussen de verschillende thema's is naar aanleiding van het OFL-advies aangescherpt.

Mede dankzij het OFL-advies zijn de economische invalshoek en de invloed van het waterbeleid en het -beheer op de economie nader toegelicht. Ook zijn er wijzigingen in het Ontwerp-NWP doorgevoerd over klimaatadaptatie, grondwater en de ambities voor natuur en biodiversiteit.

[4] https://www.overlegorgaanfysiekeleefomgeving.nl/actuele+projecten/afgeronde+projecten+overzicht/nationaal+water+programma/default.aspx

4.5 Uitvoerbaarheidstoets

Rijkswaterstaat heeft in 2020 een uitvoerbaarheidstoets uitgevoerd op het Ontwerp-NWP. Hierin is geconstateerd dat er een budgettekort is voor het beheer en onderhoud (inclusief het verkeer- en watermanagement). Om die reden is in het Ontwerp NWP een voorbehoud opgenomen op de uitvoerbaarheid van de beheer- en onderhoudsopgaven. Eind 2021 is in het Coalitieakkoord aangegeven dat de komende jaren via een geleidelijk ingroeimodel structureel meer budget wordt uitgetrokken voor instandhouding van wegen, spoor, hoofdwatersysteem en vaarwegen. De budgettaire kaders voor instandhouding zijn daarmee verruimd. Voor het hoofdwatersysteem en het hoofdvaarwegennet zal IenW binnen deze budgettaire kaders nog aanvullende keuzes moeten maken om de instandhoudingsopgaven op termijn beheersbaar te houden.

Verder is geconstateerd dat het gebiedsgericht werken dat in het NWP wordt beschreven, zowel voor Rijkswaterstaat en ministeries als voor samenwerkingspartners nog geen vanzelfsprekendheid is. Dit vraagt om capaciteit, nadere kennisontwikkeling en het opdoen van praktijkervaring. Naar aanleiding hiervan zijn gebiedsgericht werken, de 'ja-mits'-benadering, omgaan met ruimtedruk en multifunctioneel ruimtegebruik (nader) beschreven in het NWP.

Andere onderwerpen waarvoor aandacht wordt gevraagd, zijn de nog ontbrekende functietoekenning aan rijkswateren, de verhouding tussen de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en het NWP, beleidsvorming en kennisontwikkeling op het gebied van klimaatadaptatie, en data- en informatievoorziening. Als reactie hierop is de functietoekenning toegevoegd aan hoofdstuk 16 en is de beschrijving van de verhouding tussen de NOVI en het NWP in de inleidende hoofdstukken verduidelijkt. De stukken over klimaatadaptatie en data- en informatievoorziening zijn op diverse passages aangescherpt, mede op basis van de uitvoerbaarheidstoets.

Rijkswaterstaat heeft vervolgens nog een lichte toets gedaan op een gereviseerde conceptversie van het Ontwerp-NWP om na te gaan in hoeverre de aanbevelingen van de uitvoerbaarheidstoets in het NWP zijn verwerkt. De bevinding is dat veel (juridische) punten scherper zijn geformuleerd.

4.6 Juridische toets

Er is een juridische toets op het Ontwerp-NWP uitgevoerd. Het doel was om te toetsen of de conceptteksten voldoen aan de vereisten van de Waterwet en om een doorkijk te geven naar de veranderingen onder de Omgevingswet, zodat voor het NWP een omslag naar de Omgevingswet kan worden gemaakt. De voornaamste inhoudelijke aanbevelingen uit de toetsresultaten betreffen het scherper aangeven van nieuwe en bestaande beleidskeuzes in het NWP, het verbeteren van de consistentie en samenhang tussen de verschillende onderdelen van het NWP, en het aanduiden hoe het PlanMER de afwegingen in het Ontwerp-NWP heeft beïnvloed.
Verder wordt geadviseerd om op verschillende onderwerpen scherpte aan te brengen in de rolafbakening van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en van Rijkswaterstaat.
De uitkomsten van de juridische toets zijn verwerkt in het Ontwerp-NWP. Er is ook een juridische toets uitgevoerd op het definitieve NWP inclusief de reactienota. Het resultaat daarvan is in de definitieve versie van de stukken verwerkt.]

5 PlanMER NWP

Voor het besluit over het Nationaal Water Programma 2022-2027, inclusief de deelprogramma's die daarvan een bijlage vormen, is een milieueffectrapport (PlanMER) en een Passende beoordeling opgesteld. De Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.) is gevraagd om dit PlanMER te toetsen op volledigheid en juistheid. De Commissie heeft op 7 juni 2021 haar advies uitgebracht.

5.1 Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

De Commissie m.e.r. geeft in het toetsingsadvies[5] aan dat het PlanMER compact, overzichtelijk en prettig leesbaar is. Ook de Passende beoordeling is een helder document. Daarnaast doet de commissie aanbevelingen om de kwaliteit van de besluitvorming – nu en in de toekomst – te verbeteren. Hierbij wijst de commissie onder andere op het belang van een integrale visie voor de lange termijn en adviseert zij om de beleidsopgaven in een zo vroeg mogelijk stadium in samenhang te beschouwen. Ook beveelt de commissie aan om voor monitoring en evaluatie van het doelbereik de waterdoelen te vertalen naar toetsbare tussendoelen voor de planperiode 2022-2027.

De Commissie is van oordeel dat het PlanMER over het algemeen goed toepasbare informatie geeft, passend bij het abstractieniveau van de voornemens.

De Commissie is desondanks van oordeel dat in het MER op twee onderdelen nog informatie ontbreekt die zij essentieel acht voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij het besluit over het Nationaal Waterprogramma. Het gaat om de volgende informatie:

- Voor de voornemens die in het MER zijn beschreven zijn geen alternatieven beschreven, behalve wanneer de gestelde doelen niet behaald worden. Veel keuzes zijn in andere kaders gemaakt, zonder dat daarvoor een m.e.r. is doorlopen. Het is onduidelijk of daarbij 'redelijke' alternatieve oplossingen - met minder milieueffecten – zijn afgevallen.
- Naast de voornemens die in het MER zijn onderzocht staan in het ontwerp-NWP nog andere voornemens, maar een volledig overzicht daarvan ontbreekt. Daardoor is niet goed te beoordelen of voornemens terecht of onterecht buiten de effectbeoordeling zijn gebleven.

De Commissie adviseert om de ontbrekende informatie op te nemen in een aanvulling op het MER, voordat het besluit over het NWP wordt genomen.

[5] https://www.commissiemer.nl/adviezen/3429

5.2 Reactie op het toetsingsadvies

Reactie op ontbrekende essentiële informatie

Naar aanleiding van de door de Commissie geconstateerde ontbrekende essentiële informatie is een Aanvulling op het PlanMER opgesteld (zie bijlage I).

Tevens is het rapport Milieueffectbeoordeling Deltaprogramma 2021 (Arcadis in opdracht stafbureau Deltacommissaris, 20 januari 2021) openbaar gemaakt en is in het PlanMER een verwijzing naar dit rapport toegevoegd, aangezien dit een belangrijke bron is van de informatie in het PlanMER.

Reactie op de overige onderdelen van het advies van de Commissie m.e.r.

Paragraaf 2.1.1: De Commissie stelt dat het NWP geen integrale visie op het waterbeleid voor de lange termijn geeft, maar dat het zich vooral richt op de korte en middellange termijn.

Reactie

Het NWP probeert op hoofdlijnen de richting aan te geven waar we met het waterbeleid naartoe willen zonder daarbij de illusie te hebben dat deze op detailniveau voor de komende 50 jaar te geven is. Dat is ook een onderdeel van adaptief deltamanagement: geen blauwdrukken. Daardoor is een MER voor de lange termijn doelstellingen en een inschatting van de effecten van verschillende 'sturingsalternatieven' inderdaad lastig te maken. Op onderdelen is dit wel het geval zoals in het Programma Noordzee. Daar wordt wel een doorkijk gegeven naar 2050.

Paragraaf 2.1.1: De Commissie merkt verder op dat in het Ontwerp NWP de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk beperkt terug komt. Het Rijk kan vanuit deze systeemverantwoordelijkheid op verschillende manieren sturen op de doelrealisatie van decentrale opgaven op het gebied van wateroverlast, droogte en waterkwaliteit. Een vergelijking van het doelbereik en de effecten van verschillende 'sturingsalternatieven' in het MER kan daarbij waardevolle informatie opleveren.

Reactie

Met de NOVI is op nationaal niveau een belangrijke aanzet gegeven voor een integrale visie op de aanpak van alle opgaven in een gebied. Het Rijk blijft nauw betrokken bij de uitwerking daarvan in de gebieden. De mogelijke sturing vanuit het Rijk en alternatieven die daarvoor mogelijk zijn zullen bij toekomstige alternatieven weer onderdeel worden van milieueffectrapportages voor waterbeleid op rijksniveau.
Om de juiste afwegingen en keuzes te maken is daarnaast meer kennis nodig. De komende jaren worden onderzoeken uitgevoerd om de opgaven verder in beeld te brengen, zoals de watersysteemverkenning en het Kennisprogramma zeespiegelstijging. Hiermee kunnen dan ook heldere nationale keuzes en afwegingen worden gemaakt die nodig zijn voor een effectieve gebiedsgerichte samenwerking. Deze kunnen in een volgende m.e.r. mogelijk waardevolle informatie leveren.

Paragraaf 2.1.2: De Commissie constateert dat het ontbreken van een integrale visie op het waterbeleid er toe leidt dat sommige urgente thema's in het NWP onderbelicht blijven. Vooral voor de thema's bodemdaling, droogte en waterafhankelijke natuur (ongeveer de helft van de Natura 2000-gebieden is watergebonden) zou het NWP volgens de Commissie een grote rol moeten spelen bij de hiervoor noodzakelijke integrale aanpak. In het NWP zijn voor deze thema's nog geen 'waterdoelen' opgenomen, waardoor onduidelijk blijft welke rol het waterbeleid en -beheer kan of moet spelen bij het oplossen van knelpunten of het (beter) kunnen voldoen aan beleidsopgaven.

Reactie

De Commissie haalt hier drie thema's (bodemdaling, droogte, natuur) aan die een grote rol spelen in het NWP. Het zoetwaterbeleid (zie voornemen 4.2 Strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening en 4.3 Actief grondwatervoorraadbeheer) is er op gericht om weerbaar te zijn tegen de gevolgen van droogte. Het waterkwaliteitsbeleid (zie voornemen 4.4. Maatregelenpakket Stroomgebiedbeheerplan 2022-2027 en 4.5. Programmatische Aanpak Grote Wateren) is er expliciet op gericht om de condities voor waterafhankelijke natuur te verbeteren. Ook de link tussen bodemdaling en water wordt op veel plekken in het NWP beschreven en in het MER is op meerdere plekken expliciet ingegaan op bodemdaling door de beoordeelde voornemens. Bodemdaling is echter veel breder dan waterbeleid en daarom geen onderdeel ervan. Het kabinet heeft daarom het besluit genomen dat we geen doelen voor bodemdaling stellen in dit NWP.

Paragraaf 2.1.2: Droogte: De Commissie wijst er in dit kader op dat ook de regulering en eventuele beprijzing van de beregening vanuit het grondwater een belangrijk en urgent aandachtspunt is. Beregening voor de landbouw kan op gespannen voet staan met de belangen van drinkwatervoorziening, natuur, cultuurhistorie en leefomgeving (fundering van gebouwen). Dat vraagt om een zorgvuldige belangenafweging. Het reguleren van onttrekkingen is op zichzelf een decentrale bevoegdheid, maar het Rijk kan hierbij als systeemverantwoordelijke (en

wetgever) ook een rol spelen (Zie ook het recente Verantwoordingsonderzoek 2020 van de Algemene Rekenkamer, waarin de conclusie wordt getrokken dat droogtebestrijding in grondwaterafhankelijke gebieden om een andere aanpak vraagt). Het Actief grondwatervoorraadbeheer kan bovendien niet los worden gezien van de stikstofproblematiek, omdat daarmee ten dele gestuurd kan worden op de gevolgen daarvan.

Reactie
Dank, het Rijk zal dit meenemen.

Paragraaf 2.1.2: Waterafhankelijke natuur: Volgens de Commissie ligt het voor de hand om de beleidsopgaven op het vlak van water en natuur in een zo vroeg mogelijk stadium in samenhang te beschouwen. De Strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem biedt 'op termijn' wel kansen voor het realiseren van natuurontwikkelingen, maar dit is volgens het MER onderdeel van latere besluitvorming

Reactie
We zijn het eens met hetgeen de Commissie hier constateert. Duurzame water- en bodemsystemen en duurzame biodiversiteit willen we als vertrekpunt hanteren voor realisatie van beleidsopgaven in het waterdomein.

Paragraaf 2.1.2 (slot): Gezien het belang van een visie op de lange termijn (§ 2.1.1) en van integraliteit (§ 2.1.2) beveelt de Commissie aan om zo spoedig mogelijk nadat de genoemde onderzoeken zijn afgerond:

- toe te werken naar een visie op het waterbeleid voor de lange termijn, in relatie tot andere beleidsvelden;

Reactie
De visie op het waterbeleid voor de lange termijn komt in het volgende NWP, of zo nodig in een tussentijdse herziening. Daar zal overigens weer hetzelfde voor gelden als in dit NWP: ook dan kunnen niet alle keuzes gemaakt worden en ook dan kunnen we geen blauwdruk voor 50 jaar vooruit geven. Het bij het volgende NWP op te stellen PlanMER richt zich op de daarin opgenomen voornemens.

- de opgaven voor bovengenoemde urgente thema's te vertalen naar 'waterdoelen', zowel voor de lange termijn als voor de planperiode, zodat het doelbereik kan worden getoetst en gemonitord. Daarmee wordt de samenhang tussen de beleidsvelden en de rol die het waterbeleid speelt beter inzichtelijk en kunnen maatregelen effectief worden afgestemd;

Reactie
Hier wordt deels aan gewerkt (bijvoorbeeld bij de uitwerking van het beleidstraject water en bodem sturend en fase 2 van de Nationale watersysteemverkenning), deels is het ook een politieke keuze hoe hiermee om te gaan, geen evident feit.

- het milieubelang expliciet mee te wegen bij de te maken afwegingen voor de lange termijn, bijvoorbeeld door gebruik te maken van m.e.r.

Reactie
Dank voor uw suggestie, hier zal zoveel mogelijk invulling aan worden gegeven.

Paragraaf 2.2.1: Voor een aantal belangrijke programma's, zoals het Programma Integraal Riviermanagement (IRM) en het Zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn zal een separate (plan-)m.e.r.-procedure worden doorlopen. Voor andere besluiten is dit niet het geval. De Commissie beveelt aan om ook voor de andere in het overzicht opgenomen mijlpalen te bezien of milieueffectrapportage een rol zou moeten of kunnen spelen, bij voorkeur zo vroeg mogelijk in het besluitvormingsproces.

Reactie
Dank voor deze aanbeveling, ook de komst van de Omgevingswet geeft hier aanleiding toe. Onder de Omgevingswet moet, net als nu, een plan-m.e.r. worden gedaan als een plan of programma kaderstellend is voor m.e.r.-(beoordelings)plichtige besluiten of als er een passende beoordeling voor moet worden gemaakt op grond van de Wet natuurbescherming. De Omgevingswet geeft een (gedeeltelijk) open systeem dat niet-limitatief aangeeft welke plannen in ieder geval plan-m.e.r.-plichtig zijn. Een omgevingsvisie, een programma, een omgevingsplan en een voorkeursbeslissing zijn benoemd als in ieder geval plan-m.e.r.-plichtig. Bij ieder plan of programma zal worden nagegaan of het een plan of programma betreft dat plan-m.e.r.-plichtig of plan-m.e.r. beoordelingsplichtig zou kunnen zijn.

Paragraaf 2.3: De Commissie wijst erop dat het uitstellen van aanvullende maatregelen een groot risico vormt voor het behalen van volledig doelbereik voor de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater. Het uitvoeren van maatregelen kost tijd en ook de (ecologische) effecten van maatregelen treden vaak pas enige jaren na de uitvoering van maatregelen op. Het MER stelt in de ogen van de Commissie terecht dat de verwachting is dat Europese Commissie kritisch zal kijken naar de onderbouwing van het niet behalen van doelstellingen of het verlagen ervan.

Reactie
dit advies wordt herkend en onderschreven.

Paragraaf 2.4: De Commissie beveelt aan om, ten behoeve van monitoring en evaluatie van het doelbereik, de waterdoelen te vertalen naar toetsbare tussendoelen voor de planperiode 2022-2027. Uit het oogpunt van synergie kan overwogen worden daarbij ook de watergebonden natuurdoelen te betrekken. De landelijke beleidsopgaven op het vlak van natte en grondwatergebonden natuur hangen immers samen met de uitwerking van de waterdoelen.

Reactie
Dank voor deze aanbeveling, de Commissie schets hiermee een ideaalbeeld van het NWP. In het proces van totstandkoming is veel aandacht besteed aan het formuleren van de waterdoelen en hetgeen eruit is gekomen is voor nu het maximaal haalbare. Het (niet altijd) meetbaar kunnen maken van doelen is 'inherent' aan beleid/politiek.

Paragraaf 2.5.2. Effectbeoordeling: Het voornemen 'Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied' is volgens de Commissie echter op basis van de huidige informatie niet goed te beoordelen. De conclusie in het MER dat de maatregel positief scoort op natuur en bodemstructuur is onvoldoende onderbouwd en niet gebaseerd op feitelijke informatie.

Reactie
Zie evaluatie zandwinning 2016 paragraaf 5.3 Morfologie:
- 'De huidige werkwijze leidt tot een tekort op de zandbalans en is daardoor nadelig voor het kustfundament en/of de Waddenzee zelf.
- Er is nog te weinig bekend over de natuurlijke herverdeling van het zand tussen het kustfundament en de Waddenzee. Onbekend is bijvoorbeeld of de zeegaten wel voldoende transportcapaciteit hebben om onttrokken zandhoeveelheden in de Waddenzee aan te vullen vanuit (aanvullende suppleties in) het kustfundament. Onderzoek hiernaar zal worden uitgevoerd binnen Kustgenese 2.0.
- Ook is meer onderzoek nodig naar de relatie tussen de korrelgrootte van de suppleties en de (veranderingen in de) korrelgroottesamenstelling van de Waddenzee. Morfologisch gezien lijkt, met de kennis van nu, het alternatief verspreiden de voorkeur te hebben boven het alternatief vermarkten en compenseren'.

De Commissie schat de effecten van zandonttrekking bij vaargeulonderhoud onjuist in. Dit komt mogelijk voort uit onbegrip van de drijfveer achter het stopzetten van de zandwinning.

Stopzetten van zandonttrekking leidt tot navenant minder zandimport en daarmee tot navenant minder erosie van de zandige kust, en daarmee tot minder kustsuppleties (en daarmee minder kosten en impact). Nergens mag volgens het vigerende kustbeleid zand worden gewonnen uit het zanddelende kustsysteem. De Waddenzee liep als enige achter op dit beleid.

Het zand dat niet meer wordt onttrokken moet straks (per 2022) geheel worden verspreid in de Waddenzee, zo blijft het zand in het kustsysteem en leidt het niet meer tot aanwakkeren van de zandhonger. Het zand wordt daarbij niet op de platen gestort, maar in verspreidingsvakken in diepe geulen, waar ook nu al sinds jaar en dag baggerspecie wordt verspreid. Deze vakken kunnen al als verstoord worden gezien, die verstoring zal in dit gebied niet ernstiger worden. Het water stroomt daar relatief hard en zorgt zo voor optimale verspreiding van de specie over de Waddenzee. Door stopzetten van de zandonttrekking nemen de ecologische effecten dus niet verder toe is de verwachting. Dit is ook beschouwd in de Passende beoordeling voor vaargeulonderhoud t.b.v. Beheerplan Natura 2000. Een evaluatie van de verspreidingsvakken vanuit Natura2000 beheerplan kan mogelijk leiden tot een ecologische optimaliseren van gebruik van de verspreidingslocaties. Daarnaast worden in verschillende andere trajecten de ecologische effecten van baggeren nader onderzocht.

Overigens is het nog de vraag of het stopzetten van de verkoop van zand wel gaat leiden tot verspreiden van méér baggerspecie. Het kan zijn dat de aannemer juist netto minder gaat baggeren omdat het economische belang gaat afnemen (er is geen geld meer te verdienen met zandhandel): de eerdere drijfveer om wat extra te baggeren voor de zandhandel valt weg, hij zal nu eerder 'slechts' het minimale doen wat nodig is om de geulen op afgesproken afmetingen te houden.

Paragraaf 2.5.3: Passende beoordeling: (…) Ook bij de voornemens 'Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied' (….) en 'Actief grondwatervoorraadbeheer' lijken effecten voor Natura 2000-gebieden niet op voorhand uit te sluiten. Een te laag grondwaterpeil is met name op de zandgronden een belangrijk knelpunt dat het behalen of behouden van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg kan staan. De Commissie is dan ook van mening dat de Passende beoordeling ook hier een 'voorwaarschuwing' (oranje) zou moeten geven.

Reactie
Voor het voornemen Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied geldt dat de Commissie dit baseert op de negatieve effecten die zij ziet bij het storten van het gebaggerde slib. Zie hiervoor de reactie op de opmerking bij 2.5.2.).

Voor het voornemen Actief grondwatervoorraadbeheer is het niet duidelijk waarom de Commissie dit opvoert, want dit zal zeker geen negatief effect hebben ten opzichte van niets doen.

Van de zes ontwikkelingen met risico's voor Natura 2000-gebieden is alleen voor Wind op Zee de kennisagenda expliciet benoemd. Voor de andere ontwikkelingen is van belang om in de vervolguitwerking aan te geven hoe bestaande monitoringprogramma's benut kunnen worden om in (nog te identificeren) kennisleemtes te voorzien.

Reactie
De aanbeveling wordt onderschreven en onder de aandacht gebracht bij de vervolguitwerking van de voornemens: Gematigde meerpeilpiekbeheersing IJsselmeer, Strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening, Actief Grondwatervoorraadbeheer, Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied en Opschaling Rijkswaterstaat-areaal voor opwekking van duurzame energie.

Ten aanzien van "de houdbaarheid van aanwijzingsbesluiten in het licht van klimaatverandering" beveelt de Commissie aan om daar het Strategisch Plan Natura 2000 bij te betrekken, dat in de loop van 2022 door het Ministerie van LNV en ketenpartners wordt afgerond.

Reactie
Deze aanbeveling wordt onderschreven. Het Strategisch Plan Natura 2000 benoemt zo concreet en kwantitatief mogelijk wat de landelijke instandhoudingsdoelen voor Natura2000 zijn en hoe deze doelen door een optimale verdeling naar regio's kunnen worden bereikt.
Het Strategisch Plan is, in principe tot en met 2032, richtinggevend voor de derde fase in de actualisatie van het Natura2000 doelensysteem. In deze fase kunnen aanwijzingsbesluiten worden gewijzigd op initiatief van LNV of een voortouwnemer en kunnen beheerplannen worden aangepast. Aanwijzingsbesluiten vormen kaders voor de inrichting en beheer van de wateren.

Indien een reële mogelijkheid bestaat dat ook na mitigatie en planaanpassing aantasting van de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden niet kan worden uitgesloten, dan beveelt de Commissie aan in een voldoende vroeg stadium de haalbaarheid van een ADC-toets te verkennen.

Reactie
Het is de verantwoordelijkheid van initiatiefnemers om zich zo vroeg mogelijk te oriënteren op de haalbaarheid van een ADC-toets. Als uit de Passende beoordeling naar voren komt dat significante negatieve effecten niet (volledig) zijn uit te sluiten dan biedt de ADC-toets een laatste mogelijkheid voor toestemmingsverlening voor de voorgenomen maatregel.

6 Afstemming Tweede Kamer en vaststelling NWP

Het Ontwerp Nationaal Water Programma (Ontwerp-NWP) is op 12 maart 2021 vastgesteld door het kabinet. In de periode tot maart 2022 zijn er 2 brieven aan de Tweede Kamer gestuurd:

- Op 31 mei 2021 een antwoord op de feitelijke vragen van de Vaste Kamercommissie voor IenW over het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 (TK 2020-2021, 35325, nr. 2).
- Op 9 november 2021 de aanbieding van het Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 (TK 2021-2022, 35325, nr. 4).

De antwoorden op de feitelijke vragen zijn geagendeerd tijdens het Commissiedebat Water op 9 juni 2021. De resultaten van deze overleggen met de Tweede Kamer zijn meegenomen in het NWP en de bijlagen, inclusief:

- het opnemen van de beleidsimpuls waterkwaliteit;
- het afronden van acties uit 2015 die genoemd zijn in het Ontwerp-NWP;
- vragen van de Tweede Kamer (feitelijke vragen en vragen in het Commissiedebat Water van 9 juni 2021).

Vaststelling NWP

In het kader van de Waterwet stellen de ministers van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), voor Natuur en Stikstof (NenS) en voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) iedere 6 jaar een nationaal plan vast met daarin de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid en de daarbij behorende aspecten van het nationale ruimtelijke beleid. Het plan is voor de ruimtelijke aspecten tegelijk een structuurvisie zoals bedoeld in artikel 2.3, tweede lid, van de Wet ruimtelijke ordening. Daarnaast moet er sprake zijn van een Beheer- en ontwikkelplan voor de rijkswateren. Voor de periode 2022-2027 zijn deze twee plannen samengebracht in één programma: het Nationaal Water Programma 2022-2027 (NWP). Hiermee is ook geanticipeerd op de inwerkingtreding van de Omgevingswet. De juridische status van het NWP als nationaal waterplan wordt na de inwerkingtreding van de Omgevingswet van rechtswege een programma dat uitwerking geeft aan de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Het NWP is zelfbindend voor het Rijk.

Het NWP inclusief bijlagen is vastgesteld door het kabinet in maart 2022.

De ministers van IenW, voor VRO en voor NenS sturen het vastgestelde NWP aan de Staten-Generaal en aan de andere overheden. Het vastgestelde NWP staat niet open voor beroep.

Het NWP wordt gepubliceerd op www.iplo.nl/water-nwp.

7 Overzicht van de indieners van zienswijzen op het Ontwerp-NWP per categorie

Zienswijze-nummer	Registratienummer	Organisatie	Mede namens, met ondersteuning van (*)	Categorie
001	82678823	Consortium Antibiotica en Medicijnresten uit water		Maatschappelijke partij
002	82680592	Stichting Gezond Water		Maatschappelijke partij
003	82712341	Stichting Gezond Water		Maatschappelijke partij
004	82815162	Vereniging Mosselhandel	Producentenorganisatie van de Nederlandse mosselcultuur	Maatschappelijke partij
005	82901089	Provincie Noord-Holland, Gedeputeerde Staten		Overheid
006	83286054	Stichting Instandhouding Bocht Scharberg Elsloo		Maatschappelijke partij
007	83290064	Stichting Gezond Water		Maatschappelijke partij
008	83454224	Koninklijke BLN-Schuttevaer	Centraal Bureau voor de Rijn- & Binnenvaart	Maatschappelijke partij
009	83468351	NV Port of Den Helder		Bedrijf
010	83484761	Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW) België		Overheid
011	83536163	Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reders		Maatschappelijke partij
012	83587074	Samenwerkingsverband De Waddeneilanden		Overheid
013	83589231	Nederlandse Windenergie Associatie (NWEA)		Maatschappelijke partij
014	83593451	Gebiedscoöperatie Gastvrije Randmeren		Maatschappelijke partij

Zienswijze-nummer	Registratienummer	Organisatie	Mede namens, met ondersteuning van (*)	Categorie
015	83674417	Watersportverbond		Maatschappelijke partij
016	83680963	Gemeente Den Helder	Gezamenlijke zienswijze van vier gemeenten in de regio Kop van Noord-Holland (gemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen en Texel)	Overheid
017	83681950	EWA, de Nederlandse brancheverenigingvoor Energie uit Water		Maatschappelijke partij
018	83699638	Waterschap Aa en Maas	Provincie Noord-Brabant, Waterschap Rivierenland, Waterschap De Dommel, Waterschap Brabantse Delta	Maatschappelijke partij
019	83701966	Watersportverbond		Maatschappelijke partij
020	83704133	Nederlandse Vereniging van Binnenhavens		Maatschappelijke partij
021	83715159	Waddenvereniging		Maatschappelijke partij
022	83718717	NOGEPA		Maatschappelijke partij
023	83723133	Waddenzeehavens	Betreft: Groningen Seaports, Haven van Lauwersoog, Port of Harlingen, Haven Den Oever en Port of Den Helder	Maatschappelijke partij
024	83727919	NetVISwerk	OWV (vereniging van vissers van de Ooster- en Westerschelde en de Voordelta)	Maatschappelijke partij
025	83728739	Nexstep		Bedrijf
026	83740009	Natuurmonumenten	Waddenvereniging, Het Groninger Landschap, It Fryske Gea, Vogelbescherming, Natuurmonumenten, Sportvisserij Nederland, Landschap Noord-Holland en Stichting Wad	Maatschappelijke partij
027	83742582	Port of Harlingen		Bedrijf
028	83746891	TAQA Energy BV		Bedrijf
029	83750375	Cascade		Maatschappelijke partij
030	83751561	Zand- en grindbedrijf Kuypers BV		Bedrijf

Zienswijze-nummer	Registratienummer	Organisatie	Mede namens, met ondersteuning van (*)	Categorie
031	83752383	Gemeente Wijchen		Overheid
032	83753640	Brabant Water	De drinkwaterbedrijven in het Maasstroomgebied: Brabant Water, Dunea, WML, Evides Waterbedrijf, RIWA-Maas	Bedrijf
033	83754813	Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid		Overheid
034	83759389	Gemeente Heumen		Overheid
035	83756280	Provincie Groningen		Overheid
036	83756540	North Sea Farmers		Maatschappelijke partij
037	83756688	TenneT		Bedrijf
038	83758658	Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren	Compassion in World Farming (CIWF), Vissenbescherming, de betrokken organisaties van de Dierencoalitie	Maatschappelijke partij
039	83759133	Water Natuurlijk		Politiek
040	83762276	IJsselmeervereniging		Maatschappelijke partij
041	83764395	VisNed, Coöperatie Kottervisserij Nederland		Maatschappelijke partij
042	83765229	Nederlandse Vissersbond		Maatschappelijke partij
043	83765546	Bundesaufsichtsamt für Flugsicherung (Duitsland)		Overheid
044	83765925	Unie van Waterschappen		Overheid
045	83766054	Deutscher Segler-Verband (Duitsland)		Overheid
046	83766563	Port of Rotterdam		Bedrijf
047	83767357	Gemeente Smallingerland		Overheid

Zienswijze-nummer	Registratienummer	Organisatie	Mede namens, met ondersteuning van (*)	Categorie
048	83767677	Stichting De Noordzee	Wereld Natuur Fonds, Vogelbescherming Nederland, Natuurmonumenten, Natuur & Milieu, Stichting De Noordzee, Greenpeace	Maatschappelijke partij
049	83767741	Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO)		Maatschappelijke partij
050	83769683	Harlingen Seaport Business Association		Bedrijf
051	83769849	Coalitie Blauwe Hart Natuurlijk		Maatschappelijke partij
052	83770035	Provincie Noord-Holland	Gemeente Hollands Kroon en gemeente Medemblik	Overheid
053	83770902	Provincie Fryslân		Overheid
054	83772553	Deltares		Maatschappelijke partij
055	83772781	Gemeente Bergen		Overheid
056	83772808	Waterschap Noorderzijlvest		Overheid
057	83773772	N.V. Nederlandse Gasunie		Bedrijf
058	83773909	Vogelbescherming Nederland		Maatschappelijke partij
059	83774361	Gemeente Harlingen		Overheid
060	83774768	Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie (BSH) Duitsland		Overheid
061	83775202	Waterleidingbedrijf Noord-Holland (NV PWN)		Bedrijf
062	83775893	Vereniging van waterbedrijven in Nederland (Vewin)		Maatschappelijke partij
063	83776110	Vitens		Bedrijf

Zienswijze-nummer	Registratienummer	Organisatie	Mede namens, met ondersteuning van (*)	Categorie
064	83776823	Dutch Marine Energy Centre (DMEC)		Maatschappelijke partij
065	83776940	LTO Nederland		Maatschappelijke partij
066	83777568	Noordzee Maritiem		Particulier
067	83777920	Shell Nederland B.V. en Total E&P Nederland B.V.		Bedrijf
068	83778112	Werelderfgoedcentrum Waddenzee		Maatschappelijke partij
069	83778113	Gemeente Venlo		Overheid
070	83778792	Particulier (VK)		Particulier
071	83779433	Neptune Energy Netherlands B.V.		Bedrijf
072	83780117	Vereniging ICOMOS Nederland		Maatschappelijke partij
073	83781230	Geothermie Nederland		Maatschappelijke partij
074	83782322	Stichting IJmondig c.s.	Omwonenden en belanghebbenden NZKG	Maatschappelijke partij
075	83782383	Nederlandse Melkveehouders Vakbond, landelijk bestuur		Maatschappelijke partij
076	83782591	Koninklijke Vereniging voor Energie, Milieu en Water		Maatschappelijke partij
077	83782747	Oceans of Energy		Bedrijf
078	83782778	Sportvisserij Nederland		Maatschappelijke partij
079	83782792	Waterrecreatie Nederland		Maatschappelijke partij
080	83788572	Bundesamt fur Infrastruktur (Duitsland)		Overheid

Zienswijze-nummer	Registratienummer	Organisatie	Mede namens, met ondersteuning van (*)	Categorie
081	83788661	Niedersächsischer Landes-betrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (NLWKN), Betriebsstelle Aurich (Duitsland)		Overheid
082	83788727	Miljoministeriet (The Danish Environmental Protection Agency, Denemarken)		Overheid
083	83788834	Federal Ministry for Economics Affairs and Energy (Duitsland)		Overheid
084	83788899	Verband der Deutschen Kutter- und Küstenfischer (Duitsland)		Maatschappelijke partij
085	83788989	Provincie Limburg		Overheid
086	83817659	Provincie Flevoland		Overheid
087	83847550	Federale overheidsdienst Volksgezondheid, veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu (België)		Overheid
088	83848769	Historic Environment Scotland (Schotland/ VK)		Overheid
089	83848834	NatureScot (Schotland/ VK)		Overheid

Bijlage 1

Aanvulling op het plan-milieueffectrapport NWP (PlanMER NWP)

Aanvulling n.a.v. het toetsingsadvies van 7 juni 2021 van de Commissie voor de milieueffectrapportage

Inhoudsopgave

1 Inleiding en aanleiding aanvulling 41
2 Trechteringsproces: selectie van beoordeelde beleidsvoornemens 42
3 Bepalende keuzes in andere kaders gemaakt 48
3.1 Gematigde meerpeilpiekbeheersing IJsselmeer 49
3.2 Strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem 50
3.3. Actief grondwatervoorraadbeheer 51
3.4 Maatregelenpakket Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 52
3.5 Programmatische Aanpak Grote Wateren 54
3.6 Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied 55
3.7 Ruimtelijke reservering 27 GW Wind op Zee 55
3.8 Infrastructuur t.b.v. CO2-opslag in lege gasvelden op de Noordzee 56
3.9 Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie beperkingen visserij 57
3.10 Opschaling Rijkswaterstaat-areaal voor opwekking van duurzame energie 58

1 Inleiding en aanleiding aanvulling

Iedere zes jaar wordt het nationale waterbeleid herijkt en vastgelegd in het Nationaal Waterplan en in het Beheer- en ontwikkelplan voor de rijkswateren. Onder de Omgevingswet gaan deze planvormen op in het Nationaal Water Programma. Vooruitlopend op deze nieuwe wetgeving is het Nationaal Water Programma 2022-2027 (verder NWP genoemd) opgesteld. Het NWP beschrijft de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid en waterbeheer in de periode 2022-2027, met een vooruitblik richting 2050. Ook zijn de internationale verplichtingen in het NWP opgenomen die voortvloeien uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR), de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) en de Natura 2000 beheerplannen.

Bij het NWP is een PlanMER (PlanMER, Nationaal Waterprogramma 2022-2027, Arcadis, 24 februari 2021) opgesteld. De Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.) is gevraagd om dit PlanMER te toetsen op volledigheid en juistheid. De Commissie heeft op 7 juni 2021 haar advies uitgebracht.

De Commissie geeft aan dat het MER compact, overzichtelijk en prettig leesbaar is. Ook de Passende beoordeling is een helder document. De Commissie is van oordeel dat gegeven het karakter van het NWP het MER over het algemeen goed toepasbare informatie geeft, passend bij het abstractieniveau van de voornemens. De Commissie m.e.r. adviseert om op twee punten nadere informatie te verstrekken.

- Omdat keuzes voor de 10 geselecteerde nieuwe beleidsvoornemens in andere kaders zijn gemaakt, zijn er geen alternatieven in het PlanMER onderzocht. Daarom vraagt de Commissie voor de tien in het MER beoordeelde voornemens aan te geven:
  - hoe de keuze hiervoor tot stand is gekomen
  - welke alternatieve oplossingen zijn overwogen en waarom deze zijn afgevallen
  - welke rol het milieubelang heeft gespeeld bij de gemaakte keuzes
- In het PlanMER zijn tien voornemens onderzocht op effecten en doelbereik, een groot aantal andere voornemens van het NWP zijn niet onderzocht. Daarom vraagt de Commissie een overzicht op te nemen van de beleidsvoornemens uit het NWP die niet in het MER zijn onderzocht en daarbij per voornemen de motivatie daarvoor aan te geven (proceskarakter, bevestiging van bestaand beleid, ongewijzigde omstandigheden etc.).

Deze notitie is opgesteld om op bovenstaande twee punten nadere informatie te geven als aanvulling op het PlanMER zoals deze ter inzage heeft gelegen. Voor de duidelijkheid is er voor gekozen deze aanvulling op te nemen in de reactienota en deze niet in het MER te verwerken.

2 Trechteringsproces: selectie van beoordeelde beleids-voornemens

De Commissie m.e.r. adviseert in haar advies (paragraaf 2.2.2) om in een aanvulling op het MER een overzicht op te nemen van de beleidsvoornemens uit het NWP die niet in het MER zijn onderzocht en daarbij per voornemen de motivatie daarvoor aan te geven (proceskarakter, bevestiging van bestaand beleid, ongewijzigde omstandigheden etc.).

Het NWP bestaat uit een groot aantal beleidsvoornemens en beheermaatregelen, zoals beleidskeuzes, normen, doelen, beheerstrategieën en -uitgangspunten. Het bevat een groot aantal bestaande beleidsvoornemens, die al in het vigerende NWP en BPRW zijn opgenomen. Daarnaast bevat het nieuwe niet eerder gepubliceerde beleidsvoornemens (bijvoorbeeld de Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027) en eerder in deze periode afzonderlijk vastgestelde beleidsvoornemens (bijvoorbeeld de Programmatische Aanpak Grote Wateren). Het NWP beschrijft de onderlinge samenhang tussen deze bestaande en nieuwe beleidsonderdelen.

Alle nieuwe beleidsvoornemens van het NWP met belangrijke milieueffecten zijn in het PlanMER beschreven en beoordeeld. 'Nieuw' zijn die beleidsvoornemens die niet in het Nationaal Waterplan 2016-2021 of het Beheer- en ontwikkelplan voor de rijkswateren 2016-2021 stonden en die later ook niet in andere besluiten zijn vastgelegd (PlanMER paragraaf 3.1).

Beleidsvoornemens hebben het label 'continuering' gekregen als het voornemens zijn die na de vaststelling van het Nationaal Waterplan 2016-2021 en/of het Beheer- en ontwikkelplan voor de rijkswateren 2016-2021 als nationaal beleid en beheer door de minister zijn vastgelegd. Deze beleidsvoornemens zijn in het PlanMER beschouwd als 'continuering van huidig beleid en beheer' (PlanMER paragraaf 3.1).

Om te bepalen of en hoe een voornemen moet worden beoordeeld in het PlanMER, is er een trechterproces doorlopen. De tekst van het NWP is ingedeeld in voornemens. Deze zijn voor het PlanMER gescreend op:

- mate van concreetheid;
- of zij milieugevolgen kunnen hebben;
- of het nieuw of bestaand beleid is en bij bestaand beleid is gekeken of de omstandigheden dusdanig zijn gewijzigd dat het voornemen in het PlanMER moet worden onderzocht.

Dit heeft geleid tot een lijst van tien voornemens die in het PlanMER zijn onderzocht.

Gevolgd trechteringsproces

De voornemens in het NWP zijn beoordeeld op concreetheid en milieugevolgen. In Figuur 1 is het trechteringsproces gevisualiseerd weergegeven (zie hoofdstuk 3 PlanMER voor de beschrijving van het gevolgde proces).

Figuur 1 Trechteringsproces voornemens in NWp (bron: Arcadis, planMER NWP, 2021)

Het NWP bevat een groot aantal beleidskeuzes die procesmatig van aard zijn. Voorbeelden zijn de implementatie van het waterveiligheidsbeleid (incl. Hoogwaterbeschermingsprogramma), de voorkeursvolgorde voor zoetwater en de afwegingsprincipes voor ruimtelijke inrichting. Het gaat om redeneerlijnen of werkwijzen, die op het niveau van het NWP niet concreet genoeg zijn om op milieueffecten te beoordelen. Deze redeneerlijnen worden concreet in onderliggende trajecten (zoals een specifieke dijkversterking) en dan ontstaat duidelijkheid over de eventuele milieueffecten. Daarom zijn procesmatige beleidsvoornemens niet beschouwd in het PlanMER van dit NWP.

Daarnaast is het NWP op veel punten een voortzetting van het huidige beleid. Waar het NWP keuzes uit het vigerende Nationaal Water Plan en BPRW bevestigt en waarbij de situatie niet is gewijzigd, is geen sprake van nieuwe of extra milieueffecten. Deze beleidsvoornemens zijn niet beschouwd in het PlanMER. Voorbeelden zijn de ambitie om Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust ingericht te hebben en de ambities voor bereikbaarheid, betrouwbaarheid en capaciteit van het hoofdvaarwegennet. Zo zijn ook de beslissingen rondom waterveiligheid (denk aan kustbescherming, vegetatiebeheer, beheer en onderhoud waterkeringen en de monitoring van de rivieren) niet meegenomen omdat deze beslissingen de continuering van bestaand beleid zijn. Deze beleidsvoornemens zijn onderdeel van de referentiesituatie.

Er zijn uit de NWP-tekst 27 beleidsvoornemens gedefinieerd die concreet zijn, een ruimtelijke component hebben en milieugevolgen veroorzaken. Van deze 27 voornemens zijn er 11 nieuwe voornemens, terwijl 16 voornemens voortzetting zijn van bestaand beleid. Van de 11 nieuwe voornemens zijn er 9 met effecten in de planperiode en 2 voornemens leiden tot effecten ná de planperiode. Voor de 16 bestaande voornemens is bekeken of er sprake is van een gewijzigde situatie, en dat geldt voor één voornemen (opschaling Rijkswaterstaat-areaal voor opwekking van duurzame energie). De 9 nieuwe voornemens met effecten in deze planperiode èn het bestaande voornemen met gewijzigde situatie zijn beoordeeld in het PlanMER. Voor de 2 nieuwe voornemens, die nog niet in de planperiode van 2022-2027 hun uitwerking hebben zijn risico's en kansen benoemd. Deze inschatting kan richting geven aan de verdere planuitwerking.

Het totaal aan beleidsvoornemens in het NWP is op hoofdlijnen weergegeven in tabel 1. De tabel is opgezet aan de hand van de tussen- of subkoppen van het NWP (deel A: Nationaal waterbeleid en deel C gebieden) omdat deze de verschillende beleidsvoornemens goed weergeven.

In de tabel is aangegeven of een voornemen bestaand beleid en/of procesmatig nieuw beleid is en daarmee **niet** in het PlanMER onderzocht of dat het concreet nieuw beleid betreft met milieugevolgen of bestaand beleid met een gewijzigde situatie en daarmee **wel** in het PlanMER onderzocht. Beheermaatregelen volgen beleidsmaatregelen en zijn procesmatig van aard. Ook zijn er geen gewijzigde situaties die leiden tot een beschouwing in het PlanMER. Daarom zijn deze onderwerpen als beschreven in deel B van het NWP niet in onderstaande tabel opgenomen. Er zijn twee uitzonderingen, namelijk het opschalen van Rijkswaterstaat areaal voor duurzame energie (Pilotprogramma 'Hernieuwbare energie op rijksgrond, (opdracht ministerie EZK) en het programma Vervanging en Renovatie kunstwerken (SLA sturing). Deze 2 voornemens komen wel in het PlanMER aan de orde en zijn in tabel 1 opgenomen.

Tabel 1 Overzicht voornemens NWP per onderwerp (hoofdstuk NWP), onderscheiden in voornemens die niet en wel in het PlanMER zijn beschouwd[1]

Onderwerp	Bestaand beleid (zonder gewijzigde situatie) en/of procesmatig nieuw beleid = niet beschouwd in PlanMER	Nieuw concreet beleid met milieugevolgen of bestaand beleid waarbij de situatie gewijzigd is = wel beschouwd in PlanMER
Hoofdlijnen van waterbeleid en uitvoering	Drie hoofdambities voor water	
	Principes voor inrichting en gebruik fysieke leefomgeving	
Klimaatadaptatie	Ambitie klimaatbestendig en waterrobuust in 2050	
	Nationale Klimaatadaptatie Strategie (NAS)	
	Deltaprogramma Ruimtelijke adaptatie	
	Ruimtelijke maatregelen: randvoorwaarden klimaat-adaptatie aan ruimtelijke inrichting, locatiekeuze, landgebruik en de wijze van bouwen	
	Nationale vitale en kwetsbare functies	
	Klimaatbestendige infrastructuur	
	Actieprogramma's klimaatbe-stendige woningbouw, natuur en landbouw	
	Internationale samenwerking klimaatadaptatie	
Waterveiligheid	Doelen waterveiligheidsbeleid (basisbeschermingsniveau, extra bescherming)	
	Overstromingsrisicobenadering	
	Meerlaagsveiligheid	
	Deltaprogramma Waterveiligheid	
	Implementatie waterveiligheids-beleid (incl. Hoogwater-beschermingsprogramma)	
	Waterveiligheidsbeleid Rivieren	
	Waterveiligheidsbeleid Kust (incl. zandsuppleties)	
	Beleid buitendijks gebied	
	Internationaal waterveiligheidsbeleid	
Zoetwaterverdeling en droogte	Het nationale beleidsdoel zoetwater	
	Deltaprogramma Zoetwater (incl. zoetwatermaatregelen fase 1)	
	Voorkeursvolgorde voor zoetwatervoorziening	
	Proces rond waterbeschikbaarheid	
		Klimaatbestendige zoetwater-voorziening hoofdwatersysteem
		Actief / klimaatbestendig grondwatervoorraadbeheer
	Internationale samenwerking zoetwaterbeschikbaarheid	

[1] De beleidsvoornemens Programmatische Aanpak Grote Wateren en Klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem, Integraal riviermanagement, Natura 2000 beheerplannen en MIRT projecten komen op meerdere plekken aan de orde in het NWP. Om dubbelingen te voorkomen zijn deze op één plaats in deze tabel opgenomen. doorlopen.
Zie https://www.bouwplaatsirm.nl/

Onderwerp	Bestaand beleid (zonder gewijzigde situatie) en/of procesmatig nieuw beleid = niet beschouwd in PlanMER	Nieuw concreet beleid met milieugevolgen of bestaand beleid waarbij de situatie gewijzigd is = wel beschouwd in PlanMER
Waterkwaliteit, Drinkwater en Waterzuivering	Ambitie waterkwaliteit	
	Gewasbeschermingsmiddelen en biociden	
	Opkomende stoffen	
	Zwerfafval, plastics en microplastics	
	Nutriënten	
		Maatregelpakket Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027
		Programmatische aanpak grote wateren
	Delta-aanpak Waterkwaliteit	
	Drinkwater	
	Waterzuivering	
Grondwater	Ambitie grondwater	
	Studiegroep grondwater	
	Verantwoordelijkheidsverdeling grondwater	
	Grondwaterkwaliteit	
	Grondwaterkwantiteit	

Onderwerp	Bestaand beleid (zonder gewijzigde situatie) en/of procesmatig nieuw beleid = niet beschouwd in PlanMER	Nieuw concreet beleid met milieugevolgen of bestaand beleid waarbij de situatie gewijzigd is = wel beschouwd in PlanMER
Scheepvaart	Bereikbaarheid, betrouwbaarheid en capaciteit hoofdvaarwegennet (incl. MIRT-projecten)	
	Maritieme veiligheid	
	Klimaatbestendig hoofdvaarwegennet	
	Smart shipping	
	Green deal maritieme sector	
	Verbod op varend ontgassen	
Uitvoering waterbeleid door Rijkswaterstaat (*)	Programma Vervanging en Renovatie kunstwerken	
Gebruiksfuncties		Opschalen areaal duurzame energie opwekking (bestaand beleid, gewijzigde situatie)

Onderwerp	Bestaand beleid (zonder gewijzigde situatie) en/of procesmatig nieuw beleid = niet beschouwd in PlanMER	Nieuw concreet beleid met milieugevolgen of bestaand beleid waarbij de situatie gewijzigd is = wel beschouwd in PlanMER
Noordzee	Internationale kaders Noordzee	
	Nationale kaders Noordzee	
	Programma Noordzee: • Ambitie en opgave • Onderdelen onder 'voortzetting bestaand beleid' (zie NWP), waaronder bestaand programma maatregelen KRM • Soortbescherming, terug-dringen zwerfvuil en onder-watergeluid. • Transitie naar duurzame voedselvoorziening • Afwegingskader veilige afstand helikoptervlucht en beoordelingsmethodiek verwijderingsplicht kabels en leidingen. • Zeescheepvaart • Duurzame blauwe economie • Beleids- en afwegingskaders activiteiten Noordzee	
		Programma Noordzee: • Ruimtereservering 27 GW Wind op zee • Infrastructuur t.b.v. CO2-opslag in lege gasvelden • Visserijbeperkende maat-regelen (KRM-beperking visserij) • Aansluitingspunten van energietransportverbindingen van toekomstige windparken (na de planperiode – kansen & risico's)

Onderwerp	Bestaand beleid (zonder gewijzigde situatie) en/of procesmatig nieuw beleid = niet beschouwd in PlanMER	Nieuw concreet beleid met milieugevolgen of bestaand beleid waarbij de situatie gewijzigd is = wel beschouwd in PlanMER
Zuidwestelijke Delta	Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050	
	Deltaprogramma Zuidwestelijke Delta	
	Grevelingen, Volkerak-Zoommeer, Binnenschelde en Markiezaatsmeer, Oosterschelde	
	Natura 2000-beheerplannen	
Rijn-Maasmonding	Waterveiligheid	
	Zoetwater	
	Waterkwaliteit (incl. Kierbesluit Haringvliet)	
	Scheepvaart	
Rivieren	Integraal Riviermanagement[2]	
	Afronding Maaswerken	
IJsselmeergebied	Agenda IJsselmeergebied 2050	
	Optie openhouden van stijging van het winterpeil IJsselmeer tot 30cm na 2050	
		Optie openhouden van stijging van het winterpeil Markermeer tot 30cm na 2050 (na de plan-periode – kansen & risico's)
		Gematigde meerpeilpiek-beheersing
	Bereikbaarheid scheepvaart IJsselmeergebied	
	Duurzame energie	
	Zandwinning IJsselmeergebied	

[2] Voor de totstandkoming van het IRM wordt een aparte procedure inclusief opstellen PlanMER doorlopen. Zie https://www.bouwplaatsirm.nl/

Onderwerp	Bestaand beleid (zonder gewijzigde situatie) en/of procesmatig nieuw beleid = niet beschouwd in PlanMER	Nieuw concreet beleid met milieugevolgen of bestaand beleid waarbij de situatie gewijzigd is = wel beschouwd in PlanMER
Waddenzee en Eems-Dollard	Agenda voor het Waddengebied 2050	
		Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Wadden-gebied (beheer)
Kanalen	Routekaart klimaatadaptieve inrichting ARK/NZK-gebied.	

3 Bepalende keuzes in andere kaders gemaakt

De Commissie m.e.r. adviseert in haar advies (paragraaf 2.2.1) om in een aanvulling op het MER voor de tien in het MER beoordeelde voornemens aan te geven:
- hoe de keuze hiervoor tot stand is gekomen
- welke alternatieve oplossingen zijn overwogen en waarom deze zijn afgevallen
- welke rol het milieubelang heeft gespeeld bij de gemaakte keuzes

In het PlanMER zijn uit de gevolgde trechtering (hoofdstuk 3 PlanMER) tien beleidsvoornemens gekomen die voldoende concreet waren en milieugevolgen hebben. Bij de beschrijving van deze beleidsvoornemens in het PlanMER is kort aangegeven hoe deze tot stand zijn gekomen (opgenomen in kaders in hoofdstuk 4 van het PlanMER). In deze aanvullende notitie is deze informatie aangevuld met bekeken opties (alternatieve oplossingen) en een beschrijving van het proces. Daarbij verwijzen we zoveel mogelijk naar relevante openbare stukken Hiermee geeft deze aanvullende notitie zoveel mogelijk informatie over de totstandkoming van deze tien nieuwe beleidsvoornemens. Bij de besluitvorming over deze tien voornemens is niet in alle situaties een uitgebreid milieuonderzoek uitgevoerd, bijvoorbeeld waar het gaat om een Europees onderhandelingsresultaat (KRM-beperkingen visserij), ook zijn niet altijd alternatieven in beschouwing genomen bijvoorbeeld als alle denkbare oplossingen worden uitgevoerd en er dus geen alternatieven afvallen (actief grondwatervoorraadbeheer).

De tien voornemens die in het PlanMER zijn onderzocht zijn:
1. Gematigde meerpeilpiekbeheersing IJsselmeer
2. Strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem
3. Actief grondwatervoorraadbeheer
4. Maatregelenpakket Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027
5. Programmatische Aanpak Grote Wateren
6. Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied
7. Ruimtelijke reservering 27 GW Wind op Zee
8. Infrastructuur t.b.v. CO_2-opslag in lege gasvelden op de Noordzee
9. KRM-beperkingen visserij
10. Opschaling Rijkswaterstaatareaal voor opwekking van duurzame energie

Hoofdstuk 4 van het PlanMER geeft een beschrijving van deze voornemens, de beoordeling is te vinden in het PlanMER in hoofdstuk 7 (doelbereik) en hoofdstuk 8 (milieueffecten).

In de hierna volgende paragrafen gaan we in op de vraag van de Commissie m.e.r. hoe deze voornemens tot stand zijn gekomen, daarbij wordt zoveel mogelijk verwezen naar achterliggende stukken.

3.1 Gematigde meerpeil-piekbeheersing IJsselmeer

Wat is het voornemen?

Het IJsselmeerwater wordt normaliter grotendeels afgevoerd via de spuisluizen in de Afsluitdijk en in de toekomst ook met pompen. Bij ongunstige wind kan er, soms langere tijd, niet gespuid worden van IJsselmeer naar Waddenzee. Dit betekent dat het meerpeil stijgt: er ontstaat een piek in het meerpeil. Bij langdurig beperkte spuimogelijkheden en hoge aanvoer van water kunnen deze pieken hoog oplopen. Bij gematigde meerpeilpiekbeheersing in het IJsselmeer worden zowel de benodigde pompcapaciteit als de benodigde dijkversterkingen in balans ingezet.

Hoe is het tot stand gekomen?

In de Deltabeslissing uit 2015 is het centrale doel voor het IJsselmeergebied: een veilig en veerkrachtig IJsselmeergebied. Om de effecten ervan te onderzoeken is in 2014 een PlanMER opgesteld. De jaren daarna is dit verder uitgewerkt en geconcretiseerd om een oplossing te vinden voor de toename in meerpeilpieken. Er zijn verschillende opties verkend, zoals grote of juist minder grote pompcapaciteit. Preventieve maatregelen, zoals de Afsluitdijk en andere dijken, blijven ook voor het IJsselmeergebied het belangrijkst voor het realiseren en behouden van het gewenste waterveiligheidsniveau.

De volgende overwegingen hebben een rol gespeeld om te komen tot gematigde meerpeilpiekbeheersing.

Stijging van het gemiddeld meerpeil en toename van de meerpeilpieken kan worden voorkomen door vergroting van de spuicapaciteit of door de bouw van gemalen. Daarbij geldt dat, door zeespiegelstijging, vergroting van de spuicapaciteit slechts een tijdelijke oplossing is. Er kan gekozen worden voor een sterke beheersing van de meerpeilpieken (met extreem grote pompcapaciteit) of een minder sterke beheersing ervan (met minder pompcapaciteit).

Vanuit het oogpunt van kosten voor waterveiligheid en waterafvoer in het hoofdwatersysteem is er geen duidelijke voorkeur.

Een sterke toename van de meerpeilpieken heeft negatieve effecten voor milieu en omgeving, namelijk meer wateroverlast, toename van kwel en erosie in buitendijkse gebieden, hogere sluitfrequenties van de beweegbare keringen en stremming van de regionale watersystemen. Voor de natuur kan een sterke afname van de meerpeilpieken in de winter negatief uitpakken, omdat de peildynamiek een gunstig effect heeft op de natuurlijke verjonging van rietkragen. Veranderde meerpeilpieken kunnen ook invloed hebben op de natuur van de Waddenzee door veranderde spuicapaciteit en beschikbaarheid van zoetwater.

Een gematigde beheersing van de meerpeilpieken is beoordeeld als de juiste middenweg. Bij de herijking van de Deltabeslissingen in het IJsselmeergebied in 2021 is dan ook hiervoor gekozen. De effecten hiervan zijn onderzocht in Milieueffectbeoordeling Deltaprogramma 2021 (Arcadis, 16 januari 2020)[3].

[3] Deze milieueffectbeoordeling is gemaakt bij de herijking van de Deltabeslissingen, voorafgaand aan het NWP. De informatie uit deze rapportage is gebruikt in het PlanMER bij het NWP en is daarin verder uitgewerkt.

3.2 Strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem

Wat is het voornemen?

De zoetwatervoorziening van West-Nederland wordt op orde gehouden door de calamiteiten-aanvoer vanuit de Lek en het Amsterdam-Rijnkanaal stap voor stap uit te breiden. Om de verzilting te bestrijden vindt 'slim watermanagement[4]' plaats, onder meer in de Hollandsche IJssel, het Amsterdam-Rijnkanaal, het Noordzeekanaal en de stuw bij Hagestein.

Hoe is het tot stand gekomen?

Al in 2015 werd geconstateerd dat het aanbod van zoetwater niet altijd toereikend is voor de vraag. In het Deltaprogramma 2015 is dan ook opgenomen om de zoetwatervoorziening van West-Nederland op orde gehouden moet worden door de calamiteitenaanvoer vanuit de Lek en het Amsterdam-Rijnkanaal stap voor stap uit te breiden. De zoetwateraanvoer vanuit het Brielse Meer wordt stapsgewijs robuuster. Het optimaliseren van bestaande systemen is voorlopig genoeg. Om de verzilting te bestrijden vindt 'slim watermanagement' plaats.

Tussen 2015 – 2017 zijn de knelpunten verder in beeld gebracht en zijn mogelijke maatregelen, voortbordurend op de bestaande strategieën, onderzocht. De zomer en het najaar van 2018 waren uitzonderlijk droog. Die periode heeft duidelijk laten zien dat er mogelijk meer nodig is om ook in de toekomst weerbaar te zijn en te blijven tegen zoetwatertekort.

In 2019 is er op hoofdlijnen gekeken naar drie strategieën voor de zoetwatervoorziening vanuit het hoofdwatersysteem op de lange termijn:

- voortzetten en niet aanpassen van de zoetwaterstrategie (sturen op basis van de vastgelegde afspraken);
- grote ingreep in de infrastructuur (afsluiten van de open Rijn- Maasmonding via sluis- en pompcomplexen in de Nieuwe en Oude Maas);
- klimaatbestendig hoofdwatersysteem (ook wel stuurbaar buffernetwerk genoemd).

De eerste twee strategieën zijn niet klimaatbestendig (voortzetten) of hebben grote gevolgen voor onder meer de scheepvaart (afsluiten Rijn-Maasmonding). In lijn met 'slim watermanagement' is een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden om met een stuurbaar buffernetwerk het hoofdwatersysteem meer klimaatbestendig te maken. Er is gekeken naar vier maatregelclusters:

- Optimaal profiteren van de voorraadbuffer IJsselmeer en Markermeer;
- Aanwijzen van zoetwaterbuffers in Midden-West Nederland als strategische zoetwatervoorziening;
- Aanwijzen van strategische zoetwaterbuffers in zuidrand Rijn-Maasmonding;
- Ontwikkelen operationeel instrument voor aanpassen waterverdeling Rijntakken bij lage afvoer.

Bij de herijking van de Deltabeslissingen in 2021 is voor deze maatregelenclusters gekozen. De effecten zijn onderzocht in Milieueffectbeoordeling Deltaprogramma 2021 (Arcadis, 16 januari 2020).

Een aantal mogelijke opties is (mede op basis van het hiervoor genoemde milieueffecten-onderzoek) afgevallen omdat deze niet realistisch worden geacht, bijvoorbeeld omdat er grote (milieu)consequenties zijn of hoge kosten. Deze opties waren:

- het verder vergroten van de buffer in het IJsselmeer (kosten hoog en veel (milieu)-consequenties bij meer dan 50 cm stijging);
- afvoerverdeling over de riviertakken bij lage waterstanden op het IJsselmeer aanpassen ten gunste van de afvoer over de IJssel (te beperkt mogelijk en grote consequenties voor de bevaarbaarheid van de Waal);
- de Nieuwe Waterweg afsluiten om de toenemende verzilting tegen te gaan (grote consequenties voor scheepvaart);
- toenemende watertekorten accepteren (schade door droogte).

[4] Slim Watermanagement gaat over hoe waterbeheerders het huidige water(systeem) beter kunnen benutten door hun dagelijkse operationele samenwerking te verbeteren. Zie ook www.slimwatermanagement.nl

3.3 Actief grondwater-voorraadbeheer

Wat is het voornemen?

Recente zomers kennen ongebruikelijk lange droogteperioden, leidend tot neerslagtekorten en landelijke watertekorten. De droogte is vooral merkbaar op de Hoge Zandgronden van Zuid- en Oost-Nederland, waarnaar geen aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem mogelijk is. Beheerders zetten waar mogelijk in op herstel via water- en peilbeheer. De strategie is:

- Water conserveren (besparen en vasthouden);
- Water aanvoeren;
- Watertekorten accepteren en adapteren.

Hoe is het tot stand gekomen?

In gebieden waar de grondwatervoorraden in 2018, 2019 en 2020 onder druk hebben gestaan zetten beheerders op basis van de bevindingen uit de Beleidstafel Droogte waar mogelijk in op herstel via water- en peilbeheer. Anders dan in de meeste andere regio's is op de Hoge Zandgronden veelal geen substantiële aanvoer van water uit het hoofdwatersysteem mogelijk. De zandgronden zijn voornamelijk aangewezen op de beschikbaarheid van grondwater. Vasthouden, bergen en infiltratie van neerslagwater zijn daarom belangrijke instrumenten om de beschikbaarheid van water voor de diverse functies te garanderen. Deze zijn allen nodig.

De droogte is aanleiding om in de regionale bestuurlijke overleggen een extra impuls te geven aan de transitie naar actief grondwatervoorraadbeheer op de Hoge Zandgronden. In de zogenoemde 'beleidstafel droogte' zijn alle waterbeheerders en watergebruikers betrokken, in 2019 heeft deze beleidstafel een advies gegeven hoe met droogte om te gaan. Vanwege de grote verwevenheid van functies en ontwikkelingen op de Hoge Zandgronden is een integrale aanpak noodzakelijk. De meeste maatregelen zijn echter lokaal of regionaal van aard. Er zijn een aantal pilotstudies verricht naar het bodem- en watersysteem die succesvol zijn gebleken:

- watermolenlandschappen in Noord-Brabant, systeem opnieuw benutten voor opvangen, vasthouden en bergen van water;
- onderzoek in de Baakse Beek (Gelderland);
- onderzoek naar opvangen, vasthouden en bergen van water op kastelen en buitenplaatsen (Noord-Brabant, Gelderland en Utrecht);
- onderzoek van de provincie Noord-Holland in De Muntpolder om het veen weer water te laten vasthouden;
- studie in het Mosbeekdal en aangrenzende gebieden om water vast te houden en te bergen.

Ook is een onderzoeksprogramma 'Lumbricus' opgezet waarbinnen waterschappen, kennisinstellingen en ondernemers samen met agrariërs onderzoek doen naar een klimaatrobuuster bodem- en watersysteem.

Bij de herijking van de Deltabeslissingen in 2021 is ervoor gekozen om de voorkeursstrategie eerder uit te gaan voeren, het later uitvoeren ervan is geen begaanbare weg. De effecten zijn onderzocht in de Milieueffectbeoordeling Deltaprogramma 2021 (Arcadis, 16 januari 2020).

3.4 Maatregelenpakket Stroomgebiedbeheer-plannen 2022-2027

Wat is het voornemen?

Met de Kader Richtlijn Water (KRW) wordt een goede ecologische en chemische toestand van het water nagestreefd. Het KRW maatregelpakket levert een belangrijke bijdrage aan het behalen van de KRW doelen. De maatregelen zijn opgeschreven in het derde stroomgebiedbeheerplan (SGBP) 2022-2027 en zijn te verdelen in gebiedsgerichte maatregelen, basismaatregelen (= generiek = rijksbeleid) en aanvullende maatregelen. De geplande inrichtingsmaatregelen voor de plan-periode zijn op hoofdlijnen onder te verdelen in het verbreden van watergangen, het vis-passeerbaar maken van kunstwerken, de aanleg van nevengeulen, de aanleg van speciale leefgebieden voor flora en fauna (zoals natuurvriendelijke oevers) en actief visstandbeheer.

Hoe is het tot stand gekomen?

De stroomgebiedbeheerplannen zijn een doorlopend programma. Per tranche (looptijd 6 jaar) worden de maatregelen bepaald. Met het NWP / SGBP gaat de derde tranche in.

In het proces tot de keuze van dit voornemen zijn verschillende opties verkend door water-beheerders en hebben verschillende overwegingen een rol gespeeld om te komen tot de pakketten KRW maatregelen voor de derde tranche KRW. Iedere waterbeheerder stelt het pakket maatregelen bestuurlijk vast en neemt daarbij alle kosten en baten (zowel voor economie, maatschappij en milieu) in afweging.

Het proces om de opgave en benodigde maatregelen voor de derde tranche te bepalen heeft plaats gevonden onder de Delta-aanpak Waterkwaliteit. Binnen de Delta-aanpak werken Rijk, regionale overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen, met als doel het geven van een impuls aan het realiseren van de doelen van de KRW en aandacht besteden aan de nieuwe uitdagingen voor de waterkwaliteit. In 2016 is door alle partijen een intentieverklaring getekend. Op grond van regionale en nationale analyses zijn de benodigde maatregelen in beeld gebracht. Begin 2020 zijn de uitkomsten uit de nationale analyse waterkwaliteit van het PBL gepubliceerd. Op basis hiervan zijn in 2020 bestuurlijke keuzes gemaakt ten aanzien van de maatregelen. Deze zijn vastgelegd met de stroomgebiedbeheerplannen. Aanvullend hierop worden in 2021 afspraken gemaakt over gebiedsgerichte agrarische maatregelen en vastgelegd in uitvoeringsovereenkomsten tussen regionale LTO's, provincies en waterschappen.

Waaruit bestaat het maatregelpakket?

Het maatregelpakket voor de Kaderrichtlijn Water bestaat uit generieke rijksmaatregelen en maatregelen van het rijk voor inrichting en beheer van het hoofdwatersysteem. Daarnaast nemen decentrale overheden maatregelen, zoals de inrichting en het beheer van het regionale watersysteem. De maatregelen in het regionale systeem zijn overgenomen uit de regionale programma's, met name van provincies en waterschappen, en de overwegingen om tot het pakket te komen binnen de kaders van de KRW, is aan hen. In het Regionaal bestuurlijk overleg (RBO) en ambtelijk overleg (RAO) wordt de KRW (waaronder de maatregelen) afgestemd met alle partijen en stakeholders per stroomgebiedsdistrict.

Voor KRW maatregelpakket gericht op inrichting en beheer van het *hoofdwatersysteem* voert Rijkswaterstaat het Verbeterprogramma Waterkwaliteit Rijkswateren (KRW) uit. Daarbinnen is voor de komende periode een pakket "Opgave" en een pakket "Aanvullend" onderscheiden. De uitvoering van maatregelen uit het eerste pakket voor 2027 zou moeten leiden tot doelbereik. Het aanvullende pakket is bedoeld om tegenvallers op te vangen en meer zekerheid te bieden voor doelbereik.

Bij het bepalen van het KRW maatregelpakket voor de rijkswateren is een redeneerlijn gevolgd met als uitgangspunten:

- Rijkswaterstaat past de KRW-systematiek toe conform de MEP/GEP-handreiking. Daartoe worden realistische en uitvoerbare maatregelen opgesteld, die gezamenlijk leiden tot het bereiken van het vereiste ecologische niveau (GEP), zo mogelijk in 2015 en uiterlijk in 2027.
- Nagenoeg alle rijkswateren in Nederland zijn niet natuurlijk maar danken hun bestaan of karakter (mede) aan maatschappelijk noodzakelijke menselijke ingrepen. Per waterlichaam wordt beoordeeld of dergelijke ingrepen omkeerbaar zijn, zonder schade aan de functie inclusief de lange termijn consequenties (ontwikkelen naar nieuw evenwicht).
- Maatregelen die zich aandienen vanuit andere beleidsopgaven of (bestuurlijke) afspraken worden alleen meegenomen indien een uitvoeringsbesluit daartoe feitelijk genomen is. In het kader van zoeken naar synergie worden de maatregelen dan zodanig uitgevoerd dat ze optimaal bijdragen aan doelstellingen van KRW.
- De afweging van maatregelen en beleidsdoelen gebeurt op nationale schaal en dus netwerk-breed (prioriteren op en over stroomgebieden).
- De uitvoering van KRW schept condities voor het realiseren van de Natura 2000-doel-stellingen maar die doelen worden niet automatisch onderdeel van de KRW-opgave.

Rijkswaterstaat heeft het oorspronkelijke maatregelenpakket (2008) bepaald conform een stappenplan om te komen tot het maatregelenpakket. Hierbij zijn in stappen de onomkeerbare hydromorfologische ingrepen inzichtelijk gemaakt, is de huidige situatie en referentiebeeld vastgelegd, zijn mitigerende maatregelen bepaald, heeft er een toets op significante schade plaatsgevonden, is het (gezamenlijk) ecologisch effect (GEP) bepaald en is er besloten tot gefaseerd uitvoeren van het voorkeursalternatief.

Het voorkeursalternatief dat in 2008 door de minister werd vastgesteld, betrof het totale pakket van KRW-maatregelen. Het pakket bestond uit álle maatregelen die Rijkswaterstaat gaat nemen om aan de doelstelling van de KRW te kunnen voldoen. Het pakket is in 2009 vastgelegd in de stroomgebiedbeheerplannen (SGBP-1) en het Beheer- en Ontwikkelplan Rijkswateren (BPRW). Per fase (tranche) wordt het pakket nogmaals bekeken en met eventuele wijzigingen vastgesteld in BPRW/NWP en SGBP.

Besluitvorming derde tranche (SGBP3)
Om voorbereid te zijn op de tijdige uitvoering van de derde tranche (2022-2027) heeft Rijkswaterstaat, samen met verschillende deskundigen en de regionale organisatieonderdelen, in 2019 de maatregelen voor de 3e tranche verkend en is de haalbaarheid van het pakket geactualiseerd. RWS heeft de maatregelen vergeleken met actuele inzichten over effectiviteit en maakbaarheid. Er zijn ook nieuwe locaties meegenomen, waar mogelijkheden voor maatregelen lijken te bestaan. De meest geschikte zijn overgebleven voor verdere planuitwerking. Het besluit (actualisatie MIRT-2 beslissing) over het maatregelenpakket en de uitvoering van de derde tranche is in 2020 genomen door de minister van Infrastructuur en Waterstaat, zoals gemeld in Kamerstuk 27 625, nr.503 voor het AO Water van 22 juni 2020.
In 2021 is het maatregelenpakket juridisch vastgelegd in het Nationaal Waterprogramma. Doelbereik is met de actualisatie van de lijst maatregelen ondervangen en waar nodig is een technische doelaanpassing toegepast. In de verkenning en actualisatie hebben de regionale organisatieonderdelen en specialisten voorstellen kunnen doen voor welke maatregelen uit de verkenning geschikt zijn voor verdere planuitwerking.

Per waterlichaam is een prioritering bepaald op grond van kansrijkheid en effectiviteit van elke maatregel met het oogmerk een voldoende groot en robuust doelbereik te realiseren. Per kwaliteitselement (vissen, macrofauna, macrofyten) is de mate van doelgatdichting (verschil tussen de huidige toestand van kwaliteit van het waterlichaam en de gewenste toestand (Goed Ecologisch Potentieel (GEP)) beoordeeld. De beoordeling is zo opgesteld dat de effectiviteit van maatregelen met elkaar vergeleken kan worden. Per type ingreep is een algemene beoordeling gemaakt van de effectiviteit van de maatregelen. In de maatregeldossiers is de effectiviteit per maatregel gespecificeerd op basis van de precieze locatie en de omvang van de maatregel. Per waterlichaam is door de waterbeheerders een factsheet opgesteld.

Hoe verder?

Afgelopen jaren is met de *Delta-aanpak waterkwaliteit* een impuls gegeven aan het verder verbeteren van de waterkwaliteit. Alle bestuurlijke afspraken uit de Delta-aanpak dragen bij aan een goede waterkwaliteit en dus ook aan de KRW doelen. Dit heeft geleid tot bestuurlijke afspraken die in mei 2021 (dus na de totstandkoming van het MER NWP) in een brief aan de Tweede Kamer gemeld zijn. De voorbereiding heeft plaatsgevonden aan bestuurlijke Versnellingstafels met alle betrokken partijen met uiteindelijk besluitvorming in de Stuurgroep Water.

Voor de generieke rijksmaatregelen zijn verschillende pakketten vergeleken ter invulling van de *Nitraatrichtlijn*. In april 2021 heeft het ministerie van LNV de Kamer uitgebreid geïnformeerd over de opgave voor de KRW in relatie tot mestregelgeving (Kamerstuk 33 037, nr. 393) en verschillende mogelijke pakketten om invulling te geven aan de Nitraatrichtlijn én de Kaderrichtlijn Water. In september 2021 volgde een brief met als bijlagen het MER bij het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn en adviezen van Commissie Deskundigen Meststoffenwet en de Taskforce mest en waterkwaliteit. Conclusie was dat het pakket dat ter inzage werd gelegd op grond van de milieueffectrapportage van het 7e AP “op zichzelf niet genoeg is om de doelen van de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water te halen”. Daarom is aan de Kamer toegezegd met een aanvulling te komen, waaraan momenteel wordt gewerkt.

3.5 Programmatische Aanpak Grote Wateren

Wat is het voornemen?

Het PAGW richt zich op realisatie van toekomstbestendige grote wateren waarin hoogwaardige natuur goed samengaat met een krachtige economie. De aanleiding voor PAGW is het voorkomen van (dreigende) achteruitgang in zowel ecologische waterkwaliteit als in de staat van instandhouding van soorten en habitats en het ontbreken van ruimte voor inpassing van maatregelen voor andere maatschappelijke opgaven. Eindbeeld is een stabiel en samenhangend ecologisch netwerk van grote wateren, waarin ruimte gecreëerd wordt voor economische dynamiek. Het totale maatregelenpakket voor de grote wateren bestaat uit 33 projecten, die zich richten op het verbeteren van de ecologische waterkwaliteit, de aanleg van verloren en ontbrekende leefgebieden en verbindingen tussen de grote wateren en de inliggende natuurgebieden in de Zuidwestelijke Delta, het IJsselmeergebied, de Waddenzee (incl. Eems-Dollard) en de Rijn en Maas.

Hoe is het tot stand gekomen?

In 2017 onderzochten de ministeries van IenW en LNV wat nodig is om de grote wateren vanuit ecologisch perspectief toekomstbestendig te maken (Verkenning Grote Wateren, 2017). Dit onderzoek maakte duidelijk dat de natuur en de ecologische waterkwaliteit van de grote wateren onder druk staat. Het onderzoek bracht in beeld welke extra grote systeemingrepen en transities naar duurzaam gebruik nodig zijn om de ecologische waterkwaliteit en natuur van de grote wateren voldoende robuust te maken om én te kunnen blijven voldoen aan internationale verplichtingen voor natuur/biodiversiteit en water én ruimte te bieden voor andere maatschappelijke opgaven.

In 2016 is de intentieverklaring Delta-aanpak waterkwaliteit ondertekend. In 2017 verkende Rijkswaterstaat wat tot 2050 nodig is om de grote wateren ecologisch gezond en toekomstbestendig te maken. Daarbij is onderscheid gemaakt in de vijf grote wateren: de Zuidwestelijke Delta, het IJsselmeergebied, de Waddenzee, de Eems-Dollard en de Grote Rivieren. Per gebied is een analyse gemaakt van de opgave voor ecologie en natuur. Voor elk van de grotere wateren is een factsheet beschikbaar dat inzicht geeft in de problemen, oorzaken en mogelijke maatregelen om natuurlijke processen te herstellen, zodat de ecologie veerkrachtig en natuur robuust wordt.

Bijvoorbeeld voor de Zuidwestelijke Delta staan drie oplossingsrichtingen centraal om de natuur robuuster te maken:

1. verbindingen herstellen om een gedempt getij te bereiken (de Haringvlietsluizen op een kier, verbinden Grevelingen en Volkerak-Zoommeer met de omringende wateren);
2. leefgebieden ontwikkelen en herstellen (herstellen typische deltanatuur zoals intergetijdengebied, brakwatergebied);
3. een uitgekiende sedimentstrategie toepassen (slim sedimentbeheer om golf- en getijdeafslag te dempen).

In de analyse zijn ook andere opties verkend zoals maatregelen die leiden tot meer getijde (hierdoor verdwijnt het intergetijdengebied met de daarbij horende ecologische effecten), niet herstellen van leefgebieden (waardoor broedgebieden niet worden verbeterd), golf en getijdeafslag niet dempen (daardoor verdwijnen zandplaten en schorren met de daarbij horende ecologische effecten). Deze opties zijn niet in het maatregelpakket Zuidwestelijke Delta opgenomen vanwege de negatieve milieueffecten.

Het resultaat van de analyses van de grote wateren is een maatregelenpakket voor deze vijf gebieden met in totaal 33 maatregelen voor het terugbrengen van de natuurlijke dynamiek van het water en de ecologische processen die daarbij horen.

In 2018 besloten de ministers van Infrastructuur en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op basis van het rapport ontwikkelingsperspectief Grote Wateren om tot en met 2050 de investeringen behorend bij dit maatregelenpakket via een programmatische aanpak ten uitvoer te brengen: de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW). De uitwerking ervan vindt plaats in meerdere tranches (de eerste in 2019, de tweede in 2020). Hiervoor is gekozen omdat niet alle projecten tegelijk en meteen kunnen worden uitgevoerd. Van ieder project wordt geleerd over de effecten van maatregelen op het ecologisch functioneren van onze grote wateren. Die opgedane kennis is essentieel voor volgende projecten. Het beoordelingskader voor het beoordelen van het doelbereik op het gebied van ecologie is door de Commissie m.e.r. getoetst.

De PAGW is beleidsmatig verankerd in het NWP en wordt meegenomen in het beleidstraject Integraal Riviermanagement. Voor de afzonderlijke projecten worden gecombineerde plan- en project milieueffectrapportages doorlopen. In deze procedures worden de, passend binnen de reeds gekozen strategie, verschillende alternatieven en varianten onderzocht.

3.6 Geen verkoop van zand bij vaargeulonderhoud Waddengebied

Wat is het voornemen?

Zandwinning in de Waddenzee is alléén toegestaan als een vergunning is verleend voor lokale kustbeschermingsmaatregelen of als het nodig is voor het onderhoud van bestaande vaargeulen. Tot voorheen werd zand dat vrij kwam bij vaargeulonderhoud (nautisch baggeren) verkocht op de markt, aan deze praktijk komt een einde. Het zandige sediment wordt niet meer verkocht op de markt.

Hoe is het tot stand gekomen?

Omdat zandonttrekking in de Waddenzee op de lange termijn het meegroeivermogen van de Waddenzee met de zeespiegelstijging aantast wordt het vrijkomende zandige sediment van vaargeulonderhoud verspreid in de Waddenzee. Zandonttrekking heeft daarnaast invloed op erosie van de Noordzeekustzone. Het zandige sediment wordt dus niet meer verkocht op de markt.

Dit voornemen is ingegeven vanuit milieugevolgen door het verkopen van zand bij vaargeul-onderhoud. Zowel in het Beheerplan Natura-2000 Wadden als in het Beheer- en Onderhouds-plan voor de Rijkswateren is opgenomen dat Rijkswaterstaat de zandwinning in de Waddenzee gaat evalueren, met als mogelijkheid tot algehele afbouw van de zandonttrekking. Deze evaluatie heeft plaatsgevonden in 2016. Uit deze evaluatie blijkt onttrekken van zand in de Waddenzee te leiden tot extra zandhonger en daarmee uiteindelijk tot extra kustonderhoud (zandsuppleties) (zie ook beantwoording Tweede Kamer vragen 23 juni 2021).

Zie voor meer informatie ook Kleijberg et al. (2017). Zandwinning Noordzee 2018-2027 – nadere verdieping effecten Natura 2000. Te vinden op https://edepot.wur.nl/439938.

3.7 Ruimtelijke reservering 27 GW Wind op Zee

Wat is het voornemen?

Het identificeren van zoekgebieden voor windenergie, die nog geen status hebben, om nader te onderzoeken waar ruimte kan worden gevonden voor de opgave om 27 GW aan windenergie op zee te realiseren voor 2040, aanvullend op de reeds geplande 11 GW. Dit is een uitwering van de afspraak die is gemaakt in het Noordzeeakkoord. In het PlanMER is een analyse gegeven van de acht zoekgebieden die in beeld zijn en zijn de hoeken van het speelveld verkend voor de verschillende mogelijkheden (varianten) om uit de set zoekgebieden windenergiegebieden aan te wijzen.

Hoe is het tot stand gekomen?

In verschillende werksessies met stakeholders en vertegenwoordigers van het Rijk is verkend welke zoekgebieden wind op zee in aanmerking kunnen komen. Daarbij is rekening gehouden met afspraken uit het Noordzeeakkoord en de mogelijkheden die potentiële gebieden bieden voor productie dicht bij de vraag of productie verder weg in combinatie met (internationale) energie-hubs.

De volgende stappen zijn doorlopen om te komen tot de acht zoekgebieden:

- Stap 1, Ecologische waarden, zicht en grondstoffen: Natura 2000-gebieden in de Noordzee zijn vrijgehouden, evenals KRM-bodembeschermingsgebieden. Het gebied Bruine Bank en het gedeelte zuidelijk daarvan is ook vrijgehouden. Eveneens is het gebied binnen de 12 mijlszone vrijgehouden. Met het vrijhouden van dit gebied is voor de nieuwe zoekgebieden direct ook rekening gehouden met zicht en zandwinning.
- Stap 2, Kosteneffectiviteit: zoekgebieden identificeren aan westkant en noordkant, maar niet in het meest noordelijke deel, in de wetenschap dat daar vooralsnog niet kosteneffectieve windparken met bijbehorende infrastructuur zijn te realiseren.
- Stap 3, Scheepvaartveiligheid en bereikbaarheid: Bestaande scheepvaartroutes vrijhouden, inclusief veiligheidszones volgens vigerende kader. Nieuw verwachte/gewenste scheepvaart-routes indicatief op kaart intekenen en nader onderzoek starten naar begrenzing van naastgelegen zoekgebieden.
- Stap 4, Mijnbouw: Gebieden met hoge dichtheid van mijnbouwplatforms vrijhouden.

- Stap 5, Visserij: Zoekgebieden die visserij heeft voorgesteld meenemen. Bij het identificeren van zoekgebieden voor Wind op Zee is ook de toegevoegde waarde voor visserij van deze gebieden meegenomen.

Zoals hiervoor omschreven wordt voor de aanwijzing van de gebieden[5] waarbinnen windparken uiterlijk 2030 gerealiseerd moeten zijn een afzonderlijke procedure doorlopen. Recentelijk heeft het kabinet besloten over een aanvulling op het Programma Noordzee, met aparte PlanMER. Deze aanvulling is begin november 2021 ter inzage gelegd (inclusief toets door de Commissie m.e.r.).

Sinds het opstellen van het PlanMER NWP (inclusief voor het ontwerp voor het Programma Noordzee 2022-2027 (PNZ)) is het proces om te komen tot een ruimtelijke reservering voor 27 GW aan windenergie op zee verder uitgewerkt in een stapsgewijze benadering:

1) Het voornemen zoals in het PlanMER NWP beschouwd is, is het identificeren van zoekgebieden voor nieuwe windenergiegebieden. Deze windenergiegebieden worden in twee stappen aangewezen.
   a. De eerste stap omvat het voornemen voor het aanwijzen van windenergiegebieden met ruimte voor 10,7 GW. Daarvan is 0,7 GW nodig is voor het behalen van 49% CO2-emissiereductie en 10 GW voor het behalen van 55% CO2-emissiereductie, beide uiterlijk in 2030. Hierbij wordt een selectie van de geïdentificeerde zoekgebieden, die in het PlanMER NWP zijn onderzocht, aangewezen en ruimtelijke gereserveerd als windenergiegebied.
   b. De tweede stap omvat het aanwijzen van de overige windenergiegebieden, leidend tot ruimte voor 27 GW (aanvullend op de al bestaande en geplande windparken). Deze vervolgstap wordt geregeld door een partiële herziening van het Programma Noordzee.

[5] Met aanwijzing van windenergiegebieden wordt bedoeld dat gebieden ruimtelijk gereserveerd worden voor realisatie van windenergie.

3.8 Infrastructuur t.b.v. CO2-opslag in lege gasvelden op de Noordzee

Wat is het voornemen?

Als ergens CO2-productie plaatsvindt, dan kan de CO2 die ontstaat in een fabriek of energiecentrale worden afgevangen, vloeibaar worden gemaakt en per schip of via pijpleidingen naar opslagplaatsen gebracht worden. Deze opslagplaatsen zijn lege olie- en gasvelden of ondergrondse waterhoudende bodemlagen (aquifers) op de Noordzee. Om CO2-afvang en -opslag mogelijk te maken zijn soms nieuwe pijpleidingen noodzakelijk.

Hoe is het tot stand gekomen?

In 2013 ondertekenden 47 partijen het Energieakkoord voor duurzame groei, in de periode 2014 - 2020. Dit vormde de start van een gezamenlijke aanpak om de energievoorziening in Nederland sneller te verduurzamen. In het Energieakkoord is afgesproken dat Nederland in 2050 een CO2-arme industrie wil hebben. Eén van de oplossingen is opslag van CO2. In december 2016 heeft het Ministerie van Economische Zaken de Energieagenda "Naar een CO_2-arme energievoorziening" gepresenteerd. Bij de belangrijkste maatregelen om de uitstoot te beperken is opgenomen: *"Afvangen en opslaan van CO2 in gevallen waarbij er geen CO2-arme alternatieven beschikbaar zijn"*.

Vervolgens hebben in het klimaatakkoord (2019) de industrie en het Rijk onder andere afgesproken dat de industrie in de periode tot 2030 14,3 miljoen ton CO2 per jaar minder zal gaan uitstoten en dat de Nederlandse elektriciteitsbedrijven 20,2 miljoen ton CO2 per jaar minder zullen produceren.
Het afvangen, transporten en opslaan van CO2 wordt door de industrie en de Rijksoverheid in de periode tot 2030 gezien als belangrijke klimaatmaatregel in de mix van maatregelen om de afspraken uit het Klimaatakkoord kosteneffectief te halen. Daarbij is een afweging gemaakt om tegen de laagst mogelijk kosten de CO2-opgave te realiseren. Het is een end-of-pipe maatregel (het voorkomt niet het ontstaan van CO2) en wordt gezien als een overgangstechnologie die kan worden ingezet tot er goedkopere en efficiëntere technologieën beschikbaar zijn om CO2-uitstoot te voorkomen.

De precieze locatiebepaling voor de opslag van CO2 is afhankelijk van meerdere factoren. Besloten is om de opslag van CO2 plaats te laten vinden in uitgeproduceerde olie- en gasvelden op de Noordzee. Deze moeten ten eerste beschikbaar zijn (wanneer komt het veld vrij) en daarnaast moet worden onderzocht wat de totale opslagcapaciteit van het desbetreffende veld, de precieze locatie (zowel afstand tot de kust als afstand onderling) en veiligheid is. Ook zijn economische, infrastructurele en bedrijfskundige factoren van belang, zoals de benodigde hoeveelheid (nieuwe) infrastructuur, de rechten en bezittingen van bestaande olie- en gas-producenten en mogelijke schaal- of concurrentievoordelen. Daarom is er per project geen vast traject dat wordt vastgelegd, maar is het maatwerk in tijd en ruimte waarbij samenwerking nodig is tussen alle stakeholders.

Bij ieder voornemen om infrastructuur voor CO2-transport en -opslag te realiseren wordt een apart MER opgesteld, zoals voor Porthos is gedaan (zie kader hierna). Bij een concreet project voor de afvang van CO2 moet de industrie een onderbouwing leveren waarom hiervoor wordt gekozen en niet voor een andere techniek om CO2 te reduceren. Naast milieuafwegingen liggen daar ook technische en financiële afwegingen aan ten grondslag. Bij het toekennen van een SDE++-subsidie[6] wordt overigens ook weer een afweging gemaakt. Alleen als er geen alternatieve technieken beschikbaar zijn, zal er subsidie worden toegekend.

In het MER voor het project *Porthos* (2020) zijn mogelijke afvangtechnieken en de alternatieven voor de infrastructuur voor de realisatie van Porthos beschouwd op milieueffecten, energieverbruik en CO2-balans. De Commissie m.e.r. heeft een over dit MER geadviseerd.

Naar verwachting zal eind 2021 het volgende grote CO2-project (Aramis) worden opgestart. Voor dit concrete project wordt een aparte m.e.r.-procedure doorlopen.

[6] Voor de afvang en opslag van CO2 kan een zogenoemde SDE++ subsidie worden aangevraagd. Dit is een subsidie door de rijksoverheid om duurzame energieproductie en klimaattransitie te stimuleren.

3.9 Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie beperkingen visserij

Wat is het voornemen?

De Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) richt zich op bescherming, behoud en herstel van het mariene milieu (een goede milieutoestand) waarbij tevens een duurzaam gebruik van de Noordzee wordt bevorderd. De Nederlandse uitwerking kent een actualisatie van het programma van maatregelen (Mariene Strategie deel III). De maatregelen voor bodem-bescherming hebben ruimtelijke impact. Ze betreffen vrijwaringen van (bodemberoerende) visserij in delen van de Noordzee, die optellen tot 8032 km2.

Hoe is het tot stand gekomen?

In het Noordzeeakkoord (2020) zijn afspraken gemaakt over de bescherming, behoud en herstel van het mariene milieu. De afspraken over de beschermde gebieden in het Noordzeeakkoord zijn gemaakt op basis van diverse gesprekken tussen NGO's (Stichting de Noordzee, WWF Nederland, Greenpeace, Vogelbescherming Nederland, Natuurmonumenten en Natuur & Milieu), Ministers van LNV, IenW en EZK, energieorganisaties op de Noordzee (NWEA, NOGEPA, EBN, TenneT) en de visserijsector (onder andere de Vissersbond) onder begeleiding van de voorzitter van het Noordzeeoverleg. Deze onderhandelingen zijn gevoerd op basis van informatie van WMR/NIOZ[7] en van de NGO's.

De leden van het Noordzeeoverleg hebben als gezamenlijk uitgangspunt het sluiten van 15% van de Noordzee voor bodemberoerende visserij in 2030, waarbij de maatregelen in het Noordzee-akkoord optellen tot 13,7%. Tijdens de totstandkoming van het Noordzeeakkoord zijn de kwaliteiten van verschillende gebieden overwogen. Er zijn op basis van joint fact finding verschillende opties verkend. Zo is bijvoorbeeld het deels of juist volledig sluiten van het Friese Front voor alle vormen van visserij als variant besproken.

[7] WMR is de Wageningen marine research en NIOZ is het Nederlands instituut voor onderzoek der zee.

De uiteindelijke maatregelen die in het Noordzeeakkoord zijn opgenomen treffen een complexe balans tussen bescherming van ecologisch waardevolle gebieden, en het beschikbaar houden van goede visgronden. Deze maatregelen zijn nu geborgd in het NWP.

3.10 Opschaling Rijkswaterstaat-areaal voor opwekking van duurzame energie

Wat is het voornemen?

Rijkswaterstaat stelt areaal ter beschikking aan de markt voor de opwekking voor duurzame energie door en voor derden. In het NWP zijn een aantal locaties opgenomen.

Hoe is het tot stand gekomen?

In het klimaatakkoord is opgenomen dat het Rijk – waar mogelijk – zijn gronden ter beschikking stelt voor de klimaatopgave, in het bijzonder voor hernieuwbare energie (en het vasthouden van koolstofdioxide). Het pilotprogramma[8] is de eerste uitvoering van de afspraak in het klimaatakkoord over het ter beschikking stellen van rijksgronden. Het huidige pilot programma met 10 projecten loopt door tot 2023. Vijf locaties uit het pilot programma zijn 'natte locaties' (Krammer, Kreekrak, Baggerdepot IJsseloog, Baggerdepot Slufter, uiterwaarden bij Avelingen). Deze locaties zijn opgenomen in het NWP.

[8] De 10 pilot projecten zijn geselecteerd op een aantal criteria: omvang, bestuurlijk draagvlak, inschatting aansluitmogelijkheden, leerpotentie, diversiteit in locaties (snelwegen, baggerdepots, sluizencomplexen) en verschillende type duurzame energie (zon en wind) en geen conflicterende belang met RWS kerntaken. Omdat er 10 locaties waren met bestuurlijk draagvlak die niet conflicteren met RWS kerntaken, zijn deze alle 10 opgenomen om maximaal te leren.

Ondertussen is het programma Opwek van Energie op Rijksvastgoed (OER) (opvolger van het pilotprogramma) opgestart. In dit programma OER is het doel om ca. 80 locaties met duurzame energie te ontwikkelen. Nederland is in 30 regionale energieregio's opgedeeld die ieder een eigen Regionale Energie Strategie (RES) opstellen. Het RES wordt vervolgens door de gemeentes en provincies ruimtelijke geborgd via de ruimtelijke procedures. In deze plannen kan het zijn dat de RES-regio gebruik wil maken van rijksgronden of -wateren. Zij kunnen een verzoek doen aan het Rijk om rijksgronden die noodzakelijk zijn voor het behalen van RES-plannen op te nemen in dit OER programma. Tot nu zijn er diverse verzoeken binnen gekomen vanuit de diverse RES-regio's, met name voor het ontwikkelen van zonnevelden op- en nabij snelwegen. Deze locaties worden niet opgenomen in het NWP omdat het NWP gaat over rijkswateren en niet over andere assets zoals wegen.

Voor meer informatie, zie
- aankondiging programma hernieuwbare energieopwekking op rijksvastgoed;
- kabinetsaanpak Klimaatbeleid;
- voortgangsbericht RES (DGKE-WO / 21042111, 8 maart 2021).

Bijlage 2

Totaaloverzicht van zienswijzen en reacties op de zienswijzen, per indiener

In de overzichtstabel in hoofdstuk 7 is het overzicht van indieners en de bijbehorende zienswijze- en registratienummers weergegeven.
Hier kunnen indieners van zienswijzen zien welk zienswijzenummer correspondeert met hun unieke registratienummer.

In deze bijlage zijn de zienswijzen per indiener gerangschikt. Om de beantwoording overzichtelijk te maken, zijn de zienswijzen onderverdeeld in deelzienswijzen.
De zienswijzetabel bevat 5 kolommen:

- 1e kolom: zienswijzenummer (001 t/m 089).
- 2e kolom: deelzienswijzenummer (een zienswijze kan uit meerdere deelzienswijzen bestaan).
- 3e kolom: de ingediende deelzienswijze.
- 4e kolom: de reactie op de deelzienswijze.
- 5e kolom: uitleg of de ingediende deelzienswijze heeft geleid tot aanpassing in het NWP.

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
001	1	Organisatie heeft het whitepaper 'verwijderen van antibiotica- en medicijnresten uit water urgent' ingediend. Dit document beschrijft dat antimicrobiële resistentie (AMR), volgens de WHO één van de grootste bedreigingen van gezondheid en voedselveiligheid is. Het wordt steeds duidelijker dat antibiotica, resistente micro-organismen en hun resistentiegenen zich onzichtbaar verspreiden via water. Het is van belang dat we AMR ook daar effectief aanpakken.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp NWP. Het klopt dat AMR een bedreiging is voor volksgezondheid en voedselveiligheid. Het whitepaper beschrijft de problematiek goed. AMR is een prioriteit van de ministeries van VWS en LNV waarmee in de Ketenaanpak medicijnresten uit water wordt samengewerkt.	Nee
001	2	Door nu te investeren in duurzame innovatieve technologische oplossingen kan Nederland zijn prominente positie internationaal verder uitbouwen, pakken we AMR en de milieueffecten van andere medicijnresten aan en besparen we ons op termijn de kosten van de schade die AMR en medicijnresten bij de mens en in het milieu veroorzaken.	Goed dat het Consortium Antibiotica en Medicijnresten uit water bestaat. Vooral om ook internationaal expertise in te brengen.	Nee
001	3	Een significant deel van met name antibiotica in water is afkomstig van ziekenhuizen. Omdat in het afvalwater bij ziekenhuizen ('bij de bron') de concentraties relatief hoog zijn is het verwijderen van deze antibiotica- en medicijnresten daar het meest effectief.	Uit onderzoek van het RIVM blijkt dat er geen verschil is in antibioticaresistentie tussen rwzi's met of zonder ziekenhuizen. Alleen richten op ziekenhuizen is daarmee niet altijd de beste oplossing, mede vanwege kosteneffectiviteit. Ook voor verwijdering van (reststoffen van) geneesmiddelen uit afvalwater is de bijdrage via ziekenhuizen relatief beperkt, hoewel hier lokaal verschillen bestaan.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
001	4	Door betere samenwerking van de geneesmiddelensector, de gezondheidszorg en de watersector wordt het mogelijk de bestaande antibiotica- en medicijnresten in afval- en oppervlaktewater sterk terug te dringen. We hebben in Nederland het overheidsprogramma Ketenaanpak 'Medicijnresten uit Water', dat door de VN genomineerd is voor de Future Policy Award. Het Nederlands Consortium Antibiotica- en Medicijnresten uit Water, bestaande uit een 'Coalition of the Doing' sluit aan op deze Nederlandse ketenaanpak en richt zich vooral op de verwijdering van antibiotica. Samen met andere ketenpartners beoogt dit Consortium de inzet en waar nodig ontwikkeling van de meest duurzame en doelmatige oplossingen. Binnen Nederland én buiten Nederland!	We mogen als Nederland trots zijn dat de Nederlandse Ketenaanpak medicijnresten uit water als voorbeeld voor andere landen wordt gezien. Heel fijn dat het AMR consortium bestaat en het consortium is aangesloten bij de Ketenaanpak. Zo kunnen we elkaar vooral ook internationaal versterken.	Nee
002	1	Onderzoeken wijzen uit dat sportvissers de grootste bron van lood voor het water zijn. Voor vislood wordt daarom op Europees niveau een verbod voor het gebruik en de verkoop van de ZZS vislood voorbereid. Vislood is niet alleen de grootste bron maar zeker ook de onnodigste bron van ZZS lood in het water. In 2020 heeft de ECHA (Europees Agentschap voor chemische stoffen) in een rapportage meer dan 1000 alternatieven voor vislood geïnventariseerd die geschikt zijn voor het sportvissen, goed verkrijgbaar en betaalbaar (3 % meerkosten voor een sportvisser). Maar het tegendeel is het geval.	Voor het terugdringen van het gebruik van vislood is een Green Deal opgesteld. Deze voorziet in een gezamenlijk traject van overheden, stakeholders en de sector om in een aantal stappen tot terugdringing, en op langere termijn uitfasering, van vislood te komen. Hierbij wordt ingezet op verschillende instrumenten als communicatie en voorlichting, proefprojecten en pilotgebieden, en het stimuleren van de ontwikkeling van bruikbare en milieutechnisch verantwoorde loodalternatieven.	Nee
002	2	Nog steeds gebruiken alle sportvissers in Nederland lood zonder de daarvoor benodigde Waterwet vergunning. Waterkwaliteitsbeheerders ontkennen en negeren eenvoudigweg wettelijke taken en uitspraken over de vergunningplicht voor het gebruik van vislood. Evenals het inzetten van BBT en de minimalisatieplicht voor het gebruik van ZZS.	Vissen met vislood is in bepaalde gevallen inderdaad vergunningplichtig. Daarnaast zijn er waterbeheerders die vergunningen hebben geweigerd voor vistechnieken die niet voldeden aan de best beschikbare techniek (BBT). In zoverre delen wij dan ook niet de stelling van indiener. Overigens wordt door middel van de Green Deal Sportvisserij Loodvrij ingezet op het terugdringen en uiteindelijk stoppen van loodgebruik in de sportvisserij.	Nee
002	3	Aandacht vragen voor het vislood bij natuurorganisaties, waterschappen, RWS en gemeenten in planvoorbereiding of via zienswijzen leidt slechts incidenteel tot enige inzet. Indiener geeft hiervan sprekende voorbeelden (het loodvrij vissen in de Roer en de in 2015 ingediende zienswijzen op waterbeheerplannen van Peel en Maasvallei en Roer en Overmaas). In het begin ging het goed, maar nu vist (bijna) iedereen daar weer met lood. Hetzelfde gebeurt in de Zwaakse Weel. Omdat verantwoordelijke instanties, Waterschap Limburg, Provincie Limburg, Sportvisserij Limburg en Vereniging Natuurmonumenten, weigeren sportvissers die met lood vissen daar op aan te spreken, vist iedereen weer met lood..	Het teweegbrengen van gedragsverandering is een proces dat tijd en inzet kost. Dit geldt ook voor de genoemde pilots. Pilots kunnen betekenisvol bijdragen aan het beoogde resultaat van uitfasering van vislood. Dit gaat niet van de ene dag op de andere maar op langere termijn kunnen pilots waardevolle informatie opleveren over hoe de transitie verder versneld kan worden en dragen zij er hoe dan ook aan bij dat alternatieven voor vislood verder onder de aandacht worden gebracht.	Nee
002	4	Verzoek aan de Rijksoverheid om te zorgen voor afstemming in de programma's over de onnodige inbreng van ZZS en zware metalen door de sportvisserij. Het onnodige loodgebruik en verlies van de sportvissers krijgt geen/niet de benodigde aandacht in de programma's.	Afstemming over de aanpak vanuit de verschillende partijen vindt plaats binnen de Green Deal Sportvisserij Loodvrij, zie 002-5.	Nee
002	5	Verzoek aan de Rijksoverheid om een verbod voor het gebruik van vislood op te (laten) nemen in het uit te geven visrecht. En dit verbod landelijk door te voeren in alle andere water en Natura 2000 programma's. Met een heel eenvoudig op te nemen verbod op het gebruik van lood in het visrecht is snel het loodverlies van de sportvisserij gestopt. In een reactie op een vergelijkbaar verzoek aan uw ministerie (1 februari 2017) heeft u aangegeven dit verzoek te onderzoeken. In 2018 is door Waterschap Limburg in de Green Deal Sportvisserij Loodvrij ook geadviseerd een verbod op het gebruik van vislood in het visrecht op te nemen.	Voor het terugdringen van het gebruik van vislood is een Green Deal opgesteld. Deze voorziet in een gezamenlijk traject van overheden, stakeholders en sector om in een aantal stappen tot terugdringing, en op langere termijn uitfasering, van vislood te komen. Hierbij wordt ingezet op verschillende instrumenten als communicatie en voorlichting, proefprojecten en pilotgebieden, en de ontwikkeling van bruikbare loodalternatieven. De mogelijkheden om via regelgeving op termijn tot uitfasering van vislood te komen zijn in het kader van de Green Deal geïnventariseerd. Hieruit is gebleken dat inzet van het privaatrecht, middels sturing op uitgegeven visrechten op juridische en praktische bezwaren stuit. Wel is in Europees verband op dit moment een traject gestart om te komen tot een mogelijk verbod op loodgebruik middels opname in de REACH-verordening.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
002	6	Met een verbod op het gebruik van vislood neemt het aantal door vislood vergiftigde vogels tevens af, het doel uit de Vogel- en Habitat richtlijn komt dichterbij.	Zie hiervoor de geschetste aanpak in zienswijze 002-5.	Nee
003	1	Zes jaar geleden heeft de Stichting Gezond Water meerdere zienswijzen ingediend over vislood op ontwerp programma's voor wateren (Noordzeekustzone, NWP, Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren etc.). De Stichting geeft aan het onvoorstelbaar te vinden dat het nu weer nodig is, hopelijk verandert deze zienswijze het volkomen onnodige en illegale gebruik van vislood. Vislood is een Zeer Zorgwekkende Stof. Nationaal beleid voor ZZS is nullozing door substitutie en gebruik van BBT (Best Beschikbare Technieken). Voor sportvissen zijn gewichten van steen, ijzer, glas, beton en composiet beschik- en verkrijgbaar. Voor een aantal gewichten is een BBT beoordeling uitgevoerd.	Uw zorg over het gebruik van lood dat voor vervuiling zorgt in de zee wordt gedeeld. In de Green Deal Sportvisserij Loodvrij, ondertekend op 22 mei 2018, werkt de sector samen met de betrokken ministeries (EZK, LNV, IenW, VWS) toe naar een uiteindelijke uitfasering van lood in de sportvisserij in 2028. Hierbij wordt ingezet op verschillende instrumenten zoals communicatie en voorlichting, proefprojecten en pilotgebieden en het stimuleren van de ontwikkeling van bruikbare loodalternatieven. Sportvisserij Nederland en Dibevo zetten zich in voor voldoende beschikbaarheid van aantrekkelijke en duurzame alternatieven voor lood. Dit moet resulteren in een reductie van het loodgebruik met 30 procent in 2021, ten opzichte van 2018, en in een totale uitfasering van loodgebruik in de sportvisserij in 2028. Evaluatie van de Green Deal Sportvisserij Loodvrij moet nog plaatsvinden en zal uitwijzen of de doelstelling voor 2021 is behaald.	Nee
003	2	Vissen met lood is Waterwet vergunning plichtig. Vissen met ZZS lood is alleen toe te laten als er geen alternatieven zijn. Er zijn alternatieven voor vislood evenals BBT om mee te vissen. Vissen met lood zonder vergunning is illegaal (vijfde categorie Wed.).	Daar waar vergunningaanvragen zijn ontvangen, zijn deze in behandeling genomen. Daarbij is geoordeeld dat niet in alle gevallen geschikte alternatieven voor lood beschikbaar zijn. Waar een aanvraag niet aan de Best Beschikbare Technieken -toets voldoet, wordt deze geweigerd. Het programma van maatregelen van de Kaderrichtlijn Maritieme Strategie omvat een verkenning om een inventarisatie uit te voeren van de alternatieven voor lood voor de verschillende types zeesportvisserij. Deze inventarisatie zal bijdragen aan meer duidelijkheid over welke alternatieven voor welke omstandigheden en soort zeesportvisserij beschikbaar zijn.	Nee
003	3	In het OPN is opgenomen; "Verminderen van het gebruik van lood in de sportvisserij door alternatieven te inventariseren en daarover goed te communiceren." Gebaseerd op de tekst in de Ontwerp Marine Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee: "Inzet vermindering lood in de sportvisserij op zee door middel van een inventarisatie van beschikbare alternatieven voor lood per type zee-sportvisserij en gericht communiceren met zee-sportvissers om meer bewustwording te creëren over de impact van lood en over mogelijke alternatieven." Dit is een achteruitgang van 'proberen en voorkomen' naar 'communiceren'. Dat brengt echter niet minder lood in het water. Bovendien is niet meetbaar/te monitoren welk effect dit meebrengt. Met andere woorden niet SMART, ook een kritiek punt van andere green deals.	Voor het terugdringen van het loodgebruik in de sportvisserij is goede communicatie essentieel, net als de beschikbaarheid van verschillende milieuvriendelijke alternatieven. De inzet is op beide onderdelen: inventariseren van alternatieven en daarover communiceren. Het aanbod aan alternatieven is echter nog beperkt ten opzichte van het aanbod aan lood. De keuze in types, formaten, uitvoeringen, etc. is nog maar een fractie van die van lood. Een deel van de sportvissers kan uit de voeten met de alternatieven, maar nog lang niet alle vormen van sportvisserij kunnen hiermee worden uitgevoerd. Met het programma van maatregelen neemt het Rijk aanvullende maatregelen tegen loodgebruik op het gebied van kennisverzameling (de inventarisatie van de alternatieven voor lood) en bewustwording. Naast deze maatregelen is er ook een verkenning naar het vervolg van de Green Deal Sportvisserij Loodvrij. Binnen de Green Deal wordt een duidelijke ambitie genoemd: "Er wordt gestreefd naar een uitfasering van lood in de sportvisserij, via een tweetal SMART doelstellingen. Dit moet resulteren in een reductie van het loodgebruik met 30 procent in 2021 (ten opzichte van 2018) en in een totale uitfasering van loodgebruik in de sportvisserij in 2028." Het Rijk zal zich samen met de sector inzetten om deze ambitie te verwezenlijken.	Nee
003	4	In het OPN is onder meer opgenomen dat het beleid gericht is op het verbeteren van de milieutoestand. Onnodig het gebruik en achterlaten van grote hoeveelheden vislood door laten gaan, is daarmee niet in lijn, integendeel.	Zie beantwoording deelzienswijze 003-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
003	5	Volhouden van de huidige beleidsinspanning voor het terugdringen van verontreiniging. Onnodig het gebruik en achterlaten van verontreiniging met grote hoeveelheden ZZS door sportvissers nog langer door laten gaan, is daarmee niet in overeenstemming, integendeel. Als het afwegingskader medegebruik in ogenschouw wordt genomen, de afwegingskaders voor alle activiteiten die vergunning plichtig zijn, dan roept het ongehinderd door laten gaan van het onnodige gebruik en verlies van grote hoeveelheden lood zonder vergunning de vraag op; hoe kan dit? Zeker als de Marine Strategie als uitgangspunt heeft het toepassen van het voorzorgbeginsel. Alleen een bevoegd gezag dat de hand aan de kraan zet kan het vislood uit het water houden. De sportvisserij is er sinds de eerste Kamervragen over vislood in 1989 zogenaamd al mee bezig maar nog steeds, na ruim 30 jaar, vist iedereen met lood. Waar geen wil is zijn er weinig wegen.	Vanuit de Green Deal Sportvisserij Loodvrij wordt dit probleem onderkend en aangepakt. Aanpassing van gedrag is echter een complex proces. Tegelijk is in de diverse onderzoeken wel een toename in het gebruik van loodalternatieven door sportvissers te zien. Er is in Europees verband een traject gestart om te komen tot een mogelijk verbod op loodgebruik middels opname in de REACH-verordening. De overheid zal zich inzetten om op Europees niveau een dergelijk loodverbod verbod te realiseren. De partijen in de Green Deal zijn het erover eens dat een dergelijke Europese aanpak de beste mogelijkheden biedt. Partijen zetten zich daarom in om in dit Europese traject een vermindering van het loodgebruik in de sportvisserij te realiseren. Voor aanvullende info over de Green Deal, zie deelzienswijze 003-1.	Nee
003	6	Waarom ontkennen RWS en Sportvisserij Nederland categorisch de vergunningplicht van de Waterwet voor het vissen met lood?	In sommige gevallen is vissen met lood formeel vergunningplichtig. Voor meer informatie zie de “Verkenning juridische mogelijkheden sportvisserij loodvrij”. Waterbeheerders hebben op grond hiervan ook al inhoudelijk beslist op vergunning-aanvragen voor gebruik van vislood.	Nee
003	7	In plaats van minder loodgebruik en verlies is er sprake van een toename met circa 30%. Partijen uit de Green Deal kunnen het loodgebruik eenvoudig doen stoppen maar laten dit na.	Sinds de corona pandemie is het aantal sportvissers toegenomen en daarmee ook het aantal sportvissers dat nog onbekend is met de doelstelling om het loodgebruik te verminderen. Vanuit de Green Deal wordt dit probleem onderkend en aangepakt. Daarnaast hebben de partijen onder de Green Deal met de Green Deal verklaard zich in te zullen zetten om op Europees niveau een reductie van het loodgebruik in de sportvisserij te realiseren. Inmiddels is er door de Europese Commissie en de ECHA een traject geïnitieerd dat kan uitmonden in een verbod op loodgebruik in de sportvisserij middels opname in de REACH-verordening.	Nee
003	8	Communiceer aan zee-sportvissers in de Noordzee dat: • Vissen met lood vissen een Waterwet vergunning plichtige activiteit is. • Vissen met lood niet nodig en in strijd met wet- en regelgeving is en het bevoegde gezag dat niet langer zal accepteren. • Voor het vissen met lood geen vergunningen Waterwet kunnen worden verleend, met andere woorden dat er zonder lood gevist moet worden. • Geef aan dat het bevoegde gezag toe zal zien op de deze vergunningplicht Waterwet bij het vissen met lood. • Maak een aantal processen-verbaal op (bijvoorbeeld bij charterschepen als die met lood vissen of bij viswedstrijden die niet loodvrij worden georganiseerd.) En communiceer over deze processen-verbaal. • En beëindig het illegale en onnodige vissen met lood in de Noordzee. Daarmee wordt niet alleen de Noordzee onnodige verontreiniging met ZZS lood bespaard, ook in de waterorganismen en sportvissers hoopt zich geen vislood meer op, en heel veel watervogels sterven geen ellendige dood door directe of indirecte loodvergiftiging.	Dat het vissen met vislood in bepaalde gevallen formeel vergunningplichtig is, is bekend. Als vergunningaanvragen worden ingediend die niet aan de toets best beschikbare technieken (BBT) voldoen, zullen deze worden afgewezen. Dit betekent overigens niet dat nooit een vergunning verleend kan worden voor vissen met vislood. Wanneer de Omgevingswet in werking treedt, ontstaat er in de rijkswateren een andere juridische situatie. Overigens is er in Europees verband al een traject gestart om te komen tot een mogelijk verbod op loodgebruik middels opname in de REACH-verordening. De overheid zal zich inzetten om op Europees niveau een dergelijk loodverbod te realiseren.	Nee
004	1	De schelpdiersector waardeert dat het Rijk met het ontwerpprogramma Noordzee inzet op mariene voedselproductie – waaronder schelpdierproductie - en daarbij nodige ontwikkeling voor innovatie initieert en wil realiseren.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp PNZ. Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
004	2	De schelpdiersector is niet betrokken geweest bij de huidige invulling van het ontwerp-programma Noordzee terwijl we natuurlijk veel relevante kennis in te brengen hebben voor een effectief programma. Om in deze omissie te voorzien bepleiten wij een overleg om een goede basis te leggen voor beleid en uitvoering van de beoogde mariene eiwitproductie. Voor dat overleg reiken we hieronder in de bijlage in de vorm van een zienswijze een aantal opmerkingen, suggesties en instrumenten aan om die vergroting van productie van mariene eiwit versneld gestalte te geven.	Het Programma Noordzee is geen eiwitstrategie. Uw opmerkingen, suggesties en instrumenten worden meegenomen in de nog te ontwikkelen voedselstrategie als onderdeel van de Duurzame Blauwe Economie en de Eiwitstrategie.	Nee
004	3	In het ontwerpprogramma is de focus van voedselproductie op zee vooral gericht op visserij waarvan het beleid vooral gericht is op sanering. Er worden geen kwantitatieve doelstellingen genoemd zoals bij andere functies. Ook op de kaart zijn alle ruimtelijke functies geduid met uitzondering van voedsel. Het beeld ontstaat daarmee dat voor de voedselvoorziening vanuit zee geen ruimte is gereserveerd en die wordt afgebouwd. Wij pleiten ervoor dat deze beeldvorming wordt bijgesteld. Immers voedselvoorziening uit zee is van groot regionaal, nationaal en internationaal belang. (..) Ons inziens vraagt voedselvoorziening uit zee daarom een nationaal beleid en nationale ambitie, zoals dat ook voor wind op zee is vastgesteld. Internationaal is dat voor schelpdieren ook zo benoemd. (.. verwijzing naar de Verenigde Naties 9 SDG's en vergroting voor mariene voedselproductie en de recent vastgestelde Europese richtsnoeren voor aquacultuur voor een duurzame voedselvoorziening, hun positieve effecten op de klimaatveranderingen, de biodiversiteit waar en afgeleide milieueffecten zoals waterkwaliteit en (toekomstig) waterveiligheid. De lidstaten is gevraagd deze uit te werken. Kortom naast de voorgestane eiwittransitie van dier naar plant, is een concretisering van een verschuiving van land naar zee nodig, met name voor mariene eiwitten. Evident dat deze grenzen kent die nauw bewaakt moeten worden om het ecosysteem in zee qua structuur, functie, diversiteit en productie in stand te houden.	Zie beantwoording deelzienswijze 004-2.	Nee
004	4	Gegeven de kwantitatieve duiding van de andere functies is ook een kwantitatieve duiding nodig voor de (toekomstige) productie van schelpdieren. Scheldierproductie moet daarbij bekeken worden vanuit zijn eigen productiewijze en effecten en niet uitsluitend als een onderdeel van het ook in het document beschreven visserijbeleid. Ook is het gewenst dat deze op de kaart een plaats krijgt. De sector pleit voor de schelpdierkweek eiwitkavels in te richten die afgestemd zijn met de sector en overige gebruikers en gebruik.	Schelpdierproductie is per definitie onderdeel van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (Verordening (EU) nr. 1380/ 2013). Schelpdierproductie zal daardoor altijd in samenhang moeten worden bekeken met het visserijbeleid. De definitie van 'visserij' is daarmee breder dan de kottervisserij. Deze bredere interpretatie wordt beoogd met de titel van hoofdstuk 4 'Transitie naar duurzame voedselvoorziening'.	Nee
004	5	Wij onderschrijven het belang van meervoudig ruimtegebruik maar hebben twijfels over de uitwerking voor schelpdieren in het ontwerpprogramma. Momenteel lijkt het programma Noordzee vooral toe te zien op combinaties van energieproductie met andere activiteiten. Echter meervoudig ruimtegebruik in de Noordzee moet beter worden gedefinieerd. Zo zijn er interessante opties van scheldierkweek i.c.m. met zeewier productie of scheldierkweek i.c.m. natuur doelstellingen, waterkwaliteit en/of waterveiligheid waarbij de ecosysteemdiensten van schelpdierkweek kunnen ingezet zodat synergie ontstaat met verschillende maatschappelijke doeleinden.	Het PNZ en daarmee hoofdstuk 4 'Transitie naar duurzame voedselvoorziening' is inderdaad voornamelijk gericht op het aspect voedsel. Het klopt dat schelpdieren daarnaast andere functies hebben dan voedsel. Naast medegebruik van energie/voedsel zal het Rijk ook aandacht hebben voor de voor- en nadelen van meervoudig medegebruik schelpdierkweek in combinatie met andere doelstellingen, zoals natuur en de ecologische inpasbaarheid. Dit wordt meegenomen in de meerjarige verkenning Duurzame Blauwe Economie.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
004	6	Zonder overleg met de sector is een combinatie schelpdierkweek voorzien met windmolens. Echter omdat schelpdierkweeklocaties hotspots zijn van biodiversiteit en daarmee aantrekkelijk zijn voor vogels is het zeer de vraag of dit een na te streven combinatie moet zijn, nu windmolens zijn voorzien van een 'automatische rem' om vogels te sparen wanneer die nabij en door de molens vliegen. Het lijkt meer voor de hand te liggen locaties te zoeken waar deze versterking van lokale biodiversiteit past in een geheel van samenhangend streven naar biodiversiteit, zowel binnen als buiten de Natura 2000 gebieden.	U geeft aan dat het medegebruik van windparken mogelijk een aantrekkende functie kan hebben ten opzichte van vogels. Als geschetst gevolg van medegebruik 'meer vogels' is, dan zal het nadeel ook 'meer stilstaande windturbines' zijn. Het Rijk wil medegebruik van windparken stimuleren. Tegelijkertijd zal het Rijk ook aandacht hebben voor de voor- en nadelen van medegebruik.	Nee
004	7	Schelpdierkweek kent ook andere ecosysteemdiensten waarvan het interessant is na te gaan waar die het meeste rendement opleveren zoals verbetering van waterkwaliteit en het leveren van waterveiligheid. Elke combinatie met ecosysteemdiensten vraagt een eigen techniek en inrichting en kent een eigen kostenefficiëntie. Ons pleidooi is dat de lokalisering van de schelpdierkweek samen met de sector en biodiversiteits-, waterkwaliteits- en waterveiligheidsdeskundigen te bespreken voordat de locaties worden vastgesteld om zo de toegevoegde waarde van de combinatie van functies te optimaliseren.	U doet een oproep om de ecosysteemdiensten van schelpdieren in een bredere context te plaatsen dan alleen voedsel. Er wordt geen concrete suggestie gedaan in welke vorm er met het PNZ hier invulling aan gegeven kan worden. Uw punt wordt ondersteund maar leidt niet tot een aanpassing in de tekst.	Nee
004	8	Parallel aan het zoeken naar structurele locaties met eiwitkavels, is het nodig dat nieuwe technieken worden getest en doorontwikkeld op een locatie nabij de Roompotsluis. Het is nodig dat daarvoor in goed overleg met het bevoegde gezag een innovatiekavel wordt aangewezen waar binnen randvoorwaarden geëxperimenteerd kan worden met vanuit het Wad en de Oosterschelde bekende en nieuwe nog te ontwikkelen technieken. Wij pleiten ervoor dat – gegeven de maatschappelijke doelstelling voor een adequate voedselvoorziening – de overheid mede-eigenaar is van de innovatie waardoor de risico's worden gedeeld en de looptijd van de innovatie kan bekort. Het schelpdierbesluit zou in een dergelijk mede-eigenaarschap kunnen voorzien.	U noemt een specifieke casus en benoemt het belang van innovatie. Dit belang wordt herkend en wordt benoemd in de tekst van het PNZ. Daarnaast past het beschreven project binnen het huidige schelpdierbeleid en heeft de indiener van de zienswijze de mogelijkheid de benodigde vergunningen aan te vragen. Ook in het toekomstig geactualiseerd schelpdierbeleid zullen dergelijke projecten mogelijk blijven. Partijen kunnen – ieder vanuit hun eigen rol - het testen en doorontwikkelen van nieuwe technieken in een innovatiekavel verder bespreken en uitwerken in de taskforce schelpdiersector. De zienswijze past daarbij in de huidige tekst en behoeft daardoor geen aanpassing.	Nee
004	9	Voedselproductie vraagt een gezonde omgeving. (...) De schelpdiersector ondersteunt het in het ontwerpprogramma vermelde streven om een monitoringsprogramma op te zetten voor ecologische effecten van het grootschalig meervoudig gebruik. In dit kader is het tevens van belang dat het ontwerpprogramma Noordzee zorgvuldig wordt afgestemd met het voor commentaar voorliggende schelpdierbesluit, en de reactie van de sector daarop.	U ondersteunt het in het PNZ genoemde monitoringsprogramma en geeft aan graag af te stemmen, uitgaande van de reactie op de zienswijze. Zoals in de beantwoording van deelzienswijze 004-2 is genoemd, is er nog ruimte voor afstemming wat betreft de nog vast te stellen strategieën.	Nee
004	10	In het conceptprogramma wordt gesteld dat toe te voegen rangschikkingscriteria bij keuze bij tenders voor windkavels worden verkend en uitgewerkt. Het gaat daarbij ook over aquacultuur. Zoals aangegeven in onze brief dd. 23 februari j.l. kan daarbij sprake zijn van een onacceptabele marktverstoring. In haar brief van 13 juli j.l. van de Staatssecretaris EZK worden hiervoor mogelijke oplossingen hiervoor aangereikt. Dit vraagt echter nadere uitwerking. Wij dringen aan op specifiek overleg met de sector bij de uitwerking op dit punt.	De gewijzigde Wet windenergie op zee biedt de mogelijkheid om ten behoeve van de verdeelmethode vergelijkende toets bij ministeriële regeling rangschikkingscriteria uit te werken en toe te voegen op bijvoorbeeld het gebied van natuur, aquacultuur, visserij, veiligheid of scheepvaart. In een adviestraject in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wordt inmiddels voor natuur, aquacultuur en visserij verkend hoe zulke criteria zouden kunnen worden uitgewerkt. De resultaten worden nu in de loop van 2022 verwacht en openbaar gemaakt. Verder zijn er voor de schelpdiersector diverse mogelijkheden voor overleg over ontwikkeling van beleid over vormgeving van medegebruik van windparken. Onder meer in de Community of Practice voor de Noordzee en via vertegenwoordigers in de taskforce schelpdiersector en het Noordzeeoverleg vindt dit plaats.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
004	11	Wij ondersteunen de vaststelling in het ontwerpprogramma dat een duurzame voedselvoorziening op zee afhankelijk is van de maatschappelijke acceptatie en vraag. Een verschuiving in het dieet van landeiwit naar – laagtrophisch eiwit uit zee vraagt een aanpassing van – diep ingesleten – voedingspatronen. Veranderen van voedingspatronen vraagt een voedseltransitie en inzet van alle actoren (zie PBL Voedselconsumptie veranderen 2020). Ook de overheid heeft hierin een rol. Zo wordt eten uit zee nogal eens geassocieerd met (niet duurzame) overbevissing terwijl laagtrophisch eiwit uit zee duurzamer is dan de huidige eiwitproductie van land. Deze kennisleemte bij de consument vraagt educatie, voorlichting en promotie van duurzaam voedsel uit zee (bv. schijf van vijf) door en met steun van de overheid alsook bevorderingscampagnes als duurzame inkoop en fiscale prikkels. Het effectief maken van het ontwerpprogramma vereist een dergelijke inzet van de overheid zoals zij dat ook doet bij de energietransitie bij het gebruik van hernieuwbare energie als windenergie.	U doet een oproep voor een bewustwordingscampagne of bevorderingscampagne. Dit is geen onderdeel van het Programma Noordzee. Vanuit de taskforce schelpdiersector - waar LNV tevens deel van uitmaakt - wordt samen met LNV bekeken wat we kunnen doen irt maatschappelijke acceptatie en vraag. Een bewustwordingscampagne of bevorderingscampagne kan mogelijk wel onderdeel zijn van de Nationale Eiwitstrategie.	Nee
004	12	Schelpdierkweek op zee vraagt een grote transitie en veel innovatie zowel technisch maar ook voor het beleid voor het gebruik van de zee. Het programma zet als uitvoeringsvehicle in op de Community of Practice die als vliegwiel zorgt voor relevante ontmoetingen; Wij achten dat zeer nuttig maar ver onvoldoende; Er is ook een - of meerdere - actieve uitvoeringsorganisatie nodig waaraan de overheid vanuit mede-eigenaarschap opgave-gericht en met daadkracht samen met de sector en andere stakeholders uitvoering geeft aan de transitie. Een passieve aanpak van de overheid vanuit een vergunningenloket is ver onvoldoende bij de beoogde transitie. De Taskforce Schelpdieren kan een van die uitvoeringsorganisaties zijn.	U doet een suggestie voor efficiëntere uitvoering. Dit punt wordt onderschreven en deze werkwijze wordt verder uitgewerkt in de meerjarige verkenning Duurzame Blauwe Economie. Daarnaast wordt middels het kennis- en innovatiebeleid (KIA LWV) publiek-private samenwerking gestimuleerd om de maatschappelijke uitdagingen gezamenlijk te realiseren.	Nee
005	1	Wij zijn blij met de samenwerking in de praktijk met Rijkswaterstaat door de Samenwerkingsovereenkomst waterplanten en de samenwerking van Rijkswaterstaat met andere regionale partijen, bijvoorbeeld waar Rijkswaterstaat bij locaties waar waterplanten gemaaid zijn de bijbehorende betonning (bewijzering) op het water verzorgt.	Dank voor deze positieve reactie. Hiervan is kennisgenomen.	Nee
005	2	Het rijksbelang is in het ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 beperkt tot het waterplantenvrij en op diepte houden van de vaargeul voor de beroepsvaart op rijkswater. Dat zijn de hoofdvaarwegen en overige rijksvaarwegen in het IJsselmeergebied. Dit is naar onze mening een te beperkte opvatting voor de verantwoordelijkheid van het Rijk voor het beheer van het rijkswater in het IJsselmeergebied. Rijkswaterstaat beheert het water en de natuur in dit rijkswater, en als waterbeheerder zou het haar sieren als zij ook aandacht heeft voor de hinder bij de waterrecreatie daardoor. Niet omdat het moet, maar omdat het kan, zoals andere waterbeheerders ook laten zien (bijvoorbeeld waterschap Amstel, Gooi en Vecht). Wij stellen voor dat er een gezamenlijke oplossing wordt gezocht voor dit maatschappelijke probleem van de bevaarbaarheid van rijkswater. Allereerst door waterrecreatie op rijkswater als een beleidsterrein voor het ministerie van IenW op te nemen in dit ontwerp NWP. Vervolgens een uitvoeringstaak bij Rijkswaterstaat te beleggen (ca. 1 fte voor een omgevingsmanager waterrecreatie IJsselmeergebied, die gemeenten kan begeleiden bij het medebeheer van het gebied voor waterrecreatie) en een budget van 1 mln per jaar op te nemen op de begroting van het ministerie van IenW voor uitvoering door de gemeenten. De gemeenten zijn inmiddels voldoende georganiseerd in het gebied om dit beheer te kunnen uitvoeren en pakken het maaien van waterplanten noodgedwongen op.	IenW herkent de overlast, met name bij de toegang tot recreatiehavens, en ziet waterplanten als deel van een meer natuurlijk watersysteem. Het op de lange termijn zorgen voor balans tussen natuur en waterrecreatie is een gezamenlijke opdracht, waarover in de Samenwerkingsovereenkomst waterplanten zuidelijk IJsselmeergebied in december 2019 afspraken zijn gemaakt. Rijkswaterstaat heeft geen formele rol op het gebied van recreatie.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
005	3	Voor de bevaarbaarheid van het rijkswater buiten de hoofdvaarwegen en overige rijksvaarwegen wordt naar de provincies en gemeenten verwezen met de volgende tekst: - H. 16: “Rijkswaterstaat heeft geen opdracht voor overige gebruiksfuncties en is geen bevoegd gezag voor het afwegen en vastleggen van ruimtelijke bestemmingen of voor het beoordelen van de gevolgen daarvan voor de ruimtelijke kwaliteit. Dat is een taak van provincies en gemeenten.” en - H. 16.5: “De verantwoordelijkheid voor het realiseren en onderhouden van voorzieningen voor de waterrecreatie ligt primair bij provincies, gemeenten, recreatie-schappen en private partijen.” Wordt hier gedoeld op bevoegdheden op grond van de ruimtelijke ordening? Of wordt ook gedoeld op waterbeheertaken? Voor ruimtelijke ordening ligt een groot deel van de bevoegdheden bij gemeenten. De provincie Noord-Holland is niet verantwoordelijk voor het beheer van rijkswater voor de waterrecreatie of voor voorzieningen voor de waterrecreatie in rijkswater en heeft volgens de Waterwet ook geen formele rol voor rijkswater. De provincie is verantwoordelijk voor de bevaarbaarheid (het vaarwegbeheer en nautisch beheer) van de provinciale vaarwegen op de door haar aangewezen wateren (binnen de dijken). Daar hoort het rijkswater niet bij. Wij verzoeken u daarom de bovenstaande teksten daarop te wijzigen/verduidelijken, wat betreft de verantwoor-delijkheid van de provincie.	In de door u benoemde zin in H16 wordt gedoeld op bevoegdheden op grond van de ruimtelijke ordening. Op basis van de Waterwet is Rijkswaterstaat verantwoordelijk voor het verminderen van overlast door waterplanten voor zover het de vaargeul van de rijksvaarwegen en bepaalde voor de recreatietoervaart aangewezen vaargeulen betreft (zie ook Kamervragen 2020Z12921). De tekst zal hierop worden aangepast.	Ja
005	4	Specifiek voor jachthavens aan het Markermeer en IJmeer zoals Edam, Volendam en Muiden vragen wij 66,7 mln op de begroting van het ministerie van IenW te zetten voor het verdiepen van 27,8 km vaarroutes voor de waterrecreatie. De genoemde havens zijn door waterplantengroei in de zomer slecht bereikbaar. Ook is er komende jaren geen meekoppelkans om in deze situatie verbetering te brengen. Hetzelfde geldt voor het reddingsstation Zeevang en de KNRM Zeewolde. Ook voor de snelvaarbaan Almere zou verdiepen een structurele oplossing zijn.	Zie beantwoording zienswijze 005-3. Beheerders van jachthavens met ligplaatsen of een vaargeul in het IJsselmeergebied die slecht bevaarbaar zijn (door fluctuerend waterpeil naar aanleiding van het peilbesluit) maken aanspraak op de Tijdelijke subsidieregeling bevaarbaarheid jachthavens en vaargeulen IJsselmeergebied. Voor deze subsidieregeling heeft IenW EUR 12,1mln ter beschikking gesteld.	Nee
005	5	Het doel van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) is de realisatie van toekomstbestendige grote wateren waarin hoogwaardige natuur goed samengaat met een krachtige economie (Hoofdstuk 6.1 waterkwaliteit). De ministeries van IenW en LNV onderzochten wat nodig is om de grote wateren vanuit ecologisch perspectief toekomstbestendig te maken en hebben hiermee de projecten voor uitvoering geprioriteerd (Hoofdstuk 1 6). Helaas zijn bij dit onderzoek (Verkenning Grote Wateren) de zuidelijke Randmeren verkeerd beoordeeld, met als conclusie dat een strategie van optimalisatie van beheer en inrichting (kleinschalige maatregelen) voldoende zou zijn. Uit de watersysteemanalyse Gooi- en Eemmeer (2020) in opdracht van coöperatie Gastvrije Randmeren is gebleken dat hier een omslag van het waterplantenrijke heldere water naar troebel water dreigt. Ondanks eerdere investeringen zijn grootschalige inrichtingsmaatregelen voor natuur in beide meren en nutriëntenreductie in de Eemmonding nodig. Tegelijk met verondiepingen voor natuur kunnen verdiepingen voor de waterrecreatie meegenomen worden. Om het Gooi- en Eemmeer weer toekomstbestendig te maken is zo spoedig mogelijk een opdracht van de ministeries LNV en IenW voor een preverkenning naar inrichtingsmaatregelen voor een toekomstig PAGW-project Gooimeer/Eemdelta nodig. Wij vragen deze preverkenning in de planperiode 2022-2027 te programmeren. Als vervolg vragen wij onder voorwaarde van een positieve preverkenning een investeringsbudget van 50-75 mln te reserveren in de begrotingen van de ministeries van LNV en IenW voor een project Gooimeer/ Eemdelta in de 3e tranche.	De ministeries van IenW en LNV programmeren in samenspraak met regionale overheden en andere stakeholders tranches van PAGW-projecten. Het in de planperiode van het NWP beschikbare rijksbudget voor PAGW is reeds toegekend aan PAGW-projecten. Uw verzoek om een rijksbudget te reserveren voor een project Gooimeer/ Eemmeer kunt u inbrengen in het overleg dat IenW en LNV met de regio voeren voor de programmering van projecten voor een 3e tranche PAGW. Besluitvorming over een 3e tranche is voorzien eind 2022.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
005	6	Op korte termijn zijn vanwege het risico op een omslag naar troebel water extra maatregelen nodig voor behoud van de waterkwaliteit in de zuidelijke Randmeren (Gooi- en Eemmeer). Daarom is een bronaanpak van nutriënten in de Eemmonding nodig, o.a. via maatregelen in het zevende (2022-2025, hoofdstuk 6.1 Waterkwaliteit) en het achtste Actieprogramma Nitraatrichtlijn (2026-2029). Wij stellen voor geld vrij te maken om strategisch land aan te kopen (22,5 mln) en zo de afspoeling te verminderen. Dit land kan dan natuurlijker ingericht worden met bijvoorbeeld rietvelden die een filterende werking hebben. Op basis van vrijwillige medewerking van grondeigenaren kan met reservering van 12,5 mln op de begroting een eerste fase van nutriëntenreductie worden ingezet.	Eind 2022 zullen de ministers voor NenS en van IenW besluiten over de projecten en maatregelen van de 3e tranche van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW). De input van provincies en andere regionale partijen wordt betrokken in de voorbereiding van dit besluit van de ministers. De problematiek van de randmeren kan in deze voorbereiding door de regio ingebracht worden.	Nee
005	7	Wij hopen dat de woorden van demissionair minister van Nieuwenhuizen bij publicatie van het ontwerp NWP, namelijk “We willen dat onze wateren veilig, goed bevaarbaar en schoon zijn. Het Nationaal Water Programma helpt ons om dat goed te regelen voor de komende jaren.” ook waargemaakt worden voor de waterrecreatie op het rijkswater in het IJsselmeergebied.	Hiervoor wordt u verwezen naar de beantwoording op deelzienswijze 005-2 en de afspraken in de Samenwerkingsovereenkomst waterplanten in het zuidelijk IJsselmeergebied.	Nee
006	1	Rijkswaterstaat geeft in dit plan invulling aan beheer en onderhoud aan, ook dus aan het Julianakanaal tussen Maastricht en Maasbracht. Onze stichting en uit signalen van de bevolking van Elsloo maakt zich zorgen omtrent de (on)veiligheid van de dijk aan de oostkant van het Julianakanaal op het traject Maasberg in Elsloo tot aan brug over autoweg in Stein. Door de jarenlang spontaan ontstane bomengroei in combinatie met al jarenlang niet dan wel zeer onvoldoende plegen van onderhoud, is er op de waterzijde van de dijk sprake van een heus bos met enorme bomen. Indien een boom door welke oorzaak dan ook zich ontwortelt en omvalt dan kan en zal dit grote gevolgen met zich meebrengen. In dit kader wordt verwezen naar dreigende dijkdoorbraken in Stein (enkele honderden meters noordelijker) ongeveer 20 jaar geleden en zeer recent in Brommelen-Bunde (enkele kilometers zuidelijker).	Op dit moment is er geen aanleiding om de huidige situatie en onderhoudstoestand aan te merken als een acuut veiligheidsrisico voor de kerende functie (stabiliteit) van de dijk. Het hoogwater van 2021 is ook voor RWS wel aanleiding om het huidig beheer en onderhoud kritisch tegen het licht te houden om waar nodig verbeteringen aan te brengen. De oostelijke dijk tussen de Maasberg in Elsloo en de A67 is niet aangewezen als een ‘regionale waterkering’ in beheer bij het Rijk maar een ‘overige waterkering’. Alle regionale waterkeringen in beheer bij RWS zijn in 2020 getoetst aan de huidige wettelijke veiligheidsnorm, maar deze valt daar dus buiten. Overige waterkeringen zijn niet genormeerd met een veiligheidsnorm noch van een toetsoordeel voorzien. RWS onderhoudt de assets ‘overige keringen’ dusdanig (sober en doelmatig) dat ze hun kerende functie veilig kunnen vervullen en daarmee ook de scheepvaartfunctie op het kanaal. De functies waterveiligheid/scheepvaart zijn dus dominant bij het bepalen van het onderhoudsregime. De keringen worden periodiek geïnspecteerd en er wordt vast onderhoud uitgevoerd (vnl. maaiwerkzaamheden). De aanwezige bomen op dit dijkvak en de overmatige begroeiing op het talud zijn ons bekend. De aanwezige bomen worden ook periodiek beoordeeld middels een boomveiligheidscontrole om hun standzekerheid te kunnen beoordelen. Indien hier ernstige twijfels over zijn dan worden bomen preventief verwijderd of verwijderd nadat ze zijn omgevallen of omgewaaid in een storm.	Nee
007	1	Het plan is duidelijk en overzichtelijk	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het NWP. Uw inbreng wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
007	2	In vergunningverlening wordt er op gelet dat de emissies van prioritaire stoffen met nadruk worden voorkómen. De Waterwet verbiedt het lozen van verontreinigende stoffen in oppervlaktewater, tenzij daartoe een vergunning is verleend door de waterkwaliteitsbeheerder of een vrijstelling geldt op grond van algemene regels. In 2013 is door Deltares de emissieregistratie over het verlies van vislood in het zoete en zoute oppervlaktewater in Nederland gepubliceerd. In deze emissieregistratie is aangegeven dat de sportvisserij de grootste bron voor lood is in het oppervlaktewater met ruim 30 procent van de totale jaarlijkse loodemissie. In 2018 hebben alle waterkwaliteitsbeheerders een aangevraagde Waterwet vergunning om met lood te mogen vissen geweigerd. In 2015 zijn over vislood zienswijzen ingediend op de ontwerp stroomgebiedbeheer-plannen. (....) omdat wet- en regelgeving bewust en compleet worden genegeerd wederom een zienswijze over vislood. Deze zienswijze beoogt dat ook voor sportvissers relevante wet- en regelgeving wordt nageleefd. Dat geen verontreiniging wordt ingebracht zonder een daarvoor benodigde vergunning. Dat geen vogels worden vergiftigd door vislood. Dat de minimalisatieplicht voor ZZS door sportvissers en waterkwaliteitsbeheerders wordt nageleefd. En dat sportvissers Best Beschikbare Technieken inzetten bij het vissen.	Zie beantwoording deelzienswijze 002-2.	Nee
007	3	In dit programma geeft u aan dat het gebruik van vislood vrijwillig wordt verminderd via de Green Deal Sportvisserij Loodvrij in 2027. Maar dat is niet in overeenstemming met de minimalisatieplicht voor ZZS, de Vogel- en habitatrichtlijn en of de Waterwet. BBT die er zijn worden niet voorgeschreven of gebruikt, Waterwetvergunningen voor het gebruik van vislood worden niet aangevraagd of verleend, meldingen van ingebrachte loodverontreiniging worden niet bij het bevoegde gezag gedaan, laat staan verwijderd, ZZS gebruik wordt niet verminderd, onnodig en bewust wordt schade toegebracht aan de natuur, mogelijke schade/verontreiniging wordt niet voorkomen. (...) De sportvisserij, in 2013 volgens Deltares de grootste bron van ZZS lood naar het water. Deze grootste en onnodigste bron van lood wordt met dit programma niet gestopt. Terwijl naast lood visgewichten ZZS nikkel en kobalt bevatten, evenals zware metalen zink, tin, koper en RVS. Deze schadelijke stoffen hoeven sportvissers helemaal niet te gebruiken voor hun hobby. Er zijn visgewichten met BBT goedkeuring, de ECHA (Europees Chemicaliën Agentschap) heeft in juni 2020 meer dan 1000 alternatieven voor vislood geïnventari-seerd die tevens goed verkrijg- en beschikbaar zijn. De meerkosten daarvan zijn voor een sportvisser volgens ECHA circa 3 %. Terwijl deze volstrekt onnodige emissie heel eenvoudig te voorkomen is laat uw programma deze waterverontreiniging onbeperkt en onnodig langer doorgaan.	Door middel van de Green Deal wordt gewerkt aan bewustwording en acceptatie van geschikte alternatieven. Daarnaast zetten de partijen in de Green Deal zich in om op Europees niveau een reductie van het loodgebruik in de sportvisserij te realiseren. Inmiddels is er door de Europese Commissie en de European Chemicals Agency (ECHA) een traject geïnitieerd dat kan uitmonden in een verbod op loodgebruik in de sportvis-serij middels opname in de REACH-verordening.	Nee
007	4	Vissen met lood zonder vergunning is overtreden van de vergunning plicht uit de Waterwet, vissen met lood is niet inzetten van BBT, vissen met lood is geen verminderen van het gebruik van ZZS. Alle waterkwaliteitsbeheerders hebben in 2018 een vergun-ning Waterwet om met lood te mogen vissen geweigerd.	Zie beantwoording deelzienswijze 002-2.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
007	5	Omdat sportvissers niet alleen onnodig ZZS lood gebruiken maar ook nikkel en kobalt (sintermaterialen voor wolfraam gewichten die door de Green Deal Sportvisserij Loodvrij als milieuvriendelijke loodvervanger worden gepromoot), zink, koper, en tin in visgewichten worden toegepast, vraagt SGW u daar tegelijk een eind aan te maken. Gewichten die niet waterbezwaarlijk zijn zijn er legio bijvoorbeeld van ijzer, beton, composiet, steen of glas. Geef als bevoegd gezag aan dat het beoogde effect van het programma niet kan worden gerealiseerd als sportvissers onnodig ZZS en zware metalen blijven gebruiken bij hun hobby. (...) De mogelijkheid voorwaarden voor de visrechthebbende op te nemen in pachtovereenkomsten is al in 2018 voorgesteld in een vergadering van de Green Deal Sportvisserij Loodvrij. Als uw Ministerie in de onderlinge afstemming van de beheerprogramma's het stoppen van de onnodige ZZS emissie coördineert dan is landelijke afstemming gerealiseerd. Met deze afstemming levert u een bijdrage aan het realiseren van de reductiedoelstelling van 30 % uit deze green deal. Een van de effecten van het coronavirus is dat er circa 30 % meer sportvissers bij zijn gekomen. En omdat alle sportvissers lood gebruiken voor het vissen heeft de Green Deal Sportvisserij Loodvrij deze hulp hard nodig om de beoogde reductie doelstelling te realiseren. Tegelijk geeft u daarmee als bevoegd gezag invulling aan de minimalisatie-plicht die u heeft voor ZZS vislood.	De afstemming over het beleid rondom vislood en milieutechnisch verantwoorde alternatieven daarvoor vindt plaats in de Green Deal Sportvisserij Loodvrij.	Nee
007	6	Studies in het Verenigd Koninkrijk, Zweden, Denemarken, Verenigde Staten, Canada, en recent in België (VLIZ, Nationale aanpak uitfasering vislood, augustus 2021), tonen aan dat looduitfaseringen op basis van vrijwillige en sensibiliseringsinitiatieven niet effectief zijn. De ECHA doet een voorstel aan de EC voor een direct verbod op het gebruik van loodlossystemen en loodlijnen en een verbod op de verkoop evenals het gebruik van vislood (2021). Binnen de looptijd van de beheerprogramma's dient er dus op het loodgebruik te worden gehandhaafd. Maar waarom onnodig langer achterlaten en gebruik van ZZS en zware metalen door sportvissers door laten gaan?	Vanuit de Green Deal wordt er ook nadrukkelijk op ingezet dat via deze route tot een beperking van het loodgebruik wordt gekomen.	Nee
008	1	Het Nationaal Water Programma (NWP) lijkt een gedegen, integraal en ambitieus programma te zijn. Wij zien met name ambitie bij het klimaatbestendig maken van de infrastructuur en bij vergroening. Ondanks de uitdagingen die op het gebied van verkeer en watermanagement op ons afkomen, hebben wij er vertrouwen in dat deze adequaat tegemoet getreden worden wanneer de intenties van het NWP uitgevoerd worden. Daarnaast constateren wij dat de inbreng tijdens het participatieproces op gepaste wijze verwerkt is, daarvoor onze waardering.	Dank voor deze positieve reactie. Hiervan is kennisgenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
008	2	Wij merken op dat omwille van het grote maatschappelijke en economische belang van vervoer over water voor Nederland en Europa en vanwege de opgaven uit de Europese Green Deal om meer gebruik te maken van vervoer over water, de scheepvaart minimaal dient te behouden wat het nu heeft. Achteruitgang in infrastructuur-dimensies, onderhoud, bediening en ligplaatsen is daarom niet bespreekbaar. Wij houden minimaal vast aan de kaders uit het Rivierkundig Beoordelingskader en de Richtlijn Vaarwegen. Wij willen betrokkenheid wanneer het veroorzakersprincipe in het nadeel van de scheepvaart wordt toegepast. Actieve participatie van belanghebbenden, wanneer het 'veroorzakersbeginsel' wordt losgelaten, zou in het NWP verankerd moeten zijn. Wij vragen u dit alsnog op te nemen in het NWP, om te voorkomen dat sectoren niet weten waar zij aan toe zijn. Wij zijn van mening dat afwijken van het veroorzakersprincipe alleen zou moeten kunnen vanuit een centrale landelijke coördinatie/regie. Alleen op landelijk niveau kan de invloed van een maatregel op het totale vaarwegennetwerk of gehele watersysteem op een juiste wijze worden beoordeeld. Wij vragen u dit in het Nationaal Water Programma vast te leggen.	In het NWP is het scheepvaartbeleid op hoofdlijnen beschreven. In het NWP is ook beschreven welke normen en streefwaarden voor de vaarwegen worden gehanteerd. Dit is conform de kaders uit het Rivierkundig Beoordelingskader en de Richtlijn Vaarwegen. Deze zijn integraal onderdeel van het NWP. In het NWP wordt ook het veroorzakersbeginsel op hoofdlijnen toegelicht. Dit houdt in dat bij ingrepen in een rivier of waterweg RWS bij de afweging van belangen het veroorzakersbeginsel hanteert. Dat betekent dat de veroorzaker bij negatieve effecten een inspanningsverplichting heeft om de ingreep te optimaliseren en mitigeren om deze effecten te voorkomen. Voor het bepalen van de effecten van een ingreep is onder andere het Rivierkundig Beoordelingskader van toepassing. Dit is echter geen kader dat integraal belangen afweegt. Daarom wordt binnen de planperiode van het NWP een besluitvormingsproces toegevoegd aan het bestaande beleids- en uitvoeringsinstrumentarium. Deze nadere uitwerking van het veroorzakersbeginsel is bij het verschijnen van het NWP nog volop in ontwikkeling en zal na gereedkomen van het NWP worden geborgd in de bestaande beleids- en uitvoeringsinstrumentarium. Onderdeel van het proces is het beoordelen van de casuïstiek door experts, van zowel Rijkswaterstaat als van betrokken sectoren. Ook wordt nader uitgewerkt, op welk niveau de afweging tussen belangen wordt gemaakt en wanneer tot eventuele afwijking van het veroorzakerbeginsel kan worden besloten.	Nee
008	3	De gevolgen van achterstallig onderhoud bij sluizen en bruggen, treffen de sector hard. Onverwachte stremmingen en vertragingen zijn dagelijkse realiteit. Daar waar het basisniveau van het vaarwegennetwerk niet op orde is, vragen wij extra inspanning te leveren om achterstanden en knelpunten weg te werken. Nederland en Europa stimuleren vervoer over water vanwege de grote milieuwinst en de positieve impact op de fileproblematiek. Om onze concurrentiepositie te behouden en de maatschappij optimaal te laten profiteren van de voordelen van vervoer over water, dient alles in het werk gesteld te worden om aan de afgesproken streefnormen en wachttijd van maximaal 30 minuten te voldoen. Niet alleen op het hoofdvaarwegennet, maar ook in de haarvaten van het netwerk. Voor het rivierengebied geldt dat door verregaande bodemerosie niet meer aan de minimale normen voor diepgang wordt voldaan. Wij vragen u maatregelen te nemen zodat weer aan de (internationale) diepgangsnormen voor de Waal en Geldersche IJssel kan worden voldaan.	In het NWP wordt op hoofdlijnen het scheepvaartbeleid beschreven en ook welke normen en streefwaarden er gehanteerd worden voor o.a. de diepgang op de rivieren en wachttijden bij sluizen. Het kabinet erkent het gestelde belang van de binnenvaart voor de economie en ook dat er mogelijkheden liggen om het vervoer over water te stimuleren. Het kabinet investeert dan ook fors in het instandhouden en verbeteren van de vaarweginfrastructuur en een betere benutting daarvan. Zo is er bijvoorbeeld in de begroting van het Mobiliteitsfonds van 2022 extra geld uitgetrokken voor instandhouding. Het kabinet is zich bewust van de voortgaande bodemerosie van de rivieren en dat dit – zeker in combinatie met periode van droogte - knelpunten oplevert voor bevaarbaarheid. Een belangrijk bodemknelpunt bij Nijmegen is voor de korte termijn reeds aangepakt middels een pilot. Dit levert een verbetering op van de bevaarbaarheid op de korte termijn. Voor een structurele oplossing van de bodemerosie wordt beleid ontwikkeld in het programma Integraal Riviermanagement.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
008	4	In het NWP wordt geconstateerd dat de aanwezigheid van zeer zorgwekkende stoffen (ZZS/PFAS) problematisch is en een steeds grotere rol speelt bij het uitvoeren van vaargeulonderhoud en baggerprojecten. Een heldere oplossing voor de problematiek wordt niet gegeven en is nog niet in zicht. De problematiek benoemen in het NWP is niet voldoende. De Nederlandse rivierendelta kan niet zonder een adequaat baggerprogramma, daarom vragen wij perspectief op een mogelijke oplossing op te nemen in het NWP.	Er zijn verontreinigende stoffen en Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) zoals PFAS die in ons milieu worden aangetroffen. Het beleid is erop gericht om verspreiding van verontreinigende stoffen als deze te voorkomen om zo het milieu te beschermen, terwijl de ruimte wordt benut die de wetenschappelijke inzichten bieden. Om bij nieuwe opkomende verontreinigende stoffen als deze snel te kunnen reageren wordt een algemene methodiek voor niet-genormeerde stoffen in de bodem ontwikkeld. Het doel is om nieuwe stoffen als deze te kunnen signaleren en te monitoren en op basis van bekende stofeigenschappen snel risicowaarden af te leiden en de uitvoeringspraktijk een handelingsperspectief te bieden. Met de ontwikkeling en actualisatie van het Handelingskader voor hergebruik van PFAS-houdende grond en baggerspecie is de stagnatie in het beheer en onderhoud met betrekking tot PFAS steeds meer weggenomen. De inzichten hieruit worden meegenomen bij de ontwikkeling van een algemene methodiek voor niet-genormeerde stoffen in de bodem.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	1	Inzake Ontwerp Nationaal Waterprogramma Concreet voorstel: Den Helder opnemen in het Nationaal Waterprogramma op kaart 2, pagina 29 als voorkeurstracé voor kabels en leidingen; en in het Programma Noordzee, kaart 1 pagina 5 als huidig aanlandingspunt kabels en leidingen. Daarnaast biedt de Noordkop, en in het bijzonder Den Helder, de ruimte om, aansluitend op de aanlandingslocatie van het kabels- en leidingentracé, de mogelijkheid om een proefproject op te zetten om elektrolyse op zee mogelijk te maken. Toelichting: Aanlanding kabels en leidingen vanaf de Noordzee, pagina 29, kaart 2; Overzichtskaart waterbeleid en uitvoering: Bij de voorkeurtracés voor kabels en leidingen is de aanlanding van de leidingen bij Den Helder niet opgenomen. Dit terwijl in het Ontwerp NWP op pagina 63 wordt aangegeven dat er voor kabels en leidingen wordt gestreefd naar bundeling met bestaande infrastructuur. Vanaf de Noordzee is er reeds een aanlandingstracé bij Den Helder tbv het gas afkomstig van de offshore locaties op de Noordzee voor het transport van het gas naar het aardgasbehandelingsstation van de NAM in Den Helder. Het overgrote deel van het gewonnen gas op de Noordzee landt aan bij Den Helder. Het NWP loopt tot 2050. Binnen dit tijdsframe zal Port of Den Helder zich richten op de ontwikkeling van de infrastructuur die nodig is voor de transitie van de haven van Noordzeegasrotonde naar Waterstofhub. De strategie heeft als doel een aanlandpunt in Den Helder te realiseren voor een substantieel deel van de groene waterstofproductie op zee. Hiervoor wordt Den Helder aangesloten op de waterstofbackbone die Gasunie gaat realiseren als centrale lus om alle grote industriële clusters in Nederland op waterstof aan te sluiten. De grootschalige productie van groene waterstof op zee zal naar verwachting vanaf 2030 een feit zijn. Vooruitlopend op bovenbenoemde positie wordt gewerkt aan de realisatie van een productiefaciliteit voor blauwe waterstof op de locatie van het NAM aardgasbehandelingsstation op het industrieterrein Oostoever in Den Helder, waarmee voorafgaand aan de groene waterstofproductie van zee de connectie met de backbone al gelegd is. Blauwe waterstof wordt geproduceerd uit aardgas, waarbij de vrijkomende CO2 wordt opgevangen en opgeslagen in de lege gasvelden onder de Noordzee (CCS). Dit project is een strategische bouwsteen in de opschaling van de grootschalige inzet van waterstof in de procesindustrie en energieopwekking. In het Ontwerp Programma Noordzee (pagina 62) geeft het Rijk aan behulpzaam te willen zijn bij het opzetten van één of meer proefprojecten om elektrolyse op zee mogelijk te maken. Bovengenoemde ontwikkelingen op het gebied van waterstof in het beheersgebied van Port of Den Helder zouden hiertoe een unieke kans bieden. Ditzelfde geldt om nabij aanlandingspunten aan de kust ruimte te reserveren voor elektrolyse-installaties, compressie en transport van waterstof. Deze ruimte is er in de Kop van Noord-Holland, en dan met name in de directe omgeving van Den Helder aansluitend op de aanlandingslocatie van het kabels- en leidingentracé. Aanlanding kan ook nieuwe economische ontwikkelingskansen mogelijk maken door potentiele vestiging van bedrijven die mogelijk gebruik kunnen maken van de aan land komende energiedrager. Al deze ontwikkelingen worden ook benoemd en bevestigd in de Havennota 2020-2030:	Naar aanleiding van uw zienswijze is Den Helder opgenomen als aanlandingspunt voor kabels en leidingen op kaart 1 van het PNZ (huidig gebruik van de Noordzee). Den Helder is echter niet opgenomen als voorkeurstracé op kaart 2 van het NWP. Een voorkeurstracé geeft vanuit het perspectief van zandwinning aan dat als er kabels en leidingen worden gelegd, bij voorkeur dat tracé wordt gebruikt, omdat dit weinig impact heeft op nog te winnen zandvoorraden met een goede kwaliteit. In de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee (VAWOZ) 2040 wordt de kop van Noord-Holland wel meegenomen als één van de mogelijke aanlandlocaties voor kabels en pijpleidingen. Uiteindelijk wordt in het VAWOZ-traject besloten of er wel of niet ruimtelijke procedures worden gestart om een kabel of pijpleiding naar de kop van Noord-Holland aan te leggen. Den Helder zal daar naar verwachting op de langere termijn ook een rol in hebben. De reden dat Den Helder niet is meegenomen in de verkenning 2030 is dat er geen (380kV) hoogspanningsstation/ verbinding aanwezig is en waterstofproductie op zee niet op deze schaal als kosteneffectief wordt gezien tot 2030. Na 2030 zou dit wel het geval kunnen zijn wat nader verkend wordt als onderdeel van VAWOZ 2031-2040.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	1 vervolg	o Pagina 9: Met offshore en inzet op waterstof is er, door combinatiemogelijkheden waarover in de Kabinetsvisie op waterstof, wordt gesproken, potentie voor verdere ontwikkeling in de Kop van Noord-Holland. o Pagina 14-15: De havens van het Noordzeekanaal, Den Helder en Groningen Seaports spelen vanwege hun geografische positie met het Hydroports initiatief gezamenlijk in op de productie van groene waterstof en op de realisatie van verbindingen tussen de havens voor het transport van waterstof. De aanlanding van windenergie afkomstig van windmolenparken op zee biedt hier kansen toe. Tot slot hebben de provincie Noord-Holland, gemeente Den Helder en het havenbedrijf Den Helder de ambitie om de haven van Den Helder een schakel van nationaal belang te laten worden in de energietransitie. Verder verkennen partijen in en om de haven van Den Helder de mogelijkheden voor CO2 afvang- en opslag via de gasinfrastructuur vanaf de NAM-installatie naar de lege gasvelden in de buurt van Den Helder. Om de ontwikkeling van het Maritiem Cluster in de Kop van Noord-Holland te versterken, investeert het kabinet maximaal € 5 miljoen als onderdeel van de derde tranche Regio Deals. o Pagina 37: Onder regie van het ministerie van EZK zal CCS nader ingevuld worden. Het vigerende ruimtelijk beleid voor de Noordzee, de Beleidsnota Noordzee 2016-2021, benoemt CO2 -opslag als een activiteit van nationaal belang en stelt dat er voldoende ruimte moet zijn voor de opslag van CO2 in lege olie- en gasvelden of in ondergrondse waterhoudende bodemlagen (aquifers) en voor de bijbehorende leidingen. o Pagina 49: De Waterwet biedt ruimte om bestaande platforms en leidingen hiervoor in te zetten. Bij aanleg kan worden bekeken of dit gekoppeld kan worden met andere buisleidingsystemen. Er is in alle vijf havens van nationaal belang en ook in Den Helder behoefte om aangesloten te zijn op een CO2 buisleidingen netwerk. De havenindustriële clusters kunnen daarmee cruciale schakels worden in de CO2-reductie ambities van het Klimaatakkoord. Daarnaast is er afgesproken dat er tussen de Agenda voor het Waddengebied 2050 en het Nationaal Waterprogramma maximale congruentie dient te zijn. In de Agenda voor het Waddengebied 2050 (pagina 50, punt 6) is met betrekking tot kabels en leidingen het volgende opgenomen: Aanleg (en onderhoud) van kabels en leidingen vindt plaats met zo min mogelijk effect op de natuurwaarden en in de bodem aanwezige archeologische waarden. Uitgangspunt blijft het clusteren van kabels, buizen en leidingen en zuinig gebruik van de beperkte ruimte in de Waddenzee. De aanleg van kabels en buisleidingen door de Waddenzee van de Noordzee naar het vaste land en naar de Waddeneilanden dient in beginsel aan te sluiten bij bestaande corridors (westzijde nabij Den Helder en oostzijde nabij de Eemshaven).		

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	2	Inzake Ontwerp Nationaal Waterprogramma Scheepvaart: Verbinding Noordzee – Den Helder (pagina 98 + kaart): In de Havennota 2020-2030 (pagina 9) wordt Den Helder benoemd als zijnde een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie: “Ondanks dat Den Helder geen haven van nationaal belang is in economische zin, gaat het hier wel om een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie gezien de combinatie van civiele en defensiebelangen. De haven van Den Helder is immers de thuishaven van de Koninklijke Marine en de Kustwacht. Defensie is, gezien het Defensiebelang, aangewezen als Rijkshavenmeester op grond van de Scheepvaartverkeerswet.” Gelet op het nationale belang van de Rijkszeehaven zou dat het aanwijzen van de vaarverbinding Noordzee – Den Helder als Hoofdvaarweg rechtvaardigen. Voor wat betreft de diepgang van de vaarweg Noordzee – Den Helder v.v. gaan wij er van uit dat de bereikbaarheid van de haven voor Defensie te allen tijde blijft gegarandeerd. Concreet voorstel: de vaarverbinding Noordzee – Den Helder aan te wijzen als Hoofdvaarweg.	Uw voorstel wordt niet overgenomen. Het onderscheid hoofdtransportas, doorgaande en overige hoofdvaarweg, en overige vaarweg is geïntroduceerd in de Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer uit 1988 en nog steeds actueel. Daarom is gekozen in kaart 9 voor de betreffende definitie voor de vaarweg.	Nee
009	3	Inzake Ontwerp Nationaal Waterprogramma Verbinding Amsterdam – Kornwerderzand / Kornwerderzand – Den Helder (pagina 98 / pagina 262) Zowel de verbinding Amsterdam – Kornwerderzand (IJsselmeer), als de verbinding Kornwerderzand – Den Helder (Waddenzee), staan nu op pagina 98, kaart 9 Scheepvaart, aangemerkt als overige (rijks)vaarwegen. Er wordt gewerkt aan een verlenging en verbreding van de sluis bij Kornwerderzand. Dit zal meer en grotere schepen aantrekken zowel van Den Helder/Harlingen naar Amsterdam als van de Noordzee/Waddenzee naar Kampen. Ook in het kader van het project Aramis of vergelijkbare projecten voor CCS opslag en transport (zoals benoemd op pagina 106 Programma Noordzee) zou de aanwijzing van hoofdvaarweg gerechtvaardigd zijn. Met verschillende ontwikkelaars worden de mogelijkheden voor aanvoer, overslag en doorvoer van CO2 per schip van Den Helder naar lege gasvelden op zee onderzocht. Een deel van deze aanvoer van CO2 is voorzien middels binnenvaartschepen via het IJsselmeer en de vaargeul tussen Kornwerderzand en Den Helder. Zowel de vaargeul Kornwerderzand – Den Helder als de vaargeul Kornwerderzand – Amsterdam zijn van economisch belang voor Port of Den Helder en spelen een rol in (het op gang brengen van) de energietransitie. Concreet voorstel: de verbindingen Amsterdam – Kornwerderzand en Kornwerderzand – Den Helder aan te wijzen als Hoofdvaarweg.	Uw voorstel wordt niet overgenomen. Het onderscheid hoofdtransportas, doorgaande en overige hoofdvaarweg, en overige vaarweg is geïntroduceerd in het Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer uit 1988 en nog steeds actueel. Daarom is gekozen in kaart 9 voor de betreffende definitie voor de vaarweg.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	4	Inzake Ontwerp Nationaal Waterprogramma Energietransitie en verduurzaming, sub Innovatieve technieken energietransitie (pagina 119): Graag zouden wij zien dat er in de (directe) nabijheid van de haven ruimte op zee (Noordzee en/of Waddenzee) wordt aangewezen, welke gebruikt kan worden als pilotlocatie voor nieuwe technologieën voor mariene energie, zoals getijden- en golfslagenergie, en zeewier etc. Een en ander aansluitend op hetgeen hierover ook is opgenomen in de Agenda voor het Waddengebied 2050 (pagina 51 onder 7) ten behoeve van de Waddenzee/ Noordzeekustzone over experimenteerruimte voor energetische innovaties. Daarnaast heeft de Tweede Kamer middels twee moties net voor het zomerreces van 2021 steun gegeven aan het subsidiabel maken van innovatieprogramma's en grootschalige demonstratieprojecten voor energie uit water. Het aanwijzen van gebieden hiervoor in de Noordzeekustzone zou hier een (grote) toegevoegde waarde hebben. Wij zouden u dan ook willen uitnodigen om samen met de regio in gesprek te gaan om te bezien wat nodig is om te komen tot aanwijzing van deze gebieden, welke tevens aansluiten op de ontwikkelingen in de Regio Deal en het Maritiem Cluster.	De motie van het lid Stoffer c.s. van 8 juli 2021 is aangenomen tijdens het debat over de gezamenlijke EZK-IenW brief (kenmerk DGKE-E / 21011856) aan de Tweede Kamer over de Verkenning Elektriciteit uit Water. In de brief is gesteld dat bestaand beleid over elektriciteit uit water vooralsnog niet wordt aangepast, waarbij aangetekend dat op sommige onderdelen nog nader onderzoek nodig is. Momenteel wordt samen met kennisinstituten bepaald welke vragen waar belegd worden. Gezien de drukte in het Noordzee(kust)gebied is het noodzakelijk een gedegen plan te hebben voor demonstratieprojecten. Dat is er nog niet. Meer kennis en inzicht is nodig om te bepalen of, en zo ja waar, pilots en grootschalige demonstratieprojecten aangewezen kunnen worden, zeker gezien de verwachte impact van een aantal (grootschalige) voorstellen op waterveiligheid, ecologie en andere gebruiksfuncties. Hierover kan (mogelijk binnen bestaande samenwerkingsverbanden) dan ook een gesprek met de regio Kop van Noord-Holland worden gevoerd.	Nee
009	5	Inzake Ontwerp Nationaal Waterprogramma Onderhoudsafmetingen vaargeulen (Pagina 275, tabel 6): De Waddenzeehavens (waaronder Port of Helder) is door ondertekening van de Agenda voor het Waddengebied 2050 betrokken bij de bereikbaarheid van Harlingen via de Boontjes. In de oorspronkelijke tabel stond in de voetnoten dat RWS niet in de buitendelta zou baggeren. Die voetnoot is nu verwijderd. Alleen heeft het verwijderen van de voetnoot voor de Boontjes geleid tot twee nieuwe zinnen, die het verwijderen van de voetnoot ontkrachten. De inhoud van deze zinnen is vergelijkbaar met de oorspronkelijke voetnoot: "* Voor de vaarweg Kornwerderzand - Harlingen (Boontjes) is definitieve besluitvorming over het onderhoud in 2022 gepland." Concreet voorstel: De nieuwe zinnen geven de haven en de gemeente geen enkele garantie. Die zinnen zouden er dus uit moeten.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: "Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt". Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	6	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' Concreet voorstel: Den Helder opnemen in het Programma Noordzee, kaart 1 pagina 5, als huidig aanlandingspunt kabels en leidingen. Daarnaast biedt de Noordkop, en in het bijzonder Den Helder, de ruimte om, aansluitend op de aanlandingslocatie van het kabels- en leidingentracé de mogelijkheid om een proefproject op te zetten om elektrolyse op zee mogelijk te maken. Toelichting: - Aanlandingspunt kabels en leidingen (pagina 5 kaartje); - Om na 2030 elektrolyse op zee mogelijk te maken, zal het Rijk één of meer proefprojecten (helpen) opzetten (pagina 62, 1e kolom, 3e alinea) - Korte termijn zaken die onderzocht en geregeld moeten worden om ontwikkelingen op het gebied van waterstof mogelijk te maken (pagina 62, 2e kolom): - Hergebruik bestaand gasinfrastructuur voor productie van waterstof op platforms en opslag van waterstof in lege gasvelden (indien nodig), en transport van waterstof naar land via bestaande pijpleidingen - Nabij aanlandingspunten aan de kust ruimte reserveren voor elektrolyse installaties, compressie en transport van waterstof Op bedoelde kaart op pagina 5 wordt het huidig gebruik van de Noordzee in beeld gebracht. De olie- en gasvelden, platforms en aanlandlocaties voor elektriciteit staan op de kaart. Den Helder is hier niet opgenomen als zijnde een bestaand aanlandingspunt kabels en leidingen. Den Helder is al sinds jaar en dag aanlandpunt van het overgrote deel van het aardgas afkomstig van de Noordzee. (zie ook 1. Nationaal Waterprogramma, sub 1.1). Daarnaast biedt de Noordkop, en in het bijzonder Den Helder, de ruimte om, aansluitend op de aanlandingslocatie van het kabels- en leidingentracé de mogelijkheid om een proefproject op te zetten om elektrolyse op zee mogelijk te maken. (zie ook 1. Nationaal Waterprogramma, sub 1.1). Daarnaast wordt er nabij aanlandingspunten naar ruimte gezocht om deze te reserveren voor elektrolyse-installaties, compressie en transport van waterstof. Deze ruimte is voorhanden in de regio, waaronder bij Port of Den Helder. Deze ruimte is zelfs gelegen naast de reeds aanwezige gasleidingeninfrastructuur vanaf de Noordzee naar de NAM-locatie in Den Helder. (Bedrijvenpark Kooypunt). Op dit moment is er nog geen 380 Kv verbinding in de Noordkop, maar er wordt wel onderzoek naar gedaan. Aanlanding van elektriciteit bij Den Helder zou het upgraden van de elektriciteitinfra een stimulans kunnen geven. Tevens zou het het vestigingsklimaat een economische boost kunnen geven. De bestaande gasinfrastructuur naar de aanlandingslocatie bij Den Helder kan voor hergebruik ingezet worden voor het transport van waterstof naar land.	Naar aanleiding van uw zienswijze is Den Helder opgenomen als aanlandingspunt voor kabels en leidingen op kaart 1 van het PNZ (huidig gebruik van de Noordzee). In de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee (VAWOZ) 2040 wordt de Kop van Noord-Holland meegenomen als één van de mogelijke aanlandlocaties voor kabels en pijpleidingen. Uiteindelijk wordt in het VAWOZ-traject besloten of er wel of niet ruimtelijke procedures worden gestart om een kabel of pijpleiding naar de Kop van Noord-Holland aan te leggen. Den Helder zal daar naar verwachting op de langere termijn ook een rol in hebben. De reden dat Den Helder niet is meegenomen in de verkenning 2030 is dat er geen (380kV) hoogspanningsstation/verbinding aanwezig is en waterstofproductie op zee niet op deze schaal als kosteneffectief wordt gezien tot 2030. Na 2030 zou dit wel het geval kunnen zijn wat nader verkend wordt als onderdeel van VAWOZ 2031-2040.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	7	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' Ontwikkeling van een duurzaam Noordzee-energiesysteem (pagina 53, 2e kolom): Deze ontwikkeling zal langs de volgende lijnen plaatsvinden: - Direct aanlanden van op zee geproduceerde energie bij de industrieclusters. Hoe ruim of smal moet 'direct' worden gezien? In Noord-Holland wordt op bovenregionale schaal in samenhang naar de drie zeehavens Den Helder, IJmuiden en Amsterdam gekeken en de centrale rol die (zee)havens spelen in de energietransitie. In nog groter verband wordt er samengewerkt tussen de havens Groningen Seaports, Port of Amsterdam en Port of Den Helder in het kader Hydroports. De gunstige positionering van de Kop van Noord-Holland voor aanlanding van waterstof door de aanwezige gasinfrastructuur en de vraag naar waterstof in het NZKG-gebied en bijv. in Duitsland, vullen elkaar aan. In de in mei 2021 gepubliceerde Havenschets (m.m.v. New Energy Coalition, TNO en Universiteit Groningen) wordt de toegevoegde waarde van de drie zeehavens aan de energietransitie onderschreven. Daarnaast wordt er inmiddels bij VAWOZ 2040 ook niet meer per definitie gekeken naar aanlanding daar waar de vraag is, mede in verband met ruimtegebrek. Dat pleit, gelet op de beschikbaarheid van ruimte in de Kop van Noord-Holland, temeer voor aanlanding bij Den Helder. Concreet voorstel: Tekst pagina 53 "In grote lijnen zal de ontwikkeling van een duurzaam Noordzee- energiesysteem langs de volgende lijnen plaatsvinden", 1e bullit, het woord *Direct* te schrappen, en verder te wijzigen in: Aanlanden van op zee geproduceerde energie bij de industrieclusters of door invoeden van waterstof op de waterstofbackbone naar de industrieclusters.	Uw tekstvoorstel is in het PNZ overgenomen.	Ja
009	8	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' Het hergebruik van al aanwezige gasinfrastructuur op zee (platforms en leidingen) biedt mogelijk een oplossing voor het transport en de opslag van waterstof (pagina 54, 1e kolom, 2e gedachtestreepje). Dit hergebruik wordt vanuit Port of Den Helder onderschreven. De Kop van Noord-Holland en specifiek Den Helder is reeds aangesloten op een rijk vertakte infrastructuur voor het transport van gas, zie hiervoor ook 1.1. NWP Aanlanding kabels en leidingen vanaf de Noordzee. Tevens heeft Gasunie, zoals hiervoor ook vermeld, concrete plannen om vanuit Den Helder een aansluiting te realiseren op de waterstofbackbone. Daarnaast worden op de kaart op pagina 99, extra zoekgebieden windenergie 2022-2025 gepositioneerd. Een aantal van deze zoekgebieden liggen "voor de deur" bij Den Helder. Ook hier kan het hergebruik van de gasinfrastructuur en dus aanlanding bij Den Helder een (grote) rol spelen. Daarbij zouden de eerdergenoemde voorstellen (mbt elektrolyse en ruimte) op pagina 62 ook een rol kunnen vervullen. De tekst kan daarom aangescherpt worden. Concreet voorstel: Tekst aan te vullen: Het hergebruik van al aanwezige gasinfrastructuur op zee (platforms en leidingen) die aanlandt bij onder meer Den Helder, biedt mogelijk een oplossing voor het transport en de opslag van o.a. waterstof en CCS (pagina 54 1e bullit, 2e gedachtestreepje).	Uw tekstvoorstel is overgenomen in het PNZ in hoofdstuk 5.2 Visie, ambitie en opgaven, met uitzondering van het tekstgedeelte 'die aanlandt bij onder meer Den Helder'. De infrastructuur landt op meer plekken aan en het is niet nodig afzonderlijke locaties te benoemen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	9	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' Hergebruik olie- en gasplatforms (pagina 61): In de Mijnbouwwet en het Mijnbouwbesluit is de norm dat olie- en gasplatforms die buiten werking zijn gesteld altijd worden opgeruimd, tenzij ze worden hergebruikt voor bijvoorbeeld opslag van waterstof of CO_2. Het hergebruik van bestaande infrastructuur voor bijv. toekomstige waterstofproductie, plaatsen elektrolyzers etc. ondersteunen wij. Wij menen dat er behoedzaam omgegaan moet worden met het weghalen van platforms die buiten werking zijn gesteld en dat dit niet te snel moet gebeuren. Dat risico bestaat, omdat op dit moment nog niet concreet bekend is hoe de waterstofproductie c.q. de gehele energietransitie zich na 2030 op de Noordzee gaat ontwikkelen. Concreet voorstel: Tekst onder kopje "Gasinfrastructuur", pagina 61, aan te vullen met: Voor het verwijderen wordt een zodanige termijn in acht genomen dat platforms niet te snel worden weggehaald, waarmee kansen voor andere toepassingen, zoals ombouw met elektrolyzers voor H2-productie, worden behouden.	De minister van Economische Zaken en Klimaat heeft onder andere met het oog op de energietransitie voorzien in een wijziging van de Mijnbouwwet. Wanneer een mijnbouwwerk geheel of gedeeltelijk kan worden hergebruikt, kan de minister een tijdelijke ontheffing verlenen van de verwijderingsplicht. Het is immers van belang om vooraf-gaand aan het nemen van onomkeerbare stappen potentieel hergebruik, zoals de ombouw van voormalige winningsplatfoms met elektrolyzers in het kader van waterstofproductie, goed te onderzoeken. De Mijnbouwwet voorziet hiermee in een proces waarin hergebruik in het kader van de energietransitie ten volle wordt benut. Uw tekstvoorstel is in het PNZ overgenomen	Ja
009	10	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' Aspecten bij afweging (pagina 104, 2e kolom) In deze paragraaf staat een opsomming van aspecten die meewegen bij de afweging omtrent de aanwijzing van windenergiegebieden. In het ontwerp Programma Noordzee komt op diverse plekken terug dat hergebruik van bestaande infrastructuur op de Noordzee een belangrijk aspect is om kapitaalvernietiging te voorkomen. Dit is mede vanuit het oogpunt van duurzaamheid en circulaire economie. Dit aspect ontbreekt echter in de opsomming voor de afweging. Ook zou het aspect afstand van windpark naar aanlandingspunt moeten worden meegewogen bij de aanwijzing van windenergiegebieden. In VAWOZ 2040 is de koppeling tussen aanlandingspunt en vraag ook losgelaten, ivm ruimtegebrek bij de locaties waar de vraag is. Zoals ook op de kaart Windenergie Noordzee te zien is, is Den Helder (gelegen in de rode cirkel) qua afstand gunstig gelegen om als aanlandingspunt van elektriciteit en/of waterstof in aanmerking te komen, mede ook omdat de bestaande gasinfrastructuur uit dat gebied al aanlandt in Den Helder. Concreet voorstel: De opsomming aan te vullen met de volgende aspecten: - hergebruik bestaande infrastructuur - afstand tussen windpark(en) en aanlandingspunt.	Bij gelijkblijvende omstandigheden zal hergebruik de voorkeur hebben boven vernieuwing van infrastructuur. Ook de afstand tot een aanlandingslocatie/de energievraag weegt mee. Beide aspecten zijn ook economisch voordeliger en worden daardoor al automatisch meegenomen in elke afweging. Daarom zijn ze niet afzonder-lijk benoemd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
009	11	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' De energietransitie op zee en de aansluiting van op zee gewonnen energie op land zijn voor de planperiode een dominant aandachtsgebied voor Rijk en regio's (pagina 106): Aanlandregio's in ons land spelen hier al op in, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de waterstof-ambities in Groningen (pagina 106, 2e alinea). Ook in de regio Noord-Holland Noord is een uitgebreid waterstofprogramma in uitvoering. In de met het Rijk gesloten Regio Deal Maritiem Cluster Kop van Noord-Holland is ook een programmalijn waterstofeconomie opgenomen. Het Rijk erkent dus ook de waterstofambities in De Kop. Hetgeen eveneens ook bevestigd is in de Havennota 2020-2030. Concreet voorstel: Tekst aan te vullen met: Aanlandregio's in ons land spelen hier al op in, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de waterstofambities in Groningen, Noord-Holland Noord en Noordzeekanaalgebied mede in relatie tot Hydroports en de concrete plannen van de Gasunie mbt de backbone tussen de drie zeehavens, Groningen Seaports, Port of Den Helder en Port of Amsterdam.	Alle (grotere) Nederlandse havens zijn in meer of mindere mate bezig zich te positione-ren als plek waar waterstof aan land kan worden gebracht en/of geproduceerd. Het Rijk juicht deze ontwikkelingen toe. In paragraaf 9.5.2 naast Groningen ook Noord-Holland Noord en Noordzeekanaalgebied genoemd worden ls voorbeelden van aanlandregio's met waterstofambities.	Ja
009	12	Inzake 'Ontwerp Programma Noordzee' Deze zeehavens krijgen bij investeringen in bereikbaarheid steun van lokale en regionale overheden en komen daarmee niet direct in aanmerking voor MIRT-investeringen van het Rijk. (pagina 107, 2e kolom, 3e alinea): Deze alinea gaat over zeehavens, waaronder Den Helder, die primair van lokaal of regionaal belang zijn. De zeehaven van Den Helder kan echter niet enkel als zodanig gepositioneerd worden. De zeehaven van Den Helder is óók van nationaal belang omdat het de thuishaven van de Koninklijke Marine en de Kustwacht is. Daar komt bij dat de Koninklijke Marine op basis van de Defensienota een groeiambitie heeft die extra beslag legt op de ruimte in de zeehaven. Dit versterkt én onderschrijft het nationale belang. Momenteel werken Provincie Noord-Holland, Koninklijke Marine en gemeente Den Helder samen aan de opgaves in het Maritiem Cluster. Dit pleit ervoor om de haven van Den Helder (zowel de defensie haven als de civiele haven) in aanmerking te laten komen voor MIRT-investeringen of andere financieringsbronnen mogelijk te maken wanneer de plannen straks concreet zijn, zeker gezien het nationale belang van de defensie-haven en de rol die de civiele haven kan vervullen in de nationale energie-transitieopgave. Concreet voorstel: Het Maritiem Cluster op te nemen op de MIRT-lijst of andere financieringsbronnen mogelijk te maken wanneer de plannen vanuit het Maritiem Cluster concreet zijn.	De havens van nationaal belang zijn benoemd in de Havennota 2020 – 2030. De haven van Den Helder is geen haven van nationaal belang in de economische zin, maar wel een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie gezien de combinatie van civiele en defensiebelangen zoals in de Havennota 2020-2030 is geadresseerd. Er is momenteel onder andere sprake van gezamenlijke Rijk-Regio inzet in het kader van de Regio Deal Maritiem Cluster Kop van Noord-Holland. Het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) van het ministerie van IenW bevat rijksprojecten en rijksprogramma's waarmee wordt gewerkt aan de bereikbaarheid, veiligheid en ruimtelijke inrichting van Nederland. Voor besluitvorming over nieuwe opgaven en projecten wordt gebruikgemaakt van de MIRT-spelregels waarin onder meer de werkwijze, rollen en taken van partijen en besluitvormingsvereisten staan opgenomen. Of er binnen het Maritiem Cluster opgaven van nationaal belang zijn die passen binnen de reikwijdte van het MIRT zal aan de hand van het beleid zoals onder meer geformu-leerd in de Havennota moeten worden bepaald.	Nee
009	13	Wij hopen dat u tot aanpassing van de diverse passages in het Ontwerp Nationaal Waterprogramma en Ontwerp Programma Noordzee zult overgaan en met ons in gesprek zou willen gaan omtrent de mogelijkheden om een proefproject op te zetten om elektrolyse op zee mogelijk te maken en de kansen die er, gelet op de ontwikkelin-gen op het gebied van waterstof binnen Port of Den Helder, liggen in dit gebied.	Graag verwijzen wij u naar de reacties op uw voorgaande deelzienswijzen waarin is aangegeven waar deze leiden tot aanpassingen. Het ministerie van EZK ziet het belang van proefprojecten en staat open voor een gesprek met u.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
010	1	Het stroomgebiedbeheerplan bevat een aantal kaarten met de resultaten van de toestandsbeoordeling per biologisch kwaliteitselement alsook figuren met de evolutie per parameter over de 3 planperiodes en een globale beoordeling op basis van het 'meest gevoelig kwaliteitselement'. Dit geeft een genuanceerd beeld van de biologische toestand en hoe deze geëvolueerd is. De overzichtskaart met een eindbeoordeling op basis van het meest gevoelige kwaliteitselement is een 'interessante' kaart, maar een eindbeoordeling o.b.v. het one-out-all-out-principe, zoals voorgeschreven door de KRLW, ontbreekt. In de figuren 3m – 3p wordt de evolutie van de resultaten voor fysico-chemie getoond, alhoewel de figuren verschillen, verwijzen ze alle 4 naar de Rijn en is het niet duidelijk welke resultaten met welk kwaliteitselement overeenstemmen. Het stroomgebiedbeheerplan beschrijft een aantal redenen die er toe kunnen leiden dat de toestand achteruit gegaan kan zijn. Voor resultaten van de beoordeling van achteruitgang wordt verwezen naar de factsheets. In de factsheets is per waterlichaam en per stof/kwaliteitselement door de waterbeheerder aangegeven of er sprake is van achteruitgang die niet door methodische verschillen kan worden verklaard. Maar een algemeen overzicht per stroomgebieddistrict met vastgestelde achteruitgangen ontbreekt.	Deel 1: In het SGBP worden zoveel mogelijk resultaten voor de afzonderlijke parameters gepresenteerd. Dit om recht te doen aan de monitoringsinspanning en om inzicht te geven in de verbetering (of achteruitgang). Nederland heeft ervoor gekozen om in dit SGBP geen kaart op te nemen op basis van het one-out-all-out (OOAO) principe omdat dit geen inzicht geeft in welke en hoeveel parameters niet voldoen. Zo wordt bijvoorbeeld niet duidelijk of slechts 1 chemische stof niet voldoet of dat alle stoffen niet aan de doelen voldoen. Het OOAO oordeel sluit vaak niet aan bij het actueel gebruik en de beleving van burgers en maatschappelijke organisaties. Nederland voldoet aan de voorwaarden van de KRW door alle benodigde informatie voor het genereren van een kaart op basis van OOAO te rapporteren. Deel 2: Helaas zijn bij de opmaak van figuren 3m-3p de verschillende kwaliteitselementen op de x-as niet opgenomen en is in het onderschrift foutief overal 'Rijn' opgenomen. In het definitieve SGBP worden de juist opgemaakte figuren met de juiste onderschriften opgenomen. Deel 3: In het SGBP is in paragraaf 2.4 'Uitzonderingen' een overzicht opgenomen van de gebruikte uitzonderingsbepalingen per stroomgebied. Daaronder ook art. 4.6 "Tijdelijke achteruitgang".	Ja
010	2	"Zowel het Nationaal Waterprogramma als het stroomgebiedbeheerplan stellen dat in de regio van de Maas de doelen in sommige waterlichamen niet gehaald dreigen te worden omdat grensoverschrijdende beken voor een aanzienlijke belasting zorgen. Uiteraard zijn ook in Vlaanderen nog inspanningen nodig om de nutriëntenbelasting te reduceren. Toch behoeven beide documenten enige nuancering. Het Nationaal Waterprogramma stelt namelijk dat voor het Maasstroomgebied structurele aanpassingen in de landbouw nodig zijn om de doelen te kunnen halen. Grensoverschrijdende verontreiniging is dus niet de enige oorzaak. Voor alle waterlichamen in Vlaanderen is het reductiedoel berekend voor stikstof en fosfor. Reduc-tiedoelen geven de vracht (in kg) weer die minstens aan netto emissie verminderd moet worden in het afstroomgebied van het waterlichaam om de milieukwaliteitsnorm voor die stof te behalen. Er is geen reductiedoel wanneer de milieukwaliteitsnorm gehaald wordt. De reductiedoelen zijn toegewezen aan de sectoren op basis van de relatieve bijdrage van de sectoren tot de netto emissie. Deze aanpak laat toe in kaart te brengen welke inspanning door elk van de sectoren geleverd dient te worden binnen het waterlichaam, zonder rekening te houden met de bovenstroomse belasting. Voor het merendeel van de waterlichamen in het Maasbekken die aangrenzend zijn met Nederlandse waterlichamen is er geen doelafstand meer voor stikstof. Dat wil zeggen dat de zogenaamde aanzienlijke belasting waarschijnlijk het gevolg is van de verschillende normenstelsels die gehanteerd worden in Vlaanderen en Nederland. Inspanningen in Vlaanderen focussen dan ook in eerste instantie op het wegwerken van de doelafstand in de andere waterlichamen. Dit neemt niet weg dat het generieke beleid ook in deze waterlichamen nog voor verdere daling van de emissies kan zorgen. Voor fosfor is er wel nog in een groot aantal waterlichamen een doelafstand.	Nederland heeft een zienswijze ingediend (maart 2021) op het Vlaamse ontwerp-stroomgebiedbeheerplan, hierin is ook aandacht gevraagd voor de wateren waarvan met redelijke zekerheid wordt ingeschat dat doelen voor fosfaat en stikstof in 2027 niet gehaald worden (mede) door nutriëntenbelasting vanuit het buitenland. Ook de bekende KRW normverschillen die in de loop der tijd zijn ontstaan, komen in die zienswijze aan de orde. Nederland gaat ervan uit dat de normen die worden gehanteerd voor de Nederlandse waterlichamen maatgevend zijn voor het vraagstuk van bovenstroomse afwenteling (art. 4.8 KRW). Het verheugt ons dan ook van u te vernemen dat verdere emissiedaling voor stikstof door generiek beleid in de lijn der verwachting ligt. Daarnaast zijn we benieuwd naar de mogelijke consequenties die Vlaanderen verbindt aan de geconstateerde doelafstand voor fosfor. In stroomgebiedcommissies is er regelmatig aandacht voor de rol van buitenland belasting bij het bereiken van de goede ecologische en chemische toestand in stroomgebieden. Bovendien worden normen (en verschillen) afgestemd in deze commissies, zo worden ze onder de aandacht gebracht tijdens het samenstellen van de afstemmingsfiches Maas en Schelde in de betreffende commissies (ISC en IMC).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
010	3	De belasting per waterlichaam is weergegeven in factsheets. Stoffiches bevatten informatie over de belasting voor chemische stoffen die verspreid over Nederland in meerdere waterlichamen de norm niet halen. Hier wordt ook per stroomgebied ingegaan op de belasting. De factsheets zijn niet klantvriendelijk te hanteren aangezien deze gebundeld zijn per waterschap en zeer omvangrijke documenten zijn. De factsheets bevatten (begrijpelijkerwijs) een aantal standaard-teksten, maar toch is enige nuancering nodig. Zo worden in de factsheets voor een aantal waterschappen gewasbeschermingsmiddelen en microverontreinigingen vermeld: “Naast regionale aanpak van RWZI’s is een toereikende vermindering noodzakelijk van de belasting vanuit de bronnen buitenland (België) en huidige en historische landbouwactiviteiten. Provincies, waterschappen en gemeenten hebben onvoldoende instrumenten (zowel juridisch als financieel) om al deze bronnen aan te pakken. Het halen van de KRW-doelen en -normen is alleen mogelijk met adequaat Rijksbeleid in combinatie met gebiedsgericht maatwerk (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer).” Deze verwijzing is niet correct/terecht voor waterlichamen die enkel beïnvloed worden door drukken intern Nederland. Het waterschap Aa en Maas heeft deze opmerking genuanceerd toegepast terwijl dat niet het geval lijkt te zijn voor bv. het Waterschap Dommel, Limburg en Brabantse Delta. In het SGBP is de buitenlandse belasting niet opgenomen. Hiervoor wordt verwezen naar de stoffiches. De stoffiches bevatten een kwantificering van de binnenlandse emissies en buitenlandse vracht per stroomgebied. De binnenlandse vrachten lijken het resultaat van een emissie-inventaris terwijl de buitenlandse vrachten eerder berekend lijken te zijn op basis van een concentratie in de waterloop vermenigvuldigd met het debiet. Voor de grote rivieren die Nederland binnenstromen met een aanzienlijk debiet geeft zelfs een kleine concentratie al snel aanleiding tot een zeer grote vracht. De vergelijking van de binnenlandse emissies met de buitenlandse aanvoer lijkt daarom een vertekend beeld te geven.	Het gestelde over de stoffiches klopt. De grondslag voor het berekenen van buitenlandse en binnenlandse belasting wijkt onderling af. De buitenlandse belasting is berekend uit de concentraties op de grens. Voor het berekenen van de binnenlandse belasting wordt voor lozingen van bedrijven gebruik gemaakt van het elektronisch milieujaarverslag en voor diffuse lozingen van modelberekeningen. De gepresenteerde taartdiagrammen geven een indicatie van de binnenlandse ten opzichte van de buitenlandse belasting. De stoffiches zijn niet bedoeld en niet geschikt voor het afwegen van mogelijke maatregelen. Daarvoor kunnen de waterbeheerders onder meer gebruik maken van de ‘Basisdocumentatie probleemstoffen KRW’.	Nee
010	4	In het stroomgebiedbeheerplan wordt aangegeven dat de diepe zandpakketten in het stroomgebied van de Schelde een grensoverschrijdend grondwaterlichaam vormen waarvoor binnen de Internationale Scheldecommissie afstemming met het Vlaams Gewest plaatsvindt voor de monitoring en toestandsbepaling in grondwater. Vlaanderen heeft geen grensoverschrijdende (grond)waterlichamen aangeduid. Ook voor andere (oppervlakte)waterlichamen (zowel Schelde als Maas) gebeurt binnen de riviercommissies of bilateraal afstemming over monitoring en toestandsbepaling. Dit vormt geen aanleiding om deze waterlichamen aan te duiden als grensoverschrijdend. In Vlaanderen worden alle grondwaterwaterlichamen afgebakend in grensoverschrijdende aquifers, aangeduid als ‘aangrenzend’. Volgens het nieuw CIS-rapporteringsrichtsnoer zijn wel nadere afspraken nodig m.b.t. de (GIS)-rapportering van aangrenzende (en grensvormende) waterlichamen.	Het is correct dat afstemming over grensoverschrijdende grond- en oppervlaktewaterlichamen plaats vindt in de stroomgebiedcommissies en tijdens bilateraal (regionaal) overleg. Zowel voor Schelde (Internationale Schelde Commissie) als Maas (Internationale Maas Commissie) worden afstemmingsfiches gemaakt voor de grond- en oppervlakte wateren die grenzen aan de wateren van buurlanden. Deze afstemmingsfiches zullen een bijlage vormen van de overkoepelende stroomgebiedbeheerplannen (deel A). Het in uw reactie genoemde grensoverschrijdende grondwaterlichaam in de Schelde wordt benoemd als ‘grensoverschrijdend aquifer’ in het overkoepelende Schelde stroomgebiedbeheerplan. In de nieuwe CIS reporting guidance is de interpretatie van ‘transboundary water body’ uitgebreid door de Europese Commissie naar: voor rapportage doeleinden wordt ook een waterlichaam dat geheel binnen een lidstaat ligt maar aangrenzend is aan een waterlichaam in een ander land ook beschouwd als grensoverschrijdend. In Nederland is geïnventariseerd welke wateren grensoverschrijdend zijn. Deze lijst met wateren is afgestemd met de buurlanden in de relevante stroomgebiedcommissies. Voor al deze wateren zal de vraag in de rapportage of er internationale samenwerking plaats vindt worden aangemerkt als positief. Deze afstemming vindt namelijk al plaats in de bestaande overleg gremia.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
011	1	Ten aanzien van het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027, en in het bijzonder hoofdstukken 9 en 10, wil de KVNR het volgende inbrengen. Aangaande het traject van aanwijzing van windenergiegebieden, als beschreven in de tabellen 9.1 en 9.2, doet de KVNR de volgende zeven verzoeken: 1. Zie af van “Hollandse Kust Zuidwest”; 2. Zie af van “Hollandse Kust Noordwest”; 3. Zie af van “zoekgebied 8”; 4. Zie af van de middenberm tussen “zoekgebied 5” en “zoekgebied 6”; 5. Voorzie in goede verbindingen met de Arctische scheepsroute; 6. Voorzie in een veilige corridor tussen enerzijds Amsterdam en anderzijds de meest westelijke diepwaterroute en het Verenigd Koninkrijk; en 7. Voorzie in een eensluidend beleid voor doorvaart en medegebruik van windenergiegebieden. In bijgevoegd position paper “De veilige en vlotte navigatie op de Noordzee zekerstellen te midden van windenergiegebieden” van o.a. de KVNR wordt een toelichting gegeven op deze zeven verzoeken.	De gebieden Hollandse Kust (zuidwest) en (noordwest) zijn afgevallen. Over zoekgebieden 8 en 5 middenberm wordt besloten tijdens een voorziene partiële herziening waarbij de door u aangekaarte scheepvaartbelangen en risico’s worden meegewogen. Voor verbindingen met een toekomstige Arctische zeeroute en een clearway tussen Amsterdam en het Verenigd Koninkrijk is zoekruimte op de kaart gezet, de noodzaak van deze toekomstige clearways is benoemd in het PNZ. Er wordt gestreefd naar eenduidige regels voor doorvaart en medegebruik op de Nederlandse Noordzee. Dit betekent dat de uitgangspunten voor doorvaart en medegebruik in principe opgaan voor alle (toekomstige) Nederlandse windenergiegebieden, met de mogelijkheid hiervan onder bijzondere omstandigheden af te wijken. Zie voor verdere toelichting hoofdstuk 10.1.3 van het Programma Noordzee.	Nee
011	2	Aangaande de inrichting van eenmaal aangewezen windenergiegebieden doet de KVNR twee verzoeken: 1. Zorg voor VTS-dekking Alle Nederlandse windenergiegebieden - en zo mogelijk het gehele Nederlandse continentaal plat - moeten onder (radar-)dekking van een scheepvaartverkeersbegeleidingssysteem (Vessel Traffic Service – VTS) gebracht worden. 2. Zorg voor assistentieschepen bij de windenergiegebieden Bij ieder windenergiegebied moeten assistentieschepen (emergency standby vessels - ESVs) komen te liggen om in geval van nood een aanvaring van een schip met windturbines te verijdelen.	In zowel het NWP als het PNZ is aandacht voor de toename van risico’s voor scheepvaart(veiligheid) door de ontwikkeling van windenergie op zee. Een beleidsuitgangspunt, onder meer door verankering in de beleidsnota Maritieme Veiligheid, is dat de risicotoename tenminste gemitigeerd wordt teneinde de doelstelling om elk jaar een veiligere (scheepvaart)omgeving na te streven, gestalte te kunnen geven. Daartoe zijn in een eerder stadium reeds besluiten genomen over maatregelen in het voorzien van nautische apparatuur en personeel bij Kustwacht ten behoeve van Vessel Traffic Monitoring rondom windparken en de aanschaf van een aantal extra Emergency Response and Towing Vessels (ERTV’s) en zijn deze onderwerpen helder bij de verdere ontwikkeling van windenergie op zee. De mate waarin en of extra voorzieningen nodig zijn, worden nader onderzocht in het Monitoring en Onderzoeksprogramma Scheepvaartveiligheid Wind Op Zee (MOSWOZ), dat uitgevoerd wordt door RWS. Zowel verkeersbegeleiding rondom windparken en de inzet van ERTV’s zijn daarbinnen twee van de thema’s.	Nee
011	3	Ten aanzien van het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027, en in het bijzonder hoofdstuk 18 (Noordzee) in deel C, verwijst de KVNR graag naar de hierboven genoemde zienswijzen van de KVNR op het Ontwerp Programma Noordzee, die ook van toepassing zijn op dit hoofdstuk 18.	Hoofdstuk 18 uit het NWP is aangepast naar aanleiding van de aangewezen windenergiegebieden - en afgevallen zoekgebieden - in het Aanvullend Ontwerp PNZ. Ook wordt de noodzaak om scheepvaartveiligheid en bereikbaarheid van routes te borgen hier beschreven.	Nee
012	1	Het programma Noordzee is voor de Waddeneilanden een belangrijk programma. De Waddeneilanden grenzen aan de Noordzee, zodat ambities en acties in de Noordzee direct dan wel indirect van invloed zijn op het leven op de eilanden. Het ontwerp programma zoals dat ter visie is gelegd is een uitgebreid document. Toch merken wij dat vier in onze ogen cruciale onderdelen ontbreken. Het gaat daarbij om de samenhang tussen: 1) De scheepvaart en de kustveiligheid; 2) De scheepvaart en de stikstofdepositie; 3) De visserij en toegang tot de Noordzee; 4) Staand wantvisserij	Uw zienswijze is een inleiding op de vier hieropvolgende deelzienswijzen. U wordt daarom voor de beantwoording naar de reactie op uw overige deelzienswijzen verwezen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
012	2	Ad. 1. De ramp met de MSC Zoë enkele jaren geleden heeft grote impact gehad. De gevolgen van een scheepsramp voor de leefbaarheid en natuurwaarden op eilanden zijn enorm. De ramp heeft ons doen realiseren dat zo'n ramp nooit weer plaats mag hebben. Na die ramp zijn daarom vele acties in gang gezet om tot nadere regelgevingen een afspraken te komen om een dergelijke ramp in de toekomst te voorkomen. Daarover zien wij niets terug in het programma. In het hoofdstuk over de scheepvaart wordt nergens expliciet de relatie gelegd tussen scheepvaart en de kustveiligheid. Ook de maatregelen die nodig zijn om een ramp als met de MSC Zoë te voorkomen worden nergens beschreven. In het hoofdstuk over de ontwikkelingen in de scheepvaart en de veiligheid wordt alleen aangegeven dat de risico's op aanvaringen groter worden door de komst van meer windmolenparken op zee. De acties die worden beschreven om tot aanpassing van routering te komen, bestaande routeringen te waarborgen en nieuwe routeringen te kunnen garanderen, hebben geen enkele relatie met kustveiligheid. In hetzelfde hoofdstuk wordt de verwachting uitgesproken dat de scheepvaart verder zal intensiveren. Normaal gesproken nemen hierdoor de risico's toe. Ook hierbij wordt nergens ingegaan op de maatregelen die nodig zijn om aanvaringen te voorkomen.De bescherming van ieder kustgebied is van evident belang, maar juist de uniciteit en de bijzondere waarden van de eilanden en het achterliggende Waddengebied, mede aangewezen als Unesco werelderfgoed gebied, verdient de nodige aandacht.In verband met de te verwachten toename van de drukte vragen wij ook uw aandacht voor de rol van de kustwacht en de bijbehorende hulpdiensten. Vanaf de 5 eilanden houdt de kustwacht (Schier en Terschelling) met vuurtorens de wacht. Daarnaast hebben we als eilanden 1 of meerdere KNRM-stations. De intensiever gebruikte Noordzee brengt op zichzelf al extra risico's met zich mee en in het programma mag wat ons betreft de vraag worden beantwoord of de kustwacht en hulpdiensten op de extra drukte zijn voorbereid. Wij vragen u nadrukkelijk in het programma Noordzee ruimte in te lassen voor de aanpak die op korte termijn wordt voorgestaan met betrekking tot de bescherming van de kust, de eilanden, en de Waddenzee in relatie tot de veiligheid, routering en intensivering van de zeescheepvaart op de Noordzee.	In het Omgevingsberaad Wadden van 31 augustus jl. heeft het ministerie van IenW toegezegd een tekst te willen opnemen in het PNZ waarin wordt verwezen naar het ongeval met de MSC Zoe en de maatregelen die het ministerie naar aanleiding daarvan heeft genomen of nog gaat nemen ter voorkoming van containerverlies boven de Wadden. De volgende tekst is in het PNZ toegevoegd aan paragraaf 6.1.2: "Naar aanleiding van het ongeval met het containerschip MSC Zoe in januari 2019, waarbij 342 containers in zee raakten en een grote hoeveelheid lading daarvan aanspoelde op de Waddenkust, werkt de overheid aan het veiliger maken van containertransport boven de Wadden, waarover de minister van Infrastructuur en Waterstaat de Tweede Kamer diverse keren heeft geïnformeerd (kst.31409 Nr.291, kst.31409 Nr.308, kst.31409 Nr.339). Aangezien een aantal maatregelen nog in ontwikkeling is en/of in IMO verband moet worden afgestemd, zal de minister van IenW de Tweede Kamer hierover regelmatig blijven informeren."	Ja
012	3	Ad. 2. In heel Nederland worden zeer hoge ambities ingenomen om op zeer korte termijn tot verregaande vermindering van de CO2 uitstoot te komen. Op de Waddeneilanden is een belangrijk deel van de stikstofdepositie afkomstig van de zeescheepvaart. En juist met die scheepvaart zijn op rijksniveau afspraken gemaakt, dat zij pas in 2050 tot een vermindering van 70% uitstoot hoeven te komen. Op de Waddeneilanden is een belangrijk deel van de stikstofdepositie afkomstig van de zeescheepvaart. Wij willen u ter overdenking meegeven dat daar waar alle partijen in Nederland voortdurende strengere normen en ambities worden opgelegd, de afspraak met betrekking tot de zeescheepvaart te heroverwegen en ook voor hen een vergelijkbare aanpak te kiezen.	Nederland heeft inderdaad met succes gepleit voor de zeer ambitieuze 55% CO2 reductiedoelstelling per 2030 waar ook de zeevaart aan moet gaan bijdragen. Ook in de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) staat Nederland samen met de andere EU-lidstaten een heel ambitieus beleid voor. In een VN-organisatie waar heel veel landen in de wereld deel van uitmaken hebben Nederland en de andere EU-lidstaten het echter niet voor het zeggen. Voor overeenstemming over doelstellingen en maatregelen is de instemming van die andere nodig, maar die zijn veelal – veel – minder ambitieus dan Nederland. Dat is ook de reden dat NL er belang aan hecht dat de EU de eigen verantwoordelijkheid neemt voor de zeevaart en komt tot maatregelen die de zeevaart verduurzamen en die hopelijk ook de IMO in de goede richting duwt.	Nee
012	4	Ad. 3. De Nederlandse kottervloot zal in verband met de Brexit voor een groter deel moeten gaan varen op het Nederlandse plat. Ook een deel van de garnalenvissers zit op de Noordzee. Wij achten het waarborgen en optimaliseren van de toegang tot de Noordzee van groot economisch belang, met name voor Texel en Terschelling. Bovendien is de visserij van oudsher een belangrijke activiteit vanuit de Waddeneilanden geweest en heeft daardoor voor de eilanden een grote cultuurhistorische waarde. Graag vragen wij daarom ook uw aandacht voor deze voor ons belangrijke activiteit.	U doet een aanname dat in verband met de Brexit de Nederlandse kottervloot voor een groter deel moet gaan varen op de Nederlandse Noordzee. Deze aanname is tot op heden ongefundeerd. Wat de effecten van 'displacement' zijn door ruimtelijke en technische maatregelen vanuit het GVB of vanuit andere landen is onduidelijk. Hiervoor is in de kennisagenda opgenomen dat het Rijk juist deze 'displacement' laat onderzoeken. Het programma voorziet hiermee in hetgeen waarvoor door u aandacht wordt gevraagd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
012	5	Ad. 4. Op de Waddeneilanden is netvissen (kleinschalige staand wantvisserij) één van de cultuur historische tradities die de eilanden rijk zijn. Cultuur historisch (mede)gebruik wordt als zodanig erkend in de nieuwe Agenda voor het Waddengebied. Dit cultuurhistorisch medegebruik is vele malen kleiner van opzet dan de professionele staand wantvisserij waarvan in het Programma Noordzee sprake is. Toch worden ook de recreatieve netvissers steeds verder beperkt door diverse (Europese) regelgeving. Het netvissen op de Waddeneilanden moet in perspectief worden gezien. De afgelopen jaren hebben de vissers op de Waddeneilanden al veel van hun vrijheden moeten inleveren. Het lijkt ons echter niet aannemelijk dat de teruggang van bijvoorbeeld de zeebaars door recreatieve staand wantvisserij wordt veroorzaakt. Wij pleiten er dan ook voor om geen verdere vangstbeperkende maatregelen voor recreatief staand wantvisserij op te leggen en zien graag dat het vangen en behouden van zeebaars weer wordt toegestaan, hooguit met een beperking voor december, januari en februari zoals bij de hengelsport.	Er zijn in het PNZ geen verdere vangstbeperkingen voor recreatieve staand want visserij opgenomen. Vangstmogelijkheden wat betreft zeebaars vallen onder het beleid van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid. Het PNZ heeft hier geen rol in.	Nee
013	1	Programma Noordzee (PNZ) - Hoofdstuk 2 – Visie, ambitie en opgaven; Pag. 22: “Het ecosysteem van de Noordzee is – hoewel intensiever gebruikt dan ooit – hersteld.” Sturen op herstel of maximaal gebruik, maar beide lijkt een onrealistisch doel er moet een goede balans zijn tussen de doelen van de energie transitie en andere gebruiksfunc-ties in een ecologisch gezond systeem.	In de samenvatting van het Programma Noordzee wordt de opgave voor de komende jaren beschreven als het vinden van de juiste maatschappelijke balans om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. Dat stelt grenzen aan de intensiteit van het gebruik. Het Programma Noordzee, inclusief de bijlage met het programma van maatregelen voor de KRM, beschrijft juist de manier waarop aan herstel van het ecosysteem wordt gewerkt in relatie tot de verschillende gebruiksfunc-ties. De zienswijze wordt niet herkend.	Nee
013	2	PNZ - Hoofdstuk 2 – Visie, ambitie en opgaven; Pag. 23: “De definities van ‘ecologische bescherming’ en ‘strikt beschermd’ worden in Europees kader nader uitgewerkt.” Wanneer kunnen we deze verwachten?	De Europese Commissie heeft een eigen notitie voor de definities van ‘beschermd’ en ‘strikt beschermd’ opgesteld. Naar verwachting zal de Commissie haar notitie in 2022 publiceren. In 2022 wordt op nationaal niveau een eerste invulling van de doelen voor beschermde en strikt beschermde gebieden uitgewerkt, in een zogenoemde ‘pledge’. Deze pledge, waarin lidstaten hun plannen voor het aanwijzen van (aanvullende) beschermde gebieden uiteen zetten, dient eind 2022 ingediend te worden bij de Commissie. Een toelichting hierop is opgenomen in de tekst.	Ja
013	3	PNZ - Hoofdstuk 2 – Visie, ambitie en opgaven Algemeen: Een visie op kustversterking i.r.t. natuurherstel ontbreekt. Begin nu in de kustzone met natuurlijke barrières die kansen bieden voor natuur. Dit zijn bouwstenen voor de lange termijn verdediging van ons land.	In hoofdstuk 4. Waterveiligheid van het NWP is de visie op de kust beschreven. Uitgangspunt bij het versterken van de kust is: zacht waar het kan, hard waar het moet. Daarbij wordt daar waar het kan ingezet op zandsuppleties. Het rijk bevordert bouwen met de natuur. In de kustzone is de afgelopen jaren al veel gedaan met dynamisch kust- en duinbeheer. Het grootste voorbeeld is de Zandmotor voor de kust van Zuid-Holland, waar in 2011 ruim 20 miljoen kubieke meter zand is aangebracht als alternatief voor de reguliere zandsuppleties. Dit draagt bij aan het duurzaam handhaven van onze kust, zodanig dat de nationale belangen van waterveiligheid en drinkwater-voorziening ook op lange termijn worden gegarandeerd. Andere functies van de kust zoals natuur, biodiversiteit en cultuurhistorie profiteren van deze aanpak. Nadere uitwerking van oplossingsrichtingen voor de verdediging van Nederland op de lange termijn vindt plaats in het Kennisprogramma Zeespiegelstijging. Naar verwachting zullen zandsuppleties ook op de lange termijn een belangrijk onderdeel uitmaken van kustverdediging. Daarom wordt op zee voldoende ruimte gereserveerd voor zandwinning.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	4	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 30, 3.1.3: Niet alleen geluid aanleg windparken meenemen, maar ook seismisch onderzoek, uxo's, olie- en gasstudies en scheepvaartgeluid in bredere zin	Uw constatering wordt onderschreven, het PNZ is overeenkomstig aangepast in de laatste alinea van hoofdstuk 3.1.3.	Ja
013	5	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 32: "Windparken die in bedrijf zijn, vormen een barrière voor vogels en vleermuizen. Ze storen de dieren op hun trekroutes, en botsingen met de rotorbladen kunnen verwondingen veroorzaken of dodelijk zijn." Verzoek dit minder stellig te presenteren door 'kunnen' toe te voegen voor 'vormen' en 'kunnen' voor 'storen'. Die formulering is in lijn met de bestaande kennisleemtes.	Het is onduidelijk op welke kennisleemtes wordt gedoeld in de zienswijze. Windparken in bedrijf vormen een barrière voor vogels en vleermuizen. De mate waarin ze een barrière vormen verschilt per soort, maar dat er een barrière wordt gevormd is evident en aangetoond door onderzoek vanuit het onderzoeksprogramma Wozep. Uw tekstsuggestie is niet overgenomen.	Nee
013	6	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 32: "Daarnaast is in het Noordzee Akkoord afgesproken dat iedere twee jaar een 'Staat van de Noordzee' wordt gepubliceerd, die de effecten van toezicht en de resultaten uit monitoring rapporteert." Alleen Kader Richtlijn Marien (KRM) of ook MONS? Alsook MONS, dan is 1x per 2 jaar, wel erg frequent. Middelen zijn effectiever in te zetten door aanvullend /onderzoek/ monitoring dan doorlopend rapporteren.	Dit is een afspraak uit het Noordzeeakkoord en zal moeten worden uitgewerkt in het Noordzeeoverleg	Nee
013	7	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 32: Wanneer wordt de Kennisagenda afgestemd tussen KRM en het MONS programma?	Deze afstemming heeft najaar 2021 plaatsgevonden.	Nee
013	8	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 34: Richtlijnen lichtbronnen: waar zijn deze te vinden? Hoe verhoudt zich dit tot de IALA richtlijnen die onder meer permanente actieve verlichting bij windparken voorschrijven, hetgeen in strijd lijkt te zijn met de bepaling (zowel kavelbesluit als NZP) voor het terugdringen van lichtverstoring op vogels en vleermuizen.	De beïnvloeding van het nachtelijk duister door lichtbronnen op offshoreplatforms heeft een verstorend effect op trekvogels en vleermuizen. Om deze effecten terug te dringen zijn richtlijnen opgesteld die op basis van vrijwilligheid kunnen worden gevolgd. Deze richtlijnen zijn te vinden op www.raddahallandskusten.se/pdf/ovriga/iala_recommendation_o117.pdf	Nee
013	9	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 35: "Conform het akkoord stelt het kabinet het beleidsdoel om in 2023 een gebied van 13,7 procent van de oppervlakte van de Nederlandse Noordzee te vrijwaren van bodemberoerende visserij en dit percentage te laten oplopen naar 15 procent in 2030." - Dus wel passieve visserij toestaan in beschermde gebieden? - Op pag. 36 wordt gesproken over 10% strikt beschermd, dus 10% waar geen enkele gebruiksfunctie wordt toegestaan, ten dienste van de natuurtransitie.	Voor wat betreft passieve visserij toestaan in beschermde gebieden: activiteiten die in beschermde gebieden kunnen worden toegestaan moeten een vergunning krijgen waarbij aangetoond dient te worden dat deze geen significante effecten hebben op de beschermingsdoelstellingen. Voor wat betreft de 10% strikt beschermd: De 10% strikt beschermd zoals genoemd in hoofdstuk 3 onder paragraaf 3.3.2. Beschermde gebieden en habitattypen, is onderdeel van de Europese Biodiversiteitstrategie en is nog niet gedefinieerd. De mogelijke invulling varieert van een verbod op bodemberoerende visserij tot geen enkele activiteit in beschermd gebied. De exacte invulling over 10% strikt beschermd en welke activiteiten daar wel of niet mogen plaatsvinden zal niet besloten worden in het PNZ. De positie van het kabinet ten opzichte van deze doelstelling volgt naar verwachting in 2022.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	10	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 35: Positief dat de effecten van bijvangst worden aangehaald in de Kennisagenda. Vooralsnog is de kennis hierover beperkt, m.n. over de cumulatieve impact van bijvangst. Meer kennis zou kunnen leiden tot effectievere sector overstijgende mitigerende maatregelen.	De opvatting dat kennisontwikkeling op het vlak van bijvangst zou kunnen leiden tot effectievere, sectoroverstijgende maatregelen wordt herkend.	Nee
013	11	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 36: hoe worden de 'acties' geborgd, extra controle door Kustwacht? Visserschepen kunnen kun AIS uitzetten. Borging, monitoring en handhaving zouden onderdeel moeten uitmaken van het programma.	Handhaving en monitoring is onderdeel van de 'Controle verordening (Verordening (EU) 1224/ 2009). Artikel 50 van deze verordening is van toepassing op visserij beperkte gebieden. Daarnaast worden er aanvullende handhavingsmaatregelen voorgesteld. Deze zullen onderdeel zijn bij de verdere uitwerking van de instandhoudingsmaatregelen. Het toezien op het naleven van deze maatregelen en geldende regelgeving is onderdeel van het huidige beleid, daarnaast zijn er voor de acties genoemd in paragraaf 3.3.2 Beschermde gebieden en habitattypen, extra middelen beschikbaar gesteld voor de handhavende partijen (NVWA).	Nee
013	12	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 37, 3.3.3: Soortbeschermingsplannen - Bodemdieren > worden hier specifieke soorten bedoeld (b.v. platvissen of benthische soorten)? Soorten waar het wel goed mee gaat (bijvoorbeeld zeehonden) zijn die uitgesloten van beschermingsplannen? - Het zou goed zijn hier een link te leggen met het MONS. Is tweejaarlijkse evaluatie relevant voor b.v. soorten als haaien en roggen? Duurt het daarvoor niet langer om effecten te merken van de maatregelen, deze plannen moeten ook soort specifiek beoordeeld worden?	De term 'bodemdieren' moet opgevat worden in de breedste zin van het woord. Dus zoals benthische vissoorten maar ook schelpdieren en rifvormende wormen. Daarnaast wordt gevraagd of soorten waar het goed mee gaat worden uitgesloten van beschermingsplannen. Er wordt niet gespecificeerd of actie- of soortenbeschermingsplannen specifiek worden ontworpen voor soorten die een onwenselijke staat van instandhouding hebben. Mogelijk zijn er andere redenen om een actieplan op te stellen dan vraagstukken rond de populatie. De link met het MONS wordt bedoeld onder het kopje 'Kennisagenda': "In het kader van de uitwerking van het Programma MONS is in 2021 in het Noordzeeoverleg een kennisagenda met bijbehorende programmering vastgesteld." Wat betreft de relevantie van tweejaarlijkse evaluatie voor soorten zoals haaien en roggen: het duurt inderdaad langer om effecten van maatregelen waar te nemen. Het doel van de tweejaarlijkse evaluatie moet breder opgevat worden dan alleen een evaluatie op het behalen van doelen maar ook op de evaluatie van de uitvoering van de actie- en soortenbeschermingsplannen.	Nee
013	13	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 38, 3.3.4: "Natuurinclusief bouwen verkeert nog in een ontwikkelfase. Op basis van een aantal onderzoeken zijn ecologisch kansrijke opties in kaart gebracht. Die zijn of worden nog uitgewerkt in kavelbesluitvoorschriften. Hierbij past de kanttekening dat nog niet voldoende duidelijk is of en hoe natuurinclusief bouwen daadwerkelijk kan bijdragen aan het versterken van soorten en habitats. Het is daarom nodig het concept verder te operationaliseren en uit opgedane ervaringen en vooral monitoring kennis te genereren." - Worden kavelbesluiten ook (in retrospect) aangepast wanneer NID-maatregelen niet effectief blijken te zijn? Hoe is de monitoring hiervoor geborgd (in het MONS)? - Tijdige afstemming met windpark ontwikkelaars en operators is van belang om de synergiën goed te kunnen borgen en zo het natuur-inclusieve doel te dienen.	Wanneer blijkt dat bestaande kavelbesluiten gewijzigd dienen te worden dan is deze mogelijkheid aanwezig. Wanneer huidige natuurinclusiefbouwen-maatregelen niet effectief blijken kunnen er ook locatie specifieke redenen zijn waarom dit zo is. Mogelijk zijn er dan andere instrumenten effectiever om tot een resultaat te komen dan wijziging van het bestaande kavelbesluit. Daarnaast moeten de redenen waarom een kavelbesluit moet worden aangepast zwaarwegend zijn. In elk geval voor Windenergiegebied Borssele en Windenergiegebied Hollandse Kust (zuid) dienen vergunninghouders zelf een basismonitoring uit te voeren. In elk geval voor Hollandse Kust (west), VI en VII is het voornemen hen hiervan te vrijwaren en zal het Rijk oplossingen zoeken om monitoring te borgen. Het belang van tijdige afstemming met windparkontwikkelaars en -operators om synergiën te kunnen borgen wordt herkend en gedeeld. Tijdige afstemming is momenteel geborgd door de inspraakmogelijkheden bij het opstellen van (ontwerp)kavelbesluiten, waarin ook de voorschriften voor natuurinclusief bouwen zijn opgenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	14	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 38/39: “Het bevorderen van de ontwikkeling van zandkokerwormriffen (Sabellaria) in het zuidelijke deel van het toekomstige windpark in het nog te vergunnen zuidelijke deel van windenergiegebied IJmuiden zou hiervoor model kunnen staan.” - Er is weinig bekend over het herstel van dergelijke biogene riffen. Dit zou specifiek opgenomen moeten worden in het programma (of elders).	De opvatting wordt gedeeld dat er weinig bekend is over het herstel van biogene riffen. Het is bekend dat het zuidelijke deel van het nog te vergunnen windenergiegebied IJmuiden Ver kenmerken heeft die de ontwikkeling van biogene riffen kunnen ondersteunen. Onderzoek naar rifvormende soorten is opgenomen in het Noordzeeakkoord (afspraak 4.34). In de tekst is verduidelijkt dat onderzoek naar biogene riffen specifiek onderdeel is van het PNZ en het programma van maatregelen dat een bijlage is van dit programma.	Ja
013	15	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 39: Van belang dat de windsector betrokken wordt bij het opstellen van een nieuw framework/richtlijn/wetgeving betreffende natuurinclusief bouwen, zodat wordt geborgd dat de maatregelen uitvoerbaar en effectief zullen zijn.	Bij invulling van de actie in paragraaf 3.3.4. in het PNZ, “het ontwikkelen van een kader voor natuurinclusief bouwen, inclusief het nader concretiseren van relevante natuur-doelen en te bereiken effecten (2021)”, wordt ook de windenergiesector betrokken. Naar aanleiding van uw zienswijze wordt in de tekst van het PNZ “2021” gewijzigd in “2022” in de betreffende alinea.	Ja
013	16	PNZ - Hoofdstuk 3 - Versterken marien ecosysteem Pag. 39: “Voor de monitoring van visserijactiviteiten binnen N2000- en KRM-gebieden wordt voor toezicht en controle gebruikgemaakt van een verhoogde frequentie van satellietgegevens (VMSsignaal).” - Worden die LNV-middelen daadwerkelijk vrijgemaakt en wie gaat hierop controleren/ analyseren/handhaven?	Deze middelen worden vrijgemaakt. De NVWA is het bevoegd gezag om hier op te handhaven.	Nee
013	17	PNZ - Hoofdstuk 4 – Transitie naar duurzame voedselvoorziening Pag. 42: Vistuigen, “Door het verbod op deze techniek heeft de sector moeten teruggrijpen op de traditionele boomkortechniek en is daardoor weer terug bij af wat betreft de directe negatieve effecten op de kwaliteit van de zeebodem en de daar voorkomende kwetsbare soorten, op de luchtkwaliteit en niet in de laatste plaats op de omzet van visserijbedrijven.” Sleepnetvisserij zorgt ervoor dat opgeslagen CO2 vrijkomt uit de bodem.	U geeft aan dat sleepnetvisserij ervoor zorgt dat opgeslagen CO2 vrijkomt uit de bodem. Dit fenomeen is bekend. Naar aanleiding van een publicatie in Nature eind 2019 zijn hierover Kamervragen gesteld en beantwoord (zie Kamerstuk ah-tk-20202021-3015). Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
013	18	PNZ - Hoofdstuk 4 – Transitie naar duurzame voedselvoorziening Pag. 47: “Een goed functionerend blackboxsysteem is een belangrijk hulpmiddel om de publieke en private controles op de garnalenvisserij efficiënter en effectiever te laten verlopen.” - Is iets vergelijkbaars voor visserij elders op de Noordzee relevant? Zie eerdere opmerking bij 3.3.2 sluiting gebieden voor visserij en bijbehorende handhaving.	Er zijn meerdere manieren om controles uit te voeren op maatregelen uit het GVB. Iets vergelijkbaars met een ‘black box’ kan relevant zijn voor controle van visserij elders op de Noordzee. Mogelijkheden van controle op visserij beperkte gebieden worden onder andere besproken in de Scheveningengroep.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	19	PNZ - Hoofdstuk 4 – Transitie naar duurzame voedselvoorziening Pag. 48: “Het Rijk laat onderzoeken hoeveel invloed de infrastructuur rondom de windparken heeft op de aanwezigheid, de voortplanting en het overlevingssucces van juveniele vissen, en op de beschikbaarheid van voedsel voor (commerciële) vissoorten. Het onderzoek (onderdeel van MONS) moet vóór 2027 zijn afgerond. In het kader van soortenbeschermingsplannen (zie ook paragraaf 3.3.3.) laat het Rijk onderzoeken welke vormen van staandwantvisserij wel en niet passend zijn in specifieke (gesloten) gebieden en in relatie tot beschermde vogel- en zoogdiersoorten. Het onderzoek moet vóór 2027 zijn afgerond. • Het Rijk laat onderzoeken welke effecten de sluiting van gebieden heeft op de visserij en welke neveneffecten er zijn op de zones rondom de gesloten gebieden, een zogenoemd displacement onderzoek als onderdeel van het MONS.” - Bovenstaande punten zijn tot op heden nog niet (met zekerheid) geborgd in het MONS.	Op 8 september 2021 heeft het Noordzeeoverleg de programmering voor het Programma MONS vastgesteld. De tekst in paragraaf 11.2 van het PNZ is in dat verband aangepast.	Ja
013	20	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 52, 5.1.2. (zie ook p. 59): de genoemde extra opgave van 5-9GW tot 2030 als gevolg van de 55% CO2-reductiedoelstelling lijkt aan de voorzichtige kant. Inmiddels wordt regelmatig gewezen op 10GW extra opgave. Waar is de inschatting van 5-9GW op gebaseerd? Zijn de aannames van het Klimaat Akkoord nog actueel?	Op grond van de bevindingen van de Stuurgroep Extra Opgave is bij het opstellen van het Aanvullend Ontwerp PNZ inderdaad uitgegaan van 10 GW - zie paragraaf 9.1.2 van het PNZ.	Nee
013	21	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 53: Toevoeging: - “Potentiële kostenvoordelen van waterstofproductie, op lange termijn, op zee door goedkopere offshore infrastructuur, voornamelijk van belang voor de verder gelegen zoekgebieden.“ - (Guidehouse sept 2020 rapport - Gecombineerde Tenders Windenergie op Zee & Waterstofproductie, p. 20).	In paragraaf 5.2 'Visie, ambitie en opgaven' van het PNZ is naar aanleiding van uw zienswijze een verwijzing opgenomen naar de desbetreffende studie van Guidehouse.	Ja
013	22	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 54: De verwijzing naar het uitvoeren van pilots met offshore elektrolyse is in principe correct, maar het opnemen van een enkel technologie-criterium in tenders voor offshore wind, waardoor andere – juist voor de periode tot 2030 - potentieel haalbare technieken (zoals e-boilers) worden buitengesloten is onwenselijk. Creëer flexibiliteit ten aanzien van de toepassing van de geproduceerde energie en het gebruik in windparken.	In de tekst wordt gewezen op elektrolyse op zee als mogelijkheid voor de geïntegreerde tenders, maar is daarmee een voorbeeld, geen buitensluiting. In de uitwerking van de tenders zal de notie van indiener meegenomen worden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	23	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 57: Met betrekking tot afstemming vraag en aanbod: “naast een routekaart voor de ontwikkeling van windgebieden is helder beleid voor de vraagstimulering vanuit industrie ook van groot belang.”	De samenhang tussen de uitrol van windenergie op zee en de vraagontwikkeling naar groene energie is van belang. Toekomstige uitrol en aanlanding van windenergie op zee zal moeten aansluiten bij de ontwikkeling van vraag om investeringen rendabel te houden en om congestie op het net op land te voorkomen. Met name de verduurzaming van de industrie zal de komende jaren belangrijk zijn voor wind op zee. Om beter zicht te krijgen op het potentieel van vraagontwikkeling in de industrie zijn het afgelopen jaar de Cluster Energie Strategieën (CES) opgesteld. Daarnaast is de afgelopen jaren de SDE++-subsidie verbreed om ook CO2-besparende technieken te stimuleren, is het budget voor komend jaar voor de SDE++ verhoogd, is een opschalingsinstrument voor groene waterstof in ontwikkeling en wordt er gewerkt aan de Nationale Investeringsregeling Klimaatmaatregelen Industrie (NIKI) voor technieken die niet onder de SDE++ in voldoende mate ondersteund kunnen worden. Daarnaast is ook nog in samenwerking tussen overheid en markt de Routekaart Elektrificatie opgesteld. Hiermee is de verwachting dat de komende jaren een helderder beeld zal ontstaan welke vraag waar en wanneer zal ontstaan.	Nee
013	24	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 58, par. 5.3.2.: Het is van belang dat beleidswijzigingen n.a.v. bevindingen van onderzoek, zoals i.h.k.v. WOZEP door middel van aanpassing van kavelbesluiten behorende bij bestaande of in aanbouw zijnde windparken, worden doorgevoerd. Dit vooral om – mogelijk in combinatie met (informele) consultatie van bestaande vergunninghouders – een goede afstemming te borgen. Daarnaast is het van groot belang dat bestaande vergunninghouders niet onverwacht en achteraf worden geconfronteerd met (internationaal ingegeven) beleidswijzigingen. Een voorbeeld hiervan is het door RWS in een Handreiking opnemen van nieuwe eisen voor verlichting van ‘ID sign boards’ in windparken, zonder dat daarvoor ten tijde van de bieding voorbereiding van de betrokken tenders informatie-uitwisseling dan wel consultatie heeft plaatsgevonden.	Er wordt getracht bij een wijziging in voorschriften zoveel als mogelijk vooraf in overleg te treden met de windparkexploitant. Per wijziging wordt bezien in welk document (werkplan, vergunning, kavelbesluit) deze wijziging het beste kan landen. Het kan niet worden voorkomen dat beleidswijzigingen (zowel nationaal als internationaal) ontstaan na uitgifte van de vergunning, gezien de tijd die verstrijkt tussen gunning en bouw (gemiddeld 4 jaar).	Nee
013	25	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 59: Het is vooralsnog onduidelijk of en hoe er alternatieven voor de al aangewezen maar tot nu toe onbenutte windgebieden worden gevonden: Hollandse Kust West wordt eind 2021 in tendering gebracht, IJmuiden Ver is/wordt al aangepast vanwege de Bruine Bank. Waarom wordt het windgebied Boven de Wadden niet in het rijtje genoemd?	Het zoeken naar alternatieven voor de al aangewezen gebieden stamt uit het Noordzeeoverleg. Het gaat hier met nadruk om de nog niet benutte gebieden, de gebieden uit de Routekaart 2030 zijn hiervan uitgezonderd. Naar alternatieven wordt gezocht voor de gebieden Hollandse Kust (noordwest) en (zuidwest), het nog niet benutte deel van Hollandse Kust (west) en IJmuiden Ver Noord.	Nee
013	26	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 59. T.a.v. compensatie- en mitigatie-maatregelen vanwege ecologie is vroegtijdige afstemming met partijen die windparken ontwikkelen en exploiteren cruciaal. Niet alleen voor het meenemen van de financiële consequenties in de business case (tenderbiedingen), maar ook om lay out gevolgen goed te kunnen meenemen. Ook de mogelijke aanpassing van bestaande kavelbesluiten verdient een zorgvuldige afstemming met de vergunninghouder.	De overheid betrekt stakeholders, waaronder windparkontwikkelaars, vroegtijdig bij de kavelbesluiten en zal dit in de toekomst ook doen. Ditzelfde geldt voor de aanpassing van bestaande kavelbesluiten.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	27	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Pag. 60: naast het afwegingskader medegebruik (zie ook Hoofdstuk 10) is het gebiedspaspoort richtinggevend voor keuzevorming van medegebruik in windparken. Gelet op het toenemende belang van vormen van medegebruik als gevolg van systeemintegratie zal in het afwegingskader, maar juist ook in het gebiedspaspoort gewerkt moeten worden met een zo breed mogelijke definitie van het begrip 'medegebruik'. Zo moeten vormen van medegebruik die een gevolg zijn van een directe vergunningplicht (zoals de innovatieparagraaf van Hollandse Kust (noord) en Hollandse Kust (West)) niet belemmerd/gehinderd worden door initiatieven die voortvloeien uit het afwegingskader medegebruik, het gebiedspaspoort dan wel Besluiten Algemene Strekking (en beleidsregels).	Daar wordt in de Handreiking Gebiedspaspoort rekening mee gehouden. De tekst in hoofdstuk 10.1.3 is hierop verduidelijkt.	Ja
013	28	PNZ - Hoofdstuk 5 – Transitie naar Duurzame Energie Algemene opmerking: om de klimaatdoelstellingen te kunnen behalen is het van belang om in een zo vroeg mogelijk stadium een holistische benadering te hebben m.b.t. systeemintegratie en ecologie.	Ontwikkelingen in het energiesysteem - die nodig zijn voor onze klimaatdoelstellingen - moeten zoveel als mogelijk in samenhang worden bezien. Dit geldt zeker voor de ecologie waarbij op de Noordzee integraal moet worden gekeken of de natuur en beschermde diersoorten in voldoende mate beschermd zijn met alle ontwikkelingen en veranderingen die plaats vinden. In het Programma Noordzee gebeurt dit ook door vroegtijdig te kijken wat de ecologische impact is van het aanwijzen van gebieden voor gebruiksfuncties, zoals windenergie op zee. Energie-opwek op de Noordzee moet daarnaast ook in samenhang bezien worden met ontwikkelingen van het energiesysteem op land. De daadwerkelijke realisatieplannen voor energie-opwek op de Noordzee zal dus ook goed moeten aansluiten bij de ontwikkeling van vraag en infrastructuur (zowel voor elektronen als moleculen) op land.	Nee
013	29	PNZ - Hoofdstuk 7 – Andere internationale belangen op de Noordzee Algemeen: Goede en aanvaardbare tekst waarin op een juiste manier afweging van de verschillende belangen gemaakt wordt. Algemeen ook een juiste prioriteitszetting van de diverse belangen, met duurzaamheid als centrale toetsingscriterium.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
013	30	PNZ - Hoofdstuk 7 – Andere internationale belangen op de Noordzee Pag. 74: Duurzaamheid als leidend principe voor alle gebruiksfuncties kan leiden tot een Noordzee die in 2050 nog steeds intensief wordt gebruikt, maar waar de natuurwaarden zijn hersteld. - Is dit realistisch, er moeten duidelijke beleidskeuzes worden gemaakt en grenzen gesteld aan gebruiksfuncties die negatief effect hebben op een duurzame transitie.	In het Programma Noordzee wordt gestreefd naar een duurzame en gebalanceerde ontwikkeling, waarbij drie transities - biodiversiteit, energietransitie, voedselvoorziening - in evenwicht plaatsvinden. Het is evident dat de komende decennia beleidskeuzes nodig zijn om deze ambitie waar te maken. Ontwikkelingen dienen binnen de ecologische draagkracht en normstelling te blijven. De Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) verplicht de lidstaten om voor hun mariene wateren een strategie op te stellen voor het bereiken en/of behouden van een goede milieutoestand. De Nederlandse Mariene Strategie vormt daarmee het integrerend beleidskader voor duurzaam gebruik binnen de randvoorwaarden van het ecosysteem.	Nee
013	31	PNZ - Hoofdstuk 7 – Andere internationale belangen op de Noordzee Pag. 77, 7.3: Wind-op-zee raakt tweemaal aan aspecten van nationale veiligheid: Als "vitale" of "kritische" infrastructuur voor de nationale energievoorziening. Bescherming tegen cybercriminaliteit, maar ook gebruik van buitenlandse (Chinese) apparatuur te reguleren: moet zeker behandeld worden in het Nationaal Veiligheidsprofiel. Grensbewaking, smokkel en bewaking infrastructuur: Samenwerking met de windmolenpark-uitbaters (delen live streams, gebruik datalijnen, 5G-netwerk, landingsplaatsen en refuelplaatsen heli's en drones) Samenwerking met Koninklijke Marine: patrouilles, afsluiten tussenkomstprotocollen, etc.	Wind op zee is een belangrijk onderdeel van de energievoorziening van de toekomst en in dat licht een aspect dat een rol speelt ten aanzien van nationale veiligheid en vitale infrastructuur. Bij de uitvoering van het Programma Noordzee dienen deze aspecten, in afstemming met het ministerie van JenV en andere betrokken partijen, terug te komen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	32	PNZ - Hoofdstuk 7 – Andere internationale belangen op de Noordzee Pag. 79, 7.4: Meer betrekken van de Krijgsmacht t.b.v. meervoudig gebruik van de Noordzee om zo een win-win situatie te creëren.	De krijgsmachtonderdelen zijn bij de totstandkoming van het Ontwerp PNZ betrokken via het ministerie van Defensie. Er is onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor herschikking van het bestaande militaire gebruik. Dat is echter maar beperkt mogelijk. Er loopt nog een onderzoek naar de mogelijkheden voor meervoudig gebruik van het oefengebied EHD42. De uitkomsten daarvan zullen worden betrokken bij de planvorming voor de periode na 2030.	Nee
013	33	PNZ - Hoofdstuk 7 – Andere internationale belangen op de Noordzee Pag. 82, 7.6: Belang van Noordzee-toerisme (mits op duurzame en verantwoorde wijze), ook voor verkrijgen draagvlak voor wind-op-zee, wordt goed ingeschat.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
013	34	PNZ - Hoofdstuk 7 – Andere internationale belangen op de Noordzee Pag. 83: Het KNMI heeft op veertien olie- en gasplatforms meetinstrumenten geplaatst voor meteorologische en oceanografische waarnemingen (zie figuur 7-b). Ook de Kustwacht, Luchtverkeersleiding Nederland (LVNL) en Rijkswaterstaat hebben sensoren op dergelijke platforms. - Kunnen we hierbij aansluiten/gebruik maken van deze data voor huidige en toekomstige windparken?	De data die van de meetlocaties afkomen zijn te vinden op het KDP (KNMI Data Portaal). Deze data vallen onder open data. Zie link hieronder https://www.knmidata.nl/data-services/knmi-producten-overzicht/actuele-waarnemingen. Deze data kunnen ook onder Licentie worden afgenomen, dan worden er verstrekkingskosten berekend (data lopen dan via ftp)	Nee
013	35	PNZ - Hoofdstuk 8 – Duurzame blauwe economie Pag. 87, 8.1: Hier lijkt iets te missen: “Verduurzaming en innovatieve … in de visserij”	De zin is inderdaad niet compleet, dit moet zijn “Verduurzaming en innovatieve vormen van visserij”. Dank voor de oplettendheid.	Ja
013	36	PNZ - Hoofdstuk 9 – Ruimtelijke Ordening Pag. 97: “Vanaf 2021 zal onafhankelijk onderzoek worden uitgevoerd naar de verspreiding van zandkokerwormriffen” - Zorgen dat dit geborgd is in het MONS, dat is nu niet het geval.	“Vanaf 2021 zal onafhankelijk onderzoek worden uitgevoerd naar de verspreiding van zandkoker- wormriffen” is in de tekst vervangen door “Vanaf 2021 zal in het MONS-programma onderzoek worden uitgevoerd naar de verspreiding van zandkokerwormriffen”.	Ja
013	37	PNZ - Hoofdstuk 9 – Ruimtelijke Ordening Zelfde geldt voor: “voor 2025 zal onafhankelijk worden onderzocht of de Hollandse Kust, de Vlakte van de Raan, de Borkumse Stenen, de Klaverbank, de Doggersbank en de Centrale Oestergronden voldoen aan de selectiecriteria voor aanwijzing als Vogelrichtlijngebieden” - Definities ‘beschermd’ en ‘strikt beschermd’ dienen toegelicht te worden.	Voor de aangehaalde passage geldt dat de selectiecriteria voor aanwijzing van Vogelrichtlijngebieden openbaar zijn en gedefinieerd. De verwijzing hiernaar is opgenomen in het PNZ. Zie beantwoording deelzienswijze 013-2 voor uw verzoek om ‘beschermd’ en ‘strikt beschermd’ toe te lichten.	Ja
013	38	PNZ - Hoofdstuk 9 – Ruimtelijke Ordening IJVer HKnw/zw > “zijn voorlopig als al of niet te herbevestigen windenergiezoekgebied op de kaart gezet” - Graag toelichten, met name in het licht van de versnellingsagenda.	In hoofdstuk 9.2 van het PNZ wordt het volgende aangegeven: Hollandse Kust (noordwest én zuidwest) zijn definitief afgevallen als gebieden voor windenergie. Het gebied IJmuiden Ver wordt aangewezen als windenergiegebied. Het zuidelijke gedeelte van Hollandse Kust (west) wordt ook aangewezen als windenergiegebied. Voor de versnelling wordt tevens ruimte aangewezen in de gebieden 1, 2 en 5 (oost).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	39	PNZ - Hoofdstuk 9 – Ruimtelijke Ordening Pag. 100/102: - Het potentieel van de aangewezen zoekgebieden is gebaseerd op de December 2020 Blix studie. Echter zijn er kanttekeningen te plaatsen bij aannames in deze studie, o.a: - IJmuidenVer als referentie: is een recent getenderd windpark waarvan het ontwerp al vastligt niet een beter vergelijk? - 15MW turbines - het is redelijk om aan te nemen dat naarmate de tijd vordert, turbines van hogere MW tegen lagere kosten en met beter rendement beschikbaar zijn. Daardoor wordt de mogelijke opbrengst onderschat, terwijl de ecologische impact zou kunnen worden overschat. - Kijk bij de analyse van de zoekgebieden niet alleen naar elektriciteitsproductie maar houd ook rekening met de verwachte lange termijn ontwikkelingen m.b.t. waterstof, wat met name voor de verder gelegen gebieden consequenties heeft m.b.t aansluitkosten. - Verdichting leidt tot hogere LCoE, dit is onwenselijk. Het is van belang om de levensvatbaarheid van de wind op zee business case in het oog te blijven houden. (p. 102 zoekgebied 8 noemt een dichtheid van ca. 13MW per km2!).	IJmuiden Ver is gekozen als referentie omdat de kavelgrootte (1 tot 2 GW) en aansluitwijze (met 2 GW HVDC-platforms) vergelijkbaar is met hetgeen is verondersteld voor de zoekgebieden. Het is inderdaad aannemelijk dat, naarmate de tijd vordert, de kosten van windenergie op zee verder zullen afnemen. Echter, omwille van het onderling kunnen vergelijken van de kostenniveaus (LCoE) van de zoekgebieden is in de genoemde studie van BLIX uitgegaan van dezelfde turbinetypes en aansluitconcepten, temeer omdat ook nog niet bekend is welke zoekgebieden het kabinet zal aanwijzen en wat de volgorde is waarin deze vervolgens ontwikkeld worden. Bij de stappen die volgen op het aanwijzen van windenergiegebieden, te weten het opstellen van een routekaart en het opstellen van kavelbesluiten, zullen kostenniveaus en ecologische gevolgen opnieuw in kaart worden gebracht met de dan geldende inzichten. In dit PNZ zijn windenergiegebieden aangewezen voor de versnellingsopgave tot en met 2030. Voor de aanwijzing van windenergiegebieden voor de periode na 2030 zal een partiële herziening van het PNZ plaatsvinden. Daarbij wordt rekening gehouden met lange termijn ontwikkelingen zoals de productie van waterstof. De hoeveelheid ruimte die beschikbaar is voor een windpark met een bepaalde capaciteit bepaalt uiteindelijk de dichtheid (in MW per vierkante kilometer). Daarbij moet een balans worden gevonden tussen efficiënt ruimtegebruik en de opbrengst (businesscase)van een windpark. Een in opdracht van het ministerie van EZK uitgevoerde studie (Optimal wind farm power density analysis for future offshore wind farms; ECN cost model evaluation for large wind farms, ECN-E-18-025) laat zien dat windturbines relatief gezien (uitgedrukt in relatie tot de rotordiameter) dichter op elkaar kunnen staan naarmate de turbine groter is zonder dat dit leidt tot onaanvaardbaar grote opbrengstverliezen. De in het PNZ gehanteerde dichtheid van 10 MW per vierkante kilometer is overigens van dezelfde grootteorde als die van de kavels van Hollandse Kust (West), Ten noorden van de Waddeneilanden en IJmuiden Ver.	Nee
013	40	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 110, 10.1: “De in uitvoering zijnde veiligheidsstudie zal uiteindelijk uitwijzen hoe doorvaart via de passages het best kan verlopen. Zo nodig zullen daarvoor (extra) veiligheidsmaatregelen worden getroffen” - Om welke maatregelen kan dit gaan? Wat zijn de financiële consequenties en voor welke partij? Het is van groot belang om hierover tijdig overleg te voeren met de vergunninghouder(s) om tot een zorgvuldige afweging te komen.	Momenteel is Rijkswaterstaat in opdracht van het ministerie van BZK gestart met een project om de inrichting van de passages te realiseren. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar wat er nodig is voor de inrichting van een passage, maar wordt ook rekening gehouden met de veiligheid van en de communicatie met de doorvarende schepen. Stakeholders met schepen tot 46 meter, die gebruik willen gaan maken van de passages, worden komend jaar betrokken en gevraagd om hun input en inzichten te delen. Zodra de uitkomsten van de studie bekend zijn, worden de financiële consequenties in beeld gebracht. Betrokken partijen worden hierbij tijdig betrokken.	Nee
013	41	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 110: doorvaart passages: het is van belang om bij het identificeren per windgebied van geschikte en veilige doorvaartpassages vooraf ook rekening te houden met de beoogde lay-out van de windparklocatie.	Bij de gebiedsverkenning en verkaveling wordt gekeken naar de oriëntatie en ligging van logische doorvaartpassages. Bij een gebiedsverkenning is de lay-out van een windpark nog niet bekend. Voor windparken waar de lay-out en verkaveling al een gegeven is, wordt gekeken naar wat nodig is en welke mogelijkheden er zijn om veilig in een passage door te varen.	Nee
013	42	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 110 doorvaart passages: welke monitoringstechnieken en HSSE-criteria gelden bij het mogen doorvaren?	Dit maakt deel uit van het lopende onderzoek naar de inrichting van passages. Zie beantwoording van deelzienswijze 013-40.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	43	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 110/111: regels voor doorvaart. Deze worden vastgelegd in een Besluit Algemene Strekking (BAS) op basis van een beleidsregel. Het is van belang om de inhoud van het BAS tijdig en vooraf af te stemmen met de windpark operator, hetgeen nu in goede orde verloopt voor de afzonderlijke windparken. Echter is de interactie tussen huidige en toekomstige parken hierbij ook van belang.	Het besluit van algemene strekking voor het instellen van de veiligheidszone wordt afgestemd met relevante windparkexploitanten.	Nee
013	44	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 111, 10.1: medegebruik: “De resterende ruimte is beschikbaar voor medegebruik” - Bij een hoge MW/km blijft er ook minder ruimte voor medegebruik beschikbaar. Dus houd hier rekening mee met de voorspellingen op beschikbaar areaal voor medegebruik. Daarbij: door wie en op welke wijze wordt bepaald wat logische routes zijn. Huidige praktijk van de kortste route (en laagste kosten) betekent waarschijnlijk beperkte ruimte voor medegebruik.	Uit de Handreiking gebiedspaspoort wordt duidelijk hoeveel beschikbare ruimte er voor medegebruik is en waar de doorvaartpassage wordt voorzien. De inrichting van het windpark is leidend bij het opstellen van het gebiedspaspoort. De onderhoudszones van de turbines en infieldkabels zorgen ervoor dat er altijd vrije vaarbanen zijn van tenminste 500 meter om bij de assets te komen. Afhankelijk van de hoeveelheid en soort van medegebruik in het gebied, kan dit betekenen dat er om een medegebruik activiteit heen moet worden gevaren en dit wellicht een iets langere route is.	Nee
013	45	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 112: Innovaties voortkomend uit de tenders: de delen van de kavel die op basis van de Wet WoZvergunning (voor de bouw en operatie van het windpark) gereserveerd zijn voor andere functies dan windenergie-productie, zoals ecologie en systeemintegratie kunnen niet tegelijk nog eens ingezet worden voor additionele vormen van medegebruik: zie de innovatie-locatie in Hollandse Kust (noord) als ook de ecologie- en systeemintegratie-locaties in Hollandse Kust (west). Het verdient aanbeveling dit vast te leggen in het gebiedspaspoort, het Afwegingskader Medegebruik en het BAS.	De ruimte die nodig is voor de innovaties die voortkomen uit de tender, wordt meegenomen in de Handreiking gebiedspaspoort. De tekst in hoofdstuk 10.1.3 hierover is verduidelijkt.	Ja
013	46	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 112: “en ze zouden gebruik kunnen maken van de elektriciteitsinfrastructuur.” - Mits dit vooraf is geïntegreerd in de plannen (ook contractueel). Medegebruikers kunnen niet achteraf aankloppen voor een E-aansluiting, dit kan alleen door dit in het windpark ontwerp mee te nemen (bijvoorbeeld als specifiek tendercriterium voor toekomstige windparken). - Achteraf realiseren wordt dit erg duur, zijn deze kosten voor de medegebruiker of de overheid? Waarschijnlijk gaat het over kleine vermogens want de productie is al langdurig verkocht. In PPA’s staat dat normaliter dat alle opgewekte elektriciteit exclusief naar de afnemer gaat. Achteraf moet financiële compensatie hiervoor worden georganiseerd. NB. Het is inmiddels Q3 2021, het gehele Borssele cluster is eind vorig jaar opgeleverd.	Het aansluiten van andere gebruikers op het platform van TenneT wordt momenteel nog onderzocht en moet dan per wet geregeld worden.	Nee
013	47	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 113: opstelling Handreiking Gebiedspaspoort/medegebruik vormen met gunstigste perspectief: hierbij ook rekening houdend met economische, technische haalbaarheid.	Of voor een activiteit een goede business case mogelijk is, is afhankelijk van de omstandigheden en de activiteit. Voor zover mogelijk wordt rekening gehouden met economische en technische aspecten bij het aanwijzen van voorkeursgebieden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	48	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 113: voorstel voor implementatie binnen Tender innovaties, achteraf (na bouw windpark) extra functies toevoegen zal altijd tot additionele interface en kosten leiden. Wanneer medegebruik al in de tendercriteria wordt meegenomen, bijvoorbeeld E-aansluiting voor andere vormen van energieopwekking, kunnen er win-win situaties worden gecreëerd.	Een kavelbesluit bepaalt onder welke voorwaarden een windpark gebouwd, geëxploiteerd en ontmanteld dient te worden. Het uitgangspunt bij het uitgeven van windkavels is dat windparken er staan voor 25 - 30 jaar. Aan de voorkant al het medegebruik toebedelen is niet mogelijk omdat deze activiteiten nog niet bekend zijn en hiervoor een aparte vergunning nodig is. Bovendien is er dan geen ruimte voor mogelijk nieuwe innovaties. Er kunnen wel tendercriteria worden ontwikkeld om de windparkexploitant te stimuleren zelf medegebruik activiteiten te ontwikkelen of het windpark doorvaart- en medegebruiksvriendelijker te maken. Zie ook de beantwoording van zienswijze 013-45.	Nee
013	49	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 113, Tabel 10.2: Indienen medegebruiksvergunningsaanvraag kan dus pas wanneer windpark afgebouwd is? Voor de hand ligt dat vergunningaanvraag al mogelijk is in de bouwfase zodat activiteiten kunnen worden gestart zodra operationele fase in gaat. Waarom pas tijdens de bouw? Zo kan er geen rekening mee gehouden worden in het ontwerp, terwijl dit voor een aantal voorgestelde medegebruiksvormen zeer relevant is. Idealiter is het paspoort alleen nog de bevestiging. Het is wenselijk dat het Rijk een medegebruik-initiatief toetst op haalbaarheid, alvorens het overleg met de windpark operator te zoeken.	Tijdens de bouw van het windpark is het gebied niet toegankelijk voor derden, alleen voor de windparkexploitanten. Dit is vanuit veiligheidsoogpunt. Op het moment dat de Handreiking gebiedspaspoort gepubliceerd is en het windpark klaar is, hebben alle initiatiefnemers op hetzelfde moment de gelegenheid om een vergunningaanvraag in te dienen voor een medegebruik activiteit. Zo is er een level playing field. Voor innovaties met losse installaties die voortkomen uit de tender dient de windparkexploitant een aparte vergunning aan te vragen. Dit kan in een eerder stadium zodat deze installaties tijdens de bouw kunnen worden geïnstalleerd. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 013-45.	Nee
013	50	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 114: “gebruiksfuncties worden gestapeld en er moet ruimte blijven voor de natuur”. - Vastleggen dat er in de ‘natuurontwikkeling’ plekken van het gebiedspaspoort geen andere initiatieven worden ontplooid. Immers, wanneer er geen vergunningaanvragen zijn voor het voorkeursmedegebruik kan dit worden vrijgegeven voor ander medegebruik. Echter voor de ‘natuur’ is geen gebruik ook al goed voor het herstel gezien de afwezigheid van bodemberoering! Bvb voor terugkeer/uitbreiding van biogene riffen als Lanice en Sabellaria (doelstellingen uit het Noordzee Akkoord). Wij pleiten ervoor om een deel van het windpark sowieso te ‘reserveren’ voor natuurherstel, ook wanneer er geen natuur stimulerende initiatieven worden ontwikkeld door medegebruikers (faciliteert ook effectstudies op bodemberoerende visserij en wat afwezigheid daarvan voor effect heeft). Dit om te voorkomen dat de natuur wederom op de laatste plaats komt en ter ondersteuning van de Natuurtransitie.	De keuze welke vormen van medegebruik (waaronder natuurontwikkeling) kunnen plaatsvinden in een windpark wordt gemaakt in het gebiedspaspoort. Daarin wordt de afweging gemaakt waar combinaties van functies in de ruimte mogelijk zijn en waar scheiding van functies nodig is. Het algemene uitgangspunt is wel dat in beginsel voor alle medegebruik-activiteiten (e.g. passieve visserij, aquacultuur, natuurontwikkeling en andere vormen van hernieuwbare energieopwekking) ruimte is binnen een windenergiegebied. Daarbij dient eveneens aandacht besteed te worden aan de doelen voor natuurinclusief bouwen op basis van kavelbesluitvoorschriften.	Ja
013	51	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 115, 10.3: Afwegingskader, duurzame energieopwekking moet zijn hernieuwbare energieopwekking.	Uw tekstvoorstel is in het PNZ overgenomen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	52	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 115: NIB - worden deze specifieke eisen ook geëvalueerd? Bepaalde voorschriften blijken nu al niet het doel te dienen waarvoor ze zijn opgeschreven (b.v. vergroten geschikt gebied Kabeljauw, terwijl voorgeschreven betonnen pijpen dichtslibben met sediment). Pleiten voor een gedegen onderzoeksopzet naar effectiviteit van Natuur inclusieve maatregelen/voorschriften en mogelijkheden deze aan te passen in (toekomstige) kavelbesluiten.	In de zienswijze verwijst u mogelijk naar de tekst van een kader over “natuurinclusief bouwen versus medegebruik”. Het ligt inderdaad in de rede om, in aanvulling op al voorziene monitoring van ecologische effecten ervan, ook de ervaringen met de natuurinclusiefbouwen-voorschriften als instrument op enig moment te evalueren en die inzichten te benutten voor eventuele tussentijdse aanpassing van het beleid.	Nee
013	53	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 116: Waarom is er alleen een procedure voor passieve visserij? Bij passieve visserij wordt specifiek verzekering voor mogelijke schade genoemd, bij ander medegebruik is dit niet het geval. Verzekeringen zouden voor alle vormen van medegebruik verplicht moet worden. Zelfde geldt voor verlies van materialen / continuïteit windpark / vaartuigen geschikte eigenschappen / bodemberoering / aantrekken vogels etc. / melden kustwacht / vermijden zwerfafval. Al deze onderwerpen zouden van toepassing moeten zijn op iedere vorm van medegebruik. Materiele schade kan worden gedekt door een verzekering, hoe worden immateriële schades zoals productieverliezen gedekt? Kan de overheid garant staan voor dergelijk verliezen veroorzaakt door medegebruikers?	Er is naast een procedure voor passieve visserij, een wettelijke vergunningsprocedure op grond van de Waterwet. Zie H10.3 Afwegingskader medegebruik. De rijksoverheid staat niet garant voor verlies van materiaal door medegebruikers. Een van de afspraken (4.22) uit het Noordzeeakkoord is dat er in het Noordzeeoverleg nader wordt gesproken over een collectieve verzekering in het kader van doorvaart en medegebruik.	Nee
013	54	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 116: “Het vaartuig moet hiertoe de geschikte eigenschappen bezitten” - Weinig specifiek, bijvoorbeeld IMCA keuring verplichten?	Dit heeft betrekking op een vissersvaartuig. Bij de aanvraag dient te worden aangegeven dat het schip veilig kan manoeuvreren in een windpark. Daar worden geen specifieke eisen aan gesteld anders dan die voortvloeien uit de visserijverordening of de visvergunning.	Nee
013	55	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 116 First come first serve: Hier schuilt wel een risico in dat ‘immature’ medegebruik initiatieven voorrang krijgen boven meer ‘mature’ initiatieven en dat daarmee het doel van zo efficiënt mogelijk randvoorwaarden creëren voor multifunctioneel ruimtegebruik i.c.m. windparken niet gehaald wordt. Als het Afwegingskader voldoende concreet de mogelijkheid geeft om initiatieven op mate van volwassenheid te toetsen, alvorens daarmee aan de slag te gaan met windpark operators, dan kan dit risico worden weggenomen.	Het betreft deels first come first serve. De Handreiking gebiedspaspoort zorgt ervoor dat ruimte voor verschillende soorten medegebruik beschikbaar is en blijft op de langere termijn. De verwachting is niet dat bij openstelling gelijk alle ruimte vol is en dat er geen mogelijkheden meer zijn voor nieuwe innovatieve initiatieven in een later stadium. Een activiteit waarvoor een vergunning is afgegeven moet binnen 3 jaar zijn geïnstalleerd en in gebruik zijn. Zo niet vervalt de vergunning. Dit voorkomt dat er onnodig ruimte wordt geclaimd binnen windparken.	Nee
013	56	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 117: verwijzing 80 Rapport BMT Maart 2020 > Kan dit rapport openbaar / beschikbaar gemaakt worden?	Dit rapport is beschikbaar op het Noordzeeloket.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	57	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 117: verwijzing 81 “De radius rondom de turbine is opgebouwd uit een 250 meter onderhoudszone en 250 meter veilige manoeuvreerruimte voor de grote onderhoudsschepen. In de 250 meter manoeuvreerruimte kunnen eventueel medegebruik activiteiten op de bodem plaatsvinden zoals natuurontwikkeling of vormen van passieve visserij.” - Verzoek om ‘of vormen van passieve visserij’ hier te schrappen. Lijnen, boeien, visserij materiaal etc. binnen de manoeuvreer en onderhoudszone zijn zeer onwenselijk en hebben een negatieve impact op het veilig opereren van een windpark.	In de tekst waarnaar wordt verwezen is duidelijk aangegeven dat het gaat om activiteiten die plaatsvinden op de bodem. Onduidelijk is op welke wijze vormen van passieve visserij onwenselijk zijn en een negatieve impact hebben op het veilig opereren van een windpark. Zolang er geen objecten aan het oppervlaktewater zijn binnen de manoeuvreerruimte, is het onduidelijk of genoemde activiteiten limiterend zijn. De tekst van het PNZ is als volgt aangepast: “In de 250 meter manoeuvreerruimte kunnen eventueel medegebruik activiteiten op de bodem plaatsvinden zoals natuurontwikkeling of vormen van passieve visserij. Deze en andere vormen van medegebruik mogen niet leiden tot vormen van obstructie in de manoeuvreerruimte door bijv. objecten aan het wateroppervlak.“	Ja
013	58	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 118, 10.3.4: stappen afwegingskader Stap 1 Vooroverleg > met wie? De overheid? Voorstel om dit middels een beschikbaar gestelde randvoorwaarden lijst vanuit de windpark eigenaren (OWOP) te doen. “Zo nodig worden ook andere belanghebbenden zoals de windparkexploitanten betrokken.” Op basis van de onderhoudszones geen directe raakvlakken te verwachten. De pre-beoordeling initiatief wordt door de overheid gedaan? Op basis waarvan wordt de beoordeling gedaan? Zou relevant zijn om hier ook de interface met het windpark mee te nemen om zo een veilige operaties voor zowel de medegebruikers als het windpark te garanderen. - Voorstel: gebieden die bestemd zijn voor natuurontwikkeling > geen andere medegebruik toestaan, anders komt deze ‘functie’ in de knel.	Het vooroverleg vindt plaats tussen de initiatiefnemer voor medegebruik in een windpark en het bevoegd gezag. Voor het aanvragen van een watervergunning voor een activiteit op de Noordzee en ook medegebruik in windparken is Rijkswaterstaat Zee en Delta het bevoegd gezag. De vergunningaanvraag wordt beoordeeld aan de hand van de relevante wet- en regelgeving en het afwegingskader medegebruik in windparken. In de toelichting (10.3.5) bij STAP 2 staat uitgelegd hoe de pre-beoordeling in zijn werk gaat. In de gebieden die zijn aangewezen in de Handreiking gebiedspaspoort voor natuurontwikkeling zullen geen andere medegebruik activiteiten plaatsvinden. De tekst in hoofdstuk 10.2 van het PNZ is hierop aangepast.	Ja
013	59	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 119: “Het kan gunstig zijn voor de goede inpassing van medegebruiksactiviteiten in het windpark om al vroeg in het proces in overleg te gaan met de windparkexploitant.” Wordt hiervoor een voorselectie gedaan door de overheid? Hoe wordt voorkomen dat een windparkexploitant overspoeld wordt met initiatieven? Een transparant overzicht op basis waarvan deze selectie wordt gemaakt door de overheid is van belang voor de windpark eigenaren en de toekomstige aanvragers. Hier zit een aandachtspunt. Omdat de gedetailleerde eisen niet bekend voor de verschillende soorten medegebruik, is het voor de windpark exploitant vanuit risicomanagement (Winwind is mooi voorbeeld) niet mogelijk om dit goed te beoordelen. Vooraf dienen daarom de gedetailleerde vergunningseisen bekend te zijn. Hierdoor wordt voorgekomen dat er sprake is van negatieve effecten of verhoogde risico’s voor het windpark. Operators hebben praktisch geen ruimte en capaciteit, vooral omdat het exploiteren van een windpark niet veel interveniërende, belendende/bijkomende, niet-direct-windpark-gerelateerde activiteiten toestaat. Het is van belang dag de overheid een regierol pakt bij het creëren van het kader voor medegebruik. Dat is dan ook de beste manier om de windsector mee te nemen in het gezamenlijk faciliteren van multifunctioneel ruimte gebruik op de Noordzee, een principe dat de windsector ook van harte onderschrijft. Stap 2.2 > natuurgebieden vrijwaren van ander gebruik. Consortia voor meervoudig medegebruik zou logisch zijn. Het beschreven proces kan concreter ingevuld worden.	Het is aan het bevoegd gezag om te beoordelen of een medegebruik activiteit vergund kan worden. De beoordeling van een vergunning vindt plaats op grond van relevante wet- en regelgeving en het afwegingskader medegebruik. Bij het vooroverleg over een activiteit van medegebruik wordt zo nodig ook de windparkexploitant betrokken. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 013-50 over stap 2.2.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
013	60	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 120: Verzekering voor eventuele schades ontbreekt in dit lijstje, toevoegen. “De opruimplicht geldt ook voor constructies en objecten die geplaatst worden in het kader van natuurontwikkeling.” - Visie overheid voor op lange termijn is gewenst. Moet een oesterrif verwijderd worden wanneer dat ontstaan is? Kunnen we minstens een onderzoeks- en uitzonderingsregeling treffen? Essentieel onderwerp om mee te nemen in het MONS programma.	Wat betreft de opruimplicht natuur: In het PNZ wordt in paragraaf 10.3.5 Toelichting bij de te nemen stappen aangegeven dat de opruimplicht ook geldt voor constructies en objecten die in een windpark worden geplaatst in het kader van natuurontwikkeling en dat, Indien zich in een windpark nieuwe waardevolle natuur ontwikkelt die bijdraagt aan een gezonde staat van de Noordzee, kan worden bezien of deze na de ontmanteling van het windpark kan blijven liggen. De zienswijze stelt dat hierover een langetermijnvisie van de overheid is gewenst en vraagt onder andere om het treffen van een onderzoeks- en uitzonderingsregeling. Het vraagstuk dat de zienswijze adresseert is relevant. Het zal worden meegenomen in de verdere vormgeving van natuurinclusiefbouwen-beleid, maar dit vergt nog tijd, omdat het raakt aan zowel internationale decommissioning-afspraken en aspecten van ruimtelijke planning en natuurbescherming.	Nee
013	61	PNZ - Hoofdstuk 10 – Beleids- en afwegingskader Pag. 127: Verwijderen van objecten, uitzondering voor natuurlijke materialen? Uitzondering wanneer opruimen dergelijke verstoring veroorzaakt op de natuur dat niet weghalen beter is. Voor kabels en leidingen is dit effectief al het beleid. Verzoek dit ook toe te passen bij natuur inclusief bouwen en natuurversterkende maatregelen.	In het PNZ staat in paragraaf 10.3.5 onder het kopje ‘opruimplicht en financiële zekerheid’: ‘Indien zich in een windpark nieuwe waardevolle natuur ontwikkelt die bijdraagt aan een gezonde staat van de Noordzee, kan worden bezien of deze na de ontmanteling van het windpark kan blijven liggen’. Dit geldt ook voor natuurversterkende maatregelen.	Nee
013	62	PNZ - Hoofdstuk 11 – Kennisontwikkeling en monitoring Pag. 131: Borging in MONS van genoemde onderzoeken in NZP 2022-2027 moet goed gecheckt worden. Op dit moment ontbreken er essentiële onderzoeken in het (concept) programma en de prioriteringstabel van het MONS.	De genoemde onderzoeksthema’s zijn de centrale thema’s van het MONS-programma van het Noordzeeoverleg op basis waarvan de prioritaire onderzoeksprojecten zijn opgesteld. Het MONS-programma is opgesteld door de NZO-partijen en vastgesteld door het NZO. Ook NWEA heeft als NZO-partij meegewerkt aan de opstelling van het programma en heeft als NZO-lid ingestemd met dit programma.	Nee
013	63	PNZ - Hoofdstuk 12 – Hoofdlijnen van beleid Pag. 134, 12.1: Opwekking duurzame energie: 55TWh i.p.v. 49TWh om doelstellingen te halen?	In het Klimaatakkoord is voor windenergie op zee een jaarlijkse bijdrage van 49 TWh afgesproken, te bereiken in 2030. Het kabinet heeft besloten de Nederlandse CO2-reductiedoelstelling op te hogen naar 55%, conform de aanscherping van de Europese CO2-reductiedoelstelling. Wat dit betekent voor de opgave voor windenergie op zee in 2030 wordt nader uitgewerkt. Daarover moet het kabinet nog besluiten.	Nee
013	64	PNZ - Inzake ‘Bijlage 2 Opruimplicht’ - Vallen WTGs onder overigen? - Wat is het verschil tussen Waterwet en Mijnbouwwet? - Onder mijnbouwwet lijkt de verplichting voor overige objecten te vervallen/er niet te zijn.	Het verschil tussen de opruimplicht Waterwet en Mijnbouwwet is beschreven in bijlage 2. Zoals gesteld in paragraaf 10.5.3 onder het kopje ‘verwijderen van objecten’ geldt een opruimplicht voor windturbineparken. Om er zeker van te zijn dat de turbines na het verstrijken van de vergunningstermijn kunnen worden verwijderd, is bij het afgeven van de vergunning een bankgarantie voor de opruimkosten verplicht (Waterwet overige objecten).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
014	1	De gemeenten zijn niet verantwoordelijk voor het beheer van rijkswater voor de waterrecreatie of voor voorzieningen voor de waterrecreatie in rijkswater en heeft volgens de Waterwet ook geen formele rol voor rijkswater. De provincie is verantwoordelijk voor de bevaarbaarheid (het vaarwegbeheer en nautisch beheer) van de provinciale vaarwegen op de door haar aangewezen wateren (binnen de dijken) en gemeenten hebben een zeer beperkte verantwoordelijkheid voor bevaarbaarheid. Daar hoort het rijkswater niet bij. Zoals de gemeenten ook niet verantwoordelijk zijn voor de waterkwaliteit en de natuur in het rijkswater. In de Nationale Omgevingvisie wordt waterrecreatie gezien als nationaal belang. In de toelichting is opgenomen “Ons oppervlaktewater is in het algemeen van voldoende kwaliteit voor veel gebruiksfuncties, zoals de productie van drinkwater, zwemmen (op zwemwaterlocaties) en andere vormen van waterrecreatie.” Wij verzoeken u daarom de bovenstaande teksten daarop te wijzigen/verduidelijken, wat betreft de verantwoordelijkheid van de gemeenten en provincies.	Zie beantwoording deelzienswijze 005-3.	Ja
014	2	Opmerking: de overige deelzienswijzen in zienswijze 014 waren identiek aan die van zienswijze 005. Deze staan daarom niet nogmaals apart opgenomen. Voor de beantwoording wordt u dan ook verwezen naar zienswijze 005.	Zie beantwoording zienswijze 005.	Nee
015	1	Programma Noordzee (PNZ) - Algemeen De uitgangspunten genoemd in de samenvatting om te komen tot: “ de juiste maatschappelijke balans om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem; internationale kaders; klimaatwet en milieutoestand” worden gedeeld door de watersportsector/zeegaande recreatievaart. De enorme opgave voor het te realiseren vermogen voor Wind op Zee met het daarbij behorende ruimtebeslag is de consequentie die geaccepteerd wordt [...]	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	2	PNZ - Algemeen [...] maar de uitgangspunten zoals verwoord in het Akkoord voor de Noordzee (NZA) gaan het Watersportverbond te ver. Refererend naar de tekst in de samenvatting: “Om stevig maatschappelijk eigenaarschap van de visie, ambitie en keuzes in het Noordzeebeleid voor de lange termijn te waarborgen, hebben het Rijk en de betrokken belangenorganisaties in 2020 onder onafhankelijk voorzitterschap het Akkoord voor de Noordzee gesloten. Dit Noordzeeakkoord brengt met afspraken over keuzes en beleid de strategische opgaven voor de energietransitie (uit het Klimaatakkoord), natuurherstel en een gezonde toekomst voor visserij op de Noordzee concreet en langdurig met elkaar in balans brengen. Daarbij wordt rekening gehouden met andere gebruikers zoals zeevaart, defensie, recreatie en zandwinning. Het Akkoord voor de Noordzee vormt samen met de internationale beleidsontwikkelingen en de NOVI de basis voor de beleidsvoornemens die in het Programma Noordzee 2022- 2027 zijn uitgewerkt.” zijn wij genoodzaakt – zoals ook bij eerdere gelegenheden is gedaan - op te merken dat: dit NZA tot stand is gekomen met een beperkt aantal betrokken belangenorganisaties daarin gesteld wordt dat er rekening gehouden wordt met (zeegaande) recreatie(vaart) maar niet wordt vermeld dat er helaas niet inhoudelijk met de belangenorganisaties overlegd is, waardoor de consequenties voor de zeegaande recreatievaart in de ogen van het Watersportverbond onvoldoende doordacht zijn en voor deze categorie zee scheepvaart zelfs risicoverhogend en onveilig kunnen zijn er tot onze spijt geen inspraak mogelijk is geweest bij het tot stand komen van het NZA, maar dit Akkoord nu wel integraal wordt opgenomen als de basis voor het Programma Noordzee de uiteindelijke Governance zoals voorgesteld in het NZA 1 op 1 is overgenomen in het uitvoeringsgerichte Noordzee-overleg met als consequentie dat de “Recreatie en Toerisme sector” ook hierbij niet rechtstreeks is vertegenwoordigd.	Aangezien de Rijkspartijen in het NZO het Noordzeeakkoord onderschrijven, zijn in het Programma Noordzee vergelijkbare beleidslijnen opgenomen. Toch is sprake van een zelfstandig beleidsdocument. De samenstelling van het NZO is geen onderwerp van dit PNZ, maar van het instellingsbesluit NZO. Voor het hier aangehaalde aspect van veiligheid wordt verwezen naar het antwoord op deelzienswijze 015-7. Voor het daar genoemde onderzoek is een brede groep van stakeholders en experts betrokken. De zeegaande recreatievaart was hier ook bij betrokken en heeft input geleverd. Die input is, samen met de input van andere experts, door de onderzoekers in de analyses meegenomen en meegewogen.	Nee
015	3	PNZ - Algemeen Daarbij de opmerking dat onder de paragraaf “Voortzetting Bestaand Beleid” er geen sub paragraaf is opgenomen voor “Recreatie en Toerisme”. Denk hierbij aan de belangen van Kusttoerisme, Chartervaart, Sportvisserij, Sportduiken en zeegaande recreatievaart.	In de samenvatting is onder ‘voortzetting huidig beleid’ de sector toerisme niet meegenomen. Recreatie zelf is geen nationaal belang , maar het recreatieve gebruik van de kust en de Noordzee is een belangrijk motief om daar een gezonde en veilige fysieke leefomgeving te bevorderen en te waarborgen. Het waarborgen van een gezonde en veilige fysieke leefomgeving is daarmee het nationale belang. Aan de samenvatting wordt toegevoegd onder bestaand beleid: ‘Gezonde en veilige fysieke leefomgeving: recreatie. De huidige opruimings- en bewustwordingscampagnes voor zwerfvuil zullen worden voortgezet.’	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	4	PNZ - Algemeen Bij herhaling hebben wij als vertegenwoordigers van de zeegaande recreatievaart bij het OFL aangedrongen op herziening van de aanpak van met name de Governance en de integrale afsluiting van de windparken. Met dit voorliggend uitgangspunt en daarmee de “industrialisatie” van alle ruimte binnen de windparken is het voorleggen van een zienswijze vanuit onze sector weinig zinvol indien dit uitgangspunt onverkort wordt gehandhaafd. Aangezien bij het opstellen van het Noordzee Akkoord de consequenties voor de scheepvaartveiligheid alleen zijn beoordeeld op de nabijheid van windparken en niet op de nabijheid en concentratie van kleine – en recreatieve scheepvaart worden deze in onderstaande zienswijze per paragraaf door ons nader toegelicht en gemotiveerd.	Het op consensus gerichte overleg in het NZO en de daarbij horende governance zijn geen onderwerp van het Programma Noordzee. Met het oog op de toenemende drukte en in lijn met de afwegingsprincipes van de NOVI is meervoudig ruimtegebruik uitgangspunt voor het PNZ. Om zowel doorvaart als medegebruik te faciliteren, kan in nieuwe windenergiegebieden geen sprake meer zijn van integrale doorvaart. Daarom is in het NZA afgesproken om doorvaart door windenergiegebieden mogelijk te maken met speciale doorvaartpassages.	Nee
015	5	PNZ - Paragraaf 1.5. Relatie met Internationale Verdragen en Richtlijnen Hier ontbreken UNCLOSS en IMO waarin Internationale richtlijnen zijn opgenomen ten aanzien van scheepvaartveiligheid en verkeersregels.	IMO en UNCLOS worden eerder genoemd in hoofdstuk 6.1.2. IMO wordt genoemd onder globaal, UNCLOS is daar nu ook genoemd.	Ja
015	6	PNZ - Paragraaf 5.3.2.Windenergie “De Wet windenergie op zee biedt het instrumentarium voor regie op de uitgifte van kavels voor windenergie op de Noordzee. Het instrumentarium maakt het mogelijk zorgvuldig belangen af te wegen, te voldoen aan de eisen van een gezond ecosysteem, de beschikbare ruimte efficiënt te gebruiken, kosten te reduceren en de uitrol van windenergie op zee te versnellen. De minister van EZK neemt op grond van de Wet windenergie op zee binnen een aangewezen gebied kavelbesluiten waarin de locatie specifieke voorwaarden voor de aanleg van een windpark op die kavel zijn vastgelegd. Een belangrijk onderdeel van het kavelbesluit is de toets van de natuuraspecten op grond van de Wet natuurbescherming” In de huidige tranche kavelbesluiten is specifiek rekening gehouden met “doorvaart in het windpark”. Bij de toets van de natuuraspecten en het als gevolg daarvan reserveren van een deel van het windpark als “natuurgebied” kan doorvaart worden toegestaan aangezien doorvaart de natuurwaarden niet verstoort. Dit is conform het uitgangspunt dat wordt gehanteerd voor wat betreft de doorvaart van recreatieve vaartuigen in de aangewezen Natura 2000 gebieden op de Noordzee.	Een windenergiegebied is geen natuurgebied. Om doorvaart door een windenergiegebied zowel overdag als ‘s nachts te kunnen toestaan, is doorvaart alleen mogelijk via doorvaartpasssages. In de Handreiking gebiedspaspoort worden binnen een windenergiegebied gebieden aangewezen voor natuurontwikkeling. Hier zullen geen andere activiteiten plaatsvinden. Doorvaartpassages liggen dus niet in gebieden die zijn aangewezen voor natuurontwikkeling. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 015-7.	Nee
015	7	PNZ - Paragraaf 5.3.2.Windenergie “Ook kijkt het kabinet in het kader van medegebruik naar de kansen die windparken bieden aan de ‘nieuwe blauwe economie’. Windparken zijn immers aanjagers van innovatieve technieken en lenen zich goed voor multifunctioneel ruimtegebruik, wat ook synergievoordelen met zich mee kan brengen. Functies die in principe met windparken kunnen samengaan zijn onder meer: aqua- en maricultuur, alternatieve vormen van visserij, natuurversterking, energiewinning uit zon en getijdenstromen, energieconversie en energieopslag door waterstofproductie” Bij het overleg over het concept gebiedspaspoort lijkt de discussie gedomineerd te worden door de “type” indeling van het beoogd medegebruik. Naast innovatie is ook economisch rendement een overweging. Het lijkt onwaarschijnlijk dat alle beschikbare ruimte rendabel te exploiteren is en bij het vastleggen van een gebiedspaspoort kunnen in onze optiek wel degelijk gebieden worden aangewezen waar doorvaart zowel mogelijk als zeer wenselijk is in verband met nabijheid doorgaande scheepvaartroutes. Het aspect veiligheid en risico mitigatie van vaarroutes voor kleine- en recreatieve scheepvaart is daarmee onvoldoende in beeld gebracht.	In de windenergiegebieden op zee zijn doorvaartpassages beschikbaar, die dag en nacht bevaarbaar zijn voor schepen kleiner dan 46 meter. Zie beleidskader doorvaart en medegebruik in hfst 10.1.3. In een FSA (Formal Safety Assessment) is het doorvaren in passages onderzocht, hierbij zijn de veiligheid en de risico’s voor de scheepvaart, waaronder kleine en recreatieve vaart in beeld gebracht. De conclusies uit het rapport ten aanzien varen in doorvaartpassages is dat: - de kans op aanvaringen van schepen met windturbines bijna halveert en - de kans op aanvaringen tussen schepen minimaal toeneemt. - Er bij doorvaart in passages meer schepen in de berm rond het windpark zullen varen ten opzichte van integrale doorvaart. Dit creëert een aantal lokale hotspots, waar het aantal verwachte schip-schip aanvaringen iets toeneemt, met name rond de “ingang/uitgang” van de passage. Het volledige rapport is beschikbaar op: Formal Safety Assessment - Doorvaart in passages in windparken - Noordzeeloket	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	8	PNZ - Paragraaf 5.3.6. Energie uit water en zon op zee “Gezien deze bevindingen en het Nederlandse energie-innovatiebeleid, dat is gericht op focus en massa, concludeert het kabinet dat op energie uit water geen Rijksbeleid zal worden gevoerd. In deze planperiode zijn daarom geen grootschalige gebieden voor offshore getijde-energie of golfslagenergie voorzien.” Geheel mee eens – zie onze reactie onder 5.3.2.	Uw inbreng wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee
015	9	PNZ - Paragraaf 5.3.6. Energie uit water en zon op zee “Het Rijk beschouwt de productie van elektriciteit uit zonne-energie op zee als de meest interessante optie naast windenergie op zee. Zonnevelden op zee kunnen, naarmate hun oppervlakte toeneemt, een elektrisch vermogen van betekenis produceren en daarmee op de middellange termijn een waardevolle bijdrage leveren” Voor zonne-energie op zee zijn drijvende platformen/installaties benodigd. De verankering van deze installaties is in onze ogen zeer kritisch. Immers bij losraken en op drift raken zullen dergelijke objecten onmiddellijk gevaar voor de scheepvaart opleveren. Daarbij zijn drijvende installaties in de directe nabijheid van scheepvaartroutes en corridors een extra gevaar indien een schip op drift/ onklaar raakt. Het risico van aandrijving is immers vele malen groter dan bij een enkele turbine fundatie. Voor zeegaande schepen worden stringente constructie eisen gesteld. Welke eisen gaat de overheid stellen aan dergelijke installaties?	Voor zon op zee wordt op dit moment enkel het wegnemen van barrières beoogd, zodat dit vanaf 2030 een optie zou kunnen zijn, wanneer de technologie verder is ontwikkeld. Dit conform de Routekaart zon op water. Veiligheidsaspecten zijn in de Routekaart zon op water ook expliciet benoemd als aandachtspunt: “Het is een voorwaarde dat de veiligheidsrisico’s bij het toevoegen van zon-PV in een windpark in dezelfde orde van grootte liggen als die van andere offshore-toepassingen.”	Nee
015	10	PNZ - Paragraaf 5.3.6. Energie uit water en zon op zee “In de planperiode 2022-2027 worden de eerste proefprojecten op grote schaal (1 MW met doorgroei naar 100 MW) verwacht, vermoedelijk binnen Offshore Windpark Egmond aan Zee, het Prinses Amaliawindpark, Luchterduinen, Hollandse Kust (noord) en Borssele” Dit is geheel in strijd met de laatste bekendmakingen van Rijkswaterstaat waarbij gesteld is dat de windparken Egmond aan Zee en Prinses Amalia geopend blijven voor doorvaart.	De tekst over OWEZ en PAWP is verwijderd. Deze parken blijven geopend voor doorvaart voor schepen < 24 meter en vissen met een hengel. Gezien de looptijd van de vergunningen en de beperkte ruimte tussen de turbines in deze windparken wordt hier geen grootschalig medegebruik verwacht. Naar verwachting zullen in Borssele de eerste proefprojecten op grote schaal gaan plaatsvinden.	Ja
015	11	PNZ - 6. Zeescheepvaart. “De toename van het aantal windparken op de Noordzee leidt potentieel tot minder manoeuvreerruimte, en tot verdichting van het scheepvaartverkeer. Het risico op schade aan schepen en bemanning, infrastructuur en milieu kan daardoor toenemen. Uitgaande van het bestaande routeringstelsel is in 2013 besloten dit risico al in de planfase van de aanleg van windparken te beperken door toepassing van het zogenaamde ‘Ontwerpcriterium veilige afstanden tussen scheepvaartroutes en windparken op zee’ (zie bijlage 3)”. Dit is geheel correct; echter bij het aanbieden van het “Advies Scheepvaartroutekaart 2023” door de Scheepvaart Adviesgroep Noordzee (SAN) werd er van uitgegaan dat kleine- en recreatieve scheepvaart gebruik maakt van de mogelijkheid van doorvaart van de windparken. Met de beoogde integrale afsluiting verandert de uitgangssituatie.	Zie beantwoording deelzienswijze 015-7.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	12	PNZ - 7.6 Gezonde en veilige fysieke leefomgeving: recreatie 7.6.1 Huidig gebruik en ontwikkelingen “De recreatievaart met particuliere zeil- en motorboten en de chartervaart zijn belangrijke activiteiten op de Noordzee. Voor de recreatievaart zijn de toegankelijkheid van voldoende en goed gefaciliteerde havens langs de Noordzeekust, de ruimte op zee en de veiligheid belangrijke beleidsaspecten. Ook sportvissers (recreatieve visserij met hengels) zijn in toenemende mate actief op zee. Ze vissen vanaf de oever, vanuit kleine boten en vanaf charterboten. Voor sportduikers zijn scheepswrakken geliefde doelen. Dicht bij de kust heef zich een scala aan recreatieactiviteiten ontwikkeld: varen, surfen, waterskiën, zwemmen en daarnaast uiteenlopende strandactiviteiten. De verwachting is dat zee en kust in de toekomst steeds intensiever zullen worden gebruikt voor diverse vormen van vrijetijdsbesteding. De recreatie op de Noordzee wordt beïnvloed door (het toenemend ruimtegebruik van) andere gebruiksfuncties. Zonder speciale maatregelen zou de recreatievaart, vanwege de ligging van de windparken, steeds meer gebruik moeten maken van routes voor de reguliere scheepvaart. Alvorens de schippers militaire oefengebieden doorkruisen, moeten ze de scheepvaartberichten in de gaten houden.” Geheel eens met het gestelde in deze paragraaf die attendeert op de noodzaak voor “speciale maatregelen”. Als aanvulling willen wij graag attenderen op het feit dat: - bij de uitvoering van risico analyses de data voor de recreatievaart gebaseerd zijn op AIS data. AIS is geen verplichte uitrusting voor zeegaande recreatie vaartuigen en derhalve ontstaat een incompleet beeld voor wat betreft aantallen recreatie vaartuigen en hun meest gekozen routes - de verwachting is dat gebruik van AIS aanzienlijk zal toenemen vanwege een belangrijke bijdrage aan veiligheid op zee en de aanwijzing van de Nederlandse Overheid dat AIS verplicht dan wel dringend aanbevolen is bij doorvaart van windparken. - de nu voorgestelde corridors voor doorvaart in de praktijk voor zeilende recreatievaartuigen beperkt bruikbaar zullen zijn vanuit zeemanschappelijke overwegingen , waardoor de druk op de ruimte naast de doorgaande scheepvaartroutes alleen maar toe zal nemen.	Zie beantwoording deelzienswijze 015-7.	Nee
015	13	PNZ - 7.6.3 Beleid “De toenemende recreatie op zee en aan de kust kan gevolgen hebben voor het mariene eco- systeem. Recreatievaartuigen en cruiseschepen stoten broeikasgassen uit. Recreatie kan leiden tot zwerfafval dat in de duinen en in zee terechtkomt” Dit statement geeft een verkeerde voorstelling van zaken: - Recreatie aan de kust geeft zonder meer druk op het strand en de duinen en vraagt om gericht beleid en educatie middels gedragscodes en handhaving. - Cruiseschepen vallen als bedrijfstak onder “zeevaart” en niet onder recreatie. - Recreatievaartuigen op zee zijn veelal zeilend of vissend en zullen maar zeer beperkt broeikasgassen uitstoten, ook vanwege de geringe motorvermogens. Voor wat betreft vervuiling kan verder worden vastgesteld dat de zeegaande recreatievaart een groot respect voor de omgeving kent; er diverse gedragscodes actief en succesvol zijn en dat voor jachthavens afval voorzieningen zijn voorgeschreven conform ISO standaard 13687.	Wat betreft uw opmerking over gericht beleid en educatie, in hetzelfde hoofdstuk in het PNZ staat in grote lijnen beschreven dat er bewustwordings- en opruimcampagnes zijn. Aangaande de classificatie van cruiseschepen: Het onderwerp van dit hoofdstuk is de ‘Gezonde en veilige fysieke leefomgeving’ waar veel verschillende vormen van recreatie belang bij hebben. Dit hoofdstuk is geen beschrijving van de bedrijfstak recreatie. Ook cruises hebben belang bij een gezonde leefomgeving, ook al horen zij officieel bij de bedrijfstak zeevaart, maar ze hebben met hun uitstoot ook een negatief effect op het milieu. Ten slotte: de zeegaande recreatievaart kent een groot respect voor de omgeving, er zijn diverse gedragscodes actief en voor jachthavens zijn afval voorzieningen voorgeschreven. Aansluitend op de huidige tekst ‘Daarom zijn er bewustwordings- en opruimcampagnes en werkt het Rijk met provincies en gemeenten verder aan het beleid voor de circulaire economie’ is de volgende zin toegevoegd: ‘Daarnaast gelden voor de zeegaande recreatievaart verschillende gedragscodes en zijn er in jachthavens afval voorzieningen voorgeschreven.’	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	14	PNZ - 7.6.3 Beleid “Het beleid voor de recreatievaart als deelnemer aan het scheepvaartverkeer is beschreven in hoofdstuk 6. Hoofdstuk 9 beschrijft de ruimtelijke ordening van de Noordzee, waarbij ook de belangen van de recreatie zijn meegewogen. Hoofdstuk 10 gaat specifiek in op het beleidskader voor doorvaart en medegebruik van windparken.” Deze paragraaf is onjuist en geeft ook een verkeerde voorstelling van zaken: Hoofdstuk 6 kent geen specifiek beleid voor zeegaande recreatievaart als deelnemer aan het scheepvaartverkeer. Zoals eerder opgemerkt: - is er bij het “Advies Scheepvaartroutekaart 2023” door de Scheepvaart Adviesgroep Noordzee (SAN) van uitgegaan dat kleine- en recreatieve scheepvaart gebruik maakt van de mogelijkheid van doorvaart van de windparken. - zijn de tot op heden uitgevoerde risicoanalyses gebaseerd op incidenten met betrekking tot aanvaring van een individuele turbinefundatie, waarbij de schade veroorzaakt door een recreatievaartuig korter dan 24 meter als niet significant voor de turbine installatie werd beschouwd, - is er geen risicoanalyse beschikbaar ten aanzien van de te verwachten verkeersstromen in de corridors - zijn er geen risico inschattingen beschikbaar ten aanzien van de additionele risico’s die gepaard gaan met drijvende installaties binnen de windparken al dan niet grenzend aan een corridor - is er geen aandacht gegeven aan de expert opinion van de zeegaande recreatievaart sector (waaronder het Watersportverbond) dat de corridors slechts beperkt gebruikt kunnen worden uit zeemanschappelijke overwegingen. In Hoofdstuk 9 “Ruimtelijke ordening” wordt op geen enkele wijze een afweging gemaakt voor benodigde ruimte voor Recreatie(vaart) en Toerisme. In Hoofdstuk 10 wordt wederom het beleidskader uit het NZA gepresenteerd waar met regelmaat onze visie op gegeven is zonder te worden gehoord!	Zie ook beantwoording deelzienswijze 015-7. Het Watersportverbond is in diverse expertsessies gehoord, waaronder de expertsessie in het kader van de uitgevoerde FSA over doorvaart in passages op 3 november 2020. Er is, mede op basis van de inbreng van andere deelnemers aan deze expertsessies, een andere belangenafweging gemaakt. Het beleidskader doorvaart en medegebruik hfst 10.1 zal worden aangepast zodat de afweging voor de keuze voor doorvaart in passages wordt verduidelijkt. De risicoanalyse ten aanzien van de te verwachten verkeersstromen maakt onderdeel uit van de FSA. Risico’s ten aanzien van drijvende installaties is besproken tijdens de expertsessie over Mitigerende Maatregelen Inrichting doorvaartpassages op 16 september, maar waarschijnlijk is nader onderzoek nodig.	Ja
015	15	PNZ - 9.6 Maritieme Ruimtelijke Planning: internationale samenwerking “Internationale samenwerking in het maritiem ruimtelijk planningsproces is gericht op het waarborgen van ‘de coherentie en coördinatie van de maritieme ruimtelijke plannen in de hele betrokken mariene regio Doelstellingen van de werkgroep zijn o.a.: - te werken aan het bereiken van coherente strategieën en plannen over de grenzen heen ten behoeve van een efficiënt en optimaal gebruik van de Noordzee; - samen te werken ten behoeve van het uitwisselen en het generen van nieuwe data en informatie, relevant voor grensoverschrijdende aspecten die in maritieme planning aan de orde komen (zoals vermeld onder meer in het netwerk van milieu beschermde gebieden, scheepvaartroutes en routeringsmaatregelen, bepalen van veilige afstanden tussen gebruikers op zee, kabels en leidingen); - ervaringen en best practices uit te wisselen” Het verdient aanbeveling om hier ook eenduidige afspraken voor wat betreft doorvaart windparken bij op te nemen. Bekend is dat de Deense-, Duitse- en Engelse windparken op de Noordzee opengesteld zijn voor (integrale) doorvaart.	De Nederlandse overheid is van plan doorvaartpassages in windparken open te stellen voor een groot deel van de recreatievloot (tot 46 meter). De aanbeveling van de indieners om in internationaal verband eenduidige afspraken voor doorvaart van windparken te adresseren is overgenomen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	16	PNZ - 10.1 Beleidskader doorvaart en medegebruik in windenergie-gebieden op de Noordzee “Doorvaart Het beleid voor 2022-2027 staat doorvaart in windenergiegebieden alleen toe in speciaal aangewezen doorvaartpassages. Dat betekent een tweerichtingsverkeersstelsel waar scheepvaart onder voorwaarden het windenergiegebied kan passeren. De uiteindelijke ligging en oriëntatie van de nieuwe doorvaartpassages moeten per windenergiegebied verder worden uitgezocht, onder andere door het verzamelen en analyseren van vaarbewegingen van de visserij en de recreatievaart. Daarbij geldt dat doorvaartpassages zoveel mogelijk corresponderen met bestaande vaarroutes naar en vanuit havens, belangrijke visgronden en met de routes van de recreatievaart. Aanvullend worden de doorvaartpassages zoveel mogelijk gebundeld met onderhoudszones voor kabels en leidingen, die in de meeste situaties ook oostwest zijn georiënteerd” Het hierboven verwoorde beleid staat haaks op de ontwikkelingen van de laatste 10 jaar waarbij: - op basis van afweging van veiligheidsbelangen (integrale) doorvaart gezien werd als de juiste oplossing om de diverse verkeersstromen te scheiden. Dit in analogie met de Deense-, Duitse- en Engelse windparken in de Noordzee, - een pilotproject is opgezet om (integrale) doorvaart te monitoren bij de drie bestaande windparken voor de Hollandse Kust bij IJmuiden, - voor deze pilot gedragsregels zijn opgesteld , die in het algemeen goed zijn nageleefd - het aan het IDON aangeboden evaluatie rapport geen noodzaak ziet om doorvaart tegen te gaan (zie Bijlage) Daarbij wordt opgemerkt dat: - de nu voorgestelde corridors als logica kennen dat deze boven kabels/pijpleidingen liggen waar in de nabijheid geen windturbines kunnen worden geplaatst vanwege de benodigde onderhoudsruimte. - geen gehoor gegeven wordt aan onze expert opinion dat deze corridors maar beperkt bruikbaar zullen zijn voor met name de zeilende recreatievaart, - de verwachte verkeersstroom in deze corridors het risico op aanvaring vergroot.	Zie beantwoording deelzienswijze 015-7 en 015-14.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	17	PNZ - 10.1 Beleidskader doorvaart en medegebruik in windenergie-gebieden op de Noordzee “De doorvaartpassages moeten veilig worden ingericht. ‘Veilig’ wil zeggen: duidelijk gemarkeerd, met voldoende afstand tot windturbines en met voldoende breedte voor tweerichtingsverkeer. Het ontwerp van de doorvaartpassage dient als uitgangspunt voor de veiligheidsstudie. Het verloop van de doorvaartpassages moet tot zo weinig mogelijk koerswijzigingen voor de doorvarende schepen leiden. En de in- en uitgangen van de doorvaartpassages moeten zo haaks mogelijk op de bestaande scheepvaartroutes aansluiten. De in uitvoering zijnde veiligheidsstudie zal uiteindelijk uitwijzen hoe doorvaart via de passages het best kan verlopen. Zo nodig zullen daarvoor (extra) veiligheidsmaatregelen worden getroffen. Het gebruik van de doorvaartpassages wordt toegestaan voor schepen tot 46 meter. Zo zijn ze geschikt voor de kottervloot van de visserij en een groot deel van de recreatievloot. Schepen mogen ook ’s nachts gebruik maken van de doorvaartpassages, mits ze hiervoor zijn toegerust. De doorvaartpassage is primair bedoeld om het windenergiegebied zo snel en efficiënt mogelijk te kunnen passeren. Het is dan ook niet toegestaan hinderlijk (vaar)gedrag te vertonen dat de doorvaart belemmert. Onder uiteenlopende (weersomstandigheden geldt onverkort het principe van goed zeemanschap voor het bepalen of het veilig is door een doorvaartpassage te varen.” Wederom wordt vastgesteld dat ongeacht wat de eerdere bevindingen zijn de windparken gesloten zijn voor doorvaart met uitzondering van de corridor/passage. Wij blijven van mening dat: - algehele afsluiting van alle beschikbare ruimte binnen windparken een onjuist uitgangspunt is, - onderscheid gemaakt kan worden tussen “doorvaart belemmerend” en “niet doorvaart belemmerend” medegebruik, - ruimte gereserveerd voor natuurbehoud zonder meer gecombineerd kan worden met doorvaart, - ruimte voor medegebruik gevonden kan worden in die delen van de windparken die niet primair bijdragen aan benodigde ruimte voor recreatievaart, - de afgesloten windparken boven de Wadden eilanden als eerste gereserveerd kunnen worden voor doorvaart belemmerend medegebruik.	Zie beantwoording deelzienswijze 015-7 en 015-14.	Nee
015	18	PNZ - 10.1 Beleidskader doorvaart en medegebruik in windenergie-gebieden op de Noordzee “Het Rijk hecht aan eenduidige doorvaartregels voor de scheepvaart op de Nederlandse Noordzee, ook al zijn deze internationaal nog niet geharmoniseerd” Het is aan te bevelen om deze internationale afstemming vast te leggen voordat de Nederlandse windparken worden afgesloten voor doorvaart. Er is op geen enkele wijze aangetoond dat er een noodzaak is om alle ruimte binnen de windparken af te sluiten. Met de huidige plannen voor de Nederlandse ontwikkeling van Wind op Zee wordt een zeer groot areaal afgesloten dat aan de zeegaande recreatievaart/kleine scheepvaart veel koers beperkingen gaat opleggen en daarmee in voorkomende gevallen zal noodzaken tot een langer verblijf op zee dan wel een langdurig verblijven in de directe nabijheid van (grote) zeescheepvaart. Hiermee wordt de veilige vaart op zee voor de zeegaande recreatievaart/kleine scheepvaart onnodig risicovoller gemaakt.	Zie beantwoording deelzienswijze 015-7 wat betreft de doorvaart. Ten aanzien van een langer verblijf op zee: de afstand van Breskens tot de havens Felixstowe / Ipswitch / Harwich / Southwold / Lowestoft in Engeland bedraagt ongeveer 98 NM, afhankelijk van bestemming en windrichting. Het verschil in afstand bij omvaren en het niet gebruiken van de corridor Borssele bedraagt 4,0 NM op een totale afstand van 98 NM, afhankelijk van windrichting, windsterkte, en bestemming. Het verschil in omvaar uren bedraagt 1,0 uur (bij een gemiddelde snelheid van 4 knopen) op een totale vaartijd van 25 uur, afhankelijk van windrichting, windsterkte, en bestemming.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
015	19	PNZ - SAMENVATTING ZIENSWIJZE MET CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN De (internationale) zeegaande recreatievaart is van mening dat er in het Nationaal Waterplan/Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 onvoldoende rekening wordt gehouden met de negatieve gevolgen van de aanbevelingen uit het Noordzee Akkoord ter zake doorvaart en medegebruik. Tot nu toe heeft het NZA en de uitwerking daarvan in het Noordzee Overleg de belangen van bestaande gebruikers van de Noordzee als internationale zeegaande recreatievaart niet meegenomen in de ontwikkeling van het beleid over doorvaart en medegebruik windparken. De positieve ervaringen met vrije doorvaart in de wind parken van de landen grenzend aan de Noordzee zijn niet meegenomen bij de ontwikkeling van beleid. Het gaat om de windparken op de Noordzee/ EEZ's in Duitsland, Denemarken, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk. Het NZA negeert de positieve ervaringen van vrije doorvaart voor de kleine scheepvaart tijdens de pilot (2018 en 2019) in de huidige parken (Amalia, Luchterduinen en Egmond aan Zee) en de risico analyses opgesteld door Marin. Ook is genegeerd het evaluatie rapport doorvaart windparken opgesteld door RWS (datum: 26 maart 2020, zie desbetreffende samenvatting/conclusies in BIJLAGE). Het NZO negeert vooralsnog de aanbevelingen van het maritieme cluster waarin gepleit wordt voor een eensluidend beleid voor doorvaart en medegebruik van windenergie gebieden voor de internationale recreatievaart. Onze concrete aanbevelingen voor een ander beleid met betrekking tot doorvaart en medegebruik zijn hiervoor verwoord bij het gestelde ten aanzien van paragraaf 10.1.	Het Rijk streeft naar eenduidige doorvaartregels voor scheepvaart op de Nederlandse Noordzee, ook al zijn deze internationaal nog niet geharmoniseerd. Dit betekent dat de uitgangspunten voor doorvaart in principe opgaan voor alle windparken, met de mogelijkheid hiervan onder bijzondere omstandigheden af te wijken. Offshore Windpark Egmond aan Zee en Prinses Amalia Windpark blijven voorlopig opengesteld volgens de huidige voorwaarden die in het besluit van algemene strekking zijn vastgelegd. Zie voor de overige aspecten van uw samenvatting de beantwoording van uw andere deelzienswijzen.	Nee
015	20	Tot slot: deze zienswijze beperkt zich tot de eigen sector. Onze verwachting is dat de Recreatie Sector, Sportvisserij en Sportduikers aanvullende argumenten zullen voorleggen.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
016	1	Onze zienswijze is hoofdzakelijk geschreven in de context van de nationale opgave om de klimaatdoelstellingen te realiseren. Om de klimaatdoelstellingen te halen, vindt onder meer de energietransitie plaats naar duurzame energie. Voor een duurzaam energiesysteem dat betrouwbaar, schoon, betaalbaar, veilig en ruimtelijk inpasbaar is, zijn CO2-vrije gassen onmisbaar. CO2-vrije waterstof is daarin een noodzakelijke schakel. De Noordzee speelt een sleutelrol in het realiseren van een klimaatneutraal energiesysteem dat betrouwbaar en betaalbaar is. De Kop van Noord-Holland in het algemeen en de gemeente Den Helder in het bijzonder, kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
016	2	In de Havennota 2020-2030 van het Rijk wordt de potentie van de Kop van Noord-Holland al onderschreven:" Ondanks dat Den Helder geen haven van nationaal belang is in de economische zin, gaat het hier wel om een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie gezien de combinatie van civiele en defensiebelangen. De haven van Den Helder is immers de thuishaven van de Koninklijke Marine en de Kustwacht. Defensie is, gezien het Defensie belang, aangewezen als Rijkshavenmeester op grond van de Scheepvaartverkeerswet. Met offshore en inzet op waterstof is er, door combinatiemo-gelijkheden waarover in de Kabinetsvisie op waterstof wordt gesproken, potentie voor verdere ontwikkeling in de Kop van Noord-Holland." Om de geschetste potentie van de haven van Den Helder en de Kop van Noord-Holland ten volle te benutten is ook een goede bereikbaarheid over water van groot belang.	Een uitstekende infrastructuur en een goed verknoopt transportnetwerk is van belang voor een goede bereikbaarheid. Het NWP besteedt hier de nodige aandacht aan.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	3	Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 Aanlanding kabels en leidingen vanaf de Noordzee, pagina 29, kaart 2: Overzichtskaart waterbeleid en uitvoering: Concreet voorstel: Den Helder opnemen in het NWP op kaart 2, pagina 29 als voorkeurstracé voor kabels en leidingen; en in het PNZ, kaart 1, pagina 5 als huidig aanlandingspunt leidingen. Daarnaast biedt de regio Kop van Noord-Holland, en in het bijzonder Den Helder, de ruimte om, aansluitend op de bestaande aanlandingslocatie van het leidingentracé de mogelijkheid om een proefproject op te zetten om elektrolyse op zee mogelijk te maken. Toelichting: zie toelichting bij deelzienswijze 009-1 (identiek)	Naar aanleiding van uw zienswijze is Den Helder opgenomen als aanlandingspunt voor kabels en leidingen op kaart 1 van het PNZ (huidig gebruik van de Noordzee). Den Helder is echter niet opgenomen als voorkeurstracé op kaart 2 van het NWP. Een voorkeurstracé geeft vanuit het perspectief van zandwinning aan dat als er kabels en leidingen worden gelegd, bij voorkeur dat tracé wordt gebruikt, omdat dit weinig impact heeft op nog te winnen zandvoorraden met een goede kwaliteit. In de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee (VAWOZ) 2040 wordt de kop van Noord-Holland wel meegenomen als één van de mogelijke aanlandlocaties voor kabels en pijpleidingen. Uiteindelijk wordt in het VAWOZ-traject besloten of er wel of niet ruimtelijke procedures worden gestart om een kabel of pijpleiding naar de kop van Noord-Holland aan te leggen. Den Helder zal daar naar verwachting op de langere termijn ook een rol in hebben. De reden dat Den Helder niet is meegenomen in de verkenning 2030 is dat er geen (380kV) hoogspanningsstation/ verbinding aanwezig is en waterstofproductie op zee niet op deze schaal als kosteneffectief wordt gezien tot 2030. Na 2030 zou dit wel het geval kunnen zijn wat nader verkend wordt als onderdeel van VAWOZ 2031-2040.	Ja
016	4	Ontwerp NWP Figuur bladzijde 41 . Klimaatadaptatie: figuur 7. Concreet voorstel: Toevoegen: Schade aan bebouwing door hevige regenval.	Uw voorstel wordt onderschreven en is toegevoegd aan de infographic.	Ja
016	5	Ontwerp NWP Overstromingsrisicobenadering (Ontwerp NWP Deel A, pagina 55) Pag 55: Als basis voor het bereiken van de doelen van het waterveiligheidsbeleid gelden sinds 1 januari 2017 nieuwe veiligheidsnormen voor de primaire waterkeringen. De normen zijn gebaseerd op een Overstromingsrisicobenadering. Dit betekent dat niet alleen de kans van een overstroming wordt bekeken, maar ook de mogelijke gevolgen (schade en dodelijke slachtoffers) van een overstroming. De gevolgen hangen sterk af van de locatie waar een dijkdoorbraak plaatsvindt. Hoe groter het potentiële gevolg, hoe hoger de norm voor een waterkering. Dit maakt het mogelijk gerichter te investeren in de waterveiligheid. De veiligheidsnormen voor de primaire waterkeringen worden uitgedrukt in een overstromingskans per dijktraject. Concreet voorstel: Voor de Waddeneilanden geldt bij overstroming een evacuatiefractie van 0. Wordt hier bij de Overstromingsrisicobenadering rekening mee gehouden? Indien dit niet het geval is behoeft dit aanpassing.	Bij het bepalen van de normhoogte voor de Waddeneilanden is een evacuatiefractie van 0 gebruikt. Hier is dus rekening mee gehouden en aanpassing is niet nodig.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	6	Ontwerp NWP Goed verknoopt (vaar)wegennetwerk Blz. 96 De Zijpersluis in het Schagerkoggekanaal is vanwege een vaardieptebeperking niet geschikt voor bevaren met de CEMT II klasse. Deze kunnen slechts beperkt gebruik maken van dit kanaal: een vergunning is nodig. In het NWP staat iets verderop (blz. 99) "dat er wordt gestuurd op onder andere het in stand houden, uitbreiden en goed verknopen van de nationale, regionale en lokale (vaar)wegen en het verbeteren van de (multi)modale knooppunten." Zie ook 15 Vlot en veilig over water, blz. 163, Kaart 13, fragment het Schagerkanaal. Dat is respectievelijk schepen CEMT-klasse I en een lichtere klasse (Geen CEMT-indeling). De kaart 13 is niet in overeenstemming met de gegevens van de provincie Noord-Holland en van RWS. Concreet voorstel: Expliciet aandacht voor dit knelpunt.	De foutieve weergave van de CEMT Classificering in kaart 13 Classificering is gecorrigeerd en aangepast op CEMT-klasse 0 Schagerkoggekanaal.	Ja
016	7	Ontwerp NWP Scheepvaart: Verbinding Noordzee – Den Helder (pagina 98 + kaart) In de Havennota 2020-2030 (pagina 9) wordt Den Helder benoemd als zijnde een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie: "Ondanks dat Den Helder geen haven van nationaal belang is in economische zin, gaat het hier wel om een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie gezien de combinatie van civiele en defensiebelangen. De haven van Den Helder is immers de thuishaven van de Koninklijke Marine en de Kustwacht. Defensie is, gezien het Defensiebelang, aangewezen als Rijkshavenmeester op grond van de Scheepvaartverkeerswet." Gelet op het nationale belang van de Rijkszeehaven zou dat het aanwijzen van de vaarverbinding Noordzee – Den Helder als Hoofdvaarweg rechtvaardigen. Voor wat betreft de diepgang van de vaarweg Noordzee – Den Helder v.v. gaan wij ervan uit dat de bereikbaarheid van de haven voor Defensie te allen tijde blijft gegarandeerd. Concreet voorstel: de vaarverbinding Noordzee – Den Helder aan te wijzen als Hoofdvaarweg.	Uw voorstel wordt niet overgenomen. Het onderscheid hoofdtransportas, doorgaande en overige hoofdvaarweg, en overige vaarweg is geïntroduceerd in het Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer uit 1988 en nog steeds actueel. Daarom is gekozen in kaart 9 voor de betreffende definitie voor de vaarweg.	Nee
016	8	Ontwerp NWP Verbinding Amsterdam Kornwerderzand (pagina 98/ pagina 262) De verbinding Amsterdam – Kornwerderzand (IJsselmeer) staat nu aangemerkt als overige vaarweg. Er wordt gewerkt aan een verlenging en verbreding van de sluis bij Kornwerderzand. Dit zal meer en grotere schepen aantrekken zowel van Den Helder/ Harlingen naar Amsterdam als van de Waddenzee naar Kampen. Dit rechtvaardigt een aanwijzing als hoofdvaarweg. Ook in het kader van toekomstige projecten gericht op CO2-opslag en transport zou de aanwijzing van hoofdvaarweg gerechtvaardigd zijn. Aanvoer van CO2 is bijvoorbeeld mogelijk middels binnenvaartschepen via het IJsselmeer en de vaargeul tussen Kornwerderzand en Den Helder. Zowel de vaargeul Kornwerderzand – Den Helder en de vaargeul Kornwerderzand – Amsterdam zijn van economisch belang voor Port of Den Helder en spelen een rol in (het op gang brengen van) de energietransitie en specifiek de waterstofeconomie. Concreet voorstel: de verbinding Amsterdam – Kornwerderzand aan te wijzen als hoofdvaarweg.	Uw voorstel wordt niet overgenomen. Het onderscheid hoofdtransportas, doorgaande en overige hoofdvaarweg, en overige vaarweg is geïntroduceerd in het Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer uit 1988 en nog steeds actueel. Daarom is gekozen in kaart 9 voor de betreffende definitie voor de vaarweg.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	9	Ontwerp NWP: Energietransitie en verduurzaming, sub Innovatieve technieken energietransitie (pagina 119) Graag zouden wij zien dat er in de (directe) nabijheid van de haven ruimte op zee (Noordzee en/of Waddenzee) wordt aangewezen, die gebruikt kan worden als pilotlocatie voor nieuwe technologieën voor opwekken van mariene energie, zoals getijden- en golfslagenergie, zeewier etc. Dit sluit aan op hetgeen hierover is opgenomen in de Agenda voor het Waddengebied 2050 (pagina 51 onder 7) ten behoeve van de Waddenzee/ Noordzeekustzone over experimenteerruimte voor energetische innovaties. Daarnaast heeft de Tweede Kamer met twee moties voor het zomerreces van 2021 steun gegeven aan het subsidiabel maken van innovatieprogramma's en grootschalige demonstratieprojecten voor energie uit water. Het aanwijzen van gebieden hiervoor in de Noordzeekustzone zou hier een (grote) toegevoegde waarde hebben. Wij zouden u dan ook willen uitnodigen om samen met de regio in gesprek te gaan om te bezien wat nodig is om te komen tot aanwijzing van deze gebieden, die ook aansluiten op de ontwikkelingen in de Regio Deal Maritiem Cluster Kop van Noord-Holland en het Maritiem Cluster.	De motie van het lid Stoffer c.s. van 8 juli 2021 is aangenomen tijdens het debat over de gezamenlijke EZK-IenW brief (DGKE-E / 21011856) aan de Tweede Kamer over de Verkenning Elektriciteit uit Water. In de brief is gesteld dat bestaand beleid over elektriciteit uit water vooralsnog niet wordt aangepast, waarbij aangetekend dat op sommige onderdelen nog nader onderzoek nodig is. Momenteel wordt samen met kennisinstituten bepaald welke vragen waar belegd worden. Gezien de drukte in het Noordzee(kust)gebied is het noodzakelijk een gedegen plan te hebben voor demonstratieprojecten. Dat is er nog niet. Meer kennis en inzicht is nodig om te bepalen of, en zo ja waar, pilots en grootschalige demonstratieprojecten aangewezen kunnen worden, zeker gezien de verwachte impact van een aantal (grootschalige) voorstellen op waterveiligheid, ecologie en andere gebruiksfuncties. Hierover kan (mogelijk binnen bestaande samenwerkingsverbanden) dan ook een gesprek met de regio Kop van Noord Holland worden gevoerd.	Nee
016	10	Ontwerp NWP Pagina 275, tabel 6 Onderhoudsafmetingen vaargeulen De Waddenzeehavens (waaronder Port of Helder) zijn door ondertekening van de Agenda voor het Waddengebied betrokken bij de bereikbaarheid van Harlingen via de Boontjes. In de oorspronkelijke tabel 6 stond in de voetnoten dat RWS niet in de buitendelta zou baggeren. Die voetnoot is nu verwijderd. Alleen heeft het verwijderen van de voetnoot voor de Boontjes geleid tot twee nieuwe zinnen, die het verwijderen van de voetnoot ontkrachten. De inhoud van deze zinnen is vergelijkbaar met de oorspronkelijke voetnoot: "* Voor de vaarweg Kornwerderzand - Harlingen (Boontjes) is definitieve besluitvorming over het onderhoud in 2022 gepland." Concreet voorstel: De nieuwe zinnen geven de haven en de gemeente geen enkele garantie. Die zinnen zouden er dus uit moeten.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: "Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt". Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja
016	11	Programma Noordzee (PNZ) Concreet voorstel: Den Helder opnemen in het Programma Noordzee, kaart 1 pagina 5, als huidig aanlandingspunt kabels en leidingen. Daarnaast biedt de Noordkop, en in het bijzonder Den Helder, de ruimte om, aansluitend op de aanlandingslocatie van het leidingentracé de mogelijkheid om een proefproject op te zetten om elektrolyse op zee mogelijk te maken. Toelichting: zie toelichting bij deelzienswijze 009-6 (identiek).	Naar aanleiding van uw zienswijze is Den Helder opgenomen als aanlandingspunt voor kabels en leidingen op kaart 1 van het PNZ (huidig gebruik van de Noordzee). In de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee (VAWOZ) 2040 wordt de Kop van Noord-Holland meegenomen als één van de mogelijke aanlandlocaties voor kabels en pijpleidingen. Uiteindelijk wordt in het VAWOZ-traject besloten of er wel of niet ruimtelijke procedures worden gestart om een kabel of pijpleiding naar de Kop van Noord-Holland aan te leggen. Den Helder zal daar naar verwachting op de langere termijn ook een rol in hebben. De reden dat Den Helder niet is meegenomen in de verkenning 2030 is dat er geen (380kV) hoogspanningsstation/verbinding aanwezig is en waterstofproductie op zee niet op deze schaal als kosteneffectief wordt gezien tot 2030. Na 2030 zou dit wel het geval kunnen zijn wat nader verkend wordt als onderdeel van VAWOZ 2031-2040.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	12	PNZ Ontwerp Programma Noordzee pag.14 Pag. 7: Om een stevig maatschappelijk eigenaarschap van de visie, ambitie en keuzes in het Noordzeebeleid voor de lange termijn te waarborgen, hebben het Rijk en de betrokken belangenorganisaties in 2020 onder onafhankelijk voorzitterschap het Akkoord voor de Noordzee gesloten. Pag. 14: In het verlengde van het Noordzeeakkoord is in het voorjaar van 2021 een permanent Noordzeeoverleg (NZO) tussen het Rijk en maatschappelijke organisaties ingesteld. 3 -Zie OFL Advies afspraken governance Noordzeeoverleg (NZO). In 2021 wordt een ministerieel instellingsbesluit vastgesteld. Deelnemers zijn de energiesector, scheepvaart- en havensector en natuurorganisaties; de visserijsector neemt (nog) geen deel aan het overleg. Concreet voorstel: Vermelden dat het Noordzeeakkoord niet is ondertekend door de Nederlandse Vissersbond. Samen met de visserijsector blijven de gemeenten graag in overleg met het Rijk over het belang en de mogelijkheden voor de visserij. Aangezien de visserijsector (nog) niet deelneemt aan het Noordzeeoverleg, is dit onvoldoende geborgd.	De samenstelling van het Noordzeeoverleg is geen onderwerp van dit Programma Noordzee. Het Rijk blijft zich inzetten voor terugkeer van de visserij in het Noordzeeoverleg.	Nee
016	13	PNZ Ontwerp Programma Noordzee pag.35 Pag.35: In het Akkoord voor de Noordzee zijn afspraken gemaakt over aanvullende maatregelen voor gebiedsbescherming. Conform het akkoord stelt het kabinet het beleidsdoel om in 2023 een gebied van 13,7 procent van de oppervlakte van de Nederlandse Noordzee te vrijwaren van bodem beroerende visserij en dit percentage te laten oplopen naar 15 procent in 2030. Dit doel zal worden gerealiseerd met beperkende maatregelen voor de bodem beroerende visserij in al aangewezen en nog aan te wijzen Natura 2000- en KRM-gebieden. (De uitbreidingen worden gespecificeerd op pag.36 en kaart 2 op pag. 33) Pag.46: Het kabinet steunt het besluit van het EU-parlement om de pulsvisserij te verbieden niet en ijvert in internationaal verband voor herziening van het pulsbesluit binnen vijf jaar. Pag.48: Actie: Het Rijk zet zich in voor herziening van het Europese verbod op pulsvisserij, uiterlijk in 2025. De gesloten gebieden voor de bodemberoerende visserij worden met 15% uitgebreid. Maar tegelijkertijd heeft Nederland niet kunnen voorkomen dat de EU een verbod heeft opgelegd op pulsvisserij. Hierdoor moest de visserijsector gedwongen terug naar de bodemberoerende visserij. Dus feitelijk wordt de visserij op dit punt dubbelop ingeperkt. Concreet voorstel: Door het verbod op de pulsvisserij zou het niet meer dan billijk zijn om de visserijsector aan de andere kant tegemoet te komen in de maatregelen tegen de bodemberoerende visserij. Het beleid kan aangepast of vertraagd worden totdat de pulsvisserij, of vergelijkbare alternatieven, weer tot de mogelijkheden behoort.	De instandhoudingsmaatregelen, zoals het vrijwaren van bepaalde gebieden voor bodemberoerende visserij, dienen mede om bij te dragen aan het behalen van de verplichtingen die voortkomen uit de milieu- en natuurwetgeving van de Europese Unie, zoals de Kaderrichtlijn Mariene Strategie en de Vogel- en Habitatrichtlijn. Hoewel uit onderzoek is gebleken dat pulsvisserij minder impact heeft op de bodem dan de visserij met wekkerkettingen, is ook pulsvisserij een vorm van bodemberoerende visserij. Het stond dan ook nog niet vast dat de pulstechniek zonder meer in alle gebieden zou worden toegestaan. Een tegemoetkoming is in deze dan ook niet aan de orde.	Nee
016	14	PNZ Concreet voorstel: Tekst pagina 53 “In grote lijnen zal de ontwikkeling van een duurzaam Noordzee-energiesysteem langs de volgende lijnen plaatsvinden”, 1e bullet te wijzigen in: Direct Aanlanden van op zee geproduceerde energie bij de industrieclusters of door invoeren van waterstof op de waterstofbackbone naar de industrieclusters. Toelichting: zie toelichting bij deelzienswijze 009-7 (identiek).	Uw tekstvoorstel is in het PNZ overgenomen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	15	PNZ Het hergebruik van al aanwezige gas infrastructuur op zee (platforms en leidingen) biedt mogelijk een oplossing voor het transport en de opslag van waterstof (pagina 54, 1e kolom, 2e gedachtestreepje). De Kop van Noord-Holland en specifiek Den Helder is reeds aangesloten op een rijk vertakte infrastructuur voor het transport van gas, zie hiervoor ook 1.1. NWP. Ook heeft Gasunie, zoals hiervoor ook vermeld, concrete plannen om vanuit Den Helder een aansluiting te realiseren op de waterstofbackbone. Daarnaast worden op de kaart op pagina 99, extra zoekgebieden windenergie 2022-2025 gepositioneerd. Een aantal van deze zoekgebieden liggen “voor de deur” bij Den Helder. Ook hier kan het hergebruik van de gasinfrastructuur en dus aanlanding bij Den Helder een (grote) rol spelen. Daarbij zouden de eerdergenoemde voorstellen (m.b.t. elektrolyse en ruimte) op pagina 62 ook een rol kunnen vervullen. De tekst kan daarom aangescherpt worden. Concreet voorstel: Tekst aanvullen: Het hergebruik van al aanwezige gasinfrastructuur op zee (platforms en leidingen) die aanlandt bij onder meer Den Helder, biedt mogelijk een oplossing voor het transport en de opslag van o.a. waterstof en CO2 (pagina 54 1e bullet, 2e gedachtestreepje).	Zie beantwoording deelzienswijze 009-8.	Ja
016	16	PNZ Hergebruik olie- en gasplatforms (pagina 61): In de Mijnbouwwet en het Mijnbouwbesluit is de norm dat olie- en gasplatforms die buiten werking zijn gesteld altijd worden opgeruimd, tenzij ze worden hergebruikt voor bijvoorbeeld opslag van waterstof of CO_2. Het hergebruik van bestaande infrastructuur voor bijv. toekomstige waterstofproductie, plaatsen elektrolyzers etc. ondersteunen wij. Wij menen dat er behoedzaam omgegaan moet worden met het weghalen van platforms die buiten werking zijn gesteld en dat dit niet te snel moet gebeuren. Dat risico bestaat, omdat op dit moment nog niet concreet bekend is hoe de waterstofproductie c.q. de gehele energietransitie zich na 2030 op de Noordzee gaat ontwikkelen. Concreet voorstel: Tekst onder kopje “Gasinfrastructuur”, pagina 61, aan te vullen met: “Voor het verwijderen wordt een zodanige termijn in acht genomen dat platforms niet te snel worden weggehaald, waarmee kansen voor andere toepassingen, zoals ombouw met elektrolyzers voor H2-productie, worden behouden. “	Zie beantwoording deelzienswijze 009-9.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	17	PNZ Blz. 62 de tekst: Nabij aanlandingspunten aan de kust ruimte reserveren voor elektrolyse-installaties, compressie en transport van waterstof. De tekst lijkt nu uit te gaan van bestaande aanlandpunten en voorbij te gaan aan in VAWOZ 2030-2040 aan te wijzen nieuwe aanlandingspunten. Inmiddels is het ministerie van EZK samen met de provincie Noord-Holland de pilot Voorverkenning VAWOZ 2031-2040 gestart in Den Helder. In de Kop van Noord-Holland en in Den Helder zijn diverse waterstofinitiatieven. Een in het oog springend project met nationale betekenis zijn de plannen voor een blauwe waterstofproductiefaciliteit. Hier gaat waterstof geproduceerd worden voor verduurzaming in de industrie. De komst van deze productiefaciliteit brengt met zich mee dat er een aansluiting vanuit Den Helder komt op de waterstofbackbone. Zo krijgt Den Helder een gunstige positie om een nieuwe aanlandlocatie te worden voor aanlanding van windenergie met kabels en het plaatsen van een onshore elektrolyzer om waterstof te maken. De onshore geproduceerde waterstof kan dan op de backbone worden ingevoegd voor verder transport. Concreet voorstel: de tekst aan te vullen met: Nabij aanlandingspunten, zowel bestaande als nieuw aan te wijzen, aan de kust ruimte reserveren voor elektrolyse-installaties, compressie en transport van waterstof.	Uw tekstvoorstel is overgenomen in het PNZ.	Ja
016	18	PNZ Blz. 62 de tekst: “Om na 2030 elektrolyse op zee mogelijk te maken, zal het Rijk één of meer proefprojecten (helpen) opzetten.” De toekomstige aansluiting op de waterstofbackbone biedt de mogelijkheid in Den Helder waterstof in te voeden op de waterstofbackbone. Dus ook waterstof die in een proefproject op zee wordt geproduceerd. De haven van Den Helder wil en kan in zo’n proefproject een belangrijke rol spelen. We willen graag met u in gesprek om verdere mogelijkheden te verkennen. Concreet voorstel is de tekst te aan te vullen: Om na 2030 elektrolyse op zee mogelijk te maken, zal het Rijk één of meer proefprojecten (helpen) opzetten in de nabijheid van Den Helder.	Het organiseren van een proefproject is iets wat door het ministerie van EZK ondersteund wordt. Om die reden is H2opZee ingediend als voorstel voor het Groeifonds wat betreft de combinatie van wind op zee en offshore elektrolyse voor een omvang van 300 a 500 MW in 2029. In april 2022 beslist de commissie of dit voorstel gehonoreerd wordt. In de eerste fase van het project is voorzien in een haalbaarheidsfase, waarin bepaald wordt welk windenergiegebied zich het beste leent voor dit demonstratieproject. De locatie en mogelijke aanlanding van de energie zijn nog niet bekend en het is ook nog niet wenselijk om daar voorkeuren in uit te spreken. Uw tekstvoorstel wordt daarom niet overgenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	19	PNZ Blz. 104, de paragraaf: Aspecten bij afweging In deze paragraaf staat een opsomming van aspecten die meewegen bij de afweging bij de aanwijzing van windenergiegebieden. In het ontwerp PNZ komt op diverse plekken terug dat hergebruik van bestaande infrastructuur op de Noordzee een belangrijk aspect is om kapitaalvernietiging te voorkomen. Dit is mede vanuit het oogpunt van duurzaamheid en circulaire economie. Dit aspect ontbreekt echter in de opsomming voor de afweging. Ook zou het aspect afstand van windpark naar aanlandingspunt moeten worden meegewogen bij de aanwijzing van windenergiegebieden. In VAWOZ 2030-2040 is de koppeling tussen aanlandingspunt en vraag ook losgelaten, i.v.m. ruimtegebrek bij de locaties waar de vraag is. Zoals ook op de kaart Windenergie Noordzee te zien is, is Den Helder (gelegen in de rode cirkel) qua afstand gunstig gelegen om als aanlandingspunt van elektriciteit en/of waterstof in aanmerking te komen, mede ook omdat de bestaande gasinfrastructuur uit dat gebied al aanlandt in Den Helder. Concreet voorstel: De opsomming aan te vullen met de volgende aspecten: - hergebruik bestaande infrastructuur - afstand tussen windpark(en) en aanlandingspunt.	Zie beantwoording deelzienswijze 009-10.	Nee
016	20	PNZ De energietransitie op zee en de aansluiting van op zee gewonnen energie op land zijn voor de planperiode een dominant aandachtsgebied voor Rijk en regio's (pagina 106): Aanlandregio's in ons land spelen hier al op in, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de waterstofambities in Groningen (2e alinea). Ook in de regio Noord-Holland Noord is een uitgebreid waterstofprogramma in uitvoering. In de met het Rijk gesloten Regio Deal Maritiem Cluster Kop van Noord-Holland is ook een programmalijn waterstofeconomie opgenomen. Het Rijk erkent dus ook de waterstofambities in De Kop. Hetgeen eveneens ook bevestigd is in de Havennota 2020-2030. Concreet voorstel: tekst aanvullen met: Aanlandregio's in ons land spelen hier al op in, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de waterstofambities in Groningen, Noord-Holland Noord en Noordzeekanaalgebied mede in relatie tot Hydroports en de concrete plannen van de Gasunie m.b.t. de backbone tussen de drie zeehavens.	Alle (grotere) Nederlandse havens zijn in meer of mindere mate bezig zich te positioneren als plek waar waterstof aan land kan worden gebracht en/of geproduceerd. Het Rijk juicht deze ontwikkelingen toe. In het PNZ wordt in paragraaf 9.5.2 Energie: winning op zee, omzetting in waterstof en aansluiting op land naast Groningen ook Noord-Holland Noord en het Noordzeekanaalgebied genoemd als voorbeeld van aanlandregio met waterstofambities.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
016	21	PNZ Blz. 107, 2e kolom, 3e alinea, de tekst: Deze zeehavens krijgen bij investeringen in bereikbaarheid steun van lokale en regionale overheden en komen daarmee niet direct in aanmerking voor MIRT-investeringen van het Rijk. Deze alinea gaat over zeehavens, waaronder Den Helder, die primair van lokaal of regionaal belang zijn. De zeehaven van Den Helder kan echter niet enkel als zodanig gepositioneerd worden. De zeehaven van Den Helder is óók van nationaal belang omdat het de thuishaven van de Koninklijke Marine en de Kustwacht is. Daar komt bij dat de Koninklijke Marine op basis van de Defensienota een groeiambitie heeft die extra beslag legt op de ruimte in de zeehaven. Dit versterkt én onderschrijft het nationale belang. Momenteel werken Provincie Noord-Holland, Koninklijke Marine en gemeente Den Helder samen aan de opgaves in het Maritiem Cluster. Dit pleit ervoor om de haven van Den Helder (zowel de defensie-haven als de civiele haven) in aanmerking te laten komen voor MIRT-investeringen of andere financieringsbronnen mogelijk te maken wanneer de plannen straks concreet zijn, zeker gezien het nationale belang van de defensie-haven en de rol die de civiele haven kan vervullen in de nationale energietransitie opgave. Concreet voorstel: Het Maritiem Cluster op te nemen op de MIRT-lijst of andere financieringsbronnen mogelijk te maken wanneer de plannen vanuit het Maritiem Cluster concreet zijn.	De havens van nationaal belang zijn benoemd in de Havennota 2020 – 2030. De haven van Den Helder is geen haven van nationaal belang in de economische zin, maar wel een Rijkszeehaven van een bijzondere categorie gezien de combinatie van civiele en defensiebelangen zoals in de Havennota 2020-2030 is geadresseerd. Er is momenteel onder andere sprake van gezamenlijke Rijk-Regio inzet in het kader van de Regio Deal Maritiem Cluster Kop van Noord-Holland. Het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) van het ministerie van IenW bevat rijksprojecten en rijksprogramma's waarmee wordt gewerkt aan de bereikbaarheid, veiligheid en ruimtelijke inrichting van Nederland. Voor besluitvorming over nieuwe opgaven en projecten wordt gebruikgemaakt van de MIRT-spelregels waarin onder meer de werkwijze, rollen en taken van partijen en besluitvormingsvereisten staan opgenomen. Of er binnen het Maritiem Cluster opgaven van nationaal belang zijn die passen binnen de reikwijdte van het MIRT zal aan de hand van het beleid zoals onder meer geformu-leerd in de Havennota moeten worden bepaald.	Nee
016	22	Zienswijze bij Ontwerp Overstromingsrisicobeheerplan 3.1. Bij 4.2 Risicogebieden, Blz. 17, 2e bullet De Kop van Noord-Holland zit in stroomgebied Rijn, in type B; beschermd gebied langs hoofdwatersysteem. De Kop van Noord-Holland, weliswaar niet met name genoemd, maakt op enige plaats dan wel deel uit van de getallen. De waterkeringen in en rond de kop van NH doen mee in de overstromingsrisico plannen zodat ook deze waterkeringen afgestemd zijn/worden op de basisveiligheid. Het is ons echter niet duidelijk is hoe de getallen in paragraaf 4.2 en hoofdstuk 5 met elkaar zijn te vergelijken. De doelstelling dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en water robuust is ingericht betreft diepe polders in het westen van het land en waterke-ringen die echter begrensd zijn qua financiële en technische mogelijkheden. Kan hier wel sprake zijn van klimaat adaptief en water robuust? Concreet voorstel: Aangeven waarop de betreffende cijfers zijn gebaseerd. Aangeven, dan wel nuanceren, wat de concrete effecten zijn van de voorgestelde maatregelen.	In hoofdstuk 4 van het ORBP worden de uitkomsten weergegeven van de Voorlopige Overstromingsrisicobeoordeling (VORB) die voor deze cyclus is vastgesteld in 2018. Op basis van deze VORB zijn gebieden geïdentificeerd waar sprake is van potentieel significante overstromingsrisico's. Voor deze gebieden zijn vervolgens kaarten gemaakt en nadere berekeningen uitgevoerd. De resultaten daarvan worden weergegeven in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 geeft de doelstellingen van het Nederlandse overstromingsrisicobeheer weer. In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie uit 2015 is de doelstelling dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht vastgelegd. Deze doelstelling betekent niet dat ten koste van alles met waterkeringen het water buiten de deur wordt gehouden. Het kan ook betekenen dat voor sommige gebieden andere keuzen gemaakt moeten worden. Daar ligt een maatschappelijke afweging van kosten en baten ten grondslag. Het Nederlandse overstromingsrisicobeheer heeft tot doel te voorkomen dat er slachtoffers vallen en er grote schade ontstaat. Dat kan betekenen dat op termijn gebieden minder geschikt zullen zijn voor bewoning en bedrijvigheid. In een klimaat adaptief en waterrobuust Nederland zijn we voorbereid op dergelijke ontwikkelingen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	1	NWP Marktgedreven innovaties Wij pleiten er sterk voor om deze opkomende technologieën ook op andere plaatsen in en rond de Noordzee een plek te geven, voor pilots en projecten die voor lange duur elektriciteit aan het net leveren. Deze aanpak is ook bij de eerste offshore windparken toegepast, die dicht(er)bij de kust ontwikkeld zijn. In het ontwerp zou de zinsnede “ontwikkeling van andere vormen van duurzame energie” moeten aangevuld worden met: “nabij de kust, in kustregio’s en in combinatie met windparken moeten gebeuren”. Hiermee wordt dit tevens meer consistent het beleid voor de Duurzame Blauwe Economie (OPN Hoofdstuk 8, pagina 89: “deze ontwikkeling vindt onder meer plaats via experimenten dichter bij de kust”) en in lijn met het Kamerdebat en de aangenomen moties van Stoffer c.s.(32813, nr. 797) en van der Lee (32813, nr 787), waarin o.a. om grootschalige demonstraties gevraagd wordt. Dit geeft tevens een concrete invulling voor de genoemde noodzaak voor inzet rijkswateren voor de energietransitie (ONW, pagina 118). De genoemde Nederlandse ontwikkelingen dragen bij aan de EU doelstellingen, opgenomen in de offshore renewable energy strategy3, van 100MW, 1GW en 40GW aan duurzame geïnstalleerd elektriciteitsproductievermogen gesteld (voor 2025, 2030 en 2050), naast de doelstelling van 300GW (in 2050) voor offshore wind. Duurzame energie is waarschijnlijk de belangrijkste sector van de blauwe groei en blauwe economie, ook belangrijke Europese doelstellingen. De Noordzee kan hierin op het gebied van golf- en getijdenenergie net als bij offshore wind een aanjager functie vervullen.	Dank voor uw zienswijze. Uw punt dat de combinatie met windparken niet altijd mogelijk of wenselijk is wordt herkend. Wanneer mogelijk, is de combinatie wel gewenst vanwege de reeds aanwezige infrastructuur en de inpassing van de vele gebruiksfuncties op de Noordzee. De tekst van het NWP is hierop aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	2	NWP Ecologie Duurzame energie uit water heeft als belangrijkste positieve bijdrage een reductie van CO2 uitstoot door vermijding van inzet van fossiele brandstoffen. Dit is een globaal effect, wat bij vergunningverlening vaak buiten beschouwing blijft, daar deze met name (enkel) de lokale ecologische effecten toetst. Het mariene ecosystem staat onder druk door het huidige menselijk gebruik van de Noordzee (OPN pagina 93). Deze activiteit is voornamelijk niet-duurzaam en een transitie naar duurzaam menselijk medegebruik is noodzakelijk. In dit kader verdient cumulatie (o.a. OPN Hoofdstuk 9) bijzondere aandacht. Het zou erg onwenselijk zijn als duurzame energieprojecten door cumulatie-effecten4 (bovenop huidige niet-duurzame activiteiten, die wel mogen) geen doorgang kunnen vinden. Daarnaast verdient het beschouwen van alternatieven, in vorm en locatiekeuze (OPN hoofdstuk 10, pagina's 124 en 126) aandacht. Alternatieve locaties zijn er feitelijk niet; er moet immers zoveel duurzame energie bijkomen dat het 'en-en' betreft en er geen keuze is tussen verschillende locaties. Graag zouden we deze nuance verwerkt zien, zoals in de suggesties verderop in deze zienswijze. Het programma moet een passende, snelle en effectieve vergunningverlening voor nieuwe initiatieven faciliteren, naast het bieden van ruimte en milieuruimte. Dit maakt realisatie van de gewenste opties voor de benodigde verduurzaming van menselijk medegebruik kansrijker en versneld de mogelijk. Zo'n aanpassing sluit tevens aan bij internationale adviezen over ecologie, monitoring en vergunningen. - De International renewable energy agency (IRENA) Offshore renewables action agenda for deployment5 (P23 en P89) omvat een oproep tot het creëren en stroomlijnen van wet- en regelgeving om vergunningen voor offshore renewables) - De Ocean energy systems (OES) State of the science report on environmental effects of marine renewable energy6, geeft (P264) als belangrijk advies om onderscheid te maken tussen het schijnbare risico (perceived risk), dat door onbekendheid ("lack of familia-rity") veelal als zeer hoog ingeschat wordt en werkelijke risico (actual risk), dat veelal veel lager is. Belangrijk hierbij is om dat niet elk potentieel risico voor elk project volledig onderzocht hoeft te worden, maar er vertrouwd en voortgebouwd wordt op bevindingen elders en uit aanverwante activiteiten - Het rapport van ETIP Ocean (European technology and innovation platform for ocean energy) naar ocean energy and the environment7, roept op (P5 en P26) tot "simplify and shorten consenting processes for ocean energy", waarbij "Adaptive Management is a decision-making process reducing uncertainty over time via monitoring" gepropa-geerd wordt.	Vergunningverlening is, ook bij initiatieven gericht op hernieuwbare energieopwekking, gebaseerd op het voorzorgsprincipe. Het afwegen van verschillende locaties maakt het mogelijk zoveel mogelijk bij te dragen aan de balans die het Programma Noordzee voorstaat, namelijk tussen de drie transities (natuur, energie en voedsel). Het Rijk stuurt in het PNZ actief op hernieuwbare energieopwekking door het aanwijzen van (nieuwe) windenergiegebieden. Vanwege de schaarste aan ruimte heeft bij de afweging van belangen meervoudig ruimtegebruik conform de Nationale Omgevingsvisie de voorkeur. Ook zijn er onderzoeken gepland naar andere ruimtelijke ontwikkelingen op het gebied van energie; zonne-energie, CCS en waterstof om een paar te noemen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	3	NWP Energietransitie De energietransitie vraagt om draagvlak bij de burger en lokale politiek. Op regionaal niveau is er behoefte aan Energie uit Water-projecten. De projecten kunnen zon- en windprojecten op lokaal en regionaal niveau aanvullen en/of vervangen waar beter passend binnen (lokale) maatschappelijke bezwaren tegen de uitrol van zon- en windprojecten. Near-shore mariene energy projecten hebben weinig impact en kunnen rekenen op veel sympathie bij de burger. In de energietransitie is draagvlak een vitaal criterium (zie NOVI, RES8), wat reflectie in het OPN en ONW verdient. Een belangrijke beleidsopgave (OPN paragrafen 2.4 en 5.3) is het realiseren van een betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening. De introductie van de paragraaf 5.3.6. richt zich met name op betaalbaarheid van levering van energie, los van het tijdstip daarvan. Betrouwbaarheid verdient meer aandacht. Zon en wind zijn de belangrijkste duurzame bronnen, maar zijn niet altijd beschikbaar of voorspelbaar. Een robuust, betrouwbaar en duurzaam energiesysteem bouwt op meerdere bronnen. Diversificatie van bronnen verhoogt de betrouwbaarheid van de voor onze moderne samenleving cruciale energievoorziening en verminderd behoefte aan kostbare opslag. Het is goed te zien dat het belang van het vergroten flexibiliteit en leveringsprofiel onderkend wordt (OPN hoofdstuk 10, beleid- en afwegingskader, pagina 112). Energie uit water, in de vorm van golf- en getijdenenergie, turbines in rivieren of osmose, is ook beschikbaar wanneer het niet/minder waait en de zon niet/minder schijnt. Opslag van energie door het omzetten van duurzame elektriciteit in andere energiedragers, zoals bijvoorbeeld waterstof, is een noodzakelijke optie voor de toekomst. Belangrijk daarbij is wel te beseffen dat dit niet alleen kostbaar is, maar dat deze omzetting gepaard gaat met een substantieel energieverlies. Het leidt tevens tot extra benodigde productiesystemen met ruimtebehoefte. Technologieën die ook produceren als het niet waait of de zon niet schijnt leveren daarom niet alleen energie, maar besparen ook in ruimte en systeemkosten en verdienen daarom voorrang bij allocatie van ruimte. (Versnelling van de energietransitie is hard nodig. De doelstelling van het Klimaatakkoord is inmiddels niet meer afdoende, omdat de EU afspraak over CO2-reductie-doelstellingen voor 2030 is verhoogd tot 55% reductie9. De International Energy Agency (IEA) heeft op basis van een uitgebreide studie een roadmap10 naar een CO2 neutrale energievoorziening in 2050 opgesteld en concludeert dat hiervoor o.a. nodig zijn: - Vanaf vandaag geen investeringen in exploitatie nieuwe fossiele bronnen - In 2050 is bijna de helft van de reducties afkomstig van technologieën die zich nu nog slechts in de demonstratie- of prototypefase bevinden - Regeringen moeten hun uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling, en de demonstratie en inpassing van duurzame energietechnologieën, snel verhogen en herprioriteren, zodat zij een centrale plaats krijgen in het energie- en klimaatbeleid. Het ONW vermeldt op pagina 118: “Aanvullend is een opschaling van inzet van rijksgronden en -wateren noodzakelijk. In het programma Opwek van Energie op Rijksvastgoed (OER) verkent het rijk ongeveer 80 locaties”. Voor zover bij ons bekend, zijn er tot op heden helaas geen energie uit water projecten of locaties onderdeel van het OER.	Het belang van betrouwbaarheid en beschikbaarheid van energie wordt onderschreven. Op basis van onder andere het TNO rapport “Stroom uit Water” (https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2021D11394&did=2021D11394) wordt de bijdrage van energie uit water (EuW) anders gewogen dan u doet in uw zienswijze. Er zijn goedkopere alternatieven om tot een robuust duurzaam energiesysteem te komen. OER gaat om grootschalige wind en zon en daarom klopt het dat EuW hier geen onderdeel van is. In OER wordt actief gekeken hoe en waar het Rijk op het rijksvastgoed een exploitatierecht kunnen uitgeven voor opwek met wind en zon. Hierbij wordt samengewerkt met de RES-regio’s: er worden locaties gekozen die in de regio op draagvlak kunnen rekenen. Rijkswateren zouden prima ingezet kunnen worden voor EuW, maar dit wordt nu niet programmatisch aangepakt. Binnen OER wordt hier ook geen ruimte of aanleiding voor gezien. Als een initiatiefnemer een goed idee heeft voor EuW, kan hij dat natuurlijk altijd bij Rijkswaterstaat of de waterschappen voorleggen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	3 vervolg	Duurzame energie en elektriciteit vormt de grootste bijdrage aan het tegengaan van CO2 emissies, welke zeespiegelstijging veroorzaken. Duurzame energie draagt daarmee bij aan waterveiligheid en is dé basis voor een duurzame leefomgeving, onderdeel van de missie van Rijkswaterstaat (ONW p125). De urgentie van de klimaatcrisis is enorm en versnelling vereist: de RES doelstelling van 35TWh uit het klimaatakkoord hoort bij 49% CO2 reductie in 2030, waar het EU commitment inmiddels 55% is. Wij pleiten dan ook voor veel meer ambitie in het ONW op dit gebied, inclusief de inzet van rijkswateren voor duurzame energie uit water projecten. Voor marktrijpe technieken wordt gesteld (ONW p119) dat projecten gerealiseerd worden. Tot op heden is dit erg lastig voor turbines in rivieren, mede door schaarse ruimte, vismigratie, visveiligheid en normen die voor nieuwe initiatieven veel scherper gesteld worden (p247). Strenge normen moeten passen bij wat nodig is op de potentiële locaties en bij de nieuwe visvriendelijke technieken. Dit is vaak niet het geval, (generieke) RWS-beleidsbesluiten en (cumulatie met) projecten met minder visvriendelijke, verouderde technologie blokkeren projecten die met respect voor flora en fauna ingepast kunnen worden.		
017	4	NWP Medegebruik De windparken op zee benutten de beschikbare capaciteit op de elektriciteitskabel naar land momenteel voor ongeveer 40%. Benutting van de overige 60% voor transport van elektriciteit uit andere duurzame bronnen is zeer goed mogelijk, omdat de momenten van productie hiervan slechts beperkt samenvallen met pieken in windproductie. Om dit efficiëntere gebruik van de elektriciteitskabel te kunnen realiseren, moeten niet-wind technologieën en projecten wel gebruik kunnen maken van de kabel, die op dit moment nog exclusief voor het windpark gereserveerd is. Dit verdient aandacht in het programma. Deze technologieën dragen immers in een veel sterkere mate bij aan de toekomstige betrouwbaarheid van een duurzaam energiesysteem, wat in toenemende mate een uitdaging is. Het verdient derhalve meer prioriteit in de programma's en een concrete vertaling in bijvoorbeeld de tenders voor windparken op zee, waarin deze vormen van medegebruik als voorwaarde kunnen worden opgenomen. Dit zou de voorkeur voor deze vorm van medegebruik, OPN pagina 112, concreter maken. Medegebruik moet niet alleen gelden voor de windparken. Er zijn ook andere delen van de Noordzee, rivieren, kust- en overgangswateren waarin menselijke verstoring substantieel is en medegebruik wenselijk kan zijn. Een mix van bronnen op locaties bij de drukke kust en in windparken concentreert menselijke activiteit voor een minimale druk op de natuur en mét een maximale leveringszekerheid. Waterveiligheid vereist o.a. kunstwerken en stormvloedkeringen, welke op veel plaatsen uitstekend geïntegreerd kunnen worden met energie uit water, of door benutting van vrijwarings- bescher-mingszones. Dammen, dijken en stuwen kunnen daarmee energieproducerend worden. Daarnaast kunnen euw-installaties aanvullende (pomp)functionaliteit bieden die de levensduur van een dijk kunnen verlengen bij zeespiegelstijging. Realisatie van zulke innovaties geven een boost aan deze belangrijke Nederlandse exportsector, net als de eerder de Deltawerken in de 20e eeuw.	Het ministerie van EZK is betrokken waar relevant, faciliteert (innovatieve) ontwikkelingen en neemt waar mogelijk en zinvol barrières weg voor verdere ontwikkeling. Het aansluiten van andere gebruikers op het platform van TenneT wordt momenteel nog onderzocht en moet dan per wet geregeld worden. Daarbij zijn de afspraken in het Noordzeeakkoord leidend. Multifunctioneel ruimtegebruik krijgt reeds aandacht in de tenders van TKI WOZ. Om het medegebruik van de Noordzee, rivieren, kustgebieden, dammen, dijken en stuwen voor energie uit water mogelijk te maken is een brede afweging noodzakelijk, omdat deze een belangrijke rol spelen bij de waterveiligheid van Nederland. De tekst van het NWP is hierop aangepast.	Ja
017	5	PNZ, P8; P134; sectie 2.5 Oude tekst: ontwikkeling van andere vormen van duurzame energie, zo veel mogelijk in combinatie met windparken. Voorstel nieuwe tekst: ontwikkeling van andere vormen van duurzame energie, nabij de kust, in kustregio's en in combinatie met windparken.	Uw tekstvoorstel is niet overgenomen. Voor de periode 2022-2027 zal de nadruk voor het opwekken van hernieuwbare energie op de Noordzee liggen op windenergie. Gegeven de beperkte ruimte op de Noordzee en de kosten van infrastructuur, zullen andere vormen van opwekking van hernieuwbare energie op de Noordzee voor deze periode zo veel mogelijk gecombineerd worden met windparken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	6	PNZ, P31; sectie 3.3 Oude tekst: Ook is beter inzicht vereist in de (cumulatieve) effecten.... Voorstel nieuwe tekst: Ook is beter inzicht vereist in de (cumulatieve) effecten, waarbij effecten van uit-te-faseren, niet-duurzame activiteiten niet meegewogen moet worden. Voor demonstratieprojecten (tot 2MW) zal geen cumulatietoets gevraagd worden. Opmerking: Bestaand niet-duurzaam gebruik moet de ontwikkeling en realisatie van nieuw duurzame gebruik niet onnodig hinderen en/of vertragen.	Uw tekstvoorstel is niet overgenomen. U suggereert dat bestaand 'niet-duurzaam' gebruik de realisatie van nieuw duurzaam gebruik niet onnodig moet hinderen en/of vertragen. Het is onduidelijk welk 'niet-duurzaam' gebruik u bedoelt. De zin waarnaar wordt verwezen is: "Ook is beter inzicht vereist in de (cumulatieve) effecten van alle menselijke activiteiten op deze soorten en op het ecosysteem als geheel, inclusief fysische, chemische en biologische factoren die mede bepalend zijn voor het functioneren van het systeem (effectmonitoring)." Het vergroten van de inzichten van alle menselijke activiteiten blijft relevant. Er kunnen ook effecten optreden wanneer er gestopt wordt met een activiteit of wanneer een activiteit wordt vervangen door een andere.	Nee
017	7	PNZ, P53; sectie 5.2 Oude tekst: De Regionale Energiestrategieën (RES'sen) leveren hieraan een belangrijke bijdrage. Voorstel nieuwe tekst: De Regionale Energiestrategieën (RES'sen) leveren hieraan een belangrijke bijdrage. Energie uit water projecten, met sterk lokaal draagvlak geven invulling aan een aantal RES'sen, door realisatie van installaties in delen van de Noordzee en kust- en overgangswateren. Opmerking: Lokaal draagvlak is een belangrijke voorwaarde in de RES'sen (en NOVI). Energie uit water projecten kennen mede hierom veelal sterke lokale steun.	Energie uit Water maakt geen deel uit van de 35TWh RES doelstelling. Daarom is uw tekstvoorstel niet overgenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	8	PNZ, P63; sectie 5.3.6 Oude tekst: Om de perspectieven van 'energie uit water' te kunnen bepalen en om hierop een visie te kunnen vormen, heeft het kabinet begin 2021 de Verkenning elektriciteit uit water gepresenteerd. Het uitvoeren van deze verkenning is een belangrijke stap in de beleidsvorming en politieke besluitvorming over deze mogelijke bijdrage aan de verdere ontwikkeling van duurzame energieproductie op zee. Uit de verkenning komt een gebrek aan kostenefficiënt energetisch potentieel naar voren. Daarnaast zijn de middelen beperkt en de geografische en oceanografische condities matig. Gezien deze bevindingen en het Nederlandse energie-innovatiebeleid, dat is gericht op focus en massa, concludeert het kabinet dat op energie uit water geen Rijksbeleid zal worden gevoerd. In deze planperiode zijn daarom geen grootschalige gebieden voor offshore getijde-energie of golfslagenergie voorzien. Wel is er ruimte voor innovatie en experimenteergelegenheid op dit terrein. Het zou dan kunnen gaan om golfenergie, onderwaterturbines en kabels, onderwatervliegers, of drijvers (met vliegwiel en generator), die mogelijk in windparken tussen de windturbines kunnen worden geplaatst. Deze innovaties en experimenten passen binnen de kaders voor medegebruik en de gebiedspaspoorten. Voorstel nieuwe tekst: De perspectieven van 'energie uit water' zijn geanalyseerd in de Verkenning elektriciteit uit water. Het kabinet heeft deze begin 2021 gepresenteerd en hierover met de kamer over gedebatteerd (10 juni 2021 en 8 juli 2021). De kamer heeft op basis daarvan besloten tot het inzetten van een innovatieprogramma energie uit water, inclusief grootschalige demonstratieprojecten (motie Stoffer cs 32813-797). In deze planperiode wordt derhalve een opmaat geboden voor dit innovatieprogram-ma. Er is ruimte voor innovatie en experimenteergelegenheid op dit terrein. Het zou dan kunnen gaan om onderwaterturbines en kabels, onderwatervliegers, of drijvers (met vliegwiel en generator), die mogelijk in windparken tussen de windturbines kunnen worden geplaatst. Deze innovaties en experimenten passen binnen de kaders voor medegebruik en de gebiedspaspoorten of in de plannen voor rivieren, kustregio's, kust- en overgangswater en in de regionale energiestrategieën.	De nieuw voorgestelde tekst is onjuist. De betreffende zinsnede uit de motie luidt (motie Stoffer cs 32813-797): "verzoekt de regering, zich in te zetten voor een innovatieprogramma". Derhalve wordt de voorgestelde wijziging niet overgenomen, maar is de tekst aangepast om te reflecteren dat er kennislacunes zijn en nader onderzoek zal worden verricht.	Ja
017	9	PNZ, P112; sectie 10.1 Oude tekst: Deze innovaties genieten in het windenergiegebied de voorkeur boven initiatieven voor ander medegebruik Voorstel nieuwe tekst: Deze innovaties genieten in het windenergiegebied de voorkeur boven initiatieven voor ander medegebruik en worden expliciet meegenomen in tenderregelingen voor offshore wind.	Op basis van uw zienswijze is de tekst in paragraaf 10.1.3 verduidelijkt. Deze innovaties worden meegenomen in de Handreiking gebiedspaspoort en zijn een voortvloeisel uit de tender. Indien deze innovaties losse extra installaties betreft dan zal hier een aparte watervergunning voor moeten worden aangevraagd net als bij ander medegebruik.	Ja
017	10	PNZ, P124; Voorzorgsbeginsel Oude tekst Voorstel nieuwe tekst: Pas het voorzorgsbeginsel voor nieuwe duurzame activiteiten passend toe en bouw bij de beoordeling op bevindingen elders. Beschouw naast lokale effecten ook globale effecten als CO2 reductie in de beoordeling.	Gevraagd wordt het voorzorgsbeginsel "passend" toe te passen als het gaat om duurzame energie-initiatieven. Het antwoord hierop is dat het voorzorgsbeginsel net als bij andere initiatieven ook bij duurzame energie-initiatieven wordt toegepast. Daarbij dienen milieuaspecten in kaart te worden gebracht. Ook positieve milieueffec-ten zoals het vermijden van CO2-emissie komen daarbij aan de orde.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	11	PNZ, P124; Bepalen ruimtelijke claim Oude tekst Voorstel nieuwe tekst: Geef voorrang aan duurzame activiteiten boven fossiele / niet-duurzame activiteiten Opmerking: Zie IEA aanbevelingen.	Het PNZ is gericht op duurzaam gebruik in balans met het ecosysteem en gericht op een evenwicht tussen de drie transities: biodiversiteit, voedselvoorziening, energietransitie. Het toetsen van initiatieven van derden sluit daarop aan. De ontwikkeling die in het PNZ geschetst is, is dat de winning van fossiele energie wordt uitgefaseerd. Voor windenergie worden actief gebieden aangewezen. Ook natuurgebieden worden aangewezen. In aanvulling daarop wordt voor initiatieven van derden geen voorkeurs-volgorde gehanteerd, deze worden beoordeeld volgens een generiek afwegingskader.	Nee
017	12	PNZ, P125; Opwekking duurzame energie Oude tekst Voorstel nieuwe tekst: Extra randvoorwaarde: mogelijk maken dat elektriciteit uit andere bronnen dan wind door de elektriciteitskabel naar land getransporteerd kan worden. Opmerking: 'Medegebruik' elektriciteitsproductie technologieën moeten de geprodu-ceerde duurzame elektriciteit kunnen invoeden op het NL-elektriciteitsnet.	In de huidige ambities voor de energietransitie en de klimaatdoelen voor 2030 speelt windenergie op zee een hoofdrol. Dat is op dit moment niet het geval voor andere manieren om energie op zee op te wekken. Het gebruik van het elektriciteitsnet voor andere energiebronnen kan op termijn interessant zijn. Daarom wordt het aansluiten van andere gebruikers op het platform van TenneT onderzocht en dit zal ook bij wet geregeld moeten worden. Het risico bestaat echter dat dit de business case voor windenergie op zee negatief beïnvloedt. Gegeven het grote belang van het halen van de ambities van windenergie op zee voor het halen van de klimaatdoelen, zal dit dus niet als extra randvoorwaarde worden opgenomen.	Nee
017	13	PNZ, P126; Vergunning verlening, alternatieven Oude tekst: Bij overwegingen alternatieve locatievoorstellen betrekken Voorstel nieuwe tekst: Bij overwegingen alternatieve locatievoorstellen betrekken, behalve bij duurzame energieprojecten Opmerking: Voor duurzame energieprojecten geldt dat én-én nodig is. Er is nog veel te weinig duurzame energie.	Om efficiënt met de ruimte op zee om te gaan is een zorgvuldige locatiekeuze ook voor duurzame energieprojecten van belang. Het is aan het bevoegd gezag om te bepalen of het nodig is bij een initiatief van derden ook alternatieve locaties te onderzoeken. Deze mogelijkheid kan niet geschrapt worden voor duurzame energieprojecten.	Nee
017	14	Ontwerp Nationaal Waterplan, P118; Inzet rijksareaal Oude tekst: Voorstel nieuwe tekst: Een aanvullende opgave voor het OER programma is de realisatie van energie uit water projecten op Rijksareaal, in rivieren, kust- en overgangswateren en op de Noordzee, in samenwerking met de sector. Opmerking: Dit past in de missie om wateren in te zetten' voor een duurzame leefomgeving. Het geeft ook invulling aan de kamerbrief energie uit water: "In het Klimaatakkoord is door het Rijk aangegeven dat inzet van Rijksareaal hierbij een rol kan spelen".	OER betreft alleen opwekking door middel van wind en zon. Hierbij worden wel locaties op of langs het water betrokken (niet uit het water, dat maakt geen deel uit van OER), maar dit zal hoogstwaarschijnlijk maar een klein deel van de totale hoeveelheid locaties uitmaken. Bij de volgende RES'en (2.0 of 3.0) zullen de RES-regio's mogelijk ook meer naar "natte" locaties kijken.	Nee
017	15	Ontwerp Nationaal Waterplan, P118; RES'en Oude tekst: In de RES'en worden de doelstellingen voor de opwek van hernieuwbare energie per regio inclusief de binnenwateren uitgewerkt. Voorstel nieuwe tekst: In de RES'en worden de doelstellingen voor de opwek van hernieuwbare energie per regio inclusief de binnenwateren uitgewerkt. Draagvlak vanuit de samenleving is een belangrijk aspect dat meegenomen wordt in allocatie van ruimte voor energieprojecten. Opmerking: De kansrijkheid van projecten stoelt voor een belangrijk deel op draagvlak, zoals onderkend in de RES'en en NOVI, wat ook hier reflectie verdient.	Dank voor uw zienswijze. De tekst van het NWP is hierop aangepast, binnen de randvoorwaarde dat energieprojecten de hoofdfunctie van die wateren niet hinderen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	16	Ontwerp Nationaal Waterplan, P119; Paragraaf 'routekaart energie uit water' Oude tekst: Hele paragraaf Voorstel nieuwe tekst: De perspectieven van 'energie uit water' zijn geanalyseerd in de Verkenning elektriciteit uit water. Het kabinet heeft deze begin 2021 gepresenteerd en hierover met de kamer over gedebatteerd (10 juni 2021 en 8 juli 2021). De kamer heeft op basis daarvan besloten tot het inzetten van een innovatieprogramma energie uit water, inclusief grootschalige demonstratieprojecten (motie Stoffer cs 32813-797). In deze planperiode wordt derhalve een opmaat geboden voor dit innovatieprogramma. Er is ruimte voor innovatie en experimenteergelegenheid op dit terrein. Het zou dan kunnen gaan om golfenergie, onderwaterturbines en kabels, onderwatervliegers, of drijvers (met vliegwiel en generator), die mogelijk in windparken tussen de windturbines kunnen worden geplaatst. Deze innovaties en experimenten passen binnen de kaders voor medegebruik en de gebiedspaspoorten of in de plannen voor rivieren, kustregio's, kust- en overgangswater en in de regionale energiestrategieën. Opmerking: Voorstel nieuwe tekst ter vervanging (en actualisatie) van de paragraaf 'Routekaart energie uit water'	Dank voor uw zienswijze. In de Verkenning Elektriciteit uit Water is geconcludeerd dat energie uit water momenteel niet voldoet aan de criteria massa en focus en kosteneffectiviteit. Wel zijn een aantal technieken en oplossingen mogelijk interessant. De Tweede Kamer heeft op basis hiervan het kabinet verzocht zich in te zetten voor een innovatieprogramma energie uit water, inclusief grootschalige demonstratieprojecten en aantrekking van Europese financiering hiervoor (motie Stoffer cs 32813-797). In deze planperiode wordt derhalve onderzocht welke kennis ontwikkeld moet worden voor een onderbouwd programma en gekeken naar mogelijkheden voor experimenteerruimte. Deze innovaties en experimenten moeten passen binnen de kaders voor medegebruik en de gebiedspaspoorten of in de plannen voor rivieren, kustregio's, kust- en overgangswater en in de regionale energiestrategieën. Speciale aandacht gaat uit naar effecten met betrekking tot waterveiligheid, waterkwaliteit en ecologie.	Ja
017	17	Ontwerp Nationaal Waterplan, P119; Paragraaf 'innovatieve technieken energietransitie' Oude tekst: Voorstel nieuwe tekst: Het rijk zal zich actief inzetten voor het beschikbaar maken van rijkswaterstaatgronden voor meerdere demonstratieprojecten van innovatieve energie uit water technieken. Ook benutting van kunstwerken, stormvloedkeringen, vrijwaringszones en beschermingszones zal hierbij beschouwd worden. Opmerking: Nieuwe tekst als extra zin aan het einde van de paragraaf toevoegen. Inzet van vrijwarings- en beschermingszones voor energie uit water projecten heft veelal geen negatief op toekomstige waterveiligheidswerken en moet, al dan niet tijdelijk, overwogen worden.	Momenteel werkt IenW aan een areaalstrategie. Deze strategie richt zich op de drie fysieke netwerken van Rijkswaterstaat: het hoofdwegennet, hoofdvaarwegennet en het hoofdwatersysteem. Doel is een uitwerking geven van hoe IenW wil omgaan met haar areaal voor (duurzaam) meervoudig ruimtegebruik in samenhang met de kerntaken. Daartoe zal de strategie onder meer ingaan op welk deel van het areaal onder welke randvoorwaarden beschikbaar is voor (onder meer) duurzame energieopwekking door derden. De tekst van het NWP is hierop aangescherpt.	Ja
017	18	Ontwerp Nationaal Waterplan, P118; Introductie Oude tekst: De rijkswateren kunnen hierin een belangrijke rol vervullen. Voorstel nieuwe tekst: De rijkswateren zullen hierin een belangrijke rol vervullen. De energietransitie levert de belangrijkste bijdrage aan het tegengaan van zeespiegelstijging en is daarmee cruciaal voor waterveiligheid, naast de basis voor een duurzame leefomgeving. Opmerking: Het NWP moet meer ambitie uitstralen voor wat betreft bijdragen aan de energietransitie en het klimaatakkoord. Dit is cruciaal in het kader van 2 elementen uit de kerntaken en missie van Rijkswaterstaat: waterveiligheid en duurzame leefomgeving.	Het kabinet onderstreept het belang van de energietransitie ten einde klimaatverandering te beperken en daarmee de zeespiegelstijging. Echter, rijkswateren kennen meer cruciale functies, ook voor bijdrages aan milieu, ecologie, biodiversiteit en emissiereductie (zo is waterkwaliteit een belangrijke factor voor het opnemen van CO2) en er moet een balans gevonden worden tussen deze verschillende functies. Energietransitie moet daarentegen niet alleen afhankelijk zijn van beschikbaarheid van rijkswateren. Uw tekst suggestie is dan ook niet opgenomen in het NWP.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
017	19	Ontwerp Nationaal Waterplan, P247; Paragraaf 'vismigratie' Oude tekst: Voorstel nieuwe tekst: Toevoegen: Realisatie van nieuwe projecten op basis van visvriendelijke turbines zal hierdoor weer mogelijk worden. Opmerking: Zin toevoegen op het einde van de laatste alinea van deze paragraaf.	Vooralsnog zijn alleen nieuwe waterkrachtprojecten toegestaan als die aantoonbaar leiden tot ten hoogste 0,1% vissterfte. Hoewel gewerkt wordt aan het terugbrengen van de vissterfte bij bestaande waterkrachtcentrales, is nog onvoldoende duidelijk in hoeverre dat zal leiden tot meer ruimte voor nieuwe waterkrachtprojecten. Het is nog niet mogelijk nu al vooruit te lopen op de uitkomsten van de trajecten bij de bestaande waterkrachtcentrales. Voor nieuwe centrales ontstaat pas na afloop van de trajecten bij de bestaande centrales meer duidelijkheid over eventuele extra ruimte. Los van deze zienswijze leiden recente ontwikkelingen in het vergunningentraject bij de bestaande waterkrachtcentrales ertoe dat de bestaande tekst licht is gewijzigd: NWP p247 'Voor de bestaande waterkrachtcentrales… …terug te brengen.' is vervangen door: 'Rijkswaterstaat zet zich in voor het terugbrengen van de vissterfte bij de bestaande waterkrachtcentrales.'	Ja
017	20	Conclusie en aanbevelingen De Noordzee agenda onderkent veel van wat er in de toekomst nodig is in, op en van de Noordzee. Een substantieel deel van de menselijke activiteit wordt gevormd door nieuwe technologieën die hier uitgerold kunnen en zullen gaan worden. Ga in gesprek met ontwikkelaars om de juiste locaties te bepalen, ook buiten windparken. Dit past bij de toegezegde ruimte voor (opschaling van) robuuste pilots (OPN pagina 26), ruimte voor innovatie en experimenteergelegenheid (OPN pagina 63), inzet rijksareaal (ONW pagina 118) en de aangenomen motie Stoffer c.s. die vraagt om grootschalige demonstraties. Ook offshore wind is dichtbij de kust begonnen.	Het ministerie van EZK heeft regelmatig contact met de zowel de brancheorganisatie voor energie uit water als ook met organisaties die onderzoek doen naar zonneparken op zee. De gedachten gaan in eerste plaats uit naar medegebruik binnen windparken. Dit omdat hier reeds energie-infrastructuur aanwezig is en omdat dit efficiënt gebruik is van de ruimte op de Noordzee.	Nee
017	21	Naast onze suggesties bevelen wij u aan de reactie vanuit DMEC, NVDE en Holland Solar op de 'regulering transmissiesystemen op zee' (dd 9 september 2021) te beschouwen, welke verwerkt in de zienswijze op de programma's van DMEC die wij van harte steunen.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
017	22	Wij werken er graag met u verder aan om energie uit water een substantiële bijdrage te laten leveren aan de Nederlandse energietransitie, leveringszekerheid en de duurzame blauwe economie! Uiteraard lichten wij onze punten graag in een persoonlijk gesprek verder toe.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
018	1	Met deze brief brengen wij, mede namens de waterschappen De Dommel, Brabantse Delta en Rivierenland en namens de provincie Noord-Brabant onze zienswijze bij het Ontwerp Nationaal Waterprogramma (NWP) onder uw aandacht. Het betreft een gebied specifieke aanvulling op de zienswijze van de Unie van Waterschappen. […] Er zijn enkele punten waar wij vanuit Noord-Brabant graag wat zaken aangescherpt zouden zien, of waar wij uw hulp nodig hebben om de doelstellingen te kunnen realiseren.	Hartelijk dank voor de door u getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
018	2	Droogte en verdroging Het belang van het tegengaan van verdroging en het beperken van de effecten van droogte wordt erkend in het NWP (hoofdstuk 5). Echter zien we dat dit probleem veelal wordt omschreven als optimalisatieprobleem, bijvoorbeeld via een slimmere en efficiëntere waterverdeling op het nationale watersysteem. Op de hoge zandgronden in het oosten, midden en zuiden van Nederland gaat dit niet leiden tot oplossingen. Hier is droogte een urgent probleem, met name door het ontbreken van aanvoermogelijkheden. De problemen van verzilting en de veenweide gebieden komen tevens voort uit verdroging. De droogteproblematiek in deze delen van Nederland vraagt ons inziens om fundamentele veranderingen in ons denken en doen. Het vraagt om een omslag van focus op water afvoeren naar water vasthouden, met bijbehorende ruimtelijke keuzes en daadwerkelijke inrichting. Er zijn de afgelopen jaren diverse onderzoeken rondom droogte in de zandgebieden uitgevoerd die hierbij als onderbouwing kunnen worden gebruikt. Deze grote veranderingen in ons denken en doen noemen wij in Brabant de watertransitie. In Brabant ervaren wij specifieke problemen ten aanzien van droogte en verdroging, aangezien de waterbeschikbaarheid in grote delen van het gebied volledig afhankelijk is van de neerslag die valt. Wij vinden dat deze verandering in aanpak onvoldoende wordt erkend in het NWP. Wij verzoeken u de urgentie van de droogteproblematiek en de noodzaak van een watertransitie explicieter te benoemen in het NWP.	De droogteproblematiek op de hoge zandgronden wordt herkend en de zorg hierover wordt gedeeld. Daarom is in de tweede fase van het Deltaprogramma Zoetwater, circa de helft van de middelen (circa €400 miljoen) gereserveerd voor maatregelen op de hoge zandgronden. Zoals u ook aangeeft zijn voor de aanpak van droogte in deze gebieden maatregelen in en rond het watersysteem alleen niet voldoende. Er zijn ook ruimtelijke maatregelen en aangepast landgebruik nodig om watertekorten en schade aan kwetsbare natuurgebieden zoveel mogelijk te voorkomen. Daarom is in het NWP (H2) ook aangegeven dat bodem en water randvoorwaarden geven aan ruimtelijke ontwikkeling. Stap één van de voorkeursvolgorde voor watertekorten is een ruimtelijke ordening die rekening houdt met water. Dit moet juist ook de aanpak van droogte in hoge zandgronden versterken.	Nee
018	3	Grondwater(strategie) In het verlengde hiervan is de grondwaterstrategie voor ons van wezenlijk belang. Deze is nu (te) summier opgenomen in het NWP (hoofdstuk 7). De aanpak is niet concreet en getuigt van een onderzoekende en vrijblijvende aanpak, terwijl er daadkrachtig optreden vereist is. De Minister is conform de Waterwet systeemverantwoordelijk; het NWP dient daarbij toe te zien op de gewenste ontwikkeling, werking en bescherming van de (grond)watersystemen. We zien graag concreet in het NWP terug wat het Rijk van partners verwacht om een goede chemische en kwantitatieve toestand van het grondwater te bereiken en hoe het Rijk hier op toeziet.	De zorg rondom grondwaterkwaliteit en -kwantiteit wordt zeker ook door het Rijk gedeeld. Voor het bereiken van de goede toestand van het grondwater werkt het Rijk samen met de provincies en waterschappen aan de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water in de Landelijke Werkgroep Grondwater. In 2021 heeft het ministerie van IenW de Studiegroep Grondwater ingesteld met vertegenwoordigers van IenW, LNV, IPO, UvW, VNG, Vewin en Staf Deltacommissaris. Doel van deze studiegroep is om gezamenlijk tot oplossingsrichtingen te komen om de duurzame instandhouding van de grondwatervoorraden te bereiken. Samen wordt de problematiek en de mogelijke handelingsperspectieven in beeld gebracht. De droogteproblematiek in hoog Nederland, is een van de thema's waar in de studiegroep naar wordt gekeken. Eind 2021 zijn de eerste resultaten hiervan gepresenteerd aan de Stuurgroep Water en eind 2022 wordt het eindresultaat opgeleverd. Gezien deze tijdlijn kunnen de uitkomsten van de studiegroep nog niet worden opgenomen in het NWP.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
018	4	Daarbij past het ons inziens dat het Rijk het grondwatervraagstuk erkent als urgent vraagstuk, stelling neemt dat zowel grondwateraanvulling als het beperken van grondwateronttrekkingen nodig zijn om te komen tot een gezonde grondwaterbalans, en verwacht dat partners daadkrachtig optreden om deze doelen te halen. Op die manier geeft het Rijk richting en steun aan de regio's om dit vraagstuk op te pakken. Ondergetekenden willen dit vraagstuk graag met het Rijk, met een heldere onderlinge rolverdeling, in nauwe samenwerking oppakken. Daarbij zien wij onder andere een rol weggelegd voor het Rijk in het maken van afspraken met onze buurlanden. Voor de grondwaterhuishouding in de zandgebieden van Noord-Brabant is het cruciaal dat in België en Duitsland veel grondwater inzijgt en het diepe grondwater gevoed wordt. In de paragraaf over internationale samenwerking aan zoetwaterbeschikbaarheid (pagina 75) zouden we deze actie graag terugzien. Nu wordt hier alleen in gegaan op zoetwaterbeschikbaarheid via de rivieren en missen wij de aanvulling van het grondwater vanuit het buitenland.	De droogteproblematiek beperkt zich niet alleen tot Nederland, ook in België en Duitsland kampen ze met droogte. In Vlaanderen wordt daarom bijvoorbeeld nu ook al sterk ingezet op het stimuleren van infiltratie en het beperkten van onttrekkingen, ondersteund door onder ander de Blue Deal. De samenwerking met onze buurlanden wordt op regionale schaal door onder andere de provincies al gezocht. Zo loopt er een project van de provincie Limburg, provincie Noord-Brabant, Vlaanderen en Noordrijn Westfalen rond grondwaterbeheer in de Roerdalslenk. Men probeert daar inzicht te krijgen in het (grondwater)systeem en werkt toe naar een gezamenlijk grondwaterbeheer. Aan de hand van de uitkomsten van dit project kan gekeken worden of dit soort samenwerkingen op het gebied van grondwaterbeheer ook elders toegepast kan worden. Daarnaast zijn er diverse internationale overleggen met Duitsland en België op het gebied van laagwatersituaties in het Rijn- en de Maasstroomgebied gericht op droogteproblematiek en internationale zoetwaterbeschikbaarheid, zoals de internationale riviercommissies voor Rijn en Maas. Tevens is het ook een onderwerp in onder andere de Nederlands-Duitse Permanente Grenswaterencommissie en de bijbehorende subcommissies, Arbeitsgruppe en Steuerungsgruppe Deltarhein en het Vlaams-Nederland bilateraal droogte-overleg. Gezien de positieve (regionale) ontwikkelingen op dit vlak, zullen wij op dit moment niet bij de buurlanden aandringen op grondwater aanvulling.	Nee
018	5	Wateroverlast Deze zomer kennen we een nat seizoen, met hevige en langdurige regenval en grootschalige wateroverlast in Duitsland, België en Limburg. Maar ook Noord-Holland, Friesland, Zeeland en West-Brabant ondervinden de nodige overlast. Deze actualiteiten onderstrepen het belang van voldoende ruimte voor water, niet alleen voor de grote rivieren maar ook voor de beekdalen en de flanken. De minister gaf in een reactie aan hier werk van te willen maken. Vanuit Brabant onderschrijven we dit belang, en kijken uit naar een concrete vertaling van deze uitspraak naar het NWP en een plan van aanpak. In dit kader verwijzen wij ook naar de met grote meerderheid aangenomen motie van de heer xxx van 7 juli 2021 om water en wateropgaven een sturend onderdeel te laten zijn bij ruimtelijke ordenings- en woningbouwvraagstukken. Op dit moment is het niet mogelijk om je te verzekeren tegen wateroverlast vanuit de waterloop (overstromingen vanuit de rivier of beek). In het NWP wordt verwezen naar het Actieprogramma klimaatadaptatie Landbouw, waarin dit punt wordt onderkend (pagina 111). Hier is als actie opgenomen dat LNV, LTO en verzekeraars een arrangement verkennen om aan deze schade tegemoet te komen. Wij dringen er nogmaals op aan om werk te maken van zo'n arrangement voor overstromingsschade en om vanuit het NWP deze problematiek actief te agenderen.	De wateroverlast in Limburg vormde de aanleiding voor het oprichten van een zogenaamde 'beleidstafel wateroverlast en hoogwater'. Deze beleidstafel heeft als opdracht om adviezen uit te brengen waarmee het beleid voor waterveiligheid en klimaatadaptatie kan worden verbeterd. Hierbij wordt onder andere gekeken naar wat er zou gebeuren als een dergelijke neerslagsituatie zich ergens anders in Nederland zou voordoen. Ook de samenkomst van afvoerpieken in het regionale beeksysteem en het hoofdwatersysteem en mogelijke consequenties voor de ruimtelijke ordening krijgt specifieke aandacht. De beleidstafel bracht in februari 2022 haar eerste adviezen uit. Definitieve adviezen volgen in oktober 2022. Deze komen te laat om een plek te krijgen in het NWP. Er is wel een verwijzing naar de uitkomsten van de beleidstafel opgenomen in het NWP. Het Verbond van Verzekeraars heeft hun branche geadviseerd om meer aan te bieden voor overstromingsschade. Het blijft echter aan de verzekeraars zelf om af te wegen of zij overstromingsschade opnemen. Voor het Rijk is het belangrijk dat zo'n arrangement aansluit op de Beleidslijn Grote Rivieren. Een ander facet is horizontaal water in het regionale watersysteem dat de regionale waterbeheerders conform de daarvoor geldende normen beheren. De genoemde verkenning met betrokken partijen heeft betrekking daarop en zal nog plaatsvinden.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
018	6	Waterkwaliteit Ook ten aanzien van waterkwaliteit is het belangrijk dat het Rijk de regierol blijft vervullen in de agendering van het aandeel in de nutriëntenopgave vanuit de buurlanden (dossiervorming i.r.t. het voorkomen van 'afwenteling'). Wij zijn gebaat bij een gezamenlijke grens-ontkennende stroomgebiedbenadering voor zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve wateropgaven. Het terugdringen van de hoeveelheid nutriënten, die vanuit buurlanden of vanuit landbouwgebied in het oppervlaktewater en het ondiepe grondwater terecht komt, is noodzakelijk om de KRW-doelen te halen. Het rijk heeft een belangrijke regierol om dit, in samenhang met het gebiedsgerichte maatwerk, voor elkaar te krijgen. Zie hiervoor onder meer de conclusies van het rapport "Zover het eigen instrumentarium reikt" van Universiteit Utrecht. We zien in het NWP onvoldoende terug in de tekst hoe u hier in afstemming met de andere ministeries voor gaat zorgen. Er wordt een link gelegd met de Nitraatrichtlijn, maar die richtlijn is niet afgestemd op de KRW-oppervlaktewaterdoelen. Wij zien graag dat de nitraatrichtlijn volledig wordt afgestemd op de KRW-doelen.	Als invulling van de Nitraatrichtlijn is het ontwerp 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn opgesteld (Kamerstuk 33037-399). Uitgangspunt voor actieprogramma is dat het op termijn leidt tot het behalen van de benodigde reductie van nutriëntenbelasting vanuit de landbouw op grondwater én voldoende bijdraagt aan de benodigde reductie van oppervlaktewaterbelasting vanuit de landbouw. De Milieueffectrapportage van het Actieprogramma wijst uit dat met het maatregelenpakket het doel voor grondwater in alle grondsoortregio's waarschijnlijk wordt gehaald. Voor oppervlaktewater resteert een opgave. Zoals in het Regeerakkoord is aangekondigd zullen de uitdagingen in de landbouw en natuur aangepakt worden via een Nationaal Programma Landelijk Gebied. Hiervoor wordt een transitiefonds gevormd waarin tot 2035 cumulatief €25 miljard beschikbaar komt. Met ecologische analyses wordt hierin vastgesteld wat nodig is om gebiedsgericht de opgaven ten aanzien van natuurherstel, klimaat en water te halen. Een ecologische autoriteit draagt zorg voor de wetenschappelijke en juridische borging van deze analyses. Een krachtige regie-organisatie ondersteunt dit proces en stuurt indien nodig bij. Nutriëntenbelasting van het oppervlaktewater is daarnaast afkomstig vanuit onder andere het buitenland, zie hiervoor de beantwoording van deelzienswijze 010-2.	Nee
018	7	Bij de rol van het rijk ten aanzien van 'opkomende stoffen' hoort ons inziens ook het sturen op toelating en gebruik van die opkomende stoffen. Dus niet alleen identificeren, monitoren en normeren, maar ook sturen op het voorkomen dat opkomende stoffen tot vervuiling van het water leiden. Hoe wil het rijk invulling geven aan dat deel van haar rol? En welke ambitie heeft het rijk daarvoor? Wat verwacht het rijk op dit onderwerp van de samenwerking met de regionale partners? Wij verwachten dat u uw aandeel in de aanpak van opkomende stoffen verduidelijkt in het NWP.	Met de Delta-aanpak Waterkwaliteit is de afgelopen jaren een impuls gegeven aan nieuwe opgaven, zoals opkomende stoffen in water. Samen met overheden en partners uit de drinkwatersector en de industrie is in dit licht toegewerkt naar bestuurlijke afspraken waarbij de komende tijd gewerkt zal worden aan het borgen dat deze in de praktijk ook worden uitgevoerd. Een belangrijk onderdeel van de aanpak richt zich op het verstevigen van de vergunningverlening bij lozingen. Productieprocessen worden steeds complexer en vragen meer kennis en samenwerking over de eigen grenzen heen tussen bedrijven, vergunningverleners, toezichthouders en handhavers. Het doel is om gezamenlijk meer grip te krijgen op het begin van de keten, en te voorkomen dat stoffen ongewenst in het watermilieu belanden. Het ministerie van IenW heeft om deze redenen een gedegen opleidingsprogramma opgezet, dat tot eind 2022 kostenvrij wordt aangeboden voor vergunningverleners en handhavers bij waterschappen, Rijkswaterstaat, omgevingsdiensten, provincies en gemeenten. Daarnaast wordt ingezet op wederzijdse transparantie en het eenvoudig toegankelijk maken van gegevens over stoffen met potentiële risico's in industriële lozingen van belang. Ook is het van belang dat partijen goed met elkaar samenwerken indien een opkomende stof wordt aangetroffen. IenW heeft daartoe samen met de waterschappen, Rijkswaterstaat, RIVM, omgevingsdiensten, provincies en gemeenten een wegwijzer ontwikkeld. De wegwijzer biedt helderheid hoe te handelen bij signalering van (mogelijk) schadelijke stoffen. De wegwijzer brengt de te nemen stappen in beeld, zoals het delen van informatie, en geeft inzicht in (bestaande) rollen en verantwoordelijkheden. De ervaringen die partijen in praktijk met incidenten als pyrazole, melamine, PFAS hebben opgedaan, zijn verwerkt in de wegwijzer. Voor wat betreft de vermindering van de hoeveelheid PFAS in het milieu heeft Nederland samen met een aantal andere lidstaten ingezet op een brede PFAS-restrictie voor niet-essentiële toepassingen op basis van de Europese verordening REACH.	Ja
019	1	We vinden het Nationaal Water Programma een goed stuk als basis voor het nationale waterbeleid en de uitvoering ervan in rijkswateren. Op de meeste vlakken steunen we de inzet van de Rijksoverheid.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
019	2	We missen in het algemeen aandacht voor waterrecreatie. Opvallend is dat recreatievaart in de samenvatting en inleiding ontbreekt. Er wordt in het programma gesproken over 400.000 recreatievaartuigen (een bronvermelding ontbreekt), waar is dit getal op gebaseerd? De waterrecreatie maakt volgens het Watersportverbond een substantieel deel uit van de scheepvaart en moet derhalve ook als zodanig behandeld worden in dit programma.	Waterrecreatie wordt toegevoegd aan de samenvatting. Waterrecreatie is gedefinieerd als overige gebruiksfunctie. Rijkswaterstaat heeft echter geen formele rol op het gebied van recreatie, met uitzondering van een aantal (wettelijke) beheertaken voor de zwemwaterkwaliteit en de veiligheid van de scheepvaart, waaronder recreatievaart. Het aantal recreatievaartuigen is aangepast aan de laatst bekende onderzoekscijfers, en gepresenteerd met bronvermelding.	Ja
019	3	Regionale overleggen Het is goed dat er regionale overleggen zijn over vaarwater en kunstwerken (bruggen en sluizen). De uitkomsten uit deze overleggen zijn wat het Watersportverbond betreft essentieel voor de totstandkoming van nationaal beleid. Het is daarom van belang dat de juiste stakeholders, en dus ook het Watersportverbond, aan tafel zitten. Het regionaal overleg orgaan IJsselmeergebied (ROIJ) is hier een goed voorbeeld van.	Regionale overleggen zoals het Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied zijn inderdaad van belang. Daarnaast functioneert het Gebruikersoverleg Nat bij RWS Midden-Nederland, waaraan ook het Watersportverbond deelneemt, over de uitvoerings- en beheeraspecten van het IJsselmeergebied.	Nee
019	4	Scheiding beroepsvaart - pleziervaart Het is goed dat er aandacht is voor de fysieke scheiding van beroepsvaart en plezier-vaart op het vaarwater. Dit moet echter wel in goed overleg met beide partijen gaan om bij betonning en routering tot een zo veilig mogelijke uitkomst te komen.	Samenwerking tussen de verschillende overheden, met maatschappelijke organisaties (zoals Watersportverbond) en marktpartijen is een belangrijke voorwaarden voor doeltreffend, vlot en veilig verkeer over Rijkswateren en Rijksvaarwegen.	Nee
019	5	Onderhoud Een flink aantal kunstwerken (bruggen en sluizen) moet de komende jaren gerenoveerd worden. Voor de veiligheid zou een aantal van deze projecten naar voren gehaald moeten worden. Tevens is het Watersportverbond van mening dat goed en constructief overleg met de gebruikers belangrijk is, dat geldt ook voor de recreatievaart. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de Haringvlietbrug die de komende jaren in plaats van 74 openingen nog slechts één opening per week heeft. Dit komt recreatievaarders en de havens (zowel commerciële als verenigingshavens) rond de brug zeker niet ten goede.	Het rijk heeft samen met de Provincies landelijke Bestuurlijke Afspraken over het behouden en ontwikkelen van het Basis Recreatie Toervaart Netwerk (BRTN) in Nederland vastgelegd in de Basisvisie Recreatietoervaart 2020-2025. Daarnaast werkt het Rijk nauw samen met lokale overheden, havenbedrijven, branche verenigingen over onderhoud en ontwikkeling van dit netwerk. Deze samenwerking voert het rijk binnen de wettelijke kaders en financiële middelen.	Nee
019	6	Waterplanten Het maaien van Waterplanten is in de ogen van het Watersportverbond een tijdelijke en korte termijn oplossing. De handreiking waterplanten maaibeheer is sterk verouderd en voldoet niet meer. Deze zou zo snel mogelijk herzien moeten worden in samenwerking met de watersportsector.	De problematiek met waterplanten en een eventuele actualisering van de Handreiking kan niet los worden gezien met de brede maatschappelijk opgaven m.b.t. de aangewezen functies en het handelingsperspectief van overheden in de grote wateren. Zie ook het antwoord op deelzienswijze 005-2.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
019	7	Toiletwater Wij zijn voor schoon water, maar dan moeten de randvoorwaarden wel op orde zijn. Het is inderdaad toestaan om toiletwater gezuiverd te lozen. Er zijn echter nog geen goedgekeurde zuiveringsinstallaties op de Nederlandse markt. Verder is er op dit moment nog een tekort aan goedwerkende afzuigpompen.	Het klopt dat er op dit moment nog geen goedgekeurde installaties zijn voor zuivering van toiletwater aan boord van pleziervaartuigen. Deze zullen er naar verwachting wel komen, na de beoogde invoering van de verzegelingsplicht. Te verwachten is dat de vraag ernaar (en daarmee ook het aanbod ervan) groter wordt zodra de beoogde invoering van verplichting wordt ingevoerd om de afsluiter tussen toilet/opvangtank en huiddoorvoer in gesloten stand te verzegelen. Voor veel eigenaren heeft een zuiverings-installatie de voorkeur boven een opslagtank. Redenen zijn de ballast en mogelijke geurproblemen van de opslagtank, en de rompslomp die gepaard kan gaan met het varen naar en gebruiken van de afzuigpompen. Dat de afzuigpompen die verplicht aanwezig moeten zijn bij jachthavens met meer dan 50 ligplaatsen niet altijd werken, heeft er vaak mee te maken dat die vrijwel niet worden gebruikt. De reden daarvan is dat het huidige lozingsverbod niet handhaafbaar is, omdat de lozing onder water plaatsvindt, vrijwel onzichtbaar is en alleen op heterdaad kan worden vastgesteld. Dit is bekend bij de eigenaren en die lozen het ongezuiverde toiletwater dan ook op grote schaal in het oppervlaktewater, in plaats van gebruik te maken van de afzuiginstallatie. Ook deze situatie zal naar verwachting veranderen door de beoogde invoering van de - wél handhaafbare - verzegelingsplicht. Naast gebruik van de genoemde afzuigpompen bij jachthavens en - in de toekomst - zuiveringsinstallaties aan boord zijn er nog meer mogelijkheden om te voldoen aan het al sinds 2009 geldende lozingsverbod. Denk aan een droogtoilet of een chemisch toilet, in plaats van een spoeltoilet. Of een voorziening waarmee uitsluitend urine kan worden geloosd (dat hoeft niet gezuiverd te worden). Verder is het ook mogelijk om gebruik te maken van toiletten op de wal.	Nee
019	8	Specifiek met betrekking tot de delen over Rivieren (H21) en Kanalen (H24) het volgende: - Het varen voor de recreatievaart achter de Langsdammen op de Waal valt tegen. Een deel is gestremd en bij laag water gesloten. Dit is een aandachtspunt bij uitbreiding aantal Langsdammen. (reden te meer om doorvaart van de Linge naar het Amsterdam-Rijnkanaal te bevorderen, als alternatief voor de Waal route) - Natuurlijke oevers bij de Maas maken de breedte van de vaarweg minder duidelijk, waardoor de recreatievaart meer naar het midden van het vaarwater gaat. Bij de natuurvriendelijke oevers meer erosie en sedimentatie (verondieping). Geeft ook stuurproblemen bij beroepsvaart, volgens hun zeggen. - Rivierhout is nuttig, wel een risico bij hoog water. Het gaat drijven en is gevaar voor (recreatie)vaart. - Bij realisatie van nevengeulen meer aandacht voor opties voor recreatievaart gewenst, varen en aanlegplaatsen, van kano tot kajuitboot . - Bij opwaardering Maasroute aandacht voor veiligheid recreatievaart. Maas is belangrijk voor recreatievaart, verbinding tussen vele recreatie gebieden. - Handhaving is helaas ook meer nodig. - Zuinig schutten op de Maas betekent beperking voor zeilboten met staande mast (bv bij de grote sluis in Lith). - Op de kanalen is veel recreatievaart, hou daar rekening mee, zeker bij opwaardering beroepsvaart. Denk aan geschikte wachtplaatsen en voorzieningen voor recreatievaart in de (nieuwe) sluizen.	De punten die worden gesignaleerd zijn bekend. Er zijn al aanpassingen geweest aan de NVO's om scheepvaartproblemen te verminderen. Rivierhout wordt vastgezet met kettingen, juist om wegdrijven te voorkomen. Bevaarbaarheid bij aanleggen van nevengeulen kan vanuit andere doelen ongewenst zijn. Afweging peilopzet in tijden van/aankomende droogte is van groot belang voor diverse functies, waaronder natuur. De afweging van belangen vindt nu al plaats. Wanneer belangen moeten worden afgewogen staat recreatievaart niet bovenaan bij de afweging (verdringingsreeks).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
020	1	Algemene visie van NVB op NWP NVB ziet het NWP als een gedegen, ambitieus en integraal programma dat aansluit op de beleidsthema's van de strategische agenda 2020-2025 van de NVB, waaronder de beleidsthema's duurzaam en toekomstbestendig havenbeleid en bereikbaarheid. De uitvoering van het NWP zal bijdragen aan het beter benutten van vaarwegen waardoor de binnenvaart als duurzame modaliteit een steeds belangrijkere rol zal kunnen spelen. De rol van transport over water wordt – mede door beschikbare capaciteit, milieugrenzen en duurzaamheid – steeds groter. De aansluiting van onze vaarwegen op de Europese corridors, de grote rivieren en kanalen kan (nog) beter. Het zijn de binnenhavens die in dit logistieke netwerk fungeren als een systeem van knooppunten waar de aansluiting met andere modaliteiten gerealiseerd en gefaciliteerd wordt, en waar de aan- en afvoer naar Nederlandse zeehavens plaatsvindt. Het is belangrijk om bereikbare binnenhavens te blijven ontwikkelen en toegevoegde waarde te leveren, zodat dit de regio's en de BV Nederland versterkt in hun positie ten opzichte van Europa.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
020	2	Reikwijdte van zienswijze In het belang van NVB-lid Port of Harlingen als goede bereikbare binnenhaven en een efficiënte en effectieve achterlandverbinding dienen wij hierbij de zienswijze in. De zienswijze heeft betrekking op de teksten en tabel over het vaargeulonderhoud en de garantiediepte van de vaargeul Kornwerderzand – Harlingen (de Boontjes), zoals opgenomen op pagina 275 van het NWP.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
020	3	Aanleiding voor zienswijze Port of Harlingen heeft een toevoegde waarde van 310 miljoen en genereert een directe werkgelegenheid van 1712 banen en een indirecte werkgelegenheid van 1610 banen (gebaseerd op cijfers havenmonitor). Voor de toegankelijkheid en bereikbaarheid van de haven van Harlingen speelt de vaarweg Boontjes een belangrijke en cruciale rol. De vaarweg vormt een belangrijke ontsluiting voor de beroepsvaart en verbindt de haven van Harlingen en het Friese achterland met onder andere de havens van Amsterdam en Rotterdam, Port of Zwolle, Urk en Flevokust. Daarnaast is het van groot belang dat de vaarweg aansluit op de geplande sluis te Kornwerderzand, die wel ontworpen wordt met voldoende diepgang. In tegenstelling tot wat is toegezegd door de minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) wordt in de huidige teksten van het NWP de garantiediepte van de vaargeul Kornwerderzand – Harlingen (de Boontjes) niet gewaarborgd en staat daarmee de bereikbaarheid van en naar de haven van Harlingen en het achterland onder druk. Dit wordt hieronder toegelicht. Agenda voor het Waddengebied 2050 Begin dit jaar is de Agenda voor het Waddengebied 2050 door vele stakeholders (waaronder de waddenzeehavens) ondertekend. Voorwaarde voor ondertekening was voor NVB-lid Port of Harlingen (én de gemeente Harlingen) dat de bereikbaarheid van Port of Harlingen (lees: de garantiediepte van de vaargeul Kornwerderzand – Harlingen, de Boontjes) gegarandeerd zou worden. De tabel met de garantiedieptes waar in de Agenda naar wordt verwezen zou een plek krijgen in het NWP. In de oorspronkelijke tabel stond in de voetnoten dat RWS niet in de buitendelta zou baggeren. Hiermee kon NVB-lid Port of Harlingen (en de gemeente Harlingen) niet akkoord gaan. In het Bestuurlijk Overleg Waddengebied (BOW) van 3 december 2020 heeft de minister van IenW besloten dat de voetnoten geschrapt moesten worden. Hiermee werd aan de voorwaarde van stakeholders voor ondertekening van de Agenda voor het Waddengebied voldaan. Ontwerp Nationaal Waterprogramma Echter: dit besluit is in het ontwerp NWP niet goed verwerkt. De voetnoot is weliswaar verwijderd. Alleen heeft het verwijderen van de voetnoot voor de Boontjes geleid tot twee nieuwe zinnen, die het verwijderen van de voetnoot ontkracht. De inhoud van deze zinnen is vergelijkbaar met de oorspronkelijke voetnoot: “Voor de vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (Boontjes), zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien”. (zie pagina 275). Verzoek tot schrappen van passage en aanpassen van tekst De nieuwe zinnen geven Port of Harlingen, de havenbedrijven en de gemeente geen enkele garantie. In feite staat er dat er overleg gevoerd gaat worden en dat de uitkomst daarvan nog geheel onzeker is. Het onderhouden van de diepgang van de vaargeul Kornwerderzand – Harlingen (de Boontjes) is hiermee niet gewaarborgd. Tenslotte is deze passage niet in lijn met het besluit van het BOW van 3 december 2020 en neemt daarmee ook het voorbehoud weg dat de stakeholders hebben gemaakt om over te gaan tot ondertekening van de intentieverklaring van de Agenda. Wij verzoeken u om deze passage te schrappen en de toezegging schriftelijk te bevestigen dat RWS verantwoordelijk is om de vaargeul Kornwerderzand – Harlingen (Boontjes) op de garantiediepte te houden. Wij gaan er vanuit hiermee het belang van het schrappen van de passage en het aanpassen van de tekst in het NWP voldoende te hebben toegelicht.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: “Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt”. Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
021	1	Klimaatverandering 1. Wisselende zoutgehaltes kunnen van grote invloed zijn op natuur in zoute wateren. Klimaatverandering kan een groot effect hebben op de zoutgehaltes, doordat er in de zomer minder en in de winter meer gespuid zal worden, of doordat er veel meer in pieken gespuid wordt. Ook kan het 'opdrogen' van spui in de zomer leiden tot een verminderde aanvoer van nutriënten naar zee, wat ook een effect heeft op de natuur. Ook dit effect van klimaatverandering moet gesignaleerd te worden in het NWP en dient alsnog opgenomen te worden.	Dank voor uw inbreng. Klimaatverandering kan inderdaad op verschillende manieren effecten hebben op de natuur. De door u voorgestelde tekst is gebruikt als aanvulling op de bestaande tekst.	Ja
021	2	Klimaatverandering [...] 2. Rijkswaterstaat stelt eisen aan koelwatergebruik. De zomers worden naar verwachting steeds heter en droger. De Waddenzee is sinds 1980 al 1,5 graden Celsius opgewarmd. Wij verzoeken u beleid te ontwikkelen om te voorkomen dat koelwatergebruik steeds belastender wordt voor de natuur in o.a. de Waddenzee.	Het Rijk houdt in de gaten of de koelwaterlozingen en de temperatuur van de Waddenzee zich goed met elkaar verhouden, mede in relatie tot klimaatverandering. Vooralsnog is er geen aanleiding om hier beleid op te formuleren.	Nee
021	3	Vaargeulen Waddenzee 3. Primaire productie is de basis voor het leven in de Waddenzee. Vertroebeling van het water zorgt voor minder primaire productie. Dit werkt door in het hele voedselweb. De Eems laat al zien dat te veel menselijk ingrijpen kan leiden tot grote effecten op de helderheid van het water en op de natuur. Vaargeulonderhoud is een belangrijke oorzaak van de problemen hier. Voorkomen moet worden dat op nog meer plaatsen dan nu problemen ontstaan door baggeren. Eén van de meest voor de hand liggende manieren om dit te realiseren is ervoor te zorgen dat er zo min mogelijk gebaggerd wordt en dat vaargeulen dus niet op grotere afmetingen worden onderhouden dan nodig is. Daarnaast zouden er regelmatig analyses gedaan moeten worden van de morfologische ontwikkelingen, zodat eventuele problemen tijdig gesignaleerd worden en er nog oplossingen gevonden kunnen worden. Wij zijn blij om te lezen dat die regelmatige analyses nu in ieder geval uitgevoerd gaan worden. Als de Waddenzee van nature ondieper wordt, zal de scheepvaart daar in zekere mate in mee moeten bewegen om significante negatieve effecten op de natuur te voorkomen. In het NWP wordt gesteld dat veranderingen in de morfologie verantwoordelijk zijn voor de steeds groter wordende baggerhoeveelheden in de Waddenzee. Duidelijk is echter dat ook elke vaargeulverdieping extra baggerhoeveelheden met zich meebrengt. Telkens als een vaargeul (deels) verdiept wordt, neemt de hoeveelheid die ter plaatse gebaggerd moet worden toe. Dit heeft zeker ook bijgedragen aan de steeds groter wordende baggerhoeveelheden in de Waddenzee en Eems. Wij verzoeken u dit te corrigeren in het NWP.	In het NWP is nu opgenomen dat door veranderingen van de morfologie plaatselijk extra gebaggerd moet worden om de vaargeul op streefdiepte te onderhouden. De vaargeulen worden niet verder verdiept, tenzij daar in een incidenteel geval specifieke planvorming of aanleiding voor is.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
021	4	Vaargeulen Waddenzee [...] 4. Wij merken op dat de in tabel 6 NWP opgenomen onderhoudsafmetingen niet overeenkomen met de via het Beheerplan Natura 2000 Waddenzee (Beheerplan N2000) vergunde baggertrajecten in de Waddenzee. Niet geheel duidelijk is waar deze onderhoudsafmetingen wel vandaan komen en wat ze precies inhouden. In de Agenda voor het Waddengebied 2050 wordt gerefereerd aan de onderhoudsdieptes zoals deze zijn vastgesteld in het Beheerplan N2000 en het BPRW 2016-2021. Deze zouden overgenomen worden in het NWP. In het genoemde BPRW zijn geen onderhoudsafmetingen opgenomen, maar wordt verwezen naar de Structuurvisie Waddenzee. Deze gaat uit van 'het naar de streefdiepte/normering van 2006 te actualiseren uitgangspunt dat vaartuigen die op dat moment gezien hun diepgang en afmetingen de havens bij gemiddelde zeestand en wind konden aandoen dit ook in de toekomst moeten kunnen'. Hier is geen formeel overzicht van beschikbaar. Het is dus niet bekend in hoeverre dit overeen komt met de afmetingen zoals genoemd in het Beheerplan N2000. Waarom zijn niet gewoon de afmetingen uit het Beheerplan N2000 gehanteerd, aangezien daar rechtstreeks naar verwezen wordt in de Agenda voor het waddengebied 2050?	Voor het NWP zijn de afmetingen over een paar knelpunten in het vaargeulonderhoud uit het Beheerplan N2000 Waddenzee als basis genomen en geactualiseerd naar de huidige stand van zaken.	Nee
021	5	Vaargeulen Waddenzee [...] 5. Waarop zijn de in tabel 6 NWP opgenomen onderhoudsafmetingen gebaseerd?	Zie beantwoording deelzienswijze 021-4. In deze actualisatie zijn de huidige vergunningen als basis gebruikt.	Nee
021	6	Vaargeulen Waddenzee [...] 6. Wij maken bezwaar tegen het uitbreiden van het aantal geulen dat aangewezen is om op een bepaalde diepte en breedte gehouden te worden. Het op diepte houden van vaargeulen in de Waddenzee moet beperkt worden tot maximaal het economisch en sociaal noodzakelijke. Verreweg de meeste geulen in de Waddenzee hoeven niet op een bepaalde diepte en breedte gehouden te worden. Uitbreiding leidt op termijn mogelijk tot ongewenste extra baggerwerkzaamheden.	Er is geen sprake van uitbreiden van het aantal geulen bij het vaargeulonderhoud, in tabel 6 zijn de huidige actuele onderhoudsafmetingen opgenomen.	Nee
021	7	Vaargeulen Waddenzee [...] 7. Wij maken bezwaar tegen elke vaargeulverdieping en -verbreding in het NWP ten opzichte van het Beheerplan N2000. Immers, de Agenda voor het Waddengebied 2050 geeft duidelijk aan dat dit het uitgangspunt is. Wij verzoeken u dit te corrigeren.	Er is geen sprake van uitbreiden van het aantal geulen bij het vaargeulonderhoud, in tabel 6 zijn de huidige actuele onderhoudsafmetingen opgenomen.	Nee
021	8	Vaargeulen Waddenzee [...] 8. Uiteraard mag er in de Waddenzee alleen gebaggerd worden als hiervoor een WNBvergunning is verleend of als baggeren is toegestaan in het Beheerplan N2000. Klopt het dat, indien het nodig is om te baggeren om de in tabel 6 genoemde waarden te behalen, dit alleen gebeurt als dit ook vergund is onder de WNB of toegestaan in het Beheerplan N2000 en dat dit een zelfstandige afweging is op basis van de natuurwaarden?	Voor al het vaargeulonderhoud beschikt Rijkswaterstaat over een vergunning op grond van de Wet Natuurbescherming dan wel valt dit onder de categorie bestaand gebruik uit het Beheerplan N2000 Waddenzee, waardoor dit onderhoud vergunningvrij is.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
021	9	Vaargeulen Waddenzee [...] 9. Voor de vaargeul Lauwersoog - Noordzee geldt dat er een eenmalige proef heeft plaatsgevonden om deze geul ter hoogte van de buitendelta te baggeren. De uitkomsten van deze eenmalige proef zijn nog niet vastgesteld. Tussen partijen is voor aanvang van deze baggerwerkzaamheden nadrukkelijk afgesproken dat het hier een eenmalige proef zou betreffen. Wij maken dan ook bezwaar tegen het zonder enige toelichting opnemen van deze vaargeul op de vermelde diepte en breedte. Er zou hierbij vermeld moeten worden dat in de buitendelta in principe niet gebaggerd wordt. Dit is staand beleid, zoals ook af te leiden is uit de afspraken die genoemd worden in de tweede alinea naast de tabel. Het feit dat het NWP meldt dat er gekeken wordt naar het veranderen van dit beleid, betekent niet dat dit al aangepast is en dat de vermelding 'In de buitendelta wordt in principe niet ingegrepen' overbodig geworden is.	In het NWP wordt voor wat betreft de buitendelta's verwezen naar de afspraken uit het BO MIRT, in het Ontwerp NWP is geen zin opgenomen over het ingrijpen in de buitendelta. Als het gaat om de vaarweg Lauwersoog -Noordzee is de in de tabel opgenomen streefdiepte gelijk aan de huidige streefdiepte zoals die vigerend is voor deze vaarweg en voor het laatst is opgenomen in het Beheersplan Waddenzee 1996-2001. Het NWP beoogt met deze tabel onder andere de onbekendheid met deze streefdieptes weg te nemen en indien nodig aan te passen naar de huidige gehanteerde streefdieptes.	Nee
021	10	Vaargeulen Waddenzee [...] 10. Voor zover tabel 6 andere trajecten in buitendelta's betreft, dient ook hierbij vermeld te worden dat de buitendelta niet gebaggerd wordt. Alternatief is om dit eenmalig als algehele regel te benoemen.	Zoals in het NWP aangegeven wordt bestaat het voornemen om de wenselijkheid en de haalbaarheid te verkennen van een andere wijze van beheer van de buitendelta's. Dit met het doel om de duurzame bereikbaarheid in het Waddengebied te borgen met inachtname van natuur en milieu.	Nee
021	11	Vaargeulen Waddenzee [...] 11. In het NWP wordt gesteld dat bestuurlijk is afgesproken om met betrekking tot de buitendelta's 'rekening houdend met de natuur, de dynamiek binnen het systeem en ieders rol en verantwoordelijkheid en budgettaire kaders - gezamenlijk de wenselijkheid en de haalbaarheid te verkennen van een andere wijze van beheer van de vaargeulen.' Er wordt niet gespecificeerd wat deze andere wijze van beheer precies inhoudt. Wij verzoeken u bij dit onderzoek in ieder geval te betrekken dat de buitendelta's een essentieel onderdeel zijn van de sedimentstromen die ervoor zorgen dat de Waddenzee tot nu toe in staat is mee te groeien met de zeespiegelstijging. Ingrepen in de buitendelta's mogen er niet toe leiden dat dit meegroeivermogen aangetast wordt.	Dit betreft inderdaad een verkenning naar de haalbaarheid van een ander beheer van alle buitendelta's waarbij natuurlijk de specifieke aspecten van de Waddenzee en bereikbaarheid van eilanden en havens worden betrokken maar die nog wel nader moeten worden ingevuld..	Nee
021	12	Vaargeulen Waddenzee [...] 12. Tevens verzoeken wij u bij uw onderzoek te betrekken dat de N2000-habitat waar de buitendelta's onder vallen een zeer ongunstige staat van instandhouding heeft. Hoe kan een ander beheer van de vaargeulen bijdragen aan een verbetering van de staat van instandhouding van deze habitat?	De consequenties voor Natura 2000 worden ook meegenomen in het haalbaarheidsonderzoek.	Nee
021	13	Vaargeulen Waddenzee [...] 13. Tevens verzoeken wij u om toe te lichten a. waarom het de bestuurders nodig lijkt om de vaargeulen anders te beheren b. aan wat voor soort van 'ander onderhoud' gedacht wordt c. of dit geldt voor een of enkele buitendelta's, of voor alle buitendelta's d. wat u verstaat onder 'duurzame bereikbaarheid'. Wordt hierbij ook rekening gehouden met natuur en milieu, of gaat het enkel om langjarige bereikbaarheid? e. hoe deze andere wijze van beheer gaat bijdragen aan de opgaves, zoals genoemd in de Agenda voor het Waddengebied 2050. Hierbij denken we met name aan de 'opgave de baggerinspanningen te verminderen en de impact op natuur en milieu zo gering mogelijk te laten zijn.'	De verkenning is nodig om het beheer te optimaliseren voor veiligheid en bereikbaarheid scheepvaart met inachtname van natuur en milieu. Wat soort onderhoud mogelijk is zal de verkenning moeten uitwijzen maar bedoeling is in ieder geval ook te verkennen op welke wijze kan worden bijgedragen aan de opgaven uit de Agenda voor het Waddengebied 2050.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
021	14	Vaargeulen Waddenzee [...] 14. Onze indruk is dat er slechts over een of twee buitendelta's discussie is. Indien dat het geval is, verzoeken we u de genoemde verkenning te beperken tot deze buitendelta('s).	Dat is correct. Het gaat alleen om het Westgat Schiermonnikoog en Zuiderstortemelk ten noorden van Vlieland.	Nee
021	15	Vaargeulen Waddenzee [...] 15. Over de vaargeul De Boontjes is al geruime tijd discussie. Deze vaargeul is al jaren ondiep en verondiept mogelijk nog verder en/of over een langer traject onder invloed van de morfologische veranderingen naar aanleiding van de aanleg van de Afsluitdijk. Wij vrezen dat het op diepte houden van deze vaargeul enorme baggerinspanningen en dus ook enorme effecten op de natuur ter plaatse gaat veroorzaken. Wij verzoeken u om, als baggerinspanningen inderdaad rond of boven het niveau van de laatste jaren uit lijken te gaan komen, te besluiten deze vaargeul niet op de huidige diepte te onderhouden.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: "Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt". Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja
021	16	Vaargeulen Waddenzee [...] 16. Wij verzoeken u te onderzoeken wat de (cumulatieve) effecten zijn van de baggerinspanningen in de Waddenzee op de beschermde soorten en habitats in de Waddenzee. Deze zijn ten onrechte niet inzichtelijk gemaakt in de 'Passende beoordeling voor Nationaal Water Programma 2022-2027'. Een behoorlijk deel van habitat H1110 ondervindt rechtstreeks gevolgen van baggeren en storten. Daarnaast wordt op sommige locaties zodanig intensief gebaggerd dat het voor de hand ligt dat dit effect heeft op de natuur in de directe omgeving. Dit is nooit goed onderzocht (bijv. door het bemonsteren van het bodemleven), waardoor niet met zekerheid te zeggen is dat baggeren geen significant negatieve effecten heeft. Ook sluiten de voorschriften in het Beheerplan Natura 2000 Waddenzee onvoldoende aan bij de uitgangspunten van de 'Baggeren en verspreiden in de Waddenzee, passende beoordeling' (Arcadis, 2016) over deze baggeractiviteiten om significant negatieve effecten uit te kunnen sluiten. Tevens voldoet deze passende beoordeling niet, omdat tabel 6 meer trajecten bevat dan waar deze passende beoordeling over gaat en dus wellicht ook meer baggeractiviteiten. Voordat tabel 6 vastgesteld kan worden, dient duidelijk te zijn wat de (cumulatieve) effecten van de bijbehorende baggeractiviteiten zijn.	De cumulatieve effecten van de baggerwerkzaamheden zijn in de Passende beoordeling die in 2016 is uitgevoerd onderzocht. Hieruit volgde de conclusie dat er geen significante effecten zijn. Voor dezelfde activiteiten hoeft niet opnieuw een Passende beoordeling gedaan worden. Dat is meerdere keren bevestigd in jurisprudentie. Deze cumulatieve effecten van de baggerwerkzaamheden zitten daarom terecht niet in de Passende beoordeling voor het NWP 2022-2027.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
021	17	Zoet en zout 17. Het NWP besteedt te weinig aandacht aan het verbinden van zoet en zout en het weer laten ontstaan van brakwatergebieden. Deze dragen bij aan biodiversiteitsherstel en aan de klimaatrobuustheid van Nederland. Helaas zijn ze door hoogwaterbescher-mingsmaatregelen de afgelopen eeuw grotendeels verloren gegaan. Wij verzoeken u het herstellen van zoet-zoutovergangen en brakwatergebieden expliciet op te nemen in het NWP.	Het belang van het herstellen van zoet-zout overgangen wordt erkend. Het totale maatregelenpakket van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) bestaat uit 33 projecten, verspreid over de grote wateren. Voor de PAGW wordt in opdracht van de ministeries van IenW en LNV onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor het herstel van verbindingen tussen de Waddenzee (zout) en het achterland (zoet). De resultaten hiervan worden meegenomen in de besluitvorming over programmering van PAGW-projecten in volgende tranches. Het belang van het herstellen van zoet-zout overgangen is genoemd onder 6.1 Waterkwaliteit. Het ontwikkelen/herstellen van zoet-zout overgangen en het ontwikkelen van brakwatergebieden is al onderdeel van de projecten voor de Programmatische Aanpak Grote Wateren, te weten: Eemszijlen, Lauwersmeer-Vierhuizergat, Koehol-Lauwersmeer en Wieringerhoek. In het NWP is verduidelijkt dat zoet-zout overgangen tussen hoofdwatersysteem en achterland en brakwatergebieden onderdeel zijn van de PAGW.	Ja
021	18	Kabels en leidingen 18. Op p. 187 wordt vermeld dat Rijkswaterstaat met de exploitanten van windparken heeft afgesproken om de kabels door zee zoveel mogelijk te bundelen. Voor de kwetsbare natuur van de Waddenzee is het aanleggen van kabels een majeure ingreep. Het is daarom uitermate belangrijk om (1) zo min mogelijk kabels door de Waddenzee te leggen en (2) voor de kabels die gelegd worden tracés en aanlegmethodes te kiezen die zo min mogelijk effect hebben op de natuur. Wat betreft het zo min mogelijk aanleggen van kabels door de Waddenzee zijn er drie mogelijkheden: a. er wordt om de Waddenzee heen gewerkt (aanlanding via de westkust) b. er worden kabels gelegd met een grote capaciteit, zodat meerdere windparken via één kabel aan kunnen landen c. door windparken opgewekte energie al op de Noordzee omzetten in bijvoorbeeld waterstof en die per schip of via bestaande buisleidingen aan te landen. Wat betreft het aanleggen met zo min mogelijk effect op de natuur constateren wij dat het een uitdaging is om dit daadwerkelijk te realiseren in verband met kosten of (vermeende) praktische u uitvoerbaarheid. Als het beleid blijft bestaan uit alleen het zo veel mogelijk bundelen van kabels, worden kansen gemist en de natuur onnodig geschaad. Wij verzoeken u bovenstaand genoemde opties en uitgangspunten alsnog en dwingend op te nemen in het beleid en de regelgeving.	In de Agenda voor het Waddengebied 2050 is hiervoor beleid opgenomen. Op dit moment wordt er geen aanleiding tot aanpassing daarvan gezien.	Nee
021	19	Kaderrichtlijn Water 19. Ook voor de Waddenzee worden diverse KRW-doelen niet gehaald, onder andere door de aanwezigheid van ubiquitaire stoffen. Tegelijkertijd worden er geen maatrege-len genomen, waarmee de doelen uiteindelijk wel te halen zijn. Wij verzoeken u een programma op te stellen voor de aanpak van ubiquitaire stoffen, bijvoorbeeld door de uitstoot hiervan in Nederland extra te verminderen en andere landen te stimuleren dit ook te doen.	Ubiquitaire stoffen zijn persistente, bioaccumulerende en toxische stoffen (PBT's). Voor de ubiquitaire stoffen die de norm in de Waddenzee niet halen (PAK, kwik, PBDE's, tributyltin) geldt dat al vergaande maatregelen zijn genomen om de emissies te beperken. Aanvullende maatregelen, zoals Nederlandse maatregelen om PAK-emissies door houtstook te verminderen, zijn benoemd in de stoffiches. Er wordt geen programma voor de aanpak van ubiquitaire stoffen gestart. Ubiquitaire stoffen kunnen echter door hun eigenschappen ondanks de genomen maatregelen nog vele jaren terug te vinden zijn in het aquatische milieu in concentraties die de norm overschrijden	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
021	20	Kaderrichtlijn Water [...] 20. Uit het antwoord van minister Schouten op vragen van het lid De Groot (D66) over vismonitoring in het Eems estuarium (ingezonden 11 januari 2021) blijkt dat het huidige monitoringsprogramma KRW inzake visfauna wordt geëvalueerd. We verzoeken u een KRW-maatlat voor vis voor de Waddenzee te ontwikkelen, aangezien deze voor dit KRWgebied ontbreekt. Daarnaast verzoeken we u de monitoring zodanig in te richten dat deze tevens goed inzicht geeft in de staat van de typische habitat-vissoorten Natura 2000, opdat de staat van instandhouding van de betreffende habitats beter in de gaten gehouden kan worden en het beheer op basis van deze gegevens geoptimaliseerd kan worden.	De KRW beschrijft in bijlage V op welke wijze de kwaliteit van oppervlaktewateren moet worden beoordeeld. Daarvoor worden kwaliteitselementen voor onder meer biologische parameters benoemd. Voor kustwateren zijn de voorgeschreven biologische kwaliteitselementen: “Samenstelling, abundantie en biomassa van het fytoplankton”, “Samenstelling en abundantie van de overige waterflora” en “Samenstelling en abundantie van de bentische ongewervelde fauna”. Voor kustwateren (waartoe de Waddenzee behoort) is geen beoordeling van de visfauna voorgeschreven. De genoemde evaluatie zal dan ook niet leiden tot een maatlat voor visfauna in de Waddenzee. Het Eems estuarium valt in de categorie ‘Overgangswater’ waarvoor wel een KRW-maatlat voor vis van toepassing is en die zal worden geëvalueerd	Nee
021	21	Handhaving 21. Aangegeven wordt dat Rijkswaterstaat de bestaande lijn voor handhaving voortzet. Deze is echter niet effectief tegen snelvaren op plaatsen waar dit niet is toegestaan in de Waddenzee. Wij verzoeken u hier aanvullende maatregelen voor te ontwikkelen, zodat hier wel effectief op gehandhaafd kan worden.	In de Agenda voor het Waddengebied 2050 is hieromtrent opgenomen dat zal worden verkend of de handhaving te verbeteren is of dat het doel met andere afspraken te bereiken is. Dit is ook toegevoegd in het NWP.	Ja
022	1	NOGEPA verwelkomt als belanghebbende de mogelijkheid een schriftelijke zienswijze in te dienen binnen de context van het Akkoord voor de Noordzee. Voor de leden van NOGEPA is het OPN het belangrijkste document. In onderhavige zienswijze staat dit document centraal en zullen en passant ook linken worden gelegd met de overige documenten. Graag wordt uw ministerie verzocht om bij de vaststelling van de definitieve versie van het OPN en de bijbehorende documenten rekening te houden met het navolgende. In het navolgende zal NOGEPA achtereenvolgens een reactie geven op een veelheid aan onderwerpen die in het OPN de revue passeert. Dikwijls worden standpunten en beleidswijzigingen uit het OPN herhaald in het ONWP en/of in andere bijlagen. Steeds wanneer NOGEPA een zienswijze geeft op een bepaald onderwerp uit het OPN, wordt mutatis mutandis deze zienswijze ook bedoeld te zijn gegeven op vergelijkbare punten ten aanzien van hetgeen is gesteld in het ONWP en in de overige bijlagen.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp PNZ. Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	2	Ontwerp Programma Noordzee (OPN; PNZ) Het belang van behoud van bestaande en toekomstige productie van koolwaterstoffen In het OPN spelen innovatieve ontwikkelingen als CO_2-opslag en waterstofproductie een centrale rol. De leden van NOGEPA zien het als hun rol bij te dragen aan de ontwikkeling van deze innovaties en nieuwe toepassingen. Tegelijkertijd is het goed te beseffen dat - totdat de juiste schaalgrootte van decarbonisatie van het energiesysteem is bereikt - Nederlands aardgas van groot belang blijft vanuit onder meer klimaatoptiek en leveringszekerheid. Daarom is het van belang dat de bestaande en toekomstige productie van koolwaterstoffen en de bescherming van prospects worden onderkend en duidelijk in het vizier van de overheid blijven alsmede dat de benodigde kennis van de diepe ondergrond en infrastructuur behouden blijven. Op de kaart van pagina 5 OPN staan olie- en gasplatforms alsmede olie- en gasvelden ingetekend. Echter, op de kaart van (onder meer) pagina 28 ONWP zijn deze elementen geheel komen te vervallen, terwijl in de periode 2022-2027 deze elementen in ruimtelijke zin wel degelijk nog van toepassing zullen zijn. Om die reden verzoekt NOGEPA om ook ten aanzien van (onder meer) de kaart op pagina 28 ONWP olie- en gasplatforms alsmede olie- en gasvelden alsnog in te tekenen.	Op kaart 1 van het PNZ betreffende het 'huidig gebruik van de Noordzee', staan inderdaad de bestaande olie- en gasplatforms, alsmede de olie- en gasvelden ingetekend. De kaart uit het NWP waarnaar gerefereerd wordt (Kaart 2: Overzichtskaart waterbeleid en uitvoering) betreft echter een structuurvisie en deze is mede gebaseerd op de structuurvisiekaart uit het PNZ (kaart 3 uit het PNZ). Aangezien de bestaande olie- en gasplatforms, alsmede de olie- en gasvelden, geen onderdeel uitmaken van deze structuurvisiekaart uit het PNZ, zijn zij dan ook niet opgenomen op de kaart in het NWP.	Nee
022	3	PNZ Verwezen zij in dit verband nog naar pagina 8 (vierde bullet point) OPN waar correct staat vermeld onder het kopje "Voortzetting bestaand beleid": "Olie- en gaswinning. Zo veel mogelijk winning van aardgas en -olie uit de velden op de Noordzee (...)". Weliswaar neemt de productie van koolwaterstoffen af. Echter, zoals reeds in de introductie van onderhavige zienswijze is gesteld, is winning van koolwaterstoffen uit kleine velden nog steeds het uitgangspunt vanwege onder meer behoud van kennis voor innovatieve ontwikkelingen, klimaatvoordelen, werkgelegenheid en energieleveringszekerheid.	Dit sluit aan bij het kleine velden beleid van dit Kabinet (brieven van 30 mei 2018 en 30 maart 2020, Kamerstukken II 2017/2018 33529, 469; Kamerstukken II 2019/2020 32813, 486). Dit wordt ook onderschreven in de samenvatting van het PNZ onder het kopje 'Voortzetting bestaand beleid', zoals zelf al gesteld door NOGEPA.	Nee
022	4	PNZ Relatie met de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) Op pagina 6 OPN wordt verwezen naar de Nationale Omgevingsvisie. NOGEPA merkt op dat uit het overzicht "Nationale belangen NOVI" als afgedrukt op pagina 24 OPN blijkt dat het "realiseren van een betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening, die in 2050 CO_2-arm is en de daarbij benodigde infrastructuur" een nationaal belang is als bedoeld in de NOVI. Uit de NOVI volgt dat de winning van koolwaterstoffen alsook CO_2-opslag activiteiten van "nationaal belang" zijn. Dit gegeven komt in het OPN onvoldoende duidelijk tot uitdrukking nu dit eerst op pagina 123 (!) voor de eerste maal staat vermeld. NOGEPA verzoekt hierbij om in het definitieve Programma Noordzee de rol van Nederlands aardgas in de energietransitie vanuit het oogmerk van transparantie en eenduidige communicatie van meet af aan duidelijker naar voren te brengen (zie in dit verband ook het gestelde sub 75 van onderhavige zienswijze).	Dit is inderdaad het kabinetsbeleid en komt wel degelijk tot uitdrukking op verschillende plekken. Zo wordt in de samenvatting van het PNZ ook verwezen naar het belang van aardgas als voortzetting van bestaand beleid. Daarnaast is de opsomming in relatie tot het Noordzeeakkoord in paragraaf 2.5 uitgebreid met de tekst: "Gaswinning op de Noordzee geplaatst in het kader van het realiseren van de doelstellingen van het Akkoord van Parijs"	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	5	PNZ Afwegingskader vergunningverlening activiteiten op de Noordzee Op pagina 8 (tiende bullet point) OPN staat het navolgende vermeld: “Afwegingskader vergunningverlening activiteiten op de Noordzee. Hanteren van een transparant en evenwichtig kader voor het beoordelen van activiteiten op de Noordzee.” Graag verzoekt NOGEPA om de navolgende zin in lijn met hetgeen is overeengekomen in het Noordzeeakkoord hieraan toe te voegen: “Een voorspelbare vergunningverlening is van groot belang. Daarvoor is nodig dat overheden actief meewerken bij het behandelen van vergunningaanvragen. De overheid spant zich actief in om vergunningprocedures binnen de wettelijke termijnen die daarvoor staan in (onder meer) de Algemene wet bestuursrecht, althans binnen een redelijke termijn, af te handelen.” Het winnen van koolwaterstoffen is een kapitaalintensief proces waarbij factoren als de voorspelbaarheid van de duur en uitkomsten alsmede de snelheid van procedures voor investeerders van eminent belang zijn om hun middelen in Nederland (en niet elders ter wereld) aan te wenden. Een voorspelbaar en vlot verlopend vergunningenproces is van cruciaal belang voor het Nederlandse investeringsklimaat. In dit verband legt NOGEPA nog de link naar pagina 26 OPN waarbij onder de derde bullet point “Heldere uitgangspunten voor vergunningverlening en locatiekeuze” wordt opgemerkt dat deze zin niet slechts onder het kopje “Duurzame blauwe economie” zou moeten worden geplaatst, maar juist in algemene zin zou moeten gelden, dus ook ten aanzien van vergunningverlening betreffende koolwaterstoffen en bijvoorbeeld CO_2-opslag.	Deze zienswijze geeft geen aanleiding tot wijziging van de tekst. Ten aanzien van het tweede punt, wordt vergunningverlening in hoofdstuk 10 verder behandeld in de vorm van een afwegingskader voor vergunningplichtige activiteiten op de Noordzee. Dit beperkt zich dus niet enkel tot de duurzame blauwe economie en behoeft daarom geen verdere aanpassing.	Nee
022	6	PNZ Terugdringing onderwatergeluid Op pagina 9 OPN staat in verband met het versterken van het mariene ecosysteem onder het kopje “Aangepast en nieuw beleid” vermeld: “Terugdringen van onderwatergeluid door invoering van een geluidsbudget voor seismisch onderzoek (...).” Hierbij merken de leden van NOGEPA graag op dat op dit moment geen alternatieve (niet-seismische) methoden voorhanden zijn, die op het Nederlands Continentaal Plat kunnen worden gebruikt voor exploratie. Er wordt wel onderzoek gedaan naar geluidsbronnen die een minder hoog piekdrukniveau, maar gelijk energieniveau hebben. Deze zouden de totale akoestische impact uiteindelijk kunnen verlagen. NOGEPA verwacht dat deze bronnen in de komende vijf jaar commercieel zullen worden aangeboden. Zolang deze nieuwe technieken nog niet voorhanden zijn, verzoekt NOGEPA het te bepalen geluidsbudget voldoende ruim te bepalen, zodat de rol van Nederlands aardgas ten behoeve van de energietransitie behouden blijft. Ook dienen seismiek-campagnes als bijvoorbeeld in 2011 en 2012 uitgevoerd door EBN nog tot de mogelijkheden te blijven behoren alsmede de mogelijkheid van overloop tussen de jaren. Om die reden verzoekt NOGEPA aan eerderbedoeld tekstgedeelte in het OPN toe te voegen: “NOGEPA (en EBN) zullen actief participeren in de uitwerking van een beoordelingskader (en budget) onderwatergeluid seismisch onderzoek in de periode 2022-2027, waarbij het doel van seismisch onderzoek (te weten het ophalen van informatie van de ondergrond op 1-5 km diep) gegarandeerd blijft, de afspraken als gemaakt in het Akkoord voor de Noordzee gerespecteerd zullen worden alsmede dat de rol van Nederlands aardgas ten behoeve van de energietransitie niet uit het oog wordt verloren.”	Zoals gesteld in paragraaf 3.3.1 van het PNZ (‘Terugdringen van verontreiniging en verstoring’): “Het uitgangspunt voor beleid en maatregelen om verstoring door onderwatergeluid tegen te gaan, is reductie aan de bron. [..] Aanvullend zal het ministerie van IenW, in lijn met het Noordzeeakkoord, in de planperiode 2022-2027 in samenwerking met de industrie een beoordelingskader voor seismisch onderzoek opstellen. Dit als onderdeel van het stimuleren van de industrie tot het verminderen van impulsgeluid.” Hierbij zal ook rekening moeten worden gehouden met het (nog) niet voorhanden zijn van alternatieve methoden voor het seismisch onderzoek. Uw tekstvoorstel is niet overgenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	7	PNZ Aanwijzing nieuwe windgebieden Op pagina 9 (en mede in verband met pagina 101-102) OPN staat vermeld: “Bij de afwegingen omtrent nieuwe windenergiegebieden wordt in 2021 verkend of de gebieden IJmuiden Ver (noord), Hollandse Kust (noordwest en zuidwest) en het zuidelijk deel van Hollandse Kust (west), die zijn aangewezen in het Nationaal Waterplan 2016-2021, al dan niet nodig zijn voor het behalen van de klimaatdoelen in 2030. Deze gebieden worden al dan niet herbevestigd, afhankelijk van de beschikbaarheid van alternatieve gebieden waarin windparken tijdig zijn te ontwikkelen.” Ten aanzien van de aanwijzing, herbevestiging of aanpassing van nieuwe windgebieden zullen de leden van NOGEPA vanuit hun eigen organisaties zienswijzen indienen omdat zij hierbij direct in hun individuele bedrijfsbelangen kunnen worden geraakt. Hetgeen in de zienswijzen van de individuele leden van NOGEPA in deze naar voren wordt gebracht, prevaleert steeds boven de algemene schets die in onderstaande uiteenzetting per zoekgebied staat vermeld.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
022	8	PNZ In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat de bouw van windparken een grote impact heeft op de activiteiten van de leden van NOGEPA. Het is van belang dat zij in een zo vroeg mogelijk stadium nauw worden betrokken bij planvorming en in staat worden gesteld om actief te participeren. Zo dient ermee rekening te worden gehouden dat nog een veelheid aan zogenaamde “prospects” voorhanden zijn. Dit zijn gebieden waar mogelijk in de toekomst koolwaterstoffen kunnen worden gewonnen en waar dikwijls al aanzienlijke investeringen zijn gedaan ten aanzien van het bestuderen van de ondergrond. Er dient bij de toekomstige ruimtelijke invulling steeds rekening mee te worden gehouden dat wanneer een vondst wordt gedaan, niet alleen ruimte dient te worden ingepast voor een productieplatform, doch ook voor de aanleg van pijpleidingen. In zijn algemeenheid is de duur van productie van koolwaterstoffen afhankelijk van de prijzen voor olie- en gas en van eventuele nieuwe exploratiesuccessen. In de praktijk van het Noordzeeoverleg worden de olie- en gasbelangen op dit moment op een goede wijze in de planvorming meegenomen. Belangrijk is om dat proces te continueren en te waarborgen. Punt van aandacht is hierbij ook de in het Akkoord voor de Noordzee gemaakte afspraak inzake het onderzoeken van mogelijkheden van meervoudig ruimtegebruik. Het bij elkaar brengen van bijvoorbeeld Wind op Zee met olie- en gasactiviteiten maakt integratie van het “nieuwe” en het “al langer bestaande” systeem mogelijk en draagt naar verwachting gunstig bij aan de versnelling en de betaalbaarheid van de energietransitie. Zo wordt gezocht naar mogelijkheden om productieplatforms aan te sluiten op het offshore elektriciteitsnet om het aardgasproductieproces te elektrificeren. Daarbij is nauwe samenwerking met de windenergiesector alsmede tijdige regie noodzakelijk. Deze optie dient ten aanzien van de beschrijvingen van onderstaande zoekgebieden steeds in het achterhoofd te worden gehouden. In dit verband wordt nog verwezen naar pagina 57 e.v. OPN en pagina 209-210 ONWP. NOGEPA merkt op dat vanwege de grootschalige opzet de huidige Wet windenergie op zee niet in de mogelijkheid voorziet om individuele windturbines op of nabij productieplatforms voor olie en gas te installeren. Het plaatsen van individuele windturbines kan een bijdrage leveren aan de elektrificatie van dergelijke platforms en daarmee het reduceren van uitstoot van CO_2. NOGEPA verzoekt hierbij de overheid om het plaatsen van individuele windturbines op of nabij productieplatforms juridisch mogelijk te maken en de toepasselijke wet- en regelgeving dienaangaande aan te passen.	U onderstreept dat, in het kader van medegebruik, het belangrijk is om in een zo vroeg mogelijk stadium in overleg te treden, zo mogelijk al bij de eerste initiële planvorming van een windpark. In dit kader kan worden opgemerkt dat mijnbouwmaatschappijen vaak al specifieke (marktordenings-)rechten zijn toegekend in gebieden op de Noordzee en dat bij de planvorming van een windpark hiermee rekening moet worden gehouden. De noodzaak voor meervoudig ruimtegebruik wordt verder ook onderschreven in het Programma Noordzee. Dit uitgangspunt komt tot uitdrukking in het Afwegingskader voor vergunningplichtige activiteiten op de Noordzee en meer specifiek in het Beleidskader doorvaart en medegebruik in windenergiegebieden op de Noordzee: “Om alle functies en behoeftes te kunnen blijven toewijzen is er een steeds grotere noodzaak om over te gaan tot meervoudig ruimtegebruik en integratie van opgaven. Voor de windenergiegebieden op zee betekent dit het faciliteren van ‘doorvaart en medegebruik”. U merkt verder op dat het wettelijk niet mogelijk is om een enkele windturbine nabij een platform te plaatsen, gelet op de grootschalige opzet van de huidige Wet windenergie op zee. EZK is hierover in gesprek met een aantal operators. De mogelijkheden en wenselijkheid van het plaatsen van enkele turbines zal worden onderzocht in de partiële herziening van het Programma Noordzee 2022-2027, die na vaststelling van het PNZ van start zal gaan. Het plaatsen van enkele turbines bij platforms kan mogelijk tot flinke CO2-besparing leiden. Echter brengt de plaatsing van losse clusters turbines op de Noordzee naar verwachting ook nadelige ecologische effecten met zich mee. Ook dient onderzocht te worden welke mogelijke effecten er zijn op andere gebruikers, zoals de scheepvaart en de visserij.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	9	PNZ Als algemeen uitgangspunt geldt dat de leden van NOGEPA ervan uitgaan dat in de verkavelingsfase hun gerechtvaardigde belangen door de overheid worden gerespecteerd. De leden van NOGEPA hebben nauwkeurigere kaarten met preciezere coördinaten nodig om de exacte impact van de in het OPN vermelde zoekgebieden goed in te kunnen schatten. Zij verzoeken hierbij de overheid om deze preciezere gegevens aan hen op de kortst mogelijke termijn te vertrekken. In zijn algemeenheid kunnen de leden ten aanzien van de respectievelijke zoekgebieden het navolgende melden. Zoekgebied 1 Ten aanzien van zoekgebied 1 als vermeld op pagina 9 en 101 OPN is van belang dat als in dit zoekgebied een windpark wordt geplaatst, er rekening mee moet worden gehouden dat bestaande pijpleidingen (waaronder die van WGT) kunnen blijven liggen en bereikbaar blijven voor inspectie en onderhoud evenals het K13A platform. In dit gebied is sprake van een winnings- en exploratievergunning. Verder dient rekening te worden gehouden met CO_2-opslagpotentieel in uitgeproduceerde gasvelden en mogelijke platformelektrificatie en waterstofproductie in dit gebied. Ook H_2-opslag is hier niet uitgesloten. Pijpleidingen kunnen wellicht worden hergebruikt in dit gebied. In en ten noorden van zoekgebied 1 liggen productieplatforms en er lopen vier helikopterroutes over dit gebied (KY-635, 640, 645 en 646). Bij de mogelijke aanleg van een windpark dient – en dit geldt tevens ten aanzien van de overige zoekgebieden - rekening te worden gehouden met de veiligheidszone rond een platform (zie ook sub 41 en 42 van onderhavige zienswijze).	In het PNZ is gebied 2 aangewezen als windenergiegebied, naar aanleiding van het Aanvullend Ontwerp PNZ. Omdat er meer ruimte wordt aangewezen dan nodig voor 10,7 GW uiterlijk 2030 is het nog niet duidelijk of dit gebied in zijn geheel gebruikt gaat worden. In het kader van de Routekaart 2030+ en bij de voorbereiding van kavelbesluiten zal de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	10	PNZ Zoekgebied 2 In zoekgebied 2 als vermeld op pagina 101 OPN is ook na 2030 nog sprake van mijnbouwactiviteiten. Er zijn meerdere actieve velden en enkele nog niet ontwikkelde velden. Ontwikkeling van windparken in dit gebied zou tot synergie kunnen leiden, maar ook tot de nodige complicaties met bestaande activiteiten. Hergebruik van infrastructuur behoort wellicht tot de mogelijkheden. Bestaande en nog te plaatsen platforms moeten door lucht en over water bereikbaar blijven. Er is ook sprake van subsea completions betreffende actieve putten verbonden met een pijpleiding op de zeebodem. Pijpleidingen dienen toegankelijk te blijven voor inspectie en onderhoud. Nauwgezette en tijdige afstemming zal noodzakelijk zijn. In dit gebied is sprake van meerdere winningsvergunningen (K18a, K18b, L16a, K17, K14, K15, L13). In dit gebied is sprake van elektrificatie-initiatieven (K14) en wordt hergebruik voor CO_2-opslag onderzocht. Ook kan hergebruik van infrastructuur voor waterstof tot de mogelijkheden behoren. Nieuwe pijpleidingen voor CO_2-opslag dienen in de toekomst geïnstalleerd te kunnen worden. Daarnaast dienen in dit gebied mudline suspended (MLS-)putten geabandonneerd te kunnen worden. Tenslotte wijst NOGEPA nog op een opmerkelijke zin op pagina 101: “Daarom vindt in 2021 een nadere verkenning plaats naar de kosten en baten van verplaatsing van EHD41, waarbij ook wordt onderzocht of het zinvol en haalbaar is om mijnbouwplatforms eerder uit te faseren of subsea te maken.” Het is technisch onmogelijk een bestaand platform (ongeacht het aantal putten) subsea te maken. NOGEPA biedt in dit kader aan haar technische kennis met de overheid te delen. Uit het kaartje op pagina 99 OPN blijkt verder dat kennelijk wordt onderzocht om zoekgebied 2 uit te breiden naar het noorden toe. Hierdoor zou het zoekgebied (gedeeltelijk) over gebieden komen te liggen waarvoor winningsvergunningen gelden voor de blokken K12 en L10. Deze winningsvergunningen zijn geldig tot respectievelijk 2023 en 2025. Naar alle waarschijnlijkheid zal de operator van de vergunningen deze willen verlengen. Om die reden is de nu voorgestelde uitbreiding van zoekgebied 2 niet opportuun. Verder geldt dat er serieuze plannen liggen om de K- en L-velden te gaan exploiteren voor de opslag van CO_2. Vanuit dit perspectief is een uitbreiding van de zoekgebieden niet direct bezwaarlijk, maar zal er wel rekening moeten worden gehouden met de omstandigheid dat CO_2-opslag in de voorbereidende fase en in de exploitatiefase scheepvaartverkeer zal genereren.	In het PNZ is gebied 2 aangewezen als windenergiegebied, naar aanleiding van het Aanvullend Ontwerp PNZ. Omdat er meer ruimte wordt aangewezen dan nodig voor 10,7 GW uiterlijk 2030 is het nog niet duidelijk of dit gebied in zijn geheel (of deels, of niet) gebruikt gaat worden. In het kader van de Routekaart 2030+ en bij de voorbereiding van kavelbesluiten zal de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector. Een eventuele noordwaartse verplaatsing van het defensie-oefengebied EHD41 is mede in relatie tot mijnbouw onderzocht. Dit wordt zeker vóór 2030 onmogelijk geacht. In het huidige EHD41 komen daarom tot en met 2030 geen windparken.	Nee
022	11	PNZ IJmuiden – Ver (noord) Ten aanzien van IJmuiden-Ver (noord) is niet geheel duidelijk welk deel van IJmuiden-Ver (noord) wordt bedoeld. In het noordelijke deel dient rekening te worden gehouden met mijnbouwactiviteiten. In het gebied ligt een producerend veld en nog een onontwikkeld veld alsmede een platform. Verdere ontwikkeling van bedoelde velden kan ertoe leiden dat er nog aanzienlijke hoeveelheden koolwaterstoffen kunnen worden gewonnen tot na 2030. Er lopen pijpleidingen door dit gebied (NGT en BBL). Hergebruik van infrastructuur voor CO_2-opslag en waterstof wordt onderzocht.	In het PNZ is gebied IJmuiden Ver (noord) herbevestigd als windenergiegebied. Omdat er meer ruimte wordt aangewezen dan nodig voor 10,7 GW uiterlijk in 2030, is het nog niet duidelijk of dit gebied in zijn geheel gebruikt gaat worden. In het kader van de Routekaart 2030+ en bij de voorbereiding van kavelbesluiten zal de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	12	PNZ Hollandse Kustgebieden (zuidwest) Ten aanzien van het gebied Hollandse Kust (zuidwest) - dat mede in het P15a-gebied zal komen te liggen – en verder nog de licenties van P11a en P12a bestrijkt - wordt het navolgende opgemerkt. In dit gebied bevinden zich opererende productieplatforms en het beoogde gebied ligt zeer nabij het P15-ACD-complex, dat opereert als verwerkings-terminal voor verschillende velden buiten bedoeld gebied. Bovendien is mogelijk nog sprake van prospectiviteit. Er lopen meerdere pijpleidingen (MSV) en er bevinden zich twee productieplatforms (P15-F en P11-E). In dit gebied is hergebruik en synergie van infrastructuur mogelijk hetgeen thans wordt onderzocht. Immers, in aanpalende gebieden (P18-P15) worden initiatieven voor CO_2-opslag ontplooid, waarvoor het gebied vanwege de ligging nabij het Rotterdams havengebied interessant is. Nabijheid van windparken kan daarbij vanwege groene stroomvoorziening tot verduurzaming leiden. Echter, het aanleggen van windparken nabij platforms kan problemen opleveren voor de bereikbaarheid daarvan. Helikopters hebben in beginsel een gebied met een omtrek van minimaal 5 Nautische Mijl nodig om op veilige wijze de bereikbaarheid van productieplatforms onder de meeste weersomstandigheden te garanderen. Bij de ruimtelijke invulling van het gebied Hollandse Kust (zuidwest) is nauwgezet maatwerk en tijdige afstemming derhalve geboden.	In het PNZ is Hollandse Kust (zuidwest) niet herbevestigd als windenergiegebied.	Nee
022	13	PNZ Hollandse Kustgebieden (noordwest) Dit gebied bestrijkt de winningsvergunningen L16a, Q01 en Q04. Er liggen binnen dit gebied producerende olievelden. Er liggen meerdere olie- en gaspijpleidingen in dit gebied alsmede diverse platforms. Er zijn mogelijkheden tot hergebruik voor CO_2-opslag en/of waterstof en hergebruik van infrastructuur wordt in dit gebied nog onderzocht.	In het PNZ is Hollandse Kust (noordwest) niet herbevestigd als windenergiegebied.	Nee
022	14	PNZ Zoekgebied 3 Zoekgebied 3 betreft verschillende winningsvergunningen (K05, K06, K02, K03). Velden strekken zich in de ondergrond uit tot binnengebied en de K05-F subsea completion ligt op of net binnen de gebiedsgrens. In zoekgebied 3 ligt een belangrijke pijpleiding (NGT) en het is van essentieel belang dat deze - die het gebied doorkruist – kan blijven liggen en bereikbaar blijft voor inspectie en onderhoud. Dit gebied ligt op de rand van de K05-velden die mogelijk interessant kunnen zijn voor CO_2-opslag. Aan de zuidkant van dit gebied bevinden zich nog twee platforms. Tussen zoekgebied 1 en 3 blijven de platforms naar verwachting het langst in gebruik.	In het PNZ blijft zoekgebied 3 voor de periode na 2030 als zoekgebied op de kaart staan. Dit betekent dat het in aanmerking komt om aangewezen te worden in een partiële herziening. Daarbij worden mijnbouwbelangen meegewogen. Mocht het tot een aanwijzing komen dan zal bij de verdere uitwerking in Routekaart en kavelbesluiten de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	15	PNZ Zoekgebied 4 In een gedeelte van zoekgebied 4 wordt actief gezocht naar nieuwe gasvelden. Het is van belang dat indien dit tot vondsten leidt, ruimte beschikbaar blijft voor de nodige infrastructuur. Wanneer in dit gebied een windpark zal worden geplaatst, dient tijdige en nauwgezette afstemming plaats te vinden ten aanzien van exploratie- en winnings-activiteiten. Dit gebied strekt zich uit over recentelijk vergunde exploratievergunningen (N01, M03, M02a, M01b, M04a), waarvan de prospectiviteit op dit moment in kaart wordt gebracht en naar verwachting zal toenemen. Bovendien betreft zoekgebied 4 de winningsvergunning van M01a. Het is van belang dat bij vondsten de nodige ruimte overblijft voor het plaatsen van infrastructuur. De NGT-pijpleiding bevindt zich in dit gebied. Synergie tussen windenergie en mogelijke toekomstige offshore installaties is potentieel mogelijk.	In het PNZ blijft zoekgebied 4 als zoekgebied voor de periode na 2030 op de kaart staan. Dit betekent dat het in aanmerking komt om aangewezen te worden in een partiele herziening. Daarbij worden mijnbouwbelangen meegewogen. Mocht het tot een aanwijzing komen dan zal bij de verdere uitwerking in Routekaart en kavelbesluiten de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee
022	16	PNZ Zoekgebied 5 In een gedeelte van zoekgebied 5 wordt actief gezocht naar nieuwe gasvelden. In het noorden van dit gebied liggen winningsvergunningen G14, G16, G17 en exploratiever-gunning G11 en (mogelijk) G15. Er bevindt zich een producerend veld in dit gebied en twee mijnbouwplatforms. Nieuw te bouwen platforms en synergie met windenergie zijn niet uit te sluiten indien exploratie succesvol blijkt. De NGT-pijpleiding loopt door dit gebied en is gekoppeld aan bestaande platforms. In dit gebied is bij het plaatsen van een windpark tijdige en nauwgezette afstemming geboden.	In het PNZ is gebied 5 (oost) aangewezen als windenergiegebied. Omdat er meer ruimte wordt aangewezen dan nodig voor 10,7 GW uiterlijk 2030 is het nog niet duidelijk of dit gebied in zijn geheel gebruikt gaat worden. In het kader van de Routekaart 2030+ en bij de voorbereiding van kavelbesluiten zal de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector. Gebied 5 middenberm staat als zoekgebied op de kaart. Dit betekent dat het in aanmerking komt om zo nodig aangewezen te worden in een partiële herziening. Daarbij worden mijnbouwbelangen meegewogen. Ook het op consensus gerichte overleg in het NZO, waar NOGEPA lid van is, zal hiervoor aandacht hebben.	Nee
022	17	PNZ Zoekgebied 6 Zoekgebied 6 als vermeld op pagina 102 OPN strekt zich uit over verschillende winningsvergunningen (F17, F16), exploratievergunningen (F05, F06b,c, F11a, F10) en winningsvergunningsaanvraag (F06b) en exploratieaanvragen (F12, F14). In dit gebied kunnen mogelijk nog toekomstige exploratieaanvragen worden ingediend. Er ligt een nog niet ontwikkeld olieveld in F14 alsmede één in F06bc en er liggen twee gasvelden aan de rand van het gebied bij F16. F17 is ook nog niet ontwikkeld. Door de recente toename in exploratieactiviteiten van verschillende partijen is nog geen volledig beeld te geven van de totale prospectiviteit. Hergebruik van pijpleidingen voor waterstof wordt nog onderzocht. Indien exploratie succesvol is, zal elektrificatie van platforms plaats kunnen vinden en derhalve synergie met windenergie tot de mogelijkheden behoren. Er loopt een belangrijke pijpleiding door dit gebied, te weten die van NOGAT.	In het PNZ blijft zoekgebied 6 voor de periode na 2030 op de kaart staan. Dit betekent dat het in aanmerking komt om aangewezen te worden in een partiële herziening. Daarbij worden mijnbouwbelangen meegewogen. Mocht het tot een aanwijzing komen dan zal bij de verdere uitwerking in Routekaart en kavelbesluiten de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee
022	18	PNZ Zoekgebied 7 Zoekgebied 7 betreft een exploratievergunning (E11, E15) en winningsvergunningen (E15, E18) en bestrijkt een nog niet ontwikkeld gasveld (E12). Er is een actief produce-rend gasveld in dit gebied.	In het PNZ blijft zoekgebied 7 voor de periode na 2030 op de kaart staan. Dit betekent dat het in aanmerking komt om aangewezen te worden in een partiële herziening. Daarbij worden mijnbouwbelangen meegewogen. Mocht het tot een aanwijzing komen dan zal bij de verdere uitwerking in Routekaart en kavelbesluiten de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	19	PNZ Zoekgebied 8 Zoekgebied 8 ligt over geheel met winningsvergunningen bedekt gebied, L10, L11, L08. Binnen het gebied liggen producerende velden met bestaande infrastructuur en nog niet ontwikkelde velden. Er is in dit gebied een mogelijkheid dat prospects samen met onontwikkelde velden in ontwikkeling gebracht gaan worden. Productie zal doorgaan tot na 2030. Binnen het gebied ligt een aantal pijpleidingen (NGT) en een platform L11b-A. Rondom het gebied liggen enkele MLS-putten die geabandonneerd dienen te worden. Het gebied ligt nabij locaties waar de opties voor CO_2-opslag worden bekeken. Hergebruik van infrastructuur in geval van CO_2-opslag of waterstof behoort tot de mogelijkheden.	In het PNZ blijft zoekgebied 8 voor de periode na 2030 op de kaart staan. Dit betekent dat het in aanmerking komt om aangewezen te worden in een partiële herziening. Daarbij worden mijnbouwbelangen meegewogen. Mocht het tot een aanwijzing komen dan zal bij de verdere uitwerking in Routekaart en kavelbesluiten de uiteindelijke verkaveling worden bepaald. Dit gebeurt zoals gebruikelijk in overleg met de betrokken stakeholders, waaronder de mijnbouwsector.	Nee
022	20	PNZ Ten aanzien van “Zoekgebieden en ruimtelijke verkenningen” wenst NOGEPA nog op pagina 100 OPN, tweede alinea, het navolgende toe te voegen: “(...) Daarnaast is sprake van vier eerder aangewezen windenergiegebieden, waarvan de aanwijzing voor de komende beleidsperiode al dan niet wordt herbevestigd. Het gaat om IJmuiden Ver (noord), Hollandse Kust (noordwest en zuidwest) en het zuidelijk deel van Hollandse Kust (west). Deze gebieden blijven beschikbaar voor het realiseren van de plus-variant van het Klimaatakkoord (55 procent CO2-reductie in 2030), tenzij andere gebieden worden aangewezen waar windparken snel genoeg zijn te realiseren. Bij de afweging om reeds aangewezen windenergiegebieden te herbevestigen dient te worden meegenomen welk ander gebruik (zoals CO_2-opslag en transport) tegen die tijd in of nabij de betreffende gebieden plaatsvindt en of de aanwijzing van nieuwe gebieden derhalve tot een optimaler resultaat zou kunnen leiden.”	Over deze gebieden zijn in het PNZ keuzes gemaakt vanuit het aanvullend ontwerp PNZ: Hollandse Kust (noordwest) en (zuidwest) zijn afgevallen, het zuidelijk deel van Hollandse Kust (west) en IJmuiden Ver (noord) zijn aangewezen. Zie hoofdstuk 9.3.1.. In het op consensus gerichte overleg in het NZO, waar NOGEPA lid van is, zijn door partijen na een integrale beoordeling adviezen geformuleerd. Hiermee rekening houdend heeft het Rijk vervolgens keuzes gemaakt. Bij de verdere uitwerking in Routekaart 2030+ en kavelbesluiten zal afstemming met de mijnbouwsector plaats vinden.	Nee
022	21	PNZ Ten aanzien van het verplaatsen van militaire oefengebieden merkt NOGEPA het navolgende op. Op pagina 9 OPN (in samenhang met pagina 103 OPN) staat vermeld: “Wanneer het nodig is extra ruimte te creëren voor windenergie op zee, is defensie-oefengebied EHD-41 te verplaatsen zodra in het gebied waar de nieuwe locatie van EHD-41 komt te liggen de nog aanwezige mijnbouwplatforms in voldoende mate zijn verdwenen.” Het is NOGEPA niet duidelijk wat wordt bedoeld met de zinsnede “in voldoende mate zijn verdwenen”. In EHD-41 ligt een drietal subsea putten (K18-G1,2 en 4) die naar verwachting in 2033 zullen worden geabandonneerd. Ook staat in EHD 42 een (versterkte) monopile. NOGEPA verzoekt om het maken van duidelijke en vroegtijdige afspraken. Het is bij daadwerkelijke verplaatsing van het militaire oefengebied een voorwaarde dat de nog overgebleven platforms onbemenst zijn.	Met “in voldoende mate zijn verdwenen” wordt bedoeld dat in het gebied waar een eventueel te verplaatsen EHD41 kan worden gesitueerd geen bovenzeese installaties mogelijk zijn. Bij de partiële herziening van het PNZ zal aanvullend onderzoek zijn uitgevoerd over mogelijk meervoudig gebruik van windenergie en militaire activiteiten in EHD42. Ook zal het ministerie van EZK overleg voeren met de betreffende mijnbouwoperators.	Nee
022	22	PNZ Netten op zee en aanlanding / Waterstof / Acties Op pagina 56 onder het kopje “Netten op zee en aanlanding” lijkt alleen een link te worden gelegd met windenergie. Er lijkt geen aandacht te worden besteed aan de aanlanding van toekomstige olie-, gas-, CO_2- en eventueel H_2-infrastructuur. NOGEPA vraagt ook de aanlanding van deze infrastructuur in onderhavige structuurvisie uitdrukkelijk op te nemen.	Dit onderdeel gaat specifiek over de aanlanding van windenergie op zee, in de vorm van moleculen of elektronen, en niet over andere energiebronnen. Zoals in hoofdstuk 5.2 Visie, ambitie en opgaven van het PNZ staat beschreven, is hiervoor het Programma Energiehoofdstructuur opgericht.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	23	PNZ Op pagina 62 OPN staat onder het kopje “Waterstof” bij de laatste drie bullet points: • “Ruimte reserveren voor brede corridors van de kust naar de toekomstige windparken op zee voor mogelijke aanleg van nieuwe stroomkabels en/of waterstofleidingen, ook in relatie tot zandwinning. • Reserveren van ruimte (kavels binnen windenergiegebieden) om grootschalige proefprojecten met waterstofactiviteiten op zee uit te voeren. • Nabij aanlandingspunten aan de kust ruimte reserveren voor elektrolyse-installaties, compressie en transport van waterstof.” NOGEPA vraagt zich of om welke reden niet iets vergelijkbaars in onderhavige structuurvisie wordt opgenomen voor CO_2-opslag, anticiperend op de aanleg van een of meer CO_2-trunkleidingen. Dit zelfde geldt ten aanzien van CO_2-opslag bij het reserveren van ruimte in gebieden waar geen (voormalige) gasproductieplatforms staan en waar wellicht wel CO_2-opslagpotentie voorhanden is. Tenslotte geldt ten aanzien van CO_2-opslag eveneens dat nabij aanlandingspunten aan de kust ruimte dient te worden gereserveerd voor aanvoer, overslag, compressie en transport van CO_2. NOGEPA vraagt om die redenen een vergelijkbare tekstpassage ten aanzien van CO_2-opslag in de definitieve versie van het Programma Noordzee op te nemen.	Ook voor CO2-transport en opslag zal ruimte gereserveerd moeten worden op de Noordzee. In de loop van 2021 zijn de plannen voor CO2-transport en opslag op de Noordzee concreter geworden. Deze plannen zijn in het PNZ en in de onderhavige structuurvisie meegenomen waar dat al mogelijk is. Op dit moment zijn er geen concrete gebieden bekend waar geen (voormalige) productieplatforms zijn maar waar wel potentieel is voor CO2-opslag.	Nee
022	24	PNZ Op pagina 62 OPN staat onder het kopje “Acties” (tweede bullet point) nog vermeld: “Het Ministerie van EZK onderzoekt in de komende jaren de rollen en positie van staatsdeelnemingen en netbeheerders in relatie tot het opzetten van waterstofnetten op zee en land.” NOGEPA vraagt zich in dit verband nog af waarom niet ook de rollen en positie van staatsdeelnemingen en netbeheerders in relatie tot het opzetten van CO_2 transportnetten op zee en land wordt onderzocht.	Op 5 juli 2021 heeft de Staatssecretaris van EZK in een brief aan de Tweede Kamer toegelicht wat de rol van staatsdeelnemingen is in toekomstige CCS-projecten (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/05/kamerbrief-over-rol-staatsdeelnemingen-in-ccs). Dat geldt zowel voor CO2-transport als voor opslag. Zowel in deze brief, als ook in eerdere brieven aan de Kamer, wordt uitgelegd waarom er geen rol is voorzien voor een aangewezen netbeheerder bij het transport van CO2.	Nee
022	25	PNZ Op pagina 60 en 61 OPN staat ten aanzien van de investeringsaftrek vermeld: “Dit voornemen is uitgewerkt in een wetsvoorstel tot wijziging van de Mijnbouwwet, waarin een investeringsaftrek van 40 procent wordt voorgesteld voor alle investeringen ten behoeve van de opsporing en winning van aardgas, aardolie, zowel op het Nederlandse deel van het continentaal plat als op het land, waarbij mijnbouwondernemingen op land hebben aangegeven dat zij op land en in de Waddenzee deze investeringsaftrek niet zullen toepassen. Dit wetsvoorstel is op 17 december 2020 aangenomen door de Tweede Kamer.” Het inwerkingtredingsbesluit van de verhoogde investeringsaftrek is inmiddels gepubliceerd en wordt met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2020 toegepast. NOGEPA suggereert deze tekstpassage te actualiseren.	In paragraaf 5.3.3 ‘Olie- en gaswinning’ van het Ontwerp PNZ stond vermeld: “Dit wetsvoorstel is op 17 december 2020 aangenomen door de Tweede Kamer.” Dit is in het definitieve PNZ vervangen door: “Het inwerkingtredingsbesluit van de verhoogde investeringsaftrek is inmiddels gepubliceerd en wordt met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2020 toegepast.”	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	26	PNZ Vervoer per boot/helikopter en aanpassing veiligheidscirkel helikopters om platforms van 5NM naar 2,5 NM Ook de passage op pagina 61 OPN: “Voor transport van mensen en goederen naar gasplatforms wordt afgewogen of dit per boot kan of dat transport per helikopter onvermijdelijk is.” behoeft in deze enige aandacht. De keuze voor het inzetten van transportmiddelen is een operationele (inclusief veiligheids-) en commerciële afweging die in beginsel door de operator zelf dient te worden gemaakt. Immers, de operator is verantwoordelijk voor de veiligheid op platforms. De keuze voor een bepaald transportmiddel (een helikopter, een crew transfer vessel of een W2W vessel) is afhankelijk van weers- en zeeomstandigheden, het aantal personen dat kan worden vervoerd, de afstand en duur van de vaart/vlucht, arbeidstijden en arbeidsomstandigheden van het personeel dat wordt vervoerd, afmetingen en gewicht dat vervoerd wordt alsmede de CO_2 footprint van operaties. Bovendien vormt de keuze van transportmiddelen een onderdeel van de “business case” en deze keuze wensen de leden van NOGEPA ook in de toekomst zelf te blijven maken. In het Akkoord voor de Noordzee (pagina 27, sub 5.13) is overeengekomen: “Voor transport van mensen en goederen naar gasplatforms wordt consequent een afweging gemaakt of dit per boot kan of dat transport per helikopter onvermijdelijk is vanwege afstand, frequentie, weersomstandigheden, enz.. Nieuwe platformen zullen bij voorkeur zonder helikopterdek ontworpen worden.” Op grond van het voorgaande verzoekt NOGEPA de aangehaalde zin op pagina 61 OPN als volgt te wijzigen: “Voor transport van mensen en goederen naar gasplatforms wordt door de uitvoerder afgewogen of dit per boot kan of dat transport per helikopter onvermijdelijk is.”	Omwille van congruentie is de tekst uit het NZA letterlijk overgenomen in de tekst, naar aanleiding van uw zienswijze.	Ja
022	27	PNZ Tevens staat op pagina 61 OPN ten aanzien van calamiteiten de zin vermeld: “Het is daarom van cruciaal belang dat voor die gevallen de bereikbaarheid van de offshore platforms door de lucht ook onder slecht weercondities gegarandeerd blijft”. Graag zou NOGEPA hieraan toevoegen: “Tevens is van cruciaal belang dat nood- en spoedreparaties op platforms tijdig kunnen worden uitgevoerd.”	Uw tekstvoorstel is in het PNZ overgenomen.	Ja
022	28	PNZ Op pagina 61 OPN wordt verwezen naar EU-verordening 965/2012 Aircraft operations. Echter, NOGEPA heeft in deze verordening geen houvast kunnen vinden voor de in acht te nemen afstanden tussen windparken en platforms. Hoe deze verordening zich verhoudt tot de voorgestelde 2,5 NM is niet duidelijk.	De minimale obstakelvrije afstanden kunnen herleid worden uit de acceptable means of compliance(AMC) en guidance material(GM) in Annex IV (Part-CAT) van EU verordening 965/2012. Deze kaders sluiten niet de toepassing van maatwerk uit.	Nee
022	29	PNZ Het OPN lijkt op het punt van de veiligheidszone voor helikopters wat “rommelig” en inconsequent te zijn geschreven. Zo staat op pagina 98 OPN vermeld: “De veilige afstand van helikoptervluchten tot mijnbouwinstallaties kan onder voorwaarden van 5 NM naar 2,5 NM worden aangepast.” De voorwaarden waaronder een dergelijke aanpassing kan plaatsvinden zijn daarbij achterwege gelaten. Op pagina 125 OPN staat echter: “Voor mijnbouwplatforms met een helikopterdek is het vertrekpunt een obstakelvrije zone van 2,5 NM (...).” Op pagina 143 OPN staat dan weer vermeld: “Het uitgangspunt daarbij is maatwerk omdat elke situatie uniek is (...).” De aangehaalde passages lijken niet consequent.	In beginsel geldt voor de aan- en afvliegprocedures een obstakelvrije zone van 5 nm rondom een mijnbouwplatform met een heli-dek. Hiervan kan afgeweken worden mits dit aantoonbaar geen onacceptabele gevolgen heeft voor de vliegveiligheid en de bereikbaarheid geborgd blijft. Onderzoeken in de periode 2016-2018 hebben geresulteerd in een aantoonbaar veilige methodiek die het mogelijk maakt om turbines onder voorwaarden binnen 5 nm van een platform te plaatsen. Dit moet per locatie worden beoordeeld en afgestemd. De tekst in het PNZ is hierop aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	30	PNZ Concluderend kan worden gesteld dat NOGEPA zich niet kan verenigen met een structurele aanpassing naar 2,5 NM. NOGEPA verzoekt op grond van het voorgaande in de OPN op te nemen dat maatwerk op basis van een analyse door terzake kundige experts dient plaats te vinden met steeds de 5 NM als veilig uitgangspunt. Verwezen zij in dit verband bijvoorbeeld naar het Rapport van To70 in opdracht van RVO, april 2017, getiteld “Helicopter accessibility of oil and gas platforms near the offshore wind farm sites Hollandse Kust (Zuid and Noord)”. In het OPN, althans een onderliggend document, kunnen desgewenst de voorwaarden waaraan een dergelijke analyse dient te voldoen, worden omschreven. Het voorgaande is ook aldus in het Akkoord voor de Noordzee overeengekomen sub 5.13: “Indien nodig kan per platform van de veiligheidszone van 5 NM afgeweken worden en wordt maatwerk geleverd om deze veiligheidszone te verkleinen.” In dit Akkoord is derhalve 5 NM als veiligheidszone het uitgangspunt en het is logisch om dat als uitgangspunt ook in de definitieve versie van het Programma Noordzee aan te houden. De leden van NOGEPA wensen hieraan vast te houden.	Zie beantwoording deelzienswijze 022-029.	Ja
022	31	PNZ Ten overvloede wordt nog opgemerkt dat nergens in de OPN is benoemd dat moderne offshore windturbines voorzien zijn van helikopter winching areas op de nacelle om personeel vanuit een helikopter op een turbine over te zetten middels winching procedures. Ook dit gegeven zou onderdeel van het offshore luchtvaartveiligheidsbeleid moeten vormen.	Of turbines wel of niet met een winch area worden uitgerust is een ontwerpkeuze van de windparkexploitant(en). Het is afhankelijk van met name de intensiteit van het uiteindelijke gebruik en de vliegprocedures die gebruikt worden (conform geldende regelgeving en toetsing) of en in welke mate het nu geldende luchtvaartveiligheidsbeleid afdoende is of daar extra aandacht aan moet besteden.	Nee
022	32	PNZ Olie- en gaswinning De passage op pagina 98 OPN betreffende olie- en gaswinning is naar de mening van NOGEPA wel erg mager. Olie- en gaswinning neemt in de periode tot 2050 zeker af, maar tegelijkertijd is de Mijnbouwwet onlangs gewijzigd om een verruiming van de investeringsaftrek mogelijk te maken teneinde gaswinning uit nieuwe offshore velden te stimuleren. Het is van belang dat voor deze activiteiten de noodzakelijke ruimte wordt vrijgemaakt en beschikbaar blijft nu deze activiteiten worden ontplooid gedurende de periode waarvoor het Programma Noordzee nu wordt vastgesteld (2022-2027). NOGEPA verzoekt een en ander in deze paragraaf aan te vullen. NOGEPA is van mening dat vanuit het oogpunt van transparantie over het beleid, de daarbij opdoemende dilemma’s alsmede een integrale beschouwing van belang zijn om nader uit te werken.	Paragraaf 9.1.2 en 9.2 van het PNZ zijn mede naar aanleiding van uw zienswijze aangevuld.	Ja
022	33	PNZ Schoon en veilig achterlaten van kabels en leidingen Op meerdere plaatsen in de tekst van het OPN wordt gerept over het schoon en veilig achterlaten van kabels en leidingen. Het belangrijkste uitgangspunt is dat in de diverse paragrafen kabels en leidingen steeds gezamenlijk worden behandeld en onvoldoende onderscheid wordt gemaakt tussen kabels en leidingen waarover enerzijds Rijkswaterstaat en anderzijds EZK bevoegd gezag is en waarop derhalve verschillende regimes van toepassing zijn, te weten de Waterwet respectievelijk de Mijnbouwwet. NOGEPA verzoekt ten aanzien van alle plaatsen in de tekst een duidelijker en preciezer onderscheid te maken tussen beide regimes teneinde verwarring te voorkomen.	De subteksten aangaande kabels en leidingen in paragraaf 10.5.3 en Bijlage 2 van het PNZ geven reeds een duidelijke uiteenzetting van wat onder de Waterwet valt en wat onder de Mijnbouwwet.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	34	PNZ Op pagina 9 OPN onder het kopje “Transitie naar duurzame energie”, (zesde bullet point) staat vermeld: “Voor kabels en leidingen, die in beginsel schoon en veilig worden achtergelaten, is een beoordelingsmethodiek voor de verwijderingsplicht ontwikkeld, met leidende criteria voor hinder voor ander gebruik, veiligheid, milieueffecten en kosten.” NOGEPA stelt voor dit tekstgedeelte te vervangen door de navolgende passage: “Voor kabels en leidingen, die in beginsel schoon en veilig worden achtergelaten, zal in het Mijnbouwbesluit en in de Mijnbouwregeling worden vastgelegd dat een afweging van belangen zal plaatsvinden aan de hand van criteria voor hinder voor ander gebruik, veiligheid, milieueffecten en kosten. Verzoeken aan de minister EZK zullen worden gemotiveerd met behulp van de onderbouwingsmethodiek zoals deze door de industrie en EBN is ontwikkeld.”	Het gaat in de tekst uit de samenvatting van het PNZ waarnaar gerefereerd wordt in het algemeen over kabels en leidingen. De suggestie van de indiener zoomt in op alleen mijnbouw, maar het geldt ook voor de Waterwet. De informatie over verzoeken aan de minister EZK is juist en staat beschreven onder paragraaf 5.3.3. ‘Olie en gaswinning’. In de samenvatting van het PNZ is het woord ‘beoordelingsmethodiek’ vervangen door ‘methode’.	Ja
022	35	PNZ Ook wordt gewezen op hetgeen op pagina 51 is gesteld: “Dit proces van uitfasering is de afgelopen jaren op gang gekomen en leidt tot het buiten gebruik stellen en in beginsel verwijderen van de voor gas- en oliewinning benodigde infrastructuur, tenzij deze voor hergebruik in aanmerking komt”. Deze stelling is niet juist en te algemeen gesteld. NOGEPA verzoekt de zinsnede “Dit proces van uitfasering (...)” te vervangen door “De afname van de gemiddelde productie uit de kleine velden (...)”. Indien het woord “infrastructuur” door “productieplatforms” wordt vervangen, klopt de stelling (OSPAR). Immers, onder “infrastructuur” worden mede begrepen pijpleidingen. Ten aanzien van pijpleidingen zijn verschillende wettelijke regimes van toepassing (zie sub 45 van onderhavige zienswijze) en het uitgangspunt onder de Mijnbouwwet is niet een beginselplicht tot verwijderen. Eenzelfde onjuistheid staat op pagina 65 OPN vermeld: “Zodra het hergebruik [van de kabel of pijpleiding] wordt beëindigd, bestaat de verplichting tot verwijderen voor de persoon die dan eigenaar is.” Zie ook nog pagina 127 OPN in dit verband en wederom sub 45 van onderhavige zienswijze. Graag verzoekt NOGEPA om de tekstgedeelten in het OPN en ONWP te corrigeren op juridische juistheid en duidelijk en concreet aan te geven welk wettelijk regime leidt tot welk uitgangspunt. Dit klemt te meer nu ten aanzien van pijpleidingen die onder de Mijnbouwwet vallen, van oudsher is bepaald dat deze in beginsel kunnen blijven liggen. Dit heeft als consequentie dat het niet geoorloofd is en was om ten aanzien van het merendeel van de pijpleidingen op grond van IAS 37 International Financial Reporting Standards (IFRS) reserves op te bouwen voor het verwijderen ervan, nu de kans minder dan 50% is dat deze in de toekomst daadwerkelijk dien(d)en te worden weggehaald. Het verdient mede om die reden de nodige aandacht om een en ander in onderhavige structuurvisie zorgvuldig te herformuleren.	De term ‘infrastructuur’ moet inderdaad worden vervangen door ‘productieplatforms’. Daarnaast kunnen pijpleidingen in beginsel schoon en veilig worden achtergelaten, tenzij de minister anders besluit. De tekst is op dit punt verduidelijkt.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	36	PNZ Op pagina 61 OPN staat vermeld: “Opruimen van kabels en leidingen kan wenselijk zijn als deze ander gebruik van de zeebodem kunnen hinderen. Het opruimen gebeurt op basis van afweging van de maatschappelijke kosten en baten, de milieueffecten en de veiligheidsaspecten waarmee zowel het laten liggen als het opruimen gepaard gaan. Hiervoor is een beoordelingsmethodiek ontwikkeld die kijkt naar hinder voor ander gebruik, veiligheid, milieueffecten en kosten. Deze methodiek wordt van toepassing door het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling aan te passen. De minister van Economische Zaken en Klimaat kan in voorkomende gevallen aan de hand van dit afwegingskader de eigenaar verplichten een kabel of pijpleiding die buiten werking is gesteld te verwijderen overeenkomstig een verwijderingsplan. (...)” NOGEPA verzoekt om bovenstaande tekstpassage te verwijderen en te herzien, omdat de inhoud ervan niet strookt met de werkwijze zoals deze in de Mijnbouwwet gebruikelijk is, namelijk de werkwijze dat de industrie de noodzakelijke gegevens en expertise aanreikt en verantwoordelijk is voor het deugdelijk informeren van de minister. Om die reden stelt NOGEPA voor de navolgende tekst in te voegen: “In het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling zal worden vastgelegd dat de minister van EZK daartoe een afweging van belangen maakt aan de hand van een viertal criteria dat aansluit bij het Programma Noordzee: de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid op zee en land en doelmatigheid van kosten. Van kabel- en leidingeigenaren zal worden gevraagd om bij het afmelden van een kabel of pijpleiding de benodigde informatie aan te leveren voor deze afweging. Hiertoe is door de industrie tezamen met EBN een onderbouwingsmethodiek ontwikkeld. De minister van EZK kan aldus in voorkomende gevallen de eigenaar verplichten een kabel of pijpleiding die buiten werking is gesteld te verwijderen overeenkomstig een verwijderingsplan. (...).”	De tekst is als volgt aangepast: "Opruimen van kabels en leidingen kan wenselijk zijn als deze ander gebruik van de zeebodem kunnen hinderen. Hiervoor is een beoordelingsmethode ontwikkeld die kijkt naar hinder voor ander gebruik, veiligheid, milieueffecten en kosten. In het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling zal worden vastgelegd dat de staatssecretaris van EZK daartoe een afweging van belangen maakt aan de hand van een viertal criteria: de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid op zee en land en doelmatigheid van kosten. Van kabel- en leidingeigenaren zal worden gevraagd om bij het afmelden van een kabel of pijpleiding de benodigde informatie aan te leveren voor deze afweging. Hiertoe is door de industrie tezamen met EBN een onderbouwingsmethodiek ontwikkeld. De staatssecretaris van EZK kan aldus in voorkomende gevallen de eigenaar verplichten een kabel of pijpleiding die buiten werking is gesteld te verwijderen overeenkomstig een verwijderingsplan."	Ja
022	37	PNZ Op pagina 98 staat vermeld: “Buiten gebruik gestelde kabels en leidingen worden opgeruimd, tenzij de maatschappelijke baten van laten liggen groter zijn dan de maatschappelijke kosten.” Naar de mening van NOGEPA strookt dit uitgangspunt niet met eerderbedoelde uitgangspunten als vermeld in onderhavige structuurvisie en dient nauwere aansluiting te worden gezocht bij hetgeen in de (toelichting op de) Mijnbouwwet is geregeld. NOGEPA verzoekt hierbij om een en ander met elkaar in overeenstemming te brengen (zie ook sub 45 van onderhavige zienswijze).	De tekst in hoofdstuk 9.2 Structuurvisiekaart 2022-2027 onder het kopje ‘kabels en leidingen’ betreft niet leidingen die vallen onder de Mijnbouwwet. De tekst is hierop als volgt verduidelijkt: In geval van nieuwe leidingen en telecommunicatiekabels geeft het Rijk aanwijzingen over hoe deze zich tot bestaande windparken en windenergiegebieden moeten verhouden. Buiten gebruik gestelde kabels en leidingen (die na 2000 aangelegd zijn en onder de Waterwet vallen) worden opgeruimd, tenzij de maatschappelijke baten van laten liggen groter zijn dan de maatschappelijke kosten.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	38	PNZ Afwegingskaders activiteiten Noordzee Op pagina 10 OPN wordt verwezen naar verschillende afwegingskaders, welke vrij algemeen zijn geformuleerd. Het lijkt van belang dat in dit verband wordt nagegaan welke afwegingskaders in de verschillende van toepassing zijnde wetten dienen te worden betrokken. Dit klemt te meer nu besluitbevoegdheden zijn ingekaderd en in wetten expliciet is bepaald welke belangen bij de besluitvorming dienen te worden betrokken. Niet valt uit te sluiten dat de afwegingskaders in het Programma Noordzee voorschrijven dat belangen dienen te worden mee- of afgewogen die (bijvoorbeeld) de Mijnbouwwet niet kent. Kunt u bevestigen dat de minister van Economische Zaken en Klimaat in een dergelijk geval door de wet is gebonden en op dat punt alsdan geen uitvoering kan worden gegeven aan (de bijlagen van) het ONWP? Overigens blijkt uit de tekst van pagina 10 OPN dat de afwegingskaders nadrukkelijk betrekking hebben op vergunningverlening en derhalve geen betrekking hebben op andere besluitbevoegdheden. Begrijpt NOGEPA dit correct?	De mijnbouwwet- en regelgeving is leidend voor vergunningplichtige mijnbouwactiviteiten. Voor reeds bestaande gebruiksfuncties die al voorkomen op de Noordzee en waarvoor wet- en regelgeving of bestaande praktijk uitgangspunt is, zijn niet alle onderdelen van het afwegingskader noodzakelijkerwijs van toepassing. Met name voor nieuwe gebruiksfuncties op de Noordzee zijn de vijf toetsen van het afwegingskader een mechanisme dat de Rijksoverheid toepast ter beoordeling van de toelaatbaarheid van een vergunningplichtige activiteit op zee zodat het gebruik van de ruimte op de Noordzee zich efficiënt qua ruimtegebruik, veilig en duurzaam kan ontwikkelen. In het geval van experimenteerruimte voor nieuwe gebruiksfuncties kan indien mogelijk tijdelijk afgeweken worden van het kader. Het afwegingskader geldt voor vergunningplichtige activiteiten en projectbesluiten in het kader van de op de Noordzee geldende wet- en regelgeving in de territoriale zee en de EEZ voor zover het de aspecten betreft die invloed hebben op het watersysteem van de Noordzee. Voor niet-vergunningplichtige functies komen de aspecten van het afwegingskader pas in beeld bij herziening van beleid of bij nieuw beleid. Zie paragraaf 10.5.2 van het Programma Noordzee.	Nee
022	39	PNZ CO_2-opslag Vanuit een brede achterban van NOGEPA is men van mening dat de optie om CO_2-opslag te ontwikkelen op bestaande mijnbouwlocaties onvoldoende terugkomt in het document, terwijl dit wel ruimtelijke inpassing behoeft. Ditzelfde geldt voor wind op zee ten behoeve van elektrificatie van gaswinning en offshore waterstofproductie. NOGEPA verzoekt of hieraan uitgebreidere aandacht kan worden besteed.	Op het moment dat het Ontwerp Programma Noordzee werd opgesteld waren de meeste plannen voor CO_2-transport en -opslag nog in een conceptuele fase. In 2021 zijn plannen verder tot wasdom gekomen. Het ministerie van EZK heeft in de periode mei-oktober 2021 een ruimtelijke verkenning naar CO_2-transport en -opslag uitgevoerd. Hieruit blijkt dat meer CO_2-infrastructuur op de Noordzee wordt voorzien. De concrete plannen zijn daar waar dat al mogelijk is meegenomen in het PNZ.	Ja
022	40	PNZ Ten aanzien van CO_2-opslag maakt NOGEPA vooraf de opmerking dat dit niet alleen in uitgeproduceerde gasvelden kan plaatsvinden, maar ook in olievelden en acquifers. De definitieve tekst van het Programma Noordzee dient dienaangaande op een veelheid aan plaatsen te worden aangepast.	CO_2-opslag kan inderdaad ook plaatsvinden in olievelden en aquifers. De tekst is hierop aangepast.	Ja
022	41	PNZ Op pagina 53 (vierde bullet point) OPN staat vermeld: “Tenslotte zal in lege gasvelden op de Noordzee CO_2 worden opgeslagen (...).” NOGEPA suggereert om aan deze zin toe te voegen: “Tenslotte zal in uitgeproduceerde olie- en gasvelden en in acquifers op de Noordzee CO_2 worden opgeslagen (...).”	In lijn met uw voorstel is de tekst als volgt aangepast: “Tenslotte zal in uitgeproduceerde olie- en gasvelden en mogelijk in aquifers op de Noordzee CO_2 worden opgeslagen (...).”	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	42	PNZ Op pagina 63 OPN staat onder het kopje "CO_2-opslag" vermeld: "In het Klimaatakkoord is afgesproken dat opslag van CO_2 alleen in de zeebodem plaatsvindt." NOGEPA stelt voor deze zin te vervangen door: "Het Klimaatakkoord en het klimaat- en energiebeleid van het Rijk erkennen de belangrijke bijdrage die CO_2-opslag levert aan de verduurzaming van de industrie. Dat betekent ook dat rekening moet worden gehouden met de ruimtelijke implicaties van CO_2-opslag om de potentie ten volle te benutten. In haar brief van 5 juli 2021 wijst de Staatssecretaris van EZK op de rol van het Rijk in de tijdige realisatie en de ruimtelijke inpassing van CO_2-transportinfrastructuur. In het Klimaatakkoord is daarbij afgesproken dat opslag van CO_2 alleen in de zeebodem plaatsvindt." Op pagina 63 OPN staat onder het kopje "CO_2-opslag" vermeld: "(...) Die capaciteit is aanwezig in gasvelden die zijn uitgeproduceerd." NOGEPA suggereert om aan deze zin toe te voegen: "(...) Die capaciteit is aanwezig in olie- en gasvelden die zijn uitgeproduceerd alsmede in acquifers."	De tekst over CO_2-opslag in het Ontwerp Programma Noordzee is op punten aangepast, conform teksten uit het Klimaatakkoord, om het belang van techniek in de energietransitie duidelijker naar voren te brengen. Tevens is de tekst uitgebreid met de opslagpotentie in olievelden en aquifers.	Ja
022	43	PNZ Op pagina 63 OPN staat verder vermeld: "Het totale ruimtegebruik is beperkt tot enkele van de al bestaande gaswinningslocaties." NOGEPA acht dit te optimistisch gesteld. Immers, CO_2-opslag vereist waarschijnlijk ook de aanleg van CO_2-transportleidingen. Dit staat in de volgende alinea op pagina 63 OPN ook zo vermeld: "(...) Het is aannemelijk dat voor de hoofdinfrastructuur vanaf land richting de opslaglocaties nieuwe pijpleidingen moeten worden aangelegd om te kunnen voldoen aan de behoefte aan transportcapaciteit." Verder sluit de Mijnbouwwet de opslag van CO_2 in acquifers niet uit. Deze acquifers hoeven overigens niet in de buurt te liggen van bestaande gaswinningslocaties. NOGEPA verzoekt hierbij het voorgaande in bedoelde tekstpassage te verduidelijken.	CO_2-opslag vereist inderdaad ook ruimtegebruik voor CO_2-pijpleidingen en platforms voor injectie van CO_2 op zee en CO_2-infrastructuur op land. De tekst is hierop aangepast. Opslag in aquifers is eveneens opgenomen in de tekst.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	44	PNZ Op pagina 63 OPN staat verder vermeld: “Voor de feitelijke opslag van CO_2 wordt in eerste instantie gedacht aan de lege offshore gasvelden in de P- en Q-kwadranten op beperkte afstand van de kust.” NOGEPA vraagt zich bij deze passage af door wie daaraan in eerste instantie wordt gedacht en waarom één en ander niet wordt overgelaten aan de markt, hetgeen vanuit EZK - zoals NOGEPA heeft begrepen – de bedoeling was. Overigens is wel juist dat de eerste CO_2-opslag zeer waarschijnlijk in deze blokken zal worden gerealiseerd en wanneer dit is bedoeld, dan verzoekt NOGEPA alsdan de tekst in die lijn aan te passen alsmede te refereren naar “uitgeproduceerde” velden in plaats van “lege” velden. Op pagina 63 OPN staat overigens vermeld: “Voor het ingraven van nieuwe pijpleidingen zijn, waar mogelijk, bestaande corridors te gebruiken.” NOGEPA herhaalt ook in dit verband nog haar verzoek om ruimte te reserveren voor nieuwe corridors en aanlandingspunten, zoals dat ook bij waterstof gebeurt (zie sub 35 van onderhavige zienswijze). In dit verband wordt nog verwezen naar pagina 113 van de Plan-MER Nationaal Water Programma 2022-2027 van Arcadis, waar in paragraaf 8.5.2 (tweede bullet point) staat vermeld: “De infrastructuur t.b.v. CO_2-opslag in lege gasvelden op de Noordzee komt in de bodem te liggen. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de bestaande reserveringen voor leidingen en deels zal het uitgevoerd worden als diepe boring waardoor er geen risico’s zijn op conflicterende ruimteclaims.” Deze zin lijkt te stellig te zijn geformuleerd en NOGEPA is van mening dat deze zin als volgt had moeten luiden: “De infrastructuur t.b.v. CO_2-opslag in uitgeproduceerde olie- en gasvelden op de Noordzee komt naar verwachting in de bodem te liggen. Hierbij kan mogelijk gebruik worden gemaakt van de bestaande reserveringen voor leidingen en deels zal het uitgevoerd worden als diepe boring waardoor er naar verwachting beperkte risico’s zijn op conflicterende ruimteclaims. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen dat thans nog niet precies is vastgesteld waar alle leidingen ten behoeve van CO_2-opslag precies komen te liggen.”	Bij het opstellen van het Ontwerp PNZ zijn de toenmalige CO_2-opslaginitiatieven als uitgangspunt genomen. In de tussentijd hebben zich ontwikkelingen voorgedaan. In kamerbrieven (32813-536 en 32813-758) benadrukt het Rijk de rol van marktpartijen in het ontwikkelen van CO_2- transport en -opslag. Dit betekent dat marktpartijen in de lead zijn voor het bepalen waar CO_2-opslag in eerste instantie zal plaatsvinden. De rol van het Rijk is daarbij het zorgen voor een juiste ruimtelijke inpassing in afstemming met andere activiteiten en ontwikkelingen op de Noordzee. De tekst is hierop aangepast. In plaats van ‘lege’ velden is inderdaad sprake van ‘uitgeproduceerde’ velden. De tekst is aangepast. De zin over ingraven van pijpleidingen en gebruik maken van corridors is inderdaad te stellig geformuleerd. Uit nieuwe plannen blijkt dat pijpleidingen ingegraven kunnen worden of op de zeebodem kunnen worden geplaatst. Ook zal nog onderzocht moeten worden of gebruik gemaakt kan worden van bestaande reserveringen/corridors. De tekst is hierop aangepast.	Ja
022	45	PNZ In het overzicht betreffende huidige CO_2-activiteiten op pagina 63 OPN mist nog het Aramis-project en NOGEPA verzoekt om de tekstpassage te actualiseren, bijvoorbeeld aan de hand van de ruimtelijke verkenning die EZK thans uitvoert naar de verschillende CO_2-projecten.	In 2021 hebben zich meer initiatieven voor CO_2-transport en -opslag gemeld bij het ministerie van EZK. Naar aanleiding daarvan is in de periode mei-oktober 2021 een ruimtelijke verkenning naar CO_2-transport en -opslag uitgevoerd. De tekst in het Programma Noordzee is hierop aangepast. Nieuwe initiatieven worden genoemd.	Ja
022	46	PNZ Onder het kopje “Acties” staat op pagina 63 OPN vermeld: “Het kabinet werkt uiterlijk 2021 een procedure uit in lagere regelgeving voor het verwijderen of hergebruiken van platforms en andere mijnbouwwerken, onder andere voor CO_2-opslag.” Ook deze tekstpassage dient te worden geactualiseerd nu een wetsvoorstel dienaangaande reeds is gepubliceerd en uiterlijk per 1 januari 2022 in werking zal treden.	De actie in paragraaf 5.3.5 ‘CO2-opslag’ van het PNZ is verwijderd aangezien deze actie al is opgevolgd. Het kabinet werkt uiterlijk 2021 een procedure uit in lagere regelgeving voor het verwijderen of hergebruiken van platforms en andere mijnbouwwerken, onder andere voor CO_2-opslag.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	47	PNZ Op pagina 106 OPN onder het kopje “Carbon Capture Storage (CCS) en opslag en transport van waterstof” merkt NOGEPA het navolgende op. De eerste zin: “In het Klimaatakkoord is een rol aangemerkt voor de afvang en opslag van CO_2, met daarbij de afspraak dat de opslag van CO_2 alleen onder de zeebodem plaatsvindt.” verzoekt NOGEPA te vervangen door: “Het Klimaatakkoord en het klimaat- en energiebeleid van het Rijk erkennen de belangrijke bijdrage die CO_2-opslag levert aan de verduurzaming van de industrie. Dat betekent ook dat rekening moet worden gehouden met de ruimtelijke implicaties van CO_2-opslag om de potentie ten volle te benutten.” De tweede alinea dient geactualiseerd te worden aan de hand van eerderbedoelde ruimtelijke verkenning zoals deze door EZK wordt gedaan. Overigens is de zinsnede onjuist: “In het Klimaatakkoord is hiervoor een maximum (plafond) vastgesteld (...)”. Het Klimaatakkoord stelt geen plafond op de hoeveelheid CO_2 die kan worden opgeslagen. In het Klimaatakkoord is wel een maximum gesteld aan het CO_2 volume dat voor subsidiering in aanmerking komt. NOGEPA verzoekt het voorgaande te corrigeren in de aangehaalde tekst. Overigens lijkt het getal van 7,2 Mton niet correct als totaalvolume en zal waarschijnlijk bedoeld zijn te verwijzen naar de hoeveelheid die jaarlijks (gesubsidieerd?) wordt opgeslagen. NOGEPA verzoekt de aangehaalde hoeveelheden op juistheid te checken. En wat wordt bedoeld met de laatste zin: “Alle drie de locaties zijn mogelijk.”? NOGEPA verzoekt een en ander te verduidelijken. Tot slot wordt het project Aramis gekoppeld aan Den Helder, en dit is onjuist. Het project Aramis dient te worden gekoppeld aan Rotterdam (Maasvlakte). NOGEPA verzoekt om de status van de verschillende CO_2-projecten in de periode vanaf de sluitingsdatum van de zienswijzetermijn (21 september 2021) tot aan de vaststelling van het Ontwerp Programma Noordzee derhalve te actualiseren.	De tekst over het CO_2-plafond is conform uw voorstel aangepast. Het plafond heeft inderdaad betrekking op de hoeveelheid subsidiering en niet op het totale opslagpotentieel. Het totaal gesubsidieerde volume is op dit moment 10,2 Mton (7,2 + 3). De tekst is geactualiseerd aan de hand van de ruimtelijke verkenning naar CO_2-transport en -opslag. Hierin wordt ingegaan op de locaties aan de kust. Zie ook beantwoording deelzienswijzen 022-42 en 022-45.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	48	PNZ Kennisagenda CO_2-opslag en Waterstof Ten aanzien van CO_2-opslag maar ook ten aanzien van waterstof productie staat in de kennisagenda's van Hoofdstuk 5 vermeld dat onderzoek dient te worden gedaan naar technische mogelijkheden voor hergebruik van bestaande (gas)infrastructuur op de Noordzee voor (onder meer) het transport van waterstof (pagina 61) en CO_2-opslag (zie pagina 61 en 63). In dit verband is het nog het vermelden waard dat Carbon Limits AS en DNVAS in opdracht van onder meer International Association of Oil & Gas Producers (IOGP) een concept rapport hebben opgesteld met als titel "Re-Stream -Study on the reuse of oil and gas infrastructure for hydrogen and CCS in EuropeClients". Het doel van het onderzoek was het beoordelen van het technische potentieel op EU-niveau voor hergebruik van olie- en gaspijpleidingen voor CO_2- en H_2-transport, waarbij het economische belang van hergebruik wordt bevestigd en de mogelijke resterende technische uitdagingen worden benadrukt. Hergebruik van bestaande olie- en gasinfrastructuur kan leiden tot een meer kostenefficiënte inzet van CO_2-opslag en waterstoftechnologieën en het beperken van de kosten van het verwezenlijken van de klimaatambities van de EU. Het doel van de Re-Streamstudy is om op feiten gebaseerde elementen aan te brengen en om relevante infrastructuur te identificeren en te definiëren welke technische aanpassingen en investeringen nodig zouden zijn om het potentieel voor hergebruik te ontsluiten voor zowel CO_2 als H_2. Pijpleidingbeheerders namen deel aan de Re-Streamstudy en leverden gegevens aan die binnen het Re-Streamproject konden worden geanalyseerd voor ongeveer 58.000 km pijpleidingen (+18.500 km die door de beheerders zelf werden beoordeeld als geschikt voor H_2-reuse), hetgeen neerkomt op de helft van de totale lengte van de offshore pijpleidingen. Van de 58.000 km pijpleidingen die in dit project zijn beoordeeld, bleek uit de technische eerste screening dat technisch: Ten aanzien van CO_2: • geen showstoppers zijn geïdentificeerd voor het transporteren van CO_2 in de gasvormige fase in de bestaande onshore en offshore pijpleidingen; • CO_2-transport in dense phase mogelijk is in meer dan de helft van de offshore pijpleidingen gezien de huidige stand van kennis/standaarden; nog eens 40% van de offshore-lengte zou meer testen, analyses en/of update van normen vereisen om herbruikbaar te zijn. Ten aanzien van waterstof kunnen de meeste offshore pijpleidingen worden hergebruikt. Concluderend werd in dit onderzoek gesteld dat geen van de geanalyseerde leidingen categorisch kan worden uitgesloten voor hergebruik. Op grond van het voorgaande wijst NOGEPA erop dat hergebruik van infrastructuur (waaronder pijpleidingen) steeds in het achterhoofd dient te worden gehouden bij besluitvorming. Gezien de herbestemming van bestaande koolwaterstoffen infrastructuur voor CO_2-opslag is het van belang om niet voortijdig te focussen op verwijdering van pijpleidingen.	Hartelijk dank voor het attenderen op deze studie. Het belang om niet voortijdig te focussen op verwijderen van pijpleidingen en de mogelijkheden van hergebruik van bestaande (gas)infrastructuur voor onder meer waterstoftransport en CO2-opslag te onderzoeken wordt onderschreven en wordt belicht op diverse plaatsen in het PNZ, bijvoorbeeld in hoofdstuk 5.2 en 5.3.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	49	PNZ Medegebruik Op pagina 111 staat vermeld onder het kopje “Medegebruik”: “Onder medegebruik in windenergiegebieden verstaan we natuurontwikkeling, voedsel (passieve visserij, maricultuur) en andere vormen van duurzame energieopwekking dan windenergie, zoals zonnepanelen en getijde-energie.” NOGEPA verzoekt aan dit rijtje van medegebruik eveneens de winning van koolwaterstoffen alsmede CO_2-opslag toe te voegen. Het is voor NOGEPA overigens niet duidelijk hoe zal worden omgegaan met een situatie waarin een economisch winbare hoeveelheid koolwaterstoffen wordt gevonden in bijvoorbeeld een windenergiegebied. Dit klemt te meer nu in een dergelijk geval uit de Mijnbouwwet volgt dat een productieplatform kan worden geplaatst. Het ruimtelijke Noordzeebeleid dient alsdan één en ander te faciliteren.	Het is niet de bedoeling de winning van koolwaterstoffen en CO2-opslag op voorhand uit te sluiten in een windpark. Bij de verkaveling van een windpark óf bij nieuwe initiatieven op het gebied van de winning van koolwaterstof en CO_2-opslag zal het Rijk vroegtijdig met initiatiefnemers in gesprek gaan om de impact in kaart te brengen en te zien hoe de ontwikkelingen zo goed mogelijk naast elkaar gerealiseerd kunnen worden. Hierbij wordt toepassing gegeven aan het in bijlage 4 opgenomen ‘Ontwerpproces: afstand tussen mijnbouwlocaties en windparken’. Mijnbouwactiviteiten vallen niet onder de reikwijdte van het afwegingskader medegebruik in windparken.	Nee
022	50	PNZ Op pagina 112 staat vermeld: “Vroegtijdig anticiperen op de mogelijkheid van medegebruik in een windpark zal in het algemeen meer kosteneffectief zijn dan het naderhand toevoegen van functies aan een windpark. Voor Routekaart 2023 (Borssele, Hollandse Kust (zuid) en Hollandse Kust (noord)) zijn echter alle besluiten al genomen en onherroepelijk. Daarmee is het opstellen van een gebiedsverkenning voorafgaand aan de verkaveling voor de gebieden uit Routekaart 2023 een gepasseerd station.” Het is voor NOGEPA onduidelijk hoe met een situatie wordt omgegaan waarin achteraf blijkt dat medegebruik toch noodzakelijk en wenselijk is. NOGEPA suggereert de tekst op dit punt aan te vullen in die zin dat mogelijkheden open blijven staan.	Medegebruik is zo ingericht dat ook al is het niet in de kavelbesluiten en de tender meegenomen, dit achteraf nog gewoon mogelijk is. Voor de drie genoemde windparken is/wordt een Handreiking gebiedspaspoort opgesteld. Zie hoofdstukken 10.2 en 10.3 afwegingskader medegebruik in windparken. Mijnbouwactiviteiten vallen niet onder de reikwijdte van het afwegingskader medegebruik in windparken. Zie ook beantwoording deelzienswijzen 022-38 en 022-49.	Nee
022	51	PNZ Overigens is ten aanzien van de Handreiking gebiedspaspoort Windenergiegebied als vermeld op pagina 113 onduidelijk hoe wordt omgegaan met medegebruik dat slechts beperkt in te plannen is. Wanneer in de toekomst een gasvoorkomen of een geschikt CO_2-opslagcomplex wordt geïdentificeerd in een windenergiegebied, dan zal alsdan ergens in dat gebied ruimte dienen te worden gemaakt voor het plaatsen van de mijnbouwinstallatie. NOGEPA verzoekt ook ten aanzien van dit punt de tekst aan te vullen.	Er is in de kavelbesluiten aangegeven dat er schuin geboord kan worden en een platform in het windpark niet noodzakelijk is. Bij de verkaveling van de nieuwe windparken worden gesprekken gevoerd met de operators van platforms en prospects in het gebied. Dan wordt bekeken of het windpark zo verkaveld kan worden dat met deze ontwikkelingen rekening gehouden kan worden. Zie ook beantwoording deelzienswijze 022-50.	Nee
022	52	PNZ Tabel 10.2: Uitrol windenergie op zee in relatie tot medegebruik op pagina 113 is in deze onduidelijk. Immers, waar in dit stappenplan wordt geborgd dat toekomstige winning van koolwaterstoffen of CO_2-opslag kan worden ingepast? Er is een aantal gebieden met een potentieel voor gaswinning of CO_2-opslag, waarbij niet op voorhand valt aan te geven of een project tot wasdom zal komen en of er een mijnbouwinstallatie dient te worden geplaatst. Hoe wordt omgegaan met deze planningsonzekerheid? Naar de mening van NOGEPA kan het niet de bedoeling zijn dat de winning van koolwaterstoffen en/of CO_2-opslag in de zin van medegebruik alsdan niet meer gerealiseerd zou kunnen worden. NOGEPA verzoekt ten aanzien van tabel 10.2 om verduidelijking in deze, met name op welke wijze ruimte wordt gevonden indien activiteiten niet op voorhand in te plannen waren.	Bij de verkaveling van het windpark wordt bepaald of deze activiteiten mogelijk zijn. Achteraf medegebruik toevoegen is mogelijk, daarover zal bij de vergunningverlening een afweging worden gemaakt. Of het ook mogelijk is om de winning van koolwaterstoffen en/of CO_2-opslag na het gereedkomen van het windpark in het gebied toe te staan is afhankelijk van de aard van de activiteit en benodigde installatie . Zie ook beantwoording deelzienswijze 022-49 t/m 022-51.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	53	PNZ Op pagina 115 OPN staat onder het kopje “Reikwijdte” vermeld: “Het Afwegingskader voor medegebruik in windparken op de Noordzee geldt voor alle vergunningplichtige activiteiten in offshore windparken in het kader van de geldende wet- en regelgeving in de territoriale zee en de EEZ”. Het is NOGEPA niet duidelijk welke vergunningen dit betreft. Het Mijnbouwbesluit kent in artikel 45a een verbod behoudens ontheffing om mijnbouwinstallaties te plaatsen in een gebied dat is aangewezen als kavelbesluit of ten aanzien waarvan een voorbereidingsbesluit is genomen in de zin van de Wet wind op zee. Iedere vergunning heeft haar eigen wettelijke grondslag en daarmee een eigen afwegingskader. Het in onderhavige structuurvisie opnemen van een afwegingskader maakt dit niet anders, tenzij laatstbedoeld afwegingskader past binnen de grenzen van dat wettelijk kader. Moet NOGEPA bedoelde passage zo begrijpen dat de minister van EZK in het kader van de verlening van een ontheffing op grond van artikel 45a Mijnbouwbesluit het afwegingskader toepast als hier in de tekst bedoeld? Alsdan dient verwezen te worden naar het afwegingskader van artikel 45a lid 3 Mijnbouwbesluit, dat aanzienlijk beperkter lijkt dan het stelsel dat in het OPN is aangekondigd. NOGEPA verzoekt hierbij een en ander te verduidelijken.	Het afwegingskader medegebruik in windparken heeft is niet van toepassing op mijnbouwactiviteiten. Voor mijnbouwactiviteiten geldt de mijnbouw wet- en regelgeving en is het Afwegingkader vergunningplichtige activiteiten op de Noordzee van toepassing.	Nee
022	54	PNZ Vervolgens staat op pagina 115: “De volgende soorten medegebruik zijn mogelijk in windparken op zee: (...) andere vormen van duurzame energieopwekking en opslag (onder andere zonne- of getijde-energie)”. NOGEPA kan zich niet voorstellen dat het de bedoeling van de overheid is, dat ten aanzien van windparken de winning van koolwaterstoffen en/of CO_2-opslag geen vergunning en/of ontheffing voor medegebruik zouden kunnen krijgen, daar deze niet onder “duurzame energieopwekking” zijn te scharen. NOGEPA verzoekt deze passage te verruimen en aan te passen in lijn met het gestelde in het Akkoord voor de Noordzee. Ditzelfde geldt ten aanzien van hetgeen is gesteld op pagina 116 OPN onder het kopje “Handreiking gebiedspaspoort en voorkeursactiviteiten”: “Activiteiten hebben de voorkeur als ze aansluiten bij de duurzame ambities van de energie-, voedsel- en natuurtransitie.” Ook de winning van gas speelt voorlopig nog een belangrijke rol in de energietransitie. Indien een winnings- of opslagvergunning (bijvoorbeeld voor CO_2) binnen het wettelijk kader van de Mijnbouwwet kan worden verleend, dan kan het niet zo zijn dat deze activiteiten feitelijk onmogelijk worden gemaakt doordat geen vergunning/ontheffing voor medegebruik wordt verleend. Graag verzoekt NOGEPA om verduidelijking op welke wijze onderhavig stelsel zich verhoudt tot het bepaalde in de Mijnbouwwet.	Zie beantwoording deelzienswijzen 022-49 t/m 022-53.	Nee
022	55	PNZ Ten aanzien van hetgeen op pagina 117 OPN onder het kopje “Nut en Noodzaak” is gesteld (“In het geval een voorgenomen activiteit significante negatieve ruimtelijke en/of ecologische effecten met zich meebrengt, moet worden aangetoond waarom die activiteit op de Noordzee moet plaatsvinden.”), merkt NOGEPA het navolgende op. Het aantonen van nut en noodzaak sluit niet aan op het stelsel van vergunningverlening in de Mijnbouwwet. Gaswinning uit kleine offshore velden en de opslag van CO_2 op de Noordzee is nadrukkelijk onderdeel van het Rijksenergie- en klimaatbeleid en wordt in dat kader ook gestimuleerd met fiscale faciliteiten en subsidies. Bovendien zijn de winning van koolwaterstoffen alsmede CO_2-opslag activiteiten van nationaal belang. Daarmee is de nut en noodzaak van deze activiteiten naar het oordeel van NOGEPA reeds gegeven. NOGEPA verzoekt om een en ander aldus te verduidelijken in de tekst van het Programma Noordzee, mede ook in verband met het gestelde op pagina 127 OPN betreffende “Toets 3: Nut en noodzaak”.	Zie beantwoording deelzienswijzen 022-38 en 022-49 t/m 53.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	56	PNZ Verder is het NOGEPA niet duidelijk in Figuur 10-b: “de stappen van het afwegingskader” op pagina 118 OPN op welke vergunning(en) dit kader precies betrekking heeft. NOGEPA verzoekt een en ander te verduidelijken.	Hoofdstuk 10.3 geeft een afwegingskader specifiek voor medegebruik in windparken. Onder medegebruik worden alle vergunningplichtige activiteiten verstaan die binnen de contouren van windparken, tussen de windturbines plaatsvinden en die niet onder de noemer windenergie op zee vallen. Hierbij moet onder meer gedacht worden aan maricultuur, passieve visserij, natuurbevorderende projecten en andere vormen van duurzame energieopwekking en opslag. Het afwegingskader, dat in figuur 10-b als afbeelding is opgenomen, geeft het bevoegd gezag een mechanisme om te beoordelen of bepaalde initiatieven voor medegebruiksactiviteiten in offshore windparken kunnen worden toegestaan. Naar aanleiding van de deelzienswijze is de tekst op dit punt verduidelijkt.	Ja
022	57	PNZ Op pagina 119 OPN staan toetsingscriteria vermeld die niet toepasbaar zijn ten aanzien van vergunningen op grond van de Mijnbouwwet betreffende de winning van koolwaterstoffen, dan wel CO_2-opslag. In het Mijnbouwbesluit (artikel 45a) is opgenomen dat binnen een windkavel een verbod op het plaatsen van een mijnbouwinstallatie geldt, behoudens ontheffing. De wettelijke toetsingscriteria voor bedoelde ontheffing zijn zeer beperkt en hebben alleen betrekking op het belang van elektriciteitsopwekking (van de exploitant van het windenergiepark) alsmede op veiligheid. Andere belangen (bijvoorbeeld die van andere activiteiten dan windenergie) worden niet meegewogen. NOGEPA verzoekt een en ander te verduidelijken.	Zie beantwoording deelzienswijzen 022-38 en 022-49 t/m 022-53.	Nee
022	58	PNZ Ten aanzien van het gestelde op pagina 120 onder het kopje “Installaties zijn offshorebestendig en veilig” wordt nog het navolgende opgemerkt. Voor activiteiten die onder de Mijnbouwwet- en regelgeving vallen, zijn de vereisten ten aanzien van mijnbouwinstallaties wettelijk verankerd en geen onderdeel van enige vergunningaanvraag. Wel kent het Mijnbouwbesluit in artikel 55 de figuur van de instemming van de minister van EZK met de plaatsing van een uitsluitend voor winning bestemde mijnbouwinstallatie. In dat kader wordt getoetst aan verschillende technische eisen. Graag verzoekt NOGEPA om in de definitieve tekst van het Programma Noordzee te benadrukken dat een en ander voor koolwaterstoffen, alsook voor CO_2-opslag, reeds uitputtend is geregeld in het Mijnbouwrecht.	Zie beantwoording deelzienswijzen 022-38 en 022-49 t/m 022-53.	Nee
022	59	PNZ Ten aanzien van de duur van de vergunning (pagina 120) merkt NOGEPA nog op dat binnen het Mijnbouwrecht een vergunning voor de activiteit (bijvoorbeeld gaswinning) voor onbepaalde tijd wordt verleend. Vervolgens dient die winning plaats te vinden door een door de minister van EZK goedgekeurd winningsplan. Deze winningsplannen kennen in beginsel een beperkte duur die is gekoppeld aan de tijd die naar verwachting nodig is om de koolwaterstoffen te winnen. De ontheffing en/of instemming om ergens op de Noordzee een mijnbouwinstallatie te plaatsen, is meestal niet aan een andere duur gekoppeld. Deze instemming geldt in beginsel voor zo lang de winning op grond van de winningsvergunning en het winningsplan kan plaatsvinden. Zodra de winning wordt gestaakt, regelt de Mijnbouwwet dat de mijnbouwinstallatie dient te worden verwijderd overeenkomstig een door de minister van EZK goed te keuren verwijderingsplan. Graag verzoekt NOGEPA om in de definitieve versie van het Programma Noordzee te duiden dat het stelsel op grond van de Mijnbouwwet afwijkend is en prevaleert.	Zie beantwoording deelzienswijzen 022-38 en 022-49 t/m 022-53.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	60	PNZ Ten aanzien van de opruimplicht en financiële zekerheid als vermeld op pagina 120 OPN geldt op grond van de Mijnbouwwet een afwijkend regime. Ook voor CO_2-opslag is een afwijkend regime bepaald. Graag verzoekt NOGEPA om één en ander in de tekst te verduidelijken.	Zie beantwoording deelzienswijzen 022-38 en 022-49 t/m 022-53.	Nee
022	61	PNZ Op pagina 121 OPN wordt in paragraaf 10.4 gesteld: “Bij het zoeken naar ruimte voor kabels en leidingen (inclusief interconnector- en telecommunicatiekabels) wordt, rekening houdend met de aansluiting aan landzijde (...)”. NOGEPA verzoekt om deze zin aldus aan te passen: “Bij het zoeken naar ruimte voor kabels en leidingen (inclusief interconnector- en telecommunicatiekabels alsook olie- en gasleidingen alsmede CO_2 transportleidingen) wordt, rekening houdend met de aansluiting aan landzijde (...)”.	Er wordt in de tekst al gesproken over leidingen. Toevoeging van het soort leidingen is overbodig.	Nee
022	62	PNZ Ten aanzien van het sub 4 gestelde op pagina 121 OPN betreffende het compenseren van extra kosten, vraagt NOGEPA zich af op welke juridische grondslag deze compensatie wordt gebaseerd in het geval van kabels en leidingen die op grond van de Mijnbouwwet (en niet op grond van de Waterwet en/of de Wet beheer Rijkswaterstaatswerken) worden aangelegd. Naar de mening van NOGEPA dient het sub 4 gestelde preciezer te worden geformuleerd.	Het kader in paragraaf 10.4 is ingegeven door de sterke groei van het aantal aan te leggen hoogspanningskabels. Het doel van het kader is om voorkeur te kunnen geven aan tracés voor kabels en leidingen die zo min mogelijk beslag leggen op economisch winbare zandvoorraden. Stap 4 van het kader schrijft een mogelijke (geldelijke) compensatie voor op privaatrechtelijke grondslag indien extra kosten moeten worden gemaakt omdat zandwinning door de aanleg van kabels of leidingen moet uitwijken naar een andere locatie. De juridische grondslag is hiervoor het eigendomsrecht van de Staat. De zienswijze geeft geen aanleiding tot aanpassing van de tekst.	Nee
022	63	PNZ In paragraaf 10.5.1 staat vermeld: “Daarbij zijn activiteiten van nationaal belang benoemd waaraan het kabinet prioriteit geeft.” Het is van belang dat ook de winning van koolwaterstoffen hieronder uitdrukkelijk wordt geschaard. Immers, de activiteiten van algemeen belang zijn ontleend aan de NOVI. Daarin staat als nationaal belang vermeld: “11. Realiseren van een betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening, die in 2050 CO_2-arm is, en de daarbij benodigde hoofdinfrastructuur.” Olie- en gaswinning draagt vooralsnog (en zeker gedurende de looptijd van het Programma Noordzee) bij aan een betaalbare en betrouwbare energievoorziening en dient derhalve als activiteit van nationaal belang te worden aangemerkt en expliciet te worden erkend. Dit klemt te meer nu offshore olie- en gaswinning in hoofdstuk 5 OPN slechts impliciet als activiteit van nationaal belang wordt aangemerkt. Het is echter van belang dit expliciet tot uitdrukking te laten komen, omdat bij de toepassing van afwegingskaders en belangenafwegingen activiteiten van nationaal belang een groter gewicht krijgen. Het voor de eerste en tweede maal vermelden dat olie- en gaswinning van nationaal belang is op pagina 123 OPN onder “Uitgangspunten” en op pagina 125 OPN, lijkt NOGEPA gezien de inhoud van de eerdere hoofdstukken rijkelijk laat. Dit klemt te meer nu het regime van de Mijnbouwwet- en regelgeving in deze mede in ogenschouw dient te worden genomen.	De winning van olie en gas staat expliciet vermeld als nationaal belang in het PNZ in paragraaf 10.5.2 Reikwijdte en uitgangspunten van het afwegingskader en eveneens in tabel 10.3: Onderlinge afstemming van activiteiten van nationaal belang.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	64	PNZ Ten aanzien van de tekst op pagina 122 OPN onder het kopje “Status en toepassing van het afwegingskader” merkt NOGEPA nog het volgende op. Het afwegingskader in het Ontwerp Programma Noordzee is weliswaar een beleidsregel, mede ten aanzien van de vergunningverlening op grond van de Mijnbouwwet, doch het is tevens een feit dat ten aanzien van mijnbouwactiviteiten de bevoegdheden in de Mijnbouwwetgeving leidend zijn. NOGEPA vraagt zich af of in deze voldoende is getoetst of dit afwegingskader aansluit bij deze bevoegdheden. Kan bijvoorbeeld de minister van EZK bij het verlenen van de verschillende vergunningen dat afwegingskader in alle gevallen toepassen? Overigens valt het bijvoorbeeld op dat het afwegingskader slechts bedoeld lijkt te zijn voor vergunningverlening. NOGEPA leidt daaruit a contrario af dat het afwegingskader kennelijk niet relevant is bij andere besluiten op grond van de Mijnbouwwet, zoals instemmings- en goedkeuringsbesluiten. NOGEPA verneemt graag of haar visie in deze correct is.	Het afwegingskader ziet op toepassing aan de internationale en Europese kaders, zoals de Kaderrichtlijn Water, Kaderrichtlijn Mariene Strategie, Vogel- en Habitatrichtlijn en het Verdrag van Malta. Het afwegingskader ziet op onder andere het ruimtegebruik, de ecosysteembenadering en het voorzorgsprincipe. Daar waar relevant zal dit kader worden toegepast, waarbij opgemerkt wordt dat de toetsen wel volgtijdelijk, maar niet noodzakelijkerwijs allemaal worden doorlopen (zie hiervoor ook de figuur in paragraaf 10.5.3 van het PNZ waarin de vijf toetsen van het afwegingskader staan weergegeven). Zie tevens beantwoording deelzienswijzen 022-38.	Nee
022	65	PNZ Op pagina 126 OPN staat onder het kopje “Toets 2: Locatiekeuze, beoordeling ruimtegebruik en vergunningtermijn” vermeld: “Binnen de 12-mijlszone worden geen zichtbare permanente werken (...) toegestaan.” NOGEPA is niet duidelijk hoe deze passage zich verhoudt tot het gestelde in de Mijnbouwwet- en regelgeving en vraagt om verduidelijking.	Zoals ook te lezen op in paragraaf 10.5.3 De vijf toetsen van het afwegingskader onder ‘Toets 2: Locatiekeuze, beoordeling ruimtegebruik en vergunningstermijn’: “Uitzonderingen daarop zijn permanente werken behorend bij activiteiten van nationaal belang. Deze kunnen worden toegestaan in de 12-mijlszone, wanneer er geen redelijke alternatieve locaties zijn en er geen significante effecten optreden op de bescherming van de kust.” Dit betekent dat indien een gasveld zich binnen de 12 mijlszone bevindt en deze niet kan worden aangeboord van buiten de 12-mijlszone, het platform binnen de 12 mijlszone gerealiseerd kan worden, mits voldaan wordt aan de overige eisen.	Nee
022	66	PNZ Medegebruik en schadevergoeding Op pagina 126 OPN staat onder het kopje “Meervoudig ruimtegebruik waar mogelijk” vermeld: “(...) Het gaat daarbij alleen om schade van individuele gebruikers, die zij redelijkerwijs niet zelf kunnen dragen en die buiten het normaal maatschappelijk risico valt.” NOGEPA is er niet mee bekend dat in het schadevergoedingsrecht waarop de aangehaalde zin lijkt te zijn gebaseerd, de draagkracht van de benadeelde partij een rol behoort te spelen. NOGEPA vraagt om een nadere juridische onderbouwing in dit verband.	Hier gaat het over de nadeelcompensatieregeling van het ministerie van IenW in het kader van de Waterwet. Als op grond van de Waterwet een rechtmatig besluit leidt tot schade door een derde kan een beroep gedaan worden op de nadeelcompensatie regeling van het ministerie van IenW. Om voor nadeelcompensatie in aanmerking te komen, gelden echter een aantal criteria.	Nee
022	67	PNZ Beheer – Gas: Mijnbouwplatforms en infrastructuur Op pagina 65 OPN staat vermeld: “Zoveel mogelijk bundelen en opruimen van kabels en leidingen op de Noordzee is daarbij uitgangspunt.” Dit is incorrect voor leidingen die onder de Mijnbouwwet vallen en NOGEPA verzoekt hierbij een en ander te verduidelijken (zie ook sub 45 en verder van onderhavige zienswijze).	Kabels en pijpleidingen worden in beginsel schoon en veilig achtergelaten. In het Mijnbouwbesluit en in de Mijnbouwregeling is voorzien in een afweging van belangen aan de hand van criteria die zien op de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid en doelmatigheid van kosten. De minister van EZK kan aan de hand van deze afweging alsnog (gedeeltelijke) verwijdering van de kabels of leidingen voorschrijven.	Nee
022	68	PNZ Op pagina 65 OPN staat in paragraaf 5.4.2 vermeld: “Rijkswaterstaat verkent in het voortraject van een vergunningaanvraag, in overleg met de initiatiefnemer, verschillende mogelijke tracés en maakt van elke variant de consequenties inzichtelijk (...).” Is in dit verband de rol van Rijkswaterstaat juist beschreven? Bepaalt Rijkswaterstaat (en niet EZK) hoe een tracé loopt?	De aangehaalde tekst heeft betrekking op kabels en leidingen die niet onder de Mijnbouwwet maar onder de Waterwet vallen. Wat betreft leidingen valt hierbij te denken aan transportleidingen die niet verbonden zijn met mijnbouwinstallaties. Rijkswaterstaat is, namens de minister van IenW, bevoegd gezag voor wat betreft deze watervergunningen en verkent derhalve, in samenspraak met initiatiefnemer en in overleg met onder andere het ministerie van EZK, de mogelijke tracés.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	69	PNZ Tot slot staat op pagina 65 OPN vermeld: “De Mijnbouwwet verplicht de eigenaar om binnen vier weken na de buitenwerkingstelling van een kabel of pijpleiding een melding te doen. Dit om de minister van EZK kennis te laten nemen van het buiten werking zijn van de desbetreffende kabel of pijpleiding. De minister van EZK is dan in de gelegenheid om de eigenaar te verplichten tot het verwijderen van een kabel of pijpleiding overeenkomstig het daartoe opgestelde beoordelingskader.” NOGEPA verzoekt deze passage als volgt aan te passen: “De Mijnbouwwet verplicht de eigenaar om binnen vier weken na het buitenwerking zijn van een kabel of pijpleiding een melding te doen. Dit om de minister van EZK kennis te laten nemen van het buiten werking zijn van de desbetreffende kabel of pijpleiding. De minister van EZK is dan in de gelegenheid om de eigenaar al dan niet te verplichten tot het verwijderen van een kabel of pijpleiding overeenkomstig het afwegingskader dat in het Mijnbouwbesluit zal worden opgenomen.”	De tekst is in lijn met uw voorstel aangepast als volgt: “De Mijnbouwwet verplicht de eigenaar om binnen vier weken na het buitenwerking zijn van een kabel of pijpleiding een melding te doen. Dit om de staatssecretaris van EZK kennis te laten nemen van het buiten werking zijn van de desbetreffende kabel of pijpleiding. In het Mijnbouwbesluit en in de Mijnbouwregeling is voorzien in een afweging van belangen aan de hand van criteria die zien op de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid en doelmatigheid van kosten. De minister van EZK kan aan de hand van deze afweging een (gedeeltelijke) verwijdering van de kabels of leidingen voorschrijven. Hierbij wordt opgemerkt dat in beginsel kabels en leidingen schoon en veilig worden achtergelaten.”	Ja
022	70	PNZ Systeemintegratie en Veiligheid in verband met windparken Op pagina 68 OPN staat ten aanzien van cumulatieve risico’s van windparken voor scheepvaarveiligheid het navolgende vermeld: “Het gaat onder andere om verkeersbegeleiding op zee, extra toezicht en handhaving, extra sensoren zoals radar voor een beter actueel beeld van de verkeersbewegingen op zee, extra noodsleephulp en meer capaciteit voor Search and Rescue (SAR) en oliebestrijding.” Dit beleid lijkt te beperkt geformuleerd door alleen de scheepvaartveiligheid in ogenschouw te nemen. Immers, de cumulatieve risico’s voor de veiligheid gelden ook voor windparken en platforms, omdat tegen deze installaties aan wordt gevaren, inclusief de risico’s voor het personeel die aanvaringen met zich brengen. Gemiddeld wordt er eens in de vier jaar een olie- en/of gasplatform aangevaren. Hierbij verzoekt NOGEPA om tevens voldoende aandacht te besteden aan de verhoogde aanvaringsrisico’s die olie- en gasplatforms lopen als gevolg van een steeds drukker wordende Noordzee. Wellicht ten overvloede wordt in dit verband nog verwezen naar hetgeen sub 6.13-6.16 is gesteld ten aanzien van de Afspraken over handhaving en veiligheid in het Akkoord voor de Noordzee (pagina 30 en 31).	Bestaande en nieuwe vaste objecten worden geanalyseerd in combinatie met scheepvaartverkeer. Dit wordt als input gebruikt bij studies naar veiligheidsrisico’s. Het risico wordt weergegeven in kans op aanvaringen totaal, schip-schip en schip-object maal het effect.	Nee
022	71	PNZ Meteorologische en hydrologische informatievoorziening Op pagina 83 en 84 OPN wordt ten aanzien van meteorologische en hydrologische informatievoorziening gesteld dat het huidige meetnetwerk dreigt te eroderen. Deze passage lijkt wat zwaar aangezet. Immers, ontmantelingsplannen van olie- en gasplatforms worden lang van tevoren bekend gemaakt. Het is in dergelijke situaties van belang dat tijdig acties worden ondernomen, bijvoorbeeld door het KNMI. Tot heden zijn er steeds genoeg alternatieve platforms dan wel windparken voorhanden waarop weerstations kunnen worden herplaatst. De “probleemsituaties” die de komende jaren worden verwacht, zijn reeds in kaart gebracht en alternatieve locaties zijn inmiddels gecommuniceerd met het KNMI.	Ontmantelingsplannen zijn niet altijd ruim van te voren bekend. Daarnaast is een alternatief in de zin van een andere mijnbouwinstallatie tijdelijk en gelet op de verhuiskosten die dat met zich meebrengt kan de vraag worden gesteld of dit wenselijk is en op wie deze kosten kan worden verhaald. In het noordelijk deel zijn er naast de huidige mijnbouwinstallaties geen alternatieven.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	72	PNZ Verder is de passage op pagina 83 OPN onjuist geformuleerd waarin wordt gesteld: “De basis voor deze constructie ligt in het Mijnbouwbesluit (artikel 52, derde lid). Daarin is bepaald dat een mijnbouwinstallatie kan worden voorzien van apparatuur om waarnemingen te doen.” Deze zin suggereert dat in het Mijnbouwbesluit de basis ligt voor alle apparatuur. Het betreft in het besluit echter alleen de weerstations en niet de overige apparatuur van Rijkswaterstaat, LVNL en de Kustwacht. Overigens is NOGEPA verheugd dat sinds ongeveer een half jaar de toekomstige informatie behoefte in onderlinge samenwerking en met een gecoördineerde en planmatige aanpak door de overheid wordt uitgewerkt.	Inderdaad geldt dit alleen voor door het KNMI goedgekeurde apparatuur voor meteorologisch en oceanografische waarnemingen. Dit is aangepast in hoofdstuk 7.7 ‘Meteorologische en hydrologische informatievoorziening’ van het PNZ.	Ja
022	73	PNZ Onderhoudszone kabels en leidingen Ten aanzien van de onderhoudszone van kabels en leidingen brengt NOGEPA graag nog het volgende onder de aandacht. Indien met de term “medegebruik” tevens wordt begrepen dat medegebruik boven bestaande en toekomstige infrastructuur wordt toegestaan, dan verzoekt NOGEPA alsdan om rekening te houden met de onderhouds-zones van 500 meter en ook dat overigens geen hinder ontstaat. Extra kosten voor surveys en dergelijke dienen alsdan te worden vergoed door de medegebruiker. NOGEPA verzoekt het voorgaande expliciet in de definitieve tekst van het Programma Noordzee op te nemen.	Onderhoudszones van kabels en leidingen blijven gevrijwaard van medegebruik activiteiten. Zie gebiedspaspoort Borssele ter illustratie. De onderhoudszone blijft 500 meter zoals in hoofdstuk 9.2, paragraaf kabels en leidingen, staat verwoord.	Nee
022	74	PNZ Uitvoeringsprogramma Hetgeen op pagina 137 OPN staat vermeld bij Onderwerp 39: Olie- en gaswinning alsmede onderwerp 44: CO2-opslag lijkt gedateerd. Immers, tegen de tijd dat het Programma Noordzee definitief wordt vastgesteld en gepubliceerd, zijn deze acties reeds voltooid. Verder bevreemdt het NOGEPA dat bij Onderwerp 39 als “trekker” staat vermeld: “I&W”, terwijl EZK de trekker is voor onderwerp 44 en beiden in essentie identiek lijken.	De tekst in het uitvoeringsprogramma (hoofdstuk 12.2) van het PNZ is conform uw voorstel aangepast: de jaartallen zijn aangepast naar 2021 en IenW is vervangen door EZK.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	75	PNZ Bijlage 2 Onderverdeling regimes opruimplicht NOGEPA is van mening dat de tekst van de tabel op pagina 141 OPN geactualiseerd dient te worden. In de tweede kolom staat vermeld: “De norm is dat deze schoon en veilig worden achtergelaten, tenzij de minister van Economische Zaken en Klimaat de eigenaar verplicht tot verwijdering. Opruiming kan wenselijk zijn als oude kabels en leidingen in de weg liggen bij ander gebruik van de zeebodem. Hiervoor is een beoordelings-methodiek ontwikkeld die behalve naar hinder voor ander gebruik ook kijkt naar veiligheid, milieueffecten en kosten. Deze methodiek wordt van toepassing middels een aanpassing van het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling. Voor nieuwe kabels en pijpleidingen onder de Mijnbouwwet kan met deze aanscherping van de opruimplicht vooraf rekening worden gehouden.” NOGEPA stelt voor deze tekst aldus te wijzigen: “De norm is dat deze schoon en veilig worden achtergelaten, tenzij de minister van EZK de eigenaar verplicht tot verwijdering. Opruiming kan wenselijk zijn als oude kabels en leidingen in de weg liggen bij ander gebruik van de zeebodem. In het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling zal worden vastgelegd dat de minister daarbij een afweging van belangen maakt aan de hand van een viertal criteria dat aansluit bij het Programma Noordzee: de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid op zee en doelmatigheid van kosten. Van kabel- en leidingeigenaren zal worden gevraagd om bij het afmelden van een kabel of pijpleiding de benodigde informatie aan te leveren voor deze afweging. Hiervoor heeft de industrie tezamen met EBN een onderbouwingsmethodiek ontwikkeld.”	De tekst is in lijn met uw voorstel als volgt gewijzigd: “De norm is dat deze schoon en veilig worden achtergelaten, tenzij de staatssecretaris van EZK de eigenaar verplicht tot verwijdering. Opruiming kan bijvoorbeeld wenselijk zijn als oude kabels en leidingen in de weg liggen bij ander gebruik van de zeebodem. In het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling zal worden opgenomen dat de staatssecretaris van EZK daartoe een afweging van belangen maakt aan de hand van een viertal criteria: de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid en doelmatig-heid van kosten. Van kabel- en leidingeigenaren zal worden gevraagd om bij het afmelden van een kabel of pijpleiding de benodigde informatie aan te leveren voor deze afweging. De staatssecretaris van EZK kan aldus in voorkomende gevallen de eigenaar alsnog verplichten een kabel of pijpleiding die buiten werking is gesteld, (gedeeltelijk) te verwijderen overeenkomstig een verwijderingsplan.”	Ja
022	76	PNZ Overigens is op pagina 141 OPN de navolgende zin ten aanzien van platforms onjuist: “Er geldt altijd een opruimplicht voor een platform. Hiervoor geldt een bankgarantie.” Het is niet zo dat daarvoor (in alle gevallen) een bankgarantie geldt. Op grond van de Mijnbouwwet is een stelsel van financiële zekerheid geregeld (middels de zogeheten “Decommissioning Security Agreements”). NOGEPA suggereert om naar dit stelsel in deze te verwijzen.	Het gaat hier om een verwijzing naar de Waterwet (zie eerste kolom tabel) en niet de Mijnbouwwet. In de Waterwet geldt een bankgarantie.	Nee
022	77	PNZ Bijlage 4 Op pagina 143 OPN staat vermeld: “Andersom geldt dat mijnbouw- en/of CCS-ondernemingen bij mogelijke of voorgenomen nieuwe activiteiten en/of mogelijke of voorgenomen wijzigingen van bestaande activiteiten binnen in het Programma Noordzee aangewezen windenergiegebieden in overleg treden met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en/of de betreffende (toekomstige) windparkexploi-tant.” NOGEPA vraagt zich af hoe alsdan wordt omgegaan met de veiligheidszone van 5 NM rond productieplatforms. Ditzelfde geldt ten aanzien van hetgeen is gesteld onder het tweede bullet point op pagina 143 OPN: “Specifiek voor mijnbouw en/of CCS wordt, binnen de gebieden waar het nieuwe windpark kosten efficiënt gebouwd kan worden, gezocht naar locaties waar de ruimtelijke spanning met mijnbouw en/of CCS zo beperkt mogelijk is. Hierbij wordt rekening gehouden met de actuele status van de aanwezige prospects (zoals bekend bij EZ/TNO), bestaande mijnbouw- en CCS-installaties en aanwezige transportleidingen.” NOGEPA verzoekt aan deze laatste opsomming nog toe te voegen: “alsmede redelijk te verwachten leidingtracés.” Immers, als aanwezige prospects worden meegewogen, dan dient ook rekening te worden gehouden met toekomstige leidingen naar deze prospects. Ditzelfde geldt eveneens ten aanzien van het gestelde onder het vierde bullet point.	Door vroegtijdig in gesprek te gaan over meervoudig ruimtegebruik zal er een passende oplossing gevonden moeten worden voor co-existentie. Dat geldt ook voor praktische zaken als een veiligheidszone rond productieplatforms. De tekst in Bijlage 4 is als volgt aangepast: “Specifiek voor mijnbouw en/of CCS wordt, binnen de gebieden waar het nieuwe windpark kosten efficiënt gebouwd kan worden, gezocht naar locaties waar de ruimtelijke spanning met mijnbouw en/of CCS zo beperkt mogelijk is. Hierbij wordt rekening gehouden met de actuele status van de aanwezige prospects (zoals bekend bij EZ/TNO), bestaande mijnbouw- en CCS-installaties en aanwezige transportleidingen, alsmede geplande of redelijk te verwachten leidingentracés.”	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
022	78	Aanvullende opmerkingen betreffende het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 Op pagina 187 OPN staat onder het kopje “Kabels en leidingen”, paragraaf “Opruimplicht” vermeld: “Een deel van de kabels en leidingen in de rijkswateren is niet meer in gebruik. Deze moeten in principe worden opgeruimd. Dit is op verschillende manieren geregeld. (...) In de Mijnbouwwet is geregeld dat de minister van IenW opdracht kan geven om de kabels en leidingen op te ruimen. Per geval wordt een afweging gemaakt tussen de effecten op milieu, veiligheid en ruimtebeslag ten opzichte van de kosten en risico’s die met opruimen zijn gemoeid. Dat gebeurt op de Noordzee aan de hand van de “Checklist opruimplicht kabels en leidingen” die is opgenomen in het Programma Noordzee (bijlage). Buiten gebruik gestelde leidingen die niet worden opgeruimd, moeten door de eigenaar worden gereinigd en jaarlijks geïnspecteerd.” Deze passage bevat een veelheid aan onjuistheden, waaronder (1) het onderscheid in regimes onder de Waterwet respectievelijk de Mijnbouwwet als bedoeld sub 45 van deze zienswijze expliciet wordt gemaakt (er geldt geen beginselplicht tot opruimen onder de Mijnbouwwet), (2) de minister IenW dient te worden vervangen door de minister EZK, (3) er dient te worden gecorrigeerd dat leidingen niet jaarlijks worden geïnspecteerd, doch frequent worden geïnspecteerd, afhankelijk van de specifieke omstandigheden van het geval die aan de orde zijn en (4) dienen de afwegingscriteria in lijn met het Mijnbouwbesluit te worden geformuleerd. Graag verzoekt NOGEPA deze passage geheel te herzien.	Uw voorstel wordt is volgt overgenomen in het NWP: ‘Voor kabels en leidingen die zijn aangelegd in het kader van de Mijnbouwwet geldt dat deze in beginsel schoon en veilig worden achtergelaten. In het Mijnbouwbesluit en in de Mijnbouwregeling is voorzien in een afweging van belangen aan de hand van criteria die toezien op de doelmatigheid van het gebruik van de ruimte, de gevolgen voor het milieu, de veiligheid en doelmatigheid van kosten. De staatssecretaris van EZK kan aan de hand van deze afweging een (gedeeltelijke) verwijdering van de kabels en leidingen voorschrijven. Voor leidingen geldt dat buiten werking gestelde leidingen die niet worden opgeruimd, door de beheerder moeten worden gereinigd en periodiek geïnspecteerd.’	Ja
023	1	Namens de Waddenzeehavens maak ik graag gebruik van de gelegenheid om een zienswijze op beide ontwerpen te geven. In deze zienswijze wil ik een aantal punten onder uw aandacht brengen: 1. Governance Waddengebied serieus nemen; 2. vaargeul Harlingen-Kornwerderzand onderhouden op de huidige breedte en diepte; 3. twee verzoeken over het hoofdstuk Scheepvaart en Kanalen en 4. programma Noordzee.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het NWP. Uw reactie en de door u aangestipte punten worden ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
023	2	1. Govenance Waddengebied serieus nemen In 2020 heeft u nieuwe afspraken over de governance van het Waddengebied gemaakt. De minister van IenW heeft hierin een coördinerende rol voor de Agenda voor het Waddengebied 2050 (hierna: de Agenda) bij andere rijkstrajecten. Bij de totstandkoming van het NWP en het programma Noordzee hebben de havens de indruk dat IenW deze rol niet pakt. Allereerst staan de havens volledig achter het advies van het Omgevingsberaad Waddengebied (hierna: Omgevingsberaad) op de 90% versie van het NWP (zie bijlage). De inhoud van het advies is de vertaling van de kaders uit de Agenda naar het NWP met een set van 16 maatregelen. Uw voorganger heeft op 3 december 2020 in het Bestuurlijk Overleg Waddengebied (BOW), zonder enig voorbehoud, met dit advies ingestemd. Instemmen in het BOW met een advies van het Omgevingsberaad betekent dat alle daarin deelnemende stakeholders en alle 'Waddenoverheden' het met elkaar eens zijn en wij verwachten dat aan het advies ook uitvoering wordt gegeven. Inmiddels heeft u het Omgevingsberaad laten weten dat u nagenoeg geen opvolging aan het advies het Omgevingsberaad geeft en dat u geen maatregelen toevoegt aan hetgeen in het Ontwerp-NWP is opgenomen, omdat dit geld zou kosten. Wij hebben hierop geen inhoudelijke toelichting ontvangen. Vanuit de Waddenzeehavens zijn er positieve ervaringen met de dialoog in de nieuwe governancestructuur en de projectorganisatie van de Agenda. Bovenstaande doet echter uitstralen, dat het departement de uitvoering van de Agenda niet serieus neemt. Wij willen graag in samenwerking met Rijkswaterstaat en de partners die instemmingsverklaring van de Agenda ondertekenden, de voorstellen en maatregelen uit het Omgevingsberaad advies uitwerken. Daarom willen wij u vragen om u sterk te maken voor een positieve houding van het gehele departement, zodat we de voorstellen van het Omgevingsberaad samen kunnen realiseren, met inbegrip van de financiering. Dit is absoluut noodzakelijk om het in ontwikkeling zijnde uitvoeringsprogramma van de Agenda handen en voeten te geven. Wij stellen voor dat u de doorwerking van het advies in het NWP nogmaals in het BOW agendeert voordat u het NWP definitief vaststelt.	De uitvoering van de Agenda voor het Waddengebied wordt wel degelijk serieus genomen. In het kader van de Agenda wordt samen met verschillende stakeholders uit het Waddengebied gewerkt aan een eerste Uitvoeringsprogramma 2022-2026 waarin meer dan 20 initiatieven nader worden uitgewerkt. Wel is het zo dat niet alles kan of niet alles direct kan. Beschikbare budgetten nopen tot keuzes. Een eerste nog niet complete versie is onlangs besproken in het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW). Overigens wordt het OBW ook steeds meer benut om advies te krijgen over belangrijke zaken die spelen in het Waddengebied, zoals de aanlanding van energiekabels door de Waddenzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
023	3	2. Vaargeul Harlingen-Kornwerderzand De Agenda is duidelijk over het moment waarop streefdiepten en streefbreedten worden aangepast. In het NWP wordt hier van afgeweken, door al in 2023 te beslissen over de streefdiepte. In het verleden heeft uw voorganger deze lijn steeds gesteund, maar het departement is daar bij herhaling op terug gekomen. Daarom besteedt het advies van het Omgevingsberaad over de Agenda daar een aparte paragraaf aan: 'Het Omgevingsberaad constateert dat er te weinig recht wordt gedaan in de Agenda in de wijze waarin wordt gesproken over de bereikbaarheid van havens.' Bij de behandeling van de Agenda, wilde het departement van IenW de koppeling van de bereikbaarheid (op diepte en breedte houden van de vaargeulen) aan het NWP schrappen. Met steun van het Omgevingsberaad heeft het BOW onder leiding van uw voorganger op 9 juli 2020 besloten om de Agenda en het NWP juist wél te koppelen. Dit geeft namelijk eenduidigheid en meerjarige zekerheid over de bereikbaarheid van de waddenzeehavens. In het najaar van 2020 bleek dat uw departement het garanderen van de bereikbaarheid van de havens met voetnoten onderuit wilde halen. Via een advies van het Omgevingsberaad (over de 90% versie van het NWP), is in het BOW van 3 december 2020 opnieuw over de bereikbaarheid met uw voorganger gesproken en werd besloten om de voetnoten te schrappen. Opnieuw nam de minister van IenW het advies van het Omgevingsberaad over. Met die toezegging hebben de havens op 2 februari 2021 de instemmingverklaring van de Agenda ondertekend. De Waddenzeehavens waren daarom verbaasd dat een maand later in het Ontwerp NWP de voetnoot over de vaargeul Harlingen-Kornwerderzand weliswaar was geschrapt, maar dat het departement de inhoud in de hoofdtekst had geplaatst. Daarmee gaf het departement opnieuw geen invulling aan de afspraken uit de Agenda. Dit leidde er toe dat de bereikbaarheid van de vaargeul Harlingen-Kornwerderzand in het BOW van 24 juni jl. ten derde male moest worden besproken, met als resultaat dat de minister van IenW opnieuw bevestigt dat zij staat voor bereikbaarheid, dat de afspraken worden nagekomen en dat het departement binnen enkele weken de aanpassing met instemming van de havens (en de gemeente Harlingen) zou aanpassen. Wat ons betreft kan de betreffende passage gewoon geschrapt worden, maar tot op heden is er nog altijd geen voorstel vanuit het departement gedaan, vandaar dat wij in deze zienswijze u nogmaals op deze omissie wijzen en spreken ons ongenoegen uit over deze manier van werken.	De tekst is op basis van deze zienswijze aangepast conform de Agenda voor het Waddengebied en het advies van het Omgevingsberaad Waddengebied.	Ja
023	4	3. Scheepvaart en kanalen Het NWP wil sturen op het in stand houden, uitbreiden en goed verknopen van de nationale, regionale en lokale (vaar)wegen en het verbeteren van de (multi)modale knooppunten. Daar spreekt ambitie uit en daar willen de Waddenzeehavens graag aan meewerken.	Hartelijk dank voor uw reactie. Samenwerking tussen de verschillende overheden, met maatschappelijke organisaties en marktpartijen is een belangrijke voorwaarden voor doeltreffend Rijkswater- en Rijksvaarwegbeheer.	Nee
023	5	Wij merken op dat het voorstel om de zeesluis van Delfzijl te vergroten, in uw reactie op het advies van het Omgevingsberaad is gebaseerd is op sterk verouderde informatie. U schrijft dat een MKBA uit 2006 negatief was. In 2016 is volgens een door IenW ontwikkelde methode (ROBAMCI) een MKBA uitgevoerd. Daarin bleek de MKBA neutraal tot licht positief. De MKBA was zeer uitgebreid en bevatte ook een gevoeligheidsanalyse, waarin werd opgemerkt dat bij wijzigende economische omstandigheden de MKBA zeer sterk positief zou zijn. Inmiddels zijn de deze economische omstandigheden gewijzigd. Daarom stellen wij voor om de ROBAMCI analyse opnieuw uit te voeren en de vergroting van de zeesluis opnieuw te overwegen.	Er wordt u aangeraden dit verzoek in MIRT-verband aan te kaarten.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
023	6	Op de kaart 9 staan de hoofdvaarwegen aangegeven. De haven van Den Helder is een Marinehaven en daarmee een haven van nationaal belang. Dat rechtvaardigt de aanduiding als 'Zeetoegangsgeul'. Ondertussen wordt in de regio gewerkt aan vergroting van de zeesluis bij Kornwerderzand, de opwaardering van het van Harinxmakanaal en Tjerk Hiddesluis. De vergroting van de sluis bij Kornwerderzand gaat bijdragen aan toename van de goederenstroom en scheepvaart naar de havens in Harlingen en Den Helder. Met dat perspectief vragen de Waddenzeehavens om de vaargeulen Kornwerderzand-Harlingen en Kornwerderzand Den Helder als hoofdvaarwegen aan te duiden en zo uw ambitie in het Waddengebied ook zichtbaar te maken.	Uw voorstel is niet overgenomen. Het onderscheid hoofdtransportas, doorgaande en overige hoofdvaarweg, en overige vaarweg is geïntroduceerd in het Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer uit 1988 en nog steeds actueel. Daarom is gekozen in kaart 9 voor de betreffende definitie voor de vaarweg.	Nee
023	7	4. Programma Noordzee Het departement heeft pas na op 30 augustus 2021 in het Omgevingsberaad een presentatie over het Ontwerp Programma Noordzee gegeven en onlangs is een workshop over dit onderwerp uitgesteld. Dit is de reden dat er nog geen integraal Omgevingsberaad-advies is uitgebracht, dat wel nodig is om een goed onderbouwde, integraal afgewogen reactie te geven. Toch willen wij u enkele noties vanuit de Waddenzeehavens meegeven:	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
023	8	De Agenda vormt het kader voor het Waddengebied en het Kabinet heeft daarmee ingestemd. Wij verwachten dat deze kaders ook integraal in programma Noordzee worden overgenomen. Denk daarbij aan de sleutelrol die Port of Den Helder en Groningen Seaports moeten gaan vervullen bij de energietransitie.	Beleid voor de Waddenzee en Eems-Dollard is opgenomen in het NWP en valt buiten de reikwijdte van het Programma Noordzee. Desalniettemin komen de havens van Den Helder en Groningen aan de orde in paragraaf 9.5.6 Havens van het PNZ, waarin ook wordt verwezen naar de Havennota 2020-2030.	Nee
023	9	Wat op de Noordzee gebeurt, heeft effect op de Waddenzee en op grote delen van Noord-Nederland (incl. de Kop van Noord-Holland), maar ook omgekeerd. De ambities van de Waddenzeehavens zijn op een integraal afgewogen manier in de Agenda neergelegd en die moeten ook via programma Noordzee mogelijk gemaakt worden. Dat is op een aantal punten onvoldoende gebeurd.	Naar aanleiding van het advies van het Omgevingsberaad Waddengebied op het Ontwerp PNZ zijn de relaties tussen beleid voor de Noordzee en het Waddengebied in de tekst op punten aangescherpt, in sommige gevallen was dit al voldoende opgenomen. Ook zijn die relaties in andere gevallen onderdeel van separate beleidsdocumenten, waaronder bijvoorbeeld de Kottervisie.	Nee
023	10	Programma Noordzee omschrijft de Waddenzee als een 'overgangswater'. Dat is te zien aan zowel de inhoud als het proces. o Inhoud: De Waddenzee is door de IMO als Particular Sensitive Sea area aangemerkt, maar het programma Noordzee maakt niet duidelijk wat dit voor de Noordzee betekent. Ook is het opvallend dat het woord Werelderfgoed niet in het programma voorkomt.	In het PNZ worden de Wadden als kustwater omschreven en voor de Noordzee is in PNZ als Missie E opgenomen (Duurzame en veilige Noordzee, oceanen en binnenwateren). Voor de Noordzee betekent dit dat in 2030 in Nederland de ecologische draagkracht, waterveiligheid en waterkwaliteit van mariene wateren in balans is met de vraag naar hernieuwbare energie, voedsel, visserij en andere economische activiteiten. In 2050 geldt dit – met inbegrip van de zoetwatervoorziening – ook voor de rivieren, meren en intergetijdegebieden (estuaria en wadden). Dat de Waddenzee Werelderfgoed is kwam inderdaad nergens voor in het Ontwerp [PNZ]. In hoofdstuk 1.3 Ruimtelijke inkadering is na Waddenzee '(Werelderfgoed)' tussen haakjes toegevoegd naar aanleiding van uw zienswijze.	Ja
023	11	o Proces: Ondanks herhaaldelijk verzoek is de dialoog met het Omgevingsberaad veel te laat (30 augustus 2021) aangegaan en dat maakt het lastig om op dit moment in detail te reageren op Programma Noordzee. Het Omgevingsberaad gaat op grond van de gesprekken met uw departement een grondige analyse maken en op basis daarvan treden wij graag met uw departement in overleg over wat bovenstaande punten voor IenW en de Waddenzeehavens betekenen.	Inmiddels is het advies van het Omgevingsberaad Waddengebied op het Ontwerp PNZ in oktober 2021 uitgebracht en is hierop gereageerd door het Rijk. In grote lijnen heeft het advies niet tot aanpassing van het PNZ geleid, wel zijn tekstpassages over de interrelaties tussen beleid voor de Noordzee en het Waddengebied op plekken aangescherpt. Mogelijkheden tot nadere samenwerking zullen via het NZO / MONS worden opgepakt.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
024	1	Onze reactie betreft met name hoofdstuk 16.9 Visstand en visserijbeheer op pag. 189 van het Ontwerpprogramma en betreft het volgende. In het Ontwerp Nationaal Waterprogramma 2022-2027 wordt gewezen op de samenwerking tussen de ministeries van LNV en van IenW m.b.t. de instelling van visserijvrije zones. In verband hiermee hebben wij samen met Sportvisserij Nederland zowel naar LNV zelf als ook naar de Tweede Kamer kenbaar gemaakt dat de generieke maatregel die de minister van LNV hiervoor heeft aangekondigd) geen recht doet aan de grote verschillen die er bestaan tussen de vele migratiepunten. Om die reden pleiten wij voor maatwerk m.b.t. de voorwaarden die aan het instellen van visserijvrije zone's worden gesteld. Ook in het Landelijk Overleg Vis (LOV) is deze stellingname door ons naar voren gebracht. Over dit onderwerp is momenteel overleg gaande met LNV en wij gaan ervan uit dat de resultaten van dit overleg zullen doorklinken in het Nationaal Waterprogramma 2022-2027.	Het ministerie van LNV en het ministerie van IenW werken samen aan beleid voor verdere verbeteringen van de visserijvrije zones. Resultaten van het Landelijk Overleg Vis over maatwerk bij voorwaarden voor instelling van visserijvrije zones worden daarbij betrokken.	Nee
024	2	Onze reactie betreft met name hoofdstuk 16.9 Visstand en visserijbeheer op pag. 189 van het Ontwerpprogramma en betreft het volgende. [...] In het Ontwerp Nationaal Waterprogramma 2022-2027 wordt op pag. 189 verder gesproken over de samenwerking tussen LNV en IenW met als doel het "nadrukkelijker met elkaar in evenwicht brengen van de positie en verantwoordelijkheid van de waterbeheerder voor de KRW en de sturing van de visserij op basis van de Visserijwet". NetVISwerk en OWV zijn van oordeel dat voor het bereiken van de KRW-doelen de sport- en beroepsvisserij factoren van ondergeschikt belang zijn. Veel belangrijker zijn in dit verband het herstel van een goede bodemkwaliteit van waterlichamen en het tegengaan van emissies in die wateren. Gezien het ondergeschikte invloed van sport- en beroepsvisserij op het bereiken van de KRW-doelen zijn NetVISwerk en OWV van oordeel dat geen afbreuk gedaan mag worden aan de rechten en plichten van de visrechthebbende, zoals die zijn omschreven in de huidige Visserijwet en bijbehorende regelgeving.	Voor de uitoefening van de visserij is de Visserijwet kaderstellend. Binnen deze kaders kan de visserij op een duurzame wijze worden uitgeoefend en worden bestandsbelangen van de verschillende vissoorten gewaarborgd. In sommige gevallen kan er sprake zijn van situaties waarin de uitoefening van de visserij raakt aan doelstellingen zoals die in KRW-verband zijn afgesproken. Dit kan dan bijvoorbeeld gaan om visuitzet, of bijvoorbeeld om de visserij op snoekbaars op het IJsselmeer/Markermeer. Voor dit soort specifieke situaties is het van belang dat de uitoefening van de visserij en de doelstellingen van de waterbeheerder met elkaar in evenwicht zijn.	Nee
025	1	In het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022 – 2027 (ONWP) en in het bijzonder de bijlage Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 (OPN), zijn verschillende onderwerpen opgenomen die raken aan de hiervoor genoemde belangen. Om niet in herhaling te vallen verwijst Nexstep naar de inhoud van de zienswijze die NOGEPA zal indienen op het ONWP en het OPN.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
025	2	Nationaal Water Programma - Pagina 108 ONWP, onder 'Mariene natuur'': in het ONWP is opgenomen dat een goede milieutoestand op het Nederlandse deel van de Noordzee dichterbij komt, maar nog niet is behaald. Nexstep doet de suggestie dat, indien mogelijk, bij infrastructuur in kwetsbare gebieden voorrang wordt gegeven aan hergebruik boven aanleg van nieuwe infrastructuur. Zo wordt bijgedragen aan het beperken van effecten van menselijke activiteit en daarmee behoud van kwetsbare natuur, zodat een goede milieutoestand eerder kan worde gerealiseerd.	Er wordt in deze paragraaf van het NWP verwezen naar het Programma Noordzee waar meer in detail afspraken gemaakt worden over het behoud, het herstel en het duurzaam gebruik van de kwetsbare natuur, over de beperking van de effecten van menselijke activiteiten, over het bereiken van een goede milieutoestand in relatie tot biodiversiteit, en over de monitoring van de instandhouding. Specifieke benoeming van een maatregel zoals hergebruik is in op deze plaats in het NWP niet passend.	Nee
025	3	Nationaal Water Programma - Pagina 187 ONWP, onder 'Opruimplicht': het bevoegd gezag voor een eventuele verwijdering van leidingen en kabels onder de Mijnbouwwet is de minister van Economische Zaken en Klimaat. De monitoringsplicht onder de Mijnbouwwet die geldt voor leidingen en kabels die schoon en veilig zijn achtergelaten, geldt als een periode verplichting (niet een jaarlijkse).	Het gaat hierbij om een periodieke monitoringsverplichting.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
025	4	Nationaal Water Programma - Onder meer pagina 187 ONWP en pagina's 9, 51, 61, 65 en 98 OPN: op verschillende punten in het ONWP en OPN is opgenomen dat – kort gezegd – de voor gas- en oliewinning benodigde infrastructuur na beëindiging van de activiteiten moet worden verwijderd. Dat geldt echter niet voor alle gevallen en niet voor alle infrastructuur. Zo is in bepaalde gevallen hergebruik van infrastructuur mogelijk, bijvoorbeeld wanneer een uit geproduceerd gasveld geschikt wordt gemaakt voor de opslag van CO2. Daarnaast hangt het er vanaf om wat voor soort Infrastructuur het gaat. Zo geldt voor platformen die niet meer worden (her)gebruikt inderdaad een verwijderingsplicht (artikel 44 Mijnbouwwet), maar voor leidingen en kabels geldt een ander wettelijk regime. Leidingen en kabels die onder de Mijnbouwwet vallen, mogen in beginsel schoon en veilig gelegen worden achtergelaten, tenzij de minister van Economische Zaken en Klimaat bepaalt dat ze na beëindiging van het gebruik moeten worden verwijderd (artikel 45 Mijnbouwwet). Een wettelijk kader (in het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling) voor de afweging van daarmee verbonden belangen is thans in voorbereiding. Nexstep stelt voor om de door NOGEPA voorgestelde tekstwijzigingen op dit punt over te nemen (zie randnummers 45 tot en met 49 onder 'Schoon en veilig achterlaten van kabels en leidingen' van de NOGEPA zienswijze).	De door NOGEPA voorgestelde wijzigingen en nuanceringen met betrekking tot opruimplicht zijn behandeld, u wordt verwezen naar de beantwoording van de door NOGEPA ingediende zienswijze 022.	Nee
025	5	Nationaal Water Programma - Pagina 209 ONWP en pagina 57 e.v. OPN: vanwege de grootschalige opzet maakt de huidige wet Windenergie op zee het onmogelijk om individuele windturbines op of in de nabijheid van productieplatformen voor olie en gas op de Noordzee te instaleren. Het plaatsen van individuele turbines kan een bijdrage leveren aan de elektrificatie van dergelijke platformen en daarmee het reduceren van de uitstoot van CO2. Het zou goed zijn als de toepasselijke regelgevingen ook de plaatsing van individuele turbines mogelijk zou maken.	De mogelijkheden en wenselijkheid van het plaatsen van enkele turbines zal worden onderzocht in de partiële herziening van het Programma Noordzee 2022-2027, die na vaststelling van het PNZ van start zal gaan. Het plaatsen van enkele turbines bij platforms kan mogelijk tot flinke CO_2-besparing leiden. Echter brengt de plaatsing van losse clusters turbines op de Noordzee naar verwachting ook nadelige ecologische effecten met zich mee. Ook dient onderzocht te worden welke mogelijke effecten er zijn op andere gebruikers, zoals de scheepvaart en de visserij.	Nee
025	6	Nationaal Water Programma - Pagina 209 ONWP: niet alleen windenergie op zee draagt bij aan de verduurzaming van de Noordzee. Ook hergebruik van bestaande infrastructuur, de opslag van CO2 in voormalige gasvelden en de offshore productie van waterstof leveren daar een bijdrage aan.	Het klopt dat er niet één, maar meerdere ontwikkelingen bijdragen aan de verduurzaming op de Noordzee. Deze zijn daarom vermeld in hoofdstuk 18 van het NWP.	Nee
025	7	Nationaal Water Programma - Pagina 211 ONWP, onder 'Versterken marien ecosysteem': als aanvullende maatregel kan hier worden toegevoegd dat het stimuleren van hergebruik van infrastructuur kan leiden tot het terugdringen van de verstoring van de zeebodem (zie ook randnummer 1 hierboven).	U geeft aan dat het hergebruik van infrastructuur de verstoring van de zeebodem kan terugdringen. Het komt er dan op neer dat bestaande infrastructuur waarvoor een opruimplicht geldt, tijdelijk wordt uitgezonderd van deze plicht als deze infrastructuur kan worden hergebruikt. Dit is in bepaalde gevallen nu al mogelijk.	Nee
025	8	Programma Noordzee - Pagina 62 OPN, onder de tweede alinea: hier wordt onderscheid gemaakt tussen twee ontwikkelingsfasen voor het produceren van waterstof met windenergie. In de praktijk lopen deze twee fasen gedeeltelijk parallel aan elkaar door gebruikmaking van bestaande infrastructuur.	De door u geschetste praktijk wordt herkend, deze passage is hierop aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
025	9	Programma Noordzee - Pagina 62 OPN, onder de derde alinea: hier is opgenomen dat elektrolyse op zee pas een rol na 2030 zal kunnen spelen, omdat de technologie te duur en nog niet ver genoeg ontwikkeld is. Dat is inmiddels ingehaald door twee proefprojecten die zijn gestart. Studies laten zien dat elektrolyse (ver) op zee met gebruik van bestaande infrastructuur goedkoper kan zijn dan met een conventionele kabel en onshore elektrolyse.	Het organiseren van een proefproject is iets wat het ministerie van EZK ondersteunt. Om die reden is H2opZee ingediend als voorstel voor het Groeifonds wat betreft de combinatie van wind op zee en offshore elektrolyse voor een omvang van 300 a 500 MW in 2029. In april 2022 beslist de commissie of dit voorstel gehonoreerd wordt. In de eerste fase van het project is voorzien in een haalbaarheidsfase, waarin bepaald wordt welk windenergiegebied zich het beste leent voor dit demonstratieproject. Het PosHYdon project met een offshore 1 MW elektrolyser, gevoed op windenergie, heeft in de zomer 2021 subsidie gekregen en zal rond 2023 gerealiseerd zijn. Crosswind heeft voor het kavel Hollandse Kust Noord aangegeven ook te experimenteren met offshore elektrolyse, dit zal rond 2024 gerealiseerd zijn. Er zijn verder geen concrete projecten actief voor offshore elektrolyse bekend bij het Rijk, dus zeggen dat het voor 2030 kostenefficiënt grootschalig uitgerold kan worden gaat voor nu nog te ver. Wel klopt het dat er hier het afgelopen jaar meer kansen voor gezien worden, vandaar de steun voor H2opZee.	Nee
025	10	Programma Noordzee - Pagina 62 OPN, onder de vijfde alinea: aan de ontwikkelingen om waterstof mogelijk te maken, kan worden toegevoegd “het reserveren van kleinschalige kavels buiten de aangewezen windenergiegebieden om kleinschalige waterstof- en elektrificatieactiviteiten uit te voeren.”	Naar aanleiding van uw zienswijze wordt in de vijfde alinea bij de vijfde bullit het woord ‘grootschalige’ weggehaald. Op voorhand hoeft de grootte niet ingekaderd te worden.	Ja
025	11	Programma Noordzee - Pagina 63 OPN, onder paragraaf 5.3.5, tweede alinea: bestaande pijpleidingen mogen na gebruik op grond van de Mijnbouwwet in principe schoon en veilig worden achtergelaten. Bij geschiktheid voor hergebruik van deze pijpleidingen wordt niet alleen gekeken naar CO2-transport, maar ook naar transport van waterstof.	Er zal inderdaad gekeken worden naar hergebruik voor zowel CO_2- als waterstoftransport. De tekst is aangepast.	Ja
025	12	Wij verzoeken u bovengenoemde punten mee te nemen bij het vaststellen van het Nationaal Water Programma en het Programma Noordzee. In dien u vragen heeft over deze zienswijze of wanneer wij u van verdere informatie kunnen voorzien, dan horen wij dat graag. [...] Wij stellen het zeer op prijs indien u ons op de hoogte wilt houden van verdere ontwikkelingen rond het Nationaal Water Programma 2022-2027 en het Programma Noordzee 2022-2027.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
026	1	Natuurmonumenten beheert meer dan 100.000 hectare natuur in Nederland. Natuur die afhankelijk is van voldoende water, ruimte voor water en schoon water. Wij staan voor de schone en gezonde delta met hoogwaardige natuur, een van de drie pijlers in het Ontwerp Nationaal Water Programma (NWP) 2022-2027. Maar deze hoogwaardige natuur wordt bedreigd door verdroging en door vervuiling van ons (drink)water. In deze zienswijze geven wij allereerst de 1) context en het wettelijk kader voor onze zienswijze, 2) de twee belangrijkste uitdagingen en gaan daarna in op 3) de Stroomgebiedbeheerplannen, 4) Het Nationaal Water Programma en tot slot 5) een apart kader over de aanpak van verdroging.	Hartelijk dank voor de getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. De door u geschetste uitdagingen rond de beschikbaarheid van voldoende en schoon water worden herkend.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	2	1: Wettelijk kader: In 2027 moet ons water echt schoon zijn Nederland heeft zich middels de Kaderrichtlijn Water (KRW), Nitraatrichtlijn en de Vogel- en Habitatrichtlijn gecommitteerd aan het beschermen van het water, natuur en biodiversiteit in Natura-2000 gebieden en daarbuiten. In 2009 is middels de KRW afgesproken dat de wateren in 2015 aan de Europese eisen moeten voldoen zoals per stroomgebied afgesproken. Nederland heeft tot twee keer toe uitstel gevraagd om deze waterdoelen te behalen, maar 2027 is de ultieme deadline om aan de Europese eisen te voldoen. Dit geldt zowel voor het verbeteren van de waterkwaliteit als het tegengaan van de schadelijke gevolgen van verdroging. De minister van I&W schreef onlangs aan de Tweede Kamer dat ''nog niet overal in Nederland alle doelen voor de Kaderrichtlijn Water (KRW) gehaald worden in 2027'' en de minister van LNV schrijft dat dat de waterkwaliteit in landbouwsloten duidelijk verslechterd is sinds 2017 en vanwege de droge zomers is er ook een verslechtering opgetreden bij derogatiebedrijven. Een recent gepubliceerd rapport (Bastmeijer et al. 2021) geeft aan dat een verslechtering van de waterkwaliteit sinds 2009 volgens de KRW niet toegestaan. Tot slot hebben we te maken illegale dumpingen en industriële lozingen die ons water en alles wat daarin leeft bedreigt. Nederland is dus reeds in actieve overtreding van de KRW en het niet voldoen aan de Europese eisen in 2027 heeft desastreuze gevolgen voor onze reeds kwetsbare natuur met al haar flora en fauna. Naast de gevolgen voor de natuur is er een reëel risico voor grote bestuurlijke en financiële gevolgen van het niet voldoen aan de KRW eisen. Dit kan leiden tot het stilvallen van economische activiteit vergelijkbaar met de PAS uitspraak van de Raad van State uit 2019. Met stevige ambities in de Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP) 2022-2027 bestaat er een laatste kans om de KRW doelen wel te halen. Wij onderstrepen daarom allereerst het grote belang om de maatregelen in de Stroomgebiedbeheerplannen op te nemen waarmee doelbereik nog in het verschiet ligt. Maatregelen waarvan de effecten pas later dan 2027 merkbaar zijn zullen we daarom negatief beoordelen. Er wordt al sinds 2009 gewerkt aan het behalen van de KRW-doelen en verder uitstel bedreigt onze natuur en biodiversiteit op ernstige wijze. Dit kader is onze leidraad voor de beoordeling van het NWP en de SGBP.	Voor het behalen van de doelen uit de KRW staat artikel 4 van de richtlijn centraal. Dit is in juli jl. toegelicht in de beantwoording van Kamervragen van lid Van Eppink (Ja21) over rechterlijk ingrijpen in het waterbeheer (Kamerstuk 2021D26987). De maatregelen in het Stroomgebiedbeheerplan worden het maximaal haalbare geacht om de KRW-doelen te realiseren. Ook na 2027 zullen maatregelen nodig blijven voor een volledige realisatie van ecologisch goed functionerende oppervlaktewateren, duurzaam grondwater en passende wateromstandigheden voor communautair te beschermen waterafhankelijke waarden.	Nee
026	3	Nederland heeft zich middels de Kaderrichtlijn Water (KRW), Nitraatrichtlijn en de Vogel- en Habitatrichtlijn gecommitteerd aan het beschermen van het water, natuur en biodiversiteit in Natura-2000 gebieden en daarbuiten. In 2009 is middels de KRW afgesproken dat de wateren in 2015 aan de Europese eisen moeten voldoen zoals per stroomgebied afgesproken. Nederland heeft tot twee keer toe uitstel gevraagd om deze waterdoelen te behalen, maar 2027 is de ultieme deadline om aan de Europese eisen te voldoen. Dit geldt zowel voor het verbeteren van de waterkwaliteit als het tegengaan van de schadelijke gevolgen van verdroging.	De beoordelingssystematiek van de KRW bestaat uit veel kwaliteitselementen. Afgelopen jaren zijn veel maatregelen genomen. Dit vertaalt zich in veel waterlichamen in een betere waterkwaliteit, maar we zijn er nog niet, en er ligt nog een opgave in delen van Nederland. Op basis van het principe 'one-out-all-out' is de voortgang moeilijk te zien. Nederland laat in de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen een meer gedetail-leerd beeld zien van de voortgang op verschillende parameters.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	4	2. Door klimaatverandering hebben we vaker te maken weersextremen zoals droogte en overstromingen. Droogte bovenop bestaande structurele problemen, in combinatie met een toenemende vraag naar (drink)water voor landbouw, industrie en consumenten leidt ertoe dat de (grond)watervoorraden sneller uitgeput worden dan ze aangevuld worden. Onze natuur verdroogt daardoor letterlijk waardoor bedreigde flora en fauna (uit)sterft. Alleen met voldoende schoon water kunnen we onze natuur en biodiversiteit herstellen. Ons landschap moet ruimte bieden voor dit water met behulp van natuurlijke oplossingen zoals klimaatbuffers.* Met deze natuurlijke oplossingen realiseren meer ruimte voor de natuur en meer ruimte voor water in tijden van nattigheid en droogte. *Zie voor een uitgebreide zienswijze over het onderwerp klimaatbuffers de zienswijze die ingediend is door Vogelbescherming Nederland namens de Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers.	Uw zienswijze is in lijn met de ambities van het NWP. Hoofdstuk 3, 6 en 9 gaan specifiek in op het treffen van inrichtingsmaatregelen in het kader van klimaatadaptatie.	Nee
026	5	3: Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 Met de Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP) worden bindende afspraken gemaakt om de doelen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW) te behalen. Dat betekent dat voor wat betreft de chemische en ecologische toestand: - Alle Nederlandse wateren in 2027, de ultieme deadline, moeten voldoen aan de Europese eisen zoals gesteld in de KRW; - Sinds 2009 mag geen verslechtering optreden van de toestand van ons water. In 2020 verkeerden slechts ongeveer 25% van alle Nederlandse waterlichamen in een goede chemische toestand. Voor de ecologische toestand (inclusief 'stroomgebiedspecifieke' chemische stoffen) is dat minder dan 1%. Volgens de Nationale Analyse Waterkwaliteit van het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) uit 2020 en uit de M.E.R. blijkt dat het voorgenomen ontwerp-maatregelenprogramma er niet toe leidt dat de doelstelling voor 2027 wordt gehaald. Dit SGBP biedt de laatste kans voor Nederland om in 2027 wel te kunnen voldoen aan de KRW doelen en verdere verslechtering tegen te gaan. Hieronder sommen wij onze bevindingen de aanbevelingen voor het definitieve SGBP op.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
026	6	Bevindingen en aanbevelingen Volgens de M.E.R. moet er aanvullend beleid komen om de doelen voor waterkwaliteit in 2027 te behalen. Hiertoe moeten aanvullende, verplichtende maatregelen genomen moeten worden. De M.E.R. adviseert hierbij om te kijken naar het aanscherpen van het stoffenbeleid, handhaving van wet- en regelgeving voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) en herziening mestbeleid. Het ambitieniveau moet daarom drastisch omhoog om schadelijke gevolgen voor natuur en milieu te voorkomen net als negatieve bestuurlijke en financiële gevolgen.	Naast de genoemde PlanMER voor het NWP is er is een ex-ante analyse waterkwaliteit uitgevoerd voor de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027. De ex-ante analyse heeft als doel de huidige toestand van de waterkwaliteit en het verwachte doelbereik in 2027 in beeld te brengen, op basis van de meest recente informatie en plannen. De ex-ante analyse laat zien dat de waterkwaliteit verder verbetert, maar dat er in delen van het land nog een opgave is om tijdig aan de eisen van de KRW te voldoen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water van 22 november 2021 is de Tweede Kamer geïnformeerd (Kamerstuk 27625-555) over de resultaten en eventuele aanvullende stappen. Tevens zijn hierin de juridische risico's beschreven van het niet tijdig halen van de doelen van de KRW. Met het regeerakkoord zijn extra middelen vrij gemaakt voor de KRW opgave, in relatie tot de stikstofproblematiek.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	7	1) Actieprogramma Nitraatrichtlijn: De recent gepubliceerde conceptversie van het Actieprogramma Nitraatrichtlijn moet een belangrijke bijdrage leveren aan de herziening van het mestbeleid. Dit Actieprogramma gaat echter volgens de Commissie M.E.R. met het meest strenge scenario niet zorgen voor doelbereik. Wij zullen echter via een aparte zienswijze reageren op dit Actieprogramma. In ieder geval pleiten wij voor strenge bufferstroken zonder uitzonderingen, een strengere aanpak van mestfraude met meer aselecte controles, meer metingen in diverse wateren en tot slot het ruimtelijk faciliteren van de omslag naar extensieve landbouw. (zie: Aanbevelingen Natuurmonumenten voor toekomst Actieprogramma Nitraatrichtlijn: https://www.natuurmonumenten.nl/nieuws/schoner-water-kan-alleen-met-strenger-mestbeleid)	Er is kennis genomen van uw opmerkingen en de aankondiging dat u separaat een zienswijze indient op het 7e Actieprogramma zelf, waarvan de consultatie liep van 6 september tot 18 oktober 2021. In dat kader zal worden gereageerd op uw inhoudelijke opmerkingen.	Nee
026	8	2) Adopteer Green Deal en Boer-tot-Bord Strategie: Uiteindelijk kunnen de KRW-doelen alleen gehaald worden wanneer minimaal de doelen uit Europese Green Deal en de Boer-tot-Bordstrategie expliciet opgenomen worden binnen het SGBP. In het geval van waterkwaliteit gaat dat voornamelijk over 20 procent minder gebruik van nitraat, 50% minder uitspoeling van nitraat en 50 procent minder gebruik van pesticiden. Deze doelen moeten alsnog opgenomen worden in de SGBP en kunnen enkel nog bereikt worden met meer verplichtende maatregelen inzake het gebruik van pesticiden en nutriënten.	De Green Deal 'farm to fork' wordt genoemd in het SGBP paragraaf 6.2.2 als onderdeel van de beschrijving van het Europees beleid.	Nee
026	9	3) Geen onterecht beroep op vrijstellingen: Nederland is een van de EU-landen is die het meest gebruik maakt van vrijstellingen. Bijna alle waterlichamen zijn onderworpen aan vrijstellingen van artikel 4, lid 4, vaak met als verder niet toegelichte reden de 'onevenredigheid van kosten' of 'technische onhaalbaarheid'. Vrijstellingen wegens 'natuurlijke omstandigheden' zijn tussen de vorige en de ontwerp-SGBP's enorm gestegen van 297 naar 396. Ook vrijstellingsclaims van het verbod op verslechtering (artikel 4 lid 6) zijn alarmerend toegenomen. Dit is gebaseerd op het gebruik van 'droogte' als 'natuurlijke omstandigheid'. Dat is oneigenlijk, want het zijn juist niet-natuurlijke ingrepen waardoor de effecten van die droogten verergeren. Oneigenlijk gebruik van vrijstellingen mogen geen manier zijn om doelbereik toch mogelijk te helpen maken en we dringen daarom aan op het verwijderen van deze oneigenlijke vrijstellingen. Wij verzoeken u dit in de SGBP op te nemen.	Nederland kent een grote bevolkingsdichtheid en veel bedrijvigheid. Dit in combinatie met de ligging in de delta van grote rivieren heeft ertoe geleid dat het watersysteem in Nederland aanzienlijk afwijkt van de natuurlijke situatie. De KRW vereist geen terugkeer naar die natuurlijke situatie en biedt de mogelijkheid om rekening te houden met maatschappelijke belangen. Nederland maakt gebruik van de uitzonderingsbepalingen (in de zienswijze "vrijstellingen" genoemd) die de KRW biedt. De doelen en het maatregelenpakket, inclusief planning, zijn de uitkomst van een maatschappelijke afweging van kosten en baten. Deze afweging heeft plaatsgevonden op zowel landelijk niveau als op provinciaal en waterschapsniveau. Het gebruik van de motiveringsgronden voor fasering cf art 4.4 wordt nader toegelicht in de factsheets per waterlichaam. De KRW staat toe dat een waterlichaam door toedoen van de mens permanent van karakter is veranderd en dat daar de doelstellingen aan worden aangepast. Dergelijke sterk veranderde waterlichamen komen veel voor in Nederland. Het is mogelijk dat sterk veranderde waterlichamen gevoeliger zijn voor uitzonderlijke droogte van 2018-2020 dan onverstoorde natuurlijke waterlichamen. Het doen van een beroep op de uitzonderingsbepaling cf art 4.6 van de KRW is een verklaring waarom de toestand is achteruitgegaan. Het gebruik van deze uitzonderingsbepalingen is in overeenstemming met de vereisten van de KRW.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	10	4) Focus op uitvoeringscapaciteit: Uit de waterlichaam-factsheets blijkt dat 28 procent van de maatregelen uit het Programma van maatregelen in 2021 nog niet is uitgevoerd. Omdat aanvullende maatregelen vereist zijn om de KRW doelen in 2027 te behalen is het van belang om de ambtelijke uitvoeringscapaciteit op orde te hebben. Zonder voldoende uitvoeringscapaciteit lijkt het op papier alsof mogelijk om de doelen te behalen, maar komen we in 2027 bedrogen uit wanneer wederom een kwart van de maatregelen niet uitgevoerd kan worden. We verzoeken u daarom op te nemen in de SGBP hoe de Rijksoverheid voorziet om ditmaal wel alle maatregelen uit te voeren ten behoeve van doelbereik in 2027 en hoe tegenvallers in de uitvoering ditmaal voorkomen kunnen worden. Rijkswaterstaat en de waterschappen zijn verantwoordelijk voor het coördineren en uitvoeren van veel waterwerkzaamheden. Uit onze ervaring blijkt dat de uitvoeringscapaciteit van Rijkswaterstaat en de waterschappen te beperkt is geweest om alle maatregelen uit te voeren en daarom dient de uitvoeringscapaciteit van deze organisaties uitgebreid te worden.	Het belang van tijdige uitvoering van maatregelen wordt onderschreven. Er wordt een zin toegevoegd in de inleiding van het SGBP: “Tijdige uitvoering van maatregelen is van belang om aan de eisen van de richtlijn te voldoen. Waterbeheerders in Nederland zetten zich in om de plannen voor de periode 2022-2027 tijdig uit te voeren.	Ja
026	11	5) Geef inzicht in de omvang van waterkwaliteitsproblemen: Het ontwerp-SGBP geeft geen informatie over het percentage waterlichamen in slechte chemische toestand in 2027, maar stelt wel dat dit voor meerdere stoffen in veel waterlichamen nog steeds het geval zal zijn. Voor individuele biologische groepen (algen, macrofauna, waterplanten, vissen) en nutriënten is berekend dat met de voorgestelde maatregelen slechts 35-60% van de waterlichamen voor deze deelaspecten in 2027 ‘goed’ scoort. Om een goed beeld te krijgen van de omvang van de problematiek dient de omvang van het waterkwaliteitsprobleem uitgebreider opgenomen te worden in het SGBP. Meer en uitgebreidere monitoring van ons oppervlakte- en grondwater is daarvoor eveneens essentieel, want hiermee kan de toestand van onze wateren goed bewaakt worden. Daarbij moet bekend zijn wat de oorsprong is van een bepaalde verontreiniging. Dit betekent de realisatie van meer meetpunten en instrumenten om te kunnen monitoren, ook buiten KRW-wateren. Deze monitoring moet gericht zijn op het in kaart brengen van verschillende typen verontreiniging, maar kunnen ook gebruikt worden om evt. illegale lozingen of mestfraude effectiever te kunnen opsporen. Specifiek vragen we aandacht voor de slechte waterkwaliteit in de zogenaamde overige wateren, de kleinere sloten, plasjes en meertjes, waarvoor de waterkwaliteit amper bemeten wordt, maar die juist cruciaal zijn voor de biodiversiteit in Nederland én tevens het meeste bloot staan aan verontreinigingsbronnen als mest en pesticiden. Daar waar wel incidenteel gemeten wordt blijkt de kwaliteit van dit voor natuur zo belangrijke water de normen ver te overschrijden. Wij verzoeken u in de SGBP aan te geven hoe de waterkwaliteit in deze wateren structureel gemeten gaat worden én welke maatregelen ingezet zullen worden om de vereiste kwaliteit te realiseren.	Het monitoringsprogramma voldoet aan de vereisten van de KRW. In vergelijking met veel andere landen meet en rapporteert Nederland aanzienlijk meer en geeft daarmee een completer beeld van de waterkwaliteit. Daarmee wordt adequaat inzicht gegeven in de actuele waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen. Naast de grotere wateren die als KRW-waterlichamen zijn aangewezen zijn er kleinere wateren. Ook voor die wateren bestaan er monitoringsprogramma’s. Deze vallen buiten het bereik van het SGBP, maar komen aan de orde in de plannen van waterschappen en provincies.	Nee
026	12	6) Nature based solutions als onderdeel van de oplossing: In het ontwerp-SGBP worden ‘nature-based solutions’ en natuurlijke waterretentiemaatregelen niet expliciet aangegeven in het ontwerp-maatregelenprogramma. Er zijn in Nederland daarnaast legio kunstwerken in het water om wateroverlast tegen te gaan. Deze ingrepen staan een optimale ecologische ontwikkeling in de weg volgens het NWP en de SGBP. Het programma Ruimte voor de Rivier en de meer dan 70 ‘natuurlijke klimaatbuffers’, laten zien dat het gebruik van ‘nature-based solutions’ in plaats van ‘harde maatregelen’ een betere ecologische toestand van de meeste waterlichamen mogelijk maakt, tegen vaak lagere betaalbare kosten of juist baten. Deze natuurlijke oplossingen worden niet genoemd in deze context en de betekenis is onduidelijk. Wij zijn ervan overtuigd dat in die transitie de combinatie van een veerkrachtiger inrichting van het watersysteem en de inzet van ‘nature-based solutions’ de eerste voorkeur geniet.	Het Nederlandse watersysteem is sterk beïnvloed door menselijk ingrijpen om ons land bewoonbaar te maken en te houden. In het verleden heeft de focus daarbij inderdaad vaak gelegen in technologische oplossingen. De afgelopen decennia heeft hierin een omslag plaatsgevonden en wordt inmiddels waar mogelijk gebruik gemaakt van nature-based solutions. Zowel voor nieuwe uitdagingen, als voor het mitigeren van ingrepen uit het verleden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	13	7) Invloed van klimaatverandering: Het ontwerp-SGBP zou een gevoeligheidsanalyse van de voorgestelde maatregelen onder veranderende klimatologische omstandigheden moeten bevatten. Op slechts één pagina in hoofdstuk 4.4 over 'klimaatverandering' (p. 52) wordt kort verwezen naar de mogelijke impact van klimaatverandering op de waterkwaliteit en de vraag en aanbod van water. Het gaat voorbij aan de impact die klimaatverandering zou kunnen hebben op het bereiken van een goede toestand tegen 2027 en daarna. In het ontwerp-SGBP wordt niet duidelijk verwezen naar maatregelen om landgebruik en de gevolgen daarvan voor de bescherming tegen overstromingen en verdere verdroging aan te pakken. Meer kennis over klimaatverandering kan volgens p. 52 leiden tot het "prioriteren van voorgenomen maatregelen, of het anders inrichten of beheren" en het "mogelijk op termijn" aanpassen van de ecologische doelen. In het programma van maatregelen komt dit echter niet terug.	De KRW streeft naar robuuste watersystemen, die minder kwetsbaar zijn voor veranderingen. Daarnaast kijken waterbeheerders naar de integrale wateropgave, bij het opstellen van hun maatregelprogramma's. De maatregelen die worden genomen dragen daarom vaak niet alleen bij aan waterkwaliteit, maar bijvoorbeeld ook aan de zoetwatervoorziening, om droogte te voorkomen.	Nee
026	14	8) Kleine wateren: Het NWP zou een landsdekkend beleid moeten vaststellen voor alle kleine wateren, in ambitie en transparantie passend bij de opgaven die de KRW ons stelt, maar in uitwerking rekening houdend met de vele lokale verschillen. Er is uit de SGBP's namelijk af te leiden dat waterschappen maar voor een deel maatregelen voor kleine wateren uitgewerkt hebben. Dit terwijl het gaat om in totaal 330.000 kilometer aan wateren en maatregelen hier juist leiden tot een verhoogde basiskwaliteit natuur en versterking van de biodiversiteit door het hele land. Daarnaast zijn veel kleine wateren juist dragers van hoogwaardige natuurwaarden, waaronder ook veel soorten van de Rode Lijsten uit het natuurbeheer. Het NWP heeft over het algemeen een sterke focus op grotere wateren die tevens Natura 2000 gebied zijn. Deze gebieden en wateren zijn van belang, maar voor de gehele basiskwaliteit dient er zodoende ook naar de kleinere en regionale wateren gekeken te worden.	Het NWP is een nationaal programma op hoofdlijnen en biedt algemene kaders. De grotere wateren (KRW-waterlichamen) komen aan de orde in het SGBP en de water- en omgevingsplannen/visies van waterbeheerders en provincies. Nederland kent ook veel kleinere wateren (niet KRW-waterlichamen). Ook hier is een goede waterkwaliteit van belang. Deze behoren echter tot de bevoegdheid van regionale overheden (provincies en waterschappen) en komen dan ook aan bod in de plannen van die overheden.	Nee
026	15	9) Financiën: Gezien de grote opgave om verdere verslechtering te voorkomen en de KRW-doelen in 2027 te behalen valt het op dat het KRW-maatregelenprogramma voor 2022-2027 is begroot op 1,2 miljard euro. Dit is het totaalbedrag voor zes jaar en bevat alle middelen voor de waterautoriteiten en is daarmee een betrekkelijk laag bedrag. 73 procent van dit bedrag dient teruggewonnen te worden van watergebruikers. De financiële tabellen bevatten echter geen nadere details over de kostenterugwinning uit afzonderlijke economische sectoren en de beroeps- en recreatievaart zijn hiervan geheel vrijgesteld. Investeringen in grondverwerving en -inrichting ten behoeve van ecologisch herstel lijken niet in de cijfers te zijn opgenomen. Dergelijke investeringen worden meestal gedekt uit subsidies en algemene middelen en worden dus niet teruggevorderd van gebruikers of vervuilers. Kosten voor het hermeanderen van wateren en verwerven van agrarische terrein zijn kostbaar en kunnen niet gelden als vrijstellingsgrond. Gezien de enorme opgave moet er daarom een realistische en onderbouwde begroting bijgevoegd worden die volstaat om de KRW-doelen in 2027 te behalen, zonder gebruik te maken van vrijstellingen.	De in het SGBP gepresenteerde informatie over de kosten die de verschillende waterbeheerders verwachten te maken voor het realiseren van de doelen van de KRW is de best beschikbare informatie die we hebben op basis van de inzichten van de waterbeheerders. Bij het vaststellen van doelen en maatregelen en de planning daarvan vindt een maatschappelijke afweging plaats van kosten en baten. De begroting wordt bestuurlijk vastgesteld per waterbeheerder.	Nee
026	16	10) Rapporteren op Europese verplichtingen: Nederland moet aan diverse Europese verplichtingen voldoen en hierover rapporteren in het Nationaal Water Programma. Er wordt ingegaan op de verplichtingen in relatie tot de Vogel en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water. Dit terwijl andere Europese verplichtingen - zoals de Biodiversiteitsstrategie 2030, Natuurherstelwetgeving en Zero Pollution Action Plan – resultaatverplichtingen geven inzake het beheer van het water. Deze verplichtingen en de wijze waarop deze verplichtingen behaald gaan worden moeten expliciet opgenomen worden in het SGBP.	In paragraaf 7.5 van het SGBP is er aandacht voor aanpalend EU en nationaal beleid. SGBP voldoet aan Europese rapportageverplichtingen. Rapportage met betrekking tot andere Europese richtlijnen gebeurt in betreffende rapportages.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	17	11) Mid-term review: Met een volgend SGBP of Actieprogramma Nitraatrichtlijn zijn we te laat om de KRW-doelen te behalen in 2027. De KRW verplicht per 22 december 2024 een mid-term review (KRW art. 15, lid 3). Dit moet dan direct leiden tot additionele maatregelen indien de maatregelen niet genoeg effect sorteren. Deze update van het KRW-maatregelenprogramma dient vervolgens politiek vastgesteld te worden en in de verplichte voortgangsrapportage aan de EU (KRW art. 15, lid 3) opgenomen te worden.	In 2023/2024 is inderdaad een tussenevaluatie voorzien naar de doelen van de Kaderrichtlijn Water, dit is aangepast in het NWP.	Ja
026	18	4: Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 Het ontwerp NWP heeft drie ambities (a) een veilige en klimaatbestendige delta (b) een concurrerende, duurzame en circulaire delta en (c) een schone en gezonde delta met hoogwaardige natuur en deze ambities worden volledig door Natuurmonumenten onderschreven. Dit kan alleen bereikt worden door in samenhang met andere beleidsterreinen maatregelen uit te voeren en met strakke regie van de Rijksoverheid. Hieronder sommen wij onze bevindingen de aanbevelingen voor het definitieve NWP op. We eindigen met onze uitgebreide bevindingen op het vlak van de verdrogingsaanpak (onder 5).	Uw reactie wordt voor kennisgeving aangenomen, bij de zienswijzen hieropvolgend wordt een inhoudelijke reactie gegeven.	nee
026	19	Bevindingen en aanbevelingen 1) Algemeen: Om het NWP volledig uit te voeren is duidelijke regie vereist en betere samenwerking tussen de overheden. De verschillende verantwoordelijkheden in het waterbeleid en – beheer zijn te versnipperd tussen overheidslagen en dit leidt tot vertraagde uitvoering. De Deltawet heeft geprobeerd dit te regelen voor de waterveiligheids- en zoetwatervoorzieningsopgave, maar in de praktijk mist de primaire overheidsgezant voor die doelen, de Deltacommissaris, mandaat om regie meer te laten zijn dan het bundelen van regionaal beleid. Daarnaast vraagt een integrale aanpak om verbreding van het terrein waarop dat mandaat van toepassing kan zijn: waterkwaliteit en – meer en meer - ruimtelijke inrichting. De combinatie van klimaatbestendig, duurzaam en circulair en schoon, gezond met hoogwaardige natuur vraagt om een enorme transitie, die zonder regisseur niet uitvoerbaar is. Wij zijn ervan overtuigd dat in die transitie de combinatie van een veerkrachtiger inrichting van het watersysteem en de inzet van ‘nature-based solutions’ de eerste voorkeur geniet.	Met de Nationale Omgevingsvisie en Omgevingswet is de richting ingezet dat alle bevoegd gezagen samenwerken als één overheid aan de borging van nationale belangen. Het kabinet heeft gekozen een coördinerend bewindspersoon op ruimte te benoemen. Die zal die beweging verder brengen door samen met departementen en mede-overheden nadrukkelijker vorm geven aan de nationale plannen en rijksregie daarbinnen op ruimtelijke en integrale vraagstukken. Transities op het terrein van woningbouw, energie en landelijk gebied (ook natuur en stikstof) zijn - naast klimaatadaptatie, duurzame mobiliteit en circulaire economie - groot en complex. Voor het nieuwe kabinet vormt dit ook een gezamenlijke opgave voor concretiserende beleidsvorming. De Deltacommissaris heeft een rol te vervullen door te signaleren, bewustzijn te bevorderen en bij te dragen aan kennisontwikkeling vanuit het waterdomein. De Deltacommissaris kan bij uitstek voor wateropgaven de vertaling van gevolgen van de lange termijn naar het nu halen - ook voor andere transities - en tegelijk binnen de watersector de samenhang en verbinding bevorderen.	Nee
026	20	2) Waterveiligheid: In dit onderdeel merken wij veel aandacht voor dijkversterking, terwijl ruimte voor water minder aandacht krijgt. Dit terwijl de Nederlandse ervaringen met ‘Ruimte voor de rivier’, ‘Building with nature’ en ‘natuurlijke klimaatbuffers’ in eigen land en daarbuiten geprezen worden en worden gezien als dé ideale aanpak om ons voor te bereiden op klimaatverandering. Wij vragen daarom expliciet aandacht voor meer ruimte voor water (dijkteruglegging, meer voorlanden, meer zandmotoren, meer nevengeulen) omdat dit leidt tot meer mogelijkheden voor ‘meekoppelen’ met andere ruimtelijke functies, zoals biodiversiteit, recreatie en toerisme, drinkwaterfunctie). Dit is ook een van de uitgangspunten van de Omgevingswet.	Het rijk bevordert waar mogelijk integrale uitvoering van waterveiligheidsmaatregelen (NWP hoofdstuk 4, Implementatie waterveiligheidsbeleid, ‘integrale uitvoering’). Ambities (zoals ruimtelijke kwaliteit, natuur) van andere partijen kunnen gekoppeld worden maar bekostiging daarvan ligt bij die partij). De gebiedsontwikkelingen Waterdunen en Ooijen-Wanssum zijn hier een goed voorbeeld van. Paddenpol, Rivierklimaatpark IJsselpoort en Meanderende Maas zijn voorbeelden van plannen die in uitwerking zijn. Het rijk bevordert bouwen met de natuur in het kustbeleid (NWP hoofdstuk 4, Waterveiligheidsbeleid Kust, ‘Bouwen met de natuur’). Met het programma Integraal Riviermanagement (IRM) geven rijk, regionale overheden en maatschappelijke organisaties samen invulling aam de ambitie van integrale aanpak van de verschillende opgaven in het rivierengebied (NWP hoofdstuk 21, Integraal Riviermanagement).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	21	3) Water en natuur: Hoogwaardige natuur in een schone en gezonde delta is terecht een van de drie hoofddoelen van het NWP. Deze rode draad zou echter herkenbaarder moeten terugkomen binnen dit NWP. Het verbeteren van de biodiversiteit zou áltijd als doelstelling verbonden moeten worden aan álle waterprojecten en ontwikkelingen. Hoewel vele projecten van RWS en waterschappen laten zien dat dat ook goed kan, vaak met extra draagvlak en minder maatschappelijke kosten, wordt de verbinding van wateropgaven en natuur nog onvoldoende structureel gezocht en concreet gemaakt in het ontwerp-NWP en de wettelijke verplichtingen omtrent natuurbescherming komen te weinig terug. Gezien de grote maatschappelijke opgave die Nederland heeft om natuur en water te beschermen en biodiversiteit te versterken dient in het definitieve NWP de synergie tussen water en natuur explicieter gemaakt te worden en gekoppeld te worden aan de wettelijke verplichtingen. Tot slot wordt in het NWP niet gekeken naar de vraag in hoeverre het NWP bijdraagt aan de Vogel en Habitatrichtlijn-instandhoudings- en verbeterdoelen, voor zover het waterbeleid het domein is waarin deze maatregelen moeten worden genomen. Deze doelen moeten daarom explicieter worden gesteld als opgave voor NWP. Ook de KRW (art. 4.1.c) verplicht de overheid hiertoe.	De hoofdambitie “een schone en gezonde delta met hoogwaardige natuur’ komt op meerdere plaatsen in het NWP terug. De synergie tussen water en natuur is meer benadrukt in hoofdstuk 2. In het NWP worden op meerdere plaatsen maatregelen en programma’s genoemd die bijdragen aan het doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Monitoring moet duiden in welke mate het waterbeleid en het waterbeheer bijdragen aan de instandhoudingsdoelstellingen (= behoud en verbetering) voor soorten en habitattypen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen.	Ja
026	22	4. Water en ruimte: De ruimte in ons land is beperkt en om deze reden is strakkere regie van het Rijk nodig op het ruimtelijk domein. Dit is des te meer van belang gezien de enorme opgave voor het afronden van het NNN en de ruimtelijke opgaven vanuit de Biodiversiteitsstrategie 2030. Een onderdeel van dit beleid is het ontwikkelen van integrale overgangszones (bufferzones). Deze beschermen de Natura 2000 gebieden, breiden het NNN uit en dragen bij aan het behalen van alle waterdoelen, voor waterkwaliteit, kwantiteit en waterveiligheid. In het NWP wordt nu echter niet het verband gelegd tussen het Programma Natuur en de realisatie van deze overgangszones. Het NWP moet de waterbeheerders aan laten sluiten bij opgaven van de Lerende Evaluatie Natuurpact en het Programma Natuur zodat zij kunnen bijdragen aan, maar ook kunnen profiteren van het beleid en budget rondom het realiseren van integrale overgangszones rondom natuurgebieden. Natuurbeheerders en provincies dienen hier problemen te signaleren met verdroging, stikstofdepositie of invloeden van bestrijdingsmiddelen en de waterschappen hebben eveneens een rol bij het vaststellen en inrichten van dergelijke gebieden in het geval van hydrologische overgangszones. Dergelijke zones vormen een grote kans om problemen met waterbeschikbaarheid en waterkwaliteit in en buiten natuurgebieden op te lossen. Vaak is dit goed integreerbaar met doelen ten aanzien van vasthouden en bergen van water langs het concept van ‘natuurlijke klimaatbuffers’ (zie nature-based solutions hierboven).	In het NWP is de betekenis van integrale overgangszones rondom natuurgebieden en het daarvoor ingezette beleid verduidelijkt.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	23	5) Water & energie: In Deel B (16.4) en Deel C (22) van het NWP is er aandacht voor energie uit water en op water. Er is nog veel onduidelijk over de effecten hiervan op natuur en hoe dit zich verhoudt tot natuurverplichtingen. De bescherming van soorten in natuur en waardevolle landschappen zou in het IJsselmeergebied voorop moeten staan. Wij maken ons hard voor een aanpak vanuit het voorzorgsbeginsel. Zo zijn er voor zon op water, betere alternatieven te bedenken, zoals binnendijkse natuur met zonnepanelen, en omdat er weinig bekend is over de daadwerkelijke effecten is voorzichtigheid hier geboden en raden wij zonnepanelen in het IJsselmeer af. Ook uit de MER blijkt dat de opschaling van energie voor Natura 2000 gebieden, zoals het IJsselmeer flinke risico's met zich meebrengt voor de natuur. Dat het belang tussen natuur en realisatie van zon op water soms op gespannen voet kan staan blijkt mede uit recente uitspraak (Omgevingsweb, 2021), waar men de conclusie uit kan trekken dat zon op wateren die een natuurfunctie dienen onwenselijk is. Ook bij het nadenken over pilots is een juiste locatiekeuze essentieel en laat daarbij een pilot een pilot zijn. Verder raden wij nieuwe waterkrachtcentrales in algemene zin af, vanwege de potentiële negatieve effecten op natuur en geringe opbrengst. Bestaande centrales moeten aan strenge ecologische criteria voldoen, aan de gestelde wettelijke normen en met inachtname alle relevante vissoorten.	In het Klimaatakkoord is afgesproken dat de rijksoverheid een bijdrage wil leveren aan de verduurzaming en waar mogelijk areaal beschikbaar stelt voor hernieuwbare energie. De ontwikkeling van zon op water en energie uit water vergt een zorgvuldige en stapsgewijze aanpak, met voldoende kennis over de effecten. Voorwaarden zijn dat het moet passen binnen de (Europese) wettelijke kaders, waterveiligheidsnormen, de zoet- en drinkwatervoorziening, de ecologische doelen en bij andere beheer- en gebruiksfuncties zoals scheepvaart, visserij, recreatie en toerisme. De lopende vergunningen voor waterkrachtcentrales, waarvoor Rijkswaterstaat vergunning heeft afgegeven, houden voorwaarden in m.b.t. herstel van visschade.	Nee
026	24	6) Input op deelgebieden uit deel C: Voor onze reacties op de deelgebieden Waddenzee en Noordzee verwijzen we graag naar de zienswijze van collega-organisaties Stichting de Noordzee en de Waddenvereniging.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. De zienswijzen van Stichting de Noordzee en de Waddenvereniging waarnaar u verwijst is goed aangekomen, en voorzien van een antwoord. Zie daarvoor in deze tabel de zienswijzen nummers 021 (Waddenvereniging) en 048 (Stichting De Noordzee).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	25	5: Verdrogingsaanpak scoort onvoldoende in SGBP en NWP Verdroging is een van de grootste bedreigingen voor natuur. De drie extreem droge zomers hebben problemen verdroging zichtbaar gemaakt (Terugblik 2021). Er bestaat geen duidelijke en uniforme aanpak voor verdroging in Nederland en de aanpak van verdroging faalt al decennia (Witte et al., 2020). De huidige manier van grenzeloze benutting van water staat haaks op de natuurverplichtingen (KRW, Natura 2000) voor voldoende schoon grond- en oppervlaktewater. Om de uitdagingen waar Nederland voor staat aan te pakken is een radicaal andere omgang met water nodig: van afvoeren naar vasthouden en zuinig omgaan met water van goede kwaliteit. Natuur staat vooral onder druk door structureel te lage waterpeilen buiten beschermde natuurgebieden. Dit wordt versterkt door toenemende beregening in de landbouw en door grondwaterwinningen voor drinkwater en industrie. Dit terwijl verdere achteruitgang van de onbalans tussen de aanvulling en het gebruik van grondwater sinds 2009 verboden is en strijdig met de KRW. Er geldt een verbeterdoelstelling om uiterlijk in 2027 een goede grondwatertoestand bereikt te hebben (Bastmeijer et al., 2021). Significante effecten op grondwaterstanden en kwel door met name de gestage groei van beregening maar ook drinkwateronttrekking in grondwaterafhankelijke natuurgebieden zijn bekend (aanbeveling 10 beleidstafel droogte). Ook de cumulatieve effecten op grondwater zijn zorgelijk. Actief grondwaterbeheer betekent ons inziens een toetsing aan natuurdoelen en 'strengere regels bij de bron die zorgen voor een afname in grondwateronttrekkingen' via beleid, vergunningen, handhaving, registratie en (nieuwe/ herziene) instrumenten. Zo onderstreept de commissie M.E.R. het belang van regulering van grondwater van beregening en pleit voor beprijzing van beregening. Ook voor de drinkwaterwinning zou de omslag naar meer oppervlaktewaterwinning de druk op grondwater kunnen verminderen. Grondwater zou veel beter beschermd moeten worden: een belangrijke voorraad voor de bodem én laatste redmiddel met duidelijke gebruiksgrenzen. Het hanteren van een klimaatrobuuste grondwaterstand met een duidelijke ondergrens, en in tijden van tekort een afkoppeling voor gebruikers van grondwater (afkoppelreeks grondwater), is hierbij onmisbaar. Ook de kwaliteit moet op orde blijven (vergrijzing voorkomen). Deze aspecten komen nog onvoldoende naar voren in het huidige NWP, en regionale waterplannen, maar zijn wel essentieel om snel structureel sturing aan te geven voor een aantoonbaar klimaatrobuust watersysteem. We sluiten daarom graag aan bij de adviezen van de Algemene Rekenkamer om het Rijk een stevigere regierol te geven bij de aanpak van droogte. Zo schrijft de Rekenkamer: ''De minister van IenW is verantwoordelijk voor de bestrijding van droogte in het hoofdwatersysteem. Provincies, waterschappen en gemeenten hebben verantwoordelijkheden voor de aanpak van droogte in de regionale oppervlaktewateren en het grondwater. De minister moet toezien op een goede werking van het regionale waterbeheer en heeft (via de Waterwet) ook bevoegdheden om in te grijpen.'' Het Rijk is systeemverantwoordelijke inzake de aanpak van grondwateronttrekkingen alsmede. Het Rijk dient concrete stappen te zetten en een tijdspad op te stellen om de droogteproblematiek op te lossen. Daarbij dient de verdringingsreeks getoetst te worden op de verhouding met natuurdoelen. De huidige reeks is mogelijk in strijd met natuurwetgeving en ditzelfde geldt voor het toepassen van een voorkeursvolgorde voor waterbeheer.	De door u genoemde grondwaterproblematiek is bekend. De verantwoordelijkheden voor het grondwater(beheer) zijn over veel partijen verdeeld (gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk). Veel van deze partijen zijn langs verschillende trajecten al bezig met maatregelen die de (grond)waterbeschikbaarheid moeten verbeteren en daarmee effect moeten gaan hebben op de verdroging van natuurgebieden. In hoofdstuk 7 van het NWP worden de knelpunten die u benoemt (zowel op het vlak van grondwaterkwantiteit als grondwaterkwaliteit) en de stappen die daarin nu genomen worden genoemd. In 2021 heeft de minister van IenW de Studiegroep Grondwater ingesteld met vertegenwoordigers van IenW, LNV, IPO, UvW, VNG, Vewin en Staf Deltacommissaris. Doel van deze studiegroep is om gezamenlijk tot oplossingsrichtingen te komen om de duurzame instandhouding van de grondwatervoorraden te bereiken. Samen wordt de problematiek en de mogelijke handelingsperspectieven in beeld gebracht. De droogteproblematiek in hoog Nederland, is een van de thema's waar in de studiegroep naar wordt gekeken. Eind 2021 zijn de eerste resultaten hiervan gepresenteerd aan de Stuurgroep Water en eind 2022 worden het eindresultaat opgeleverd. Gezien deze tijdlijn kunnen de uitkomsten van de studiegroep nog niet worden opgenomen in het NWP.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
026	26	Uiteindelijk is een andere ruimtelijke inrichting nodig voor een klimaatbestendig watersysteem waarbij de focus is op oplossingsmaatregelen buiten natuurgebieden. Het adagium functie volgt peil onderschrijven wij, zo zijn hogere waterstanden in het agrarisch gebied essentieel om water vast te houden. Ruimtelijke koppelkansen mét natuurlijke oplossingen - zoals klimaatbuffers en integrale overgangszones rondom natuurgebieden - zouden altijd benut moeten worden. Met het instellen van integrale overgangszones zijn duidelijke geformuleerde doelen nodig, zoals structureel hogere grondwaterstanden en regels tegen grondwaterwinning, voor directe positieve effecten op natuur. Op de situatie afgestemde financiële instrumenten kunnen grondgebruikers helpen zo'n natuur- en waterinclusieve landbouw ook economisch mogelijk te maken. De overheid moet daarin structureel willen faciliteren.	Uit onderzoek van provincies en waterschappen blijkt dat in Nederland tijdens de droge perioden in 2018-2020 meer grondwater is onttrokken voor beregening in de landbouw en drinkwater. Daarom heeft de minister van Infrastructuur en Waterstaat de Studiegroep grondwater ingesteld, met deelname van IenW, LNV, UvW, IPO, VNG, VEWIN, en Staf Deltacommissaris. Deze studiegroep zal aanbevelingen doen gericht op het duurzaam in stand houden van grondwatervoorraden, conform de vereisten van de Kaderrichtlijn Water. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 026-25.	Nee
026	27	Tot slot We vertrouwen erop op uw bereidheid bovenstaande zorgen en aanbevelingen mee te nemen bij de verdere uitwerking en zo een belangrijke bijdrage te leveren aan het herstellen en in stand houden van de natuur in Nederland.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP.	Nee
027	1	Deze zienswijze heeft betrekking op de teksten en tabel over het vaargeulonderhoud en de garantiediepte van de vaargeulen Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes) en Zuider Stortemelk, zoals opgenomen op pagina 275 van het NWP [...] Met deze zienswijze uiten wij onze zorg over de bereikbaarheid van en naar Harlingen. We benadrukken het feit dat met de huidige teksten de garantiediepte voor de Boontjes niet is gewaarborgd. Tevens signaleren we het belang van voldoende diepgang van Zuider Stortemelk.	Zie antwoord op deelzienswijze 027-2	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
027	2	Begin dit jaar is de intentieverklaring voor de Agenda voor het Waddengebied 2050 (hierna: de Agenda) door vele stakeholders (waaronder de Waddenzeehavens) ondertekend tijdens de toogdag. Voorwaarde voor ondertekening was voor Port of Harlingen dat de bereikbaarheid van Harlingen gegarandeerd zou worden. In de Agenda wordt op pagina 43 het volgende gesteld: “Voor de economie en leefbaarheid is de bereikbaarheid van havens en eilanden belangrijk. Daarbij gelden de huidige, zoals in Natura 2000 beheerplannen 2016-2020 en het beheerplan Rijkswateren vastgelegde trajecten met bijbehorende streefdiepten en breedten. Deze zijn tevens de basis voor het nieuwe NWP 2022-2027 In de oorspronkelijke tabel waar in de Agenda naar wordt verwezen stond in de voetnoten opgenomen dat voor de vaarweg Kornwerderzand - Harlingen (Boontjes) de definitieve besluitvorming over het onderhoud in 2022 stond gepland.” Het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW) heeft in haar advies aan het BOW het belang benadrukt om deze voetnoot te schrappen aangezien hierdoor geen enkele garantie werd geboden voor de baggerverplichting van de Boontjes. De uitkomst van de afspraken was immers geheel onbeschreven. In het BOW van 3 december 2020 is dit advies overgenomen en is besloten dat deze voetnoot geschrapt zou worden. Hiermee werd voldoende waarborg afgegeven en zijn wij overgaan tot ondertekening van de intentieverklaring, samen met de andere Wadenzeehavens - en gemeenten. Op pagina 275 van het NWP staat benoemd dat de Agenda doorwerkt in het NWP. Ook is conform het besluit van het BOW de voetnoot uit de tabel verwijderd. Er is echter een nieuwe tekst opgenomen die het verwijderen van de voetnoot volledig ontkracht. De huidige tekst luidt als volgt: Voor de vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes) zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien. Door het opnemen van deze tekst wordt geen enkele waarborg gegeven voor het vaargeulonderhoud door RWS en het op peil houden van de garantiediepte. Dit is niet in lijn met het besluit van het BOW van 3 december 2020 en neemt daarmee ook het voorbehoud weg dat de Waddenzeehavens hebben gemaakt om over te gaan tot ondertekening van de intentieverklaring van de Agenda. Concreet voorstel In aanmerking nemende dat: het belang van het op diepte houden van de Boontjes en de bereikbaarheid van en naar zowel Harlingen als het achterland zeer groot is; de huidige tekst van het NWP niet luidt conform het besluit van het BOW van 3 dec 2020; stellen wij voor de genoemde passage uit de tekst van het NWP te schrappen.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: “Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt”. Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja
027	3	De buitendelta’s zijn dynamische gebieden waarin de geulen zich jarenlang op een natuurlijke diepte kunnen handhaven, maar in sommige jaren kunnen zij zich ook verleggen hetgeen vaak met drempelvorming gepaard gaat. Wij merken dit in de praktijk bijvoorbeeld bij het Zuider Stortemelk. Voor het Zuider Stortemelk is een streefdiepte afgesproken en opgenomen van -7,5 meter t.o.v. NAP. Deze diepgang is gelijk aan de geuldiepte op de Waddenzee. Wij gaan er vanuit dat hiermee wordt bedoeld dat met een royale overdiepte wordt gebaggerd, gelet op de grotere deining in de buitendelta’s. Zowel de Waddenzee als de buitendelta’s zijn voor de scheepvaart immers één systeem waarbij de zwakste schakel bepalend voor de bereikbaarheid is. Daarom benadrukken wij het grote belang van monitoring en peiling in het gehele gebied.	Op de Waddenzee hanteert Rijkswaterstaat een baggertolerantie van een halve meter onder de streefdiepte bij het bepalen van de onderhoudsdiepte. Bij het bepalen van de baggertolerantie bij het onderhoud in de buitendelta van de vaarweg Harlingen-Noordzee ter hoogte van Zuider Stortemelk, zijn de uitkomsten van de evaluatie van de pilot Westgat Schiermonnikoog, waar in een buitendelta vaargeulonderhoud heeft plaats gevonden, mede richtinggevend. Of er onderhoud gepleegd moet worden in Zuider Stortemelk is op dit moment niet aan de orde, aangezien de vaargeul door middel van het verleggen van de vaarwegmarkering op het betreffende deel van de vaarweg in stand gehouden wordt.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
028	1	In het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 (ONWP) en in het bijzonder de bijlage Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 (OPN), zijn verschillende onderwerpen opgenomen die raken aan onze activiteiten en belangen. Om niet in herhaling te vallen verwijzen wij naar de inhoud van de zienswijze die onze brancheorganisatie NOGEPA zal indienen op het ONWP en het OPN. Niettemin hechten wij eraan om enkele zaken nogmaals te benadrukken en/of verder te verduidelijken:	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee
028	2	1. Olie- en gaswinning is activiteit van nationaal belang, zowel nu als in de toekomst Het OPN benadrukt onvoldoende dat olie- en gaswinning op de Noordzee een activiteit is van nationaal belang. Dit gegeven wordt ook onderkend in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Olie- en gaswinning op de Noordzee draagt vooralsnog (en nog tot ver na de looptijd van het programma Noordzee) bij aan een betaalbare en betrouwbare energievoorziening en dient derhalve als activiteit van nationaal belang te worden aangemerkt en expliciet erkend te worden. Bij de toepassing van afwegingskaders en belangenafwegingen dient voldoende rekening wordt gehouden met deze activiteiten.	Activiteiten die van nationaal belang zijn voor Nederland staan vermeld in paragraaf 10.5.2 van het PNZ. Olie- en gaswinning wordt daar ook als zodanig benoemd.	Nee
028	3	2. Langere doorlooptijd voor productie gas en olie uit de kleine velden Daar waar het OPNZ refereert aan de productie van koolwaterstoffen wordt veelal gerefereerd aan de afnemende productie en ontmanteling van de betrokken infrastructuur. Zo ook bijvoorbeeld in paragraaf 5.1.1. dat luidt als volgt: Door een natuurlijke uitputting van de aanwezige gas- en oliereserves in de ondergrond bereikt een aanzienlijk deel van de nu nog producerende gas- en olievelden en de bijbehorende infrastructuur in de komende 10 tot 20 jaar het einde van de economische levensduur. Voornoemde stelling valt niet te ontkennen. Echter, voor de periode die het OPNZ betreft zal de productie van koolwaterstoffen nog van groot belang zijn. Onderstaande tabel toont bijvoorbeeld aan dat voor de periode 2022 – 2027 de verwachte productie van gas zal dalen van 10 mld m3 naar 7,8 mld m3 per jaar. Kortom in 2027 wordt er nog altijd een aanzienlijke en relevante hoeveelheid gas geproduceerd uit kleine velden op zee. Daarbij zullen de huidige, hoge gasprijzen mogelijk ook tot gevolg hebben dat er meer aanbod komt uit nog aan te tonen voorkomens. De bestaande infrastructuur zal dan ook grotendeels worden ingezet voor de bestaande productie werkzaamheden gedurende de termijn van de OPNZ.	Wat wordt beschreven klopt. De productie van olie en gas is voor de periode die het Programma Noordzee beslaat inderdaad nog steeds van groot belang, maar daarnaast zal de productie zeer waarschijnlijk een dalende trend zien daar er veel velden tegen het einde van hun economische levensduur zullen lopen (ook wel omschreven als afbouw door natuurlijk verloop).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
028	4	3. Rol voor CO_2-opslag en ruimtelijke implicaties onvoldoende belicht De optie om CO_2-opslag te ontwikkelen op bestaande mijnbouwlocaties en ruimte te reserveren voor nieuwe corridors en aanlandingspunten komt onvoldoende terug in het OPN, terwijl dit wel ruimtelijke inpassing behoeft. Wij wijzen in dit verband op het Porthos-project waarvoor het P18-A platform met bijbehorende putten van TAQA worden hergebruikt als opslaglocatie. Hierbij zal ook een nieuwe transportleiding worden aangelegd vanaf de Maasvlakte. Wanneer het Porthos project met succes wordt afgerond, is het waarschijnlijk dat ook verder gelegen velden worden aangehaakt op dit netwerk. Hier moet in het OPN rekening mee worden gehouden. De informatie die het OPN geeft over CO_2 opslag biedt onvoldoende inzicht in toekomstige cliënten potentieel van CO_2 opslag. Niet alleen zullen de CCS installaties van bijvoorbeeld Porthos en Athos de CO_2 van nabijgelegen emitters als respectievelijk Shell en Tata Steel afvangen en opslaan. Er lijkt voldoende CCS capaciteit en infrastructuur beschikbaar om eveneens klanten te bedienen die gevestigd zijn in het Antwerpse havengebied, Chemelot in Geleen alsmede het Duitse Ruhrgebied. Op deze manier wordt de CO_2 uitstoot van de huidige industrie beperkt en wordt het potentieel van blauwe (en groene) waterstof versterkt. Onderstaande tekening geeft een verder inzicht in het grotere regio potentieel van CCS. Tevens wordt er in het rapport veelvuldig verwezen naar de opslag van CO_2 in “lege” gasvelden. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in paragrafen: 2.2, 2.4, 5.2, 5.3.3. en 5.3.5. Deze weergave berust op een misverstand. Er bestaat niet zoiets als een leeg reservoir. Tijdens de koolwaterstof productie neemt de druk af. Het reservoir is dan ook altijd gevuld, maar met een lagere druk vanwege de productie van koolwaterstoffen. Hoe lager de druk in het reservoir, hoe meer koolwaterstoffen zijn geproduceerd en verkocht. In veel gevallen is het een financiële afweging of de productie van koolwaterstoffen rendabeler is dan de opslag van CO_2.	De tekst over CO_2-transport en -opslag in het Ontwerp Programma Noordzee is inderdaad summier. Het klopt dat niet uit te sluiten is dat nieuwe infrastructuur zal worden aangelegd. In 2021 hebben zich nieuwe initiatieven aangediend en heeft het ministerie van EZK een ruimtelijke verkenning uitgevoerd. De tekst is hierop aangepast. Naar aanleiding van de opmerking over ‘lege’ gasvelden: de tekst is aangepast naar ‘uitgeproduceerde’ olie- en gasvelden.	Ja
028	5	4. TAQA’s platformen en reservoirs in de aangewezen zoekgebieden voor windenergie De bouw van windparken heeft in potentie een grote impact op de activiteiten van TAQA in de Noordzee. Het is van belang dat wij in een zo vroeg mogelijk stadium nauw worden betrokken bij planvorming en in staat worden gesteld om actief te participeren. Het zoekgebied Hollandse Kust (zuidwest) overlapt met TAQA’s P15-A blok en ligt dichtbij ons P15-ACD-complex, dat opereert als verwerkingsterminal voor verschillende velden buiten bedoeld gebied. Bovendien is mogelijk nog sprake van prospectiviteit. Er lopen meerdere pijpleidingen (MSV) en er bevinden zich twee productieplatforms (P15-F en P11-E). Bij de ruimtelijke invulling van het gebied Hollandse Kust (zuidwest) is nauwgezet maatwerk en tijdige afstemming derhalve geboden vanuit het oogpunt van veiligheid en om de activiteiten van TAQA als medegebruiker op de Noordzee te waarborgen.	In het Programma Noordzee is Hollandse Kust (Zuidwest) niet herbevestigd en ook voor de langere termijn afgevallen als zoekgebied.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
028	6	5. Aanpassing veiligheidscirkel helikopter bij gasplatforms Als offshore operator zijn wij verantwoordelijk voor de veiligheid op en rondom onze platforms. Helikopters hebben in beginsel een gebied met een omtrek van minimaal 5 Nautische Mijl nodig om op veilige wijze de bereikbaarheid van productieplatforms onder de meeste weersomstandigheden te garanderen. In het OPN wordt voorgesteld om de veiligheidscirkel voor helikopters terug te brengen tot 2,5 Nautische Mijl. De onderbouwing hiervoor ontbreekt en is inconsequent (wij verwijzen naar NOGEPA zienswijze punt 41). Vanuit veiligheidsoogpunt, in het belang van offshore personeel kunnen wij ons dan ook absoluut niet vinden in de beperking naar 2,5 Nautische Mijl. Wij verzoeken u daarom om op grond van het voorgaande in de OPN op te nemen dat maatwerk op basis van een analyse door ter zake kundige experts dient plaats te vinden met steeds de 5 Nautische Mijl als veilig uitgangspunt.	Zie beantwoording deelzienswijze 022-29.	Ja
028	7	6. Instelling geluidsbudget voor seismisch onderzoek in zee In het OPN wordt een voorstel gedaan voor het terugdringen van onderwatergeluid door invoering van een geluidsbudget voor seismisch onderzoek. Hierbij merken wij graag op dat ons op dit moment geen alternatieve (niet-seismische) methoden ter beschikking staan, die wij kunnen gebruiken voor exploratie. Zolang er geen nieuwe technieken voorhanden zijn, vragen wij het te bepalen geluidsbudget voldoende ruim te bepalen, zodat de rol van Nederlands aardgas ten behoeve van de energietransitie behouden blijft.	Zoals gesteld in paragraaf 3.3.1 Terugdringen van verontreiniging en verstoring: “Het uitgangspunt voor beleid en maatregelen om verstoring door onderwatergeluid tegen te gaan, is reductie aan de bron. […] Aanvullend zal het ministerie van IenW, in lijn met het Noordzeeakkoord, in de planperiode 2022-2027 in samenwerking met de industrie een beoordelingskader voor seismisch onderzoek opstellen. Dit als onderdeel van het stimuleren van de industrie tot het verminderen van impulsgeluid.” Een geluidsbudget, dat de tijd reguleert waarin impulsgeluid wordt toegestaan, kan een voorwaarde van het beoordelingskader zijn. Hierbij zal ook rekening moeten worden gehouden met het (nog) niet voorhanden zijn van alternatieve methoden voor het seismisch onderzoek.	Nee
028	8	Concluderend Een stevige verankering van de rol van Nederlands aardgas in het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 en het Nationaal Waterprogramma 2022-2027 (en bijbehorende stukken) zorgt niet alleen voor consistent overheidsbeleid, maar ook voor het duidelijke signaal dat het offshore Kleine veldenbeleid voor gaswinning van cruciaal belang is in de energietransitie gedurende de periode 2022 - 2027. De winning van koolwaterstoffen blijft ook in de komende decennia een activiteit van nationaal belang, waarmee in ruimtelijke zin steeds rekening dient te worden gehouden. Ook CO_2-opslag zal naar verwachting een vlucht nemen. Maatwerk in ruimte en in tijd is de sleutel tot een vruchtbare samenwerking met medegebruikers op de Noordzee. Wij verzoeken u bovengenoemde punten mee te nemen bij het vaststellen van het Nationaal Water Programma en het Programma Noordzee. Indien u vragen heeft over deze zienswijze of wanneer wij u van verdere informatie kunnen voorzien, dan horen wij dat graag. Meer algemene informatie over TAQA en haar activiteiten treft u aan op https://nl.taqa.com.	De komende jaren blijft de gaswinning op de Noordzee belangrijk voor onze gasvoorziening, het Nederlandse kleine velden beleid is hier ook op gericht, zie Kamerbrieven van 30 mei 2018 en 30 maart 2020 (Kamerstukken II, 2017/19, 33 529, 469; 2019/2020, 32 813, 486). Met de aanpassingen in de tekst naar aanleiding van de zienswijzen zit die stevige verankering van de rol van aardgas in het Programma Noordzee.	Nee
029	1	Allereerst is Cascade verheugd om te lezen dat in het voorliggende ontwerp erkend wordt dat de winning van zand en grind van nationaal belang is. Gezien de voorliggende woningbouwopgave (1 miljoen woningen tot 2030) is het van cruciaal belang dat er voldoende grondstoffen beschikbaar zijn (en blijven) om aan de vraag te kunnen voldoen. Momenteel kan maximaal 20% van de vraag naar grondstoffen ingevuld worden met secundaire materialen (op basis van 100% recycling), de overige 80% van de vraag dient te worden ingevuld met primaire grondstoffen. Gezien de enorme bouwopgave zal deze verhouding in de toekomst weinig tot niet veranderen, waardoor de vraag naar primaire grondstoffen groot is en blijft.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
029	2	Ondanks dat Cascade positief is over de erkenning van het nationale belang in het NWP worden er wel vraagtekens gezet bij de reikwijdte die het document hieraan koppelt. In het voorliggende ontwerp is op pagina 186 bijvoorbeeld het volgende te lezen: 'Winning van suppletiezand, ophoogzand, grind, bouwzand en metselzand in de Rijkswateren is een nationaal belang. [...] Voor de winning van bouwgrondstoffen geldt dat winning is toegestaan als dat de waterveiligheid, de scheepvaart en de ecologische kwaliteit niet schaadt.' Bovenstaande tekst is te herleiden naar nationaal belang 14 (Waarborgen van de waterveiligheid en de klimaatbestendigheid) uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Echter, in de NOVI wordt duurzame winning van bouwgrondstoffen onder Nationaal Belang 13 óók specifiek als nationaal belang aangemerkt. Zoals u waarschijnlijk weet wordt vanwege het natuurlijk voorkomen een groot deel van de bouwgrondstoffen langs de rivieren gewonnen. Mede hierom is, naast winning in Rijkswateren, ook de duurzame winning langs de rivieren als nationaal belang aangemerkt en dienen er daarom voldoende mogelijkheden te bestaan voor winningsprojecten langs de rivieren. In die visie van Cascade volgt dit niet voldoende uit bovenstaande tekst. Cascade verzoekt dan ook om de winning van bouwgrondstoffen langs de rivieren specifiek als nationaal belang te benoemen het NWP.	In het NWP wordt gesteld dat de winning van de in paragraaf 16.6 genoemde bouwgrondstoffen een nationaal belang is, en dat deze gewonnen kunnen worden zolang aan de genoemde randvoorwaarden (zoals waterveiligheid) wordt voldaan. Hiermee wordt voldoende ruimte voor winningsgebieden geboden.	Nee
029	3	Stagnerende vergunningverlening voor winningsprojecten Aangezien de winning van bouwgrondstoffen van nationaal belang is dienen provincies (de vergunningverleners voor projecten) voldoende ruimte te bieden voor de winningsprojecten. In de praktijk blijkt echter dat deze ruimte vooralsnog allerminst geboden wordt. Door de combinatie van stagnerende vergunningverlening en het aflopen van meerdere winningsprojecten op (relatief) korte termijn zullen in de nabije toekomst niet voldoende bouwgrondstoffen gewonnen kunnen worden om aan de vraag te voldoen. Nederland zal aanlopen tegen een grondstoffentekort. In de visie van Cascade is het van groot belang dat de nationale overheid deze ontwikkeling onderkent en dat het actief richting de provincies communiceert dat de benodigde ruimte voor winningsprojecten geboden wordt middels het verlenen van de vergunningen. Cascade roept daarom op om ook in het NWP duidelijk te maken dat provincies in hun beleid en uitvoering voldoende ruimte dienen bieden voor de winning van bouwgrondstoffen, om op die manier aan de vraag naar bouwgrondstoffen te kunnen blijven voldoen.	In het NWP wordt gesteld dat de winning van de in paragraaf 16.6 genoemde bouwgrondstoffen een nationaal belang is en dat deze gewonnen kunnen worden zolang aan de genoemde randvoorwaarden (zoals waterveiligheid) wordt voldaan. Provincies kunnen in hun eigen beleid bepalen hoeveel ruimte zij bieden voor winning van grondstoffen, mits het blijft voldoen aan de in paragraaf 16.6 genoemde randvoorwaarden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
029	4	Hoofdstuk 21: Rivieren & Integraal Riviermanagement (IRM) In hoofdstuk 21 van het NWP worden de voorliggende opgaven betreffende de rivierengebieden uiteengezet. Aangegeven wordt dat het beleid gericht is op enkele belangrijke ontwikkelingen, onder meer droogte, extreme neerslag en de ontwikkeling van riviernatuur. De bedoeling is om de ontwikkelingen met een integrale aanpak te benaderen, een aanpak die grotendeels uiteengezet wordt in het programma Integraal Riviermanagement. Sinds het programma IRM is opgestart is Cascade nauw betrokken geweest bij het ontwikkelproces. Cascade is groot voorstander van het integraal benaderen van het rivierengebied, bij winningsprojecten wordt immers altijd gefocust op het realiseren van functiecombinaties. Een integrale beleidsvisie kan hier positief aan bijdragen. Functiecombinaties bij projecten bestaan onder meer uit het verbeteren van de waterveiligheid, klimaatadaptatie, natuurontwikkeling, het realiseren van recreatiemogelijkheden en het creëren van het juiste leefgebied voor planten en dieren zoals ten doel gesteld in de Kaderrichtlijn Water (KRW). Om deze functiecombinaties, en daarmee een grote bijdrage aan de ambities uit het IRM en NWP (ook m.b.t. het overstromingsrisicobeheerplan en de stroomgebiedsbeheerplannen), te benutten is het van cruciaal belang dat er voldoende ruimte geboden wordt voor (de ontwikkeling van) winningsprojecten en zelfrealisatie van bedrijven van de doelen. Via zelfrealisatie kunnen namelijk op een efficiënte manier doelen voor o.a. de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en hoogwaterveiligheid behaald worden. Hiervoor is het van belang dat in de beleidsvisies in het IRM en NWP het belang van de ruimte voor en toegevoegde waarde van projecten voldoende kenbaar wordt gemaakt. In de visie van Cascade gebeurt dit vooralsnog onvoldoende in het IRM. Bij de integrale aanpak lijkt men bouwgrondstoffenwinning liever te vergeten, terwijl het rivierengebied voor bouwgrondstoffenwinning cruciaal en onmisbaar is. Ook in het voorliggende ontwerp van het NWP komt het belang van primaire grondstoffenwinning onvoldoende naar voren. In hoofdstuk 21: Rivieren wordt bijvoorbeeld geen aandacht besteed aan de bijdrage die projecten door functiecombinaties kunnen leveren bij een integrale aanpak.	In het NWP wordt gesteld dat de winning van de in paragraaf 16.6 genoemde bouwgrondstoffen een nationaal belang is en dat deze gewonnen kunnen worden zolang aan de genoemde randvoorwaarden (zoals waterveiligheid) wordt voldaan. Provincies kunnen in hun eigen beleid bepalen hoeveel ruimte zij bieden voor winning van grondstoffen, mits het blijft voldoen aan de in paragraaf 16.6 genoemde randvoorwaarden.	Nee
029	5	In juli van dit jaar is in de provincie Limburg gebleken dat het van groot belang is dat er een goede ruimtelijke inrichting bestaat rondom de rivieren, om op die manier wateroverlast tegen te gaan. Wanneer gebieden niet voldoende ingericht zijn op onder meer piekafvoeren en hoogwater kan dit tot grote problemen leiden. Met winningsprojecten wordt de waterveiligheid verbeterd, onder meer door het creëren van nevengeulen of het realiseren van retentiegebieden. Winningsprojecten zijn daarnaast vaak de financiële motor voor vele van deze ontwikkelingen. Wanneer de vergunningverlening voor projecten niet op gang komt zal de bijdrage aan waterveiligheid niet of in mindere mate werkelijkheid worden. In de visie van Cascade is dit een ongewenste ontwikkeling. Cascade verzoekt dan ook om voldoende ruimte voor winningsprojecten te bieden in het beleid, en dit duidelijk te verankeren in het voorliggende NWP.	In het NWP wordt gesteld dat de winning van de in paragraaf 16.6 genoemde bouwgrondstoffen een nationaal belang is en dat deze gewonnen kunnen worden zolang aan de genoemde randvoorwaarden (zoals waterveiligheid) wordt voldaan. Hiermee wordt voldoende ruimte voor winningsgebieden geboden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
029	6	Conclusie Ondanks dat Cascade verheugd is dat het voorliggende ontwerp aanstipt dat duurzame winning van grondstoffen als nationaal belang erkend wordt, bestaan er zorgen over de verankering hiervan in het voorliggende NWP. Enkel op bladzijde 186 van het NWP wordt specifiek stilgestaan bij de functie bouwgrondstoffenwinning (hierbij wordt echter niets gezegd over functiecombinaties), terwijl ook in Hoofdstuk 21: Rivieren de rol van delfstoffenwinning minimaal naar voren komt. Daarnaast blijkt dat provincies op dit moment geen ruimte bieden voor winningsprojecten (de vergunning-verlening is gestagneerd), waardoor Nederland in de nabije toekomst aan zal lopen tegen een tekort aan bouwgrondstoffen, met alle gevolgen van dien. In de visie van Cascade doet het NWP daardoor vooralsnog niet voldoende recht aan het Nationale Belang van duurzame grondstoffenwinning. Cascade roept daarom op het nationale belang van de winning van bouwgrondstoffen beter te verankeren in het NWP én de provincies middels het NWP actief aan te sporen voldoende ruimte te bieden voor winningsprojecten.	In het NWP wordt gesteld dat de winning van de in paragraaf 16.6 genoemde bouwgrondstoffen een nationaal belang is, en dat deze gewonnen kunnen worden zolang aan de genoemde randvoorwaarden (zoals waterveiligheid) wordt voldaan. Hiermee is de winning van bouwgrondstoffen voldoende verankerd in het NWP. Daarnaast vraagt u om middels het NWP de provincies actief aan te sporen voldoende ruimte te bieden voor winningsprojecten. Het NWP is niet de geschikte plek om provincies hiervoor aan te sporen, omdat het NWP zelfbindend is voor het Rijk maar niet voor andere overheden.	Nee
029	7	Naast het feit dat grondstoffenwinning van cruciaal belang is voor de woningbouw dragen de projecten ook bij aan vele andere belangrijke ambities uit het NWP. Doordat winningsprojecten meerdere functies combineren bieden de projecten vele kansen m.b.t. waterveiligheid en klimaatadaptatie, maar ook voor de ontwikkeling van (rivier) natuur en het creëren van recreatiemogelijkheden. Wanneer er onvoldoende ruimte bestaat om deze projecten uit te voeren worden deze ambities onrecht aangedaan, in de visie van Cascade een onnodig en ongewenst verlies. Cascade benadrukt daarom met klem dat voldoende ruimte voor winningsprojecten niet alleen van belang is voor de woningbouwopgave, maar ook voor meerdere belangrijke ambities uit het NWP.	In het NWP wordt gesteld dat de winning van de in paragraaf 16.6 genoemde bouwgrondstoffen een nationaal belang is en dat deze gewonnen kunnen worden zolang aan de genoemde randvoorwaarden (zoals waterveiligheid) wordt voldaan. Er is voldoende ruimte voor winningsprojecten voor andere belangrijke ambities uit het NWP, mits wordt voldaan aan de in paragraaf 16.6 genoemde randvoorwaarden.	Nee
030	1	NB: Zie zienswijze 029 (inhoudelijk identiek, m.u.v. de bedrijfsnaam)	Zie voor een beantwoording op uw zienswijze de reactie op deelzienswijzen 029-1 tot 029-7.	Nee
031	1	Met deze brief maken de gemeenten Wijchen en Heumen gebruik van de mogelijkheid tot het indienen van een zienswijze op het ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027. De gezamenlijke zienswijze wordt door de beide gemeenten afzonderlijk aan u toegezonden. (..) 1. Inleiding Het afgelopen decennium is het regioproces Bedijkte Maas gevoerd, waarbij overheden en andere partijen intensief hebben samengewerkt aan een realistisch maatregelenpak-ket voor de Voorkeursstrategie. Hierbij zijn bestuurlijke afspraken gemaakt over het laten vervallen van niet-realistische maatregelen. Dit traject heeft in 2019 geleid tot een Adaptieve uitvoeringsstrategie Maas (AUM), waarvoor bestuurlijk draagvlak bestaat. Het AUM is als bouwsteen aangeboden voor het IRM-programma. 2. Zienswijze ten aanzien van de gebiedsreserveringen hoogwaterveiligheids- maatre-gelen In het ontwerp Nationaal Water Programma wordt in het hoofdstuk 4 ‘Waterveiligheid’ en in het hoofdstuk 21 ‘Rivieren’ vanuit de integrale opgaven de relatie gelegd met het IRM- programma (Integraal Riviermanagement). Daarbij wordt aangegeven dat het Rijk gebiedsreserveringen in het Barro (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening) heeft vastgelegd om op de lange termijn ruimte te houden voor maatregelen in het kader van toekomstige hogere rivierafvoeren. Aangegeven wordt voorts dat deze gebiedsreserve-ringen in het programma IRM opnieuw worden bezien. Hierover het volgende:	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. In het NWP worden geen uitspraken gedaan over concrete maatregelen die onderdeel kunnen zijn van het IRM-maatregelenpakket. Deze worden binnen het IRM-programma afgewogen en beoordeeld. Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
031	2	2.1 Niet-realistische maatregelen niet opnieuw ter discussie stellen Bij de ontwikkeling van het IRM-programma bestaat de mogelijkheid dat het Rijk -in aanvulling op de AUM- ook nog andere rivierverruimende maatregelen bekijkt om de rijksopgave te halen. We willen de Minister er op wijzen dat de gemeente Wijchen en de gemeente Heumen er vanuit gaan dat maatregelen die in het regioproces Bedijkte Maas zijn aangeduid als niet-realistisch niet opnieuw ter discussie worden gesteld in het IRM-proces. Het gaat in bijzonder om onderstaande maatregelen. De maatregelen zijn in het regioproces Bedijkte Maas aangemerkt als niet acceptabel en kunnen niet rekenen op (lokaal) bestuurlijk draagvlak. Om deze reden zijn de maatregelen ook geen onderdeel van het AUM. - Gemeente Wijchen en de gemeente Heumen; de retentiemaatregel Overasselts broek en bijbehorende Barro-reservering (pagina 54, kaart). - Gemeente Wijchen: de retentiemaatregelen (niet Barro) Hemen, Niftrik en Loonse weerd. Verder verzoeken wij u om aan te geven op welk moment duidelijkheid ontstaat over het definitieve maatregelenpakket van het IRM-programma. En om transparant te zijn over het te hanteren afweegkader.	Het vaststellen van het voorkeursalternatief voor IRM is op moment van schrijven voorzien in het derde kwartaal van 2023. Deze planning is onder voorbehoud. Om er zeker van te zijn dat u op de hoogte blijft van de ontwikkelingen verwijzen wij u naar www.bouwplaatsirm.nl waarop deze en andere informatie over IRM staat vermeld en waar u zich kunt abonneren op de nieuwsbrief. Het beoordelingskader dat voor het voorkeursalternatief zal worden gehanteerd is momenteel in ontwikkeling en zal na vaststelling openbaar worden gemaakt, onder andere op www.bouwplaatsirm.nl	Nee
031	3	2.2 “Zo spoedig mogelijk laten vervallen van onnodige gebiedsreserveringen” Wij verzoeken u te borgen dat bij de vaststelling van het POW-IRM (Programma onder Omgevingswet, streven vaststelling in 2022) duidelijkheid bestaat over de Barro- reservering en dat niet-realistische gebiedsreserveringen (zie 2.1) komen te vervallen. Bij voorkeur zien wij graag nu al, in het Nationaal Waterprogramma 2022-2027, de gebiedsreservering Overasseltse broek komen te vervallen. Immers, indertijd is in het regioproces de verwachting gewekt dat in het eerstvolgende Nationaal waterplan helderheid zou komen over de Barro-reservering Overasselts broek (laten vervallen). Dit gelet op de zeer beperkte bijdrage van de retentie aan de waterstandsdaling, onbetrouwbaarheid in werking, enorme ruimtebeslag en ruimtelijke impact. Naar aanleiding hiervan vragen wij ook aandacht voor de samenwerking tussen gemeenten en Rijk. Het Rijk heeft de ontwikkeling van voorkeursstrategieën -terecht- steeds gezien als een aangelegenheid voor de regio. Na een regioproces van vele jaren heeft dit een weloverwogen AUM met voorkeursstrategieën opgeleverd. In 2019 is ‘opeens’ een rijksproces opgestart en worden nieuwe afspraken gemaakt, met als gevolg dat afgevallen maatregelen weer in beeld lijken te komen en het moment van vervallen van de Barro-reservering wordt uitgesteld. Dit raakt aan het vertrouwen van de gemeenten in de rijksoverheid.	Op dit moment is nog niet duidelijk of en hoe in het programma IRM ontwikkelingen worden voorzien in de gebiedsreservering Overasseltse Broek. Dit geldt ook voor andere individuele gebiedsreserveringen. Onderdeel van besluitvorming over IRM is een voorstel welke Barro-reserveringen nodig worden geacht en welke Barro-reserveringen worden geschrapt. Het daadwerkelijk aanpassen van de gebiedsreserveringen vergt een aparte procedure, namelijk het wijzigen van het Barro of de opvolger van het Barro binnen de Omgevingswet, welke na besluitvorming over het POW IRM kan worden gestart.	Nee
031	4	3. Zienswijze bij verantwoordelijkheden In hoofdstuk 4 ‘waterveiligheid’ (pag. 63) wordt gesteld dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de beoordeling van veiligheidssituaties, de beoordeling (afweging) van de noodzaak van aanvullende maatregelen en de communicatie over de waterveiligheid buitendijks. Wij vinden dat dit beeld nuancering behoeft en merken op dat beoordeling en communicatie een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van waterbeheerders (RWS, waterschap), provincie en gemeente en veiligheidsregio.	Een gemeente heeft een duidelijke rol en verantwoordelijkheid met betrekking tot veiligheid in buitendijks gebied. Het beleid buitendijks gebied behoeft geen nuancering. Uiteraard kan een waterbeheerder en/of veiligheidsregio vanuit hun kennis en ervaring een gemeente ondersteunen bij hun beoordeling van de veiligheidsituatie in buitendijks gebied. Als hoogwater op de grote rivieren of langs de meren dreigt of als er stormvloed langs de kust nadert, waardoor buitendijksgebied bijvoorbeeld te maken kan krijgen met wateroverlast, zorgt Rijkswaterstaat ervoor dat partners tijdig worden gewaarschuwd (hoofdstuk 17.3).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
031	5	3.1 Nuancering verantwoordelijkheden gemeente Hoogwaterveiligheid is primair een verantwoordelijkheid van de waterbeheerders. Zij dragen in eerste instantie zorg voor de beoordeling van de hoogwaterveiligheid, benodigde (bovenlokale) maatregelen en de communicatie over hoogwaterveiligheid. De gemeente heeft, voor zover relevant en redelijk, een wettelijke taak bij de doorvertaling van wet- en regelgeving en regionaal/nationaal beleid naar de lokale situatie in bestemmingsplannen en ander gemeentelijk beleid en bij de vergunningverlening. Verder adviseert de gemeente de waterbeheerders, provincie en veiligheidsregio bij de ontwikkeling en afweging van hoogwaterveiligheidsmaatregelen.	De deelzienswijze die u hier geeft, heeft betrekking op de bescherming tegen overstroming van binnendijks gebied. Dat wil zeggen de bescherming tegen overstroming door onder andere dijken, duinen, dammen en stormvloedkeringen te beheren, te onderhouden en te versterken. De waterkeringbeheerder heeft de wettelijke taak om de primaire waterkering aan de veiligheidseisen te laten voldoen. De rol van een gemeente in deze situatie is zoals u in uw zienswijze beschrijft.	Nee
031	6	De communicatie over hoogwaterveiligheid is eveneens primair een verantwoordelijkheid voor de waterbeheerders. De gemeente heeft zo nodig een faciliterende rol. Uitgezonderd de communicatie bij evacuaties, waarbij de gemeente wel een belangrijke rol heeft.	In hoofdstuk veiligheid en crisismanagement (17.3) wordt ingegaan op de rollen en taken in de communicatie bij dreiging van hoogwater.	Nee
031	7	4. Herhaalde oproep Graag maken wij u er op attent dat de gemeente Wijchen en de gemeente Heumen in eerdere trajecten zienswijzen hebben ingediend van gelijke strekking. Hierbij gaat het om de volgende zienswijzen (op aanvraag te verstrekken): • Zienswijze bij Ontwerp Tussentijdse wijziging Nationaal Waterplan 2009-2015 (oktober 2014) • Zienswijze bij het Ontwerp Nationaal Waterplan 2016-2021 (juni 2015) • Reactie op de Notitie Reikwijdte en detailniveau voor de MER voor het programma IRM (februari 2020).	Dank voor het attent maken op uw eerdere zienswijzen in dit verband.	Nee
032	1	Het ontwerp NWP 2022-2027 en de maatregelen in de bijbehorende ontwerp Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP's) voor de periode 2022-2027 moeten, in samenhang met o.a. de maatregelen uit het 7 e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, ervoor zorgen dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water tijdig worden gehaald. Dit betreft ook grond- en oppervlaktewater wat bestemd is voor drinkwaterproductie. Daarom is een goede invulling van het NWP en de SGBP's van groot belang voor de openbare drinkwatervoorziening.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het ontwerp NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
032	2	KRW doelen moeten uiterlijk in 2027 gehaald worden Doel van de KRW is het realiseren van een goede toestand voor grond- en oppervlaktewater, zowel kwantitatief als kwalitatief (specifiek voor drinkwater verwoord in Artikel 7.2 en 7.3). De ex ante evaluatie van het concept SGBP 2022- 2027 geeft aan dat deze doelen niet tijdig (in 2027) behaald zullen worden met het in het SGBP opgenomen pakket aan maatregelen. Het doelbereik voor waterkwaliteit is dermate ver uit zicht, dat artikel 7.3 van de KRW, bedoeld om het niveau van zuivering voorde productie van drinkwater te verlagen, met zekerheid niet gehaald gaat worden in 2027. De drinkwaterbedrijven in het Maasstroomgebied vinden dat niet acceptabel, gelet op de ruime termijn (18 jaar) waarbinnen deze doelen gerealiseerd konden worden. We doen een dringende oproep om het ambitieniveau te verhogen en de maatregelen die in het SGBP geformuleerd staan verder te concretiseren en aan te scherpen, zodat doelen daadwerkelijk gerealiseerd worden en er geen kansen gemist worden om de bron voor drinkwater van miljoenen mensen goed te beschermen.	Naast de genoemde PlanMER voor het NWP is er is een ex-ante analyse uitgevoerd voor de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027. De ex-ante analyse heeft als doel de huidige toestand van de waterkwaliteit en het verwachte doelbereik in 2027 in beeld te brengen, op basis van de meest recente informatie en plannen. De ex-ante analyse laat zien dat de waterkwaliteit verder verbetert, maar dat er in delen van het land nog een opgave is om tijdig aan de eisen van de KRW te voldoen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water van 22 november 2021 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de resultaten en eventuele aanvullende stappen. Tevens zijn hierin de juridische risico's beschreven van het niet tijdig halen van de doelen van de KRW.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
032	3	We benadrukken met klem dat het alsnog halen van deze doelen randvoorwaardelijk is voor een veilige drinkwatervoorziening en daarmee direct van invloed op de volksgezondheid. De drinkwaterbedrijven in het Maasstroomgebied dringen aan op aanvullende én meer effectieve maatregelen om de doelen in 2027 te behalen. Daarbij is een stevigere invulling van de samenwerking tussen rijk en regio noodzakelijk, onder meer bij het terugdringen van de belasting van grond- en oppervlaktewater met bestrijdingsmiddelen, nitraat, medicijn resten en opkomende stoffen.	Rijk en regio werken samen aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Ook komende planperiode is nauwe samenwerking van groot belang. In paragraaf 7.3 van het stroomgebiedbeheerplan wordt ingegaan op de samenwerking nationaal en internationaal. In de beleidsnota drinkwater 2021-2026 is gesteld dat het Rijk inzichtelijk gaat maken hoe de aanpak van diverse verontreinigingen op verschillende ambtelijke en bestuurlijke tafels is belegd en wat het effect is van de maatregelen voor de drinkwatervoorziening. Het Rijk monitort samen met medeoverheden en de drinkwatersector, mede op basis van bestaande analyses, periodiek de staat van de drinkwaterbronnen en de voortgang van maatregelen.	Nee
033	1	1. Klimaatadaptatie In hoofdstuk 3- Klimaatadaptatie -wijst u onder de paragraaf overstromingen op het belang niet alleen te zorgen voor een adequate bescherming tegen overstromingen, maar ook voor de beperking van schade en slachtoffers bij een overstroming. Deze gevolgen zijn te beperken met slimme keuzes in de ruimtelijke inrichting en crisisbeheersing. U stelt dat een goede samenwerking tussen de drie betrokken partijen bij meerlaagsveiligheid (rijk, provincies en waterschappen) belangrijk is om Nederland optimaal te beschermen. Vanwege de belangrijke rol van laag 3 in meerlaagsveiligheid (crisisbeheersing) wil ik adviseren de veiligheidsregio's als vierde partij hierbij structureel te betrekken.	De veiligheidsregio's zijn structureel betrokken in de crisisbeheersing. Via de Stuurgroep Management Watercrises en Overstromingen (SMWO) wordt de verbinding gelegd tussen crisispartners in de waterkolom en de algemene kolom. Ook stuurt zij het programma WAVE2020 aan. Daarnaast kunnen veiligheidsregio's gemeenten vanuit hun kennis adviseren hoe met ruimtelijke inrichting de gevolgen van bijvoorbeeld overstromingen kunnen worden beperkt.	Ja
033	2	2. Waterveiligheid In de veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid zijn overstromingen op basis van het regionaal risicoprofiel aangemerkt als prioritaire risico's. Dit betekent dat waarschijnlijkheid van optreden van een overstroming in combinatie met de impact ervan resulteren in een hoge risicoscore. Dit geldt in het bijzonder voor de Alblasserwaard. Als veiligheidsregio hebben wij dan ook baat bij een serieuze benadering van laag drie binnen het principe van meerlaagsveiligheid. Wat opvalt is dat in het NWP de drie lagen volgordelijk worden bekeken. Ik pleit in dit kader voor een cyclische benadering. Ruimtelijke maatregelen en voorzieningen in laag twee, kunnen leiden tot (on)mogelijkheden in laag drie, crisisbeheersing. Het verdient aanbeveling dit overblijvend risico opnieuw te spiegelen aan laag één, preventie en te bewaken dat de hieraan gekoppelde voorkeurstrategie met het oog op laag drie nog toereikend is of moet worden aangepast.	De basis voor het bereiken van de doelen van het waterveiligheidsbeleid zijn de normen van de primaire keringen, die in 2017 in de Waterwet zijn vastgelegd. Bij het realiseren van deze beleidsdoelen staat voorkomen van overstromingen voorop. Dat gebeurt door dijken, duinen, dammen en stormvloedkeringen te beheren, te onderhouden en te versterken, door rivierverruimende maatregelen te nemen en zandsuppleties in het kustfundament uit te voeren. In 2050 moeten alle primaire keringen aan de norm voldoen. Slimme keuzes in de ruimtelijke inrichting helpen om de gevolgen te beperken. Een goede crisisbeheersing is van groot belang om schade en slachtoffers bij een overstroming te beperken. Samenwerking tussen partijen bij meerlaagsveiligheid (rijk, provincie, gemeente, waterschap en veiligheidregio) kan belangrijk zijn om een gebied optimaal te beschermen. In hoeverre de door u bepleite cyclische benadering in meerlaagsveiligheid voor de Alblasserwaard kan bijdragen aan een optimale bescherming zal moeten blijken. De voorkeurstrategie voor de Alblasserwaard zal door de regio moeten worden uitgewerkt waarbij maatregelen kunnen worden afgewogen.	Nee
033	3	Met betrekking tot het beleid buitendijks wil ik u de suggestie meegeven te stimuleren dat er bij ruimtelijke ontwikkelingen in buitendijks gebied aandacht komt voor zogenoemde schuillocaties, waar mensen uit een met overstroming bedreigd binnendijks gebied, tijdelijk kunnen worden opgevangen en in een later stadium kunnen worden geëvacueerd.	Uw suggestie wordt ter kennisgeving aangenomen. Het evacueren van mensen uit een met overstroming bedreigd binnendijks gebied naar schuillocaties in buitendijks gebied is ter afweging aan en verantwoordelijkheid van een veiligheidsregio. De veiligheidsregio zal de geschiktheid van potentiële locaties moeten beoordelen. Het is een lokale afweging of bestaande locaties geschikt zijn dan wel of nieuwe locaties aan de orde zijn. Deze tijdelijke opvang in buitendijks gebied en in een later stadium evacueren naar binnendijks gebied valt onder de bevolkingszorg.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
033	4	3. Scheepvaart In het programma wordt onder het beleidsthema scheepvaart nader ingegaan op de scheiding van beroeps- en recreatievaart. Het is onduidelijk of met recreatievaart ook de riviercruises worden bedoeld. Op de grote rivieren binnen de regio Zuid-Holland Zuid (o.a. Hollandsch Diep, de Noord, Nieuwe Merwede) is een opvallende stijging in het aantal passages van riviercruiseschepen zichtbaar. In de afgelopen jaren hebben in binnen- en buitenland diverse ongevallen op het water plaatsgehad waarbij schepen betrokken waren die grote aantallen passagiers vervoerden. Een calamiteit met dit soort schepen brengt een enorme impact met zich mee. Niet alleen voor de hulpverleningsdiensten, maar ook voor de minder zelfredzame passagiers aan boord. Een scheiding van beroepsvaart en riviercruiseschepen zal de waarschijnlijkheid van incidenten met riviercruiseschepen verkleinen. Recent onderzoek laat zien dat menselijk falen een belangrijke oorzaak is bij incidenten in de binnenvaart. Dit vraagt op drukke plekken verkeersbegeleiding. Ik zou er nogmaals voor willen pleiten om deze verkeersbegeleiding uit te breiden met de kruising Dordtse Kil –Hollands Diep, zodat de vierde zeehaven van Nederland veilig bereikt kan worden door zee- en binnenvaart vanwege de hele intensitieve vaarbewegingen op die kruising.	Riviercruiseschepen vallen niet onder recreatievaart maar onder beroepsvaart, ook daar waar het gaat om het scheiden van deze twee categorieën. Op basis van de begin 2021 afgeronde evaluatie van de veiligheidssituatie, wordt er gekeken of er aanvullende maatregelen nodig zijn ter plaatse. Uit de evaluatie bleek dat er geen groot veiligheidsprobleem is; er zijn in voorgaande jaren al maatregelen genomen en er vinden weinig incidenten plaats. Maar er is, net als op andere locaties, een kleine kans dat er een groot incident plaatsvindt. In het MIRT-project 'Verkeerssituatie splitsing Hollandsch DIep - Dordtsche Kil' wordt op dit moment onderzocht of walradar een effectieve maatregel is, waarbij er een afweging wordt gemaakt tussen de opbrengst (verhogen veiligheid) en de financiële kosten.	Nee
033	5	4. Water en leefomgeving Energietransitie is nodig om waterstijging tegen te gaan en wij begrijpen dat deze strategische vraagstukken nog wel vragen om operationalisering op onderwerpen zoals zonnepanelen en laadpalen, in het bijzonder als deze gelegen zijn in gebieden die onder water kunnen komen te staan of over elkaar heen schuiven en vervolgens keteneffecten kunnen veroorzaken. Ik vraag hierbij aandacht voor de risico's die ontstaan door initiatieven in het kader van de energietransitie in combinatie met waterveiligheid en hier zo nodig nader onderzoek naar te doen.	Voldoen aan normen voor waterveiligheid, waterkwaliteit en waterkwantiteit is randvoorwaardelijk voor de afweging of areaal beschikbaar gesteld kan worden voor duurzame energieopwekking of -opslag. De risico's maar ook kansen van duurzame energieopwekking en -opslag op waterveiligheid, waterkwantiteit en waterkwaliteit worden nog onderzocht. Dit is explicieter in de tekst van het NWP opgenomen.	Ja
033	6	5. Veiligheid en crisismanagement Ten aanzien van waterveiligheid wordt zoals gezegd het principe van meerlaagsveiligheid toegepast. In het NWP is opgenomen dat het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) samen met de Deltacommissaris gaat onderzoeken hoe meerlaagsveiligheid beter kan worden toegepast. Zoals eerder aangegeven in de brief bij punt 2 Waterveiligheid, vragen wij om daarbij aandacht te hebben voor de interactie tussen laag één en twee en laag drie. De mogelijkheid om bij (dreigende) overstromingen de impact middels crisismanagement te beperken is mede afhankelijk van de keuzes die gemaakt zijn in laag één (bijvoorbeeld door de aanleg van secundaire keringen) en laag twee (bijvoorbeeld door de aanleg van robuuste infrastructuur). Ik zie hiervoor geen aandacht in het hoofdstuk 'veiligheid en crisismanagement'.	De genoemde onderwerpen staan inderdaad niet expliciet in het hoofdstuk 'veiligheid en crisismanagement' in deel B over de Rijkswateren. Het gebruik van secundaire keringen om bij een falen van primaire keringen gevolgen te beperken, waarbij een soort compartimentering ontstaat, is onder de aandacht van laag 1 en hiervoor zijn diverse onderzoeken geweest. De keuzen voor laag 2 zijn een onderdeel van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Hier worden kwetsbaarheden voor extreme omstandigheden, inclusief voor de vitale en kwetsbare functies, in beeld gebracht en wordt de calamiteitenzorg aangepast aan de restrisico's. Zie hiervoor ook in hoofdstuk 3 de paragraaf over het Deltaprogramma Ruimtelijke adaptatie.	Nee
033	7	6. Relatie met andere plannen en beleidstrajecten Ik waardeer de gekozen integrale aanpak van het NWP met andere opgaven in de fysieke leefomgeving. U noemt een aantal nationale belangen (NOVI) dat direct gerelateerd is aan water, waaronder "In stand houden en ontwikkelen van de hoofdinfrastructuur voor mobiliteit". In dit kader vraag ik aandacht voor de evacuatiefunctie van deze hoofdinfrastructuur bij een dreigende overstroming (capaciteit) en de begaanbaarheid na overstroming voor redding en herstel (kwaliteit). Ik adviseer u bij het onderhouden, verjongen, vernieuwen en verduurzamen van de bestaande infrastructuurnetwerken te onderzoeken of er meekoppelkansen op dit vlak aanwezig zijn.	De evacuatiefunctie van de hoofdinfrastructuur voor mobiliteit betreft de droge infrastructuur (wegen e.d.). Het NWP heeft alleen betrekking op scheepvaart en is gericht op een veilig en duurzaam vervoerssysteem over water.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
034	1	Met deze brief maken de gemeenten Wijchen en Heumen gebruik van de mogelijkheid tot het indienen van een zienswijze op het ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027. De gezamenlijke zienswijze wordt door de beide gemeenten afzonderlijk aan u toegezonden. (..)	Zie voor de beantwoording de reactie op de zienswijze van de gemeente Wijchen (deelzienswijzen 031-1 t/m 031-7).	Nee
035	1	Het Ontwerp Programma Noordzee (OPN) is hier onderdeel van en wij informeren u via deze brief over onze zienswijze op het OPN. De afwegingen in het Noordzeeakkoord, vertaald in het OPN raken ons als kustprovincie. In deze zienswijze gaan wij in op drie onderwerpen waarin wij onze visie op het OPN delen: Wind op Zee, gaswinning op de Noordzee ten noorden en onder de Waddenzee en de cumulatieve effecten die vanuit het OPN neerslaan op de Waddenzee en de Groningse kustregio.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
035	2	Windenergie Wind op zee speelt een belangrijke rol bij het realiseren van de klimaatdoelstellingen. Ook voor de provincie Groningen is het voor onze toekomst van cruciaal belang dat we kunnen beschikken over voldoende en groene energie. Wind op zee is de meest kosteneffectieve wijze waarop dit kan worden geproduceerd en beschikbaar worden gesteld. Daarom vinden wij het belangrijk dat windparken op de Noordzee worden aangesloten op de Eemshaven in Noord-Nederland. Onze industrie kan daardoor verduurzamen en we kunnen vanuit Groningen de waterstofeconomie in Europa opbouwen met groene stroomt In de Cluster Energie Strategie Noord-Nederland wordt dit nader onderbouwd. Voor dit schaalniveau is veel groene energie nodig: voor onze toekomst in de regio is het cruciaal dat wij voor 2030 perspectief krijgen op tenminste 10 GW wind op zee en deze behoefte stijgt sterk verder na 2030. In het programma Noordzee wordt ruimte geboden voor 38 GW wind op zee in 2050, hetgeen het minimumscenario betreft. Door uit te gaan van het minimumscenario brengt risico's met zich mee bij het realiseren van CO2 doelstellingen, bijvoorbeeld door vertraging bij planontwikkeling. Volgens verschillende scenariostudies naar windparken op de Nederlandse Noordzee is ruimte voor een opgesteld vermogen tot wel 72 GW wind op zee. Daarbij komt dat de verwachte vraag naar duurzame elektriciteit verder zal stijgen. Om de doelstellingen voor C02-reductie te realiseren roepen wij u op om in paragraaf 5.3.2. een beduidend grotere opgave voor wind op zee op te nemen. Bij de inpassing van kabelverbindingen zal rekening gehouden moeten worden met de Waddenzee en de afspraken die erover zijn gemaakt in de Agenda voor het Waddengebied 2050.	Doelstellingen voor de te realiseren productiecapaciteit van windenergie op zee stelt het kabinet vast buiten het Programma Noordzee, bijvoorbeeld in het Klimaatakkoord en/of een regeerakkoord. Daarbij maakt het kabinet ook een afweging in hoeverre het (on)afhankelijk wil zijn van energie-import vanuit het buitenland. De inpassing van de kabelverbinding vindt plaats in de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee en in een daarop volgende Rijkscoördinatieregeling-procedure.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
035	3	Gaswinning nabij (boven) de Wadden Zoals hierboven aangegeven zetten wij als college stevig in op de energietransitie en de bescherming van werelderfgoed de Waddenzee. Wij vinden dat de focus moet worden gelegd op het produceren van schone en veilige energie en op energiebesparing. Gaswinning ten noorden van en onder de Waddenzee past onzes inziens niet in deze ontwikkelingen en vanuit dit perspectief hebben wij onderbouwde bezwaren tegen gaswinning nabij en onder de Waddenzee. Deze bezwaren hebben wij eerder per brief aan u kenbaar gemaakt op 5 december 2017^, waarbij wij u namens onze Provinciale Staten opriepen geen toestemming te verlenen voor verdere proefboringen en/of gaswinning uit het ontdekte gasveld boven Rottumerplaat. In bredere zin roepen we u op geen toestemming te verlenen aan een toekomstige verdere exploratie- of winningsvergunning dan wel instemming te verlenen aan een toekomstig winningsplan op de locatie boven Schiermonnikoog. Deze boodschap hebben wij op 1 juni 2021 nogmaals herhaald in een zienswijze^ op de terinzagelegging van het ontwerp-instemmingsbesluit betreffende het winningsplan N05-A, gepubliceerd op 14 april 2021. Het Rijk heeft zich gecommitteerd aan afspraken om klimaatdoelstellingen te halen, zoals met het Akkoord van Parijs. Wat de provincie heeft uitgewerkt in de Klimaatagenda Groningen 2030. Het in gebruik nemen van nieuwe gasvelden onder of nabij de Waddenzee past niet binnen de gedachte van energietransitie en het nakomen van de gemaakte klimaatafspraken. Gaswinning heeft potentieel een grote impact op het Waddengebied en mag niet ten koste gaan van de leefomgeving van mens en dier. Wij roepen u dan ook op in het programma Noordzee een bepaling op te nemen waarin u aangeeft geen gaswinning toe te staan in de nabijheid van ons Unesco werelderfgoed de Waddenzee.	Aardgas zal in de transitie naar een volledig duurzaam energiesysteem ook in de komende decennia nog een belangrijke rol blijven spelen. Daarbij heeft voor het kabinet gaswinning uit de kleine velden, waar dit veilig en verantwoord kan, de voorkeur boven gasimport: gaswinning uit kleine velden heeft klimaatvoordelen en is beter voor de economie en de energieleveringszekerheid. Daarnaast is voor de mijnbouwactiviteiten onder de Waddenzee de hand aan de kraan- systematiek ontwikkeld. Het leidend principe bij de mijnbouwactiviteiten is dat er geen schade optreedt aan de natuur. Dit betekent kort gezegd dat een gebruiksruimte wordt bepaald waarbinnen mijnbouwactiviteiten veilig kunnen plaatsvinden. Zolang de bodemdaling van de gaswinning binnen de gebruiksruimte blijft, worden er geen effecten op de natuur verwacht. Hierbij hoort een omvangrijk meet- en monitoringsprogramma. Een onafhankelijke auditcommissie beoordeelt jaarlijks de uitkomsten, interpretatie en mogelijke consequenties hiervan.	Nee
035	4	Impact Programma Noordzee op Waddenzee en kustzone Het Programma Noordzee geeft ruimte aan een breed scala van activiteiten op de Noordzee. Toename van deze activiteiten, zoals windparken op de Noordzee of de beperking van visserijgronden kunnen impact hebben op de Waddenzee en de kustzone. Eventuele beperkingen van visserij op de Noordzee mogen niet leiden tot een toename van druk op de visserij in de Waddenzee. Tegelijkertijd willen wij aandacht vragen voor het belang van de visserij en de positie van deze sector in het Programma Noordzee. Ook zal bij de aanlanding van offshore windparken goed moeten worden gekeken hoe schade aan agrarische percelen kan worden voorkomen. In het bijzonder vragen wij aandacht voor Unesco werelderfgoed de Waddenzee. In het OPN stelt u dat de Noordzee een waardevol en kwetsbaar ecosysteem is dat onder druk staat en waar een goede milieutoestand is nog niet is behaald. Tal van kennisvragen over het functioneren van het ecosysteem en het cumulatieve effect van gebruik en klimaatverandering zijn nog niet beantwoord. Wij roepen u op in het OPN de wisselwerking met het Unesco werelderfgoed de Waddenzee op te nemen en aan te geven hoe u de impact van het OPN op de Waddenzee ziet. Verder gaan er significante ruimtelijk economische effecten uit van het programma Noordzee op de kustzone. De veelzijdige verbindingen tussen zee en land (inclusief de binnenwateren) hebben immers het karakter van een sterke wisselwerking. Denk hierbij aan de uitbreiding van havens of de effecten op het energienetwerk. Wij roepen u op om deze inzichtelijk te maken dan wel de relatie te leggen met andere beleidsprogramma's en structuurvisies waarin deze onderwerpen dit wordt verwoord. Als laatste benadrukken wij het belang van scheepvaartveiligheid. Wij roepen u op om in het OPN explicieter in te gaan op hoe calamiteiten in vaarroutes boven de Waddeneilanden kan worden voorkomen. Er is herhaaldelijk aandacht gevraagd om in actie te komen, onder meer in het licht van de MSC Zoe ramp.	Wat betreft de samenhang tussen het Programma Noordzee en het NWP betreffende de Waddenzee, wordt u verwezen naar hoofdstuk 9.3.2 van het PNZ over de samenhang in besluitvorming over aanlanding en de planvorming over windenergiegebieden en kavelbesluiten. Zie ook de beantwoording van deelzienswijzen 023-10 en 053-15. Wat betreft uw punt over de scheepvaartveiligheid wordt u verwezen naar de beantwoording van deelzienswijze 048-252.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
036	1	North Sea Farmers (voorheen stichting Noordzeeboerderij) heeft als zeewiersectororganisatie grote waardering voor de beleidslijnen zoals in het ontwerp geschetst. Zeewiercultivatie in windparken op de Noordzee heeft grote potentie voor het realiseren van de Sustainable Development Goals, waaronder niet alleen de doelen die zich richten op energie- en eiwittransitie, natuur, werkgelegenheid en duurzame groei, maar ook de doelstellingen op het gebied van medische zorg en gezondheid. Mogelijke toepassingen van zeewier voor het ontwikkelen van nieuwe geneesmiddelen en industriële enzymen verdienen immers alle aandacht.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
036	2	Zoals ook in onze recente brief aan de informateur bepleit is het ons inziens van grote betekenis om in de geschetste beleidsperiode aandacht te geven aan de volgende acties: 1. Het samen met de sector ontwikkelen van een 'Routekaart Duurzame Grondstoffen uit Zee', die bestaat uit tastbare doelen, planning, randvoorwaarden en bijpassende instrumenten voor een betere aansluiting op de markt, het vergroten van bedrijfsactiviteiten en een multidisciplinair onderzoeksprogramma. 2. Het introduceren van een krachtig stimuleringsprogramma dat multi-use zeewierboerderijen meerjarig kan ondersteunen. Met het positieve investeringsklimaat dat hiermee ontstaat kan schaalvergroting van de sector binnen windparken worden gerealiseerd. Daarnaast is er behoefte aan verdere beleidsmatige ondersteuning op financieel vlak (risicodekking, onderzoekssubsidies, faciliteren infrastructuur, kennisvragen) alsmede op beleidsmatig vlak (vergunningen, veiligheid, ecologische draagkracht). 3. Het bevorderen van het verzamelen van marktdata en verkenningen om schaalvergroting te stimuleren, in samenwerking met bestaande zeewierinitiatieven.	Binnen de Duurzame Blauwe Economie is de meerjarige verkenning gestart. Doel hiervan is om inzichtelijk te maken welke stappen nodig zijn om te komen tot een Duurzame Blauwe Economie en welke partijen hiervoor aan de lat staan. De North Sea Farmers maken deel uit van de Community of Practice Noordzee en worden betrokken bij de totstandkoming van de verkenning en de inhoud hiervan. De genoemde punten kunnen dan meegenomen worden hierin (verwijzing naar actie 30 in het PNZ). Daarnaast verdient het nadrukkelijk aandacht dat het een expliciete verantwoordelijkheid van de zeewiersector zelf is om onweerlegbaar aan te kunnen tonen dat de zeewiersoorten die zij voor onder andere menselijke consumptiedoeleinden nu telen of nog willen gaan telen dan wel verhandelen of willen gaan verhandelen zijn toegestaan conform EU-voedselregelgeving (o.a. Novel Food-regelgeving) en dat hun producten voldoen aan voedselveiligheidsnormen.	Nee
036	3	Door middel van deze acties kan in het bijzonder aandacht worden gegeven aan de volgende specifieke uitdagingen: - Voor een verantwoorde opschaling van zeewierteelt op zee verdient het de aanbeveling om te komen tot een kader Milieu-Effectrapportage (MER). Effecten op het ecosysteem van grootschalige zeewierteelt op de Noordzee kunnen daarmee in kaart worden gebracht, zoals ook destijds is gebeurd in het kader van het onderzoeken van de mogelijkheden van windenergie op zee.	De genoemde specifieke aandacht om te komen tot een MER wordt onderschreven.	Nee
036	4	Door middel van deze acties kan in het bijzonder aandacht worden gegeven aan de volgende specifieke uitdagingen: [...] - De mogelijkheden tot subsidieverlening dienen te worden uitgebreid en meer toegesneden op meervoudig ruimtegebruik. In voorkomende gevallen zou de overheid een pro-actieve rol kunnen aannemen in het in kaart brengen van natuur- en milieueffecten van te realiseren projecten.	Tijdens de verkenning Duurzame Blauwe Economie (DBE) zal worden gekeken hoe de subsidieverlening meer zal worden toegesneden op meervoudig ruimtegebruik.	Nee
036	5	Door middel van deze acties kan in het bijzonder aandacht worden gegeven aan de volgende specifieke uitdagingen: [...] Om de toekomstige kwaliteit van de te telen biomassa (zeewier maar ook schelp- en schaaldieren) te borgen is een beter meetsysteem op zee met betrekking tot nutriënten en verontreiniging onontbeerlijk.	De relevantie van de borging van scale-up initiatieven op het gebied van aquacultuur wordt onderschreven. Tijdens de verkenning DBE wordt aandacht gegeven aan onderzoek zoals een meetsysteem.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
036	6	Door middel van deze acties kan in het bijzonder aandacht worden gegeven aan de volgende specifieke uitdagingen: [...] - Gericht onderzoek kan met name ook het effect van natuurinclusieve zeewierteelt, bijvoorbeeld met behulp van zogenaamde “eco-ankers” aantonen op de natuur en het mariene milieu. Deze ankers kunnen bijdragen aan het (weer) ontstaan van riffen, aan herstel van de schelp- en schaaldierenstand, en aan het vergroten van schuil- en paaiplekken voor vissen. Kwantitatief onderzoek naar CO2-absorptie van zeewier staat ook internationaal nog in de kinderschoenen en behoeft ons inziens meer aandacht, gelet op de uitdagingen van en potentiële bijdragen aan het Klimaatakkoord.	De relevantie van onderzoek van scale-up initiatieven op het gebied van aquacultuur en de effecten van natuurinclusieve teelt wordt onderschreven. Tijdens de verkenning DBE zal in kaart worden gebracht welk onderzoek nodig is.	Nee
036	7	Door middel van deze acties kan in het bijzonder aandacht worden gegeven aan de volgende specifieke uitdagingen: [...] - Onderzoek naar mogelijkheden met betrekking tot verantwoorde cultivatie en veredeling van verschillende soorten zeewier op de Noordzee, alsmede naar mogelijkheden en locaties voor de verwerking van de oogsten	In de zienswijze stelt u onder andere dat onderzoek naar mogelijkheden met betrekking tot verantwoorde cultivatie en veredeling van verschillende soorten zeewier op de Noordzee een specifieke uitdaging is. Zoals echter separaat aangegeven in de actualisatie van de Mariene Strategie, deel 3 in hoofdstuk 3.3 Niet-inheemse soorten (D2) betreft een nieuw aandachtspunt mogelijke initiatieven voor de teelt in open zee van veredelde inheemse zeewiersoorten of van niet-inheemse zeewiersoorten en dient deze ontwikkeling, mede vanuit het voorzorgprincipe, als onwenselijk te worden beschouwd. Indien veredeling op land wordt bedoeld, zie actie 30 in het PNZ.	Nee
036	8	Door middel van deze acties kan in het bijzonder aandacht worden gegeven aan de volgende specifieke uitdagingen: [...] - Medegebruik wordt nog altijd niet meegenomen of gewaardeerd in windpark tenders, in tegenstelling tot innovatie en natuur. In gebiedspaspoorten van windparken wordt wel een prioriteits- of voorkeursgebied voor medegebruik aangegeven, maar dat wordt pas uitgevoerd nadat het windpark is opgeleverd. Dit heeft een onnodige onzekerheid voor de ontwikkelaars en investeerders tot gevolg.	Momenteel verkent het ministerie van LNV voor natuur, aquacultuur en visserij op welke manier deze vormen van medegebruik in het instrumentarium voor wind op zee kunnen worden uitgewerkt. Medegebruik bevindt zich nog in een relatief vroeg ontwikkelstadium waardoor toepassing in eerste instantie plaats zal vinden dicht bij de kust. Bij de verdere uitrol van de Routekaart 2030 en aanvullende windparken voor na 2030 liggen deze steeds verder uit de kust (bijv. ca. 50 km (HKW) en ca. 60 km (IJVER). In de tender wordt al rekening gehouden met de resultaten uit genoemde onderzoeken, waaronder gebiedsspecifieke kenmerken en input vanuit ontwikkelaars en investeerders.	Nee
036	9	Voor het stimuleren van de duurzame blauwe economie is het stimuleren van meervoudig ruimtegebruik in windparken ten behoeve van andere vormen van energieopwekking en van mari- en aquacultuur van groot belang. In dit kader bepleiten we ook de voortzetting van het succesvolle netwerk Community of Practice Noordzee, aangezien dit netwerk op een informele wijze kansen biedt voor innovatie en samenwerking in de gehele sector. Uitbreiding, versterking en het aansluiting zoeken bij internationale initiatieven, in het bijzonder in Europa, zou ons inziens aanbeveling verdienen. Het realiseren van pilots en de opschaling van initiatieven en het bestendigen en clusteren van een optimale kennisinfrastructuur, bijvoorbeeld in de vorm van Centers of Excellence of Campus initiatieven, verdient hierbij onze voorkeur.	De Community of Practice Noordzee wordt vooralsnog voortgezet. Waarbij voortdurend gewerkt wordt aan het verstevigen van de kennisinfrastructuur door het bij elkaar brengen van kennis en kunde.	Nee
037	1	Wettelijk taak TenneT TenneT is de beheerder van het net op zee en het landelijke hoogspanningsnet. Dit hoogspanningsnet is de ruggengraat van de elektriciteitsvoorziening in Nederland. Het net op zee voorziet hiermee in een wezenlijke basisvoorziening voor (het functioneren van) onze samenleving. In de Elektriciteitswet 1998 is vastgelegd wat de verplichtingen van netbeheerder TenneT zijn. Hieruit vloeit onder meer voort dat TenneT het net op zee en het landelijk hoogspanningsnet moet: 1. aanleggen, herstellen, vernieuwen of uitbreiden voor zover dat noodzakelijk is; 2. beschermen tegen mogelijke invloeden van buitenaf.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
037	2	Belang van Programma Noordzee Nederland heeft zich gecommitteerd aan het VN-klimaatakkoord Parijs waarin is afgesproken om de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius, met daarbij een duidelijk zicht op 1,5 graden Celsius. Dit is door vertaald naar Nederlands beleid: in de Klimaatwet is bepaald dat de CO2-uitstoot in 2030 49% minder moet zijn t.o.v. 1990. In 2050 moet de CO2-reductie 95% zijn t.o.v. 1990. In het Klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt om de 49% reductiedoelstelling in 2030 te behalen. De elektriciteitssector levert een grote bijdrage aan deze reductiedoelstelling. Door deze energietransitie gaat het energiesysteem de komende decennia significant wijzigen. Vanwege de grote toename van windenergie op zee kent het elektriciteitssysteem van de toekomst veel meer variatie in het elektriciteitsaanbod dan nu het geval is. Een goede match tussen vraag en aanbod wordt hierdoor complexer; wanneer het hard waait op de Noordzee moet het overschot aan elektriciteit wel door het systeem worden verwerkt. Maar omgekeerd geldt het ook: in tijden van weinig zon en wind moet het licht wel blijven branden. Eén van de gevolgen van deze variabele energiemix is dat het elektriciteitsnet uitgebreid moet worden om op de dagen dat het hard waait en de zon volop schijnt de opgewekte groene elektriciteit te kunnen transporteren. Hiervoor moet het elektriciteitsnet op verschillende punten aangepast en uitgebreid worden. Zo moet het net op zee verder ontwikkeld worden om alle zeewindparken aan te sluiten en dient het hoogspanningsnet op land op bepaalde punten uitgebreid (verzwaard) te worden. Dit betreft zowel nieuwe hoogspanningsverbindingen als nieuwe hoogspanningsstations. De projecten om het elektriciteitsnet op zee uit te breiden zijn noodzakelijk om op tijd de doelstellingen uit het Klimaatakkoord te behalen en emissies waaronder stikstof te reduceren. Deze werkzaamheden en de rol van TenneT zijn cruciaal voor het welslagen van de energietransitie. Het Programma Noordzee draagt positief bij aan het tijdig behalen van deze doelstellingen. TenneT zal dan ook bij de vaststelling en uitwerking van verschillende onderdelen van het Programma Noordzee vroegtijdig geconsulteerd moeten worden (zie hieronder).	De centrale rol van het elektriciteitsnet voor de klimaatdoelstellingen van Nederland en de belangrijke rol die TenneT hierin speelt wordt erkend. TenneT is dan ook één van de partijen die bij de totstandkoming en uitvoering van het Programma Noordzee nauw betrokken wordt.	Nee
037	3	Reactie op Ontwerp Programma Noordzee Paragraaf 9.3 Zoekgebieden en ruimtelijke verkenningen geeft op Kaart 4 de indicatieve clearways aan. TenneT verzoekt om vroegtijdig geconsulteerd te worden bij de keuze en uitwerking van deze clearways gelet op het belang van de ligging van bestaande en geplande TenneT kabels en platforms. Clearways: a: Clearway IJmuiden-Newcastle: betekent een doorsnijding van de windenergiegebieden IJverNoord en 1. c: Verbinding met Northern Sea route: betekent een doorsnijding van windenergiegebied 5mb. d: Corridor Esbejerg-Hull: betekent doorsnijding windenergiegebied 5 oost.	Bij de voorbereiding van besluitvorming over clearways zal TenneT geconsulteerd worden, zoals andersom de scheepvaartsector geconsulteerd wordt bij het bepalen van kabeltracés.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
037	4	Paragraaf 9.4 Vervolgtraject beschrijft de stappen bij het aanwijzen van (nieuwe) windenergiegebieden. Wat betreft de in 2022 geplande Partiële herziening Programma Noordzee verzoekt TenneT om vroegtijdig - geconsulteerd te worden bij de afweging van mogelijkheden voor de aanlanding van de opgewekte energie. Voor TenneT zijn de locatie en ruimtelijke reserveringen voor het realiseren van het net op zee waaronder platforms en kabels op zee van essentieel belang. Ook ten aanzien van natuuronderzoeken op zee is het van belang dat TenneT bij lopende en nieuwe natuuronderzoeken geconsulteerd wordt omdat deze relevant zijn op de planning en uitvoeringspraktijk van het net op zee. Denk aan natuur onderzoeks-programma KEC en het gebruik van de resultaten in de vergunning verlening van Net op zee en de tot dusver opgedane kennis en ervaring hiermee. Dit geldt ook veiligheidsstu-dies en scheepvaartstudies in relatie tot platforms en kabels op zee in de plan-, aanleg- en gebruiksfase.	TenneT wordt vroegtijdig betrokken bij de aanwijzing van windenergiegebieden, de verdere uitwerking in Routekaart en kavelbesluiten en bij verkenningen en ruimtelijke procedures in relatie tot aanlanding.	Nee
037	5	Paragraaf 9.5 licht de ontwikkeling van CCS projecten toe. TenneT verzoekt om vroegtijdig geconsulteerd te worden om de samenhang en ruimtelijke planning van net op zee en CCS af te stemmen.	TenneT zal, net als andere relevante stakeholders, vroegtijdig geconsulteerd worden. In de huidige praktijk gebeurt dit al.	Nee
037	6	Paragraaf 10.2 licht de Gebiedsverkenningen en Handreiking gebiedspaspoorten voor medegebruik in windenergiegebieden toe. Aan de hand van de Handreiking gebieds-paspoorten kan in het nieuwe Afwegingskader medegebruik van windparken op zee opgesteld door Rijkswaterstaat onderscheid worden gemaakt tussen de vergunning-aanvragen van potentiële medegebruikers. De Handreiking gebiedspaspoort is voornamelijk een richtlijn.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
037	7	Door de toepassing van het afwegingskader (paragraaf 10.3) is enige vorm van ruimtelijke sturing in het windenergiegebied mogelijk. TenneT verzoekt om vroegtijdig geconsulteerd te worden bij het opstellen van het Afwegingskader en de afzonderlijke gebiedspaspoorten en het afwegingskader ook in het licht van Nature Inclusive Design nabij de platforms van TenneT.	Het afwegingskader medegebruik is onderdeel van het Programma Noordzee 2022-2027 en heeft betrekking op medegebruik in windparken. Medegebruik vindt plaats tussen de windturbines. Het transformatorstation van TenneT bevindt zich buiten de windkavels. Het afwegingskader is daarop niet van toepassing. TenneT is geconsul-teerd voor het gebiedspaspoort Borssele. Indien TenneT Nature Inclusive Design nabij de platforms wil, zal dit onderdeel moeten zijn van de watervergunningsaanvraag voor het platform.	Nee
037	8	Paragraaf 10.5 Afwegingskader vergunningplichtige activiteiten is voor TenneT van groot belang gelet op een korte doorlooptijd van ruimtelijke procedures van belang bij de verdere uitrol van het net op zee. Graag wordt TenneT vroegtijdig geconsulteerd bij het vaststellen en toepassen van de mogelijkheden om procedures en toestemmingen te versnellen.	TenneT wordt in het vergunningverleningsproces geconsulteerd conform de vigerende wet- en regelgeving en de AwB. Dit zal waar mogelijk zo vroeg als kan in het proces zijn. TenneT zal hierin niet anders behandeld worden dan de andere vergunningaanvragers en/of betrokkenen. Vergunningaanvragers worden altijd zo vroeg mogelijk in het proces betrokken.	Nee
038	1	Wij verzoeken u om dierenwelzijn te implementeren in de visie naar een integraal duurzame visserij en aquacultuur en hiervoor concrete voorstellen naar de Kamer te sturen.	Voor wat betreft aquacultuur is dierenwelzijn meegenomen in het Nationaal Strategisch Plan Aquacultuur en wordt daarmee voldoende belicht. Voor wat betreft duurzame visserij maakt dierenwelzijn integraal onderdeel uit van een duurzame voedselvoorzie-ning. Duurzaamheid wordt bezien vanuit ecologische, economische en sociale duurzaamheid. Dierenwelzijn valt daarmee onder ecologische duurzaamheid. Zie ook de beantwoording van deelzienswijzen 038-3 en 038-4.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
038	2	Wij constateren dat in de visie van het kabinet ten aanzien van de nationale mariene gebieden duurzame ambities worden gesteld. Dit vinden ondergetekenden goed nieuws en wij onderschrijven de urgentie hiertoe. Echter ondanks dat het kabinet erkent dat dierenwelzijn integraal onderdeel uitmaakt van een duurzame voedselvoorziening betreuren wij het dat er hier met geen woord over gesproken wordt. Naar onze mening is dit een grote omissie. Het staat vast dat het welzijn van vissen en andere dieren uit zee en zoetwater onderdeel is van het begrip 'duurzaam'. Door dit echter niet te erkennen en daarmee dus geen concrete weg naar een integraal duurzame visserij en aquacultuur uit te stippelen waarin dierenwelzijn nadrukkelijk is meegenomen, zorgt men ervoor dat alle innovaties en nieuwe en bestaande visserijen die een transitie ondergaan, doodlopen of toch weer aangepast moeten worden, en derhalve niet duurzaam zijn! In de waterplannen is het belangrijk om aan te halen dat er een maatschappelijke trend is richting diervriendelijkere consumptie, en dat die trend ook aanwezig is op het gebied van dierlijke producten uit zout- en zoetwater. Onderzoek toont aan dat 69% van de Nederlanders vindt dat het welzijn van vissen beter beschermd moet worden1 en is 58% van de Nederlanders dat het onverdoofd doden van krabben en kreeften verboden moet worden2. Tevens zijn er diverse private en publieke initiatieven die het welzijn van deze dieren in de wildvangst en de aquacultuur proberen te verbeteren. Echter, dit is niet afdoende om alle problemen op te lossen. Momenteel worden vrijwel alle uit het wild gevangen vissen zonder verdoving gedood: ze worden bij vol bewustzijn opengesneden en verwerkt, of sterven een langzame verstikkingsdood op ijs. Ook tijdens de vangst is er sprake van ernstige dierenwelzijns-problemen; dieren worden lange tijd door het water getrokken, vele raken verdrukt en gewond3. In de aquacultuur is het welzijn van vissen ook onvoldoende beschermd: natuurlijk gedrag is vaak vrijwel onmogelijk en stress, ziekte en verwondingen komen veel voor4. De Raad van Dieraangelegenheden geeft in haar zienswijze 'Welzijn van Vissen' dan ook aan dat er meer aandacht moet komen voor vissenwel-zijn5. De drie nationale ontwerpplannen die hier voor ons liggen kunnen de verbeteringen op het gebied van dierenwelzijn in de visserij en mogelijke aquacultuur ondersteunen, maar doen dat nu niet. Deze algemene erkenning dat het welzijn van dieren onderdeel is van het maatschappelijk debat, en dat in de visserij en aquacultuur problemen zijn op het gebied van dierenwelzijn die oplossingen vereisen, moet opgenomen worden in de definitieve versies van de drie nationale plannen. Er zijn concrete acties mogelijk die dierenwelzijn kunnen verbeteren zouden benoemd moeten worden. Hieronder geven wij in rood een aantal concrete tekstvoorstellen. Maar daarnaast is het van belang dat er in de stukken algemene alinea's worden opgenomen waarin een probleemschets m.b.t. dierenwelzijn is beschreven. Voor meer informatie over de problemen en mogelijke oplossingen op het gebied van vissenwelzijn verwijzen wij u graag naar het Vissenmanifest dat wij dit jaar opstelden en onder de aandacht van de betrokken Kamerleden brachten 6.Wij hopen dat u het onderwerp dierenwelzijn integreert in de visie.	Zie beantwoording deelzienswijze 038-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
038	2 vervolg	Voetnoten: 1 https://www.ciwf.nl/nieuws/2018/08/nederlanders-willen-beter-vissen-welzijn 2 https://www.dierenbescherming.nl/wat-wij-doen/actueel/nieuws/nieuws-overzicht/58-nederlanders-voorverbod-onverdoofd-koken-kreeften-en-krabben 3 https://www.eurogroupforanimals.org/news/eurogroup-animals-launches-report-fish-welfare-wild-capturefisheries 4 https://www.ciwf.nl/media/7445317/ciwf-rapport-kweekvissen-in-nederland-vee-industrie-onder-water.pdf 5 https://www.rda.nl/publicaties/zienswijzen/2018/03/07/welzijn-van-vissen-verdient-meer-aandacht-vanoverheid-en-andere-betrokken-partijen 6 https://www.dierenbescherming.nl/vissen/manifest		
038	3	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 44: “Duurzaam vissen betekent dat de impact op visbestanden en habitats en de emissies naar het milieu binnen de grenzen blijven van de draagkracht van het ecosysteem en aansluiten bij de maatschappelijke vraag naar beter dierenwelzijn.”	Uw tekstsuggestie is deels overgenomen: “Duurzaam vissen betekent dat de impact op visbestanden en habitats en de emissies naar het milieu binnen de grenzen blijven van de draagkracht van het ecosysteem. Daarnaast dient dierenwelzijn meer verankerd te worden in de transitie naar duurzame voedselvooorziening.”	Ja
038	4	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 44: “Innovatie is hierin een belangrijke pijler, bijvoorbeeld de ontwikkeling van een zero-impact kotter om te komen tot een visserij met minder bodemberoering, minder ongewenste bijvangst, minder uitstoot van broeikasgassen, verbeterde vangst- en dodingsmethoden zodat minder dierenleed optreedt en minder afval.”	De tekst van het PNZ sluit aan bij de tekst van de Kottervisie. De prioriteit in de Kottervisie ligt bij de ontwikkeling van een visserij met minder bodemberoering, minder bijvangst en CO2 uitstoot en minder afval. Indien er echter goede initiatieven zijn op het gebied van dierenwelzijn, dan zal op dat moment bekeken worden of het wenselijk en mogelijk is om dergelijke initiatieven te steunen.	Nee
038	5	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 45: “De ontwikkeling van mariene voedselproductie staat nog in de kinderschoenen. De opgaven voor de planperiode 2022-2027 verkeren dan ook in de fase van onderzoek, pilots en het bouwen van een businesscase voor opschaling. Duurzaamheid bij kweek van zeewier of schelpdieren en duurzame vangst van vissen, schaaldieren en inktvissen houdt in dat de activiteiten moeten passen binnen de grenzen van de draagkracht van het natuurlijke systeem en tegelijkertijd rekening houden met dierenwelzijn.”	Het rekening houden met dierenwelzijn wordt impliciet meegenomen in de term duurzaamheid. Duurzaamheid wordt bezien vanuit ecologische, economische en sociale duurzaamheid. Dierenwelzijn valt daarmee onder ecologische duurzaamheid. Deze beschrijving is naar aanleiding van uw zienswijze opgenomen in de introductie van het hoofdstuk. Dit komt overeen met overweging 16 van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid.	Ja
038	6	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 46: “In de Kottervisie is in samenhang met het Noordzeeakkoord beschreven hoe het Rijk samen met de sector aan alle opgaven voor de kotervisserij het hoofd wil bieden en hoe het een selectievere, diervriendelijkere7, visserij wil invullen. Met de Kottervisie wordt het nationale belang gediend en kan de visserijsector een omslag maken naar verdere verduurzaming met een kleinere vloot. Via het Noordzeeakkoord is 119 miljoen euro beschikbaar gesteld om door middel van innovatie en sanering gedurende de plan-periode 2022-2027 de transitie naar een kleinere duurzame vloot mede mogelijk te maken. 7 Pag. 15 Kottervisie: 3.2 Beeld kottervisserij op de Noordzee in 2030: “Vissers zijn actief bezig met dierenwelzijn, ook met het oog op het vergroten van de hiervoor genoemde overlevingskans van onvermijdelijke bijvangst.” Voetnoot: 7 Pag. 15 Kottervisie: 3.2 Beeld kottervisserij op de Noordzee in 2030: “Vissers zijn actief bezig met dierenwelzijn, ook met het oog op het vergroten van de hiervoor genoemde overlevingskans van onvermijdelijke bijvangst.”	Zie beantwoording deelzienswijze 038-4.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
038	7	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 48: “Over de duurzaamheid van passieve (staandwant)visserij bestaan verschillen van mening, die zich vooral toespitsen op de bijvangst van vogels en zeezoogdieren, maar ook zijn er twijfels of het welzijn van de doelsoorten niet te zeer aangetast wordt. Het kabinet zal onderzoek doen naar verschillende vormen van staandwantvisserij die wél en niet passend zijn in specifieke (gesloten) gebieden en in relatie tot beschermde vogel- en zoogdiersoorten en de impact van deze vangstmethode op het welzijn van de doelsoorten. Daarnaast wordt ingezet op een internationaal project om de bijvangst van zeezoogdieren en andere kwetsbare dieren in de Noordzeeregio te onderzoeken.”	Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 038-5. Het wordt gezien als onwenselijk om verschillende elementen van het visserijbeleid specifiek te benoemen per sub-kopje. Zoals onder eerdere beantwoording benoemd is dierenwelzijn integraal onderdeel van ecologische duurzaamheid.	Nee
038	8	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 48: “Het Rijk stelt samen met de sector een innovatieagenda op met concrete doelen en termijnen die de transitie naar een integrale duurzame voedselvoorziening, inclusief dierenwelzijn, ondersteunt.”	Zie beantwoording deelzienswijze 038-4.	Nee
038	9	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 48: “In samenwerking met het onderwijs, de topsectoren en de Community of Practice Multi Use Noordzee 2030 (CoP) stimuleert het Rijk gedurende de planperiode integraal duurzame innovaties, inclusief dierenwelzijn, in de mariene voedselproductie.”	Zie beantwoording deelzienswijze 038-7.	Nee
038	10	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Programma Noordzee Pag. 48: Vul de kennisagenda aan met: “Om te komen tot een integrale duurzame voedselvoorziening uit zee, wil het Rijk samen met de sectoren dierenwelzijnskennis te vergaren. De impact en verbetermogelijkheden op het gebied van welzijn tijdens de vangst en doding in de wildvangst en tijdens het houden, transporteren en doden van dieren in mogelijke nieuwe aquacultuursystemen zullen onderzocht worden.”	Zie beantwoording deelzienswijze 038-4.	Nee
038	11	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Nationaal Water Programma Pag. 211: “Transitie naar een duurzame voedselvoorziening • Transitie naar een duurzame visserij. Verduurzaming betreft inzet voor innovaties in de sector waardoor negatieve effecten op het ecosysteem, dierenwelzijn, emissies en verspilling verminderen. Ook wordt de omvang van de vloot aangepast aan de beschikbare ruimte op zee. • Integraal duurzame (inclusief dierenwelzijn) innovaties in de mariene voedselproduc-tie. Stimuleren van maricultuur (teelt van mariene organismen voor consumptie).	Zie beantwoording deelzienswijze 038-4.	Nee
038	12	CONCRETE TEKSTSUGGESTIES: Ontwerp Marine Strategie Deel 3 Pag. 31: “De verduurzaming van de visserij, zoals de vermindering van bodemberoering, verbeterde vangst- en dodingsmethoden zodat minder dierenleed optreedt, selectiviteit en mogelijkheden voor combinaties van vastevistuigenvisserij/ integraal duurzame aquacultuur met natuurherstel-projecten en/of de natuurinclusieve bouw van offshore-infrastructuur (windparken). Dit is een nationale kennisvraag.”	Zie beantwoording deelzienswijze 038-4.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	1	Hierbij ontvangt u de zienswijze van het bestuur van waterschapspartj Water Natuurlijk op het Natonaal Waterprogramma 2022-2027 (NWP). Water Natuurlijk is als groen/blauwe waterschapspartj vertegenwoordigd in de algemene besturen van alle 21 waterschappen in Nederland. Een groot aantal (bestuurs) leden van Water Natuurlijk afomstg uit vele waterschappen, heeft gewerkt aan de totstandkoming van deze zienswijze. In deze zienswijze stellen we het IJsselmeergebied centraal. Het IJsselmeer, het Markermeer, de Randmeren en een groot gebied daaromheen waarmee een directe relatie bestaat (zie de kaart), spelen een sleutelrol in het waterbeheer van Nederland. Miljoenen huishoudens zijn afhankelijk voor hun drinkwater van het IJsselmeer en ook een groot deel van Noord en West Nederland is afhankelijk van de zoetwater voorziening van het meer. Het IJsselmeergebied heeft een bijzondere betekenis voor de natuur en het landschap. Het gehele gebied is Natura 2000 gebied. Het is het “Blauwe Hart van Nederland’ en staat onder grote druk. Het IJsselmeer is direct verbonden met de wateraanvoer en -verdeling van de grote rivieren en vormt een cruciaal onderdeel van het landelijke watersysteem. Verandering in het klimaat heeft op verschillende wijzen een grote impact op het functioneren van dit systeem. De toekomst van het IJsselmeergebied baart zorgen. Het watersysteem bereikt zijn grenzen. Ingrepen en gebruik leiden tot een achteruitgang van de natuur. De zoetwatervoorraad staat onder druk zowel qua kwantiteit als kwaliteit. We constateren een disbalans in het ecosysteem van het IJsselmeergebied. Om de Natura 2000 doelen te halen zijn nog veel maatregelen nodig. Door de klimaatverandering voldoet de huidige aanpak niet meer, zoals ook de recent verschenen IPCC-rapporten onderstrepen.	Het Deltaprogramma is gericht op het inzichtelijk maken van de effecten van klimaatverandering en het menselijk gebruik van het water op de watersystemen in Nederland. Het flexibel peilbesluit uit 2018 en de uitvoering daarvan is een eerste goede stap in de flexibilisering van het peilbeheer om de watervoorziening op orde te houden en tegelijkertijd de natuurwaarden te vergroten. Dit gebeurt door het instellen van een bandbreedte van de streefpeilen - en het daarmee loslaten van de vaste peilen - in combinatie met het opzetten en uitzakken van de peilen in voorjaar resp. najaar. Deze stappen zijn gezet in goede samenwerking met de natuurorganisaties.	Nee
039	2	Wij streven naar een natuurlijker IJsselmeergebied met een inzet op herstel van hydrologische en ecologische processen zoals een natuurlijker peilbeheer. De strategische zoetwatervoorraad in het IJsselmeergebied is eindig en dient gereserveerd te worden voor de belangrijkste doelen. Dat betekent dat de zoetwaterafhankelijkheid van het IJsselmeergebied sterk moet verminderen. En dat betekent dat in het NWP een veel sterkere inzet van het regionale waterbeheer (de waterschappen) wordt gevraagd, gericht op vasthouden en bergen van water en verbeteren van de waterkwaliteit. Een sterke regierol van het Rijk is daarbij nodig. Binnen de landelijk gestelde randvoorwaarden zullen de waterschapsbesturen maatregelen moeten nemen die passen bij hun beheergebied. En leiden tot een duurzaam en efficiënt watergebruik. Voor het bereiken van een natuurlijker IJsselmeer is de betrokkenheid van andere domeinen zoals het landbouwbeleid, de ruimtelijke ordening en het energiebeleid van belang. Wij vragen ook hierbij om regie van het Rijk en heldere kaders van wat wel en niet kan. Water Natuurlijk bepleit al binnen de planperiode van dit Nationaal Waterprogramma structurele maatregelen te nemen om de achteruitgang van de natuur om te buigen en de strategische zoetwatervoorraad veilig te stellen. Neem daarbij 2100 als horizon en wacht niet tot 2027 om te beginnen!	In het kader van het Deltaprogramma Zoetwater fase II worden diverse maatregelen genomen om de zoetwatervoorraad veilig te stellen (zie H5). Maatregelen binnen de Programmatische Aanpak Grote Wateren dragen bij aan een toekomstbestendig en robuust watersysteem (zie H6.1). Vanuit de Agenda IJsselmeergebied 2050 wordt samen met meer dan 60 partijen de synergie gezocht met ruimtelijke opgaven en ontwikkelingen (zie H22).	Nee
039	3	Water Natuurlijk bepleit de middelen die bij de komende rijksbegroting worden vrijgemaakt voor klimaat, te koppelen aan de inzet voor een natuurlijker IJsselmeergebied inclusief een duurzaam en efficiënt watergebruik.	Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	4	Water Natuurlijk kiest als toekomstbeeld voor het IJsselmeergebied principieel voor een natuurlijk(er) IJsselmeergebied als een strategische zoetwatervoorziening (m.n. drinkwatervoorziening) en een ecologisch gezond systeem. Ons vertrekpunt zijn de basiswaarden van solidariteit, flexibiliteit, duurzaamheid, open landschap en ecologie. Binnen deze basiswaarden wordt de beschikbaarheid van zoet water en de ruimte voor andere functies zoals recreatie, visserij en scheepvaart bepaald.	De ontwikkeling van een toekomstbestendig water- en ecosysteem en het borgen van de zoetwatervoorziening zijn nationale doelen in het IJsselmeergebied. In het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050 werkt het Rijk samen met de andere partijen in het gebied aan het creëren van synergie tussen de verschillende opgaven en gebruiksfuncties.	Nee
039	5	Water Natuurlijk kijkt naar het IJsselmeergebied op een lange termijn, dus ook na 2050 en zelfs na 2100, daarbij rekening houdend met de onomkeerbare gevolgen van klimaatverandering zoals temperatuurstijging, toenemende en fellere neerslag, langere drogere periodes en zeespiegelstijging. Water Natuurlijk wil een gezond en natuurlijk zoetwatersysteem binnen de Afsluitdijk. Hoe dit te bereiken? Door de zoetwaterafhankelijkheid van de omringende waterschappen te reduceren door het regen- en kwelwater beter vast te houden. Dat geeft ruimte voor een natuurlijker peilregime in het IJsselmeergebied met een oplopend peil naar de winter en uitzakkend (lager) naar de zomer. Aanleg van geleidelijk aflopende natuurlijke en zachte oevers met ondiepe zones die samen met dat natuurlijker peilregime, mogelijkheden bieden voor ontwikkeling en/of herstel van oeverfora en -fauna. Herstel van verbindingen tussen de verschillende compartimenten van het IJsselmeer, en van de verbinding tussen de Waddenzee en het IJsselmeer, met behoud van de zoetwaterfunctie – zoals bijv. de vismigratierivier bij Kornwerderzand. Deze natuurlijke overgangen zullen ook de visstand in het IJsselmeergebied en in het achterland, verbeteren. De aanleg van achteroevers -een zoet waterbufferzone achter de dijk- en wisselpolders waarmee de opslagcapaciteit wordt vergroot en de natuurlijke verbinding met het achterland wordt verbeterd. Nieuw ruimtebeslag door eilanden of voor de energievoorziening (windparken, zonneparken) zal achterwege moeten blijven, zodat het open waterlandschap behouden blijft evenals de kenmerkende cultuurhistorische elementen van de voormalige Zuiderzee. Buitendijkse bebouwing zal voorkomen moeten worden. De afhankelijkheid van het IJsselmeer door de landbouw, industrie en energievoorziening, moet gereduceerd worden. Doorspoelen van het watersysteem voor landbouwkundig gebruik om verzilting tegen te gaan, moet vervangen worden door alternatieven. Dit vraagt om een transitie van de landbouw.	Voor de aanpak en maatregelen gericht op een ecologisch robuust en veerkrachtig watersysteem en het borgen van de zoetwatervoorziening zie hoofdstukken 5 (Zoetwatervoorziening), 6.1 (Waterkwaliteit) en 22 (IJsselmeergebied) in het NWP.	Nee
039	6	1. Algemene boodschap: De situatie van het IJsselmeergebied is urgent en heeft een nieuwe systeemaanpak van het waterbeheer nodig in dit NWP, met 2100 als horizon. Water Natuurlijk constateert dat het systeem van het IJsselmeergebied tegen zijn grenzen aanloopt door de eisen vanuit verschillende sectoren, zoals veiligheid, natuur, landbouw, drinkwatervoorziening, stedelijke ontwikkelingen, energietransitie en scheepvaart: het systeem zit klem. Dit betekent dat er fundamentele afwegingen moeten worden gemaakt die leiden tot structurelere maatregelen voor de verbetering van de huidige situatie en een goed functionerend watersysteem in Nederland in de toekomst. Water Natuurlijk pleit ervoor om zo snel mogelijk te starten, al tijdens de NWP-periode tot 2027. Zoals de onlangs verschenen IPCC-rapporten bewijzen, is grote snelheid geboden. De situatie is urgent; door de horizon verder weg te leggen kan voorkomen worden dat maatregelen worden ondernomen die op de lange termijn niet zinvol of zelfs contraproductief zijn. Om met de woorden van de heer Veerman in zijn advies van de Deltacommissie (2008) te spreken: het is niet acuut maar wel urgent. Wat toen alleen gold voor de veiligheid, geldt nu ook voor de zoetwaterfunctie en zoetwaterverdeling.	Het IJsselmeergebied is essentieel voor een goed functionerend watersysteem. Maatregelen gericht op een klimaatbestendige zoetwatervoorziening worden genomen (zie ook kaart 5 in NWP). In het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050 werkt het rijk samen met de andere partijen in het gebied aan het robuuster maken van het watersysteem, in goede balans met de verschillende gebruiksfuncties en opgaven in het gebied.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	7	2. Een stevige regierol van de Rijksoverheid is noodzakelijk Door het gebruik van zoetwater uit het IJsselmeergebied te beperken kan – ondanks de afnemende aanvoer door de IJssel – het zoete water beschikbaar blijven voor functies met de grootste prioriteit zoals drinkwater en het ecologisch herstel van dit Natura-2000 gebied. Het is nodig dat waterschappen sterker gaan sturen op het vasthouden van zoet water in hun eigen gebieden zodat veel minder een beroep op de strategische zoetwatervoorraad in het IJsselmeergebied hoeft te worden gedaan. Dat gaat helaas niet vanzelf. Deze structurele aanpak van het watervraagstuk vraagt nadrukkelijk om nationale regie en beleidskaders van het Ministerie van IenW. Waterschapsbesturen hebben richtinggevende nationale uitspraken nodig waarmee zij hun handelingsperspectief kunnen vergroten. Zij dienen binnen de landelijke kaders hun verantwoordelijkheid te nemen voor maatregelen in hun eigen gebied en hierover publieke verantwoording af te leggen. Water Natuurlijk vraagt het Rijk de regie te nemen over het vasthouden van het gebiedseigen zoete water en de reductie van het gebruik van het zoete IJsselmeerwater. Het gaat daarbij niet alleen om de waterhoeveelheid maar ook om de waterkwaliteit. Zonder dit aanvullende beleid zullen de KRW-doelen in het gebied sowieso niet gehaald worden.	De regie van het rijk concentreert zich op het waterbeheer, de provincies regisseren het sturen van de ruimtelijke ontwikkelingen. In het Deltaprogramma wordt door de waterschappen via de trits 'vasthouden, bergen, afvoeren' bewerkstelligd dat het vasthouden van water in de haarvaten wordt versterkt én het grondwater optimaal wordt gevoed. Bij het werken aan de KRW-doelen in combinatie met het verbeteren van de waterkwaliteit in het IJsselmeer zijn de afgelopen jaren flink resultaten geboekt, binnen de randvoorwaarde van voldoende zoetwater. Uit de verkenning voor de 3e tranche KRW-maatregelen blijkt dat er goede impulsen voor de kwaliteit worden gegeven. Tegelijkertijd wordt de zorg over het bereiken van de streefwaarden gedeeld en is dit een aandachtspunt.	Nee
039	8	3. Stuur op minder afhankelijkheid van het zoete water uit het IJsselmeergebied Zoals ook het NWP beschrijf (zie pag. 256) heeft het IJsselmeergebied een cruciale rol in de zoetwatervoorziening. De zoetwatervoorraad staat onder druk. Verbind daar consequenties aan en zet in op hoogwaardig gebruik van het zoete water; drinkwater en natuur gaan voor. Stel dit veilig voor toekomstige generaties. Het terugdringen van het watergebruik en het vasthouden van water heeft gevolgen voor functies en zijn derhalve politieke keuzes. Het vraagt om keuzes die in de lijn "functie volgt peil" uitgewerkt moeten worden. Veel zoet IJsselmeerwater wordt gebruikt om verzilting tegen te gaan en te nutriëntenrijk en met bestrijdingsmiddelen verontreinigd water, af te voeren. Kanalen en watergangen worden in landbouwregio's periodiek doorgespoeld met zoet water uit het IJsselmeer. De Utrechtse Vecht bijvoorbeeld stroomt de verkeerde (niet natuurlijke) kant op om middels water uit het Markermeer aan de zoetwatervraag van o.a. de Horstermeerpolder te voldoen. Door bodemdaling en zeespiegelstijging zal de mate van verzilting in de toekomst alleen maar toenemen. Daarmee is het doorspoelen met IJsselmeerwater ten faveure van de landbouw, eindig. Voor het doorspoelen van de regionale watersystemen moeten alternatieven worden gevonden. Denk aan het realiseren door agrariërs op eigen grond van zoetwatervoorzieningen, aanpassing van de huidige landbouw met zilte teelten en minder verontreinigende productiemethoden. Dat gaat niet van vandaag op morgen en vraagt om een transitiestrategie en rijksregie (zie vorige punt). Dit zijn zaken die in het NWP een plek moeten krijgen en waarop gestuurd moet gaan worden. De afhankelijkheid van vele waterschapsgebieden van de strategische zoetwatervoorraad in het IJsselmeergebied, moet verminderen. Het is nodig dat waterschappen sterker gaan sturen op het vasthouden van zoet water in hun eigen regio en het verlagen van de watervraag. Ieder waterschap zal, binnen landelijke kaders, zo mogelijk samen met aangrenzende waterschappen, een strategie moeten opstellen voor het eigen beheergebied om duurzaam en efficiënt om te gaan met zoetwater.	In het NWP is de nieuwe voorkeursvolgorde regionaal waterbeheer opgenomen: aanpassen landgebruik aan waterbeschikbaarheid, zuinig zijn, beter vasthouden, slimmer verdelen, schade accepteren. Daarmee zetten we de gevraagde veranderingen in gang. In het Deltaplan Zoetwater is dit vertaald in concrete uitvoeringsmaatregelen in heel Nederland, ook rond het IJsselmeer	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	9	4. Herijk waterverdeling tussen de grote rivieren en het Amsterdam-Rijnkanaal Een versterkte inzet op met name de Klimaatbestendige Wateraanvoer (KWA) kan de zoetwateraanvoer naar Zuid-Holland verzekeren. Daarmee verdwijnt de noodzaak om het Benedenrivierengebied ten koste van veel Rijnwater zoet te spoelen. In principe komt daarmee via de IJssel, meer zoet water beschikbaar voor het IJsselmeergebied, en eventueel via het Amsterdam-Rijnkanaal. Nader onderzoek naar onder andere de waterveiligheidsaspecten van een aangepaste waterverdeling over de Rijntakken is gewenst.	Deze aspecten worden meegenomen in de uitwerking van de Klimaatbestendige Zoetwatervoorziening Hoofdwatersysteem.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	10	5. Extra maatregelen nodig om de Natura 2000-doelen te halen Alle wateren in het IJsselmeergebied zijn aangewezen als Natura 2000-gebied en behoren tot het Natuurnetwerk Nederland (NNN), zo constateert het NWP terecht. Dat betekent dat dit gebied tot onze topnatuur behoort en ook als zodanig dient te worden behandeld en ontwikkeld. Het behoud en herstel van deze topnatuur is een van de negentien nationale belangen zoals omschreven in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). a) Actualisatie beheerplannen noodzakelijk Het NWP verwijst voor het bereiken van de doelen van Natura 2000 in het IJsselmeergebied naar de diverse beheerplannen. Wij maken ons zorgen over het behalen van de doelen van Natura 2000. De beheerplannen zijn verouderd (opgesteld in de jaren 2006 – 2010) en mede door de stikstofproblematiek pas vastgesteld in 2017. De maatregelen in die beheerplannen gaan in het algemeen niet verder dan het voorkomen van verdere achteruitgang. De achteruitgang van een aantal vogelsoorten, zoals bijvoorbeeld de zwarte stern en visdief is helaas niet meer te voorkomen. Tijdens de looptijd van dit NWP zullen de beheerplannen moeten worden herzien. Uit het NWP en de bijbehorende stroomgebiedsplannen heeft Water Natuurlijk niet de overtuiging gekregen dat de voorgestelde maatregelen voldoende zekerheid bieden voor het behalen van de KRW-doelstellingen. Het is geenszins zeker dat de vereiste chemische en biologische kwaliteit van de wateren in het IJsselmeergebied zal worden gehaald in deze laatste KRW-periode. Die vereiste kwaliteit is eveneens onmisbaar voor het halen van de Natura 2000-doelen. Het halen van de Natura 2000-doelen kan alleen verzekerd worden als er extra maatregelen worden genomen. Water Natuurlijk pleit ervoor dat de middelen die worden vrijgemaakt voor de landbouw in verband met het terugdringen van de CO2 ook worden ingezet voor het herstel van de natuur in het IJsselmeergebied. b) Naar een natuurlijker peilbeheer Een natuurlijker peilbeheer waarbij in de loop van het winterseizoen het peil toeneemt en in de loop van de zomer weer afneemt, is voor de natuur onmisbaar. Alleen met een natuurlijker peilbeheer, gecombineerd met andere maatregelen ter bevordering van het natuurherstel, kan de natuur zich op de lange termijn voldoende herstellen. Daarbij zal onderzocht moeten worden wat een natuurlijker waterpeil betekent voor de waterveiligheid en de zoetwatervoorraad op cruciale momenten, zoals in tijden van droogte en zoetwatertekorten. c) Leg ondiepten en natuurlijke oevers aan voor de ecologische doorontwikkeling van het zoete meren-ecosysteem De grootste ecologische winst is te behalen met natuurlijke oevers langs de randen en ondiepten. Daarmee kan het systeem ook enigszins vergroot worden. Eenvoudig te benutten locaties liggen er langs de Noord-Hollandse IJsselmeer- en Markermeerkust met hun aanzienlijk areaal buitengedijkte vooroevers. Ook langs de Flevolandse kust en Friese kust liggen er kansen. Wij pleiten ervoor deze actie in het verlengde van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) in samenspraak op te pakken met provincies en grondeigenaren (vooral natuurbeschermingsorganisaties). d) Onderzoek de mogelijkheden om de Houtribdijk (gedeeltelijk) open te maken Water Natuurlijk wenst onderzoek naar herstel van de verbinding tussen het zuidelijke en noordelijke deel van het IJsselmeergebied voor een structureel betere ecologische ontwikkeling. e) Onderzoek de oorzaken van de toename van waterplanten	De N2000-systematiek vraagt om hernieuwde vaststelling van beheerplannen elke zes jaar. Daarbij past een tussentijdse evaluatie van het bereiken van natuurdoelen. Het besef is er dat deze doelen onder druk staan, daarom worden de tweede-generatie beheerplannen geëvalueerd. De maatregelen moeten efficiënt, haalbaar en betaalbaar zijn. De ecosystemen van het IJsselmeergebied zijn daarnaast complex. Dat moet de basis van de nieuwe beheerplannen worden, inclusief onderbouwing van de nieuwe maatregelen. Hetzelfde geldt voor de KRW-doelen, waarin de afgelopen jaren verbeteringen zijn bereikt. Het vrijmaken van middelen voor de landbouw om de CO2-uitstoot te verminderen, valt niet onder de werking van het NWP. Het rijk werkt aan het realiseren van een natuurlijker watersysteem, middels de PAGW, en het realiseren van ondieptes, met KRW, langs de randen van de grote wateren van het IJsselmeergebied. Voor het natuurlijke peilbeheer verwijzen we naar de beantwoording van deelzienswijze 039-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	10 vervolg	De laatste jaren geef een voorspoedige ontwikkeling te zien van waterplanten met name in de Randmeren. Deze onderwatervegetatie biedt een kraamkamer voor jonge vissen en bevordert het neerslaan van slib uit het water. Voor verschillende functies, vooral de recreatievaart, is deze toename van het aantal waterplanten echter een probleem. De neiging bestaat om tot een overhaast maai- en baggerbeheer over te gaan, zonder gedegen kennis van de ecologische achtergronden. Te veel maaien en baggeren kan de natuurlijke successie ook verstoren. Wellicht betref het hier immers slechts een tijdelijke situatie, passend in een natuurlijke successie en aanpassing van de natuur aan de nieuwe situatie, ontstaan na afsluiting van de verschillende compartimenten. Mogelijk biedt een natuurlijke successie na enige tijd vanzelf een situatie waarmee de recreatievaart uit te voeten kan. Nader ecologisch onderzoek is gewenst naar de best passende maatregelen. f) Maak vaart met het aanleggen van voldoende zoet-zout overgangen Voor de visstand zijn de afsluitingen van het IJsselmeer en de compartimentering funest. De natuurlijke overgangen tussen zoet en zout zijn verdwenen, waardoor trekvissen hun paaigebieden niet meer kunnen bereiken. Daarnaast is de overbevissing in het IJsselmeergebied desastreus voor de visstand. Binnen het uitgangspunt van het strategisch zoetwaterbekken liggen verschillende kansen om een gezonde visstand in het IJsselmeergebied te bevorderen en de vistrek naar het (verre) achterland, via de IJssel te stimuleren. Zie bijvoorbeeld de vismigratierivier. Onderzoek de opties om zoet-zout overgangen te realiseren.		
039	11	6. Scherp de regels uit het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) en het Besluit kwaliteit leefomgeving (BkI) aan. Onze oproep is om landaanwinning en bouwactiviteiten anders dan voor de waterstaatkundige functies niet meer te faciliteren. De aanleg van eilanden in het IJsselmeergebied maar ook uitbreiding van het stedelijk gebied of industriële functies gaan ten koste gaat van de bergingscapaciteit en natuurwaarden. Bovendien zijn dit ontwikkelingen die vrijwel altijd de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van het gebied aantasten. Wij zijn minder geporteerd voor de aanleg van eilanden voor de natuur. Zij verkleinen de zoetwatervoorraad en leiden tot bos- en struweelvorming zoals blijkt uit de ontwikkeling van reeds aangelegde eilanden zoals de Kreupel. Door het onnatuurlijke peilbeleid in het IJsselmeergebied, de harde oeverranden, de dammen en inpolderingen gecombineerd met de compartimentering en het daardoor ontbreken van natuurlijkere overgangen tussen land en water is de staat van instandhouding van de natuurwaarden onvoldoende. De nog aanwezige min of meer natuurlijke overgangen, zoals bijvoorbeeld bij Enkhuizen en Hindeloopen, worden bedreigd door de ontwikkeling van complexen van recreatiewoningen. Wij verwachten dat in het NWP een spoedig verbod op dergelijke ontwikkelingen zal worden aangekondigd. De huidige randvoorwaarden, zoals die nu voorkomen in Barro en (vanaf de inwerkingtreding van de Omgevingswet in BkI), zijn onvoldoende om de belangen van de berging van zoetwater en landschap en cultuurhistorie te waarborgen.	De regels voor de ruimtelijke ordening (Barro) en kwaliteit van de leefomgeving (BkI) beperken de mogelijkheden voor ruimtelijke ontwikkelingen. Het bevat regels die de beleidsruimte van andere overheden ten aanzien van de inhoud van ruimtelijke plannen inperken, daar waar nationale belangen dat noodzakelijk maken. Aanscherping van de regels is geen onderdeel van het NWP. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 040-18.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	12	7. IJsselmeergebied is geen locatie voor nieuwe wind- en zonne-energie Water Natuurlijk vreest dat vanuit het perspectief van de energietransitie te snel naar het IJsselmeergebied wordt gekeken vanuit het gedachtegoed: er wonen geen of weinig mensen, lage aansluitkosten, eenvoudige vergunningverlening door RWS zelf. De druk om bijvoorbeeld zonneparken te realiseren is groot. De aanleg van zonneparken op het water lijkt in verband met de mogelijke ijsgang niet mogelijk. Een eventuele aanleg op eilanden of in de vorm van atollen (een dijkring met daarbinnen zonnecellen) zal ten koste gaan van het bergend vermogen van het gebied en is daarmee ongewenst. De gevolgen voor de natuur van zonneparken (al dan niet met de aanleg van eilanden) zijn nog niet bekend. Beter is het om echt werk te maken van zonne-energie op gebouwen. Dat komt ook tegemoet aan de voorkeur voor de combinatie van functies. Voor de uitvoering van de structuurvisie Wind op Land (WoL) is door de aanleg van verschillende windparken, waarvan de parken in of nabij de Noordoostpolder, in de Wieringermeer, in het IJsselmeer (windpark Fryslân) en in of nabij Flevoland (windpark Blauw) de belangrijkste en grootste zijn, al een grote aanslag gedaan op het landschap en de natuur van het IJsselmeergebied. Voor stedelijk gebied nabij wateren van het IJsselmeergebied zoals Amsterdam, Almere, Hoorn kan aquathermie een optie zijn. Aquathermie kan bovendien bijdragen aan het temperen van watertemperatuurstijgingen in hete zomers. Wij vragen om een gedegen onderzoek naar de ecologische effecten en mogelijke baten van aquathermie bij gebruik van IJsselmeerwater. Welke effecten heeft deze toepassing op de langere termijn op de natuur?	In het Klimaatakkoord is afgesproken dat de rijksoverheid een bijdrage wil leveren aan de verduurzaming en waar mogelijk areaal beschikbaar stelt voor duurzame energieopwekking. In het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050 is in het Bestuurlijk Platform IJsselmeergebied (BPIJ) afgesproken te streven naar zorgvuldigheid (zoals starten met representatieve pilots) voor duurzame energieopwekking in het IJsselmeergebied. Er wordt momenteel al gekeken naar de mogelijkheden van gebruik van de Rijkswateren voor aquathermie. Onder randvoorwaarden en onder zorgvuldige afweging is dit op bijna alle plekken mogelijk.	Nee
039	13	8. Terughoudend beleid voor zandwinning In de NOVI zijn alle negentien nationale belangen en opgaven in de fysieke leefomgeving geïdentificeerd en beschreven. Zandwinning in de Noordzee voor de kustverdediging (behoud van de kustlijn) wordt als nationaal belang aangeduid. Zandwinning elders in Nederland of met andere doelen is in het NOVI niet aangemerkt als nationaal belang. Ook in deel A van het NWP, het nationale waterbeleid, komt zandwinning alleen voor in relatie met de kustverdediging. Het bevreemdt dan ook ten zeerste dat in deel B, Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat, staat vermeld, dat zandwinning in het IJsselmeergebied voor de bouw een nationaal belang zou zijn. Combinatie van functies is een Rijksprioriteit (zie bijvoorbeeld NOVI, pagina 16), vandaar dat zandwinning in het IJsselmeergebied veelal gecombineerd is en wordt met aanleg, verbreding of verdieping van vaargeulen of voor natuurontwikkeling. Eventuele restproducten, zoals slib, worden dan ook gebruikt voor natuurontwikkelingsprojecten. Zandwinning als enkelvoudige functie in het IJsselmeergebied is vaak nadelig voor de natuur door de diepe putten die daardoor ontstaan. Bovendien houden diepe putten het risico in zich, dat de saliniteit van het oppervlaktewater toeneemt als gevolg van het zoute grondwater onder de meren. In het kader van de circulaire economie zal de vraag naar (ophoog-, bouw- en metsel-)zand afnemen, zodat het winnen van zand als enkelvoudige functie ook niet noodzakelijk is. Zandwinning zonder de combinatie van verwerking in het gebied is slecht voor de natuurontwikkeling. We vragen een consistent beleid dat enkelvoudig functiegebruik verbiedt.	In hoofdstuk 22 van het ontwerp NWP is voor het IJsselmeergebied in de paragraaf over zandwinning opgenomen dat deze winning gebeurt op basis van het multifunctionaliteitscriterium. Dit zal ook worden opgenomen in hoofdstuk 16 van het NWP. Daarbij is duurzame winning van (bouw)grondstoffen onderdeel van NOVI nationaal belang 13. ‘Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie’. Momenteel wordt er binnen het ministerie gewerkt aan een plan van aanpak voor een zandwinstrategie voor het IJsselmeergebied. De ontwikkeling van deze strategie start in 2022 en de genoemde aspecten worden hierin meegenomen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
039	14	Basiswaarde Solidariteit IJsselmeergebied is een nationale strategische zoetwatervoorraad. Nationaal te gebruiken als appeltje voor de dorst. Ieder waterschap en drinkwatermaatschappij heeft recht op de zoetwatervoorraad. Voor het gebruik wordt zo hoog mogelijk ingezet en veiliggesteld voor toekomstige generaties: drinkwater en natuur gaan voor. Voor het doorspoelen van de watersystemen en landbouwkundig gebruik moeten alternatieven worden gevonden dan wel ontwikkeld. Ieder waterschap kan aanspraak op de zoetvoorraad maken mits er voldoende hydrologische herstelmaatregelen zijn getroffen in het eigen beheergebied om duurzaam en efficiënt om te gaan met zoetwater.	Uw definitie van de basiswaarde solidariteit wordt ter kennisgeving aangenomen en sluit aan bij het principe van het Deltaprogramma met de regel 'vasthouden, bergen, afvoeren'. Daarnaast is het terugdringen van de vraag naar drinkwater ook een doel van het Deltaprogramma.	Nee
039	15	Basiswaarde Flexibiliteit Het waterbeheersysteem in Nederland kent nauwelijks nog flexibiliteit. Grond- en oppervlaktewater mogen zich bewegen tussen strikte marges. Zelfs voor het IJsselmeergebied als groot open water geldt een strikte bandbreedte. Waterbeheer als een nauwkeurig afgestemde lopende-band-machine. Een kleine peilafwijking van het normaal naar boven (hevige neerslag) of naar beneden (droogte), en het hydrologische systeem is van slag met als uiteindelijk gevolg grote economische en maatschappelijke schade. Als gevolg van de klimaatsverandering zullen langere perioden met droogte worden afgewisseld met kortstondige clusterbuien met (zeer) veel neerslag. Het huidige watersysteem is niet flexibel genoeg om deze variatie op te vangen. Een toekomstbestendig watersysteem vraagt overal om meer ruimte voor water, zowel voor strategische voorraden in grote bekkens als in "regenton"-polders in de haarvaten van het systeem.	Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 039-1.	Nee
039	16	Basiswaarde duurzaamheid Het IJsselmeergebied is relatief jong, kwetsbaar en nog steeds in ontwikkeling. Veranderingen in inrichting, gebruik en beheer hebben daarom nog grote invloed op het systeem. De huidige rol /positie van het IJsselmeergebied in het watermanagement leidt tot nivellering van waterkwaliteit. De huidige waterbeweging is heen en weer: van polders en boezems naar IJsselmeer/Markermeer en terug in plaats van op en neer (hoog in de winter; laag in de zomer). Hiermee is de diversiteit is weg. De waterstromen vermengen met elkaar: zoet-zout, voedselarm - voedselrijk, goede – slechte kwaliteit enzovoorts. Alles wordt dezelfde soep. Door water vast te houden in de haarvaten van het systeem neemt de diversiteit toe en hoeft minder water van elders ingelaten te worden. De waterschappen worden onafhankelijker van het IJsselmeergebied; het IJsselmeergebied kan beter zijn strategische rol in het waterbeheer vervullen.	Uw definitie van de basiswaarde duurzaamheid wordt ter kennisgeving aangenomen. De afstemming van functies past in het Deltaprogramma. Ook wordt geïnvesteerd in diversiteit van de natuurwaarden binnen de programma's PAGW, KRW en N2000. Door de versterking van natuurwaarden wordt ook bijgedragen aan de basiswaarde duurzaamheid. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 039-1.	Nee
039	17	Basiswaarde Ecologie en landschap De landschappelijke kwaliteit is aan te duiden met schaal, weidsheid en open horizon. De grote watervlakte maakt verre zichten mogelijk en geef een beleving van leegte (schaars in Nederland). Een bijzonder aspect van de beleving van het IJmeer/Markermeer/IJsselmeer is dat ervan zuid naar noord sprake is van een opeenvolging van steeds groter wordende ruimtematen. Op plekken in IJsselmeer en Markermeer voeren rust en duisternis de boventoon. Nieuwe ontwikkelingen in het gebied worden zorgvuldig ingepast om deze kwaliteiten op lange termijn te behouden en te versterken. Er is veel ruimte (maar ook beperkingen) voor waterrecreatie.	Uw definitie van de basiswaarde Ecologie en Landschap wordt ter kennisgeving aangenomen. Een landschap van wereldklasse is één van de ambities van de Agenda IJsselmeergebied 2050.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
040	1	IJsselmeergebied: onnatuurlijk watersysteem Het IJsselmeer is een onnatuurlijk systeem als gevolg van de aanleg van de Afsluitdijk, de inpolderingen en het peilbeleid. Dit brengt veel ecologische problemen met zich mee. Het zoete merengebied is niet alleen onnatuurlijk ontstaan maar is nu nog steeds een onnatuurlijk systeem. De natuurlijke overgangen tussen zoet en zout zijn verdwenen. Het peilbeleid van de zoete meren is tegennatuurlijk, met lage en hoge peilen juist op de verkeerde momenten in de loop van het jaar. Mede daardoor en door de harde oevers vanwege de vele dijken als gevolg van de inpolderingen zijn er te weinig ondiepe oevers met natuurlijke overgangen tussen land en water. Riet wil niet groeien, mede door dit onnatuurlijke peil. Deze negatieve effecten zijn nog eens versterkt door de compartimentering (Markermeer, IJsselmeer, randmeren). Voor de visstand zijn de afsluitingen waardoor trekvissen hun paaigebieden niet meer kunnen bereiken en de overbevissing desastreus.	Het IJsselmeergebied is een kwetsbaar watersysteem als gevolg van het onnatuurlijk peilbeheer ten behoeve van waterveiligheid en de zoetwatervoorziening. De diversiteit van de natuur wordt vergroot via flexibilisering van het peilbeheer (zie antwoord op deelzienswijze 039-1). Met de Programmatische Aanpak Grote Wateren wordt gewerkt aan het creëren van een ecologisch robuust en veerkrachtig watersysteem.	Nee
040	2	De natuur in het IJsselmeergebied bevindt zich grosso modo in een slechte staat van instandhouding. Vooral het Markermeer heeft last van een slechte waterkwaliteit, vertroebeling en een overmaat aan waterplanten, alhoewel een deel van het water in het Markermeer uit het IJsselmeer komt. Maar ook de natuur in de overige delen, IJsselmeer en randmeren, is er niet goed aan toe.	In het kader van de eerste en tweede tranche KRW-maatregelen is de waterkwaliteit in de afgelopen 20 jaar verbeterd, maar nog niet op orde. Voor de KRW derde tranche (tot en met 2027) wordt doorgegaan op de ingeslagen weg en wordt voor de langere termijn bijgestuurd op de KRW-doelen. RWS start komend jaar een ecologische evaluatie voor de doelen in de Natura 2000 gebieden in de rijkswateren, als voorbereiding op de tweede generatie beheerplannen Natura 2000 waar RWS het voortouw in neemt.	Nee
040	3	Alle meren in het IJsselmeergebied zijn Natura 2000-gebieden. De Natura 2000-doelen voor dit hele gebied zijn gebaseerd op het zoete watersysteem. Die doelen zijn opgesteld op basis van de situatie van het einde van de vorige eeuw. Die situatie was zeker al niet ideaal. Desondanks worden veel doelen niet gehaald en zullen – ondanks maatregelen, waarover later meer – niet gehaald (kunnen) worden.	De natuurwaarden in het IJsselmeergebied staan inderdaad al langere tijd onder druk; dat is de reden geweest dat de beheerplannen Natura 2000 zijn opgesteld, om de natuurdoelen te halen.	Nee
040	4	Een groot deel van Nederland is sterk afhankelijk van het zoete water van het IJsselmeergebied: voor drinkwater (Noord-Holland) en voor de zoetwatervoorziening van de waterschappen. Die afhankelijkheid neemt door klimaatverandering verder toe. Bij toenemende kans op lange droge periodes dreigt er vaker een tekort. In de afgelopen droge jaren is gebleken, dat die voorraad niet altijd toereikend is, ook omdat juist in die droge periodes de aanvoer van zoet water door de IJssel laag is (terwijl natuurlijk de verdamping dan ook groot is). In de toekomst zal dat verergeren, omdat de Rijn door het verdwijnen van de gletsjers in de Alpen nog meer een regenrivier zal worden.	De droogteproblematiek wordt opgepakt in het Deltaprogramma (zie H5). In het Kennisprogramma Zeespiegelstijging wordt kennis opgedaan over toekomstscenario's omtrent klimaatverandering en de effecten daarvan op de Nederlandse wateren (zie H4).	Nee
040	5	Oplossingen voor de bovengenoemde problemen stuiten op bezwaren. De zoetwatervoorraad zou vergroot kunnen worden door verhoging van het peil, maar dat heeft nadelige effecten op de (oever)natuur. Eilanden ten behoeve van natuurontwikkeling verminderen de voorraad. Vergroting van de afvoer van de IJssel ten koste van de Waal en de Rijn levert problemen op bij Kampen en Zwolle bij hoogwater en vermindert de verziltingsbestrijding via de Nieuwe Waterweg. Het IJsselmeergebied zit klem.	Het wordt onderschreven dat de droogteproblematiek inderdaad complex is.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
040	6	Voor herstel van de natuur en de slibproblemen van het Markermeer zijn en worden wel maatregelen genomen. Zoals de Marker Wadden (combinatie van slibopvang en natuur) en de projecten van de PAGW (Programmatische aanpak grote wateren), zoals de Wieringerhoek, Friese IJsselmeerkust, Oostvaardersoevers en de Noord-Hollandse kust van het Markermeer. Aanleg van ondiepe oevers zou daarin de voorkeur moeten hebben boven eilanden En niet te vergeten de bevordering van de vismigratie door het verbeterde spuiregiem op de Afsluitdijk en de vismigratierivier. Ideeën voor een open Houtribdijk, waardoor de compartimentering vermindert, maken tot nu toe weinig kans.	De keuze tussen verschillende type maatregelen wordt binnen de PAGW projecten onderzocht en afgewogen. De Houtribdijk is belangrijk in het waarborgen van de waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Zie ook beantwoording deelzienswijze 040-1.	Nee
040	7	Het open landschap van het IJsselmeergebied met de historische kusten van de voormalige Zuiderzee en de kusten van het nieuwe land zijn als beschermingswaardig opgenomen in het rijksbeleid, maar in de praktijk zijn er volop aantastingen van dat open landschap door bijvoorbeeld bouwprojecten, windparken en andere industriële ontwikkelingen. Zowel de zoetwaterfunctie, de natuur als het landschap van het IJsselmeergebied staan voortdurend onder druk. Door plannen voor windparken, zonneparken (op eilanden vanwege de mogelijke ijsgang), goedbedoelde plannen voor eilanden ten behoeve van de natuur, zandwinning (al dan niet met industrie-eilanden), parken met zomerhuisjes en uitbreiding van het stedelijk gebied (Almere, Amsterdam, Lelystad).	Deze opgaven worden opgepakt in het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050. Het Rijk en regionale overheden werken daarin samen met het bedrijfsleven, kennisinstanties en maatschappelijke organisaties aan ruimtelijke opgaven (zoals ook cultuurhistorie, duurzame energie en verstedelijking) vanuit een integrale blik om in het gebied meer synergie te creëren.	Nee
040	8	Tot zo ver de algemene bevindingen over het IJsselmeergebied. Daaruit volgt, dat het noodzakelijk is om het beleid ten aanzien van dit gebied te wijzigen om de geschetste problemen zoveel mogelijk op te lossen. Vanwege de belangrijke functie van het gebied voor het Nederlandse watersysteem als geheel ligt het voor de hand om dit beleid op hoofdlijnen te schetsen in het kader van het NWP.	Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee
040	9	Ecologie en waterkwaliteit Alle wateren in het IJsselmeergebied zijn aangewezen als Natura 2000-gebied en behoren tot het Natuurnetwerk Nederland (NNN) constateert het NWP terecht. Dat betekent dat dit gebied tot onze topnatuur behoort en ook als zodanig dient te worden behandeld. Het behoud en herstel van deze topnatuur behoort ook tot een van de negentien nationale belangen, zoals omschreven in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI)1. Door het onnatuurlijke peilbeleid in het IJsselmeergebied, de harde randen door de dammen en inpolderingen gecombineerd met de compartimentering en het daardoor ontbreken van natuurlijkere overgangen tussen land en water is de staat van instandhouding van de natuurwaarden niet goed. De nog aanwezige min of meer natuurlijke overgangen, zoals bijvoorbeeld bij Enkhuizen en Hindeloopen, worden bedreigd door de ontwikkeling van huisjesparken. Hiervoor is al aangegeven, dat een natuurlijker peilbeleid, waarbij in de loop van het winterseizoen het peil toeneemt en in de loop van de zomer weer afneemt voor de natuur onmisbaar is. Beter vasthouden van het eigen water door de waterschappen is noodzakelijk en zo ontstaat er meer ruimte voor een natuurlijker peilbeheer in het IJsselmeergebied met positieve gevolgen voor zowel de natuur in het IJsselmeergebied als in de gebieden beheerd door de waterschappen.	Het peil in het IJsselmeergebied wordt beheerd via het Peilbesluit 2018. Dit is randvoorwaardelijk voor alle andere activiteiten. Met inrichtingsmaatregelen voor natuur kunnen, ook binnen het peilbesluit, natuurwaarden effectief worden ontwikkeld. Het vasthouden van water door waterschappen is onderdeel van het Deltaprogramma.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
040	10	De projecten van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) om meer ondiepe zones te realiseren zijn goede ontwikkelingen. Daarbij moet voorkomen worden, dat deze projecten leiden tot nieuwe aanslagen op de bergingscapaciteit door de aanleg van nieuwe eilanden. Beter is het om ondiepe oeverzones te creëren waardoor de harde overgangen van water naar land worden verzacht en dit te combineren met achteroevers.	Het wordt onderkend dat de aanleg van eilanden niet per definitie gunstige effecten heeft op de bergingscapaciteit en landschappelijke kwaliteit. In de planvoorbereiding van PAGW-projecten in het IJsselmeergebied is behoud van de buffercapaciteit voor zoetwatervoorziening ook één van de aandachtspunten. Tegelijkertijd gaat het IJsselmeergebied niet 'op slot' voor het maatschappelijk gebruik (incl. natuurmaatregelen). Dit gebruik volgt het vergunningenspoor. Overigens zijn in het Barro uitbreidingen gelimiteerd, dus verdere uitbreidingen door bijvoorbeeld het realiseren van eilanden moeten dan gecompenseerd worden voor waterberging. Het verder aanscherpen van de regels voor beperking van ruimtelijke ontwikkeling zal daarom geen onderdeel zijn van het NWP.	Nee
040	11	De visstand in het IJsselmeergebied is slecht. Verbeteringen zijn dringend noodzakelijk. Niet alleen door het beperken van de visserij maar ook door het verbeteren van de leefsituatie voor vissen. Een verbeterd peilbeleid en de aanleg van ondiepe zones kunnen aan die verbetering bijdragen. Maar ook verbeteringen van de vismigratie, zoals door de vismigratierivier en het spuiregiem bij de Afsluitdijk. De IJsselmeervereniging dringt ook aan op verbeteringen voor de vismigratie tussen het IJsselmeer, Markermeer en de Randmeren en tussen deze meren en het verdere achterland, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van achteroevers.	Het verbeteren van de vismigratie wordt opgepakt met de realisatie van onder andere de vismigratierivier bij Kornwerderzand en binnen programma's zoals Stroomgebiedbeheerplannen (KRW) en Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW).	Nee
040	12	In het NWP is voor het bereiken van de doelen van Natura 2000 in het IJsselmeergebied verwezen naar de beheerplannen voor deze gebieden. Niet alle doelen voor Natura 2000 zijn haalbaar als de hiervoor geschetste maatregelen geen doorgang zullen vinden. De beheerplannen zijn verouderd (opgesteld in de jaren 2006 – 2010) en mede door de stikstofproblematiek pas vastgesteld in 2017. De maatregelen in die beheerplannen gaan in het algemeen niet verder dan het voorkomen van verdere achteruitgang. Desondanks is die achteruitgang ten aanzien van een aantal vogelsoorten, zoals bijvoorbeeld de zwarte stern en visdief niet voorkomen. Tijdens de looptijd van dit NWP zullen de beheerplannen moeten worden herzien. Het halen van de Natura 2000-doelen kan dan alleen verzekerd worden als de hiervoor genoemde maatregelen ook worden genomen. Uit het NWP en de bijbehorende stroomgebiedsplannen heeft De IJsselmeervereniging niet de overtuiging gekregen dat de daarin voorgestelde maatregelen voldoende zekerheid bieden dat de goede chemische en biologische kwaliteit van de wateren in het IJsselmeergebied ook zal worden gehaald in deze laatste KRW-periode. Die goede kwaliteit is eveneens onmisbaar voor het halen van de Natura 2000-doelen. Aanvullende maatregelen zijn noodzakelijk.	De beheerplannen zoals die zijn vastgesteld in 2018 zijn vigerend en niet verouderd. Dat de onderliggende documenten ouder zijn, is inherent aan het beheerplanproces. De eerste generatie beheerplannen hebben inderdaad als uitgangspunt achteruitgang te voorkomen, de volgende generaties beheerplannen zullen zijn gericht op versterking van natuurwaarden. De maatregelen, zoals genoemd in de eerste beheerplannen voor het IJsselmeergebied (herstel Hoeckelingsdam en Ierst, rietlanden Zwarte Meer, etc.) worden geïmplementeerd.	Nee
040	13	Watersysteem en zoetwatervoorraad Na de afsluiting is het IJsselmeergebied steeds meer benut als onmisbare zoetwatervoorraad. Terugkeer naar een systeem met een natuurlijke overgang tussen zoet en zout is daardoor jammer genoeg onhaalbaar geworden. Alleen beperkte ingrepen zijn nog mogelijk die zorgen voor plaatselijke overgangen tussen zoet en zout, zoals de vismigratierivier. Door klimaatverandering staat het behoud van de zoetwatervoorraad onder druk.	Gezien het belang van de zoetwaterfunctie is terugkeer naar een systeem met een natuurlijke overgang van zoet naar zout niet wenselijk.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
040	14	De IJsselmeervereniging mist (onderzoek naar) een natuurlijker peilbeheer in het gebied gecombineerd met een gematigde zout-zoet overgang: het noordelijk deel iets zouter en het zuidelijk deel zoeter. Alleen met een natuurlijker peilbeheer, gecombineerd met andere maatregelen ter bevordering van het natuurherstel, behoort voldoende herstel van de natuur op lange termijn tot de mogelijkheden. Zonder dat natuurlijker peilbeheer blijven de overige maatregelen (waarover later meer) 'rommelen in de marge'. Daarbij zal onderzocht moeten worden wat een natuurlijker waterpeil betekent voor de waterveiligheid en de zoetwatervoorraad op cruciale momenten, zoals in tijden van droogte en zoetwatertekorten.	De watervoorraad van het IJsselmeergebied en het flexibel peilbesluit spelen een cruciale rol in de landelijke zoetwatervoorziening. Uitgangpunt met betrekking tot het peilbeheer is dat verzilting in het IJsselmeergebied niet mag toenemen vanuit de wettelijke functie van de regionale (drink)watervoorziening. Met betrekking tot natuurherstel en peilbeheer, zie ook de beantwoording op deelzienswijze 039-1 en deelzienswijze 040-1.	Nee
040	15	Ook mist De IJsselmeervereniging (onderzoek naar) herstel van de verbinding tussen het zuidelijke en noordelijke deel van het IJsselmeergebied. Wat zou dit betekenen voor het watersysteem en de waterveiligheid, wat zijn eventuele nadelen, hoe zijn die nadelen te mitigeren en wat betekent dit voor het ecologisch systeem van het gebied? Anders gezegd: wat zijn de mogelijkheden om de Houtribdijk (gedeeltelijk) open te maken. Een open Houtribdijk heeft grote voordelen voor de natuur en voor het natuurlijker maken van het watersysteem van het Markermeer.	De Houtribdijk is belangrijk in het waarborgen van de waterveiligheid en zoetwater-voorziening, waardoor het (gedeeltelijk) opengooien niet mogelijk of wenselijk is. Zie ook de beantwoording op deelzienswijze 040-1.	Nee
040	16	Zoals hiervoor en in het NWP al is aangegeven, dreigen de zoetwatertekorten in periodes van droogte toe te nemen. Dit is de afgelopen jaren ook gebleken. Veel zoetwater uit het IJsselmeergebied wordt gebruikt door de omringende waterschappen. Door het beter vasthouden van (regen)water kunnen die waterschappen de behoefte aan IJsselmeerwater drastisch beperken. De IJsselmeervereniging mist daarom in het NWP een duidelijke uitspraak en een duidelijk doel voor de beperking van het zoetwatergebruik door de waterschappen, zodat de afhankelijkheid van het IJsselmeerwater vermindert. Door het gebruik van zoetwater door de waterschappen te beperken kan – ondanks de afnemende aanvoer door de IJssel in droge periodes – het zoete water beschikbaar blijven voor functies met meer prioriteit zoals drinkwater en het bestrijden van de verzilting van het IJsselmeer.	Het beschikbare water effectief en zuinig gebruiken is een van de nationale beleidsdoe-len voor zoetwater (zie H5). Binnen het Deltaprogramma wordt gewerkt aan het beperken van de zoetwatervraag. In dit programma werken verschillende overheden de verdringingsreeks in crisis- en droogtesituaties uit op regionaal niveau. In het NWP (H22) is benoemd dat het benutten van de beleidsruimte om het winterpeil op te zetten in samenhang gebeurt met onder andere waterbesparing.	Nee
040	17	Daarbij merken we nog op, dat door vernatting van gebieden, zoals de veenweiden. de zoetwaterbehoefte niet hoeft toe te nemen Die vernatting leidt immers tot beter vasthouden van zoet water dat langs natuurlijke weg (regen, kwel) kan worden vastgehouden in die gebieden.	Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee
040	18	Hiervoor is al opgemerkt, dat de aanleg van eilanden in het IJsselmeergebied maar ook uitbreiding van het stedelijk gebied of industriële functies ten koste gaat van de bergingscapaciteit. Bovendien zijn dit ontwikkelingen die vrijwel altijd nadelig zijn voor de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van het gebied. Op grond daarvan was te verwachten dat het NWP een beperking van dergelijke ontwikkelingen zou bevatten. De beperkingen, zoals die nu voorkomen in het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) en in het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl, die geldt vanaf de invoering van de Omgevingswet) zijn onvoldoende om de belangen van de berging van zoetwater en landschap en cultuurhistorie te waarborgen. De IJsselmeervereniging stelt dan ook voor om deze regels aan te scherpen, zodat landaanwinning en bouwacti-viteiten anders dan voor de waterstaatkundige functies niet meer mogelijk zijn en voor natuurontwikkeling alleen ondiepe zones langs de harde dijken nog mogelijk zijn (dus geen eilanden).	De aanleg van eilanden heeft niet per definitie gunstige effecten op de bergingscapaci-teit en landschappelijke kwaliteit. Tegelijkertijd gaat het IJsselmeergebied niet 'op slot' voor het maatschappelijk gebruik. Ruimtelijke ontwikkelingen worden getoetst aan het Barro. Aanscherping van deze regels is geen onderdeel van het NWP.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
040	19	In verband met de veranderingen van het klimaat en de extra zeespiegelstijging die daarvan het gevolg is adviseert De IJsselmeervereniging om niet alleen tot 2050 te kijken maar ook de waterhuishouding van Nederland te beschouwen tot 2100 en verder. Daarmee kan voorkomen worden dat de komende jaren acties worden ondernomen die op lange termijn gezien nutteloos of contraproductief zijn.	Uw oproep wordt onderschreven. In het Kennisprogramma Zeespiegelstijging wordt reeds gekeken naar de lange termijn, waaronder de effecten van zeespiegelstijging op de lange termijn op de zoetwatervoorziening en waterveiligheid. In het Deltaprogramma IJsselmeergebied wordt deze informatie benut. In 2025 worden de voorkeursalternatieven weer herijkt op basis van de nieuwste lange termijn-kennis.	Nee
040	20	Energietransitie Voor de uitvoering van de structuurvisie Wind op Land (WoL) is door de aanleg van verschillende windparken, waarvan de parken in of nabij de Noordoostpolder, in de Wieringermeer, in het IJsselmeer (windpark Fryslân) en in of nabij Flevoland (windpark Blauw) de belangrijkste en grootste zijn, al een grote aanslag gedaan op het landschap en de natuur van het IJsselmeergebied. De aanleg van zonneparken op het water lijken in verband met de mogelijke ijsgang niet mogelijk. Echter, aanleg op eilanden of in de vorm van atollen (een dijkring met daarbinnen zonnecellen) gaan ten koste van het bergend vermogen van het gebied. De gevolgen voor de natuur van zonneparken (al dan niet met de aanleg van eilanden) zijn nog niet bekend. De IJsselmeervereniging vreest, dat bij de energietransitie vooral naar het IJsselmeergebied zal worden gekeken (er wonen daar geen of weinig mensen) waardoor de druk groot zal zijn om daar toch zonneparken te realiseren. Beter is het om echt werk te maken van besparing op het energiegebruik en van zonne-energie op gebouwen. Dat komt ook tegemoet aan de voorkeur voor de combinatie van functies.	Het belang om verschillende gebruiksfuncties van het IJsselmeer goed tegen elkaar af te wegen wordt onderschreven. Normen voor waterveiligheid, waterkwaliteit en waterkwantiteit zijn hierbij randvoorwaardelijk. Voor besluitvorming over het al dan niet aanleggen van eilanden of atols met zonnepanelen mogelijk is, zal eerst nog onderzoek plaatsvinden naar de effecten op waterveiligheid, ecologie en zoetwater-voorziening middels representatieve pilots. De tekst in het NWP is verduidelijkt.	Ja
040	21	Voor zover stedelijk gebied nabij wateren van het IJsselmeergebied liggen, zoals Amsterdam, Almere, Lelystad en Hoorn) loont het om na te gaan of aquathermie met het gebruik van IJsselmeerwater zonder nadelige effecten op de natuur tot de mogelijkheden behoort.	Er wordt momenteel al gekeken naar de mogelijkheden van gebruik van de rijkswateren voor aquathermie. Onder randvoorwaarden is dit op bijna alle plekken mogelijk. Met een toename van het gebruik van TEO uit de rijkswateren, dus een stijging van de hoeveelheid warmte die wordt onttrokken, zal ook de kans toenemen op effecten op de natuur. Dit wordt zorgvuldig vooraf afgewogen. Dat dit zorgvuldig zal worden afgewogen, is toegevoegd aan het NWP.	Ja
040	22	Bouw en industrie Provincies en gemeenten kijken begerig naar het natte deel van het IJsselmeergebied om te voldoen aan de bouwopgave en uitbreiding van industrie. Het behoud van het open landschap, de natuur en het bergend vermogen van zoetwater verzet zich daartegen. Verdere industrialisatie in het gebied en uitbreiding met woonwijken in het natte deel moeten worden voorkomen.	Zie hiervoor ook de beantwoording van deelzienswijze 040-18. Ecologie en economie hebben tezamen een plek in de ruimtelijke ontwikkeling van de grote wateren van het IJsselmeergebied. Hier is het Barro van toepassing en het Barro geeft een maximum aan wat buitendijks ontwikkeld mag worden. Het risico voor buitendijkse ontwikkelingen ligt cf. de beleidsuitgangspunten bij de initiatiefnemers.	Nee
040	23	Zandwinning In de NOVI zijn alle negentien nationale belangen en opgaven in de fysieke leefomge-ving geïdentificeerd en beschreven4. In het NOVI is zandwinning in de Noordzee ten behoeve van de kustverdediging (behoud van de kustlijn) als nationaal belang aangeduid. Zandwinning elders in Nederland of met andere doelen is in het NOVI niet aangemerkt als nationaal belang.	Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
040	24	Ook in deel A van het NWP, het nationale waterbeleid, komt zandwinning alleen voor in relatie met de kustverdediging. De IJsselmeervereniging heeft dan ook met verbazing in het deel B, Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat, gelezen5, dat zandwinning voor de bouw een nationaal belang zou zijn. Combinatie van functies is een Rijksprioriteit (zie bijvoorbeeld NOVI, pagina 16), vandaar dat zandwinning in het IJsselmeergebied veelal gecombineerd is en wordt met aanleg, verbreding of verdieping van vaargeulen. Eventuele restproducten, zoals slib, wordt dan gebruikt voor natuurontwikkelingsprojecten. Zandwinning als enkelvoudige functie in het IJsselmeergebied is nadelig voor de natuur door de diepe putten die daardoor ontstaan. Bovendien houden diepe putten het risico in zich, dat de saliniteit van het oppervlaktewater toeneemt als gevolg van het zoute grondwater onder de meren. In het kader van de circulaire economie zal de vraag naar (ophoog-, bouw- en metsel-)zand afnemen, zodat het winnen van zand als enkelvoudige functie ook niet noodzakelijk is. Zandwinning in combinatie met verwerking van het zand in het gebied dient geheel te worden uitgesloten vanwege de nadelige effecten op landschap en natuur.	In hoofdstuk 22 is voor het IJsselmeergebied in de paragraaf over zandwinning opgenomen dat deze winning gebeurt op basis van het multifunctionaliteitscriterium. Dit zal ook worden opgenomen in hoofdstuk 16. Daarbij is duurzame winning van (bouw)grondstoffen onderdeel van NOVI nationaal belang 13. ‘Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie’. Momenteel wordt er binnen het ministerie gewerkt aan een plan van aanpak voor een zandwinstrategie voor het IJsselmeergebied. De ontwikkeling van deze strategie start in 2022 en de genoemde aspecten worden hierin meegenomen.	Ja
040	25	Rijksregie In het IJsselmeergebied zijn verschillende essentiële nationale belangen aan de orde, zoals Natura 2000, de zoetwatervoorziening en het landschap In het NWP is gesteld, dat samenwerkende overheden als één overheid moeten optreden. Het kan echter niet zo zijn, dat die nationale belangen daardoor ondersneeuwen in de afweging van belangen van de betrokken overheden. Van het Rijk mag een sterke(re) regierol verwacht worden ten einde die nationale belangen overeind te houden. De IJsselmeervereniging verwacht van de rijksoverheid dan ook duidelijke uitspraken in het definitieve NWP over het behoud van het bergend vermogen van het IJsselmeergebied, het verminderen van het zoetwatergebruik door waterschappen, stoppen met de zandwinning met uitzondering van zandwinning ten behoeve van vaargeulen en natuurdoelen en over het stoppen van bouwactiviteiten.	Het borgen van de zoetwatervoorziening en de strategische zoetwaterfunctie van het IJsselmeergebied is opgenomen als nationaal doel in het NWP. In het Deltaprogramma werkt het Rijk samen met overheden aan veilig en voldoende water. In het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050 werkt het Rijk samen met de andere partijen in het gebied aan het creëren van synergie tussen de verschillende opgaven en gebruiksfuncties.	Nee
041	1	Met deze brief reageren wij graag op het Concept Nationaal Waterprogramma en Concept Programma Noordzee, die tot 21 september 2021 digitaal ter inzage hebben gelegen. In algemene zin maken wij op dat de ontwikkelingen op de Noordzee, primair de wens voor een toename van offshore windparken, grote gevolgen heeft voor de visserij en mogelijk het Noordzee ecosysteem.	Dat de geplande toename van offshore windparken gevolgen heeft voor de visserij en het Noordzee ecosysteem wordt herkend. In het PNZ wordt omschreven dat specifiek voor de visserij wordt ingezet op onder andere de uitvoering van de Kottervisie en onderzoek naar de effecten van het voorgenomen beleid in het MONS programma (monitoring-onderzoek-natuurversterking-soortenbescherming). De bouw van windparken is een veeljarig en geleidelijk proces, dat ruimte biedt om ecologische effecten zorgvuldig mee te blijven wegen en waarbij aanpassing op basis van nieuwe inzichten mogelijk blijft om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem.	Nee
041	2	Het voorzorgsprincipe zou ter harte genomen moeten worden bij de bouw van offshore windparken, zeker gezien de cumulatieve effectstudie van Deltares1 die in 2021 is gepubliceerd. De visserij is vooralsnog geen partner in het Noordzee overleg, gekoppeld aan het Noordzee Akkoord, dat de basis vormt voor het concept Noordzee Programma.	Het voorzorgsbeginsel wordt toegepast. Binnen het wind op zee ecologisch programma wordt juist onderzoek verricht om kennisleemtes en onzekerheden te verkleinen. De systeemstudie van Deltares is dan ook onderdeel van het WOZEP onderzoek en verkent mogelijke effecten op het ecosysteem van de Noordzee. Hierbij wordt gemodelleerd met 200 GW aan windenergie op zee op de totale Noordzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
041	3	Voor de toekomstige ontwikkeling van de visserij wordt verwezen naar de Kottervisie, deze visie is er echter nog niet, maar moet nog geformuleerd worden aan de hand van het advies van mevrouw Burger uit 2019, waarbij actualisatie van de economische en sociale situatie op de vloot aan de orde is. Voorts moet opgemerkt worden dat visserijmaatregelen doorgaans op Europees niveau genomen worden en internationale inzet van lidstaat Nederland van groot belang is om voor de visserij voldoende perspectief te genereren, in het licht van de nationale ontwikkelingen.	De zienswijze sluit aan bij het antwoord op deelzienswijze 041-1. In de appreciatie van de minister van LNV bij het advies van mevrouw Burger worden een aantal speerpunten benoemd. Deze zijn nog steeds actueel (zie kst-29675-195). Het tweede deel van de zienswijze wordt geïnterpreteerd dat u opmerkt dat visserijbeleid een Europese competentie is en dat daarmee internationale inzet door Nederland van groot belang is. Dit wordt herkend.	Nee
041	4	Holle frasen als 'innovatie' en 'verduurzaming', geven zonder economisch perspectief en consistent, werkbaar lange termijn beleid geen enkele houvast voor de visserijondernemer. De visserijondernemer, als oudste gebruiker van de Noordzee, ziet de gebruiks- en ondernemingsruimte enkel afnemen de laatste jaren zonder dat daar passende compensatie voor plaatsvindt.	De toekomst van de visserij op de Noordzee kent grote uitdagingen voor de visserij. Onder meer als gevolg van de uitrol van windparken op de Noordzee gaan visgronden verloren. In het Noordzeeakkoord zijn middelen gereserveerd om de visserij te begeleiden bij de aanpassing van de vloot, die zijn uitgewerkt in de Kottervisie. Het ondersteunen van innovaties met het oog op een duurzame en rendabele visserij is daarbij een belangrijk speerpunt. Op dit moment wordt gewerkt aan het opstellen van een innovatieagenda en het versterken van de ondernemershulp om te komen tot innovatieve projecten. Hierbij wordt ingezet om de ideeën voor innovaties die er zijn zo goed mogelijk te ondersteunen.	Nee
041	5	Ontwerp NWP p208 "De Noordzee is een waardevol en kwetsbaar ecosysteem. Het ondiepe en voedselrijke gebied is een habitat voor zeezoogdieren, kraamkamer voor vissen en belangrijk als trekroute en overwinteringsgebied voor vele soorten vogels. Het mariene ecosysteem staat onder druk." De Noordzee als geheel is niet te karakteriseren als ecosysteem, maar bestaat uit meer en minder kwetsbare biotopen met bijbehorende soortsamenstellingen. De stelling dat het systeem onder druk staat moet ergens uit blijken, maar is niet onderbouwd. Daarbij is de vraag of 'het systeem onder druk staat' of een aantal soorten onder druk staan, wat wel cruciaal is met oog op eventuele maatregelen.	U stelt dat de Noordzee als geheel niet als een ecosysteem valt aan te merken. Er is geen algemeen aanvaarde wetenschappelijke definitie van het begrip "ecosysteem" en het kan worden gebruikt op verschillende gewenste ruimtelijke schaalniveaus. Van belang is vooral dat het gaat om een verzameling biotopen en dat steeds duidelijk is op welk schaalniveau wordt gedoeld en dat is hier het geval. Het Nederlandse deel is onderdeel van de 'North Sea ecoregion' zoals gedefinieerd door ICES. De suggestie dat de Noordzee niet als ecosysteem is te karakteriseren wordt daarom niet herkend. De onderbouwing dat verschillende onderdelen van het Nederlandse deel van de Noordzee onder druk staat blijkt uit de opvolgende statusrapporten over onder andere het niet behalen van een goede milieutoestand alsmede afnemende staat van instandhouding op soorten beschermd onder de Vogel- en habitatrichtlijn. Wanneer verschillende indicatoren als onderdeel van milieuwetgeving van de Europese Unie aantonen dat de gestelde doelen niet behaald worden kan gesteld worden dat het systeem onder druk staat.	Nee
041	6	Ontwerp NWP p208 De visserij staat onder druk als gevolg van het sluiten van steeds meer gebieden voor bodemberoerende visserij, het pulsverbod en de Brexit. Windparken moeten hierbij apart benoemd worden gezien de grote (cumulatieve) impact op de visserijmogelijkheden specifiek - en het Noordzee ecosysteem in brede zin.	In de samenvatting van het Programma Noordzee staat onder het kopje Milieutoestand en gebruiksfuncties opgenomen: "De visserijsector komt door de aanleg van windparken, het sluiten van beschermde gebieden voor de bodemberoerende visserij, het Europees verbod op de pulsvisserij en de gevolgen van de Brexit extra onder druk te staan." Aan de wens om windparken apart te benoemen is daarmee tegemoet gekomen.	Nee
041	7	Ontwerp NWP p208 Mogelijke negatieve ecosysteemeffecten van wind op zee zijn nog onbekend, hoewel hier de eerste cumulatieve studies uitwijzen dat daar wel sprake van kan zijn. Dit zou als mogelijke drukfactor/bedreiging beter geformuleerd moeten worden.	De onzekerheden rondom mogelijke ecosysteemeffecten van grootschalige uitrol van wind op zee worden erkend. Naar aanleiding van uw zienswijze is een aanvullende formulering over uitrol van wind op zee als mogelijke drukfactor op het functioneren van het huidige ecosysteem toegevoegd: "Het voorzorgsbeginsel en gebruik passend binnen de ecologische draagkracht van de Noordzee zijn generieke randvoorwaarden, die ook gelden voor de ontwikkeling van windenergie op zee. De ecologische ruimte voor windparkontwikkeling moet zijn aangetoond voorafgaand aan het nemen van kavelbesluiten. Daarbij is sprake van adaptieve planning. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat aangewezen windgebieden uiteindelijk niet of gedeeltelijk in gebruik worden genomen."	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
041	8	Ontwerp NWP p208 Internationale kaders worden wel vermeld maar dit is nadrukkelijk iets anders dan internationale afstemming aangaande de invulling van die kaders in de praktijk / ruimtelijke ordening. Op dit vlak is er weinig interactie over de grenzen heen, denk aan planning van wind op zee en cumulatieve effecten windenergie in internationale Noordzee.	In het Programma Noordzee wordt in meer detail ingegaan op de internationale samenwerking op dit vlak (paragraaf 1.7). Nederland zet namelijk wel actief in op grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van onder andere monitoring, beoordeling en coherentie van RO op zee. Dit vindt plaats in verschillende fora, zoals OSPAR, EU en de North Sea Energy Cooperation en door middel van bilaterale overleggen. De NSEC groep die zich bezig houdt met Ruimtelijke Planning voert volgend jaar een scenario studie uit waarbij gekeken wordt naar ruimtelijke spanningen bij het realiseren van duurzame energie op zee. Dit gaat zowel om competitie tussen activiteiten op zee als de ecologische impact. Daaruit hopen we lessen te trekken hoe internationale samenwerking ons kan helpen hierbij. Ook wordt in deze studie naar cumulatieve effecten gekeken, gebaseerd op de inzichten van het CEAF instrumentarium (CEAF = Common Environmental Assessment Framework).	Nee
041	9	Ontwerp NWP p209 Een deel van de visserij heeft het Noordzeeakkoord erkend maar vooralsnog is de visserij geen partner in het Noordzeeoverleg daar de meerderheid van de visserij het akkoord niet steunt.	U geeft aan dat een deel van de visserij het NZA heeft erkend maar geen partner is. In de tekst waar naar verwezen wordt, wordt hier niet naar verwezen.	Nee
041	10	Ontwerp NWP p210 Deze structuurvisiekaart (kaart 18) bevat een ingetekend gebied Borkumse Stenen waar in het kader van het NZA nog discussie over loopt, daar is toegezegd in het NZO dat dit foutief ingetekende gebied gecorrigeerd kan worden.	Het klopt dat in het Ontwerp NWP en Ontwerp PNZ de Borkumse Stenen nog ingetekend stond op kaarten conform eerdere begrenzing, in afwachting van de uitkomst van afstemming hierover in het Noordzeeoverleg (NZO). In het NZO van december 2021 is overeenstemming bereikt over de nieuwe begrenzing van de Borkumse Stenen en deze is bekrachtigd middels een ministerieel besluit in februari 2022. De desbetreffende kaarten in het definitieve NWP en PNZ zijn daarop geactualiseerd op basis van deze nieuwe begrenzing van de Borkumse Stenen.	Ja
041	11	Ontwerp NWP p211 Actie uitfasering van pluis moet zijn: “vervangen van regulier pluis door duurzamere alternatieven”.	De tekst is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast. “visserij (actie: uitfasering van pluis),” is geworden “visserij (actie: uitfasering van conventioneel pluis)”	Ja
041	12	Ontwerp NWP p211 Heroverweging van de windgebieden ten gunste van visserijactiviteit in de Zuidelijke Noordzee conform NZA.	In het PNZ zijn, mede in verband met de belangrijke betekenis van de zuidelijke Noordzee voor de visserij, de gebieden Hollandse Kust (zuidwest en noordwest) afgevallen als zoekgebieden voor windenergie op zee, ook voor de langere termijn.	Nee
041	13	Ontwerp NWP p208 Ontbrekend internationaal kader is de Farm to Fork strategie, gericht op borgen voedselzekerheid en duurzame voedselsystemen en goed inkomen primaire producenten.	De Farm to Fork-strategie is naar aanleiding van uw zienswijze aan de tekst toegevoegd als internationaal kader.	Ja
041	14	Ontwerp NWP p276 Bereikbaarheid van de haven van Lauwersoog ook benoemen.	De bereikbaarheid van de haven van Lauwersoog is mede afhankelijk van de diepte van de vaarweg in de buitendelta in het Westgat Schiermonnikoog. Hierover worden in het kader van BO MIRT nadere afspraken gemaakt met de regio conform de huidige tekst van het NWP, hoofdstuk 23, onder het kopje ‘Vlot en veilig verkeer over water’, waardoor geen aanpassing nodig is.	Nee
041	15	Ontwerp NWP p276 Gebruiksfuncties Waddenzee niet alleen garnalen en schelpdieren, ook vis (vaste vistuigen).	Vissen met vaste vistuigen op de Waddenzee is naar aanleiding van uw zienswijze aan de tekst toegevoegd.	Ja
041	16	Ontwerp PNZ p41 In de samenvatting wordt aangegeven dat voedselproductie moet dealen met de randvoorwaarden van de energietransitie en ecosysteemtransitie. Visserij is echter één van de oudste gebruikers, waarbij de energietransitie zeker - maar ook de gerichte ecosysteem-ingrepen zouden moeten dealen met de randvoorwaarden van visserij in plaats van andersom.	De opgave voor de komende jaren is het vinden van de juiste maatschappelijke balans (tussen de drie transities) om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. Daarbij zal ook het belang van een duurzame en rendabele visserij expliciet worden benoemd. De tekst is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
041	17	Ontwerp PNZ p41 Er wordt gesproken van een vitale sector, echter in de realiteit zijn de beperkingen (vooral vanuit politiek en beleid) van grote invloed op de vitaliteit en het huidige toekomstperspectief. Van een vitale sector is dan ook geen sprake, het is een sector die zwaar onder druk staat. Daarnaast is de hoeveelheid importvis de afgelopen jaren toegenomen en daarmee het aandeel afhankelijkheid van Nederlandse aanlandingen relatief kleiner.	De tekst is naar aanleiding van uw zienswijze als volgt aangepast: “De visserij is een sector waarvan de visserijgemeenschappen in Nederland afhankelijk zijn.”	Ja
041	18	Ontwerp PNZ p41 Met betrekking tot het EMVAF willen wij de kanttekening plaatsen dat het EMVAF geld grotendeels al geoormerkt is voor verplichtingen aangaande bestaande taken als onderzoek(ssamenwerking) en controle & handhaving. De innovatie- en verduurzamingsdoelstellingen zijn nog niet geconcretiseerd met de visserijsector.	Het fonds is beschikbaar voor de periode 2021-2027. Het doel van de aangehaalde passage is niet om een inhoudelijke toelichting op het EMVAF te geven maar om aan te geven dat het fonds bij kan dragen bij de verduurzaming van de visserij.	Nee
041	19	Ontwerp PNZ p42 Ten aanzien van vistuigen wordt gesteld dat er schade wordt veroorzaakt aan de bodem, dit is echter niet correct, er is sprake van ‘impact’ en of dat schade is, is afhankelijk van de bodemstructuur en plaatselijke ecologie.	In lijn met uw zienswijze is de tekst als volgt aangepast: “De boomkor met wekkerkettingen, een vistuig dat traditioneel in gebruik is in de sleepnetvisserij op platvis, beroert de bodem en heeft effect op bodemhabitats en daar levende soorten (zie ook hoofdstuk 3). Afhankelijk van de bodemstructuur en aanwezige natuurwaarden kan deze impact schade veroorzaken.”	Ja
041	20	Ontwerp PNZ p42 “…kwetsbare soorten, op de luchtkwaliteit en niet in de laatste plaats op de omzet van visserijbedrijven.”, moet zijn ‘kosten van visserijbedrijven’.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
041	21	Ontwerp PNZ p42 ‘Hybride motoren’ moet zijn ‘hybride voortstuwingssystemen’.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
041	22	Ontwerp PNZ p42 Pluis is niet gemaakt van nylon, maar van polyethyleen. Het staat in de top tien van meest gevonden items op het strand, in aantallen - daar het vaak gaat om kleine stukjes. Dit geeft een vertekend beeld m.b.t. de afval monitoring daar een stukje pluis van 1 centimeter even zwaar gewogen wordt als een aangespoelde jerrycan. Er zijn niet veel alternatieven voor pluis, dus de zin ‘sommige alternatieven zijn veelbelovend’ is onjuist. Er wordt zeer beperkt gebruik gemaakt van yak-leer wat op sommige gronden geschikt is, en er wordt gekeken naar in zeewater afbreekbaar biopluis.	Het klopt dat pluis niet van nylon is gemaakt, dit is in de tekst aangepast. In het interpreteren van strandmonitoringsdata worden dit soort overwegingen zoveel mogelijk meegenomen. In de eindrapportage vispluisvrij, in 2021 door WECR opgesteld, wordt gesteld dat er niet één ultieme alternatieve oplossing was die voldeed aan alle wensen, maar dat er al naar gelang de situatie één of meerdere oplossingen zijn gevonden voor verschillende typen visserij en visgronden. Deze oplossingen worden verder in het rapport toegelicht. De zin “sommige alternatieven zijn veelbelovend” is summier. De tekst is aangepast zodat dit beter overeen komt met de stand van zaken en de geplande stappen.	Ja
041	23	Ontwerp PNZ p42 Het formaliseren van het vrijwillige initiatief Fishing for Litter is een slechte ontwikkeling, daar er door inzamelingsbedrijven, havens en vissers de afgelopen jaren honderden tonnen uit zee is gehaald als zijnde bovenwettelijke inspanning. De financiering hiervoor was altijd een probleem vanuit overheidswege, hoewel het om 300.000 kilogram tot 600.000 kilogram afval gaat. Door Fishing for Litter nu te institutionaliseren, wordt de bereidheid tot vrijwillige inzet teniet gedaan en daarmee deelnemers geschoffeerd.	Het Fishing for Litter project speelt een belangrijke rol in bewustwording binnen de visserijsector, en zorgt daarbij ook nog eens voor een schonere Noordzeebodem door het aanlanden van opgevist afval. In de Richtlijn havenontvangstvoorzieningen voor scheepsafval (Richtlijn (EU) 2019/883) blijft het aan boord houden en aanlanden van visserijafval geheel vrijwillig. Tegelijkertijd biedt de richtlijn de mogelijkheid om de financiering van het project structureel en robuust neer te zetten. De continuïteit van het project is hiermee gebaat, waardoor het voor deelnemers nog eenvoudiger wordt om mee te doen en bij te dragen. Daarbij zal er aandacht blijven voor de unieke manier waarop FFL bij kan dragen aan educatie en bewustwording.	Nee
041	24	Ontwerp PNZ p43 De huidige Brexit-deal kent een beperkte geldigheid, daar er in 2026 opnieuw onderhandeld moet worden. Dit is reden tot grote bezorgdheid, daar er in het VK veel commotie over deze heronderhandeling is.	Aan de tekst is naar aanleiding van uw zienswijze toegevoegd dat deze tijdelijkheid een bron voor grote onzekerheid blijft in de sector.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
041	25	Ontwerp PNZ p44 De 'kottervisie', zoals hier besproken, is een advies van Annemie Burger dat nog omgezet moet worden in een visie. De kern van het advies is een visserijtransitie die de mens (ondernemer, bemanningslid, keten) recht doet, binnen de kaders van ecologie en wenselijke innovatie en niet zoals het hier staat omschreven een opsomming van wat er anders zou moeten zonder te schetsen wat dat bijdraagt aan het perspectief voor de betrokkenen.	De minister van LNV heeft een appreciatie opgesteld bij het advies van mevrouw Burger en deze op 19 juni 2020 aan de Tweede Kamer toegestuurd. De minister heeft het advies van mevrouw Burger grotendeels omarmd en daarmee kan het advies in samenhang met de appreciatie worden gezien als "de kottervisie", wat in het spraakgebruik ook het geval is.	Nee
041	26	Ontwerp PNZ p45 Offshore kweek van zeewier en schelpdieren, is los van mosselkweek op termijn, niet rendabel. Deze activiteiten moeten dan ook gezien worden in het licht van 'natuurinclusief bouwen' en niet zozeer als volwaardig commercieel interessante vorm van voedselproductie.	U geeft aan te verwachten dat offshore aquacultuur op termijn niet rendabel is. Het is momenteel niet te voorspellen of dit inderdaad het geval is. Ontwikkelingen in de toekomst moeten uitwijzen of en op welke manier offshore aquacultuur rendabel kan zijn.	Nee
041	27	Ontwerp PNZ p46 Er is geen kottervisie, er is een advies van Annemie Burger maar dit moet nog als visie worden overgenomen, er is nog geen duidelijkheid aangaande de keuzes die in het advies beschreven worden, alsmede is het advies uit 2019 intussen gebaseerd op een vloot die er economisch beter voor staat dan nu, en wordt de impact van het verbod op pulsvisserij intussen duidelijk met een toegenomen bemanningsprobleem. Vanuit de gelden in het transitiefonds (119 miljoen €) komt naar ons weten €45 miljoen uit EMVAF, niet 35 miljoen.	Zie beantwoording deelzienswijze 042-25. In de appreciatie van de minister van LNV bij het advies van mevrouw Burger worden een aantal speerpunten benoemd. Deze zijn nog steeds actueel. het is niet duidelijk op welke keuzes u doelt. Wat betreft de EMVAF Middelen: er wordt €45 miljoen uit EMVAF ingezet voor het Noordzeeakkoord. Daarvan is €35 miljoen beschikbaar voor de visserij. De overige €10 miljoen uit EMVAF worden ingezet voor monitoring en onderzoek als onderdeel van het MONS-programma.	Nee
041	28	Ontwerp PNZ p46 De Nederlandse visserij wordt gekenmerkt door het gemengde karakter, wat betekent dat je nooit tegelijk de MSY optimum situatie bereikt voor de breedte van de gemengde vangst. Duurzaam niveau is daarbij geen vast punt maar een bandbreedte, waarbinnen men moet opereren.	Het gemengde visserij advies is momenteel niet bruikbaar voor het vaststellen van vangstmogelijkheden. Het meerjarenplan Noordzee biedt de mogelijkheid om vangstmogelijkheden voor een aantal soorten vast te stellen op basis van bandbreedtes.	Nee
041	29	Ontwerp PNZ p46 De aanlandplicht in haar huidige vorm is niet naleefbaar, niet uitvoerbaar en niet handhaafbaar voor de Nederlandse gemengde visserij. Om dit onwerkbare beleid werkbaar te houden wordt gebruik gemaakt van tijdelijke uitzonderingen op de regel, wat voor de ondernemer leidt tot onzekerheid en korte termijn beleid. Hier moet de komende jaren richting EU een sterke lobby op gevoerd worden, om de situatie voor de Nederlandse visserij werkbaarder te krijgen. De commerciële visbestanden staan er beter voor dan ooit, los van de aanlandplicht. Het stimuleren van selectiviteit kan ook op andere wijzen worden vormgegeven, waarbij er vanuit de praktijk meer draagvlak ontstaat daar de ondernemer niet met onwerkbaar en tijdelijke beleid te maken heeft.	Nederland onderstreept de doelen van de aanlandplicht maar gezien de uitdagingen in de gemengde visserij pleit Nederland in Europa voor een alternatief op de aanlandplicht. Om de aanlandplicht werkbaar te houden zet Nederland in op optimale toepassing van de uitzonderingsmogelijkheden die er zijn. De huidige uitzonderingen zijn geldig t/m 2023.	Nee
041	30	Ontwerp PNZ p46 Wij hebben grote vraagtekens bij de beweringen die hier ten aanzien van de impact van visserij op de groei en voortplanting van schol worden gemaakt en zouden graag zien dat Wageningen Marine Research deze uitspraken toetst in relatie tot de bevindingen van Prof. Dr. A. Rijnsdorp en zijn publicaties hieromtrent.	Uw reactie wordt deels onderschreven. De tekst in het PNZ is aangepast in dezelfde alinea. De aangepaste tekst heeft een algemener karakter rondom visserij geïntroduceerde evolutie.	Ja
041	31	Ontwerp PNZ p46 Met betrekking tot pulsvisserij ontbreekt een analyse van het proces wat geleid heeft tot het pulsverbod, en daarmee kan in de huidige ontwikkelingen van onder meer het Waterspraytuig eenzelfde patroon zien. De fouten die bij puls worden gemaakt, worden door overheid en sector bij de ontwikkeling van nieuwe tuigen herhaald.	Het klopt dat er geen uitgebreide analyse wordt gegeven in het PNZ. Het programma is hier niet het juiste vehikel voor. De innovaties voor een transitie naar een duurzame visserij zijn onderdeel van de Kottervisie. Waar u op doelt bij het herhalen van fouten bij de ontwikkeling van nieuwe tuigen is niet bekend.	Nee
041	32	Ontwerp PNZ p46 Experimenteerruimte in de mond van het Haringvliet moet niet ten koste gaan van visserijmogelijkheden.	Samen met de visserij- en aquacultuursector wordt onderzocht wat de mogelijkheden en gevolgen zijn van de experimenteerruimte in de mond van het Haringvliet.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
041	33	Ontwerp PNZ p47 Wanneer de ruimte voor visserij op de Noordzee afneemt, zal om de visserijdruk gelijk te houden de vloot evenredig moeten krimpen om de overblijvende vloot gelijke ruimte en kansen te geven. Dat kan door middel van een passende en interessante saneringsregeling. Gezien de unieke situatie op de Noordzee (beperkte ruimte, veel grensoverstijgend gebruik en veel belangen) moet de EC deze mitigatie van ruimtelijke beperking mogelijk maken in het belang van de doelstellingen van het GVB, het streven naar gezonde visserijdruk in balans met het systeem. Lidstaat Nederland moet zich hier voor inzetten, wanneer het de visserij onmogelijk gemaakt wordt haar beroep uit te oefenen, dan is het niet meer dan logisch en sociaal dat er een nette compensatie beschikbaar wordt gesteld.	Op dit moment maakt Europese regelgeving een sanering op basis van ruimtegebrek niet mogelijk. Saneren is alleen mogelijk als er sprake is van een disbalans in vangstmogelijkheden (beschikbaar quotum) en vangstcapaciteit (aantal bruto tonnage dat is ingeschreven in het vlootregister). De ruimtelijke component speelt hierin geen rol en maakt sanering op grond van afnemende ruimte voor de visserij niet mogelijk. Nederland zet zich ervoor in dit in de toekomst wel mogelijk te maken.	Nee
042	1	Ontwerp PNZ. De beroepsvisserij is een erkend belang op de Noordzee. Het plaatsen van nieuwe windmolenparken op zee betekent voor de beroepsvisserij een beperking voor het uitvoeren van een commerciële (beroeps-)visserij. In de reeds bestaande en al gegunde windmolenparken heeft de overheid ervoor gekozen, ondanks de vele gesprekken, dat medegebruik en doorvaart slechts zeer beperkt, en naar mening van de beroepsvisserij veel te beperkt, kan worden toegestaan. De sleepnetvisserij lijdt nagenoeg het volledige verlies en krijgt daar niets voor terug.	Innovatie, sanering en efficiënt meervoudig ruimtegebruik zijn belangrijke pijlers om te komen tot een duurzame visserij die naar aard en omvang past bij het veranderende ruimtegebruik op de Noordzee. De vissers worden hierbij ondersteund onder andere met de uitvoering van de Kottervisie en de beschikbaar gestelde middelen uit het Noordzeeakkoord. Met elkaar in gesprek blijven over de ervaringen en verbeterpunten van medegebruik in windparken is van belang om het voorgenomen beleidskader passieve visserij Wind op Zee te ontwikkelen.	Nee
042	2	Ontwerp PNZ. De te realiseren windparken worden in zee geplaatst op een plek die veelvoudig gebruikt wordt door de beroepsvisserij. Het plangebied en directe omgeving vormen een behoorlijk intensief gebruikt deel van de Nederlandse kustzone en de toenemende claims op gebieden zijn een bedreiging voor beroepsvissers.	De toekomst van de visserij op de Noordzee kent grote uitdagingen. Onder meer als gevolg van de uitrol van windparken op de Noordzee gaan visgronden verloren. In het Noordzeeakkoord zijn middelen gereserveerd om de visserij te begeleiden bij de aanpassing van de vloot aan deze nieuwe situatie. Het ondersteunen van innovaties met het oog op een duurzame en rendabele visserij is daarbij een belangrijk speerpunt. De maatregelen zijn uitgewerkt in de Kottervisie. Hiernaast wordt in het kader van de verdere uitrol van windenergie op zee bezien welke aanvullende middelen nodig zijn voor mitigerende maatregelen. Bij het vaststellen van het Programma Noordzee zijn gevolgkosten en de dekking ervan in beeld gebracht.	Nee
042	3	Ontwerp PNZ: De beroepsvisserij pleit voor het ontzien van belangrijke visbestekken, de zogenaamde ‘visserij hotspots’, bij het bestemmen van gebieden voor windenergie, het maken van afspraken aangaande de onderlinge afstand tussen individuele windturbines en bijvoorbeeld over het diep(er) in de zeebodem plaatsen en houden van de kabels van en naar de windparken. Op deze wijze kan er een situatie worden gecreëerd waarbij er voor de beroepsvisserij visserijmogelijkheden deels blijven behouden om te kunnen vissen nabij de windparken. Ondanks de diverse stakeholderbijeenkomsten waar de visserijvertegenwoordigers deze zaken naar voren hebben gebracht, zijn er besluiten genomen tot voorbereidende werkzaamheden en uiteindelijk tot plaatsing van windparken, waarbij ons inziens onvoldoende gehoor is gegeven aan onze inbreng.	In aanvulling op de beantwoording van de voorgaande deelzienswijzen: de effecten op de visserij wegen mee bij de afweging welke van de zoekgebieden in het vervolgtraject als windenergiegebieden worden aangewezen. Zo is de vraag naar de haalbaarheid van (een versnelde ontwikkeling van) windenergiegebieden in het noorden mede ingegeven door de hogere visserijopbrengsten in de zuidelijke Noordzee (tongvisserij). In het Noordzeeakkoord is vastgelegd dat tot nader order geen bodemberoerende visserij in windparken zal worden toegestaan. Wel worden vormen van passieve visserij in windparken mogelijk gemaakt. Voor wat betreft het plaatsen van kabels op de zeebodem buiten windparken is de staande vergunningspraktijk dat kabels op de Noordzeebodem voldoende diep in moeten worden gegraven en dat exploitanten van kabels zorg moeten dragen dat deze ook voldoende diep blijven liggen. Hierop wordt vanuit de overheid gehandhaafd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	4	Ontwerp PNZ: De visserman ziet steeds grotere delen van de Noordzee, waar hij tot dan toe reeds generaties lang heeft gevist, “verdwijnen” door claims van andere partijen voor onder andere de realisatie van windparken, voor de visserij gesloten natuurgebieden, vaarwegen en ankergebieden. De besluiten inzake de te realiseren windparken betekenen voor de vissers dat ze wederom visrijke gebieden verliezen en ook nog moeten omvaren om de resterende visgronden te kunnen bereiken. De overige scheepvaart zal onbedoeld ook tot meer hinder gaan leiden omdat de scheepvaart een steeds kleiner wordend deel van de drukbezette Noordzee tot haar beschikking heeft. De ontstane “drukte” op zee zal zeker toenemen als in de nabije toekomst nu er meer windmolenparken worden gerealiseerd waar ook de doorvaart beperkt wordt tot een kleine selecte groep scheepsverkeer of gesloten gebieden worden. Ter illustratie hebben wij een kaart van de Noordzee met voorgenomen en bestaande activiteiten bijgevoegd (zie bijlage 1). Het baart ons ernstige zorgen dat de nog beschikbare ruimte op de Noordzee steeds intensiever gebruikt zal gaan worden, waarbij wij onze ernstige zorgen uiten over het verlies aan visgronden. De Noordzee lijkt in rap tempo te veranderen in een industrieterrein. Op termijn wordt het voor onze beroepsvissers moeilijk, zo niet onmogelijk, om nog een inkomen te kunnen realiseren. De Nederlandse Vissersbond vindt dat de ontwikkeling van windenergie op zee de sector minder zou kunnen schaden dan dat nu het geval is, mits er bij het toewijzen van plangebieden en de daadwerkelijke bouw van windparken op zee ook daadwerkelijk rekening gehouden wordt met de belangen van de visserijsector. Het mijden van visgronden bij de aanleg van windparken en bijhorende kabels is een belangrijke voorwaarde voor de duurzame ontwikkeling van de windenergiesector én het behoud van een duurzame, economisch gezonde, visserijsector.	Zie beantwoording deelzienswijzen 042-2 en 042-3.	Nee
042	5	Ontwerp PNZ: Het is ons welbekend dat er onderzoek is gedaan in de studie van Deetman et al. (2020), welke een rol heeft gespeeld bij het beschrijven van de zoekgebieden voor windenergie op zee. Deze studie stelt de Nederlandse Vissersbond echter helemaal niet gerust op een weloverwogen afweging voor het kiezen van windenergiegebieden. Deetman et al. (2020) beschreef namelijk dat door deze studie niet duidelijk wordt hoeveel ruimte er over blijft voor de visserij, waardoor het niet in te schatten is of er in de toekomst voldoende uitwijkmogelijkheden zijn voor vissers. Daarom is er geen inschatting mogelijk of de gebieden die open blijven de visserijdruk aan kunnen. Verdere identificatie van de in de toekomst te sluiten gebieden en de effecten daarvan zijn dan ook van groot belang voor een evenwichtige afweging van de verschillende varianten. Daarbij spelen naast de windparken op het Nederlandse deel van de Noordzee ook windparken in buitenlandse wateren en natuurgebieden in Nederlandse en buitenlandse wateren een rol. Daarnaast is de verwachting dat er in de toekomst extra ruimtebeslag komt door de ontwikkeling van maricultuur (mosselkweek, zeewierkweek). De verwachting is dat de druk op de gebieden die open blijven voor de visserij groot wordt. Niet alleen Nederlandse vaartuigen zoeken uitwijkmogelijkheden, maar ook vaartuigen uit andere lidstaten. In de studie van Deetman et al. (2020) kan het algehele effect niet worden gekwantificeerd. Om de beoordeling wat het voor de visserij, het visserijcluster en de visserijgemeenschappen betekent als een gebied wordt gesloten, te verbeteren is er een breder beoordelingskader nodig dan alleen de economische waarde van de gebieden op basis van vangsten uit het verleden (Deetman et al., 2020).	De visserij heeft een lange traditie in Nederland en is belangrijk voor de voedselvoorziening en de werkgelegenheid in Nederlandse visserijgemeenschappen. Het is daarom van belang tot een sociaal, economisch, en ecologisch duurzame visserij te komen die naar aard en omvang past bij het veranderende ruimtegebruik op de Noordzee. In het kader van het Noordzeeakkoord en de Brexit zijn middelen ter beschikking gesteld voor innovaties en sanering om de visserij hierbij te ondersteunen. Dit veranderende ruimtegebruik heeft meerdere oorzaken waar de realisatie van windparken er eén van is. De urgentie om klimaatdoelen te bereiken, heeft er bij de belangenafweging toe geleid dat ruimte voor windenergie gevonden moest worden. Wel met de inzet om waardevolle visgronden waar mogelijk te ontzien. In het rapport van Deetman is de historische waarde voor de visserij van de zoekgebieden voor windenergie bepaald. Deze geeft inzicht in de relatieve betekenis van de verschillende gebieden. Deze informatie is meegenomen bij de afweging tussen gebieden. Mede daardoor zullen twee belangrijke gebieden voor de tongvisserij in de zuidelijke Noordzee definitief geschrapt worden als aangewezen windenergiegebied. In 2022 start een impact-analyse om de sociaal-economische gevolgen van toekomstige ontwikkelingen voor het gehele viscluster (aanvoersector, afslagen, keten, toeleverende industrie) en gemeenschappen in beeld te brengen. Het beperken van de ruimte om te vissen en de Brexit zijn voorbeelden van ontwikkelingen. Er komen aanvullende middelen beschikbaar om de gevolgen van 10 GW extra aan windparken op zee voor de visserij te mitigeren en de visserij(gemeenschappen) te begeleiden bij deze veranderingen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	6	Ontwerp PNZ : De Nederlandse Vissersbond is van mening dat er momenteel een dusdanige drang is ontstaan binnen overheidsinstanties om de Noordzee “vol te bouwen”, om zo aan diverse (internationale) afspraken te kunnen voldoen, waaronder het Europese Energieakkoord in relatie tot (i.r.t.) de bestaande en te realiseren windparken op zee, en de Natura2000-instandhoudings-doelstellingen i.r.t. het behoud en de ontwikkeling van de natuur op en in zee. Echter, de belangen van de beroepsvissers worden naar onze mening te weinig erkend in de belangenafweging en realisatie van plannen in de Noordzee. De visserijsector is in alle plannen, en zeker de plannen voor de aanleg van windparken op zee, het spreekwoordelijke ‘ondergeschoven kindje’.	Zie beantwoording deelzienswijzen 042-2 en 042-3.	Nee
042	7	Ontwerp PNZ: Ecologie De Nederlandse Vissersbond vindt dat de impact van (voorbereidende werkzaamheden voor) grootschalige windenergie op zee onvoldoende wetenschappelijk is onderzocht. Het is onzeker wat de invloed op het zeeleven en de visstand is.	Het windenergie op zee ecologische programma (Wozep) doet onderzoek zodat de uitrol van windenergie op zee plaatsvindt binnen de ecologische kaders. Zoals is afgesproken in het Klimaatakkoord en het Noordzeeakkoord. Het onderzoek van Wozep omvat ook onderzoek naar de impact op het gehele ecosysteem van de Noordzee.	Nee
042	8	Ontwerp PNZ: Rasenberg et al. (2015) beschreef dat de algemene verwachting is dat, vanwege de harde substraten, dat wil zeggen steenstort rond de kolommen (= windturbines en platforms) en de kolommen zelf, alsmede het ontbreken van sleepnetvisserij de visstand zal toenemen. Echter, deze verwachting is niet gestoeld op daadwerkelijk uitgevoerd onderzoek. Daarnaast beschreef Rasenberg et al. (2015) ook het volgende: “geïnterviewde Britse vissers, die daadwerkelijk in de windparken hebben gevist stellen dat de kabeljauwstand zelfs is verminderd, wat zij wijten aan elektromagnetische straling van de kabels en/of lawaai van de windturbines. De zeebaars- platvis- en schaaldieren stand zou niet noemenswaardig veranderd zijn. Ook stellen zij dat de visgronden in de parken erg te lijden hebben onder een explosieve toename van zeesterren, die af zouden komen op de mossels die zich aan de kolommen hechten”. De bevindingen van de door Rasenberg et al. (2015) geïnterviewde Engelse vissers baart de Nederlandse Vissersbond en haar leden ernstige zorgen. Daarnaast melde Gyimesi et al. (2018) dat bij de vismonitoring van PAWP en OWEZ echter weinig effecten aantoont van het verbod van visserij (inclusief bodem beroerende visserij) op bodemvissen in het windpark (in het bijzonder bodemvissen). Het lijkt erop dat er vooralsnog geen positief effect is van een verbod van bodem beroerende visserij in het plangebied op de vispopulatie.	De zorgen die u heeft op grond van Rasenberg et al. (2015) worden ter kennisgeving aangenomen. Om de effecten van windparken op zee te onderzoeken is het WOZEP-programma opgezet. Deze onderzoeken zijn zorgvuldig meegewogen in het opstellen van het Programma Noordzee 2022-2027. Er wordt herkend dat er weinig verschil is in de vissamenstelling in de windparken PAWP en OWEZ en buiten deze windparken. Het MONS programma is er op gericht meer kennis te verkrijgen op de effecten van windparken op vispopulaties in de Nederlandse Noordzee. Hiernaar wordt in het PNZ naar verwezen.	Nee
042	9	Ontwerp PNZ: Het is aangetoond dat de beoogde blijvende constructies, zijnde kabels, platforms en de windturbines, ongunstige effecten zullen hebben op het ecosysteem en, als gevolg daarvan, de visserij. Ongunstige effecten zoals voor benthische organismen zijn middels onderzoek reeds aangetoond: benthische organismen komen in kleinere hoeveelheden voor in niet bevisbare delen van zee (een bestaand gasplatform is onderzocht met als doel ook een uitspraak te kunnen doen over de toekomstig te bouwen windmolenparken) dan gebieden waar gevist wordt (Glorius et al., 2016) en de benthische soortensamenstelling in en rondom de Nederlandse windmolenparken komen nauwelijks overeen met de soortensamenstelling in en rondom Nederlandse natuurlijke riffen (Gooien et al., 2017). In het onderzoek van Gooien et al. (2017) werd een toename gevonden in het aantal soorten in en rondom windmolenparken, maar in dit onderzoek werd voornamelijk ‘nieuwe’ soorten aangetroffen, soorten die voorheen niet werden aangetroffen in het gebied. Er is dus sprake van verandering in de soortensamenstelling.	In de zienswijze stelt u dat beoogde blijvende constructies (kabels, platforms, windturbines) ongunstige effecten zullen hebben op het ecosysteem en de visserij, mede door verandering in soortensamenstelling. In het algemeen kan worden aangenomen dat verandering in gebruik van een gebied, zoals plaatsing van offshore-installaties en niet meer bodemberoerend vissen, leidt tot lokale veranderingen van de benthische soortensamenstelling. Waarneembare effecten hangen echter af van de sterkte van de “verstoring” ten opzichte van die van de natuurlijke dynamiek van het gebied en er valt niet bij voorbaat uit af te leiden dat plaatsing van installaties of niet meer bodemberoerend vissen negatieve effecten heeft op benthische soortensamenstelling.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	10	Ontwerp PNZ: Naar verwachting zal een verandering in de benthische soortensamenstelling ook doorwerken in de voedselketen en kan in potentie zodoende dus ook effect hebben op de aanwezigheid van de nu aangetroffen vis/schaaldiersoorten in de windmolenparken en de directe omgeving. Hier kan uit worden gelezen dat een ingreep in het ecosysteem (verdwijnen of aanpassen van visserij en plaatsen van windturbines) grote gevolgen kan hebben voor het ecosysteem. De effecten zijn in tegenstelling tot wat doorgaans wordt verondersteld niet positief voor de 'originele' aanwezige (doel) soorten. Zo melde Gyimesi et al. (2018) bijvoorbeeld dat bij een onderzoek met gezenderde tongen (de tong/So/ea solea is voor de Nederlandse demersale visserij een van de meest belangrijke soort) er geen kraamkamerfunctie van het OWEZ park kon worden aangetoond (Winter et al. 2010, van Hal et al. 2012).	Er is inderdaad een reële mogelijkheid dat soortensamenstelling en voedselwebstructuur veranderen door aangebrachte veranderingen in een gebied, zoals plaatsing van offshore-installaties en niet meer bodemberoerend vissen. Dit hoeft inderdaad niet te leiden tot een verrijking van het systeem voor de soorten die er in de uitgangssituatie (geen installaties en sterk bodemberoerend bevist) aanwezig waren. Zo zal tong geen profijt hebben van fauna op harde substraten, maar kabeljauw waarschijnlijk wel. Niettemin werden in de tot nu toe onderzochte windparken voor de meeste vissoorten weinig verschillen gevonden met het gebied buiten de parken.	Nee
042	11	Ontwerp PNZ: De Nederlandse Vissersbond uit haar zorg over de visbestanden van de doelsoorten waarop de Nederlandse vissersvloot momenteel commercieel vist in de Noordzee en Waddenzee. Momenteel is er te weinig bekend over de effecten van windparken of bijbehorende constructies op zee op het bestaande ecosysteem en de daarin voorkomende, gezonde, visbestanden. Initiële onderzoeken die reeds zijn uitgevoerd tonen aan dat er een aanmerkelijke kans is dat de plaatsing van windparken in zee op termijn effect zal, dan wel kan, hebben op de samenstelling van diverse soorten binnen het ecosysteem. De Nederlandse Vissersbond is dan ook van mening dat in het kader van het 'voorzorgsbeginsel' nader onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek dient plaats te vinden, nu te veel onduidelijk is aangaande de impact op het ecosysteem. En indien nodig dienen door de exploitanten van windparken maatregelen te worden genomen om significant negatieve effecten op het ecosysteem te mitigeren.	U geeft aan dat er een aannemelijke kans is dat de plaatsing van windparken op zee effect heeft de samenstelling van diverse soorten binnen het ecosysteem. In deelzienswijze 042-8 haalt u een onderzoek aan waaruit blijkt dat bij de vismonitoring van PAWP en OWEZ weinig effecten worden aangetoond van het verbod van visserij (inclusief bodemberoerende visserij) op bodemvissen in het windpark. In dit onderzoek komt dus niet naar voren dat de samenstelling van de diverse soorten in en buiten een windpark significant verschillen. De aanvulling dat er nader onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek dient plaats te vinden wordt ondersteund en is ingebracht in het MONS-programma als onderdeel van de uitvoering van het Noordzeeakkoord. Zie ook beantwoording deelzienswijzen 042-9 en 042-10.	Nee
042	12	Ontwerp PNZ: In opdracht van Rijkswaterstaat heeft Deltares onderzoek gedaan naar de mogelijke systematische effecten van grootschalige windparken. Het onderzoek toont aan dat de schaalvergroting in offshore wind voor 2030 en zelfs nog meer voor 2050 in de Zuidelijke Noordzee op zeer fundamentele manieren invloed zal hebben op het functioneren ervan. Offshore wind op grootschalig niveau heeft direct effect op wind en golven (Boon et al., 2018). Gezien het feit dat vissers volledig afhankelijk zijn van getij, stroming en watertemperaturen, uit de Nederlandse Vissersbond haar bezorgdheid over deze fundamentele veranderingen in het ecosysteem wanneer windparken op grootschalig niveau actief worden. Ter illustratie kunt u in bijlage 2 een versimpelde illustratie vinden van de effect-keten benadering zoals opgesteld door Boon et al. (2018) van offshore windmoleneffecten vanuit verschillende factoren waaruit het ecosysteem van de Noordzee bestaat.	De zorgen die u aangeeft worden herkend. Omdat het Deltares onderzoek zich nog in een ontwikkelstadium bevindt moeten de resultaten tegelijkertijd met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Met dit onderzoek is wel een belangrijke stap gezet in een ecosysteemeffecten-onderzoekstraject waarmee, naar verwachting in de toekomst, beleidsadvies kan worden gegeven over opschalingsniveaus en locaties van windparken op de Noordzee. Bovendien wordt vanuit beleid omtrent de Noordzee het voorzorgsbeginsel toegepast. Binnen het wind op zee ecologisch programma wordt daarom juist onderzoek verricht om kennisleemtes en onzekerheden te verkleinen. De systeemstudie van Deltares is dan ook onderdeel van het WOZEP onderzoek en verkent mogelijke effecten op het ecosysteem van de Noordzee. Hierbij wordt gemodelleerd met 200 GW aan windenergie op zee op de totale Noordzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	13	Ontwerp PNZ: Een langere tijd worden er al zorgen gebaat over de geluidsproductie tijdens werkzaamheden ten behoeve van het realiseren van windmolenparken. Als voorbeeld refereren we naar een artikel in Vroege Vogels met een interview van dhr. W. Verboom en de schokkende titel: “Windmolenparken in zee catastrofaal voor vissen en zeezoogdieren” (Vroege Vogels, 2005). De verontrustende beweringen welke dhr. Verboom aanhaalt in dit interview zorgt er voordat de Nederlandse Vissersbond zich nader heeft verdiept in dit onderwerp. De Nederlandse Vissersbond wil er op wijzen dat door de promotie (deel)onderzoeken van zowel gedragsbioloog dhr. Errol Neo en geluidsdeskundige dhr. Özkan Sertlek nieuwe inzichten zijn verkregen in de gevolgen van geluid op een ecosysteem. Dit is zeker van belang gezien het feit dat er maar een beperkte hoeveelheid aan onderzoeksgegevens naar het effect van geluid op onderwaterleven beschikbaar is. De beroepsvisserij pleit voor nader onderzoek naar het mogelijk onbedoeld verstoren of verjagen van vissen door middel van geluid in het geplande tracé wel overwogen wordt meegenomen in de besluitvorming. Wat zijn de effecten van geluid bij plaatsing van de windturbines op zee? Wat zijn de effecten van het geluid van de draaiende windturbines en de bijbehorende trillingen van de turbines richting de zeebodem? Het zijn relevante vragen waarop vooralsnog geen sluitende antwoorden gegeven zijn.	De zienswijze wordt gedeeld dat onderwatergeluid, onder andere bij de aanleg en operatie van windparken, een verstoring van het mariene ecosysteem kan veroorzaken. In het Wind op Zee Ecologisch Programma (WOZEP) wordt veel aandacht besteed aan onderwatergeluid, wat heeft geleid tot aanscherping van de grenswaarden aan de geluidproductie bij de aanleg van windparken en tot beter inzicht in de effecten van impulsgeluid. Het KRM programma van maatregelen (bijlage van het PNZ) beschrijft daarnaast de maatregelen om verstoring door antropogeen onderwatergeluid tegen te gaan. Ook is hierin een kennisagenda opgenomen, waarin onder andere aandacht is voor de door u genoemde ecologische effecten, van zowel impulsgeluid bij de aanleg van windparken als continu geluid in operationele windparken.	Nee
042	14	Ontwerp PNZ: Neo et al. (2015) constateerde in een onderzoek dat zeebaarzen zich naar enige tijd herstelden naar hun normale zwemgedrag en dat ze gewend leken te raken aan de geluiden. Opmerkelijk was wel dat de vissen eerder wenden aan een harder geluid dat langdurig werd afgespeeld dan aan een zachter geluid met pauzes (Neo et al., 2015). Na elke pauze leken de vissen telkens weer te schrikken van het geluid (Neo et al., 2015). Dit onderzoek bevestigt dat we met menselijke perceptie snel een verkeerde interpretatie kunnen maken zonder degelijk onderzoek. Dit zou betekenen dat de onderwater geluidseffecten (zeker met de toenemende scheepsverkeer op kleiner deel van Noordzee) mogelijk sterker zijn dan nu vaak wordt verondersteld en het onderzoek van Sertlek et al. (2016) had dit mogelijk beter inzichtelijk kunnen maken. Want het onderzoek van Sertlek et al. (2016) leverde een belangrijke bijdrage aan het in modellen vatten van geluidverspreiding wat van belang is voor het voorspellen van effecten.	Zie beantwoording deelzienswijze 042-13.	Nee
042	15	Ontwerp PNZ: De beroepsvisserij heeft te maken met diverse natuurbeschermingsregels en daartoe behorende wetgeving. Het wordt steeds lastiger om de benodigde vergunningen op basis van de Wet natuurbescherming (Wnb-vergunningen) te verkrijgen. De beroepsvissers hebben te maken met vele kritische (ecologische) eisen waaraan zij moeten voldoen en hier werken de vissers met zorg aan mee. Daarom wil de beroepsvisserij, een activiteit welke al eeuwenlang plaatsvindt op de Noordzee, voorkomen dat er negatieve effecten optreden op het ecosysteem van de Noordzee en aangrenzende wateren, voortkomend uit dit windenergieproject. Zeker als eventuele negatieve gevolgen in de toekomst worden gebruikt om de beroepsvisserij (wederom) verder in te perken vanwege cumulatieve effecten.	De in de zienswijze aangegeven wens past in het beleid zoals opgenomen in het PNZ.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	16	Ontwerp PNZ: Evenals bij plannen voor windparken op zee dient de beroepsvisserij ook (periodiek) vergunningen aan te vragen voor de beroepsmatige visserijactiviteiten die zij uitvoert. Hierbij dienen Passende Beoordelingen geschreven te worden, waarbij o.a. de effecten van de visserijactiviteiten dienen te worden gecumuleerd met de effecten van overige (reeds bestaande/ gegunde) activiteiten binnen het Noordzee- en Waddengebied. Gelet op het feit dat dit voorbereidende werkzaamheden zijn voor het uiteindelijke beoogde doel van deze activiteit (= realisatie windmolenparken) zullen de grootschalige en blijvende activiteit omvat, in combinatie met de eventuele negatieve effecten op het ecosysteem van deze activiteit, is de verwachting dat het verkrijgen van de benodigde vergunningen voor de beroepsvisserij zullen worden bemoeilijkt.	Het is onduidelijk waarop u deze verwachting baseert en op welk doel van het PNZ u doelt. Uw inbreng is daarom ter kennisgeving aangenomen.	Nee
042	17	Ontwerp PNZ: Onderzoek Samengevat betekent één en ander dat de aangewezen gebieden “onbruikbaar/minder bruikbaar” voor visserij groter zijn dan enkel de windmolenparken zelf. Daarnaast zijn concrete alternatieve mogelijkheden voor de visserij in Nederlandse windmolenparken beperkt en niet goed in de praktijk getest (Rasenberg et al., 2015). Het is van groot belang dat er meer en gedegen onderzoek wordt verricht naar de gevolgen op het ecosysteem d.m.v. het plaatsen van windmolenparken en aanverwant is er gericht onderzoek benodigd naar de opties voor doorvaart en medegebruik. Zo ligt het in de verwachting dat de visserij op krabben en kreeften in windparken op zee wellicht rendabel kan worden, maar ook dit is afhankelijk van diverse randvoorwaarden (Rasenberg et al., 2015). Tegelijkertijd wordt door de meeste vormen van medegebruik de doorvaartmogelijkheid belemmert (Bolman et al., 2019). Zo is het noodzakelijk om (meer) rekening te houden met de belangen van de demersale sleepnetvisserij aangezien deze groep vissers de meeste hinder en bijbehorende (financiële) schade ondervindt van de windparken op zee. Ondanks alle consultaties de afgelopen jaren stelt de Nederlandse Vissersbond dat het belang van de beroepsvisserij en dat van het ecosysteem te weinig erkend en meegenomen is in de plannen. De visserijsector voelt zich dan ook niet serieus genomen en de betrokkenen hebben onvoldoende gevoel bij de verliezen die door deze beroepsgroep geleden worden. De visserij is gebaat bij een gezond ecosysteem en aantasting ervan dient te worden voorkomen. De kansen van de visserij zijn afhankelijk van de kennis van welke organismen goed gedijen in deze nieuwe ecosysteem. Daarom dienen er opnames te worden gedaan wat betreft de impact en de gevolgen van de installaties op het mariene milieu inclusief de visbestanden. Daarnaast is het voor het aanvragen van diverse vergunningen, onder andere op basis van de Wet natuurbescherming, voor visserij-activiteiten zeer belangrijk om te weten wat de cumulatieve effecten zijn van diverse activiteiten op zee. Hiervoor zijn de gezamenlijke effecten van diverse activiteiten op zee voornamelijk belangrijk voor vogelbestanden. Daarom zou de Nederlandse Vissersbond graag zien dat deze cumulatieve effecten nader worden onderzocht.	In het kader van het MONS-programma is bepaald welke onderzoeken prioriteit zouden moeten krijgen. In dat kader wordt ook ingezet op onderzoek naar de gevolgen voor het ecosysteem van aanleg en gebruik van windparken. De bouw van windparken is een veeljarig en geleidelijk proces, dat ruimte biedt om ecologische effecten zorgvuldig mee te blijven wegen en waarbij aanpassing op basis van nieuwe inzichten mogelijk blijft. Daarnaast worden in het NZO de mogelijkheden voor medegebruik van windparken besproken. De visserijsector kan via het NZO mede invulling geven aan bovengenoemde onderwerpen.	Nee
042	18	Ontwerp PNZ: Plaatsing kabels Op het Noordzeeloket staat geschreven dat alleen al op het Nederlands Continentaal Plat ongeveer 4500 kilometer pijpleiding en 6000 kilometer kabel ligt. Van de kabels is ruim de helft niet meer in gebruik. De Nederlandse Vissersbond pleit ervoor dat deze 3000 km aan gediscarde kabels en leidingen eindelijk eens wordt opgeruimd voordat de zeebodem opnieuw wordt bezaaid met nieuwe kabels.	De geldende opruimplicht - vanuit de Waterwet en Mijnbouwwet - voor uit gebruik geraakte kabels en leidingen staat beschreven op paragraaf 10.5.3 en Bijlage 2 van het PNZ. Per geval wordt daarbij een afweging gemaakt van de feitelijke effecten op milieu, de veiligheid, het ruimtebeslag en de kosten die met opruimen zijn gemoeid. Op basis van deze afweging kan ook besloten worden om de leiding of kabel veilig en schoon achter te laten (zie ook beantwoording zienswijzen 048-133). Mochten uit gebruik genomen kabels onverhoopt toch op bepaalde locaties tot overlast leiden bij gebruikers, bijvoorbeeld voor de visserij, dan gaat het Rijk hierover graag in gesprek om de problematiek nader te inventariseren, op basis van aangeleverde informatie over deze locaties.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	19	Ontwerp PNZ : Ook is de Nederlandse Vissersbond van mening dat de nog te ontwikkelen en te realiseren windparken op zee geplaatst moeten worden in gebieden die weinig worden bevist. Wanneer voor de windparken kabels worden geplaatst zal dit ook rijke visgronden doorkruizen. Doordat de plaatsing van kabels onmisbaar is voor de realisatie van het windpark zal de Nederlandse Vissersbond graag willen zien dat er gekozen wordt voor de tracé met de minste impact op visserij, namelijk het tracé waarbij de minste visgronden worden doorkruist.	Bij de aanwijzing van windenergiegebieden is een brede afweging gemaakt en is gebruik gemaakt van studies naar de effecten op visserij. Twee van de gebieden waar de visserij veel gebruik van maakt, zijn niet herbevestigd. Andere gebieden waar de visserij veel gebruik van maakt, zijn wel aangewezen. Gebieden waar de visserij over het algemeen weinig gebruik van maakt, liggen dusdanig ver op zee dat aanlanding van de opgewekte energie niet realistisch is voor 2030. In dit PNZ wordt geen keuze gemaakt voor kabeltracés. Hiervoor worden afzonderlijke ruimtelijke procedures doorlopen.	Nee
042	20	Ontwerp PNZ: Aansluitend streeft de Nederlandse Vissersbond ernaar dat de kabels op voldoende diepte worden gegraven. De visserijsector heeft in het verleden vaker zorgen geuit over kabels van windmolenparken die bloot komen te liggen op de bodem van de Noordzee, omdat netten eventuele schade zouden kunnen aanrichtingen aan deze kabels. Zo stelde TenneT in het verleden bij het ontwerpbesluit “Net op zee Hollandse Kust (noord) en Hollandse Kust (west Alpha)” het volgende hierover: “Dat kabels niet bloot komen te liggen is ook het belang van TenneT. blootliggende kabels kunnen makkelijker beschadigen, door o.a. noodankers, visnetten en gezonken afval. TenneT kiest daarom voor een begraafdiepte die in principe geen onderhoud vergt gedurende de levensduur van de kabels. Ook geldt er vanuit de Waterwet een verplichte begraafdiepte met daarbij een monitorings- en herstelverplichting”. We hopen dat ook tijdens deze werkzaamheden TenneT ervoor kiest om de kabels op voldoende diepte in de zeebodem te willen gaan plaatsen, waarbij het de voorkeur geniet om dit op minimaal drie meter diepte te plaatsen. Aanvullend is het voor de beroepsvisserij van belang dat de werkzaamheden in een korte tijd gebeuren i.v.m. overlast, door middel van verstoring doelsoorten en fysieke verstoring van vismogelijkheden bijvoorbeeld door kabels of werktuigen. Wij pleitten daarom voor een korte periode, gezamenlijk geen meerdere kwartalen/jaren duurt, voor het legen en daadwerkelijk ingraven van de kabels.	Deze zienswijze heeft met name betrekking op de werkzaamheden van TenneT in het kader van Net op Zee, waarbij windparken met hoogspanningskabels worden aangesloten op het landelijk hoogspanningsnet. Het Programma Noordzee schept weliswaar beleidskaders voor dergelijke activiteiten (zie bijvoorbeeld Hoofdstuk 5) maar geeft geen concrete invulling aan vergunningvoorschriften. Een nadere uitwerking van zaken als termijnen voor de uitvoering van werkzaamheden door TenneT of begraafdiepte- en gronddekkingseisen, is onderdeel van de vergunning en bijbehorende werkplannen op grond van de Waterwet.	Nee
042	21	Ontwerp PNZ Daarnaast blijft de Nederlandse Vissersbond bezorgd over de gevolgen van de toekomstig te realiseren windmolenparken en meer specifiek ten aanzien van de gevolgen van windmolenparken op de beroepsvisserij die in de directe omgeving plaatsvindt. Duidelijk is dat het ecosysteem in de voormalige visgronden en directe omgeving zal gaan veranderen met deze nieuwe “kunstwerken” en aanverwant de beperkingen van de visserijactiviteiten rondom de windparken.	Zie beantwoording deelzienswijze 042-2.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
042	22	Ontwerp NWP: Vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes) Met betrekking op de teksten en tabel over het vaargeulonderhoud en de garantiediepte van de vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes), zoals opgenomen op pagina 275 van het NWP, benadrukken wij, in samenspraak met Port of Harlingen, het feit dat met de huidige teksten de garantiediepte voor de Boontjes niet is gewaarborgd. Wij verwijzen daarvoor naar de zienswijze van Port of Harlingen waarin zij uiteenzetten wat het belang is van deze garantiediepte. In hun zienswijze geeft Port of Harlingen voor de volledigheid een weergave van het proces tot nu toe. Beide onderdelen samen leiden tot het wijzigingsvoorstel dat aan het slot van hun zienswijze is weergegeven. De Nederlandse Vissersbond onderschrijft het wijzigingsvoorstel in de zienswijze van Port of Harlingen. Belang garantiediepte de Boontjes De bereikbaarheid van en naar Harlingen en het achterland is van zeer groot belang voor o.a. onze vissers. Naast de vele functies van Port of Harlingen, is het ook de thuishaven van o.a. de Urker vissersvloot. Voor deze vloot is de vaarweg ook van cruciaal belang om het Friese achterland en de haven van Harlingen te verbinden met onder andere de haven van Urk. Ook biedt deze vaarweg toegang naar de vele andere havens die vanuit hier bereikbaar zijn, zoals de haven van Amsterdam en Rotterdam, Port of Zwolle, Urk en Flevokust. Daarvoor is het ook belangrijk dat de vaarweg aansluit op de geplande vergroting van de sluis te Kornwerderzand, die wel ontworpen wordt met voldoende diepgang. Concreet voorstel Het wijzigingsvoorstel van Port of Harlingen luidt als volgt: In aanmerking nemende dat: het belang van het op diepte houden van de Boontjes en de bereikbaarheid van en naar zowel Harlingen als het achterland zeer groot is; de huidige tekst van het NWP niet luidt conform het besluit van het OBW van 3 dec 2020; stellen wij voor de genoemde passage uit de tekst van het NWP te schrappen. Voor een verduidelijking van dit wijzigingsvoorstel verwijzen we naar de zienswijze van Port of Harlingen op het NWP 2022-2027.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: “Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt”. Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja
042	23	Ontwerp NWP: Zuider Stortemelk Tot slot voor het Nationaal Waterprogramma 2022-2027 benadrukken wij het grote belang van monitoring en peiling in het gehele gebied van het Zuider Stortemelk. De buitendelta’s zijn dynamische gebieden waarin de geulen zich jarenlang op een natuurlijke diepte kunnen handhaven, maar in sommige jaren kunnen zij zich ook verleggen hetgeen vaak met drempelvorming gepaard gaat. Wij merken dit in de praktijk bijvoorbeeld bij het Zuider Stortemelk. Voor het Zuider Stortemelk is een streefdiepte afgesproken en opgenomen van -7,5 meter t.o.v. NAP. Deze diepgang is gelijk aan de geuldiepte op de Waddenzee. Wij gaan er vanuit dat hiermee wordt bedoeld dat met een royale overdiepte wordt gebaggerd, gelet op de grotere deining in de buitendelta’s. Zowel de Waddenzee als de buitendelta’s zijn voor de scheepvaart immers één systeem waarbij de zwakste schakel bepalend voor de bereikbaarheid is.	Op de Waddenzee hanteert Rijkswaterstaat een baggertolerantie van een halve meter onder de streefdiepte bij het bepalen van de onderhoudsdiepte. Bij het bepalen van de baggertolerantie bij het onderhoud in de buitendelta van de vaarweg Harlingen-Noordzee ter hoogte van Zuider Stortemelk, zijn de uitkomsten van de evaluatie van de pilot Westgat Schiermonnikoog, waar in een buitendelta vaargeulonderhoud heeft plaats gevonden, mede richtinggevend. Of er onderhoud gepleegd moet worden in Zuider Stortemelk is op dit moment niet aan de orde, aangezien de vaargeul door middel van het verleggen van de vaarwegmarkering op het betreffende deel van de vaarweg in stand gehouden wordt.	Nee
043	1	durch die vorgelegte Planung wird der Aufgabenbereich des Bundesaufsichtsamtes für Flugsicherung (BAF) als Träger öffentlicher Belange im Hinblick auf den Schutz ziviler Flugsicherungseinrichtungen nicht berührt. Es bestehen gegen den vorgelegten Planungsstand keine Einwände. Diese Beurteilung beruht auf den nach § 18a Abs. 1a, Satz 2 LuftVG angemeldeten Anlagenstandorten und - schutzbereichen der Flugsicherungsanlagen mit heutigem Stand (September 2021).	Herzlichen Dank für Ihr Interesse und Ihre Reaktion auf den Entwurf des niederländischen Nationalen Wasser Programms (NWP). Ihre Rückmeldung wird zur Kenntnis genommen.	nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	1	De vraag is hoe 'water als leidend principe' uitwerkt in de praktijk. Doorvoering ervan kan lokaal ingrijpende gevolgen hebben. Het is belangrijk hier duidelijk over te zijn, ook in relatie tot het bieden van perspectief en het ontwikkelen van draagvlak. Daarvoor is een concretere invulling nodig van water als leidend principe voor de grote ruimtelijke (transitie)opgaven. Bij woningbouw moeten bijvoorbeeld ongunstige locaties voor waterhuishouding of bodemdaling worden vermeden (p.28), maar er wordt niet aangegeven welke dit zijn. In het landelijk gebied is het de vraag hoe te komen tot 'landgebruik dat past bij het bodem- en watersysteem en de zoetwaterbeschikbaarheid'. Dit is een fikse opgave.	In het NWP wordt de ambitie geformuleerd om water als leidend principe te laten zijn, waar enkele voorbeelden voor worden genoemd. Om water als leidend principe standaard in gebiedsprocessen toe te passen, is er een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het water- en bodemsysteem, welke mogelijke keuzes er zijn en wat de impact is op andere opgaven. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt.	Ja
044	2	Daar bovenop maken de steeds groter wordende droogteproblematiek en de daarmee samenhangende toenemende watervraag het noodzakelijk dat waterbeheerders en gebruikers anders leren omgaan met (grond)water. Dat vraagt om een watertransitie, waarbij samenwerking tussen overheden nodig is. De urgentie van een daadkrachtige, samenhangende aanpak voor grondwater in de komende jaren mist in het ontwerp-NWP.	De urgentie past in de lijn die in het NWP wordt voorgestaan. In het hoofdstuk 'zoetwaterverdeling en droogte' wordt uitgebreid ingegaan op de droogteaanpak en waterverdeling. Tevens wordt in het NWP de ambtelijke studiegroep grondwater aangekondigd, waar de UvW aan deelneemt. Circa de helft van het maatregelenpakket van het Deltaprogramma Zoetwater heeft betrekking op de hoge zandgronden.	Nee
044	3	Water als leidend principe in de ruimtelijke ordening past bij onze doelstelling om, samen met omgevingspartners, Nederland en ons watersysteem ook voor de lange termijn robuuster en veerkrachtiger te maken. Dit staat of valt met een gebiedsgerichte regionale samenwerking, waarbij we ons als waterbeheerders positioneren als zelfbewuste spelers in het ruimtelijk domein en het maatschappelijk debat. Het NWP mag meer onderstrepen dat waterbeheerders zo vroeg mogelijk bij ruimtelijke planvorming betrokken moeten worden, in lijn met de Omgevingswet. Dus niet alleen over inrichting en beheer maar ook bij het opstellen van omgevingsvisies, -agenda's en -plannen. Bijvoorbeeld via doorwerking van een brede watersysteemanalyse in de verschillende ruimtelijke plannen.	Het belang van een vroege betrokkenheid van waterschappen bij ruimtelijke ontwikkelingen en planvorming wordt onderschreven. De tekst is op een zodanige manier aangepast dat de betrokkenheid van de waterbeheerders op een juiste manier worden omschreven.	Ja
044	4	In die zin is het opvallend dat waterschappen slechts omschreven worden als uitvoerders (pag. 17/18). Dit doet geen recht aan het belang van vroege betrokkenheid van waterschappen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Waterschappen zijn een onmisbare schakel bij gebiedsprocessen, met specifieke kennis en kunde en een uitgebreid lokaal netwerk. Benoem dit explicieter in het NWP.	Het belang van een vroege betrokkenheid van waterschappen bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt onderschreven. Waterschappen zijn inderdaad een belangrijke schakel in gebiedsprocessen. Uw reactie heeft geleid tot een aanpassing in de tekst.	Ja
044	5	Terecht stelt het ontwerp-NWP dat het, naast bescherming tegen overstromingen en een waterrobuuste ruimtelijke inrichting, van belang blijft aandacht te hebben voor gevolgbeperking. In de praktijk komt dit nog onvoldoende van de grond. Het NWP zou meer richting moeten geven aan meerlaagsveiligheid en de governance daarvan, op basis van een integrale benadering van de drie lagen.	Uw zienswijze wordt ter kennisgeving aangenomen. Via meerlaagsveiligheid benadering wordt het 'Waarborgen van de waterveiligheid en de klimaatbestendigheid' vorm gegeven. Elke laag heeft zijn eigen doelstelling, zoals wordt beschreven in de hoofdstukken 3, 4, en 17. Daarnaast staat in H3 van het NWP beschreven dat het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) samen met de deltacommissaris gaat kijken hoe meerlaagsveiligheid beter kan worden toegepast.	Nee
044	6	De keuze voor een integrale aanpak van opgaven, in lijn met de NOVI, is een goede zaak. Echter, de huidige verkokering binnen de rijksoverheid van programma's en budgetten komt een integrale aanpak van opgaven niet ten goede. Te vaak moet in de praktijk integratie aan de achterkant georganiseerd worden. Het zou beter zijn als het beschikbare of te ontwikkelen instrumentarium die integratie actief stimuleert. Bijvoorbeeld door middelen beschikbaar te stellen voor 'integrale opgaven' in plaats van 'sectorale opgaven', zoals nu nog veelal het geval is. Voor de opgave van waterkwaliteit (KRW) en de aanpak van droogte en overstromingen is nauwe samenwerking en afstemming met onze buurlanden nodig. Een Nederlandse visie daarop waarbij het Rijk en regionale partners elkaar versterken is gewenst in het NWP.	Integraal werken staat of valt met goede financiële afspraken die recht doen aan de politieke en bestuurlijke verantwoordelijkheid van elke betrokken partij. Voorafgaand politieke instemming krijgen en achteraf verantwoording mogelijk maken over integrale budgetten staat hiermee op gespannen voet. Dit is één van de redenen waarom de compatibiliteitswet voorschrijft dat ieder beleid zijn eigen begroting heeft waarover vakministers verantwoording afleggen. Daar waar het mogelijk en nuttig is, is het uitgangspunt dat bij projecten integraal wordt gewerkt. Rijk en regio werken samen in internationaal verband aan deze thema's in de internationale riviercommissies zoals die voor Maas en Rijn. Daarnaast is er overleg en samenwerking in diverse bilaterale grensoverschrijdende overleggen, bijvoorbeeld de Nederlands-Duitse Permanente Grenswaterencommissie en Vlaams-Nederlands bestuurlijk overleg.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	7	Een integrale aanpak van opgaven komt het best tot zijn recht in gebiedsgerichte uitwerkingen. In dat licht lijkt de selectie van gebieden in het NWP wat beperkt. Een aparte gebiedsspecifieke uitwerking zou bijvoorbeeld op zijn plaats zijn voor de regio rond het Amsterdam-Rijnkanaal en het Noordzeekanaal. Hier komen verschillende opgaven samen, zoals weinig flexibiliteit in het watersysteem, zoetwatervoorziening en -verdeling, wateroverlast, verzilting, een sterke afhankelijkheid tussen het hoofd- en regionaal watersysteem, grote ruimtelijke druk en transities. Ook voor een aantal andere (NOVI-)gebieden ligt een gebiedsgerichte uitwerking voor de hand.	De selectie van gebieden zoals in het NWP opgenomen zijn de verschillende onderdelen van het Hoofdwatersysteem. Deze gebieden zijn niet bedoeld als integrale gebiedsaanpakken, waarin ook de regionale systemen zijn opgenomen. Daar lopen allerlei onderliggende trajecten voor, zoals de gebiedsagenda's grote wateren en IRM. Hier zou het NOVI-gebied Noordzeekanaal en een Toekomstbestendig Amsterdam-Rijnkanaal ook onder geschaard kunnen worden. Het NWP voegt in dit geval niets toe aan deze lopende gebiedsaanpakken.	Nee
044	8	De waterschappen ondersteunen de versterkte inzet op waterkwaliteit, het verminderen van lozing en verspreiding van opkomende stoffen en het behalen van de KRW-doelen. Het is cruciaal om verontreinigingen en opkomende stoffen bij de bron aan te pakken. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor bedrijven.	Er is inderdaad een belangrijke rol voor bedrijven weggelegd. Dit komt tot uitdrukking in de bestuurlijke afspraken die onder de delta-aanpak waterkwaliteit zijn gemaakt en de daarbij behorende ambitie voor een voortvarende aanpak aan de bron volgens de uitgangspunten van een circulaire economie. Voor wat betreft de rol van het bedrijfsleven zijn de afspraken van belang voor de versterking van vergunningverlening met de daarbij behorende wederzijdse transparantie en het eenvoudig toegankelijk maken van gegevens over stoffen met potentiële risico's in industriële lozingen. Ook is het van belang dat partijen goed met elkaar samenwerken en –met inachtneming van ieders rol- verantwoordelijkheid nemen indien een opkomende stof wordt aangetroffen.	Nee
044	9	Wij delen de ambitie van vergaand zuiveren en grondstoffen en energie terugwinnen. Dit is niet altijd eenvoudig, omdat deze drie ambities niet per definitie in elkaars verlengde liggen. Verdergaande afvalwaterzuivering en terugwinnen van energie en grondstoffen vraagt meer dan samen 'verkennen'. Het ontbreekt aan concrete plannen en middelen vanuit het Rijk om hieraan ondersteuning te geven. Dat is van belang voor alle betrokkenen in de waterketen. De forse woningbouwopgave biedt kansen om stappen te maken in innovatieve, duurzame en circulaire sanitatie. Nu zijn er nog belemmeringen door in het verleden gemaakte keuzes in infrastructuur (lock-in) en door niet sluitende businesscases. ketenpartners hebben een gezamenlijke taakverantwoordelijkheid om dit patroon te doorbreken, maar om dit haalbaar te maken is ook concrete financiële steun van het rijk nodig.	Terecht wordt aangegeven dat de opgave niet eenvoudig is. Daarom wordt eerst gewerkt aan een gezamenlijke visie op de waterketen. Het Rijk doet deze verkenning samen met de Unie van Waterschappen, VNG, RIONED en Vewin. Op basis daarvan kunnen dan gezamenlijk concrete plannen worden gemaakt en worden bekeken welk budget daarvoor nodig is. In de uitwerking zal ook naar belemmeringen, kosteneffectiviteit van de maatregelen, waarborgen voor de volksgezondheid e.d. worden gekeken. Het Rijk kent voor financiële steun diverse regelingen waar voor concrete projecten een aanvraag kan worden ingediend, zoals het Groeifonds.	nee
044	10	Soms zit ook de wetgeving in de weg of ontbreekt het aan bepaalde wetgevingsinstrumenten. Dat geldt niet alleen bij waterzuivering en het terugwinnen van grondstoffen, maar ook bij bijvoorbeeld mestwetgeving (normen Nitraatrichtlijn belemmeren het halen van de doelen van de Kaderrichtlijn Water). Om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen en de gewenste rollen waar te kunnen maken, moet het Rijk verantwoordelijkheid nemen.	Zie beantwoording deelzienswijze 032-3. Rijk en regio werken samen aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Ook komende planperiode is nauwe samenwerking van groot belang. In paragraaf 7.3 van het stroomgebiedbeheerplan wordt ingegaan op de samenwerking nationaal en internationaal.	Nee
044	11	Overheden, natuurorganisaties en andere partijen zullen de handen ineen moeten slaan om het verlies aan biodiversiteit om te zetten in biodiversiteitsherstel. Waterschappen beheren vele kilometers aan watergangen en dijken. Met het versterken van dit Blauwgroene Netwerk kunnen wij, in samenwerking met andere partijen, een essentiële bijdrage leveren aan de realisatie van een effectief natuurbeleid. Watergangen en dijken doorkruisen immers heel Nederland en zijn bij uitstek geschikt om de versnipperde natuur in ons land met elkaar te verbinden. Het huidige natuurbeleid, dat voornamelijk gericht is op de Natura 2000 gebieden en het Natuurnetwerk Nederland (NNN), heeft ondersteuning nodig. Door dit te koppelen aan het Blauwgroen Netwerk is de kans op herstel van de biodiversiteit aanmerkelijk groter. Deze combinatie zou expliciet benoemd kunnen worden in het NWP (natuurinclusief werken), waarbij Rijkswaterstaat ook een rol te vervullen heeft.	Terecht benoemt u dat alle partijen de handen ineen moeten slaan om onze biodiversiteit te herstellen. Het natuurbeleid houdt ook niet op bij het NatuurNetwerkNederland (NNN) en de daarbinnen gelegen Natura 2000-gebieden. Rijkswaterstaat is ook voornemens buiten het NNN via haar beheer bij te dragen aan de biodiversiteitsopgave. Uw voorstel om het Groen-Blauwe netwerk te koppelen aan het NNN is een ondersteuning van het beleid om duurzame water- en bodemsystemen te realiseren. In de definitieve tekst zijn de ecologische relaties tussen het hoofdwatersysteem en de regionale watersystemen duidelijker verwoord.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	12	Om de geschetste ambities en transities te kunnen realiseren is een belangrijke voorwaarde dat er voldoende financiële middelen en passend instrumentatrium beschikbaar zijn. We maken ons zorgen over de constatering dat Rijkswaterstaat onvoldoende budget heeft voor het eigen beheer en onderhoud en de uitvoering van het NWP. En over het voorbehoud dat wordt gemaakt bij de uitvoerbaarheid van de beheer- en onderhoudsopgaven. Het tekort aan middelen bij Rijkswaterstaat mag niet ten laste komen van andere opgaven, bijvoorbeeld door verschuivingen in het Deltafonds. Dat zou de uitvoering van verschillende opgaven in gevaar brengen, terwijl er enorme uitdagingen liggen voor de noodzakelijke aanpassingen aan weersextremen, maar ook voor waterkwaliteit en zoetwaterbeschikbaarheid. De waterschappen zien graag dat een nieuw kabinet de gelden voor deze opgaven voor de komende decennia veilig stelt.	In het Coalitieakkoord van eind 2021 is aangegeven dat de komende jaren structureel meer budget wordt uitgetrokken voor instandhouding van wegen, spoor, hoofdwater-systeem en vaarwegen. Het structureel extra budget loopt via een geleidelijk ingroei-model op tot in totaal 1,5 miljard euro in 2026 voor de vier genoemde netwerken, waarvan 1,25 miljard euro voor het Mobiliteitsfonds en 0,25 miljard euro voor het Deltafonds (inclusief versnelling Deltaprogramma). De budgettaire kaders voor instandhouding zijn daarmee verruimd. Hierbij wordt het ingroeimodel vanuit het Coalitieakkoord gevolgd. Voor het Hoofdwatersysteem en het Hoofdvaarwegennet zal IenW binnen deze budgettaire kaders nog aanvullende keuzes moeten maken om de instandhoudingsopgaven op termijn beheersbaar te houden.	Nee
044	13	Het NWP adresseert de juiste uitdagingen, conform de wijze waarop de NOVI aangeeft dat de ruimtelijke keuzes met elkaar samenhangen. Deze keuzes worden vervolgens in de NOVI niet gemaakt maar overgelaten aan verschillende programma's zoals het NWP. Wat de waterschappen betreft mag er van het NWP meer sturing uitgaan naar de regionale inrichtingsprocessen. Dat is nodig om effectief samen te werken aan een toekomstbestendig watersysteem.	De gebiedsgerichte uitwerking voor de grote wateren wordt via NOVI en NWP opgepakt onder regie van IenW zoals bij de gebiedsagenda's voor het IJsselmeer en Waddenzee of het programma IRM. Net als bij die grote wateren komen ook op land verschillende urgente opgaven en transities samen. Steeds meer wordt daarbij gevraagd om nationale regie en rijksregie. Via diverse rapporten over de fysieke leefomgeving in opdracht van het Rijk wordt interdepartementaal en interbestuurlijk verkend hoe ter uitvoering van de NOVI die nationale en daarbinnen de rijksregie vorm kan krijgen. Een vraagstuk daarbij is ook aan de hand van welke gebiedsindeling(en). Sectoraal is Nederland, zelfs binnen het waterdomein, in veel soorten gebieden ingedeeld. De NOVI zelf geeft nog geen aanleiding dat te veranderen. Tegelijk is niet ondenkbaar dat vanuit bijvoorbeeld de verstedelijking strategieën of de gebiedsindeling die een Nationaal Programma Landelijk Gebied kiest, een krachtiger werking uitgaat vanwege het hogere schaalniveau. Vanuit de kenmerken en knelpunten bij het bodem- en watersysteem kunnen uitgangspunten geformuleerd worden die in al die gebiedsprocessen, op de verschillende schaalniveaus, kunnen worden ingebracht. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt, maar het NWP omvat deze uitwerking niet.	Ja
044	14	SPECIFIEK DEEL ZIENSWIJZE ONTWERP NWP: REACTIES WATER-SCHAPPEN IN DETAIL Algemeen: Lange termijn visie te beperkt: periode 2022-2027 met doorkijk naar 2050. O.a. zeespiegelstijging vergt een ver-dere blik voor uit.	Voor de aanpak van de opgaven die er liggen en de uitdagingen die op ons af komen lopen verschillende trajecten. Dit NWP beschrijft hoe het Rijk hier samen met andere partijen voor de periode 2022-2027 en richting 2050 aan werkt. Er zijn echter ook een aantal keuzes die een nationale aanpak vragen. Die keuzes kunnen nu nog niet gemaakt worden, omdat hiervoor meer kennis nodig is.	Nee
044	15	blz 3. Samenvatting: De samenvatting gaat in op opgaven, ambities en maatregelen. Een korte schets van de belangrijkste ontwikkelingen zou een welkome aanvulling zijn, biedt context voor de ambities en maatregelen. Toelichting: Een ontwikkeling die relevant is voor het waterbeheer (in brede zin) wordt een opgave en de opgaven zijn het vertrekpunt voor ambities en doelstellingen.	Het klopt dat ontwikkelingen context bieden voor de verschillende ambities. In de samenvatting worden verschillende uitdagingen genoemd (klimaatverandering, ruimtedruk, milieuverontreiniging en bodemdaling), deze kunnen worden gezien als ontwikkelingen.	Nee
044	16	blz 3/4 Hoofdambities: De ambitie "veilige en klimaatbestendige Delta" wordt toegelicht via het thema waterveiligheid. Dit zou echter ook moeten betekenen waterbeschikbaarheid en een robuust watersysteem. Toelichting: We willen de komende periode nieuwe balansen zoeken gebaseerd op de uitgangspunten: meer water beschikbaar en wateroverlast voorkomen.	Dat een veilige en klimaatbestendige delta ook zou moeten betekenen dat er voldoende water beschikbaar is en dat een robuust watersysteem noodzakelijk is wordt beaamd. Uw zienswijze heeft geleid tot een aanpassing van de tekst in het NWP, specifiek in paragraaf 2.1.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	17	Pagina 4: “Daarbij is het van groot belang dat ‘aansluiten op de karakteristieken van het watersysteem’ en ‘meebewegen met water’ leidende principes blijven voor de integrale aanpak van ruimtelijke ontwikkelingen in ons land.” Leidende principes blijven? Water wordt nu nog niet genoeg als leidend principe meegenomen in ruimtelijke ontwikkelingen, dus eerder (nog meer) worden en blijven.	In het NWP wordt de ambitie geformuleerd om water een leidend principe te laten zijn, en enkele voorbeelden worden genoemd. Om het principe water als een leidend principe standaard in gebiedsprocessen toe te passen, is er een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het water en bodem systeem, welke mogelijke keuzes er zijn, en wat de impact is op andere opgaven. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt.	Ja
044	18	Pagina 4: “In Nederland komen veel opgaven voor de leefomgeving bij elkaar op een klein oppervlak. Niet alles kan, soms moeten keuzes worden gemaakt. Daarvoor zijn in het NWP een aantal afwegingsprincipes voor het waterbeleid en beheer opgenomen.” Die keuzes worden onvoldoende concreet gemaakt in het NWP.	Om deze keuzes concreet te maken is een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het systeem, welke mogelijke keuzes er zijn, en wat de impact is op andere opgaven. Belangen zullen per gebied in kaart gebracht moeten worden (gebiedsgericht werken) en per gebied is maatwerk nodig. Op basis hiervan kunnen de keuzes (per gebied) worden gemaakt en niet op nationaal niveau.	Nee
044	19	Pagina 5: “Voor een toekomstbestendige zoetwatervoorziening wordt onder andere ingezet op de voorkeursvolgorde voor waterbeheer (zuinig gebruiken – vasthouden – slimmer verdelen) en de strategie ‘klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem’.” Het PBL heeft een uitgebreider alternatief voorgesteld. Zou een mooie stap zijn om deze in het NWP vast te leggen.	De voorkeursvolgorde uit het NWP is al formeel in de NOVI vastgelegd. Het PBL heeft daar een variatie op beschreven die niet wezenlijk afwijkt.	Nee
044	20	Pagina 5: ”Op de hoge zandgronden wordt gestreefd naar actief grondwatervoorraadbeheer om het (ondiepe) grondwaterpeil te verhogen.” Het grondwaterpeil verhogen is één van de maatregelen om invulling te geven aan actief voorraadbeheer. Het doel van voorraadbeheer is niet persé om het grondwaterpeil te verhogen. Het doel van actief voorraadbeheer is om met verschillende structurele maatregelen die veelal inrichting en gebruik raken, een groter deel van het neerslagoverschot (jaarrond) te benutten voor drogere periodes.	Het doel van voorraadbeheer is conform uw zienswijze aangepast in het NWP.	Ja
044	21	Pagina 6: “Een integrale aanpak van samenhangende nationale en regionale opgaven vereist een gebiedsgerichte aanpak. Daarom zijn voor de rijkswateren in dit NWP gebiedsgerichte uitwerkingen opgenomen.” NWP is niet gebiedsdekkend, terwijl de ambitie is dat NWP richting geeft aan waterbeleid voor Nederland als geheel, dus niet alleen voor het hoofdwatersysteem, maar zich ook richt op de koppeling met regionale systemen. Toelichting: De regio rond het ARK NZK is bij uitstek een regio die vraagt om een ge-biedsgerichte aanpak. Er komen veel opgaven samen, en het is een NOVI gebied. Het past niet dat dit gebied bij ‘kanalen’ is ondergebracht waar dit ondergeschikte thema’s zijn. Zie ook opmerking bij p.280.	De selectie van gebieden zoals in het NWP opgenomen zijn de verschillende onderdelen van het Hoofdwatersysteem. Deze gebieden zijn niet bedoeld als integrale gebiedsaanpakken, waarin ook de regionale systemen zijn opgenomen. Daar lopen allerlei onderliggende trajecten voor, zoals de gebiedsagenda’s grote wateren en IRM. Hier zou het NOVI-gebied Noordzeekanaal en een Toekomstbestendig Amsterdam-Rijnkanaal ook onder geschaard kunnen worden. Het NWP voegt in dit geval niets toe aan deze lopende gebiedsaanpakken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	22	Pagina 6: Gebiedsgerichte uitwerkingen Waar wordt gesproken over gebieds-gericht werken. We missen hier de regie van het Rijk op gebiedsgericht werken: welke indeling wordt leidend? Hoe gaat het Rijk sturing geven op de nationale en regionale gebiedsindelin-gen/ samenwerkingsprocessen?	De gebiedsgerichte uitwerking voor de grote wateren wordt via NOVI en NWP opgepakt onder regie van IenW zoals bij de gebiedsagenda's voor het IJsselmeer en Waddenzee of het programma IRM. Net als bij die grote wateren komen ook op land verschillende urgente opgaven en transities samen. Steeds meer wordt daarbij gevraagd om nationale regie en rijksregie. Via diverse rapporten over de fysieke leefomgeving in opdracht van het Rijk wordt interdepartementaal en interbestuurlijk verkend hoe ter uitvoering van de NOVI die nationale en daarbinnen de rijksregie vorm kan krijgen. Een vraagstuk daarbij is ook aan de hand van welke gebiedsindeling(en). Sectoraal is Nederland, zelfs binnen het waterdomein, in veel soorten gebieden ingedeeld. De NOVI zelf geeft nog geen aanleiding dat te veranderen. Tegelijk is niet ondenkbaar dat vanuit bijvoorbeeld de verstedelijking strategieën of de gebiedsindeling die het Nationaal Programma Landelijk Gebied kiest, een krachtiger werking uitgaat vanwege het hogere schaalniveau. Vanuit de kenmerken en knelpunten bij het bodem- en watersysteem kunnen uitgangspunten geformuleerd worden die in al die gebiedsprocessen, op de verschillende schaalniveaus, kunnen worden ingebracht. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt.	Ja
044	23	pagina 12: Scope van het NWP "Het NWP beschrijft de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid. 'Nationaal' wil zeggen dat het rijk met het NWP richting wil geven aan het waterbeleid voor Nederland als geheel, dus niet alleen voor het hoofdwatersysteem." Deze ambitie wordt onvoldoende waar gemaakt. Koppeling met regionale systemen komt onvoldoende terug in het NWP.	De regionale overheden hebben verschillende uitdagingen die gebiedsafhankelijk zijn. In de nationale aanpak komen de verschillende uitdagingen bijeen. Welke indeling - op basis van de uitdagingen - leidend is kan dus ook per regio verschillen. Een generiek antwoord is hierdoor niet mogelijk.	Nee
044	24	pagina 12: Scope van het NWP "Het NWP richt zich specifiek op de periode 2022-2027 met een doorkijk naar 2050." Klimaatverandering (zeespiegelstijging) vraagt om een visie op de langere termijn. Juist vanuit het watersysteemdenken kan dit ingebracht worden in ruimtelijke processen. Het NWP geeft daar nog onvoldoende invulling aan.	Zie beantwoording deelzienswijze 044-1.	Nee
044	25	pagina 15:Doorkijk omgevingswet Is het NWP als omgevingsdocument ook beschikbaar in het digitaal stelsel omgevings-wet (DSO)? Toelichting: Waterschap Vallei en Veluwe is momenteel druk om ism UvW ons pro-gramma (Blauwe OmgevingsProgramma –BOP) te laten passen in de standaard van het DSO. Zouden Rijk en provincies ook moeten willen.	Ja, het Ontwerp-NWP is gepubliceerd op www.ruimtelijkeplannen.nl. Het definitief NWP wordt naar verwachting beschikbaar gesteld in het DSO.	Nee
044	26	pagina 16-17:'Regionale waterplannen' 1. Moet zijn: REGIONALE WATERPROGRAMMA'S (kerninstrument Omgevingswet!) 2. Waterschappen maken zelf ook visies (ook al zijn ze dat niet verplicht, zie BOVI2050 van Waterschap Vallei en Veluwe– geheel conform legenda NOVI) waardoor de uitvoering van de NOVI op lagere schaalniveaus in de bestuurskolom substantieel wordt bevorderd. De BOVI van WsVV wordt door verschillende gemeenten als onderlegger gebruikt bij de eigen Gemeentelijke Omgevingsvisie GOVI! 3. Figuur 3 p. 17: suggestie wordt gewekt dat NWP wel van invloed is op waterschappen maar niet op provincies en gemeenten. Dat is onduidelijk en klopt ook niet. Bovendien is de rol en de taakopvatting van waterschappen tegenwoordig veel breder dan hier wordt gesuggereerd. Voorstel: Hele rij 'beheerplannen' weglaten. Voeg aan rij met 'programma's' toe: Regionale water(beheer)programma's (provincies, waterschappen en gemeenten).	Uw zienswijze heeft geleid tot aanpassing van de tekst in het NWP, specifiek in hoofdstuk 1, onder het kopje 'Relatie met andere plannen en beleidstrajecten' en in figuur 2.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	27	pagina 16-17 (vervolg): 4. Wat als blijkt dat een Regionaal Waterprogramma van een provincie volstrekt niet bijdraagt aan de water- en omgevingsinclusieve doelen van de NOVI? Toelichting bij 044-26 en 044-27: Immers, waterschappen hebben eveneens een geheel eigen beleidscyclus conform de Omgevingswet met interne en externe doorwerking en uitvoering van beleid. Bovendien verandert de rolopvatting van waterschappen door de komst van de Omgevingswet van uitsluitend een beheerorganisatie die achteraf plannen toetst naar een ontwikkelgerichte netwerkorganisatie die in de praktijk ook proactief en co-creatief adviseert en regisseert (zie ook “watertoets” p. 34). Net als het NWP kent ook ons ‘waterbeheer’programma onverplichte onderdelen die bijvoorbeeld zijn gericht op klimaatinclusieve ruimtelijke ontwikkeling van de leefomgeving boven en onder de grond. Daarbij volgen waterschappen de stroomgebiedsbenadering en die zijn in veel gevallen regionaal. Bovendien maken de meeste gemeenten geen regionaal waterprogramma dus het (achterhaalde - immers 1-overheid) uitgangspunt dat 2 bestuurslagen zich met een onderwerp bezighouden is hier niet van toepassing. Daarnaast doen ook gemeenten aan waterbeheer, zoals Rioolbeheer.	Het Rijk zal niet gaan toetsen of andere overheden wel NOVI-inclusief zijn. Dit is de verantwoordelijkheid van de desbetreffende overheid.	Ja
044	28	pagina 16-18: Omgevingsagenda’s Naast de Gebiedsagenda’s uit het NWP zijn er vanuit de NOVI ook landelijke Omgevingsagenda’s en Regionale Investerings Agenda’s (RIA’s). Wat is de relatie van het NWP met deze RIA’s? Hoe verhouden al deze agenda’s zich tot het MIRT (p.18)?	Het NWP heeft een relatie met de genoemde programma’s en agenda’s, en nog veel meer landelijke en regionale programma’s. Zie Figuur 2 voor een overzicht. Het NWP zet de strategie neer voor het waterbeleid en -beheer voor de aankomende 6 jaar, en formuleert 3 hoofdambities die integraal uitgewerkt moeten worden in de relevante programma’s. Het NWP geeft dus inhoudelijke sturing aan de landelijke omgevingsagenda’s, de RIA’s en andere relevante beleid en uitvoeringsagenda’s.	Nee
044	29	pagina 17-18: Waterschappen uitvoerend ‘Water als sturend principe’ past geheel bij onze doelstelling om, samen met onze omgevingspartners, het gebied en ons watersysteem ook voor de lange termijn veerkrachtiger te maken. Dit doet geen recht aan het belang, dat waterschappen een sterkere rol zouden moeten spelen in de regionale ruimtelijke samenwerking. Dit zou explicieter mogen worden benoemd in het NWP. Toelichting: Door de maatschappelijke opgave vanuit bijvoorbeeld de klimaatverandering, energietransitie en zoetwatervoorziening wordt het nog belangrijker om het bodem- en watersysteem leidend te laten zijn in de keuzes in het landgebruik, zoals ook de basis is van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en de Omgevingswet. Dit staat of valt met een gebiedsgerichte regionale samenwerking, waarbij we ons als waterbeheerders goed positioneren in het ruimtelijk domein en het maatschappelijk debat.	Om water een leidend principe te laten zijn in het ruimtelijke domein, is er een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het water en bodem systeem, welke mogelijke keuzes er zijn, en wat de impact is op andere opgaven. Dit gedeelde beeld moet nog uitgewerkt worden, op zowel nationaal als regionaal niveau. Dit gebeurt in nauwe samenspraak met de gebiedspartners, waaronder de waterschappen. Momenteel ontbreekt het gedeeld beeld en verder beleid en instrumenten om een concrete invulling aan water als mede leidend principe in het ruimtelijke domein te geven op zowel het inhoudelijke als governance aspecten. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt.	Ja
044	30	pagina 17-18: Waterschappen uitvoerend Dat waterschappen slechts omschreven worden als uitvoerders doet geen recht aan het belang, dat waterschappen een sterkere, meer invloedrijke en medeverantwoordelijke rol zouden moeten spelen in de regionale ruimtelijke samenwerking. Dit zou explicieter mogen worden benoemd in het NWP. Toelichting: Bijvoorbeeld dat de gezamenlijke aanpak moet uitmonden in regionale omgevingsagenda’s en regionale investeringsagenda’s die worden vastgesteld door gemeenten, waterschappen, provincie en rijksoverheid samen, zoals ook onlangs is voorgesteld door de Studiegroep ruimtelijke inrichting landelijk gebied.	Het belang van een vroege betrokkenheid van waterschappen bij ruimtelijke ontwikkelingen en planvorming wordt onderschreven. De tekst wordt op een zodanige manier aangepast dat de waterbeheerders op een juiste manier worden omschreven.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	31	pagina 18: Omgevingswet, BOL. MIRT en Omgevingsagenda's Aandacht wordt besteed aan de samenhang van het NWP met het MIRT. Echter, nu de ontwikkeling naar omgevingsagenda's landsdekkend vorm krijgt zal vooral de samenhang tussen NWP en de verschillende gebiedsagenda's (BOL) leidend moeten zijn. Toelichting: Governance: de intentie en de betekenis van de Omgevingswet is nog niet goed uitwerkt in het NWP.	Uw zienswijze dat een omschrijving van de samenhang van het Nationaal Water Programma 2022-2027 met het bestuurlijk overleg leefomgeving van toegevoegde waarde is wordt onderschreven. Uw zienswijze heeft geleid tot het toevoegen van een passage in het NWP over deze relatie.	Ja
044	32	pagina 18: Samenhang met het MIRT Aandacht wordt besteed aan de samenhang van het NWP met het MIRT. Echter, nu de ontwikkeling naar omgevingsagenda's landsdekkend vorm krijgt is aandacht voor de samenhang van het NWP met het bestuurlijk overleg leefomgeving (BOL) ook relevant. Toelichting: Het BOL kijkt breder dan het MIRT. Gezien de positie die water heeft in de ontwikkeling naar een klimaatrobuuste leefomgeving ligt het voor de hand om naast aandacht voor de samenhang tussen het NWP met het MIRT ook aandacht te hebben voor de samenhang met het BOL. Daarmee wordt bijgedragen aan de bekendheid van het BOL en de positie van dit gremium in het werken aan opgaven met een ruimtelijke component.	Uw zienswijze dat een omschrijving van samenhang van het Nationaal Water Programma 2022-2027 met het bestuurlijk overleg leefomgeving van toegevoegde waarde is wordt onderschreven. Uw zienswijze heeft geleid tot het toevoegen van een passage in het NWP over deze relatie.	Ja
044	33	pagina 18: Nationaal Bestuursakkoord Water Merkwaardig dat er niets over de relatie met het Nationaal Bestuursakkoord Water in het NWP staat. Zou in ieder geval genoemd moeten worden. Toelichting: Het NBW loopt tot en met 2027. Wat gaan we doen nà 2027?	U vraagt zich af waarom hier niets vermeld staat over de normering met betrekking tot wateroverlast en de afspraken hierover in het Nationaal Bestuursakkoord Water. Het Rijk heeft recentelijk een waterbeleidstafel wateroverlast en hoogwater opgericht. Deze zal in de komende tijd meer duidelijkheid en inzicht geven in de normering met betrekking tot wateroverlast. Daarnaast zijn de afgelopen tijd verschillende handreikingen gemaakt voor decentrale overheden in relatie tot dit punt. Vooralsnog is de visie dat de uitdagingen rondom de normering daarmee grotendeels geborgd zijn.	Nee
044	34	pagina 20: Bewustzijn bij publiek / proces Kan hier ook de relatie worden gelegd met het gegeven dat gezond, voldoende en klimaatbestendig water een zorg is van de hele samenleving en niet van de overheid alleen? Voorstel: Door de komst van de Omgevingswet zijn alle overheden verplicht een participatiebeleid op te stellen. Een uitgelezen kans van het NWP om samen via participatie van doelgroepen bij tal van initiatieven de vermaatschappelijking en democratisering van het watervraagstuk evenals het waterbewustzijn te vergroten. Ook van kinderen. Toelichting: Essentie van de Omgevingswet is zorgplicht. Daarnaast is er een plicht om te motiveren wat met participatie is gedaan (wie, wanneer, wat).	Het NWP stelt on hoofdstuk 1, in paragraaf "Bewustzijn bij publiek: Ons Water" dat burgers een belangrijke schakel vormen in het waterbeheer. Iedereen heeft een eigen verantwoordelijkheid om bewust met water om te gaan als er een tekort dreigt, en om water schoon te houden. Bewustwording begint bij kinderen.	Nee
044	35	pagina 20: Participatie Waarom - naast de digitale mogelijkheden – zijn er alleen inkijk exemplaren voor het brede publiek van het NWP op de provinciehuizen? Toelichting: Vanwege de COVID-situatie, de laagdrempeligheid, vanwege de 1-overheidsgedachte en omdat waterschappen zich in hoge mate verantwoordelijk voelen voor het NWP hadden er ook inkijkexemplaren bij de 21 waterschappen mogen liggen voor het publiek.	Het Rijk heeft een verplichting om het NWP op een aantal plekken geprint te ontsluiten en ter inzage te leggen. In overleg met verschillende overheden (o.a. UvW) is besloten om deze inkijkexemplaren beschikbaar te stellen op provinciehuizen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	36	pagina 22: Monitoring PBL monitort de NOVI met indicatoren voor onder andere klimaatadaptatie, waterveiligheid, waterkwaliteit en drinkwaterwinning. Voorstel: Alle overheden monitoren in logische samenhang op verschillende aggregatieniveaus. Hierover worden interbestuurlijke samenwerkingsafspraken gemaakt. Toelichting: Alle overheden hebben miv 1 juli 2022 een monitoringsplicht bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet.	Uw zienswijze is gedeeltelijk overgenomen en verwerkt. Aan het NWP is het volgende toegevoegd: 'Alle overheden monitoren in logische samenhang op verschillende aggregatieniveaus. Hierover zijn interbestuurlijke samenwerkingsafspraken gemaakt.'	Ja
044	37	pagina 27-30: Samenwerkingsafspraken NOVI Voorstel: neem de bestuurlijke samenwerkingsafspraken, die de koepels VNG, UvW en IPO in 2021 hebben gemaakt met het Rijk mbt de uitvoering van de NOVI, expliciet op in het NWP. Daarin zijn 4 spelregels opgenomen: 1. Werk conform de 1-overheidsgedachte 2. Stel de opgave centraal 3. Volg de gebiedsgerichte benadering 4. Wees adaptief in het proces. Toelichting: De NOVI is een strategische integrale visie van het rijk (beleidsontwikkeling). Het NWP is een tactisch document en conform de beleidscyclus van de Omgevingswet gericht op beleidsdoorwerking van de NOVI.	Uw zienswijze heeft geleid tot een aanpassing van de tekst in het NWP in paragraaf 2.1 onder 'Samenwerking is vereist'.	Ja
044	38	Hoofdstuk 2: 'Water en bodem centraal' is de kernboodschap van het recente PBL-rapport 'Grote opgaven in een beperkte ruimte'. Waterschappen zijn bij uitstek kennisintensieve organisaties die bij deze kernboodschap een cruciale rol vervullen. Waarom wordt deze rol voor de waterschappen in het NWP niet veel meer benadrukt in de geest van de Omgevingswet? Waterschappen adviseren bij voorkeur zo vroeg mogelijk in een planproces van bijvoorbeeld gebiedsontwikkeling (pp 34). Niet alleen over inrichting en beheer maar ook over de locatiekeuze van woningbouwplannen. Deze adviezen zijn onder de Omgevingswet idd minder vrijblijvend dan het huidige watertoetsadvies. Waarom onderstreept het NWP deze rol voor waterschappen niet veel sterker? Toelichting: Dit betekent namelijk niet alleen een verandering van de werkprocessen en disciplines van en bij waterschappen maar ook een significant andere wijze van samenwerking van bijvoorbeeld gemeenten met waterschappen.	Het belang van een vroege betrokkenheid van waterschappen bij ruimtelijke ontwikkelingen en planvorming wordt onderschreven. De tekst is zodanig aangepast dat de waterbeheerders op een juiste manier worden omschreven.	Ja
044	39	Pagina 27: Water een leidend principe Het is goed om water als leidend principe te hanteren. Met de grote druk op de ruimte vanuit woningbouw, energie, natuur, landbouw, klimaat, etc. is er veel voor nodig om water ook echt als leidend principe te gebruiken in de praktijk. Hoe zorgt het rijk ervoor, los van de watertoets die we hiervoor inzetten, dat we dit principe ook echt toepassen?	Via de watertoets die met Omgevingswet wordt versterkt, wordt het waterbelang meegenomen in afwegingen. Om water als een leidend principe standaard in gebiedsprocessen toe te passen, is er een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het water en bodem systeem, welke mogelijke keuzes er zijn, en wat de impact is op andere opgaven. Dit vraagt om verdere uitwerking, een eerste stap hierin is gezet met het discussiestuk Water en Bodem in de Ruimtelijke Ordening. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt, maar het NWP omvat deze uitwerking niet.	Ja
044	40	Pagina 27: Tekst onder 'Water een lei-dend principe' Mooie en terechte ambities, maar het NWP geeft helaas te weinig concrete invulling van water als leidend principe voor de grote ruimtelijke opgaven (transitieopgaven). Toelichting: Bij woningbouw moeten bijv. ongunstige locaties voor waterhuishouding of bodemdaling worden vermeden, maar er wordt niet aangegeven welke dit zijn. Landgebruik moet meer worden afgestemd op zoetwaterbeschikbaarheid	Het NWP formuleert de ambitie om water een leidend principe te laten zijn, en noemt enkele voorbeelden. Om het principe water als een leidend principe standaard in gebiedsprocessen toe te passen, is er een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het water en bodem systeem, welke mogelijke keuzes er zijn, en wat de impact is op andere opgaven. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	41	Pagina 27: 'Water als leidend principe' is voor de waterschappen een belangrijk uitgangspunt bij de ruimtelijke inrichting. Het blijkt echter minder goed aan te slaan bij onze mede overheden (gemeenten). Dit is in het NWP nu geworden "water een leidend principe". Wij verzoeken één slogan te formuleren die breed gedragen wordt. Suggestie: "Klimaat als leidend principe voor ruimtelijke inrichting". Toelichting: Water is een belangrijk element in de ruimtelijke inrichting, en hangt sa-men met de andere opgaven in de leefomgeving. Op zich klopt de slogan "water een leidend principe, maar de impact wordt hiermee wel afgezwakt". Overigens wordt vaak "klimaatbe-stendig" gebruikt.	Het NWP gaat over het waterdomein, maar zoals ook duidelijk genoemd zal bij de uitvoering van het NWP er gewerkt moeten worden via een integrale aanpak, waarbij de andere klimaat onderwerpen, maar ook bredere opgaven betrokken moeten worden. De verdere uitwerking zal integraal gedaan worden.	Nee
044	42	Pagina 27: Water een leidend principe Volledig eens met de ambitie om te komen tot een watersysteemanalyse, zodat (ruimtelijke) opgaven in samenhang met en vanuit het ordende principe van water in plannen vorm kunnen krijgen. Samenhang als uitdaging geldt niet alleen op nationaal niveau, maar ook in de regio. Sterk zou het zijn om in deze alinea dan ook aandacht te hebben voor de doorwerking en relevantie van een brede watersysteemanalyse in de verschillende ruimtelijke plannen (GOVI, POVI, Omgevingsagenda landsdeel). Toelichting: Juist water overschrijdt grenzen. Water lokaal, regionaal en provinciaal als ordenend principe beschouwen voor opgaven met een ruimtelijke as-pect vraagt kennis en inzicht in het functioneren van het hele systeem. Van perceelsloot tot grote rivier, van inzijg- tot kwelgebied. Die kennis ontwikkelen voor en benutten in de ruimtelijke plannen die op verschillende niveaus worden gemaakt, vraagt om betrokkenheid van legio partijen bij de duiding van de uitkomsten van de analyse. In de tekst daar aandacht voor hebben draagt bij aan het fundament voor betrokkenheid.	Uw zienswijze heeft geleid tot een aanpassing van de tekst in het NWP, specifiek in paragraaf 2.1 onder "Voorbereiden op keuzes: het NWP als agenda".	Ja
044	43	Pagina 28: Veilige en klimaatbestendige delta "We behouden en reserveren daarom voldoende ruimte voor toekomstige waterveilig-heidsmaatregelen om ook op de lange termijn onze veiligheid te garanderen." "Ongunstige locaties voor waterhuishouding of bodemdaling moeten worden vermeden." "Een belangrijk element in de aanpak is ook hier dat het landgebruik meer moet worden afgestemd op zoetwaterbeschikbaarheid." Het 'hoe' wordt niet ingevuld, waarmee dit loze kreten blijven.	Dit hoofdstuk geeft de visie op een veilige en klimaatbestendige delta weer. De verschillende thematisch en gebiedsgerichte hoofdstukken gaan verder in op hoe dit wordt ingevuld. Echter, ook hier gaat het om de hoofdlijnen van het beleid en de uitvoering. De precieze invulling gebeurt op allerlei verschillende manieren en door vele partijen en wordt per sector en gebied verder uitgewerkt. Voor waterveiligheid worden verschillende instrumenten ingezet om ruimte te behouden en/of te reserveren voor toekomstige maatregelen: met het handhaven van de kustlijn, via de Beleidslijn grote rivieren, waterkeringbeheerders doen dit via het actueel houden van de legger, met gebiedsreserveringen in het Barro.	Nee
044	44	Pagina 28:Een veilige en klimaatbestendige delta Functie en peil: belangrijk om deze tekst aan te vullen met de consequenties hiervan, gezien de impact van deze uitspraak en het belang hiervoor draagvlak te ontwikkelen. Toelichting: De formulering over functie en peil geeft de laatste inzichten goed weer: "zal steeds vaker functie volgt peil worden gehanteerd". Wenselijk om hier meer betekenis aan te geven.	Dit hoofdstuk geeft de visie op een veilige en klimaatbestendige delta weer. De verschillende thematisch en gebiedsgerichte hoofdstukken gaan verder in op hoe dit wordt ingevuld. Echter ook hier gaat het om de hoofdlijnen van het beleid en de uitvoering. De precieze invulling gebeurt op allerlei verschillende manieren en door vele partijen. Hoe hier precies invulling aan wordt gegeven zal per sector en gebied verder uitgewerkt worden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	45	Pagina 28: Veilige en klimaatbestendige delta De passage over functie volgt peil is correct in de context van de alinea, maar gaat voorbij aan de enorme impact die beslissingen/ontwikkelingen bij handelen in de geest van dit adagium lokaal hebben. Toelichting: Onderkend wordt de noodzaak om vanuit het streven naar een klimaatro-buuste leefomgeving keuzes te maken die van invloed zijn op de gebruiksmogelijkhe-den. Eveneens wordt onderkend dat deze keuzes lokaal als zeer ingrijpend ervaren (gaan) worden. Iedere mogelijkheid om het draagvlak hiervoor te ontwikkelen moet benut worden. Het durven benoemen van de potentiële impact is één van de bouwste-nen voor draagvlak.	Uw punt wordt onderschreven. Op basis van rapporten is geschat dat de schade van klimaatverandering in onze steden zonder maatregelen kan oplopen tot tussen 77,5 en 173,6 miljard euro in de periode tot 2050. Om deze schade te voorkomen en de ruimtelijke inrichting van ons land aan te passen aan klimaatverandering, is de hele aanpak van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie ontwikkeld. Hierin wordt ook de impact van het al dan niet toepassen van ruimtelijke ingrepen meegenomen. Activiteiten moeten afgestemd worden op de water en bodem condities van een gebied. Dit alles wordt beschreven in hoofdstuk 3 klimaatadaptatie in het NWP.	Nee
044	46	Pagina 28: Een concurrerende, duurzame en circulaire delta Duurzaamheid, CO2 en energie: Aanvullen met potentie vanuit watersysteem en water zuiveren waar het gaat om realiseren duurzaamheidsdoelstellingen. Toelichting: Een bredere kijk op de bijdrage die via het waterbeheer kan worden geleverd. Bijvoorbeeld: CO2 reductie veenweidegebieden, energie opwek-ken, circulair werken.	Bij een eigentijdse taakuitoefening past dat de waterschappen maatregelen nemen om de emissie van broeikasgassen zoveel mogelijk te beperken. Voor zover dat nog niet haalbaar is, kunnen de waterschappen deze uitstoot compenseren door hernieuwbare energie op te wekken. Voorbeelden hiervan zijn de productie van biogas bij de zuivering van afvalwater en aquathermie uit afval- en oppervlaktewater. Er is een aanpassing van de Waterschapswet in voorbereiding om te verduidelijken dat de waterschappen de benodigde investeringen voor dit soort maatregelen kunnen toerekenen aan hun heffingen.	Nee
044	47	Pagina 28: concurrerende, duurzame en circulaire delta Voorbij wordt gegaan aan het potentieel van het waterbeheer zelf aan CO2 emissie. Veenoxidatie reduceren met een adequaat peilbeheer is slechts een voorbeeld. Ook het vastleggen van CO2 in biomassa (gewassen, houtige opstanden) door te sturen op waterbeschikbaarheid is een aandachtspunt. Toelichting: Een bredere kijk op de bijdrage die via het waterbeheer en het peilbeheer geleverd kan worden aan CO2 reductie geeft beheerders meer mogelijkheden om met hun totale werk-pakket bij te dragen aan het terugdringen van CO2 emissies. Faciliteren en sturen op een brede kijk bespoedigt in dit geval het doelbereik.	Bij een eigentijdse taakuitoefening past dat de waterschappen maatregelen nemen om de emissie van broeikasgassen zoveel mogelijk te beperken. Voor zover dat nog niet haalbaar is, kunnen de waterschappen deze uitstoot compenseren door hernieuwbare energie op te wekken. Voorbeelden hiervan zijn de productie van biogas bij de zuivering van afvalwater en aquathermie uit afval- en oppervlaktewater. Er is een aanpassing van de Waterschapswet in voorbereiding om te verduidelijken dat de waterschappen de benodigde investeringen voor dit soort maatregelen kunnen toerekenen aan hun heffingen.	Nee
044	48	Pagina 30: Samenhang keuzes NOVI en ambities voor water De hier beschreven samenhangende opgaven zijn mooie ambities, maar het NWP geeft er te weinig concrete invulling aan.	Het NWP betreft een uitwerking op nationaal niveau. Het is niet de bedoeling om concrete invulling in detail op te nemen in het NWP. Daarnaast volgen de keuzes en uitwerkingen uit de dialoog volgens de gebiedsgerichte aanpak.	Nee
044	49	Pagina 31: Samenwerking is vereist De governance kan nadrukkelijker worden uitgewerkt. Waar ligt de regie, hoe ziet de samenwerking eruit? Toelichting: Veel ontwikkelingen, veel opgaven, veel sectoren ieder met hun eigen governance. Gezien de complexiteit van de vraagstukken waar wij vandaag mee geconfronteerd worden en de druk om met passende antwoorden te komen achten wij het van belang dat het proces van agenderen, afstemmen en het voorberei-den en uitvoeren van maatregelen versnelling vraagt.	Heldere nationale keuzes en afwegingen zijn nodig voor een effectieve gebiedsgerichte samenwerking. De onderzoeken die de komende jaren uitgevoerd worden (zoals de watersysteemanalyse) zijn daarom belangrijk om als rijk effectief gebiedsgericht te blijven samenwerken. De genoemde watersysteemanalyse is nodig om te achterhalen wat de mogelijk keuzes zijn en de afwegingen daar achter.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	50	Pagina 32: Principes voor inrichting en gebruik fysieke leefomgeving “Afwentelen wordt voorkomen” Het principe van ‘afwentelen wordt voorkomen’ moet binnen het bestaande regionale watersysteem genuanceerd worden ingezet. In de samenwerking tussen stedelijke gebieden en hun directe landelijke omgeving is bijvoorbeeld vanuit optiek van schademinimalisatie bij wateroverlast, veel te bereiken door te kiezen voor een gebiedsgerichte benadering waarbij multifunctioneel ruimtegebruik en opvang van tijdelijke overschotten van water in de landelijke omgeving te prefereren is boven grote schades in het stedelijk gebied. Toelichting: Natuurlijk moet in de stedelijke gebieden voldoende worden geanticipeerd op klimaatverandering en opvangcapaciteit zodat afwenteling niet nodig is om schade te minimaliseren, maar bij extreme buien ontkom je er niet aan en kan, met goede afspraken die op voorhand zijn gemaakt, een sterke interactie tussen stad en platte land veel schade voorkomen.	Uw zienswijze wordt onderschreven. Interactie en heldere afspraken tussen de stad en het landelijk gebied is ook een manier om afwenteling te voorkomen.	Nee
044	51	Pagina 32: “Integrale, gebiedsgerichte aanpak. Bij een integrale, gebiedsgerichte aanpak wordt geprobeerd om in een vroeg stadium voor een specifiek gebied rijks en regionale opgaven aan elkaar te verbinden en te zoeken naar geïntegreerde oplossingen. Een gebiedsgerichte benadering is nodig omdat opgaven per gebied verschillen.” Hoe krijgt dit invulling?	Zie beantwoording deelzienswijze 044-13.	Nee
044	52	Pagina 33: Figuur 6. Afwegingsprincipes voor inrichting en gebruik fysieke leefomgeving. Te sterk vanuit watersysteem ingestoken. Gevolgbeperking overstromingen ontbreekt. Dit terwijl we juist streven naar een betere koppeling tussen DPZW, DPRA en de ruimtelijke opgaven. Voorstel: zorg er voor dat alle vier de klimaatopgaven (hitte, droogte, wateroverlast en overstromingen) herkenbaar en op de juiste manier terugkomen in het afwegingskader. Toelichting: Deze figuur lijkt weer een stap terug in de tijd, voordat de Werkgroep Gevolgbeperking overstromingen in 2018 haar advies uitbracht aan de Stuurgroep Deltaprogramma. Het afwegingskader lijkt geheel gericht op het watersysteem. Gevolgbeperking overstromingen door ruimtelijke inrichting of crisisbeheersing ontbreekt in de figuur. Bovendien beperkt gevolgbeperking overstromingen zich niet tot doorbraken van regionale keringen, maar heeft ook betrekking op doorbraken van primaire keringen.	Uw voorstel is in het NWP overgenomen en verwerkt in de infographic.	Ja
044	53	Pagina 34: Ruimtelijke ordening die rekening houdt met water “Bij de ontwikkeling van nieuwe verstedelijkingslocaties (zowel binnen als buiten bestaand stedelijk gebied) moeten de mogelijkheden worden benut voor aanpassing aan klimaatverandering (tegengaan hittestress en voldoende wateropvang) door bijvoorbeeld meer groen. Ongunstige locaties voor waterhuishouding of bodemdaling (bv. in diepe polders of op slappe grond) worden vermeden of het effect daarvan wordt gemitigeerd.” Belangrijke ambitie. Maar hoe is de aanpak concreet? Zou mooi zijn om hier een koppeling met gevolgbeperking overstromingen te leggen.	Het gaat hier inderdaad ook om het beperken van de gevolgen van overstromingen door ruimtelijke ingrepen. In de tekst is verduidelijkt waaraan gedacht kan worden bij het rekening houden met water in verstedelijking. In het Hoofdstuk Klimaatadaptatie wordt dit verder toegelicht. Hier is ook een duidelijkere koppeling mee gelegd.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	54	Pagina 34: Watertoets: In deze alinea is beschreven dat de waterbelangen zwaarder meegewogen moeten worden in de ruimtelijke ordening. Niet duidelijk is beschreven welk bestuursorgaan de uiteindelijke belangenafweging maakt. Wordt dezelfde lijn als in het bestuursakkoord water 2018 aangehouden? Toelichting: Het bestuursakkoord Water 2018 loopt tot 2021. Daarin heeft de provincie een arbitrerende rol over gemeenten en waterschapppen (BLZ 10-11 BAW 2018).	Onder de Omgevingswet blijft de watertoets verplicht bij totstandkoming of wijziging van het omgevingsplan en blijven de bestuurlijke afspraken over de verbrede reikwijdte naar alle ruimtelijke plannen van kracht. In de stuurgroep water van 20 januari 2021 is bevestigd dat ook al is de BAW verlopen, deze afspraak overeind blijft. Om het principe water als een leidend principe standaard in gebiedsprocessen toe te passen, is er een gedeeld beeld nodig van de knelpunten in het water en bodem systeem, welke mogelijke keuzes er zijn, en wat de impact is op andere opgaven. Voordat beantwoord kan worden wat hier de bestuurlijke consequenties van zijn, is er verdere uitwerking nodig. Een eerste stap hierin is gezet met het discussiestuk Water en Bodem in de RO. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt, maar het NWP omvat deze uitwerking niet.	Ja
044	55	Pagina 34 Watertoets Goed dat in deze paragraaf ook expliciet grondwater als volwaardig onderdeel van de watertoets wordt genoemd.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
044	56	Pagina 34 Voorkeursvolgorden om afwenteling te voorkomen: “Stap 1 om wateroverlast, overstromingen, watertekorten en waterverontreinigingen te voorkomen, is een ruimtelijke ordening die rekening houdt met water.” Hier wordt ‘overstromingen’ genoemd, maar als oplossing wordt vasthouden-bergen-afvoeren genoemd. Insteek is alleen wateroverlast.	Hiermee wordt bedoeld: overstroming op het regionale watersysteem. Uw zienswijze heeft geleid tot een aanpassing van de tekst in het NWP in paragraaf 2.2 onder “Voorkeursvolgorden om afwenteling te voorkomen”.	Ja
044	57	Pagina 35 Waterverontreiniging: Schoonhouden-scheiden-schoonmaken: Voorstel: geef aan dat obv het voorzorgbeginsel / preventiebeginsel van belang is onder het regime van de Omgevingswet om water schoon te houden. Daar wordt juridisch invulling aan gegeven via de zorgplicht. Dit betekent het volgende principe: zoveel mogelijk water van schoon naar minder schoon laten stromen (ipv andersom). Toelichting: Zie ook NWP p. 29: Water van schoon naar minder schoon laten stromen (ipv andersom met gebiedsvreemd water!) is van groot belang om de schone infiltratie-gebieden (brongebieden) voor de aanvulling van (strategische) grondwatervoorraden op de hoge zandgronden (van oa de Veluwe) en hoogwaardige natuurgebieden ook op de lange termijn schoon te houden.	Op basis van uw zienswijze is een extra zin opgenomen over wateraanvoer en waterkwaliteit. Daarmee wordt sterker gewezen op het belang om de (grond) waterkwaliteit te beschermen.	Ja
044	58	Pagina 35. Ruimtedruk in beheer en uitvoering “Het watersysteem kan tegelijk niet alle gevolgen van klimaat en ruimtelijk-economische ontwikkelingen opvangen. Dit vereist ook aanpassing van de ruimtelijke inrichting. Als in de ruimtelijke inrichting meer aandacht komt voor waterberging en het vasthouden van water, kan een robuust watersysteem ontstaan.” Link met gevolgbeperking ontbreekt.	De link met gevolgbeperking wordt expliciet gelegd in paragraaf 2.2 van het NWP onder “ruimtelijke ordening die rekening houdt met water” en “voorkeursvolgorden om afwenteling te voorkomen”. Het kader over Ruimtedruk in beheer en uitvoering in paragraaf 2.2 is primair gericht op impact van ruimtedruk op de mogelijkheden om de beheertaken van RWS goed ten uitvoer te brengen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	59	Pagina 39 e.v. Hoofdstuk 3 Klimaatadaptatie: Met de NAS en DPRA is de keuze gemaakt om verdere beleidsontwikkeling neer te leggen bij decentrale overheden; het rijk draagt waar nodig zorg voor richtlijnen en handvatten. Wij zijn benieuwd naar de uitvoering en uitkomsten van de evaluatie van de NAS (nationale adaptatie strategie) en blijven graag op de hoogte of dit zal leiden tot ontwikkeling van aanvullend beleid op het thema klimaatadaptatie. Overige vragen: o Hoe (en wanneer) zal het rijk haar netwerkpartners betrekken in de stappen die zij zet in het uitvoeren van stresstesten, risicodialogen en uitvoeringsagenda's? o Hoe communiceert het rijk over bijv. (lopende/nieuwe) actieprogramma's en andere mijlpalen? Toelichting: Complimenten voor het helder in beeld brengen (figuren in de NWP) van de samenhang tussen programma's en beleid op het gebied van klimaatadaptatie (hoofdstuk 3).	Bedankt voor het compliment. Over de uitkomsten van de evaluatie van de NAS (en ook andere relevante (beleids)ontwikkelingen voor klimaatadaptatie) zal zeker expliciet gecommuniceerd worden. Dit doet het Rijk onder andere door middel van brieven aan en debatten met de Tweede Kamer, het publiceren van beleidsnota' s, via de nieuws-brief Klimaatadaptatie en de website www.klimaatadaptatienederland.nl. Het is de planning om eind 2021 zowel de klimaateffectatlas met de resultaten van de stresstes-ten als de uitvoeringsagenda klimaatbestendige netwerken te publiceren. Rijkswaterstaat betrekt omgevingspartners in de externe risicodialogen die in oktober 2021 zijn afgerond.	Nee
044	60	Pagina 39. Hoofdstuk 3 Klimaatadaptatie. We zijn benieuwd of het Rijk de grote ambities ook ondersteunt met financiële middelen? Toelichting: Het programma DPRA is zeer mager toebedeeld met 15 M€ voor zes jaar voor heel Limburg. Dat is veel te weinig.	In het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie zijn financiële afspraken gemaakt. Hierin is afgesproken dat er voor 600 miljoen euro wordt geïnvesteerd, waarvan 200 miljoen vanuit het Rijk en 400 miljoen vanuit de medeoverheden komt. De Impulsregeling klimaatadaptatie komt hier bijvoorbeeld uit voort. Of er aanvullend hierop nog extra middelen beschikbaar komen is een politieke afweging.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	61	Pagina 39 (o.a.) Klimaatadaptatie irt integraliteit p. 18 “Daarom is iedere 6 jaar herijking nodig, zodat de koers van het Deltaprogramma waar nodig tijdig kan worden bijgesteld om de waterveiligheid, de zoetwatervoorziening en de ruimtelijke inrichting in Nederland ook op de lange termijn duurzaam en robuust te houden en de (grotere) extremen van het klimaat te kunnen opvangen.” p. 32 “Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies.” p. 39 “Hierbij is het van belang integraal te werken en meekoppelkansen met andere ruimtelijke ontwikkelingen te benutten en programmering en planning af te stemmen. Hoe het rijk de uitvoering van deze ambitie aanpakt, staat in dit hoofdstuk beschreven.” P. 44 “De komende jaren wordt gewerkt aan versterking van de samenhang tussen de 3 thematische plannen van het Deltaprogramma en aan verbinding met andere ruimtelijke opgaven in de regio.” p. 48 “Behalve het veranderende klimaat bepalen ook het ruimtegebruik en andere sociaaleconomische ontwikkelingen de opgave voor klimaatadaptatie. De benodigde maatregelen beperken zich niet tot het watersysteem, ook in het stedelijk en landelijk gebied zijn aanpassingen nodig in de ruimtelijke inrichting. Daarom stelt klimaatadaptatie randvoorwaarden aan ruimtelijke inrichting, locatiekeuze en landgebruik en de wijze van bouwen.” p. 50 “Voor klimaatadaptatie is het belangrijk om integraal te werken, om meekoppelkansen met andere ruimtelijke ontwikkelingen te benutten en om programmering en planning af te stemmen.” Combineren van functies, integraal werken, verbinding met andere ruimtelijke opgaven, sociaaleconomische ontwikkelingen, maatregelen beperken zich niet tot het watersysteem, etc. etc. Allemaal hele mooie woorden die hartstikke waar zijn, m.n. voor dit thema, maar het probleem is dat op dit moment integratie vooral aan de achterkant georganiseerd moet worden. Daarmee hangt het erg af van de vaardigheden (en bevlogenheid?) van specifieke mensen die bij het thema betrokken zijn, terwijl je juist zou wensen dat het instrumentarium dat ontwikkeld wordt (zoals een impulsregeling; al dan niet vanuit het Deltaprogramma) rond klimaatadaptatie juist die integratie actief stimuleert. Hoe gaat het Rijk stimuleren dat naar verschillende opgaven in gebieden gekeken wordt om die vervolgens samen te laten komen, integraal te benaderen? Bijvoorbeeld door middelen beschikbaar te stellen voor ‘integrale opgaven’ i.p.v. ‘sectorale opgaven’, zoals nu nog het geval is. Of misschien een ‘plus’ mogelijk maken voor integrale gebiedsontwikkelingsplannen. Als voor ruimtelijke adaptatie binnen de grenzen van de Waterwet moet worden gebleven, gaan we ‘klimaatbestendig en waterrobuust’ niet kunnen waarmaken. Dit wordt op zich wel beoogd (blijkt uit al die passages) maar dat vergt nog een verdiepende beschouwing en nadere uitwerking van strategisch instrumentarium van het Rijk.	Het signaal wat u afgeeft wordt herkend. Het gebiedsgericht en integraal werken ondersteunt de Rijksoverheid op verschillende manieren. Ten eerste door dit aan de voorkant te signaleren en actief te agenderen. Ten tweede gebeurt de uitvoering hiervan in vele trajecten waar het rijk ook (intensief) in deelneemt, via de NOVI-gebieden, het programma Integraal Riviermanagement (IRM), via de gebiedsgerichte deelprogramma’s van het Deltaprogramma, de Gebiedsagenda’ s Grote Wateren, in verstedelijkingsstrategieën zoals bijvoorbeeld de Regio Zwolle of de Metropoolregio Amsterdam. De manier waarop er invulling gegeven wordt aan gebiedsgericht en integraal werken is op basis hiervan nog nader toegelicht in de tekst van het NWP. Op dit moment gebeurt deze integratie op de inhoud en door samenwerkings- en financieringsafspraken te maken per sector, organisatie en gebied.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	62	Pagina 42: Overstromingen “Een goede samenwerking tussen de 3 betrokken partijen bij meerlaagsveiligheid (rijk, provincies en waterschappen) is belangrijk om Nederland optimaal te beschermen. Overheden versterken elkaar zo voor een beter overstromingsrisicobeheer. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) gaat samen met de deltacommissaris kijken hoe meerlaagsveiligheid beter kan worden toegepast.” In 2009 is meerlaagsveiligheid als benadering geïntroduceerd in het NWP. In de praktijk komt het nog nauwelijks van de grond. De aankondiging om na 11 jaar dan een onderzoek te starten hoe meerlaagsveiligheid beter toe te passen is dan echt een zwaktebod. Die analyse is al lang gemaakt. o.a. door de Werkgroep gevolgbeperking die ook wordt genoemd. Belangrijkste is: helderheid over governance, afwegingskader (diverse regio’s werken hier al aan) en een integrale benadering. Ook dit NWP steekt gevolgbeperking overstromingen nog steeds veel te sectoraal in en verwijst per laag naar andere aanpakken/programma’s. Toelichting: Meerlaagsveiligheid (MLV) komt onvoldoende van de grond. Je verwacht dat het NWP daar dan meer richting aan geeft, bijv. mbt de governance. MLV is in het NWP juist erg sectoraal ingestoken, integrale blik ontbreekt. Gevolgbeperking ontbreekt bij de afwegingsprincipes voor inrichting en gebruik fysieke leefomgeving. MLV doel bij waterveiligheidsbeleid ontbreekt.	Uw inbreng wordt ter kennisgeving aangenomen. In het hoofdstuk klimaatadaptatie en het hoofdstuk waterveiligheid (zie figuur 12) in het NWP wordt aandacht besteed aan het principe van meerlaagsveiligheid. Voor een robuuste veiligheid van ons land moeten alle drie de ‘lagen’ op orde zijn. Dit geldt dus voor beschermen, gevolgen beperken en crisisbeheersing. Hier ligt een verantwoordelijkheid voor alle partijen die hierbij betrokken zijn, zoals ook in de tekst van het NWP wordt aangegeven.	Nee
044	63	Pagina 45, Figuur 9. Samenhang NAS, Deltaprogramma en DPRA: Mooi schema, maar hoe is de samenhang georganiseerd en geborgd?	De samenhang tussen de NAS en DPRA is sterk verstevigd en er wordt toegewerkt naar de integratie van beide programma’s.	Nee
044	64	Pagina 47, Figuur 10. Herijkte Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie: Hier verwacht je een link naar de specifieke v&k functies in de watersector.	Deze infographic komt uit het Deltaprogramma, en wordt daarom niet aangepast.	Nee
044	65	Pagina 48, Klimaatadaptatie: In ruimte en in tijd moeten tekorten van het ene moment worden gekoppeld aan overschotten van het andere moment. Naast seizoensberging zal ook piekberging van water noodzakelijk zijn om extreme weersomstandigheden in ruimte en in tijd op te vangen.	Uw reactie wordt onderschreven en is verwerkt in het NWP.	Ja
044	66	Pagina 48-50, Ruimtelijke maatregelen: Relevant om in de tekst aandacht te hebben voor het feit dat het gaat om een klimaatrobuust stroomgebied. Dit vraagt van partijen om over de fysieke grenzen van de eigen (beheer)zeggenschap heen te kijken. Toelichting: Hier een oproep doen om over de fysieke grenzen van de eigen zeggenschap heen kijken onderstreept de wenselijkheid van het voornemen tot een watersysteemanalyse om middellange termijn ontwikkelingen op te baseren (blz 27).	Uw reactie wordt onderschreven en is verwerkt in het NWP.	Ja
044	67	Pagina 49, Figuur 11. Nationale vitale en kwetsbare functies: Mooi overzicht, maar vrij willekeurige voorbeelden en zeker niet compleet. Toelichting: Dit zou een mooie plek zijn om de specifieke vitale en kwetsbare functies in de watersector uit te lichten. Anders wordt het een herhaling van NAS en DPRA.	Alle specifieke V&K functies die met water te maken hebben staan op de infographic afgebeeld.	Nee
044	68	Pagina 50: Ruimtelijke maatregelen “Voor klimaatadaptatie is het belangrijk om integraal te werken, om meekoppelkansen met andere ruimtelijke ontwikkelingen te benutten en om programmering en planning af te stemmen. Er spelen immers vele transities die aanpassingen vragen in de fysieke leefomgeving, zoals op het gebied van energie, woningbouw, landbouw en natuur. Er zijn veel mogelijkheden om aanpak en maatregelen uit de verschillende transities te combineren.” Wel heel algemeen. Welke sturing geven we hieraan vanuit het watersysteem als leidend principe? Hoe verhoudt dit zich tot de ambities vanuit het (hoofd)watersysteem.	Hoe hier precies invulling aan wordt gegeven zal per sector en gebied verder uitgewerkt worden. In 2022 wordt gestart met een aanvullende beleidsuitwerking van de randvoorwaarden die het watersysteem nu en vanwege klimaatverandering en zeespiegelstijging in de toekomst stelt, maar het NWP omvat deze uitwerking niet. Wel is duidelijk dat waterveiligheid hierbij altijd prioriteit nummer één is, en ook dat de andere functies van het hoofdwatersysteem en hoofdvaarwegennet bovenaan staan. Zie ook het onderscheid in de verschillende functies van het beheer en de uitvoering door Rijkswaterstaat in hoofdstuk 10 van het NWP.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	69	Pagina 50, Nationale vitale en kwetsbare functies “Het rijk heeft extra aandacht voor vitale en kwetsbare functies die van nationaal belang zijn.” Koppeling met V&K functies watersysteem ontbreekt.	Alle relevante V&K functies zijn benoemd.	Nee
044	70	Pagina 50, Klimaatbestendige infrastructuur. Het zou in het NWP ook moeten gaan over een klimaatbestendig watersysteem, in feite geldt klimaatbestendigheid voor de gehele leefomgeving.	Het NWP gaat ook over een klimaatbestendig watersysteem. Deze paragraaf gaat echter specifiek in op het klimaatbestendig maken van infrastructuur.	Nee
044	71	Pagina 50, Actieprogramma’s klimaatbestendige woningbouw, natuur en landbouw. Vanuit de NAS worden verschillende actieprogramma’s ontwikkeld: Het Actieprogramma klimaatadaptatie gebouwde omgeving, zie hoofdstuk Water en leefomgeving, Verstedelijking. De Actielijnen klimaatadaptatie natuur, zie hoofdstuk Water en leefomgeving, Natuur. Het Actieprogramma klimaatadaptatie landbouw, zie hoofdstuk Water en leefomgeving, Landbouw. Wat is de insteek vanuit het NWP/watersysteem hierin?	Dat wordt in de verschillende specifieke actieprogramma’s benoemd.	Nee
044	72	Pagina 51, Mijlpalen voor de periode 2022-2027. Welke richting/ambities geeft NWP hierin mee?	Het NWP geeft richting door deze mijlpalen te identificeren en agenderen.	Nee
044	73	Pagina 53, Hoofdstuk 4. Waterveiligheid. Op een aantal plekken in dit hoofdstuk worden de taken van de waterschappen en van Rijkswaterstaat in het beheer van de waterveiligheidswerken benoemd. Wij missen hierbij het vraagstuk van de schaardijken en oevererosie. Ons inziens is het benoemen van dit vraagstuk in hoofdstuk 4, over waterveiligheid, op zijn plaats. Erosie van de oever en rivierbodem in de nabijheid van een waterkering kan een direct waterveiligheidsrisico opleveren, waarvoor de beheerverantwoordelijkheden lang niet altijd duidelijk zijn. Wij zouden graag zien dat het Rijk hierover in de planperiode nadere afspraken maakt met de waterschappen.	De verantwoordelijkheidsverdeling is duidelijk: 1) wanneer de erosie optreedt als gevolg van een nieuw of eerder (max. 15 jaar geleden) door RWS uitgevoerd (KRW-)project, dan is RWS verantwoordelijk voor de herstelwerkzaamheden. 2) In gevallen waar er geen sprake is (geweest) van een project, maar van natuurlijke erosie of erosie als gevolg van scheepvaart, dan zijn profielen in de leggers van waterschap en Rijkswaterstaat leidend bij het bepalen wie verantwoordelijkheid heeft voor de uit te voeren herstelwerkzaamheden. De beheerders monitoren de toestand van de oever hiervoor periodiek. Dit is beschreven in een gezamenlijke notitie opgesteld door een ambtelijke werkgroep van waterschappen en RWS. Er is daarom geen noodzaak om nadere afspraken te maken.	Nee
044	74	Pagina 54, Kaart 4. Beleidsopgaven waterveiligheid Regionale keringen in beheer van RWS ontbreken op de kaart.	Het gaat in dit hoofdstuk over het beschermen tegen overstroming door het beheren, onderhouden en versterken van primaire keringen. Regionale keringen worden kort benoemd omdat het Rijk een verantwoordelijkheid heeft, echter gaat het om een heel beperkt aantal kilometers regionale keringen. Daarom staan de regionale keringen in beheer RWS niet op de kaart in dit hoofdstuk. Ze staan wel op de kaart in deel B van het NWP, hoofdstuk ‘Waterveiligheid’.	Nee
044	75	Pagina 55, Doelen waterveiligheidsbeleid. Doel voor meerlaagsveiligheid ontbreekt.	Via de meerlaagsveiligheidbenadering wordt het ‘Waarborgen van de waterveiligheid en de klimaatbestendigheid’ vorm gegeven. Elke laag heeft zijn eigen doelstelling, zoals wordt beschreven in de hoofdstukken 3, 4 en 17.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	76	Pagina 56, Meerlaagsveiligheid. Zie eerdere opmerking op p. 42. De verwachting (en ook de behoefte die is uitgesproken op regionale bijeenkomsten van het NWP) is dat het NWP veel meer richting aangeeft tav MLV en de governance daarvan. De insteek is nu heel sectoraal, integrale benadering van de 3 lagen ontbreekt. Laag 2 komt onvoldoende uit de verf in hoofdstuk klimaatadaptatie. Het is ook wenselijk hier een verwijzing op te nemen naar de NOVI beleidskeuze: klimaatbestendig en waterrobuust. Toelichting: De NOVI beleidskeuze 'klimaatbestendig en waterrobuust': "Nederland is in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust. Bij (her)ontwikkelingen wordt voorkomen dat het risico op schade en slachtoffers door overstromingen of extreem weer toeneemt, voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is. We behouden en reserveren voldoende ruimte voor toekomstige waterveiligheidsmaatregelen."	Zie voor beantwoording over meerlaagsveiligheid deelzienswijze 044-62. Wat betreft de verwijzing naar de NOVI beleidskeuze: deze doelstelling is juist hèt uitgangspunt voor klimaatadaptatie. Vandaar dat het ook centraal staat als beleidsambitie in het hoofdstuk klimaatadaptatie. Het NWP is een uitwerking van de NOVI op het gebied van water, wat betekent dat de beleidsdoelen uit de NOVI uitgangspunt zijn. Dit wordt in hoofdstuk 1 van het NWP ook duidelijk beschreven.	Nee
044	77	Pagina 57, Implementatie waterveiligheidsbeleid. Hier meer aandacht voor nieuwe ontwikkelingen en doorvertaling naar beleid. Toelichting: Zie Unie Stuurgroep Visie Waterveiligheid. Daar worden drie lijnen uitgewerkt: 1. Systeembenadering (veiligheid is meer dan keringen) 2. Verbinden van veiligheidsopgaven met andere opgaven 3. Meerlaagsveiligheid	In het NWP wordt het staande beleid van en de doelstellingen voor waterveiligheid beschreven. In de periode van het NWP 2022-2027 kunnen er ontwikkelingen plaatsvinden die mogelijk aanleiding zijn voor doorvertaling naar beleid. Dit kan dan in het volgende NWP zijn beslag krijgen.	Nee
044	78	Pagina 58, Roadmap waterveiligheid. Regionale keringen in beheer RWS ontbreken.	Zie beantwoording deelzienswijze 044-74.	Nee
044	79	Pagina 59, Integrale uitvoering. Op pagina 59 wordt de integrale aanpak van hoogwaterveiligheidsmaatregelen beschreven. Wij missen hier de koppeling naar het programma Integraal Riviermanagement (dat in H21 wel verder wordt beschreven).	In hoofdstuk 4 Waterveiligheid onder het deel 'Waterveiligheidsbeleid Rivieren' wordt het programma Integraal Riviermanagement benoemd.	Nee
044	80	Pagina 60, Kennisprogramma Zeespiegelstijging Het ligt voor de hand hier duidelijker een link te leggen met de grote ruimtelijke transitieopgaven, zoals ook in de samenvatting en bij de ambities is weergegeven.	Het verband met ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder een aantal transities, is een belangrijk onderdeel van het kennisprogramma en is inderdaad nu impliciet opgenomen in de tekst. Hier zal een duidelijkere koppeling voor opgenomen worden in de tekst.	Ja
044	81	Pagina 61, Afspraken afvoerverdeling. Het is vanuit meerdere aanleidingen urgent om verder onderzoek te doen naar de lange termijn afvoerverdeling bij hoog én laag water. Wij dringen erop aan om hier in de komende planperiode actief mee aan de slag te gaan en dit nadere onderzoek op te nemen in het maatregelenprogramma voor de periode 2022-2027. Toelichting: In IRM is al geconcludeerd dat door de rivierbederosie de afvoerverdeling bij laag water scheefgetrokken wordt. En is het ook de vraag of in het licht van de risicobenadering het ontzien van de Lek nog houdbaar is. Daarnaast zijn we nog in afwachting van het advies van het ENW hierover wat naar verwachting binnenkort gereed is. Het in 2019 uitgevoerde onderzoek naar de afvoerverdeling bij hoog water, biedt een eerste beeld van mogelijkheden maar heeft nog veel open einden en behoeft vervolg.	Het Expertise Netwerk Waterveiligheid (ENW) heeft desgevraagd advies uitgebracht aan IenW over de huidige beleidsafspraken over de afvoerverdeling over de Rijntakken bij hoogwater ('Lek ontzien') en de toekomst hiervan. Op het moment van schrijven beraadt IenW zich nog op de reactie op dit advies.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	82	Pagina 61, Ontwikkelingen Maasvallei “Daarnaast komt er een integrale ruimtelijke visie op de Maasvallei. Deze biedt ruimte aan bewo- ners en bedrijven en gaat groot- schalige ver-dere verdichting te- gen. Voor deze visie wordt aan- gesloten bij het pro-gramma IRM.” Juist omdat in de uitwerking van deze visie wordt aangesloten bij IRM is het niet nodig deze visie apart te benoemen. Mogelijk gaat deze op in de visies die binnen IRM worden ontwikkeld ipv een separate ruimtelijke visie. Ook is niet duidelijk vanuit welk Rijksbelang deze visie moet worden opgesteld. Niet vanuit hoogwaterveiligheid, dus heeft deze in principe geen plaats in dit hoofdstuk.	Zolang de ontwikkeling van de integrale ruimtelijke visie op de Maasvallei, zoals afgesproken binnen de Stuurgroep Deltaprogramma Maas, nog niet is uitgewerkt binnen IRM staat deze afspraak op zichzelf. Vanwege de samenhang van deze afspraak met de beleidsuitwerking voor het laten vervallen van de status rivierbed achter primaire keringen in de Maasvallei, is deze opgenomen in het hoofdstuk Waterveiligheid.	Nee
044	83	Pagina 65, Mijlpalen voor de periode 2022-2027 Regionale keringen (in beheer van RWS) ontbreken hierin.	Zie beantwoording deelzienswijze 044-74.	Nee
044	84	Pagina 65, Verantwoordelijkheden Rijk: We missen hier de verantwoordelijkheden van het Rijk in internationaal verband: ROR, ICBR, bilaterale overleggen.	De beschreven verantwoordelijkheden omvatten de wettelijke verantwoordelijk-heid van de minister voor de bescherming tegen overstroming.	Nee
044	85	Pagina 67, Hoofdstuk 5 Zoetwaterverdeling en droogte: Van belang is dat we toewerken naar een strategische aanpak van de grondwatervoor-raden nu als gevolg van toenemende droogte de waterbeschikbaarheid steeds verder onder druk komt te staan. In de NRD wordt ook genoemd om hierin te komen tot tussendoelen op weg naar 2050.	In 2021 heeft de minister van IenW de Studiegroep Grondwater ingesteld. Deze studiegroep heeft als opdracht gekregen om in kaart te brengen welke opgaven er liggen, te inventariseren welke inzet wordt gepleegd, te analyseren wat nodig is om te komen tot duurzame instandhouding van grondwatervoorraden en aanbevelingen te doen voor verbetering. De studiegroep zal ook de lange termijn ontwikkelingen rondom duurzame energie en bescherming van onze grondwatervoorraden in beschouwing nemen. Na de zomer van 2022 zullen zij aan de Stuurgroep Water het eindresultaat presenteren.	Nee
044	86	Pagina 68, Kader ‘In het kort’ “Het herstel van de grondwaterstan-den heeft specifiek tot doel om het (ondiepe) grondwaterpeil te verhogen.” Het doel is anders dan hier geformuleerd. Het gaat om het creëren van een grotere (grond)watervoorraad in perioden van neerslagoverschot ten behoeve van drogere perioden.	Het NWP is conform uw inbreng aangepast.	Ja
044	87	Pagina 69, Kaart 5 Icoon: aanvullen grondwater Voorstel: aanvullen grondwater met gebiedseigen water. Toelichting: Op de hoge zandgronden zoals de Veluwe moet regenwater op de juiste plekken zoveel en zolang mogelijk worden vastgehouden, infiltratiecapaciteit drastisch worden vergroot, verdamping worden verlaagd en mag er geen toename zijn van grondwaterwinning.	De plekken op de kaart waar dit icoon is geplaatst (de hoge zandgronden), zijn juist de gebieden waar (zo goed als) geen externe toevoer van water mogelijk is. Het aanvullen van water zal in deze gebieden dus altijd met gebiedseigen water moeten gebeuren. De toevoeging is daarom niet nodig.	Nee
044	88	Pagina 71: “De uitzakkende grondwaterstand leidde tot droogval van waterlopen en extreem lage grondwaterstanden (zie alinea Klimaatbestendig grondwaterbeheer).” En daarmee tot (onomkeerbare) schade aan natuur, aanzienlijke opbrengstderving in de landbouw, verlies van landschappelijke en cultuurhistorische waarden / erfgoedwaar-den, verzakking van woningen (o.a. langs de grote rivieren) en gezondheidsrisico’s als gevolg van een slechte waterkwaliteit in m.n. stedelijk gebied (blauwalg, botulisme).	In de alinea is al opgenomen dat ‘niet alle schade’ (door uitzakkende grondwaterstan-den en droogval van waterlopen) te voorkomen was. Verder wordt in de alinea Klimaatbestendig grondwaterbeheer, waar via een link naar verwezen wordt, ook nog aangegeven dat het uitzakken van de grondwaterstand nadelige gevolgen heeft gehad voor landbouw en natuur.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	89	Pagina 71, “Ook dit project heeft in fase 1 van het Deltaplan Zoetwater al effect ge-had. Zo is hier het project Klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem uit voortgekomen (zie alinea verderop). In fase 2 van het Deltaprogramma Zoetwater wordt dit project verder uitgewerkt.” Voorstel is om deze zinnen te wijzigen in: ‘Slim Watermanagement heeft de komende jaren door onder meer het delen van real time meetdata en sturingsinformatie een belangrijke rol in implementatie van de klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem (zie alinea verderop).’ Toelichting: Dit is feitelijk onjuist, Klimaatbestendige zoetwatervoorziening komt niet voor uit het ‘project’ Slim Watermanagement, maar heeft een ander ‘ontstaan. Wel wordt het programma SWM benut voor verdere uitwerking en implementatie, en dat valt specifieker te maken.	Het programma Slim Watermanagement wordt inderdaad benut voor verdere uitwerking en implementatie van de Klimaatbestendige Zoetwatervoorziening Hoofdwatersysteem (KZH). Dit wordt bij de paragraaf over de KZH ook toegelicht.	Nee
044	90	Pagina 72, “De uitkomsten van deze processen zijn vastgelegd in de plannen van de regionale overheden, zoals de waterbeheerplannen van de betreffende waterschap-pen.”: Waterschappen maken geen beheerplannen meer. Waterschappen stellen een Waterbeheerprogramma op.	Het NWP is conform uw inbreng aangepast.	Ja
044	91	Pagina 72, “Deze strategie voorkomt grote ingrepen in het hoofdwatersysteem en kan toch de toenemende kans op verzilting in het benedenrivierengebied en de kans op watertekorten in het IJsselmeer grotendeels oplossen. Bij (dreigende) watertekorten wordt voortaan de vaste waterverdeling losgelaten. Hiermee wordt gerichter gezorgd dat delen van het benedenrivierengebied waaruit zoetwater gebruikt wordt en andere zoetwaterbuffers als het IJsselmeer, Brielse Meer en het Hollandsch Diep/Haringvliet, zoet blijven.” Wijzigingsvoorstel:.... Bij (dreigende) watertekorten wordt voortaan de vaste waterver-deling losgelaten. Hiermee wordt gerichter gezorgd dat delen van het benedenrivieren-gebied waaruit zoetwater gebruikt wordt en andere zoetwaterbuffers als het IJsselmeer, Brielse Meer en het Hollandsch Diep/Haringvliet, zoet blijven. Delen van het benedenri-vierengebied kunnen juist sterker of eerder verzilten. Indien nodig worden daarvoor mitigerende maatregelen genomen. Toelichting: Deze alinea schetst enkel de voordelen van de strategie, en niet de risico’s.	Dit is een terecht punt waar in de verdere uitwerking van de KZH voldoende aandacht voor moet zijn. Het sturen op de consequenties inclusief eventuele mitigerende maatregelen is onderdeel van de getrapte besluitvorming met voldoende ruimte voor bijsturing. Dit is in het NWP nu beter geadresseerd.	Ja
044	92	Pagina 72, Klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem Tekstvoorstel: De klimaatbestendige zoetwatervoorziening wordt de komende jaren verder uitgewerkt met lerend implementeren en een getrapte besluitvorming met voldoende ruimte tot bijsturing. Onderzocht wordt onder andere of Amsterdam-Rijnkanaalroute technisch haalbaar is, hoe afname van de waterbeschikbaarheid in delen van de Rijn-Maasmonding voorkomen kan worden, of de waterkwaliteit geen probleem is en wat de neveneffecten zijn voor de scheepvaart. Toelichting: We zijn blij dat in het Nationaal Waterprogramma helder benoemd staat dat de strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem met lerend implementeren en getrapte besluitvorming plaatsvindt. Naast positieve effecten brengt implementatie van de strategie immers ook een aantal risico’s met zich mee. Een aantal hiervan worden al benoemd in het NWP. We verzoeken om ook de problematiek van extra verzilting in de Rijn-Maas-monding (waaronder de Nieuwe Maas waaraan een inlaat van Delfland en diverse sluizen liggen) expliciet te benoemen. In het kader van het ‘lerend implementeren’ dient dit knelpunt verder te worden uitgewerkt en gecompenseerd te worden.	Zie beantwoording deelzienswijze 044-91.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	93	Pagina 72, Sterkere verbinding zoetwater en ruimtelijke adaptatie. Gemiste kans om hier geen link te leggen met de ruimtelijke transitieopgaven, zoals bij de NWP ambities is gesteld.	De ruimtelijke transitieopgaven maken onderdeel uit van de in de tekst opgenomen samenhang tussen dialogen over waterbeschikbaarheid, de stresstesten en risico dialogen voor ruimtelijke adaptatie.	Nee
044	94	Pagina 73, Figuur 15 behoeft meer toelichting. Twentekanalen worden neergezet als waterbuffer in perioden van droogte. Echter, bij droogte wordt water uit de IJssel de Twentekanalen ingepompt om delen van Twente en Zuidoost Drenthe van water te voorzien. Het zijn aanvoerroutes in geval van droogte. Toelichting: De complexiteit van een klimaatbestendige zoetwatervoorziening via het hoofdwatersysteem wordt met deze figuur niet tot uiting gebracht. Daarmee ontstaat een potentiële mismatch tussen NWP en regionale watervisies en waterbeheerprogramma's.	Correct dat het niet gaat om een zoetwaterbuffer waarin een voorraad aan water bewaard kan worden en dat het in die zin een aanvoerroute in geval van droogte is. Dit geldt ook voor de Nederrijn en Midden-Limburgse en Noord-Brabantse kanalen. Het NWP is hierop aangepast.	Ja
044	95	Pagina 73, Figuur 15 behoeft meer toelichting. Twentekanalen worden neergezet als waterbuffer in perioden van droogte. Echter, bij droogte wordt water uit de IJssel de Twentekanalen ingepompt om delen van Twente en Zuidoost Drenthe van water te voorzien. Toelichting: De complexiteit van een klimaatbestendige zoetwatervoorziening via het hoofdwatersysteem wordt met deze figuur niet tot uiting gebracht. Daarmee ontstaat een potentiële mismatch tussen NWP en regionale watervisies en waterbeheerprogramma's.	Zie beantwoording deelzienswijze 044-94.	Ja
044	96	Pagina 75, Internationaal zoetwaterbeschikbaarheid. In deze paragraaf wordt het punt gemist dat het rijk bij onze buurlanden aandringt op grondwateraanvulling. Voor de grondwaterhuishouding in de zandgebieden van Nederland is het cruciaal dat in België en Duitsland veel grondwater inzijgt en het diepe grondwater voedt. Wij werken hard aan herstel van de balans in het aanvullen en benutten van het grondwater, maar zijn voor het diepe grondwater sterk afhankelijk van onze buurlanden.	Gezien de positieve (regionale) ontwikkelingen op dit vlak, die wij hieronder nader toelichten, zullen wij op dit moment niet bij de buurlanden aandringen op grondwater aanvulling. De droogteproblematiek beperkt zich niet alleen tot Nederland, ook in België en Duitsland kampen ze met droogte. In Vlaanderen wordt daarom bijvoorbeeld nu ook al sterk ingezet op het stimuleren van infiltratie en het beperken van onttrekkingen, ondersteund door onder ander de Blue Deal. De samenwerking met onze buurlanden wordt op regionale schaal door onder andere de provincies al gezocht. Zo loopt er een project van de provincie Limburg, provincie Noord-Brabant, en Vlaanderen en Noordrijn Westfalen rond grondwaterbeheer in de Roerdalslenk. Men probeert daar inzicht te krijgen in het (grondwater)systeem en werkt toe naar een gezamenlijk grondwaterbeheer. Aan de hand van de uitkomsten van dit project kan gekeken worden of dit soort samenwerkingen op het gebied van grondwaterbeheer ook elders toegepast kan worden. Daarnaast zijn er diverse internationale overleggen met Duitsland en België op het gebied van laagwatersituaties in het Rijn- en de Maasstroomgebied gericht op droogteproblematiek en internationale zoetwaterbeschikbaarheid, zoals de internationale riviercommissies voor Rijn en Maas. Daarnaast is het ook een onderwerp in onder andere de Nederlands-Duitse Permanente Grenswaterencommissie en de bijbehorende subcommissies, Arbeitsgruppe en Steuerungsgruppe Deltarhein en het Vlaams-Nederland bilateraal droogte-overleg.	Nee
044	97	Pagina 78, Laatste zin van de inleiding. Hier wordt gerefereerd aan de discussie "functie volgt peil" in de veengebieden. Is dat niet een discussie die breder gevoerd moet worden?	Het principe 'functie volgt peil' moet inderdaad breder worden bezien dan alleen het veenweidegebied. Het gaat erom dat water- en bodemsysteem weer meer sturend worden voor de ruimtelijke inrichting en beheer in heel Nederland. De motie Grinwis heeft de regering ook verzocht om water en wateropgaven een sturend onderdeel te laten zijn bij ruimtelijkeordenings- en woningbouwvraagstukken en om klimaatadaptieve en waterrobuuste inrichting meer als voorwaarde te stellen. Er is nu een proces gestart om uitvoering te geven aan deze motie.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	98	Pagina 80-82, Zware metalen, gewasbeschermingsmiddelen, PAKs, industriële stoffen Stagnatie in vermindering van normoverschrijdingen, aanvullend Rijksbeleid nodig om emissies vanuit o.a. verkeer, industrie, bouwmaterialen te verminderen.	Waterbeheerders hebben de monitoring van chemische stoffen de afgelopen jaren sterk verbeterd, waardoor er voor steeds meer waterlichamen inzicht is in de toestand en voor welke stoffen er nog een opgave is. Het handelingsperspectief zal op basis van de Stoffiches verder uitgewerkt worden komende periode.	Nee
044	99	Pagina 83, Nutriënten. Het terugdringen van de hoeveelheid nutriënten die vanuit landbouwgebied in het oppervlaktewater terecht komt is noodzakelijk om de KRW-doelen te halen. We zien onvoldoende terug in de tekst hoe het rijk hiervoor gaat zorgen. Er wordt een link gelegd met de Nitraatrichtlijn, maar die richtlijn is niet afgestemd op de KRW-oppervlaktewaterdoelen.	Zie beantwoording deelzienswijze 018-6.	Nee
044	100	Pagina 83, Nutriënten “Indien nodig zal het rijk de buurlanden aanspreken op hun bijdrage aan een betere waterkwaliteit.” Mag actiever geformuleerd: we weten al dat dit nodig is, de grensregio’s laten zich niet regionaal aanspreken, hier is Rijks inzet voor nodig.	In het kader van de Delta-aanpak waterkwaliteit zijn afspraken gemaakt met de regionale waterbeheerders hoe er gezamenlijk opgetrokken wordt richting onze buurlanden. De tekst in het SGBP is als volgt aangescherpt: “Indien nodig zal het rijk de buurlanden aanspreken op hun bijdrage aan een betere waterkwaliteit”	Ja
044	101	Pagina 85, Samenwerking Ik mis hier hoe het Rijk zich de samenwerking met andere partners voorstelt. Ze gaat vooral in op haar eigen beleidsdoelen. Wellicht staat het ergens anders….?	Rijk en regio werken samen aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Ook de komende KRW-planperiode is nauwe samenwerking van groot belang. In paragraaf 7.3 van het SGBP wordt ingegaan op de samenwerking nationaal en internationaal. In de Beleidsnota Drinkwater 2021-2026 is gesteld dat het Rijk inzichtelijk gaat maken hoe de aanpak van diverse verontreinigingen op verschillende ambtelijke en bestuurlijke tafels is belegd en wat het effect is van de maatregelen voor de drinkwatervoorziening. Het Rijk monitort samen met medeoverheden en de drinkwatersector, mede op basis van bestaande analyses, periodiek de staat van de drinkwaterbronnen en de voortgang van maatregelen.	Nee
044	102	Pagina 87, Opkomende stoffen. “Er komt een structurele werkwijze om opkomende stoffen te identificeren, te monitoren en waar nodig te normeren. Deze werkwijze wordt bij uitvoerende partijen ingebed. Onderdeel van deze werkwijze is een kader voor de beoordeling van lozingen in 2022.” Bij de rol van het rijk hoort ons inziens ook het sturen op toelating en gebruik van de opkomende stoffen. Dus niet alleen identificeren, monitoren en normeren, maar ook sturen op het voorkomen dat opkomende stoffen tot vervuiling van het water leiden. Pakt het rijk die rol op?	Zie beantwoording deelzienswijze 018-7.	Ja
044	103	Pagina 87, Verantwoordelijkheden Rijk. Hier mist de Rijksverantwoordelijkheid voor de nutriëntenproblematiek: regionale partners kunnen met de agrarische sector samen een rol spelen in de verdere uitwerking van de opgave, maar de verantwoordelijkheid ligt bij LNV en de sector. Welke middelen, maatregelen en aanpassing van regelgeving vanuit LNV vindt er komende periode plaats?	In het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn worden de maatregelen opgenomen die de landbouwsector komende periode (2022-2025) moet gaan nemen om bij te dragen aan de doelen voor de waterkwaliteit. De minister van LNV, mede namens de bewindslieden van IenW, heeft eind 2021 het actieprogramma aan de Europese Commissie aangeboden. Het actieprogramma bevat maatregelen om de nutriëntenemissies van de landbouw naar grond- en oppervlaktewater waar nodig terug te dringen, grotendeels op grond van regelgeving. Voor meer informatie over de voorgenomen middelen, maatregelen en aanpassing van regelgeving, wordt u verwezen naar het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	104	Pagina 88, Drinkwater. Voorstel: Door klimaatverandering neemt ook de vraag naar drinkwater toe. De winning van grondwater staat onder druk. Naast besparen van het gebruik van drinkwater is het ook van urgent belang substantieel te investeren in de productie van drinkwater uit oppervlaktewater. Toelichting: In het PBL-rapport 'Grote opgaven in een beperkte ruimte' wordt om fundamentele systeemveranderingen gevraagd. PBL spreekt in haar recente rapport van besparen-vast-houden-scheiden-afvoeren-accepteren. Het vasthouden van water betekent ook meer oppervlaktewater. Dit oppervlaktewater kan gebruikt worden als bron voor drinkwaterproductie.	Zie beantwoording deelzienswijzen 044-106 en 044-108.	Nee
044	105	Pagina 83, 109, 7e Nitraatactieprogramma '...in de praktijk bewezen effectieve maatregelen...' (p.83) Het is al bekend dat de maatregelen die tot nu toe in de nitraatactieprogramma's zijn opgenomen, niet afdoende zijn om de KRW doelen te behalen. Zie voorgaande punt: Rijk grotere verantwoordelijkheid invullen en concreet maken.	Naast de genoemde PlanMER voor het NWP is er is een ex-ante analyse uitgevoerd voor de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027. De ex-ante analyse heeft als doel de huidige toestand van de waterkwaliteit en het verwachte doelbereik in 2027 in beeld te brengen, op basis van de meest recente informatie en plannen. De ex-ante analyse laat zien dat de waterkwaliteit verder verbetert, maar dat er in delen van het land nog een opgave is om tijdig aan de eisen van de KRW te voldoen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water van 22 november 2021 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de resultaten en aanvullende stappen. Tevens zijn hierin de juridische risico's beschreven van het niet tijdig halen van de doelen van de KRW.	Nee
044	106	Pagina 88, Drinkwater Beschermingsbeleid gericht op: ''Bescherming binnen de 25 jaarszone'' wordt gewijzigd in ''Bescherming om te blijven''. Dit vanuit de verwachting dat het drinkwaterverbruik gaat toenemen en verplaatsing van bronnen niet aan de orde zal zijn. Deze conclusie betekent echter ook iets voor de waterkwantiteitsaspecten rond waterwinputten. Daar is in deze paragraaf geen aandacht voor, terwijl de eerste zin onder Drinkwater schoon, gezond en genoeg als ambitie noemt. Dus ook het kwantiteitsaspect benoemt. Toelichting: Genoeg drinkwater is een zorg die regionaal de bestuurlijke agenda's de laatste zomers domineerde. Nu in het NWP daar weinig aandacht voor hebben brengt het risico met zich mee dat het onderwerp wegzakt op de agenda. Op basis van de verwachtingen over het drinkwaterverbruik en de nieuwe klimaatscenario's is dat onwenselijk.	Zoals aangegeven in de Beleidsnota Drinkwater 2021 – 2026 is het voor de drinkwatervoorziening van cruciaal belang dat zowel de waterkwaliteit als de beschikbaarheid geborgd worden. Via het NWP maar ook via trajecten als Aanvullende Strategische Voorraden (STRONG) en Waterbeschikbaarheid (Deltaprogramma Zoetwater) wordt aan voldoende bronnen voor drinkwater gewerkt.	Nee
044	107	Pagina 88, Drinkwater: vastleggen van strategische voorraden. Tekst aanvullen: vastleggen van strategische grondwatervoorraden kan consequenties hebben voor andere functies. Toelichting: Belangrijk om te wijzen op de samenhang tussen de verschillende besluiten in het fysieke domein. (Omgevingswet, integrale benadering)	In de NWP tekst is aangegeven dat aanvullende strategische grondwatervoorraden worden aangewezen 'met een bijbehorend beschermingsregime'. Dit impliceert al dat dit consequenties kan hebben voor andere functies. De provincies verankeren de benodigde bescherming in de provinciale milieuverordeningen.	Nee
044	108	Pagina 88/89, Drinkwater. Tekst vooral gericht op implementatie en uitvoeringsafspraken. Meer aandacht voor nieuwe ontwikkelingen, agenderen en mogelijke nieuwe opgaven. Toelichting: Genoeg drinkwater is een zorg die regionaal de bestuurlijke agenda's de laatste zomers domineerde. Nu is daar in het NWP te weinig aandacht voor. Gezien de verwachtingen over het drinkwaterverbruik en de nieuwe klimaatscenario's neemt de urgentie toe.	Er is aandacht voor nieuwe ontwikkelingen en mogelijk nieuwe opgaven. Er wordt aan gewerkt in het Deltaprogramma Zoetwater. Daarnaast is een van de acties vanuit de Beleidsnota Drinkwater 2021 - 2026 dat aan de hand van de nieuwe klimaatscenario's die in 2023 gepubliceerd zullen worden een studie zal worden uitgevoerd wat deze nieuwe kennis betekent voor de drinkwatervoorziening op de lange termijn (doorkijk 2050-2100).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	109	Pagina 88, Waterzuivering “Ondanks deze aanpak komen er nog steeds veel stoffen bij de rioolwaterzuiveringsinstallaties.” De aangehaalde aanpak komt niet in de voorgaande alinea voor. Waar verwijst ‘deze aanpak’ naar?	De aanpak verwijst naar divers bronbeleid, zoals EU toelatingsbeleid en REACH, lozingenbeleid (indirecte lozingen) en ketenaanpakken, zoals die van medicijnresten.	Ja
044	110	Pagina 88, waterzuivering. Voorstel. Het NWP stimuleert de inzet van Programma’s als kerninstrument van de Omgevingswet om gezamenlijk afspraken te maken over de gebiedsgerichte doelen, inrichting, onderhoud en beheer van een duurzaam stedelijk watersysteem. Toelichting: De Nederlandse gemeenten zijn niet meer verplicht een Gemeentelijk Rioleringsprogramma op te stellen. Echter het kerninstrument Programma onder het regime van de Omgevingswet biedt alle mogelijkheden om breder afspraken te maken over het waterinclusief maken van de stedelijke (her)ontwikkeling.	In de mijlpalen in paragraaf 6.2 van het NWP wordt gesproken over het opstellen van een integrale visie op waterzuivering voor 2024. De wijze van uitvoering daarvan moet dan nog nader bepaald worden. Een mogelijk instrument hiervoor kunnen de door u genoemde programma’s zijn.	Nee
044	111	Pagina 88, Waterzuivering “Door de rioolwaterzuiveringen op hotspots regelmatig te volgen met biologische effectmeting en brede screening (bijvoorbeeld 2 keer per jaar), kunnen nieuwe probleemstoffen vroegtijdig worden geïdentificeerd en aangepakt.” De hotspots die het rijk noemt zijn andere dan benoemd in het STOWA-rapport 20170-42. Het regelmatig volgen van hotspots in de brede zin (zoals aangegeven in het NWP, industriële stoffen, medicijnresten en chemische stoffen in huishoudens) is nieuw en komt uit de lucht vallen. Dit vraagt om een nadere toelichting van wat het Rijk zich hierbij voorstelt. Vragen: - Wanneer vindt het Rijk dat een rwzi een hotspot is? - Wat zijn de financiële consequenties van deze maatregel? - Gaat het Rijk deze effectmetingen en brede screening betalen en (laten) uitvoeren?	In paragraaf 5.4.4 van de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen wordt in het kader van de hotspots verwezen naar het STOWA-rapport 2017-42. Hierin zijn er geen rwzi’s specifiek benoemd als hotspot; er zijn verschillende maatlatten gegeven die gebruikt kunnen worden in de afweging om een rwzi wel of niet aan te pakken. Uiteindelijk is het aan de regionale waterbeheerder. Op dit moment worden rwzi’s op een zeer beperkt aantal parameters bekeken (zwevend stof, COD, nutriënten).De gedachte voor brede screenings is ontstaan in de ketenaanpak medicijnresten, maar ook genoemd bij de aanpak opkomende stoffen (versnellingstafel) en wordt voor een deel uitgewerkt in de bijdrageregeling zuivering medicijnresten. De uitvoering ervan moet nog nader worden uitgewerkt, onder meer in overleg met de waterschappen.	Nee
044	112	Pagina 88, Waterzuivering “Het kabinet wil invulling geven aan de ambitie ….” Wiens ambitie is het om koploper te zijn, en wat moeten we ons voorstellen bij invulling geven door het kabinet? Toelichting: Het komt namelijk niet terug in de actielijstjes van het Rijk in dit NWP.	Het is de ambitie van het kabinet, waaraan invulling wordt gegeven door onder meer ondersteuning van het versnellingsprogramma medicijnresten uit rwzi-effluent, met EUR 60 miljoen (voor de full scale demo’s) en EUR 5 miljoen (voor het innovatieprogramma bij de STOWA). Daarnaast zijn en worden verschillende onderzoeksprojecten uitgevoerd en ondersteund, zoals onderzoek naar de analysemethoden van medicijnresten in rwzi-influent en –effluent, onderzoek naar de beste bemonsteringsmethoden op de rwzi, en praktische handvatten voor het gebruik van biologische monitoringsmethoden. Zo wordt een programma van ‘lerend implementeren’ uitgevoerd, samen met de waterschappen.	Nee
044	113	Pagina 89, “Het rijk werkt samen met betrokken partijen aan een integrale visie op waterzuivering in 2024.” Eerder wordt gesproken over een visie van de UvW/Waterschappen, met als opleveringsjaar 2023. Wordt hier dezelfde visie bedoeld, of maakt het Rijk zelf ook een visie in 2024?	De genoemde visie is bedoeld breder te zijn dan het product van de Unie van Waterschappen, en bouwt hierop voort.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	114	H7 Grondwater. Wat is de relatie tussen de 1-overheidsgedachte conform de Omgevingswet en de wijze waarop het NWP naar de governance van het grondwater-vraagstuk kijkt? Voorstel. Neem de urgentie voor het daadkrachtig aanpakken (icm passend instrumentarium) van het droogtevraagstuk op in het NWP. Voorstel. Neem de urgentie voor het daadkrachtig aanpakken (icm passend instrumentarium) van het droogtevraagstuk op in het NWP. Toelichting: Er is inmiddels veel onderzoek gedaan naar en gesproken over de relatie waterbeheer-klimaatverandering-grondwater-ruimtelijke economie-natuur op de hoge zandgronden.	Er is nadrukkelijk aandacht voor het droogtevraagstuk in het hoofdstuk Zoetwaterverdeling en Droogte, inclusief een maatregelenprogramma. Zoals aangegeven in Hoofdstuk 2 paragraaf 'Samenwerking is vereist' is goede samenwerking tussen Rijk en decentrale overheden noodzakelijk. Dit wel vanuit ieders eigen verantwoordelijkheid. Specifiek voor grondwater is een Studiegroep Grondwater ingesteld, waarin IenW, LNV, UvW, IPO, VNG, VEWIN, en Staf Deltacommissaris deelnemen.	Nee
044	115	Pagina 91, Grondwater. De tekst is vaag en algemeen. Aan de andere kant richten wij (waterschap) ons meer op relevante kaderstelling vanuit provincies. Zie het recente rapport van de Algemene Rekenkamer, waarin geconstateerd wordt dat voor een effectievere aanpak van droogte in heel Nederland (en we rekenen hier ook de verzilting van het grondwater toe), meer samenhang nodig is tussen maatregelen voor het zoetwatersysteem en voor ruimtelijke adaptatie. Dus ook grondwater is leidend! Toelichting: Waterschappen en Unie schrijven op dit moment samen een geactualiseerde visie op grondwater. Lijkt ons goed als we daarmee ook de verbinding met het Rijk zoeken.	Dit is in lijn met de ambitie van het NWP. De hoofdstukken 5 Zoetwaterverdeling en Droogte en 7 Grondwater gaan hier uitgebreid op in. Er wordt bovendien een ambtelijke studiegroep Grondwater ingesteld (waar UvW aan deelneemt) om na te gaan waar extra inzet nodig is, zowel op het gebied van de kwaliteit als kwantiteit van het grondwater. Voorts voert ook RWS maatregelen uit om verzilting tegen te gaan (zie hoofdstuk 13, Voldoende Water, Maatregelen tegen verzilting).	Nee
044	116	Pagina 93, Mijlpalen "In 2027 zijn maatregelen genomen om te voldoen aan de eisen van de grondwaterrichtlijn." Dit is wel heel abstract en summier, verwijs dan in ieder geval naar de SGBP's voor meer concrete maatregelen.	Er is conform uw voorstel een verwijzing opgenomen in hoofdstuk 7 naar de SGBP's.	Ja
044	117	Pagina 107, Zoetwaternatuur. Wij onderschrijven het plan om visserijvrije zones in te stellen op alle locaties waar vismigratie-ingrepen zijn gepleegd. Dit vergroot de effectiviteit van de vismigratievoorzieningen. Positief dat de Ministeries van Landbouw, Natuur en Visserij (LNV) en Infrastructuur en Waterstaat (I&W) hierin nauw samenwerken aan beleid en wetgeving. Wij ondersteunen het voornemen om de positie en verantwoordelijkheid van de waterbeheerder voor de KRW en de sturing van de visserij op basis van de Visserijwet nadrukkelijker met elkaar in evenwicht te brengen.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
044	118	Pagina 108 & 150-152, Natuurinclusief werken Uitvoeren programmatische aanpak grote wateren (PAGW). Natuurinclusief werken In deel a, par 9.1 natuur is een streven naar natuurinclusief werken opgenomen, o.a in de PAGW-opgave. Daarbij is aangegeven dat hiervoor meer onderzoek nodig is. Dit streven komt in deel b, hfdst 14, niet concreet tot uitdrukking in de beschrijving van de rol van RWS of bij de maatregelen uitvoeren PAGW. Toelichting: RWS beperkt zich in hoofdstuk 14 tot wettelijke taken t.a.v. Natuur (Natura 2000, KRW). In de beleidsmatige uitgangspunten zoals die in hfdst 9 zijn beschreven, wordt de beleidskeuze biodiversiteit te beschermen en verbeteren expliciet benoemd. Ons inziens gaat die keuze verder dan de wettelijke taken. Bijvoorbeeld natuurinclusief werken kan als uitgangspunt gehanteerd worden.	In hoofdstuk 14 staat beschreven dat RWS natuurtaken gaat uitvoeren voor natuur binnen én buiten Natura2000-gebieden. En dat RWS PAGW-maatregelen gaat uitvoeren. PAGW beoogt meer ecologische waterkwaliteit en natuurkwaliteit te leveren dan wettelijk is voorgeschreven. De uitvoering van PAGW-maatregelen betreft planvoorbereidingen van projecten door een uitvoeringsconsortium van RWS-RVO-SBB. Voor de planvoorbereidingen wordt nader onderzoek uitgevoerd, vergelijkbaar met onderzoek voor planvoorbereidingen van HWBP-projecten. Daarnaast agendeert het uitvoeringsconsortium projectoverstijgende onderzoeken via IenW-LNV in lopende kennisprogramma's zoals Kennisprogramma Zeespiegelstijging en beleidsondersteunend onderzoek van de WUR voor LNV.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	119	Pagina 109, Inspanningen landbouwsector voor de KRW-doelen. Tekstvoorstel: Aanvullend werken landbouw, provincies en waterschappen via het Deltaplan Agrarisch Natuurbeheer.	Het Deltaplan Agrarisch Natuurbeheer is niet bekend. Waarschijnlijk bedoelt u het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Dit staat reeds in het NWP genoemd.	Nee
044	120	Pagina 110, “In het Deltafonds zijn voor de periode 2020-2027 middelen gereserveerd om de ambities te realiseren.” Vraag: welk departement? ZW, RA, IRM?	Het Deltafonds heeft een eigen begroting die zelfstandig onderdeel is van de rijksbegroting. De minister van IenW beheert het fonds. Op de begroting van het ministerie van IenW staat welk bedrag is gereserveerd voor de verschillende onderdelen (waterveiligheid, ruimtelijke adaptatie en zoetwater).	Nee
044	121	Pagina 111, Klimaatrisico’s verzekeren “Daar waar waterhuishoudkundige maatregelen niet mogelijk of niet meer kosteneffectief zijn, vormt een verzekering het sluitstuk op kli-maatadaptieve maatregelen.” Op dit moment is het niet mogelijk om je te verzekeren tegen wateroverlast vanuit de waterloop (overstromingen vanuit de beek). In het NWP wordt verwezen naar het Actieprogramma klimaatadaptatie Landbouw, waarin dit punt wordt onderkend. Hier is als actie opgenomen dat LNV, LTO en verzekeraars een arrangement verkennen om aan deze schade tegemoet te komen. Wij dringen er nogmaals op aan om werk te maken van zo’n arrangement.	Deze oproep sluit aan bij waar op dit moment aan gewerkt wordt. De bond van verzekeraars heeft hun branche geadviseerd om hier meer voor aan te bieden. Het blijft echter aan de verzekeraars zelf om af te wegen of zij overstromingsschade opnemen. Voor het Rijk is het belangrijk dat zo’n arrangement waar het de grote rivieren betreft aansluit op de Beleidslijn Grote Rivieren, en de toepassing van de Wet tegemoetkoming schades bij rampen (WTS). Een ander facet is horizontaal water in het regionale watersysteem dat de regionale waterbeheerders conform de daarvoor geldende normen beheren. De genoemde verkenning met betrokken partijen heeft betrekking daarop en zal nog plaatsvinden.	Nee
044	122	Pagina 112-113, 9.3 Bodem en ondergrond. In deze paragraaf is aandacht voor bodemdaling. In relatie tot de bodemdaling worden alleen de veengebieden genoemd maar ook kleigebieden zijn onderhevig aan bodemdaling. Uitgezonderd de emissie van broeikasgassen gelden de negatieve gevolgen ook voor de kleigebieden. Ook benoemen dat de kleigebieden onderdeel uitmaken van de bodemdalingsopgave en de urgentie van gebieden duiden. Toelichting: De kleigebieden zijn eveneens gevoelig voor droogte. Er lijkt nu een prioritering op de veengebieden te liggen vanwege de CO2 emissie. De gevolgen van bodemdaling voor de aanwezige infrastructuur en bebouwing zijn nagenoeg hetzelfde.	Het klopt dat bodemdaling ook in kleigebieden kan spelen. Dit is met een aanpassing in de tekst toegevoegd.	Ja
044	123	Pagina 11, Agrarisch natuurbeheer. Tekstvoorstel: Dit is onderdeel van de nationale Klimaatadaptatie Strategie, de Regiodeals, het Gemeenschappelijk landbouwbeleid en het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland.	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is conform uw voorstel toegevoegd aan de laatste zin onder het thema Agrarisch natuurbeheer.	Ja
044	124	Pagina 112, 9.3 Bodem en ondergrond. Wij missen hier de aandacht voor het herstel van een vitale bodem. Toelichting: Een gezonde bodem heeft een positief effect op alle aspecten in het NWP. Het bevordert de klimaatbestendigheid, door water te infiltreren, vast te houden, zuiveren, etc.	Dank voor de suggestie. Het belang van een gezonde bodem is opgenomen in het NWP.	Ja
044	125	Pagina 113, Samenhang in de aanpak van bodemdaling (veenweide en maaivelddaling). Duidelijk aangeven dat het hier om veenoxidatie gaat. Dat leidt tot CO2 uitstoot en ook tot maaivelddaling (hier beter begrip dan bodemdaling). In de tekst dus naast CO2 ook verbinding maken met de consequenties van maaivelddaling voor het functioneren van het watersysteem en wat we daaraan doen. Toelichting: Eén van de aspecten van veenoxidatie is CO2 uitstoot, dit wordt belicht in de tekst. Voor het watersysteem heeft maaivelddaling echter grote consequenties (vernatting, problemen bij functiebediening en mogelijk aanzienlijke investeringen in de infrastructuur of aanpassing van functies).	De tekst in het NWP is volgens uw suggestie verduidelijkt.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	126	Pagina 114, Landschapsbeleid. Voorstel: Geef vanuit de NWP expliciet de opdracht mee aan Gebiedsagenda's en Omgevingsagenda's om een bijdrage te leveren aan de transitie van het watersysteem (bijvoorbeeld door kanalen a la Ruimte voor de Rivier) via een transformatie van het landschap. Toelichting: Het NWP heeft ook een agenderend karakter. De 6500 km aan kanalen en 330.000 km sloten in NL hebben een enorm potentieel om water vast te houden en schoon te houden (watertransitie) en tegelijkertijd een impuls te geven aan de kwaliteit van het landschap. Veel van deze kanalen (circa 50%) zijn niet meer bevaarbaar maar staan wel rechtstreeks in verbinding met hoofdwatersysteem om snel en veel water af te voeren.	De Omgevingsagenda's nemen bestaande visies (NOVI en programma's) als uitgangspunt. Het watersysteem en landschap zitten hierin. De Omgevingsagenda's voeren het gesprek op landsdelig niveau. Er wordt ingezoomd op bepaalde gebieden die complex zijn. Voor die gebieden kunnen nadere afspraken worden gemaakt met partijen aan tafel (o.a. waterschappen). Beleid vanuit de NOVI is dat meervoudig ruimtegebruik gaat vóór enkelvoudig ruimtegebruik. Daarbij moeten nieuwe ontwikkelingen bijdragen aan het behoud en de verbetering van landschappelijke kwaliteiten.	Nee
044	127	Pagina 116, Derde alinea: "Met het oog op de grote vraag naar woningen en de grote druk op de ruimte in een aantal stedelijke gebieden, is het rijk betrokken bij ..... Nieuwe ontwikkelingen achter de dijken en duinen worden indien mogelijk zo uitgevoerd dat de overstromingsrisico's niet toenemen." Hoe geeft het NWP hier concreet invulling aan? En hoe verhoudt dit zich tot het besluit om een nieuw dorp aan te gaan leggen in de Zuidplaspolder? Oftewel hoe waarborg je dat dit niet beperkt blijft tot beleidsvoornemens, maar concrete doorwerking krijgt in het ruimtelijk domein? Water als leidend principe!	Binnen het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie wordt hier invulling aan gegeven. De verantwoordelijkheid ligt hiervoor niet alleen bij de rijksoverheid, maar ook bij provincies, waterschappen en gemeenten. In de Zuidplaspolder heeft het Hoogheemraadschap binnen het door de gemeente aangemerkte gebied voor verstedelijking, alles gedaan om te zorgen dat het klimaatbestendiger wordt ingericht.	Nee
044	128	Pagina 116, 9.5 Verstedelijking. Waarom geeft het NWP niet aan dat bij alle vormen van stedelijke ontwikkeling stringenter de Ladder van Duurzame Verstedelijking moet worden gevolgd? Toelichting: Past bij principes van de NOVI en het PBL-rapport.	Het NWP sluit aan op het kader dat de NOVI geeft. In de NOVI is de Ladder van Duurzame Verstedelijking niet als verplicht instrument vastgesteld. Het principe staat wel in het NWP genoemd, maar de uitvoering daarvan is aan decentrale overheden.	Nee
044	129	Pagina 116, 9.5 Verstedelijking. Voorstel: Het NWP doet een dringend beroep op het waterinclusief ontwikkelen van alle Gemeentelijke Omgevingsvisies waarin aantoonbaar bodem en water centraal staan. Toelichting: In het NWP wordt wel over de NOVI gesproken. Maar gemeenten zijn momenteel massaal bezig met het maken van GOVI's. Deze GOVI's werken intern en extern door in plannen van derden of in eigen programma's en bovenal de nieuwe bestemmingsplannen ic Gemeentelijke OmgevingsPlannen (GOP).	Uw punt wordt onderschreven. Het verankeren van klimaatadaptatie in de NOVI, POVI, en GOVI is een belangrijk tussendoel van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Dit staat benoemd in hoofdstuk 3 'Klimaatadaptatie'.	Nee
044	130	Pagina 117, Klimaatstresstest gebouwde omgeving "Uitgangspunt is dat bij ruimtelijke (her)ontwikkelingen wordt voorkomen dat het risico op schade en slachtoffers door overstromingen of extreem weer verder toeneemt .... gekeken worden naar oplossingen." Wie staat hier voor aan de lat? Hoe maak je dit concreet?	Alle partijen die in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie samenwerken staan hier ieder voor zijn eigen gebied en assets voor aan de lat. Dit zijn: Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten. Hoe de verschillende partijen hier precies uitvoering aan geven is terug te zien in de uitvoeringsagenda's klimaatadaptatie die eind 2021 vastgesteld dienen te worden.	Nee
044	131	Pagina 118, 9.6 Energietransitie en verduurzaming 9.6 Energietransitie en ver-duurzaming Bij alle vormen van energie uit water die men beschrijft missen wij een paar vormen die juist in Rijkswater kansrijk zouden kunnen zijn, namelijk waterkracht bij stuwen in de grote rivieren en golfenergie op zee. Ook missen wij een beschouwing over de rol die het Rijk voor zichzelf ziet in energieprojecten: aanjager, facilitator, innovator, eigenaar, leverancier, bevoegd gezag. In geval van bevoegd gezag is niet duidelijk hoe aanvragen getoetst gaan worden of dat daarvoor beleid wordt opgesteld. In geval van eigenaar/leverancier speelt ook de vraag of projecten alleen doorgaan als er een sluitende businesscase is of dat ook experimentele projecten een kans krijgen.	In elk geval is het rijk bevoegd gezag voor de Waterwet. Toetsing vindt plaats met de tools die er zijn. Als de bestaande tools niet volstaan, wordt er op basis van expert judgement een onderbouwing gemaakt voor verstrekken, dan wel afwijzen van een vergunning. Het Rijk ziet zichzelf niet als leverancier van energie. Vanuit het beheer van de Rijkswateren zal Rijkswaterstaat optreden als facilitator van energieprojecten. Met betrekking tot innovatieve technieken werken beleidsdirectoraten van het Ministerie van EZK, Ministerie van IenW en Rijkswaterstaat samen om af te wegen welke rol gepast is. Voor aquathermie worden de bestaande tools uitgebreid in samenwerking met de waterschappen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	132	Pagina 119, Duurzame energie uit water In Nederland wordt momenteel flink geïnvesteerd in de productie, opslag en distributie van Waterstof. Ruimtelijke adaptatie en Energietransitie komen hierin samen. Namelijk met groene stroom waterstof produceren uit schoon oppervlaktewater. Bovendien kan de zuurstof gebruikt worden in de waterzuivering. Komt er een Nationaal Waterstof Programma;-)?	Er is al een programma dat zich specifiek richt op waterstof. De verwachting is dat de komende decennia nog maar zeer weinig groene stroom aangewend zal worden om waterstof te maken. Voor de productie van waterstof uit elektrolyse die dan overblijft is zo weinig water nodig dat het niet raakt aan het beleid over water, zeker niet in deze planperiode.	Nee
044	133	Pagina 119, Duurzame energie uit water In het NWP worden energie-opwekkingsmaatregelen uitgesloten als waterveiligheid en waterkwaliteit worden aangetast en scheepvaart wordt gehinderd. Dat vinden we een te voorzichtige opstelling. Graag zouden we dat veranderd willen zien in “niet significante aantasting/hinder”. Enig effect van energieopwekking in of uit water op de waterkwaliteit en omgeving valt immers nooit uit te sluiten. Het zou een gemiste kans zijn als hierdoor bij voorbaat deze technieken worden uitgesloten. Toelichting: De energietransitie is een grote maatschappelijke opgave, die alleen gehaald kan worden met een actieve bijdrage van overheden.	Voor waterkwaliteit geldt een voorzorgsprincipe, voor waterveiligheid gelden wettelijke normen. Bij nieuw gebruik van het water moet een inschatting kunnen worden gemaakt van de effecten op beide functies. De mate van hinder voor de scheepvaart moet kunnen worden afgewogen tegen de opbrengst van de energie-opwekkingsmaatregelen. Uw voorstel voor wijziging naar ‘niet significante hinder’ bij scheepvaart is overgenomen.	Ja
044	134	Pagina 113, Figuur 20. Klimaatadaptatie areaal Rijkswaterstaat Kunstwerken ontbreken, bijvoorbeeld gemaal IJmuiden	De kunstwerken voor het waterbeheer in het hoofdwatersysteem ontbreken inderdaad. Figuur 20 is hierop aangepast.	Ja
044	135	Pagina 135, Waterveiligheid Merkwaardig dat RWS zo prominent wordt neergezet waar het gaat om waterveiligheid. Is toch een collectieve opgave? Het is belangrijk dat onze collectieve veiligheidsopgave (HWBP) heel nadrukkelijk in het NWP als vertrekpunt is opgenomen. Toelichting: Hoofdstuk start met taken van RWS. Zou meer voor de hand liggen om dat meer beleidsmatig in te steken (ontwikkelingen, agenda, opgaven en doelen).	In hoofdstuk 4 wordt de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de waterkeringzorg in Nederland goed beschreven. Hoofdstuk 12 gaat over de beheertaken van Rijkswaterstaat.	Nee
044	136	Pagina 143, Kaart 11. Voldoende water PAGW Maatregel meanderende maas staat niet op de goede plek op de kaart.	Deze maatregel staat inderdaad niet op de goede plek, dit is aangepast.	Ja
044	137	Pagina 183-184, Circulariteit en klimaatneutraal RWS De planperiode loopt tot 2027. Ik zie nergens de urgentie om de doelstellingen voor 2030 mbt circulaire economie en CO2-emissiereductie te halen. Toelichting: In 2030 moet 50% van de grondstoffen (zonder biologische oorsprong) verminderd zijn. RWS is onderdeel van het min IenW (hetzelfde ministerie dat verantwoordelijk is voor de circulaire economie doelstellingen. Als RWS al geen urgentie toont, waarom moet de rest van Nederland dat wel doen? Voor tips zie PBL studie: doelstelling circulaire economie 2030 | pbl planbureau voor de leefomgeving. Idem voor CO2: doelstelling in 2030 voor Nederland is ten minste 49%.	De duurzaamheidsdoelstellingen zoals Rijkswaterstaat deze heeft vastgesteld worden expliciet opgenomen in het begin van deze paragraaf. Deze zijn: ‘Rijkswaterstaat heeft de ambitie om vanaf 2030 volledig klimaatneutraal te zijn en circulair te werken.’	Ja
044	138	Pagina 180, Rol van Rijkswaterstaat Tekstvoorstel: Tijdens warmere zomers ontstaat er meer kans op blauwalg in het water.	Uw voorgestelde toevoeging [..kans op..] is opgenomen in de tekst.	Ja
044	139	Pagina 181, Energie en verduurzaming Uiteraard onderschrijven we de ambities van Rijkswaterstaat op het gebied van energieneutraliteit. Ook dat de huidige samenwerkingen en onderzoeken worden voortgezet, zoals op het gebied van aquathermie (Green Deal Aquathermie, WarmingUP), zon op water en onderzoeken via STOWA. Graag zouden we ook meer gezamenlijk willen optrekken als het gaat om circulariteit binnen de Grond-Weg en Waterbouw, bijvoorbeeld in de materialenstrategie.	De samenwerking op gebied van aquathermie met de waterschappen wordt als zeer prettig en effectief ervaren. Binnen het HWBP zetten waterschappen en RWS samen stappen om klimaatneutraliteit in projecten mee te nemen. Bij verdere uitwerking van transitiepaden vanuit de Strategie Klimaatneutrale en Circulaire Infraprojecten is ook contact met de Unie van Waterschappen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	140	Pagina 119, 17.3 Veiligheid en crisismanagement. Invulling laag 3 meerlaagsveiligheid ontbreekt.	Uw constatering wordt gedeeld, de volgende tekst is in paragraaf 17.3 onder “Dreiging van hoogwater” opgenomen: ‘Een goede voorbereiding op (dreigende) overstromingen en het handelen vanuit de eigen rol tijdens een eventuele crisis vormt de invulling van de 3e laag van de meerlaagsveiligheid. Rijkswaterstaat heeft hiertoe zijn crisisorganisatie ingericht.’	Ja
044	141	Pagina 208, Internationale kaders Noordzee Waardering voor het hanteren van de ecosysteembenadering en het voor-zorgbeginsel als leidende principes voor het duurzaam beheer van de Noordzee.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
044	142	Pagina 209, Nationale Omgevingsvisie (NOVI) “... heeft het Nederlandse kabinet gekozen voor een sterke oriëntatie op een toekomstbeeld van een Noordzee waarin intensief gebruik samengaat met herstelde natuurwaarden en een robuust ecosysteem.” Herstel van natuurwaarden gaat niet samen met intensief gebruik.	Herstel van natuurwaarden gaat niet vanzelfsprekend samen met intensief gebruik. Het succesvol herstellen van natuurwaarden hangt af van de natuurversterkende maatregelen en de impact van het gebruik op de natuurwaarden. Daarom staat ook in het PNZ in paragraaf 9.3.2 onder 2.8 wat er aan natuurversterkende maatregelen gedaan kan worden en dat dit vaak in internationaal verband zal zijn.	Nee
044	143	Pagina 211, Transitie naar duurzame energie Wij missen hoe het Rijk ervoor zorgt dat vogels en zeedieren (trillingen) niet onaanvaardbaar worden getroffen door de nieuwe windturbines. Als er zoveel kennisleemten zijn (zie p. 213) is het de vraag of grootschalige uitrol wel verantwoord is.	Op dit moment wordt het voorzorgsprincipe toegepast. Dat betekent dat bij onvoldoende kennis er wordt uitgegaan van een worst case benadering. Binnen het Wozep vindt onderzoek plaats om de kennisleemtes te vullen. Bij de daadwerkelijke realisatie van een windpark wordt altijd getoetst of dit kan binnen de ecologische kaders en voldoet aan de Wet natuurbescherming.	Nee
044	144	Pagina 216, Gebieden: Zuidwestelijke delta, Beleid. Wij missen (water)recreatie als doel.	De doelen van het nationale waterbeleid betreffen niet rechtstreeks de (water)recreatie. Uiteraard is (water)recreatie wel een belangrijke gebruiksfunctie. Daar wordt op diverse plaatsen in het NWP aandacht aan besteed. Voor de Zuidwestelijke Delta is onder meer de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 relevant, waarin het belang van de (water) recreatie is meegenomen.	Nee
044	145	Pagina 229, Kaarten (o.a. Kaart 21). De leesbaarheid van kaarten is soms slecht door keuze van lettertype en kleur. Bv. een kleine lichtgele of lichtgrijze letter op een witte ondergrond, zoals meermaals in de kaart op pagina 229.	Bedankt voor uw oplettendheid. Hier wordt zo goed mogelijk rekening mee gehouden in het ontwerp, en er zijn een aantal aanpassingen in de kaarten gemaakt voor betere leesbaarheid.	Ja
044	146	Pagina 234, “In de nu al verziltingsgevoelige delen van de RijnMaasmonding is het altijd en overal zo lang mogelijk zoet hou-den niet meer in alle gevallen het uit-gangspunt. Dit biedt mogelijkheden om het water vanuit landelijk over-zicht situationeel te sturen naar de plek waar dit het hardste nodig is. Consequenties voor de waterbeschik-baarheid en benodigde mitigerende maatregelen worden in de planperi-ode verder onderzocht.” Voorstel: Een meer flexibele sturing van water via het hoofdwatersysteem vanuit landelijk overzicht biedt kansen om het water situationeel te sturen naar de plek waar dit het hardste nodig is. Dit heeft verschillende gevolgen voor de Rijn-Maasmonding. De regio kan er soms baat bij hebben. Vanwege de benedenstroomse ligging kunnen keuzes er ook toe leiden dat de verzilting tijdelijk extra toeneemt. Consequenties voor de waterbeschikbaarheid en benodigde mitigerende maatregelen worden in de planperiode verder onderzocht. Toelichting: De eerste zin van deze alinea is door gebruik van termen ‘altijd en overal zo lang mogelijk zoet houden’ een karikatuur, en nu ook al geen uitgangspunt. Graag niet vanuit deze karikatuur schrijven.	Uw tekstvoorstel is als volgt overgenomen in het NWP: ‘Een meer flexibele sturing van water via het hoofdwatersysteem vanuit landelijk overzicht biedt kansen om het water situationeel te sturen naar de plek waar dit het hardste nodig is. Dit heeft verschillende gevolgen voor de Rijn-Maasmonding. De regio kan er soms baat bij hebben. Vanwege de benedenstroomse ligging kunnen keuzes er ook toe leiden dat de verzilting tijdelijk extra toeneemt. Consequenties voor de waterbeschikbaarheid en benodigde mitigerende maatregelen worden in de planperiode verder onderzocht.’	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	147	Pagina 240, Gebieden: Rivieren, Ontwikkelingen rivierengebied. Bij de ontwikkelingen in het rivierengebied wordt de enorme waterveiligheidsopgave amper benoemd. Naast de opgave om vóór 2050 alle dijken te laten voldoen aan de nieuwe norm, betekent ook klimaatverandering een grote verzwaring van de opgave, met een toename van de waterstanden bij hoogwater met al gauw 50-100 cm. Dit kopje vormt de inleiding voor de paragraaf over IRM, waarin de hoogwaterveiligheids-opgave een belangrijke randvoorwaarde is. Opgave en ontwikkeling daarom explicieter benoemen.	Het klopt dat er een grote waterveiligheidsopgave ligt om in 2050 te voldoen aan de nieuwe normering. Dit is echter niet alleen een opgave voor de waterschappen via het HWBP. We gaan nog steeds uit van een 'krachtig samenspel tussen dijkversterking en rivierverruiming' zoals vastgelegd in de voorkeursstrategie Rivieren van het Deltaprogramma. (Een deel van) de klimaatopgave kan gerealiseerd worden via rivierverruiming. Dit wordt onderzocht en uitgewerkt binnen het programma IRM, waarin een beleidskeuze wordt gemaakt voor de afvoercapaciteit. De beleidskeuze is input voor het Beoordelings- en Ontwikkelinstrumentarium.	Nee
044	148	Pagina 242, "verlaagde bodemligging"(p.242 linksboven) 1. De verlaagde bodemligging speelt breder dan de Waal, ook de Boven-Rijn, Pannerdens Kanaal en Boven-IJssel hebben hier mee te maken. 2. Toevoegen dat verlaagde bodemligging zorgt voor verlaagde rivierwaterstand. 3. Toevoegen dat verlaagde rivierwaterstand meerdere effecten heeft: verminderde afvoer is daar maar 1 van. Ook effecten grondwater en samenhangende effecten in het regionale systeem zijn relevant. Toelichting: 1. Tekst is onvolledig, 2. Dit wordt niet duidelijk gemaakt in de tekst waardoor de urgentie niet helder wordt.	Uw zienswijze dat de bewoording van het voorbeeld van bodemligging de urgentie van het probleem niet geheel helder maakt wordt onderschreven. Het NWP is hierop aangepast.	Ja
044	149	Pagina 242, Integraal Riviermanagement IRM. We missen het belang van internationale afstemming en samenwerking in het programma IRM. Door de grote mate van samenhang kunnen ontwikkelingen en maatregelen in het gehele stroomgebied van de Rijn van invloed zijn op de strategie bijbehorende beleidskeuzes in Nederland.	In het programma IRM wordt geen internationale scope nagestreefd. Wel worden de ambities, doelstellingen en effecten van IRM op internationaal niveau besproken. Ook worden ontwikkelingen in de buurlanden betrokken bij IRM, omdat ingrepen boven-strooms effect kunnen hebben op benedenstroomse functies en vice-versa. De voorbereiding van het programma IRM zal een agenda zijn om met buurlanden in gesprek te gaan over het gewenste, toekomstige riviersysteem.	Nee
044	150	Pagina 71 &242, Zoetwater en IRM. De verbinding tussen zoetwater en IRM wordt gemist in het NWP. Die is relevant vanwege een grote mate van overlappende thematiek op het hoofdwatersysteem: bodemerosie, afvoerverdeling etc.	Zoals in het NWP aangegeven, ontwikkelt IRM een integrale visie op het rivierengebied waarin aandacht wordt besteed aan de functies van en langs de rivieren, waaronder thema's als natuur en ecologische waterkwaliteit, en zoetwaterbeschikbaarheid. Hierbij wordt rekening gehouden met bestaand en in ontwikkeling zijnd beleid zoals KRW, PAGW en Natura 2000, en wordt rekening gehouden met autonome ontwikkelingen zoals die van het klimaat en bodemerosie.	Nee
044	151	Pagina 243, Rivierengebied Rollen, taken en werkzaamheden Rijkswaterstaat. Wij missen hier in de opsomming: beheer zwemwaterlocaties; participeren in rivierver-ruimingsprojecten; rol in calamiteitenorganisatie; plantoetsing plannen van derden.	Het betreft geen opsomming van de taken van Rijkswaterstaat, maar een uitsnede. Verderop in het hoofdstuk worden alle taken wel beschreven, waaronder de punten die in de zienswijze worden genoemd (behalve de calamiteitenorganisatie, omdat dit geen taak is die specifiek geldt voor het rivierengebied).	Nee
044	152	Pagina 244, Waterkeringen in beheer Rijkswaterstaat. "De gebieden achter de waterkering kunnen bij extreem hoge afvoeren overstromen." Geldt dat niet ook voor de waterkeringen buiten de Maasvallei?	De situatie in de Maasvallei is bijzonder omdat daar dijkringen als eilanden in het rivierbed liggen, met een lagere norm dan de benedenstroomse waterkeringen. Dat is in de rest van het rivierengebied bijna nergens het geval. Uitzonderingen zijn gebieden als het Kampereiland waar sprake is van een regionale kering (in beheer van het water-schap) in buitendijks gebied, die is genormeerd en mag/moet overstromen bij een normoverschrijdende waterstand. In de rest van het rivierengebied zijn de waterkerin-gen in theorie wel overstroombaar bij normoverstijgende situaties, maar zijn deze daarop niet berekend of aangelegd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	153	Pagina 244, Overlappend/gedeeld beheer. Deze passage suggereert dat de beheerverantwoordelijkheden, ook bij overlappende beheergebieden, altijd duidelijk zijn. Erosie van de oever en rivierbodem in de nabijheid van een waterkering kan een direct waterveiligheidsrisico opleveren, waarvoor de beheerverantwoordelijkheden lang niet altijd duidelijk zijn. Wij zouden graag zien dat het Rijk hierover in de planperiode nadere afspraken maakt met de waterschappen.	De verantwoordelijkheidsverdeling is duidelijk: 1) wanneer de erosie optreedt als gevolg van een nieuw of eerder (max. 15 jaar geleden) door RWS uitgevoerd (KRW-)project, dan is RWS verantwoordelijk voor de herstelwerkzaamheden. 2) In gevallen waar er geen sprake is (geweest) van een project, maar van natuurlijke erosie of erosie als gevolg van scheepvaart, dan zijn profielen in de leggers van waterschap en Rijkswaterstaat leidend bij het bepalen wie verantwoordelijkheid heeft voor de uit te voeren herstelwerkzaamheden. De beheerders monitoren de toestand van de oever hiervoor periodiek. Dit is beschreven in een gezamenlijke notitie opgesteld door een ambtelijke werkgroep van waterschappen en RWS. Er is daarom geen noodzaak om nadere afspraken te maken.	Ja
044	154	Pagina 255, 22 IJsselmeergebied. In het hoofdstuk over het IJsselmeergebied wordt in de maatregelenlijst de Marker Wadden verlengde fase genoemd. Deze is niet terug te vinden in de begeleidende tekst. Toelichting: Graag noemen dat dergelijke verondiepingen niet ten koste mogen gaan van de zoetwater voorraad.	De maatregel 'Marker Wadden verlengde fase 1' staat in hoofdstuk 14 'Schoon en gezond water', onder 'Uitvoeren Programmatische Aanpak Grote Wateren' en in hoofdstuk 22 IJsselmeergebied op kaart 23 'Overzichtskaart IJsselmeergebied'.	Nee
044	155	Pagina 264, Gebieden: IJsselmeergebied. Energie. Er wordt aangegeven dat kennisontwikkeling nodig is om vergunningaanvragen voor thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) adequaat te kunnen beoordelen in het IJsselmeergebied. Wellicht is het mogelijk om hieraan toe te voegen, dat dit alleen geldt voor vergunningaanvragen van grootschalige initiatieven zoals gedefinieerd in de warmtewet (>500 woningen). Dit houdt de mogelijkheid open voor kleinschaligere initiatieven om een vergunningaanvraag in te dienen. Toelichting: In het onderzoeksprogramma WarmingUP, waarin we samen met het rijk participeren, blijkt dat de effecten van TEO op primair water nihil zijn. Het roept een wat defensief beeld op om, voor het IJsselmeergebied, op voorhand aan te geven dat meer kennis nodig is voor een vergunningaanvraag.	De tekst over grootschalige initiatieven in het NWP wordt als volgt aangevuld: 'Deze kennisontwikkeling geldt voor vergunningaanvragen van grootschalige initiatieven zoals gedefinieerd in de warmtewet (>500 woningen, en <3 MW vermogen). Dit houdt de mogelijkheid open voor kleinschaligere initiatieven om een vergunningaanvraag in te dienen.'	Ja
044	156	Pagina 280, "Er zijn verschillende kanaalgebieden met elk andere specifieke regionale omstandigheden. Via het AmsterdamRijnkanaal levert Rijkswaterstaat in West-Nederland zoetwater aan voor de waterschappen. In droge situaties wordt extra zoetwater via het AmsterdamRijnkanaal, de gekanaliseerde Hollandsche IJssel en het regionale systeem aangevoerd, de zogeheten Klimaatbestendige Wateraanvoer (KWA). Het Noordzeekanaal is van groot belang voor de regionale waterafvoer naar zee.". Het ARK NZK watersysteem is nu ondergebracht bij Kanalen en mist een eigen specifieke gebiedsgerichte aanpak. Dat zou wel op zijn plaats zijn. In het NWP wordt juist de ambitie neergelegd een koppeling te leggen met de ruimtelijke transitieopgaven, verstedelijkingsstrategieën en NOVI uitwerkingen. Dit speelt juist in de ARK NZK regio. Zie ook opm. bij p.6. Toelichting: De regio rond het ARK NZK is bij uitstek een regio die vraagt om een gebiedsgerichte aanpak. Hier komen alle genoemde opgaven samen: te weinig flexibiliteit in het watersysteem, sterke koppeling hoofd- en regionaal watersysteem, sterke samenhang met ruimtelijke opgaven en transities, grote ruimtelijke druk, NZK als NOVI gebied. Daarom past het niet dat dit gebied bij 'kanalen' is ondergebracht waar dit ondergeschikte thema's zijn.	Er is voor gekozen in de gebiedshoofdstukken het beleid en beheer voor de meer specifieke watersysteem-gerelateerde onderwerpen op te nemen. Het generieke beleid en beheer dat in de andere delen is opgenomen geldt tevens voor de gebieden. De indeling van het NWP is zodanig dat er geen ruimte is voor gebiedsgerichte aanpakken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	157	Pagina 280, Beleid “Het ARK/NZK-gebied heeft te maken met een hoge ruimtedruk. Veel ver-schillende functies hebben ruimte nodig ..... worden de opgaven voor wateroverlast, zoetwater, verzilting en ruimtelijke adaptatie gebiedsover-stijgend verbonden.” Juist de koppeling met de ruimtelijke opgaven heeft veel meer aandacht nodig, conform NOVI insteek. Koppeling met NOVI gebied NZK ligt daarom voor de hand.	Zie beantwoording deelzienswijze 044-156.	Nee
044	158	Pagina 282, “Ook onderzoeken de waterschappen, Rijkswaterstaat en de provincies in een gemeenschappelijk traject de mogelijkheden om wateraanvoer en -afvoer in het ARK/NZK-gebied toekomstbestendig te maken.”Vervang ‘gemeenschappelijk traject’ door ‘toekomstbestendig watersysteem ARK-NZK gebied’	Uw tekstsuggestie is overgenomen. Achter ‘gemeenschappelijk traject’ is tussen haakjes (Toekomstbestendig watersysteem ARK-NZK gebied) toegevoegd.	Ja
044	159	Pagina 284, Extra toevoegen. Samenhang tussen scheepvaart belangen en watersysteem belangen voor ARK-NZK dient nog meer in samenhang met elkaar te worden bekeken (dit staat wel algemeen genoemd, maar mag ook juist specifiek in dit gebied)	Aan het begin van het gebiedendeel is specifiek genoemd dat in de gebiedshoofdstuk-ken het beleid en het beheer is opgenomen voor het specifieke watersysteem. Generiek beleid en beheer dat in de voorgaande delen is opgenomen, geldt automatisch ook voor de gebieden.	Nee
044	160	Pagina 287, Slim watermanagement. Slim watermanagement is een project van deltaprogramma	Het klopt dat Slim Watermanagement een programma is dat valt onder Deltaprogramma Zoetwater, zie het Deltaplan Zoetwater 2022-2027. Het is echter geen maatregel, zoals in deze maatregeltabel zijn opgenomen. Slim Watermanagement wordt niet toegevoegd aan de tabel.	Nee
044	161	Pagina 287, Extra toevoegen. Noem ook expliciet het traject toekomstbestendig watersysteem ARK-NZK gebied in de tabel van ARK-NZK (waar RWS ook uitgebreid aan werkt)	Op blz 144 va het NWP is opgenomen dat Het traject Toekomstbestendig watersysteem ARK-NZK is opgestart om te onderzoeken welke systeemingrepen mogelijk en wenselijk zijn om de robuustheid van het watersysteem in de toekomst te garanderen. Omdat dit al in de algemene hoofdstukken staat wordt dit niet herhaald in de gebiedsdelen. Er is geen specifieke tabel voor ARK-NZK. Dit traject kan dan ook niet in de specifieke genoemde tabel opgenomen worden.	Nee
044	162	Pagina 291, Financiering. In het Nationaal Water Programma ontbreken voor ons relevante elementen op grond waarvan wij vanuit onze vakdiscipline een mening en/of oordeel zouden kunnen vormen. En daar zit gelet op de ambitie die in het programma is neergelegd ook meteen onze zorg. Ook al is er een ‘disclaimer’ opgenomen dat de uitvoerbaarheid opgehangen wordt aan de beschikbare middelen. Toelichting: 1. Wat betekent het programma voor ons als waterschap als dat overeen-komstig wordt besloten? 2.Wat wordt er van ons waterschap verwacht/ Welke (uitvoerings-) maatregelen moeten we gaan treffen? 3. Wat kost het?	UvW heeft een uitvoerbaarheidstoets uitgevoerd op het NWP 2022-2027. Hierin staat dat het NWP haalbaar is, zoals wordt geconcludeerd met de volgende tekst: “de waterschappen ook vanuit hun uitvoeringsbehoefte input gegeven op het NWP. Op dit moment lijken er geen belemmeringen te zijn om het bestaande beleid uit te voeren.”	Nee
044	163	Ontbreekt, Scholing en borging van kennis. Wij missen in het NWP rijkssturing op de kennisontwikkeling en dan met name het (water)onderwijs. Watertoets, participatie, educatieprogramma voor bewustwording zit er wel allemaal in. Maar de opgaven zijn groot, de ambities hoog, de vergrijzing stijgt (binnenkort gaat er veel kennis met pensioen), maar is de overdracht van kennis over waterbeheer (technisch, maritiem, juridisch etc.) wel voldoende – kwantitatief en kwalitatief – geborgd bij onze kennisinstellingen en onderwijsinstituten?	Kennisontwikkeling, -overdracht en onderwijs staan continu hoog op de agenda van de Topsector Water en Maritiem (TSWM) wat onder de verantwoordelijkheid van min EZK valt. Hierin werken overheden, bedrijven en kennisinstellingen als universiteiten, hogescholen en Toegepast Onderzoek Organisaties (TO2) voortdurend samen aan de maatschappelijke vragen rond waterbeheer. De Human Capital Agenda binnen de TSWM is opgericht met als doel: het aantrekken, opleiden en vasthouden van gekwalificeerd personeel binnen de sector water en maritiem. De omvang van de (toekomstige) opgave vraagt om gedegen kennis en hoogopgeleide experts en staat continu op de agenda.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	164	ONTWERP STROOMGEBIEDBEHEERPLANNEN 2022-2027 Pagina 42, Bronnenanalyse. Ook HHNK heeft een uitgebreide bronnenanalyse naar belasting van het watersysteem met nutriënten uitgevoerd (al in 2014). En inmiddels hebben meer waterschappen in Rijn-west dit voorbeeld gevolgd. Waarom wordt dit niet genoemd?	Het SGBP bevat geen uitputtende opsomming. Er zijn enkele voorbeelden genoemd. In het SGBP is de tekst toegevoegd dat het geen uitputtende opsomming betreft.	Ja
044	165	Pagina 54, H5 Maatregelen. Met betrekking tot de bijdrage van Waterschap Limburg aan het maatregelen-programma voor het Stroomgebied-beheerplan Maas merken wij op dat deze bijdrage pas definitief wordt na vaststelling van het Waterbeheerprogramma Limburg 2022-2027 door ons algemeen bestuur. Eventuele aanpassingen zullen tijdig worden verwerkt in het landelijke Waterkwaliteitsportaal.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
044	166	Pagina 62, Gradiënten. Er staat nu "...tussen zout en zout". Moet dit zijn "tussen zout en zoet"?	Dit moet inderdaad "tussen zout en zoet" zijn. In het definitieve SGBP is dit aangepast.	Ja
044	167	ONTWERP OVERSTROMINGSRISICOBEHEERPLAN 2022-2027 Pagina 9,10, "Terugblik op het vorige ORBP Doelstelling 4. Nederland beperkt de gevolgen van overstromingen door keuzen in de ruimtelijke planning. Conclusie: (.....) Door zoneringen op te nemen in leggers, blijven deze zones vrij van ontwikkelingen die bij overstromingen tot grote schade kunnen leiden en is er ruimte voor eventuele toekomstige versterking van waterkeringen. Hiermee heeft Nederland de gevolgen van nieuwe ontwikkelingen beperkt. Aandacht voor het beperken van gevolgen blijft noodzakelijk." In bovenstaande tekst wordt het beperken van de gevolgen van nieuwe ontwikkeling gekoppeld aan leggerzoneringen (rondom waterkeringen), terwijl het natuurlijk met name gaat om het beperken van de gevolgen in het achterland (volledige gebied). Immers, ook veranderingen buiten de leggerzones leiden tot grotere schade bij overstromingen.	In hoofdstuk 2 van het tweede ORBP (ORBP 2022- 2027) wordt teruggekeken naar de doelen en maatregelen van het eerste ORBP (ORBP 2016- 2021). De basis daarvoor is de maatregelentabel in bijlage 2 van het eerste ORBP. In die bijlage wordt gesproken over ruimte reserveren voor beheer, onderhoud en versterkingen van waterkeringen en het vastleggen daarvan in de legger en daarnaast over reguleren van ruimtegebruik in risicovolle gebieden. Het reserveren van ruimte voor waterkeringen vindt doorlopend plaats bij het actualiseren van de leggers. Voor het reguleren van gebruik in risicovolle gebieden en daarmee samenhangende ruimtelijke keuzen wordt voornamelijk de watertoets ingezet.	Nee
044	168	Pagina 38, 7 Maatregelen voor gebieds-specifieke doelstellingen "Maatregel 1: Lokaal normen en regels stellen om substantiële schade door overstromingen te beperken. (.....) Provincies en gemeenten beperken lokaal de schade door overstromingen in gebied A, door normen en regels te stellen voor de bebouwing en de inrichting. (.....) Provincies en gemeenten kunnen bijvoorbeeld eisen stellen bij nieuwe of uitbreiding van bestaande bebouwing en infrastructuur in gebied A om substantiële schade door overstromingen te beperken." Dit is erg vrijblijvend geformuleerd. Beperken gevolgen overstromingen in laag 2 van de meerlaagsveiligheid (ruimtelijke inrichting), hoe strak gaan we (de regionale overheden) daarop sturen en welke middelen hebben/krijgen we? Toelichting: Water als sturend principe; De maatregelen zoals genoemd voor het beperken van overstromingsrisico's zijn gericht op het handelen nadat een ruimtelijke ingreep is gedaan, of het afperken van een gebied waarbinnen ruimtelijke ingrepen kunnen worden gedaan. Het rekening houden mét water in de RO aan de voorkant wordt wel benoemd, maar hier zijn geen 'harde' consequenties aan verbonden. Om water als sturend principe te laten functioneren, is meer resultaatgerichte sturing nodig.	Dit onderdeel gaat over buitendijks gebied langs het hoofdwatersysteem. Aangegeven wordt dat bescherming (laag 1) hier niet aan de orde is: de maatregel voor dit doel heeft betrekking op preventie (laag 2), het gebied heeft als functie het periodiek bergen en afvoeren van water. Binnen die randvoorwaarde kunnen andere functies worden toegestaan, waarbij eisen worden gesteld teneinde schade door overstromingen te beperken (laag 2). Op deze wijze wordt invulling gegeven aan Water als sturend principe. Dit is conform het vigerende beleid. Het ORBP 2022-2027 rapporteert uitsluitend het vigerende beleid. Nieuwe beleidsontwikkelingen lopen via het spoor van de Deltabeslissingen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	169	Pagina 43, Maatregel 1: De aanwijzing en normering van regionale waterkeringen evalueren en herijken. “Provincies wijzen regionale waterkeringen aan en stellen na overleg met de waterschappen de normen vast. De aanwijzing en normering hangen af van de gevolgen die een overstroming kan veroorzaken als deze waterkeringen doorbreken. Als de gevolgen veranderen - bijvoorbeeld door klimaatverandering of ruimtelijke ontwikkelingen - actualiseert de provincie de aanwijzing en normering, om te voorkomen dat het overstromingsrisico in het achterliggende gebied toeneemt. Dit kan in de planperiode tot lokale aanpassingen leiden.” Waarom niet zorgen dat bij ruimtelijke ontwikkelingen in het achterliggende gebied de gevolgschade niet toeneemt? Nu wordt automatisch de norm verhoogd. Toelichting: zie bovenstaande toelichting	Het gaat hier zoals omschreven in de inleiding van dit hoofdstuk om maatregelen specifiek voor gebied C in laag 1 (bescherming). Indien door ruimtelijke ontwikkelingen het schadepotentieel toeneemt kan het noodzakelijk zijn aanwijzing en normering van regionale keringen aan te passen om het risico niet te laten toenemen. Daaraan vooraf gaat een afweging of die ruimtelijke ontwikkelingen gewenst of toelaatbaar zijn. De toename aan schadepotentieel is een factor die wordt meegenomen in die afweging. Voor dergelijke afwegingen zijn de algemene doelstellingen die gelden voor alle gebieden (paragraaf 6.1), met bijbehorende maatregelen (paragraaf 7.1) van toepassing.	Nee
044	170	ONTWERP PROGRAMMA NOORDZEE 2022-2027 Pagina 22, 2 Visie, ambitie en opgaven “Het ecosysteem van de Noordzee is – hoewel intensiever gebruikt dan ooit – hersteld.” Herstel van ecosystemen gaat niet samen met intensief gebruik. Toelichting: Het tegendeel zou kunnen worden aangetoond als het plan wordt doorgerekend door het Planbureau voor de Leefomgeving.	Het wordt onderkend dat het samengaan van de drie transities (duurzame voedselwinning, biodiversiteit en energietransitie) op zee tot grote uitdagingen leidt. Toch is dit wel de ambitie. De inzet is om het steeds intensievere gebruik samen te laten gaan met verduurzaming van onder meer de visserij, het natuur-inclusief bouwen van windparken, het aanwijzen van natuurgebieden en het nemen van mitigerende en natuurversterkende maatregelen. Bij de vergunningverlening voor activiteiten is het een voorwaarde om binnen de ecologische draagkracht te blijven. Op dit moment is het niet mogelijk concrete berekeningen te maken over het ecologische totaaleffect van alle activiteiten en alle maatregelen voor natuurherstel en – versterking. Wel zijn de cumulatieve effecten berekend van alle geplande windparken, ook bij de buurlanden. Daarmee ontstaat zicht op een aantal kritische soorten. Vervolgacties en soortenbeschermingsplannen spelen hierop in. Ook wordt ingezet op kennisvermeerdering om gaandeweg meer voorspellingen over de effecten van het totaal aan activiteiten en maatregelen. Voor de (door)ontwikkeling van deze kennis wordt samengewerkt met vooraanstaande kennisinstituten en experts.	Nee
044	171	Pagina 23, 2 Visie, ambitie en opgaven “Leidend voor het beleid en beheer om te komen tot de duurzaam beheerde zee die SDG 14 beoogt, is de ecosysteembenadering, in samenhang met het voorzorgsprincipe.” Waardering voor het hanteren van de ecosysteembenadering en het voorzorgbeginsel als leidende principes voor het duurzaam beheer van de Noordzee.	Dank voor uw waardering, uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
044	172	Pagina 28, 3 Versterken marien ecosysteem: Gebruiksfuncties Wij missen nieuwe gebruiksfuncties (bedreigingen) als het mijnen van mangaanknollen.	Mangaanknollen komen niet voor in de Noordzee, zoals ook andere vormen van diepzeemijnbouw niet in de Noordzee worden toegepast.	Nee
044	173	Pagina 34, 3 Versterken marien ecosysteem “De effecten van gewijzigde fosfaat-stikstofverhoudingen.” Op pag. 34 wordt onderzoek geadviseerd naar de effecten van gewijzigde fosfaat-stikstofverhoudingen. Uit het voorgaande blijkt niet dat daar een probleem ligt. Er staat op p. 30 zelfs dat de concentraties van eutrofiërende en vervuilende stoffen in het Nederlandse deel van de Noordzee zijn zo laag geworden, dat ze geen schade meer toebrengen aan organismen.	De kennisvraag betreffende de effecten van gewijzigde fosfaat-stikstofverhoudingen is niet meer opgenomen in het vastgestelde Programma Noordzee 2022-2027.	
044	174	Pagina 42, 4 Transitie naar duurzame voedselvoorziening Aanlandplicht Wordt er in de Noordzee gevist t.b.v. de vismeelindustrie?	Nederlandse vissers vissen niet op de Noordzee ten behoeve van de vismeelindustrie. Door sommige andere landen wordt wel voor de vismeelindustrie gevist op de Noordzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
044	175	Pagina 42, 4 Transitie naar duurzame voedselvoorziening “Onderzoek naar meer selectieve technieken voor de visserij op platvis heef tot nu toe slechts uiterst geringe resultaten opgeleverd.” Hoe kansrijk is verduurzaming wanneer deze aan de markt wordt overgelaten, zonder sterke sturing van de overheid?	De zero-impactkotter is een stip op de horizon om met innovaties naartoe te werken. Voor sommige aspecten van de zero-impactkotter is er concreter zicht op resultaten, maar voor andere onderdelen – zoals een meer selectieve techniek voor de visserij op tong – zijn er nog veel stappen te zetten, zeker nu de pulstechniek verboden is. Via de in voorbereiding zijnde innovatieagenda wil de overheid de totstandkoming van innovaties aanjagen, faciliteren en waar mogelijk knelpunten wegnemen. Hiervoor zijn extra middelen beschikbaar gekomen uit het Noordzeeakkoord.	Nee
044	176	Pagina 65, 5 Transitie naar duurzame energie: 5.4 BEHEER Het programma spreekt nergens over de rol die het Rijk kiest als het gaat om de duurzame energie zelf? Toelichting: Ziet het Rijk zich als eigenaar, leverancier, facilitator of bevoegd gezag? Wie mag er verdienen aan energie uit bronnen die eigenlijk van iedereen zijn?	Het Rijk heeft verschillende rollen bij de energietransitie op zee namelijk die van beleidsmaker, vergunningverlener, opdrachtgever, beheerder en een toezicht en handhavende rol. Deze rollen worden in de rest van hoofdstuk 5 beschreven. Welke rol noodzakelijk is verschilt per onderdeel van het energiesysteem en is bepaalt in de betreffende wet- en regelgeving (bijvoorbeeld in de Klimaatwet, de Elektriciteitswet en de Mijnbouwwet). De komende jaren zullen deze rollen waar nodig verder worden uitgewerkt bij de invulling van het klimaatbeleid.	Nee
044	177	Pagina 74, 7 Andere nationale belangen op de Noordzee: 7.1 ZANDWINNING Moeten hier niet ook andere delfstoffen aan de orde komen? Toelichting: Bijvoorbeeld mangaanknollen voor zeldzame mineralen?	Alle gangbare vormen van mijnbouw komen aan bod. Nieuwe mijnbouwactiviteiten vallen onder het afwegingkader vergunningsplichtige activiteiten op de Noordzee (zie hoofdstuk 10.5). Zie ook beantwoording zienswijze 044-172.	Nee
044	178	Pagina 89, 8 Duurzame Blauwe Economie, missie A, A4 eiwitvoorziening. Zorg dat dit leidt tot producten voor menselijke consumptie in plaats van veevoer, voor een (meer) duurzame route.	Missie A-A4 richt zich al tot producten voor menselijke consumptie.	Nee
045	1	The construction of giant offshore wind farms, whether in the National Economic Exclusion Zone or within the 12-mile limit, must not be allowed to lead to a situation where vast and hitherto freely navigable areas of water are barred to sports and pleasure craft (less than 24 metres in length).	There is no general ban on navigating a wind energy area; there are passages available. The report referred to by the submitter does not take into account large-scale shared use in wind farms. In German wind farms, shared use is not allowed. Also see the answers to partial opinion 015-7.	Nee
045	2	A risk potential that may exist for large commercial vessels is not applicable per se to small pleasure craft. The wind turbines themselves have been designed in such a way that pleasure craft pose no safety threat. We have received submissions from various petitioners which support this view.	There are passages in the offshore wind energy areas that are navigable day and night for vessels up to 46 metres long. See policy framework for passage and shared use in Section 10.1. Navigation of these passages has been studied in an FSA (Formal Safety Assessment), charting the safety and risks for shipping, including short-sea and recreational shipping. The conclusions from the report regarding navigating the passages are as follows: - the chance of ships colliding with wind turbines is almost halved, and - the chance of collisions between ships increases minimally. - When navigating passages, more ships will use the verge around the wind farm compared to integral passage. This creates a number of local hotspots where the number of expected ship-to-ship collisions increases slightly, particularly around the “entrance/exit” to the passage. The full report is available at: "Formal Safety Assessment - Doorvaart in passages in windparken – Noordzeeloket".	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
045	3	The German Sailing Association is also of the opinion that the master of a pleasure craft is quite capable, on the basis of his extensive training, of steering between two obstacles that are positioned at least 500 metres apart. Mariners perform this kind of manoeuvre on a regular daily basis when passing between the piers of a bridge or between lines of channel buoys. The expert report prepared by Swedish marine survey company Marin Mätteknick AB on the "Kriegers Flak" wind farm concludes that a distance of 800 to 1000 metres between adjacent wind turbines is sufficient to allow adequate room for manoeuvre to the sea rescue services (Section 8.5). In view of the fact that sea rescue operations, by their very nature, are normally carried out under bad weather conditions and involve intensive use of human and technical resources, navigating pleasure craft between wind turbine installations hardly poses a serious nautical challenge. Where weather conditions are such that visibility is restricted, it should be sufficient for mariners to obey the general rules of navigation as laid down in the Collision Avoidance Regulations, which may in selected instances require vessels not to enter the area, thereby obviating the need for any general or blanket prohibition. On safety grounds, therefore, a general ban on entering all offshore wind farms is neither necessary nor proportionate.	See the answers to partial opinion 045-2.	Nee
045	4	The option of establishing a safety zone around a wind farm does not necessarily preclude pleasure craft from entering and sailing in these areas. Possible legal warrants for the establishment of safety zones in a National Economic Exclusion Zone may be found in Article 60 of the Convention on the Law of the Sea, in Section 7 of the Order concerning the Collision Avoidance Regulations and in Section 7 of the Order concerning Marine Installations. The first point to be made is that none of this legislation stipulates that safety zones must be set up around marine installations. Section 7 of the Order concerning Marine Installations is merely an enabling provision for the licensing authority to permit the establishment of safety zones around installations in the National Economic Exclusion Zone, "in so far as this may be necessary to guarantee the safety of shipping and/or of the installation itself."	Article 60(4) of the United Nations Convention on the Law of the Sea provides that appropriate measures may be taken within safety zones to ensure the safety of navigation as well as of artificial islands, installations or structures. The option that international law offers to establish a safety zone at sea around an installation or structure is included in Article 6.10(2) of the Dutch Water Act. With the decision of general application, the competent authority determines the geographical demarcation of the safety zone and can set preconditions for the area. For offshore wind farms and installations for shared use that may also be located in the area, it has been decided that establishing a safety zone contributes significantly to guaranteeing safety. Vessels up to 46 metres long can use a passage; in the other parts of the wind energy area, only terminating traffic is allowed.	Nee
045	5	That such a necessity does not exist in respect of pleasure craft (vessels less than 24 metres in length) has been demonstrated above and in all our other submissions relating to proposed projects – so far without contradiction.	See the answers to partial opinion 045-3.	Nee
045	6	Neither Section 7 nor any other provision of the Order concerning Marine Installations has anything to say about the legal consequences resulting from the establishment of a safety zone. So for this reason alone this statute cannot be cited in support of a decision to ban pleasure craft from wind farms.	Assuming you are referring to Article 60(7) of the United Nations Convention on the Law of the Sea, it can be said that this does not apply to routes used by recreational traffic. It follows from Article 60(7) that no installations or safety zones may be established in recognised sea lanes. None of the wind farms or associated safety zones are located in recognised sea lanes. See also Appendix 3 to the North Sea Programme: design criterion distance between shipping routes and wind farms.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
045	7	Section 7 of the Order concerning the Collision Avoidance Regulations states that shipping may not enter safety zones, but in the very next paragraph an exception is made for supply vessels. That this one named exception does not exclude others is apparent from Section 8, paragraph (2) of the Order concerning the Collision Avoidance Regulations. This states: “The authorities responsible for policing waterways and shipping movements may in individual cases exempt vessels from compliance with the provisions of this Order, provided this is permissible under the International Rules”. We know of no International Rules that would not permit the appropriate authority to exempt a specific group of vessels from a general ban on shipping movements, particularly where no necessity for establishing a safety zone exists with regard to such vessels.	See the answers to partial opinion 045-6.	Nee
045	8	As for invoking Article 60 of the Convention on the Law of the Sea, the same objection applies: under the terms of this international agreement there is no requirement to establish safety zones around marine installations, nor is access to the areas around such installations barred to all shipping without exception. Paragraph 4 states: “The coastal State may, where necessary, establish reasonable safety zones around such artificial islands, installations and structures in which it may take appropriate measures to ensure the safety both of navigation and of the artificial islands, installations and structures.” From all this it is clear that none of the legal provisions that might be applicable here stipulates that a safety zone must be established around a wind farm or its constituent installations; and that under the terms of these provisions the German authorities responsible for policing navigation retain discretionary latitude to issue exemptions to individual vessels or groups of vessels within designated safety zones.	See the answers to partial opinions 045-4 and 045-6.	Nee
045	9	The remarks made by Germanischer Lloyd (GL) in its risk analysis of the German wind farm Borkum West also confirm our own view that neither the wind farm nor individual wind turbines are at risk from pleasure craft, or vice-versa. On page 25 of the GL risk analysis we read: “Since these vessels (pleasure craft) are normally small in size and operated by persons who are familiar with the local waters, it can be assumed for purposes of the present risk analysis that collisions involving these vessels will be extremely rare. The risk of significant damage to property, loss of life or personal injury, or environmental damage is negligible.” This conclusion is further supported by the GL risk assessment for fishing vessels on page 80 of the report. According to the assessment, the worst that is likely to happen in the event of a collision involving a vessel of this type (400 tonnes displacement) is some physical damage to the wind turbine installation. Only under the most unfavourable conditions would a boat be likely to capsize.	The report referred to by the submitter concerns a German wind farm. In these wind farms, shared use is not allowed. For the Dutch wind farms, a Formal Safety Assessment (FSA) has been drawn up for navigating passages. Also see the answers to partial opinion 045-2	Nee
045	10	Even the largest and heaviest pleasure craft with an overall length of less than 24 metres have a displacement of well under 100 tonnes. In the event of a collision between a pleasure craft and a wind turbine – the probability of which is judged to be very low by GL (see above) – the risk both to the wind turbine and to the boat would therefore have to be rated many times lower than for the smallest class of vessels studied by GL.	See the answers to partial opinions 045-2 and 045-3.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
045	11	The risk analysis carried out by GL for the German wind farm Butendiek highlights another safety aspect that strengthens the case for allowing pleasure craft to enter these areas. On page 33/108 the report states: “However, even relatively small vessels can force larger ships to take evasive action, which increases the risk of a collision.” The effect of a general exclusion of shipping from wind farms would be to concentrate all maritime traffic into the remaining sea area. Given the number and size of all the wind farms currently awaiting approval, plus the areas in the North Sea and Baltic that are already barred to shipping or restricted because they have been designated for some other purpose (traffic separation schemes, nature conservation areas, military exercise areas, etc.), this remaining sea area is by no means that large. Consequently pleasure craft would be increasingly channelled into the shipping lanes used by commercial vessels. In the light of the above statement by GL, a general exclusion of shipping from wind farms that also extended to pleasure craft would not only mean an increased threat to the safety of these vessels and their crews, but would also have an adverse effect on the safety and free movement of marine traffic in general.	This report concerns a German wind farm and is not publicly available. See also the answers to partial opinions 045-2 and 045-9.	Nee
045	12	Where a risk analysis of an individual case concludes, in the light of special circumstances, that marine traffic, including pleasure craft, should be barred from the area, the wind turbines must be sited in such a way that sufficiently broad shipping lanes corresponding to the direction of the main traffic flows are provided. Because of the inevitable concentration of marine traffic in these shipping lanes, a navigable width of at least two nautical miles is in our view essential.	A minimum width of 1250 metres is maintained for the passages in wind energy areas.	Nee
045	13	Alltogether DSV demands that small craft (<24 meters) generally are allowed to navigate through offshore wind farm areas.	Vessels shorter than 46 metres can use the passages in wind energy areas.	Nee
046	1	Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 (NWP) Scheepvaart en vlot en veilig verkeer over water In het NWP wordt gesproken over maatwerk bij oeververbindingen in zeehavengebieden. HbR ondersteunt het uitgangspunt dat de voorkeur uitgaat naar een tunnelverbinding om interactieproblemen van kruisend verkeer te mijden. Gezien de concurrentiepositie is de beschikbaarheid van een robuust vaarwegstelsel van cruciaal belang voor de Rotterdamse haven, enige vorm van afwaardering van de vaarwegen is dan ook voor HbR niet bespreekbaar. Om die reden verzoekt HbR om de definitie en begrenzing van de term ‘zeehavengebied’ op te nemen in het NWP. We stellen voor om deze begrenzing samen te laten vallen met het loodsplichtige water, zoals In de Scheepvaartverkeerswet en de Loodsplichtregeling is vastgelegd.	De indiener geeft aan dat een afwaardering van de vaarwegen niet bespreekbaar is. Het belang van een robuust vaarwegenstelsel wordt onderschreven en erkend, ook de belangrijke functie van de havens voor Nederland. Er zijn geen voornemens voor het afwaarderen van vaarwegen. De zienswijze leidt niet tot aanpassing van het NWP.	Nee
046	2	Aanvullend is van belang dat de hoofdtransportas zoveel mogelijk vrijgehouden wordt voor de beroepsvaart. De recreatievaart wordt op deze drukke vaanwegen ontmoedigd om veiligheidsrisico’s te verminderen (aanvaringen tussen beroeps- en recreatievaartuigen). Om deze reden verzoekt HbR dat er in het NWP een eenduidige definitie van ‘hoofdtransportas’ wordt opgenomen en deze transportas op kaart vastgelegd wordt.	In het NWP wordt in bijlage 1 verwezen naar de definities van hoofdvaarwegen en hoofdtransportassen. Een overzicht van de verschillende vaarwegcategorieën is opgenomen. Zie hiervoor kaart 9 van het NWP 2022-2027.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
046	3	Klimaatadaptatie In het NWP worden 4 dreigingen onderscheiden die toenemen door klimaatverandering en die relevant zijn voor het waterbeleid; overstromingen, droogte, wateroverlast en hitte. Voor overstromingen hebben we samen met onze partners in het havengebied een aanpak ontwikkeld, en ook deels voor droogte daar waar het gaat om de instandhouding van de zoetwatervoorziening voor de industrie vanuit het Brielse Meer. De impact van toenemende droogte op de scheepvaart en de dreiging van hitte en wateroverlast zijn nog relatief onbekend terrein en vragen meer kennis, onderzoek en samenwerking met het Rijk.	Door het toenemen van klimaatverandering wordt het klimaatbestendiger maken van het netwerk een steeds belangrijkere opgave. De afgelopen jaren is er veel onderzoek gedaan naar knelpunten en kwetsbaarheden die er op het hoofdvaarwegennetwerk zijn en ontstaan als gevolg van o.a. droogte en bodemerosie (bijvoorbeeld MIRT-Onderzoek Duurzame Bodemligging Rijntakken en MIRT-Onderzoek Vergroten Robuustheid Vaarwegen). Dit heeft o.a. ertoe geleid dat het knelpunt van de harde laag bij Nijmegen wordt aangepakt middels een pilot. Deze pilot geeft inzichten voor de beleidsbeslissing voor de bodemligging die in IRM wordt ontwikkeld. Ook wordt op specifieke knelpunten en kwetsbaarheden nader onderzoek gedaan. In het BO MIRT Goederenvervoercorridors van november 2020 is o.a. afgesproken dat er voor het vergroten van de robuustheid van het vaarwegennetwerk onderzoek gedaan wordt naar de benodigde en gewenste sluiscapaciteit bij Weurt en de doelmatigheid en doeltreffendheid van een mogelijke 2e sluiskolk bij Grave. Meer kennis en onderzoek is nodig voor het nemen van beleidsbeslissingen hierover. Daarnaast is – conform de DPRA - er afgelopen jaar door RWS een aantal stresstesten uitgevoerd om nog beter inzicht te krijgen in de kwetsbaarheden en risico's voor het hoofdvaarwegennetwerk als gevolg van droogte, hitte en wateroverlast.	Nee
046	4	Waterkwaliteit, schoon, gezond en voldoende water Het kabinet streeft naar bescherming van de leefomgeving door passende normstelling in aanvulling op normen uit de KRW. Hierbij wordt het voorzorgsprincipe als uitgangspunt gehanteerd. Ook voor situaties waarbij de effecten van stoffen nog onvoldoende bekend zijn. Het bedrijfsleven moet in deze situaties informatie aanleveren zodat bevoegde gezagen de stoffen kunnen beoordelen. Dit leidt tot een buitenproportioneel zware bewijslast bij bedrijven. HbR verzoekt de bedrijven uit het havengebied via Deltalinqs te betrekken, om het risico op onwerkbare situaties te voorkomen.	Volgens vigerende wet- en regelgeving geldt dat wanneer een bedrijf een stof wil lozen, het bedrijf bij zijn aanvraag daarvoor inzicht geeft in de hoeveelheid en eigenschappen daarvan. Dit geldt ook voor stoffen waarbij de effecten van stoffen nog onvoldoende bekend zijn. Alleen op basis daarvan kan het bevoegd gezag immers een adequate beoordeling uitvoeren die nodig is om voor elke te lozen stof een vergunning te kunnen verlenen. Inderdaad kan het in kaart brengen van alle te lozen stoffen en hun eigenschappen een uitdaging zijn voor de bedrijven, met name bij omvangrijke en/of complexe lozingen. De bevoegde gezagen bespreken de aanpak hiervan met de aanvrager in het vooroverleg. Het regulier overleg van Deltalinqs en Rijkswaterstaat kan worden beschouwd als een geschikte plek om dit onderwerp nader te bespreken.	Nee
046	5	In het NWP wordt aangegeven dat voor Rijkswateren maatregelen worden onderzocht om plastic uit het water te halen, hetgeen HbR ondersteunt. Een deel van het plastic komt vanuit de Rijkswateren in de havenbekkens terecht en daarmee op de oevers en in de waterbodem onder beheer van HbR. HbR verzoekt ook het nemen van maatregelen zelf, binnen de termijn van het huidige NWP op te pakken.	Rijkswaterstaat werkt in opdracht van het ministerie van IenW samen met andere stakeholders aan verdere uitwerking van de bronaanpak van microplastics en zwerfafval en onderzoekt mogelijkheden om microplastics te kunnen monitoren. Het opruimen van zwerfafval is primair een taak van gemeenten, op grond van de Wet milieubeheer.	Nee
046	6	In het NWP wordt bij exoten de Japanse duizendknoop niet benoemd, tenwijl die op veel oevers van de Rijkswateren voorkomt. HbR verzoekt deze exoot op te nemen en de bestrijding van deze exoot op te schalen. Zo wordt ook voorkomen dat deze exoot (onbedoeld) actief verspreid wordt tijdens het beheer richting onze oevers.	Met ingang van 1 januari 2022 gaat het handelsverbod op Aziatische duizendknopen in. Het handelsverbod is een preventieve maatregel om ecologische en economische schade te voorkomen. Er is geen bestrijdingsplicht, want de Aziatische duizendknopen staan (nog) niet op de Europese Unielijst voor zorgwekkende invasieve uitheemse soorten (Exotenverordening 1143/2014). De bestrijding van de Aziatische duizendknopen kan door terreineigenaren worden opgepakt, zoals gemeentes en andere terrein- en waterbeheerders. Het huidige beleid van RWS ten aanzien van de Japanse duizendknoop is dat het areaal van de Japanse duizendknoop niet mag uitbreiden en de functionaliteit van assets niet in de weg mag staan. Dit is ook zo vastgelegd in de onderhoudscontracten.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
046	7	Kabels en leidingen Gezien de hoge ambities voorwind op zee (27 GW in 2040) ontstaat er een grote vraag naar ruimte voor tracés voor kabels en leidingen. Dit leidt tot een toename van elektriciteitskabels tussen windmolenparken en de kust, waarbij Rijkswaterstaat en exploitanten hebben afgesproken om nieuwe kabels en leidingen zoveel mogelijk te bundelen. Tot op heden worden aanlandingen van windmolenparken per project (radiaal) aangevlogen. Vanuit exploitanten worden per project aanvragen ingediend bij Rijkswaterstaat, met een reactieve rol van Rijkswaterstaat. Om optimaal gebruik te kunnen maken van de ruimte op de Maasvlakte is het van groot belang om niet per project een aanlanding te bepalen maar juist vanuit de integrale opgave, met een duidelijk coördinerende rol vanuit Rijkswaterstaat. Dit vergt dus een andere werkwijze. De beoogde aanlandingslocaties aan de kust zijn bovendien vaak voorzien nabij industriële clusters waar veel behoefte is aan energie, waar de beschikbare ruimte schaars is vanwege een concentratie aan scheepvaartinfrastructuur (vaarwegen, ankerplaatsen) en intensief gebruik van de ondergrond voor industriële kabels en leidingen. HbR stelt voor om een actie aan het NWP toe te voegen m.b.t. de integrale visie en opgave voor de periode 2030-2040 m.b.t. het ruimtegebruik van de benodigde kabels en leidingen, de benodigde corridors en aanlandingen. Aanvullend adviseert HbR daarbij om Rijkswaterstaat aan te stellen als overall regisseur van de kabelcorridors op zee en dit als zodanig in het NWP te verankeren.	Het onderzoeken van de opgave waar de windenergie op zee aangeland gaat worden vindt plaats in de Verkenning Aanlanding Wind op Zee (2030 en 2031-2040). Port of Rotterdam is en wordt daarbij als belanghebbende betrokken. Het bevoegd gezag voor de te starten ruimtelijke procedure volgend op de verkenningen is de minister voor Energie en Klimaat, waarbij de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) mede bevoegd gezag is voor de ruimtelijke inpassing. Er vindt intensieve samenwerking en afstemming plaats met de minister van Infrastructuur en Waterstaat (Rijkswaterstaat), die als beheerder van de Noordzee en bevoegd gezag (ogv Waterwet) een belangrijke rol heeft. In de verkenningen, maar ook in de ruimtelijke procedures speelt het onderwerp toekomstvastheid een belangrijke rol. Hierbij wordt een aanlandingsalternatief steeds bekeken in het perspectief van mogelijk toekomstige ontwikkelingen. Ook wordt in de lopende procedure van de Netten op zee IJmuiden Ver Beta en IJmuiden Ver Gamma reeds rekening gehouden met een mogelijk toekomstige aanlanding van kabels, waarbij het streven is zoveel mogelijk kabels gebundeld in een corridor aan te leggen. Voor de aanlandingen op de Maasvlakte wordt reeds intensief tussen TenneT, het ministerie van EZK en HbR afgestemd en samengewerkt om hier ook mede in het licht van andere toekomstige infrastructuurontwikkelingen (in het kader van de energietransitie) zo optimaal mogelijk met de beschikbare ruimte om te gaan.	Nee
046	8	Integraal Riviermanagement HbR mist bij het onderdeel Integraal Riviermanagement het internationale perspectief en verzoekt dit toe te voegen. Hoe wordt dit programma afgestemd met de bovenstroomse lidstaten? De problematiek van te weinig (of teveel) water hangt nauw samen met maatregelen in het gehele stroomgebied van de rivieren en is grensoverschrijdend. Dit heeft onder meer consequenties voor de bevaarbaarheid van de rivieren en dus de bereikbaarheid van de Rotterdamse haven.	IRM streeft geen internationale scope na. Wel worden de ambities, doelstellingen en effecten van IRM op internationaal niveau besproken. Ook worden ontwikkelingen in de buurlanden betrokken bij IRM, omdat ingrepen bovenstrooms effect kunnen hebben op benedenstroomse functies en vice versa. De voorbereiding van het programma IRM zal een agenda zijn om met buurlanden in gesprek te gaan over het gewenste, toekomstige riviersysteem.	Nee
046	9	Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Versterken marien ecosysteem In kader 3.1 staat aangegeven dat de aanpassing van Natura 2000-profielen en -beheerplannen voor biogene riffen, waaronder platte-oesterbanken, uiterlijk in 2022 gerealiseerd worden. HbR heeft in het havengebied de ontwikkeling van biogene riffen gestimuleerd. HbR verzoekt expliciet in de tekst op te nemen dat de genoemde aanpassing niet leidt tot een beschermde status voor deze riffen in het havengebied.	Het bedoelde havengebied behoort inmiddels tot de fysisch-geografische regio “zeekleigebied” en daarvoor zijn de voor aanpassing in aanmerking komende profielen van mariene habitattypen niet van toepassing. Deze huidige status van het bedoelde havengebied wordt inmiddels meegenomen in een actualisatie van de kaart met fysisch-geografische regio’s. Daarnaast bevinden de in het havengebied aangetroffen platte oesters zich deels op kademuren. Omdat dat “kunstmatig substraat” is, is ook daarmee een eventuele relatie met in dit kader relevante Natura 2000-instandhoudingsdoelen niet aan de orde.	Nee
046	10	Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Transitie naar Duurzame energie Op grond van het Klimaatakkoord, is de omvang van de extra opgave tot 2030 voor windenergie op zee naar verwachting circa 5 tot 9 GW. Maximaal 4 GW daarvan is in te passen in Rotterdam. Dit betreft enerzijds 2 GW in DC IJmuiden Ver Gamma, hetgeen momenteel verder wordt uitgewerkt parallel aan IJmuiden Ver Bèta. Anderzijds betreft dit 2 GW DC dat te koppelen is met het conversiepark (of 1,4 GW - 2,1 GW AC). HbR verzoekt dit als zodanig vast te leggen in het programma.	In hoofdstuk 9 van het PNZ is inmiddels ruimte voor potentieel 10,7 GW aan windenergie aangewezen. In het kader van VAWOZ en daarop volgende RCR-procedures wordt bepaald waar de opgewekte energie aan land wordt gebracht. Uit de Kamerbrief VAWOZ 2030 (2/12/2021) blijkt dat er 2 procedures voor de Maasvlakte zijn: • 2 GW IJmuiden Ver (noord) (reeds gestart) [Net op Zee IJmuiden Ver Gamma] • 2 GW windenergiegebied 1 (of 2). Het PNZ is in hoofdstuk 5.3.1 onder kopje ‘Netten op zee en aanlanding’ en in H9 Ruimtelijke Ordening hierop aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
046	11	Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Voor de periode 2030 - 2040 ziet HbR ook mogelijkheden. HbR stelt voor om nu al gezamenlijk met het Rijk de mogelijkheden te onderzoeken en bepalen voor het aanlanden van energie op de Maasvlakte voor deze periode en dit als actie aan het programma toe te voegen. HbR waardeert het dat Rotterdam concreet benoemd is als import hub voor waterstof. Het omzetten van duurzame elektriciteit naar waterstof op zee en transport naar de kust via waterstofleidingen zal zeer waarschijnlijk efficiënter zijn qua ruimtegebruik. HbR verzoekt bij bovenstaande actie de mogelijkheden voor waterstof zoveel mogelijk mee te nemen.	In de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee 2031-2040 zal de aanlanding van waterstof naast aanlanding van stroom vanuit zee een belangrijk onderdeel worden. Vooruitlopend op deze verkenning voert EZK samen met de regio regionale voorverkenningen uit om meer focus in de verkenning aan te kunnen brengen. De voorverkenning Zuid-Holland zal naar verwachting begin 2022 starten. Dit is in het PNZ aangepast. In de voorverkenning zal ook verkend worden wat de mogelijkheden zijn op waterstof bij het HIC Rotterdam aan te landen. Hierbij zal HbR als een van de belanghebbenden betrokken worden.	Ja
046	12	Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Zeescheepvaart HbR constateert dat in het programma niet wordt ingegaan op de toekomstige vraag naar extra ruimte voor ankergebieden op zee. HbR verzoekt in paragraaf 6.1.2. onder “Efficiënt en veilig” de volgende tekst op te nemen; “Essentieel voor het goed kunnen functioneren van de zeehavens zijn voldoende ankergebieden van voldoende grootte. Aangrenzend deze ankergebieden dient voldoende manoeuvreerruimte (c.q. voldoende afstand tot windparken) voor zeeschepen te zijn om in stormsituaties, wanneer schepen niet langer veilig ten anker kunnen liggen, voldoende ruimte te hebben om gaande te kunnen houden gedurende de storm.”	In het PNZ is mede naar aanleiding van uw zienswijze in paragraaf 6.1.2 de volgende passage toegevoegd: “Voor het goed kunnen functioneren en toekomstbestendigheid van de zeehavens zijn voldoende ankergebieden van voldoende grootte essentieel. Aangrenzend aan deze ankergebieden wordt voldoende manoeuvreerruimte (c.q. voldoende afstand tot windparken) voor zeeschepen in stormsituaties vrijgehouden. Dit is belangrijk voor schepen die niet langer veilig ten anker kunnen liggen, om voldoende ruimte te hebben om zich gaande te kunnen houden gedurende de storm.” De eerder aangewezen windenergiegebieden Hollandse Kust zuidwest en noordwest worden niet ingevuld om de scheepvaartveiligheid in o.a. dit soort situaties te verhogen.	Ja
046	13	Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Aanvullend verzoekt HbR om onder “Verduurzaming” het volgende toe te voegen: “In de wat verdere toekomst worden grote stromen waterstof en ammoniak naar de zeehavens voorzien. Deze stromen zullen per saldo een toevoeging zijn op de bestaande verkeersstroom in verband met de aanzienlijk kleinere energie inhoud van waterstof en ammoniak (om dezelfde hoeveelheid energie als in (olie)producten te vervoeren zijn 3 a 4 keer zoveel schepen nodig). Dat betekent dat nu al rekening moet worden gehouden met extra ruimte voor ankergebieden om deze schepen veilig te laten ankeren.”	Zie beantwoording deelzienswijze 46-12.	Ja
046	14	Ontwerp Programma Noordzee 2022- 2027 Ruimtelijke Ordening In tabel 9.1 en 9.2 worden de aandachtspunten benoemd bij de zoekgebieden voor windenergie in de Noordzee. Hier dienen de aandachtspunten voor de zeevaart te worden toegevoegd, conform de inbreng in het Noordzee Overleg. Dit om de veilige en vlotte navigatie op de Noordzee te behouden. Voor de volledigheid is als bijlage de notitie toegevoegd. Kort samengevat zijn de aandachtspunten: • Hollandse Kust zuidwest; vormt een onacceptabel nautisch risico voor de zeescheepvaart • Hollands Kust noordwest: vormt een onacceptabel nautisch risico voor de zeescheepvaart • Zoekgebied 5 en 6: de middenberm tussen deze 2 gebieden zorgt voor grote nautisch risico’s • Zoekgebied 8: vormt een groot gevaar voor de zeescheepvaart De ruimte op de Noordzee zal nooit genoeg zijn voor de energiebehoefte van Noordwest Europa. Import van energie vanuit bijvoorbeeld landen met veel zon zal belangrijk blijven. HbR adviseert daarom bij de energieopgave ook nadrukkelijk de import stromen mee te nemen in de totale visie en plannen en te benoemen in het programma. Dit is zeker voor na 2030 een reële en goede optie. Zie bijlage NZO	In hoofdstuk 9 van het PNZ staat inmiddels aangegeven dat gebieden Hollandse Kust (noordwest en zuidwest) definitief afvallen als windenergiegebied. Voor het zoekgebied 5 middenberm is een Formal Safety Assessment uitgevoerd. De conclusies zullen worden meegenomen in de integrale afweging tussen de verschillende zoekgebieden bij de partiële herziening PNZ. Daarin zal ook zoekgebied 8 meegenomen worden. Het vaststellen van de energiemix en de mate waarin energie uit het buitenland wordt geïmporteerd, gebeurt niet in het kader van Programma Noordzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
046	15	Ontwerp Mariene Strategie 2022-2027 (deel 3) Zwerfvuil Bij de aanvullende maatregelen voor stroomgebieden wordt de agendering van zwerfvuilproblematiek en de borging van een brede aanpak voor zwerfvuil beschreven. Dit beperkt zich tot terrein- en waterbeheerders langs rivieren. HbR verzoekt dit te verbreden tot alle terrein- en waterbeheerders in het stroomgebied en als zodanig in de strategie op te nemen. Immers, macroplastics vallen uiteen, komen vervolgens in sloten terecht, vallen nog verder uiteen en komen uiteindelijk in de rivier en vervolgens in de Noordzee terecht. Om deze reden richt de HbR campagne 'schone haven, schone zee' zich ook op truck-parkings, die niet direct naast de rivier liggen. Daarnaast constateert HbR een verschil in beoordeling van zwerfvuilvrije bermen langs de rivier, hetgeen leidt tot discussies. Dit kan voorkomen worden door hiervoor een eenduidig beoordelingskader te ontwikkelen. HbR verzoekt de ontwikkeling van een dergelijk beoordelingskader als actie op te nemen in het programma. Het hergebruik van het zwerfvuil dat uit het water komt, met uitzondering van netten, niet aan bod in de strategie. HbR adviseert het Rijk daar maatregelen voor uit te werken en deze actie te benoemen in de strategie.	Een integrale aanpak van de zwerfafvalproblematiek is inderdaad belangrijk. Het programma microplastics (2019-2021) heeft goede resultaten opgeleverd hoe de zwerfafvalproblematiek nog beter kan worden aangepakt. Er is onder andere een aanpak voor het afval op stadskades in Amsterdam en Rotterdam ontwikkeld. In het vervolg op het programma (2022-2025) wordt verder gewerkt aan borging van een brede zwerfafvalaanpak met stakeholders, waaronder gemeenten en andere (gebieds) beheerders. Daarbij wordt ingestoken op een proactieve samenwerking. Rivieroevers behoren tot het (publiekrechtelijke) grondgebied van gemeenten. Er is geen landelijke norm hoe schoon bermen/oevers langs rivieren behoren te zijn. In een afvalstoffenverordening kan de gemeente een regel opnemen omtrent het op een voor het publiek zichtbare plaats aanwezig hebben van afvalstoffen. Vaak hanteren gemeenten in de praktijk beeldkwaliteiten om ambitieniveaus te formuleren en beeldbestekken in de markt te zetten. Een landelijk beoordelingskader wordt dan ook niet goed uitvoerbaar geacht. Binnen het programma microplastics (2019-2021) zijn pilots uitgevoerd met vangsystemen in rivieren. De hoeveelheid en de kwaliteit van het afgevangen afval bleek onvoldoende om het te hergebruiken of te recyclen waardoor dit geen onderdeel is van het programma van maatregelen.	Nee
047	1	Wij verwijzen in deze zienswijze naar de zienswijze van Port of Harlingen (PoH) en sluiten daarbij aan. Onze zienswijze heeft, net als die van PoH, betrekking op de teksten en tabel over het vaargeulonderhoud en de garantiediepte van de vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes), zoals opgenomen op pagina 275 van het NWP. De zienswijze van PoH gaat onder meer in op het belang van de haven van Harlingen voor de Friese binnenhavens. Wij onderschrijven dit belang. De bereikbaarheid van de Friese binnenhavens is een groot punt van zorg voor de beheerders / exploitanten van die havens, als de gemeente Smallingerland. De adequate ontsluiting van de haven van Harlingen voor de beroepsvaart via De Boontjes is onderdeel van de bereikbaarheid van de Friese binnenhavens. De bedrijven die in die havens zijn gevestigd en daarvan gebruik maken voor het goederenvervoer zijn goed voor ruim 4.000 arbeidsplaatsen directe werkgelegenheid. Het betreft voornamelijk stuwende werkgelegenheid, omdat een groot deel van de watergebonden bedrijven in Fryslan landelijk en/of internationaal opereren en daarmee inkomsten genereren voor Fryslan. Deze bedrijven zorgen daarnaast voor indirecte werkgelegenheid die ontstaat bij toeleverende bedrijven. Het gaat om circa 2.900 arbeidsplaatsen. In totaal zijn de havengebonden bedrijfsvestigingen in Fryslan goed voor circa 6.900 arbeidsplaatsen. De totale toegevoegde waarde van deze sector bedraagt jaarlijks € 924 miljoen. Concreet voorstel Wij stellen, in analogie van de zienswijze van PoH, voor om de onderstaande passage op blad 275 van het NWP te schrappen. "Voor de vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes) zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien."	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: "Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt". Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	1	Het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 levert het Maritiem Ruimtelijk Plan voor Nederland voor 2022-2027, waarin veel van de afspraken die gemaakt zijn in het Akkoord voor de Noordzee hun wettelijke vorm zouden moeten vinden. Het Maritiem Ruimtelijk Plan is een belangrijk instrument voor het afwegen van de uiteenlopende belangen op de Noordzee. In het Akkoord voor de Noordzee is treffend verwoord hoe groot de uitdaging is: “De Noordzee is een van de drukst gebruikte zeeën, nu al bestaat er grote spanning tussen natuur, energie en voedselvoorziening (met name visserij). Het Klimaatakkoord zal de komende decennia leiden tot een forse groei van windparken op de Noordzee. Dat wordt passen en meten.” Bij dat passen en meten hoort ook het realiseren van de “extra mijlen die we te gaan hebben op weg naar een gezonde Noordzee” (Het Akkoord voor de Noordzee) en dus voor het behalen van een Goede Milieutoestand (GMT). Wij (Wereld Natuur Fonds, Vogelbescherming Nederland, Natuurmonumenten, Natuur & Milieu, Stichting De Noordzee en Greenpeace) verwelkomen dan ook de mogelijkheid om inhoudelijk te reageren op het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 en het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (ontwerp Mariene Strategie Deel 3) en dienen graag een zienswijze in. Onze zienswijze bestaat uit drie delen: 1. Deze brief met een algemene reactie en een samenvatting van hoofdpunten per hoofdstuk 2. Een tabel (spreadsheet) waarin per hoofdstuk specifieke opmerkingen worden gemaakt met concrete suggesties voor aanpassingen in de tekst 3. Een tabel met gedetailleerde punten en opmerkingen over het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (ontwerp Mariene Strategie Deel 3)	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp PNZ. Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
048	2	De Noordzee maakt grote veranderingen door die in het Ontwerp Programma Noordzee (OPN) worden belicht. Om de doelstellingen m.b.t. de energietransitie en de reductie van de emissie van broeikasgassen te behalen, is grootschalige uitrol van wind op zee en de bijbehorende infrastructuur noodzakelijk. Tegelijkertijd is bescherming en herstel van mariene ecosystemen essentieel voor het behalen van een Goede Milieu Toestand (GMT). Deze bestaat uit doelstellingen op het gebied van biodiversiteit en het behoud van de vele ecosysteem-diensten die de Noordzee ons biedt: omzetting van nutriënten in voedsel en andere grondstoffen, productie van zuurstof, regulering van de weer/ watercyclus, vastlegging van CO2 in de zeebodem en organismen en recreatieve mogelijkheden. Een ecosysteemgerichte, geïntegreerde planningsbenadering, zoals vereist door de MSP-richtlijn1, is dan ook nodig om ervoor te zorgen dat de druk van bestaande en nieuwe menselijke activiteiten op reeds kwetsbare mariene milieus in de komende jaren afneemt in plaats van toeneemt: dat alle bestaande en nieuwe ontwikkelingen binnen de grenzen van de draagkracht van het Noordzee-ecosysteem plaatsvinden, zoals afgesproken in het Akkoord voor de Noordzee.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	3	Het OPN beoogt duidelijk een ecosysteemgerichte, geïntegreerde planningsbenadering toe te passen en slaagt daar gedeeltelijk in. Alle relevante sectoren en belangen komen aan de orde en de noodzaak om menselijke ingrepen plaats te laten vinden binnen de ecologische draagkracht van de Noordzee wordt nadrukkelijk verwoord in de visie. Op pagina 26 van het OPN staan de strategische opgave en de deelopgaven per sector/ belang verwoord. Daarbij lijkt men, door de koppeling van de opgaven aan het Akkoord van de Noordzee, echter vergeten te zijn om heldere opgaven te formuleren voor zeescheepvaart en andere nationale belangen. Vervolgens is het belangrijk om ervoor te zorgen, dat de geformuleerde opgaven ook consequent terugkomen in de betreffende hoofdstukken van het OPN. Dat is nu niet het geval. Daarnaast zou in onze ogen beter moeten worden uitgewerkt hoe de opgaven die genoemd worden onder de Natuurtransitie terugkomen in de sectorale opgaven. Het toepassen van het voorzorgs-beginsel en de ecosysteembenadering, het tegengaan van vervuiling, het herstellen en versterken van de veerkracht van ecosystemen en dus ook het bereiken van een Goede Milieu Toestand (GMT) zijn in hoge mate afhankelijk van het beleid dat gevoerd wordt ten opzichte van menselijke ingrepen en activiteiten op sectoraal niveau. Ook de mogelijke synergiën en conflicten tussen verschillende sectoren en belangen behoeft nadere uitwerking. Hiervoor is het betrekken van diverse stakeholders in de vervolguit-werking van belang. Met de instelling van het Noordzeeoverleg is hier gedeeltelijk in voorzien. De GMT in Nederland is vooralsnog niet gehaald. Bij deze constatering hoort een analyse van waarom de GMT niet is gehaald en een samenvatting van de maatregelen die genomen zullen worden om dit doel op korte termijn wel te bereiken.	Paragraaf 2.5 betreft het Akkoord voor de Noordzee in relatie tot het Programma Noordzee. Opgave 4 in paragraaf 2.5 op blz 25-26 adresseert alle gebruik van de Noordzee in het vinden van de balans tussen verschillende gebruikers en het centraal stellen van het ecosysteem, en is daarmee sectoroverstijgend. In paragraaf 2.5 op blz 26 wordt deze opgave nog eens kort samengevat onder “Samenhang en Balans” en is richtinggevend voor de hoofdstukken 3 t/m 10. Andere nationale belangen komen wel aan bod in het Programma Noordzee. Zo is bijvoorbeeld hoofdstuk 6 geheel gericht op Zeescheepvaart. Het is waar dat het behalen van de GMT samenhangt met gevoerd beleid en dat de GMT vooralsnog niet is bereikt. Hoofdstuk 3 is gewijd aan de Natuurtransitie: dit hoofdstuk bevat de analyse waarom de GMT niet is behaald en een samenvatting van de maatregelen om de GMT te behalen. Daarbij wordt verwezen naar de hoofdstukken 4 t/m 9 waar op onderdelen meer specifiek wordt ingegaan op het beleid en beheer om het gebruik te verduurzamen en binnen de randvoorwaarden van het ecosysteem te brengen. Bijlage 1 bij dit Programma Noordzee bevat het totaalover-zicht van het programma van maatregelen onder de KRM waarmee dit wordt geadres-seerd. Hoofdstukken 9 en 10 van het Programma Noordzee beschrijven het ruimtelijke beleid om synergiën tussen sectoren en belangen te bevorderen en conflicten te voorkomen.	Nee
048	4	In een ecosysteemgerichte planningsbenadering horen ‘ocean basins’ te worden behandeld als samenhangende entiteiten en niet te worden versnipperd over projecten en grenzen. Ecosystemen strekken zich immers uit over nationale grenzen, effecten van menselijke ingrepen kunnen gevolgen hebben voor hele mariene regio’s en de toegevoegde waarde van mitigatie- en compensatiemaatregelen moet worden bekeken op ‘marine basin’ niveau. Tegelijk kan een grensoverschrijdende aanpak ook de uitrol en de exploitatie van infrastructuur voor hernieuwbare energie en het bijbehorende elektriciteitsnet optimaliseren. Hoewel het internationale perspectief wel in het OPN wordt genoemd, is de verdere uitwerking nog te veel toegespitst op de Nederlandse Noordzee en missen we de koppeling met ontwikkelingen in andere Noordzeelanden.	In het Programma Noordzee is de versterkte internationale samenwerking opgenomen als actiepunt, in hoofdstuk 9. In concreto start het Rijk een initiatief om dit met Noordzeelanden en de Europese Commissie te bespreken en in de eerste helft van 2023 conclusies te kunnen trekken. Versterking van natuurwaarden in de hele Noordzee en de samenhang tussen die projecten en economische activiteiten wordt daarbij een aandachtspunt. Bij dit initiatief wordt uiteraard ook met belanghebbenden gesproken, waaronder de indieners van de zienswijze. De ecologische samenhang in de hele Noordzee is uitgangspunt van het beleid. De beschouwing van dat systeem als geheel volgt uit de afspraken in OSPAR kader en wordt voortgezet in de nieuwe OSPAR strategie 2030. De maatregelen onder de KRM zijn gericht op Nederland, maar komen voort uit de brede analyse van de staat van het mariene milieu zoals dat in OSPAR verband aan de orde is. Ten aanzien van grensoverschrijdende samenwerking aan offhore windenergie is het de North Seas Energy Cooperation waarin wordt samengewerkt, met de oogmerken die de insprekers naar voren brengen. In dat NSEC verband is er tevens een werkgroep over ruimtelijke ordening op het gebied van windenergie op zee en cumulatie van effecten op het ecologisch systeem. In de milieueffectrapportages bij het Programma Noordzee is terug te vinden dat de analyse van effecten van het programma op het ecosysteem een ‘internationale Noordzee - benadering’ kennen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	5	Samengevat: Het OPN bevat veel goede elementen, zoals uitgebreide aandacht voor natuurbescherming en -herstel en een mooie visie op een gezonde Noordzee, die overeenkomt met die van het Akkoord voor de Noordzee. Ook zijn veel afspraken uit dit akkoord goed in het OPN verwerkt, maar velen ook niet. Wat vooral mist is een steviger en consistente doorvertaling van de opgaven, die de natuurtransitie met zich meebrengt in de sectorale hoofdstukken en de maatregelen, die in de Kaderrichtlijn Mariene Strategie worden voorgesteld (zie hiervoor onze aparte zienswijze op de KRM onderaan deze brief). Aan natuurherstel en een GMT moet urgent en hard worden gewerkt om weerbaar te zijn tegen toekomstige veranderingen, waaronder de toenemende risico's van klimaatverandering zoals gesteld in het laatste IPCC rapport. Een gezond ecosysteem met grote biodiversiteit vormt de basis voor ecosysteemdiensten en daarmee voor een succesvolle uitvoering van toekomstige activiteiten. Een gezonde Noordzee komt daarmee de maatschappij in haar geheel ten goede.	U geeft aan de doorvertaling van natuurtransitie-opgaven in de sectorale hoofdstukken van het Programma Noordzee en de maatregelen opgenomen in het KRM programma van maatregelen te missen. De natuurtransitie-opgave gaat uit van een duurzamer gebruik en daarnaast het herstel en behoud van het Noordzee-ecosysteem. Hoofdstuk 3 presenteert het beleid voor bescherming en versterking van het mariene milieu langs vijf sporen: • terugdringen van verontreiniging en verstoring; • beschermde gebieden en habitattypen; • beschermde soorten; • integrale natuurversterking; • verduurzaming gebruik. In deze paragrafen en het KRM programma van maatregelen wordt aangegeven op welke wijze de sectoren bijdragen aan de natuurtransitie opgave.	Nee
048	6	Tenslotte behoeft het OPN op verschillende plaatsen enige actualisatie. Een aantal van de genoemde data zijn al gepasseerd.	Het PNZ is zover mogelijk geactualiseerd.	Ja
048	7	Hoofdstuk 2 'Visie, Ambitie en Opgaven' Het (Europese) kader voor het noodzakelijke ecologisch herstel wordt goed beschreven en in paragraaf 2.5 wordt aangegeven dat de afspraken uit het Akkoord voor de Noordzee richtinggevend zijn voor beleid en beheer. In dat perspectief is het belangrijk om de scope van het Akkoord van de Noordzee goed weer te geven en ervoor te waken, dat de opgaven die uit het akkoord voorvloeien ook consequent terugkomen in de betreffende hoofdstukken van het OPN. Dat laatste is nu niet het geval. Bijvoorbeeld komt de opgave "Het is van cruciaal belang om tot een rendabele en duurzame visserij te komen die naar aard en omvang past bij de nieuwe situatie op de Noordzee." niet herkenbaar terug in paragraaf 4.2. Ook zou het goed zijn als de opgaven voor de natuurtransitie niet alleen in hoofdstuk 3 terug zouden komen, maar ook in de overige hoofdstukken. Herstel van het ecosysteem is immers sterk afhankelijk van de druk van menselijke activiteiten. Doordat beleidsopgaven zijn ondergebracht in de paragraaf over het Akkoord voor de Noordzee missen er opgaven voor Scheepvaart en Overige Nationale belangen, terwijl die er ook zouden moeten zijn. Voor scheepvaart wordt een sterke groei voorspeld, terwijl deze sector nu al significante effecten heeft door CO2, NOx, onderwatergeluid, het lozen van ladingresiduen en het risico van containerverlies. Het reduceren van deze effecten terwijl de activiteit toeneemt is een stevige opgave. Vergelijkbare uitdagingen gelden naar verwachting voor bijvoorbeeld zandwinning en digitale hoofdinfrastructuur (kabels). In de toekomstvisie zien wij graag een heldere afweging tussen de kansen en risico's van wind op zee. Wij denken dat er kansen liggen als concreet werk wordt gemaakt van het opnemen van natuurversterkende maatregelen als standaard voor de uitrol van offshore wind, en als verkenningen van medegebruik van windparken worden versneld. Hierbij moeten de cumulatieve effecten van verschillende vormen van medegebruik op het ecosysteem zwaar worden meegewogen. Bij de uitrol van wind op zee is ook een goede en ecologisch verantwoorde aanlanding van de opgewekte energie cruciaal. Hiervoor is weinig aandacht in het OPN.	In algemene zin is uitgangspunt van het PNZ dat ontwikkelingen op de Noordzee dienen te passen binnen de ecologische draagkracht van het ecosysteem en dat de drie transities – hernieuwbare energie, duurzame voedselvoorziening en natuurherstel – in balans te brengen, met aandacht voor andere gebruiksfuncties. Daarbij is uitgangspunt dat ook de (ruimtelijke) ontwikkeling past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. Het is niet nodig om dit uitgangspunt per sector apart te bevestigen. Opgave 4 in paragraaf 2.5 op blz 25-26 adresseert alle gebruik van de Noordzee in het vinden van de balans tussen verschillende gebruikers en het centraal stellen van het ecosysteem, en is daarmee sectoroverstijgend. Hoofdstuk 3 over Natuurtransitie bevat een samenvatting van de maatregelen die daarvoor nodig zijn: daarbij wordt verwezen naar de hoofdstukken 4 t/m 9 waar op onderdelen meer specifiek wordt ingegaan op het beleid en beheer om het gebruik te verduurzamen en binnen de randvoorwaarden van het ecosysteem te brengen. Verduurzaming van de scheepvaart komt specifiek aan bod in hoofdstuk 6, zandwinning en digitale hoofdinfrastructuur komen aan bod in hoofdstuk 7. Bijlage 1 bij dit Programma Noordzee bevat het totaaloverzicht van het programma van maatregelen onder de KRM waarmee dit wordt geadresseerd. De visserij staat voor een grote opgave om zich naar aard en omvang aan te passen aan de nieuwe situatie op de Noordzee met minder ruimte om te vissen en een belangrijke opgave om de impact op het ecosysteem te verminderen. In paragraaf 4.2 is beschreven welke maatregelen voor de visserij in dit kader noodzakelijk zijn. De doelen en maatregelen uit het Noordzeeakkoord en de kottervisie vormen hiervoor de basis. In paragraaf 9.3.2. onder punt 2 een beschrijving aan voorwaarden in relatie tot ecologische draagkracht en windenergie op zee. Hier liggen uitgebreide onderzoeken aan ten grondslag die de basis vormen voor inmiddels gemaakte en beschreven afwegingen. Tevens zijn acties benoemd gericht op kennisvermeerdering en natuurversterkende maatregelen. Uw zorg dat het reduceren van de genoemde effecten terwijl de activiteiten toenemen een stevige opgave is, wordt herkend. Waar het een nationale verantwoordelijkheid betreft wordt hier, mede daarom, aandacht gegeven door het nemen van mitigerende maatregelen voor de scheepvaartsector (veiligheid, bereikbaarheid, reductie van risico's). Scheepvaart is een mondiale sector waarvoor besluitvorming plaatsvindt in IMO, zowel op gebied van veiligheid als ook milieu. IMO heeft verduurzaming, in de breedste zin van het woord, geïdentificeerd als een van haar hoogste prioriteiten en geeft daaraan ook actief invulling.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	8	Hoofdstuk 3 'Versterken Marien Ecosysteem' De paragraaf over ecosysteemfuncties is niet in lijn met wetenschappelijke definities van ecosysteemfuncties of -diensten. Een ecosysteemdienst is een dienst die door een gezond ecosysteem aan mensen wordt geleverd.2 Ecosysteemfuncties zijn dus niet alleen extractie, zoals vermeld in paragraaf 3.1.1., maar ook (en vooral) natuurlijke processen die bijzondere en vaak onmisbare functies vervullen zoals omzetting van nutriënten in voedsel en andere grondstoffen, productie van zuurstof, regulering van de weer/watercyclus en vastlegging van CO2 in de zeebodem en organismen. In de inleiding wordt vastgesteld dat er beleidsmatig de wil tot herstel en versterking van het Noordzee-ecosysteem is. Ook uit de rest van het hoofdstuk spreekt de erkenning dat extra maatregelen nodig zijn om een gezond ecosysteem te bereiken. In de tekst wordt echter onvoldoende stil gestaan bij het feit dat er een Europese verplichting lag om in 2020 een Goede Milieutoestand (GMT) te bereiken en dat deze deadline niet is gehaald. En dat het doel van het huidige programma is om binnen de looptijd die goede toestand wel te bereiken. Dit doel zou ook in hoofdstuk 3 een plek moeten krijgen. Nu worden er vooral kanttekeningen geplaatst bij de meetbaarheid van de milieutoestand van een dynamisch systeem als de Noordzee. Dat mag geen vrijbrief worden om niet voortvarend aan de slag te gaan met het nemen van maatregelen om het Noordzee-ecosysteem te herstellen en versterken. De overige hoofdstukken van het OPN kunnen vaker naar hoofdstuk 3 terug verwijzen, om te benadrukken dat de (internationale) ambities en verplichtingen op het gebied van natuurbescherming en -herstel sturend zijn voor ontwikkelingen in alle sectoren. Dit stimuleert het vroegtijdig en zwaarwegend meenemen van de ecologie in de besluitvorming over bijvoorbeeld innovaties in de voedselsector.	Het programma van maatregelen beschrijft de maatregelen die nodig zijn om de goede milieutoestand en de milieudoelen te kunnen bereiken en te behouden. Het feit dat de GMT in 2020 niet behaald is, blijkt uit de paragrafen van het programma van maatregelen waarin de aanvullende beleidsopgave is beschreven. Daarnaast is het Programma Noordzee geen evaluatie van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Deze evaluatie vindt plaats via de aangekondigde 'review' door de Europese Commissie.	Nee
048	9	Hoofdstuk 4 'Transitie naar duurzame voedselvoorziening' In dit hoofdstuk zijn de afspraken uit het Akkoord voor de Noordzee nog het slechtst verwerkt. Er wordt niet of nauwelijks verwezen naar de volgende het akkoord en paragraaf 2.5 omschreven opgave: "het is cruciaal tot een rendabele en duurzame visserij te komen die naar aard en omvang past bij de nieuwe situatie op de Noordzee. Dat vraagt om heroriëntatie en uiteindelijk herstructurering van de vloot." Verder zouden onder meer §4.36, §4.45 t/m 4.48, §6.1 t/m 6.7 en §9.10 van het Akkoord voor de Noordzee beter in dit hoofdstuk moeten worden verwerkt. Het hoofdstuk mag zich veel meer richten op het behalen van beoogde resultaten, zoals bijvoorbeeld het verhogen van de selectiviteit in de kottervisserij, en het verlagen van de visserijdruk in de garnalenvisserij. In de beschrijving van beleid en maatregelen missen we dan ook referenties aan hoe het beleid bijdraagt aan de beoogde resultaten.	De afspraken uit het Noordzeeakkoord en de kottervisie vormen de basis voor veel van het beleid voor de kottervisserij dat in hoofdstuk 4 wordt beschreven. Er zijn wel enkele tekstuele toevoegingen gedaan zodat de koppelingen tussen de hoofdstukken duidelijker en meer herkenbaar naar voren komen. Een concretiseringsslag ten aanzien van de te bereiken resultaten als het gaat om verduurzaming, waaronder het verhogen van de selectiviteit, is onderwerp van de innovatieagenda, die in 2022 gereed zal komen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	10	Hoofdstuk 5 'Transitie naar duurzame energie' Er wordt in dit hoofdstuk nog betrekkelijk weinig aandacht besteed aan het Akkoord voor de Noordzee en Wozep, die nog verder en gedetailleerder in het hoofdstuk moeten worden opgenomen. In lijn met hoofdstuk 4 van het NZA moet hier expliciet worden gemaakt dat bij besluiten over aanleg van windparken en andere vormen van energiewinning de ecologie vroegtijdig en zwaarwegend wordt meegenomen (o.a 4.12, 4.14, 4.19 van het Akkoord voor de Noordzee). Dit geldt niet alleen voor de aanleg van windparken, maar ook voor de inrichting ervan, voor de afwegingen, die gemaakt worden omtrent meervoudig ruimtegebruik en voor de keuze van locaties voor aanlanding. De afspraken, die in het Akkoord voor de Noordzee zijn gemaakt omtrent afname van gaswinning in beschermde gebieden (§4.37), 'Parijs-proof' gas winnen (§3.8) en het uitwerken en toepassen van Best Beschikbare Technieken, om de ecologische schade van gaswinning te beperken §5.10 t/m 5.16), horen ook in het ONP terug te komen. Verder valt op dat vervolgstappen wel worden besproken, maar niet in detail lijken te worden uitgewerkt. Zo wordt er gesproken over: "Het kabinet onderzoekt in deze planperiode de technische mogelijkheden voor de gasinfrastructuur." Per wanneer is de uitspraak hierover? Daarom ook het verzoek om vervolgstappen en afspraken concreter uit te werken.	Bij het aanwijzen van nieuwe windenergiebieden in het aanvullend ontwerp is de ecologie vroegtijdig en zwaarwegend meegenomen. Ook bij het opstellen van een nieuwe routekaart windenergie op zee zal de ecologie ook vroegtijdig en zwaarwegend meegenomen worden. Door indiener wordt verwezen naar 4.12 in het NZA, deze aspecten worden meegenomen in de planMER bij het aanvullend ontwerp PNZ en bij de projectMER voor het kavelbesluit. De informatie om aanwezigheid en migratiepatronen van kwetsbare soorten mee te nemen (4.19 uit het NZA) volgt uit WOZEP. In de tekst in hoofdstuk 5 wordt uitgebreid ingegaan op de Verkenning Aanlanding Wind op Zee (conform 4.14. in het NZA). In hoofdstuk 9.1 ('Ruimtelijk beeld 2022-2027') van het Ontwerp PNZ staat de richting die worden gegeven via het NZA aan de ruimtelijke afweging die nodig is tussen de verschillende gebruiksfuncties. Hierin staat ook: "De winning van fossiele brandstoffen wordt geleidelijk uitgefaseerd." In de samenvatting van het PNZ wordt tevens verwezen naar het Parijsakkoord: "Zo veel mogelijk winning van aardgas en -olie uit de velden op de Noordzee zodat het potentieel van voorraden wordt benut, binnen de grenzen van de afspraken van het Parijse Klimaatakkoord." Ten aanzien van de vraag over het tijdspad voor onderzoek naar de technische mogelijkheden voor de gasinfrastructuur wordt hier verwezen naar deze planperiode. Dit is de periode tussen 2022 en 2027 waar ook in andere delen van het PNZ aan wordt gerefereerd.	Nee
048	11	Hoofdstuk 6 'Scheepvaart' Er wordt veel aandacht besteed aan de economische waarde die de zeescheepvaart vertegenwoordigt, evenals aan veilige navigatie en bereikbaarheid. Er wordt gesteld dat het kabinet inzet op ambitieuze afspraken over verduurzaming van de sector. Vervolgens worden er weinig concrete maatregelen beschreven, die aangeven hoe de overheid ervoor denkt te zorgen dat de ecologische druk van de zeescheepvaart afneemt terwijl de intensiteit ervan wordt verwacht toe te nemen. De uitstoot naar lucht, water en onderwatergeluid worden allen genoemd en dat is positief. In de paragraaf Beleid gaat het bij verduurzaming (6.3.2.) vervolgens alleen over de ontwikkeling van zero-emission schepen. Beleid om onderwatergeluid, containerverlies en ladingresiduen van tankers die onze Noordzee nog regelmatig vervuilen ontbreekt volledig, terwijl deze vormen van verstoring een zeer grote impact hebben op het mariene ecosysteem. Er wordt gesproken over de polaire routes, waarbij de nadruk ligt op bereikbaarheid. Dat is begrijpelijk vanuit handelsoogpunt. Het is belangrijk dat de Nederlandse overheid in dit kader ook haar toenemende medeverantwoordelijkheid voor het voorkomen van ecologische rampen in het Poolgebied erkent en zich daarvoor inzet in internationaal verband.	De onderwerpen onderwatergeluid, containerverlies en ladingresiduen komen in dit Programma aan de orde. Nederland was een van de initiatiefnemers voor een verbod op het vervoer en gebruik van zware stookolie in het Arctisch gebied. Dit verbod gaat op 1 juli 2024 in. Nederland heeft tevens een IMO resolutie gesteund voor vrijwillige maatregelen om de uitstoot van zwart roet door zeevaart in en bij het Arctisch gebied te vermijden. Deze resolutie is aangenomen in MEPC 77.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	12	Hoofdstuk 7 'Andere nationale belangen op de Noordzee' Het hoofdstuk heeft veel verschillende onderwerpen. Hierbij valt op dat de effecten op mariene ecosystemen en het bereiken van een goede milieutoestand (GMT) erg onderbelicht zijn. Er wordt een aantal keer gesproken over (lopende) onderzoeken en programma's, maar het blijft onduidelijk hoe de uitkomsten van onderzoeken en programma's vertaald zullen worden in beleid en regelgeving. Zandsuppletie is niet meegenomen, alleen zandwinning, terwijl zandsuppletie een cruciale rol speelt bij een ecologisch verantwoorde kustverdediging, maar ook negatieve effecten kan hebben op het ecosysteem.	U geeft aan het effect op het mariene ecosysteem te missen van de verschillende overige nationale belangen zoals omschreven in hoofdstuk 7. Wanneer er sprake is van een impact van een van de beschreven sectoren op het mariene milieu, dan is het beleid genoemd ter voorkoming of vermindering daarvan. Bijvoorbeeld het onderwatergeluid van mariene activiteiten en verduurzaming van toerisme en recreatie. Zandsuppletie komt aan bod in het KRM programma van maatregelen onder descriptor D6, grootschalige ingrepen op de Noordzee zoals landaanwinning, zandwinning en -suppletie en baggeren zijn vergunningplichtig. Hiervoor is een milieueffectrapportage verplicht. De gevolgen van deze ingrepen op de biodiversiteit worden gemitigeerd of gecompenseerd. Ook activiteiten waarvan effecten op de Natura 2000-instandhoudingsdoelen niet zijn uit te sluiten, zijn vergunningplichtig. Zandsuppletie wordt tevens benoemd in het NWP. Vanuit het programma Kustlijnzorg onderzoekt RWS samen met tien natuurorganisaties de gevolgen voor de natuur van het aanbrengen van grote hoeveelheden zand voor de kust en op het strand. Meer informatie vindt u op www.natuurlijkveilig.nl. Voor zandwinning is er een gezamenlijk ecologisch monitoringsprogramma tussen de overheid en Stichting La Mer (commerciële winners). Inzichten uit dat programma worden gebruikt bij de vergunningverlening voor zandwinning.	Nee
048	13	Hoofdstuk 8 'Duurzame blauwe economie' De ambities om een blauwe economie te ontwikkelen zijn hoog, zowel op nationaal als op EU-niveau. Sommige technologieën, zoals actief natuurherstel en innovaties in duurzame mariene voedselproductie, kunnen eraan bijdragen dat het makkelijker wordt om menselijke activiteiten binnen de grenzen te houden van de draagkracht van het Noordzee-ecosysteem. Andere technologieën, inclusief vormen van meervoudig ruimtegebruik, voegen echter extra druk toe op het ecosysteem. Ecologische afwegingen horen dus ook thuis bij het beoordelen van blauwe economie activiteiten en innovaties. In zowel verkenningen vooraf als in pilotprojecten is het cruciaal dat het voorzorgsbeginsel in de praktijk wordt toegepast en dat de ecologische effecten in de volle breedte worden gemonitord. Vergunningen voor opschaling moeten niet worden verleend zonder de benodigde kennis en zekerheid om activiteiten duurzaam verder te ontwikkelen.	Het toepassen van het voorzorgsbeginsel en het gebruik passend binnen de ecologische draagkracht van de Noordzee is het uitgangspunt van het beleid. Momenteel loopt er al onderzoek naar de effecten van nieuwe ontwikkelingen in de Duurzame Blauwe Economie, zoals voedselteelt, op de natuurlijke omgeving. De conclusies hiervan zullen deel gaan uitmaken van de Verkenning. De Duurzame Blauwe Economie bestaat uit twee onderdelen, namelijk het stimuleren van verduurzaming van bestaande Blauwe Economie en het stimuleren van nieuwe activiteiten in de Duurzame Blauwe Economie. De impact van beide moet in beeld zijn, zowel de positieve als de negatieve gevolgen hiervan. Om dit te kunnen doen wordt monitoring bij de huidige pilots gestimuleerd, de resultaten hiervan zijn nodig om de effecten hiervan te kunnen extrapoleren. Zowel pilotprojecten als scale ups zijn vergunningplichtig. Vergunningverlening vindt plaats op basis van het voorzorgbeginsel. Vergunningen wordt niet verleend indien op basis van onderzoek en/of (bij gebrek aan kennis) op basis van expert judgement significante effecten op beschermde natuurwaarden worden verwacht of niet uit te sluiten zijn. Verder staat in hoofdstuk 10 van het PNZ het afwegingskader vergunningsplichtige activiteiten, waar het voorzorgsbeginsel expliciet benoemd wordt.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	14	Hoofdstuk 9 'Ruimtelijke ordening' Heel vaak wordt ruimte op de Noordzee gezien in km2 en voor veel menselijke activiteiten is dit ook het meest relevant. Vanuit een ecosysteemgerichte benadering is de ecologische ruimte echter minstens zo belangrijk, niet alleen van beschermde soortenpopulaties, maar van het hele ecosysteem inclusief abiotische variabelen. Bij het invullen van ruimtelijke functies moet daarom steeds naar de cumulatieve effecten op het ecosysteem – de ecologische draagkracht - worden gekeken. Waar nodig moeten mitigerende en compenserende maatregelen worden gekoppeld aan ruimtegebruik met een negatieve ecologische impact. Om een Goede Milieutoestand (GMT) te bereiken is zowel het instellen van beschermde gebieden van belang, conform de afspraken in het Akkoord voor de Noordzee, als ook het daadwerkelijk reduceren van schadelijke menselijke activiteiten in deze gebieden en het beperken van de druk op het ecosysteem buiten beschermde gebieden. In dit kader missen we verwijzingen naar afspraken uit het Akkoord voor de Noordzee m.b.t. het vermijden van 'ecologisch kwetsbare gebieden' (zowel Natura-2000 als KRM-gebieden) voor de bouw van windparken (§4.3 en §4.12) en m.b.t. het verminderen van gaswinning in beschermde gebieden (§3.8 en §4.37). Daarnaast zou het behulpzaam zijn als de namen van de natuurgebieden in Kaart 3 of een extra kaart kunnen worden opgenomen, inclusief de gebieden waarvan onderzocht gaat worden of ze voldoen aan de selectiecriteria als VR-gebied.	Er zijn geen windenergiegebieden aangewezen binnen Natura 2000 of KRM-gebieden. Cumulatieve ecologische effecten van windparken zijn bepaald voorafgaand aan aanwijzing. Op kaart 2 van het PNZ ('Natuurgebieden op de Noordzee') zijn de namen van de verschillende natuurgebieden (Natura2000 & KRM) weergegeven. Bij kaarten gaat een toename van informatie echter ten koste van het visuele overzicht. Daarom zijn op kaart 3 van het PNZ ('Structuurvisiekaart Noordzee') wel de natuurgebieden weergegeven, maar niet de namen van individuele gebieden. Wel is in de tekst van het desbetreffende hoofdstuk 9.2 een verwijzing opgenomen naar kaart 2 in hoofdstuk 3.3.	Ja
048	15	Hoofdstuk 10 'Beleids- en afwegingskaders' In dit hoofdstuk wordt omgeschreven hoe wordt omgegaan met meervoudig ruimtegebruik op de Noordzee. Zoals het Akkoord voor de Noordzee stelt: "De Noordzee is een van de drukst gebruikte zeeën, nu al bestaat er grote spanning tussen natuur, energie en voedselvoorziening (met name visserij). Het Klimaatakkoord zal de komende decennia leiden tot een forse groei van windparken op de Noordzee. Dat wordt passen en meten." In de voorgestelde gebiedsverkenning en de handreiking gebiedspaspoort wordt een stap gezet in het uitwerken van de beleids- en afwegingskaders omtrent medegebruik. Wat ontbreekt is de vroegtijdige anticipatie en het detail. Vroegtijdige anticipatie op de ontwikkeling van medegebruik of natuur zal in het algemeen meer kosteneffectief zijn. De voorgestelde gebiedsverkenning lijkt de vertaling van Artikel 4.1 uit het Akkoord voor de Noordzee: "Bij de aanwijzing van gebieden op zee voor een bepaald doel (bijvoorbeeld zandwingebieden, kavelbesluiten voor windenergie of natuurgebieden) wordt - voorafgaand aan een mogelijke project-m.e.r. of aanwijzingsbesluit – door het Rijk in overleg met maatschappelijke partijen een gebiedspaspoort opgesteld. Hierdoor kan in de verdere procedure beter recht gedaan worden aan de specifieke kenmerken van gebieden en kan de afweging tussen belangen expliciet worden gemaakt: maatwerk." Wat niet duidelijk wordt, is hoe de uitkomsten van de verkenning zullen worden meegenomen in een kavelbesluit, tender en handreiking gebiedspaspoort. Ook het proces voor het opstellen van een handreiking gebiedspaspoort is niet gedetailleerd genoeg. Hoe en wanneer worden welke partijen betrokken en op basis van welke data gebeurt dit? Tot slot is de eerste fase van het proces in vergunningverlening nog onduidelijk. Dit betreft onofficieel vooroverleg met bevoegd gezag. Voor de aanvragende partij zit er veel werk in stap 1 in het beschrijven van de activiteit en de ruimtelijke behoefte. Het is nu niet duidelijk of dit een verplicht onderdeel of een aanbevolen stap is en hoe deze wordt beoordeeld.	In de geest van de Omgevingswet worden alle relevante stakeholders vroegtijdig betrokken bij het opstellen van de gebiedsverkenningen en gebiedspaspoorten. De gebiedsverkenningen worden opgesteld voorafgaand aan de verkaveling van een windpark. Alle beschikbare kennis ten aanzien van aanwezige waarden (bijv. natuur-, cultuurhistorische en gebruikswaarden) en belemmeringen (bijv. wrakken en unieke bodemfauna) wordt vroegtijdig in beeld gebracht. De uitkomsten van de gebiedsverkenningen zullen worden meegenomen in de verkaveling, kavelbesluiten, tender en de gebiedspaspoorten. Een Handreiking gebiedspaspoort geeft na de kaveluitgifte per windenergiegebied op basis van de gebiedsverkenning en inrichtingsplannen aan waar en welke vormen van medegebruik in een windpark het gunstigste perspectief hebben en het best zijn in te passen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	16	Hoofdstuk 11 'Kennisontwikkeling en Monitoring' In dit essentiële hoofdstuk wordt enig inzicht geboden in de beschikbare monitoring- en onderzoekprogramma's, maar het blijft te weinig gedetailleerd. Monitoring en onderzoek hebben een noodzakelijke impuls gekregen door de beschikbaar gestelde middelen uit het MONS-programma, dat voortvloeit uit het Akkoord voor de Noordzee. In het Ontwerp Programma Noordzee is echter onduidelijk waar die middelen voor bedoeld zijn. MONS is bestemd voor het uitwerken van het onderzoek dat de komende tien jaar zal worden uitgevoerd om allerlei kennisvragen, zoals geformuleerd in het Akkoord voor de Noordzee (bijlage 2), te kunnen beantwoorden en te kunnen gebruiken voor beleidskeuzes. De link met het Akkoord voor de Noordzee en het NZO en met andere relevante beleids- en governance structuren ontbreekt en moet expliciet worden benoemd. Het MONS programma en de governance zijn inmiddels binnen het NZO vastgesteld, waarbij de meest actuele informatie nu in het OPN kan worden opgenomen om maximale afstemming en duidelijkheid tussen documenten en processen mogelijk te maken. Afstemming tussen onderzoeks- en monitoringprogramma's is van vitaal belang. Hoewel dit in het hoofdstuk wordt genoemd, wordt niet duidelijk gemaakt hoe de afstemming zal plaatsvinden en welke onderwerpen onder welke programma's vallen. Het OPN zou gebaat zijn bij een meer gedetailleerd overzicht van onderzoeks- en monitoringprogramma's, inclusief capaciteit en scope en de wijze waarop afstemming binnen en tussen deze programma's plaatsvindt. Ook ontbreekt een koppeling met internationale gegevens en onderzoek en monitoring. Het belang van afstemming wordt genoemd, maar er wordt niet aangegeven hoe afstemming en informatie-uitwisseling op internationaal niveau plaatsvindt.	In hoofdstuk 11 van het PNZ is een nieuwe alinea toegevoegd: "Het MONS-programma geeft duidelijkheid over door de ministeries van EZK, LNV en I&W beschikbare financiële middelen en de aanwending ervan voor de MONS-thema's. Het programma geeft verder een overzicht van de voorlopig geprioriteerde projecten waarvoor deze middelen zullen worden aangewend. Afstemming met andere programma's is belangrijk. Het uitvoeringsbureau MONS volgt nationale en internationale initiatieven voor Noordzee-onderzoek met het oog op cofinanciering en koppelen van onderzoek."	Ja
048	17	Hoofdstuk 12 'Hoofdlijnen beleid' In de bijgevoegde spreadsheet zijn enkele opmerkingen en suggesties gedaan, die al op basis van de huidige OPN-tekst zouden moeten worden doorgevoerd. Daarnaast zou dit hoofdstuk in zijn geheel uiteraard aangepast moeten worden a.d.h.v. aanpassingen in de eerdere hoofdstukken. Dit geldt in het bijzonder voor de ontbrekende verwijzingen naar paragrafen uit het Akkoord voor de Noordzee, die in de eerdere hoofdstukken zijn benoemd.	Uw suggesties voor hoofdstuk 12 zijn als deelzienswijzen in deze tabel opgenomen, dit zijn deelzienswijzen 048-153 tot 048-159. U vindt hier dan ook de beantwoording van deze deelzienswijze.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	18	Het programma van maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (ontwerp Mariene Strategie Deel 3) Sinds het in werking treden van de Kaderichtlijn Mariene Strategie (KRM) zijn er grote stappen gezet om deze wetgeving voor Nederland te implementeren. Er zijn gericht maatregelen genomen voor de aanpak van zwerfafval met positieve uitkomsten, een drempelwaarde vastgesteld voor onderwatergeluid geproduceerd voor heien van windmolens en voor kwetsbare soorten zoals bruinvissen en haaien zijn soortbescher-mingsplannen ontwikkeld. Daarbij is er veel en gedetailleerd onderzoek gedaan naar het Noordzee ecosysteem en verstoringen daarvan door de mens. En dat is goed nieuws. Zoals in het OPN en hierboven genoemd is de GMT in Nederland vooralsnog niet gehaald, terwijl dit in 2020 had moeten zijn gebeurd. Het Programma van Maatregelen geeft de Nederlandse overheid het instrument om de GMT (zo snel als mogelijk) te bereiken en behouden en hiermee te voldoen aan de maatschappelijke en Europese opgave voor een gezonde, schone en weerbare Noordzee. Helaas missen wij in het nu voorliggende programma een voldoende concrete uitwerking van de maatregelen. Om deze ambitie te realiseren raden wij u aan het concept Programma van Maatregelen op de volgende punten aan te passen en verder uit te werken: 1. Definieer en kwantificeer maatregelen. Beschrijf heldere (SMART) maatregelen, d.w.z. een concrete beschrijving, maatregel, doel en resultaat om de effectiviteit te meten van alle descriptoren. Laat een samenvatting van concreet te nemen maatregelen in soortenbeschermingsplannen en beheerplannen voor Natura2000 gebieden expliciet terugkomen in het programma om cirkelredeneringen te voorkomen en het tijdpad naar het behalen van de GMT inzichtelijk te maken. 2. Neem maatregelen op basis van het voorzorgsprincipe voor descriptoren waar de GMT niet goed gedefinieerd kan worden (D3, D4, D5, D6, D8). Gebrek aan kennis mag geen reden zijn om geen maatregelen te nemen. 3. Breng het Programma van Maatregelen in lijn met de (internationale) ambities en verplichtingen. Nederland ondersteunt o.a. de EU-biodiversiteitsstrategie, SDG 14, de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Maritime Spatial Directive en de vele andere visies en directieven die zijn gemaakt over het herstel van de Noordzee. De aangewezen plek om deze ambities en opgaven om te zetten in concrete maatregelen is KRM deel 3. 4. Neem cumulatieve druk en integraliteit op in de strategie en de beoordeling van impacts door menselijke activiteiten. De KRM is opgezet om een ecosysteem benade-ring te hanteren die ervoor zorgt dat de cumulatieve druk van menselijke activiteiten niet hoger is dan de niveaus die het vermogen van ecosystemen om gezond, schoon en productief te blijven in gevaar brengen. Als iedere descriptor apart wordt bezien kunnen transities vastlopen doordat de vermindering van druk op het ecosysteem door bestaande activiteiten onvoldoende tred houden met de toenemende druk van nieuwe activiteiten. Daardoor ontstaan in potentie onnodige conflicten tussen sectoren/ belangen.	Dit programma van maatregelen beschrijft de maatregelen die in de planperiode 2022-2027 van het PNZ worden geïmplementeerd. Dit is verduidelijkt in hoofdstuk 1. Het is zeer moeilijk om de effectiviteit van een maatregel te bepalen, omdat vele factoren bijdragen aan een verandering in het mariene milieu. Het effect van een maatregel is daarom niet te isoleren. Bij de actualisatie van de Mariene Strategie deel 1 wordt geëvalueerd of de milieudoelen en GMT behaald zijn. In de beantwoording op de hieropvolgende zienswijzen wordt nader ingegaan op de verdere punten die u aanstipt in deze zienswijze.	Ja
048	19	Zin aanpassen “Aan dit toekomstbeeld van de Noordzee heeft het beschermen van kwetsbare natuur tegen menselijke activiteiten en het benutten van synergie-effecten door multi- functioneel en innovatief gebruik van de ruimte sterk bijgedragen.”	De natuurtransitie is een van de drie transities waaraan het PNZ in balans uitvoering wil geven. Daar hoort ook het beschermen van kwetsbare natuur bij. De tekst is in lijn met uw zienswijze als volgt aangepast: "Aan dit toekomstbeeld van de Noordzee heeft het benutten van synergie-effecten door multifunctioneel en innovatief gebruik van de ruimte sterk bijgedragen. Dat geldt vooral voor het combineren van windparken met aquacultuur, bepaalde vormen van visserij, natuurversterking door aanleg van oesterbanken, energie uit zon en getijdenstromen en opslag van energie en CO_2 in uitgeproduceerde olie- en gasvelden (en mogelijk aquifers)."	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	20	Aan het einde van de eerste alinea wordt alleen zandwinning genoemd maar het gaat ook over suppletie. Zin aanpassen : "...met andere gebruikers als scheepvaart, zandwinning, zandsuppletie, defensie en recreatie."	De opsomming is niet bedoeld als limitatief. Ook vindt suppletie niet of nauwelijks binnen de begrenzing van het PNZ plaats. Maar het noemen van de andere gebruikers past bij het PNZ. De passage is aangepast.	Ja
048	21	Tekst aanpassen: "De afspraken in het Noordzeeakkoord gaan over: • het beschermen en versterken van het ecosysteem conform EU-regelgeving; • de uitrol van windparken tot en voorbij 2030 conform het Klimaatakkoord en inclusief opties voor doorvaart en medegebruik; • ontwikkeling van gaswinning in lijn met het Parijsakkoord • aanpassen van aard en omvang van de kotervisserij; • het vullen van kennisgaten door middel van een extra impuls voor een samenhangend monitorings- en onderzoeksbeleid • de intentie tot structurele samenwerking binnen een Noordzeeoverleg."	Monitoring en onderzoek en gaswinning in relatie tot het akkoord van Parijs zijn inderdaad belangrijke componenten van de afspraken uit het Noordzeeakkoord. De tekst is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast.	Ja
048	22	Zin aanpassen : 'Innovatie in de sfeer van duurzame aqua- en maricultuur en alternatieve vormen van energiewinning'	De tekst is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast.	Ja
048	23	De opgaven worden hier goed verwoord, maar komen niet consequent terug in de betreffende hoofdstukken. Bijvoorbeeld komt de opgave "Het is van cruciaal belang om tot een rendabele en duurzame visserij te komen die naar aard en omvang past bij de nieuwe situatie op de Noordzee." niet herkenbaar terug in §4.2. Ook zou het mooi zijn als de opgaven voor de natuurtransitie niet alleen in hoofdstuk 3 terug zouden komen, maar ook in de overige hoofdstukken. Herstel van het ecosysteem is immers sterk afhankelijk van de druk van menselijke activiteiten.	In algemene zin is het uitgangspunt van het PNZ dat ontwikkelingen op de Noordzee dienen te passen binnen de ecologische draagkracht van het ecosysteem en de drie transities – hernieuwbare energie, duurzame voedselvoorziening en natuurherstel – in balans te brengen, met aandacht voor andere gebruiksfuncties. Het is niet nodig om dit uitgangspunt naast H2 (Visie, ambitie en opgaven) en H3 per sector apart te bevestigen. Zie ook beantwoording deelzienswijze 048-9.	Nee
048	24	Doordat beleidsopgaven zijn ondergebracht in de paragraaf over het Akkoord voor de Noordzee missen er opgaven voor Scheepvaart en Overige Nationale belangen, terwijl die er toch ook zouden moeten zijn. Voor scheepvaart wordt een sterke groei voorspeld, terwijl deze sector nu al significante effecten heeft door CO2, NOx, onderwatergeluid, het lozen van ladingresiduen en het risico van containerverlies. Het reduceren van deze effecten terwijl de activiteit toeneemt is een stevige opgave. Vergelijkbare uitdagingen gelden naar verwachting voor bijvoorbeeld zandwinning en digitale hoofdinfrastructuur (kabels).	Ter reductie van de negatieve effecten van scheepvaart, zandwinning en kabels en leidingen zijn maatregelen opgenomen in de Mariene Strategie deel 3 - programma van maatregelen onder de descriptoren D11 onderwatergeluid en D10 zwerfvuil en D6 integriteit zeebodem. Zie ook beantwoording deelzienswijze 048-3.	Nee
048	25	Eerste zin in eerste alinea aanpassen: "De Noordzee is potentieel een zeer rijk ecologisch systeem". 'Ecologische potentie' is een vaag begrip, terwijl het inderdaad goed is om duidelijk te maken dat het ecosysteem van de Noordzee heel goed zou kunnen herstellen als drukfactoren worden verminderd.	Het is onduidelijk waarom ecologische potentie als vaag wordt ervaren. Potentie kan worden ervaren als een term die aangeeft dat het systeem de kracht heeft iets te ontwikkelen wat er momenteel niet is. Toevoeging ecologisch geeft aan dat deze ontwikkeling zich toespitst op het ecologische perspectief.	Nee
048	26	De paragraaf over ecosysteemfuncties is niet in lijn met wetenschappelijke definities van ecosysteemfuncties of -diensten. Een ecosysteemdienst is een dienst die door een gezond ecosysteem aan mensen wordt geleverd (zie https://nl.wikipedia.org/wiki/Ecosysteemdienst en Study of Critical Environmental Problems (SCEP). 1970. Man's Impact on the Global Environment. MIT Press, Cambridge. 319pp.). Ecosysteemfuncties zijn dus niet alleen extractie, zoals vermeld in de paragraaf, maar ook (en vooral) natuurlijke processen die bijzondere en vaak onmisbare functies vervullen zoals omzetting van nutriënten in voedsel en andere grondstoffen, productie van zuurstof, regulering van de weer/watercyclus en vastlegging van CO2 in de zeebodem en organismen.	Er wordt niet gesuggereerd dat ecosysteemdiensten alleen voor extractie zijn. De zin begint letterlijk met: enkele vormen van gebruik zijn. De zin slaat dus niet terug op ecosysteemdiensten. Anders had er gestaan enkele voorbeelden van ecosysteemdiensten zijn.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	27	De GMT is in 2020 niet bereikt. Dat moet hier worden aangegeven en evt. nader worden toegelicht met verwijzing naar de actualisering van het Programma van maatregelen om de GMT zo snel mogelijk te bereiken.	Het Programma Noordzee is geen evaluatie van de KRM, zie antwoord op deelzienswijze 048-8.	Nee
048	28	Tekst over Wnb aanscherpen: De Wet natuurbescherming (Wnb) stelt ter uitwerking van de VR en HR strenge eisen aan het behoud en herstel van natuurwaarden (Natura 2000-gebieden en beschermde soorten) en de vergunningverlening voor activiteiten.	De tekst waarnaar u in uw zienswijze verwijst is niet volledig, maar wel correct. Naar aanleiding van uw zienswijze is de tekst aangepast.	Ja
048	29	De EU-biodiversiteitsstrategie moet hier worden opgenomen.	Er wordt niet herkend waarom de EU Biodiversiteitsstrategie moet worden opgenomen in paragraaf 3.1.2. of 3.1.3. aangezien deze paragrafen over de Mariene Strategie gaan.	Nee
048	30	De toestand van zeevogels gaat achteruit; vooral het broedsucces is de laatste jaren laag. De oorzaken van de neergaande trend zijn nog niet achterhaald. Graag toevoegen dat “Waarschijnlijke oorzaken zijn veranderingen in het ecosysteem teweeggebracht door commerciële visserij in heden en verleden in combinatie met klimaatverandering die het aanbod van prooivis verminderen (zie mariene strategie, deel I)”.	Aangezien oorzaken van de neergaande trend nog niet zijn achterhaald is het nog te vroeg om daar een suggestie over op te nemen dat een bepaalde actor daar een hoofdrol in speelt. Uw voorstel is niet overgenomen.	Nee
048	31	Veranderingsprocessen die door de klimaatverandering zijn gedreven, zijn binnen onze tijdshorizon onomkeerbaar. Daarnaast zijn er ook veranderingen die – strikt genomen – deels omkeerbaar zijn, maar waarvoor een praktische oplossing nagenoeg ontbreekt. … Deze paragraaf moet worden herformuleerd: sommige van de genoemde effecten van klimaatverandering en menselijk gebruik zijn wel degelijk te herstellen. Aantasting van oesterriffen is inderdaad omkeerbaar en heeft een praktische oplossing waar aan gewerkt wordt. Aan actief herstel van oesterriffen wordt gewerkt door een diversiteit aan partijen waaronder De Rijke Noordzee. Noem dit hier ook. Praktische oplossingen kunnen worden ontwikkeld en zullen nodig zijn als onderdeel van de doelstellingen van de biodiversiteitsstrategie om 15% van land en zee te herstellen. De voorbeelden van veranderingen die omkeerbaar zouden zijn, kloppen niet helemaal. Definitief gevestigde exoten bijvoorbeeld kun je niet meer verwijderen, ook niet met ‘praktische oplossingen’.	De tijdshorizon van dit programma is 6 jaar. In die horizon zijn de veranderingsprocessen praktisch gezien onomkeerbaar omdat effecten van herstel lang zullen duren waarmee dit voorbij de tijdhorizon gaat.	Nee
048	32	Tweede paragraaf op de linker blz. Hier luidt de laatste zin van de vorige paragraaf: ‘De toestand verbetert’. De alinea start vervolgens met ‘Positieve trends zijn er ook’. Is een verbetering geen positieve trend? Herformuleren.	De toestand verbetert’ slaat op commerciële bestanden, de volgende alinea gaat ook over andere positieve trends zoals het terugdringen van verontreinigende stoffen. Er is dus geen dubbeling.	Nee
048	33	Stichting de Noordzee heeft in juni 2021 een rapport gepubliceerd met de titel “Goed op weg naar een schone Noordzee”, waarin een analyse wordt gemaakt van twintig jaar onderzoek naar strandafval. Hieruit blijkt, zoals hier genoemd, een dalende trend, maar gemiddeld vinden wij nog 282 stuks afval op 100 meter strand. Er wordt in het OPN optimistisch geconcludeerd dat we op dit punt de GMT wel kunnen halen binnen de planperiode, maar geen plan voorgelegd voor hoe de dalende trend de komende jaren bestendigd gaat worden, met specifieke maatregelen en beleid.	Om de dalende trend te bestendigen, is inderdaad naast bestaand beleid en alle lopende initiatieven inzet nodig die beschreven wordt in de Mariene Strategie (deel 3), het programma van maatregelen van de Nederlandse uitwerking van de KRM. Dit is verduidelijkt in de tekst.	Ja
048	34	Laatste alinea luidt: ‘Vooralsnog lijkt dit voldoende om (in ieder geval voor impulsgeluid) in 2020 de goede milieutoestand te halen’. 2020 is alleen al geweest.	In de volgende Mariene Strategie deel 1 (2024) zal opnieuw beoordeeld worden of de Goede Milieutoestand voor onderwatergeluid is behaald. Dit is naar aanleiding van uw zienswijze in de tekst aangepast.	Ja
048	35	Noem ook operationeel onderwatergeluid van windparken en de stand van de kennis en mogelijke effecten/leemten in het onderzoek	Onderwatergeluid in operationele windparken wordt veroorzaakt door de turbines zelf en door toegenomen scheepsverkeer van servicevaartuigen. Er is meer kennis nodig om deze bronnen te kwantificeren. De tekst van 3.1.4 "Toekomstige ontwikkelingen" is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	36	Hier moet ook benoemd worden dat windparken tot verlies van leefgebied van ihb zeevogels leiden.	De grootste potentiële knelpunten doen zich voor in relatie tot zeezoogdieren (bruinvissen), vogels en vleermuizen. Hierin is het leefgebied meegenomen. Er wordt niet voor iedere soortgroep aangegeven welke mogelijke effecten windparken allemaal hebben.	Nee
048	37	Wind op zee wordt uitgebreid genoemd, maar hoe zit het met de toekomstige impact van andere activiteiten zoals toenemende scheepvaart, zandwinning en de ontwikkelingen van andere vormen van hernieuwbare energie, energieeilanden en aqua- en maricultuur? Alinea toevoegen waarin ook andere activiteiten worden genoemd.	Wind op zee wordt uitgebreid genoemd aangezien deze in de programmaperiode als grootste ontwikkeling wordt gezien. Scheepvaart en zandwinning zijn bestaande drukfactoren en energie-eilanden en aquacultuur zullen in een significant kleinere schaal worden uitgerold dan wind op zee. Vandaar de keuze hier wind op zee specifiek te benoemen.	Nee
048	38	Monitoring en onderzoek worden in dit deel beschreven, maar er is een gebrek aan informatie over onderzoek naar maatregelen en effectiviteit. Er moet een link worden toegevoegd naar de wijze waarop deze monitoring in de maatregelen is opgenomen, met inbegrip van soortbeschermingsplannen, zoals het BBP, beschermde gebieden/ soorten, vangstquota, geluidslimieten, enz.	Het is zeer moeilijk om de effectiviteit van een maatregel te bepalen, omdat vele factoren bijdragen aan een verandering in het mariene milieu. Het effect van een maatregel is niet te isoleren. Waar dit mogelijk is, is in het programma van maatregelen wel gekeken naar mogelijkheden om vooruitgang te monitoren. Dit geldt met name voor de maatregelen onder D10.	Nee
048	39	In deze paragraaf over onderwatergeluid worden de IMO-richtlijnen genoemd als een maatregel om onderwatergeluid door de scheepvaart te verminderen. Dit is echter een vrijwillige richtlijn die niet aan de scheepvaart wordt opgelegd en geen solide maatregel is. Daarnaast is dit een beetje rommelige paragraaf. Er wordt wel impuls geluid genoemd, maar continue geluid niet. Dit moeten we aannemen. Deze paragraaf zou wel opknappen van een iets duidelijkere structuur.	De door IMO opgestelde richtlijnen om onderwatergeluid tegen te gaan zijn inderdaad vrijwillig. Momenteel wordt binnen IMO gewerkt aan een herziening van deze richtlijnen. Het onderscheid tussen impuls en continue geluid, en dat onderwatergeluid van scheepvaart continue geluid betreft, is naar aanleiding van uw zienswijze beter aangeduid in de tekst.	Ja
048	40	De zin: 'vrijwillig volgen guidelines voor mitigeren effect lichtbronnen' van offshore platforms. Dat strookt niet met §5.2 van het Noordzeeakkoord. Installaties moeten een zo klein mogelijke negatieve voetafdruk hebben.	In de vrijwillige richtlijn van OSPAR zijn een aantal maatregelen benoemd die getroffen kunnen worden om de uitstraling van licht te beperken, bijvoorbeeld het afschermen van lichtbronnen zodat die alleen naar binnen schijnen en het aanbrengen van aanwezigheidsdetectie. Voor bestaande platforms zijn deze richtlijnen vrijwillig. Bij nieuwe platforms is het wel mogelijk om eisen te stellen. Zo zal Wintershall op een nieuw platform aanwezigheidsdetectie aanbrengen. Binnen OSPAR betwisten enkele verdragspartijen of er sprake is van een negatieve invloed van verlichting op het sterven van trekvogels. Daarom is een vrijwillige guideline op dit moment het meest haalbare in deze discussie.	Nee
048	41	De hier genoemde acties zijn voornamelijk gericht op afval, maar wat zijn de acties voor onderwatergeluid en lichtvervuiling? En hoe zit het met bijvoorbeeld vervuilende stoffen vanuit de nieuwe duurzame energiewinning? Denk dan aan bijvoorbeeld aluminium van de windmolens?	Maatregelen om onderwatergeluid tegen te gaan zijn opgenomen in de Mariene Strategie deel 3 (bijlage van het PNZ). In samenwerking met de industrie zal worden gewerkt aan een beoordelingskader voor seismisch onderzoek. Daarnaast zet Nederland zich in IMO-verband in voor het actiever naleven van de IMO-richtlijnen voor reductie van onderwatergeluid van de commerciële scheepvaart. Wat betreft lichtvervuiling zijn vrijwillige guidelines opgesteld om de effecten van licht van platforms te verminderen. Het lijstje met acties in paragraaf 3.3.1 Terugdringen van verontreiniging en verstoring is aangevuld met de acties uit de Mariene Strategie deel 3. De preventie van vervuilende stoffen vanuit windparken is geborgd via de milieueffectrapportage (mer) in de vergunningprocedure. Dit is verduidelijkt in de tekst van de Mariene Strategie deel 3 (paragraaf 3.9) en het Programma Noordzee (hoofdstuk 10).	Ja
048	42	Hier staat geschreven: 'prioritering en programmering zullen in 2021-2022 plaatsvinden.' Het is nu al halverwege 2021, tegen de tijd dat dit rapport wordt gepubliceerd gaan we al richting de 2022, kan er wat meer al gezegd worden over de kennisagenda, hoe de prioritering en programmering er uit gaat zien, waar de geldstromen liggen, etc.?	De kennisagenda is gedurende de zienswijze periode herzien. De tekst in paragraaf 3.3.1 'Terugdringen van verontreiniging en verstoring' van het PNZ is aangepast.	Ja
048	43	De Bruine bank moet worden toegevoegd aan de lijst (VR gebied).	De Bruine Bank is opgenomen in paragraaf 3.3.2 'Beschermde gebieden en habitattypen' en op kaart 2 ('natuurgebieden op de Noordzee') van het PNZ.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	44	Hier staat geschreven: “Afgesproken is dat in 2030 in totaal 30 procent van de Europese zeeën ecologisch is beschermd, waarvan 10 procent strikt beschermd.” Hierbij moet worden uitgelegd hoe de Nederlandse 13,7% hiertoe in verhouding staat.	Het is nog niet mogelijk om de gevraagde relatie uit te leggen, omdat de definities van 30% en 10% zoals bedoeld nog niet zijn uitgewerkt.	Nee
048	45	Andere afspraken uit het Akkoord voor de Noordzee rond activiteiten in beschermde gebieden hier toevoegen (zie Noordzeeakkoord, hoofdstuk 4), waaronder: - Natuurdoelen voor de Noordzee dienen niet alleen kwantitatief (% beschermd) maar zeker ook kwalitatief te worden geformuleerd (§4.31): welke natuurwaarden zijn beschermingswaardig en hoe bescherm je deze? Hierbij dient de schaalgrootte van gebieden recht te doen aan het natuurdoel. - Per saldo zal gaswinning binnen Natura 2000 gebieden afnemen. De huidige praktijk dat onder strikte voorwaarden kan worden gewonnen in Natura 2000 gebieden wordt voortgezet. Deze voorwaarden voldoen aan de te formuleren bovenwettelijke Best Beschikbare Technieken voor milieubeschermend en natuurversterkend bouwen en exploiteren zoals in de governance structuur van het NZO periodiek zal worden vastgelegd. (§4.37) - Bij de aanwijzing van nieuwe windenergiegebieden wordt een integraal afwegingskader gehanteerd waarbij de ecologie in een vroeg stadium en zwaarwegend wordt meegenomen en zowel Natura2000- als KRM-gebieden worden ontzien. Dat wil zeggen: in beginsel worden geen windparken gebouwd in gebieden die zijn of worden aangewezen op basis van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. (§4.12)	Deze punten zijn verwerkt in de relevante hoofdstukken over gaswinning en windenergie. Het Programma Noordzee is geen natuurstrategie.	Nee
048	46	Zin aanpassen: ‘Het wetenschappelijk onderzoek ter onderbouwing van aanwijzing extra VR gebieden wordt voor 2025 afgerond.’ (i.p.v. “gestart”). De VR gebieden moeten namelijk uiterlijk in 2025 zijn aangewezen.	Er staat niet dat er in 2025 gestart wordt met het onderzoek, er staat: ‘Vóór 2025 wordt een onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek gestart om vast te stellen of de Hollandse Kust, de Vlakte van Raan, de Borkumse Stenen, de Klaverbank, de Doggersbank en de Centrale Oestergronden voldoen aan de selectiecriteria voor aanwijzing als VR-gebied. Als dit het geval is worden deze gebieden uiterlijk in 2025 aangewezen als Vogelrichtlijngebied.’ Uw voorstel is niet overgenomen.	Nee
048	47	Hier ook nog graag iets terugzien over het ‘hand-aan-de-kraan’ principe: Als er ergens een waardevol habitat wordt ontdekt of ontstaat (bijvoorbeeld in een windpark) zou er ook bescherming moeten optreden om deze in stand te houden.	Het is onduidelijk wat in dit geval bedoeld wordt met het “ hand aan de kraan principe”. Voor die gevallen dat er iets bijzonders wordt ontdekt voorziet de Wet natuurbescherming in de mogelijkheid of er beschermingsmaatregelen moeten worden toegepast. Daarvoor dient dan een afweging te worden gemaakt. Dat is al staand beleid en hoeft hier niet te worden opgenomen.	Nee
048	48	In eerste zin ‘Wet natuurbeheer’ vervangen door ‘Wet natuurbescherming’ .	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	49	Binnen MONS en voortkomend uit het NZA zullen ook soortbeschermingsplannen (moeten) worden opgesteld voor onbeschermde soorten die niet onder de genoemde internationale richtlijnen vallen, bijvoorbeeld benthos- en vissoorten. Het is belangrijk om dit ook hier te noemen.	Het PNZ is conform uw voorstel aangepast door in paragraaf 3.3.3 ‘Beschermde soorten’ de soortenbeschermingsplannen in de tekst op te nemen.	Ja
048	50	Er wordt geen duidelijkheid gegeven over het beleid omtrent vleermuizen i.r.t. windparken/VR/HR. Voeg het huidige beleid over vleermuizen toe en mogelijke effecten op populaties.	De zin “Voor zeezoogdieren is het criterium dat geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populatie van de desbetreffende soort in zijn natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.” is in het PNZ aangepast, zodat wordt aangeven dat dit criterium ook voor vleermuizen geldt.	Ja
048	51	KRM-Haaienactieplan: Is de evaluatie van de KRM haaienactieplan al geweest? Bijwerken met de meest recente evaluatie van 2021, zoals vermeld, voornaamste conclusies en nieuwe maatregelen.	De tekst is geactualiseerd naar de huidige situatie.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	52	Overige soortenbeschermingsplannen. Hier ontbreekt afspraak uit 6.9 van het Noordzeeakkoord: uiterlijk twee jaar na het sluiten van het NZA wordt een lijst opgesteld van soorten waarvoor ook beschermingsplannen worden opgesteld en uitgevoerd, inclusief tijdlijn voor de planvorming.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	53	Biogene riffen en platte oesters.: 'Twee vragen: hoe wordt het milieudoel 'Terugkeer en herstel van biogene riffen' bereikt? Betekent dit dat huidige (Sabellaria) riffen direct beschermd worden? Sabellaria zandkokerworm riffen toevoegen.	Het betreffende milieudoel is in 2018 door het kabinet voor zes jaar vastgesteld. Het bereiken van het doel wordt onder meer nagestreefd via het ontzien van biogene riffen en het laten uitvoeren van onderzoek. Kader 3.1 geeft specifiek de beleidsvoornemens voor terugkeer en herstel van platte oesters weer. Mede naar aanleiding van de motie van het lid Futselaar zal in de actualisatie van de Natura 2000-doelensystematiek worden verkend hoe biogene riffen, waaronder Sabellaria-riffen, een explicietere plaats kunnen krijgen in de mariene habitattypen.	Nee
048	54	Hoe zit het met de bescherming van oesterbanken buiten de beschermde gebieden?	Ook wanneer platte oesters een explicietere plaats krijgen in de Natura 2000-doelensystematiek, zullen - conform huidige criteria - platte oesters die zich op kunstmatig substraat zelf bevinden niet als voorkomens van enig marien habitattype worden beschouwd. Verder zal de begrijpelijke vraag hoe aan het eind van de levensduur van windparken om te gaan met aangebrachte kunstmatige structuren voor gerichte natuurversterking worden meegenomen in het nader vormgeven van beleid voor natuurinclusief bouwen. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 048-53 en 048-54.	Nee
048	55	Over de zin: 'Daarmee hebben windparken de potentie om bij te dragen aan integrale natuurversterking.' Dus als platte oesters zich vestigen op de erosiebescherming van windturbines, zijn deze dan beschermd en mogen de stenen blijven liggen na ontmanteling van het park?	In het algemeen richten de onderzoeken waarnaar de zienswijze verwijst zich tot nu toe niet op specifieke kavels binnen beschouwde windenergiegebieden. Eventuele tussentijdse uit monitoring voortkomende inzichten zullen worden meegenomen bij het opstellen van kavelbesluitvoorschriften. Los hiervan, zal in gebiedspaspoorten nader worden bekeken aan welke precieze kavels een voorkeursfunctie voor natuurontwikkeling zal worden toegekend.	Nee
048	56	Over de zin: 'Op basis van een aantal onderzoeken zijn ecologisch kansrijke opties in kaart gebracht.' Het zou goed zijn te noemen dat ecologisch kansrijke opties en dus maatregelen per kavel zouden kunnen verschillen. Ook zou adaptiviteit hierin terug moeten komen: als uit monitoring blijkt dat een methode niet werkt moet in datzelfde of een ander park een andere methode uitgevoerd worden.	U wordt verwezen naar het afwegingskader en het gebiedspaspoort.	Nee
048	57	Over de zin: "Op basis van een aantal onderzoeken zijn ecologisch kansrijke opties in kaart gebracht." Hier hoort een bronvermelding bij, het liefst met directe link naar dit onderzoek en de uitkomsten.	De gevraagde bronvermelding is aan de tekst toegevoegd.	Ja
048	58	Acties: Er staan twee acties met (2021) er achter, wat wordt hiermee bedoeld? Worden deze acties afgerond in 2021? Gestart? Kunnen we er al meer over zeggen? Zelfde geldt voor de kennisagenda; begin 2021 is immers al voorbij.	Naar aanleiding van uw zienswijze is de tekst geactualiseerd.	Ja
048	59	Aan de kennisagenda moet worden toegevoegd dat inzicht moet worden verkregen in de effecten van continu geluid op het mariene milieu en dat een drempelwaarde voor het KRM moet worden ontwikkeld.	Dit staat genoemd in de kennisagenda van 3.3.1 "terugdringen verontreinigingen". Aan een drempelwaarde wordt gewerkt op EU en OSPAR niveau.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	60	In de paragraaf over beheer staat dat 'activiteiten waarbij significante effecten niet kunnen worden uitgesloten, moeten eerst zijn onderzocht'. Voor visserij wordt een uitzondering gemaakt en alleen gesproken over handhaving door de NVWA en monitoring. Ook voor visserij in beschermde gebieden zou een degelijke toetsing plaats moeten vinden omdat significante effecten niet kunnen worden uitgesloten. Op dit moment passen EU lidstaten zelden tot nooit op de juiste manier een passende beoordeling van activiteiten in een beschermd zeegebied toe, hoewel deze verplichting bestaat volgens de habitatrichtlijn. Een adequate passende beoordeling voor visserijactiviteiten is nooit gedaan voor bijvoorbeeld een gebied als de Doggersbank, er is niet getoetst wat de impact is van visserij op de integriteit van het beschermde zeegebied, hoewel dit een juridische verplichting is. Om te komen tot een adequaat beheer van beschermde zeegebieden is een goede toetsing van mogelijk schadelijke activiteiten essentieel. Wij verzoeken om dit toe te voegen aan het programma. Link naar rapport voor onderbouwing: https://www.clientearth.org/latest/documents/report-to-inform-appropriate-assessment-of-fishing-operations-on-the-dogger-bank-sacs/	Deze discussie is in verschillende overleggen al geslecht. Uw suggestie is niet overgenomen.	Nee
048	61	Toevoegen dat er ook een beheerplan moet worden vastgesteld voor de Bruine Bank.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	62	De zin "Voor de Nederlandse kottervisserij op platvis is de aanlandplicht problematisch" klopt niet helemaal. Door talloze uitzonderingen en een groot gebrek aan naleving is de aanlandplicht totaal nog niet problematisch gebleken.	Er wordt niet herkend dat de aanlandplicht niet problematisch is. Juist de noodzaak van uitzonderingen geeft aan dat de uitvoering van de aanlandplicht in de praktijk in sommige gevallen tot onoverkomelijke problemen leidt.	Nee
048	63	Zin toevoegen na de zin over 'choke species': Tot zover hebben dergelijke "chokes" nog niet hebben plaatsgevonden.	Uw suggestie is niet overgenomen, dat chokes niet hebben plaatsgevonden heeft geen effect op het feit dat er choke species zijn.	Nee
048	64	De opgave voor de voedseltransitie, die in §2.5 wordt verwoord als "Het is van cruciaal belang om tot een rendabele en duurzame visserij te komen die naar aard en omvang past bij de nieuwe situatie op de Noordzee." komt hier niet herkenbaar terug. Het gaat hier vooral over het belang van de visserij terwijl de ruimte ervoor door andere activiteiten en natuurbescherming wordt beperkt.	De tekst is conform uw voorstel aangepast, zie ook de beantwoording van deelzienswijze 048-9.	Ja
048	65	Hierin zou een algemene verwijzing naar het Akkoord voor de Noordzee (NZA) en de daarin gemaakte afspraken omtrent visserij logisch zijn en consistent met de rol die voor het Akkoord wordt beschreven in §2.5. Van belang zijn ondermeer §4.36, §4.45 t/m 4.48, §6.1 t/m 6.7 en §9.10 van het NZA.	De tekst is conform uw voorstel aangepast, zie ook de beantwoording van deelzienswijze 048-9.	Ja
048	66	Sluitingen voor visserij kunnen ook gelden in het kader van technische maatregelenverordening. Mag worden genoemd.	De vermelding van technische maatregelenverordening is overgenomen naar aanleiding van uw zienswijze.	Ja
048	67	Het uitgangspunt blijft dat visserij in beginsel overal toegang heeft, tenzij beperkende maatregelen van kracht zijn. Dit is voor visserij in Natura 2000-gebieden in strijd met de Vogel- en Habitatrichtlijnen: visserij mag daar alleen worden toegestaan indien een passende beoordeling uitwijst dat er wetenschappelijke zekerheid is dat de visserij geen significante effecten veroorzaakt (waarbij het voorzorgsbeginsel leidend is). Zie ook onderstaande verwijzingen naar paragrafen in het Akkoord voor de Noordzee, die betrekking hebben op visserij.	Het uitgangspunt blijft hetzelfde. Tenzij er beperkende maatregelen van kracht zijn heeft de visserij toegang tot deze gebieden.	Nee
048	68	Uitgangspunt hier moet zijn het verminderen van de visserijdruk.	Verminderen van visserijdruk (effort) is niet het uitgangspunt van het beleid. Het verminderen van de druk op het ecosysteem is wel onderdeel van beleid zoals opgenomen in deze alinea: "... ecologische versterking van de kustzone".	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	69	Dit moet specifieker, in lijn met §4.45 van het NZA: Er wordt geen nieuwe staandwant-visserij toegestaan in de Natura2000- en KRM-gebieden. Dit houdt in dat er niet méér vergunningen worden afgegeven dan nu, en dat er ook niet meer ruimte binnen bestaande vergunningen ontstaat (voor bijvoorbeeld langere netten). Op basis van onderzoek kunnen extra beperkende maatregelen voor staandwantvisserij of andere passieve vormen van visserij worden genomen, wanneer dat nodig is om aan de verplichtingen van VHR en KRM te voldoen.	In de alinea is opgenomen: 'Het kabinet zal onderzoek doen naar verschillende vormen van staandwantvisserij die wél en niet passend zijn in specifieke (gesloten) gebieden en in relatie tot beschermde vogel- en zoogdiersoorten.' Dit is een directe relatie met de aangehaalde afspraak 4.45 waarin is opgenomen dat op basis van onderzoek wordt onderzocht of extra beperkende maatregelen nodig zijn.	Nee
048	70	Hier ontbreekt een verwijzing naar het EU actieplan voor het verminderen van incidentele vangsten van zeevogels in vistuig en de bepalingen die zijn opgenomen in de relevante GVB verordeningen voor het elimineren van bijvangst (met name de technische maatregelen verordening).	Dit is onderdeel van het onder deelzienswijze 048-69 genoemde onderzoek.	Nee
048	71	Tekst aanpassen naar: 'Het Rijk stelt samen met de sector en het NZO een innovatie-agenda op met concrete doelen en termijnen.'	De innovatieagenda wordt opgesteld in overleg met de visserijsector en de NGO's. Het resultaat zal voorafgaand aan vaststelling worden besproken in het op consensus gerichte Noordzeeoverleg. De actie met betrekking tot de innovatieagenda is aangescherpt.	Ja
048	72	In lijn met hoofdstuk 4 van het NZA moet hier expliciet worden gemaakt dat bij besluiten over aanleg van windparken en andere vormen van energiewinning de ecologie vroegtijdig en zwaarwegend wordt meegenomen (o.a 4.12, 4.14, 4.19 van het NZA). En niet pas ergens in 5.3 en hoofdstuk 9. De invloed van (huidige en toekomstige) menselijke activiteiten op het mariene ecosysteem mag het bereiken of behouden van de GMT niet verhinderen. Ecologisch kwetsbare gebieden moeten worden vermeden, zowel bij aanwijzing van gebieden offshore als bij aanlanding van energie.	Ecologische effecten worden zwaarwegend meegenomen bij besluiten van de aanleg van windparken, onafhankelijk van het hoofdstuk waarin dat in het PNZ staat. Strategische opgaven van het Programma Noordzee zijn het beschermen en herstellen van de Noordzee en het bevorderen van een duurzaam gebruik. Uitgangspunten zijn de ecosysteembenadering en het voorzorgbeginsel, waarmee inderdaad wordt beoogd dat de invloed van menselijke activiteiten op het mariene ecosysteem het bereiken of behouden van de GMT niet verhindert. Dit is een verplichting die voortvloeit uit internationale verdragen en wetgeving en staat reeds benoemd in paragrafen 2.3 en 2.5 en 2.6 van het Programma Noordzee en voorts in hoofdstuk 1.1. van het KRM programma van maatregelen. Uw voorstel is niet overgenomen.	Nee
048	73	Aan de zin "heeft de Commissie een voorstel gepresenteerd voor de tweede stap: een aanscherping van het EU broeikasgasreductiedoel voor 2030 naar ten minste 55 procent. Dit voorstel is in december 2020 door de Europese Raad aangenomen18 en zal in 2021 aan het Europese Parlement worden voorgelegd." mag worden toegevoegd: "En is in april 2021 als voorlopig akkoord door het Europees Parlement aangenomen."	Het PNZ is conform uw voorstel geactualiseerd.	Ja
048	74	Over de zin: "Wijs (clusters van) grote kavels voor windenergie op zee aan in grensgebie-den met potentie voor interconnectie (stroom of gas). Gebieden bij de grenzen met het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Duitsland liggen voor de hand." Hoewel het vanuit een energie-perspectief wellicht voor de hand liggend is om gebieden te ontwikkelen in de grensgebieden, waar interconnectie met andere Noordzeelanden mogelijk is, zou dit vanuit ecologisch perspectief wellicht minder wenselijk kunnen zijn. Mitigatiemaatregelen, zoals de Belgische vogelcorridor, kunnen helpen om barrièrewer-king te beperken.	In de afweging of een locatie geschikt is voor windenergie op zee, worden er meerdere overwegingen meegenomen, waaronder ander gebruik, energie en ecologie. Dat zal bij het opstellen van een nieuwe routekaart windenergie op zee dan ook in detail gebeuren, inclusief mitigerende maatregelen om de impact op de natuur zoveel mogelijk te beperken. Daaruit zal blijken of en zo ja waar er dan geschikte locaties zijn voor (clusters van) grote kavels.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	75	Over de zin: “Zoek contact met de ons omringende landen aan de Noordzee en onderzoek met hen de mogelijkheden om samen grensoverschrijdende projecten te realiseren.” De gebieden zijn op dit moment in principe al aangewezen, ook bij de grens. Het is logischer om eerst dit af te stemmen, voordat er besloten wordt om bij deze grenzen gelijk gebieden aan te wijzen als ‘goed idee’. Voorbeeld van zo’n ‘goed idee’: België houdt rekening met een corridor voor vogels op de grens van NL / BE. NL vervolgens niet, dus die vogels hebben niks aan de corridorroute België	Er is regelmatig contact met omringende landen wat betreft ontwikkelingen op de Noordzee, waarbij fases van planvorming en realisatie echter niet altijd synchroon met elkaar lopen. Hiervoor is aandacht in hoofdstuk 9. Een grensoverschrijdend perspectief biedt kansen voor efficiënt ruimtegebruik op de Noordzee en op elkaar aansluitende (ruimtelijke) maatregelen, waaronder voor energie en de interconnectie tussen landen. Overigens gaat de zienswijze ervan uit dat de gebieden in de grenszones al zijn aangewezen. Dit geldt alleen voor zoekgebied 1 en zoekgebied 5. Ook zoekgebied 6 en 7 liggen tegen de grenzen van het Nederlands Continentaal Plat aan, maar zijn nog niet aangewezen als windenergiegebied. Zij zijn in het vizier voor de partiële herziening. Ook bij de partiële herziening zullen gesprekken met de buurlanden plaatsvinden.	Nee
048	76	Momenteel nemen België, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Ierland, Luxemburg, Nederland, Noorwegen en Zweden aan het samenwerkingsverband deel. Hier moet de Europese Commissie aan worden toegevoegd.	Dat is correct, de Europese Commissie is conform uw voorstel aan de tekst toegevoegd.	Ja
048	77	Over de zin: “Daarom is aanlanding in of nabij industrieclusters wenselijk. Op deze wijze blijven de gevolgen van de voeding van het landelijke elektriciteitsnet met de elektriciteit vanaf zee zoveel mogelijk beperkt, en daarmee ook de anders aanzienlijke investeringen in de benodigde verzwaringen van het Nederlandse elektriciteitsnet.” Aanlanding moet ook worden bekeken in de context van ecologie. Dit ook in de tekst noemen.	In de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee (VAWOZ) worden ecologische effecten uitdrukkelijk meegenomen, naast andere belangen. Daarbij blijft het punt staan dat aanlanding nabij industrieclusters wenselijk is. Ecologie als één van de belangrijke afwegingscriteria staat beschreven in de paragraaf voorafgaand aan het citaat in de zienswijze van indiener.	Nee
048	78	De zin: “De minister van EZK neemt op grond van de Wet windenergie op zee binnen een aangewezen gebied kavelbesluiten waarin de locatiespecifieke voorwaarden voor de aanleg van een windpark op die kavel zijn vastgelegd.” aanpassen tot “in overeenstemming met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Minister van Infrastructuur en Waterstaat en de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een kavelbesluit nemen.”	De tekst is mede naar aanleiding van uw zienswijze aangepast.	Ja
048	79	De zin “Als het beperken van effecten niet voldoende mogelijk is, kunnen compenserende maatregelen aan de orde zijn.” klopt niet helemaal, want compenserende maatregelen zijn dan verplicht. Aanpassen in: “Als het beperken van effecten niet voldoende mogelijk is zijn compenserende maatregelen noodzakelijk”.	De tekst is als volgt gewijzigd: “Als het beperken van effecten niet voldoende mogelijk is en het gaat om significante negatieve effecten, zijn compenserende maatregelen noodzakelijk.”	Ja
048	80	Over de zin: “Opgeteld bij de in 2030 gerealiseerde 11 GW van de bestaande Routekaart levert dat op het Nederlandse deel van de Noordzee een productievermogen van circa 38 GW op. Deze hoeveelheid stemt overeen met het scenario met het laagste aandeel windenergie op zee (38 GW) voor het jaar 2050.” De ene keer wordt er 11 GW gezegd, de andere keer 11,5 GW. Actie: consistent kiezen voor 11GW of 11,5GW	Op dit punt is de tekst inderdaad niet consistent. De tekst is aangepast naar ‘circa 11 GW’.	Ja
048	81	Het Noordzeeakkoord wordt hier niet genoemd, terwijl hier wel afspraken over zijn gemaakt. Bijvoorbeeld afname van winning in beschermde gebieden (§4.37 van NZA) en ‘Parijs-proof’ winnen (§3.8 van NZA) en §5.10 t/m 5.16 van het NZA. Actie: Nader uitwerken.	In hoofdstuk 9.1 ‘Ruimtelijk beeld 2022-2027’ van het PNZ staat de richting die wordt gegeven via het Noordzeeakkoord aan de ruimtelijke afweging die nodig is tussen de verschillende gebruiksfuncties. Hierin staat ook: “De winning van fossiele brandstoffen wordt geleidelijk uitgefaseerd.” In de samenvatting van het PNZ wordt tevens verwezen naar Parijsakkoord: “Zo veel mogelijk winning van aardgas en -olie uit de velden op de Noordzee zodat het potentieel van voorraden wordt benut, binnen de grenzen van de afspraken van het Parijse Klimaatakkoord.” Zie ook beantwoording deelzienswijze 048-21.	Nee
048	82	Er ontbreekt aandacht voor mitigatie volgens best beschikbare technieken in deze paragraaf. Zie ook §5.2 van het NZA.	Dit staat niet als zodanig vermeld in de paragraaf, maar wordt wel vermeld in het Noordzeeakkoord.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	83	Bij “van artikel 45 van de Mijnbouwwet_voorschrijft” staat nog een haakje in de tekst. Actie: tekst aanpassen.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	84	Het punt “Opzetten seismisch onderzoeksprogramma/relatie NZA.” mist onderbouwing en uitleg.	Zie in dit kader de samenvatting van het PNZ onder kopje ‘Versterken marien ecosysteem’: “Terugdringen van onderwatergeluid door invoering van een geluidsbudget voor seismisch onderzoek en door meer inzet bij de uitvoering van de IMO-richtlijnen voor reductie van onderwatergeluid van de commerciële scheepvaart.” Paragraaf 3.3.1 ‘Terugdringen van verontreiniging en verstoring’ vervolgt: “Het uitgangspunt voor beleid en maatregelen om verstoring door onderwatergeluid tegen te gaan, is reductie aan de bron. Aanvullend zal het ministerie van IenW, in lijn met het Noordzeeakkoord, in de planperiode 2022-2027 in samenwerking met de industrie een beoordelingskader voor seismisch onderzoek opstellen. Dit als onderdeel van het stimuleren van de industrie tot het verminderen van impulsgeluid.” Hierbij zal ook rekening moeten worden gehouden met het (nog) niet voorhanden zijn van alternatieve methoden voor het seismisch onderzoek.	Nee
048	85	Over het punt: “Het kabinet onderzoekt in deze planperiode de technische mogelijkheden voor.” Per wanneer is de uitspraak hierover?	De planperiode beslaat het tijdvak van het Programma Noordzee, namelijk 2022 - 2027.	Nee
048	86	In de lijst van zaken die ‘op korte termijn moeten worden onderzocht en geregeld’ horen ook de ecologische effecten van waterstofproductie op de Nederlandse Noordzee, die een afweging van de voor- en nadelen van aanlanding als elektronen versus moleculen mogelijk maakt: wat zijn de ecologische voor- en nadelen van productie van waterstof op zee versus elektrolyse op land? Wat zijn de ecologische voor- en nadelen van aanlanding als elektronen versus moleculen en wat is een ‘ideale verdeling’ hiervan? Het gaat hier om zowel effecten van energie-eilanden/hubs als om effecten van extra benodigde GW wind op zee als om effecten van de verschillende vormen van aanlanding. Goede internationale samenwerking gewenst, vermijd natuur	Uw punt wordt onderschreven, de tekst is in hoofdstuk 5.3.4 onder acties hierop aangepast.	Ja
048	87	Vraag: Wat houdt het in ‘ruimte reserveren voor corridors/energie-eilanden/aanlanding’ ? Ook hierbij is het belangrijk om kwetsbare natuur en waardevolle landschappen te vermijden.	Bij de reservering van ruimte voor energie-infrastructuur wordt rekening gehouden met toekomstige ontwikkelingen (zoals vraagontwikkeling) en hoe hier tijdig ruimte voor te reserveren. Daarbij wordt de eventuele impact op kwetsbare natuur en waardevolle landschappen ook uitdrukkelijk meewogen.	Nee
048	88	Kennisopgave ecologische effecten van zonneparken op zee is te vrijblijvend/vaag. Dit is in strijd met §3.7 van het NZA. Eventuele opschaling zonneparken zal nooit kunnen plaatsvinden zonder deze onderbouwing. Alle experimenten met zon-op-zee moeten gekoppeld worden aan monitoring en onderzoek naar de ecologische effecten.	Gebrek aan kennis over ecologische effecten is een belangrijke barrière voor verdere ontplooiing van zon op zee. De routekaart zon op water geeft dus ook aan dat nader onderzoek noodzakelijk is. Het voornemen van de rijksoverheid is ook om bij pilots ecologisch onderzoek te laten plaatsvinden. De tekst in het PNZ is hierop aangepast.	Ja
048	89	Samenwerking met Noordzeelanden moet zich verbreden met onderzoek en beoordeling van (cumulatieve) effecten op de ecologie (beschermde en niet-beschermde soorten, ecosysteem, etc.) en de gevolgen/beperkingen die dat heeft voor de aanleg van energie-infrastructuur.	In de North Seas Energy Cooperation (NSEC), het samenwerkingsverband van Noordzeelanden op het gebied van windenergie op zee, is werkgroep 2 gericht op samenwerking op het gebied van ruimtelijke ordening en de grensoverschrijdende ecologische effecten van windenergie op zee. Dit heeft onder meer het CEAF (Common Environmental Assessment Framework) opgeleverd, een tool om grensoverschrijdende cumulatieve effecten te kunnen bepalen. Ook binnen OSPAR vindt samenwerking en uitwisseling plaats met betrekking tot de ecologische effecten van windparken. Verder wordt binnen het in september gestarte eMSP NBSR project voor de Oost- en Noordzee aandacht besteed aan ecologische aspecten hiervan.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	90	Er wordt gesteld dat o.a. regelgeving in de zeescheepvaart heeft kunnen meegroeien omdat de sector zich zo geleidelijk heeft ontwikkeld. Dit klopt niet voor het container-vervoer, waarbij steeds vaker de vraag wordt gesteld of de internationale veiligheidsei-sen wel evenredig zijn meegegroeid met de enorme recente schaalvergroting van de grootste containerschepen.	Zie beantwoording deelzienswijze 012-2.	Nee
048	91	Hier onderwatergeluid als vervuilende factor noemen. Ontwikkelingen m.b.t. onderwatergeluid (JOMOPANS) en IMO aanbevelingen voor de stimulatie van geluid reducerende maatregelen.	Onderwatergeluid van de commerciële zeevaart staat bij IMO op de agenda en de aandacht voor het onderwerp neemt toe. Bij huidig gebruik en ontwikkelingen wordt onderwatergeluid niet genoemd.	Nee
048	92	Er wordt gesproken over de 'Green Deal Schone Scheepvaart', maar waarschijnlijk wordt bedoeld de 'Green Deal Zeevaart, Binnenvaart en Havens' Zin aanpassen.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	93	Deze 'emissies van schadelijke stoffen' in de Green Deal hebben alleen betrekking op de luchtemissies. Dat mag benadrukt worden, want wij hadden graag gezien dat er ook aandacht besteed zou zijn aan emissies naar water. Dus verander 'emissies' in 'luchtemissies'	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	94	Zin toevoegen aan eerste alinea: "Om dat te kunnen bereiken, moeten duurzame brandstoffen als groene waterstof en ammonia zo snel mogelijk op de markt worden gebracht."	Uw suggestie is deels overgenomen in het PNZ, zonder het specifiek benoemen van specifieke brandstoffen: "Om dat te kunnen bereiken, moeten duurzame brandstoffen zo snel mogelijk op de markt worden gebracht en verder worden uitgerold."	Ja
048	95	In alinea 2: routeringsmaatregelen voor een veilige scheepvaart zijn ook nodig in het geval van containerschepen in extreme weersomstandigheden vlakbij kwetsbare gebieden, zoals het Waddengebied (voorbeeld: MSC Zoe containerramp). Zin toevoegen.	Scheepvaartveiligheid is een evidente bouwsteen van het maritiem beleid. Routeringsmaatregelen zijn hier per definitie onderdeel van. Boven de Wadden zijn reeds internationaal erkende routeringsmaatregelen aanwezig die voor alle schepen en onder alle weersomstandigheden gelden.	Nee
048	96	In alinea 3 en 'Acties, nr. 3': Betrek bij de routeringsmaatregelen naar het Kattegat ook Zweden, aangezien de haven van Gotenburg de grootste haven van Scandinavië is. Zin aanpassen.	Zweden is geïnformeerd over de huidige verkenningen en zal betrokken blijven bij verdere inhoudelijke ontwikkelingen.	Nee
048	97	De Northern Sea Route (NSR) is niet essentieel om de toekomstige bereikbaarheid te garanderen van de Nederlandse zeehavens, want momenteel wordt de route amper gebruikt en zijn de zeehavens ook goed bereikbaar. Dat zullen ze in de toekomst ook blijven via het Suezkanaal of de Atlantische Oceaan. Vanuit economisch oogpunt is het wel te begrijpen dat de overheid op deze ontwikkeling voorsorteert. Daarbij hoort ook dat de overheid zich inzet voor extra voorzorgsmaatregelen om ecologische rampen in het poolgebied te voorkomen.	De NSR is een route die in de toekomst voor alle West Europese havens significant korter zal zijn dan de huidige vaarroutes. De mondiale scheepvaart zal daar steeds intensiever gebruik van maken. Het is een verantwoordelijkheid van de kuststaten om veilige scheepvaartroutes te organiseren. Bij de NSR gebeurt dat door constructieve internationale samenwerking. Nederland is daarnaast in internationaal verband betrokken bij regelgeving betreffende de poolgebieden en heeft zich in dat kader ingezet voor een verbod op het vervoer en gebruik van zware stookolie in het Arctisch gebied (gaat in per 1 juli 2024) en het reduceren van zwart roet in het Arctisch gebied.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	98	Nederland wil 55% minder uitstoot. Tegelijkertijd is er weinig vooruitgang op de uitstoot van scheepvaart. Het zou goed zijn om te verhelderen wat Nederland daar aan wil gaan doen. Zie ook IMO MEPC76 (10-17 juni 2021) waarin geconcludeerd wordt dat de reductiesnelheid 1.5% per annum is terwijl er 7% per annum nodig is om de 1.5 graden van Parijs te kunnen halen! Alleen 'belemmeringen in wet- en regelgeving wegnemen' voor de ontwikkeling va zero-emissionschepen zal zeker niet voldoende zijn.	Verduurzaming van de scheepvaartsector: naar zero emission shipping. Over de maximale uitstoot van schepen is in 2018 in een klimaatstrategie in IMO-kader afgesproken de reductienormen voor de totale mondiale zeevaart te verlagen met 50% in 2050. Hiervoor zijn afspraken gemaakt over efficiencynormen via de Energy Efficiency Design Index (EEDI). Hiernaast zijn andere afspraken nodig zoals het inzetten van prijsprikkels en het overschakelen naar alternatieve duurzame brandstoffen. Recent heeft de Europese Commissie het Fit-for-55 pakket gepresenteerd dat eveneens vergaande voorstellen bevat om de zeevaart te verduurzamen. In EU-kader is aangekondigd om zeevaart onder het ETS-systeem te brengen. In het licht van de Europese Green Deal en de daaruit voortgekomen initiatieven, heeft het kabinet eerder haar commitment uitgesproken voor de doelstelling van klimaatneutraliteit in 2050. In lijn hiermee wil het ministerie van IenW ook voor de internationale zeevaart toewerken naar een klimaatneutrale zeevaart in 2050. Bij de aangekondigde herziening van de IMO klimaatstrategie in 2023 zal Nederland inzetten op een vergelijkbare mondiale ambitie. De tekst is naar aanleiding van de zienswijze aangepast.	Ja
048	99	De overheid zou ook als 'launching customer' kunnen opereren, om zero-emission schepen sneller in gebruik te hebben. Dat is ook afgesproken in het Maritiem Masterplan.	Het ministerie van IenW werkt met diverse partijen uit de maritieme sector en andere overheidsorganen zoals het ministerie van EZK en Defensie samen om het Maritiem Masterplan tot uitvoering te brengen.	Nee
048	100	Geef de Kustwacht de bevoegdheid tot een dwingende verkeersbegeleiding, zodat containerschepen gedwongen kunnen worden een route niet te nemen wanneer containerverlies dreigt.	Een onderzoek naar de mogelijkheden van verkeersbegeleiding is in de afrondende fase. De Kustwacht is hierbij intensief betrokken. De Kamer wordt in het najaar geïnformeerd over de resultaten van het onderzoek. Er is in ieder geval op 19 november jl. een tweede voortgangsrapportage naar de Tweede Kamer gestuurd. (Kamerstukken II, 2021/22, 31209, 337).	Nee
048	101	Naast 'het weer' ook 'golfhoogtes' noemen.	Met het begrip "het weer" in dit kader worden alle elementen bedoeld die betrekking hebben op de nautische veiligheid, zo ook golfhoogtes. De tekst is niet aangepast.	Nee
048	102	Zandsuppletie is niet meegenomen in dit hoofdstuk, terwijl die ook zeker impact heeft op natuur maar ook op de kustzone / recreatie.	Zandsuppletie wordt benoemd in het NWP. Vanuit het programma Kustlijnzorg onderzoekt RWS samen met tien natuurorganisaties de gevolgen voor de natuur van het aanbrengen van grote hoeveelheden zand voor de kust en op het strand. Meer informatie op www.natuurlijkveilig.nl. Voor zandwinning is er een gezamenlijk ecologisch monitoringsprogramma tussen de overheid en Stichting La Mer (commerciele winners). Inzichten uit dat programma worden gebruikt bij de vergunningverlening voor zandwinning.	Nee
048	103	Bij "Winning op grotere diepte heeft de voorkeur" is de korrelgrootte voor suppletie van het zand van groot belang. Dit moet worden meegenomen. Zin aanpassen.	De korrelgrootte is leidend voor de geschiktheid ten behoeve van suppleties. Dit is ook een vereiste vanuit de Wnb-vergunning.	Nee
048	104	Over de zin "doet hier onderzoek naar." Wat wordt met dit onderzoek gedaan? Hoe wordt dit geïmplementeerd?	De resultaten van het MEP (2018-2027) geven voeding aan toekomstige MER-procedures voor grootschalige zandwinning en zijn sturend voor nieuw beleid.	Ja
048	105	Over "verwachte zeespiegelstijging." Hoe worden de uitkomsten van het kennisprogramma Zeespiegelstijging hierin meegenomen?	Bij de herijking van het Deltaprogramma in 2026 worden hierover richtinggevende uitspraken gedaan.	Nee
048	106	Over "In de overige gebieden is geen sprake van een tekort aan zand." Is dit tot 2050, of in het algemeen?	In ieder geval tot 2050 en vooralsnog voor zeker 100 jaar.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	107	Over “de kust tussen Katwijk en Egmond, de kust voor Texel, Vlieland en Terschelling, en de kust voor Walcheren en de Kop van Schouwen.” Hierbij wordt ervan uitgegaan dat het zand loodrecht op de kust moet worden gewonnen. Wellicht is het voor natuur beter als er meer variatie komt en hoogteverschillen in de wingebieden, hoe wordt dit meegenomen?	Korte vaarafstanden tussen win- en toepassingslocaties geeft de minste emissies naar lucht en water en lijkt voor natuur daarom het voornaamste. Bij het zoeken naar geschikt zand zijn die kortere vaarafstanden nu leidend.	Nee
048	108	Schelpen winnen: schelpen zijn mogelijk hard substraat die de basis kan vormen voor een rifbouwende soort. Wat is hier de afweging of dit wel of niet kan? En wat is de hersteltijd?	Fossiele schelpen worden gewonnen op plekken waar die boven op het zandige zeebed worden aangetroffen. De schelpen worden dan deels weg gevist daar. Herstel daarvan is niet aan de orde.	Nee
048	109	In de herijking van de strategie voor zandwinning moet een van de belangrijke factoren zijn: Het behoud en herstel van een robuust ecosysteem, op korte en lange termijn. Hoe worden de uitkomsten en onderzoeken / opgedaan kennis van de werkgroep Natuurlijk Veilig in deze ijking meegenomen?	Dit zou bijvoorbeeld kunnen passen in het kader van de derde herijking van het Deltaprogramma, met mogelijkheden voor ruimtelijke sturing.	Nee
048	110	Naast ‘groeiscenario’s voor zandwinning en suppletie in relatie tot de uiteenlopende klimaatscenario’s en de daarmee gepaard gaande zeespiegelstijging’ zou wellicht ook gekeken moeten worden naar de mogelijke effecten van extra vraag naar zand voor eventuele constructie van energie-eilanden.	Het Rijk zal een verkenning starten om nut en noodzaak van een energie-hub, mogelijk in de vorm van een kunstmatig eiland aan te tonen. En zal, indien nut en noodzaak is aangetoond, in deze planperiode starten met de voorbereidingen (onderzoeken en verkenningen) van een besluit over een dergelijke hub. Indien dit een kunstmatig eiland betreft, dan zal het mogelijke effect van de extra vraag naar zand onderzocht worden.	Nee
048	111	Hier wordt aangegeven dat er soms tot 30 meter diep wordt gewonnen. Wat zijn hier de hersteltijden voor natuur en hoe wordt geborgd dat de natuur deze tijd ook krijgt?	Er staat tot 20 m-zeebed. Hersteltijden voor natuur komen in ordegrootte overeen met ondiepere winning (namelijk 4-6 jaar). Na winning worden die gebieden verlaten en als zodanig met rust gelaten.	Nee
048	112	In het slib en het gewonnen zand zitten ook microplastics. Hoe wordt hiermee omgegaan? Het is niet wenselijk om die weer te verspreiden bij suppletie of ophogingen. Dit is tot nu nog geen onderdeel van toetsing proces. Ook komen ze bij winning mogelijk vrij in de waterkolom.	De aanwezigheid van microplastics is nu niet leidend voor de geschiktheid van het zand binnen wingebieden.	Nee
048	113	Is er onderzoek gedaan naar de impact van de telecommunicatie op natuur (vissen / schelpdieren / kokerwormen)? Zo ja, hoe is dit geïmplementeerd in beleid / toetsing? Zo nee, hoe is dit risico ingeschat?	Er is niet veel bekend over het effect van telecomkabels op onderwaternatuur. Meer kennis is beschikbaar over het effect van elektriciteitskabels. Offshore windpark infield en export kabels geven veel sterkere elektromagnetische velden dan telecomkabels, maar electro-sensitieve organismen zoals haaien en roggen kunnen zeer lage veranderingen in elektromagnetische en elektrische velden waarnemen. In het algemeen zijn kabels ingegraven (mogen geen risico opleveren voor bijvoorbeeld bodemberoerende visserij en kabeleigenaren willen natuurlijk ook geen schade) waardoor veldsterktes boven de zeebodem nog lager uitvallen. Omdat bepaalde organismen zeer kleine verschillen kunnen waarnemen kan men nu niet stellen dat er geen invloed is, maar het risico wordt laag ingeschat. Vanuit Wozep ondersteunt het Rijk project ElasmoPower actief: https://www.noordzeeloket.nl/en/functions-and-use/offshore-wind-energy/ecology/offshore-wind-ecological-programme-wozep/newsletter-wozep/wozep-newsletter-4/sharks-rays-offshore-power-cables/. Daarnaast is TenneT ook bezig met MEP: https://puc.overheid.nl/natuurvergunningen/doc/PUC_622303_17/1/.	Nee
048	114	Hoe is hier omgegaan met het risico op sterfte / hoge stress bij zeedieren en (trek) vogels? Hoe is dit geborgd in het beleid / toestingskader? Zowel bij explosies als bij bijvoorbeeld schietoefeningen.	De tekst van paragraaf 7.4 (militaire activiteiten) is naar aanleiding van uw zienswijze in overeenstemming gebracht met bijlage VII van de Nederlandse Mariene Strategie. Hierin staat beschreven wat de taken en verantwoordelijkheden zijn van het ministerie van Defensie.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	115	Over de zin “Wrakken zijn geliefde plekken voor duiksportbeoefenaars.” Wrakken zijn ook mooie plekken waar natuur kan groeien. Daarom is zoveel mogelijk rust belangrijk.	Naar aanleiding van uw zienswijze is aan de tekst van paragraaf 7.5.1 achter de zin “wrakken zijn geliefde plekken voor duiksportbeoefenaars” toegevoegd: “mede omdat ze vaak een rijke biodiversiteit kennen”.	Ja
048	116	Over “archeologische resten en hun context” Dit kan ook natuurwaarde zijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-115.	Ja
048	117	Gezien de opgave om, waar mogelijk, het culturele erfgoud te behouden, is het bij ‘Beleid’ het vermelden waard dat met de inrichting van grotere beschermde gebieden, deze opgave meer kans van slagen heeft.	Beschermde gebieden kunnen inderdaad meehelpen om het daar aanwezig erfgoed in situ te behouden. Daarom is in paragraaf 7.5.2 aan het eind van de paragraaf toegevoegd: “Anderzijds kan het in situ behoud ook profiteren van ander rijksbeleid zoals het aanwijzen van beschermde natuurgebieden op zee.”	Ja
048	118	Over “Recreatievaartuigen en cruiseschepen stoten broeikasgassen uit.” Onderwatergeluid is hier ook zeker een factor.	Het klopt dat recreatievaartuigen en cruiseschepen ook onderwatergeluid produceren. Het is nog onbekend wat de bijdrage hiervan is ten opzichte van de commerciële scheepvaart. Inzicht in de hoeveelheid continu onderwatergeluid van recreatieve schepen is reeds onderdeel van de KRM kennisagenda. Naar aanleiding van uw zienswijze is een toelichting hierop opgenomen in paragraaf 7.6.3 van het PNZ.	Ja
048	119	Ook voor ontwikkelingen in de Blauwe Economie geldt dat ze plaats moeten vinden binnen de draagkracht van het Noordzee ecosysteem. Sommige technologieën kunnen eraan bijdragen, dat het makkelijker wordt om menselijke activiteiten binnen die grenzen te houden. Andere technologieën, inclusief vormen van meervoudig ruimtegebruik, voegen extra druk toe op het ecosysteem. Ecologische afwegingen horen dus ook thuis bij het beoordelen van blauwe economie activiteiten en innovaties.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-13.	Nee
048	120	Bij mariene biotechnologie: Benadrukken dat de verdere exploitatie en ontwikkeling van nieuwe gebruiksvormen alleen mag plaatsvinden binnen de ecologische draagkracht van de Noordzee, en er rekening mee houden dat de toenemende drukfactoren nu al een oplopende druk vormen op het systeem dat voldoende rust en herstel moet worden gegund. Hoe zorgt de duurzame blauwe economie dat die ook echt duurzaam is, zoals de naam suggereert.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-13 en 048-22.	Nee
048	121	Daarbij opgeteld kan natuurinclusief ontwerpen en bouwen met de natuur, in samenhang met natuurherstelprojecten, leiden tot een duurzaam profiel van de Nederlandse blauwe economie.’ Dit alleen zal niet leiden tot een duurzame blauwe economie. Het is belangrijk grenzen te stellen aan de mate waarin exploitatie kan plaatsvinden, te zorgen voor een sterke koppeling met onderzoek en monitoring, en te investeren in voldoende ruimte en rust voor de natuur.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-13.	Nee
048	122	Natuurlijke vastlegging van CO2 in de bodem kan ook worden verzekerd door bodembescherming. Door ervoor te zorgen dat de zeebodem bij de ontwikkeling van Blue Economie-activiteiten ongestoord blijft, wordt natuurlijke CO2-vastlegging dus vergroot.	Hierover zijn afspraken gemaakt in het Noordzeeakkoord, deze afspraken zijn al verwerkt in dit Ontwerp PNZ.	Nee
048	123	Het komt niet naar voren hoe de natuur is vertegenwoordigd in de Community of Practice. Dit moet worden toegevoegd aan deze paragraaf.	De huidige betrokkenheid van de natuurorganisaties bij de Community of Practice Noordzee wordt zeer gewaardeerd. Dit blijkt ook uit de onderwerpen die in de Community of Practice worden behandeld. De NGO’s zijn als stakeholder benoemd in het Ontwerp Programma Noordzee. Tot slot is in september het startschot gegeven van de Board of Support voor de CoP Noordzee, hierin zitten verschillende vertegenwoordigers vanuit de CoP, waaronder Stichting De Rijke Noordzee. Dit is toegevoegd aan het PNZ.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	124	Bij de zin 'Toenemend gebruik is alleen verantwoord als dat samengaat met herstel en behoud van het Noordzee-ecosysteem.' Zin toevoegen in de trend van 'Het zorgen voor voldoende rust en beschermde gebieden met een doeltreffend beheer maakt dan ook een geïntegreerd deel uit van de ruimtelijke ordening'.	In het PNZ wordt het ruimtelijk beleid op hoofdlijnen beschreven. Het beheer wordt uitgewerkt in N2000-beheerplannen. Voorwaarden aan windparken worden verder uitgewerkt bij het voorbereiden van kavelbesluiten en bij de kaveluitgifte. Overkoepelende voorwaarde is, zoals beschreven in het PNZ, dat ontwikkelingen binnen de ecologische draagkracht blijven.	Nee
048	125	Hier moeten soortenbescherming en actief herstel worden toegevoegd.	Hoofdstuk 9 gaat over ruimtelijke ordening en daarom wordt in dit hoofdstuk de bescherming van gebieden aan de orde gesteld. In het aanvullend ontwerp wordt in hoofdstuk 9 bovendien ingegaan op de effecten op beschermende soorten en vervolgacties in relatie tot natuurversterkende maatregelen. Uw tekstvoorstel is niet overgenomen.	Nee
048	126	De beperkingen voor de visserij worden hier toegelicht, maar het grootste deel van de Nederlandse Noordzee blijft open voor de visserij. De toekomst van de voedseltransitie is optimistisch met het oog op duurzame exploitatie, niet alleen binnen windparken. Dit graag toevoegen en duidelijk maken.	Hoofdstuk 9 gaat over ruimtelijke ordening en daarom wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de ontwikkelingen - voor visserij - die leiden tot verdere inkrimping van het bevisbare areaal op de Noordzee. Daarom zijn er in het Noordzeeakkoord middelen gereserveerd om de visserij te begeleiden bij de aanpassing van de vloot. Het ondersteunen van innovaties met het oog op een duurzame en rendabele visserij is daarbij een belangrijk speerpunt om de voedseltransitie - als een van de drie transities die in balans worden ontwikkeld - te realiseren. Hier wordt niet in H9 maar in H4 op ingegaan.	Nee
048	127	Het zou behulpzaam zijn als de namen van de natuurgebieden in Kaart 3 of een extra kaart kunnen worden opgenomen, inclusief de gebieden waarvan onderzocht gaat worden of ze voldoen aan de selectiecriteria als VR-gebied.	Zie beantwoording deelzienswijze 48-14.	Ja
048	128	Voetnoot 60 stelt vast dat: "Het kavelbesluit voor het windenergiegebied IJmuiden Ver houdt met de begrenzing van de kavels rekening met de aanwijzingsprocedure als Vogelrichtlijngebied." Belangrijk om toe te voegen wat dit betekent (strikte bescherming is al van toepassing voor activiteiten die significante effecten kunnen hebben op de Bruine Bank) en dat dit ook geldt voor de andere windenergiegebieden en de daarin aan te leggen windparken.	Deze voetnoot is in het PNZ gehandhaafd en geactualiseerd. Reden van deze voetnoot is om aan te geven dat het Rijk in de uitrol van windenergie op zee rekening houdt met bescherming van de Bruine Bank als Vogelrichtlijngebied.	Nee
048	129	Zin aanpassen' … en vóór 2025 zal onafhankelijk worden onderzocht of de Hollandse Kust, de Vlakte van de Raan, de Borkumse Stenen, de Klaverbank, de Doggersbank en de Centrale Oestergronden voldoen aan de selectiecriteria voor aanwijzing als Vogelrichtlijngebieden'	Er is geen verschil tussen uw voorstel en de tekst in het Ontwerp PNZ zelf, behalve de spelling van het woord 'vóór'. Consistentie betrachten met NZA leidt niet tot aanpassing.	Nee
048	130	Tenminste 10% van het totale zeegebied moet in 2030 strikt beschermd zijn. Wat betekent strikt en, vooral, wat is er dan afgesproken over de andere 20%? Dit moet duidelijk worden.	De Europese Commissie heeft een eigen notitie voor de definities van 'beschermd' en 'strikt beschermd' opgesteld. Naar verwachting zal de Commissie haar notitie in 2022 publiceren. In 2022 wordt op nationaal niveau een eerste invulling van de doelen voor beschermde en strikt beschermde gebieden uitgewerkt, in een zogenoemde 'pledge'. Deze pledge, waarin lidstaten hun plannen voor het aanwijzen van (aanvullende) beschermde gebieden uiteen zetten, dient eind 2022 ingediend te worden bij de Commissie. Een toelichting hierop is opgenomen in de tekst.	Nee
048	131	Vertrekpunt is niet alleen om windparken zoveel mogelijk multifunctioneel te gebruiken, maar ook om 'ecologisch kwetsbare gebieden' (zowel Natura-2000 als KRM-gebieden) zoveel mogelijk te vermijden (§4.3 en §4.12 in Noordzeeakkoord) "Dat wil zeggen: in beginsel worden geen windparken gebouwd in gebieden die zijn of worden aangewezen op basis van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Wanneer er redenen zijn om van deze regel af te wijken dient vooraf in het NZO op consensus gericht overleg plaats te vinden;" (§4.12)	Er zijn geen windenergiegebieden aangewezen binnen Natura 2000- of KRM-gebieden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	132	Het zou goed zijn hier niet alleen naar het Klimaatakkoord te verwijzen, maar ook naar de afspraken, die in het Noordzeeakkoord zijn gemaakt: §3.8 “De voortgezette gaswinning op de Noordzee is nadrukkelijk geplaatst in het kader van realiseren van de doelstellingen van het Akkoord van Parijs. Om dat transparant na te gaan wordt in dit Akkoord voorzien in aanvullend onafhankelijk onderzoek “ en §4.37 van het NZA “Per saldo zal gaswinning binnen Natura 2000 gebieden afnemen. De huidige praktijk dat onder strikte voorwaarden kan worden gewonnen in Natura 2000 gebieden wordt voortgezet. Deze voorwaarden voldoen aan de te formuleren bovenwettelijke Best Beschikbare Technieken voor milieubeschermend en natuurversterkend bouwen en exploiteren zoals in de governance structuur van het NZO periodiek zal worden vastgelegd.”	Zie beantwoording deelzienswijze 050-10.	Nee
048	133	Wordt bij de beslissing over het wel of niet laten liggen van kabels en leidingen de waarde van ecologie meegenomen in de ‘maatschappelijke baten en kosten’?	Hier is een onderscheid te maken tussen kabels en leidingen die onder de Waterwet vallen en die onder de Mijnbouwwet vallen. Kabels vallen meestal onder de Waterwet, leidingen meestal onder de Mijnbouwwet. Voor (toekomstige) kabels en leidingen onder de Mijnbouwwet moet in het kader van de verwijderplicht op grond van de binnenkort in werking tredende nieuwe Mijnbouwregeling een format worden ingevuld en een stappenplan worden doorlopen. Hierin worden de ecologische aspecten expliciet meegenomen in de kosten- en batenafweging. Voor kabels en leidingen die onder de Waterwet vallen is de verwijderplicht meestal opgenomen als voorschrift in de watervergunning. Uitgangspunt is opruimen maar als de vergunninghouder een verzoek indient om (deels) te laten liggen dan kan RWS als waterbeheerder daarmee eventueel instemmen. Om die afweging te maken worden de handvatten uit de Beleidsnota Noordzee 16-21 gebruikt (vooral Annex 1 – Checklist opruimplicht kabels en leidingen) waarin staat dat ‘milieuconsequenties’ (en daarmee ook ecologische aspecten) worden meegewogen in het kader van de kosten- en batenafweging. Deze is ook weer opgenomen in Programma Noordzee.	Nee
048	134	Er staat “Er wordt gezocht naar oplossingen in de vorm van meervoudig ruimtegebruik, zoals [...], of visserijvriendelijke windparken.” Maar wat zijn visserijvriendelijke windparken? Deze term wordt nergens uitgelegd.	Onder visserijvriendelijke windparken worden windparken verstaan waar veilig in gevist kan worden.	Nee
048	135	Hier staat ‘Mocht er geen behoefte zijn aan het type medegebruik dat de voorkeur geniet, dan kan de zone worden vrijgegeven voor overig medegebruik’. Binnen hoeveel tijd wordt hier een beslissing over genomen, en door wie?	De Handreiking gebiedspaspoort wordt 5 jaar na publicatie geëvalueerd. In de evaluatie zal ook worden bekeken of de voorkeuren gehandhaafd blijven of mogelijk worden aangepast om de toekenning van ruimte aan de diverse nieuwe ontwikkelingen toe te kennen. Reeds vergunde medegebruik activiteiten in het gebied blijven gehandhaafd in het gebied gedurende de looptijd van de vergunning.	Nee
048	136	Platte oester kan als paraplusoort dienen. Het heeft echter weinig zin deze soort in ieder windpark te ondersteunen. Hollandse Kust Noord is niet het meest geschikte park voor platte oesters (zie pag. 111). Beter kan gefocust worden op rifbouwers die van nature al in de omgeving aanwezig zijn.	Het kavelbesluit voor Hollandse Kust (noord), V, waarop u in de zienswijze doelt, heeft als basisvoorschrift voor natuurinclusief ontwerpen en realiseren van het park het uitvoeren van maatregelen voor ter bevordering van kabeljauw en “begeleidende biodiversiteit”. Het introduceren van platte oesters is een alternatieve optie binnen het voorschrift. De geschiktheid van Hollandse Kust (noord) voor platte-oesterintroducties wordt door Wageningen Marine Research als “goed” ingeschat.	Nee
048	137	Hier staat: ‘Een vergunningsaanvraag wordt getoetst, o.a. aan effecten van de activiteit op de ecologie en het milieu.’ Maar op basis waarvan en door wie wordt dit getoetst?	Een vergunningsaanvraag wordt getoetst door het bevoegd gezag aan de relevante wet- en regelgeving.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	138	Het zou voor initiatiefnemers van natuurontwikkelingsprojecten nuttig zijn een definitie te hebben van wat 'nieuwe waardevolle natuur die bijdraagt aan een gezonde staat van de Noordzee' inhoudt, zodat hier van tevoren naartoe gewerkt kan worden. Ook is het goed om deze procedure rondom niet hoeven opruimen uit te werken.	Er bestaat geen definitie voor nieuwe waardevolle natuur, in het kader van natuurinclusief bouwen en de voorschriften natuur wordt gesproken over natuurherstel of -versterking. Ook daar bestaan geen vastgestelde definities voor. De zienswijze is niet verwerkt zoals gesuggereerd.	Nee
048	139	Een spelfout in de laatste zin: "afwegingslader" moet zijn afwegingskader.	Het PNZ is conform uw voorstel aangepast, dank voor uw oplettendheid.	Ja
048	140	In de afweging/ potentie van een gebied ten behoeve van maricultuur en passieve visserij wordt nu niets genoemd over de "potentiele negatieve en positieve impacts van kweek op zee." Deze zullen ook geïdentificeerd moeten worden evenals "draagkracht studies rond potentiele productie scenario's (incl. lokale en cumulatieve effecten)" (zie Aanbevelingen in Geschiktheid zeewindparken voor maricultuur en passieve visserij van van den Bogaart et al.)	De effecten van de activiteit voor medegebruik worden beoordeeld in het vergunningverleningsproces. Daarnaast wordt er in het kader van het MONS-programma onderzoek gedaan naar de positieve en negatieve effecten op de draagkracht van de Noordzee ten aanzien van alle economische activiteiten op de Noordzee. Zie ook H11 van het PNZ.	Nee
048	141	"Innovaties voortkomend uit de Tenderregeling Windenergie op zee" Innovaties uit tenderregeling genieten voorkeur boven initiatieven voor ander medegebruik. Echter wordt er niet omschreven hoe wordt bepaald welke innovaties in welk gebied via de tenderregeling worden gestimuleerd. Of er gekozen wordt voor innovatie ten behoeve van systeemintegratie, ecologie/natuurversterking of weer iets anders zou vooraf in een gebiedsverkenning moeten worden bepaald op basis van eigenschappen en potentie van het gebied.	Zoals vastgesteld in artikel 14a, lid 2, wordt in de ministeriële regeling, na overleg met de Minister van Financiën, bepaald welke procedure of procedures worden toegepast. Voorafgaand aan deze keuze onderzoekt het ministerie van EZK de marktcondities. In het geval de procedures van de vergelijkende toets met en zonder financieel bod wordt toegepast, voorziet de Wet windenergie op zee in het opnemen van een aantal vaste en altijd geldende criteria in de wet. Daarnaast wordt de mogelijkheid geboden om bij ministeriële regeling rangschikkingscriteria uit te werken en toe te voegen die bijvoorbeeld locatie specifiek zijn of die vanuit extra maatschappelijke overwegingen met betrekking tot innovatie op dat moment eenmalig een rol spelen. Indien dit locatiespecifieke criteria betreffen zal hierbij rekening worden gehouden met de gebied specifieke kenmerken zoals geïnventariseerd voor het opstellen van de routekaart windenergie op zee en het nemen van het kavelbesluit.	Nee
048	142	Het proces hoe er gekomen wordt tot handreiking, stappen, welke stakeholders en waar in het proces is niet duidelijk. Het is belangrijk om voorafgaand aan de inrichting van een windpark al met een gebiedspaspoort te komen. Om bij iedere kavel zoveel mogelijk ruimte te behouden voor innovatie en toekomstige mogelijkheden, die nu wellicht nog niet voorzien zijn moet een gebiedspaspoort in een zo vroeg mogelijk stadium worden ontwikkeld en later kunnen worden aangepast (adaptief).	Zie beantwoording deelzienswijze 048-15 en 048-135.	Nee
048	143	In hoeverre heeft de windparkexploitant een stem in welke aanvraag medegebruik wordt goedgekeurd? De beslissingsboom en beoordelingscommissie moet worden opnemen.	Een windenergiegebied is primair aangewezen voor de opwekking van windenergie. De opwekking van windenergie inclusief de daarvoor benodigde kabels wordt gezien als een activiteit van nationaal belang. Dit houdt in dat de belangen van de windparkexploitant en mogelijke effecten op het windpark dienen te worden afgewogen bij het beoordelen van een vergunningsaanvraag voor medegebruik. Het moment dat de windparkexploitant betrokken wordt is afhankelijk van de wensen van de windparkexploitant.	Nee
048	144	Hoe wordt voorkomen dat enkel grote partijen met veel geld vergunningen zullen krijgen voor medegebruik? Aansprakelijkheidsverzekeringen van deze orde grote sluiten automatisch veel organisaties uit.	Initiatiefnemers zullen bij de business case rekening moeten houden met een eventuele verzekering. Dit valt onder normaal bedrijfsrisico. Zie ook het antwoord bij deelzienswijze 013-53.	Nee
048	145	Passieve visserij in windparken moet alleen worden toegestaan als het echt selectief is en geen negatieve effecten heeft op niet-doelsoorten. Dus wel korven en maanden, maar geen visserij met staand want of lange vislijnen omdat ze kunnen leiden tot bijvangst van vogels en zeezoogdieren.	Of en hoe verschillende vormen van (passieve) visserij worden toegestaan is onderdeel van de beleidsvorming en zal in onderzoek worden meegenomen. Daarnaast is in het NZO van 7 juni 2021 besloten dat in ieder geval de tuigen FPO (manden en korven), LHP (Handlijnen en hengels) en LLS (grondlijnen) zullen worden toegestaan in windparken. Voor eventuele staandwantvisserij in windparken zullen vissers al in het bezit moeten zijn van een staandwantvergunning, hiervan zullen géén nieuwe uit worden gegeven.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	146	Genoemde wettelijke eisen zijn onvolledig weergegeven (maar gedeeltelijk voor N2000 en niet voor beschermde soorten). Tekst aanvullen/aanpassen.	De ontwikkeling van een soortenbeschermingsplan is hier impliciet in meegenomen. Een soortenbeschermingsplan dat niet is ontwikkeld kan tenslotte ook niet worden uitgevoerd. De deelzienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van de tekst.	Nee
048	147	Dit moet worden gekoppeld aan het NZA. Dit is niet een inventarisatie van alle kennis vragen. Daarom bewerken met doelstelling en informatie. Een suggestie voor een nieuwe tekst: MONS is bestemd voor het uitwerken van het onderzoek dat de komende 10 jaar zal worden uitgevoerd om allerlei kennisvragen, zoals geformuleerd in het Akkoord voor de Noordzee (bijlage 2), te kunnen beantwoorden en te kunnen gebruiken voor beleidskeuzes. Doelstelling toevoegen: De benodigde kennis ontwikkelen en beschikbaar stellen om ervoor te (kunnen) zorgen dat het veranderende gebruik van de Noordzee binnen de draagkracht van het ecosysteem blijft.	Uw tekstvoorstel is overgenomen in het PNZ.	Ja
048	148	Zin aanpassen: “In het najaar van 2021 heeft het Noordzeeoverleg het MONS-programma vastgesteld.” Dit programma bevat een uitwerking en voorlopige prioritering van kennisvragen, met het daaraan gekoppelde budget. Het programma MONS is een adaptief programma: nieuwe kennisvragen die zich aandienen worden in gezamenlijk overleg ingepast. Hiervoor is een governance structuur overeengekomen waarin het NZO verantwoordelijk is voor de verdere programmering en uitvoering. en Het NZO mandateert het Uitvoeringsbureau MONS voor de uitvoering van het programma en de Programmacommissie voor het opdrachtgeverschap en het toezicht op de uitvoering. Halverwege de looptijd van Programma MONS (2021-2030) is een evaluatie voorzien.”	Uw tekstvoorstel is grotendeels overgenomen in het PNZ. De laatste zin van de alinea luidt nu: “Gedacht wordt om deze evaluatie in 2023 te houden, aangezien het dan past binnen de evaluatie die reeds voor de uitvoering van het NZA is gepland”	Ja
048	149	Er wordt duidelijk gesteld dat afstemming nodig is, maar niet hoe dit wordt gedaan en gewaarborgd. Een alinea toevoegen over hoe afstemming plaatsvindt binnen en tussen monitoring- en onderzoeksprogramma’s, ook op internationaal niveau.	Het PNZ is conform uw zienswijze aangepast. In paragraaf 11.2 is na de zin ‘Daarnaast is de afstemming met bestaand onderzoek en monitoringbeleid” een extra zin toegevoegd: “Afstemming met bestaande onderzoeks- en monitoringprogramma’s - ook internationaal - is een belangrijke taak voor het MONS-uitvoeringsbureau”.	Ja
048	150	Vermeld hier een link naar MONS en voeg toe dat de gegevens beschikbaar zullen komen op basis van de FAIR-beginselen. Neem een link op naar internationale gegevensuitwisseling. Hoe zorgt Nederland voor een goede informatieuitwisseling op regionaal en EU-niveau? EMODnet noemen als mogelijkheid.	Het PNZ is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast. In paragraaf 11. 3, eerste alinea.: na “…die data makkelijk te hergebruiken” is toegevoegd: “Voor het maximaal benutten van de in het MONS-programma verzamelde en gebruikte gegevens voor inzicht en beheer is het internationaal geaccepteerde ‘FAIR’ principe (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) een goede leidraad. Voor een goede informatieuitwisseling op regionaal en EU-niveau dient ook aangehaakt te worden bij EMODnet (European Marine Observation and Data Network”.	Ja
048	151	De integratie van gegevensbeheer (IHM) en instrumenten zoals de Digital Twin zijn belangrijke ontwikkelingen. Dit maakt een visualisatie van mariene ruimtelijke ordening en activiteiten mogelijk en kan een nuttig instrument zijn voor belanghebbenden. In de tekst moet een verband worden gelegd met de toepasbaarheid van dit instrument, om duidelijk te maken hoe dergelijke instrumenten door belanghebbenden en gebruikers kunnen worden ingezet.	Het PNZ is naar aanleiding van uw zienswijze aangepast. In paragraaf 11.3 is aan de tweede alinea over de Digital Twin Noordzee na de laatste zin het volgende toegevoegd: “Dit inzicht in ecologische en sociaal economische effecten is van belang voor beleidsmakers en belanghebbenden. Vanuit de filosofie van DigiShape worden beide gebruikersgroepen betrokken bij de doorontwikkeling van de Digital Twin Noordzee.”	Ja
048	152	Afstemming tussen onderzoeks- en monitoringprogramma’s is van vitaal belang. Hoewel dit in het hoofdstuk wordt genoemd, wordt niet duidelijk gemaakt hoe de afstemming zal plaatsvinden en welke onderwerpen onder welke programma’s vallen. Programma Noordzee zou gebaat zijn bij een meer gedetailleerd overzicht van onderzoeks- en monitoringprogramma’s, inclusief capaciteit en scope en de wijze waarop afstemming binnen en tussen deze programma’s plaatsvindt.	Zie beantwoording deelzienswijzen 048-16 en 048-149.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	153	De tekst 'Volhouden van de huidige beleidsinspanning voor…' zou moeten zijn 'Versterken van de huidige beleidsinspanning voor…'	Dit betreft bestaand beleid (opgenomen in Programma Noordzee 2016-2021). Dit beleid wordt voortgezet. In de daarop volgende tabel staat het nieuw beleid met aanvullende maatregelen.	Nee
048	154	Toevoegen: "De windparken in het zuidelijk deel van de Noordzee blijven tot op nadere orde gesloten voor bodemberoerende visserij."	De tekst is conform uw tekstvoorstel aangepast.	Ja
048	155	Er staat hier niets over afname gaswinning in Natura2000 gebieden (zie §4.37 NZA) of over de afspraak dat de gaswinning in ieder geval onder het niveau van de binnenlandse vraag blijft (zie §5.10).	Ten aanzien van Natura 2000-gebieden wordt er in dezelfde tabel onder het onderwerp Marien Ecosysteem vermeld: "Behouden en beschermen van al aangewezen Natura 2000- en KRM-gebieden en van het mariene ecosysteem als geheel. Bij de ruimtelijke afweging van activiteiten toetsen aan de randvoorwaarden van het mariene ecosysteem. Volhouden van de huidige beleidsinspanning voor het terugdringen van verontreiniging en verstoring van het ecosysteem om de goede milieutoestand te bereiken en te behouden." Onder het onderwerp olie- en gaswinning wordt daarnaast gerefereerd aan het feit dat activiteiten binnen de grenzen van het Parijse Klimaatakkoord dienen te zijn. Het artikel uit het Noordzeeakkoord waaraan wordt gerefereerd (4.37) beschrijft dat: "Per saldo zal gaswinning binnen Natura 2000-gebieden afnemen. De huidige praktijk dat onder strikte voorwaarden kan worden gewonnen in Natura 2000-gebieden wordt voortgezet."	Nee
048	156	Ook staat er niets over 'Voor alle bestaande en nieuwe ontwikkelingen geldt dat ze moeten passen binnen de draagkracht van het ecosysteem en wordt de ambitie geformuleerd om ze met een zo klein mogelijke negatieve voetafdruk te realiseren. Periodiek worden er afspraken gemaakt in het NZO over de Best Beschikbare Technieken35 voor mitigatie en natuurversterkend bouwen en ecologisch vriendelijk handelen en de doorwerking hiervan voor nieuwe installaties en objecten.' (§5.2 NZA)	In hoofdstuk 12.1 Hoofdlijnen van beleid staat vermeld: "Integrale natuurversterking ('natuurinclusief bouwen'): bij het ontwikkelen van maatschappelijk gewenste activiteiten op de Noordzee zo vroeg mogelijk in het ontwerp voorschriften, maatregelen en acties benoemen die bijdragen aan de versterking en herstel van het systeem in aanvulling op de wettelijk verplichte mitigatiemaatregelen."	Nee
048	157	Hier staat alleen 'uitvoering soortenbeschermingsplannen' terwijl de meesten hiervan eerst nog moeten worden ontwikkeld.	De ontwikkeling van een soortenbeschermingsplan is hier impliciet in meegenomen. Een soortenbeschermingsplan dat niet is ontwikkeld kan tenslotte ook niet worden uitgevoerd.	Nee
048	158	Hier moet worden toegevoegd: 'met uitzondering van de Borkumse Stenen'	Het mag evident zijn dat wanneer er op basis van een gedelegeerde verordening in het kader van het GVB beperkingen gelden voor de Borkumse Stenen dat deze dan ook blijven gelden wanneer de Scholbox wordt afgeschaft, ook al liggen de Borkumse Stenen in de Scholbox. Ditzelfde zal overigens gelden voor de Noordzeekustzone.	Nee
048	159	Hier ontbreekt vermelding van het onderzoek en de mogelijke aanwijzing van de potentiele VR-gebieden. Toevoegen.	De tekst is conform uw voorstel aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	160	Drie vragen. - Kan de term “anders uitvalt” gespecifieerd worden? - Wat zijn de verwachtingen van opruimactivieiten in de komende periode 2022-2027? - Wat zijn de verwachtte verstoringen van opruimactiviteiten en hoe worden deze gemitigeerd? Actie: tekst aanpassen en vragen beantwoorden.	1. De term ‘anders uitvallen’ heeft betrekking op de afweging die wordt gemaakt tussen opruimen of laten liggen, waarbij gekeken wordt naar maatschappelijke kosten en baten, milieueffecten en veiligheidsaspecten. 2. De verwachtingen van de opruimactiviteiten in de periode van 2022-2027 worden weergegeven in het laatste gepubliceerde rapport door Nexstep (het nationaal platform voor hergebruik en decommissioning): https://www.nexstep.nl/wp-content/uploads/2021/07/Nexstep-Re-use-and-Decommissioning-Report-2021.pdf 3. Er kan niet op voorhand worden aangegeven welke verwachte verstorende effecten de opruimwerkzaamheden van pijpleidingen hebben. Dit verschilt per geval en hangt sterk af van de specifieke omstandigheden. In ieder geval kan gedacht worden aan bodemberoerende activiteiten waardoor bijvoorbeeld vertroebeling van de waterkolom kan ontstaan. Voor leidingen die onder de Waterwet vallen, dient een verwijderplan opgesteld te worden. De waterbeheerder kan randvoorwaarden voor de verwijdering meegeven, waaronder mitigerende maatregelen. In beginsel worden leidingen schoon en veilig achtergelaten, dit heeft het minst verstorende effect op de zeebodem. Bij de verplichte melding van het buiten werking stellen van een leiding door de beheerder aan de minister van EZK, wordt een afweging gemaakt of een leiding moet worden verwijderd. Hierbij worden milieueffecten expliciet beoordeeld.	Nee
048	161	Voeg informatie toe over de hoeveelheid vervuilende stoffen die in het water terechtkomen gedurende de periode dat de objecten niet worden gebruikt en opgeruimd. Indien niet bekend toevoegen dat onderzoek nodig is.	Dit valt onder de vigerende vergunningverlening. Emissies naar water vallen onder de geldende vergunningen.	Nee
048	162	Wij vragen u maatregelen concreet (SMART) te definiëren om de effectiviteit te meten. In onze optiek hebben maatregelen een duidelijk doel, zijn meetbaar, met een tijdspad, zodat de vooruitgang en de effectiviteit kunnen worden beoordeeld en de maatregelen kunnen worden aangepast wanneer dat nodig is. In het huidige KRM 3 voorstel zijn de definities over het algemeen kwalitatief, zonder dat er concrete doelen worden gesteld. Dit is nodig om het mogelijk te maken om de vooruitgang duidelijk te meten. In het algemeen is er ook een gebrek aan samenhang binnen dezelfde mariene regio of subregio. De vaststelling van de goede milieutoestand moet meetbaarder, (inter) nationaal samenhangender en ambitieus zijn.	Een deel van de maatregelen, waaronder de afspraken die onderdeel zijn van het Noordzeeakkoord, worden in de komende jaren nader uitgewerkt. Over bijvoorbeeld de fasering van de uitvoeringsmaatregelen (visserijbeperkende maatregelen, art. 4.40 van Noordzeeakkoord) en de wijze waarop die worden gehandhaafd, wordt in het NZO op consensus gericht overleg gevoerd. Ten aanzien van de soortenbeschermingsplannen geldt dat in het Noordzeeakkoord is afgesproken dat uiterlijk binnen twee jaar na het sluiten van het akkoord een lijst wordt vastgesteld met soorten waarvoor ook beschermingsplannen worden opgesteld en uitgevoerd, inclusief de tijdlijn waarop de planvorming plaatsvindt. De vaststelling van de Goede Milieutoestand is onderdeel van de Mariene Strategie deel 1.	nee
048	163	Het programma bevat nu veel opsommingen van beleidsstukken en plannen die in een andere context genomen zijn. Zo wordt veelvuldig verwezen naar afspraken in het Noordzee akkoord, echter wat nu ontbreekt zijn concrete acties en een tijdpad die leiden tot de invulling van de afspraken die in het NZA gemaakt zijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-162.	Nee
048	164	De maatregelen in het plan missen uitleg en laten geen concrete beschrijvingen, doelstellingen en verwachte resultaten zien. Dit maakt het moeilijk om de effectiviteit of relevantie van keuzes te beoordelen. We zouden graag zien dat de maatregelen verder worden uitgewerkt, zodat ze goed kunnen worden geëvalueerd, gemeten, nageleefd en zo snel mogelijk leiden tot het bereiken van GMT.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-162.	Nee
048	165	Hetzelfde geldt voor soortenbeschermingsplannen. Ook hierin ontbreekt nu vaak expliciete vermelding van de tijdslijn, de link naar descriptoren, de gevolgen van het niet bereiken van GMT, het herbeoordelingsproces en de acties die voor alle maatregelen zullen worden ondernomen. In het KRM deel 3 zou ten minste een samenvatting van de maatregelen binnen het plan (+ tijdspad) opgenomen kunnen worden en een duidelijke verwijzing naar waar het soortenbeschermingsplan (online) beschikbaar is.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-162.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	166	Voor descriptoren waar nu nog geen indicatoren voor zijn vastgesteld vragen wij om een duidelijk stappenplan met tijdspad naar de ontwikkeling van indicatoren. Het blijkt nu dat er een cirkelredenering is ontstaan waarbij er enerzijds kennisleemtes worden aangevoerd om geen indicatoren te ontwikkelen en anderzijds er binnen KRM deel 2 geen monitoring wordt opgenomen omdat concrete indicatoren ontbreken.	De ontwikkeling van indicatoren is onderdeel van de Mariene Strategie deel 1, die in 2024 dient te worden vastgesteld.	Nee
048	167	Juist voor descriptoren waar de GMT niet bereikt kan worden omdat er niet genoeg kennis is om de GMT indicatoren op te stellen, is het essentieel dat er 1) met hoge prioriteit onderzoek wordt opgezet om kennishiaten te vullen en 2) op basis van het voorzorgsprincipe maatregelen worden genomen om het ecosysteem te beschermen tegen (verdere) achteruitgang.	In de kennisagenda van deel 3 van de Mariene Strategie is bij diverse descriptoren aangegeven dat indicatoren, beoordelingsmethoden, drempelwaarden nog ontbreken en dat onderzoek daarvoor moet plaatsvinden.	Nee
048	168	Om alle belangen op de Noordzee een plek te kunnen geven is een gezond en veerkrachtig ecosysteem vereist. De KRM maakt deze koppeling tussen gebruik en de draagkracht van de Noordzee mogelijk. Daarnaast blijft de KRM van groot belang voor het bereiken van de EU-doelstellingen voor het behoud van de biodiversiteit op zee, die onlangs zijn vastgelegd in de EU-biodiversiteitsstrategie in het kader van de bredere strategie van de European Green Deal, evenals de wereldwijde verplichtingen van de EU in het kader van duurzaam ontwikkelingsdoel 'SDG14: Life Below Water' en vele andere richtlijnen en doelstellingen die Nederland onderschreven heeft. De aangewezen plek om deze ambities en opgaven om te zetten in concrete maatregelen is de KRM deel 3. In het PvM mist een opsomming van de verschillende (internationale) wetgeving en afspraken met een overzicht van hoe Nederland hieraan voorziet te voldoen binnen het PvM.	Deel 3 van de Mariene Strategie bevat een bijlage met een overzicht van internationale regelgeving en implementatie maatregelen in Nederlandse regelgeving. De integratie van de Richtlijn Maritieme Ruimtelijke Planning (MRP) en KRM vindt plaats in het PNZ. Het Programma Noordzee bevat zowel het kader om het ruimtegebruik op zee te plannen als maatregelen om een goede milieutoestand van het watersysteem te bereiken.	Nee
048	169	Zo moeten lidstaten op grond van de 'Maritime Spatial Planning Directive' de maritieme ruimtelijke plannen ontwikkelen met het oog op de bevordering van het naast elkaar bestaan en de duurzaamheid van relevante activiteiten en toepassingen. In de tekst van de richtlijn wordt expliciet verwezen naar het KRM en wordt bepaald dat de 'Maritime Spatial Planning Directive' een ecosysteem gerichte aanpak moet hanteren en moet bijdragen tot het bereiken van de doelstellingen van een goede milieutoestand en tot een zo groot mogelijke coördinatie van de tijdschema's met het KRM. De integratie van de nieuwe richtlijn binnen de KRM is belangrijk om ervoor te zorgen dat de nieuwe ruimtelijke ordening GMT voor relevante descriptoren ondersteunt. Net zoals de KRM andere relevante richtlijnen zou moeten omvatten, zou de Maritime Spatial Planning Directive moeten worden opgenomen ter ondersteuning van de samenhang.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-168.	Nee
048	170	Daarnaast worden er verwachtingen gedaan van effecten van implementatie van andere wetgeving zoals de implementatie van de SUP richtlijn. Indien de verwachte positieve effecten op zich laten wachten, adviseren wij om de mogelijkheden vanuit het PvM voor het nemen van aanvullende maatregelen te behouden.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-168.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	171	Veel descriptoren vermelden verwachte veranderingen, maar er zijn vaak geen nieuwe maatregelen gepland om de GMT te beschermen of te bereiken. Zie bijvoorbeeld descriptor 7: Hydrografische eigenschappen. De GMT van deze descriptor is bereikt sinds 2012 (in ernstig verstoorde staat). In de tekst wordt nu vermeld dat dit kan worden beïnvloed door de grootschalige bouw van windmolenparken in de komende jaren. De maatregelen binnen deze descriptor zijn afhankelijk van MER's die de effecten van individuele windparken evalueren en welke geen rekening met cumulatieve effecten van andere activiteiten houdt, zoals zandwinning- en suppletie of meerdere windparken in de bredere Noordzee.	Alle ontwikkelingen moeten voldoen aan de eisen van het bestaande wettelijke regime en bij de wettelijke beoordeling daarvan worden ook cumulatieve effecten in de beschouwing betrokken. Omdat er nog veel onbekend is over de cumulatieve effecten van grootschalige aanleg van windparken op zee, is dit onderwerp opgenomen in de Kennisagenda Noordzee 2030 (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2018). Daarnaast is er het windenergie op zee ecologisch programma (Wozep), waaruit het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) is voortgekomen, dat de randvoorwaarden schetst voor de vergunningverlening voor wind op zee. Cumulatie met zandwinning en suppletie is niet aan de orde. De effecten van zandwinning en suppletie op hydrografische eigenschappen zijn, zeker bij de huidige grootte volumes en uitvoering, klein en lokaal en niet van een orde dat het invloed heeft op het ecosysteem zoals bedoeld in de KRM.	Nee
048	172	Er missen nu aanvullende monitoring en maatregelen in het PvM die voorzien hoe de GMT gehandhaafd blijft. Het plan is opgesteld voor de periode 2020-2026, een tijd van grote veranderingen.	Deel 2 van de Mariene Strategie (2020) bevat het monitoringsprogramma in relatie tot de in deel 1 (2018) geformuleerde doelen.	Nee
048	173	Verder bevat de huidige KRM deel 3 nog geen visie en maatregelen voor natuurherstel. Ambitie en inzet op actief natuurherstel is een constructieve en positieve manier om dichterbij een schone en gezonde Noordzee te komen. Diverse projecten zoals de schelpdierbank bij de Borkumse Stenen laten zien dat natuur versterkende resultaten binnen enkele jaren zichtbaar zijn. Nu is opschaling en bescherming nodig. De KRM deel 3 is uiterst geschikt om herstelmaatregelen te realiseren, bijvoorbeeld onder D6 en D4. We verzoeken daarom om maatregelen voor actief herstel op te nemen in KRM deel 3.	In het PNZ zijn voornemens voor natuurherstel en -bescherming opgenomen, onder meer ten aanzien van platteoesterriffen. Het is op dit moment nog niet mogelijk om afgewogen, concrete maatregelen in de KRM op te nemen. Wel zal worden onderzocht welke concrete maatregelen een bijdrage kunnen leveren aan natuurherstel aanvullend op gebiedsbescherming. Naar aanleiding van uw zienswijze is een toelichting hierop opgenomen onder de aanvullende maatregelen voor D1 (hoofdstuk 3.2).	Ja
048	174	De KRM en haar holistische mariene strategieën bieden een goed kader dat nog steeds niet ten volste wordt benut. Deze kunnen ons helpen bij het monitoren van de gevolgen van de klimaatverandering, het onderzoeken van de beperking van de klimaatverandering en het toepassen van de ecosysteembenadering van de aanpassing aan de klimaatverandering in het mariene milieu.	Het is nadrukkelijk de inzet om samen met de Noordzeeakkoordpartners, maar ook in internationaal verband, de beschreven lacunes op te pakken. Juist descriptor D4 betreft een complex vraagstuk waarbij nog veel kennislacunes bestaan. En daarmee zijn aanvullende maatregelen nu nog niet concreet te beschrijven. Met deel 3 van de Mariene Strategie wordt daar inderdaad op ingezet.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	175	Het KRM is opgezet om een ecosysteem benadering te hanteren die ervoor zorgt dat de (directe en indirecte) cumulatieve druk van menselijke activiteiten niet hoger is dan de niveaus die het vermogen van ecosystemen om gezond, schoon en productief te blijven in gevaar brengen. Dit geldt voor huidige en nieuwe ontwikkelingen. Dankzij het KRM is de ecosysteem benadering een juridisch bindend en operationeel beginsel geworden voor het beheer van het gehele mariene milieu in de EU. Binnen dit plan is er echter nog steeds geen holistisch of cumulatief perspectief en worden descriptoren afzonderlijk beschouwd met weinig samenhang. Dit leidt tot problemen nu en binnen de aankomende transities zoals die zich voordoen op de Nederlandse Noordzee. Effecten van veranderingen in de voedsel-, energie- en natuur transities zijn op dit moment niet te voorspellen door het voortdurende gebrek aan gegevens, waaronder grootschalige monitoring van de gezondheid van het ecosysteem. Hierdoor ontstaan er kennisleemten omtrent draagkracht van het systeem, effecten van stressoren en ecologische basisfuncties. Dit gebrek aan gegevens leidt ertoe dat er binnen de mariene ruimtelijke ordening in een steeds drukker wordende Noordzee belangrijke beslissingen worden genomen zonder een robuuste kennisbasis. Het is van groot belang dat er vanuit het voorzorgsbeginsel omgegaan wordt met het Noordzee-ecosysteem met een hand aan kraan principe. Nu het MONS-programma (monitoring en onderzoeksprogramma uit het Noordzee-Akkoord) van start is gegaan, wordt het steeds duidelijker hoe weinig we nog kunnen zeggen, laat staan voorspellen, over de gezondheid van het ecosysteem van onze nationale wateren. Hierdoor is onduidelijk of het huidige gebruik binnen de grenzen van het systeem is en hoeveel meer menselijke druk we daarop kunnen uitoefenen zonder de natuur negatief te beïnvloeden. Een kans om hier meer inzicht in te krijgen is door een expliciete koppeling tussen MONS en de KRM te maken. Wij zouden daarom sterk willen benadrukken dat juist de meer holistische descriptoren zoals D4, die nu nog in het geheel niet is ingevuld, met spoed voor Nederland worden uitgewerkt.	De koppeling tussen MONS en KRM wordt in deel 3 van de Mariene Strategie gelegd. Descriptor D4 betreft een complex vraagstuk waarbij nog veel kennislacunes bestaan. Daarmee zijn aanvullende maatregelen nu nog niet concreet te beschrijven. Deel 3 van de Mariene Strategie zet daarom in op kennisontwikkeling.	Nee
048	176	Het concept KRM deel 3 heeft op dit moment een groot hoofdstuk van de economische waarden van de Noordzee door exploitatie, maar geeft onvoldoende krediet aan de ecosysteemdiensten van de natuur in een breder perspectief. Meer dan de helft van de zuurstof die we inademen is afkomstig van mariene organismen, een kwart van de jaarlijkse door de mens veroorzaakte CO2 uitstoot in de atmosfeer wordt geabsorbeerd door mariene wateren en het grootste reservoir van (actively cycled carbon) actief cyclische koolstof op aarde is de oceaan (50 keer groter dan de atmosfeer). De zee levert nog veel meer diensten. Hiervoor geldt: hoe hoger de biodiversiteit des te beter de natuur de ecosysteemdiensten kan verzekeren[1]. Uiteindelijk zijn we allemaal afhankelijk van de gezondheid van de Noordzee. Daarom is het, na het niet bereiken van de GMT in 2020, dringend noodzakelijk om de vooruitgang binnen de KRM te versnellen om de toenemende druk op de Noordzee bij te houden.	Naar aanleiding van de OFL-consultatie, die parallel liep aan de zienswijzeprocedure, is een paragraaf opgenomen over ecosysteemdiensten.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	177	De beschermde zeegebieden die reeds een beheerplan hebben (Voordelta, NZKZ) bereiken de GMT doelen niet[2] en de beschermde zeegebieden die nog een beheerplan zullen krijgen zullen naar verwachting ook de doelen niet halen. Het Programma van Maatregelen (PvM) kan hier wat aan doen door meer kansen te creëren voor natuur. In de beheerplannen van beschermde zeegebieden worden weinig tot geen maatregelen voorzien voor bescherming van de soorten en leefgebieden. Hiervoor wordt verwezen naar de soortenbeschermingsplannen. Echter ontbreekt het in de soortenbeschermingsplannen aan concrete maatregelen en worden in die plannen met name kennishiaten benoemd en onderzoeksvragen gedefinieerd. De herziening van KRM deel 3 biedt een uitgelezen kans om maatregelen te integreren en concretiseren. Bijvoorbeeld, in D4 (voedselweb) wordt verwezen naar de beheerplannen van beschermde gebieden. Die beheerplannen deze bevatten weinig tot geen maatregelen en zullen daarom ook niet leiden tot verbetering voor deze descriptor. Een mogelijke maatregel in het PvM voor betere bescherming van voedselwebben in de Noordzee zou de expliciete bescherming van schelpdier riffen zijn aangezien die een cruciale rol spelen in de levenscyclus van veel soorten.	De GMT is niet gedefinieerd specifiek voor de beschermde gebieden op zee, maar geldt voor de gehele Nederlandse Noordzee. Beheerplannen worden opgesteld voor Natura 2000-gebieden, en bevatten de maatregelen voor het behalen van de gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelstellingen. De instandhoudingsdoelstellingen dragen bij aan het op landelijk niveau realiseren van een gunstige staat van instandhouding voor het aangewezen habitattype en de aangewezen soorten. De benoemde punten voor het creëren van meer kansen voor natuur zijn uitgewerkt in de afspraken van het Noordzeeakkoord. Deze punten (waaronder aanwijzen extra beschermde gebieden en maatregelen bodemberoerende visserij) maken al onderdeel uit van deel 3 van de Mariene Strategie en worden ook vastgelegd in het PNZ. Mede naar aanleiding van de motie van het lid Futselaar zal in de actualisatie van de Natura 2000-doelensystematiek worden verkend hoe biogene riffen, waaronder Sabellaria-riffen, een explicietere plaats kunnen krijgen in de mariene habitattypen, om bescherming van schelpdierriffen op de Noordzee mogelijk te maken.	Nee
048	178	Voor de beschermde zeegebieden hebben wij de gereedschapskist in handen om actie te ondernemen: wijs gebieden aan voor actief herstel, zorg ervoor dat de druk in deze gebieden omlaag gaat. Monitor bijvoorbeeld de geluidsdruk en stel een doel dat de druk door onderwatergeluid (D11), in ieder geval in de beschermde zeegebieden die zijn aangewezen voor de bruinvis, omlaag gaat.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-177.	Nee
048	179	De KRM pleit voor een samenhangend en representatief netwerk van beschermde gebieden om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en de veerkracht van het mariene milieu te vergroten, met name wat betreft klimaatverandering, en kan dus richting geven aan de verdere invulling van beschermde gebieden en een ambitieuze natuurbescherming agenda definiëren.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-177.	Nee
048	180	De nieuwe EU biodiversiteitsstrategie tot 2030, met haar voorstellen voor de bescherming en het herstel van ten minste 30% de mariene ecosystemen, is een belangrijke mijlpaal in deze richting. Wij vragen dan ook om in het PvM aan te sluiten bij dit plan rekening te houden met regionale beschermde gebieden. Nederland zou hier een coördineren op zich kunnen nemen om de doeltreffendheid te vergroten en te kunnen evalueren.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-177.	Nee
048	181	De 11e descriptor zou geen onderwatergeluid moeten heten maar “Toevoer van energie, waaronder onderwatergeluid (D11)”, dat in de toekomst andere elementen kan omvatten zoals elektromagnetische golven. Hernoem in de lijst van descriptoren in de samenvatting zodat deze overeenkomt met het KRM.	Het PNZ is conform uw voorstel aangepast.	Ja
048	182	Het klopt dat wij een productieve zee willen hebben waar activiteiten kunnen groeien en plaatsvinden binnen ecologische grenzen. Het moet echter duidelijk zijn wat de doelstellingen van het KRM zijn, namelijk een op ecosystemen gebaseerde aanpak om een goede milieutoestand van het mariene milieu te bereiken. Aangezien de GMT van de Noordzee niet is bereikt, moeten maatregelen in het KRM zelf gericht zijn op bescherming en herstel van de GMT. Blauwe economische groei mag geen integrale plaats innemen in dit beleidsdocument. Corrigeer de alinea om de ware aard van de KRM en doelstellingen weer te geven. “The aim of the European Union’s ambitious Marine Strategy Framework Directive is to protect and more effectively and restore the marine environment across Europe”	Het doel van de KRM is toegevoegd aan het document.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	183	Om te kunnen bepalen of er meer maatregelen nodig zijn dan wel of de bestaande maatregelen volstaan, moet de doeltreffendheid van de maatregelen worden beoordeeld. Dit ontbreekt nog in het programma, en het is niet duidelijk waarop het besluit is gebaseerd om sommige maatregelen niet te nemen (zelfs wanneer de GMT niet is bereikt).	Het is zeer moeilijk om de effectiviteit van een maatregel te bepalen omdat vele factoren bijdragen aan een verandering in het mariene milieu. Het effect van een maatregel is niet te isoleren. Het besluit om wel of niet extra maatregelen te nemen is gebaseerd op de opgaven zoals opgenomen in de actualisatie van de Mariene Strategie deel 1 (2018).	Nee
048	184	Hoewel deze aspecten doorlopend worden vermeld, is het onduidelijk welke descriptoren en welke maatregelen worden genomen om het milieu te beschermen tegen en te herstellen van de druk van klimaatverandering.	In hoofdstuk 1 wordt beschreven: “Nederland draagt in OSPAR-verband bij aan een effectieve monitoring en beoordeling van de trends in oceaanverzuring en de impact ervan op het ecosysteem. Daarnaast krijgt klimaatverandering aandacht in de beoordelingen die OSPAR doet van de toestand van de diverse (biotische en abiotische) componenten van het mariene milieu. Ook in het Nationale Kennis- en innovatieprogramma Water en Klimaat worden de gevolgen van klimaatverandering (temperatuurstijging) en verzuring in beeld gebracht.”	Nee
048	185	Voor de descriptor commerciële vis, schaal- en schelpdieren voldoet het bestaande beleid om in de komende jaren de goede milieutoestand te realiseren Waarop is dit gebaseerd? Als de GMT niet is bereikt met de huidige maatregelen, moeten betere/meer maatregelen worden overwogen. Indien wordt aangenomen dat de GMT met de huidige maatregelen kan worden bereikt, moet een tijdschema en een beoordeling van de doeltreffendheid worden opgenomen. Actie: toevoegen van de redenering achter het besluit om geen extra maatregelen toe te voegen wanneer GMT niet is bereikt.	De goede milieutoestand voor descriptor 3 wordt behaald wanneer de bestanden voldoen aan F≤FMSY (D3C1) en SSB < MSY Btrigger (D3C2). De huidige instrumenten, zoals een ‘total allowable catch’ (TAC) van een bepaald commercieel visbestand, van het GVB bieden de mogelijkheid een visserijbeleid te voeren waardoor deze criteria kunnen worden behaald. In het Ontwerp Deel 3 van de Mariene Strategie in paragraaf 3.4. Commercieel geëxploiteerde soorten vis, schaal- en schelpdieren (D3) is opgenomen dat maatregelen uit het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (Verordening (EU) 1380/2013) sturend zijn voor D3. Bovengenoemde redenatie is daarmee impliciet opgenomen in deel 3 van de Mariene Strategie. De gesuggereerde actie is niet overgenomen.	Nee
048	186	Goed om te zien dat de NZA-maatregelen goed zijn geïmplementeerd in het KRM.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
048	187	Aanvullend op de afspraken uit het Noordzeeakkoord worden gebieden waar een verbod op bodemberoerende visserij geldt en de gebieden waarop een algeheel verbod op visserij van toepassing is, worden gewijzigd. De visserijbeperkende maatregelen in deze gebieden worden doorgevoerd via de artikel 11-procedure uit het Gemeenschappelijk Visserijbeleid. Actie: toevoegen voor welke gebieden dit geldt.	Dit betreft de zonering uit het convenant Visserij In Beschermde Gebieden (VIBEG) in het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone boven Terschelling. Deze zijn conform de afspraken in de Stuurgroep VIBEG gewijzigd.	Ja
048	188	In het NZA staat: ‘4.35 Er zal vanaf 2020 onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek worden uitgevoerd naar de aanwezigheid en verspreiding van zandkokerwormriffen. Als dat onderzoek tot toepasbare conclusies leidt, kunnen relevante locaties beschermd worden via ruimtelijke beschermingsmaatregelen onder de Habitatrichtlijn of de Kaderrichtlijn Mariene Strategie’. Actie: dit toevoegen aan de maatregelen in het KRM en in deze paragraaf.	Deze actie staat al vermeld in hoofdstuk 4 ‘Kennisleemten’. Aangezien de omvang van een eventuele vervolgactie (aanwijzen gebied waar zandkokerwormriffen voorkomen onder HR/KRM) nog niet helder is, wordt deze actie niet in de samenvatting opgenomen.	Nee
048	189	De term natuurversterking moet zorgvuldig worden gebruikt, bijvoorbeeld gebiedsbescherming en soortenbescherming vallen ook onder natuurversterking. Deze paragraaf hernoemen tot natuurversterkend bouwen en actief herstel. Platte oesterherstel benoemen. Dit is een belangrijk aspect van natuurbescherming en -herstel, er zijn echter weinig tot geen maatregelen in de KRM die de doelen van de genoemde activiteiten ondersteunen, deze moeten worden toegevoegd. Bescherming van platte oesterriffen en biogene riffen moet in de KRM worden opgenomen.	De internationale term is ‘Nature Restoration’ naast ‘Nature Protection’. De zienswijze gaat over ‘actief natuurherstel’ versus ‘bescherming, niets doen en herstel afwachten’. Daarnaast kan ook overwogen worden om anticiperend natuurversterking toe te passen, om te voorkomen dat bepaalde negatieve effecten kunnen worden gegenereerd. Het is nu te vroeg om concrete specifieke maatregelen op te nemen in de KRM.	Nee
048	190	De maatregelen hier met betrekking tot limieten voor seismische activiteit en IMO-maatregelen zijn vaag en hebben geen duidelijk tijdschema. Actie: deze expliciet maken, wanneer vindt het onderzoek plaats? Wanneer worden de resultaten verwacht? Wanneer wordt de drempel ingevoerd? IMO-maatregelen zijn vrijwillig, hoe worden deze versterkt? Zie ons overkoepelende punt 1.	De IMO richtlijn wordt momenteel herzien. Naar verwachting wordt de herziening afgerond in 2023. De tekst van het programma van maatregelen is aangepast aan de actualiteit rond de IMO besluitvorming. In het kader van deel 3 van de Mariene Strategie is een Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse (MKBA) voor geluidsbudgetten voor seismisch onderzoek uitgevoerd. Op grond hiervan is ook de beschrijving van deze maatregel aangepast.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	191	Onderzoek naar continu geluid is bestudeerd binnen JOMOPANS, nu de resultaten beschikbaar zijn welke maatregelen zullen worden genomen binnen het KRM? Actie: noem continu geluid en de laatste ontwikkelingen in deze paragraaf.	Het is op dit moment nog te vroeg om de resultaten van Jomopans te gebruiken voor het ontwerp van nieuwe maatregelen. Gebruik makend van de Jomopans resultaten zal in OSPAR een 'Regional Action Plan' (RAP) voor onderwatergeluid worden opgesteld. Continu geluid en de laatste ontwikkelingen op dit vlak worden verder toegelicht in hoofdstuk 3.12.	Nee
048	192	Voeg informatie toe over hoe de KRM-kennisvragen worden opgepakt en hoe de genoemde onderzoeksprogramma's met elkaar verbonden zijn.	Het definitieve deel 3 van de Mariene Strategie bevat een selectie van kennisvragen die de komende cyclus worden opgepakt en de wijze van financiering. Zie verder de beantwoording van deelzienswijze 050-271.	Nee
048	193	Actie: toevoegen dat Nederland de verplichting om per 2020 de KRM doelen te behalen niet heeft gehaald.	Het feit dat de GMT in 2020 niet behaald is blijkt uit de paragrafen in hoofdstuk 3 van het programma van maatregelen waarin de aanvullende beleidsopgave is beschreven.	Nee
048	194	Het document geeft een toelichting op de inhoud en de verwachte effectiviteit van de maatregelen. In het KRM 3 dat nu voorligt staan geen passages waar de te verwachten effectiviteit van de maatregelen beschreven wordt. Actie: verwachte effectiviteit van maatregelen toevoegen	Het is zeer moeilijk om de effectiviteit van een maatregel te bepalen, omdat vele factoren bijdragen aan een verandering in het mariene milieu. Het effect van een maatregel is niet te isoleren. De door u geciteerde zin is aangepast. Waar dit mogelijk is, is wel gekeken naar mogelijkheden om vooruitgang te monitoren. Dit geldt met name voor de maatregelen onder D10.	Ja
048	195	Actie: de EU-biodiversiteitsstrategie toevoegen aan de lijst van internationale kaders	De EU-biodiversiteitsstrategie is toegevoegd aan de lijst van internationale kaders	Ja
048	196	Effecten op visserij en ecosysteemdiensten worden genoemd, maar wat is de relevantie voor het KRM? Actie: toevoegen van mogelijke effecten op descriptoren in het KRM en relevantie voor de GMT.	Deze zienswijze betreft de effecten van klimaatverandering en verzuring. Dit is nog een belangrijke kennisopgave. In het programma MONS worden de gevolgen van klimaatverandering (temperatuurstijging) en verzuring op het ecosysteem onderzocht.	Nee
048	197	Ook in het Nationale Kennis- en innovatieprogramma Water en Klimaat worden de gevolgen van klimaatverandering (verzuring, temperatuurstijging) in beeld gebracht. Actie: graag referentie erbij met link naar meer informatie.	De zin "Ook in het Nationale Kennis- en innovatieprogramma Water en Klimaat worden de gevolgen van klimaatverandering (verzuring, temperatuurstijging) in beeld gebracht" is feitelijk niet juist. Er had moeten staan "In het programma MONS worden de gevolgen van klimaatverandering (temperatuurstijging) en verzuring onderzocht".	Ja
048	198	Goed om te zien dat een paragraaf over ecosysteemdiensten aan het hoofdstuk is toegevoegd en dat in hoofdstuk 2 diverse zinnen over ecologische effecten zijn opgenomen. Actie: noem specifieke ecosysteemdiensten van de Noordzee en hoe deze bijdragen tot de sociaaleconomische ontwikkeling van de Noordzee.	In de huidige tekst staat al een aantal ecosysteemdiensten expliciet benoemd: 'Mariene en kustecosystemen leveren dus een scala aan ecosysteemdiensten, van visserij tot koolstofopslag en bescherming tegen overstromingen.' Het sociaal economisch belang van de visserij is beschreven. Hoe het sociaaleconomisch belang van andere ecosysteemdiensten zoals koolstofopslag in beeld gebracht kan worden is iets dat momenteel onderzocht wordt in het project natuurlijk kapitaalrekeningen voor de Noordzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	199	Er is ook ruimte voor aquacultuur binnen windparken en in natuurgebieden. Er zijn geen afspraken dat aquacultuur plaats moet vinden in natuurgebieden/beschermde gebieden. Deze gebieden zijn er om passief herstel/behoud van natuurwaarden te garanderen. Actie: natuurgebieden uit de zin schrappen.	Afhankelijk van de definitie van aquacultuur valt natuurherstel ook onder aquacultuur. De 'Food and Agriculture Organization'(FAO) van de Verenigde Naties definieert aquacultuur als: "Aquaculture is the farming of aquatic organisms, including fish, molluscs, crustaceans and aquatic plants. Farming implies some form of intervention in the rearing process to enhance production, such as regular stocking, feeding, protection from predators, etc. Farming also implies individual or corporate ownership of the stock being cultivated. For statistical purposes, aquatic organisms which are harvested by an individual or corporate body which has owned them throughout their rearing period contribute to aquaculture, while aquatic organisms which are exploitable by the public as a common property resources, with or without appropriate licences, are the harvest of fisheries." Het aanbrengen van substraat om daar de productie van biologische rijkdommen te verbeteren, zoals het geval is bij het actief herstellen van platte oestergebieden, is daarmee aquacultuur. Het voornemen om in het aangewezen Natura 2000-gebied Friese Front oesterherstel te laten plaatsvinden vraagt daarom impliciet om vormen van aquacultuur in een beschermd gebied. De zin zoals hij is opgenomen in deel 3 van de Mariene Strategie is daarom juist. De gesuggereerde actie wordt niet overgenomen. Wel is een verduidelijking aangebracht in de tekst. Er is ook ruimte voor aquacultuur binnen windparken en in natuurgebieden. In windparken betreft dit aquacultuur activiteiten voor zowel commerciële exploitatie als natuurherstel. In natuurgebieden betreft dit specifiek aquacultuur activiteiten gericht op natuurherstel, zoals aanbrengen van substraat.	Nee
048	200	Actie: hoge mate van discards in sleepnetvisserij benoemen.	Er wordt niet herkend op welke wijze de inbreng om hoge mate van discards in sleepnetvisserij te benoemen bijdraagt aan D3C1 of D3C2. Het is niet duidelijk om welke reden deze suggestie wordt gedaan. De gesuggereerde actie wordt niet overgenomen.	Nee
048	201	Actie: een verwijzing toevoegen naar paragraaf 4.37 van het NZA: '4.37 Per saldo zal gaswinning binnen Natura 2000 gebieden afnemen. De huidige praktijk dat onder strikte voorwaarden kan worden gewonnen in Natura 2000 gebieden wordt voortgezet. Deze voorwaarden voldoen aan de te formuleren bovenwettelijke Best Beschikbare Technieken voor milieubeschermend en natuurversterkend bouwen en exploiteren zoals in de governance structuur van het NZO periodiek zal worden vastgelegd.'	De kern van hoofdstuk 2 is een beschrijving van de omvang en het economisch belang van de verschillende sectoren, alsmede de ontwikkelingen daarin, zowel in het verleden als verwachtingen voor de toekomst. Er wordt een link gelegd met de (ontwikkeling in de) belangrijkste milieudruk die ieder van deze sectoren veroorzaken. Dit hoofdstuk is niet bedoeld om het beleid met betrekking tot de verschillende economische activiteiten uitputtend te beschrijven. Dat gebeurt in het Programma Noordzee.	Nee
048	202	Bodemberoerende visserij zorgt ook voor verminderde CO2 opslag, maar is niet mer-plichtig. Maatregelen voor vermindering van bodemberoerende visserij zullen dus naar verwachting ook bijdrage aan het vergroten van CO2 opslag door de zee.	U geeft aan dat sleepnetvisserij ervoor zorgt dat opgeslagen CO2 vrijkomt uit de bodem. Dit fenomeen is bekend. Het is echter onduidelijk of verminderde bodemberoering in de Noordzee zal bijdragen aan het vergroten van CO2 opslag. Naar aanleiding van een publicatie in Nature eind 2019 zijn hierover Kamervragen gesteld. Hier is via Kamerstukken II, 2020-2021, Handelingen 3015 antwoord op gegeven. Onderdeel van de beantwoording is de toezegging om de mogelijkheden verkennen om de aard en ernst van bodemberoering als bron van CO2-uitstoot te duiden op basis van literatuur en/of aanvullend onderzoek.	Nee
048	203	In Europees verband is afgesproken dat in 2030 er een vermindering van de CO2-uitstoot met ten minste 40 procent moet zijn gerealiseerd ten opzichte van de uitstoot in 1990, en dat het aandeel hernieuwbare energie in de EU ten minste 32 procent moet bedragen. Dit is veranderd om hoger te zijn, wijzig naar het juiste percentage.	Op 14 juli 2021 heeft de Europese Commissie de doelstelling voor de reductie van broeikasgas emissies verhoogd van 40% naar 55%. De tekst in deel 3 van de Mariene Strategie is hierop aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	204	Er zijn geen maatregelen hierover binnen KRM 3. Noem waarom en welke maatregelen er zijn genomen om het milieu te beschermen tegen de gevolgen van toenemende zandwinning en suppletie. Er staat wel: 'Bepaalde soorten baggerwerktuigen verminderen de troebelheid, maar dit kan tot extra kosten leiden.' Vreemd dat een potentiële mitigerende maatregel wordt genoemd, maar vervolgens wordt verworpen vanwege de hoge kosten, zonder enige toelichting.	De focus van dit hoofdstuk betreft de economische beschrijving van verschillende activiteiten en is niet gericht op het benoemen van alle maatregelen die genomen worden om het milieu te beschermen en eventuele extra kosten hiervoor. De benoeming van de extra kosten is daarom uit de tekst gehaald. De huidige tekst 'Bepaalde soorten baggerwerktuigen verminderen de troebelheid, maar dit kan tot extra kosten leiden' wordt vervangen door 'Om dit te beperken zouden bepaalde soorten baggerwerktuigen kunnen worden ingezet'.	Ja
048	205	Niet alleen kansen en grenzen van zonne-energie moeten worden bestudeerd in termen van industrie, maar ook in termen van ecologie.	Gedegen onderzoek doen betekent inderdaad dat alle effecten meegenomen worden.	Nee
048	206	Recreatie en toerisme hebben ook negatieve effecten op het milieu, bijvoorbeeld effecten van vervuiling, onderwatergeluid en fysieke verstoring. Actie: leg een verband met hoe deze activiteiten zich verhouden tot de descriptoren en de relevantie voor het KRM.	De huidige tekst bevat voor iedere activiteit al een link met de descriptoren van de KRM.	Nee
048	207	Valt sportvisserij hieronder? Actie: toelichten in document.	Voor de economische beschrijving van de verschillende activiteiten beschreven in dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van cijfers van het CBS. Voor zowel recreatie in zijn algemeenheid als voor individuele vormen daarvan zoals sportvisserij geldt dat het geen bedrijfsklassen zijn volgens de statistieken van het CBS, en het CBS hier ook niet standaard aparte gegevens over verzamelt. Uitgaven voor recreatie zullen voor een deel plaatsvinden in de sectoren die in deze paragraaf worden beschreven, maar voor een deel ook in andere sectoren en deels ook buiten de kustzone	Nee
048	208	Waar vindt prioritering van de kennisagenda plaats voor het KRM van 2021-2022? In het hoofdstuk worden MONS, WOZEP en andere programma's genoemd als mogelijke overlap waar kennislacunes kunnen worden opgepakt, echter het is van belang dat voor kennisvragen met hoge prioriteit die nodig zijn om GMT te bereiken maar niet passen in andere programma's ook een budget en hoge prioriteit wordt uitgevoerd. Maak duidelijk hoe deze afstemming plaatsvindt en hoe onderzoeksvragen worden uitgevoerd voor het KRM die buiten de bestaande externe budgetten vallen.	Het definitieve deel 3 van de Mariene Strategie bevat een selectie van kennisvragen die de komende cyclus worden opgepakt en de wijze van financiering.	Ja
048	209	D1T7: monitoring vogelaanvaringen met windturbines in het kader van Wozep. Waarom wordt hier alleen gekeken naar aanvaring en niet naar monitoring van habitatverlies en barrièrewerking? Habitatverlies wordt gezien als een van de grootste kennisleemten en kan een grote impact hebben op bepaalde vogelpopulaties. Actie: tekst aanpassen: "D1T7: monitoring vogelaanvaringen met windturbines, en barrièrewerking en habitatverlies door windturbines, in het kader van Wozep"	Het aanpassen van de milieudoelen is geen onderdeel van de Mariene Strategie deel 3: de hier opgenomen formulering van de milieudoelen en GMT is één op één overgenomen uit de Mariene Strategie deel 1 (2018). De zienswijze wordt wel gedeeld dat, naast vogelaanvaringen, ook barrièrewerking en habitatverlies aandacht behoeven. In het kader van Wozep wordt hier ook naar gekeken. Dit is verduidelijkt in de tekst.	Ja
048	210	Actie: toevoegen in welke mate de genoemde maatregelen hebben bijgedragen aan de specifieke descriptoren: bijvangst, populatie, habitat. Zijn extra maatregelen nodig? Zo ja, welke?	Deze deelzienswijze heeft betrekking op deel 1 van de Mariene Strategie. In deel 3 van de Mariene Strategie is per descriptor benoemd of extra maatregelen nodig. Voor D3 is deze vraag ook specifiek gesteld en beantwoord bij deelzienswijze 048-185. Voor de bruinvis bij deelzienswijze 048-212.	Nee
048	211	"Voor vogels is dat het geval of zal dat het geval zijn in de VR-gebieden Noordzeekustzone, Voordelta en het Friese Front. Voor het Friese Front zijn bijvoorbeeld seizoensluitingen voor staandwantvisserij ingesteld vanwege het foerageren van zeekoeten." Dit is een hele goede maatregel, maar waarom is alleen maar een voorbeeld gegeven? Actie: hier een overzicht van bestaande en geplande maatregelen voor alle VR-gebieden toevoegen.	In de tekst zijn naar aanleiding van uw deelzienswijze de bestaande en geplande maatregelen toegevoegd.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	212	"• oprichting (2013) van een landelijke wetenschappelijke commissie, de Bruinvisadviescommissie, die toeziet op de uitvoering van de geprioriteerde kennisagenda; • implementatie van populatiemonitoring van bruinvissen via het KRM-monitoringprogramma (Mariene Strategie, deel 2 (2014)) (en optimalisatie daarvan in de actualisatie van Mariene Strategie, deel 2 (2020)); • uitvoering van een wetenschappelijk bijvangstobservatieprogramma (2013-2017); • onderzoek naar het gecontroleerd toepassen van pingers; • het aanpassen van de relevante Europese visserijregelgeving, waardoor die beter toepasbaar wordt in de Nederlandse situatie" Dit zijn allemaal handelingen van administratieve of onderzoek aard. Dit heeft nog niet geleidt tot vermindering van bijvangst of verbetering van habitat in de praktijk. Kortom, concrete maatregelen toevoegen. Actie: toevoegen wat het resultaat is geweest van de (onderzoeks) maatregelen en wat dit betekent. Zie overkoepelende punt 1.	Deze, en nog vele andere maatregelen, worden uitgebreid toegelicht in het Bruinvisbeschermingsplan (2020), zoals ook in deel 3 van de Mariene Strategie is aangegeven. Hierin is ook beschreven wat de resultaten zijn geweest van de maatregelen en wat dit betekent voor de status van de bruinvis en hoe hier gevolg aan is gegeven.	Nee
048	213	De Habitatrichtlijn verplicht Nederland tot een 2 sporen beleid waar verschillende verplichtingen aan zijn verbonden: 1) Effectieve bescherming van Natura 2000-gebieden die reeds voor de bruinvis zijn aangewezen, en verdere identificatie van nog in te stellen speciale beschermingszones. Nu zijn de Noordzeekustzone, Vlakte van de Raan, Doggersbank en Klaverbank voor de bruinvis aangewezen; én 2) een nationaal generiek beschermingsplan, namelijk het instellen van een systeem van strikte bescherming van de bruinvissen in hun natuurlijk verspreidingsgebied - dat wil zeggen concrete, specifieke, coherente en afgestemde maatregelen - en handhaving van de verboden tot opzettelijk vangen, doden of verstoren van bruinvissen en het beschadigen en vernielen van hun voortplantings- en rustplaatsen (art 3.5 Wnb en 12 lid 1 Habitatrichtlijn). Nederland heeft in de tien jaar sinds het eerste Bruinvisbeschermingsplan, nog steeds niet aan deze verplichtingen voldaan. Verdere verplichtingen die nog nageleefd moeten worden: Onderzoek moet worden uitgevoerd en beschermingsmaatregelen moeten worden getroffen die noodzakelijk zijn om te voorkomen dat het incidenteel vangen en doden van bruinvissen geen significant negatief effect op de soort heeft (zie bijv art 12 lid 4 Habitatrichtlijn). Voldoen moet worden aan de minimumverplichtingen van Verordening 812/2004, inmiddels vervangen door Verordening 2019/1241, voor mitigerende maatregelen voor bijvangst. Ook deze verplichtingen zijn niet nagekomen. De opvolgende edities van het Bruinvisbeschermingsplan zijn nooit wezenlijk veranderd, het is een onderzoeksagenda gebleven, in plaats van een plan met concrete beschermingsmaatregelen waartoe de Habitatrichtlijn verplicht. Bij elke evaluatie van het bruinvisbeschermingsplan/bbp brachten de NGO's dit ook naar voren, oa onder verwijzing naar de juridische toets van 2012 https://research.tilburguniversity. (edu/en/publications/legal-review-of-the-netherlands-conservation-plan-for-the-harbour).	Er is in Nederland voor gekozen om voor een zeer mobiele soort als de bruinvis, vooral te richten op generieke bescherming en hier is met het Bruinvisbeschermingsplan (2011 en herzien in 2020) uitvoering aan gegeven. Er zijn wel Natura 2000-gebieden aangewezen waar de bruinvis zich bevindt, en in de beheerplannen voor die gebieden wordt rekening gehouden met de bruinvis, maar er is nog geen aanleiding om te denken dat die gebieden een speciale rol voor de bruinvis vervullen. Voor bijvangst is een 5-jarig onderzoek uitgevoerd van 2013-2017 waar zeer lage bijvangst aantallen uitkwamen (0,3% van de populatie in het worst case scenario terwijl het ASCOBANS doel 1% is). Dit bood geen aanleiding om voor de staandwant vloot aanvullende maatregelen te treffen. Momenteel is Nederland bezig een groot, internationaal bijvangst project op te zetten om zowel de monitoring, als mitigatie van bijvangst van zeezoogdieren, vogels, elasmobranchen en schildpadden grootschalig te verbeteren. Met al deze aspecten voldoet Nederland aan haar verplichtingen ten aanzien van de bruinvis.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	214	De goede milieutoestand voor zeezoogdieren is nog niet gehaald, maar de huidige situatie verbetert wel. Dit is te kort door de bocht voor alle indicatoren. Voor zeehonden en bruinvissen zijn bijvangstschattingen bijvoorbeeld onvoldoende in beeld., even als voedselbeschikbaarheid en populatiestructuur. Dus, er zijn geen aanwijzingen dat GES zal worden gehaald voor zeezoogdieren. De conclusie dat de huidige situatie verbetert kan dus niet worden getrokken. Ier is niet alleen sprake van een kennisleemte waarvoor in het Programma van Maatregelen een aanvullende kennisopgave moet worden opgenomen, ook is sprake van het niet naleven van de generieke en N2000-gebiedsgebonden verplichtingen die Nederland ingevolge de Habitatrichtlijn dient na te komen.	De Habitatrichtlijnbeoordeling voor alle drie de zeezoogdieren is in 2019 op een gunstige staat van instandhouding uitgekomen. Dit is op basis van de populatieomvang, die stabiel is, en de huidige habitatkwaliteit, die verbeterd is op de punten dat de huidige druk van wind op zee minder groot is dan gedacht en de druk van bijvangst ook, op basis van het REM onderzoek dat is uitgevoerd van 2013-2017. Alleen het punt toekomstperspectief habitatkwaliteit is nog als 'onbekend' beoordeeld. In totaal leidt dit tot een gunstige staat. Dit is een verbetering ten opzichte van 2013. Het klopt dat nog niet alles bekend is, zoals bijvangstschattingen en voedselbeschikbaarheid, daar wordt hard aan gewerkt in onder andere het CIBBRiNA EU LIFE project, zoals toegelicht in de kennisagenda. Met het bruinvisbeschermingsplan wordt voldaan aan generieke bescherming voor de bruinvis. Hierin wordt ook uitvoerig uitgelegd waarom dit meer geëigend is dan gebiedsgebonden bescherming in Natura-000 gebieden voor hoog mobiele soorten zoals zeezoogdieren. Maar waar dat mogelijk en zinvol is, worden met beheerplannen ook beschermingsmaatregelen genomen voor deze soorten. Over de zeehonden zijn trilaterale afspraken gemaakt in het Trilateraal Wadden Overleg. Uw zienswijze dat de verplichtingen niet worden nageleefd, wordt daarom niet gedeeld.	Nee
048	215	In het Nederlandse deel van de Noordzee ontwikkelt de omvang van de populaties van grijze zeehond en bruinvis zich positief. Dit is onjuist. De bruinvispopulatie ontwikkelt zich niet positief. Noordzee breed lijkt de meest recente kennis op een stabiele trend te wijzen, al zitten hier grote onzekerheidsmarges omheen. Daarnaast laat recent onderzoek van IJsseldijk et al. (2020) zien dat de afgelopen jaren opvallend en onverklaarbaar veel bruinvissen stranden aan de Nederlandse kust, met een 'unusual mortality event' in 2011 en recentelijk in 2021. Daarbij zijn reproductiecijfers in de zuidelijke Noordzee laag. Voorzichtigheid is nodig, actie: informatie toevoegen en voorzorgprincipe toepassen. Zie overkoepelende punt 2 en 4.	Het klopt dat de bruinvispopulatie stabiel is, waarmee (naast een aantal andere aspecten als verspreidingsgebied en habitatkwaliteit) de soort wel in een gunstige staat van instandhouding is gekomen in de meest recente Habitatrichtlijn beoordeling (2019). Deze nuance is in de tekst aangebracht. In het Bruinvisbeschermingsplan (2020) komt het onderzoek van IJsseldijk et al. (2020) ook zeker aan bod, evenals het aspect reproductie, waar echter nog zeer weinig data van zijn, en zijn aanbevelingen opgenomen om dit verder uit te zoeken, ook samen met buurlanden.	Ja
048	216	De Mariene Strategie (deel 1, 2018) geeft zowel voor vogels als zeezoogdieren aan dat er een potentiële aanvullende beleidsopgave is, omdat bestaand beleid mogelijk niet voldoet, en dat er een kennisopgave is met betrekking tot oorzaken achteruitgang en cumulatie en mogelijk mitigatie van effecten van windparken. De GMT voor het merendeel van de vogels wordt niet gehaald, dit is ook de reden dat deel 1 van de Mariene Strategie stelt dat er potentiële aanvullende beleidsopgave is omdat bestaand beleid mogelijk niet voldoet. Het huidige programma van maatregelen maakt onvoldoende duidelijk wat er precies gedaan moet en gaat worden voor de diverse groepen vogels en wat de verwachte effectiviteit van de voorgestelde maatregelen is. Hetzelfde geldt voor zeezoogdieren. GMT is niet gehaald, dus extra maatregelen zijn nodig. Actie: voor vogels mitigatie van effecten van windparken, onder andere door stilstandvoorzieningen, opnemen onder 'aanvullende maatregelen' (p27).	U vraagt in uw zienswijze om concretisering van aanvullende maatregelen; het genoemde voorstel van mitigatie is echter reeds in de voorschriften voor de kavelbesluiten meegenomen. Ten behoeve van het aanvullend ontwerp zijn cumulatieve effecten van windparken bepaald, waarbij bestaande parken en plannen alsook de nieuwe windenergiegebieden zijn meegerekend. Uit de berekeningen blijkt dat de aanleg van windparken voor een beperkt aantal vogels kritisch is, met name voor de zilvermeeuw en de jan-van-gent. Tegelijkertijd gelden in relatie tot deze vogelsoorten onzekerheden die nadere analyse behoeven. Gehanteerde aannames in het geactualiseerde Kader Ecologie en Cumulatie en de gehanteerde werknormen op populatieniveau zijn nog niet vastgesteld. Voordat kavelbesluiten worden genomen, dient de ecologische ruimte te zijn aangetoond. Daartoe zet het PNZ in op kennisvermeerdering, waarbij ook de mogelijkheden van natuurversterkende maatregelen worden onderzocht.	Nee
048	217	Actie: aanvullende maatregelen voor zeezoogdieren toevoegen; om te beginnen het bruinvisbeschermingsplan zo aanpassen dat het aan art 12 Habitatrichtlijn voldoet en aan Verordening 2019/124 voldoet, en het ingevolge art 6 Habitatrichtlijn nemen van beschermingsmaatregelenvoor zeezoogdieren waarvoor de N2000-gebieden Noordzeekustzone, Vlakte van de Raan, Klaverbank en Doggersbank zijn aangewezen.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-213.	Nee
048	218	Hoe vertaalt een netwerk van beschermde gebieden zich naar KRM deel 3? Voor bewegelijke soorten zoals zeezoogdieren en zeevogels is het bijvoorbeeld belangrijk om migratieroutes (blue corridors) vrij te houden.	De maatregelen om te komen tot het genoemde netwerk van beschermde gebieden staan opgenomen in het PNZ in paragraaf 3.3.2 Beschermde gebieden en habitattypen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	219	Vormen van medegebruik, waaronder visserij, die geen significante impact hebben op gedefinieerde natuurwaarden, worden toegestaan. De meeste beschermde gebieden zijn niet onderworpen aan een passende beoordeling van de effecten van de visserij. Dit moet wel gebeuren voor alle offshore beschermde gebieden op volle zee om ervoor te zorgen dat de bentische habitats niet verder worden aangetast.	Voor activiteiten in beschermde gebieden moet een natuurvergunning worden aangevraagd, die wordt getoetst op significante effecten op basis van een passende beoordeling.	Nee
048	220	Bestaande actie- en soortenbeschermingsplannen (bijvoorbeeld haaien, bruinvissen en zeevogels) worden uitgevoerd. Voortgang van de implementatie van de plannen wordt op een tweejaarlijkse basis geëvalueerd. het is aan de betreffende ministeries om deze plannen uit te voeren en concrete invulling te geven aan deze afspraak. Binnen KRM deel 3 verwachten wij dan ook een plan van aanpak en tijdspad voor uitvoer, evaluatie en herziening van deze plannen terug te zien. Zie overkoepelende punt 1.	Er zal een plan van aanpak worden uitgewerkt voor de afspraken voor soortenbescher-mingsplannen en habitatversterking inclusief een tijdspad voor uitvoer, evaluatie en herziening van deze plannen. Het is echter nu te vroeg om dit plan van aanpak concreet in de KRM op te nemen, anders dan “Er zal een plan van aanpak worden uitgewerkt voor de afspraken voor soortenbeschermingsplannen en habitatversterking met inclusief een tijdspad voor uitvoer, evaluatie en herziening van deze plannen.” Dit is in de tekst aangepast.	Ja
048	221	In het NZA staat: ‘4.35 Er zal vanaf 2020 onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek worden uitgevoerd naar de aanwezigheid en verspreiding van zandkokerwormriffen. Als dat onderzoek tot toepasbare conclusies leidt, kunnen relevante locaties beschermd worden via ruimtelijke beschermingsmaatregelen onder de Habitatrichtlijn of de Kaderrichtlijn Mariene Strategie’. Actie: dit toevoegen binnen deze paragraaf.	Deel 3 van de Mariene Strategie is conform uw voorstel aangepast. Zoals vermeld in het antwoord op deelzienswijze 048-188, is dit onderwerp ook onderdeel van de kennisa-genda (Hoofdstuk 4).	Ja
048	222	Er missen maatregelen om aan criteria D1C3 mbt broedsucces te voldoen. Er staat duidelijk beschreven dat voor broedvogels de stand en het broedsucces achteruit gaan, maar het is niet duidelijk welke maatregelen er worden getroffen om dit te verbeteren. Actie: maatregelen toevoegen.	Er zijn momenteel veel kennisleemtes omtrent broedsucces op de Noordzee. Hierdoor is het instellen van specifieke maatregelen nog niet mogelijk. Er zal onder het MONS-programma onderzoek worden gedaan naar broedsucces van zeevogels.	Nee
048	223	De genoemde voorbeelden zijn niet per sé concrete maatregelen die direct bijdragen aan het bereiken van de KRM descriptoren. Daarbij bevat het BBP zeer weinig concrete maatregelen voor de KRM om toe te passen. De KRM kan nu aanvullende maatregelen nemen, zoals : - verbod op (recreatief) staandwant (in N2000 en KRM-gebieden) - het instellen van rustgebieden en vermindering van visserijdruk op belangrijke prooisoorten om habitatkwaliteit te verbeteren - monitoren op niveau van populatiestructuur. Cirkel verwijzingen (bv. KRM naar BBP en BBP naar KRM) zorgen er voor dat er gaten vallen in het nemen van maatregelen. Dit wordt voorkomen door expliciet maatregelen te noemen.	Er is in de discussies rond het BBP uitgebreid ingegaan op de genoemde maatregelen. De wetenschappelijke klankbordgroep van het NZO oordeelde dat het inderdaad goed gaat met de bruinvis, de voorgestelde maatregelen bijdragen aan de bescherming van de bruinvis en dat er verder nog een aantal onzekerheden zijn, waar ook in de aanbevelingen in het plan aandacht aan is gegeven.	Nee
048	224	Beschrijf hoe de programmering en de prioritering van de kennisvragen zullen plaatsvinden. Kennislacunes en vragen binnen de Kennisagenda zijn van cruciaal belang om D1 te begrijpen, maar het moet voor elke kennislacune duidelijk zijn bij welke de descriptor/indicator deze hoort.	Informatie over prioritering is opgenomen in deel 3 Mariene Strategie. De volgende stappen hebben plaatsgevonden: - Inventarisatie van kennisvragen per descriptor - Selectie van kennisvragen die bijdragen aan de KRM opgave - Onderzoeksprogramma’s waarin kennisvraag opgepakt kan worden - Vaststellen kennisvragen die komende 6 jaar in kader van deel 3 Mariene Strategie opgepakt worden	Nee
048	225	Ook is de verordening preventie en beheer invasieve soorten van kracht gegaan wat heeft geleid tot een actieplan om introductiewegen voor onbewust geïntroduceerde niet-inheemse soorten aan te pakken. Uit dit plan voortvloeiende maatregelen toevoegen aan KRM en link naar document.	De genoemde maatregelen uit het pathway actieplan (ballastwater, beleidskader schelpdierverplaatsing en IMO richtlijnen) zijn al in deel 3 van de Mariene Strategie verwerkt.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	226	Op de Kennisagenda ontbreekt het potentieel voor een toename van niet-inheemse soorten als gevolg van de effecten van de klimaatverandering.	Descriptor D2 over niet-inheemse soorten richt zich op introducties van soorten (ver) buiten hun natuurlijke verspreidingsgebied, door directe menselijke activiteiten als scheepvaart. Soorten waarvan het verspreidingsgebied geleidelijk verandert, zoals door klimaatverandering, behoren niet tot het aandachtsgebied van deze descriptor.	Nee
048	227	Gemeenschappelijk Visserijbeleid (Verordening (EU) 1380/2013). Visserij is daarmee een Europese competentie waar op nationaal niveau geen aanvullende maatregelen bij komen. Het voorgeschreven niveau is voor ca. 40% van de soorten waar Nederland quota voor in handen heeft niet gehaald. Dit geldt ook voor een aantal soorten waar Nederland een belangrijk deel van het quotum in handen heeft. Het is een over-simplificatie om hier naar internationale processen te verwijzen, Nederland heeft een rol te spelen.	De zienswijze dat Nederland een rol te spelen heeft wordt herkend. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zet zich op internationaal niveau in om de doelen van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) te behalen. Het is van belang om te benoemen dat onder doelstelling 5j van het GVB coherentie met de Kaderrichtlijn Mariene Strategie specifiek wordt benoemd. Het wordt daarom niet herkend dat verwijzen naar het GVB een 'over-simplificatie' is, aangezien de doelstelling van de KRM voor het toepassingsgebied van het GVB onderdeel is van de doelstellingen van het GVB.	Nee
048	228	Doorgaan met het verzamelen van de Wettelijke Onderzoeks Taken (WOT) informatie over de visbestanden in de Noordzee voor internationaal vangstbeheer (TAC&Quota). Dit beslaat niet alle commercieel geoogste soorten, herzien om te verkennen hoe soorten die wel geoogst worden maar geen quota hebben of soorten die met name als bijvangst gevangen worden hier ook in meegenomen kunnen worden.	De aanname dat de WOT niet alle commercieel geoogste soorten beslaat, wordt niet herkend. Onderdeel van de WOT is bijvoorbeeld de marktbemonstering zeevisserij, bestandsopnamen op zee en monitoring van bijvangsten. Deze onderzoeken richten zich niet uitsluitend op gequoteerde soorten. Voor meer informatie over de WOT zie www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksprojecten-LNV/Expertisegebieden/Wettelijke-onderzoekstaken/Visserij.htm.	Nee
048	229	In het kader van de aanlandplicht blijven inzetten op het minimaliseren en uitfaseren van discards. Dit is niet concreet genoeg, welke vorm neemt dit, welke tijdpad? Zie overkoepelende punt 1.	De verplichtingen vanuit de aanlandplicht zijn concreet. De zienswijze dat die niet concreet genoeg is en dat een tijdspad ontbreekt wordt niet herkend. Deel 3 van de Mariene Strategie is niet bedoeld om een managementsamenvatting te geven van het visserijbeheer. Zie hiervoor de relevante EU verordeningen.	Nee
048	230	Daarnaast zijn er in een gemengde visserij ook praktische moeilijkheden om alle soorten F≤Fmsy te bevissen in verband met choke species. Dit klopt niet, dit stelt dat je alle soorten op MSY moet krijgen tegelijkertijd, dar stelt de KRM niet. Vangst wordt alleen beperkt door de meest kwetsbare soort.	Onduidelijk wat de zienswijze beoogt. Er wordt beweerd dat de stelling over praktische moeilijkheden door choke species niet bestaat en vervolgens wordt bevestigd dat 'de meest kwetsbare soort' de vangst beperkt, suggererend dat een soort dus vangstmogelijkheden kan beperken, ook wel 'choke species' genoemd.	Nee
048	231	GMT wordt hier niet bereikt, maar er worden geen aanvullende maatregelen genomen. De veronderstelling dat GMT zal worden bereikt, is te hoog gegrepen. Zeker als er voor veel soorten gegevens over bijvangst en MSY ontbreken. De verwachting dat GMT zal worden bereikt wordt ook niet gestaafd door bewijs en wordt verondersteld. In een veranderende tijd (vooral door Brexit zou dit misschien moeten worden herzien). Zie overkoepelende punt 2 en 4.	De verwachting is dat met het opgenomen beleid (voortzetten van de bestaande maatregelen), de goede milieutoestand kan worden bereikt. Het is onduidelijk wat u precies met deze zienswijze beoogt. Er wordt verwezen naar de Brexit waarbij onduidelijk blijft in welke wijze dit invloed kan hebben op het behalen van F≤FMSY (D3C1) en SSB < MSY Btrigger (D3C2). Daarnaast is bijvangst geen criterium voor D3. Er wordt herkend dat voor soorten waarvan weinig data beschikbaar (data-poor species) zijn, niet is vast te stellen of onder D3 de GMT wordt behaald. Wanneer er voor een soort/bestand geen FMSY of SSB Btrigger kan worden berekend is het ook niet vast te stellen of GMT wordt behaald. Dit is momenteel een lacune in de benadering van D3.	Nee
048	232	Wat betekent het als wordt verwezen naar een nationale kennisvraag? Benadruk de belangrijke vragen voor het bereiken van GMT en specifiek voor de KRM in de kennisagenda.	Een nationale kennisvraag onder D3 is geen onderdeel van de Wettelijke Onderzoekstaken. Een voorbeeld is de kennisvraag over het effect van de verspreiding en beschikbaarheid van voedsel op de temporele en ruimtelijke dynamiek van zeevogels en zeezoogdieren op de Noordzee. Dit is geen vraag waarvoor een wettelijke verplichting is, maar vanuit een voedselcompetitie-aspect wel relevant. De genoemde vraag is onderdeel van het MONS-programma.	Nee
048	233	Nog steeds geen descriptoren gevonden voor D4 na vele jaren. GMT niet bereikt en maatregelen voor andere descriptoren niet genoeg om de doelen hier te ondersteunen.	Descriptor D4 betreft een complex vraagstuk waarbij nog veel kennislacunes bestaan. Daarmee zijn aanvullende maatregelen nu nog niet concreet te beschrijven. Deel 3 van de Mariene Strategie zet daar op in. Het is nadrukkelijk de inzet om samen met de Noordzeeakkoordpartners, maar ook in internationaal verband, de beschreven lacunes op te pakken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	234	Dit betekent dat de in hoofdstuk 2 beschreven verwachte toename van het aantal windmolenparken dat de komende decennia zal worden gebouwd op het Nederlands deel van de Noordzee naar verwachting zal leiden tot meer druk op deze descriptor. Anderzijds kan de aanleg van windmolenparken mogelijk leiden tot meer gebieden die gesloten zijn voor bodem beroerende visserij, wat positief kan uitwerken op de ontwikkeling van benthosgemeenschappen. Dit kan ook andere gevolgen hebben, een grootschalige nieuwe successie (succession) zal waarschijnlijk plaatsvinden op het ecosysteem niveau, en daarom is deze descriptor belangrijker dan ooit.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-233.	nee
048	235	“Vanwege het hierboven beschreven karakter van descriptor 4 als de resultante van de andere descriptoren, zou je kunnen stellen dat alle maatregelen en opgaven beschreven onder die descriptoren ook in het teken staan van het bereiken van de goede milieutoestand voor voedselwebben. “ Je kan ook stellen dat je de maatregelen en opgaven van de andere descriptoren bekijkt vanuit een voedselweb perspectief zodat gaten opgevuld gaat worden. Deze descriptor mag nog niet uitgewerkt zijn, het is duidelijk dat het voedselweb van de Noordzee verarmt is. Daarom is het nodig om in te zetten op herstel van de voedselpiramide: van plankton en bodemleven, tot top-predatoren. Actief herstel van beiden kanten van de piramide zou een eerste goede stap zijn. Er zijn al pilotprojecten uitgevoerd op het gebied van schelpdierbankherstel en haai- en roggen uitzet. Via de KRM kunnen deze nu verder opgeschaald worden. Daarnaast wordt er nu geen aandacht besteed aan ‘forage fish’ wat juist een belangrijke schakelijk zijn in het voedselweb. Dit is een kans voor de KRM om op in te zetten via kennis en maatregelen. Uiteindelijk gaat het om inzet op biomassaliteit, soortenrijke en gezonden en veerkrachtige populaties.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-233.	Nee
048	236	Ook in het Noordzeeakkoord staan systeembegrip, cumulatie van effecten, draagkracht en ecosysteemdenken centraal. Actie: voeg een link toe naar de afspraken in het Noordzeeakkoord en noem expliciet hoe dit kan bijdragen aan het bereiken van GMT en maatregelen voor D4.	Het Noordzeeakkoord fungeert niet als onderbouwing van dit soort begrippen, maar de internationale verdragen en wetgeving zoals het Biodiversiteitsverdrag, OSPAR en de KRM. Er is naar aanleiding van uw zienswijze wel toegevoegd dat hierover in het NZA afspraken zijn gemaakt: “Ook in het Noordzeeakkoord staan begrip van het ecosysteem, cumulatie van effecten, draagkracht en ecosysteemdenken centraal.” Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 048-233.	Ja
048	237	Om een aantal van de drukfactoren in de kennisagenda te begrijpen, is basiskennis over de dynamiek van het voedselweb nodig. Splits de kennisagenda op in de meest urgente kennisvragen, wijs de basis aan om binnen deze descriptor indicatoren te ontwikkelen.	Het is nu te vroeg om de urgente vragen te kunnen onderscheiden. Binnen de context van het MONS-programma wordt hier breed onderzoek naar gedaan.	Nee
048	238	Stedelijk afvalwater: Behandeling stedelijk afvalwater die wordt voortgezet via het Waterbesluit, Wet milieubeheer. Bij 21 installaties verdeeld over 11 waterschappen is sprake van volledige aanvullende nazuivering van het effluent op N en P. De verbetering van zuiveringsefficiëntie rwzi’s krijgt op vrijwillige basis een vervolg. In relatie tot Richtlijn Stedelijk Afvalwater is dit niet vrijblijvend en zal leiden tot reductie van de concentratie stikstof en fosfaat. Wat zijn de mogelijkheden om hier de lozing van sanitair afval op rivieren aan ta pakken? Hier zijn kansen voor integrale aanpak.	Bij de behandeling van stedelijk afvalwater zal waar mogelijk een integrale aanpak worden gehanteerd. Hierbij zal bij de verdere zuiveringsefficiëntie van rwzi’s naast het verbeteren van de waterkwaliteit ook aandacht zijn voor hergebruik van grondstoffen, energieverbruik en de CO2-footprint. Bij de rwzi’s die de komende jaren voorzien zullen gaan worden van een aanvullende zuiveringstap voor vergaande verwijdering van medicijnresten, zal naar verwachting ook een breed scala aan andere stoffen verwijderd kunnen worden. Verder is, afhankelijk van de keuze van de vergaande zuiveringstechniek een verdere reductie van N en P mogelijk en kunnen andere waterkwaliteits-items, zoals microplastics en antibiotica-resistentie, wellicht hierin meeliften.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	239	Goede milieutoestand betekent ook dat aan natuurverplichtingen voldaan moet worden. Zo is in 2009 middels de KRW afgesproken dat de wateren in 2015 aan de Europese eisen moeten voldoen zoals per stroomgebied afgesproken. Nederland heeft tot twee keer toe uitstel gevraagd om deze waterdoelen te behalen, maar 2027 is de ultieme deadline om aan de Europese eisen te voldoen. Dit geldt zowel voor het verbeteren van de waterkwaliteit als het tegengaan van de schadelijke gevolgen van verdroging (Bastmeijer, 20211)	Er is een ex-ante analyse uitgevoerd voor de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen KRW 2022-2027. De ex-ante analyse heeft als doel de huidige toestand van de waterkwaliteit en het verwachte doelbereik in 2027 in beeld te brengen, op basis van de meest recente informatie en plannen. De ex-ante analyse laat zien dat de waterkwaliteit verder verbetert, maar dat er in delen van het land nog een opgave is om tijdig aan de eisen van de KRW te voldoen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water van 22 nov 2021 is de Tweede kamer geïnformeerd over de resultaten van de ex-ante analyse waterkwaliteit en aanvullende stappen.	Nee
048	240	Europese regels (Kaderrichtlijn Water) verplichten Nederland om in 2027 de waterkwaliteit op orde te hebben. Maar de kwaliteit van het Nederlandse water neemt op diverse plekken niet meer toe of zelfs af (Nationale Analyse waterkwaliteit, 20202). Vaak is dit te wijten aan menselijke ingrepen. Nederland bungelt onderaan in de EU op gebied van waterkwaliteit (CLO, 20193). Alleen met stevige ambities in het SGBP en verplichte maatregelen kunnen de Europese waterdoelen in 2027 gehaald worden. Denk in het kader van het Actieprogramma nitraat aan brede mestvrije bufferstroken langs wateren, maar ook scherpere bemestingsnormen voor kwetsbare gebieden (lees meer in de brief van natuurorganisaties4 'Hoge ambitie vereist voor 7e Nationaal Actieprogramma Nitraatrichtlijn om KRW-doelen te behalen').	Zie beantwoording deelzienswijze 048-239.	Nee
048	241	De beschermde zeegebieden die reeds een beheerplan hebben (Voordelta, NZKZ) bereiken de doelen niet en de beschermde zeegebieden die nog een beheerplan zullen krijgen zullen naar verwachting ook de doelen niet halen. Destructieve visserijpraktijken blijvend toestaan staat herstel van de Noordzee in de weg en is tegelijkertijd een overtreding van de VHR richtlijnen. Het PvM kan hier wat aan doen. Namelijk kansen creëren voor natuur. In de beheerplannen van beschermde zeegebieden worden weinig tot geen maatregelen voorzien voor bescherming van de soorten en leefgebieden want die verwijzen naar de soortenbeschermingsplannen, maar die soortenbeschermingsplannen staan vooral vol onderzoeksvragen (en maatregelen voor soorten als haaien, roggen, bruinvissen ontbreken). Met de KRM kunnen we maatregelen treffen, maar in het huidige voorstel wordt nu (bijv voor Voedselweb) verwezen de beheerplannen van beschermde gebieden. Echter deze bevatten weinig tot geen maatregelen bevatten en zullen daarom ook niet leiden tot echte verbetering. Het PvM kan, om tot een gezond voedselweb, komen met maatregelen om grote predatoren terug te krijgen, bijvoorbeeld door deze soorten en hun leefgebieden te beschermen. Door actief schelpdierriffen te herstellen; de kraamkamers van deze toppredatoren. Voor de beschermde zeegebieden hebben wij de gereedschapskist in handen om actie te ondernemen: wijs gebieden aan voor actief herstel, zorg ervoor dat de druk in deze gebieden omlaag gaat. Monitor bijvoorbeeld de geluidsdruk en stel een doel dat de druk door onderwatergeluid omlaag gaat.	Eén van de maatregelen om de gestelde doelen te halen is het instellen van visserijmaatregelen in de beschermde gebieden. Voorstellen voor het nemen van visserijmaatregelen liggen bij de Europese Commissie zoals beschreven in het PNZ in paragraaf 3.3.2 Beschermde gebieden en habitattypen. Aanvullend hieraan beschrijft deel 3 van de Mariene Strategie de uitvoering van de gebiedsmaatregelen Noordzeeakkoord, welke moeten leiden tot aanvullende gebiedsmaatregelen voor de visserij. Deze staan eveneens in het PNZ in paragraaf 3.3.2 Beschermde gebieden en habitattypen.	Nee
048	242	Omdat er nog geen grenswaardes zijn gesteld, kan niet worden beoordeeld of hiermee is voldaan aan de goede milieutoestand. Aangeven wanneer grenswaardes worden verwacht. Zie overkoepelende punt 1.	Het ontwikkelen van methodes om te komen tot grenswaarden voor D1 en D6 voor benthische habitats en zeebodemintegriteit wordt internationaal uitgevoerd binnen de Task Group Seabed, zoals genoemd in deel 3 van de Mariene Strategie in paragraaf 3.7. Integriteit zeebodem/ benthische habitats (D6) onder 'aanvullende beleidsopgave'. Het is op dit moment niet goed in te schatten wanneer daadwerkelijk grenswaardes kunnen worden vastgesteld.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	243	“Hiervoor is een milieu-effectrapportage verplicht. De gevolgen van deze ingrepen op biodiversiteit worden gemitigeerd of gecompenseerd”. MERs zijn projectmatig en ontoereikend om de toestand op ecosysteemniveau te bepalen.	In de kennisagenda wordt aangegeven dat ecologische gevolgen van de toenemende zandwinning en grotere suppletievolumes, en hoe deze gevolgen kunnen worden geminimaliseerd (nationaal), een van de kennisvragen is bij deze descriptor.	Nee
048	244	In de conceptversie van de actualisatie van de Mariene Strategie deel 3, 2022-2027, Programma van Maatregelen onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie die eind 2020 voor consultatie openstond, zijn geen maatregelen voor actieve herstel opgenomen. Bij brief van 10 november 2020, waarbij de NGO’s input op dit concept leverden, vroegen zij om actief herstelmaatregelen op te nemen in de Mariene Strategie deel 3. De NGO’s wezen hierbij op de schelpdierbank in de Borkumse Stenen, op het belang van opschaling en bescherming van herstelmaatregelen, en merkten op dat de Mariene Strategie deel 3 hiervoor heel geschikt is, bijvoorbeeld onder de descriptoren D4 (mariene voedselketens) en D6 (integriteit zeebodem). In het huidige ontwerp-herziene Mariene Strategie deel 3 is als milieudoel voor benthische habitats ‘terugkeer en herstel van biogene riffen, waaronder platte oesterbanken’ genoemd, maar, als maatregelen zijn slechts kennisvragen opgenomen. Echter, het is noodzakelijk om a) voor de nu aanwezige schelpdierbanken, waaronder de aangelegde platte oesterbank in het gebied de Borkumse Stenen op korte termijn op basis van de Natuurbeschermingswet en/ of Visserij wet- en regelgeving concrete beschermingsmaatregelen te nemen, met het oog op bodemberoerende visserij die structureel door de oesterbank heen vist en ter bescherming tegen andere activiteiten zoals winning van fossiele brandstoffen op en in de nabijheid van de oesterbank ; en b) om in vervolg op de in de Tweede Kamer op 18 december 2020 aangenomen motie van Frank Futselaar van 8 december 2020 (waarmee hij de regering verzoekt om ‘bestaande en toekomstige platte oesterriffen een beschermde status toe te kennen door ze toe te voegen als typische soort voor beschermde gebieden in profieldocumenten van habitattype 1110 en 1140, en als biogene structuur in habitat 1170’), gebieden waarin platte oesterriffen voorkomen aan te wijzen als Natura 2000-gebied voor H1170 (of H110 of H1140); en c) om in overleg met maatschappelijke organisaties een aantal locaties in bodemberoerende visserijvrije zones in de Doggersbank, Friese Front aan te wijzen voor actief zeebodemherstel door de aanleg van platte oesterriffen/schelpdierbanken. Wij vragen om tenminste deze maatregelen te operationaliseren en deze in het Programma van Maatregelen als aanvullende maatregelen op te nemen.	In het PNZ zijn voornemens voor natuurherstel en – bescherming opgenomen, onder meer ten aanzien van platteoesterriffen. Door het ontbreken van kennis is het op dit moment nog niet mogelijk om afgewogen, concrete maatregelen in de KRM op te nemen. Wel zal onderzocht worden welke concrete maatregelen een bijdrage kunnen leveren aan natuurherstel aanvullend op gebiedsbescherming. Dit is opgenomen in het programma van maatregelen onder D1. Conform de afspraak uit het Noordzeeakkoord is de Borkumse Stenen in dit programma van maatregelen aangewezen als beschermd KRM-gebied, waarvoor visserijbeperkende maatregelen zullen worden ingediend via de artikel 11-procedure van het GVB. Daarnaast is één van de maatregelen uit het NZO het aanwijzen van een gebied ter grootte van 100 km2 binnen de no fishery zone op het Friese Front voor oesterherstel. Deze maatregel draagt bij aan het behalen van milieudoel D6T5 (terugkeer en herstel van biogene riffen, waaronder platteoesterbanken). Deze maatregel is daarom toegevoegd aan de Gebiedsmaatregelen Noordzeeakkoord onder Aanvullende maatregelen op blz 38.	Ja
048	245	Het is heel mooi dat er vanuit het NZA afspraken zijn gemaakt over vermindering van bodemberoerende visserij in beschermde gebieden. Het is nu belangrijk om te definiëren wat dit voor de KRM betekent. Zo wordt er vanuit de EU biodiversity strategy ingezet op een netwerk van gebieden dat 30% van de (Noord)ze beslaat. Daarnaast is (zoals hierboven genoemd) actie nodig op specifieke habitattypen 1110 en 1170, waar de NZA afspraken niet op gericht zijn. Dit mist nu in KRM deel 3. Voorstel voor een aanvullende maatregelen die vanuit de KRM genomen wordt: Voorstellen: - additionele (habitatspecifieke) visserijbeperkende maatregelen nemen. - instellen van referentiegebieden (in bodembeschermende maatregelen zoekgebied) waar geen enkele vorm van menselijke activiteit is toegestaan voor ten minste 12 jaar. - opschaling van actief herstel van schelpdierbanken/biogene riffen - bescherming van sabellaria en platte oester.	De afspraken over vermindering bodemberoerende visserij in beschermde gebieden uit het Noordzeeakkoord zijn opgenomen in deel 3 van de Mariene Strategie in paragraaf 3.7. Integriteit zeebodem/ benthische habitats (D6) (‘aanvullende maatregelen’). Daarnaast zijn deze maatregelen er specifiek op gericht om het habitat in de Noordzeekustzone en Doggersbank (H1110) en Klaverbank en Borkumse Stenen (H1170) te beschermen. Aanvullende visserijbeperkende maatregelen zijn in dat licht niet nodig. Ook het instellen van een specifiek gebied voor oesterherstel van 100 km2 binnen een in te stellen no fisheries zone op het Friese Front voorziet in het tweede en derde voorstel. Met betrekking tot het beschermen van sabellaria is in hoofdstuk 4 Kennisleemte opgenomen dat er onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek zal plaatsvinden naar de aanwezigheid en verspreiding van zandkokerwormriffen. Als dat onderzoek tot toepasbare conclusies leidt, kunnen relevante locaties beschermd worden via ruimtelijke beschermingsmaatregelen onder de HR of KRM.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	246	Onderzoek naar zandkokerwormriffen hier ook andere biogene riffen bij zetten! hoe gaan we herstel hiervan realiseren? Maatregelen zijn hiervoor ook nodig, om biogene riffen te herstellen maar ook beschermen.	Met betrekking tot het beschermen van sabellaria is in hoofdstuk 4 Kennisleemte opgenomen dat er onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek zal plaatsvinden naar de aanwezigheid en verspreiding van zandkokerwormriffen. Als dat onderzoek tot toepasbare conclusies leidt, kunnen relevante locaties beschermd worden via ruimtelijke beschermingsmaatregelen onder de HR of KRM.	Nee
048	247	CCUS toevoegen, evt. niet afgedichte putten methaan lekkage.	De bedoeling van deze deelzienswijze en het verband tussen methaanlekkage en D7 is niet duidelijk.	Nee
048	248	De effecten van nieuwe grootschalige hydrografische ingrepen moeten worden onderzocht in de milieueffectrapportages, zoals Europees is voorgeschreven. Afhankelijkheid van MER's binnen het plan zijn ongeschikt als MER's zelf niet in lijn zijn met de maatregelen binnen de KRM en worden aangepakt binnen de beoordeling om GMT te bereiken. MERs kijken projectmatig, terwijl systeembenadering nodig is.	Milieueffectrapportages kijken projectmatig, maar zijn gericht op de effecten die het project kan veroorzaken. Daarbij wordt ook gekeken naar de invloed op de hydrografische eigenschappen, zoals waterbeweging en sedimenttransport, en wat dat kan betekenen voor het functioneren van het ecosysteem.	Nee
048	249	Inzet op voorkomen is goed, maar dat stelt wel als voorwaarde dat we begrijpen in welke mate het huidige gebruik, en daarmee cumulatieve effecten, invloed hebben op hydrografische eigenschappen. Projectmatige mer beoordelingen zijn daarvoor ontoereikend. Daar zou als maatregelen een evaluatie opgenomen kunnen worden hoe huidig gebruik hydrografische eigenschappen beïnvloedt. Daarom nu inzetten op het voorspellen van de invloed van geplande menselijke activiteiten en het instellen van adaptief beheer.	Juist in de m.e.r. procedure wordt ingezet op het voorspellen van de invloed van menselijke activiteiten. De huidige situatie, waarbij de hydrografische eigenschappen zowel beïnvloed worden door natuurlijke ontwikkelingen als door eerdere menselijke ingrepen, is daarbij het uitgangspunt. Nagegaan wordt hoe de nieuwe menselijke activiteit die situatie beïnvloedt. De cumulatieve effecten moeten daarbij aandacht krijgen.	Nee
048	250	Voor zandwinning en suppletie zijn geen maatregelen getroffen en geen uitleg waarom. In de OFL reactie staat: 'de effecten van zandwinning en suppletie op hydrografische eigenschappen zijn, zeker bij de huidige grootte volumes en uitvoering, klein en lokaal en niet van een orde dat het invloed heeft op het ecosysteem zoals bedoeld in de KRM'. Waarop is dit gebaseerd?	Dit is onder andere gebaseerd op de effecten van de grootschalige zandwinning voor Maasvlakte 2, waar uitgebreid onderzoek is gedaan naar de invloed van zandwinning op de natuur. Zie hiervoor de rapportages: Rijkswaterstaat (2014). Evaluatie MEP Aanleg Maasvlakte 2 2013, 89 p. Rijkswaterstaat (2019). Evaluatie MEP Aanleg Maasvlakte 2 2018, 74 p. Effecten van slib zijn daarnaast ook uitgebreid onderzocht in het kader van de milieueffectrapportages voor zandwinning. Uit het onderzoek in het kader van Kustgenese 2 blijkt verder dat zeer grootschalige zandwinning de eerste decennia nog niet nodig is. Voor suppleties geldt dat ze in het algemeen een herstel van de zandhoeveelheid in de kuststrook beogen en daardoor juist een dynamische situatie in stand houden.	Nee
048	251	In de kennisagenda ontbreken vragen over de effecten van klimaatverandering op de hydrodynamische eigenschappen en de effecten van grootschalige zandwinning en -suppletie, met inbegrip van grootschalige aanpassingen zoals de zandmotor.	Uw zienswijze wordt gedeeld dat dit belangrijke onderwerpen zijn voor de kennisagenda. In de KRM is reeds een algemene kennisvraag opgenomen in hoofdstuk 4 over de effecten van klimaatverandering en verzuring op het fysisch systeem. Dit betreft onder andere effecten op de hydrografische eigenschappen. Onder D6 (hoofdstuk 3.7) is daarnaast een kennisvraag opgenomen wat betreft de ecologische gevolgen van de toenemende zandwinning en grotere suppletievolumes. Effecten van grootschalige zandwinning zijn ook onderzocht bij de aanleg van Maasvlakte 2, zoals beschreven in het antwoord op voorgaande deelzienswijze 048-250. Bij de zandmotor wordt een uitgebreid onderzoeksprogramma uitgevoerd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	252	De containerramp met MSC Zoë: er ligt nog steeds veel afval op de bodem van de zee. Dit komt in ons voedsel terecht. Wat kunnen we middels de KRM (of andere mechanismen) doen om dit te voorkomen en in het vervolg alles op te laten ruimen? Maatregelen toevoegen, of iig ambitie daartoe! Fishing for litter en strand opruimen is niet genoeg: maatregelen en bron containerrampen toevoegen.	Naar aanleiding van het incident met de MSC Zoe werkt de overheid aan diverse maatregelen voor het veiliger maken van containertransport boven de Wadden (zie reactie op deelzienswijze 048-259). Daarnaast wordt de SBK regeling (Samenwerkingsovereenkomst Bestrijding Kustverontreiniging RWS-diensten) herzien, met het doel om plastic milieuschade na maritieme incidenten te minimaliseren. Rijkswaterstaat zal gemeenten in specifieke gevallen meer ondersteuning verlenen bij het opruimen van kustverontreiniging na maritieme incidenten.	Nee
048	253	“Aanvullend op de bestaande eisen voor RWZI’s is Nederland de afgelopen jaren actief bezig met chemische stoffen, waaronder vele die niet onder de KRW zijn genormeerd”. Welke stoffen? Graag expliciet noemen.	Het gaat om enkele medicijnresten en zogenoemde opkomende stoffen, zoals PFAS (zie bijv. https://iplo.nl/thema/water/oppervlaktewater/delta-aanpak-waterkwaliteit/aanpak-opkomende-stoffen/opkomende-stoffen-water/. Dit is verduidelijkt in de tekst.	Ja
048	254	Voeg een kennisvraag toe over mogelijke effecten van vervuilende stoffen van windmolenparken.	De preventie van vervuilende stoffen vanuit windparken is geborgd via de vergunningprocedure. In de milieu-effectrapportage (m.e.r.) dient aangetoond te worden dat op dit vlak geen nadelige effecten optreden voor het mariene milieu.	Nee
048	255	Hier toevoegen dat het kleine stukjes plastic van 0-2,5 cm niet meegenomen worden.	Het klopt dat kleine stukjes plastic van 0-2.5 cm niet worden meegenomen in de strandafvalindicator. Het opstellen van de definitie van de Goede Milieutoestand en milieudoelen, zoals hier weergegeven, is onderdeel van de Mariene Strategie deel 1. De omgang met de kleine stukjes plastic van 0-2.5 cm wordt meegenomen bij de herziening van de volgende Mariene Strategie deel 1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	256	In de afgelopen jaren zijn er diverse maatregelen genomen om zwerfafval aan te pakken. We zien hiervan resultaten in het bijzonder voor strandafval en aangetroffen in vogelmagen. Het is goed nieuws dat deze dalende trends laten zien. De uitgebreide evaluatie van geïmplementeerde maatregelen en huidige situatie is zeer informatief. Echter, de goede milieutoestand (GMT) voor deze descriptor is nog niet behaald. In de volgende vier punten zijn onze belangrijkste algemene reacties samengevat: 1. Aanbevelingen implementatie van Europese Richtlijn voor wegwerplastics en vistuig: Begin augustus 2020 zijn er aanbevelingen gedaan namens de verschillende milieuorganisaties voor de implementatie van de Europese Richtlijn voor wegwerpplastics en vistuig. We doen de oproep om de mogelijkheden te benutten om maatregelen op te nemen in PvM van de KRM, die aanvullend zijn op de implementatie van de richtlijn. 2. Kansen voor aanpak van rivierafval: Vooral voor de aanpak van rivierafval, een belangrijke bron van afval in zee, is het pakket nog onvoldoende. Er liggen hier dan ook kansen om concrete maatregelen te formuleren voor effectieve bronaanpak. Opruimen of afvangen is niet voldoende en is op de lange termijn geen duurzame oplossing. Verken ook de mogelijkheden voor een normstelling voor macro afval in rivieren. Benoem hier ook het 2-jarig monitoringsprogramma voor rivierafval dat in 2021 gestart zal worden en de relatie met de aanvullende maatregelen. Voor een effectieve aanpak van rivierafval en zwerfvuil is het van belang om de bronnen ervan te identificeren. In de aanpak van zwerfvuil worden samenwerkingsverbanden benoemd, maar missen de sectoren en bronnen waar de grootste impact gemaakt kan worden. De resultaten van de monitoring van Schone Rivieren geeft de mogelijkheid om deze bronnen te identificeren, wat gerichte en efficiënte actie mogelijk maakt. Onder deze bronnen vallen o.a. recreatieafval (voedselverpakkingen), riooloverstorten, productie en recycling sites van plastic en bouwplaatsen waar met piepschuim wordt gewerkt. In het bijzonder vragen we aandacht voor de aanpak van sanitair afval (lees hier onze position paper). 3. Regie van samenwerkingsverbanden: Voor de aanpak van strand- en rivierafval zijn maatregelen opgenomen gericht op samenwerking tussen partijen. Samenwerking is essentieel voor de aanpak van zwerfvuil. Wel zijn wij van mening dat indien er vrijwillige afspraken worden gemaakt tussen partijen, de monitoring op voortgang zeer belangrijk is om inzet te stimuleren en concrete resultaten te behalen. Daarnaast is kennisuitwisseling en afstemming tussen de verschillende samenwerkingsverbanden van essentieel belang. We zien hier een belangrijke rol voor de overheid in het pakken van de regie hierop. 4. Verscherping van maatregelen en doelen: Voor de aanvullende maatregelen kan de toelichting waarom en hoe een maatregel en door wie deze wordt uitgevoerd worden verscherpt. De maatregelen missen op dit moment nog verwachte resultaten en een tijdslijn van uitvoering. We zouden graag zien dat de maatregelen verder worden uitgewerkt, zodat ze goed kunnen worden geëvalueerd, gemeten, nageleefd en uiteindelijk leiden tot het bereiken van GMT. 5. Verduidelijken van relaties met andere relevante beleidsontwikkelingen en behoud van mogelijkheden voor aanvullende maatregelen: In het pakket aan maatregelen wordt verwezen naar een aantal andere beleidsontwikkelingen waarin zwerfvuil aangepakt wordt. Dit zijn onder andere Europese Richtlijn voor Wegwerpplastic en vistuig. Het zou goed zijn om te verduidelijken welke effecten worden verwacht per beleidsontwikkeling en wanneer. Indien de verwachte positieve effecten op zich laten wachten, zijn er dan mogelijkheden vanuit de KRM om toch nog aanvullende maatregelen te nemen? We adviseren om hiervoor een mogelijkheid behouden in het PvM.	De Mariene Strategie deel 3 is naar aanleiding van punt drie in uw deelzienswijze aangepast. Hieronder volgt de beantwoording van alle punten. 1. Met de implementatie van de SUP wordt een belangrijke stap gezet in het tegengaan van wegwerpplastics en (marien) zwerfafval. Het is een omvangrijk pakket aan maatregelen, wat op een aantal punten ingrijpende veranderingen voor de betrokken partijen met zich mee brengt. De aandacht ligt nu bij het goed implementeren van het pakket. Via de monitoring houden we in de gaten of het voldoende effect sorteert. Afhankelijk van de monitoringresultaten wordt bepaald of aanvullende maatregelen nodig zijn. 2. Het voornemen is om in het beleid voor microplastics de focus te leggen op bronaanpak en monitoring. Afval in rivieren (macroplastics) is een relevante bron van microplastics en wordt hierin meegenomen. Een mogelijkheid daarbij is om met gebiedsbeheerders aan de slag te gaan om de grootste bronnen van zwerfafval (recreatie, sanitair, bouwafval etc.) aan te pakken. De ontwikkeling van de monitoring van macroplastics en andere beschikbare data, zoals de data van het Schone Rivieren onderzoek, helpen bij het identificeren van bronnen en daarmee het gerichter inzetten van de bronaanpak. Voor de toewerking naar een normstelling sluit Nederland zo veel mogelijk aan bij de ontwikkelingen op EU niveau. Hier gaat de voorkeur tot nu uit naar het ingrijpen in andere plekken in de keten (met name bronbeleid). 3. Monitoring van de vooruitgang, kennisuitwisseling en afstemming tussen de samenwerkingsverbanden is heel belangrijk. Bij de uitvoering van het programma van maatregelen zal er aandacht zijn voor monitoring en stimuleren van inzet. Het belang van een regie rol voor de overheid wordt hierbij onderkend. Langs rivieren wordt daarom ingezet op afspraken op bestuurlijk niveau. Dit is opgenomen in de tekst. 4. Een concrete uitwerking van de maatregelen draagt bij aan het kunnen meten van de vooruitgang. Voor zover mogelijk is de verwachte bijdrage van maatregelen in de tekst benoemd. 5. De problematiek van zwerfvuil in zee krijgt veel aandacht. Er zijn veel beleidsontwikkelingen waarin zwerfvuil aangepakt wordt. De aandacht ligt nu bij het goed implementeren van maatregelen. Via de monitoring wordt in de gaten gehouden of dit voldoende effect sorteert. Afhankelijk van de monitoringresultaten wordt bepaald of aanvullende maatregelen nodig zijn.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	257	1. We juichen de afval monitoring van toeristische stranden toe. Indien de schoon-monitoring van stranden wordt voortgezet behoort de uitvoering gedaan te worden door een onafhankelijke partij en behoeven de resultaten validatie en vergelijking met de resultaten van het BLM onderzoek. Daarnaast is het van essentieel belang dat er maatregelen voortvloeien uit de resultaten voor (lokale) aanpak. Alleen monitoring is niet genoeg; 2. Ontwikkel aanpak sigarettenfilter vervuiling op toeristische stranden door ontwikkeling en uitvoering van publieke campagnes en stimuleer rookvrije stranden; 3. Ontwikkeling en uitvoering van programma/campagne voor plasticvrije paviljoens langs de kust (deze kan ook gebruikt worden voor paviljoens langs rivieren) gericht op aanpak van vervuiling door verpakkingen, doppen, drank- en voedselverpakkingen. Besteed hierin ook aandacht voor het voorkomen van afval na het afbouwen van paviljoens na het strandseizoen; 4. Zorg voor nieuwe afspraken met strandbeheerders over registratie van hoeveelheden opgeruimd afval tijdens schoonmaakactiviteiten. Het is op dit moment niet duidelijk hoeveel afval er wordt opgeruimd en hoeveel afval er in jutbakken wordt verzameld. Deze informatie kan waardevol zijn voor bronaanpak; 5. Maak een publiek meldpunt voor aanspoelingen van paraffine met grootte <5 kuub en plastic korrels (ook wel nurdles en pellets genoemd) om meer kennis te verzamelen over de frequentie en hoeveelheden die aanspoelen; 6. Juist de uitwisseling tussen de drie benoemde deeldoelgroepen heeft toegevoegde waarde. Ons advies is om dit niet op te splitsen.	Het PNZ is naar aanleiding van punt 5 in uw deelzienswijze aangepast. Hieronder volgt de beantwoording van alle punten. 1. Het schoon-monitoren toeristische stranden wordt openbaar aanbesteed. In 2021 is de methode verbeterd en vastgelegd in een handleiding. Eind 2021 zal de handleiding aangepast worden met de ervaringen van dit jaar. De validatie en vergelijking met BLM- resultaten worden meegenomen. 2. Dit wordt opgepakt in het kader van de SUP: producenten van sigarettenfilters zijn verplicht markering op hun verpakking te zetten. Ook zijn producenten verplicht te betalen voor bewustmakingsmaatregelen om zwerfafval te voorkomen en hergebruik te promoten. Om te voorkomen dat dit leidt tot tabaksstimulering is voor tabaksproducenten uitsluitend een financiële verplichting opgelegd, gebiedsbeheerders nemen de bewustmakingsmaatregelen. 3. Vanuit de SUP vindt al stevige communicatie plaats over wegwerpplastics en de maatregelen die worden genomen. Veel paviljoens nemen al maatregelen. Interessant is wellicht een meetmethode te ontwikkelen die aangeeft hoe plasticvrij een paviljoen is. Binnen de uitvoering van het Programma Schone Stranden zal het onderwerp van afval na het afbouwen van paviljoens na het strandseizoen bekeken worden. 4. In 2022 zullen de partners van het Programma Schone Stranden verkennen wat al bekend is, en bekijken of er extra informatie kan worden verzameld over de samenstelling van het opgeruimde strandafval. 5. Een dergelijk meldpunt voor o.a. paraffine/ plastic korrels lijkt kansrijk en van toegevoegde waarde. In het Programma Schone Stranden wordt er al naar gekeken. Er is een verkenning opgenomen in de tekst om dit verder te onderzoeken. 6. Tot nu toe is er geen specifieke behoefte om doelgroepen op te delen. Voorlopig zullen sessies daarom stakeholdersbreed worden georganiseerd. Indien er een spdcifieke behoefte is om een doelgroepsessie te hebben, zal er gekeken worden hoe hier invulling aan kan worden gegeven.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	258	1. We zijn voor de continuering en uitbreiding van partijen in de samenwerkingsverbanden. Echter, de vrijwilligheid van deelname maakt processen onnodig langzaam. Het zou helpen als hierop meer regie vanuit de overheid komt. Maak concrete doelstellingen per samenwerkingsverband en zorg dat er samenhang is. Stel een vertegenwoordiger binnen het ministerie of RWS aan die overzicht heeft en kan bijsturen indien nodig. Ook is dit bevorderlijk voor kennisuitwisseling tussen samenwerkingsverbanden; 2. Over het succes van de uitrol zwerfafvalophaalregeling (ZOR) zijn er vragen. Vorig jaar is hier weinig gebruik van gemaakt. Welke maatregelen worden genomen om gebruik hiervan te stimuleren? Zijn er mogelijkheden om schoonmaak initiatieven georganiseerd door NGOs hiervan gebruik te laten maken?; 3. Op basis van de resultaten van het onderzoek Schone Rivieren kunnen er maatregelen geformuleerd worden op het meest voorkomende afval met in het bijzonder de aanpak van piepschuim. Benut de kansen hiervoor in het PvM; 4. Er zijn gesprekken geweest tussen RWS Leefomgeving en binnenvaart brancheorganisaties. Hieruit bleek dat de voorzieningen voor afgifte nog niet optimaal zijn. Zijn er mogelijkheden om maatregelen te treffen om deze te optimaliseren?; 5. Er loopt een pilot van Rijkswaterstaat Leefomgeving voor aanpak van afval dat wordt achtergelaten door sportvissers. De resultaten van deze pilots kunnen gebruikt worden voor de formulering van concrete maatregelen om de komende jaren te werken aan de aanpak van deze bronnen; 6. Kortom; integreer genomen maatregelen en acties die in de Kamerbrief over de gezamenlijke aanpak van plastic zwerfafval zijn ingezet in het PvM.	1. Het Rijk zet zich in voor een goede deelname aan en een duidelijke vooruitgang van de samenwerkingsverbanden. Hierbij wordt ingespeeld op de verschillende lokale omstandigheden en behoeftes. Tussen de samenwerkingsverbanden vindt regelmatig kennisuitwisseling plaats, o.a. via intervisiebijeenkomsten. In de eerstvolgende intervisiebijeenkomst wordt het stellen van concrete doelstellingen per samenwerkingsverband en de verantwoordelijkheden van partijen besproken. 2. Door de beperkingen die de Coronapandemie met zich meebracht hebben vorig jaar inderdaad minder opruimacties plaatsgevonden en is daardoor minder gebruik gemaakt van de ZOR. Binnen de samenwerkingsverbanden wordt regelmatig geattendeerd op de mogelijkheid om gebruik te maken van de ZOR. Op https://zwerfafval.rijkswaterstaat.nl/ zijn de voorwaarden wanneer gebruik gemaakt kan worden van de ZOR opgenomen. Binnen die voorwaarden kunnen ook NGO's gebruikmaken van de regeling. 3. De aanpak van bouwafval inclusief piepschuim wordt meegenomen in het huidige en toekomstige beleid voor microplastics. Vanaf 3 juli 2021 is EPS zoals gebruikt in drank- en voedselverpakkingen onder de SUP Richtlijn verboden. Naar verwachting neemt het aandeel in het zwerfvuil hierdoor af. 4. De pilot over bijplaatsingen door binnenvaartschippers heeft plaatsgevonden bij de overnachtingshaven IJzendoorn. In samenwerking met een gedragsbureau is de situatie geanalyseerd en zijn maatregelen getroffen die hebben geleid tot significant minder afval. In navolging hierop zijn vergelijkbare maatregelen getroffen op twee andere probleemlocaties. 5. De bevindingen van de pilot over afval door recreatievissers langs de Maas worden meegenomen in het beleid voor microplastics. 6. Dit punt is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	259	1. Nederland is een voorloper in de aanpak van paraffine lozingen op zee. De huidige afspraken van het paraffine convenant gaan op dit moment verder dan de MARPOL wetgeving die in 2021 ingevoerd wordt. De inzet van Nederland om de Nederlandse werkwijze bij alle IMO landen te laten gelden wordt zeer gewaardeerd. Uit ervaring weten we dat deze trajecten behoorlijk lang kunnen duren. We willen daarom voorstellen om de huidige afspraken van het paraffine convenant in stand te houden totdat de MARPOL wetgeving is aangescherpt na de invoering in 2021; 2. In de afgelopen jaren is er binnen de klankbordgroep HOV overleg geweest tussen de Nederlandse havens en hierin was de aanpak van marien zwerfvuil een belangrijk onderwerp. Wordt dit overleg voortgezet en zo ja, kan het onderwerp van marien zwerfvuil een vaste plek krijgen op de agenda?; 3. De vervuiling bij ankerplaatsen is nog steeds een probleem. Kan dit verder onderzocht worden en kunnen concrete maatregelen geformuleerd worden voor de aanpak hiervan? 4. Purschuim staat nu in de top 5 van meest gevonden afvaltypen. Dit type materiaal wordt veelal gebruikt door de scheepvaart voor diverse toepassingen. Benut de mogelijkheden voor het nemen van maatregelen voor de aanpak hiervan; 5. Er zijn nog geen concrete maatregelen genoemd voor het voorkomen van containerverlies. Benut de mogelijkheden om de aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid en het recente ILT rapport Sjorren van containers op zeeschepen op te volgen en gerichte maatregelen te nemen. Lees hier onze position paper; 6. Het initiatief van Rijkswaterstaat om vrijwilligers in te zetten bij opruimacties na eventuele nieuwe containerrampen is een interessante ontwikkeling. Wordt de uitrol onderdeel van het PvM? Welke mogelijkheden worden benut om informatie te verzamelen tijdens deze opruimacties voor afvalonderzoek?; 7. In de position paper van de Waddenacademie over de gevolgen van de containerramp voor de Noordzeekustzone en Waddenzee is de aanbeveling gedaan voor de uitrol naar een geïntegreerd onderzoeksprogramma. Hoe wordt dit onderzoeksprogramma gekoppeld aan de lopende en nieuwe onderzoeks- en beheerinitiatieven in Nederland, en op regionaal, Europees en internationaal verband?	Naar aanleiding van de punten 1 en 3 in uw deelzienswijze is de tekst aangepast. Hieronder staat de beantwoording per punt. 1. MARPOL Annex II is aangescherpt waardoor er vanaf 1 januari 2021 een strengere afgifteplicht geldt voor paraffine in Noord-West Europa. Nederland heeft daarnaast aanvullende maatregelen genomen voor het wassen van de geloste tanks. Nederland zal een voorstel in het milieu-comité (MEPC) van IMO indienen om de in Appendix VI van MARPOL Annex II opgenomen pre-wash procedure voor paraffinewas aan te scherpen. Middels een intentieverklaring zullen de Nederlandse paraffine afspraken worden verlengd tot en met 2023, voor zover de partners geen verlenging afspreken. Deze toelichting is opgenomen in de tekst. 2. Het Rijk heeft het voornemen om het overleg klankbordgroep HOV jaarlijks te organiseren. Mariene zwerfvuil kan behoren tot de agendapunten. 3. Het lozen van afval op zee is internationaal verboden middels het internationale verdrag ter voorkoming van verontreiniging door schepen (MARPOL Annex V en voor Nederland geïmplementeerd in de Wet voorkoming verontreiniging zeeschepen.). Koopvaardijschepen en vissersschepen mogen geen afval en resten bulkstoffen lozen. Een afvaljournaal is verplicht voor schepen van 400GT of meer en een afvalbeheerplan is verplicht voor schepen van 100GT of meer. De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) controleert of schepen zich houden aan de eisen. In kustwachtverband worden ankervakinspecties uitgevoerd door ILT en de politie. Hier is afval een van de aandachtspunten. Een punt van aandacht voor deel 3 van de Mariene Strategie is dat er voor potentiële vervuiling bij ankerplaatsen onvoldoende informatie over deze problematiek beschikbaar is. Daarom zal dit mee worden genomen in de kennisagenda van deel 3 van de Mariene Strategie. 4. Er is een verkenning over purschuim opgenomen in deel 3 van de Mariene Strategie. 5. Deze trajecten worden genoemd in deel 3 van de Mariene Strategie en lopen ook zonder aanvullende inzet vanuit de KRM. 6. Dit is geen onderdeel van deel 3 van de Mariene Strategie. Er zijn geen plannen om informatie te verzamelen tijdens de opruimacties. 7. De resultaten van het onderzoek naar de ecologische gevolgen van de MSC Zoe containerramp zijn in 2021 gepubliceerd. De resultaten laten zien dat er geen significante negatieve effecten zijn van de plastic korrels (microplastics) op de (bodem) ecologie van de Waddenzee. Ook zijn suggesties gedaan voor vervolgonderzoek. De mogelijkheden voor vervolgonderzoek worden verder verkend.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	260	1. We zijn erg blij met het voornemen van de uitfasering van plastic vispluis. Graag zien we een concreet plan en routekaart voor de weg hier naartoe, zodat de uitfasering stapsgewijs ingezet kan worden. Bekijk mogelijkheden om early adopters (extra) te belonen om de sector sneller te laten bewegen; 2. Operationeel afval zoals netten, afsnijdsels en stukken daarvan spoelen nog altijd aan. Hoewel de sector stappen heeft ondernomen, heeft dit type vervuiling nog te weinig aandacht gekregen. Benut de mogelijkheden om hiervoor concrete maatregelen te nemen; 3. Het aantal deelnemende vissers aan het Fishing for Litter programma is enorm gegroeid in de afgelopen jaren en dat is goed nieuws. Het afval dat wordt ingezameld wordt gemonitord, maar er wordt nog weinig gedaan met resultaten hiervan. Een deel van het afval is visserij gerelateerd zoals stukken net, touw en handschoenen. Benut de mogelijkheden om de bronnen van dit afval in kaart te brengen en maatregelen te formuleren voor verdere aanpak. Denk hierbij ook het vergelijken van resultaten van het zeebodemafvalonderzoek; 4. De visserij cursussen van ProSea hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de bewustwording van de visserijsector. We pleiten ervoor om een aanvullende maatregel te formuleren om deze activiteiten te blijven ondersteunen. Hiermee kan ook er ook gewerkt worden aan het vergroten van het draagvlak voor de implementatie van de EPR voor visnetten.	1. In het kader van motie de Groot zal dit verder uitgewerkt worden, zoals ook vermeld in kamerbrief 29675-203. 2. Snijdsels en stukken net zijn een bekende en goed onderzochte bron van marien zwerfvuil. In samenwerking met de sector wordt gezocht naar oplossingsrichtingen voor deze bron. Het is een technisch en zeer specifiek probleem waar een benadering op maat bijhoort die gebruik maakt van bewustwording en technische oplossingen. Samenwerking met de sector is hierbij essentieel. Hier ligt een rol voor het Programma Visserij voor een Schone Zee. 3. Fishing for Litter (FfL) levert veel gegevens op. Echter, de FfL gegevens zijn in de praktijk moeilijk bruikbaar omdat het lastig is te herleiden waar het afval precies vandaan komt. Daarbij wordt het afval ook verzameld op vrijwillige basis en niet door monitoring experts met als doel er een analyse op te doen. Desalniettemin kan het systematisch analyseren van dit afval toch inzichten opleveren. Dit zal in de uitvoering van FfL worden meegenomen en besproken met partners. 4. Educatie is een belangrijke maatregel voor het terugdringen van marien zwerfvuil. Cursussen gericht op duurzaamheid in de visserij zijn opgenomen in de OCW kwalificatie dossiers, waardoor de scholen zorg moeten gaan dragen voor de uitvoering van de cursus. Op deze manier kan de cursus qua uitvoering een robuust karakter krijgen, omdat de financiering dan structureel is en niet meer afhankelijk van tijdelijke regelingen. ProSea is partner van het Programma Visserij voor een Schone Zee, in de uitvoering van het programma gaat ook aandacht uit naar educatie.	Nee
048	261	1. De ballon monitor van Stichting De Noordzee laat zien dat inmiddels 41% van de Nederlandse gemeenten een verbod heeft ingesteld op het oplaten van ballonnen. Er zijn vragen over de wijze waarop ballonvervuiling onder de aandacht gebracht gaat worden. Is dit onderdeel van de landelijke koepelcampagne? Daarbij zou het goed zijn om ballonvervuiling ook internationaal onder aandacht te brengen en in het bijzonder in Engeland, België, Frankrijk en Duitsland voor het delen van kennis en gezamenlijke aanpak; 2. De aanpak van pre-production pellets is nog niet duidelijk omschreven. Hoe gaat het kabinet invulling geven aan de OSPAR aanbeveling en wat is het tijdspad hiervan? Bekijk hier ook de mogelijkheden voor strengere handhaving; 3. In de resultaten van Schone Rivieren is te zien dat piepschuim tot een van de meest gevonden stukken afval in de rivieren behoort. Piepschuim is lichtgewicht en de kans dat het in het milieu terecht komt is groot. Voor de aanpak hiervan zou kunnen worden gedacht aan het opnemen van maatregelen voor het voorkomen van vervuiling van piepschuim en isolatiemateriaal op bouwplaatsen door bijv. aanscherping van vergunningen voor het afdekken van materialen; 4. Tot de meest gevonden stukken afval in de rivier behoren voedselverpakkingen. Voedsel-, drank- en snoep- en snackverpakkingen zouden in de doelstellingen van een plan van aanpak voor afvalpreventie opgenomen kunnen worden met een focus op vermindering en herbruikbare verpakkingen.	1. Het onder de aandacht brengen van de ballonvervuiling is onderdeel van de landelijke koepelcampagne. Kanalen die gebruikt zullen worden zijn het afvalblad GRAM, en het platform www.schoudersonderschoon.nl. Dit door RWS getrokken platform is gericht op het ondersteunen van stakeholders met zwerfafval campagnes. Andere acties die overwogen worden zijn bijeenkomsten over het voorkomen van ballonnenafval en het opstellen van een internationale handreiking, die tevens bijdraagt aan kennisuitwisseling. Deze toelichting is opgenomen in de tekst naar aanleiding van uw zienswijze. 2. Plastics Europe werkt op dit moment aan de uitwerking van een certificeringssysteem. Bij het totstandkoming van dit systeem zal het Rijk contact hebben met Plastics Europe om ervoor te zorgen dat dit aansluit bij de OSPAR aanbeveling. Deze toelichting is opgenomen in de tekst naar aanleiding van uw zienswijze. 3. Gemeenten zijn bevoegd gezag voor het afgeven van bouwvergunningen. Maatregelen moeten dan ook worden ontwikkeld door de lokale overheden. Binnen een pilot over afval van bouwplaatsen (onderdeel van het programma microplastics 2019-2021) is RWS in overleg met de bouwbranche en gemeenten. Als resultaat wordt een flyer ontwikkeld. 4. In het Besluit beheer verpakkingen zijn reeds doelstellingen voor hergebruik en recycling opgenomen. In het kader van het Plastic Pact Nederland zijn afspraken gemaakt met koplopende bedrijven om 20% reductie van plastic gebruik te realiseren.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	262	1. In het beleid over microplastics worden de acties voor uitfasering van microplastics uit cosmetica benoemd. Echter zijn microplastics uit cosmetica verre van uitgefaseerd. De term 'microbead' moet niet verward worden met de term 'microplastics'. Want hoewel de plastic scrubdeeltjes en parels, microbeads, niet meer in cosmetica zitten, worden er nog honderden microplastics toegevoegd aan cosmetica en verzorgingsproducten. De European Environmental Agency vraagt om plastics op te nemen in REACH, om verdere chemische vervuiling te reguleren; 2. Naast de toegevoegde microplastics in producten (primaire microplastics) zoals hierboven genoemd, is verreweg de grootste bron van microplastics in water de slijtage van zwerfvuil. De fragmentatie van zwerfvuil is de grootste bron van microplastic emissies, blijkt uit de factsheet over microplastics van het RIVM. Vanaf het moment dat zwerfvuil in het milieu terechtkomt, laten er al microplastics los. Dit is dan ook een belangrijke motivatie om in te zetten op preventie boven het afvangen en opruimen van zwerfvuil in water; 3. Gezien de huidige inzichten van microplastic onderzoek, het feit dat plastic persistent is en accumuleert in onze voedselkringloop genoeg achten wij dat er reden genoeg is om al maatregelen te formuleren. Ook het WHO is in haar statement duidelijk dat overheden nu al actie moeten ondernemen om het opstapelende probleem van microplastics tegen te gaan. Verken de mogelijkheden om maatregelen te nemen; 4. Voor een gerichte aanpak van plastic in water kan gestart worden met het stellen van normen voor maximale concentraties van plastic in water (en andere media zoals sediment). Het erkennen van plastic als chemische vervuiling legt de basis voor de aanpak van plasticvervuiling door het vervolgens op te kunnen nemen in vergunningen en hierop te kunnen handhaven.	1. Het klopt dat de industrie alleen microbeads vrijwillig heeft uitgefaseerd. De verwachte REACH regelgeving zal ook andere vormen van bewust toegevoegde microplastics in cosmetica naar verwachting uitfaseren. Naar aanleiding van uw zienswijze is dit verduidelijkt in de tekst. 2. De inzet op preventie komt overeen met de inzet op bronaanpak (zie kamerbrief 30872 nr. 261s). 3. Binnen het beleidsprogramma microplastics worden reeds maatregelen genomen om microplastics emissies tegen te gaan. 4. Voor een gerichte aanpak van plastic in water moet gestart worden met een gestandaardiseerde meetmethode. Verder is dit iets wat op Europees niveau geregeld moet worden, zodat een gedeeld beeld kan ontstaan van de problematiek. Een aanpak alleen in Nederland heeft geen zin als het via de rivieren instroom alsnog in Nederland eindigt. De Europese Commissie is bezig met een beleidsprogramma microplastics. Nederland volgt deze Europese ontwikkeling op de voet.	Ja
048	263	1. Benoem de SUP koepelcampagne in het pakket en de relatie met het KRM pakket van maatregelen; 2. Werk aan het integreren van huidige onderzoeksgegevens en koppeling met gegevens van Rijkswaterstaat o.a. spuiregimes van Haringvliet en gebruik van riooloverstort; 3. Werk aan een gestandaardiseerde methodiek voor bron classificatie van afval bronnen van strand- en rivier afval om gerichte bronaanpak; 4. Verken de mogelijkheden om een zwerfafval dashboard te ontwikkelen waarin alle gegevens gevisualiseerd kunnen worden en werk aan een afvalbalans voor de Noordzee.	1. De bewustwordingmaatregelen onder de SUP Richtlijn en de zwerfvuilcampagne is in deel 3 van de Mariene Strategie verder toegelicht. 2. Dit thema is als kennisvraag opgenomen in deel 3 van de Mariene Strategie. 3. Dit is een van de aspecten van het driejarig monitoringsonderzoek dat momenteel wordt uitgevoerd. In deel 3 van de Mariene Strategie is een kennisvraag irt bronidentificatie opgenomen. Ook is de internationale afstemming bij OSPAR relevant. 4. In de resultaatanalyse van het monitoren van zwerfvuil in zee zal gekeken worden naar mogelijkheden om een beter integraal beeld te verkrijgen van zwerfvuil in de Noordzee. Ook zal worden gekeken of gegevens op een manier kunnen worden gebruikt om meer conclusies te kunnen trekken over bepaalde items. Op termijn zal meer bekend worden over de verspreidingsroutes van afval vanuit rivieren.	Ja
048	264	Tot slot heeft IMO richtlijnen aangenomen om het onderwatergeluid door commerciële scheepvaart te reduceren. Deze zijn inmiddels verouderd. Tijdens de MEPC in voorjaar 2021 hebben US/Canada/Australië een verzoek ingediend om deze te herzien.	Het klopt dat er een verzoek is gedaan om de richtlijnen te herzien. Dit verzoek is vanuit Nederland gesteund en dit is aangenomen. De herziening gaat begin volgend jaar van start in een van de sub-commissies van IMO. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 048-190.	nee
048	265	Het is op dit moment nog te vroeg om de resultaten van Jomopans te gebruiken voor het ontwerp van nieuwe maatregelen. Wanneer wordt dit wel verwacht? De kennisopgave van continu onderwatergeluid is heel goed uitgewerkt. Nu geluidsniveaus bekent zijn is dit dé kans om maatregelen te formuleren die zich richten op het niet verder laten toenemen van deze niveaus. Zie overkoepelende punten 1 en 4.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-191.	nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
048	266	Beide mooie ontwikkelingen, maar geen concrete maatregelen. Wat betekent dit? Een ontwikkeling van maatregelen? Zal dit in de wet staan? Tijdslijn?	Het kabinet zet voor de zeevaart in op mondiale maatregelen omdat dit effectief is en een gelijk speelveld creëert. In IMO wordt gewerkt aan een herziening van de IMO-richtlijnen met het streven de herziening in 2023 af te ronden. Nederland zet zich hier samen met de EU in voor een verbetering van de richtlijnen. Ook heeft Nederland het JOMOPANS project in IMO onder de aandacht gebracht ter ondersteuning van het verzoek om de richtlijnen te herzien. Daarnaast wordt in OSPAR verband gewerkt aan een regional action plan (RAP) voor het tegengaan van onderwatergeluid, waarin ook de JOMOPANS resultaten worden meegenomen.	nee
048	267	Toevoegen: Geluidsbudget voor explosies op zee. Toegepast onderzoek naar de inzet van alternatieven en mitigatie, zoals deflagratie om onderwatergeluid door explosies te verminderen (zie bijvoorbeeld: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/893773/NPL_2020_-_Characterisation_of_Acoustic_Fields_Generated_by_UXO_Removal.pdf) En het verder terugdringen van andere impulsgeluiden zoals inzet op alternatieven voor heien. Het nemen van gebiedsgerichte maatregelen: zoals rust/stilte gebieden.	De genoemde suggesties worden niet overgenomen in het programma van maatregelen. Het ruimen van explosieven is een maatschappelijke taak van Defensie, en het is essentieel voor het waarborgen van de veiligheid op zee, met name bij offshore activiteiten en visserij. Vanwege de onvoorspelbare aard (hoeveelheid en type, grootte van aangetroffen explosieven) is een limitatie door middel van een geluidsbudget niet te verenigen met waarborgen van de veiligheid op zee. Defensie zal wel doorgaan, waar mogelijk in internationaal verband, met onderzoek naar alternatieve technologie waarmee gevaarlijke explosieven geruimd kunnen worden met minder schadelijke effecten op de omgeving. Wat betreft impulsgeluid door heien hebben de resultaten van diverse onderzoeken ertoe geleid dat er grenswaarden aan de geluidproductie bij de aanleg van windparken zijn gesteld. Zie wat betreft overige aanvullende maatregelen de beantwoording van deelzienswijze 048-191.	Nee
048	268	Dit sub-kopje suggereert dat er maatregelen genomen gaan worden, maar als ik bijbehorende tekst lees lijkt dit niet zo te zijn. Het is heel goed dat Nederland zich via de IMO inzet. Het probleem met de huidige IMO richtlijnen is dat ze vrijwillig zijn en weinig toegepast. Inzet op het nemen van maatregelen kan ook door maatregelen op EU niveau te stimuleren. In de tussentijd kan Nederland het goede voorbeeld nemen en een start maken: Toevoegen: Nederland zet zich in om scheepvaartgeluid niet verder te laten toenemen en zal minimaal de bestaande IMO-richtlijnen toepassen op haar vloot. Dit kan bovendien de nationale scheepsbouwmarkt (Marin etc.) stimuleren. Daarbij is het voor onderwatergeluid belangrijk om naar cumulatieve effecten te kijken en bijbehorende maatregelen daarop af te stemmen. Zie overkoepelende punt 5.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-266.	nee
048	269	De scheepvaartsector zal gestimuleerd moeten worden om de productie van onderwatergeluid door schepen te reduceren. Actie: graag toevoegen hoe en wat de concrete maatregelen zijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 048-266.	nee
048	270	De effecten van ‘particle motion’ op dieren, met name vissen en ongewervelden, zijn nog onbekend en zouden een grote rol kunnen spelen. Voeg dit toe aan de kennisagenda. Effecten op het ecosysteem, met inbegrip van vissen en ongewervelde dieren, zeehonden en andere weinig bestudeerde soorten en hoe deze zich vertalen in effecten op het voedselweb.	De kennisagenda bevat een algemene vraag over de effecten van onderwatergeluid op vissen en ongewervelden. Het onderwerp ‘particle motion’ is daar onderdeel van, maar stond niet specifiek benoemd in het ontwerp programma van maatregelen. Naar aanleiding van uw zienswijze is deze specificatie toegevoegd aan de tekst.	Ja
048	271	Hoewel MONS kennisleemten opvult die relevant zijn voor de drie transities en helpen bij het beantwoorden van beleidsvragen die nodig zijn voor de uitvoering van de NZA, is het van belang dat de KRM een wettelijke vereiste van Nederland is. Daarom kan al het onderzoek naar kennislacunes met betrekking tot de KRM niet onder MONS vallen en moet het gedekt worden uit bestaande overheidsmiddelen. Maak dit duidelijk in het hoofdstuk.	De kennisvragen die voortvloeien uit het Noordzeeakkoord en de uitwerking hiervan in MONS zijn voor een groot deel ook relevant voor de KRM. Het definitieve deel 3 van de Mariene Strategie bevat een selectie van kennisvragen die de komende cyclus worden opgepakt. Deze onderzoeken worden gefinancierd middels eigen middelen LNV/IenW, EMVAF en MONS.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
049	1	Algemeen Water is de laatste jaren een breed maatschappelijk vraagstuk geworden. Watertekort, wateroverlast, bodemdaling en verzilting: het zorgt voor meer vraagstukken in zowel het landelijk als het stedelijk gebied. De beschikbaarheid van voldoende zoetwater is van levensbelang om de nationale voedselproductie, natuur en biodiversiteit veilig te stellen. Ook is de beschikbaarheid van zoet water essentieel voor klimaatadaptatie. De Fruitsector staat midden in de maatschappij en kan in belangrijke mate bijdragen aan de maatschappelijke opgaven van de komende decennia. De fruitteeltsector met zijn meerjarige teelten draagt per definitie bij aan biodiversiteit en bodems waarin organische stof wordt vastgelegd. De sector produceert producten die een essentieel onderdeel zijn van gezonde voeding en levensstijl, zorgt voor een aantrekkelijk landschap en fruitproductie gaat gepaard met een lage tot zeer lage CO2 footprint. De sector wil deze goede uitgangspositie verder versterken. De beschikbaarheid van voldoende water is hier voor een vereiste. Het Nationaal Water Programma focust sterk op droogte. Echter, er is geen algemeen tekort aan zoetwater in Nederland. De jaarlijkse neerslag en de aanvoer vanuit de grote rivieren is genoeg om Nederland jaarrond van zoetwater te voorzien. Door het koppelen van verschillende functies in het landelijk gebied, het robuuster maken van de waterinfrastructuur en het langer vasthouden van water heeft Nederland een unieke kans om de beschikbaarheid van zoetwater voor de komende decennia veilig te stellen.	Hartelijk dank voor uw zienswijze. De behoefte die u schetst van de fruittelers om de waterbeschikbaarheid te verbeteren is in lijn met het NWP.	Nee
049	2	Reactie op hoofdlijnen van waterbeleid en uitvoering In het NWP worden de drie hoofdambities van het nationale waterbeleid weergegeven; een veilige en klimaatbestendige delta, een concurrerende, duurzame en circulaire delta en een schone en gezonde delta met hoogwaardige natuur. De NFO mist in deze ambities het veiligstellen van de voedselvoorziening. Nu al zien we dat voedselvoorziening in verschillende delen van de wereld minder vanzelfsprekend is. Door de verdere klimaatveranderingen zal de voedselvoorziening waarschijnlijk nog verder onder druk te komen staan. In de Nationale Omgevingsvisie geeft het kabinet niet voor niets aan dat voedselvoorziening van nationaal strategisch belang is.	Met de hoofdambitie ‘een concurrerende, duurzame en circulaire delta’ wordt ook het in stand kunnen houden van een sterke, innovatieve landbouwsector bedoeld. In hoofdstuk 9.2 zijn de relaties tussen waterbeleid en landbouw nader omschreven. Het waterbeleid richt zich op een goede vochtvoorziening voor de landbouwproductie en een gezond functionerend water- en bodemsysteem als basis voor de transitie naar kringlooplandbouw. Daarmee draagt het waterbeleid bij aan een duurzame en klimaatbestendige voedselproductie.	Nee
049	3	Reactie op Deel A: Nationale waterbeleid In het NWP worden bij klimaatadaptatie vier bedreigingen onderscheiden voor het waterbeleid; wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen. In figuur 7 op pagina 41 worden de gevolgen hiervan voor de fysieke leefomgeving schematisch weer gegeven. Voor de agrarische sector wordt alleen schade bij hevige regenval genoemd. Echter droogte en hitte zorgen eveneens voor oogstschade en horen daarom ook thuis in dit overzicht.	Het voorstel wordt onderschreven. Het is toegevoegd aan de genoemde figuur 7 in hoofdstuk 3.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
049	4	In het hoofdstuk over zoetwaterverdeling en droogte geeft het NWP aan hoe Nederland in 2050 weerbaarder moet zijn tegen zoetwatertekorten. Om watertekorten te voorkomen wordt de volgende voorkeursvolgorde gehanteerd: zuinig gebruiken - vasthouden - slimmer verdelen. De NFO wil benadrukken dat de fruitteeltsector actief aan de slag is met zuinig watergebruik en het langer vasthouden van water. Zo is er veel aandacht voor efficiënt watergebruik door het toepassen druppelirrigatie en watergift op basis van bodemvocht sensoren. Ook het verhogen van het organische stofgehalte in de bodem is een belangrijk onderwerp binnen de fruitsector met het doel om water beter vast te kunnen houden. Boeren en tuinders spelen dus een belangrijke rol in het vasthouden van water. Voor alle water gebruikende partijen drinkwaterbedrijven, industrie, en landbouw) geldt dat zij een eigen verantwoordelijkheid hebben om zich in te zetten voor de zoetwatervoorziening in de toekomst d.m.v. waterbesparing en efficiëntere inzet, het langer vasthouden van water en het houden vergroten van de watervoorraad. De NFO is van mening dat door investeringen in een robuuste waterinfrastructuur, water langer vasthouden en slimmer water verdelen er voldoende water beschikbaar is om Nederland van zoetwater te kunnen voorzien en ook wateroverlast kan worden voorkomen. Accepteren van (restschade bij zowel watertekort als wateroverlast is een maatschappelijke keuze en die dan ook door de maatschappij moet worden betaald.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
049	5	De fruitteeltsector heeft naast droogte nog twee momenten in haar teeltcyclus waarop ze moet kunnen beschikken over voldoende zoetwater, namelijk bij nachtvorst en hoge temperaturen die gepaard gaan met veel zonne-instraling. Er zijn geen goede alternatieven maatregelen beschikbaar om schade door nachtvorst en hitte (zonnebrand) te voorkomen. Daarbij kan in tegenstelling tot droogte bij het optreden van nachtvorst of hittestress de oogst in een tijdbestek van enkele uren voor een belangrijk deel verloren gaan met een enorme voedselverspilling als gevolg. De laatste jaren is gebleken dat deze risico's toenemen door het veranderende klimaat.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
049	6	Grondwater Het gebruik van grondwater in Nederland is verdeeld over vele bedrijfstakken, waaronder de landbouw. Naast de landbouw maken drinkwaterbedrijven en verschillende industrieën jaarrond gebruik van veel grondwater. In de agrarische sector was jarenlang het verbruik redelijk stabiel. De droge zomers van 2018-2019-2020 zorgde voor een stijging van het watergebruik door de agrarische sector. Via het opstellen van waterbalansen kan goed in beeld gebracht worden door wie water wordt geleverd en wat en door wie wordt onttrokken. Om onttrekkingen en aanvullingen weer met elkaar in balans te brengen, moet er meer aandacht komen voor infiltratie in periodes dat er voldoende zoet water beschikbaar is. Het diepe grondwater kan zo weer worden aangevuld. Juist via het agrarisch land dringt veel regenwater de bodem in. Door goed bodembeheer en het langer vasthouden van water leveren boeren en tuinders daar een goede bijdrage aan. Boeren en tuinders die actief werken aan de aanvulling van het grondwater, leveren daarmee een blauwe dienst. De NFO vindt dat daar tegenover moet staan dat ze ook onder droge omstandigheden water mogen onttrekken voor beregening en hitte bestrijding. Ook de drinkwaterbedrijven en de industrie moeten een bijdrage leveren aan het herstellen van de balans.	Ten aanzien van waterbeschikbaarheid geeft het NWP aan dat overheden en watergebruikende sectoren (landbouw, industrie, drinkwater, etc.) - in dialoog - 3 stappen doorlopen om tot maatregelen te komen over hoe met droogte om te gaan: (1) vraag en aanbod van zoetwater in beeld brengen, (2) mogelijkheden voor optimalisatie van vraag en aanbod bespreken, (3) afspraken maken over te nemen maatregelen. Afspraken over onttrekken van grondwater zijn hier onderdeel van en vergen een afweging van de regionale waterbeheerders. Overigens is "een goede kwantitatieve toestand" van het grondwater ook een verplichting die voortvloeit uit de Kaderrichtlijn Water en vastgelegd is als milieukwaliteitseis in nationale wetgeving (Bkmw): er moet balans zijn tussen onttrekking en aanvulling. Provincies hebben als grondwaterbeheerder de taak om daar zorg voor te dragen en dus ook oog te hebben voor de rol die akkerland speelt voor infiltratie van het grondwater.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
049	7	Reactie op Deel B en C: Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat en gebieden Ondanks dat in de afgelopen jaren als forse stappen zijn gemaakt, zijn er in Nederland nog regio's waar nog een stap gemaakt moet worden. De NFO wil aangeven dat dit met name in de Zuidwestelijke Delta, de Grote Rivieren en Zuidoost Nederland het geval is voor de fruitteeltsector. Zuidwestelijke Delta. Door het toenemende belang van waterbeschikbaarheid voor de agrarische sector door de grotere klimaatrisico's zoals nachtvorst- droogte- en hitteschade komen hoogwaardige kapitaalintensieve teelten, zoals de fruitteeltsector en daarmee de voedselzekerheid, meer en meer onder druk te staan. Het is daarom van groot belang dat het Volkerak Zoommeer definitief zoet blijft en wordt geïnvesteerd in goede zoet/zout scheidingen. Ook zijn infrastructurele maatregelen en bodeminfiltratie nodig om de beschikbaarheid van meer zoetwater veilig te stellen. Het is van belang dat het Deltaplan Zoetwater in Zeeland krachtig wordt ondersteund vanuit het nationale waterbeleid. NFO, ZLTO en een aantal andere stakeholders hebben ter ondersteuning van dat Deltaplan Zoetwater zelf een Masterplan Zoetwater opgesteld om zelf als agrarische sector actief bij te dragen aan het oplossen van het zoetwatervraagstuk in Zeeland.	Het nationale Deltaprogramma Zoetwater en het Deltaplan Zoetwater Zeeland hebben beide als doel om de waterbeschikbaarheid te vergroten. Daarbij gaat het onder andere over de genoemde maatregelen in samenspraak met de agrarische sector. Specifiek voor de borging van de zoetwaterfunctie van het Volkerak-Zoommeer (VZM) wordt kortheidshalve verwezen naar de paragrafen 'Volkerak-Zoommeer' en 'Binnenschelde en Markiezaatsmeer ' van hoofdstuk 19 'Zuidwestelijke Delta'. Daar is aandacht besteed aan het belang van klimaatrobuust zoetwater in de Zuidwestelijke Delta, de rol van het VZM daarbij en de relatie met een door de Kamer aangenomen motie over het zoet houden van het VZM en de urgente aanpak van de verziltings- en verdrogingsproblematiek in het gebied.	Nee
049	8	Grote Rivieren De rivierafvoeren worden in de winter hoger en in de zomer lager. Hierdoor zullen de rivierwaterstanden in de zomer verder uit gaan zakken en zal de wegzijging van grondwater vanuit de oeverwallen richting de rivieren groter gaan worden. Grondwaterstanden zakken verder uit richting de rivier. In het NWP wordt gesproken dat Rijkswaterstaat samen met regionale waterbeheerders gaat verkennen waar rijkswateren een positieve bijdrage kunnen leveren aan de gewenste grondwatersituatie van het regionale grondwatersysteem. Het doel hierbij is om verdroging te voorkomen en klimaateffecten te compenseren. In dit kader verbaast het de NFO dat niet wordt gesproken over maatregelen om het zomerpeil van de Waal op niveau te houden. In de Rijn en de Maas is wegzijging minder aan de orde omdat het waterniveau van deze rivieren langer op een hoger peil wordt gehouden en zo een positieve bijdrage levert aan de grondwaterstand. De NFO pleit ervoor om ook maatregelen te treffen die het waterpeil van de Waal zomers op een hoger niveau kunnen houden. Dit is ook van levensbelang voor de scheepvaart in de toekomst op deze belangrijke verkeersader.	Nederrijn en Maas zijn gestuwde rivieren. Peilbeheer is daar mogelijk, dit in tegenstelling tot de Waal waarin zich geen stuwen bevinden. De Waal is een vrij afstromende rivier. Stuwen zijn voor de toekomst ook niet voorzien. Er wordt dus geen peilbeheer gevoerd in de Waal. De waterstand in de Waal is bijna volledig afhankelijk van de wateraanvoer vanuit andere landen en de zeespiegel. Er kan slechts in zeer beperkte mate gestuurd worden met de stuwen in de Nederrijn-Lek en de onttrekking bij Tiel richting Amsterdam-Rijn Kanaal, maar dat scheelt hooguit enkele centimeters bij lage afvoeren. Daarnaast is er sprake van autonome ontwikkelingen zoals bodemerosie en klimaatverandering, die zorgen voor lagere veranderingen in de afvoeren en daarmee ook lagere de waterstanden op de rivier. Binnen het programma IRM wordt door het Rijk in samenwerking met regionale partners in dit verband onderzocht of en hoe een duurzame zoetwatervoorziening en daarmee ook de grondwaterstanden op langere termijn gewaarborgd kunnen blijven. Daarbij worden onder andere maatregelen onderzocht waarmee de rivierbodem verhoogd wordt, wat ook een positief effect heeft op de grondwaterstanden binnendijks (i.c. in het gebied waar de rivierbodem verhoogd wordt) maar ook maatregelen zoals het vasthouden van (grond)water in het regionale watersysteem kunnen een positief effect geven op binnendijkse grondwaterstanden. Zie ook Innovatieve klimaatpilot Duurzaam gebruik ondiep grondwater (NWP hoofdstuk 21, tabel 4).	Nee
049	9	Zuidoost Nederland Door de toename van de klimaatrisico's staan hoogwaardige teelten in deze regio en met name in Zuid-Limburg onder druk. Voor het veiligstellen van voldoende zoetwater dient met name geïnvesteerd te worden in bodeminfiltratie waardoor de beschikbaarheid van grondwater zal toenemen. Hiervoor is het noodzakelijk dat oppervlaktewater langer wordt vastgehouden in het gebied. Dit is ook van belang om overstromingen zoals dit jaar in de toekomst te voorkomen. Door te investeren in het langer vasthouden van water in de bodem en waterberging kan ook meer oppervlaktewater in deze regio beschikbaar komen.	Het beter vasthouden van water in de ondergrond sluit aan bij de voorkeursstrategie van het Deltaprogramma en de regionale uitwerking van deze strategie voor Zuid-Oost Nederland en Limburg.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
050	1	De HSBA (Harlingen Seaport Business Association) heeft als belangenbehartiger van bedrijven in en direct gelegen aan de Haven van Harlingen kennisgenomen van volgende in het Ontwerp Nationaal Waterprogramma 2022-2027 (NWP) genoemde passage op pagina 275: Voor de vaargeul Kornwerderzand – Harlingen (de Boontjes) zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien. Gezien eerdere kennisgevingen over de bereikbaarheid en op diepte houden van vaargeulen in het Waddengebied, maken wij ons naar wij aannemen terecht zorgen over de ontwikkeling omtrent het op diepte houden van 3,80m NAP van de Boontjes tussen Harlingen en Kornwerderzand. Wij leiden uit de bovengenoemde passage af en hebben in de wandelgangen vernomen, dat het op diepte houden van specifiek deze vaarweg voornamelijk een economisch karakter heeft. Oftewel wie betaalt dit doorlopende proces van baggerwerkzaamheden.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: “Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt”. Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Nee
050	2	De Boontjes is een 3-ledige belangrijke vaarweg - Het is de belangrijkste vaarroute vanaf het IJsselmeer tot Harlingen: De route voor grotere binnenvaartschepen van en naar de mainports en het Nederlandse en Duitse achterland via Kornwerderzand (en bij calamiteiten of onderhoud via Den Oever). - Het is een strategische route vanaf het Friese, Groningse en Noord-Duitse achterland igv op het zuidelijk Prinses Margrietkanaal een stremming is. Op dit moment worden bij onderhoud en renovatie de kunstwerken op het Van Harinxmakanaal vergroot voor toekomstige grotere toegestane binnenvaartschepen. De recente stremming van een spoorbrug te Leeuwarden, van de verbinding Leeuwarden-Zwolle, betekent dat de grootste zuivelexporteur van Friesland tevens deze escape route via de Boontjes moet gebruiken voor exportlading. - De Boontjes is de meest realistische ontsluiting van en naar de Noordzee na realisering van de grote nieuwe sluis te Kornwerderzand, waarmee het achterland tot aan Zwolle kustvaartschepen kan ontvangen. Alle andere routes betekenen nieuw te baggeren of te verdiepen geulen in het Natura 2000 gebied waar nu geen baggeractiviteiten plaatsvinden.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
050	3	Verder is er door woningnood, de trend van thuiswerken en ruimtegebrek in de Randstad een trend om landelijk in het dunner bevolkte noorden te gaan wonen alsmede vanuit ecologisch standpunt, groene industrieën in het noorden te huisvesten. Hier wordt vanuit de landelijke politiek steeds meer aandacht aan geschonken. De binnenvaart speelt hierin een belangrijke rol daar spoorwegen/emplacementen op industrieterreinen voor het overgrote deel opgeruimd zijn in het verleden en het resterende hoofdnet qua slots geheel ingevuld is voor het personenvervoer.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
050	4	Onder ander in Harlingen is een aantal grote gebruikers van de Boontjes die ook een rol spelen voor de rest van Nederland qua ontlasting van het wegverkeer: - Een zoutfabriek die halffabricaten en eindproducten via de Boontjes naar het Duitse achterland verscheept en naar de Mainports Rotterdam/Amsterdam/Antwerpen t.b.v. verdere overslag op grote zeeschepen die in Harlingen niet kunnen aanmeren. - Een hypermoderne faciliteit voor het bouwen van Prefab-Woningen t.b.v. de landelijke woningnood, waarvoor grondstoffen en halffabricaten per binnenvaart over de Boontjes worden vervoerd. - Een containerlijndienst welke op jaarbasis met ca 30.000 containers t.b.v. modal shift de mainports Amsterdam/Rotterdam/Antwerpen met het Friese achterland verbindt. - Afbouwschepen vanaf scheepswerven gelegen aan of rondom het IJsselmeer welke via de Boontjes en de Haven van Harlingen hun weg naar de Noordzee vinden. - Diverse andere scheepvaartbewegingen met handelsgoederen en speciale vaartuigen t.b.v. onderhoud van windparken, kunstwerken en dijkbeheer. - Niet te vergeten het toerisme, welke vanaf het IJsselmeer van en naar Harlingen en verder naar de Waddeneilanden, bij voorkeur de route langs de Boontjes kiest.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
050	5	Als de Boontjes in de toekomst niet meer op streefdiepte van 3,80m NAP zou worden gehouden of er in het geheel niet meer wordt gebaggerd, leidt dit tot verzanding/ dichtslibben van deze vaarweg. In het meest extreme geval ontstaat er dan een heel klein tijvenster1of mogelijk geheel geen tijvenster meer waarover schepen deze route kunnen bevaren. Overigens betreft het een klein stukje, (enkele honderden meters), van de vaarweg tussen Harlingen en Kornwerderzand waar deze effecten het meest optreden. Voor de leden van de HSBA en vele andere gebruikers van de Boontjes is een diepgang van 3,80m NAP van groot belang voor de dagelijkse bedrijfsvoering.	Zie beantwoording deelzienswijze 050-1.	Nee
050	6	Nu wordt in de passage naast het economische belang, ook het ecologische en morfologische belang aangehaald voor de besluitvorming. Vanuit ons perspectief is er geen wijziging in het ecologische en morfologische nadeel t.o.v. het huidige gebruik van deze vaarweg. Het is een bestaande route en geen nieuwe route die een inbreuk op het Natura 2000 erfgoed zou beteken. Daarnaast is een vaarroute met een groot tijvenster voor schepen om te passeren veiliger voor schepen, bemanning en het milieu. Dit geeft een kleiner risico van aan de grond lopen bij te weinig waterstand tijdens afgaand water tussen de getijden.	Zie beantwoording deelzienswijze 050-1.	Nee
050	7	Wat betreft het economische belang en de kosten om e.e.a. op diepte te houden is het wellicht wenselijk dat de besluitvormers een andere dan de tot heden gevoerde visie hanteren. Het hoeven niet alleen kosten te zijn voor de belastingbetaler en belasting te zijn voor het milieu i.v.m. uitstoot van emissies tijdens baggeren. Zoals hierboven aangehaald is er in Harlingen een grote industrie waar mineralen nodig zijn als grondstof. Lang niet alle tracés van geulen in het Waddengebied die op diepte worden gehouden bestaan uit te storten slib. Menig tracé bestaat uit toepasbaar zand, wat door deze ondernemers gewonnen kan worden voor het gebruik als grondstof voor oa de huizenbouw. Hiermee kan op veel fronten een win-win tussen de overheid (RWS) en de ondernemers worden geboekt.	In het NWP is aangegeven dat zandwinning vanuit vaargeulonderhoud vanaf 2022 niet meer is toegestaan, om het meegroeivermogen van de Waddenzee met de zeespiegel-stijging niet aan te tasten.	Nee
050	8	Wij nemen aan onze bezorgdheid omtrent deze passage in het ontwerp NWP 2022-2027 onderbouwd te hebben. Ook nodigen wij u van harte uit om lokaal nader met betrokken ondernemers uit onze ledenkring dit onderwerp nader door te nemen op een voor u passend moment.	Dank voor uw zienswijze, de betreffende passage in het NWP is aangepast en we gaan er daarom vanuit dat het doornemen van dit onderwerp met betrokken ondernemers uit uw Ledenkring niet meer nodig is.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
051	1	Het NWP dient het nationale belang uit de NOVI het 'verbeteren en beschermen van natuur en biodiversiteit' direct te dienen, (zie pagina 6, alinea 5, en de prioriteiten op pagina 12). Wij willen een pleidooi houden voor het goed verankeren van natuur en deze altijd als onderdeel van elke maatregel of ontwikkeling op te nemen, tenzij er een onderbouwing is waarom dit echt niet kan. De urgentie om natuur explicieter op de kaart te zetten is groot. Meer ruimte voor natuur is nodig. Daarom dienen kansen voor natuurversterking vooral buiten natuur gezocht te worden. Denk aan nieuwe concepten, zoals nieuwe natuurlijke klimaatbuffers en multifunctionele overgangszones of achteroevers rondom natuurgebieden waar water beschermd wordt en er een koppeling wordt gemaakt met andere opgaven, zoals natuurinclusieve landbouw. Daar profiteert de natuur namelijk ook van.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
051	2	Graag informeren we u over ons nieuw ontwikkelde achteroever concept. Nu uitgewerkt voor de zone achter de Wieringermeerdijken, maar ook zeker als principe elders toepasbaar. Wij ondersteunen de NWP zienswijze van de Coalitie Klimaatbuffers van harte en pleiten met hen om natuurlijke klimaatbuffers (nature based solutions) als vast onderdeel van ontwikkelscenario's meenemen in alle waterplannen en uitvoeringsprogramma's.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
051	3	NWP integraal versterkend In de NOVI wordt ruimtelijke- en milieukwaliteit als leidend principe neergezet. Dat wordt niet benoemd in NWP en ook in uitwerking komt dat niet terug. Bijvoorbeeld dat water als leidend principe wordt neergezet. Wij verwachten dat beleidstukken elkaar versterken en met elkaar in lijn zijn. Helaas moeten we constateren dat dit niet het geval is. Ook in het Deltaprogramma staat er weer iets anders.	Het NWP volgt de NOVI waarin staat dat functies die gebruik maken van de fysieke leefomgeving afgestemd moeten worden op de eigenschappen van het bodem- en watersysteem. Het NWP beperkt zich hierbij tot voornamelijk het onderwerp water, maar zie ook hoofdstuk 9.3 over bodem. Er wordt ook duidelijk aangegeven dat een integrale aanpak in de verdere uitwerking van het NWP belangrijk is, voor de gehele leefomgeving (paragraaf 2.1).	Nee
051	4	Deze inconsequentie zien we ook bij zandwinning (pag. 171).Zandwinning wordt in het NWP verheven tot 'van groot nationaal belang', terwijl dit in de NOVI niet zo is benoemd. De NOVI is hierin leidend, dus we verzoeken u dit in het NWP aan te passen, naast andere acties die nodig zijn.	Duurzame winning van (bouw)grondstoffen, waaronder zand, in de rijkswateren is onderdeel van nationaal belang 13 uit de NOVI: 'Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie'.	Nee
051	5	Wij zien een ongewenste trend dat natuur steeds meer als één van de vele functies wordt gezien, terwijl een gezonde natuur juist de basis is voor veel andere functies. Natuur in grote wateren moet veel sterker als primaire opgave benoemd worden, is onze mening. Het IJsselmeergebied als gezonde en natuurlijke zoetwaterbron, is van levensbelang voor veel sectoren/gebruikers. Ook via waterbeleid moeten opgaven binnen PAGW, KRW, N2000 beheerplannen, DP zoetwater, HWBP en NAS een samenhang krijgen en natuurmaatregelen moeten integraal worden geborgd	De bescherming van natuur in Nederland is vastgelegd in Europese wetgeving (Vogel- en Habitatrichtlijnen), die vertaald is in de Wet natuurbescherming en Natura2000-beheerplannen. Landelijk uitgangspunt van deze plannen, dus ook voor die van het IJsselmeergebied, is dat ecologie en economie in balans zijn met elkaar. Aan de ecologische opgave wordt gewerkt via maatregelen voor KRW, N2000 en PAGW.	Nee
051	6	Aandacht voor beheer en onderhoud Beheer en onderhoud op korte en lange termijn zijn aspecten die naast inrichtingsinvesteringen altijd in beeld gebracht moeten worden en waar bij de planvorming nadrukkelijk aandacht voor moet zijn. Daarnaast uiten wij ook onze zorg ten aanzien van het huidige beheer en onderhoud in het IJsselmeergebied. Vanwege onder andere capaciteitsgebrek kunnen beheertaken niet altijd goed worden uitgevoerd en blijft de uitvoering van het N2000 beheerplan sterk achter.	Beheerplannen worden elke zes jaar opnieuw opgesteld. In elk nieuw beheerplan worden maatregelen bijgesteld of nieuwe maatregelen opgenomen met bijbehorend budget. Daarmee wordt in beginsel een duurzaam plan- en uitvoeringsproces bereikt.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
051	7	Duurzame energie (blz. 258) Hoe kansrijk initiatieven zijn voor de opwekking van duurzame energie in het IJsselmeergebied, in, op of langs het water, hangt af van de invloed op ecologische doelen - mede gelet op Europese doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en Natura 2000 - en de invloed op de overige beheer¬ en gebruiksfuncties in het gebied, zoals drinkwater, scheepvaart, recreatie en visserij. Wij vragen daarom aandacht voor de volgende punten: Wij vinden het een zorgelijke ontwikkeling dat er primair naar het IJsselmeergebied wordt gekeken bij de uitvoering van duurzame energie opwekking, want duurzame energie die ten koste gaat van natuur en biodiversiteit is niet duurzaam. Onze oproep is dan ook: Kijk niet primair naar een groot natuurgebied als het IJsselmeergebied, maar loopt zorgvuldig de 'energieladder' af.	Zie beantwoording deelzienswijze 026-23.	Nee
051	8	De samenhang van al het ruimtegebruik moet op landelijk en gebiedsniveau goed worden geborgd. Bedenk vooral vooraf in welke staat de natuur is, wat we in de toekomst willen met het IJsselmeergebied en of dit in lijn is met de natuurverplichtingen waar Nederland voor aan de lat staat.	Op gebiedsniveau werken partijen samen in het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050. De Coalitie Het Blauwe Hart is een van de Agenda-partners. Op landelijk niveau is er de Nationale Omgevingsvisie (NOVI).	Nee
051	9	Daarnaast wordt het de hoogste tijd om serieus stil te staan bij de cumulatieve effecten van zonne-en windenergie op de natuurwaarden.	Het Rijk onderschrijft het belang om verschillende gebruiksfuncties van water goed tegen elkaar af te wegen. Normen voor waterveiligheid, waterkwaliteit, ecologie en waterkwantiteit zijn hierbij randvoorwaardelijk. Voor besluitvorming over het welke delen van het areaal onder welke voorwaarden beschikbaar gesteld kunnen worden voor opwekking of opslag van energie, is meer kennis over effecten op natuurwaarden nodig. Onderzoek en pilots op kleine schaal kunnen bijdragen aan de benodigde kennisontwikkeling.	Ja
051	10	Ook bij de winning van thermische energie uit oppervlaktewater zijn nog veel onduidelijkheden over de (ecologische) effecten op het watersysteem. Hier is kennisontwikkeling noodzakelijk voordat vergunningaanvragen voor deze vorm van energievorming adequaat beoordeeld kunnen worden voor het IJsselmeergebied.	Kennisontwikkeling is inderdaad noodzakelijk.	Nee
052	1	De gemeenten Medemblik, Hollands Kroon en de provincie Noord-Holland willen in het kader van het PAGW-MIRT project Wieringerhoek bij deze een zienswijze indienen op uw ontwerp Nationaal Waterprogramma 2022-2027 dat door u tot 22 september 2021 voor inspraak open is gesteld. Al eerder heeft de provincie Noord-Holland zienswijzen ingediend op het ontwerp (5 augustus 2021, kenmerk 1024956 / 1648611 en 6 september 2021, kenmerk 1700643/1700646). Deze zienswijze moet dan ook, voor wat betreft de provincie, worden beschouwd als een aanvulling daarop.	Het project Wieringerhoek streeft binnen de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) naar een ecologisch gezond en toekomstbestendig watersysteem in de Noordwesthoek van het IJsselmeer. De scope van dit PAGW-project is vastgelegd in de Startbeslissing Wieringerhoek, in afstemming met de regionale bestuurders (BO MIRT van november 2019). Een essentieel onderdeel van de verkenningsfase is het actief op zoek gaan naar meekoppelkansen. Het ingebrachte initiatief Duurzaam Leefbaar wordt in deze fase dan ook meegenomen als 'initiatief van derden' en samen met de onderzoeksalternatieven beoordeeld in het MER. Het project volgt de spelregels van het MIRT.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
052	2	Wij zijn blij met de manier waarop u heeft aangegeven te willen samenwerken binnen de verschillende waterprogramma's. Wij omarmen uw visie voor wat betreft de manier waarop u de verschillende maatschappelijke opgaven waar wij voor staan op een integrale manier gaat oppakken. Op onder andere de pagina's 126-129 bij het onderwerp 'strategie voor meervoudig ruimtegebruik', verwoordt u dat wat ons betreft op treffende wijze: "Gebiedsontwikkeling is een integraal proces waarbij niet naar één enkel omgevingsaspect wordt gekeken, maar waar aspecten in samenhang, integraal tegen elkaar worden afgewogen met het oog op de (her)ontwikkeling van een gebied." "Er wordt steeds vaker een beroep gedaan op Rijkswaterstaat om ruimte in te zetten voor andere doeleinden in de vorm van medegebruik, boven op de eigen kerntaken. Zo kan aan Rijkswaterstaat verzocht worden om zich bij een aantal thema's actief op te stellen door kansrijke locaties te inventariseren en deze aan te bieden voor ontwikkeling, bijvoorbeeld voor energie, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Het ministerie van IenW stelt de Areaalstrategie op die aangeeft hoe het beheerde areaal een bijdrage kan leveren aan het bereiken van nieuwe doelen met een ruimtelijk component, bijvoorbeeld de energietransitie. Rijkswaterstaat baseert hierop een richtinggevend handelingsperspectief voor medegebruik van het areaal, dat in de komende planperiode verder wordt uitgewerkt. In deze strategie en het daarop gebaseerde handelingsperspectief wordt aangestuurd op een actieve rol voor Rijkswaterstaat bij de thema's energie, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Deze functies kunnen onderdeel zijn van een gebiedsontwikkelingsproces met een breder scala aan te realiseren functies, die worden afgestemd via gebiedsprocessen."	Zie beantwoording deelzienswijze 052-1.	Nee
052	3	Project Wieringerhoek Het bevreemdt ons dan ook dat de op pagina 86 opgenomen kaart met de "Ligging geprogrammeerde PAGW-maatregelen 1e en 2e tranche fase projecten" voor het project Wieringerhoek is aangegeven dat dit project te typeren is als 'eigenstandig' project. Zoals wij ook al hebben aangegeven in onze brief van 19 november 2020 (bijlage 1), zien wij het project Wieringerhoek in combinatie met de regionale opgave voor de opwekking van duurzame energie als een niet te missen kans en voorbeeld om de integrale benadering in de praktijk te brengen. Het komt immers maar zelden voor dat we grote fysieke ingrepen doen in het IJsselmeergebied waarbij meervoudig ruimtegebruik mogelijk is. Het projectgebied is gelegen binnen het in de RES 1.0 vastgestelde zoekgebied voor de opwekking van duurzame energie, met een potentiele opbrengst van minimaal 1,1 TWh. In aanloop naar de vaststelling van dit zoekgebied voor de RES is, in het kader van de nog niet afgeronde verkenning van Wieringerhoek, een volwaardig te beschouwen alternatief ingebracht. Dit plan gaat uit van een integrale gebiedsontwikkeling, waarbij de opwekking van energie in samenhang met de beoogde doelen van het PAGW-MIRT op innovatieve wijze is gecombineerd. Dit is geheel in lijn met de uitgangspunten zoals u verwoordt in het ontwerp Nationaal Waterprogramma, maar ook in andere door het Rijk vastgesteld en te hanteren beleid. Wij noemen hier kort en niet uitputtend bijvoorbeeld de NOVI en de uitgangspunten van het bestaande PAGW.	Zie beantwoording deelzienswijze 052-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
052	4	PAGW en reactie op ons eerdere verzoek In het PAGW wordt dit als volgt geformuleerd: “Toekomstbestendige grote wateren waar hoogwaardige natuur goed samengaat met krachtige economie’ dat is de ambitie van het Rijk. Uiteindelijk zijn alle voorgestelde PAGW-projecten nodig om deze ambitie waar te maken. Hiermee levert de PAGW in potentie ook een belangrijke bijdrage aan het vergroten van de waterveiligheid, klimaatadaptatie, energietransitie en kwaliteit van de leefomgeving.” In reactie op onze eerder genoemde brief heeft de minister geantwoord (bijlage 2) dat, en wij citeren: “Het VKA is gebaseerd op een combinatie van maatregelen uit de onderzoeksalternatieven, meekoppelkansen en ingediende initiatieven die zijn beoordeeld passend binnen de randvoorwaarden van bijvoorbeeld financiën, wet- en regelgeving. Het planinitiatief Duurzaam Leefbaar, of onderdelen daarvan, kunnen dan desgewenst worden opgenomen in het VKA. Dat is het logische moment om de scope van de volgende fase (planuitwerkingsfase) vast te stellen en te bepalen of en hoe zonne-energie in het project Wieringerhoek verder is te brengen. Daarbij zal ik in overleg met de minister van EZK bezien of een koppeling met het programma Opwek Energie op Rijksvastgoed (OER) zinvol is.” De minister gaat hier wat ons betreft voorbij aan haar eigen beleid om vanaf het begin van een ontwikkeling op een volwaardige manier invulling te geven aan een integraal gebiedsproces en verkenning van alternatieven. Op dit moment wordt de verkenning voor het project Wieringerhoek uitgevoerd en worden de ingebrachte alternatieven niet op dezelfde manier beoordeeld en verkend als de alternatieven die door het Rijk zijn ingebracht. Elementen van het alternatief worden als “bouwstenen” niet volwaardig en niet integraal meegenomen in de afweging om tot een voorkeursalternatief te komen. Wat hierbij in onze optiek niet wordt onderkend is dat door de potentiële energieopbrengst de minister van Economische zaken en Klimaat van rechtswege opdrachtgever is voor het PAGW-MIRT en zal moeten beslissen over het voorkeursalternatief. Wij verzoeken dan ook aan RWS om de opdracht terug te leggen bij de huidige opdrachtgever, de minister van Infrastructuur en Waterstaat en een verbrede scope te gaan hanteren. Hiermee wordt voorkomen dat het project op onvolledige niet gebiedsgerichte wijze en met een te smalle scope wordt verkend. Daarbij dient de minister van EZK, die in onze optiek bevoegd gezag is, zorg te dragen voor een integrale gebiedsgerichte ontwikkeling waarbij energieopwekking en de doelstellingen van het PAGW-MIRT integraal kunnen worden meegenomen door de opdrachtnemer.	Zie beantwoording deelzienswijze 052-1.	Nee
052	5	Verzoek Wij verzoeken dan ook om: 1. De legenda van de kaart aan te passen in die zin dat het gaat om een integrale gebiedsontwikkeling en	De legenda is inderdaad onduidelijk, wij hebben het onderscheid tussen eigenstandige projecten en meekoppelprojecten aangepast. Voor de invulling en aanpak van PAGW-projecten worden de MIRT-spelregels gevolgd en vindt besluitvorming plaats in het kader van het MIRT, met een participatietraject en zienswijzenprocedure voor ieder project. Het NWP is daarom voor uw projectgebonden verzoek niet de geëigende weg.	Ja
052	6	2. in het kader van de door u vastgelegde en voorgenomen integrale werkwijze het PAGW-MIRT project Wieringerhoek gebiedsgericht en integraal op een volwaardige manier te verkennen binnen een verbrede opdracht onder verantwoordelijkheid van de minister die het aangaat.	Zie beantwoording deelzienswijze 052-5.	Nee
052	7	3. De tekst van het ontwerp Nationaal Waterprogramma aan te passen, waarbij de integrale aanpak van het project Wieringerhoek binnen het PAGW-MIRT wordt benadrukt.	Zie beantwoording deelzienswijze 052-5.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
052	8	Wij spreken de verwachting uit dat het project Wieringerhoek als volwaardig integraal project wordt opgenomen in uw Nationaal Water Programma en in die zin ook verder zal worden verkend.	Zie beantwoording deelzienswijze 052-5.	Nee
053	1	Meerlaagsveiligheid Op pagina 56 wordt de meerlaagsveiligheid toegelicht. Wij constateren dat bij laag 2 vooral wordt ingegaan op de gevolgen van intensieve buien en hitte en niet op het voorkomen, of het verminderen van schade bij overstromingen. Wij stellen voor dit aan de tekst toe te voegen. Verder stellen wij ten aanzien van laag 3 voor om een heldere deadline te stellen m.b.t. het moment waarop een adequate, regiospecifieke voorbereiding op overstromingssituaties beschikbaar moet zijn.	Het beperken van schade en slachtoffers bij een overstroming door waterrobuuste ruimtelijke inrichting wordt kort benoemd in hoofdstuk 4, onder “Meerlaagsveiligheid” in de eerste alinea. In hoofdstuk klimaatadaptatie wordt uitgebreid ingegaan op de onderwerpen, wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen. Het opstellen van crisisplannen voor en de voorbereiding op overstromingen is een verantwoordelijkheid van een veiligheidsregio.	Nee
053	2	Verzilting Wij constateren dat in het hoofdstuk over zoetwaterverdeling en droogte (pagina 67 e.v.) het verziltingsvraagstuk van het grondwater maar beperkt aan bod komt. Wij verzoeken u om in de tekst van dit hoofdstuk de volgende punten op te nemen: • de wenselijkheid benoemen dat met een open blik de mogelijkheden voor technische maatregelen als verticale dijk drainage (perkpolder systeem) verder verkend worden; ook het belang van onderzoek naar de zoutverdeling in de ondergrond benoemen; • de noodzaak benoemen om een beter zicht te krijgen op de gevolgen van de huidige verzilting voor de landbouw.	Het is een terecht punt dat verzilting ontbreekt in de grondwateropgaven. Daarom wordt aan het begin van hoofdstuk 5 van het NWP de volgende tekst toegevoegd: ‘De verwachting is dat extremen in de toekomst vaker voorkomen en dat de verzilting van het grondwater langs de kust verder toeneemt’. De gevolgen voor de landbouw zijn in zijn algemeenheid al op andere plekken in het NWP benoemd. De voorgestelde technische oplossingen zijn te specifiek om op te nemen in het NWP.	Ja
053	3	Grondwaterparagraaf Op pagina 112 staat: ‘Veel functies hebben effecten op water en grondwater en beïnvloeden elkaar via het grondwater. Daarom worden de diverse functies in de fysieke ruimte boven en ondergronds via het grondwater goed op elkaar afgestemd. Het opnemen van een grondwaterparagraaf in visies en plannen helpt hierbij. Grondwater krijgt daarmee, meer dan nu het geval is, mede een sturende rol in de ruimtelijke ordening.’ Wij zijn van mening dat dit geen extra toets moet worden, maar geïntegreerd dient te worden met de watertoets, die in het kader van de nieuwe Omgevingswet een steviger positie krijgt.	Er is geen sprake van een extra verplichte toets.	Nee
053	4	Classificering van vaarwegen De classificering van vaarwegen op kaart 13, pag. 163 is naar onze mening een momentopname. In de toekomst kunnen hierin veranderingen optreden. Wij verzoeken u dit in de tekst tot uitdrukking te brengen.	Het NWP wordt eens in de zes jaar geactualiseerd. Wat er in het NWP staat is inderdaad een moment opname. Het behoort dus tot de logische aard van het programma dat er tussentijds wijzigingen zullen zijn, niet alleen op dit onderwerp. Het vermelden van de disclaimer is daarom niet nodig.	Nee
053	5	Aquathermie Op pagina 119 wordt ingegaan op aquathermie. Wij zijn groot voorstander van aquathermie en hebben de ambitie om dé aquathermie-provincie van Nederland te worden. Tegelijkertijd zijn wij er ons van bewust dat de kennis over ecologische effecten van deze techniek nog onderzoek vragen. Wij verzoeken Liom dit aan de tekst toe te voegen en aan te geven hoe u hieraan een bijdrage kunt leveren.	De deelzienswijze van de provincie Fryslân wordt onderschreven, zowel wat betreft potentie van aquathermie als mogelijke effecten op ecologie en waterkwaliteit. Momenteel wordt onderzocht of, en zo ja op welke wijze, de Green Deal Aquathermie wordt voortgezet en welke rol er vanuit het rijk ligt. IenW zal hierbij als beheerder normen voor waterkwaliteit en ecologie steeds als randvoorwaarde hanteren.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
053	6	IJsselmeergebied Op pagina 258 staat: `Voor het IJsselmeer wordt het beperkt meestijgen van het winterpeil met de zeespiegel voor de periode na 2050 als optie opengehouden: het kabinet houdt rekening met een stijging van het winterpeil na 2050 van maximaal 30 centimeter. In de tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan 2009-2015 was dit al aangegeven voor het IJsselmeer.' In aanvulling daarop geeft pagina 261 aan: 'In verband met klimaatverandering is het belangrijk dat provincies en gemeenten langs het IJsselmeer bij de ruimtelijke ordening de optie 'beperkt meestijgen na 2050' openhouden.' Het lijkt ons logisch om bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen langs het IJsselmeer hiermee al rekening te houden. Wij merken op dat bij een hoger winterpeil wel rekening moeten worden gehouden met bestaande functies en bestaande bebouwing langs het IJsselmeer. Hiervoor zullen zo nodig mitigerende en compenserende maatregelen moeten worden getroffen. Wij verzoeken u dit in de tekst op te nemen. In het ontwerp-NWP staat weliswaar de sluis Kornwerderzand als Mirt-project genoemd, echter de toegangsgeulen op het IJsselmeer en Waddenzee en daarmee de bereikbaarheid van de havens worden ons inziens onderbelicht. In de paragraaf 'Definiëring vaarwegennetwerk Markermeer en IJsselmeer' (op pagina 263) zijn de te verruimen vaargeulen in het IJsselmeer niet benoemd. Die verruiming is wel onderdeel van de Bestuursovereenkomst die wij in 2019 met u gesloten hebben. Wij vragen u te bevestigen dat de betreffende vaargeulen in het IJsselmeer integraal onderdeel uitmaken van het voorliggende NVVP, en daarnaast het belang van een blijvende bereikbaarheid van de Waddenzee- en IJsselmeerhavens te onderschrijven in het NWP.	Winterpeilverhoging heeft consequenties voor de regionale watersystemen en bestaande functies. Deze consequenties moeten zorgvuldig mee worden gewogen in de besluitvorming over mogelijke toekomstige veranderingen in het peilbeheer. Onder de vlag van het Deltaprogramma wordt hier in de komende jaren verder naar gekeken. Het vaarwegennetwerk IJsselmeer en Markermeer is weergegeven op kaart 13 van het NWP. De vaargeulen gekoppeld aan de vergroting van het sluiscomplex Kornwerderzand maken onderdeel uit van dit vaarwegennetwerk. Na de zinsnede 'De verbetering van de vaargeul IJsselmeer - Lemmer is opgestart' (NWP hoofdstuk 22, onder "Vlot en veilig verkeer over water", "Definiëring vaarwegennetwerk Markermeer en IJsselmeer" wordt op uw verzoek de volgende zin toegevoegd: 'De vaargeulen die verdiept dienen te worden vanuit de vergroting van het sluiscomplex Kornwerderzand worden onder verantwoordelijkheid van de provincie Fryslân op nautische diepte gebracht.'	Ja
053	7	Waddengebied Op pagina 272 worden de Overige thema's' uit de Agenda voor het Waddengebied 2050 samengevat. Hierbij wordt de bestrijding van calamiteiten benoemd. Wij verzoeken u hierbij ook aandacht te besteden aan het voorkomen van calamiteiten (zie ook onze opmerking hierover bij het ontwerp Programma Noordzee). Daarnaast wordt op pagina 272 het Omgevingsberaad Wadden benoemd en aangegeven dat dit onder leiding staat van de Commissaris van de Koning. Wij verzoeken u om hier de officiële naam 'Omgevingsberaad Waddengebied' te gebruiken en aan te geven dat dit beraad voorgezeten wordt door de Commissaris van de Koning van Fryslán, in zijn functie als rijksheer.	Het NWP is conform uw reactie aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
053	8	In het ontwerp-NWP is getracht recht te doen aan de afspraken uit het Bestuurlijk Overleg Waddengebied (hierna: BOW) en de besluitvorming die heeft plaatsgevonden in dit overleg over de Agenda voor het Waddengebied 2050. De tekst op pagina 275 wekt echter de indruk dat de afspraken over het borgen van de bereikbaarheid van de Waddenzeehavens, zoals verwoord in de Agenda voor het Waddengebied 2050 en de Nationale Omgevingsvisie, ter discussie staat. Dit komt ons inziens onder meer, omdat de betreffende passage staat ná de zin Voor de overige vaarroutes bestaan geen te handhaven diepten en breedten.' Daar zit de suggestie in dat het NWP voorbij kan gaan aan wat er in Agenda voor het Waddengebied is afgesproken. En dat zou niet moeten kunnen. Wij stellen u de volgende wijziging van de paragraaf 'Vlot en veilig verkeer over water' (pagina 275) voor: De alinea 'In het Bestuurlijk Overleg Waddengebied van 3 december 2021 Dit met het doel om de duurzame bereikbaarheid in het Waddengebied te borgen.' aan te vullen met: Rijk en regio hebben bestuurlijke afspraken gemaakt over de vaargeul Kornwerderzand-Harlingen (Boontjes). Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes worden afspraken gemaakt over het beheer van de Boontjes vanaf 2023, waarbij de uitgangspunten uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en de Agenda voor het Waddengebied 2050 onveranderd het uitgangspunt blijven.' En de volgende alinea te verwijderen: Voor de vaargeul Komwerderzand Harlingen (Boontjes), zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien.'	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: "Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt". Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja
053	9	2. Ontwerp Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 Het Ontwerp Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 geeft ons geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
053	10	3. Ontwerp Overstromingsrisicobeheerplan 2022-2027 Het Ontwerp Overstromingsrisicobeheerplan 2022-2027 geeft ons geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
053	11	4. Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Windenergie Wij ondersteunen uw ambitie om het halen van de klimaatdoelstellingen in belangrijke mate te realiseren d.m.v. windparken op de Noordzee. Wij constateren dat de invulling van deze ambitie in het ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 nog gebaseerd is op het minimumscenario. We constateren verder dat de aanwijzing van extra windenergiegebieden na 2030 mogelijk is. We verzoeken u in dit verband om de opgave voor windenergie op de Noordzee goed af te stemmen op de klimaatdoelstellingen voor 2030 en 2050. In dit verband vragen we specifiek nog aandacht voor voldoende mogelijkheden voor duurzame visserij.	In het PNZ is ruimte aangewezen bedoeld voor de versnellingsopgave tot en met 2030. Volgens het advies van de Stuurgroep Extra Opgave gaat het om 10 GW. Samen met de 0,7 GW die nog nodig is voor het behalen van de 49% reductiedoelen is ruimte voor 10,7 GW nodig. 10,7 GW betreft een maximum en de ecologische inpasbaarheid is een randvoorwaarde. Daarna wordt middels een partiële herziening ruimte aangewezen voor de opgave na 2030. Rekening wordt gehouden met het minimumscenario van 38 GW in 2050, maar deze opgave moet nog worden vastgesteld. Mede door dit verandererende ruimtegebruik op de Noordzee is de voedseltransitie - als een van de drie transities die we in balans willen ontwikkelen - een van de centrale uitgangspunten van beleid. Hierin is het doel te komen tot een rendabele en duurzame visserij die naar aard en omvang past bij de nieuwe situatie op de Noordzee.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
053	12	4. Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Olie- en gaswinning nabij en onder de Waddenzee In de Agenda voor het Waddengebied 2050 en in onze Omgevingsvisie, wordt groot belang gehecht aan de bescherming van het Unesco Werelderfgoed de Waddenzee. Bodemdaling van de Waddenzee die het gevolg kan zijn van olie- en gaswinning in de aangrenzende Noordzee doet hieraan afbreuk. Hoewel het Programma Noordzee geen uitspraken doet over specifieke boorlocaties en daar geen ruimtelijke reserveringen/ locaties voor heeft opgenomen, staat hierover wel: Zoveel mogelijk winning van aardgas en -olie uit de velden op de Noordzee zodat het potentieel van voorraden wordt benut, binnen de grenzen van de afspraken van het Parijse Klimaatakkoord.' Wij verzoeken u hieraan toe te voegen dat vanuit de Noordzee geen olie- en gaswinning onder de Waddenzee is toegestaan; ook olie- en gaswinning in de Noordzee die negatieve effecten kunnen hebben op de waarden van de Waddenzee zijn ongewenst. Wij denken hierbij specifiek aan het gasveld boven Rottumerplaat en de locatie boven Schiermonnikoog.	Aardgas zal in de transitie naar een volledig duurzaam energiesysteem ook in de komende decennia nog een belangrijke rol blijven spelen. Daarbij heeft voor het kabinet gaswinning uit de kleine velden, waar dit veilig en verantwoord kan, de voorkeur boven gasimport: gaswinning uit kleine velden heeft klimaatvoordelen en is beter voor de economie en de energieleveringszekerheid. Voor de gaswinning onder de Waddenzee is de hand aan de kraan-systematiek ontwikkeld. Het leidend principe bij de mijnbouwactiviteiten is dat er geen schade optreedt aan de natuur. Dit betekent kort gezegd dat een gebruiksruimte wordt bepaald waarbinnen mijnbouwactiviteiten veilig kunnen plaatsvinden. Zolang de bodemdaling van de gaswinning binnen de gebruiksruimte blijft, worden er geen effecten op de natuur verwacht. Hierbij hoort een omvangrijk meet- en monitoringsprogramma. Een onafhankelijke auditcommissie beoordeelt jaarlijks de uitkomsten, interpretatie en mogelijke consequenties hiervan. Voorts is in de Mijnbouwwet opgenomen dat het oprichten van een platform binnen de Noordzeekustzone niet is toegestaan.	Nee
053	13	4. Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Overige relaties met de Waddenzee Verder wijzen wij er op dat het ecologisch functioneren van Noordzee resp. Waddenzee onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Deze verbondenheid lezen we graag terug in het Programma Noordzee. Zo zullen de ruimtelijke mogelijkheden voor windenergie op de Noordzee moeten passen binnen de Agenda voor het Waddengebied 2050 ten aanzien van het beschermen en ontwikkelen van de natuurwaarden en ruimtelijke kwaliteit van de Waddenzee; deze Agenda, vertaald in onze Omgevingsvisie, vormt voor ons het kader van waaruit wij werken. In de Agenda staat bijv. over de aanleg (en het onderhoud) van kabels en leidingen: 'Aanleg (en onderhoud) van kabels en leidingen vindt plaats met zo min mogelijk effect op de natuurwaarden en in de bodem aanwezige archeologische waarden. Uitgangspunt blijft het clusteren van kabels, buizen en leidingen en zuinig gebruik van de ruimte in de Waddenzee. De aanleg van kabels en buisleidingen door de Waddenzee van de Noordzee naar het vaste land en naar de Waddeneilanden dient in beginsel aan te sluiten bij bestaande corridors (westzijde nabij Den Helder en oostzijde nabij de Eemshaven).'	Er wordt een zeer zorgvuldige afweging rond de maatschappelijk gevoelige ruimtelijke inpassing van kabels en leidingen door het waardevolle Werelderfgoed Waddenzee gemaakt. De inspanning is om bij de aanlandingen door de Waddenzee zoveel mogelijk aan te sluiten bij de uitgangspunten voor kabels en leidingen in de gebiedsagenda. Om de uiteindelijke afweging voor aanlandingen te kunnen maken en volgens wettelijke toetsingskaders invulling te geven aan genoemde inspanning worden verschillende (milieu)onderzoeken uitgevoerd, o.a. naar het doorkruisen van het Waddengebied met zo min mogelijk ecologische impact. Daarnaast is er intensief contact met belangrijke stakeholders / gremia uit de Waddengovernance die de Agenda voor het Waddengebied 2050 mede hebben ondertekend. Advies vanuit deze partijen wordt meegewogen in de integrale besluitvorming.	Nee
053	14	4. Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 Voor het Noorden geldt dat aanlandingen altijd door de Waddenzee lopen. Bij de keuzes voor kabels door de Waddenzee (incl. Waddeneilanden) zou naar onze mening afgeweken moeten kunnen worden van de uitgangspunten voor aanlandingen zoals die opgenomen zijn in par. 5.2 en 5.3 van het ontwerp programma Noordzee, als daarmee beter aangesloten kan worden bij de Agenda voor het Waddengebied 2050.	Zie beantwoording deelzienswijze 053-13.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
053	15	4. Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 U geeft zelf aan dat het ecosysteem van de Noordzee nog steeds onder druk staat, de goede milieutoestand nog niet is behaald en tal van kennisvragen over het functioneren van het ecosysteem en het cumulatieve effect van gebruik en klimaatverandering nog niet zijn beantwoord. Wij vragen in dit verband extra aandacht voor de cumulatieve effecten van de activiteiten en de externe werking daarvan op het Unesco Werelderfgoed Waddenzee, zoals ook de provincie Groningen die heeft opgenomen in haar zienswijze.	Cumulatieve effecten van de intensivering van het gebruik van de Noordzee heeft de afgelopen jaren aandacht gehad en blijft dat behouden. Zo wordt de grootschalige uitrol van windparken op zee in het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) vertaald naar inschattingen van populatiereducties. Beoordeling van de effecten op de biogeografische populaties, zowel losstaand als in cumulatie, geeft een indicatie van de ecologische gebruiksruimte. Deze kennis is toegepast bij de Routekaart windenergie op zee 2030 en bij het aanwijzen van aanvullende windenergiegebieden in dit Programma Noordzee (zie hoofdstuk 9). In de periode 2022-2027 vragen deze aspecten onverminderd veel aandacht. Onderzoek naar cumulatieve effecten vindt onder andere plaats binnen het programma MONS (Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming). Aandacht voor cumulatieve effecten is tevens aandachtpunt in het kader van de Agenda voor het Waddengebied. Onder begeleiding van het NWO wordt in trilateraal verband met behulp van de Waddenacademie als kennisregisseur onderzoek gedaan naar cumulatieve effecten van activiteiten op de Waddenzee.	Nee
053	16	4. Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 In het Programma Noordzee missen we in H. 6 een uitspraak over het zoveel mogelijk voorkomen van calamiteiten op de vaarroutes boven de Waddeneilanden. In de Agenda voor het Waddengebied 2050 staat hierover: 'De toenemende bedrijvigheid op de Noordzee en de recente incidenten met impact op de Waddenzee vragen om een continue onderhoud en verbetering van preventieve maatregelen en organisatie van incidentenbestrijding.' Inmiddels is afgesproken dat zowel de Nederlandse als de Duitse kustwacht schepen waarschuwen bij gevaarlijke weersomstandigheden en schepen adviseren om de Zuidelijke route te vermijden. Vanuit de regio is de minister herhaaldelijk gevraagd meer maatregelen te treffen, onder andere n.a.v. de onderzoeken naar de MSC Zoe ramp. Het Programma Noordzee zou ons inziens de plek zijn om te benoemen hoe het Rijk de veiligheid op de vaarroutes boven de Waddeneilanden verder wil verbeteren.	Zie beantwoording deelzienswijze 012-2.	Nee
054	1	Kijkend naar internationale definities van de Duurzame Blauwe Economie (DBE), bijvoorbeeld die van de Europese Commissie, dan past de Nederlandse overheid een nauwe interpretatie van het concept toe. In het DBE hoofdstuk van het ontwerp programma wordt de nadruk gelegd op energieproductie en voedselproductie (echter exclusief de visserij). Energieproductie en voedselproductie hebben een directie invloed op ruimtegebruik waardoor interactie ontstaat met andere sectoren. De onderwerpen DBE en ruimtelijke ordening zijn in het ontwerp programma in verschillende hoofdstukken geplaatst terwijl deze twee onderwerpen zeer nauw verbonden zijn aan elkaar. De directie interactie tussen sectoren op zee in ruimte en tijd vereist een paradigma omslag van mono-sectoraal naar inter-sectoraal beleid.	Binnen de Duurzame Blauwe Economie is de meerjarige Verkenning gestart. Doel hiervan is om inzichtelijk te maken welke stappen nodig zijn om te komen tot een Duurzame Blauwe Economie en welke partijen hiervoor aan de lat staan. Uit dit traject komen aanbevelingen voor maatregelen die nodig zijn om de Duurzame Blauwe Economie te stimuleren en te realiseren. Hier zal ook nadrukkelijk aandacht zijn voor inter-sectoraal beleid en onderzoek. De Community of Practice Noordzee - het vliegwiel van de DBE - wordt gebruikt om de stakeholders zoveel mogelijk te betrekken.	Nee
054	2	Ondanks dat de ruimte op zee groot is, en het totaal oppervlak van Nederland voor 60% uit de Noordzee bestaat, is die ruimte wel beperkt. Met name omdat veel gebruik zich het liefst in de nabije kustzone vestigt. Het alloceren van die ruimte is dus van doorslaggevend belang als er DBE groei gerealiseerd moet gaan worden (waar dan en hoe dan) waarbij ook een hele grote natuurbeschermingsopgave gerealiseerd moet worden.	De Duurzame Blauwe Economie bestaat uit het verduurzamen van de bestaande blauwe economie en het faciliteren van opkomende nieuwe duurzame blauwe activiteiten. De overheid heeft als ambitie om meervoudig gebruik binnen windparken te stimuleren, hiervoor is als voorbeeld het gebiedspaspoort Borssele voor opgesteld. Aanvullend vinden op verschillende locaties proeven plaats in pilots. Deze pilots liggen op de vlakken van hernieuwbare energie, voedselteelt en natuurontwikkeling. Tot slot verwijzen we ook naar functiecombinaties als principe uit de NOVI.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
054	3	Enkele belangrijke kritische doch essentiële vraagstukken ontbreken in het DBE hoofdstuk van het ontwerp programma. Voorbeelden van dergelijke vraagstukken zijn: • In hoeverre is er voldoende fysieke ruimte beschikbaar voor nieuwe ontwikkelingen?	Binnen de Duurzame Blauwe Economie is de Meerjarige Verkenning gestart. Doel hiervan is om inzichtelijk te maken welke stappen nodig zijn om te komen tot een Duurzame Blauwe Economie en welke partijen hiervoor aan de lat staan. Het vraagstuk van (voldoende) fysieke ruimte voor nieuwe ontwikkelingen zal hier onderdeel van uitmaken. Zie actie 56 PNZ.	Nee
054	4	• In hoeverre is er voldoende energie in de wind om uitbreiding van windenergie te realiseren?	Het Nederlandse deel van de Noordzee kent een gunstig windklimaat om met windparken op zee energie te produceren. Hoewel een windpark een deel van de bewegingsenergie van de wind vangt en omzet in elektriciteit, is dit een heel klein deel van de beschikbare bewegingsenergie. Het weer vindt plaats in de onderste laag van de atmosfeer, de zogenaamde troposfeer, die in ons deel van de wereld 10 tot 15 kilometer hoog is. Er is dus altijd genoeg bewegingsenergie uit hogere luchtlagen beschikbaar om de door een windpark gevangen bewegingsenergie aan te vullen.	Nee
054	5	• Hoe beïnvloeden de nieuwe ontwikkelingen op de Noordzee de draagkracht van het ecosysteem?	Momenteel loopt er al onderzoek naar de effecten van nieuwe ontwikkelingen in de Duurzame Blauwe Economie, zoals voedselteelt. De conclusies hiervan zullen deel gaan uitmaken van de Verkenning. Daarnaast wordt vanuit het MONS programma de aankomende jaren onderzoek gedaan naar de draagkracht van het ecosysteem.	Nee
054	6	• Hoe wordt er omgegaan met het grote aantal nieuwe vergunningsaanvragen? Komt er een one-stop shop voor dit soort vergunningen?	Rijksbreed is intensief contact tussen de verschillende bevoegde gezagen met betrekking tot vergunningverlening. De Omgevingswet welke naar verwachting in juli 2022 van kracht wordt, heeft als doel 1 wet, 1 loket, 1 procedure. Bij 1 digitaal loket kan een omgevingsvergunning worden aangevraagd en deze komt zo bij de verschillende bevoegde gezagen terecht.	Nee
054	7	Aldus zien wij Het DBE hoofdstuk als een eerste stap van een veel langer proces. Hoe dat proces vormgegeven wordt blijft onduidelijk. Wat ontbreekt is concretisering op de strategische vervolgstappen voor de DBE. Zonder formulering van strategische doelen, beleidsmaatregelen, implementatie en evaluatie/monitoring van beleidsmaatregelen blijft de DBE enkel op papier bestaan.	Binnen de Duurzame Blauwe Economie is de Meerjarige Verkenning gestart. Doel hiervan is om inzichtelijk te maken welke stappen nodig zijn om te komen tot een Duurzame Blauwe Economie en welke partijen hiervoor aan de lat staan. Zie actie 56 in het PNZ.	Nee
055	1	NB: Zie zienswijze 069 van de Gemeente Venlo (inhoudelijk identiek)	Zie voor een beantwoording op uw zienswijze de reactie op deelzienswijzen 069-1 tot 069-17.	Nee
056	1	Graag maken wij van de gelegenheid gebruik om een reactie in te dienen op het 'Ontwer p Stroomgebiedbeheerplannen Rijn, Maas, Schelde en Eems 2022-2027 (hierna SGBP)'. Onze zienswijze heeft betrekking op één van de brondocumenten die ten grondslag ligt aan de SGBP, in het bijzonder de KRW factsheet OW 34 Lauwersmeer (p. 88 t/m 98). De reden hiervoor is dat wij, als waterschap een aanvulling willen doen op de integrale aanpak voor het behalen van de KRW-doelstellingen en andere opgaven van het Lauwersmeergebied (waaronder Natura2000 gebied) en de verschillende belangen die in dat gebied een rol spelen. Het doel van de zienswijze is een aantal uitgangspunten hiervoor door het Rijk te laten bekrachtigen in het SGBP als voorbeeld voor andere gebieden binnen het stroomgebied.	Het waterschap heeft met deze zienswijze kenbaar gemaakt hoe zij de resultaten van het (lopende) gebiedsproces ziet in het kader van de integrale aanpak van het Lauwersmeer. Het waterschap wil een aanvulling doen in de factsheet van het Lauwersmeer, namelijk de toevoeging van een nadere uitleg van het gebiedsproces en welke uitgangspunten het waterschap daarbij hanteert. De aanvulling is niet van invloed op hoe en wat er gerapporteerd wordt aan de Europese Commissie. Wel verduidelijkt de aanvulling hoe het gebiedsproces vervolgd wordt. In paragraaf 7.4.2 is bij de beschrijving van de regionale publieksparticipatie daarom het gebiedsproces rondom het Lauwersmeer als voorbeeld van publieksparticipatie opgenomen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
056	2	Naar aanleiding van de besluitvorming over het ontwerp KRW programma bij het waterschap Noorderzijlvest en de provincie Groningen zijn er vanuit landbouw en natuurorganisaties zorgen geuit over de integrale aanpak van de KRW in het Lauwersmeer en specifiek het gehanteerde doel voor het zoutgehalte (chloride) van het meer. Waterschap en provincie hebben vervolgens samen besloten een onderzoek naar het effect van de KRW-doelstelling voor het zoutgehalte op de Natura2000 in te stellen en een gebiedsproces KRW Lauwersmeer te starten. In maart 2021 is het gebiedsproces gestart. De eerste stap van het gebiedsproces is het formuleren van een gezamenlijk perspectief op het Lauwersmeer vanuit natuur en landbouw. Met deze strategische reactie wil het waterschap Noorderzijlvest kenbaar maken hoe we de resultaten van dit gebiedsproces zien in het kader van de integrale aanpak in het Lauwersmeer. Voor de korte termijn van de planperiode 3e tranche KRW 2022-2027 en de lange termijn (na 2027) hecht het waterschap veel waarde aan dit gebiedsproces, omdat hiermee de KRW-doelstellingen behaald kunnen worden en in stand kunnen worden gehouden waaraan een goede afweging van alle belangen ten grondslag ligt.	Zie beantwoording deelzienswijze 056-1.	Nee
056	3	Basis voor onderzoek watersysteem en ontwikkeling brede kustzone Voor de lange termijn beschouwt het waterschap de resultaten van het Gebiedsproces KRW Lauwersmeer als belangrijke input voor de onderzoeken en gesprekken om het watersysteem en de brede kustzone te ontwikkelen, waarbij we vanuit onze doelstellingen van goed waterbeheer rekening houden met klimaatverandering, zeespiegelstijging en de beschikbaarheid van zoetwater. Klimaatontwikkelingen laten zien dat ook in onze regio de zomers meer en langere perioden van droogte kennen en dat daarbij tevens de wateraanvoer vanuit het IJsselmeer onder druk komt te staan. Door de toename van deze droogte, maar ook de toenemende watervraag is het op termijn noodzakelijk dat we onze meren en dus ook het Lauwersmeer kunnen gebruiken als zoetwaterreservoir. Dit moet voor de langere termijn goed afgewogen worden met de KRW maatregelen “Creëren van een visverbinding tussen Wad en Lauwermeer” en de verdergaande natuurambities voor het meer. Zodat we voor de KRW en andere natuurambities geen maatregelen nemen die een negatief effect kunnen hebben op de maatregelen die op de langere termijn nodig zijn vanwege onder andere klimaatverandering.	Zie beantwoording deelzienswijze 056-1.	Nee
056	4	Basis voor KRW maatregel Lauwersmeer Voor de korte termijn ziet het waterschap de uitkomsten van het Gebiedsproces KRW Lauwersmeer als basis om de maatregel “Creëren van een visverbinding tussen Wad en Lauwersmeer” uit te werken en uit te kunnen voeren met voldoende draagvlak vanuit de partijen in het gebied. Met het onderzoek naar het effect van de KRW op de Natura2000 in het Lauwersmeergebied is aangetoond dat bij een chloridedoelstelling van 750-3000 mg/l als bij een chloridedoelstelling van 750-1200 mg/l er voldoende mogelijkheden zijn om de visintrek te verbeteren, hetgeen een positieve invloed zal hebben op het ecosysteem als geheel, de juridisch vanuit de Natura2000 beschermde natuurwaarden en de waterkwaliteit. Hier zal het waterschap zich voor inzetten, waarbij we voor ons als waterbeheerder de waterveiligheid van het gebied leidend zal zijn en een goede belangenafweging met alle aanwezige belangen in het gebied noodzakelijk is.	Zie beantwoording deelzienswijze 056-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
056	5	Inzet intensief monitoringssysteem zoutgehalte voor meer inzicht en begrip Ter ondersteuning van en in combinatie met het gebiedsproces zal een intensiever monitorings systeem voor zoutgehalte in het Lauwersmeer worden ingezet. Om de huidige chlorideontwikkeling van het meer in ruimte en tijd beter in beeld te brengen en inzichtelijk te maken voor de partijen in het Lauwersmeergebied. Zodat daarmee de effecten van maatregelen in het Lauwersmeer op het chloridegehalte in het meer beter bepaald kunnen worden. Met een meer gedetailleerde monitoring kan tijdiger, met meer begrip en dus meer gericht gestuurd worden op zoutbelasting en indringing van zout in het Lauwersmeer.	Zie beantwoording op deelzienswijze 056-1.	Nee
056	6	Samenwerking overheden en voortzetting gebiedsproces Kortom, de samenwerking tussen overheden en de partijen in het Lauwersmeergebied is cruciaal voor een integrale aanpak van het Lauwersmeer om de KRW-doelstellingen te kunnen behalen en in stand te houden. We zullen daarom met alle regionale partijen een gezamenlijke ambitie voor het (toekomstige) beheer van het Lauwersmeer moeten bepalen, voor zowel natuur, landbouw, visserij, wonen en recreatie. Graag zetten wij de samenwerking met de provincie Groningen en de deelnemers aan het 'Gebiedsproces KRW Lauwersmeer' voort en bereiden deze als nodig uit met andere belanghebbende overheden en partijen in het gebied. Wij zijn daarom voornemens de definitieve versie van de factsheet (OW 34, Lauwersmeer) aan te vullen met een omschrijving van de integrale aanpak zoals verwoord in deze reactie. Waarmee we streven naar de best practice voor invulling van een goede integrale regionale aanpak.	Zie beantwoording deelzienswijze 056-1.	Nee
057	1	Gasunie verwelkomt het initiatief van de ministeries voor een gecoördineerde en tijdige ordening van de Noordzee en de mogelijkheid tot het indienen van een zienswijze hierop. Zoals blijkt uit de recent gepubliceerde Integrale Infrastructuurverkenning 2030-2050 (II3050) zal de Noordzee een essentiële rol spelen in de toekomstige, duurzame energievoorziening van Nederland. Zowel nationale hernieuwbare energie-productie, de opslag van CO2 als de import van nieuwe soorten energiedragers per schip zullen afhankelijk zijn van de Noordzee. Dit document bevat onze zienswijze op het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027, als onderdeel van het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027. In deze zienswijze adviseren wij het volgende: 1. Streef hogere ambities na voor toekomstige capaciteiten Wind op Zee 2. Wijs gebieden 5 en 5 middenberm aan als windenergiegebied om voor 2030 te worden ontwikkeld in combinatie met aanlanding van 6 GW elektriciteit in Eemshaven voor de realisatie van de Nederlandse waterstofambities 3. Ontwikkel een langetermijnperspectief voor tracés en kustdoorkruisingen 4. Onderken de mogelijkheden voor efficiënt ruimtegebruik van waterstofproductie op zee 5. Onderzoek de mogelijkheden van hergebruik van bestaande offshore infrastructuur voor transport van waterstof en CO2 6. Start met de ontwikkeling van een internationaal gekoppeld energiehub 7. Accepteer dat flexibiliteit in de rol en positie van staatsdeelnemingen en netbeheer-ders gewenst is voor opzetten van waterstofnetten op zee en land 8. Houd rekening met de mogelijke interactie met CO2-transport en opslag (CCS)	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp PNZ. In de beantwoording van uw deelzienswijzen wordt ingegaan op de genoemde punten. Deze inbreng is daarom ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
057	2	1. Streef hogere ambities na voor toekomstige capaciteiten Wind op Zee Wind op zee kan gerust een van de succesverhalen worden genoemd van de in ontwikkeling zijnde Nederlandse energietransitie. De gehanteerde tendersystematiek, in combinatie met het aanwijzen van een netbeheerder voor het elektriciteitsnet op zee, hebben geleid tot de subsidievrije ontwikkeling van windparken op zee. Een doorontwikkeling van dit beleid kan ervoor zorgen dat de sterk benodigde uitbouw van wind op zee in de toekomst kan worden doorgezet. Aanlanding kan hierbij zowel in de vorm van elektronen als moleculen.	In het PNZ reserveert het kabinet ruimte voor windenergie op zee door het aanwijzen van windenergiegebieden. Doelstellingen voor de te realiseren productiecapaciteit van windenergie op zee stelt het kabinet vast buiten het Programma Noordzee, bijvoorbeeld in het Klimaatakkoord en/of een regeerakkoord.	Nee
057	3	De Klimaatneutrale Energiescenario's 2050 van Berenschot en Kalavasta1 zijn gebruikt als basis voor het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027. Wij verwelkomen het gebruik van deze scenario's als basis voor het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027. Deze scenario's liggen ook ten grondslag aan de Integrale Infrastructuurverkenning 2030-2050 (II3050), waardoor eenduidige en vergelijkbare uitgangspunten worden gehanteerd. Het Ontwerp Programma Noordzee volgt het Nederlandse langetermijndoel waarbij de energievoorziening in 2050 geheel CO2-vrij is en concludeert vervolgens dat hiervoor 38 GW tot 72 GW windenergie op zee nodig is (pag. 94).Wij wijzen erop dat het met 72 GW windenergie op zee niet mogelijk is de brandstoffen voor lucht- en scheepvaart in Nederland CO2-vrij te produceren. Berenschot en Kalavasta (pag. 43, §4.3.3.) geven aan dat 72 GW windenergie op zee gebaseerd is op de ondergrens van theoretische potentiële vermogens op de Nederlandse Noordzee op basis van Ruimtelijke Verkenning Energie en Klimaat2. Met deze hoeveelheid wind op zee is het nog steeds noodzakelijk om deze brandstoffen te importeren. Om dus ook in Nederland voldoende brandstoffen voor de lucht- en scheepvaart klimaatneutraal te produceren, is meer dan 72 GW windenergie op zee nodig.3	Doelstellingen voor de te realiseren productiecapaciteit van windenergie op zee stelt het kabinet vast buiten het Programma Noordzee, bijvoorbeeld in het Klimaatakkoord en/of een regeerakkoord. Daarbij maakt het kabinet ook een afweging in hoeverre het (on)afhankelijk wil zijn van energie-import vanuit het buitenland.	Nee
057	4	Daar komt bij dat voor de berekening van de capaciteit per zoekgebied wordt uitgegaan van 10 MW/km2. Dit is een relatief hoge dichtheid ten opzichte van bijvoorbeeld Denemarken waar met veel lagere dichtheden wordt gerekend (initieel met 3,5 MW/km2 en bewegend richting 5 MW/km2). Zoals ook aangegeven in het Ontwerp Programma Noordzee heeft dit een kosten opdrijvend effect (pag. 100). Om de ontwikkeling van nieuwe wind op zee attractief te houden voor marktpartijen, kan een verlaging van deze dichtheid noodzakelijk zijn. Ook hierom is het verstandig om meer zoekgebieden als windenergiegebied aan te wijzen.	Het klopt dat in sommige landen lagere dichtheden worden gehanteerd, maar er zijn ook voorbeelden van hogere dichtheden. 10 MW/km2 is een dichtheid die Nederland al hanteert bij de kavels onder de bestaande Routekaart windenergie op zee 2030, waarvoor veel belangstelling bestaat vanuit windparkontwikkelaars. Daarnaast helpt de ontwikkeling naar steeds grotere windturbines, deze kunnen relatief dichter opeen gezet worden bij aanvaardbare zogverliezen.	Nee
057	5	Op basis hiervan en gezien de uitkomsten van de stuurgroep Extra Opgave zijn wij van mening dat het belangrijk is om nú al meer windenergiegebieden aan te wijzen dan 27 GW. De stuurgroep Extra Opgave adviseert namelijk om 10 GW Wind op Zee voor 2030 te realiseren evenals de door de Tweede Kamer aangenomen motie van het lid Boucke c.s.4. De hoeveelheid wind op zee in 2030 zal daarmee meer dan 20 GW moeten zijn. Dit is reeds meer dan de helft van het vermogen dat nu in het Programma wordt onderzocht. Aanwijzing van zoveel mogelijk windenergiegebieden is dus noodzakelijk om een succesvolle energietransitie in Nederland te garanderen.	De genoemde ruimte voor 27 GW komt bovenop de ruimte voor de bestaande routekaart windenergie op zee, die leidt tot een capaciteit van ca. 11 GW in 2030. Samen dus 38 GW. In hoeverre er nog meer ruimte nodig is voor windenergie op zee is op dit moment niet met zekerheid te zeggen. Mocht in de toekomst blijken dat dit het geval is dan kan het kabinet in een toekomstig Programma Noordzee hiervoor windenergiegebieden aanwijzen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
057	6	2. Wijs zoekgebieden 5 en 5 middenberm aan als windenergiegebied om voor 2030 te worden ontwikkeld in combinatie met aanlanding van 6 GW elektriciteit in Eemshaven voor de realisatie van de Nederlandse waterstofambities In het Klimaatakkoord is een waterstofprogramma aangekondigd met de ambitie om 3 tot 4 GW elektrolyse te installeren, waarvan de ontwikkeling in de pas moet lopen met de groei in duurzame elektriciteit. Met de hierboven genoemde verhoogde ambities voor wind op zee (+10 GW voor 2030), zal deze hoeveelheid waarschijnlijk eerder dan later worden bereikt. Voor de ontwikkeling van dergelijke hoeveelheden elektrolyse is Noord-Nederland om meerdere redenen een ideale locatie: • Beschikbaarheid van benodigde infrastructuur en kennis In Noord-Nederland is uitgebreide gasinfrastructuur, bestaande uit hoogwaardige parallelle gasleidingen verbonden met geheel Noordwest Europa, beschikbaar. Een aantal leidingen komt vrij door de teruggang in productie van het Groningen-gasveld. Daarnaast zijn er bestaande zoutcavernes aanwezig en is er ruimte gereserveerd voor nieuwe zoutcavernes. Deze zoutcavernes zijn noodzakelijk voor de opslag van waterstof en vervullen daarmee een 'energiesysteemfunctie'. Tenslotte is er ruime kennis over handel, transport en innovatie op gas- en waterstofgebied voortkomend uit de regio haar leidende positie in aardgas. • Groot offshore windpotentieel Ten noorden van Noord-Nederland is er op de Noordzee veel ruimte beschikbaar voor de ontwikkeling van nieuwe windparken. In zoekgebieden 4 t/m 7 is tezamen ruimte voor meer dan 30 GW aan offshore wind. • Lokaal draagvlak Noord-Nederland is als Hydrogen Valley een toonaangevende Europese regio die een volledig groene waterstofketen ontwikkelt; van productie tot gebruik. Noord-Nederlandse bedrijven en overheden hebben middels een investeringsplan voor waterstof hieraan verdere invulling gegeven5. De investeringen tellen op tot ruim 9 miljard euro (voor 2030) en zijn goed voor een structurele werkgelegenheid van meer dan 25.000 FTE's op korte termijn (voor 2030) en 100.000 FTE's op lange termijn (2050). De voordelen reiken niet alleen tot Noord-Nederland, maar komen ten bate van heel Noordwest-Europa. Het plan mikt op een waterstofproductie van ca. 100 PJ per jaar in 2030. Het grootste gedeelte (zo'n 75%) zal worden geproduceerd als groene waterstof, dus door een koppeling met duurzaam opgewekte elektriciteit. Om deze hoeveelheden groene waterstof te kunnen realiseren en tevens de regionale industrie van voldoende groene stroom te voorzien, is aanlanding van minimaal 6 GW wind op zee in Eemshaven noodzakelijk.	Gebied 5 (oost) is inmiddels in het PNZ aangewezen als windenergiegebied. Tezamen met gebieden 1, 2, IJmuiden Ver en zuidelijk deel van Hollandse Kust (west) zal daar tot met 2030 maximaal 10,7 GW gerealiseerd worden. In paragraaf 9.3.2 wordt onder 3 specifiek ingegaan op de sprong naar het noorden en dat gebied 5 (oost) een eerste stap kan zijn, mits het ecologisch inpasbaar is. Zoekgebied 5 middenberm is zoekgebied voor de periode na 2030 en is dus niet aangewezen voor de periode tot 2030. Waterstofinitiatieven om de ambitie van 3-4 GW elektrolyservermogen te halen zijn over heel Nederland verspreid, in het beleid wordt niet gestuurd op voorkeur voor de ontwikkeling van één regio boven een andere. Voor waterstof wordt vooral bezien hoe het kan helpen de energietransitie mogelijk te maken. Het gehele Nederlandse energiesysteem wordt daarin bekeken.	Nee
057	6 vervolg	De ontwikkeling van grootschalige elektrolysecapaciteit in Noord-Nederland is een katalysator voor de verdere uitrol van de waterstofinfrastructuur in Nederland. Deze waterstofinfrastructuur is een noodzakelijke voorwaarde om de industrieclusters op efficiënte wijze van emissievrije waterstof te kunnen voorzien. De aanlanding van 6 GW wind op zee uit de zoekgebieden 5 en 5 middenberm is daarom essentieel voor het behalen van de Nederlandse waterstofambities en daarmee de verduurzaming van ons energiesysteem. Omdat voor deze verduurzaming een veelvoud aan wind op zee benodigd is, zal de aanlanding met toekomstige uitbreidingen in het achterhoofd moeten worden gerealiseerd. Wij gaan onder advies 3 hier verder op in.		

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
057	7	Overigens, wanneer de nationale backbone eenmaal ontwikkeld is, verbindt deze de belangrijkste industrieclusters met elkaar. Door de capaciteit van de backbone is het mogelijk grote hoeveelheden waterstof te vervoeren tussen deze clusters. Het is daarom niet persé noodzakelijk om vraag en aanbod van waterstof in hetzelfde cluster te hebben. Het uitgangspunt dat “productie dichtbij de vraag moet zijn” geldt daarom in veel mindere mate voor waterstof dan voor elektriciteit.	Het is inderdaad mogelijk waterstof door de hele backbone te transporteren. Het transport over grote afstanden kost echter veel transportvolume, vandaar het uitgangspunt.	Nee
057	8	3. Ontwikkel een langetermijnperspectief voor tracés en kustdoorkruisingen Naast het aanwijzen van zoekgebieden dient een proces opgestart te worden om vroegtijdig toekomstige offshore kabel- en leidingentracés aan te wijzen alsmede processen op te starten voor een lange termijn planmatige aanpak met betrekking tot de kustdoorkruisingen. Deze planmatige aanpak met een langetermijnperspectief is noodzakelijk om lock-ins op cruciale aanlandingsplaatsen, met name door ruimtegebruik van en interferentie als gevolg van wisselspanning elektriciteitskabels, te voorkomen. Een lange termijn infrastructuurplanning — tezamen met technische innovaties, aanwijzing en gezamenlijk beheer van infrastructuurcorridors, en het aanpassen van veiligheidszonering principes — moet derhalve worden ontwikkeld als opvolging van het Ontwerp Programma Noordzee. Hierbij moeten ook samenwerking en synergiën met buurlanden worden onderzocht om bijvoorbeeld de in het buitenland opgewekte wind op zee naar Nederland te kunnen transporteren of ruimte in buitenlandse wateren te kunnen gebruiken voor tracés richting Nederland. Wij zien dat met name voor aanlanding van wind op zee in Noord-Nederland de behoefte aan een dergelijk langetermijnperspectief noodzakelijk en urgent is. Om zowel onze klimaat- als ecologische doelen te halen, dient men naar een toekomstbestendige oplossing te zoeken.	Het ministerie van EZK is parallel aan de ontwikkeling van het PNZ de Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee (VAWOZ) gestart. In de (voor)verkenningen vanuit VAWOZ 2031-2040 – die nu in voorbereiding zijn, onder andere middels een pilot in Noord-Holland, en begin 2022 verder uitgerold worden - wordt vroegtijdig verkend wat kansrijke aanlandopties zijn voor windparken die tussen 2031 en 2040 gebouwd worden. De behoefte in Noord-Nederland aan een langetermijnperspectief en synergie met onder andere buurland Duitsland wordt herkend. Momenteel vinden al gesprekken met Duitsland plaats om dit nader te onderzoeken. Mogelijk worden deze geïntensiveerd. Verder wordt in Noord-Nederland ingezet – naast de aanlanding van windenergie uit ten noorden van de Waddeneilanden en windgebied 5 oost – op het verkennen van de ruimtelijke mogelijkheden voor een leiding waarmee eventueel op zee geproduceerde waterstof na 2030 aangeland kan worden. Daarbij wordt aan de voorkant ook verkend of er voor de verdere toekomst na 2031 nog ruimte is voor een eventuele extra kabelverbinding.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
057	9	4. Onderken de mogelijkheden voor efficiënt ruimtegebruik van waterstofproductie op zee De hierboven aangehaalde studie van Berenschot en Kalavasta presenteert vier scenario's die de hoekpunten van het Nederlandse energiesysteem in 2050 beschrijven. In alle scenario's is een grote hoeveelheid waterstof nodig (Tabel 1) [zie zienswijze 059, p 5] variërend van 253 PJ tot 1.648 PJ. Ter vergelijking, de huidige waterstofvraag in Nederland is zo'n 175 PJ Deze vraag zal worden ingevuld door een combinatie van blauwe, groene en geïmporteerde waterstof. Vanuit het perspectief van kostenefficiënte systeemintegratie zal binnenlands geproduceerde waterstof zeer waarschijnlijk een belangrijke rol vervullen, zelfs wanneer er goedkoop waterstof kan worden geïmporteerd8. Voor de productie van groene waterstof bestaan een aantal technische concepten9. Zo zal onshore elektrolyse, gekoppeld via elektriciteitskabels aan offshore windparken, voor 2030 een belangrijke rol spelen. Later zal naar verwachting ook offshore waterstofproductie technisch mogelijk en economisch aantrekkelijk en ecologisch en maatschappelijk wenselijk zijn. Waterstof kan offshore zowel centraal op een platform of eiland worden geproduceerd als decentraal in de windturbine zelf. Uit het Ontwerp Programma Noordzee en de aanverwante VAWOZ-studies blijkt dat er concurrerende belangen zijn ten aanzien van ruimtegebruik op de Noordzee. Een optimale invulling van de beschikbare ruimte moet daarom worden nagestreefd. Offshore waterstofproductie kan, afhankelijk van de vorm van waterstofproductie10, de energieopbrengst per vierkante kilometer vergroten. Mogelijk leidt dit eveneens tot lagere kosten11. Het afvoeren van offshore geproduceerde waterstof kan middels buisleidingen – waarvan de capaciteit per tracé vele malen (5-10x) groter is dan bij elektriciteitskabels – eenvoudiger en goedkoper. Mogelijk zijn bestaande buisleidingen aanwezig en geschikt om deze waterstof af te voeren (zie ook advies 5). Het is daarom belangrijk om tot 2030 een gebied te reserveren waar significante offshore waterstofproductie mogelijk is. Daarnaast dient er zo spoedig mogelijk ruimte voor een pilot voor offshore waterstofproductie worden aangewezen. Op deze wijze kan ervaring worden opgedaan en verdere ontwikkeling plaatsvinden. Kort na 2030 zou dan grootschalige offshore waterstofproductie mogelijk zijn.	Het ministerie van EZK verkent momenteel de mogelijkheden voor een pilot met offshore elektrolyse. Vanuit de Verkenning Aanlanding Wind op Zee 2030 is gekeken naar de mogelijkheden van elektrolyse op land, enerzijds op basis van de waterstofvraag en anderzijds op basis van de fysieke ruimte die benodigd is voor een elektrolyse-installatie.	Nee
057	10	5. Onderzoek de mogelijkheden van hergebruik van bestaande offshore infrastructuur voor transport van duurzame waterstof en CO2. Net als op land beschikt Nederland over een uitgebreid netwerk van leidingen op zee. De verwachting is dat met de teruggang van de Nederlandse olie- en gasproductie deze leidingen na verloop van tijd beschikbaar komen. Deze infrastructuur kan wellicht worden hergebruikt voor het transport van duurzame waterstof of CO2. Dit hangt echter af van een aantal zaken zoals de ontwerpuitgangspunten alsmede de huidige staat van deze infrastructuur. Hoewel het ontwikkelen van nieuwe gasinfrastructuur relatief – ten opzichte van elektriciteitskabels – weinig kosten met zich mee brengt, kan het vanuit ruimtelijke oogpunt gunstig zijn om de mogelijkheid tot hergebruik te onderzoeken. Doordat deze infrastructuur reeds aanwezig is, kan er mogelijk ook tijdwinst worden gehaald in de realisatie in vergelijking met nieuw aan te leggen infrastructuur.	Uw zienswijze wordt onderschreven. Hergebruik van gas-infrastructuur voor CO2-opslag en transport van waterstof kan de ruimtelijke impact van nieuwe ontwikkelingen inderdaad beperken. Mogelijkheden voor hergebruik van leidingen zullen in 2022 onderzocht worden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
057	11	6. Start met de ontwikkeling van een internationaal gekoppeld energiehub Met de uitbouw van wind verder op zee en koppeling met aangrenzende landen vormen energiehubs een kostenefficiënt alternatief voor platforms en elektrolyse op de kust. Een energiehub, bijvoorbeeld een kunstmatig eiland, draagt bij aan internationale koppeling van energiemarkten en verhoogt de leveringszekerheid, zowel op korte termijn als lange termijn (bijv. seizoensopslag door waterstof). Aansluitend op advies 4 zal een energiehub ook minder ruimtebeslag hebben en zorgen voor minder overlast voor de omgeving. Daarnaast kapitaliseert en versterkt een energiehub Nederland z'n leidende internationale positie op het gebied van offshoretechniek, waterbouw, systeemintegratie en waterstof industrie. Het Ontwerp Programma Noordzee identificeert op juiste wijze de noodzaak voor het vroegtijdig starten met de implementatie van de benodigde wet- en regelgeving. Gasunie vindt de voorgestelde acties daarom tijdig en op z'n plaats. Tevens merken we op dat bij de ontwikkeling van een energiehub ook ruimtelijke aspecten een rol spelen. Hoewel een energiehub niet gereed zal zijn voor het einde van de zichtperiode (2027) van het Programma, zal de voorbereiding ervan overlappen met de zichtperiode. Er dient dus nu al rekening te worden gehouden met de ontwikkeling van een energiehub. De voorgestelde zaken die op korte termijn moeten worden onderzocht of geregeld (cf. paragraaf 5.3.4), waaronder het reserveren van ruimte voor waterstofproductie- en opslag op kunstmatige energie-eiland op zee en kabel- en leidingcorridors van de kust naar de toekomstige windparken, ondersteunen wij dan ook volledig. Graag zouden wij zien dat dit ook in een concrete actie wordt omgezet, bijvoorbeeld door dit op te nemen in het nog te ontwikkelen infrastructuurontwikkelplan voor de Noordzee.	Gebied 5 (oost) is aangewezen als windenergiegebied, zoals in hoofdstuk 9 is aangegeven. Gebied 5 middenberm staat op de kaart als zoekgebied voor na 2030, deze afweging vindt plaats bij een partiële herziening van dit Programma Noordzee. Met het oog op een verdere ontwikkeling van windenergie op zee na 2030 onderzoekt het ministerie van EZK onder andere de daarvoor benodigde energie-infrastructuur op zee. Een of meer energie-hubs kunnen daarvan onderdeel uitmaken, ook andere locaties dan 5 middenberm kunnen daarvoor in beeld komen. Het PNZ is niet aangepast naar aanleiding van uw zienswijze.	Nee
057	12	Daarbij dient rekening te worden gehouden dat zoekgebied 6 zich uitstekend leent voor het ontwikkelen van een energiehub. Met 10 GW windcapaciteit is dit gebied voldoende groot en ligt het in de nabijheid van zoekgebied 7 met een grootte van 8 GW. Een koppeling van beide gebieden via een energiehub kan belangrijke synergiën en daarmee kostenbesparingen opleveren. Tevens ligt zoekgebied 6 tegen de grens met de Duitse EEZ waardoor een eventuele toekomstige koppeling met de windparken aldaar – zoals AquaVentus – relatief eenvoudig te realiseren is. Tot slot ligt zoekgebied 6 in de buurt van bestaande gasinfrastructuur welke mogelijk hergebruikt kan worden voor het transport van zuivere waterstof geproduceerd op de energiehub. Ook dit zal de kosten van de energietransitie drukken.	De door u geschetste potentiële voordelen en mogelijkheden zijn bekend en zullen worden betrokken bij de vormgeving van een infrastructuurontwikkelplan voor de Nederlandse Noordzee. In het Programma Noordzee wordt het mogelijke belang van een energie-hub in zee voor de energie-infrastructuur onderkend. Het Rijk zal een verkenning starten om nut en noodzaak van een energie-hub aan te tonen. En zal, indien nut en noodzaak is aangetoond, in deze planperiode starten met voorbereidingen (onderzoeken en verkenningen) leidend tot een besluit over een dergelijke hub. Daarbij worden belanghebbenden en buurlanden vroegtijdig betrokken. In het Programma Noordzee wordt niet vooruitgelopen op de inhoud van het onderzoek naar nut en noodzaak (zoals mogelijke locaties) en de mogelijk daaruit volgende voorbereiding van een projectbesluit. Zie ook beantwoording deelzienswijze 083-3.	Nee
057	13	7. Accepteer dat flexibiliteit in de rol en positie van staatsdeelnemingen en netbeheerders gewenst is voor opzetten van waterstofnetten op zee en land Gasunie is verheugd dat de staatsecretaris van Economische Zaken en Klimaat ons heeft gevraagd een nationaal waterstoftransportnet te ontwikkelen door onze bestaande gasleidingen vrij te spelen en geschikt te maken voor hergebruik. Naar onze mening is deze stap noodzakelijk om de energietransitie kostenefficiënt en tijdig te realiseren.	U wordt inderdaad goed betrokken bij onder andere VAWOZ, zodat de kennis en expertise gebruikt wordt. Tegelijkertijd wordt momenteel met u verkend hoe hun rol als netbeheerder waterstofleidingen ingekleurd gaat worden. Daar worden parallel gesprekken over gevoerd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
057	14	In het Ontwerp Programma Noordzee wordt aangegeven dat het ministerie van EZK in de komende jaren de rollen en positie van staatsdeelnemingen en netbeheerders in relatie tot het opzetten van waterstofnetten op zee en op land gaat onderzoeken. Als Gasunie ondersteunen wij deze activiteit van harte en werken graag mee aan een dergelijk onderzoek. Als netwerkbedrijf en eigenaar van onshore en offshore buisleidingen hebben wij belangrijke kennis en ervaring in huis om bij te dragen aan dit onderzoek. Wij geloven dat een eventuele rol van staatsdeelnemingen moet bijdragen aan de energietransitie en publieke belangen. Wij zien ook dat die rol kan en moet veranderen naarmate de energietransitie vordert en dat in de ontwikkelfase flexibiliteit in rollen gewenst is.	Zie beantwoording deelzienswijze 057-13.	Nee
057	15	8. Houd rekening met de mogelijke interactie met CO2-transport en opslag (CCS) Naast wind op zee zal CCS een onontkoombaar onderdeel zijn van het Nederlandse energiesysteem om de CO2-reductiedoelstellingen op tijd te kunnen halen. In het Klimaatakkoord is vastgesteld dat CCS een belangrijk element is in de mix van technische maatregelen om de klimaatdoelstelling voor 2030 kosteneffectief te halen. Het belang van CCS als middel om, met participatie van staatsdeelnemingen, CO2-reductiedoelstellingen te halen is nogmaals erkend in een brief over de rol van staatsdeelnemingen in CCS van de Staatssecretaris van Economische Zaken aan de Tweede Kamer (d.d. 5 juli 2021). Afvang en transport kunnen bovendien dienen als opmaat naar hergebruik van koolstof (CCU) en de mogelijkheid om negatieve emissies te realiseren. Uit de scenario's van Berenschot en Kalavasta blijkt dat op termijn tussen de 4,6 megaton en 26,8 megaton per jaar aan CO2-opslag in Nederland nodig is. De mogelijkheid tot CO2-opslag is afhankelijk van de beschikbaarheid en toegankelijkheid van lege olie- en gasvelden of aquifers. Zelfs in een scenario met een hoge jaarlijkse opslagbehoefte is er voor decennia opslagcapaciteit beschikbaar in het Nederlandse deel van de Noordzee. De opslagcapaciteit in lege gasvelden is al ongeveer 1600 megaton. Het is wel noodzakelijk dat deze opslagcapaciteit ook toegankelijk blijft. Hoewel bestaande olie- en gasleidingen mogelijk kunnen worden ingezet voor CO2-transport en bestaande platforms voor injectie, is het niet uit te sluiten dat nieuwe leidingen moeten worden aangelegd. Gasunie ondersteunt dan ook het initiatief om uitstel van de opruimplicht volgens de Mijnbouwwet te verwezenlijken. Hierbij dient wel rekening te worden gehouden met de mogelijke overbruggingstijd tussen het uitbedrijfstellen van de installatie voor olie- of gaswinning en het weer inbedrijfstellen voor CO2-opslag.	CO_2-opslag wordt inderdaad door het Rijk gezien als belangrijke techniek om de CO_2-reductiedoelen in 2030 te halen. De tekst in het PNZ is geactualiseerd op basis van de ontwikkelingen in 2021. Daar waar mogelijk wordt hergebruik van infrastructuur en assets zo veel mogelijk gestimuleerd om de kosten van de transitie zo laag mogelijk te houden.	Ja
057	16	Tevens dient eventueel concurrerend medegebruik duidelijk te zijn alvorens een definitieve aanwijzing van functies wordt gedaan. Immers, tijdens de planperiode wordt onderzocht welke bestaande olie- en gasinfrastructuur en velden geschikt zijn voor hergebruik voor CCS (en waterstof). Hoewel een van de onderzoeksvragen binnen dit onderzoek is welke invloed CO2-opslag kan hebben op andere functies/activiteiten, willen wij benadrukken dat een definitieve ruimtelijke toewijzing geen olie- en gasinfrastructuur voor toekomstig hergebruik moet uitsluiten.	Door vroegtijdig in gesprek te gaan over meervoudig ruimtegebruik zal er een passende oplossing gevonden moeten worden voor co-existentie. Dat geldt ook voor praktische zaken als medegebruik. In de tekst in Bijlage 4 van het PNZ is dit verduidelijkt.	Ja
058	1	In paragraaf 2.1 van het ontwerp-NWP, subparagraaf "Voorbereiden op keuzes: het NWP als agenda", staat dat er grote keuzes op ons afkomen, maar dat deze keuzes nog niet gemaakt kunnen worden, omdat er meer kennis nodig is. In de tekst staat een voorbeeld genoemd, namelijk dat de klimaatscenario's nog vertaald moeten worden door het KNMI. Naast dit ene voorbeeld verzoeken wij u om toe te lichten welke keuzes nog niet gemaakt kunnen worden en welke ontbrekende kennis daarvoor nodig is.	Uw zienswijze heeft geleid tot het toevoegen van een aantal voorbeelden in paragraaf 2.1. De volgende voorbeelden zijn toegevoegd: keuzes binnen de strategie klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem (zie hoofdstuk 5), de inrichting van de Nieuwe Waterweg wanneer de Maeslantkering vervangen moet worden of de vervanging van de spuicomplexen bij de Afsluitdijk.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
058	2	In de feitelijke vragenronde over het NWP is gevraagd naar de rol van nature-based solutions in het NWP. De minister antwoordde dat nature-based solutions uitvoerig zijn onderzocht en dat de resultaten veelal positief waren. Bovendien spreekt zij de verwachting uit “dat nature-based solutions steeds meer een rol zullen gaan spelen bij het aanpakken van maatschappelijke opgaven in het waterdomein.” Kunnen de door de minister genoemde resultaten naar het uitvoerige nature-based solutions onderzoek gedeeld worden?	Een verwijzing naar de resultaten van het uitvoerige nature-based solutions onderzoek is in het NWP opgenomen.	Ja
058	3	En waar vinden we de stukken terug dat er ook keuzes gemaakt zijn op basis van de positieve bevindingen?	Een verwijzing naar de resultaten van het uitvoerige nature-based solutions onderzoek is in het NWP opgenomen.	Ja
058	4	Een voor de hand liggende keuze die in dat geval al gemaakt kan worden in het NWP, is het verkiezen van nature-based solutions als voorkeursoplossing voor opgaven in het waterdomein. Wij verzoeken u deze keuze te maken.	Door uitvoering van PAGW-projecten en de KRW-maatregelen wordt de natuur hersteld. Hierdoor ontstaan nature-based solutions en dus is die keuze eigenlijk al gemaakt. Door het herstellen van de natuurlijke processen zal de natuur zich zelf weer gaan ontwikkelen richting de gewenste situatie. Dit zal ook bijdragen aan het doelbereik van beschermde natuur. Informatie over de PAGW-projecten is te vinden op: https://iplo.nl/thema/water/oppervlaktewater/ecologie-maatregelen-effecten/programmatische-aanpak-grote-wateren/	Nee
058	5	In het op de droogte toegespitste verantwoordingsonderzoek van de Algemene Rekenkamer wordt geconcludeerd dat meer nationale regie gewenst is op het gebied van verdrogingsbestrijding en transitie van waterbeheer richting vasthouden. In een reactie daarop concluderen de waterschappen dat natuurlijke klimaatbuffers daarbij kunnen helpen en vragen zij het Rijk ondersteuning voor het realiseren daarvan. Wij lezen niet terug op wat voor manier gehoor wordt gegeven aan de oproep van de waterschappen. De Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers, die hiermee ervaring heeft sinds 2008, heeft samen met waterschappen en RWS inmiddels meer dan 70 klimaatbuffer-projecten voltooid of in uitvoering. De Coalitie ondersteunt de oproep van de waterschappen en is bereid haar kennis, ervaring en rol als terreinbeheerder en maatschappelijke organisaties te delen binnen de gevraagde ondersteuningsstructuur.	Natuurlijke klimaatbuffers kunnen helpen om de opgaven voor onder andere zoetwater, wateroverlast, waterkwaliteit en stikstof op te lossen. Dit is in het NWP opgenomen.	Ja
058	6	In de subparagraaf “Een schone en gezonde delta met hoogwaardige natuur” van paragraaf 2.1, staat dat het Rijk meer wil sturen op natuurlijke processen en minder op specifieke soorten en habitats. Het is goed om meer aandacht te besteden aan natuurlijke processen, maar dat kan niet ten koste gaan van de aandacht voor soorten en habitats. Het is evident dat een leefbare planeet, en daarmee een leefbaar Nederland, afhankelijk is van een gezonde diversiteit van soorten en habitats. Het is een vaststaand feit dat heel veel vogelsoorten, habitattypes en dier- en plantensoorten in Nederland zich in een ongunstige staat van instandhouding bevinden, zoals blijkt uit de rapportages die zijn opgesteld op grond van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. In paragraaf 9.1 van het ontwerp-NWP staat overigens dat het kabinet streeft naar 100% doelbereik. In het ontwerp-NWP staat echter niet uitgelegd hoe Natura 2000- en KRW-doelstellingen volledig gerealiseerd kunnen worden wanneer er minder sturing is op soorten en habitats. Is minder sturing op soorten en habitats wel in overeenstemming met de vereisten de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn, gezien het feit dat heel veel vogelsoorten, habitattypes en dier- en plantensoorten in Nederland zich in een ongunstige staat van instandhouding bevinden? Wij verzoeken u toe te lichten hoe u van plan bent N2000- en KRW-doelstellingen te gaan halen met minder sturing op soorten en habitats.	Het Rijk heeft in haar “Rijksnatuurvisie 2014, natuurlijk verder” toegelicht dat ze meer wil sturen op natuurlijke processen en minder op specifieke soorten en habitats. Niet om daarmee de doelen voor die soorten en habitats los te laten maar juist om omstandigheden te creëren waarbinnen de doelen voor die soorten en habitats volledig bereikt kunnen worden. Uiteraard binnen de vereisten van de Vogel- en Habitatrichtlijn. De grote systeemingrepen die we met de Programmatische Aanpak Grote Wateren beogen zijn een noodzakelijke aanvulling op de maatregelen die in Stroomgebiedbeheerplannen en Natura2000-beheerplannen worden genomen, om een volledig doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water mogelijk te maken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
058	7	Het ontwerp-NWP onderschrijft in paragraaf 6.1 onder “Inrichting van watersystemen” het belang van natuurinclusieve oplossingen en erkent dat conventionele/technische oplossingen de natuurambities van het Rijk, en daarmee de Nederlandse natuur, in de wielen rijden. De inrichting van het huidige watersysteem zorgt, in combinatie met extremer wordend weer, nu al te vaak voor droogtestress in het ene jaar en waterover-last in het andere. De urgentie om de inrichting van het watersysteem met natuurlijke oplossingen voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering, werd deze zomer op ernstige wijze onderschreven door de overstromingen in Limburg. Een logisch gevolg is dat het Nationaal Water Programma grootschalig inzet op natuurlijke klimaatbuffers en het werken met nature-based solutions als voorkeursoplossing voor opgaven in het waterdomein. Wij zien dit niet terug en wij verzoeken u daarom dit expliciet te maken in het Nationaal Water Programma.	Zie beantwoording deelzienswijze 058-2. Het werken met nature-based-solutions waar dat mogelijk is heeft de voorkeur voor opgaven in het waterdomein. Voorbeelden als de Zandmotor, Ruimte voor de Rivier en de Markerwadden laten zien dat nature-based-solutions ook al in de praktijk zijn gebracht. Ook in het Hoogwaterbeschermingsprogramma wordt gestreefd naar natuurlijkere waterveiligheidsoplossingen.	Nee
058	8	In paragraaf 9.1, subparagraaf “Ambities natuur en biodiversiteit”, staat dat de ambitie 100% doelbereik voor de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn gepaard zal gaan met aanpassingen in water- en bodemsystemen en het beheer daarvan. In tijden van droogte kunnen grondwateronttrekkingen door landbouwbedrijven negatieve effecten hebben op de instandhouding van N2000-gebieden. Hoe wordt binnen het NWP omgegaan met een dergelijke externe werking die de ambities voor natuur en biodiversiteit van de minister en Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen in gevaar kan brengen? Wij verzoeken u om dit toe te lichten.	De tijdelijke interbestuurlijke Studiegroep Grondwater verkent op dit moment wat de impact is van grondwateronttrekkingen in normale en droge omstandigheden op onder meer de N2000-instandhoudingsdoelen. En brengt in beeld welke besluiten door welke overheid nodig zijn voor duurzaam grondwaterbeheer voor onder andere de natuur- en biodiversiteitsambities. De Studiegroep adviseert hierover in 2022 aan de Stuurgroep Water. Het grondwaterbeheer is de verantwoordelijkheid van provincies en waterschappen.	Nee
058	9	Onze ecosystemen in de delta’s en bijbehorende natuurdoelen vereisen een voldoende open connectie tussen zoetwater/rivier en zoutwater/zee voor de getijden, de stromingsdynamiek en de migratie van soorten. Zonder deze elementen kan er geen gunstige staat van instandhouding bereikt worden. Schommelingen in de zoetwater-toevoer zorgen daarbovenop voor extra verstoring van de ecosystemen in de delta’s. Wij verzoeken u toe te lichten hoe hier in het NWP rekening mee wordt gehouden en in welke mate er ook in de toekomst een regelmatige zoetwatertoevoer richting delta’s gewaarborgd wordt.	Bij de klimaatbestendige zoetwatervoorziening wordt ook naar de wateraanvoer bij zoet/zoutovergangen gekeken. In hoofdstuk 5 onder het kopje ‘Klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem’ is het NWP aangevuld met: ‘Onderzocht wordt onder andere of de Amsterdam-Rijnkanaalroute technisch haalbaar is, of de waterkwaliteit geen probleem is, wat de effecten op de zoet/zoutovergangen zijn en wat de neveneffecten zijn voor de scheepvaart. ‘ Ook in het Kennisprogramma Zeespiegelstijging heeft het onderwerp de aandacht.	Ja
058	10	Wij constateren dat een (ex ante) analyse in hoeverre de opgenomen maatregelen tot doelbereik leiden nog ontbreekt. De analyse wordt nu uitgevoerd en wordt pas afgerond na de inspraakperiode. Op basis van die uitkomsten verwachten we nog een zienswijzeronde – of een andere vorm van participatie – om dat te staven. Als er grote tekortkomingen blijken, moet er een hersteloperatie door overheden komen om aanvullende maatregelen te programmeren. Wij horen graag hoe dit proces eruit zal zien.	Er is een ex-ante analyse waterkwaliteit uitgevoerd naar het doelbereik van de totale set aan maatregelen die in de ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen zijn opgenomen. Dit gaat om maatregelen voor zowel het hoofdwatersysteem en de regionale watersyste-men. De resultaten zijn in november j.l. aan de Tweede Kamer gestuurd (Kamerstuk 27625-555). Er is geen aanleiding om hiervoor nog een extra zienswijzeronde te doen. In 2023 of 2024 zal een tussenevaluatie uitgevoerd worden waarbij stakeholders betrokken worden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
058	11	Hoewel het Nationaal Water Programma grotendeels op de toestand in de grote wateren ingaat, zijn die er relatief beter aan toe dan de regionale watersystemen – dat concludeert ook het Planbureau voor de Leefomgeving in zijn Nationale Analyse waterkwaliteit (2020). Binnen die deelcategorie regionale wateren besteedt het ontwerp-NWP vooral aandacht aan de officiële KRW-waterlichamen, vanaf een minimum grootte. De problemen met waterkwaliteit en -kwantiteit ontstaan grotendeels in het achterland van die wateren, in het grondwater en de kleine wateren, zoals greppels, zijbeken, bovenlopen en sloten. Die herbergen met elkaar een kolossale hoeveelheid nauwelijks beschermde natuur. Wij pleiten er daarom voor om het streven naar Basiskwaliteit Natuur expliciet te maken in het Nationaal Water Programma. Dit sluit aan bij de aangenomen motie van de heren De Groot en Boswijk en de kantteke-ning daarbij van de demissionaire minister van LNV tijdens het Tweeminutendebat Natuur van 21 april 2021, waarin zij stelt dat Basiskwaliteit Natuur juist ook buiten natuurgebieden nagestreefd dient te worden. Een uitgebreide toelichting over de definitie en het bereiken van Basiskwaliteit Natuur vindt u in het bijgevoegde rapport van Naturalis. Wij zijn bereid hierover mee te denken. Deze kleine wateren moeten namelijk de basis vormen voor een transitie in het waterbeheer, gericht op beter vasthouden en schoonhouden. De Nitraatrapportage 2020 van het RIVM constateert juist in die sloten de laatste jaren een enorme toename van nutriëntenconcentraties (verdubbeling stikstof tussen 2016 en 2020). Wij verzoeken daarom de minister om in het NWP de grote wateren in systeemverband te zien en daarmee dieper in te gaan op de kleine wateren.	Zie ook beantwoording deelzienswijze 026-14. Het NWP is een nationaal programma op hoofdlijnen en biedt algemene kaders. De grotere wateren (KRW-waterlichamen) komen aan de orde in het Stroomgebiedbeheerplan en de water- en omgevingsplan-nen/visies van waterbeheerders en provincies. Nederland kent ook veel kleinere wateren (niet KRW-waterlichamen). Ook hier is een goede waterkwaliteit van belang. Deze behoren echter tot de bevoegdheid van regionale overheden (provincies en waterschappen) en komen dan ook aan bod in de plannen van die overheden.	Nee
058	12	Uit het ontwerp-NWP spreekt de urgentie om het aanvliegen van opgaven in het waterdomein op grote schaal anders aan te pakken. In combinatie met de gestelde ambities voor natuur en biodiversiteit, ligt het denken vanuit natuurinclusieve oplossingen voor de hand. Ik verzoek u om op grond van het bovenstaande expliciet te maken in het ontwerp-NWP dat nature-based solutions het vertrekpunt worden voor de opgaven in het waterdomein. De Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers biedt aan graag kennis te leveren en hierover mee te denken.	Natuurinclusieve oplossingen worden meer en meer toegepast in de opgaven van het waterdomein. Echter, niet voor alle opgaven in het waterdomein zijn natuurinclusieve oplossingen mogelijk. De Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers kan haar kennis inbrengen bij de allereerste verkenningen van projecten in het waterdomein en is uiteraard welkom om mee te denken in de planvoorbereidingen van projecten in het waterdomein.	Nee
059	1	Deze zienswijze heeft betrekking op de teksten en tabel over het vaargeulonderhoud en de garantiediepte van de vaargeul Kornwerderzand -Harlingen (de Boontjes), zoals opgenomen op pagina 275van het NWP. Inhoud Zienswijze Met deze zienswijze maken wij u erop attent dat met de huidige teksten de garantie-diepte voor de Boontjes niet is gewaarborgd. Met de toevoeging van de tekst op pagina 275 “Voor de vaargeul Kornwerderzand - Harlingen (de Boontjes) zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien” wordt de afspraak gemaakt in het BOW (Bestuurlijk overleg Wadden)van 3 december 2020 volledig ontkracht. In dit overleg is afgesproken dat de voetnoot (p 275) waarin onduidelijkheid werd geschapen over besluitvorming betreffende de vaardiepte van de Boontjes in de toekomst zou worden geschrapt. Dit was voor de gemeente Harlingen absoluut voorwaardelijk om de intentieverklaring “Agenda voor het Waddengebied” te tekenen. De voetnoot is inderdaad geschrapt, maar vervangen door bovenstaand citaat.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: “Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt”. Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
059	2	Motivatie Voor de toegankelijkheid van Harlingen is de vaarweg 'de Boontjes' een belangrijke ontsluiting voor de beroeps- en recreatievaart. De vaarweg is van cruciaal belang om het Friese achterland en de haven van Harlingen te verbinden met onder andere de havens van Amsterdam en Rotterdam' Port of Zwolle' Urk en Flevokust. Ook is het van groot belang dat de vaarweg aansluit op de geplande sluis te Kornwerderzand, die ontworpen wordt voor voldoende diepgang. De haven van Harlingen genereert een directe werkgelegenheid van !7!2 en een indirecte werkgelegenheid van 1610 banen. De haven heeft een toegevoegde waarde van 3l-0 miljoen (direct 200 miljoen en indirect L00 miljoen, cijfers; havenmonitor 2020). De gemeente Harlingen zet daarnaast in samenwerking met Port of Harlingen volop in op het stimuleren van de modal shift om CO2 reductie te bewerkstelligen. De Agenda voor het Waddengebied zegt hier het volgende over: "Voor de economie en leefbaarheid is de bereikbaarheid van havens en eilanden belangrijk. Daarbij gelden de huidige, zoals in Natura 2000 beheerplan 2016-2022 en het beheerplan Rijkswateren vastgelegde trajecten met bijbehorende streefdiepten en breedten. Deze zijn tevens de basis voor het nieuwe NWP 2022-2027". (Agenda voor het Waddengebied, p 43). Duidelijk mag zijn dat de bereikbaarheid van en naar Harlingen en het achterland over water voor de economie en leefbaarheid van zowel Harlingen als omliggende (Wadden)gemeenten als de provincie Friesland van zeer groot belang is.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
059	3	Afsluitend: De gemeente Harlingen gaat ervan uit dat in het nieuwe NWP de gemaakte afspraken geborgd zullen blijven, en hiermee dus de vaardiepte van de Boontjes. En stelt voor de hierboven geciteerde passage in deze zienswijze uit het NWP te verwijderen, of zodanig aan te passen dat gemaakte afspraken duidelijk naar voren komen.	Zie beantwoording deelzienswijze 059-1.	Ja
060	1	Thank you very much for giving Germany the opportunity to submit comments on the Draft National Water Programme 2022-2027. In its role as German national contact point for Maritime Spatial Planning BSH has notified relevant public, private and NGO-stakeholders in Germany about the consultation process and published detailed information on how to access the plan documents. The stakeholders were given the opportunity for written representations should they expect any impact on the environment, see other interest affected from their perspective or would like to add further information which might be relevant for the Ministrie van Infrastruktur en Waterstaat. The German stakeholders were asked to send written representations directly to the Ministrie van Infrastruktur en Waterstaat, Directie Participatie.	Thank you for your interest in and response to the Dutch Draft North Sea Programme 2022-2027.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
060	2	Thank you for giving the opportunity to be involved in the consultation process for the Netherlands' National Water Programme 2022-2017. In its representation, BSH is giving a statement on the Draft North Sea Programme 2022-2027 with a focus on Chapter 9, the Spatial Plan, with its spatial development strategy map 2022 - 2027 and search areas and spatial explorations in the EEZ, especially regarding the border region between the Netherlands and Germany. At first, we would like to make some general remarks on three aspects in the Draft North Sea Programme 2022-2027 that from our view are conducted and presented in an exemplary manner: • The Draft North Sea Programme is very well linked with the MSFD reporting period 2022-2027. Using the MSFD environmental status report as basis for spatial policies and planning is an exemplary exploitation of synergies. • We appreciate the international orientation of the programmes' policy and management approaches. • The spatial designations in the programme are linked with other marine policies, e.g. fisheries policy, which demonstrates the integrated nature of the programme.	Your input has been duly noted.	Nee
060	3	Chapter 9.2 Spatial development strategy map 2022 - 2027 Offshore wind enerqy • The development strategy map gives a good overview of the spatial designations. For consultation, an English legend would be helpful.	This has been done in the English translation of the North Sea Programme.	Nee
060	4	• Mapping of wind energy areas in operation, in planning and of previously designated areas: Will previously designated wind energy areas be developed in any case or are they subject to an assessment as for the search areas?	Chapter 9 of the NSP discusses how to deal with the four previously designated wind energy areas. Two of them are reconfirmed as wind energy area: IJmuiden Ver (North) and the southern part of Hollandse Kust (West). The other two areas are definitively excluded as wind energy areas: Hollandse Kust (south-west and north-west).	Nee
060	5	• Concerning the multifunctional use of wind energy areas: What studies are carried out forthis multifunctional use in order to create the area passports?	Before an Area Passport guide is drawn up, an area exploration is first prepared, describing area-specific characteristics. These are then used as a basis for the Area Passport. See Area Passport guide Borssele – Noordzeeloket.	Nee
060	6	Cables and pipelines • Spatial specifications on cables only exist in the Coastal area in the form of six "Voorkeurstracés". Interconnectors or border corridors to neighbouring countries should also be taken into account to ensure coherence. As the development of connecting elements such as interconnectors, energy hubs and wind connectors is an important subject of the strategical Vision, coherence with regard to cable routes is key.	The Investigation of cable landing points for offshore wind energy 2031-2040 ('VAWOZ2040') will also address interconnectivity options, energy islands and wind connectors. There is already intensive contact with the German competent authority for routes in the Wadden Region.	Nee
060	7	• The precautious planning principles on safety distances, parallel routing and bundling are supported.	Duly noted. Cooperation will be continued in bilateral and international (NSSG) meetings	Nee
060	8	• For the planning principle on decommissioned cables and pipe lines we suggest to give greater weight to environmental considerations in the cost-benefit calculation.	Thank you for the suggestion. However, there are in the Policy document no preliminary statements made with regard to the relative weight given to the four criteria.	Nee
060	9	9.3 Search areas and spatial explorations Search areas for wind energy Wake effects • We appreciate the comprehensive analysis on wake effects, according to which densification leads to a reduction in electricity production because the wind turbines intercept more wind from each other.	Thank you, your input has been duly noted.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
060	10	• We recommend that the analyses assessing the impacts of wake effects on capacity factors and LCOE of wind farms should not only focus on internal wake effects but should also include effects by other surrounding (transboundary) wind farms. Given the high capacity density in search areas 5 and 6, a high influence on capacity factors and LCOE by the adjacent existing and planned wind farms in the German EEZ is assumed. Vice versa, the effects of search areas 5 and 6 on the potential energy production in the planning areas in the German EEZ are expected to be significant. In order to ensure efficiënt planning of the wind farm areas, we recommend initiating a process for coordinated transboundary wind farm planning between the responsible planning authorities in the Netherlands and Germany.	The proposal for a dedicated process concerning the transboundary effects and efficient planning in the area described between the responsible planning authorities is appreciated. This action could be linked to joint work under the North Seas Energy Cooperation. The Netherlands government will come back to BSH to discuss this further.	Nee
060	11	Search area 4 • Search area 4 is located close to nature conservation areas in the Dutch (Friese Front) and German EEZs (Borkum Riffgrund). The respective conservation objectives should be taken into account and the obligation for mitigation measures for marine mammal needs to be considered.	Search area 4 is not designated in the North Sea Program but remains search area for the period after 2030. Before eventual designation in the future, an Appropriate Assessment will be elaborated focussing on Marine Protected Areas both in the Netherlands as well as in neighboring countries.	Nee
060	12	• The environmental impact assessment for seabirds, Coastal birds and marine mammals for this area would be important for the evaluation of potential impacts, but was not part of the translated SEA summary.	This has been done in the supplementary Strategic Environmental Assesment on the Additional Draft North Sea Programme, including an Appropriate Assesment and a translated summary.	Nee
060	13	• On the subject of wind energy and a potential co-use with military actions we would be glad if you would share results of your analyses and experiences.	A study is under way into the possibilities for shared use of exercise area EHD42. There are no objections to sharing the results of this study after its completion.	Nee
060	14	Search area 5 • Search area 5 is adjacent to designated areas for wind energy EN 6 and EN 9 in the German maritime spatial plan 2021.	Your input has been duly noted.	Nee
060	15	• The eastern part of search area 5 might hamper the continuation of our designated shipping route SN6 towards Esbjerg. We ask for involvement when this area is further investigated in order to discuss the possible continuation of the route.	This topic has been discussed in several meetings with neighboring countries, including BSH from Germany.	Nee
060	16	• The western part of search area 5 will be in a new clearway within the shipping route that is continued by the German shipping route SN 10. While preparing the establishment of a TSS we would like to be involved, either through the shipping group or via bilateral meetings to ensure coherent shipping routes and a proper and smooth connection.	This topic has been discussed and will be further discussed in meetings with neighboring countries, including BSH from Germany.	Nee
060	17	Search area 6 • Search area 6 is adjacent to the designated area for wind energy EN14 in the German MSP 2021.	Your input has been duly noted.	Nee
060	18	• The development of an energy hub, possibly on an artificial island, is of interest for Germany. The possibility to connect the hub with the German energy Systems should be discussed from an early development stage.	This is agreed upon. Investigations with regard to energy hubs and possible artifical islands will be discussed in an early stage with neighboring countries.	Nee
060	19	• For an assessment of this project, especially on benthic habitats, sea birds and marine mammals, an environmental impact assessment should be conducted. An overview of potential impacts was not included in the translated SEA summary.	This has been done in the supplementary Strategic Environmental Assesment on the Additional Draft North Sea Programme, including an Appropriate Assesment and a translated summary.	Nee
060	20	New shippinq routes ; clearways and corridors • We appreciate that shipping routes are spatially coherent to the designated shipping routes in the German MSP 2021.	Cooperation, coordination as well as discussions on best solutions will be continued in bilateral and international (NSSG) meetings	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
060	21	• The planned polar route (Northern Sea Route) west of search area 7 for wind energy would be continued with our shipping route SN18. Please considerthe adjustment in ourfinal plan, which was jointly agreed upon with Denmark and the Netherlands.	As agreed upon during recent trilateral and NSSG meetings, minor adjustments will be required and executed on Dutch side for proper alignment.	Nee
060	22	• The clearway Esbjerg-Hull is continued with our route SN1 5.	The international cooparation in the informal NSSG has shown its contribution in this route. Whilst there is no direct interest for the Netherlands, there is for UK, Germany and the international shipping sector. Indicating important sea lines of communication, including to formalise them in the respective countries, has been marked as one of the NSSG priorities. It is nice to see that international cooperation works out.	Nee
060	23	• For the passage from the Southern North Sea to the Kategat, a clearway that connects to the German route SN 10 will be established in consultation with Denmark, Germany and Belgium. A continued close coordination is requested and appreciated in this process.	Cooperation, coordination as well as discussions on best solutions will be continued in bilateral and international (NSSG) meetings.	Nee
060	24	Environmental report (German summary) Zusammenfassunq des SUP-Bericht für das nationale Wasserprogramm 2022-2027 • The German summary of the SEA report is not suitable for assessing and evaluating the impacts of the Draft North Sea Programma and its spatial plan. At least the chapter on transboundary impacts should have been part of the translated chapters.	There is an SEA for the Additional Draft North Sea Programme that specifically describes the impact of the spatial reservation for areas designated for off-shore wind energy. The SEA and Additional Draft North Sea Programme were published on the 16th of November 2021 and was also published for transboundary consultation ESPOO (16 November up and to 27 December 2021). The Summary of the Strategic Environmental Assessment (SEA) and potential transboundary impacts of the Additional Draft North Sea Programme are translated in German. The published documents can be found at www.platformparticipatie.nl/programmanoordzee	Nee
060	25	• In addition, we do not understand why the assessment is not carried out against the natural assets according to the SEA Directive, but only against water objectives. Although these cover the natural asset water in detail, animals and plants, soil, air, climate etc. should also be taken into account.	The goal of the SEA for the National Water Programme is to assess if the NWP policies are feasible: contributing to water objectives and assessing the environmental impact of these policies. The impact on other natural assests are covered in the SEA although not very detailed. More detailed assesments are made in the SEA's and EIA's that will follow up on the SEA for the NWP. There is an SEA for the Additional Draft North Sea Programme that specifically describes the impact of the spatial reservation for areas designated for off-shore wind energy. The more detailed assessments of the impact of the spatial reservation for areas designated for off-shore wind energy can be found at: www.platformparticipatie.nl/programmanoordzee. The assessment includes the impact on natural assets, such as marine bird and mammal populations and the impact on fish and benthos.	Nee
060	26	• Although the environmental report should be suitable for transboundary participation, no expert statement can be drawn up on the basis of the given document, as much of the relevant Information is missing.	In the SEA for the National Water Programme no relevant transboundary impact could be identified at this strategic level. More detailed assessments will be made in the following SEA's and EIA's. Especially at the project level we can expect the most relevant information of the transboundary impact and for the transboundary participation.	Nee
061	1	Het ontwerp NWP 2022-2027 en de maatregelen in de bijbehorende ontwerp SGBP's voor de periode 2022- 2027 moeten, in samenhang met o.a. de maatregelen uit het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, ervoor zorgen dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water tijdig worden gehaald. Dit betreft ook grond- en oppervlaktewater wat bestemd is voor drinkwaterproductie. Daarom is een goede invulling van het NWP en de SGBP's van groot belang voor de drinkwatersector en dus ook voor PWN.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
061	2	KRW doelen moeten uiterlijk in 2027 gehaald worden Voor wat betreft het tijdig halen van de KRW doelen is in de plannen aangegeven dat het voldoende is om alle maatregelen die nodig zijn uiterlijk in 2027 te nemen. De doelen mogen dan op een later moment gehaald worden. PWN is van mening dat het zaak is om meer ambitie te tonen, en dat het uitgangspunt moet zijn om de KRW doelen wel uiterlijk in 2027 te halen. De oorspronkelijke afspraak was immers dat de doelen in 2015 al zouden zijn bereikt, en hiervoor is al 2 keer uitstel gevraagd. Voor 2027 en verder moet gewerkt worden aan verdere verbetering van de waterkwaliteit met als streven om de zuiveringsinspanning die benodigd is voor drinkwaterproductie te verlagen. Dit is immers ook een KRW doel, maar dan voor de langere termijn.	Zie beantwoording deelzienswijzen 026-2, 026-6 en 026-9.	Nee
061	3	Geef prioriteit aan verbeteren kwaliteit drinkwaterbronnen Dat een stevige inzet nodig is om de waterkwaliteit van drinkwaterbronnen te verbeteren is duidelijk. Uit verschillende onderzoeken, waaronder het rapport Staat drinkwaterbronnen van RIVM (2020), blijkt dat de kwaliteit van drinkwaterbronnen onder toenemende druk staat en dat deze de afgelopen jaren niet significant is verbeterd. In het NWP en de SGBP's moet daarom prioriteit gegeven worden aan de verbetering van de kwaliteit van drinkwaterbronnen. De maatregelen in de SGBP's en andere relevante (water)plannen moeten zodanig aangepast worden zodat deze voldoende zijn om de KRW doelen uiterlijk in 2027 te halen en vervolgens verdere kwaliteitsverbetering van drinkwaterbronnen te realiseren.	Zie beantwoording deelzienswijzen 026-9 en 032-3.	Nee
061	4	Neem maatregelen op in SGBP's en 7 e NAP om KRW doelen in 2027 te kunnen halen Uit de planMER van het NWP en de ex ante analyse waterkwaliteit blijkt echter dat de KRW doelen met de huidige maatregelen niet gehaald gaan worden. Over vrijwel de hele linie is extra inspanning nodig. Specifiek voor de drinkwaterbronnen wordt in de ex-ante analyse gesteld dat het op basis van de maatregelen in de SGBP's, het 7 e NAP en de gebiedsdossiers, vooralsnog niet inzichtelijk is of de doelen voor drinkwaterbronnen gehaald gaan worden. PWN is van mening dat doelbereik voor de drinkwaterbronnen uiterlijk in 2027 met de huidige maatregelen naar verwachting niet haalbaar is, want: • voor oppervlaktewaterbronnen kunnen dezelfde conclusies getrokken worden als voor de oppervlaktewaterkwaliteit van de grote rivieren (KRW doelen worden niet gehaald); • voor grondwaterbronnen schatten de drinkwaterbedrijven op basis van de ontwikkeling in de waterkwaliteit van de bronnen en de voorgenomen maatregelen in de gebiedsdossiers in dat de KRW doelen niet gehaald zullen worden.	Maatregelen die door de betrokken partijen nodig en mogelijk zijn geacht om de KRW-doelen te bereiken zijn vastgelegd in de uitvoeringsprogramma's bij de gebiedsdossiers en vormen een onderdeel van het maatregelenpakket in het SGBP. Aanvullende maatregelen ter bescherming van de drinkwaterbronnen zijn benoemd in de Beleidsnota drinkwater 2021-2026 en in het 7e NAP. Het wegnemen van verontreinigingsbronnen leidt zeker bij grondwaterwinningen echter vaak pas na vele jaren tot het bereiken van de KRW-doelen voor het water dat door het drinkwaterbedrijf wordt ingenomen. Ook internationaal worden maatregelen getroffen; zo is er in Rijnverband (Internationale Commissie ter Bescherming van de Rijn) tijdens de Rijn minister conferentie in Amsterdam (2020) een 30% reductiedoelstelling van microverontreinigingen afgesproken voor het gehele Rijn district voor 2040.	Nee
061	5	PWN vindt het niet acceptabel dat er een maatregelenpakket in de SGBP's en het 7e NAP wordt voorgesteld waarmee de KRW doelen naar verwachting niet gehaald gaan worden. De inzet moet zijn dat met het maatregelenpakket uiterlijk in 2027 de KRW doelen overal gehaald moeten kunnen worden. Welk maatregelenpakket hiervoor nodig is moet op korte termijn inzichtelijk gemaakt worden. Inzet moet zijn om dit maatregelenpakket alsnog op te nemen in de SGBP's en het 7 e NAP. Voor drinkwaterbronnen moet hierbij niet (alleen) verwezen worden naar de uitwerking van de acties van de Beleidsnota Drinkwater.	Zie beantwoording deelzienswijze 026-6.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
061	6	Rijk moet regie voeren op tijdige doelrealisatie voor drinkwaterbronnen PWN vindt dat het Rijk regie moet gaan voeren op de voortgang van de uitvoering van een effectief maatregelenpakket gericht op tijdige doelrealisatie bij drinkwaterbronnen. Doelverlaging of vertraging mag hierbij niet aan de orde zijn. Hierbij moet het principe van bronaanpak en 'de vervuiler betaalt' veel meer dan nu de basis zijn van de voorgenomen maatregelen.	Het Rijk maakt conform de Beleidsnota drinkwater 2021-2026 inzichtelijk hoe de aanpak van diverse verontreinigingen is belegd en wat het effect is van maatregelen voor de drinkwatervoorziening. In dezelfde nota staat de aanpak van nutriënten, medicijnresten, gewasbeschermingsmiddelen, zeer zorgwekkende stoffen en opkomende stoffen beschreven. De staat van de drinkwaterbronnen en voortgang van maatregelen wordt samen met medeoverheden en drinkwaterbedrijven gemonitord, de uitkomsten hiervan worden bestuurlijk besproken. In bijlage 4, paragraaf 4.2.1 van het Ontwerp-SGBP staat onder andere beschreven dat de financiering van het Nederlandse waterbeheer is gebaseerd op het gebruiker/ de vervuiler betaalt-principe.	Nee
061	7	Waterkwantiteit meer aandacht geven Daarnaast moet waterkwantiteit duidelijker aan de orde komen in de beschrijving van het doelbereik en de gekozen maatregelen, in relatie tot de waterkwaliteitsvraagstukken. Dit in het licht van de noodzaak van een watertransitie, waarvoor Vewin en de Unie van Waterschappen eerder dit jaar hebben gepleit.	De droge periodes in 2018, 2019 en 2020 leverden nieuwe kennisvragen op over de relatie waterkwaliteit-waterkwantiteit. Conform de Beleidsnota drinkwater 2021-2026 wordt meer aandacht aan deze relatie gegeven. Een jaarlijkse voortgangsrapportage die inzicht biedt in de staat van het drinkwatersysteem en (toekomstige) knelpunten is onderdeel van de uitvoeringsagenda van de beleidsnota en wordt opgesteld op basis van bestaande nationale analyses. Om per drinkwaterwinning tot een inzicht van zowel de waterkwantiteit als -kwaliteit te komen, worden gebiedsdossiers van winningen en (geaggregeerde) gebruiksgegevens van drinkwaterbedrijven gebruikt. Dit inzicht kan worden benut om met betrokken partijen noodzakelijke maatregelen af te spreken.	Nee
062	1	Het ontwerp NWP 2022-2027 en de maatregelen in de bijbehorende ontwerp Stroomgebiedbeheer-plannen (SGBP's) voor de periode 2022-2027 moeten, in samenhang met o.a. de maatregelen uit het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (NAP), ervoor zorgen dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water tijdig worden gehaald. Dit betreft ook grond- en oppervlaktewater wat bestemd is voor drinkwaterproductie. Daarom is een goede invulling van het NWP en de SGBP's van groot belang voor de drinkwatersector. Vewin wil namens de drinkwatersector onderstaande hoofdpunten voor de invulling van het NWP en de SGBP's bij u onder de aandacht brengen. Aanvullend zullen drinkwaterbedrijven die eigen zienswijzen indienen hier dieper op ingaan of zaken aan de orde stellen die voor hen specifiek van belang zijn.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee
062	2	KRW doelen moeten uiterlijk in 2027 gehaald worden Voor wat betreft het tijdig halen van de KRW doelen is in de plannen aangegeven dat het voldoende is om alle maatregelen die nodig zijn uiterlijk in 2027 te nemen. De doelen mogen dan op een later moment worden gehaald. Vewin is van mening dat het zaak is om meer ambitie te tonen, en dat het uitgangspunt moet zijn om alles op alles te zetten om de KRW doelen wel uiterlijk in 2027 te halen. Dat is ons inziens de hoofddoelstelling van de KRW. De oorspronkelijke afspraak was immers dat de doelen in 2015 zouden zijn bereikt, en hiervoor is al 2 keer uitstel gevraagd. Voor 2027 en daarna moet gewerkt worden aan verdere verbetering van de waterkwaliteit met als streven om de zuiveringsinspanning die benodigd is voor drinkwaterproductie te verlagen. Dit is immers ook een KRW doel, maar dan voor de langere termijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 026-2 en 026-6.	Nee
062	3	Geef prioriteit aan verbeteren kwaliteit bronnen voor drinkwaterproductie Dat een stevige inzet nodig is om de waterkwaliteit van drinkwaterbronnen te verbeteren is duidelijk. Uit verschillende onderzoeken, waaronder het rapport 'Staat drinkwaterbronnen' van RIVM (2020), blijkt dat de kwaliteit van de bronnen voor drinkwaterproductie onder toenemende druk staat en dat deze de afgelopen jaren niet significant is verbeterd. In het NWP en de SGBP's moet daarom prioriteit gegeven worden aan de verbetering van de kwaliteit van deze bronnen, om in elk geval uiterlijk in 2027 de KRW doelen te halen.	Zie beantwoording deelzienswijze 032-3.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
062	4	Uit de planMER van het NWP en de ex ante analyse waterkwaliteit blijkt echter dat de KRW doelen met de huidige maatregelen naar verwachting niet in zicht zijn. Over vrijwel de hele linie is hiervoor extra inspanning nodig. Specifiek voor de bronnen voor drinkwaterproductie wordt in de ex-ante analyse gesteld dat het op basis van de maatregelen die in de SGBP's, het 7e NAP en de gebiedsdossiers zijn opgenomen, vooralsnog niet inzichtelijk is of tijdig doelbereik voor de bronnen voor drinkwaterproductie mogelijk is. Vewin verwacht echter dat doelbereik voor de drinkwaterbronnen uiterlijk in 2027 met de huidige maatregelen niet haalbaar is, want: • voor oppervlaktewaterbronnen kunnen vergelijkbare conclusies getrokken worden als voor de oppervlaktewaterkwaliteit van de grote rivieren (KRW doelen zijn niet in zicht); • voor grondwaterbronnen schatten de drinkwaterbedrijven op basis van de ontwikkeling in de waterkwaliteit van de bronnen en de voorgenomen maatregelen in de gebiedsdossiers in dat de KRW doelen niet gehaald zullen worden.	Zie beantwoording deelzienswijze 061-4.	Nee
062	5	Benodigde inzet voor KRW doelbereik Vewin vindt het niet acceptabel dat er een maatregelenpakket in de SGBP's en het 7e NAP wordt voorgesteld waarmee tijdig doelbereik voor de bronnen voor drinkwaterproductie naar verwachting niet mogelijk is. Vewin pleit daarom voor het volgende: • Maak op korte termijn inzichtelijk welk maatregelenpakket nodig is om uiterlijk in 2027 de KRW doelen voor de bronnen voor drinkwaterproductie te halen (zowel oppervlaktewater als grondwaterwinningen). Neem dit maatregelenpakket alsnog op in de SGBP's en het 7e NAP. Hierbij moet een relatie gelegd worden met de uitvoeringsprogramma's van de gebiedsdossiers en met de implementatie- en uitvoeringsagenda van de Beleidsnota Drinkwater, zodat een samenhangend totaalpakket ontstaat. Overigens is, waar het gaat om de nitraatbelasting in grondwaterbeschermings-gebieden, de vigerende afspraak in de bestuursovereenkomst nitraat dat de doelen uiterlijk tijdens de looptijd van het 7e NAP – dus uiterlijk in 2025 – moeten zijn behaald;	Zie beantwoording deelzienswijze 026-6.	Nee
062	6	• Het Rijk moet regie gaan voeren op de voortgang van de uitvoering van dit samenhangende maatregelenpakket gericht op tijdige doelrealisatie bij de bronnen voor drinkwaterproductie. Hierbij moet het principe van bronaanpak en 'de vervuiler betaalt' veel meer dan nu de basis zijn van de voorgenomen maatregelen;	Zie beantwoording deelzienswijze 061-6.	Nee
062	7	• Waterkwantiteit moet duidelijker aan de orde komen in de beschrijving van het doelbereik en de gekozen maatregelen, in relatie tot de waterkwaliteitsvraagstukken. Dit onder andere in het licht van de noodzaak van een watertransitie, waarvoor Vewin en de Unie van Waterschappen eerder dit jaar hebben gepleit (Samenwerkingsagenda Unie Vewin 'Water verbindt'.pdf [https://www.vewin.nl/SiteCollectionDocuments/Nieuws-2021/Samenwerkingsagenda%20Unie%20Vewin%20%27Water%20verbindt%27.pdf]);	Zie beantwoording deelzienswijze 061-7.	Nee
062	8	• Zorg voor reguliere monitoring van de voortgang van de uitvoering van de maatregelen en van de verbetering van de waterkwaliteit van drinkwaterbronnen en neem dit op in het NWP/ de SGBP's en het 7e NAP. Breng hierbij de bijsturingsopties in beeld, en zorg voor gerichte interventie als de noodzaak hiervoor uit de monitoring blijkt;	De monitoring van de voortgang van maatregelen is geborgd in de Implementatie- en Uitvoeringsagenda drinkwater. Hierin is de actie opgenomen om de monitoring te verbeteren en hierover jaarlijks te rapporteren.	Nee
062	9	• Blijf werken aan een verdere verbetering van de waterkwaliteit, ook als de KRW doelen in zicht of behaald zijn. Voor de bronnen voor drinkwaterproductie is het KRW doel voor de langere termijn immers een zodanige waterkwaliteit dat de zuiveringsinspanning voor drinkwaterproductie verlaagd kan worden.	De KRW richt zich op het bereiken en behouden van een goede toestand en dus ook op het voorkómen van achteruitgang. Dit is en blijft hard werken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
063	1	Het ontwerp NWP en de maatregelen in de bijbehorende SGBP's voor de periode 2022-2027 moeten, in samenhang met o.a. de maatregelen uit het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, ervoor zorgen dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water in 2027 tijdig worden gehaald. Dit betreft ook grond- en oppervlaktewater wat bestemd is voor drinkwaterproductie. Daarom is een goede invulling van het NWP en de SGBP's voor ons van groot belang. Vitens maakt daarom graag van de gelegenheid gebruik om hierop een zienswijze in te dienen, vanuit onze verantwoordelijkheid voor voldoende en schoon drinkwater in ons verzorgingsgebied. Wij zijn er van op de hoogte dat VEWIN ook een zienswijze indient, mede namens alle drinkwaterbedrijven, en wij onderschrijven ook hun punten.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
063	2	Uit het concept Stroomgebiedbeheerplan spreekt de ambitie om gebiedsgericht te werken en dat bij maatregelen wordt gezocht naar de aanpak van een combinatie aan wateropgaven. Dat waarderen wij, want waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid, nu en in de toekomst, hangen nauw samen. Wij willen graag drie onderwerpen, die voor ons van het grootste belang zijn, bij u onder de aandacht brengen:	Zie de beantwoording van hieropvolgende deelzienswijzen.	Nee
063	3	KRW doelen moeten uiterlijk in 2027 gehaald worden Voor wat betreft het tijdig halen van de KRW doelen is in de plannen aangegeven dat het voldoende is om alle maatregelen die nodig zijn uiterlijk in 2027 te nemen. De doelen mogen dan op een later moment gehaald worden. Vitens is, net als VEWIN en de andere drinkwaterbedrijven in Nederland, van mening dat het zaak is om meer ambitie te tonen, en dat het uitgangspunt moet zijn om de KRW doelen wel uiterlijk in 2027 te halen. De oorspronkelijke afspraak was immers dat de doelen in 2015 al zouden zijn bereikt en hiervoor is al twee keer uitstel gevraagd. Laat het niet gebeuren dat Nederland de waterkwaliteitsdoelen voor de derde keer niet bereikt (drie maal is immers scheepsrecht), ook om te voorkomen dat we in een negatieve spiraal komen van uitstelgedrag en onvoldoende inspanning voor doelbereik. Voor 2027 en verder moet actief gewerkt worden aan verdere verbetering van de waterkwaliteit met als streven om de zuiveringsinspanning die benodigd is voor drinkwaterproductie te verlagen. Dit is immers ook een KRW doel, voor de langere termijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 026-2 en 026-6.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
063	4	Geef prioriteit aan verbeteren kwaliteit drinkwaterbronnen Dat een stevige inzet nodig is om de waterkwaliteit van drinkwaterbronnen te verbeteren is duidelijk. Uit verschillende onderzoeken, waaronder het rapport Staat drinkwaterbronnen van RIVM (2020), blijkt dat de kwaliteit van drinkwaterbronnen onder toenemende druk staat en dat deze de afgelopen jaren niet significant is verbeterd. In het NWP en de SGBP's moet daarom prioriteit gegeven worden aan de verbetering van de kwaliteit van drinkwaterbronnen. De maatregelen in de SGBP's en andere relevante (water)plannen moeten zodanig aangepast worden zodat deze voldoende zijn om de KRW doelen uiterlijk in 2027 te halen en vervolgens verdere kwaliteitsverbetering van drinkwaterbronnen te realiseren. In dit kader pleiten wij voor het volgende: - Neem maatregelen op in SGBP's om de KRW-doelen, met name voor drinkwaterbronnen, in 2027 daadwerkelijk te kunnen halen. - In ons werkgebied ervaren we nadrukkelijk de nitraatproblematiek. In de Achterhoek en Twente hebben wij bij de helft van de winningen last van de overschrijding van de nitraatnorm. Ook voor dit onderwerp geldt dat we hameren op doelbereik (7e NAP). - Rijk moet regie voeren op tijdige doelrealisatie voor drinkwaterbronnen: het principe van bronaanpak en 'de vervuiler betaalt' veel meer dan nu de basis zijn van de voorgenomen maatregelen. - Rijk moet waterkwantiteit meer aandacht geven in de beschrijving van het doelbereik en de gekozen maatregelen, in relatie tot de waterkwaliteitsvraagstukken. - Zorg voor jaarlijkse monitoring, gericht op de mogelijkheden om in te grijpen als maatregelen niet voldoende blijken om de doelen te behalen, en gevolgd door daadwerkelijke interventie als de noodzaak hiervoor uit de monitoring blijkt.	De verschillende punten in uw zienswijzen worden beantwoord in de beantwoording van deelzienswijzen 26-6, 32-3, 63-4, 63-6 en 63-7.	Nee
063	5	Werk actief aan 'geen achteruitgang' In de beschrijving van de methode voor oppervlaktewater (SGBP paragraaf 2.2.1, Achteruitgang van de toestand) wordt gesteld dat 'geen achteruitgang' al onderdeel of uitgangspunt is voor het bestaande milieubeleid. Dat betekent, volgens het Stroomgebiedbeheerplan, dat lozingen mogelijk verplaatst worden naar minder kwetsbare waterlichamen. Wij zijn van mening dat het zonder meer verplaatsen van een ongewenste activiteit zoals een lozing geen duurzame oplossing is en in feite strijdig is met de regel 'geen achteruitgang'. Kunt u een nauwkeuriger beschrijving geven van hoe voorkomen gaat worden dat lozingen tot problemen leiden in andere (kwetsbare) gebieden?	Ongeacht de locatie waar de lozing plaatsvindt toetst de waterbeheerder de aanvraag voor een lozingsvergunning aan de voorwaarden uit de Algemene Beoordelingsmethodiek. De waterbezwaarlijkheid van individuele stoffen of mengsels wordt daarmee vastgesteld. De waterbezwaarlijkheid is bepalend voor de inspanning die het lozende bedrijf moet doen om emissie van de stof(fen) te beperken. De waterbeheerder toetst vervolgens voor de (resterende) lozing met het Handboek immissietoets of deze het bereiken van de waterkwaliteitsdoelstellingen in de weg staat. Daarbij wordt getoetst of voldaan wordt aan de normen voor de Kaderrichtlijn Water en of er nadelige effecten zijn voor de functies van het gebied. Als de lozing volgens het Handboek immissietoets niet aan de KRW-normen voldoet of als er nadelige effecten voor de functies zijn, moet het bedrijf een extra inspanning doen om de lozing te beperken.	Ja
063	6	Behalve deze drie hoofdonderwerpen hebben we nog een aantal kleinere aandachtpunten, specifiek voor het stroomgebied, waar wij water winnen: 1. Vergroot draagvlak voor maatregelen In SGBP paragraaf 4.5 Kennisleemten wordt gesteld dat ruimtelijke variantie en variatie in de tijd zorgt voor onzekerheden, ondanks vele metingen. Er zijn inderdaad veel onzekerheden als het gaat om waterkwaliteit, ook in relatie tot klimaatverandering. Maar de conclusie dat dit feit de keuze van en het draagvlak voor maatregelen bemoeilijkt delen wij niet. De metingen die er zijn laten zien dat er geen voortgang wordt geboekt op het gebied van schoner water. Op basis daarvan zouden overheden veel sterker dan wat zij nu doen kunnen appelleren aan het besef dat we onze omgeving aan het vervuilen zijn en een omslag nodig is. De driehoek overheid, bedrijf en consument moet er voor gaan zorgen dat de waterkwaliteit verbetert, ook als er 'geen draagvlak' voor is.	De zin in hoofdstuk 4.5 is aangepast naar: 'Dit kan invloed hebben op de keuze van en het draagvlak voor maatregelen'.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
063	7	2. Stimuleer gebruik van laag-risico bestrijdingsmiddelen In SGBP paragraaf 5.3 Voortgang uitvoering stroomgebiedbeheerplannen 2015 wordt twee keer aangegeven dat het totale verbruik van gewasbeschermingsmiddelen niet afneemt. Er is sprake van vervanging van middelen 'zonder dat de (mengsel)toxiciteit afneemt'. Er worden (inter)nationale eisen gesteld aan de toelating van bestrijdingsmiddelen. Op het moment dat een middel voldoet aan het toetsingskader, dan mag dat middel voor 10 jaar op de Nederlandse markt verkocht worden. Op Europees niveau worden de criteria voor laag-risicostoffen herzien. Laag-risicostoffen hebben een laag risico voor mens, dier of milieu. Werkzame stoffen kunnen na een 'normaal' aanvraagtraject volgens de nieuwe criteria worden goedgekeurd als laag-risicostof. Voor aanvragers heeft dit het grote voordeel dat de werkzame stof voor 15 jaar wordt toegelaten in plaats van de normale 10 jaar. Wij willen de overheid vragen om ontwikkeling en gebruik van laag-risicostoffen zo veel mogelijk te stimuleren en dit als intentie in het stroomgebiedbeheerplan op te nemen.	Om het denken en handelen rond gewasbescherming te veranderen en te stimuleren, is de 'Toekomstvisie gewasbescherming 2030, naar weerbare planten en teeltsystemen' opgesteld door het ministerie van LNV. Met als een van de doelen het terugdringen van emissies van gewasbeschermingsmiddelen in de land- en tuinbouw tot nagenoeg nul op 1 januari 2030. In het op de visie gebaseerde uitvoeringsprogramma is opgenomen dat er ingezet wordt op verschuiving van het middelenpakket naar laag-risicomiddelen, conform de toezegging van de minister in het SO Landbouw- en Visserijraad van 29 juni aan de leden Lodders en Madlener.	Nee
063	8	3. Benoem drinkwaterbedrijven als afzonderlijke bedrijfstak In SGBP paragraaf 6.2.1 Economische situatie wordt de productiewaarde per bedrijfstak in een tabel getoond. Hier in zijn de energie- en drinkwatersector gebundeld weergegeven. Wij zouden het waarderen als dit gesplitst wordt, aangezien het ons relevant lijkt om de getallen voor de watersector sec te kunnen vergelijken met andere bedrijfstakken. Verder vragen wij om in het gehele plan het woord 'waterleidingbedrijf' te vervangen door 'drinkwaterbedrijf', omdat wij méér doen dan waterleidingen exploiteren.	Voor de economische beschrijving van de verschillende economische activiteiten wordt gebruik gemaakt van gegevens van het CBS. Vanwege geheimhoudingsvereisten is het voor het CBS niet mogelijk om gegevens voor drinkwaterbedrijven apart van energiebedrijven te presenteren. In het Stroomgebiedbeheerplan is het woord 'waterleidingbedrijf' door 'drinkwaterbedrijf' vervangen.	Ja
063	9	4. Monitor subsidies In SGBP paragraaf 6.4 Kosten van maatregelen staat dat het aandeel van de vergroeningspremie dat ten goede komt aan waterkwaliteit onbekend is. Eigenlijk weten we dus niet of het subsidiegeld goed besteed wordt. Is het mogelijk om in deze paragraaf op te nemen op welke manier de komende jaren wordt gewerkt aan een betere/meer feitelijke verantwoordingen van deze gelden?	Er worden verschillende type maatregelen genomen van deze subsidie, dit is niet uit te splitsen. Deze zin is weggehaald.	Ja
063	10	5. Beschikbaarheid klimaatsubsidie In SGBP paragraaf 6.5 Gebruik van subsidie wordt een beschrijving gegeven van de middelen uit LIFE (Financial Instrument for the Environment and Climate Action) voor de periode 2014 – 2020. Die periode is echter al voorbij. Is LIFE nog steeds beschikbaar en zo ja hoe wordt dit in de periode 2022-2027 ingezet in projecten voor milieu en klimaat?	Ja, er is een nieuwe ronde geopend van het LIFE-programma 2021-2027. Het totale bedrag dat beschikbaar is bedraagt 5,432 miljard euro. Voorstellen kunnen worden ingediend voor: • Natuur en biodiversiteit • Circulaire economie en kwaliteit van leven • Klimaatmitigatie en -adaptatie • Transitie naar schone energie • Exploitatiesubsidies voor non-profitorganisaties. Deze informatie is toegevoegd aan het SGBP.	Ja
064	1	Reactie op de consultatie Met het ONWP wordt een belangrijke stap gezet richting een integrale aanpak in het waterbeheer. Dit biedt kansen voor de energietransitie. In het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 (hierna: OPN) staat dat synergie-effecten door multifunctioneel en innovatief gebruik van de ruimte sterk gaat bijgedragen aan het toekomstbeeld. Om tijdig de juiste omstandigheden te creëren is een meer toekomstbestendig beleid gewenst. Een proactieve aanpak met besef van doorlooptijden en gelegenheid voor inspraak draagt hieraan bij. Enkele suggesties hiertoe worden hieronder gegeven.	Het belang van toekomstbestendig beleid wordt ondersteund. Het Programma Noordzee biedt voor de planperiode beleid op onder andere multifunctioneel gebruik van windparken. Ook wordt een doorkijk geboden richting 2050. Daarbij wordt ingezet op vroegtijdige participatie, geheel in de geest van de Omgevingswet.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
064	2	Verwerk moties Van der Lee en Stoffer c.s. In het OPN wordt terecht de verbinding gezocht met relevante beleidsdocumenten. Voor energie uit water wordt gerefereerd naar de Verkenning Elektriciteit uit Water. Sinds de publicatie ervan is deze Kamerbrief in de Tweede Kamer behandeld. Hier sprak de Kamer onder meer haar steun uit voor grootschalige energie uit water demonstraties (motie Stoffer c.s. (3 2813, nr.797)). Internationaal kan Nederland met deze grootschalige demonstraties bijdragen aan de eerste Europese doelstellingen voor golf- en getijdenenergie (Europese Offshore Renewables Energy Strategy doelstelling van 100MW in 2025 en minimaal 1GW in 2030). Sinds de publicatie van de strategie is ook over dit document meer duidelijk, bijvoorbeeld over de kansen van Europese co-financiering. Een update van de passage over de verkenning is daarom gepast. Oplossing – Aanpassing tekst 1) “Om de perspectieven van ‘ energie uit water’ te kunnen bepalen en om hierop een visie te kunnen vormen, heeft het kabinet begin 2021 de Verkenning elektriciteit uit water gepresenteerd. Het uitvoeren van deze verkenning is een belangrijke stap in de beleidsvorming en politieke besluitvorming over deze mogelijke bijdrage aan de verdere ontwikkeling van duurzame energieproductie op zee. In de verkenning is toegezegd om met de relevante TKI’s in gesprek te gaan over invulling van de kennislacunes die TNO heeft geïdentificeerd. Op 8 juli 2021 heeft de Kamer middels de motie Van der Lee (3 2813, nr. 787) verzocht om deze kennislacunes in te vullen en een innovatieprogramma op te zetten met grootschalige demonstraties, conform Stoffer c.s. (3 2813, nr.797) . In deze planperiode is er derhalve ruimte voor innovatie en grootschalige experimenteergelegenheid op dit terrein. Het zou dan kunnen gaan om golfenergie, onderwaterturbines en kabels, onderwatervliegers, of drijvers (met vliegwiel en generator), die mogelijk in windparken tussen de windturbines kunnen worden geplaatst. Deze innovaties en experimenten passen binnen de kaders voor medegebruik en de gebiedspaspoorten.” (p.63)	De nieuw voorgestelde tekst is onjuist. De betreffende zinsnede uit de motie luidt (motie Stoffer cs 32813-797): “verzoekt de regering, zich in te zetten voor een innovatieprogramma”. Derhalve wordt de voorgestelde wijziging niet overgenomen, maar is de tekst aangepast om te reflecteren dat er kennislacunes zijn en nader onderzoek zal worden verricht.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
064	3	Tijdig stimuleren van medegebruik door verschillende productietechnieken In het OPN wordt terecht erkent dat naast windenergie ook andere productietechnieken in de toekomst een rol kunnen gaan spelen. Deze toekomst is dichterbij dan velen denken. Vorig jaar is bij de Hollandse Kust Noord al het eerste offshore windpark-project met drijvende zonne energie gegund. Sinds dit jaar is DMEC betrokken bij het H2020 EU Scores-project (startdatum: 1 september 2021) waarin, naast zonne energie, ook golfenergie wordt geïntegreerd in een windpark. Ook voor getijdenenergie liggen er op korte termijn kansen. Om als 'waterland' internationaal voorop te lopen met slim medegebruik in windparken moet tijdig ruimte worden gegeven aan nieuwe productie-technieken. Dit is conform de toezegging in de Routekaart Zon op Water: ' we faciliteren de ontwikkeling van zon op zee in de innovatiefase en nemen waar mogelijk en zinvol belemmeringen weg, zodat we de optie van zon op zee in de toekomst beschikbaar hebben.' (p .2) Evenals conform de toezegging en de Verkenning Energie uit Water "EZK is betrokken waar relevant, faciliteert (innovatieve) ontwikkelingen en neemt waar mogelijk en zinvol barrières weg voor verdere ontwikkeling. Daarbij zijn de afspraken in het Noordzeeakkoord leidend" (Bijlage, p.2) ." Ook kan hiermee invulling worden gegeven aan de aanbevelingen van TNO die het Ministerie EZK wil gaan opvolgen (conform motie Van der Lee (3 2813, nr. 787)) zoals 'onderzoek voor golfenergie, getijdenenergie uit stroming en DTP mogelijke synergiën met offshore wind'. Belangrijk bij het inspelen op deze ontwikkelingen is dat er geen onnodig onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende productietechnieken (zon, golf- en getijdenenergie). Oplossing – Twee toevoegingen 1) "Deze innovaties genieten in het windenergiegebied de voorkeur boven initiatieven voor ander medegebruik e n worden gestimuleerd. Bijvoorbeeld via tenderspecificaties waarmee samenwerkingen worden aangejaagd zodat innovatieve productietechnieken binnen windparken worden ontplooid. Eventueel met gebruik van dezelfde aansluiting. " (p.112) 2) "Met het oog op de doorlooptijden is besloten om nu al in de Energiewet een robuust wettelijk kader op te nemen. Dit kader maakt aansluitingen mogelijk van overige producenten. In de komende jaren is mogelijk al behoefte aan meerdere proefprojecten waarbij de opgewekte energie door zon, getijden- of golfenergie, dan via een kabel naar het land kan worden gebracht. " (p.125)	Conform de aangehaalde routekaarten is de wens om barrières weg te nemen. Er zijn op dit moment echter geen kwantitatieve ambities voor deze technologieën. De verwachting is ook dat voor de periode 2022 – 2027 deze technologieën een beperkte rol zullen spelen. Er is dus op dit moment geen voorkeur voor alternatieve hernieuw-bare energie in windparken boven ander medegebruik.	Nee
064	4	Betrek producenten van ' andere' productietechnieken In OPN staat dat medegebruik een belangrijk aandeel heeft in de toekomst van de Noordzee. De Community of Practice Noordzee bevat partijen in offshore zon-, golf- en getijdenenergie die zich nu al op dagelijkse basis met het onderwerp bezig houden. Deze perspectieven van ' andere productietechnieken moeten worden meegenomen om tot weloverwogen beleid te komen. De complexiteit van het vraagstuk vereist dat er ook naar lessen uit het buitenland gekeken moet worden en naar oplossingen die nu al worden toegepast op land. Een voorbeeld is de ervaring met het recent aangenomen amendement voor cable pooling. Oplossing – Voeg zin toe "Nauwe samenwerking met de verschillende producenten en de transmissiesysteembeheerder is vereist voor de juiste invulling hiervan, bijvoorbeeld via de Community of Practice Noordzee." (p.8, p.63 of p.134)	De Community of Practice Noordzee is een open netwerk, het staat partijen vrij om aan te sluiten hierbij. Samen met Dutch Marine Energy Centre, tevens lid van de genoemde Community, kunnen de juiste partijen hiervoor benaderd worden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
064	5	Naast onze suggesties bevelen wij u aan de reactie vanuit DMEC, NVDE en Holland Solar op de 'regulering transmissiesystemen op zee' (dd 9 september 2021) te beschouwen, welke is toegevoegd als bijlage van deze reactie. Bovendien wijzen wij g raag op de reacties van NWEA en EWA op de OPN, waarmee inhoudelijk is afgestemd. We zijn ervan overtuigd dat de OPN met deze input toekomstbestendiger kan worden gemaakt. Vanzelfsprekend houdt DMEC zich aanbevolen om vanuit onze expertise een bijdrage te leveren aan de verdere uitwerking ervan.	Dank voor de suggestie. Wellicht ten overvloede: er is veelvuldig contact geweest met DMEC en Holland Solar. Zij hebben ook uitvoerig input geleverd voor de routekaarten Energie uit Water en Zon op Water die begin 2021 zijn verschenen. Voor de reactie op de zienswijzen van NWEA en EWA, zie zienswijzen 13 en 17.	Nee
065	1	1. Algemeen: zoet water van essentieel belang voor de land- en tuinbouw Water is de laatste jaren een breed maatschappelijk vraagstuk geworden. Watertekort, wateroverlast, bodemdaling en verzilting: het zorgt voor meer vraagstukken in zowel het landelijk als het stedelijk gebied. Echter, voor de agrarische sector is voldoende zoet water van goede kwaliteit altijd al van levensbelang. Wanneer er in het groeiseizoen droogte is of wanneer er sprake is van wateroverlast, een boer of tuinder is een van de eerste die daar de consequenties van ondervindt. De ervaring van drie droge zomers achter elkaar hebben ertoe geleid dat boeren, meer nog dan daarvoor, werken aan het beter vasthouden van zoet water op of rond het land. Tegelijkertijd blijft het ook van belang rekening te houden met een teveel aan water, dat laat de zomer van 2021 zien, want ook (plaatselijk) grote hoeveelheden neerslag hoort bij de veranderingen van het klimaat, en ook dat kan desastreuze gevolgen hebben voor de gewassen op het land. Het Nationaal Water Programma focust sterk op droogte. Echter, er is geen algemeen te kort aan zoet water: er valt jaarrond voldoende zoet water in Nederland. Tot voor kort was alle inzet erop gericht dit teveel aan water zo snel mogelijk richting zee te pompen. De nieuwe uitdaging voor Nederland is om dat zoete water beter vast te houden. LTO vindt dat het algemene thema uit het Deltaprogramma Zoet Water "weerbaar tegen zoet watertekort" beleidsmatig voorafgegaan moet worden door de vraag: "hoe zorgen we dat we meer zoet water kunnen vasthouden in het gebied". Het kostbare zoete water op een verantwoorde manier vasthouden om te kort te voorkomen, en tegelijkertijd goede afvoermogelijkheden behouden, dat is de belangrijkste opgave. We zoeken dus een regelbaar watersysteem, waarbij ook geanticipeerd kan worden door zogenaamd 'vooruitmalen'. Voor boeren is het creëren van handelingsperspectief belangrijk. Veel agrarische ondernemers zijn op hun bedrijf aan de slag met bodem- en waterbeheer. Het kost tijd en vraagt investeringen, maar het resultaat van goed bodembeheer draagt bij aan de verbetering van waterkwaliteit en -kwantiteit: uit- en afspoeling van mineralen en gewasbeschermingsmiddelen worden verminderd, de weerbaarheid van de bodem en het gewas wordt vergroot en de sponswerking van de bodem wordt verbeterd. Het huidige mestbeleid draagt ons inziens niet bij aan goed bodembeheer. Sterker nog; in onze optiek zorgt het huidige mestbeleid, evenals de voorgestelde contouren van het toekomstige mestbeleid en het gepubliceerde concept van het 7e actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn, voor meer kalenderlandbouw en voor een verslechtering van de Nederlandse landbouwbodems. Hierin mist volgens LTO Nederland de integraliteit.	Het Nationaal Water Programma focust ook op duurzame water- en bodemsystemen. Onder meer om zoet water beter vast te houden en wateroverlast te beperken. U noemt zelf al dat agrarische ondernemers aan de slag zijn met bodem- en waterbeheer. Uw opmerkingen over het mestbeleid worden betrokken in de besluitvorming over het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
065	2	2. De ambities van het NWP In het Nationaal Water Programma worden de NOVI-prioriteiten op het gebied van water verder uitgewerkt. De genoemde prioriteiten: 'Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie', 'Duurzaam en economisch groeipotentieel', 'Sterke en gezonde steden en regio's' en een 'Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied' zijn ook voor de agrarische sector herkenbaar. Sterker nog: een economische gezonde, innovatieve agrarische sector is de belangrijkste drager van het landelijk gebied en daarmee onmisbaar voor een toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied. In het NWP wordt aangegeven dat kennis en innovatie belangrijke pijlers zijn onder het waterbeleid. Dat geldt ook voor water in het agrarisch gebied. Boeren en tuinders kunnen bijdragen aan de realisatie van de doelen, maar dan moet er ruimte geboden worden voor het toepassen van kennis en innovatie. De innovaties kunnen liggen op het gebied van teelt, veredelingstechnieken, of infiltratietechnieken. Bestaande regelgeving zit deze innovaties soms in de weg: daar moeten oplossingen voor gevonden worden. Als voorbeeld gaat het hier bijvoorbeeld over de mogelijkheid voor het aanleggen van bassins voor agrarische ondernemers. Dat staat niet altijd in het bestemmingsplan. Een functie combineren door daar dan bijvoorbeeld zonnepanelen op die bassins te leggen, mag vervolgens ook niet omdat het bijvoorbeeld niet in het zoekgebied zit.	In de uitvoering van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer zijn mogelijkheden voor agrariërs om kennis en innovaties toe te passen. U noemt knellende regelgeving in het ruimtelijke ordeningsbeleid van andere overheden. Oplossingen voor dergelijke knelpunten kunt u bij die overheden inbrengen.	Nee
065	3	Daarnaast is het ook van belang de uitgangspositie in beeld te brengen: wat is de huidige situatie en wie of wat kan bijdragen aan de gewenste doelen. Vervuiling vanuit het buitenland of door bronnen uit het verleden liggen buiten de cirkel van invloed van de agrarische ondernemer. Wanneer er maatregelen worden genomen om een doel te bereiken is een goed monitoringsprogramma vereist om de effecten van die maatregelen in beeld te brengen. Laat de agrarische ondernemer vrij om te kiezen hoe een doel te bereiken. Dit levert niet de broodnodige innovatie, maar bovenal de benodigde motivatie op. Samenwerking is ook vereist, volgens het NWP, zowel nationaal als regionaal. Het NWP zegt dat heldere nationale keuzes en afwegingen nodig zijn voor een effectieve gebiedsgerichte samenwerking. Voor LTO Nederland staat voorop, dat een regionale aanpak van groot belang is, en dat daarmee ook de doelen in de regio gesteld moeten worden. De problematiek in de veenweidegebieden, de hogere zandgronden, de verziltende kustgebieden de of diepe polders: water heeft in ieder gebied een eigen dynamiek die vraagt om een passend beleid.	Uw opmerking over de uitgangspositie in beeld brengen wordt onderschreven. Wij verwachten niet van de agrarische ondernemer dat hij/zij de vervuiling van buiten zijn invloedssfeer aanpakt. Monitoring van effecten van maatregelen is inderdaad belangrijk. Nationale keuzes en afwegingen blijven nodig. De aanpak daarvan verschilt inderdaad per gebied.	Nee
065	4	De afwegingsprincipes uit de NOVI worden toegepast in het NWP. Om bij veranderingen op watergebied de voorkeur te geven aan combinaties van functies is een goed uitgangspunt Ook de uitgangspunten 'de kenmerken van een gebied staan centraal' en 'afwentelen voorkomen' vinden we juist. In heel veel gebieden is de landbouw de economische en culturele drager van het gebied. Het oplossingen moeten dan ook recht doen aan de positie van de land- en tuinbouw in het gebied. Een voorbeeld van combinatie van functies is boerennatuur. Ook waterbergen als blauwe dienst is een mogelijkheid. Belangrijk is dat boeren en tuinders als ondernemer keuzes kunnen maken, en op een goede manier gecompenseerd worden voor een veranderende functie, als blijkt dat het combineren van functies niet mogelijk is en dat land- of tuinbouw als gevolg van veranderingen in het watersysteem niet meer mogelijk is.	In het NWP benoemen we dat de landbouw ook kan bijdragen aan wateropgaven. Voor uw inbreng is dan ook begrip, en deze wordt ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
065	5	3. Het nationale waterbeleid Overstromingen, Wateroverlast, Droogte en Hitte: allemaal gevolgen van klimaatveranderingen, die van invloed zijn op Nederland, en daarmee ook op de land- en tuinbouw direct raken. Om Nederland in 2050 klimaatbestendig en water- robuust in te richten willen wij wijzen op de noodzaak van robuuste oplossingen. Zoals grote delen van Nederland zijn ontstaan door de aanleg van polders en dijken, vragen ook deze klimaatveranderingen om grote oplossingen. Technische oplossingen (Deltawerken 2.0) moeten dan ook op tijd meegenomen worden. Een waterkering in de Zuid Hollandse Delta om zoutindringing te verminderen is daar een voorbeeld van. Landwinning in de Noordzee vinden wij ook een serieuze optie. Ik verwijs daarvoor naar de grondvisie van LTO Nederland: https://www.lto.nl/wp-content/uploads/2021/03/LTO-Nederland-Grondvisie-2021.pdf Zuinig zijn op schaars zoetwater en tegelijkertijd het zout water binnenlaten is wat ons betreft een niet-robuuste oplossing. Het creëren van zoet-zout overgangen buiten de huidige zeewering (duinen of dijken) is veel robuuster. De droge jaren van 2018, 2019 en 2020 zijn ook voor de landbouw een duidelijk signaal geweest, maar zeker niet het begin van de aandacht voor voldoende goed en zoet water. Sinds 2014 zijn boeren en tuinders via bijvoorbeeld het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer aan de slag met waterkwaliteit en waterkwantiteit.	Het Deltaprogramma verkent robuuste oplossingen voor een klimaatbestendig Nederland. Uw genoemde oplossingen kunt u inbrengen in het Deltaprogramma. Vooralsnog concludeert het Deltaprogramma dat de gekozen strategieën niet substantieel aangepast hoeven worden. Zuinig zijn op zoetwater en zoet-zout-overgangen in wateren creëren kan samen gaan. Bij een robuust watersysteem passen ook zoet-zout-overgangen in dijkzones en slufters in de duinen. De samenwerking tussen agrariërs en waterschappen via het DAW is ons bekend. Het Rijk faciliteert dat ook op verschillende manieren. We zien dat het DAW echt op stoom is gekomen en volgen de bereikte resultaten nauwlettend.	Nee
065	6	Boeren en tuinders zijn in de gebieden individueel of samen met bijvoorbeeld het waterschap aan de slag om oplossingen te bieden. Via het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW), gestart in 2014 met een klein aantal projecten en in 2020 uitgegroeid tot een totaal van bijna 500 projecten. Ook in de komende jaren worden projecten uitgerold. In 2021 worden in het kader van DAW gebiedsgericht plannen uitgewerkt. De Gebiedsdocumenten Agrarisch Wateropgave (GAW's), die op dit moment worden opgesteld, zorgen voor een forse stap in het aantal maatregelen dat wordt genomen op agrarische bedrijven in heel Nederland, die leiden tot een beter water- en bodembeheer. Boeren en tuinders kiezen maatregelen die passen bij het gebied, bij hun bedrijf en/of de bedrijfsvoering. De kennis die in eerdere DAW-projecten is opgedaan wordt breder toegepast en geoptimaliseerd. Kennisverspreiding via bedrijfsbezoeken bij collega's is een belangrijk onderdeel van DAW.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
065	7	Water vasthouden Als boeren goed gefaciliteerd worden om het water vast te houden bij een neerslagoverschot, levert dat water voor de gewassen op, maar ook als aanvulling van het grondwater. Er valt immers veel meer water op het boerenland dan de boer zelf nodig heeft. De trits water ''vasthouden - slimmer water verdelen - (rest-)schade accepteren'' is in onze ogen pas van toepassing als er daadwerkelijk geïnvesteerd is om water vast te houden en slim te verdelen, en hier niet verder verbeterd kan worden. Accepteren van (rest-)schade bij zowel watertekort als wateroverlast is een maatschappelijke keuze en die dan ook door de maatschappij betaald moet worden.	Agrariërs zijn gebaat bij duurzaam bodembeheer. Via ondermeer het DAW investeren Rijk en andere overheden samen met agrariërs in diverse maatregelen om water langer vast te houden. Een maatschappelijk aanvaardbare restschade is voor rekening van de burger / ondernemer.	Nee
065	8	De constatering dat de watervraag alleen maar stijgt, wordt ook onderkend door de landbouw. Zowel de klimaatfactoren (warmer en gemiddeld droger in het groeiseizoen), maar ook de verschuiving in teelten speelt hierin een rol. Voor alle water gebruikende partijen (drinkwaterbedrijven, industrie, en landbouw) geldt dat zij een eigen verantwoordelijkheid hebben om zich in te zetten voor waterbesparing, efficiëntere inzet, en water vast houden en waar mogelijk watervoorraad toevoegen.	Het wordt onderschreven dat iedere watergebruiker een eigen verantwoordelijkheid heeft in het het duurzaam beheren en gebruiken van water.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
065	9	In sommige gebieden kan door bijvoorbeeld bodemdaling een voor landbouw passend peil niet meer houdbaar zijn. Het grondgebruik zal zich daar moeten aanpassen aan het mogelijke of wellicht gewenste peil. Wij gaan ervan uit dat -wanneer een dergelijke keuze wordt gemaakt- hier ook een goede oplossing voor de grondeigenaren komt, bijvoorbeeld verplaatsen of extensiveren. Hetzelfde geldt in de situaties wanneer blijkt dat vanwege onvoldoende waterbeschikbaarheid of vanwege onvoldoende mogelijkheid om met bemesting de bodemvruchtbaarheid op peil te houden gebruiksfuncties moeten veranderen, vraagt LTO Nederland om een goed (financiële) oplossing voor de ondernemers.	In uw zienswijze wordt er steun gezien voor een beleid waarbij het water- en bodemsysteem randvoorwaardelijk is voor de gebruiksfuncties. Waar dat gevolgen heeft voor de huidige vormen van landbouw worden waar nodig ook financiële oplossingen gezocht. Dat is maatwerk per gebied.	Nee
065	10	Waterkwaliteit Voor de land- en tuinbouw zijn allerlei afspraken vastgelegd over het terugdringen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en het voorkomen van uitspoeling van mest en mineralen. De Stroomgebiedbeheerplannen geven invulling aan de opgave voor de KRW (zie reactie op de stroomgebiedbeheerplannen). Belangrijk is te weten waar de emissies naar het water ontstaan. Nederland is een delta van meerdere rivieren. Ook via kleinere beken stroomt water ons land binnen. Stoffen die vanuit het buitenland komen, kunnen alleen daar worden opgelost. Belastingen die ontstaan zijn vanuit (economische) activiteiten uit het verleden komen ook voor. LTO vindt dat het van belang dat er ook gekeken wordt naar de financiële gevolgen van beleid: disproportionele kosten moeten vermeden worden, of, wanneer het maatschappelijk belang groot is, worden vergoed.	Uw oproep voor een andere focus van het mestbeleid neemt LNV mee naar het mestdossier.	Nee
065	11	Grondwater Het gebruik van grondwater in Nederland is verdeeld over vele bedrijfstakken, waaronder de landbouw. Naast de landbouw maken drinkwaterbedrijven en verschillende industrieën jaarrond gebruik van veel grondwater. In de agrarische sector was jarenlang het verbruik redelijk stabiel. De droge zomers van 2018-2019-2020 zorgde voor een stijging van het watergebruik door de agrarische sector. Via het opstellen van waterbalansen kan goed in beeld gebracht worden door wie water wordt geleverd en wat en door wie wordt onttrokken.	Uw opmerking wordt onderschreven.	Nee
065	12	Om onttrekkingen en aanvullingen weer met elkaar in balans te brengen, moet er meer aandacht komen voor infiltratie, zodat het diepe grondwater weer kan worden aangevuld. Juist via het agrarisch land dringt veel regenwater de bodem in. Door goed bodembeheer en langer water vasthouden leveren de boeren daar een goede bijdrage aan. Boeren die actief werken aan de aanvulling van het grondwater, leveren daarmee een blauwe dienst. LTO vindt dat daar tegenover moet staan dat ze ook onder droge omstandigheden water mogen onttrekken voor beregening. Ook de drinkwaterbedrijven moeten een bijdrage leveren aan het herstellen van de balans.	Ten aanzien van waterbeschikbaarheid geeft het NWP aan dat overheden en watergebruikende sectoren (landbouw, industrie, drinkwater, etc.) - in dialoog - 3 stappen doorlopen om tot maatregelen te komen over hoe met droogte om te gaan: (1) vraag en aanbod van zoetwater in beeld brengen, (2) mogelijkheden voor optimalisatie van vraag en aanbod bespreken, (3) afspraken maken over te nemen maatregelen. Afspraken over onttrekken van grondwater zijn hier onderdeel van en vergen een afweging van de regionale waterbeheerders.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
065	13	Infiltreren van water in periodes dat er voldoende zoet water voorhanden is, is een oplossing. Daarbij moet in de regio breder gekeken worden naar oplossingen. Schoon regenwater van grote dakvlakken zoals van distributiecentra, is heel geschikt voor infiltratie en bij infiltratie hoeft het water niet afgevoerd te worden. Tevens moet ook gekeken worden naar andere oplossingen: bijvoorbeeld door het ontzilten van brak tot zout grondwater en/of zeewater. In de industrie en glastuinbouw wordt het al toegepast en ook drinkwaterbedrijven zijn geïnteresseerd. Ook hergebruik van restwater van een bedrijf of (riool)waterzuivering is een optie, maar niet haalbaar zolang dat gezien wordt als afvalverwerking. Een breed pallet van oplossingen beschikbaar maken vraagt om landelijke keuzes met bijbehorend beleid die regionaal kunnen worden uitgewerkt en toegepast. Daarnaast zijn er regionale verschillen. In de hoger gelegen (zand-) gronden is het gebruik van grondwater een absolute voorwaarde om te kunnen boeren. In agrarische gebieden waar de grondwaterstand onder druk staat, wordt via actief peilbeheer en goede bodemmaatregelen gewerkt aan verbetering.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
065	14	Reactie op de Stroomgebiedsbeheerplannen: In deze reactie van LTO-Nederland gaan wij niet uitgebreid in op de inhoud van de Stroomgebiedsbeheersplannen. De regionale LTO's, LTO-Noord, ZLTO en LLTB zijn vanuit hun regionale rol betrokken bij de gebiedsbeheersplannen. Vanuit LTO Nederland nog een paar opmerkingen over het landelijke beleid dat de stroomgebiedsbeheers-plannen stuurt. Via diverse programma's wordt in de land- en tuinbouw gewerkt aan de verbetering van de waterkwaliteit. Op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen zijn er programma's voor diverse sectoren in uitvoering. De actieprogramma's betreffende de Nitraatrichtlijn (APN) is beleid waarmee de overheid werkt aan het verminderen van de emissies van stikstof en fosfaatbelasting van het grond- en oppervlaktewater. Ondanks dat in de afgelopen jaren als forse stappen zijn gemaakt, zijn er in Nederland nog regio's waar nog een stap gemaakt moet worden. Belangrijk is dat deze program-ma's aansluiten bij de boerenpraktijk. LTO pleit voor het voorschrijven van doelen, met de verantwoordelijkheid bij de ondernemer om de doelen te halen. De inzet van het Mestbeleid van de overheid, heeft in de afgelopen jaren geleid tot een sterke verbete-ring van de milieukwaliteit. Het beleid loopt nu echter tegen grenzen aan: steeds hogere uitvoerings- en handhavingskosten voor de overheid en toenemende complexiteit voor de ondernemers. Gezien de grote diversiteit in de Nederlandse land- en tuinbouw, moeten generieke maatregelen plaats kunnen maken voor meer doelvoorschriften die per bedrijf op passende wijze kunnen worden ingevuld. Dit kan door het vakmanschap van boeren en tuinders centraal te stellen.	Het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn stelt boeren in de gelegenheid om, vanuit het DAW, zelf maatregelen te nemen ter verbetering van de waterkwaliteit, bodembeheer en/of waterberging. Op die manier kunnen boeren zelf bijdragen aan het doelbereik en het verbeteren van grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Wordt deze bijdrage door boeren onvoldoende geleverd, dan zijn verplichtende maatregelen in een volgend actieprogramma onontkoombaar. De bijdrage vanuit de landbouw aan het doelbereik van de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water in 2027 is erg belangrijk voor Nederland. Tenslotte wordt gevraagd om minder generieke maatregelen in het mestbeleid, de actieprogramma's kennen echter al een grote verscheidenheid aan regels gericht op de verschillende grondsoortregio's, bedrijfstypen, diersoorten en teeltgewassen.	Nee
065	15	Kortom door niet 'beleid' en 'mest' centraal te stellen, maar 'boer', 'bodem' en 'beheer'. Samen met onze leden heeft LTO het plan "de route van herbezinning mestbeleid naar agrarische bodembeheer voor boer, klimaat en biodiversiteit" uitgewerkt: https://www.lto.nl/wp-content/uploads/2020/09/Integraal-10-puntenplan-Inzet-LTO-Nederland-Herbezinning-Mestbeleid.pdf. De oproep die LTO Nederland doet: • Verbeter de waarde van zoet water • Maak onderscheid in gebieden en sectoren • Verander de focus van het mestbeleid naar ruimte voor goed bodembeheer	In het NWP is het onderscheid in gebieden en sectoren verduidelijkt. Uw oproep voor een andere focus van het mestbeleid neemt LNV naar het mestdossier.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
066	1	Met grote interesse heb ik het Nationaal Water Programma 2022-2027 doorgenomen. Sinds 2013 heb ik aan diverse fysieke en digitale bijeenkomsten, zoals onder andere Noordzee Gebiedsagenda 2050/Strategie 2030/Ontwerp Programma Noordzee, deelgenomen en heb ik hier veelvuldig het militair en cultureel erfgoed onder water en de daarbij behorende nationale en internationale wetgeving onder de aandacht proberen te brengen. Tot mijn grote verbazing mis ik in het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 het principe van soevereine immuniteit, welke vastgelegd is in internationale wetgeving. Ik verwacht dat deze zienswijze u alsnog zal doen besluiten om het principe van soevereine immuniteit aan het definitieve Programma Noordzee 2022-2027 toe te voegen (hoofdstuk 7.5 Cultureel erfgoed en landschappelijke kwaliteit)	Het principe van soevereine immuniteit is inderdaad van toepassing op gezonken oorlogsschepen. In het Programma Noordzee staat benoemd dat wrakken van schepen en vliegtuigen uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog een grote herinneringswaarde hebben voor zowel de samenleving als geheel als voor nabestaanden. Hier is naar aanleiding van uw zienswijze deze zin aan toegevoegd: “Gezonken oorlogsschepen en wrakken van militaire vliegtuigen genieten soevereine immuniteit. Dit wil zeggen dat de vlaggestaat (bij schepen) of de staat van registratie (bij vliegtuigen) bepaalt wat er wel of niet mee mag gebeuren.”	Ja
066	2	Ik ben van mening dat het proces met betrekking tot het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 niet correct is verlopen en dat het een voorbeeld is van een falend poldermodel. Neem bijvoorbeeld het vergunningstraject: Op papier kan het allemaal wel kloppen, maar de praktijk laat een heel ander beeld zien. Wanneer er om opheldering wordt gevraagd, wordt men genegeerd. Zelfs gebruikmakend van de Wet openbaarheid van bestuur worden de documenten inzake het vergunningsproces niet volledig vrijgegeven en moet de Rechtbank meermaals ingeschakeld worden. Helaas is er op dit moment nog geen uitspraak gedaan in de zaak die ik tegen de Minister van Infrastructuur en Waterstaat heb aangespannen, waarbij Rijkswaterstaat Noord zelfs na uitdrukkelijk verzoek van de rechter alsnog geen documenten heeft aangeleverd. De documenten die wel openbaar zijn gemaakt tekenen een beeld van corruptie en machtsmisbruik. Door deze misstanden is er een groot fundamenteel probleem met betrekking tot het cultureel en militair erfgoed in de Noordzee. De integriteit van diverse ministeries/rijksdiensten is hiermee ernstig in het geding gekomen en waar laakbaar gedrag van ambtenaren geen incidenten zijn maar een patroon.	U refereert in de zienswijze niet naar teksten die onderdeel zijn van het Programma Noordzee of onderliggende documenten. Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
066	3	Ik voeg hierbij een reactie van nabestaanden en hun visie op het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 toe. Tevens wil ik u daarna wijzen op een aantal belangrijke momenten, ondersteunt door enkele officiële documenten die zowel door de Nederlandse en Britse overheid gepubliceerd zijn alsmede door Wob- en Freedom of Information verzoeken zijn vergaard. Hierin wordt het soevereine immuniteitsprincipe helder en duidelijk uiteen gezet.	Zie beantwoording deelzienswijze 066-1.	Nee
066	4	As a concerned relative of a vessel brazenly defiled by “leisure” divers, and speaking on behalf of all the relatives of the war dead whose bodies lay under the sea and in farmer’s fields, we would like to know where, in this proposed new policy, there is mention of the existing law of Sovereign Immunity?	The principle of sovereign immunity does indeed apply to sunken warships. The North Sea Programme states that ship and aircraft wrecks from the First and Second World War have great remembrance values for society as a whole as well as for relatives. To this the sentence is added: “Sunken warships and wrecks of military aircraft have sovereign immunity. This means that the flag state (in ships) or the state of registration (in aircraft) determines what may or may not be done with them.”	Ja
066	5	Many of these vessels on the sea bed and in fields are the final resting places of our war dead. There are no graves save the vessel or aircraft itself. No white markers amongst their comrades on land, just names on monuments. Military wrecks have Sovereign Immunity status according to International Law. This means they may not be entered without the express permission from the Sovereign State; this also applies to the removal of objects or artefacts and factual proof of this occurring has been presented on numerous occasions to those responsible for enforcing the law, especially in Holland and yet the practice continues.	See reaction to 066-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
066	6	In a letter sent by the Dutch Minister of Education, Culture and Science and the Dutch Minister of Defence, dated July 3rd 2018, to Sport-diving Netherlands is very clear: Sunken warships enjoy sovereign immunity wherever they are in the world. This means that these wrecks may not be entered without the express consent of the flag state. The same applies to taking objects. (https://www.noordzeemaritiem.nl/en/2018/08/10/letter-from-ministers-to-sportdiving-netherlands/) The DCHA allow these artefacts to remain with the diving community, reluctant to recover them for storage, return and preservation, despite them being taken illegally. The recording of finds is also flawed. The recording is required but again, not policed in any way. If the Sovereign State requests the return of an item that is known to be in the hands of the diving community, the DCHA will do nothing to ensure the recovery of the item and accept the item as "missing" or "Unknown location". One such item was the bell of HMS E3. It was displayed in a café/resturant in Lauwersoog for some time alongside other British and German artefacts illegally removed from undersea war vessels by leisure divers. Video recording is available of a visit to the cafe clearly showing the items. This was presented to the DCHA and yet when the British MOD requested the return of these items, their location was "unknown".	See reaction to 066-1.	Nee
066	7	The Naval museum in the UK are struggling with the artefacts returned two years ago from the DCHA because there was a) no proof of which vessel they had been removed from (uncontrolled/ recorded removal) and b) no context/location on the vessel for the objects. Some were in such a fragile state due to mishandling by those that took them, that it is unlikely they can be saved. Not everything on the list of items to be returned was included in the handover and the DCHA had no answer to where these items were.	See reaction to 066-1.	Nee
066	8	The DCHA who are responsible for the policing of the wrecks, have actively encouraged leisure divers to assist in their activities knowing full well that they will NOT follow International Law - their previous historical behaviour is proof of this. The lack of co-ordination with the coastguards means that little or no checks or searches are carried out on returning diving ships to look for illegally looted items or mechanical cutting tools. A FOI request to the coastguard directly, confirmed this. They had no instruction from Dutch police or the DCHA to perform checks on returning diving vessels, including those known to be used by previous offenders.	See reaction to 066-1.	Nee
066	9	Unless there is a big shake up of those who are responsible for upholding the law AND they are held accountable for adherence to the policy, procedures and processes, the North Sea policy is not worth the paper it is written on. However, to exclude such a vital reminder of International Law regarding Sovereign Immunity from the proposed updated policy is negligent and opens the door for all cultural heritage departments to be neglectful in their actions with the Government's full blessing. The text MUST include the rules around Sovereign Immunity in clear and concise language. On behalf of all relatives in Germany and the UK, these practices cannot be allowed to continue unchecked.	See reaction to 066-1.	Nee
066	10	Op 30 januari 2020 heb ik deelgenomen aan de kick-off bijeenkomst Programma Noordzee 2022-2027 te Utrecht, waar ik veelvuldig publiekelijk de soevereine immuniteit van oorlogswrakken genoemd heb en tevens gevraagd heb dit in het verslag op te nemen.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
066	11	Op 26 mei 2021 heb ik deelgenomen aan het webinar Programma Noordzee 2022-2027: naar een nieuwe balans op de Noordzee. Hierin heb ik onder andere aangegeven dat er totaal voorbij wordt gegaan aan de soevereine immuniteit van militaire wrakken.	Zie beantwoording deelzienswijze 066-1.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
066	12	Op 8 september 2021 vond, sinds Covid-19, de eerste fysieke bijeenkomst van de CoP Noordzee plaats te Radio Kootwijk. Tijdens deze bijeenkomst heb ik mijn zorgen geuit over het procesverloop met betrekking tot het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027. Tevens heb ik publiekelijk gevraagd of het mogelijk was om de zienswijze in het Engels in te dienen, dit zou geen probleem moeten zijn werd aangegeven.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen. Zienswijzen mogen ook in het Engels ingediend worden.	Nee
067	1	Graag maken Shell Nederland B.V. (hierna: “Shell”) en Total Energies E&P Nederland B.V. (hierna: “Total”) van de gelegenheid gebruik om een schriftelijke zienswijze in te dienen op het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 (ONWP) en meer in het bijzonder het Ontwerp Programma Noordzee 2022–2027 (OPN) dat daarvan onderdeel uitmaakt. Shell en Total dienen deze zienswijze in als mede-initiatiefnemers van het Aramis CCS project. Zij zullen zich dan ook beperken tot het onderwerp CO_2-opslag op de Noordzee in voormalige gasvelden of in watervoerende lagen (ook wel: aquifers).	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op het Ontwerp PNZ. Deze inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
067	2	Shell en Total zijn een samenwerkingsverband aangegaan met Energie Beheer Nederland (EBN) en Gasunie om grootschalige CO_2-reductie van industriële clusters te realiseren. Onder de naam Aramis (https://www.aramis-ccs.com/nl/) gaan deze partijen samenwerken aan de ontwikkeling van nieuwe CO_2-transportinfrastructuur om opslag mogelijk te maken. Aramis streeft ernaar om in 2023 een definitief investeringsbesluit te nemen met een operationele start in 2026. Het project beoogt een belangrijke bijdrage te leveren aan de CO_2-reductiedoelstellingen voor 2030 zoals afgesproken in het Nederlandse Klimaatakkoord en de Europese Green Deal. Aramis wil bijdragen aan de reductie van de CO_2-uitstoot van moeilijk te verduurzamen industrieën zoals afvalverwerking, de staal-, chemische-, en de cementindustrie, en raffinaderijen. Dit wil Aramis doen door een grootschalig CO_2-transportinfrastructuur die opslag mogelijk maakt aan te bieden. Dit zou de industriële sector de mogelijkheid geven CO_2 te transporteren en op te slaan in lege gasvelden onder de Noordzee. De Aramis-infrastructuur is vrij toegankelijk voor derden, zodat andere industriële klanten en opslagvelden stapsgewijs aan het systeem kunnen worden toegevoegd. De initiatiefnemers van het Aramis project willen, in samenwerking met verschillende lokale partijen en initiatieven, onderzoek doen naar de te ontwikkelen CO_2-transportfacititeiten die de opslag mogelijk maakt. Deze betreffen onder meer een nieuwe CO_2-inzamelingshub op de Maasvlakte in de Rotterdamse haven. Potentiële klanten kunnen CO_2 naar de hub vervoeren per schip (kustvaarders en binnenvaartschepen) en via landleidingen. De CO_2-inzamelingshub omvat een compressor station, een terminal om schepen aan te leggen en opslagtanks die de vloeibare CO_2 van de schepen tijdelijk kunnen opslaan. Een offshore pijpleiding transporteert de CO_2 van de inzamelingshub naar de op zee gelegen platforms. Daar wordt de CO_2 via bestaande putten in lege gasvelden geïnjecteerd. Deze gasvelden liggen zo’n drie tot vier kilometer onder de Noordzeebodem.	Het Aramis-initiatief is naar aanleiding van uw zienswijze in het PNZ opgenomen. De tekst over CO2-transport en opslag is ook geactualiseerd.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	3	Algemeen In algemene zin wordt opgemerkt dat in het OPN erg summier wordt ingegaan op de verschillende bekende CCS initiatieven die momenteel in voorbereiding zijn. Bovendien is de informatie waarvan is uitgegaan bij het opstellen ven het OPN in sommige gevallen al weer achterhaald. De ontwikkelingen op het gebied van CO_2-opslag op de Noordzee zijn het afgelopen jaar in een stroomversnelling geraakt en beginnen snel zeer concrete vormen aan te nemen. Ook het Aramis CCS-project verdient een meer prominente vermelding in het OPN. Verwezen zij naar de inleidende paragraaf van deze zienswijze, waarin de scope van het project wordt weergegeven. In het tweede deel van deze zienswijze zal hierop meer concreet worden ingegaan. Verder wordt gewezen op het feit dat het ministerie van EZK op dit moment een ruimtelijke verkenning uitvoert naar alle verschillende CCS-initiatieven in Nederland en geven u in overweging met EZK in overleg te treden om het meest actuele beeld te krijgen en in het Programma Noordzee vast te leggen.	Het Aramis-initiatief is naar aanleiding van uw zienswijze in het PNZ opgenomen. De tekst over CO2-transport en opslag is ook geactualiseerd. Er is een toelichting toegevoegd op de ruimtelijke verkenning naar CO2-infrastructuur die door het ministerie van EZK is uitgevoerd in 2021.	Ja
067	4	Algemeen Een ander belangrijk punt is dat het OPN verschillende afwegingskaders bevat, waaronder een afwegingskader over de afstand tussen windkavels en mijnbouwactiviteiten (waaronder CCS). Dit afwegingskader is naar ons oordeel niet volledig. Het kader gaat op dit moment met name uit van de vraag op welke wijze een windkavel ontworpen moet worden gegeven de aanwezigheid van bestaande of bekende, toekomstige mijnbouwactiviteiten. Wat echter ontbreekt, is een duidelijke visie op de vraag hoe mijnbouwactiviteiten – waaronder CO_2-opslag – nog kunnen worden ingepast als een windkavel inmiddels is toegekend of een windpark al is gebouwd (meervoudig ruimtegebruik). Hoe wordt in dat geval invulling/uitvoering gegeven aan het beleidsuitgangspunt dat windenergie en mijnbouw naast elkaar kunnen plaatsvinden. Op welke wijze wordt in dat geval verzekerd dat nog toekomstige mijnbouwactiviteiten (inclusief de opslag van CO_2) ingepast worden in bestaande windgebieden?	Met de uitbreiding van windparken op zee, zal het ook vaker voorkomen dat windenergie op zee en CO2-transport en -opslag in dezelfde gebieden plaatsvinden. Een deel van het afwegingskader is al gemaakt. Nu meer duidelijkheid komt over de plannen voor CO2-infrastructuur zullen afwegingskaders verder uitgewerkt dienen te worden en nader bekeken moeten worden hoe windparken op zee samen met de opslag van CO2 kan plaatsvinden.	Nee
067	5	Pagina 8 – Wij hebben met instemming kennisgenomen van het feit dat het bestaande beleid met betrekking tot opslag van CO_2, zoals dat is vastgelegd in de Beleidsnota Noordzee, wordt voortgezet. “CO_2-opslag. Voldoende ruimte voor opslag van CO_2 in lege olie- en gasvelden of in ondergrondse waterhoudende bodemlagen (aquifers). Dit als tijdelijk instrument tijdens het verloop van de transitie naar een volledig duurzame energievoorziening.”	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	6	Op pagina 24 van het OPN wordt verwezen naar de 21 nationale belangen uit de Nationale Omgevingsvisie. De 13 nationale belangen die op de Noordzee van toepassing zijn, worden vervolgens opgesomd. Één van die belangen is het “realiseren van een betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening, die in 2050 CO_2-arm is, en de daarbij benodigde hoofdinfrastructuur”. Dit onderwerp wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 5 van het OPN “Transitie naar Duurzame energie”. In het OPN worden op basis van deze nationale belangen bepaalde “activiteiten van nationaal belang” aangewezen. Aan activiteiten van nationaal belang wordt in de zogeheten Beleids- en Afwegingskaders in het OPN een zwaarder gewicht toegekend in het geval van conflicterend ruimtegebruik op de Noordzee. Voor een goed begrip van het OPN is het noodzakelijk dat duidelijk is wat de activiteiten van nationaal belang zijn. Het blijft in de tekst van het OPN lang onduidelijk of ook CO_2-opslag op de Noordzee zo’n “activiteit van nationaal belang is”. Dit wordt pas duidelijk in de tabel op pagina 125 van het document. Wij geven u in overweging dit eerder en duidelijker in het OPN tot uitdrukking te brengen (overigens voor alle “activiteiten van nationaal belang”).	CO2-opslag is een activiteit van nationaal belang, zoals vermeld in de tabel in paragraaf 10.5.3 van het PNZ. Naar aanleiding van uw zienswijze, is in hoofdstuk 2.4 (De Nationale Omgevingsvisie) een verwijzing naar de activiteiten van nationaal belang opgenomen die worden beschreven in paragraaf 10.5.3 en toegelicht vanaf paragraaf 10.3.3.	Ja
067	7	Pagina 53 - In paragraaf 5.2 (“Visie, ambitie en opgaven”) wordt opgemerkt: “• Ten slotte zal in lege gasvelden op de Noordzee CO_2 worden opgeslagen dat wordt afgevangen bij industriële installaties op land.” Ten onrechte wordt hier geen melding gemaakt van CO_2-opslag in aquifers, terwijl dit wel onderdeel is van het bestaande Noordzeebeleid dat in het Programma Noordzee 2022-2027 zal worden gecontinueerd (vgl. p. 8 van het OPN). Verzocht wordt dit aan te vullen.	De tekst is aangepast in “uitgeproduceerde olie- en gasvelden en mogelijk in aquifers onder de zeebodem”.	Ja
067	8	Pagina 63 - In paragraaf 5.3.5 wordt nader ingegaan op het onderwerp “CO_2-opslag”. Allereerst wordt daarin opgemerkt dat onder de Noordzee in de komende decennia capaciteit beschikbaar is voor de opslag van circa 1600 Mton CO_2, welke capaciteit aanwezig is in voormalige gasvelden. Ook hier wordt CO_2-opslag in aquifers niet genoemd.	Paragraaf 5.3.5 is aangepast op basis van huidige inzichten. Naast olie- en gasvelden zijn ook aquifers genoemd als mogelijkheid voor CO2-opslag.	Ja
067	9	Verder wordt opgemerkt dat tot 2030 naar schatting maximaal 7,2 Mton industriële CO_2, aangevuld met maximaal 3 Mton CO_2 vanuit de elektriciteitssector op de Noordzee zal worden opgeslagen. Deze cijfers zijn ontleend aan de Noordzee Energy Outlook (p. 81). In het OPN wordt echter verzuimd om op te merken dat deze 10,2 Mton (7,2 + 3,0) de hoeveelheid CO_2 betreft die naar verwachting jaarlijks zal worden opgeslagen. In het OPN wordt de suggestie gewekt dat er tot 2030 in totaal 10,2 Mton zal worden opgeslagen. Wij verzoeken u deze onduidelijkheid weg te nemen.	De genoemde hoeveelheden CO2 betreffen inderdaad jaarlijkse hoeveelheden en geen totale hoeveelheden. De tekst is hierop aangepast. Het gaat hier om een verwachte hoeveelheid aan de hand van de hoeveelheid CCS die zal worden gesubsidieerd. Werkelijke volumes kunnen hiervan afwijken.	Ja
067	10	Verder wordt opgemerkt dat de opslag van CO_2 in de zeebodem in beginsel goed lijkt samen te gaan met andere activiteiten of gebruiksfuncties op de Noordzee. Met die conclusie zijn wij het eens. Boven het CO_2-opslagcomplex kunnen zonder probleem andere activiteiten plaatsvinden. Voorwaarde is wel dat het mogelijk blijft om in het gebied seismisch onderzoek te doen, hetgeen onder omstandigheden in het kader van monitoring noodzakelijk kan zijn. Bovengronds blijft het ruimtegebruik beperkt tot een injectieinstallatie en pijpleidingen voor de aanvoer van CO_2. De injectieinstallatie kan geplaatst worden op bestaande gasproductieplatforms die buiten gebruik gesteld zijn. Ook is denkbaar dat een nieuw platform of een nieuwe monotower wordt neergezet.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	11	Vervolgens wordt in paragraaf 5.3.5 opgemerkt dat het totale ruimtegebruik beperkt is tot enkele van de al bestaande gaswinningslocaties en dat voor de feitelijke opslag van CO_2 in eerste instantie gedacht wordt aan de lege offshore gasvelden in de P- en Q-kwadranten met een uitbreiding op termijn naar de K- en L-kwadranten. Opgemerkt zij dat het bestaande (en te continueren) Noordzeebeleid (zie p. 8 OPN) ook uitgaat van de mogelijke opslag van CO_2 in aquifers (een mogelijkheid die ook uit de EU CCS-richtlijn en de Nederlandse Mijnbouwwet volgt). Hieruit volgt dat het potentiele ruimtegebruik niet beperkt is tot de bestaande gaswinningslocaties in de Noordzee. Dit vereist dat in het Programma Noordzee (meer in het bijzonder in de beleids- en afwegingskaders) rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat ook elders op de Noordzee CCS-projecten worden ontwikkeld die alsdan ingepast moeten worden.	De tekst in het Programma Noordzee is geactualiseerd op basis van de ontwikkelingen in 2021. Van belang is dat goede afstemming plaatsvindt tussen de verschillende ontwikkelingen op de Noordzee. Daar waar concrete plannen zijn voor CO2-opslag kan hiermee in het ruimtegebruik rekening worden gehouden.	Ja
067	12	Met betrekking tot pijpleidingen wordt opgemerkt dat het voor CO_2-transport aannemelijk is dat voor de hoofdinfrastructuur vanaf land richting de opslaglocaties nieuwe pijpleidingen moeten worden aangelegd om te kunnen voldoen aan de behoefte aan transportcapaciteit. Onderdeel van de ambities van het Aramis CCS-project is de aanleg van een CO_2 transportleiding vanaf de Rotterdamse Maasvlakte tot aan de K- en L- blokken in de Noordzee. De bedoeling is deze transportleiding zo te ontwikkelen en aan te leggen dat derden daarop toegang kunnen krijgen, bijvoorbeeld door een eigen CO_2 transportleiding of een eigen CO_2-opslaginstallaties aan te sluiten. Wij verzoeken om er in het Programma Noordzee voor te zorgen dat de aanleg van nieuwe pijpleidingen over grote afstanden op de Noordzee mogelijk blijft (voor CO_2-transport en andere doeleinden).	De plannen voor het Aramis-project zijn opgenomen in het Programma Noordzee. De tekst van paragraaf 5.3.5 is geactualiseerd aan de hand van nieuwe informatie. Hiermee wordt de mogelijkheid om CO2-infrastructuur aan te leggen opgenomen. Of de aanleg van infrastructuur daadwerkelijk mogelijk is, zal moeten blijken uit onderzoeken en afstemming met andere functies.	Ja
067	13	Tot slot wordt in enkele zinnen een beeld geschetst van de actuele ontwikkelingen op het gebied van CCS op de Noordzee. Dit overzicht is vrij summier en enigszins gedateerd. In het overzicht komen uitsluitend kort het Porthos en Athos project ter sprake. Het Aramis project zou hieraan ten minste moeten worden toegevoegd. Verder zij verwezen naar de ruimtelijke verkenning die begin 2020 door het Ministerie van EZK is gestart met als doel de verschillende CCS-ontwikkelingen op de Noordzee in kaart te brengen.	Zie beantwoording deelzienswijze 067-12.	Ja
067	14	Onder het kopje ”Acties” wordt opgemerkt dat het kabinet uiterlijk 2021 een procedure uitwerkt in lagere regelgeving voor het verwijderen of hergebruiken van platforms en andere mijnbouwwerken, onder andere voor CO_2-opslag. Naar verwachting zal het Ministerie van EZK deze actie nog dit jaar afronden. De lagere regelgeving waarnaar verwezen wordt zullen wijzigingen zijn van het Mijnbouwbesluit en de Mijnbouwregeling die verband houden met de Wet van 27 januari 2021 tot wijziging van de Mijnbouwwet (het verwijderen of hergebruiken van mijnbouwwerken en investeringsaftrek) (Stb. 2021, 92). Deze wet zal naar verwachting uiterlijk 1 januari 2022 – tezamen met de wijzigingen van Mijnbouwbesluit en Mijnbouwregeling - in werking treden. Daarmee zal deze actie reeds zijn voltooid voor de definitieve inwerkingtreding van het Programma Noordzee en kan deze actie strikt genomen komen te vervallen.	Naar aanleiding van uw deelzienswijze is de periode 2022-2027 aangepast naar 2021 in de actietabel.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	15	Onder het kopje “Kennisagenda” wordt opgemerkt dat het kabinet in de planperiode 2022-2027 samen met de olie- en gassector onderzoekt welke oude olie- en gasvelden in de Noordzee het meest geschikt zijn voor CCS en welke invloed dat kan hebben op andere activiteiten op zee zoals waterstof, eilanden, windenergie op zee en medegebruiksvormen. Zoals al opgemerkt, gaan Shell en Total ervan uit dat CCS in de meeste gevallen goed samengaat met andere gebruiksvormen en daarin in de regel moet zijn in te passen. Belangrijk is daarbij de aanleg van pijpleidingen niet onmogelijk te maken of onnodig te bemoeilijken, bij voorbeeld door daarvoor op voorhand ruimte voor te reserveren door of langs gebieden met andere functies. Het bovengronds ruimtegebruik beperkt zich tot de aanwezigheid van injectielocaties. Binnen het Aramis-project wordt daarbij serieus gekeken naar de mogelijkheid van hergebruik van buitengebruik gestelde productieplatforms. Of daartoe besloten wordt is uiteindelijk aan de initiatiefnemers. Om die reden dient het Programma Noordzee de mogelijkheid open te laten voor CCS-operators om eigen (nieuwe) platforms te plaatsen.	Voor windenergie worden gebieden gereserveerd en vastgelegd in het Programma Noordzee. In overleg zal naar de beste ruimtelijke inpassing van zowel windenergie als CO2-infrastructuur worden gekeken.	Nee
067	16	Pagina 93 e.v. In hoofdstuk 9 “Ruimtelijke Ordening” van het OPN wordt uiteengezet hoe de verschillende vormen van gebruik tijdens de planperiode 2022-2027 een plek krijgen op de Noordzee. In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is de beleidskeuze vastgelegd om de klimaatdoelstellingen voor 2030 en 2050 te halen door de noodzakelijke duurzame energieproductie grotendeels te realiseren door middel van windparken op de Noordzee. Deze keuze is een drijvende kracht voor de ruimtelijke ordening op zee, net als bijvoorbeeld de bescherming van natuurgebieden. Deze beleidskeuze is begrijpelijk. Wel merken wij op dat het bovengronds ruimtebeslag van CO_2-opslag beperkt is en dus in de regel goed verenigbaar is met ander gebruik van de Noordzee.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	17	Pagina 96 - In paragraaf 9.2 komt de Structuurvisiekaart ter sprake en passeren de verschillende af te wegen ruimtelijke belangen op de Noordzee één voor één kort de revue. Ten onrechte wordt het onderwerp CO_2-opslag in dit overzicht niet afzonderlijk behandeld. Wij verzoeken u het Programma Noordzee op dit punt aan te vullen. CCS komt alleen onder het kopje “Olie- en gaswinning” (p. 98) voorbij in het kader van het verwijderen en hergebruiken van voormalige gasproductieplatforms “Op termijn kunnen specifieke platforms mogelijkerwijs dienstdoen in het kader van carbon capture and storage.” Hoewel het ruimtegebruik van CCS op zeeniveau (bovengronds) beperkt zal zijn (zie hierboven), is het niet verwaarloosbaar en dient het een zelfstandige plek te krijgen in het ruimtelijk beleid voor de Noordzee. Ten eerste dient rekening te worden gehouden met de aanleg van pijpleidingen, waarvoor op voorhand ruimte te reserveren valt. Ten tweede lijkt het ontwerpbeleid ervan uit te gaan dat CCS voornamelijk zal plaatsvinden in voormalige gasvelden in bestaande gaswinningsgebieden, waarbij buiten bedrijf gestelde productieplatforms worden hergebruikt. Daarbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat de CCS-richtlijn (Richtlijn 2009/31/EG) en de Mijnbouwwet niet uitsluiten dat een initiatiefnemer elders op de Noordzee een CO_2-opslagcomplex opspoort/definieert en daarvoor een opslagvergunning aanvraagt. In dat geval zal buiten de bestaande gaswinningsgebieden een injectieinstallatie geplaatst moeten worden. Of hergebruik van voormalige productieplatforms vanuit het perspectief van de CCS-operator de beste keuze is, hangt van veel omstandigheden af. Bestaande platforms zijn vaak groter dan nodig om een injectieinstallatie te plaatsen. Hoewel tijdelijk een platform of monotower wordt bijgeplaatst, leidt een en ander op termijn tot een geringer ruimtebeslag op de Noordzee. Ook de kosten van onderhoud van een groter (en ouder) platform zullen in de regel hoger zijn dan die van een nieuw platform dat precies op maat is. Vanuit het Aramisproject wordt welwillend gekeken naar het eventueel hergebruiken van bestaande platforms in bestaande gaswinningsgebieden. Toch moet het beleid niet in de weg staan aan het eventueel plaatsen van een injectieinstallatie op een eigen platform of mono tower.	CCS levert een significante bijdrage aan het behalen van de klimaatdoelstelling van 2030 zoals vastgesteld in het Klimaatakkoord. Nu de plannen voor CO2-transport en -opslag op de Noordzee concreter worden, wordt ook duidelijker welk ruimtegebruik daarbij hoort. Vanwege de forse bijdrage is het reëel om CO2-opslag ook afzonderlijk te benoemen in het overzicht waar de zienswijze naar refereert. Het PNZ is op dit punt aangevuld.	Ja
067	18	Pagina 98 - Onder het kopje “Kabels en leidingen” wordt het ruimtelijk beleid met betrekking tot kabels en leidingen kort uiteengezet. Wij kunnen ons vinden in het uitgangspunt dat kabels en leidingen zo worden gesitueerd en aangelegd dat zij geen gevaar of belemmering vormen voor andere nationale belangen. Wij hebben kennisgenomen van de opmerking dat het Rijk gedurende de looptijd van dit Programma Noordzee (2022-2027) nader zal uitwerken hoe in dit verband om te gaan met conflicten tussen nationale belangen. Het is van belang dat de aanleg van nieuwe pijpleidingen op de Noordzee niet onmogelijk wordt gemaakt, en dat verzekerd wordt dat pijpleidingen zonder (al te veel) omwegen kunnen worden aangelegd. Ook wordt in het OPN de suggestie gedaan om onderhoudszones rond pijpleidingen (thans 500 meter) waar mogelijk te verkleinen. Opgemerkt zij dat hiertoe niet te eenvoudig moet worden besloten, gelet op het veiligheidsbelang dat met deze zones gediend is.	Olie- en gaswinning is in het Programma Noordzee aangemerkt als activiteit van nationaal belang. Het belang van een doelmatige aanleg van bijbehorende infrastructuur wordt dan ook onderkend. Met het oog op efficiënt ruimtegebruik kunnen onderhoudszones van kabels en leidingen, waar mogelijk, worden verkleind. De toevoeging ‘waar mogelijk’ heeft niet alleen betrekking op de ruimtelijke inpassing, maar ook op technische (on)mogelijkheden, veiligheidsbelangen daaronder begrepen.	Nee
067	19	Verder wordt opgemerkt dat voor het doorkruisen van de vastgestelde zandwinzone voorkeurstracés zijn bepaald die op de structuurvisiekaart zijn ingetekend. Daarbij is uitgegaan van de beschikbaarheid van winbaar zand en van de mogelijke locaties voor aanlandingspunten van kabels en leidingen. Opgemerkt zij dat er geen voorkeurstracé door de zandwinzone is bepaald ter plaatse van de Rotterdamse Maasvlakte, waar vanuit het Aramis-project de aanlanding is voorzien van de CO_2-transportleiding en waar ook de Porthos CO_2-transportleiding zal aanlanden. Verzocht wordt om ook op deze plaats een voorkeurstracé vast te stellen door de zandwinzone. Wij treden daarover graag in overleg.	Voorkeurtracés zijn vastgelegd voor die gebieden waar schaarste is aan ruimte voor zandwinning en als de begin- en eindpunten globaal bekend zijn. Er is geen aanwijzing van een voorkeurstracé nodig om een leidingtracé voor die CO2-leiding te vergunnen. Voor het Porthos project vindt het gesprek met het consortium al plaats en is er al een concreet routevoorstel vanaf de Maasvlakte.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	20	Het OPN merkt verder op dat om de ruimte op de Noordzee efficiënt te gebruiken elektriciteitskabels, telecommunicatiekabels en buisleidingen zo veel mogelijk gebundeld zullen worden. Het afwegingskader activiteiten op de Noordzee is uitgebreid en aangescherpt om het beleid van bundeling te kunnen uitvoeren (zie paragraaf 10.5). Met dit beleidsuitgangspunt zijn wij het eens.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
067	21	Vervolgens wordt bepaald dat bij initiatieven op zee die een groot oppervlak beslaan (bijvoorbeeld windparken), het Rijk een ruimtelijke reservering kan voorschrijven voor de doorgang van toekomstige kabels en leidingen. Ook dit voornemen onderschrijven wij. Dit schept duidelijkheid vooraf voor alle betrokken partijen.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
067	22	Pagina 106 - In paragraaf 9.5 (Land zee interacties) worden activiteiten besproken die op zee en land een samenhangend besluit vragen, en waarvoor coördinatie nodig is tussen de diverse bestuurslagen. In deze paragraaf komt CO_2-opslag (wel) ter sprake. Allereerst wordt daarin opgemerkt dat in het Klimaatakkoord tot 2030 een maximum (plafond) zou zijn vastgesteld aan CO_2-opslag op de Noordzee, te weten: maximaal 7,2 Mton industriële CO_2, aangevuld met maximaal 3 Mton CO_2 vanuit de elektriciteitssector. De afspraken in het Noordzeeakkoord worden hier niet correct weergegeven Zoals al eerder in deze zienswijze opgemerkt gaat het hier om de maximale hoeveelheid CO_2 per jaar die voor SDE++ subsidiering in aanmerking komt en niet om de maximale hoeveelheid CO_2 die tot 2030 zal worden opgeslagen. De hoeveelheid CO_2 die maximaal kan worden opgeslagen zal afhangen van de verleende CO_2-opslagvergunningen. Het plafond waarover wordt gesproken is dus uitsluitend een subsidie-plafond.	Het klopt dat er in het Klimaatakkoord wordt gesproken over maximale volumes die worden gesubsidieerd, niet over maximale volumes die worden opgeslagen. Zie ook beantwoording deelzienswijze 069-9 voor de aanpassing in de tekst.	Ja
067	23	Verder passeren in deze paragraaf kort een aantal CCS-projecten die bij de opstellers van het OPN bekend waren. Ook op deze plaats zou de tekst van het Programma Noordzee geactualiseerd moeten worden (zie hierboven). De ontwikkelingen op het gebied van CCS gaan snel. Het Aramis project wordt hier wel genoemd met de korte aanduiding “Den Helder”. In een eerder stadium van het Aramis project lag inderdaad een variant in Den Helder op tafel. Intussen heeft het Aramis project besloten de CO_2 vanaf de Maasvlakte offshore te transporteren (https://www.aramis-ccs.com/nl/). Andermaal zij verwezen naar de ruimtelijke verkenning die het Ministerie van EZK uitvoert naar de verschillende CCS projecten.	Net als in paragraaf 5.3.5. is de tekst van hoofdstuk 9.5 Land-zee-interacties geactualiseerd op basis van ontwikkelingen in 2021.	Ja
067	24	Pagina 110 e.v. – Hoofdstuk 10 van het OPN bevat verschillende beleids- en afwegingskaders voor het (gedeeld) gebruik van de Noordzee. Paragraaf 10.1 bevat het “Beleidskader doorvaart en medegebruik in windenergie-gebieden op de Noordzee”. Onder het kopje “medegebruik” (pagina 111) lezen we dat onder medegebruik in windenergiegebieden wordt verstaan: natuurontwikkeling, voedsel (passieve visserij, maricultuur) en andere vormen van duurzame energieopwekking dan windenergie, zoals zonnepanelen en getijde-energie. Ten onrechte ontbreekt CO_2-opslag in dit rijtje.	CO2-opslag valt onder de mijnbouwwetgeving. Nu is de lijn dat het platform weg is of dat het platform buiten het windpark ligt. Wanneer een platform in aanmerking komt voor CO2-opslag, kan bij de verkaveling bezien worden hoe beide ontwikkelingen samen kunnen gaan en op welke wijze het platform bereikbaar kan blijven. Hiervoor wordt Bijlage 4 van het Programma Noordzee toegepast. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 022-49.	Nee
067	25	Op de pagina’s 113 e.v. wordt een afwegingskader geschetst dat zal worden toegepast bij vergunningverlening van activiteiten in windgebieden. Het beleid zoals dat nu geformuleerd is zou betekenen dat CO_2-opslag niet wordt toegestaan in gebieden die reeds zijn aangewezen als windenergiegebieden. Wij vinden dit een onwenselijke en onnodige beperking, aangezien het bovengronds ruimtegebruik van CO_2-opslag zeer beperkt is en deze activiteit zeer goed inpasbaar is in gebieden waarin ook andere activiteiten plaatsvinden, zoals bijvoorbeeld windparken.	Het is niet de bedoeling de winning van koolwaterstoffen en CO2-opslag op voorhand uit te sluiten in een windpark. Bij de verkaveling van een windpark óf bij nieuwe initiatieven op het gebied van de winning van koolwaterstof en CO_2-opslag zal het Rijk vroegtijdig met initiatiefnemers in gesprek gaan om de impact in kaart te brengen en te zien hoe de ontwikkelingen zo goed mogelijk naast elkaar gerealiseerd kunnen worden. Hierbij wordt toepassing gegeven aan het in bijlage 4 opgenomen ‘Ontwerpproces: afstand tussen mijnbouwlocaties en windparken’. Mijnbouwactiviteiten vallen niet onder de reikwijdte van het Afwegingskader medegebruik in windparken.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	26	Pagina 122 e.v. – In paragraaf 10.5 van het OPN wordt het “Afwegingkader vergunning-plichtige activiteiten op de Noordzee” beschreven, Dit is een afwegingskader dat bij vergunningverlening voor activiteiten op de Noordzee moet toegepast teneinde zoveel mogelijk gedeeld gebruik van de Noordzee mogelijk te maken. Over de status van het afwegingskader wordt opgemerkt: “Het afwegingskader is een beleidsregel die het bevoegd gezag verplicht om bij de vergunningverlening overeenkomstig dit kader te handelen. Het afwegingskader is daarom vooral van belang voor het bevoegd gezag en voor Noordzeegebruikers die een vergunning willen aanvragen op grond van de Waterwet, Ontgrondingenwet, Wet natuurbescherming, Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de Mijnbouwwet, de Wet windenergie op zee en een aantal scheepvaartwetten. De beleidsregel wordt toegepast door het bevoegd gezag, zijnde Rijkswaterstaat (namens de minister van Infrastructuur en Waterstaat), de minister van Economische Zaken en Klimaat en de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Het afwegingskader zoals hier beschreven is een voortzetting van het afwegingskader in de Beleidsnota Noordzee 2016-2021.” Hier wordt echter voorbijgegaan aan het feit dat bij vergunningverlening (op basis van welke wet dan ook) het wettelijk toetsingskader bepalend is voor de inhoud van een eventuele beleidsregel die bij de toepassing van dat wettelijke kader kan worden betrokken. In plaats daarvan wordt in het OPN een algemeen beleidskader vastgesteld, zonder dat de vraag gesteld wordt of dat het bevoegd gezag wel de wettelijke instrumenten heeft om dat beleid bij vergunningverlening te verwezenlijken. Veel elementen in het hier geschetste beleidskader passen bijvoorbeeld niet op de toetsingscriteria bij vergunningverlening van – bijvoorbeeld – CO_2-opslagvergunningen op grond van de Mijnbouwwet. De Mijnbouwwet voorziet bijvoorbeeld niet in het maken van een ruimtelijke afweging tussen CO_2-opslag en ander gebruik op de Noordzee. Hoe dient het afwegingskader in een dergelijk geval te worden toegepast?	Zie beantwoording deelzienswijze 022-38.	Nee
067	27	Op pagina 126 – wordt uiteengezet hoe om te gaan met onderlinge afstemming van activiteiten van nationaal belang. Als activiteiten van nationaal belang stapelen in hetzelfde gebied, is daarbij het uitgangspunt dat gestreefd wordt naar gecombineerd en efficiënt ruimtegebruik. Dit uitgangspunt wordt onderschreven. Volgens het OPN geldt daarbij wel een aantal specifieke randvoorwaarden, die op pagina 125 in tabel 10.3 zijn uitgewerkt. De randvoorwaarden die voor CO_2-opslag worden genoemd zijn: “Het potentieel aan lege olie- en gasvelden en aan (voor CO_2-opslag geschikte) aquifers wordt zoveel mogelijk benut. Binnen een veiligheidszone van 500 meter rond een platform met installatie voor CO_2-opslag is scheepvaart of ander gebruik niet toegestaan. In principe dienen nieuwe leidingen voorkeurtracés te gebruiken bij doorsnijding van de zandwinzone (zie hoofdstuk 10.4).” Deze randvoorwaarden zijn werkbaar voor CCS. Wel zij opgemerkt dat in het OPN verzuimd wordt te verwijzen naar bijlage 4 (“Ontwerpproces: afstand tussen mijnbouw-locaties en windparken”), dat niet alleen van toepassing is op olie- en gaswinning, maar ook op de afstemming tussen CO_2-opslaglocaties en windparken.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen. De suggestie om te verwijzen naar bijlage 4 is overgenomen.	Ja
067	28	Op pagina 127 – wordt ingegaan op het verwijderen van objecten (zoals platforms en pijpleidingen) na afloop van de vergunningstermijn. Shell en Total zijn ermee bekend dat op grond van de (huidige en aankomende) Mijnbouwwetgeving een verwijderings-plicht kan gelden voor platforms en pijpleidingen.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
067	29	Op pagina 143 wordt het (in bijlage 4) het ontwerpproces “afstand tussen mijnbouwlocaties en windparken” uiteengezet. In de inleiding op dit ontwerpproces wordt overwogen dat het beleidsmatige uitgangspunt is dat zowel enerzijds de winning van olie en gas en de opslag van CO_2 als anderzijds de productie van windenergie op de Nederlandse Noordzee kan plaatsvinden. Dit vraagt om vroegtijdig overleg wanneer deze activiteiten in ruimte en tijd in elkaars buurt komen. Het uitgangspunt is meervoudig ruimtegebruik, waarbij voornoemde activiteiten naast elkaar kunnen plaatsvinden. Dit uitgangspunt wordt onderschreven.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
067	30	Vervolgens wordt in bijlage 4 een ontwerpproces uitgewerkt, uitgaande van bestaande mijnbouwactiviteiten (zijnde olie- en gaswinning¸ alsook CO_2-opslag) of voorgenomen of mogelijk toekomstige mijnbouwactiviteiten (in bijlage 4 aangeduid als prospects). Die prospects kunnen nog geheim zijn, maar wel al bekend bij het Ministerie van EZK. De gedachte achter Bijlage 4, is dat bij het ontwerp van een windpark (of het aanwijzen van een windkavel) zoveel mogelijk rekening gehouden wordt met bestaande mijnbouwactiviteiten en met prospects. Vanuit dat perspectief formuleert bijlage 4 een begrijpelijk ontwerpproces. Wat echter ontbreekt in het OPN, is een duidelijke visie op de vraag hoe mijnbouwactiviteiten – waaronder CO_2-opslag – nog kunnen worden ingepast als een windkavel inmiddels is toegekend of een windpark al is gebouwd. Hoe wordt in dat geval invulling/uitvoering gegeven aan het beleidsuitgangspunt dat windenergie en mijnbouw naast elkaar kunnen plaatsvinden. Op welke wijze wordt in dat geval verzekerd dat nog toekomstige mijnbouwactiviteiten (inclusief de opslag van CO_2) ingepast worden in bestaande windgebieden?	Er zal worden onderzocht of er mogelijkheden zijn om vooraf duidelijkheid te geven hoe CO2-opslagactiviteiten ingepast kunnen en zullen worden in aangewezen windenergiegebieden.	Nee
068	1	In de haven van Lauwersoog, wordt gewerkt aan een bijzonder centrum over het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee, in samenwerking met veel lokale, regionale en internationale partners. Bijgaand treft u het projectplan aan van de Stichting Werelderfgoedcentrum Waddenzee. Het Werelderfgoedcentrum Waddenzee, een Werkplaats van de Wadden in de haven van Lauwersoog, wordt dé nieuwe plek om je te verwonderen over de Wadden, het enige natuurlijke werelderfgoed van Nederland. Op de grens van land en water word je als bezoeker geïnspireerd om bij te dragen aan een gezonde balans tussen mens en natuur, voor de wereld van morgen. Met de handen uit de mouwen, en met het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee als inspiratie. Het Werelderfgoedcentrum Waddenzee laat bezoekers kennismaken met de unieke kenmerken van het Waddengebied en de ecologische én economische processen die zich er afspelen. Door de inspanningen van o.a. gebiedsbeheerders, natuurbeschermers en onderzoekers in beeld te brengen creëren we begrip van- en betrokkenheid bij dit bijzondere gebied. We nodigen de bezoeker uit om mee te doen in de Werkplaats van de Wadden en op pad te gaan om te genieten van de bijzondere ervaringen in het Waddengebied. Het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW) bracht advies uit over het Nationaal Water Programma 2022-2027, waarbij expliciet is gevraagd om extra maatregelen voor het Gastheerschap van RWS op te nemen. Het Bestuurlijk Overleg Waddengebied heeft met dit advies ingestemd. De Stichting zou graag zien dat de door het OBW voorgestelde maatregel, over het verder vorm geven van het gastheerschap op het Oostelijk Wad, wordt ingevuld in de vorm van participatie door Rijkswaterstaat in het Werelderfgoedcentrum Waddenzee.	RWS staat achter de doelstellingen van het Werelderfgoedcentrum Waddenzee, dit past bij de visie van RWS op gastheerschap. In de reactie op het OBW advies hieromtrent is aangegeven dat het gastheerschap een rol is van vrijwel alle beheerders in het gebied en dat deze om die reden nader uitgewerkt wordt in het integrale beheerplan dat door de gezamenlijke beheerders wordt opgesteld, gefaciliteerd door de Beheerautoriteit Waddenzee. Mede op basis van deze nadere uitwerking kunnen afspraken worden gemaakt over de inzet van de diverse beheerders waaronder RWS, rekening houdend met de beschikbare financiële middelen (inclusief capaciteit).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
069	1	Het Ontwerp Nationaal Waterprogramma (NWP) beschrijft veel herkenbare opgaven. Ook de voorgestelde aanpak is grotendeels herkenbaar en naar onze mening de juiste weg om de opgaven aan te pakken. Toch missen wij nog enkele verbindingen in de aanpak. In deze zienswijze zullen we deze punten benoemen, met de vraag deze belangrijke verbindingen alsnog te leggen in de definitieve versie van het NWP.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
069	2	Op hoofdlijnen missen wij de verbindingen met andere grote dossiers van deze tijd: stikstof en transitie van de landbouw. Juist in het rivierbed liggen kansen hier versneld in te zetten op de transformatie naar natuurinclusieve landbouw.	Het NWP betreft waterbeleid voor de bekende thema's als klimaatadaptatie, waterveiligheid, zoetwatervoorziening, waterkwaliteit en grondwater maar ook voor andere grote maatschappelijke opgaven. Alsook hoe functies als landbouw en natuur en duurzame uitvoering van inrichtingswerken en sedimentbeheer bijdragen aan de doelen van het waterbeleid. Deze verbindingen staan onder meer beschreven in hoofdstukken 9 en 16.	Nee
069	3	Ook missen we de verbinding met ruimtelijke kwaliteit van de rivierdalen op het gebied van landschap, cultuurhistorie, geomorfologie en ecologie.	Ruimtelijke kwaliteit is een van de thema's waarop in het programma IRM beleidskeuzes voor afvoercapaciteit en bodemligging worden uitgekozen, naast waterveiligheid, scheepvaart, natuur en zoetwaterbeschikbaarheid. Dit gebeurt eerst op systeemniveau. Bij het daaropvolgende ontwerp van eventuele gebiedsspecifieke maatregelen (waarbij lokale partners als gemeenten expliciet worden betrokken) zal expliciet aandacht zijn voor de lokale omstandigheden.	Nee
069	4	Het Ontwerp NWP benoemt samenwerking (medeoverheden, burgers, maatschappelijke organisaties en drinkwaterbedrijven) en gebiedsgerichte aanpak als belangrijke pijlers. Echter, of het rijk hier ook de regie in neemt, en op welke wijze is onduidelijk. Wij zien een meerwaarde in een hoofdstuk gewijd aan de communicatie met al deze andere actoren. De communicatie en begeleiding van dit soort participatietrajecten wordt in de praktijk vaak geheel uitbesteed aan adviesbureaus door het ministerie. Hierdoor wordt de aanpak afstandelijk (want vaak vooral op proces ingestoken) en technisch. De vraag is of er ook voldoende lerend vermogen voor de eigen organisatie over blijft en of echte veranderingen in het beleid of in de gebiedsaanpak bereikt worden. De opgedane kennis uit deze trajecten dringt in onze beleving onvoldoende door naar de betrokkenen bij de ministeries en daarmee naar de besluitvormers. We zien met regelmaat dat vanwege deze sectorale, afstandelijke en technische aanpak kansen op velerlei terrein verloren gaan. Dit gaat ten koste van het goede plan en het draagvlak, geeft geen goede invulling aan de grote verantwoordelijkheid die we als overheden hebben en het is niet in overeenstemming met de geest van de Omgevingswet.	Uw constatering wordt gedeeld, het is van meerwaarde dat RWS en DWGB meer ervaringen uitwisselen over de inzet in gebiedsontwikkeling. Er is daarom een hoofdstuk aan het NWP toegevoegd waarin de evaluatie van deze samenwerking wordt beschreven.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
069	5	IRM De scope van Integraal Riviermanagement (IRM) is nog niet zo integraal als de titel doet vermoeden. Hieronder worden door het ministerie momenteel uitsluitend (rijks) waterdoelen begrepen. De andere (ruimtelijke) doelen worden hierin door gemeenten gemist (denk aan omgeving, energietransitie, landbouw, stikstof, verstedelijking). Om integraal werken echt een impuls te geven verdient het aanbeveling breder te kijken dan alleen waterdoelen als in een gebied aan de slag gegaan wordt. Vanuit de gemeente werken we graag gebiedsgericht, waarbij meerdere doelen gediend worden (=integraal). In een gebied spelen meestal meerdere opgaven. De verbinding hiervan kan in veel gevallen een meerwaarde zijn. Dit zou altijd de basishouding en onderwerp van onderzoek moeten zijn. Gemeenten brengen dit nu in waar dit aan de orde is. Daarmee lijkt het nu de verantwoordelijkheid van de lokale overheid. Het zou sterk zijn als vanuit de gezamenlijke ministeries hier ook integraal op ingezet wordt. Helemaal als dit ook doorgetrokken kan worden naar het bundelen/koppelen van de verschillende rijksgeldstromen.	Op dit moment werken de partners van IRM (rijk, provincies, waterschappen) aan het komen tot een voorgesteld alternatief voor het hele landelijke riviersysteem, waarin de onder IRM vallende thema's op elkaar afgestemd dienen te worden om een optimale rivierbodemligging en afvoercapaciteit voor de rivieren te kunnen garanderen. Voor de uitvoering van de oplossingen zullen in verschillende gebieden projecten worden ontwikkeld, waarbij wordt aangehaakt bij de opgaven die ter plekke spelen.	Nee
069	6	Samenwerking In het document wordt gesteld dat een goede samenwerking tussen de drie betrokken partijen (rijk, provincies en waterschappen) belangrijk is voor optimale bescherming. Daar zou aan toegevoegd moeten worden de rol van veiligheidsregio en gemeenten. Deze partijen spelen een belangrijke rol bij de ruimtelijke inrichting van gebieden en in geval van overstromingen. Graag aandacht voor deze partijen en rollen in het stuk.	In het NWP wordt erkend dat samenwerking met medeoverheden/gebiedspartners noodzakelijk is, zoals bijvoorbeeld gebeurt in het HWBP en expliciet met gemeenten bij IRM. Veiligheidsregio's spelen een belangrijke rol in de waterveiligheid. Deze rol wordt ook genoemd in het hoofdstuk over Waterveiligheid.	Nee
069	7	• Evaluatie waterwet Naast de genoemde aspecten bij deze evaluatie zien wij nog een belangrijk aandachtspunt: de spelregels voor subsidieverlening van het HWBP. Dit kan onder het laatste punt financieren en bekostigen maatregelen vallen. Wij pleiten ervoor hier met meer oog voor de omgeving naar financieringsmodellen te kijken. In dat kader willen wij de specifieke Limburgse situatie benadrukken. Reden hiervoor is de unieke Limburgse landschappelijke situatie. De Maas is een valleirivier, in tegenstelling tot de meeste andere Nederlandse rivieren, die het karakter van echte laaglandrivieren hebben. Dit heeft enerzijds gevolgen voor de werking van het riviersysteem, anderzijds is hierdoor pas nu, bij deze dijkverbeteringsronde sprake van dijkintroductie. De bestaande keringen zijn immers veelal 25 jaar geleden aangelegd als tijdelijke noodkering. Sinds de Waterwet van 2017 zijn deze echter op "opgewaardeerd" naar "echte" dijken. De kostensystematiek die het HWBP hanteert wordt als knellend ervaren om met de gevraagde maatwerkaanpak de dijkintroductie in Limburg op te pakken.	Bij ex-post evaluaties worden de effectiviteit en doeltreffendheid van het uitgevoerd beleid en/of regelgeving onderzocht en vergeleken met de oorspronkelijke doelstellingen van het beleid en/of regelgeving. De scope van deze ex-post evaluatie wordt bepaald door de wettelijk voorgeschreven onderdelen. Met meer oog voor de omgeving naar financieringsmodellen kijken past niet binnen de scope van deze evaluatie.	Ja
069	8	Daarnaast moet bij de evaluatie van de waterwet ook aandacht worden besteed aan het terugblikken op het recente hoogwater van juli 2021 in Limburg. De minister heeft een beleidstafel hoogwater ingesteld om te onderzoeken of een nadere heroverweging van het beleid noodzakelijk is. Juist gelet op de relatief grote rol die evacuatie speelt in de Limburgse situatie bij een ramp is het van belang hier gemeenten en veiligheidsregio bij te betrekken.	Het doel van de Beleidstafel Wateroverlast en Hoogwater is om te leren van de opgetreden situatie in Limburg en om als Nederland, nu en in de toekomst, beter gesteld te staan en voorbereid te zijn op de gevolgen van een periode van extreme neerslag die naar verwachting steeds vaker voor gaat komen. Crisisbeheersing bekijken is geen onderdeel van de scope van de beleidstafel. Gezien de scope van de evaluatie van de Waterwet (zie antwoord hierboven) is het niet nodig aandacht te besteden aan het terugblikken op het hoogwater in juli 2021 in Limburg bij de evaluatie van de Waterwet.	Nee
069	9	Daarnaast ondersteunen en bekrachtigen we het pleidooi van de Deltacommissaris en het grote belang daarvan voor Limburg voor meer maatwerk en innovatieve oplossingen in de uitvoering van de HWBP.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
069	10	• HWBP Met het bepalen van de (technische) beschermingsopgave aan de hand van de benoemde randvoorwaarden zijn we er nog niet. De uitdaging ligt er juist in te bepalen op welke wijze de benodigde (technische) beschermingsopgave vertaald wordt in de praktijk. Dit is afhankelijk van de omgeving van waar de opgave plaats moet vinden en de belangen die daar spelen omwonenden, bedrijven, ruimtelijke kwaliteit enz.. De gekozen insteek van de Deltacommissaris, zoals hiervoor benoemd, sluit daar naadloos op aan. We zijn van mening dat het opnemen van deze nuancering onder de kop 'Hoogwaterbeschermingsprogramma' van toegevoegde waarde is, recht doet aan de praktijk en zal bijdragen in de vorming van het goede plan en draagvlak, omdat het een erkenning is voor de behoefte aan en meerwaarde van maatwerk. Benoem dat bij HWBP projecten: Een goede landschappelijke inpassing, waarbij eventueel locatiespecifieke maatregelen of voorzieningen nodig zijn om nadelige gevolgen van een waterveiligheidsmaatregel te voorkomen, te beperken of te compenseren, onderdeel is van iedere opgave. Het niveau van ruimtelijke kwaliteit in het gebied na uitvoering van de veiligheidsmaatregel blijft minimaal gelijk aan de oorspronkelijke situatie. Landschappelijke inpassing gaat over maatwerk voor een specifieke locatie, logisch ingepast in het landschap of een stedelijke omgeving met een vormgeving die eenvoud en schoonheid uitstraalt. landschappelijke inpassing heeft betrekking op de inpassing in landschappelijk gebied en stedelijk gebied. Ruimtelijke kwaliteit gaat over de gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde van een gebied.	Een goede landschappelijke inpassing, waarbij eventueel locatiespecifieke maatregelen of voorzieningen nodig zijn om nadelige gevolgen van een waterveiligheidsmaatregel te voorkomen, te beperken of te compenseren, is reeds onderdeel van de projectopgave. De kosten voor ruimtelijke inpassing zijn subsidiabel onder de subsidieregeling HWBP.	Nee
069	11	Verder is het een goed uitgangspunt om het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit als nevendoelstelling op te nemen in de opgave HWBP. Niet alleen geredeneerd vanuit de aanhakende medeoverheden, maar vanuit de HWBP zelf. Schep duidelijkheid over de rol van ruimtelijke kwaliteit. Ruimtelijke kwaliteit kan een meekoppelkans zijn, maar het is veel meer een randvoorwaarde. Dus ruimtelijke kwaliteit is in ieder geval: - een randvoorwaarde - een nevendoelstelling - en mogelijk een meekoppelkans allen geïntegreerd en geborgd in het proces.	Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit is geen opgave van het HWBP, ruimtelijke inpassing bij dijkversterkingsprojecten wel. Aanvullende ambities van andere partijen kunnen via cofinanciering worden gekoppeld aan waterveiligheidsmaatregelen. Specifiek over de rol van ruimtelijke kwaliteit in projecten, heeft de programmadirectie HWBP een programmatische aanpak duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit gepubliceerd.	Nee
069	12	• Op blz. 239 wordt een beschrijving genoemd van de uiteenlopende opgaven die er spelen in het rivierengebied. Is het zinvol hier de opgave rivierverruiming te benoemen?	De opgave voor hoogwaterveiligheid bestaat uit het mitigeren van de effecten van de nieuwe normering èn de verwachte hogere en meer frequent optredende hoogwaterafvoeren. Rivierverruiming is, naast het versterken een verhogen van de keringen, een maatregel om deze opgave op te lossen.	Nee
069	13	• Onder 'Beschrijving gebied' op blz. 239 is aangegeven dat het rivierengebied van grote waarde is voor de ruimtelijke kwaliteit. In onze beleving past het onder deze kop eerder te benoemen dat het rivierengebied voor het overgrote deel van grote ruimtelijke kwaliteit is en dat bij elke ingreep deze ruimtelijke kwaliteit een randvoorwaarde is t.b.v.de vormgeving, uitvoering en inpassing van de ingreep.	Het rivierengebied in het algemeen is van grote waarde voor de ruimtelijke kwaliteit, net zoals dit in het algemeen van groot belang is voor bijvoorbeeld de natuur. Dat een goede ruimtelijke kwaliteit van belang is voor het rivierengebied wordt expliciet benoemd in het streven van de partners onder het kopje 'Integraal Riviermanagement'. IRM neemt ruimtelijke kwaliteit dan ook mee als een van de thema's waarop beleidskeuzes voor afvoercapaciteit en bodemligging worden uitgekozen, naast waterveiligheid, scheepvaart, natuur en zoetwaterbeschikbaarheid.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
069	14	• In het NWP wordt in onze beleving het begrip ruimtelijke kwaliteit niet altijd even helder gehanteerd: bijvoorbeeld op blz. 241 ' .... en met meer ruimtelijke kwaliteit voor wonen, werken en recreatie'. Is hiermee de insteek gekozen van een integrale aanpak door o.a. borging en verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied?	Het rivierlandschap is bepaald door de natuurlijke ondergrond met de loop van de rivieren en hoe deze wordt bewoond, gebruikt en beïnvloed door de eeuwen heen voor landbouw, wonen, werken, recreatie en natuur. Ingrepen aan de dijken kunnen van invloed zijn op stadsfronten, karakteristieke bebouwing, verkavelingspatronen en de lijn van de dijk. Ingrepen in het rivierbed kunnen ook van invloed zijn op gebruiksfuncties. Als gevolg hiervan kan het karakter van het rivierengebied veranderen, en daarmee de ruimtelijke kwaliteit, die wordt bepaald door de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde, en de logische samenhang hiertussen. Het gaat hierbij om de bescherming van de kernkwaliteiten van de omgeving. Ruimtelijke kwaliteit is dan ook een van de thema's die integraal worden behandeld binnen het programma Integraal Riviermanagement, zoals beschreven in de bij dit programma behorende Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Bij de ontwikkeling van IRM wordt dan ook onderzocht in hoeverre kan worden bijgedragen aan de beleidsdoelstellingen van dit thema.	Nee
069	15	• Op blz. 244 is aangegeven dat 'De gebieden achter de waterkering kunnen bij extreem hoge afvoeren overstromen'. Op welke wijze moet deze zin geduid worden? Graag een nadere toelichting over de strekking van deze zin.	Primaire keringen in de Limburgse Maasvallei hebben grotendeels een andere normering dan keringen in andere riviergebieden. De wettelijke normering is gebaseerd op een overstromingsrisico. Bij extreem hoog water zouden de keringen in Limburg eerder kunnen overstromen dan elders. Maar ook deze keringen zijn gebaseerd op de normering en te verwachten maatgevende afvoer/waterstand. Deze afvoer kán hoger worden, dat risico is klein maar blijft altijd aanwezig.	Nee
069	16	• De kaart op blz. 241 is onvolledig en niet actueel.	De betreffende kaart is op meerdere punten gewijzigd.	Ja
069	17	Tot slot In de samenvatting wordt vermeld dat "het Ontwerp NWP tot stand is gekomen via een breed participatieproces: medeoverheden en maatschappelijke partijen zijn in een vroeg stadium betrokken bij de ontwikkeling. Er zijn gebieds- en themasessies gehouden." Helaas wordt deze participatie niet herkend door onze gemeente. Wij vinden dit een gemiste kans en zijn benieuwd met wie en hoe dan wel afgestemd is.	In januari en februari 2020 is de uitnodiging voor de gebiedssessies gestuurd aan de VNG met het verzoek deze door te sturen aan de gemeenten.	Nee
070	1	NB: the relevant partial opinions submitted under this title are included in opinion 066 of 'North Sea Maritime', partial opinions 4 to 9.	For the answer to your opinion, see the answers to partial opinions 066-4 to 066-9.	Nee
071	1	Synergie mijnbouw en windenergie Op verschillende plaatsen in het oNWP komt ruimtegebruik op de Noordzee ten behoeve van windenergie aan de orde. De zienswijze van Neptune Energy is in algemene zin relevant voor dit onderwerp. Onze zienswijze houdt echter in het bijzonder verband met de volgende passage op pagina 100: 'Zones met veel mijnbouw-platformen die nog lange tijd blijven staan, zijn vooralsnog zoveel mogelijk vermeden; [begin met onderstreping] in toenemende mate worden wel kansen gezien voor functiecombinaties tussen mijnbouw en windenergie [onderstreping toegevoegd].' Wij menen dat, met name, het onderstreepte gedeelte bepaald verdere uitwerking verdient in het oNWP. Hierna lichten wij dat toe.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
071	2	Elektrificatie van platformen Het integreren van bestaande energiesystemen op de Noordzee versnelt de te nemen stappen naar een CO2-neutrale toekomst. De elektrificatie van mijnbouwplatformen door middel van groene stroom vormt daarbij een belangrijke schakel. Als een platform wordt geëlektrificeerd, worden daarmee direct de emissies van het platform geëlimineerd. Bovendien wordt gas uitgespaard dat anders wordt gebruikt voor de stroomvoorziening van het platform. De onuitputtelijkheid van groene stroom schept verder ruimte voor het offshore aansturen van groene waterstofproductie en het transport daarvan. Platformen kunnen worden geëlektrificeerd door een rechtstreekse verbinding te maken tussen de grote, geplande windmolenparken en platformen. Elektrificatie is echter ook mogelijk door enkele windturbines naast een platform te realiseren die exclusief voor dat platform groene stroom produceren. Op dit moment onderzoeken wij deze laatste mogelijkheid voor zowel ons F3 platform als ons Q13a-A platform.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
071	3	Groene waterstofproductie De opgaaf voor wind op zee kent vele uitdagingen: het wordt vol bij de kust wat betekent dat windparken toenemende mate verder op zee moeten worden gebouwd. Dit brengt de uitdaging mee om de daar geproduceerde stroom aan land te brengen. Hiervoor zouden vele kilometers elektriciteitskabel nodig zijn op zee en op land. Ook zou moeten worden gewerkt met meerdere tussenstations. De aanleg van deze vorm van energie infrastructuur is niet alleen kostbaar, maar kan ook nadelig uitpakken voor de natuur op zee en op land. Een uitstekend alternatief hiervoor is wat ons betreft de bestaande infrastructuur op de Noordzee die bestaat uit vele kilometers pijpleidingen waardoor waterstof kan worden getransporteerd. Als operator van de twee grote transportpijpleidingen 'NOGAT' en 'Noordgastransport' ziet Neptune Energy hier grote kansen. Wanneer toekomstige windparken ver op zee worden gerealiseerd in de nabijheid van de bestaande gasinfrastructuur, wordt de conversie van windenergie naar groene waterstof vergemakkelijkt. Je slaat hierdoor veel vliegen in één klap: ver op zee is ruimte voor windparken, er zijn geen dure, over de zeebodem en door kwetsbaar gebied nieuw te leggen kabels nodig, je bent niet afhankelijk van de capaciteit van het elektriciteitsnetwerk (grid) en we creëren een tweede groen energiesysteem naast elektronen (te weten moleculen). Waterstof wordt in dit scenario bij de bron direct overgezet en naar land gebracht via de bestaande pijpleidingen. De twee transportleidingen NOGAT en Noordgastransport zijn al geschikt voor waterstofmoleculen en kennen beide een capaciteit van 10GW. Door zodoende slim gebruik te maken van de bestaande infrastructuur kunnen projecten die nodig zijn voor het behalen van de klimaatdoelen richting een CO2-arme toekomst sneller, goedkoper en met minder belasting voor de natuur en het milieu tot stand komen. De infrastructuur ligt er al, groene waterstof en gas kunnen worden gemengd én het biedt de oplossing voor windparken ver op zee. Nederland kan door deze factoren een leidende rol gaan spelen in de productie en het transport van groene waterstof	De synergiemogelijkheden tussen windenergie en bestaande gasinfrastructuur worden erkend, mogelijk voor de productie van waterstof. Met name zoekgebieden voor na 2030 zouden hiervoor in aanmerking komen. Dit wordt nader uitgewerkt in een partiële herziening.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
071	4	Belemmeringen In algemene zin merken wij dat bij markt- en overheidspartijen in toenemende mate animo ontstaat voor initiatieven en pilots waarbij windenergie, elektrificatie van en groene waterstofproductie op platformen hand in hand moeten gaan. Deze initiatieven zijn nodig voor het gezamenlijk behalen van de klimaatdoelen in 2030. De roep om dit soort projecten ook juridisch te kunnen faciliteren, zal toenemen zo verwachten wij. Dat er in dit opzicht nog werk aan de winkel is, ondervinden wij op dit moment met name in ons streven om ons F3 platform te elektrificeren en om daar groene waterstof te produceren. Het is vanuit dit perspectief dat wij menen dat de hiervoor weergegeven passage uit het oNWP uitwerking behoeft. Die uitwerking zou een verkenning van dan wel de grondslag voor de mogelijkheden moeten bevatten om platformen van groene windenergie te kunnen voorzien, zodat de hiervoor geschetste kansen kunnen worden benut. De meerwaarde van zo'n uitwerking in het oNWP is dat de in dit document gemaakte keuzes en uitgesproken wensen op het gebied van de ruimtelijke ordening op de Noordzee kunnen dienen als blauwdruk voor toekomstige wet- en regelgeving.	De mogelijkheden en wenselijkheid van het plaatsen van enkele turbines zal worden onderzocht in de partiële herziening van het Programma Noordzee 2022-2027, die na vaststelling van het Programma van start zal gaan. Het plaatsen van enkele turbines bij platforms kan mogelijk tot flinke CO2-besparing leiden. Echter brengt de plaatsing van losse clusters turbines op de Noordzee naar verwachting ook nadelige ecologische effecten met zich mee. Ook dient onderzocht te worden welke mogelijke effecten er zijn op andere gebruikers, zoals de scheepvaart en de visserij.	Nee
071	5	Wet- en regelgeving Het bepalende kader voor de realisatie van windparken op zee is op dit moment de Wet windenergie op zee (de Wet). De Wet heeft tot doel de opwekking van windenergie op zee te bevorderen. Daartoe beoogt het een integraal wettelijk stelsel te bieden voor het op grote schaal realiseren van windenergie op zee. Het uitgangspunt van de Wet is dat windparken alleen gebouwd mogen worden op locaties (zogenaamde kavels) die zijn aangewezen in een kavelbesluit. Kavels worden uitsluitend vastgelegd binnen een gebied dat is aangewezen in het nationaal waterplan (windenergiegebieden). In het kavelbesluit wordt bepaald waar en onder welke voorwaarden een windpark gebouwd en geëxploiteerd mag worden. Op het vaststellen van een kavelbesluit volgt de procedure van het verlenen van een vergunning. Alleen de vergunninghouder heeft het recht om op de locatie van de kavel een windpark te bouwen en te exploiteren. De Wet voorziet derhalve in een integraal wettelijk kader voor de aanleg en exploitatie van windparken. De Wet te zijn ingericht op het reguleren van grootschalige windparken. Hoewel de Wet niet bepaalt uit hoeveel windturbines een windpark minimaal of maximaal bestaat, biedt deze systematiek in ieder geval geen ruimte voor het realiseren van enkele (twee tot vijf) windturbines bij afzonderlijke platformen. De ruimte rondom een platform is immers niet aangewezen als windenergiegebied waar een windpark mag worden opgericht. Hier komt bij dat als die ruimte wel als windenergiegebied zou worden aangewezen, het de vraag is of de in de Wet voorgeschreven procedure voor de realisatie van een windpark geschikt is voor de realisatie van enkele turbines bij een platform. Dit is te verklaren doordat de Wet is opgesteld in een tijd waarin nog geen initiatieven en pilots op kleinere schaal werden geïnitieerd waarbij windenergie nodig was voor de elektrificatie van platformen en van groene waterstofproductie op zee. Daar is nu wel sprake van. De komende jaren zulle dit soort initiatieven allen maar toenemen. Het is goed mogelijk dat er ook initiatieven worden ontwikkeld waar wij vandaag de dag nog niet aan denken. In het licht van alle kansen die er liggen op de synergie tussen mijnbouwwerken en windenergie en de voordelen die daarmee kunnen worden behaald in het licht van de energietransitie, pleiten wij nadrukkelijk voor meer juridische flexibiliteit. Voorkomen moet worden dat wet- en regelgeving in de weg staat aan ontwikkelingen die maatschappelijk als wenselijk worden ervaren.	De mogelijkheden en wenselijkheid van het plaatsen van enkele turbines zal worden onderzocht in de partiële herziening van het Programma Noordzee 2022-2027, die na vaststelling van het Programma van start zal gaan. Het plaatsen van enkele turbines bij platforms kan mogelijk tot flinke CO2-besparing leiden. Echter brengt de plaatsing van losse clusters turbines op de Noordzee naar verwachting ook nadelige ecologische effecten met zich mee. Ook dient onderzocht te worden welke mogelijke effecten er zijn op andere gebruikers, zoals de scheepvaart en de visserij.	nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
071	6	Verzoek Neptune Energy zou graag zien dat in het oNWP wordt opgenomen dat het mogelijk moet zijn om gebieden rondom en in de nabijheid van platformen aan te wijzen als gebied waar windenergie kan worden benut voor de elektrificatie van platformen en de productie van groene waterstof. Om andere mogelijke toepassingen niet op voorhand uit te sluiten, zou ook ruimte moeten worden geboden aan experimenten en demonstratieprojecten. Gebieden rondom en in de nabijheid van platformen zouden, bijvoorbeeld, moeten kunnen worden aangewezen als 'experimenteergebied' waar, vanzelfsprekend met inachtneming van de nodige waarborgen en voorwaarden, met toepassingen van windenergie op platformen kan worden geëxperimenteerd. Hiertoe zou, bijvoorbeeld, een grondslag aan de Wet kunnen worden toegevoegd die dit mogelijk moet maken. Ook is denkbaar dat een afzonderlijke wet in het leven wordt geroepen of dat aansluiting wordt gezocht bij een andere wet. Een eerste stap in deze richting zou in ieder geval zijn om hier aandacht aan te besteden in het oNWP.	Zie beantwoording deelzienswijze 071-5.	Nee
072	1	Allereerst zijn wij onder de indruk van de inhoudelijke breedte van het document en de veelzijdigheid van de aangesproken thema's. Zoals u in een van de eerste zinnen van de samenvatting beschrijft ligt er een groot aantal opgaven om Nederland voor komende generaties veilig, aantrekkelijk en leefbaar te houden. Het is geen eenvoudige, maar wel een noodzakelijke opgave hierbij vanuit een integraal perspectief te blijven handelen. Wij zijn blij met en onderstrepen het belang van een paragraaf gewijd aan cultureel erfgoed in het Nationaal Water Programma (NWP).	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
072	2	Wij zien aanvullend op deze paragraaf in het ontwerp NWP nog onbenutte kansen die wij graag toegevoegd zien in het programma. Het gaat hierbij om de volgende aspecten die wij graag zien toegevoegd: • Definieer duurzame leefomgeving als een continuüm vanuit het verleden, via het heden naar de toekomst; • Erken water zowel als natuurlijk als cultureel erfgoed (conform de definitie van UNESCO) en neem dit aspect vroegtijdig mee in het planvormingsproces; • Neem vanuit de bestaande handreikingen ook de beleidsmatige kaders erfgoed mee; • Benoem ook de materiële, organisatorische en spirituele waarden van watererfgoed en zet in op integraliteit tussen verschillende vakgebieden; • Benut de kansen van cultureel erfgoed onder eigen beheer. Gedacht wordt aan het versterken van de beleefde waarden van watergerelateerd cultureel erfgoed zoals gebouwen en civiele kunstwerken, maar ook bijvoorbeeld schilderijen, gedichten en verhalen; • Bepaal de erfgoedwaarden van het watersysteem als bijdrage aan het oplossen van huidige en toekomstige wateropgaven; • Breng vroegtijdig geïnventariseerde en geanalyseerde erfgoedwaarden in in de planvormingsfase voor de wateropgaven.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
072	3	Definitie duurzame leefomgeving In Paragraaf 16.8 in het Ontwerp NWP staat in de inleiding de rol genoemd die de Rijksoverheid heeft in het beschermen van cultureel erfgoed. U begint sterk door te stellen dat het afwegen van cultuurhistorische waarden aansluit op het toewerken naar een duurzame leefomgeving. Wij zien hier de kans om een duurzame samenleving duidelijker te definiëren als continuüm vanuit het verleden, via het heden naar de toekomst. En doen hiervoor het volgende tekstvoorstel: Een zorgvuldige afweging van cultuurhistorische waarden maakt deel uit van een integrale planvorming en het streven naar een duurzame leefomgeving. Een duurzame leefomgeving is een continuüm in de tijd: vanuit het verleden bouwen via de waarden en ruimtelijke organisatie van vandaag aan de toekomst.	Het NWP is conform uw voorstel aangepast.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
072	4	Cultureel erfgoed als sturende kracht breder dan rijkswateren Daarnaast zien wij dat er vanuit de erfgoedwereld tegenwoordig steeds meer wordt ingezet op cultureel erfgoed als sturende kracht in (ruimtelijke) ontwikkelingen. De hoeveelheid monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, UNESCO-werelderfgoederen en nationale landschappen zijn zo talrijk, dat louter bescherming van dit erfgoed enig andere ontwikkeling onmogelijk maakt. Uw zinsnede in het NWP “Een zorgvuldige afweging van cultuurhistorische waarden maakt deel uit van een integrale planvorming en sluit aan op het inzetten op een duurzame leefomgeving” wekt in lijn daarmee de indruk dat er een afweging tussen bestemmingen gemaakt dient te worden. In de ruimtelijke ontwikkeling wordt er juist meer en meer gezocht naar het koppelen en combineren van verschillende functies. Door cultureel erfgoed als sturende kracht in ontwikkeling mee te nemen in plaats van als beperking door bescherming, kan ingezet worden op het combineren van functies en daarmee op een duurzamere leefomgeving. Dit vereist wel een andere uitleg. In de paragraaf staat nu alleen Rijkswaterstaat (RWS) genoemd. Inderdaad, het Nationaal Waterplan is een plan voor de rijkswateren, en dus niet voor de regionale wateren van bijvoorbeeld de hoge delen van Nederland, de beken of het polderwatersysteem. Maar, in de praktijk werkt Rijkswaterstaat op verschillende plekken in het rijkswatersysteem samen met bijvoorbeeld de waterschappen op het gebied van landschap en erfgoed. Dijkversterking en het hoogwaterbeschermingsprogramma in de grote rivieren is daar een goed voorbeeld van. En, met betrekking tot cultureel erfgoed, werkt Rijkswaterstaat samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), maar ook met andere organisaties zoals in de Erfgoeddeal en met verschillende maatschappelijke organisaties. Om deze redenen stellen wij voor dat u de tweede alinea als volgt formuleert: Voor de bescherming van cultureel erfgoed betreffende de rijkswateren zijn verschillende internationale kaders vastgesteld die Nederland volgt, onder andere het Verdrag van Valletta (Malta 1992), het Unesco Werelderfgoedverdrag (Parijs 1971) en het Europees Landschapsverdrag (Florence 2000). Binnen ons land is Rijkswaterstaat eerstverantwoordelijke voor de rijkswateren. Maar, in de praktijk heeft Rijkswaterstaat ook in de rijkswateren te maken met regionale waterbeheerders en maatschappelijke organisaties. Met betrekking tot het cultureel erfgoed is Rijkswaterstaat gehouden aan de nationale wetgeving (onder meer de Erfgoedwet 2016) en relevante beleidskaders, en werkt Rijkswaterstaat samen met de RCE, de Erfgoeddeal en met relevante maatschappelijke organisaties. In de integrale planvorming wordt in een vroeg stadium samenwerking gezocht met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (zoals tevens afgesproken in de hernieuwde samenwerkingsovereenkomst tussen RWS en RCE) en met maatschappelijk relevante organisaties. Dit wil zeggen dat bij aanvang van een project de kansen en waarden voor cultureel erfgoed al verkend worden, en niet enkel na vaststelling van het voornemen getoetst wordt wat de effecten zijn op het cultureel erfgoed.	Het gedeelte van uw tekstvoorstel wat specifiek gaat over cultureel erfgoed is als volgt verwerkt: ‘Een zorgvuldige afweging van cultuurhistorische waarden maakt deel uit van een integrale planvorming waarin beperkingen en kansen in een vroeg stadium worden verkend, en sluit aan op het inzetten op een duurzame leefomgeving. Voor de bescherming van cultureel erfgoed zijn verschillende internationale kaders vastgesteld die Nederland volgt, onder andere het Verdrag van Valletta (Malta 1992), het Unesco Werelderfgoedverdrag (Parijs 1971) en het Europees Landschapsverdrag (Florence 2000). Binnen ons land volgt Rijkswaterstaat de nationale wetgeving (onder meer de Erfgoedwet 2016) en beleidskaders.’	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
072	5	Opnemen van beleidsmatige kaders erfgoed Vervolgens noemt u belangrijke beleidsmatige kaders. Hierbij ontbreken echter de belangrijke methodische kaders die een meer sturende rol van erfgoed ambiëren. Zoals de door de RCE ontwikkelde Handreiking water, erfgoed en ruimte, het Valuing Water Framework en de biografie voor de Waal. Wij stellen voor dat dit als volgt terugkomt in de tekst van het NWP. Belangrijke beleidsmatige kaders waarbinnen het Rijk de samenwerking voor cultureel erfgoed vormgeeft, zijn de Intentieverklaring Cultureel Erfgoed Rijksoverheid (2017), de cultuurhistorische biografieën van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2017) en de beleidsbrief Erfgoed Telt (2018). Ook het Valuing Water Framework and Methodology (2021) biedt aanknopingspunten voor het proactief maar zorgvuldig inbedden van erfgoed in planvormingsprocessen. Door te werken volgens de handreiking Ruimte voor water en erfgoed (2018), kan cultureel erfgoed als een sturende kracht vroegtijdig in ruimtelijke ontwikkeling opgenomen worden. Hiervoor zijn goede samenwerkingsafspraken met de RCE en andere erfgoedorganisaties en landschapsorganisaties, evenals ICOMOS en eigenaren van erfgoed (bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, maar ook particuliere eigenaren) noodzakelijk.	De gewenste verduidelijking die uw tekstvoorstel bevat wordt onderschreven. Uw tekstvoorstel is op hoofdlijnen in het NWP overgenomen.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
072	6	Versterken van de verbinding met andere vakgebieden en disciplines Voorgaande sluit perfect aan op wat u in de daaropvolgende alinea stelt over de samenwerking tussen RWS en de RCE. In de hierop volgende opsomming is echter nog geen invulling gegeven aan materiële, organisatorische en spirituele waarden, zoals wel wordt gedaan door het International Scientific Committee Water and Heritage van ICOMOS. Voorbeelden hiervan zijn het Freude am Fluss project, het Drinkable Rivers initiatief en het project 'Verbeelding van de Waal'. Daarnaast grijpt u in de zin "Het streven hierbij is een integrale benadering van het cultureel erfgoed, in lijn met de geldende beleidskaders" terug op deze opsomming. U lijkt daarbij met integrale benadering het bundelen van de verschillende soorten erfgoed te bedoelen. Hoewel wij dit ook zeker aanmoedigen, blijft dit een monodisciplinaire benadering binnen de erfgoedsector, terwijl de geldende beleidskaders zoals de Nationale Omgevingsvisie juist inzet op een integrale benadering waar gezocht wordt naar interactie tussen verschillende disciplines. Wij pleiten er voor dat de kansen die erfgoed biedt gezocht wordt in combinaties met andere vakgebieden, zoals bijvoorbeeld bodem- en waterbeheer, en ecologie. U zou dat als volgt in uw tekst op kunnen nemen: Rijkswaterstaat en de partners handelen bij het uitvoeren van de werkzaamheden in de rijkswateren voor cultureel erfgoed conform de Samenwerkingsovereenkomst met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). De samenwerkingsovereenkomst is een verbreding van het oude convenant over archeologie naar cultureel erfgoed: (maritieme) archeologie, (gebouwde en aangelegde) monumenten, stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen, maar ook materiële, organisatorische en spirituele waarden. Het streven hierbij is om deze verschillende facetten van cultureel erfgoed in een integrale benadering te versterken door verbinding te zoeken met gerelateerde vakgebieden en organisaties, in lijn met de geldende beleidskaders. Ter illustratie dat cultuurhistorische waarden kansen bieden om integraal met andere vakgebieden tot een duurzame oplossing te komen wijzen wij u graag op de talrijke voorbeelden zoals Waterkansen Kampen (door Het Oversticht); en, Ruimtelijke kwaliteit als pijler in dijkversterkingen (Ravenstein-Lith door Land-id, en rijksmonumentale Stenendijk door Witteveen+Bos). Op lokale schaal zijn er nog meer voorbeelden, en meer projecten in ontwikkeling zoals het verkennen van kansen voor klimaatadaptatie in de Hollandse Waterlinies. We zien de laatste jaren een groeiende belangstelling in de vorm van consortia van diverse partijen en organisaties inclusief waterorganisaties zoals Waterschappen. Het zou goed zijn deze ontwikkeling in het Nationale Water Programma te onderkennen en op te nemen, als aandachtsgebied voor 2022 - 2027 door de kennisontwikkeling betreffende de betekenis en bijdrage van cultureel erfgoed voor huidige wateropgaven binnen de Rijkswaterstaat en haar partners, waaronder de Unie van Waterschappen en STOWA, te versterken.	Uw tekstvoorstel heeft een te hoog detailniveau voor het NWP. Daarnaast bevat het twee onjuistheden: 1. Alleen RWS is gebonden aan de samenwerkingsovereenkomst met de RCE; partners niet. 2. Materiële, organisatorische en spirituele waarden zijn niet meegenomen in de samenwerkingsovereenkomst.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
072	7	Betere bewustwording door eigen beheer De kaders die u omschrijft voor werkzaamheden binnen het grondgebied van Rijkswaterstaat of aan enkele rijksmonumentale objecten zijn goed, maar bij rijksmonumenten in eigen beheer laat u kansen liggen om cultureel erfgoed te benoemen als identiteitsgever en kennisdrager van het Nederlandse Watersysteem. Naast het behouden van deze monumenten binnen de geldende kaders, kunt u de ambitie uitspreken om deze rijksmonumenten in te zetten om het waterverhaal van Nederland meer inzichtelijk te maken. Dit zorgt voor bewustwording van het belang van water in het Nederlandse landschap en de noodzaak van gedegen beheer hiervan. Grotere bewustwording hiervan kan bijdragen aan draagvlak voor voorgenomen ingrepen. In uw tekst kunt u dit het best naar voren laten komen door de volgende alinea toe te voegen. Cultureel erfgoed biedt inzicht in het belang van het Nederlandse waterbeheer. Om dit belang breder onder de aandacht te brengen en hiermee meer draagvlak te creëren voor ingrepen, wordt ernaar gestreefd zowel de beleving als de functionele waarde van rijksmonumenten te versterken.	Uw tekstvoorstel is als volgt verwerkt in het NWP: ‘Bij werkzaamheden (beheer, onderhoud) op archeologische monumenten die Rijkswaterstaat zelf in beheer heeft, gaat Rijkswaterstaat uit van het Kader Beheer en onderhoud archeologische terreinen. Bij werkzaamheden (beheer, onderhoud, renovatie, herbestemming en overdracht) aan monumentale kunstwerken die Rijkswaterstaat zelf in beheer heeft (vuurtorens, bruggen, sluizen) gaat Rijkswaterstaat uit van het Kader Monumenten. De water-gerelateerde monumenten in beheer van Rijkswaterstaat bieden inzicht in het belang van het Nederlandse waterbeheer. Er wordt naar gestreefd zowel de beleving als de functionele waarde van dit cultureel erfgoed te behouden en waar mogelijk te versterken.’	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
072	8	Erfgoed als kans voor ontwikkeling vroegtijdig in planproces In de afsluitende alinea slaat u de spijker op zijn kop door de uitdagingen van de komende jaren te benoemen. Hoewel u een integrale aanpak vervolgens aandraagt als oplossing en drie hoofdambities uitspreekt, worden in de paragraaf over cultureel erfgoed enkel de knelpunten benoemd en geen aandacht geschonken aan de kansen die cultureel erfgoed biedt als sturende kracht in ontwikkelingen. U benoemt 'aansluiten op de karakteristieken van het watersysteem' en 'meebewegen met water' als leidende principes in het beleid. Daarom lijkt het ons goed hier in de paragraaf over cultureel erfgoed als volgt duiding aan te geven: Watergerelateerde aandachtspunten voor de lange termijn die betrekking hebben op cultureel erfgoed zijn verdroging (droge zomers waarbij veel wateraanvoer nodig is), wateroverlast, verzilting door tekort aan zoetwater, aanpassing van het dijkensysteem vanwege de bodemdaling, zeespiegelstijging, toename van de waarde in het beschermde gebied en grondstoffen, en energiewinning in de grote wateren (met name de Noordzee). Om deze problemen het hoofd te bieden wordt als leidende waarde het aansluiten op de karakteristieken van het watersysteem gevolgd. Deze karakteristieken laten zich het best in kaart brengen door zorgvuldige inventarisatie en analyse van het historische en nog aanwezige watersysteem. Dit kan door watergerelateerd cultureel erfgoed vroegtijdig in kaart te brengen. Het vroegtijdig opnemen van een watererfgoedanalyse in het planvormingsproces draagt er aan bij dat het geborgd wordt, dat het planontwerp voortbouwt op (soms eeuwenoude) structuren en methodes, en daarmee het verleden duurzaam verbindt aan de toekomst. Hoewel landschap, cultuurhistorie en archeologie in grote projecten zoals dijkversterkingen vrijwel altijd onderdeel uitmaakt van milieueffectrapportages, is dit voor kleine projecten zoals het herstel van watersystemen en aanpak van droogte niet verplicht opgenomen. Hierdoor wordt niet alleen een kans gemist om te leren van hoe het watersysteem in elkaar zit of zat, maar hierdoor ontstaat ook het risico dat deze kennis verloren gaat doordat watererfgoed niet altijd een beschermde status heeft. Het uitvoeren van een milieueffectrapportage is vaak echter een toets achteraf. Beter zou het zijn om eerder in het planvormingsproces historische watersystemen en de daarbij horende objecten te inventariseren, de kennis hieruit te borgen en te verkennen hoe dit een onderdeel van de oplossing kan zijn. Hierbij gaat het niet om het beschermen van al het watererfgoed; het gaat erom dat de functionaliteit van watererfgoed voor huidige wateropgaven wordt vastgesteld en in de planvorming wordt opgenomen, om kennis en inzicht niet verloren te laten gaan, maar juist een bijdrage te laten leveren aan oplossingen. Door watererfgoed vroeg in het planproces op te nemen kunnen lessen uit het verleden inzicht en inspiratie bieden voor zowel verduurzaming als integraliteit van Nederland als waterland. Want échte duurzaamheid is te leren van vroeger voor de opgaven van de toekomst.	Uw tekstvoorstel is op hoofdlijnen als volgt overgenomen in het NWP: 'Watergerelateerde aandachtspunten voor de lange termijn die betrekking hebben op cultureel erfgoed zijn verdroging (droge zomers waarbij veel wateraanvoer nodig is), wateroverlast, verzilting door tekort aan zoetwater, aanpassing van het dijkensysteem vanwege de bodemdaling en de zeespiegelstijging, toename van de waarde in het beschermde gebied en van grondstoffen, en energiewinning in de grote wateren (met name de Noordzee). In het ontwikkelen van oplossingen voor deze aandachtspunten is het gewenst (ook) aan te sluiten op de karakteristieken van het historische watersysteem en dit daarom in kaart te brengen. Een dergelijke watererfgoedanalyse dient vroeg in het planproces te worden opgesteld om (mede) richting te kunnen geven aan het planontwerp, zowel bij grote als kleine projecten. Hiermee kan informatie uit het verleden inzicht en inspiratie geven voor de wateropgaven van vandaag en morgen.'	Ja
072	9	We hopen dat wij u kunnen overtuigen om het NWP op bovengenoemde punten aan te vullen. Wij hebben getracht constructief mee te denken om cultureel erfgoed op te nemen in het Nationaal Water Programma, op een manier die aansluit op het geldende beleid en past bij de ontwikkelingen in de erfgoedwereld. Op deze wijze blijft Nederland ook internationaal toonaangevend in de ontwikkeling van onze waterrijke geschiedenis, via onze huidige uitdagingen naar een duurzame toekomst.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
073	1	Nederland is een waterland en de opgave voor water wordt in de toekomst alleen maar groter. Dit geldt ook voor de energie- en klimaat-opgave van de toekomst. Om ons land voor de komende generaties veilig en leefbaar te houden werken we toe naar een klimaatbestendige energievoorziening. Het kabinet heeft het realiseren van een 'betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening, die in 2050 CO_2-arm is', dan ook benoemd als nationaal belang.1 Geothermie, als duurzame warmtebron, speelt hier een evidente rol bij. We zetten uiteen dat schoon grondwater en geothermie prima samen gaan en beiden van nationaal belang zijn. We stellen daarom voor om in ieder geval de tekst op pagina 93 (Verder zal de ondergrond t/m grondwater wordt daardoor schaarser) aan te passen, zie hiervoor verder onderstaande onderbouwing.	Naar aanleiding van uw zienswijze is het NWP aangepast, waarbij de lijn is aangehouden dat de bodem en ondergrond intensiever worden genut, onder andere als gevolg van de benodigde energietransitie. Daarbij wordt ook verwezen naar de uitgangspunten van STRONG.	Ja
073	2	1) Geothermie en schoon grondwater gaan samen In de geothermiesector wordt er zorgvuldig gewerkt zodat de kwaliteit van het grondwater niet in het geding komt en doordat geothermie zich ontwikkeld in een andere aardlaag zijn de risico's beperkt. De nationale omgevingsvisie (NOVI) gaat ook uit van gecombineerd gebruik van de omgeving, waar mogelijk: "Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies".2 Geothermie wordt niet ontwikkeld in grondwaterbeschermingsgebieden. Onderstaand plaatje uit het recente rapport van de Algemene Rekenkamer geeft weer waar de verschillende activiteiten in de ondergrond zich bevinden. Het plaatje laat duidelijk zien dat geothermie en schoon grondwater elkaar niet raken. Bijvoorbeeld in Zuid-Holland waar er 14 geothermieprojecten en drinkwatervoorzieningen goed naast elkaar samen gaan. In de bijna 15 jaar dat geothermie wordt toegepast is er geen sprake geweest van vervuiling van grondwater bestemd voor drinkwaterwinning.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
073	3	2) Creëer een adaptief kader voor water en duurzame energie Daar waar verschillende functies met elkaar bestaan is het zaak om ze beiden de juiste plek te geven. Een adaptief kader is daarom nodig die aan het belang van beide voorzieningen recht doet en mogelijkheden geeft om een keuze te maken, dit in lijn met de principes voor meervoudig gebruik van de ondergrond in de NOVI en de Structuurvisie op de ondergrond. We zien dat het ontwikkelen van een dergelijk instrumentarium in de praktijk plaatsvindt. Een voorbeeld hiervan zijn de ontwikkelingen in de provincie Utrecht en Gelderland waar goed is samengewerkt om beide belangen een plaats te geven en af te wegen.	Geothermie zal een belangrijke bijdrage leveren aan de energietransitie die nodig is om te komen tot een duurzame energievoorziening in Nederland. Het NWP hanteert de uitgangspunten van de Structuurvisie Ondergrond voor de afweging hoe om te gaan met geothermie en grondwater. De casuïstiek van de provincies Utrecht en Gelderland laat zien dat deze uitgangspunten voldoende handvatten bieden voor een evenwichtige belangenafweging.	Nee
073	4	3) Geothermiesector heeft industriestandaard ontwikkeld Omdat het belangrijk is dat geothermie veilig en verantwoord wordt gewonnen, heeft de geothermiesector een industriestandaard ontwikkeld. De 'industriestandaard duurzaam putontwerp voor aardwarmteputten'3 is opgesteld door Geothermie Nederland in samenwerking met EBN. Door de toepassing van deze industriestandaard aan de voorkant door de geothermiesector en toezicht door SodM aan de achterkant valt geothermie onder een streng regime. Geothermie, projecten dieper dan 500 meter, worden gereguleerd door de Mijnbouwwet plus een per individuele projecten toegesneden regulering door SodM. Op deze manier wordt er zorg gedragen voor een veilige en verantwoorde winning van geothermie, over de volledige levenscyclus. Op basis van het schrijven in het ontwerp Nationaal Water Programma vinden we het dan ook nodig om aan te geven dat geothermie geen aanwijsbaar risico vormt voor de kwaliteit van het diepere grondwater en de sector zelf actief is om veiligheid te waarborgen. Alleen door samen te werken en samenhang te zoeken kunnen we de verschillende beleidskeuzes voor water en energie goed tot uitwerking laten komen.	Het Rijk zoekt graag de samenwerking met de geothermiesector om zowel een verantwoorde winning van geothermie als de beschikbaarheid van voldoende schoon grondwater te waarborgen. Recent onderzoek van het SodM geeft aan dat de sector en de wetgeving zich in positieve zin ontwikkelen. Tegelijkertijd concluderen zij ook dat er nog steeds bepaalde risico's kleven aan de winning van geothermie voor de kwaliteit van het grondwater.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	1	Een concurrerende, duurzame en circulaire delta Een goede zoetwatervoorziening is van groot belang voor de economie. Nederland moet in 2050 weerbaar zijn tegen zoetwatertekorten. Daarom werkt het rijk in de planperiode van het NWP samen met de zoetwaterregio's en de gebruikers aan maatregelen om ervoor te zorgen dat Nederland ook in droge perioden over voldoende zoetwater beschikt voor bijvoorbeeld landbouw, natuur, industrie en scheepvaart. Dit gebeurt in het Deltaprogramma Zoetwater en met de maatregelen die voortkomen uit de Beleidstafel Droogte. Voor een toekomstbestendige zoetwatervoorziening wordt onder andere ingezet op de voorkeursvolgorde voor waterbeheer (zuinig gebruiken – vasthouden – slimmer verdelen) en de strategie 'Klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem'. Met die strategie worden de waterbuffers in het IJsselmeer en het benedenrivierengebied robuuster. Het rijk wil ook komen tot een toekomstbestendig grondwaterbeheer waarbij de grondwatervoorraden in balans en van goede kwaliteit zijn. Op de hoge zandgronden wordt gestreefd naar actief grondwatervoorraadbeheer om het (ondiepe) grondwaterpeil te verhogen. Deze zoetwatermaatregelen dragen ook bij aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland. Zienswijze: Deze ambitie hangt samen met de genoemde punten 1 en 3. Van de Industrie is Tata Steel nr. 2 nationaal grootgebruiker van zoetwater, met name voor de processen van de Kooksfabriek (KWR-rapport iov RWS, gevolgen zoetwatertekorten voor industrie en drinkwaterproductie 2017). Hiervoor wordt sterk vervuild (door indikking droogte) IJsselmeerwater gebruikt en ongewenst geloosd op het oppervlaktewater, zie vorengenoemd rapport KWR 2017). Dit afvalwater wordt niet afdoende gemeten om de Volksgezondheid te kunnen beschermen o.a. op ZZS-stoffen.	Hartelijk dank voor uw reactie op en interesse in het Ontwerp-NWP. In uw zienswijze vraagt u aandacht voor IJsselmeerwater dat door Tata Steel gebruikt en geloosd wordt en voor de metingen hiervan. Zoals ieder bedrijf is Tata Steel verplicht om in het vergunningsproces aan te geven welke stoffen er geloosd zullen worden. Het bevoegd gezag zal beoordelen of en zo ja onder welke voorwaarden een lozing geaccepteerd kan worden. Nadat een lozing door het bevoegd gezag is toegestaan moet het bedrijf conform het meet- en beheersplan nauwkeurig de kwaliteit van het te lozen afvalwater monitoren. Naast de monitoring door het bedrijf zal het bevoegd gezag, vanuit haar handhavingsbevoegdheid, periodiek controleren of aan de voorwaarden van de vergunning wordt voldaan.	Nee
074	2	Het Programma Noordzee 2022-2027 Het Programma Noordzee 2022-2027 vervangt de Beleidsnota Noordzee 2016-2021. Het beschrijft de ruimtelijke planning op de Nederlandse Noordzee, de maatregelen om de goede milieutoestand te bereiken en het daartoe te voeren beheer. Het juridische kader daarvoor bestaat uit de wettelijke verplichtingen van de Waterwet, de aanstaande Omgevingswet, de richtlijn Maritieme Ruimtelijke Planning (MRP) en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM). Kaders ruimtelijk gebruik Voor de Noordzee stelt het rijk met het Programma Noordzee de kaders voor ruimtelijk gebruik vast. Het programma combineert onder andere de extra opgaven voor windenergie op de Noordzee met natuurontwikkeling (vergroten biodiversiteit), duurzame visserij en ruimte voor de scheepvaart. Onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie worden maatregelen genomen om de milieutoestand van de Noordzee te verbeteren. Hiervoor is de actualisatie Mariene Strategie Deel 3 opgenomen. Voor het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 en de bijlagen geldt de procedure voor de milieueffectrapportage voor plannen en programma's en wordt een milieueffectrapport opgesteld. Doel hiervan is om het milieubelang een volwaardige plek te geven in de bestuurlijke besluitvorming over het Nationaal Water Programma. Het voorziene beleid en de activiteiten in het Nationaal Water Programma kunnen leiden tot significante, nadelige gevolgen voor Natura 2000-gebieden en daarom is ook een Passende beoordeling volgens de Wet natuurbescherming opgesteld. De Commissie voor de milieueffectrapportage toetst in 2021 of de informatie in het milieueffectrapport inclusief de Passende beoordeling juist en volledig is.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	3	Energie-eiland ver op de Noordzee voor de MRA en NZKG voor een gezonde leefomgeving Deze regio is zeer zorgwekkend ongezond te zwaar belast. Het belang van het kind is uit het zicht, terwijl dit leidend dient te zijn bij overheidsbeslissingen. Bedrijven hebben maatschappelijke verantwoordelijkheid. De techniek is er om hier rekening mee te houden. U bent zich bewust dat de regio te zwaar belast is.	Het ministerie van EZK is met Tata Steel in gesprek over de toekomstige energiebehoefte voor het omschakelen naar een schoon productieproces voor staal met behulp van waterstof en elektriciteit in plaats van steenkool. Daarbij kan de elektriciteit uit de genoemde windparken een belangrijke rol spelen. Maar hoogstwaarschijnlijk is er voor het verduurzamen van de staalproductie bij Tata Steel en voor andere bedrijven in het NZKG en de MRA nog (veel) meer duurzame energie nodig. Die energie zal voor een belangrijk deel geproduceerd worden in grootschalige windparken ver op zee. Om die energie naar de afnemers op land te brengen spelen kunstmatige energie-eilanden mogelijk een rol. Op een dergelijk eiland wordt de energie vanuit de windparken eerst verzameld en daarna mogelijk (deels) omgezet naar groene waterstof. Vanuit het energie-eiland gaat het dan via kabels en/of buisleidingen naar het vasteland. Waar deze kabels en/of buisleidingen zullen aanlanden is op dit moment nog niet bekend. Het ministerie van EZK gaat dit onderzoeken in een Verkenning aanlanding windenergie op zee 2031-2040 die begin 2022 start.	Nee
074	4	(Cyber)security en onze leefomgeving en energietransitie Dit brengt de keuze voor nu vol inzetten op een energie-eiland ver op zee voor deze regio MRA en NZKG en af te zien van de huidige koers met een enorm transformatorstation naast de leefomgeving, gemeente Beverwijk en productie kleine windmolens voor de kust. De uitdaging en nationale zorgen van cybersecurity is een aspect dat nu meegenomen dient te worden. Dat brengt ook een deel overheidsbijdrage in budget (beveiliging) met zich mee. Deze drukbezochte en bevolkte regio met veel maakindustrie en een zwaar verouderd vervuilend Brzo-bedrijf wat in de etalage staat, kan niet anders meer dan nu vol inzetten op echt duurzaam doorpakken met de inzet van onze overheidsgelden op genoemd energie-eiland. En schaalverkleining van deze vervuilende industrie en verplaatsing van delen naar een meer geschikte plek zoals de Maasvlakte. De gemaakte keuze door de voormalige minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK) zal plaats dienen te maken voor een energie-eiland ver op zee. In de regio NZKG is nu een crisissituatie ontstaan. Er zijn diverse partijen die rechtszaken aanspannen om de ongezonde druk op de leefomgeving en de zeer terecht enorme zorgen om de veiligheid en zeer schadende uitstoot van Brzo-bedrijf Tata Steel (RIVM). De werkgelegenheid is niet in het gedrang als er ingezet wordt op de realisatie nu van een energie-eiland op zee. Onze gezondheidsdruk op de leefomgeving en inwoners, waaronder minderjarige kinderen en druk op natura2000 is niet acceptabel en schadend. Europese afspraak is hier uitbreiding en verbetering Natura2000 Noord-Kennemerland, gebied Grijze Duinen zoals bij de Noordpier passend. Ook mbt hevige regenval en klimaatadaptatie. Ook hiervoor is meer natuur gewenst op het bedrijventerrein Tata (vergroening bedrijventerreinen). Ook het Ospar-verdrag en verdrag van de Rechten van de Mens en VN-kinderrechtenverdrag dienen volledig meegenomen te worden en betekenen geen windturbines en eilanden vlak voor de kust, maar heel ver op zee zoals een energie-eiland voor de hele MRA met daar duurzame windmolens, een waterstoffabriek en Tennet transformatorstation wat nu aan de kust op land gepland is. Juridisch en technisch is het mogelijk af te zien van de ingeslagen achterhaalde weg en het transformatorstation van Tennet op dat energie-eiland te plaatsen en niet op land.	Zie beantwoording deelzienswijze 074-3.	Nee
074	5	Recht op een gezonde leefomgeving nu leidend NZKG. Kostenefficiency op korte termijn en uitsluitend behalen klimaat- en werkgelegenheiddoelen mag en kan niet meer leidend zijn in NZKG. De rapporten van het RIVM liegen er niet om. Leidend dient te zijn het recht in het NZKG op nu een gezonde leefomgeving en gezonde leefruimte. En dat hier alles aan gedaan wordt dit nu te realiseren en te borgen.	De door u geschetste uitdagingen worden erkend. Er zal worden gekeken naar mogelijkheden om de door u geschetste plannen in de uitvoering van het Nationaal Water Programma mee te nemen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	6	In het definitieve, in maart 2022 vast te stellen Programma Noordzee 2022-2027 zullen nog aanpassingen worden gedaan ten opzichte van de ontwerpversie van het document. Zo zal de laatste stand van zaken rond internationale besluitvorming zijn verwerkt, bijvoorbeeld rond de EU-ambitie voor CO2-reductie, de EU-Green Deal-agenda en de OSPAR North-East Atlantic Environment Strategy. Ook kan de nieuwste aanvullende informatie die een relatie heeft met (cumulatieve) ecologische effecten van windparken, scheepvaartveiligheid en –bereikbaarheid, visserij, het verplaatsen van defensiegebieden en meervoudig gebruik van windenergiegebieden (met bijvoorbeeld defensie of mijnbouw) tot een nadere afweging leiden van de aanwijzing van windenergiegebieden (zie hoofdstuk 9). Daarnaast zou een nieuw regeerakkoord aanpassingen tot gevolg kunnen hebben, net als eventuele tekorten bij de uitvoering van het Klimaatakkoord, het beschikbaar komen van het Programma Monitoring, Onderzoek, Natuurversterking en Soortenbeschermingsplannen (MONS), het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage, en een extra opgave voor windenergie op zee in de periode tot 2030, aanpassingen tot gevolg kunnen hebben. Tot slot kent de Europese Commissie in het kader van de Green Deal in mei 2021 mogelijk een nieuw MRP-project toe. Zienswijze: In het doen van aanpassingen in het definitieve Programma, zal te allen tijde, gezien de huidige inzichten, feiten en omstandigheden mbt de noodzaak en urgentie van nu een gezonde leefomgeving, wat ook betekent een gezonde en meer leefruimte voor natuur en inwoners hier, waaronder minderjarige kinderen en dieren, in het NZKG leidend dienen te zijn. De gezondheidsrapporten van het RIVM bevestigen dit. Ook bepalend in de nieuwe Omgevingswet en afgesproken en ingezien en bevestigd dat dit hun zorgplicht is door de betrokken gemeenten en provincie NH en het Rijk. - Het gebied NZKG (= Noordzeekanaalgebied, red.) is bewezen (RIVM) een zeer zorgwekkende hotspot mbt een ongezonde leefomgeving en alles dient eraan gedaan te worden dit nu te bestrijden volgens het rijk en betrokken overheden zoals de provincie Noord-Holland en gemeenten. Dat betekent o.m. geen windmolens meer langs de kust en aan de kust. Maar een energie-eiland ver op zee voor de hele MRA. - En nu maatregelen om energiegebruik significant te minderen bij bedrijven zoals met name Tata Steel als grootverbruiker, ook als dit gevolgen heeft voor hun productie en schaalgrootte. - En nu adequaat waterkwaliteitsbeheer en brononderzoek van afvalwater, zoals van Tata, gericht op de Volksgezondheid en niet schaden van onze natuur. Het gaat ten slotte om een nationaal belang: Klimaat en Volksgezondheid van de inwoners, waaronder minderjarige kinderen waar de overheid zorgplicht voor heeft hun gezondheid en leefomgeving te beschermen. - Het (deels) verplaatsen van grootverbruiker energie en vervuiler Tata richting het Noorden en/of de Maasvlakte dient ook bespreekbaar te zijn gezien de afspraken Natura2000 en gezien problematiek hier belasting op leefomgeving, leefruimte en te behalen volksgezondheids- en klimaatdoelen.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. Het Programma Noordzee betreft niet de kustzone en de economische activiteiten aldaar.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	7	Transitie naar duurzame energie (blz. 9) - In het Programma Noordzee zijn zoekgebieden geïdentificeerd om in een aanvullend ontwerp en (deels) middels een partiele herziening windenergiegebieden aan te wijzen met ruimte voor 27 GW. De kenmerken van de zoekgebieden alsook de benodigde vervolgonderzoeken en ruimtelijke afwegingen zijn in het Programma Noordzee beschreven. - Bij de afwegingen omtrent nieuwe windenergiegebieden wordt in 2021 verkend of de gebieden IJmuiden Ver (noord), Hollandse Kust (noordwest en zuidwest) en het zuidelijk deel van Hollandse Kust (west), die zijn aangewezen in het Nationaal Waterplan 2016-2021, al dan niet nodig zijn voor het behalen van klimaatdoelen in 2030. Deze gebieden worden al dan niet herbevestigd, afhankelijk van de beschikbaarheid van alternatieve gebieden waarin windparken tijdig zijn te ontwikkelen. - Wanneer het nodig is extra ruimte te creëren voor windenergie op zee, is defensieoefengebied EHD-41 te verplaatsen zodra in het gebied waar de nieuwe locatie van EHD-41 komt te liggen de nog aanwezige mijnbouwplatforms in voldoende mate zijn verdwenen. - Aanpassing van het al aangewezen windenergiegebied Hollandse Kust (west) en opheffen van het windenergiegebied ten noorden van de scheepvaartkruising North Hinder. - Aanpassen van het Afwegingskader veilige afstand helikoptervlucht tot mijnbouwinstallaties van 5 NM naar 2,5 NM en toevoegen dat dit ook geldt voor de afstand tot installaties voor carbon capture and storage (CCS). - Voor kabels en leidingen, die in beginsel schoon en veilig worden achtergelaten, is een beoordelingsmethodiek voor de verwijderingsplicht ontwikkeld, met leidende criteria voor hinder voor ander gebruik, veiligheid, milieueffecten en kosten. Zienswijze: In het doen van aanpassingen in het definitieve Programma, zal te allen tijde, gezien de huidige inzichten, feiten en omstandigheden mbt de noodzaak en urgentie van nu een gezonde leefomgeving, wat ook betekent een gezonde en meer leefruimte voor natuur en inwoners hier, waaronder minderjarige kinderen en dieren, in het NZKG (=Noordzeekanaalgebied, red.) leidend dienen te zijn. De rapporten van het RIVM onderbouwen dit. Ook bepalend in de nieuwe Omgevingswet en afgesproken en ingezien en bevestigd dat dit hun zorgplicht is door de betrokken gemeenten en provincie NH en het Rijk. CCS is bij Tata Steel niet meer aan de orde uit te voeren. En voor de overige industrie en bedrijven is dit gezien de druk op de leefomgeving en huidige feiten en omstandigheden en mogelijkheden ook niet verantwoord toe te staan/uit te voeren.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	8	Governance (blz. 10) In het verlengde van het Noordzeeakkoord is in het voorjaar van 2021 een permanent Noordzeeoverleg (NZO) tussen het Rijk en maatschappelijke organisaties ingesteld. Dit overleg waarborgt het gezamenlijke toezicht op de uitvoering van het Akkoord voor de Noordzee en op de besteding van de daartoe beschikbaar gestelde transitiemiddelen. Dit betreft ook de afspraken die binnen de scope van dit Programma Noordzee 2022-2027 vallen. Daarnaast biedt het overleg de mogelijkheid om actuele ontwikkelingen te bespreken, en te bezien of deze moeten leiden tot nadere afspraken of tot veranderingen in het Noordzeeakkoord (adaptieve planning). Hiermee speelt het overleg ook een belangrijke rol in de adaptieve planning bij de uitwerking van het Programma Noordzee. Centraal in het NZO staat het bereiken van de balans tussen de energietransitie, natuurherstel en een toekomstperspectief voor visserij, rekening houdend met alle gebruikers en belanghebbenden. Zienswijze: - In het doen van aanpassingen in het definitieve Programma, zal te allen tijde, gezien de huidige inzichten, feiten en omstandigheden mbt de noodzaak en urgentie van nu een gezonde leefomgeving, wat ook betekent een gezonde en meer leefruimte voor natuur en inwoners hier, waaronder minderjarige kinderen en dieren, in het NZKG leidend dienen te zijn. De rapporten van het RIVM onderbouwen dit. Ook bepalend in de nieuwe Omgevingswet en afgesproken en ingezien en bevestigd dat dit hun zorgplicht is door de betrokken gemeenten en provincie NH en het Rijk. Dit geldt ook voor het NZO. Gebruikers en belanghebbenden zijn in deze ook (vertegenwoordigers van) bewoners en bewonersbelangen- en natuur- en milieuorganisaties.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	9	Akkoord voor de Noordzee en Noordzeeoverleg (blz. 14) Onder leiding van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) is in februari 2019 een Noordzeeoverleg gestart tussen het Rijk en maatschappelijke organisaties met als doel een Akkoord voor de Noordzee te sluiten. Aan de basis van dit initiatief lag het rapport 'Verkenning Noordzeestrategie 2030' van het OFL. Op 19 juni 2020 heeft de minister van IenW het definitieve Noordzeeakkoord aan de Tweede Kamer aangeboden. Het akkoord bevat gemeenschappelijke uitgangspunten, opgaven en afspraken die de opgaven voor visserij, natuur en windenergie met elkaar in balans brengen, rekening houdend met de belangen van andere gebruikers zoals zeevaart en zandwinning. Het Noordzeeakkoord geeft – in samenhang met de NOVI – een basis voor de uitwerking van het ontwerp-Programma Noordzee. Op 27 januari 2021 hield de Tweede Kamer een plenair debat over dit akkoord en het bijbehorende governance-advies van het OFL. In het verlengde van het Noordzeeakkoord is in het voorjaar van 2021 een permanent Noordzeeoverleg (NZO) tussen het Rijk en maatschappelijke organisaties ingesteld.3 Dit overleg waarborgt het gezamenlijke toezicht op de uitvoering van het Akkoord voor de Noordzee en op de besteding van de daartoe beschikbaar gestelde transitiemiddelen. Dit betreft ook de afspraken die binnen de scope van dit Programma Noordzee 2022-2027 vallen. Daarnaast biedt het overleg de mogelijkheid om actuele ontwikkelingen te bespreken, en te bezien of deze moeten leiden tot nadere afspraken of tot veranderingen in het Noordzeeakkoord (adaptieve planning). Hiermee speelt het overleg ook een belangrijke rol in de adaptieve planning bij de uitwerking van het Programma Noordzee. Centraal in het NZO staat het bereiken van de balans tussen de energietransitie, natuurherstel en een toekomstperspectief voor visserij, rekening houdend met alle gebruikers en belanghebbenden. Het NZO is een consensusgericht overleg onder onafhankelijk voorzitterschap. De conclusies hebben de status van zwaarwegend advies aan de beleidsverantwoordelijke departementen. Zienswijze: - In het doen van aanpassingen in het definitieve Programma, zal te allen tijde, gezien de huidige inzichten, feiten en omstandigheden mbt de noodzaak en urgentie van nu een gezonde leefomgeving, wat ook betekent een gezonde en meer leefruimte voor natuur en inwoners hier, waaronder minderjarige kinderen en dieren, in het NZKG leidend dienen te zijn. De rapporten van het RIVM onderbouwen dit. Ook bepalend in de nieuwe Omgevingswet en afgesproken en ingezien en bevestigd dat dit hun zorgplicht is door de betrokken gemeenten en provincie NH en het Rijk. Dit geldt ook voor het NZO. Gebruikers en belanghebbenden zijn in deze ook (vertegenwoordigers van) bewoners en bewonersbelangen- en natuur- en milieuorganisaties.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	10	1.7 Adaptieve planning en internationale samenwerking (blz. 18) Het geïntegreerde Noordzeebeleid en -beheer kent het principe van adaptieve planning. Dit betekent dat dit Programma Noordzee voor deze planperiode weliswaar het beleid uitzet inclusief een uitvoeringsagenda en de beheeraspecten ter uitwerking van het beleid, maar dat er gedurende de planperiode momenten zijn waarop voor het beleid en beheer aanpassingen nodig zijn. Aanpassingen kunnen zijn ingegeven door voortschrijdend inzicht op basis van monitoring en nieuwe kennis (zie hoofdstuk 11), evaluatiemomenten van specifieke onderdelen van het beleid, of nieuwe nationale of internationale ontwikkelingen die ingrijpen op de essentie van het beleid. Het rijk zal een beleidstheorie opstellen ten behoeve van de evaluatie van het Programma Noordzee. In de periode 2022-2027 zijn verschillende momenten te voorzien om besluitvorming tegen het licht te houden en ruimte te scheppen voor adaptieve planning die past bij de dynamiek op de Noordzee. Hoofdstuk 12 bevat een uitvoerings-agenda van beleidsbesluiten, die per inhoudelijk thema inzicht biedt in de belangrijkste mijlpalen in de periode 2022-2027. Bij elk van deze besluiten en producten worden stakeholders betrokken. Voorts zet Nederland in op grensoverschrijdende samenwer-king en afstemming op het gebied van monitoring, beoordeling, coherentie van ruimtelijke ordening op zee en maatregelen om de goede milieutoestand te bereiken. Het gaat daarbij om samenwerking en afstemming met onze Noordzeebuurlanden, binnen de EU en het OSPAR-verdrag. Gedurende de looptijd van het Programma Noordzee 2022-2027 kan het kabinet besluiten tot een tussentijdse (partiële) herziening van het programma, als dat bijdraagt aan het bereiken van de beoogde doelen. Voor een eventuele gedeeltelijke wijziging van het programma zal een vergelijkbare procedure worden gevolgd als het voorliggende Programma Noordzee 2022-2027. De partijen in het Noordzeeoverleg en andere direct belanghebbenden zullen conform nieuwe governance-afspraken actief bij een tussentijdse wijziging van het Programma Noordzee worden betrokken. Zienswijze: - In het doen van aanpassingen in het definitieve Programma, zal te allen tijde, gezien de huidige inzichten, feiten en omstandigheden mbt de noodzaak en urgentie van nu een gezonde leefomgeving, wat ook betekent een gezonde en meer leefruimte voor natuur en inwoners hier, waaronder minderjarige kinderen en dieren, in het NZKG leidend dienen te zijn. De rapporten van het RIVM onderbouwen dit. -Ook bepalend in de nieuwe Omgevingswet en bevestigd dat dit hun zorgplicht is door de betrokken gemeenten en provincie NH en het Rijk. - Dit geldt ook voor het NZO. Gebruikers en belanghebbenden zijn in deze ook (vertegenwoordigers van) bewoners en bewonersbelangen- en natuur- en milieuorganisaties.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. In het PNZ wordt overigens niet bepaald welke partijen deelnemen aan het Noordzeeoverleg. De recreatiesector is inmiddels aangesloten bij het NZO via de vertegenwoordiging van de maritieme sector in het NZO.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	11	7.6 Gezonde en veilige fysieke leefomgeving: recreatie (blz. 82) 7.6.1 Huidig gebruik en ontwikkelingen De Noordzee en de kust hebben een belangrijke maatschappelijke waarde die onder andere tot uiting komt in het aantal recreanten dat naar zee en kust trekt. Het 250 km lange Nederlandse zandstrand met achterliggend duingebied is een trekpleister voor nationaal en internationaal toerisme. Langs de kust liggen badplaatsen en jachthavens. Het kustgebied is goed voor circa 25 procent van de overnachtingen in de toerismesector, die voor Nederland als geheel 3 procent van het bruto nationaal product en 5 procent van de werkgelegenheid vertegenwoordigt. De recreatievaart met particuliere zeil- en motorboten en de chartervaart zijn belangrijke activiteiten op de Noordzee. Voor de recreatievaart zijn de toegankelijkheid van voldoende en goed gefaciliteerde havens langs de Noordzeekust, de ruimte op zee en de veiligheid belangrijke beleidsaspecten. Ook sportvissers (recreatieve visserij met hengels) zijn in toenemende mate actief op zee. Ze vissen vanaf de oever, vanuit kleine boten en vanaf charterboten. Voor sportduikers zijn scheepswrakken geliefde doelen. Dicht bij de kust heeft zich een scala aan recreatieactiviteiten ontwikkeld: varen, surfen, waterskiën, zwemmen en daarnaast uiteenlopende strandactiviteiten. De verwachting is dat zee en kust in de toekomst steeds intensiever zullen worden gebruikt voor diverse vormen van vrijetijdsbesteding. 7.6.2 Visie, ambitie en opgave. Het recreatieve gebruik van de kust en de Noordzee is een belangrijk motief om daar een gezonde en veilige fysieke leefomgeving te bevorderen en te waarborgen. De NOVI noemt dit een nationaal belang. Maar omgekeerd brengt het recreatieve gebruik ook een aantal drukfactoren met zich mee. Bij de ruimtelijke ordening van de Noordzee is zee- en kustrecreatie een factor om rekening mee te houden. De algemene verduurzamingsopgave vereist het terugdringen van verstoring en vervuiling van het Noordzee-ecosysteem door recreatiedruk. Zienswijze: Aanvullend op de algemene verduurzamingsopgave is zeer urgent vereist het terugdringen van vervuiling van het Noordzee-ecosysteem door industriedruk en zorgdragen voor afzien van windmolenparken vlak voor de kust en Tennet Transformatorstation aan deze kust en nu in te zetten op een energie-eiland ver op zee.	Deze paragraaf heeft betrekking op de opgave en drukfactoren vanuit de recreatiesector. Uw zienswijze wordt gedeeld dat daarnaast met betrekking tot recreatie ook terugdringen van vervuiling en landschappelijke kwaliteit van belang zijn. Het KRM programma van maatregelen, bijlage van het Programma Noordzee, bevat een overzicht van de maatregelen voor het terugdringen van vervuiling door onder meer verontreinigende stoffen, zoals van de industrie. Daarnaast wordt in het Programma Noordzee expliciet rekening gehouden met recreatie, bijvoorbeeld door windparken zoveel mogelijk niet vlak voor de kust te plaatsen, zodat recreanten langs de kust ze zo min mogelijk zien, en bij de afspraken met betrekking tot doorvaart en medegebruik van windparken. Ook bij de reservering van ruimte voor toekomstige energie-infrastructuur worden deze belangen meegewogen.	Nee
074	12	7.6.2 Visie, ambitie en opgave Het recreatieve gebruik van de kust en de Noordzee is een belangrijk motief om daar een gezonde en veilige fysieke leefomgeving te bevorderen en te waarborgen. De NOVI noemt dit een nationaal belang. Maar omgekeerd brengt het recreatieve gebruik ook een aantal drukfactoren met zich mee. Bij de ruimtelijke ordening van de Noordzee is zee- en kustrecreatie een factor om rekening mee te houden. De algemene verduurzamingsopgave vereist het terugdringen van verstoring en vervuiling van het Noordzee-ecosysteem door recreatiedruk. Zienswijze: Aanvullend op de algemene verduurzamingsopgave is zeer urgent vereist het terugdringen van vervuiling van het Noordzee-ecosysteem door industriedruk en zorgdragen voor afzien van windmolenparken vlak voor de kust en Tennet Transformatorstation aan deze kust en nu in te zetten op een energie-eiland ver op zee.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. In het definitieve H9 van het Programma Noordzee wordt de verwachting beschreven van de toekomstige groei van windenergie op zee. Daartoe worden zoekgebieden geïdentificeerd die passen bij de ambitie van een sprong naar het noorden en die verder uit de kust liggen. Hier hoort ook de ambitie bij van de toepassing(en) van energiehub(s).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	13	Duurzame strandindustrie Noordpier al ca. 25 jaar niet meer weg te denken NZKG (=Noodzeekanaalgebied, red.) Ruimte voor duurzaam en waardevol toerisme en ontspanning is belangrijk. Zoals sportieve activiteiten bij niet meer weg te denken surfhotspot Noordpier met belangrijke duurzame strandindustrie voor de MRA: Aloha en Timboektoe en Hotzone e.o.. En waar ook veelvuldig recreatief consumptievis gevangen wordt vanaf de Noordpier. Ook de ontwikkelde (kite)surfactiviteiten langs de Reijndersweg langs Tata zoals het surfpad en een kitesurfschool behoren tot duurzaam waardevol toerisme. Wijk aan Zee is een internationaal belangrijke waardevolle kustplaats hierin en officieel zeedorp liggend tussen uniek Natura2000-gebied Noord-Kennemerland. Het RLI (Raad van Leefomgeving en Infrastructuur) heeft een relevant adviesrapport uitgebracht in september 2019 'Waardevol toerisme, onze leefomgeving verdient het'. Dit recente adviesrapport dient logischerwijs in dit programma meegenomen te worden. Citaat: 'Het recreatieve gebruik van de kust en de Noordzee is een belangrijk motief om daar een gezonde en veilige fysieke leefomgeving te bevorderen en te waarborgen. ' Zienswijze: Ter aanvulling: een belangrijk motief is een gezonde en veilige fysieke leefomgeving voor inwoners en bezoekers en werknemers.	Het Programma Noordzee is opgesteld in de geest van de Omgevingswet en heeft als opgave voor de komende jaren de juiste maatschappelijke balans te vinden om te kunnen komen tot een efficiënte en veilige ruimtelijke ontwikkeling van de Noordzee die past binnen de randvoorwaarden van een gezond ecosysteem. Het Programma Noordzee betreft niet de kustzone of de toeristische activiteiten aldaar, behalve in relatie tot het bereiken van de Goede Milieutoestand, zoals beschreven in de Programma van Maatregelen van de KRM in de bijlage bij dit Programma Noordzee.	Nee
074	14	Plan MER bestemmingsplan Noordzee nationaal waterplan 2022-2027 Uit: zienswijze IJmondig (ontwerp) bestemmingsplan en plan MER energiehaven relevant voor (ontwerp)bestemmingsplan Noordzee 2022-2027. 1.4 Procedure In de Wet milieubeheer (Wm) is vastgelegd dat het voor bepaalde activiteiten verplicht is om een m.e.r.-procedure te doorlopen. Voor Energiehaven IJmuiden zijn er twee redenen om een m.e.r.-procedure te doorlopen: het vaststellen van een bestemmingsplan voor de aanleg (of wijziging) van een haven voor schepen van meer van 1.350 ton (Besluit m.e.r. Activiteit C4); het is niet op voorhand uit te sluiten dat de aanleg en/of het gebruik van de Energiehaven significant negatieve effecten heeft op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden Noordhollands Duinreservaat en Kennemerland-Zuid. Als blijkt dat hiervoor een zogeheten 'Passende Beoordeling' uitgevoerd moet worden, is het plan m.e.r.-plichtig (Wet Milieubeheer, artikel 7.2a, lid 1). Uit de voortoets, die in juni 2020 is opgesteld ten behoeve van de haalbaarheidsonderzoeken (zie paragraaf 2.4.1 van het MER), volgt dat een Passende Beoordeling noodzakelijk is. Het bestemmingsplan stelt de kaders voor de m.e.r.-plichtige activiteit en er moet een Passende Beoordeling worden opgesteld. Daarom is sprake van een plan-m.e.r.-plicht. Omdat het bestemmingsplan een directe bouwtitel bevat voor de diverse activiteiten, is tevens sprake van een project-m.e.r.-plicht. Daarmee is er voor de Energiehaven IJmuiden dus sprake van een gecombineerd plan- en project-m.e.r.	Het PlanMER voor het NWP bevat geen onderdelen die bepalend zijn of kaderstellend zijn voor de Energiehaven IJmond. De vraag of er voor de energiehaven een PlanMER en/of ProjectMER doorlopen moet worden staat dus los van het NWP of het PlanMER voor het NWP.	Nee
074	15	Toetsing blz. 22 Het realiseren van circa 16 ha bedrijventerrein wordt gezien als stedelijke ontwikkeling. De behoefte aan de energiehaven is beschreven in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Nederland heeft grote ambities op het gebied van offshore wind. Er is daarom behoefte aan bedrijventerrein met kade vanwaar activiteiten ondernomen kunnen worden om windparken op zee te bouwen en/ of te onderhouden, om zo een bijdrage te kunnen leveren aan de nationale energietransitie. Zienswijze: Stedelijke ontwikkeling is hier niet op zijn plaats met het realiseren van circa 16 ha bedrijventerrein. - gezien de adviezen van het RLI 'waardevol toerisme onze leefomgeving verdient het', september 2019, - de adviezen van het RIVM en - de uitkomsten van de Coronacrisis - en grote terechte zorgen om onze Natura2000-gebieden langs onze kust bij Tata - Gezondheid van alle inwoners en betrokken (leef)gebied dient hier op nr. 1 te staan, zoals recentelijk door betrokken overheden erkend.	De indiener refereert in de zienswijze naar teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	16	Na het verwijderen van de baggerspecie wordt het plangebied ontwikkeld tot Energiehaven. Deze nieuwe haven vormt een belangrijke uitvalbasis voor de aanleg en het onderhoud van offshore windparken die de komende jaren in zee worden gebouwd. Het ministerie van IenW, de provincie Noord-Holland, gemeente Velsen, Tata Steel, Zeehaven IJmuiden en Port of Amsterdam hebben hiervoor in april 2020 een convenant ondertekend. De Energiehaven krijgt een oppervlakte van circa 16 hectare. Het haventerrein krijgt een kade van 580 m. Door de ligging van deze haven zal deze een belangrijke rol gaan spelen bij het (kosten)efficiënt aanleggen en onderhouden van de windparken. Zienswijze: De offshore parken zoals nu gepland zijn achterhaald en niet in het belang van onze natuur, gezondheid en de gezondheid van onze leefomgeving.	De indiener refereert in de zienswijze naar teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	17	Nationale Omgevingsvisie (NOVI) (september 2020) Met de NOVI geeft het kabinet richting aan de grote opgaven die de inrichting van Nederland de komende dertig jaar ingrijpend zullen veranderen. Denk aan het bouwen van ongeveer 1 miljoen nieuwe woningen, ruimte voor opwekking van duurzame energie, aanpassing aan een veranderend klimaat, ontwikkeling van een circulaire economie en omschakeling naar kringlooplandbouw. Alles met zorg voor een gezonde bodem, schoon water, behoud van biodiversiteit en een aantrekkelijke leefomgeving. Zienswijze: gezien de genoemde zorgen voor een gezonde bodem, schoon water, behoud van biodiversiteit en een aantrekkelijke gezonde leefomgeving is deze energiehaven niet hier op zijn plaats. Ook niet gezien de 21 nationale belangen, specifiek punt 1 en 2. Een andere plaats zoals op de Maasvlakte en daarvandaan de genoemde handelingen is mogelijk en gewenst, met name voor de gezondheid en leefbaarheid en veiligheid (zoals cybersecurity) van het NZKG (=Noordzeekanaalgebied, red.). De NOVI benoemt 21 nationale belangen. Dit project heeft raakvlakken met de volgende belangen: 1. Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving. 2. Realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit. 4. Waarborgen en bevorderen van een gezonde en veilige fysieke leefomgeving. 10. Beperken van klimaatverandering. 11. Realiseren van een betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening, die in 2050 CO2-arm is, en de daarbij benodigde hoofdinfrastructuur. 13. Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie. Het initiatief draagt bij aan het behalen van de doelstellingen van nationaal belang 10, 11 en 13. In de Novi zijn vier prioriteiten benoemd: Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie, Duurzaam economisch groeipotentieel, Sterke en gezonde steden en regio's en Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied. Het initiatief geeft specifiek invulling aan prioriteit 1 en 2. Hierna wordt ingegaan op de relevante bijbehorende beleidskeuzes.	De indiener refereert in de zienswijze naar teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	18	Blz. 26 Functies combineren De nieuwe, duurzame economie zal de komende decennia nog naast de huidige lineaire, fossiele economie bestaan. Dit maakt de ruimteclaim in die overgangsperiode potentieel groter. De kunst is om verschillende functies hierbij te combineren, zonder de risico's en milieunadelen te vergroten. Dit kan bijvoorbeeld doordat de vijf bestaande clusters met energie-intensieve industrie er een rol bij krijgen. Zij hebben een belangrijke positie in het produceren van de duurzame bronnen, die ook de gebouwde omgeving van energie voorzien. Woon- en werkgebieden zijn hier op het vlak van energie meer met elkaar verweven. Zienswijze: die belangrijke positie is hier achterhaald en schadend. Waterstof kan ook geïmporteerd worden en is gewoonweg veel duurzamer vanaf een energie-eiland ver op zee. Ook de daar te plaatsen windturbines. Er wordt nu mee geëxperimenteerd en juridisch en technisch kan nu ingezet worden op dit energie-eiland ter realisatie ipv de koers op land met Tata in de onterechte rol van groene sleutel en katalysator van de energie-transitie. Dit is toegezegd door EZK.	De indiener refereert in de zienswijze naar teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	19	Blz. 30 Toetsing Het is de ambitie van de gemeente om de haven te ontwikkelen als servicehaven voor de offshore industrie (inclusief windenergie). Het plangebied wordt gezien als uitbreidingsruimte voor bedrijventerrein ten behoeve van een 'cluster industrie voor offshore windenergie. Zienswijze: uitbreiding bedrijventerrein is hier niet gewenst voor de gezondheid en veiligheid (cybersecurity) van de leefomgeving, inwoners, Natura2000-doelstellingen hier en de natuur en kust.	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	20	Bijlage 17.1. Gezondheid Tegenwoordig is het gebruikelijk in een MER ook aandacht te besteden aan gezondheid, met name voor omwonenden van een ontwikkeling als deze. Ook met het oog op de toekomstige Omgevingswet is dit een belangrijk thema. Gezondheid bestaat uit gezondheidsbescherming (ook onder de normen) en gezondheidsbevordering. Gezondheidsbescherming gaat in belangrijke mate over die milieueffecten die een directe (negatieve) invloed op de gezondheid kunnen hebben, zoals geluidhinder, slechte luchtkwaliteit, uitzicht, geuroverlast en veiligheid. Gezondheidsbevordering heeft meer te maken met de aanwezigheid van groen, sociale voorzieningen en uitnodiging tot bewegen. Dit laatste aspect heeft geen relevantie voor de voorliggende ontwikkeling, aangezien het geen openbaar gebied in of direct naast woningen betreft.	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	21	De planlocatie is tenslotte gelegen in een sterk industrieel gebied. Zienswijze: Dit is onjuist, de planlocatie ligt pal tegen de bewoonde wereld aan en Natura2000-gebied. Gezondheidsbevordering is hier zeer urgent (RIVM) en hier zal overheid en bedrijven op dienen te acteren nu. Zoals te kiezen voor de Maasvlakte, maar zeker niet hier in deze overbelaste omgeving. De doelstelling zal gezien de huidige feiten, mogelijkheden, omstandigheden zoals onderzoeken RIVM en budget en duurzaamheidsdoelstellingen en veiligheid (cybersecurity) zijn gezondheidsbevordering en gezondheidsbescherming. Minder bedrijventerrein, meer natuur en leefruimte is nu noodzakelijk en inzetten op een energie-eiland ver op zee.	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	22	'Aan gezondheidsbescherming is invulling gegeven door het stand still-beleid in de regio, dat door de gemeente Velsen als harde randvoorwaarde aan deze ontwikkeling is opgelegd. Zienswijze: Stand still-beleid is gezien de huidige feiten en omstandigheden en mogelijkheden ongewenst en achterhaald. Het is niet passend dat aan normen wordt voldaan. Dat is niet meer aan de orde. Bescherming en bevordering van gezonde leefomgeving en gezondheid is aan de orde nu. Dit geld voor woon en voor recreatiebestemmingen en onze Natura2000 en natuurlijke leefomgeving. Ook voor het ontwikkelingsperspectief van kinderen waar zij wettelijk recht op hebben. Deze omgeving zal significant minder industrieel dienen te worden. Dit betekent ook dat de geplaatste windmolens een ongewenste aanslag zijn op onze gezondheid en leefbaarheid op dit moment. En op onze duurzaamheidsdoelen en leefbaarheid en Natura2000.	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	23	3.2 blz. 5 Staalslakken 'Voor de herontwikkeling van de Averijhaven tot Energiehaven is het voornemen om het toekomstige bedrijventerrein op te hogen met staalslakken die vrijkomen binnen het werk en met nieuwe staalslakken gelegen op het terrein van Tata Steel. Ga voor het voorgenomen hergebruik van vrijkomende staalslakken in het MER in op de volgende aspecten: • Voldoet hergebruik van staalslakken aan de kaders van artikel 29, eerste lid, onder c, van het Besluit bodemkwaliteit (Bbk)? • Welke kwaliteitsgegevens zijn beschikbaar over de te hergebruiken staalslakken? • Welke beperkingen volgen uit de kwaliteitsgegevens? Beschrijf daarnaast de kwaliteit van de nieuwe staalslakken die gebruikt zullen worden en toets deze aan de eisen uit het Bbk. De Commissie verwacht overigens dat de nieuwe staalslakken aan deze eisen voldoen, omdat al eerder staalslakken zijn gebruikt en op voorhand geen reden is om aan te nemen dat de kwaliteit is verslechterd. Mocht blijken dat onvoldoende staalslakken beschikbaar zijn om het depot te vullen, beschrijf dan in het MER welk ander materiaal hiervoor wordt gebruikt.'	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	24	Blz. 5 Hfst 3. 'Algemeen Het project beoogt 16 hectare bedrijventerrein met kade mogelijk te maken op de plek van de Averijhaven. Hiervoor moet het volgende gebeuren: • opvullen van het lege baggerdepot met staalslakken om een bedrijventerrein aan te leggen;'	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	25	Blz. 13 '0.4.7. Bodem Binnen het onderzoeksterrein zijn verschillende bodemverontreinigingen aanwezig. Het betreffen voornamelijk verontreinigingen op het Ketenpark (diverse parameters) en de (voormalige) werkhaven Corusterrein, waar onder meer een asbestverontreiniging aanwezig is. Beide verontreinigingen dienen te worden gesaneerd, indien grondroerende werkzaamheden plaatsvinden. Na sanering is er een positief effect op de bodem, dit geldt zowel voor het planvoornemen als het alternatief maximale milieugebruiksruimte. In de terugvaloptie behoren deze gebieden niet tot het planvoornemen en zijn er dus geen mogelijke sanerende werkzaamheden aan de orde. Daarom is in deze situatie geen positief effect te verwachten.	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	26	Bij de ontwikkeling tot Energiehaven wordt de Averijhaven gedempt met staalslakken met een verhoogd chloridegehalte of kalkgehalte. De slakken worden in een brak milieu toegepast, waardoor het effect op het milieu (met of zonder IBC-maatregelen) minimaal wordt geacht.' Zienswijze plan MER en behorend bij (ontwerp)bestemmingsplan Energiehaven: Het volstorten van de Averijhaven met genoemde staalslakken is schadend voor de gezondheid leefomgeving, inwoners en natuur. - Deze staalslakken worden geproduceerd zonder ISO14001:2015 certificatie (bijproduct productie ruw ijzer); - Het RIVM stelt dat het schadend is voor de gezondheid dit te doen (chroom 3 zet onder de geschetste omstandigheden zich om in chroom 6); - Deze staalslakken worden verwerkt en geproduceerd met verlopen veiligheidsvoorschriften op dit moment. Hiervoor ligt ook een handhavingsverzoek mbt deze veiligheidsvoorschriften bij de ODNZKG. - Is het besluit bodemkwaliteit (Bbk) hier wel van toepassing? Toelichting: Staalslak is namelijk een 'bodemvreemd' materiaal. Net als bouwpuin. - Is staalslak in deze gebruikt als een afval of een bouwstof? Toelichting: Indien een bouwstof (want het wordt toegepast voor ophoging). In dat geval zal de kwaliteit van de toegepaste bouwstof bepaald moeten zijn. Het is onmogelijk om te stellen dat het geen impact heeft omdat het eerder al is toegepast.	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	27	Aanvullend de volgende vragen: - of van die eerdere toepassingen gegevens over kwaliteit staalslak bekend zijn (uitlooggedrag). - of de kwaliteit van grondwater gemonitord is rond dat depot om mogelijke effecten van staalslak uitloging waar te nemen. - of dat de kwaliteit van grondwater alleen gemonitord is om te kijken of er geen effect vanuit baggerspecie is. Beleidsontwikkeling gedurende zienswijzeprocedure (blz.18)	U refereert in deze deelzienswijze aan teksten die geen onderdeel zijn van het NWP of onderliggende documenten. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
074	28	Plan Mer Nationaal Water programma 2022-2027 (1/5) blz. 44 Zienswijze: Windmolens en windmolenparken en -ruimte zover mogelijk van de kust af ivm duurzaamheid en een gezonde leefomgeving. Gezonde leefomgeving dient leidend te zijn voor het NZKG (hotspot ongezonde leefomgeving, RIVM). Een energie-eiland ver op zee is duurzaam voor de hele MRA.	Hinder en de effecten van windparken op gezondheid zijn onderdeel van de milieueffectrapportages voor windparken op zee. De keuze voor de zoekgebieden en daarmee de afstand tot de kust zal het resultaat zijn van de effecten op natuurlijke waarden, de beschikbare ruimte, hinder en de realiseerbaarheid van de locaties (technisch en qua kosten).	Nee
074	29	Plan Mer Nationaal Water programma 2022-2027 (2/5) Blz. 46 Zienswijze: CCS is voor Tata niet meer aan de orde. En voor de overige industrie NZKG (= Noordzeekanaalgebied, red.) in verband met ongewenste niet passende druk op onze natuur en leefomgeving en de feiten en mogelijkheden niet meer relevant en onwenselijk in te zetten.	Het PlanMER gaat niet specifiek in op het nut en of noodzaak van CCS. Deze zullen al dan niet in vervolgprocedures Plan- en of ProjectMER verder uitgewerkt worden. De impact van de CCS-projecten op natuur en leefomgeving zal daarin als verplicht onderdeel onderzocht worden.	Nee
074	30	Plan Mer Nationaal Water programma 2022-2027 (3/5) Blz. 54 Zienswijze: ook bij beoordelingscriteria is voor het NZKG de zware urgentie van en het waarborgen van een gezonde leefomgeving, uitbreiding natuurlijke leefruimte en status bedreigde Natura2000-gebieden aan de kust leidend.	Gezonde leefomgeving, effecten op N2000-gebieden en bedreigde soorten zijn allemaal verplichte onderdelen van de MER-procedures voor wind op zee. Het doel van deze procedures is om deze belangen een volwaardige rol in de besluitvorming te geven. Voor windparken op zee met mogelijke effecten op het NZKG zal de al overbelaste situatie voor gezondheid en natuurlijke waarden een verplicht onderdeel van de MER-procedure zijn.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
074	31	Plan Mer Nationaal Water programma 2022-2027 (4/5) Blz. 109 Zienswijze: volledige bebouwing van zoekgebieden is ivm leefbaarheid en ongezonde druk op onze leefomgeving en Natura2000-gebieden niet mogelijk gezien de huidige feiten en omstandigheden. De Natura2000-gebieden hebben een sense of urgency-status en prioritair habitat (dreigen te verdwijnen) en de rapporten van het RIVM laten zien dat het NZKG, IJmond de meest zorgwekkend ongezonde leefomgeving is nationaal. Hierom is een energie-eiland ver op zee gewenst met daar Tennettransformatorstation en niet op land tegen de leefomgeving IJmond aan.	Zie de reactie op deelzienswijze 074-30. De locatie voor de aanlanding van windenergie zal ook onderdeel zijn van MER-procedures van het windpark en de aanleg van de infrastructuur om de elektriciteit naar het vasteland te transporteren. De overbelaste situatie van het NZKG zal een belangrijk onderdeel zijn van de onderzoeken en afwegingen die in de MER gedaan worden.	Nee
074	32	Plan Mer Nationaal Water programma 2022-2027 (5/5) Blz. 144 Zienswijze: Bij beoordeling zoekgebieden dient ook in de Mer de gezondheid van leefomgeving leidend te zijn voor het NZKG. Zie ook zienswijzen ingediend Energiehaven Mer.	Gezondheid is inderdaad onderdeel van de MER. Voor het NZKG zal het thema gezondheid relevanter zijn voor de milieueffectrapportages die op het PlanMER voor het NWP volgen. Het gaat dan om de milieueffectrapportages voor de kavelbesluiten voor windparken op zee en de hoogspanningsverbindingen.	Nee
075	1	Geen koe in de wei zonder water Met interesse heeft de NMV kennisgenomen van het bovengenoemde plan. Het beschikken over goed en voldoende water is een groot goed voor eenieder inclusief de Nederlandse melkveehouderij. Sterker nog zonder passend peil is weidegang nauwelijks mogelijk. Weidegang is een belangrijke stikstof reducerende maatregel. Dit gaat zowel over de beschikbaarheid van oppervlaktewater als drinkwater als de beloopbaarheid van grasland. Met passend peilbeheer vervult het waterschap een belangrijke maat-schappelijke en landschappelijke wens voor meer koe in de wei. Dit geldt niet alleen voor de gebieden waar voornamelijk kleigrond is, maar ook op veen. In de zandgebie-den is het belangrijk om water zo veel mogelijk te bufferen voor drogere tijden. De NMV adviseert dringend om bij de problematiek rondom veen ook te kijken naar meer compartimenten en de innovaties toe te passen zoals die bij VIC Zegveld worden onderzocht.	Dank voor uw advies. Innovaties van het Veenweiden Innovatie Centrum kunnen door u ook onder de aandacht worden gebracht bij de ontwikkeling van de Regionale Veenweidestrategieën die thans onder regie van de provincies worden opgesteld.	Nee
075	2	overstromingsrisicobeheerplan In verband met overstromingsrisicobeheerplan is de NMV van mening dat de oplossin-gen zoveel mogelijk met behoud van de landbouwkundige functies gepaard dienen te gaan. Sinds de hoogwater periode uit 95 is veel landbouwgrond omgezet naar natuur en bleek dat het inactieve beheer in strijd was met de waterveiligheid van de uiterwaar-den en de waterkeringen. Grote kostbare herstelacties zoals Programma Stroomlijn waren en blijven nodig. Met een natuurbestemming op dergelijke veiligheidsfuncties haalt men voor beheer en onderhoud een moeizaam natuurvergunningstraject binnen. De NMV pleit voor variabele oplossingen die rekening houden met periodes met een tekort en een teveel aan water.	Bij het uitvoeren van maatregelen ten behoeve van de waterveiligheid wordt steeds een afweging gemaakt tussen belangen van burgers en alle maatschappelijke partijen, waaronder de agrarische sector. Met het Programma Stroomlijn is het watervoerende vermogen van het rivierbed op het benodigde niveau gebracht. Vervolgens wordt dit door middel van adequaat onderhoud en beheer op peil gehouden. Daarbij wordt rekening gehouden met de belangen van onder meer natuur. De natuur in het rivierengebied is van grote (internationale) waarde en vraagt daarom een zorgvuldige handelwijze. Het traject van natuurvergunningen maakt daarvan deel uit. Door een goede planning kan vertraging worden voorkomen. Om Nederland leefbaar te houden streven we naar een klimaat adaptief en waterrobuust systeem. Dat houdt in dat zowel geanticipeerd wordt op situaties van watertekorten als van water teveel.	Nee
075	3	De afgelopen zomer is volgens ingezetenen ook zorgen geweest of de bediening van de sluizen zoals die in Sambeek 2 en de stuwdam bij Eupen 3 in België wel op de juiste manier zijn bediend en dat er daardoor meer hoogwater schade is ontstaan in België en Limburg. Over de situatie in Sambeek zijn WOB-verzoeken gedaan bij RWS.	Er loopt binnen Rijkswaterstaat een onderzoek naar het functioneren van de stuwen in beheer van Rijkswaterstaat tijdens het hoog water van juli 2021. Naar verwachting zullen de eerste resultaten hiervan medio mei - juni 2022 bekend zijn. Daarnaast wordt gekeken of het huidige stuwbeheer (hele Maas) naar aanleiding van het hoogwater wellicht geoptimaliseerd kan worden. Deze actie is gekoppeld aan de recent gestarte Beleidstafel Hoogwater en Overstromingen. Het is nu nog niet aan te geven wanneer dit spoor tot uitkomsten leidt.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
075	4	Schade uit natuur Terecht worden maatregelen genomen om veel dijken de komende jaren te verbeteren. Het valt ons als melkveehouders op dat de populatie bevers en andere exoten die een gevaar vormen voor de kwaliteit en het ecologische leven in watergangen en waterkeringen dramatisch toeneemt. Deze soorten inclusief de Amerikaanse rivierkreeft hebben geen natuurlijke vijanden. Bevers graven tot wel 5 meter diep in dijken, hetgeen een groot gevaar betekent voor de veiligheid en werking van de dijk. Als dit zo doorgaat komt de ramp niet van het klimaat maar toe doen van exoten die zich als ratten zonder natuurlijke vijanden in grote getalen kunnen vermeerderen en in no time gatenkaas van dijken maken. Het is immers bekend dat bevers tijdens de hoogwater periode in 2020 weer op onzichtbare momenten op verschillende plaatsen meters diep in dijken hebben gegraven. Het is algemeen bekend dat de Amerikaanse rivierkreeft waarvan onze melkveehouders niets meekrijgen over een actieve beheersing een gevaar is voor de ecologische KRW-doelen.	Bevers zijn geen exoot maar een beschermde diersoort, die in sommige provincies wel als plaagsoort wordt ervaren. Het kenniscentrum Bevers is zeer recent (5 oktober 2021) gelanceerd. Het kenniscentrum is een samenwerking tussen RWS, Stowa, ProRail, UvW, IPO en Zoogdiervereniging. Graverij door bevers in waterkeringen is een van de thema's waarover kennis gedeeld wordt. Bij de lancering is er aandacht voor opsporingstechnieken van graverij. LNV is trekker van een bestuurlijk overleg over uitheemse rivierkreeften en heeft hiervoor een kwartiermaker aangesteld. Er wordt een programmatische aanpak opgesteld met de betrokken partijen (LNV, IenW, IPO, VNG, UvW, netviswerk, LTO, natuurorganisaties en VBNE). Recent is de Kamer geïnformeerd over dit traject (Beantwoording Kamervragen over dijkverschuiving in Reeuwijk | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl). Muskus- en beverratten: dit zijn uitheemse soorten die actief worden bestreden door de waterschappen in alle wateren (dus ook de Rijkswateren). Beverratten zijn al teruggedrongen tot de landsgrens, de strategie is nu wegvangen van de instroom.	Nee
075	5	Schaduwwerking Het laten groeien en bloeien van distels en Jacobkruiskruid is niet alleen een aanslag voor het dierenwelzijn maar stimuleert ook het gebruik van gewasbescherming.	In aansluiting op het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030 beperkt RWS het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op haar gronden en pachtgronden met agrarische bestemming. RWS overlegt met de landbouwsector hoe de groei en bloei van distels en Jacobskruid kan worden beperkt. Het is aan andere overheden en andere terreinbeheerder om dit voor overige wateren te bezien.	Nee
075	6	Ontwerp stroomgebiedbeheerplannen Wij zien dat er veel belangstelling is voor bloemrijke dijken, maar die hebben vaak als nadeel dat de inspectie van de grasmat veel moeilijker is geworden door hogere begroeiing. Ook vernemen wij dat met het afstappen van passende beweiding van dijken de kwaliteit van de grasmat sneller verslechtert en weer behoefte is aan dierlijke mest. Het verschralen van dijken heeft een negatief effect: wortels van gras geven dan geen stevigheid meer. De focus moet liggen op de wettelijke taak het veiligheidsaspect van het beheer.	Aanleg en onderhoud van dijkbekledingen is geen onderwerp in het Nationaal Water Programma of de Stroomgebiedbeheerplannen. Voor informatie over grasbekledingen op dijken wordt verwezen naar de handreiking dijkbekledingen, deel vijf: grasbekledingen (Deltares, januari 2015)	Nee
075	7	Wij zijn van mening dat natuurvriendelijke oevers de toegang tot het drinkwater voor grazend vee hinderen. Bovendien blijkt dat de chemische waterkwaliteit minder goed is dan bij diepere watergangen.	Dit geldt ook op pachtgronden met agrarische bestemming in uiterwaarden, die deels onder water kunnen komen te staan. We bezien samen met de landbouwsector of in het beheer van rijkswateren de groei en bloei van distels en Jacobskruiskruid kan worden beperkt met als doel het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen te voorkomen. Het is aan andere overheden en andere terreinbeheerders om dit voor overige wateren te bezien. Natuurvriendelijke oevers hoeven de bereikbaarheid van het water voor het vee niet te verhinderen. Waar nodig kan daar bij het ontwerpen van de oevers vaak rekening mee worden gehouden.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
075	8	De monitoring van (ecologische) KRW-doelen kan veel meer dan nu plaats vinden binnen de bestaande Natura 2000 gebieden. Er is lang niet altijd boerenland nodig als men slimmer combineert. Bovendien ontbreekt in bijna alle gevallen aan nulmetingen waarmee het effect van kostbare maatregelen daadwerkelijk gemeten en gevolgd kan worden.	In alle KRW-waterlichamen, dus zowel waterlichamen in natuurgebieden als waterlichamen in gebieden met landbouwkundig gebruik, wordt al jarenlang de ecologie gemonitord aan de hand van de ecologische maatlatten. Dit geeft inzicht in de effecten van het beleid dat de afgelopen twee decennia is gevoerd op de ecologie. Nutriënten worden naast in dit KRW-meetnet ook in een groot aantal kleinere, landbouw-specifieke wateren (het MNLSO) gevolgd. Dit geeft een beeld van het totale effect van alle maatregelen die in de betreffende wateren genomen worden. Er vindt op dit moment een verkenning plaats naar de mogelijkheden om de nutriëntenmonitoring (nutriënten zijn een ecologische stuurvariabele) ook in natuurgebieden te verstevigen. Dit laat onverlet dat ook in waterlichamen buiten natuurgebieden ecologische doelen gerealiseerd moeten worden voor een veerkrachtig watersysteem. In de visie van LNV is aandacht voor natuurinclusieve landbouw. Natuurinclusieve landbouw gaat ervan uit dat het heel goed mogelijk is om de natuur te verbeteren via landbouw en in te zetten voor de landbouw. Zo is in het regeerakkoord afgesproken dat met boeren in de directe omgeving van Natura 2000-gebieden bekeken wordt of agrarisch natuurbeheer een bijdrage kan leveren aan minder intensief landgebruik en daarmee aan de klimaatopgave en natuurherstel. (uit visienota LNV).	Nee
075	9	Meten ipv berekenen, modellen en buitenland Als NMV wijzen wij erop dat waterkwaliteit geen vast gemeten gegeven is, maar dat het omgeven wordt door modellen en verschillende normen binnen de EU. Het water uit België en Duitsland is daar nog goed en bij aankomst in Nederland degradeert de kwaliteit door ongelijke normen. Graasdierenbedrijven met derogatie die wat meer dierlijke mest mogen gebruiken zorgen voor de beste waterkwaliteit met relatief weinig gewasmiddelenbescherming. Mest met organische stof is belangrijk voor insecten en het bodemleven. Organische stof uit reststromen zoals berm of dijkengras zoals bokashi geeft een groot risico op zaden van onkruid en plastic en metalen op boerenland.	Uw deelzienswijze sluit aan bij de inzet van de partijen betrokken bij het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030 om de volgende drie strategische doelen te realiseren: 1) weerbare planten en teeltsystemen, 2) verbinden land- en tuinbouw met natuur en 3) nagenoeg geen emissies naar het milieu en nagenoeg geen residuen op voedselproducten. De voortgang van de waterkwaliteit wordt bekeken op basis van monitoring. Met modellen wordt inzicht verkregen in het te verwachte effect van maatregelen. Zie ook antwoord op deelzienswijze 010-2 met betrekking tot bovenstroomse invloeden.	Nee
075	10	Wij waarderen dat riool overstorten verder gereduceerd worden. Zo blijkt dat er maar liefst 200.000 ton aan medicijnen in water terecht komen tegen 17 ton gewasbeschermingsmiddelen. Met steeds meer mensen in Nederland neemt ook de humane watervervuiling toe en de NMV vraagt zich af of dit wel juist in de modellen verwerkt wordt. Het valt op dat juist gebieden met veel verstedelijking de meeste problemen hebben met de waterkwaliteit.	De waterkwaliteit wordt inderdaad beïnvloed door de menselijke activiteiten rondom het water. In stedelijk gebied zijn die anders dan in landelijk gebied. Modellering gebeurt om de effecten van die activiteiten beter in beeld te brengen, waarbij rekening gehouden wordt met de specifieke omstandigheden in het gemodelleerde gebied. Onder de Ketenaanpak medicijnresten uit water worden maatregelen in de gehele keten getroffen om de hoeveelheid medicijnresten in water te verminderen. Overigens kunnen effecten van medicijnresten en gewasbeschermingsmiddelen niet een-op-een met elkaar vergeleken worden omdat de effecten van deze stofgroepen verschillen. Gewasbeschermingsmiddelen leiden tot acute sterfte en veroorzaken chronische effecten, terwijl medicijnresten meer chronische effecten hebben. Onder de 190 ton medicijnresten vallen overigens ook restanten van diergeneesmiddelen die het water bereiken. Bij het genoemde getal van 200.000 ton medicijnresten die in het water terecht komen is sprake van een eenheidsfout. RIVM heeft in 2020 becijferd dat het 190 ton medicijnresten het oppervlaktewater bereikt. Dit is echter niet alleen via overstorten, maar ook via andere routes zoals het effluent van rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's). Riooloverstorten zijn en worden gereduceerd daar waar het effect op de waterkwaliteit heeft.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
075	11	Landbouwgrond is goed voor het klimaat, neemt veel CO2 op. Landbouwgrond is ook onderdeel van de natuur met weidevogels, hazen en konijnen, ganzen en bodemleven. Landbouwgrond en met name grasland neemt veel water en nutriënten op zodat wateroverlast beheersbaar is en de waterkwaliteit geborgd wordt.	Duurzaam agrarisch grondbeheer levert inderdaad een bijdrage aan meerdere opgaven.	Nee
075	12	Laat u niet afleiden door frames en rekenmodellen met een grote afwijking. Uniforme en reële normering is van groot belang. Dieren maken deel uit van een kringloop die akkerbouw mogelijk maken. De emissies komen grotendeels terug op landbouwgrond die veel CO2 vastlegt.	Het beleid wordt zoveel als mogelijk op objectieve en gevalideerde informatie gebaseerd.	Nee
075	13	Nederland kan niet in haar eigen voedselbehoefte voorzien. Van de wereld is slechts 3 procent van het land geschikt voor het telen van voedsel. Het hebben van voldoende veilig voedsel is van groot belang voor de wereldvrede. Landbouwgrond is onderdeel van onze eerste levensbehoefte. Oxfam Novib heeft grote zorgen over de grote afname van landbouwgrond in de wereld voor klimaatdoelen (voetnoot 5). Gezien het feit dat bijvoorbeeld Oxfam Novib grote zorgen heeft over het areaal landbouwgrond is het van groot belang dat zoet water zoet blijft en het peil in veengebieden zoveel mogelijk gehandhaafd wordt. Bij een hoger peil zal er meer methaan vrijkomen.	Met de hoofdambitie 'een concurrerende, duurzame en circulaire delta' wordt ook het in stand kunnen houden van een sterke, innovatieve landbouwsector bedoeld. In hoofdstuk 9.2 zijn de relaties tussen waterbeleid en landbouw nader omschreven. Het waterbeleid richt zich op een goede vochtvoorziening voor de landbouwproductie en een gezond functionerend water- en bodemsysteem als basis voor de transitie naar kringlooplandbouw. Daarmee draagt het waterbeleid bij aan een duurzame en klimaatbestendige voedselproductie.	Nee
075	14	Bij het toekomstige invullen van het waterbeheer dient u zich niet uitsluitend te laten leiden door natuurbeheerplannen van de provincies die niet of nauwelijks met grondeigenaren tot stand komen, maar uit te gaan van bestaand gewenst agrarisch gebruik. Vernatting heeft nadelige stikstof gevolgen (minder weidegang) en kan door leverbot een gevaar zijn voor wilde en gehouden dieren die vervolgens met medicijnen behandeld moeten worden.	De door uw geschetste praktijk van natuurbeheerplannen wordt niet herkend. Het toekomstig waterbeheer van zowel de rijkswateren als de regionale wateren wordt gebaseerd op een integrale afweging van alle belangen.	Nee
075	15	Klimaat De NMV pleit voor een integrale visie bij keuzes voor oplossingen. Onderschat wordt dat bij de aanplant van bomen en bossen en veel meer schaars water onttrokken wordt. De aanleg van grootschalige zonneparken zal niet leiden tot meer biodiversiteit en is niet in het belang van het waterbergend vermogen, de sponswerking van de bodem.	De verdamping en daarmee onttrekking van (grond)water verschilt per type boom en bos. Die is meer dan de verdamping van lage gewassen. Bomen en bossen zijn ook in staat water te bergen. Of zonnepanelen op landbouwgronden tot meer biodiversiteit leiden is afhankelijk van de inrichting rondom en onder de zonnepanelen en de biodiversiteit van de huidige landbouwgronden aldaar. Het waterbergend vermogen van de bodem wordt bepaald door de bodemstructuur en organisch stofgehalte. Het neerslagwater dat op de zonnepanelen valt kan in die bodems infiltreren. Een ringdijkje om de zonnepanelen kan de infiltratie doen vergroten. Op gebiedsniveau kan het beste worden bepaald welke oplossingen het meest effectief zijn.	Nee
075	16	Monitoring Te vaak mogen slagers het eigen vlees keuren en worden de analysemethoden halverwege de wedstrijd gewijzigd.	Deze observatie wordt niet herkend als voorkomende praktijk.	Nee
075	17	7e Actieprogramma Nitraat De maatregelen die beoogd worden in het kader van de zevende actieprogramma missen elke realiteitszin. Los van het feit dat de economische impact niet beschikbaar is, verkleint het areaal landbouwgrond drastisch en maken de beoogde maatregelen van de landbouw een systeem dat met kalenderlandbouw moet werken die geen rekening houdt met dierenwelzijn/gezondheid, weer (klimaatverandering) en bodem en door het moeten toepassen van technisch hoogstaande oplossingen wordt de boer afhankelijk van loonwerkers hetgeen een milieunadeel oplevert en geen goede landbouwpraktijk stimuleert. Een loonwerker kan niet overal tegelijk zijn bij passende weersomstandigheden.	De voorgenomen maatregelen in het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn lagen van 6 september tot en met 18 oktober 2021 eveneens ter consultatie. In dat kader zal op de hier door u genoemde opmerkingen ten aanzien van het actieprogramma worden gereageerd. De Economische impact analyse komt naar verwachting medio oktober beschikbaar.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
075	18	De doelen van de Kaderrichtlijn Water zullen in 2027 niet overal worden gehaald, meldde minister Cora van Nieuwenhuizen. Wel vindt zij dat de waterkwaliteit de afgelopen jaren duidelijk is verbeterd. Deze ontwikkeling zet zich door. Zorg voor haalbare doelen die geen onevenredige inspanning vergen van de landbouw (zie voetnoot 6 in zienswijze). - Het is van groot belang dat vertrouwen wordt hersteld en randvoorwaarden worden geschapen voor verdere innovatie, verduurzaming en verbetering van het verdienmodel van boeren. Excessen kunnen aangepakt worden door beleid te voeren bij herhaling. - De basis voor herstel van vertrouwen schuilt in consensus over feiten, ontwikkel -en verbeterpunten en bijbehorende doelen. Vandaag de dag is het debat volledig gepolitiseerd. De overheid veroorzaakt veel wantrouwen door buitensporig ruimte te geven aan negatieve framing, activistische wetenschap. De overheid is zelf als betalende opdrachtgever met een sturende onderzoeksopdrachten medeverantwoordelijk voor polarisatie op basis van gepolitiseerde rapporten en verkenningen met gewenste uitkomsten. Zonder deugdelijke basis, komt er geen degelijk en consistent beleid waarmee doelen efficiënt en effectief worden behaald. - Het laatste voorbeeld is de korte gesloten kringloop van methaan uit runderen wat NMV al jaren inbrengt dat nu ook door IPPC erkend wordt - De uitwerking van de Europese richtlijnen focussen te veel op één stof. Bij klimaat en milieubeleid wordt er te weinig integrale afwegingen gemaakt zoals dat landbouwgrond erg veel CO2 opneemt dat vervalt als er bos of zon op land komt. Het feit dat bomen veel meer water onttrekken dan landbouwgrond. - Voldoende betaal voedsel is een van de pijlers voor de wereldvrede.	Het algemeen belang van mensen, dieren en natuur in Nederland vraagt om het halen van de doelen van de KRW en de Nitraatrichtlijn. Waarbij er voortdurend een bewuste afweging gemaakt wordt om te voorkomen dat voorgestelde maatregelen disproportioneel zijn.	Nee
076	1	Algemeen Alle grote wateropgaven waar Nederland mee te maken heeft, raken de zakelijke energie- en watergebruikers; de organisaties die wij vertegenwoordigen. Om die reden is het NWP voor VEMW van groot belang en waren wij in een vroeg stadium betrokken bij de totstandkoming van het programma. De grote waterbelangen van zakelijke watergebruikers vragen om een vestigingsklimaat waarin er voldoende ruimte is om duurzaam met water te ondernemen. Waterbeheerder en -gebruikers pakken daartoe de wateropgaven aan. De beheerders realiseren maatregelen op het gebied van waterveiligheid, waterbeschikbaarheid en ruimtelijke adaptatie. Bedrijven werken aan de vermindering van het waterverbruik en lozen steeds schoner proceswater. Zo moet onder andere worden geborgd dat gebruikers kunnen blijven beschikken over voldoende water van de juiste kwaliteit voor een redelijke prijs.	Uw constatering wordt herkend.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
076	2	Specifiek . Een robuuste en toekomstbestendige zoetwatervoorziening is van groot belang voor zakelijke watergebruikers. Waterbeheerders én -gebruikers werken hier hard aan. Zo willen zij ervoor zorgen dat Nederland over voldoende zoetwater blijft beschikken, ook in droge perioden. Onder andere in hoofdstuk 5 wordt gesproken over de landelijke verdringingsreeks welke wordt ingezet bij een acuut dreigend watertekort. In het NWP wordt niet ingegaan op de regionale uitwerking van de verdringingsreeks. De Beleidstafel Droogte heeft aanbevolen om invulling te geven aan de regionale uitwerking van de verdringingsreeks. De verdringingsreeks geeft de waterbeheerder namelijk beleidsruimte die mogelijkheden biedt om maatwerk te leveren en rekening te houden met regionale bijzonderheden en de op dat moment geldende droogtesituatie (mits deze voldoet aan minimaliseren van de maatschappelijke en economische schade). Aangezien de uitkomst voor gebruikers in verschillende gebieden onderling kan afwijken door diversiteit in omstandigheden vinden wij het zinvol om hiernaar te verwijzen in het NWP.	In de Stuurgroep Water is afgesproken dat alle zoetwaterregio's op 1 april 2022 beschikken over een bestuurlijk vastgestelde regionale verdringingsreeks. RWS kan daarbij ondersteunen. In het NWP is de tekst hierop aangescherpt.	Ja
076	3	Specifiek [...] . In paragraaf 6.1 van het NWP wordt gesproken over een op te stellen kader voor de beoordeling van lozingen in 2022. Binnen het waterkwaliteitsbeleid bestaan reeds verschillende kaders voor het beoordelen van lozingen van stoffen en (rest)warmte. Hierbij valt te denken aan de Algemene Beoordelings Methode stoffen en preparaten (ABM), het Handboek Immissietoets en de beoordeling van lozingen gericht op bescherming van drinkwaterbronnen. De vraag is wat een nieuw kader toevoegt. Wij zijn van mening dat er ruim voldoende beleidsinstrumenten zijn voor de bescherming van de waterkwaliteit. Het lijkt ons zinvoller om de schaarse capaciteit niet aan te wenden voor weer een nieuw kader maar te investeren in de toepassing van de reeds bestaande instrumenten.	Met de zinsnede "een op te stellen kader voor de beoordeling van lozingen in 2022" wordt bedoeld de 'Wegwijzer na signalering van opkomende stoffen en ZZS'. Dit is geen nieuw beleid, maar een hulpmiddel om bestaande instrumenten effectief te kunnen inzetten. Deze zinsnede zal als volgt worden verduidelijkt in het NWP: "Onderdeel van deze werkwijze is een wegwijzer die bevoegde gezagen helpt om de situatie te beoordelen na signalering van een schadelijke (of potentieel schadelijke) stof in oppervlaktewater, zodat sneller en in goede samenwerking met alle betrokken partijen - regionaal en landelijk- opkomende stoffen en ZZS kan worden aangepakt."	Ja
076	4	Specifiek [...] . In deel B (Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat) wordt onder andere ingegaan op de gebruiksfunctie "Koel en proceswater". De stijgende temperatuur in de rijkswateren wordt terecht als een toenemend probleem beschouwd. Daardoor komt de beschikbaarheid van koelwater onder druk te staan. Voor energiebedrijven en industriële bedrijven is het gebruik van oppervlaktewater voor koeldoeleinden essentieel. Toegang tot oppervlaktewater en voldoende mogelijkheden om restwarmte te lozen zijn van groot belang voor de continuïteit van deze bedrijven. Door de stijgende temperatuur wordt de lozingsruime voor deze bedrijven beperkt. Besluiten over aanpassing van temperatuurnormen kunnen vergaande gevolgen hebben voor de energie- en industriesector als deze leiden tot een verdere beperking van de ruimte om warmte verantwoord te lozen. Het NWP adresseert het probleem met betrekking tot de afnemende beschikbaarheid van koelwater maar geeft in deel A geen antwoord op de vraag hoe het Rijk hiermee in beleidsmatige zin wil omgaan. Wij vinden het essentieel dat het Rijk in het NWP aangeeft hoe ze ervoor wil zorgen dat energiecentrales en industriële bedrijven ook in de toekomst kunnen beschikken over voldoende mogelijkheden om te koelen met oppervlaktewater. Ook vanuit één van de subdoelen van het Nationale beleidsdoel voor zoetwater namelijk het bevorderen van de concurrentiepositie van waterafhankelijke sectoren in Nederland, is aandacht voor deze problematiek essentieel.	Er is momenteel een traject gaande rond de aanpassing van de beoordelingssystematiek warmtelozingen. Deze ingediende zienswijze wordt in dat proces meegenomen. Om deze reden kan hierop nog niet worden geanticipeerd in het NWP.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
077	1	Potentie van Zon op Zee We zijn er van overtuigd dat zon op zee een energietransitie oplossing is voor de korte termijn. Nu onze eerste pilots (van anderhalf jaar succesvol opereren op de Noordzee) achter de rug zijn, is de technologie zo goed als bewezen. De komende jaren zal een concrete behoefte zijn aan het opzetten van grootschalige projecten. Het ontwikkelingspad van de technologie is verzekerd met de eerste MW op de Nederlandse Noordzee in 2022 (DEI+) en 3 MW (Horizon-2020 EU Green Deal) in België in 2023. Samen met partners zijn we nu al de eerste 100 MW projecten aan het voorbereiden met geplande realisatie voor 2025. De experimenten (operationeel in 2024) van twee 250 kW pilots binnen windpark Hollandse Kust Noord, zoals ook benoemd in het Ontwerp Programma Noordzee (Pagina 9), zijn er niets bij. In 2030 verwacht OOE 3 GW in de Nederlandse Noordzee te kunnen installeren. Daarmee ligt 1 op de 10 zonnepanelen in Nederland op zee. Naast Oceans of Energy zijn er meerdere nieuwe (Nederlandse én internationale) partijen die het komende jaar gaan demonstreren met drijvende zonnepanelen op zee (Solarduck, TRACTEBEL, Moss Maritime-Equinor, Ocean Sun, Heliorec). Het is een opkomende industrie! Met het Europese “Fit for 55” Pakket, zoals deze zomer is gepresenteerd in Brussel, zal Nederland alles uit de kast moeten halen om haar emissiereductiedoelen te kunnen realiseren, en dit zal ons inziens niet mogelijk zijn zonder de bijdrage van zon op zee. Dit is ook de boodschap van de Routekaart Zon op Water, aangeboden door minister Van ’t Wout aan de Tweede Kamer in februari j.l., waarin staat dat zonne-energie op zee kansen biedt voor het behalen van de doelen die gesteld zijn binnen het Klimaatakkoord. Nederland kan in de helft van haar energievraag voorzien door 5 procent van de Noordzee te gebruiken voor drijvend PV. Vergeleken met wind op zee is de energieopbrengst per oppervlakte uit zon ongeveer 4x zo hoog terwijl de verwachting is dat de kosten er op termijn onder zullen duiken. De kansen voor zon op zee liggen vooral in de windparken, waarbij de netaansluiting van de reeds geplande en toekomstige windparkgebieden op zee ook gebruikt kan worden om de zonne-energie-elektronen naar land te transporteren. Dit gecombineerd gebruik zal naast kostenreductie van het transmissiesysteem ook een gelijkmatiger productieprofiel tot stand brengen, wat de business case voor de productie van waterstof op zee aantrekkelijk zal maken.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
077	2	Reactie op het Ontwerp Programma Noordzee We juichen het toe dat in het Ontwerp Programma Noordzee wordt geschreven over het “stimuleren van meervoudig ruimtegebruik in windparken ten behoeve van andere vormen van energieopwekking [en van aquacultuur]”(pagina 9) en dat aan de toekomstvisie voor de Noordzee “het benutten van synergie-effecten door multi-functioneel en innovatief gebruik van de ruimte sterk heeft bijgedragen”(Pagina 22). Wij zijn echter van mening dat de tekst nog sterker zou zijn wanneer, naast het benoemen van meervoudig ruimtegebruik van verschillende activiteiten, ook gerefereerd zou worden aan het enorme voordeel van het zogenaamde ‘cable pooling’ effect, waarbij wind en zon elektronen samen gebruik maken van dezelfde export kabel naar land (we verwijzen u graag naar deze studie, uitgevoerd in 2021 door de Universiteit Utrecht in samenwerking met RWS en Oceans of Energy). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0038092X20313219	Cable pooling kan inderdaad mogelijk voordelen bieden voor de combinatie van zon op zee en wind op zee. Gegeven de beperkte ambities voor de voorliggende periode op het gebied van andere manieren om energie op te wekken en de complicaties bij het aanpassen van bestaande systemen is de tekst als volgt aangevuld: “Bij medegebruik kan de aanwezigheid van energie-infrastructuur een voordeel zijn. Dit geldt vooral wanneer hier vanaf de aanleg van deze infrastructuur rekening mee gehouden kan worden.”	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
077	3	PNZ We lezen op Pagina 64 van het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027, dat het kabinet ervoor kiest om “deze ontwikkeling [van zon op zee] in de innovatiefase te ondersteunen en belemmeringen weg te nemen. Daarmee houdt het rijk de weg open voor de doorgroei naar een marktrijpe optie als substantiële, goedkope duurzame energiebron voor de verdere toekomst. Voor de korte termijn is het vooral van belang om grote proefprojecten mogelijk te maken”. Dit is duidelijke taal en we zijn erg blij met deze visie. Echter, wij denken dat het ontwikkelpad voor zon op zee veel sneller zal gaan als waar nu rekening mee gehouden wordt. Wij verwachten dat er in de komende vijf jaar (2022-2027) enkele 100 MW demonstratieprojecten operationeel zullen gaan (en niet: “In de planperiode 2022-2027 worden de eerste proefprojecten op grote schaal (1 MW met doorgroei naar 100 MW) verwacht”, Pagina 64). Aangezien er voor het ‘cable pooling’ concept voor wind en zon samen wel enige aanpassingen door de netbeheerder gedaan moeten worden aan het transmissiesysteem, is een lange termijnvisie van de overheid noodzakelijk. Het is ook om deze reden dat verscheidene partijen (waaronder Holland Solar, NVDE, TenneT, maar ook Oceans of Energy zelf) recentelijk commentaar hebben gegeven op het beoogde wetsvoorstel Energiewet wat betreft [aanpassingen aan] de regulering van het transmissiesysteem op zee, aangezien geen nieuwe gebruikers van andere productietechnieken (zoals zonne-energie) zijn geïdentificeerd om binnen een (nieuw) wettelijk kader aan te sluiten op het transmissiesysteem op zee. En, zolang er geen wetgeving voor inpassing van offshore zonne-energie is, kan een netbeheerder als TenneT geen ruimte inbouwen op de hun transmissieplatformen voor offshore zon. De eerste 100 MW+ projecten die best eens rond 2025 realiteit kunnen zijn, zullen dan niet onder de Energiewet vallen, en moeten via een omweg (de Crisis en Herstelwet), met allerlei risico’s en vertragingen van dien, worden ontwikkeld. Door zon op zee nu buiten de Energiewet te houden, zal het bijzonder lastig worden om “grote proefprojecten op korte termijn”(Pagina 64) mogelijk te maken, en zullen de kosten voor integratie met wind oplopen waarbij de overheid over 10 jaar de rekening ontvangt. Wij raden aan om hier nadrukkelijk voor te waarschuwen binnen het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 en te adviseren zo snel mogelijk de wet aan te passen zodat regelgeving (elke nieuwe) innovatie niet in de weg zal staan.	De discussie over de rol van de Energiewet voor zon op zee, wordt idealiter gevoerd in het kader van de aanpassing van de Energiewet en niet in het kader van het Programma Noordzee. Goed om te lezen dat u uw zienswijze daar ook heeft ingebracht.	Nee
077	4	PNZ Tevens staat beschreven op Pagina 64 dat “het ministerie van EZK onderzoekt in 2021 op welke wijze kennis van ecologische effecten van zonneparken op zee kan worden opgedaan en of hiervoor ruimte in bestaande onderzoeksprogramma’s te vinden is”. Graag zouden wij willen voorstellen dat de Kennisagenda (ook) concreet en specifiek inzet op het vergaren van data rondom [impact van] de eerste offshore drijvende zonne-systemen op het ecosysteem, waarbij de financiële middelen zullen komen uit het MONS-programma, uitgebreid beschreven in het Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027.	Voor het MONS-programma is een lijst met prioritaire projecten opgesteld, om de meest urgente kennisleemtes te kunnen invullen. Een studie naar de ecosysteemeffecten van zonne-energie op zee staat hier niet op, omdat die kennisleemte minder urgent is. Als de opgave voor zon op zee concreter wordt, kan een dergelijk onderzoek alsnog opgenomen worden in MONS, omdat het programma adaptief is. Het onderwerp staat verder in het NWA-programmavoorstel North Sea Transition in Harmony dat onlangs door NIOZ als trekker van dit programma bij NWO is ingediend. Met de toezegging van cofinanciering door het ministerie van I&W en LNV.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
077	5	PNZ Tenslotte lezen we in de paragraaf “Innovaties voortkomend uit de Tenderregeling Windenergie op zee” (Pagina 112) dat in de tenderregeling voor Hollandse Kust Noord een bepaling is opgenomen om “innovaties te stimuleren die ten goede komen aan de integratie van toekomstige windparken in het Nederlandse energiesysteem.” En dat dit innovaties zijn in het windpark die “bijdragen aan het vergroten van de flexibiliteit van het leveringsprofiel van toekomstige windparken op zee, hier bij te denken aan ..... andere vormen van winning [of opslag] van duurzame energie.” Wij zouden graag zien dat de lat nog wat hoger gelegd wordt en in de tekst geopperd wordt dat in toekomstige tenderregelingen (van Ten Noorden van de Wadden en IJmuiden Ver) niet alleen diezelfde innovatieverplichting wordt opgenomen, maar ook wordt geëist dat een bepaald percentage (bijvoorbeeld 10%) zon op zee moet worden neergelegd.	Deze afweging zal worden gemaakt bij het vormgeven van de genoemde windparken. We kunnen hier nu nog niet op vooruitlopen. Voor de tenders voor de genoemde windparken zal een informele marktconsultatie plaatsvinden waar u dit punt kunt inbrengen.	Nee
077	6	Tot slot Aangezien de ontwikkelingen op het gebied van zon op zee razendsnel gaan, raden wij u aan om binnen dit nog niet afgeronde traject van Ontwerp van het Programma Noordzee 2022-2027 in continue open dialoog te zijn met de branche organisaties (Holland Solar, NVDE), zodat nieuwe zon op zee ontwikkelingen (bijvoorbeeld van grootschalige demonstratieprojecten) bij u in het vizier zijn.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
078	1	NWP Nutriënten (p 83) Er mist een belangrijke eutrofiëringsbron namelijk het oplossen van veen door waterpeilverlaging en de inlaat van gebiedsvreemd water. Deze bron zien wij als de belangrijkste nutriëntenbron in veenweidegebieden. Zolang het proces van bodemdaling niet stopt blijft dit een grote rol spelen en kan alleen (onwenselijke) effectbestrijding worden toegepast. Wij verzoeken u deze bijdrage hier expliciet op te nemen.	De gevraagde toevoeging is correct. Deze is toegevoegd aan de tekst van het NWP.	Ja
078	2	NWP Stroomgebiedbeheerplannen (p 87) ‘Er worden manieren gezocht om de sponswerking van de rivier te vergroten nu de Rijn steeds meer het karakter van een regenrivier krijgt, in plaats van een rivier gevoed door smeltwater.’ Het verbeteren van de sponswerking in haar stroomgebied is even relevant voor de Rijn als de Maas, waar gebruikers zijn aangewezen op water dat steeds onvoorspelbaarder vrijkomt – of ontbreekt. Het herstel van natuurlijke rivierfuncties draagt bij aan klimaat gerelateerde opgaven als het beperken en beheersen van piekafvoeren en droogteperioden en hun nadelige gevolgen voor natuur, economie en veiligheid. Wij verzoeken u de strekking van deze sectie uit te breiden naar de Maas.	In het stroomgebied van de Maas is geologisch maar beperkt ruimte voor sponswerking. De Ardennen zijn van niet poreus gesteente, waardoor alleen de beperkte bodemlaag aan sponswerking kan bijdragen. Het relatief grote bosoppervlakte helpt wel, maar het hoge percentage naaldhout heeft wel grote waterbehoefte want er is ook in de winter evaporatie. Alleen het Plateau van Herve en de Hoge Venen kunnen beperkt iets bijdragen aan de sponswerking. De Hoge Venen is al natuurgebied. Uit gedane pilots blijkt dat hier niet veel winst behaald kan worden.	Nee
078	3	NWP Programma Versterken Biodiversiteit (p 106) Wij verzoeken u een concrete ambitie op te nemen in welke mate Nederland gaat bijdragen aan het bereiken van het EBS-doel om de vrij stromende status van 25.000 km Europese rivieren te herstellen, inclusief het Nederlandse beleid ten aanzien van het opsporen en verwijderen of ecologisch aanpassen van (overtollige) dammen en stuwen.	Er is tijd nodig om het EBS-doel, inclusief verwijderen van dammen en stuwen, te vertalen naar concrete ambities in het Nederlandse waterbeleid. Dat lukt niet voor vaststelling van dit Nationaal Water Programma.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
078	4	NWP Zoetwaternatuur (p 107) Versterken van vismigratie (p 189) Hier wordt gesproken over algemene visserijvrije zones rond vismigratievoorzieningen. Dit is een ongenuanceerd uitgangspunt. Uit diverse onderzoeken komt naar voren dat de vangst van de belangrijkste trekvissoorten met de hengel zeer gering is en slechts sporadisch voorkomt. Het afkondigen van visserijvrije zones zonder deze nuance vindt Sportvisserij Nederland niet proportioneel en onredelijk. Beter is om te spreken van een onttrekkingsvrije zone (een zone waar vis niet uit het water mag worden onttrokken). De vismethode (de hengel) vormt geen barrière voor trekvissen, dit in tegenstelling tot beroepsmatige vismethodes waarbij met netten fysieke barrières worden gecreëerd voor trekvis. Er zijn inmiddels op duizenden plaatsen vismigratievoorzieningen in Nederland aangelegd. Als overal een zone wordt aangewezen waar het vissen verboden wordt verliest de sportvisserij duizenden kilometers aan bevisbare oevers. Wij zijn daarom tegenstander van een generieke visserijvrije zone van 250 meter bij vismigratie-voorzieningen. Wij zijn voorstander van een gedifferentieerde aanpak op maat die recht doet aan de aard en de impact van de hengelsport op de migratie van trekvissen. Wij verzoeken u deze tekst overeenkomstig aan te passen.	Vismigratievoorzieningen zijn bedoeld ter bevordering van de migratiemogelijkheden voor (vaak zeldzame) trekvissen, maar dienen daarnaast ook voor de migratie van meer algemene vissoorten die behalve met beroepsvistuigen ook met de hengel worden gevangen en teruggezet, en die soms ook door sportvissers worden onttrokken. Daarnaast geven alle vormen van visserij een bepaalde mate van verstoring voor migrerende vissoorten op de punten in de directe nabijheid van migratievoorzieningen. Daarbij bestaat een verschil in impact tussen verschillende vangtuigen en ook is de impact op kleinere migratiepunten een andere dan op grote migratiepunten. In de uitwerking van het beleid voor de instelling van VVZ's wordt gezocht naar een invulling die aan deze verschillen tegemoet komt en waarbij in de toepassing van de maatregel de impact van de locatie en de visserij worden meegewogen.	Nee
078	5	Programma Noordzee 2022-2027 (1) (PNZ) 10. Beleids- en afwegingskaders (p 110) Sportvisserij Nederland heeft de afgelopen 6 jaar geparticipeerd in vele overleggen over het medegebruik van windparken op zee door de hengelsport en passagemogelijkhe-den voor de recreatievaart. In 2018 en 2019 heeft onze sector geparticipeerd in het pilotproject waarin doorvaart en medegebruik in de windparken Amalia, Luchterduinen en Egmond aan Zee in de praktijk werd getest en gemonitord. De projectadviseur heeft na deze periode het volgende vastgesteld1: Op basis van de huidige monitoringsperiode en evaluatie van alle onderdelen kan gesteld worden dat doorvaart met als doel het varen van A naar B niet of nauwelijks tot overtredingen en gevaarlijke situaties leidt. Het is veilig om door windparken heen te varen voor schepen tot 24 meter. Dit aan het IDON aangeboden evaluatierapport ziet dus geen noodzaak om doorvaart te beperken. In het Noordzeeakkoord is echter opgenomen dat enkel aangewezen passages (doorvaartcorridors) beschikbaar zijn voor doorvaart en hengelsport – zonder betrokkenheid van onze sector wordt er 'over onze hoofden geregeerd'. Sportvisserij Nederland erkent de noodzaak van de energietransitie en accepteert het grote ruimtegebruik op zee dat hiermee gepaard gaat. Ook leeft het besef dat er meerdere gegadigden zijn die gebruik willen maken van de windparken, in het bijzonder aquacultuur zoals schelpdierkweek en zeewierkweek2. Hiervoor worden, zo is het beleid, per windpark gebieden aangewezen in de zogenaamde Gebiedspaspoorten. Deze gebieden worden echter niet gelijk in gebruik genomen, en al zeker niet op volle schaal. Ook moet nog blijken dat de aanwezige nutriënten in het zeewater voldoende zijn voor een commercieel productief systeem op windparkschaal. Tegen het licht van genoemd advies aan het IDON zien wij geen enkele reden om gebieden die nog niet in productie zijn voor het medegebruik door hengelsporters en doorvaart door overige recreatievaart af te sluiten. Evenzeer zijn wij van mening dat gebieden zonder specifieke bestemming, anders dan energieopwekking, beschikbaar zouden moeten blijven voor de hengelsport conform de uitkomsten van het pilotproject medegebruik en de IDON-adviezen. Wij verzoeken u uw beleid en dit rapport hierop aan te passen.	In het evaluatierapport dat wordt aangehaald staat ook het volgende: 'De beslissing tot het wel of niet aanpassen van het huidige beleid zal verankerd worden in het Programma Noordzee 2022-2027 als onderdeel van het Nationaal Water Programma 2022-2027." (blz. 7 Evaluatierapport doorvaart & medegebruik; Bestaande windpar-ken). Er is voor gekozen om het doorvaartbeleid dat de afgelopen 3 jaar in Prinses Amalia Windpark, Offshore Windpark Egmond aan Zee en windpark Luchterduinen is toegepast te wijzigen. Dit betekent dat ten aanzien van de grotere windparken die tot stand zijn gekomen of zullen komen met toepassing van de Wet windenergie op zee, doorvaart in passages zal plaatsvinden. Het evaluatierapport zal hierop niet worden aangepast. Het beleidskader in hfst 10.1 is verduidelijkt zodat meer inzichtelijk wordt welke afwegingen hebben geleid tot aanpassing van het beleid ten aanzien van de grote windparken op zee. Zie ook beantwoording deelzienswijze 015-7.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
078	6	PNZ Mariene proteïne: eiwitten, vis, viskweek, schelpdieren en schelpdierkweek, maricultuur en zilte teelt (p 107) Eens te meer geldt dit aangezien een onderzoek uit 2021 uitgevoerd in het kader van het Noordzeeakkoord constateert: 'Gebleken is dat kweek van vis, schaal- en schelpdieren buiten de kustzone lastig is en economisch (nog) niet rendeert.' Wat betekent dit voor de pachtsommen die het Rijk mag verwachten voor deze activiteiten die doorvaart en ander medegebruik uitsluiten ? Beleid gericht op 'stapelen van functies' (p 114) wordt lastig. Wij verzoeken u de verschillende belangen scherp af te wegen en te voorkomen dat er een situatie ontstaat waarbij ruim baan wordt geboden aan activiteiten die niet levensvatbaar zijn zonder subsidies, dit ten koste van sectoren die zichzelf wel weten te bedruipen.	Het is onduidelijk wat u bedoelt met pachtsommen. De bodem van de zee buiten de 12 NM is niet van de Nederlandse staat en daar kan geen pacht worden geheven. In de NOVI is het ontwikkelen van duurzame voedselproductie en duurzame visserij aangemerkt als zijnde van nationaal belang. Uitgangspunt van het Noordzeebeleid voor de komende planperiode is dat meervoudig ruimtegebruik in windparken wordt gestimuleerd ten behoeve van mari- en aquacultuur en andere vormen van energieopwekking. Zie hoofdstuk 4 en 8 van het Programma Noordzee.	Nee
078	7	PNZ Laat daarbij het sluiten van percelen ten faveure van vergunde initiatieven vergezeld gaan van een harde planning voor ingebruikname en een automatische (verlengde) openstelling voor andere belanghebbenden zodra initiatiefnemer meer dan 2 maanden achter loopt op de projectplanning waaronder een vergunning is verstrekt. Wij beschouwen een vergunningprocedure voor deze plus op de thans geplande hengelsporttoegang tot enkel de doorvaartcorridors disproportioneel en bepleiten voor toegang zonder vergunning, waarbij de sportvisserijsector zich committeert om op aangeven van het bevoegd gezag haar achterban tijdig op de hoogte te stellen van veranderende toegangsrechten terwijl de parken zich ontwikkelen. Verbieden is makkelijk, maatwerk is (maat)schappelijk.	De windparken OWEZ en PAWP zullen openblijven voor vissen met een hengel. In de andere windenergiegebieden is er de mogelijkheid om in de doorvaartpassages te vissen met een hengel (zonder vergunning) mits dit geen hinderlijk gedrag veroorzaakt. Daarnaast kunnen sportvissers op de gehele Nederlandse Noordzee vissen met een hengel zonder vergunning. In de grotere windparken op zee zal er passieve visserij plaatsvinden op meer beroepsmatig niveau.	Nee
078	8	PNZ Onder hetzelfde kopje wordt gerefereerd aan visteelt. Wij hechten eraan erop te wijzen dat visteelt enkel als duurzame productiemethode dient te worden overwogen om milieuverontreiniging, het verspreiden van ziektes en parasieten naar wilde populaties (bedenk hoe het de platte oester vergaan is) en genetische vervuiling tegen te gaan. Dit wordt het best gegarandeerd met op het land gevestigde, gesloten circulatiesystemen. Visteelt op zee kan dus niet op voorhand gezien worden als een nationaal belang in de zin van NOVI prioriteit 13: Ontwikkelen van een duurzame visserij.	Onderdeel van nationaal belang nr. 21 "Ontwikkelen van een duurzame visserij" is hoe functies gecombineerd kunnen worden. Denk hierbij aan het combineren van windparken met vormen van (sport)visserij en aquacultuur. Daarnaast is in het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) opgenomen dat activiteiten in het kader van de visserij en de aquacultuur bijdragen aan ecologische, economische en sociale duurzaamheid op lange termijn. Het GVB ondersteunt daarmee de zienswijze dat visteelt (aquacultuur) op lange termijn (ecologisch) duurzaam dient te zijn.	Nee
078	9	PNZ De steenstort aan de voet van windmolens is waardevol hard substraat voor vis en ander zeeleven en de aquacultuurgebieden bieden substraat, voedsel en toevlucht voor vis waardoor er ook hoger in de waterkolom een visrijk biotoop te verwachten valt. Het ontbreken van grootschalige beroepsvisserij in onze kuswateren is helaas een unicum hetgeen de bijzondere kansen voor benutting door de hengelsport extra onderstreept. Sluiten zonder enige vorm van medegebruik is strijdig met het IDON advies en beschouwen wij na alle inspanningen de afgelopen jaren als willekeur en bestuurlijk onzorgvuldig. Wij verzoeken u de noodzaak voor maatwerk op lokaal niveau bij het bepalen van toegang tot windparken, en dan met name voor percelen die niet, of nog niet in gebruik zijn, in dit plan te onderstrepen. Ziet u zwaarwegende redenen om ons verzoek af te wijzen dan verwachten wij dat er in de perifere gebieden voorzieningen worden getroffen om de sportvisserij aantrekkelijke alternatieven te bieden, zoals kunstriffen. Een ring van kunstriffen rond de windparken biedt afdoende alternatief voor de visgebieden binnen de windparken die u thans voornemens bent ons te ontzeggen.	Zie beantwoording deelzienswijze 078-7.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
078	10	PNZ Akkoord voor de Noordzee en Noordzeeoverleg (P 14) Met het KNWV constateren wij dat de recreatie- en toerismesector momenteel ontbreekt in het Noordzeeoverleg. De hengelsport neemt in deze sector een aparte positie in – Sportvisserij Nederland is bijvoorbeeld lid van de Coalitie Wadden Natuurlijk, waarin voorts enkel natuur- en landschapsorganisaties participeren. Tegelijk zijn wij vissers die vis oogsten uit de natuur – kunnen wij niet participeren onder de noemer 'Natuur', dan onder de noemer 'Visserij'. Wij verzoeken u onze organisatie op te nemen als partij in het Noordzeeoverleg.	In het PNZ wordt niet bepaald welke partijen deelnemen aan het Noordzeeoverleg. Dit is aan de voorzitter en het secretariaat van het Noordzeeoverleg. De recreatiesector is inmiddels aangesloten bij het NZO via de vertegenwoordiging van de maritieme sector in het NZO.	Nee
078	11	Ontwerp Mariene Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee 2022-2027 (deel 3), (OMS) KRM-programma van maatregelen Overige zee-gerelateerde activiteiten in de kustzone (p 17) Ook in het NWP en bijbehorende documenten blijft recreatie en toerisme onderbelicht. Zo wordt hier onder meer geconstateerd dat: 'In de periode 2010-2017 is de toegevoegde waarde van 'hotels en restaurants' gestegen, terwijl die van de 'visserij' is gedaald. De sector 'hotels en restaurants' heef het grootste aandeel in het kustgebied terwijl 'visserij' daar slechts een klein aandeel heef. De totale toegevoegde waarde die in de kustzone wordt gegenereerd is dan ook gegroeid.' Tegelijk ontbreekt de overkoepelende sector recreatie en toerisme echter in Tabel 2-a. Economisch belang van de Noordzee onder Indirect belang van de Noordzee voor de samenleving: Ecosysteemdiensten. Wij verzoeken u om de sociaaleconomisch belangrijke recreatie- en toerismesector afzonderlijk in tabel 2-a op te nemen. Dit zal er toe bijdragen dat deze sector in de toekomst minder vaak veronachtzaamd wordt waar het de Noordzee betreft.	Voor de economische beschrijving van de verschillende activiteiten beschreven in dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van cijfers van het CBS. Voor zowel recreatie en toerisme geldt dat het geen bedrijfsklassen zijn volgens de statistieken van het CBS, en het CBS hier ook niet standaard aparte gegevens over verzamelt. Daarom is het niet als een overkoepelende sector gepresenteerd in Tabel 2-a. Juist omdat met u de mening gedeeld wordt dat het desondanks belangrijk is om in dit hoofdstuk ook aandacht te besteden aan het economisch belang van recreatie en toerisme, is hierover de tekst opgenomen die er nu staat. Ondanks dat recreatie niet als aparte sector staat beschreven in de tabel, wordt in het NWP expliciet rekening gehouden met recreatie, bijvoorbeeld door windparken zoveel mogelijk niet vlak voor de kust te plaatsen, zodat recreanten langs de kust ze zo min mogelijk zien, en bij de afspraken met betrekking tot doorvaart en medegebruik van windparken.	Nee
078	12	OMS Iets soortgelijks geldt voor hoofdstuk 8, Duurzame blauwe economie, van het programma Noordzee.	Dank voor uw inbreng. Deze is ter kennisname aangenomen.	Nee
078	13	PNZ Programma Noordzee 2022-2027 (2) Medegebruik (p 111) In 10.1 ontbreekt hengelsport als (vergunningsvrije) medegebruikscategorie. Doorvaartpassages zijn niet uitgezonderd van hengelsportmedegebruik. In tabel 10.1 ontbreekt hier voorts een indicatie van de relatieve geschiktheid van de verschillende windparken voor de hengelsport. Toevoeging van hengelsportgeschiktheid in tabel 10.1 geeft lokale autoriteiten een handvat in het bepalen van prioriteiten in de verschillende Gebiedspaspoorten (of al eerder in de fase van de Gebiedsverkenningen), waartoe wij u verzoeken. Wij achten dit noodzakelijk om een integrale weging van het belang van de hengelsport op zee formeel te borgen. Voor ogen staat daarbij een status vergelijkbaar met de passieve visserij, 'De beschikbare ruimtes voor passieve visserij innen een windenergiegebied worden opgenomen in de Handreiking gebiedspaspoort voor het windenergiegebied.' (P 116, Procedure ten aanzien van passieve visserij).	Zie beantwoording deelzienswijze 078-7.	Nee
078	14	PNZ Ook verzoeken wij om duidelijk herkenbare markeringen van passieve visserij in de windparken, waardoor doorvaart en medegebruik door andere belanghebbenden zonder hinder, gevaar of risico op schade doorgang kan vinden.	Welke markeringen dienen te worden gebruikt voor passieve vistuigen volgt uit de uitvoeringsbepalingen die worden vastgesteld in de Europese Verordeningen onder het Gemeenschappelijk Visserij Beleid. Deze bepalingen gelden zowel binnen als buiten windparken voor alle vissers, zie ook https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R0404&qid=1609945224215	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
078	15	PNZ Specifiek voor het Waddengebied refereren wij naar de gezamenlijke reactie van natuurorganisaties en sportvisserij ingediend door de Waddenvereniging met kenmerk EKul21035	Voor de reactie op deze deelzienswijze verwijzen wij u naar zienswijze 048.	Nee
078	16	PNZ Punt 17 van deze gezamenlijke reactie onderschrijven wij ook in bredere zin, dus voor het Waddengebied en de gehele Nederlandse kustzone: Het NWP besteedt te weinig aandacht aan het verbinden van zoet en zout en het weer laten ontstaan van brakwatergebieden. Deze dragen bij aan biodiversiteitsherstel en aan de klimaatrobuustheid van Nederland. Helaas zijn ze door hoogwaterbeschermings-maatregelen de afgelopen eeuw grotendeels verloren gegaan. Wij verzoeken u het herstellen van zoet-zoutovergangen en brakwatergebieden expliciet op te nemen in het NWP.	In het NWP wordt op verschillende plaatsen aandacht besteed aan projecten van de Programmatische Aanpak Grote Wateren die onder andere als doel hebben de ecologische (water)kwaliteit van de grote wateren te verbeteren. Daarbij gaat het voor wat betreft het Waddengebied om PAGW-projecten ten behoeve van het verzachten van de randen van het wad en herstel onderwaternatuur. In combinatie met dijkversterkingsprojecten in Friesland en Groningen worden onder andere mogelijkheden gezocht om zoet-zout overgangen/ brakwaterzones te realiseren.	Nee
079	1	Als het gaat om het waterplantendossier, onderschrijven wij de reactie van de Provincie Noord-Holland.	Zie de gehele reactie op zienswijze 005.	Ja
079	2	Met betrekking tot het Ontwerp programma Noordzee 2022-2027 onderschrijven wij de reactie die door het Watersportverbond, de Vereniging voor Beroepschartervaart en de Nederlandse Vereniging van Toerzeilers is ingezonden.	U wordt verwezen naar de beantwoording van zienswijze 015. Deze inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
079	3	Algemene reactie/samenvatting/inleiding/hoofdstuk 2 Wij waarderen de inzet van het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat en Rijkswaterstaat op het gebied van de recreatievaart, waterrecreatie en watersport. Miljoenen inwoners van Nederland en bezoekers uit het buitenland genieten op één of andere manier op, in, aan en onder water in Nederland Waterland. De corona pandemie heeft duidelijk gemaakt hoe belangrijk de 'blauwe' buitenruimte is. Waterrecreatie, sport en toerisme zijn ook een substantieel economisch domein. De blauwe buitenruimte draagt bij aan een goede leefomgevingskwaliteit, gezonde leefomgeving en een gezonde bevolking Daarnaast zijn waterlandschappen van bijzondere landschappelijk en cultuurhistorische waarde. Het belang van water voor wonen, werken én recreëren zou nog nadrukkelijker in de ambities van het NWP moeten worden benoemd. Het bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving en realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit worden als vanzelfsprekende onderdelen van het NWP genoemd. Naast deze en de andere genoemde nationale belangen genoemd op p. 16 zouden de volgende nationale belangen eveneens meegenomen moeten worden in de (beleids)uitwerkingen van het NWP, mede met oog op het eerder genoemde belang van water voor wonen, werken én recreëren. • Waarborgen en bevorderen van een gezonde en veilige fysieke leefomgeving. • Waarborgen van een goede toegankelijkheid van de leefomgeving. • Waarborgen en versterken van een aantrekkelijk ruimtelijk-economisch vestigingsklimaat. • Behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang. Mede in het licht van deze nationale belangen zou de ambitie van "hoogwaardige (water)recreatie nadrukkelijker benoemd moeten worden in de hoofdambities voor water. Daarmee zou de toegankelijkheid van het water ook meer ruimte krijgen en waterrecreatie een duidelijke beleidspositie en verantwoordelijkheid.	De in het Ontwerp-NWP genoemde nationale belangen vloeien rechtstreeks voort uit de wettelijke taken en verantwoordelijkheden van het ministerie en zijn breed afgestemd met een groot aantal partijen. Uw suggesties voor aanvulling worden daarom niet overgenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	4	2.2 Principes voor inrichting en gebruik fysieke leefomgeving Wij onderschrijven vroegtijdig koppelen van opgaven en samenwerking. Wij onderschrijven de afwegingsprincipes voor inrichting en gebruik fysieke leefomgeving. In sommige delen van het NWP staat een aantal keer zeer nadrukkelijk vermeld dat bijvoorbeeld Rijkswater geen formele rol heeft of budget heeft voor aspecten van waterrecreatie. Tegelijkertijd staat dan bij andere domeinen dat 'rekening gehouden wordt met' of 'wordt meegekoppeld met'. Hiermee lijkt vanuit het beleid en Rijkswaterstaat zich te distantiëren van recreatievaart/waterrecreatie. Een vergelijkbare bewoording voor waterrecreatie zoals bij andere maatschappelijke belangen zou meer recht doen aan de afwegingsprincipes en gastheerschap.	Rijkswaterstaat heeft voor wat betreft waterrecreatie geen formele rol en ook geen specifiek budget. Bij de planvorming en bij aanleg en onderhoud houdt RWS zo veel mogelijk rekening met de behoeften van recreanten en de recreatiesector. Dit doet RWS middels een gebiedsgerichte aanpak waarbij het gebied centraal staat. Hierbij wordt geprobeerd in een vroeg stadium opgaven aan elkaar te verbinden en om te zoeken naar geïntegreerde oplossingen. Opgaven op het vlak van waterrecreatie kunnen meegaan in de gebiedsgerichte aanpak voor een specifiek gebied. Daarbij houdt elke stakeholder voor het gebied zijn eigen verantwoordelijkheid. Hierin is er geen onderscheid tussen waterrecreatie en de andere niet aangewezen gebruiksfuncties.	Nee
079	5	Deel A: Nationaal waterbeleid 3. Klimaatadaptatie Klimaatadaptatie betekent niet alleen bedreigingen, maar biedt ook kansen, zowel op netwerkniveau als op specifieke locaties. Op netwerkniveau is inzet op een robuuste groenblauwe structuur van belang. Zowel op netwerkniveau als op specifieke locaties kan meer (ruimte) voor water kan gecombineerd worden met bijvoorbeeld waterrecreatieve/sportfuncties. Dit kan een positieve doorwerking hebben op het realiseren van de benodigde maatregelen. Voorbeelden hiervan zijn onder andere de Willem-Alexander roeibaan bij Rotterdam, de kanobaan bij de Overijsselse Vecht en verbeterde toegankelijkheid en bevaarbaarheid van stedelijk water zoals in Utrecht en Breda. Dergelijke maatschappelijke kansen zouden, mede met oog op de ambities van de NOVI en het NWP nadrukkelijker moeten worden benoemd. Ze dragen ook bij aan meer draagvlak voor klimaatadaptieve en water maatregelen bij bewoners. Bij de aanleg van nieuwe woonwijken is ruimte voor groenblauwe structuur met oog op klimaatadaptatie essentieel. Daarnaast kan een toegankelijke groenblauwe structuur bijdrage aan de kwaliteit van de leefomgeving en gezondheid van bewoners.	Het wordt onderschreven dat klimaatadaptatie ook kansen biedt. Dit is duidelijker in de tekst benoemd.	Ja
079	6	4. Waterveiligheid Graag bij integrale planvorming en uitvoering kansen voor recreatie benoemen. De eerder kansen voor oever en waterrecreatie worden meegenomen in de planvorming en uitwerking, de groter de kans dat deze tegen zo laag mogelijke kosten kunnen worden uitgevoerd. (Verbeterde) toegankelijkheid van oevers en water dragen ook veelal bij aan begrip voor maatregelen en waterbewustzijn. Rivieren: zie ook reactie gebieden- rivieren.	Er is voor gekozen om voorbeelden van aanvullende ambities van andere partijen, die gekoppeld kunnen worden aan de waterveiligheidsopgave, te beperken tot twee voorbeelden. Uiteraard zijn er meer voorbeelden te geven, waaronder recreatie. De gegeven voorbeelden zijn dan ook niet limitatief bedoeld.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	7	5. Zoetwaterverdeling en droogte De watersport- en waterrecreatiesector is ook een van de waterafhankelijke economische sectoren in Nederland. Van belang om ook deze sector goed mee te nemen in beleids- en besluitvorming over vraag en aanbod en maatregelen, mede gezien mensen juist in warmere periode behoefte hebben om het water op te zoeken. Daarnaast is goede afstemming tussen rijk (hoofdwatersysteem) en regio (regionale watersysteem) essentieel zodat beleid en maatregelen elkaar niet negatief versterken op waternetwerkniveau voor inwoners en gebruikers (bijvoorbeeld het stremmen van een bepaalde vaarweg terwijl alternatieve routes eveneens niet bereikbaar zijn).	Het belang om maatschappelijke partners, zoals Waterrecreatie Nederland, goed te betrekken bij processen wordt onderschreven. Daarom schuiven zij bij het Deltaprogramma Zoetwater eens per jaar aan bij het Bestuurlijk Platform Zoetwater. Daar kunnen zij de wensen en ontwikkelingen te bespreken, zodat die meegenomen worden bij de verdere uitwerking in beleid en maatregelen. Ook via het OFL en de werksessies zoetwater wordt regelmatig verbinding gelegd met partijen als Waterrecreatie Nederland. Tevens wordt onderschreven dat een goede afstemming tussen Rijk en regio belangrijk is. In het Deltaprogramma Zoetwater is dit goed georganiseerd door een regulier ambtelijk en bestuurlijk overleg met vertegenwoordigers van de verschillende zoetwaterregio's. Tevens wordt met het programma 'Slim Watermanagement' actief samengewerkt tussen Rijk en regio om het water samen beter te verdelen. De verantwoordelijkheid voor afstemming tijdens de uitvoering van maatregelen ligt bij de uitvoerende partij(en). Daar moet eventuele knelpunten bij de uitvoering worden gesignaleerd.	Nee
079	8	6. Waterkwaliteit Als het gaat om het waterplantendossier, onderschrijven wij de reactie van de Provincie Noord-Holland. In het kader van veiligheid is het op veel plekken waar waterplanten groeien essentieel om breder te kijken dan de vaargeul. De vaargeulen worden veelal gebruikt door de beroepsvaart. In het kader van veiligheid vaart is het veelal de praktijk dat de recreatievaart buiten de vaargeul vaart. Vanwege waterplantengroei is dit nu vaak niet mogelijk. In het kader van vaarweg- en nautisch beheer is het dus gewenst dat er ook wordt gekeken naar beheer buiten de vaargeul.	Voor de reactie op deze deelzienswijze verwijzen wij u naar de reactie op zienswijze 005.	Ja
079	9	Bij PAGW zou de ambitie om hoogwaardige natuur samen te laten gaan met een krachtige economie zich ook moeten vertalen in budgettaire ruimte om deze dubbele doelstelling te realiseren. Dit zou vergelijkbaar zijn met eerdere succesvolle dubbele doelstellingen zoals bij het programma ruimte voor de rivier (waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit).	De Programmatische Aanpak Grote Wateren is bedoeld voor inrichtingsmaatregelen in de grote wateren die gericht zijn op het verbeteren van de ecologische waterkwaliteit en natuurkwaliteit daar. Met deze inrichtingsmaatregelen wordt ook de basis gelegd voor duurzame toekomstige economische ontwikkeling binnen de kaders van een goede ecologische waterkwaliteit en natuurkwaliteit. Dit betekent dus niet dat vanuit de PAGW middelen worden ingezet die alleen of in hoofdzaak gericht zijn op de economie of economische ontwikkeling op zich.	Nee
079	10	Zwerfafval, plastics en microplastics: Er zijn diverse maatschappelijke initiatieven die met succes mensen weten te activeren om afval te verzamelen en bewustzijn te vergroten. Het zou goed zijn om hier vanuit de overheid mee samen te werken en deze initiatieven te versterken. Veel van het afval/plastic in het water is afkomstig van het land, goed om bij het verwijderen ook een bredere groep aan te spreken.	Rijkswaterstaat ondersteunt maatschappelijke initiatieven om zwerfafval te verzamelen. Hiervoor is in 2018 de zwerfafvalophaalregeling in het leven geroepen waarmee Rijkswaterstaat borgt dat het verzamelde afval verantwoord wordt afgevoerd, zonder kosten voor de vrijwilligers.	Nee
079	11	8. Scheepvaart Figuur 17: Hier ook kengetallen recreatievaart opnemen.	Dit voorstel is niet overgenomen. De figuur is een illustratie van het belang van het hoofdvaarwegennetwerk bij het vervoer van goederen.	Nee
079	12	Ook bij andere onderdelen van dit hoofdstuk recreatievaart als mede-vaarweggebruiker meenemen, is onderdeel van verantwoordelijkheid nautisch beheer en andere verantwoordelijkheden genoemd op p.103.	De verantwoordelijkheid van het Rijk ten aanzien van een vlot, veilig, robuust en duurzaam vervoerssysteem over water betreft de gebruikers van het vaarwegennetwerk in het algemeen.	Nee
079	13	Verduurzaming: graag bij inzet op verduurzaming voortstuwing scheepvaart ook aandacht voor verduurzaming op dit vlak bij andere vaarweggebruikers zoals de recreatievaart.	Dank voor uw voorstel, maar de verantwoordelijkheid van het ministerie van IenW ten aanzien van recreatievaart beperkt zich tot veilig verkeer op het water. Daarnaast vindt veel recreatievaart plaats op vaarwegen die niet in beheer zijn bij het Rijk, maar bij decentrale overheden. De verantwoordelijkheid voor verduurzaming van deze sector ligt bij de gebruiker.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	14	9. Water en leefomgeving p. 105: graag ook recreatie/toerisme noemen, is belangrijke leef en economische pijler (wonen, werken én recreëren).	Het punt dat recreatie een belangrijke leef- en economische pijler is wordt onderschreven. Het belang van waterrecreatie staat beschreven in paragraaf 16.5 van het NWP.	Nee
079	15	9.1 Natuur Het gaat in 9.1 vooral over bovenwaternatuur. Onderwaternatuur wordt wel genoemd, maar het verschil wordt goed duidelijk bij het stukje over de mariene natuur op p. 108. Daar gaat het alleen over de Noordzee terwijl de mariene natuur van belang is voor alle Nederlandse wateren.	Uw observatie wordt niet herkend. Op meerdere plekken in hoofdstuk 9.1 Natuur wordt genoemd dat het om natuur in en om het water gaat.	Nee
079	16	9.5 Verstedelijking Recreatie/sport in, op, aan het water zijn essentieel om mee te nemen in de opgaven water, klimaatadaptatie en verstedelijking. Hier liggen ook kansen om klimaatadaptieve maatregelen op een positieve manier te verbinden voor direct omwonenden van de maatregelen. Het heeft meerwaarde om hier actief of te sturen in plaats van terughoudend te zijn om dit niet bij kerntaken zou horen. Er worden veel woonwijken gebouwd met nieuw water en/of verbinding het bestaande watersysteem. Hierin dient recreatie/sport in, op, aan het water vroegtijdig te worden meegenomen zodat dit op een goede manier kan worden meegenomen in het watersysteem, vaar en nautisch beheer.	Het ingebrachte punt wordt onderschreven. In de Nationale Klimaatadaptatie Strategie (NAS) is recreatie één van de sectoren waar specifiek aandacht voor is.	Nee
079	17	9.6 Energietransitie Als het gaat om het opwekken van duurzame energie is het essentieel om hierbij de energieladder als uitgangspunt te nemen. Hierbij wordt voorkomen dat onnodig open water met een landschappelijke waarde wordt ingezet en andere maatschappelijke gebruiksfuncties op dat water niet meer mogelijk zijn.	Wij onderschrijven de noodzaak om bij besluitvorming of wanneer areaal beschikbaar gesteld wordt voor opwekking van duurzame energie, altijd een zorgvuldige afweging te maken tussen de verschillende (maatschappelijke) gebruiksfuncties van water. Deze afweging gebeurt altijd binnen de kaders van de hoofdfuncties van het betreffende water.	Nee
079	18	Deel B: Beheer en uitvoering door Rijkswaterstaat Zoals eerder aangegeven lijkt er in het beleid en zeker ook de uitvoering enige distantiëring plaats te vinden ten opzichte van taken en verantwoordelijkheden ten opzichte van de recreatievaart. Als uitvoerder van het vaarweg en nautisch beheer voor het hoofdwatersysteem heeft RWS taken en verantwoordelijkheden voor alle vaarweggebruikers., niet alleen in verhouding tot beroepsvaart of in termen van rekening houden met (vlot en veilig verkeer over water). Dit dient duidelijk te worden benoemd in de taken en rollen van RWS (inclusief het overzicht in bijlage 2).	In de beschrijving van de taken van Rijkswaterstaat, waar het vlot en veilig verkeer over water betreft, wordt geen onderscheid gemaakt in beroeps- en recreatievaart. Rijkswaterstaat heeft echter geen formele rol op het gebied van recreatie, met uitzondering van de beheertaken voor de veiligheid van de recreatievaart.	Nee
079	19	Wat betreft aandachtspunten, zie ook de punten genoemd bij beleid.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen	Nee
079	20	Klimaatadaptatie areaal RWS: jachthavens/watergebonden bedrijven langs hoofdwatersysteem die niet bereikbaar zijn toevoegen als knelpunt.	RWS ziet medegebruik recreatie, maar is alleen gastheer op het water en heeft geen taak. In deze zijn de Provincies , gemeenten, recreatieschappen en private partijen aan zet.	Nee
079	21	PGAW: in dit onderdeel ook expliciet benoemen dat in het kader van hoogwaardige natuur samen te laten gaan met een krachtige economie in het PGAW wordt gekeken naar natuurontwikkeling in combinatie met (water)recreatie.	Doel van de PAGW is het verbeteren van de ecologische waterkwaliteit en natuur in de grote wateren. Dit faciliteert ook de inpassing van allerlei maatschappelijke opgaven, zoals (water)recreatie. Andere (regionale) partijen dan de PAGW zijn en blijven verantwoordelijk voor het uitwerken en financieren van dit soort opgaven.	Nee
079	22	In het hoofdstuk Vlot en veilig verkeer over water de BRTN kaart opnemen. Deze hoort bij taken en rollen m.b.t. vaarweg en nautisch beheer en vergroten van veiligheid op de vaarweg.	De taken van Rijkswaterstaat zoals benoemd in hoofdstuk 15 betreffen de rijkswaterstaatwerken, rijkswateren en rijksvaarwegen. Vanwege het meervoudig informatief karakter van de BRTN-kaart, waaronder de rijkswateren en rijksvaarwegen overstijgende BRTN en de Staande Mast Route, is de BRTN-kaart opgenomen in paragraaf 16.5 Waterrecreatie.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	23	Beheer en onderhoud/renovatie van kunstwerken: Er staat de komende jaren een groot aantal werkzaamheden aan bruggen en sluizen gepland. De waterrecreatie/watersport-sector is zich bewust van de noodzaak van deze renovatie/beheer/vernieuwingsopgave. De ervaring heeft echter geleerd dat het essentieel is om ook de watersport/waterrecreatiesector vroegtijdig te betrekken in de planning om inkomstenderving tot een minimum te beperken. Daarnaast kan de sector ook meedenken over alternatieve routes en effectieve communicatie.	Het Rijk heeft samen met de provincies landelijke bestuurlijke afspraken over het behouden en ontwikkelen van het Basis Recreatie Toervaart Netwerk (BRTN) in Nederland vastgelegd in de Basisvisie Recreatietoervaart 2020-2025. Daarnaast werkt het Rijk nauw samen met lokale overheden, havenbedrijven, branchevereniging over onderhoud en ontwikkeling van dit netwerk. Deze samenwerking voert het Rijk binnen de wettelijke kaders en financiële middelen.	Nee
079	24	Voor beweegbare bruggen kan bij vervanging of renovatie worden bezien of verhoging rendabel is, (in relatie met 4-laags 'high cube'-containers). Er moet een zorgvuldige afweging worden gemaakt tussen de verschillende modaliteiten, zoals scheepvaartverkeer, weg- en spoorverkeer en de maatschappelijke kosten van een brugopening in de spits. In dergelijke gevallen ook inzet van aquaducten in overweging nemen.	Het beleidsuitgangspunt "Doorvaarthoogte bruggen" zoals beschreven in hoofdstuk 15 is op 6 juni 2019 door de minister van IenW aangeboden aan de Tweede Kamer.	Nee
079	25	De openingstijden van bruggen bij kruisingen met wegen en spoorwegen vormen een spanningsveld voor de scheepvaart. Rijkswaterstaat, ProRail, andere vaarwegen wegbeheerders en de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een evenwichtige afweging van deze belangen. Graag meer duidelijkheid over kader voor een evenwichtige afweging van belangen.	Voor vlot en veilig scheepvaartverkeer hebben vaarweg- en netwerkbeheerder de taak alle elementen, waaronder bedieningsregimes van bruggen, die hier op van invloed kunnen zijn te bespreken en de belangen af te wegen met de relevante partners. Voor deze afweging is geen standaard kader beschikbaar.	Nee
079	26	Streven zeevaart/beroepsvaart/recreatievaart zoveel mogelijk te scheiden: In het kader van dit streven goed om te kijken naar uitbreiding en/of capaciteit verbetering daar waar mogelijk van het recreatietoervaartnet (BRTN). Enerzijds door middel van overleg met regionale en lokale vaarwegbeheerders en het beter mogelijk maken van meeliften op projecten. Anderzijds kan uitbreiding van het recreatietoervaartnet in een aantal gevallen de vaartijd van A naar B aanzienlijk worden verbeterd voor de recreatievaart, met betere scheiding van beroepsvaart. Diverse voorbeelden staan genoemd in de lijst ontbrekende schakels in de Basisvisie Recreatietoervaartnet Nederland. Hiervoor kan het nodig zijn om als RWS met een bredere blik dan de nu gestelde verantwoordelijkheden en taken te kijken.	Het Rijksvaarwegennetwerk dat onderdeel uitmaakt van het BRTN voldoet aan de BRTN Classificaties en bevat geen ontbrekende schakels.	Nee
079	27	Als het gaat om veiligheid, willen we vragen om vergelijkbaar met Varen doe je Samen, de verschillende perspectieven van verschillende vaarweggebruikers te hanteren. Bijvoorbeeld, tekst op p. 167 is helder als het gaat om veiligheid vanuit perspectief beroepsvaart. Graag ook perspectief recreatievaart meenemen.	De in hoofdstuk 15 beschreven veiligheidsaspecten ten aanzien van het bevorderen van de veiligheid op de rijksvaarwegen betreffen de perspectieven van zowel de beroepsvaart, als de recreatievaart.	Nee
079	28	Handhaving: inzet hierop wordt gewaardeerd, blijvende inzet op handhaving is noodzakelijk.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
079	29	Gastheerschap: Rijkswaterstaat zegt de rol van gastheer te hebben op het water. Om dit waar te maken, zullen hiervoor ook middelen gereserveerd moeten worden. Waar nu in de praktijk op gastheerschap wordt ingezet, is dit nuttig en wordt dit zeer gewaardeerd.	Rijkswaterstaat heeft voor wat betreft waterrecreatie geen formele rol en ook geen specifiek budget. Bij de planvorming en bij aanleg en onderhoud houdt RWS zo veel mogelijk rekening met de behoeften van recreanten en de recreatiesector. Dit doet RWS middels een gebiedsgerichte aanpak waarbij het gebied centraal staat. Hierbij wordt geprobeerd in een vroeg stadium opgaven aan elkaar te verbinden en om te zoeken naar geïntegreerde oplossingen. Opgaven op het vlak van waterrecreatie kunnen meegaan in de gebiedsgerichte aanpak voor een specifiek gebied. Daarbij houdt elke stakeholder voor het gebied zijn eigen (financiële) verantwoordelijkheid.	Nee
079	30	Als het gaat om waterplanten: zie de reeds gemaakte opmerkingen bij beleid.	Voor de reactie op deze deelzienswijze verwijzen wij u naar de reactie op zienswijze 005.	Ja
079	31	Bij zoet-zout indringing en maatregelen op p. 146 ook de werking voor de recreatievaarder meewegen van onder anderen bellenscherm en andere voorzieningen en wat dit voor de recreatievaarder betekent.	Bij een dreigend watertekort wordt het water verdeeld op basis van de verdringingsreeks. Recreatie is onderdeel van categorie 4 van de verdringingsreeks. Voor alle categorieën geldt dat de overheid probeert te voorkomen dat er te weinig water is.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	32	Lozingen (p.186): De waterport/waterrecreatiesector onderschrijft het belang van schoon en gezond water. De sector zet zich in voor een goede waterkwaliteit. Dit moet wel op een doelmatige, realistische en evenredige wijze gebeuren. Als sector gaan wij graag het gesprek aan om dit te realiseren. Op dit moment zijn er vanuit de sector veel vraagtekens bij de huidige voorgestelde aanpak.	Op dit moment zijn er inderdaad nog geen goedgekeurde installaties voor zuivering van toiletwater aan boord van pleziervaartuigen. Te verwachten is dat de vraag ernaar (en daarmee ook het aanbod ervan) groter wordt zodra de verplichting wordt ingevoerd om de afsluiter tussen toilet/opvangtank en huiddoorvoer in gesloten stand te verzegelen. Voor veel eigenaren heeft een zuiveringsinstallatie de voorkeur boven een opslagtank. Redenen zijn de ballast en mogelijke geurproblemen van de opslagtank, en de rompslomp die gepaard kan gaan met het varen naar en gebruiken van de afzuigpompen. Dat de afzuigpompen die verplicht aanwezig moeten zijn bij jachthavens met meer dan 50 ligplaatsen niet altijd werken, heeft er vaak mee te maken dat die vrijwel niet worden gebruikt. De reden daarvan is dat het huidige lozingsverbod niet handhaafbaar is, omdat de lozing onder water plaatsvindt, vrijwel onzichtbaar is en alleen op heterdaad kan worden vastgesteld. Dit is bekend bij de eigenaren en die lozen het ongezuiverde toiletwater dan ook op grote schaal in het oppervlaktewater, in plaats van gebruik te maken van de afzuiginstallatie. Ook deze situatie zal naar verwachting veranderen door invoeren van de - wèl handhaafbare - verzegelingsplicht. Naast gebruik van de genoemde afzuigpompen bij jachthavens en - in de toekomst - zuiveringsinstallaties aan boord zijn er nog meer mogelijkheden om te voldoen aan het al sinds 2009 geldende lozingsverbod. Denk aan een droogtoilet of een chemisch toilet, in plaats van een spoeltoilet. Of een voorziening waarmee uitsluitend urine kan worden geloosd (dat hoeft niet gezuiverd te worden). Verder is het ook mogelijk om gebruik te maken van toiletten op de wal.	Nee
079	33	Deel C: Gebieden Algemeen Voor alle gebieden geldt dat het water en de oevers van belangrijke buitenruimte is voor recreatie en sportactiviteiten voor inwoners en bezoekers. In veel gebieden is dit ook een belangrijk onderdeel van de regionale economie. Voor de meeste gebieden geldt dat de omschrijving van de gebruiksfunctie recreatie zeer beperkt. Wij werken graag mee tekstvoorstellen die meer recht doen aan de diversiteit van recreatie/sportvormen in, op, aan, onder water in het desbetreffende gebied. Daarnaast staat in deze alinea's ook vaak zaken m.b.t. bijvoorbeeld recreatievaart/veiligheid/Staande Mast Route die bij de (wettelijke) kerntaken horen als vaarweg/nautisch beheerder. Het zou logischer zijn deze inhoud consequent bij de onderdelen Vlot en veilig verkeer over water/Scheepvaart te zetten.	De taken van Rijkswaterstaat met betrekking tot scheepvaart zijn opgenomen in hoofdstuk 15. Hierin is aangegeven dat tot de algemene rollen en taken behoort het onderhouden van het deel van het Basisrecreatietoervaartnet (BRTN) dat tot de rijksvaarwegen behoort. Tevens is daar opgenomen dat Rijkswaterstaat geen formele rol op het gebied van recreatie heeft, met uitzondering van een aantal (wettelijke) beheertaken voor de zwemwaterkwaliteit en de veiligheid van de scheepvaart. In het beleidshoofdstuk 8 is vanaf "Maritieme veiligheid" aangegeven welk beleid er allemaal is voor recreatievaart. Tevens is in hoofdstuk 16 paragraaf 5 aangegeven wat er allemaal gedaan wordt met betrekking tot waterrecreatie. Het beleid en beheer dat in de andere delen is opgenomen geldt tevens voor de gebieden. Waterrecreatie heeft hiermee voldoende plek in het NWP gekregen.	Nee
079	34	Noordzee Met betrekking tot de Noordzee/het Ontwerp programma Noordzee 2022-2027 onderschrijven wij de reactie die door het Watersportverbond, de Vereniging voor Beroepschartervaart en de Nederlandse Vereniging van Toerzeilers is ingezonden.	U wordt verwezen naar de beantwoording van zienswijze 015. Deze inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
079	35	Zuidwestelijke Delta Aanvullende aandachtspunten zijn: • Behoud en versterking van de "aquatische ecologie" (ipv/naast waterkwaliteit) In het stuk gaat het over waterkwaliteit en de natuur. Vaak wordt met natuur de bovenwaternatuur bedoeld of wordt er gedacht aan de bovenwater natuur. Terwijl de onderwaternatuur net zo belangrijk is. Graag expliciet behoud en versterking van de aquatische ecologie benoemen. Dan gaat het om al het leven in de waterkolom, van bodemleven tot zwemmende dieren.	Het begrip 'waterkwaliteit' in het NWP omvat conform de Kaderrichtlijn Water zowel de chemische als de ecologische waterkwaliteit en betreft dus ook de onderwaternatuur.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	36	Kaderrichtlijn Water Op p. 216 gaat het over het herstellen van het evenwicht tussen veiligheid, economie en ecologie. De doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water worden zeer waarschijnlijk niet gehaald. Voor de aquatische ecologie in het gebied is het belangrijk dat problemen in de rivieren niet terecht komen in lagergelegen water, de delta. Het niet halen van de doelstellingen levert eigenlijk altijd een probleem op voor de Zuidwestelijke Delta. Bijstellen van doelstellingen en maatregelen kan niet worden afgewenteld op het Deltagebied.	In de internationale stroomgebiedcommissies worden afspraken gemaakt om benedenstroomse afwenteling van de door u aangehaalde problematiek zoveel mogelijk te voorkomen. Daartoe worden samen met de bovenstroomse landen 'overkoepelende' delen gemaakt van de stroomgebiedbeheerplannen.	Nee
079	37	• Grevelingen Op p. 2018 ontbreekt bij de tekst over het Grevelingenmeer het belang van de doorlaat in de Grevelingendam. Uit eerder onderzoek blijkt dat deze opening tot ver in de Grevelingen een positief effect heeft op de waterkwaliteit en de aquatische ecologie. Wij zouden daarom graag zien dat de sluis in de Grevelingendam ook genoemd wordt. Het Visiedocument de Juiste koers voor de Grevelingen meenemen bij ontwikkelingen Grevelingenmeer.	De tekst in hoofdstuk 19 bij "De Grevelingen" beperkt zich tot de aanleg van een doorlaatmiddel in de Brouwersdam. Er zijn geen plannen voor de aanleg van een doorlaat in de Grevelingendam. Voor het visiedocument 'de Juiste koers voor Grevelingen' wordt verwezen naar de stakeholderparticipatie voor het project Getij Grevelingen. Dat proces biedt alle ruimte voor de inbreng van relevante punten vanuit uw visie 'De juiste koers voor Grevelingen'.	Nee
079	38	• Behoud en versterking van de ecologische waarde bij toekomstige vooroeverprojecten (breuksteen). Op p. 222 gaat het over versterking en behoud van de ecologische waarde door o.a. vooroevers aan te passen. Concreet zijn er bij de laatste vooroeverversterkingen in de Oosterschelde riffen van breuksteen aangelegd. Vooralsnog is er geen toezegging vanuit de overheid dat riffen van breuksteen bij een volgende vooroeverproject weer toegepast worden. Het is voor zover wij weten niet vanzelfsprekend dat er breuksteen gebruikt wordt, bovenop de voor de hand liggende staalslakken, bij herstel van vooroevers. Er zijn daarom zorgen over behoud en versterking van de ecologische waarde bij toekomstige vooroeverprojecten.	Voor het behoud en de versterking ecologische waarde bij toekomstige vooroeverprojecten wordt verwezen naar de paragraaf 'Dijkversterking Zuidwestelijke Delta' van hoofdstuk 19 'Zuidwestelijke Delta'. Daar is de werkwijze voor dijkversterkingen beschreven. Daarbij worden ook kansen voor ecologie onderzocht.	Nee
079	39	• Ruimtedruk: Op p. 224 ontbreekt bij de alinea over de ruimtedruk, de aanwezigheid van drijvende installaties van de mosselsector.	In hoofdstuk 19, de inleiding van de paragraaf 'Gebruiksfuncties' is aangegeven dat het ruimtegebruik toeneemt. Daarbij wordt onder meer verwezen naar de mosselzaadinstallaties. In de subparagraaf 'Ruimtedruk' is daarmee een koppeling gelegd.	Ja
079	40	• Het zuurstofgehalte van het Veerse Meer. In het hoofdstuk ontbreekt de problematiek in het Veerse Meer. Er heerst, net zoals in de Grevelingen, een grote mate van zuurstofloosheid met grote impact op het onderwaterleven. De Nederlandse Onderwatersport Bond heeft hierover begin 2021 een rapport over gepubliceerd. De problemen met de waterkwaliteit en het onderwaterleven is hierdoor ook uitgebreider opgenomen in de nieuwe Gebiedsvisie voor het Veerse Meer. Het is vreemd dat het hele Veerse Meer niet wordt genoemd. Erger nog, op p. 221 wordt als oplossing voor een neerslagoverschot het waterpeil van het Veerse Meer verlaagd waardoor zoet en fosfaatrijk polderwater in het meer wordt opgevangen. Uit de eerste voorzichtige conclusies over de problemen in het Veerse Meer wordt een te hoog fosfaatgehalte telkens genoemd. https://onderwatersport.org/ sportduikers-luiden-noodklok-over-onderwaternatuur-veerse-meer/	Over de waterkwaliteitsproblemen in het Veerse Meer wordt een tekst toegevoegd bij 'Uitvoering PAGW, Kaderrichtlijn Water en Natura 2000' in hoofdstuk 19 'Zuidwestelijke Delta', 'Schoon en gezond water'.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	41	Rijn-Maasmonding Aanvullende aandachtspunten zijn: • Planning en communicatie beheer/onderhoud renovatie kunstwerken, Haringvlietbrug - veel te weinig openingen, overlast recreatievaart • Slijkgat en vaarroute Zeeland / Zuid-Holland van Vlissingen naar de Maasmond - mogelijke alternatief voor het varen via de Oude Maas en de Nieuwe Waterweg naar de Noordzee. • Scheiden beroeps en recreatie – hoe dit op een betere manier te doen, ook als alternatieve routes nodig zijn vanwege beheer/onderhoud renovatie kunstwerken.	Rijkswaterstaat zoekt vrijwel continu naar een goede balans van brugdraaiingen tussen weg- en waterverkeer. Op basis van consensus komen nieuwe bedientijden tot stand. Naast de bereikbaarheid heeft RWS ook oog voor de doorstroming en de veiligheid op de weg en op het water. De huidige technische staat van de basculebrug is zodanig dat nog zeer beperkt een brugopening kan worden gegenereerd. Zodra de oude klep is vervangen door een nieuwe zal wederom gestreefd worden naar een evenwichtig bedienregime. De vaarweggebruikers (beroeps- en recreatievaart) dienen altijd te starten met een goede reisvoorbereiding. Schippers zijn - met het oog op goede zeemanschap – geheel vrij om anders dan via het Slijkgat over de Oude Maas en de Nieuwe Waterweg naar de Noordzee te varen en andersom. Rijkswaterstaat bekijkt vooral altijd de nautische situatie bij renovaties en vervanging van kunstwerken. Daarbij worden een eventuele scheiding tussen beroeps- en recreatievaart gewoonlijk meegenomen. Dat kan betekenen extra drijvende markering en verkeersborden. Afhankelijk van de karakteristiek van de vaarwegen en de plaatselijke situatie gaat het dan vaak om het leveren van maatwerk. Alternatieve vaarroutes worden in dat pakket aan maatregelen meegenomen om beroeps- en recreatievaart zoveel mogelijk te scheiden.	Nee
079	42	Rivieren • Recreatievaart nadrukkelijker meenemen als mede vaarwegweggebruiker. • Langsdammen: Het varen voor de recreatievaart achter de Langsdammen op de Waal valt tegen. Deel is gestremd en bij laag water gesloten. Dit is een aandachtspunt bij uitbreiding aantal Langsdammen. Alternatief voor route voor recreatievaart is het mogelijk maken van een doorvaart van de Linge naar het Amsterdam-Rijnkanaal. • Natuurlijke oevers bij de Maas maken de breedte van de vaarweg minder duidelijk, waardoor de recreatievaart meer naar het midden van het vaarwater gaat. Bij de natuurvriendelijke oevers meer erosie en sedimentatie (verontdieping). Geeft ook stuurproblemen bij beroepsvaart, volgens hun zeggen. • Rivierhout is nuttig, wel een risico bij hoog water. Gaat drijven en is gevaar voor (recreatie)vaart. • Bij realisatie van nevengeulen meer aandacht voor opties voor recreatievaart gewenst, varen en aanlegplaatsen, van kano tot kajuitboot. • Bij opwaardering Maasroute aandacht voor veiligheid recreatievaart. Maas is belangrijk voor recreatievaart, verbinding tussen vele recreatie gebieden. • Zuinig schutten op de Maas betekent beperking voor zeilboten met staande mast (bv bij de grote sluis in Lith). • Op de kanalen veel recreatievaart, rekening mee houden, zeker bij opwaardering beroepsvaart. Denk aan geschikte wachtplaatsen en voorzieningen voor recreatievaart in de (nieuwe) sluizen. • Het contact met RWS en andere vaarwegbeheerders is van groot belang en wij hebben daar goede ervaringen mee. • Meer aandacht voor handhaving gewenst op de rivieren. • Op veel rivieren wordt geroeid. Dit vraagt om extra aandacht m.b.t. veiligheid.	Deelzienswijze 019-8 en deze zijn grotendeels hetzelfde. Zie ook de beantwoording daar. De punten die worden gesignaleerd zijn bekend. Er zijn al aanpassingen geweest aan de NVO's om scheepvaartproblemen te verminderen. Rivierhout wordt vastgezet met kettingen, juist om wegdrijven te voorkomen. Bevaarbaarheid bij aanleggen van nevengeulen kan vanuit andere doelen ongewenst zijn. Afweging peilopzet in tijden van/aankomende droogte is van groot belang voor diverse functies, waaronder natuur. De afweging van belangen vindt nu al plaats. Wanneer belangen moeten worden afgewogen staat recreatievaart niet bovenaan bij de afweging (verdringingsreeks).	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	43	IJsselmeergebied In de beschrijving op p. 255 staat dat 'Het gebied is aantrekkelijk voor het opwekken van zonne- en windenergie'. Dit is strijdig met wat is aangegeven in het traject van de Agenda IJsselmeergebied. Daarin is duidelijk aangegeven dat er naar vormen van duurzame energie moet worden gekeken die passen bij de kwaliteiten van het gebied en dat de energieladder in acht moet worden genomen. p. 260 Wordt met de algemene rollen en taken van RWS vaarweg en nautisch beheer bedoeld? Zo niet, dit is ook een belangrijke rol/taak van RWS in het IJsselmeergebied. p.262 Bij het programma PGAW wordt nadrukkelijker natuurontwikkeling in samenhang met economische ontwikkeling meegenomen. Hiervoor is ook een TKI project Werken met Waterlandschappen met de Koopmanspolder als case study. p. 263 In de planperiode gaat Rijkswaterstaat na of het beheer en het onderhoud van toegangsgeulen naar een aantal oude Zuiderzeehavens overgedragen kunnen worden naar de betreffende havenbeheerders. Hierbij dient beheer minimaal aan de huidige eisen van bevaarbaarheid te blijven voldoen.	In het Klimaatakkoord is afgesproken dat de rijksoverheid een bijdrage wil leveren aan de verduurzaming en waar mogelijk areaal beschikbaar stelt voor hernieuwbare energie. De ontwikkeling van energie uit water en op water vergt een zorgvuldige en stapsgewijze aanpak, met voldoende kennis over de effecten. Voorwaarden zijn dat het moet passen binnen de (Europese) wettelijke kaders, de zoet- en drinkwatervoorziening, de ecologische doelen en bij andere beheer- en gebruiksfuncties zoals scheepvaart, visserij, recreatie en toerisme. p. 260. Het gaat hier inderdaad om vaarweg- en nautisch beheer, en aanvullende functies zoals beheer voor de algemene waterkwaliteit, met specifieke functies: drink- en zwemwater. p. 262. Dank voor uw suggestie, deze is ter kennisgeving aangenomen. p. 263. Uw punt wordt onderschreven.	Nee
079	44	Waddenzee en Eems-Dollard De nieuwe Governance van het Waddengebied is goed benoemd en krijgt een belangrijke taak. Vanuit de sector wordt het belang van het overleg tussen RWS en sector over de betonning van de natuurlijke ontwikkeling van de geulen onderstreept.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
079	45	Voor de vaargeul Kornwerderzand Harlingen (Boontjes) zijn bestuurlijke afspraken gemaakt tussen Rijk en regio. Op basis van de uitkomsten van aanvullend economisch, ecologisch en morfologisch onderzoek naar (het gebruik van) de Boontjes wordt besloten hoe het definitieve beheer van de Boontjes er vanaf 2023 uit komt te zien. Het is voor de zeilers van groot belang dat deze vaarweg op voldoende diepte wordt gehouden.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: "Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt". Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Nee
079	46	Van handhaven naar gastheerschap Hoewel genoemd wordt dat Rijkswaterstaat een rol vervult als gastheer, wordt hier beperkt uitwerking aan gegeven. Met de toenemende druk door de gebruiksfuncties van het Waddengebied (en de Noordzeekustzone) op het ecosysteem, is een intensieve inzet van meerdere handhavers, waaronder Rijkswaterstaat als gastheer gewenst.	Rijkswaterstaat heeft als natuurbeheerder en als handhavende instantie de ambitie om de rol als gastheer in combinatie met toezicht en handhaving de komende jaren verder uit te bouwen. Dit gebeurt in samenwerking met andere partijen waaronder LNV, terreinbeheerders en provincies (Samenwerkende Inspecties Waddenzee) en in afstemming met de Beheerautoriteit.	Nee
079	47	Holwerd aan zee, hoe te benaderen vanuit de Waddenzee RWS is in Holwerd aan zee betrokken als gesprekspartner in de regio. Een eventuele toegangsgeul naar Holwerd aan zee moet in stand worden gehouden. Er is dan onderzoek nodig naar effecten van het beheer daarvan. Daarvoor is meer inzet van RWS nodig.	Rijkswaterstaat is op de hoogte van het project Holwerd aan Zee waarover eerst verdere besluitvorming plaats moet vinden. RWS wacht dit proces af, vooralsnog zorgt Holwerd aan Zee niet voor een bijdrage aan de kerntaken van RWS en ligt een beheeropgave in relatie met dit project niet voor de hand.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	48	Duurzame sedimentstrategie voor waddenkustontwikkeling In de Waddenhavens aan de kust en in het toekomstige Holwerd aan Zee hoopt slib zich op en dit leidt tot drukfactoren voor economische bedrijvigheid en maatschappelijke ontwikkeling. Om tot een goede balans tussen economie, samenleving en ecologie te komen, is een duurzame sedimentstrategie nodig voor de Waddenhavens en Holwerd aan Zee. Uitgangspunt van deze strategie is dat slib in havens op waarde wordt gezet. Het ontwikkelen van een netwerk van slibdistributiehubs lijkt een goede oplossing. Dit gebeurt in een samenspel van Waddenhavens, natuur- water en waterveiligheidsbeheerders, de drie Waddenprovincies, gemeenten, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties (zoals St. Holwerd aan Zee).	In de Agenda voor de Wadden 2050 is over slib uit de Waddenzee het volgende opgenomen: “Baggerspecie uit de Waddenzee en de Waddenzeehavens in beginsel verspreiden in de Waddenzee, waarbij de specie dient te voldoen aan het Besluit bodemkwaliteit. Voor het Eems-Dollardestuarium geldt vooralsnog een uitzondering, waarbij slib uit het systeem wordt gehaald als maatregel om de vertroebeling tegen te gaan. Voor andere gebieden langs de kust en eilanden kan onderzocht worden of bepaalde slibonttrekking mogelijk is als bijdrage aan natuurherstel, mits dit niet ten koste gaat van het met zeespiegelstijging meegroeiend vermogen van de Waddenzee.” Als de door u genoemde strategie voldoet aan deze voorwaarden, biedt de Agenda voor de Wadden 2050 hier ruimte voor.	Nee
079	49	Mogelijkheden schakels van vluchthavens waddenkust Voor de recreatieve scheepvaart zijn er onvoldoende vluchthavens beschikbaar, nodig bij gevaarlijke weersomstandigheden. Kan de veerhaven bij Holwerd hiervoor geschikt gemaakt worden en kunnen de faciliteiten voor de andere rijk havens geschikter voor recreatieve schepen gemaakt worden?	In de reactie op het advies van het Omgevingsberaad Wadden over doorwerking van de Agenda in het NWP is hierover het volgende vermeld: Ambitie van het Rijk is het varen op het wad zowel voor de beroeps- als recreatie scheepvaart zo vlot en veilig mogelijk te laten verlopen, ook bij gevaarlijke weersomstandigheden. Om die reden zal IenW in overleg met relevante partijen, binnen het Uitvoeringsprogramma, nagaan of het wenselijk en mogelijk is de veerhaven bij Holwerd geschikt te maken als vluchthaven en of de faciliteiten van de andere Rijkshavens daarvoor ook geschikter kunnen worden gemaakt. Daadwerkelijk realisatie is afhankelijk van nut en noodzaak en beschikbare financiële middelen.	Nee
079	50	Kanalen p. 270, (279? red) Beschrijving gebied: Kanalen zijn ook belangrijk als het gaat om recreatie. Dit hier ook benoemen, vergelijkbaar met de andere korte gebiedsbeschrijvingen bij de andere gebieden.	Uw voorstel is overgenomen in het NWP.	Ja
079	51	Vlot en veilig verkeer over water: kanalen worden ook gebruikt door de recreatievaart, zijn onderdeel van het BRTN. Waar mogelijk wordt recreatievaart en beroepsvaart gescheiden.	In het NWP is al opgenomen dat om de verkeersveiligheid te verbeteren en de vaarweg beter te benutten Rijkswaterstaat en de brancheorganisaties maatregelen hebben ontwikkeld om recreatievaart en beroepsvaart op de drukke kanalen waar nodig en mogelijk te scheiden.	Nee
079	52	p. 281, Bij overdracht van het beheer van kanalen en regionale waterkeringen langs deze kanalen naar waterschappen dienen taken en rollen mbt vaarweg en nautisch beheer goed worden over gedragen als ook verschillende gebruiksfuncties waaronder recreatie worden geborgd.	Als uitvloeisel van het Bestuursakkoord Water gaat Rijkswaterstaat een aantal kanalen en regionale waterkeringen overdragen. Daar waar van toepassing zal bij de desbetreffende overdrachten aandacht worden besteed aan regionale specifieke zaken die voor het desbetreffende kanaal gelden.	Nee
079	53	p.282 Bij het verplaatsen van lozingen van het regionale watersysteem naar het kanalenstelsel dient rekening gehouden te worden met recreatieve gebruiksfuncties waarvoor voldoende waterkwaliteit nodig is.	Met betrekking tot de waterkwaliteit houdt Rijkswaterstaat zich aan de voor het desbetreffende kanaal afgesproken doelstellingen. Rijkswaterstaat maakt over de waterkwaliteit en eventuele afwenteling in de planperiode 2022-2027 afspraken met de betreffende regionale partners. Daar waar dit mogelijk waterrecreatie betreft zal dit via dit gebiedsgerichte spoor ook op tafel komen.	Nee
079	54	p.283 Hoofdvaarweg Lemmer -Delfzijl: Deze vaarweg wordt van oudsher ook gebruikt door de recreatievaart. Wanneer mogelijk worden alternatieve routes aangeraden voor de recreatievaart. Met het toelaten van steeds grotere beroepsvaartschepen zijn de afgelopen jaren meer ongevallen geweest, m.n. aanvaringen beroepsvaart-infrastructuur. Van belang is om de veiligheid van alle vaarweggebruikers, inclusief de recreatievaart, in acht te nemen en reëel te zijn over de maximum grote van schepen die bij de dimensionering van de vaarweg en kunstwerken past.	De hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl wordt conform het Bestuurlijk Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (BO-MIRT) en met prioriteit op de veiligheid en vlotheid van het verkeer aangepakt.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
079	55	p. 285 Recreatie: Om de verkeersveiligheid te verbeteren en de vaarweg beter te benutten, hebben Rijkswaterstaat en de brancheorganisaties maatregelen ontwikkeld om recreatievaart en beroepsvaart op de drukke kanalen waar nodig en mogelijk te scheiden. Wordt hier Varen doe je Samen bedoeld? Indien ja, dit graag aangeven. Gezien dit met scheepvaartverkeer te maken heeft, logisch om dit bij Vlot en veilig verkeer/scheepvaart te benoemen. Bij recreatie worden cruiseschepen vermeld. Dit is een vorm van beroepsvaart (personenvervoer). Wanneer de aangegeven nieuwe/zwaarder type walstroom wordt aangelegd, dan ook slim meekoppelen met stroomvoorzieningen voor recreatievaart. Bij sommige kanalen vindt ook groei van oeverrecreatie plaats, bijvoorbeeld stadstranden, wandel/fiets/hardlooppaden. Bij kanalen die onderdeel zijn van een corridor voor de beroepsvaart is communicatie over veiligheid van belang. Bij kanalen als het Merwedekanaal in de stad Utrecht is meer ruimte voor verschillende vormen van waterrecreatie.	Er wordt inderdaad “Varen doe je samen” bedoeld, dit zal in de tekst aangegeven worden. Wat betreft uw opmerking over deze tekst bij het hoofdstuk Vlot en veilig verkeer over water: De taken van Rijkswaterstaat zoals opgenomen in hoofdstuk 15 betreffen de rijkswaterstaatwerken, rijkswateren en rijksvaarwegen. Er is voor gekozen in de gebiedshoofdstukken het beleid en beheer voor de meer specifieke watersystemen gerelateerde onderwerpen op te nemen. Het generieke beleid en beheer dat in de andere delen (waaronder hoofdstuk 15 Vlot en veilig Verkeer over water) is opgenomen geldt tevens voor de gebieden. Wat betreft uw opmerking over cruiseschepen: Dit is terecht. Cruiseschepen vallen onder de categorie Beroepsvaart. Dit is toegevoegd in de tekst.	Ja
079	56	Financiering Het is niet duidelijk hoe het zit met de financiële dekking voor RWS-maatregelen uit het Uitvoeringsprogramma en voor de maatregelen uit de tabel van het NWP.	Zie antwoord op deelzienswijze 044-12.	Nee
080	1	Zur strategischen Umweltprüfung (UVP) teile ich Ihnen mit, dass hierzu meinerseits keine Aussage getroffen werden kann. Weitere Belange der Bundeswehr sind durch Ihre Plannungen nicht betroffen. Im Ergebnis stelle ich fest, dass ich aus militärischer Sicht keine Bedenken gegen den Entwurf des Niederländischen Nationalen Wasserprogramms 2022-2027 und dessen strategischer Umweltprüfung habe.	Herzlichen Dank für Ihr Interesse und Ihre Reaktion auf den Entwurf des niederländischen Nationalen Wasser Programms (NWP). Wir haben Ihre Rückmeldung zur Kenntnis genommen.	Nee
080	2	Ich möchte Sie bitten, mich am weiteren Verfahren zu beteiligen.	Vielen Dank für Ihre Mitwirkung. Sie werden über den Antwortvermerk über das verabschiedete niederländische Nationale Wasser Programm und seine Anhänge informiert.	Nee
081	1	Im Rahmen des Konsultationsprozesses erhalten sie hiermit die Stellungnahme des NLWKN zu den Plänen sowie der Strategischen Umweltprüfung, insbesondere zu den grenzüberschreitenden Umweltauswirkungen, um die Hinweise im Rahmen der Abwägung und der Planungsentscheidungen zu berücksichtigen. Das vorgelegte umfangreiche Programm enthält viele Teile mit einer Relevanz für deutsche Gewässer (u.a. Bewirtschaftungspläne 2022-2027, Maßnahmenprogramm inklusive SUP, MSRL Maßnahmen und einen Entwurf zur marinen Raumordnung mit allen Nutzungen und Planungen). Das Programm hat in weiten Teilen aber eine übergeordnete raumordnerische Betrachtungsebene, die es erschwert konkrete Betroffenheit abzuleiten. Dies vorausgeschickt und möchte ich auf folgende Themen hinweisen, die eine Wirkung auf die niedersächsischen Gewässer entfalten können und sehe hier im Rahmen von konkreten Maßnahmenplanungen weitere Beteiligungserfordernisse bzw. Abstimmungsbedarf:	Herzlichen Dank für Ihr Interesse und Ihre Reaktion auf den Entwurf des niederländischen Nationalen Wasser Programms (NWP). Wir freuen uns darauf, die internationale Zusammenarbeit im Rahmen der bestehenden beratenden Foren fortzusetzen und zu verstärken.	Nee
081	2	Themen aus der SUP mit internationalem Belang (1/3): Nutzung von grenznahen Grundwasserressourcen: Aufgrund europäischer Gesetzgebung sind die konzipierten Maßnahmen grundsätzlich positiv zu bewerten, was aber grenznahe Abstimmungsprozesse im Einzelfall, insbesondere hinsichtlich Grundwassermenge, nicht ausschließt.	Das niederländische Nationale Wasser Programm (NWP) und damit auch die Strategische Umweltprüfung (SUP) für den NWP enthalten keine neuen oder konkreten politischen Bestimmungen für die Nutzung von Grundwasserquellen. Wenn es konkrete Pläne für die Grundwasserentnahme in der Nähe der deutschen Grenze gibt, wird man sich darüber in der Tat abstimmen, sofern diese zu grenzüberschreitenden Auswirkungen führen könnten. Diese Auswirkungen werden bei der Entscheidungsfindung für konkrete Grundwasserentnahmeprojekte geprüft.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
081	3	Themen aus der SUP mit internationalem Belang (2/3): Managementmaßnahmen WRRL sind innerhalb der Flussgebiete nicht genau verortet. Somit ist im Einzelnen nicht erkennbar, welche Maßnahmen tatsächlich internationalen Belang haben könnten, wobei in der Regel von positiven Effekten auszugehen ist. Grundsätzlich wäre dies insbesondere bei folgenden Maßnahmen denkbar: o Verbreiterung von Gewässern o Realisierung der Fischpassierbarkeit an Bauwerken o Reduzierung von Einträgen aus diffusen Quellen	Es stimmt, dass die Maßnahmen zur Flussbewirtschaftung im Rahmen der Strategischen Umweltprüfung (SUP) für das niederländische Nationale Wasser Programm (NWP) nicht ausreichend konkret sind, um die möglichen grenzüberschreitenden Auswirkungen zu bestimmen. Die genauen Standorte, der Umfang und damit die möglichen grenzüberschreitenden Auswirkungen dieser Maßnahmen werden sich erst in Folgeverfahren herausstellen. Eine grenzüberschreitende Koordinierung wird daher vor allem in den nachfolgenden Umweltprüfungsverfahren erforderlich sein, in welchen die Auswirkungen dieser Maßnahmen untersucht werden.	Nee
081	4	Themen aus der SUP mit internationalem Belang (3/3): Maßnahmenprogramm Große Gewässer: Im Ems-Dollart wird ein Praxisversuch zur Schlickablagerung vorbereitet und durchgeführt, um den zu hohen Schlickanteil zu reduzieren. Hier ist von positiven Effekten auch auf den deutschen Teil des Gewässers auszugehen.	In der Strategischen Umweltprüfung (SUP) für das niederländische Nationale Wasser Programm (NWP) wurden die Auswirkungen des gesamten Programmatischen Ansatzes für große Gewässer („Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW)“) in allgemeiner Form hinsichtlich der Auswirkungen und der Zielerreichung untersucht. Im Rahmen des Programmatischen Ansatzes für große Gewässer wurde in der Tat ein spezielles Unterprogramm für die Schlicksedimentation im Ems-Dollart in die Wege geleitet. Es werden in diesem Unterprogramm verschiedene Alternativen innerhalb eines Umweltprüfungsverfahrens untersucht, das sich spezifisch mit der Schlicksedimentation des Ems-Dollarts befasst. Die Maßnahmen und Ergebnisse des Umweltprüfungsverfahrens werden in einem Projektplan zum niederländischen Wassergesetz für den Ems-Dollart („projectplan-Waterwet Eems-Dollard“) erfasst und tragen zu den Zielen des mehrjährigen adaptiven Programms Ems-Dollart 2050 („Meerjarig Adaptief Programma Eems-Dollard 2050“) (ED2050) bei.	Nee
081	5	Themen aus dem Nordseeprogramm: Öl und Gasexploration inklusive Leitungsbau o Insbesondere im Grenzbereich und bei grenzüberschreitenden Lagerstätten werden Erkundung, Installation und Förderung mit entsprechender Beteiligung der deutschen Genehmigungsbehörden und entsprechender UVP durchgeführt (Beteiligungserfordernis u.a. LBEG, NLWKN und NLPV).	Bei der Erdöl- und Erdgasexploration in Grenzgebieten werden die geltenden völkerrechtlichen Bestimmungen berücksichtigt.	Nee
081	6	Themen aus dem Nordseeprogramm: CO2 Einlagerung in erschöpften Lagerstätten o Insbesondere im Grenzbereich und bei grenzüberschreitenden Lagerstätten werden Erkundung, Installation und Verpressung mit entsprechender Beteiligung der deutschen Genehmigungsbehörden und entsprechender UVP durchgeführt Beteiligungserfordernis u.a. LBEG, NLWKN und NLPV).	Zurzeit sind keine Entwicklungen im Grenzgebiet zu Deutschland geplant. Sollte es in Zukunft zu Entwicklungen im Grenzgebiet kommen, werden Beteiligte aus Deutschland selbstverständlich miteinbezogen.	Nee
081	7	Themen aus dem Nordseeprogramm Windparks und Kabeltrassen o Insbesondere im Grenzbereich und bei möglichen Wirkungen werden Erkundung, Installation und Betrieb mit entsprechender Beteiligung der deutschen Genehmigungsbehörden und entsprechender UVP durchgeführt (Beteiligungserfordernis u.a. NLWKN und NLPV). o Bestehende grenznahe Windparks haben ein entsprechendes Beteiligungsverfahren durchlaufen. o Zahlreiche grenznahe Suchgebiete werden bei Nutzung entsprechende Beteiligung mit UVP durchlaufen müssen.	Entsprechend der derzeitigen Praxis wird bei Projekten für Windparks und der damit verbundenen Anlandung im Grenzgebiet zu Deutschland der Kontakt zu den zuständigen deutschen Behörden gesucht.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
081	8	Themen aus dem Nordseeprogramm: Militärische Übungsgebiete o Grenznahes Gebiet in Nordholland könnte Auswirkungen auf Schutzgebiet und Nationalpark nordwestlich von Borkum haben – NLWKN und NLPV sind ggf. bereits bei einer entsprechenden Ausweisung und Genehmigung beteiligt worden, da das Gebiet bereits besteht. o Unklar ist, wo neue Militärische Gebiete geplant sind.	Der betreffende Truppenübungsplatz besteht seit Jahrzehnten. In diesem Bereich sind vorerst keine Änderungen zu erwarten. Neue Truppenübungsplätze sind in der Nordsee während der Planungsperiode nicht vorgesehen. Im Zusammenhang mit den künftigen Möglichkeiten für neue Windparks wird noch untersucht, ob eine Mehrfachnutzung des betreffenden Truppenübungsplatzes möglich ist.	Nee
081	9	MSRL Maßnahmen (1/2) Hier sind die meisten Maßnahmen auf einer übergeordneten Betrachtungsebene beschrieben. Eine Verortung und Konkretisierung erfolgt meist nicht. Daher ist eine direkte Betroffenheit der niedersächsischen Küstengewässer nicht zu beurteilen. Da die überwiegende Anzahl an Maßnahmen den deutschen Maßnahmen sehr ähnlich sind, ist aber eher von Synergieeffekten und positiven Wirkungen auf Habitate und marine Arten des Küstengewässers auszugehen.	Die Abstimmung der Maßnahmen im Rahmen der Meeresstrategie-Rahmenrichtlinie (MSRL) für die Niederlande, erfolgt im Rahmen von OSPAR. In der Tat gibt es Ähnlichkeiten zwischen den deutschen und niederländischen Maßnahmen. Wir teilen daher Ihre Ansicht, wonach Synergieeffekte zu erwarten sind.	Nee
081	10	MSRL Maßnahmen (2/2) Die Beschränkungen bodenberührender Fischerei auf 12,7 % der Meeresfläche (15% in 2030) ist dagegen eine sehr konkrete Maßnahme mit Kartendarstellung der Lage und Größe der Gebiete. Auch hier werden aus Sicht des NLWKN positive Effekte für die niedersächsischen Küstengewässer erwartet.	Positive Auswirkungen sind in der Tat zu erwarten.	Nee
081	11	Ich bitte um weitere Beteiligung im Beteiligungsprozess.	Vielen Dank für Ihre Mitwirkung. Sie werden im Rahmen des Antwortvermerks über das verabschiedete niederländische Nationale Wasser Programm und seine Anhänge informiert.	Nee
082	1	In the document, Summary of the Sea for the National Water Program mentions the spatial reservation for 27 GW Wind at Sea, which among others can affect nature. Migratory bird species, transiting from/through Holland towards Scandinavia might have migration pathways, which intersect with the areas reserved for wind energy in the North Sea. Development across these areas therefore has the potential to form a significant barrier to species movement, leading to increased collision risk or increased energetic requirements for bird species to divert around the areas for developments of wind energy. The developments areas may also lead to displacement from foraging- and resting areas. Plans and subsequent projects concerning wind farms could affect migratory birds for which Denmark has a particular responsibility to ensure and protect and thus we would like to be kept informed in the further process of the plan.	The Summary of the Supplementary Strategic Environmental Assessment on the North Sea Plan contains a paragraph on transboundary environmental effects. Calculations have been made on expected collisions and the effect on bird populations. Also the effects on Marine Protected Areas, both in the Netherlands and in neighboring countries including Denmark, have been considered. In an online meeting on 9 December 2021 with neighboring North Sea countries such as Denmark these findings were discussed. The Netherlands will keep the neighboring countries informed about our plans and subsequent projects concerning wind farms, in particular with regard to transboundary (ecological) effects.	Nee
083	1	Thank you for the opportunity to comment on the Draft National Water Programme 2022-2207 of the Netherlands. We would like to emphasise that we very much welcome the planned expansion of offshore wind energy. The ambitious goals are extremely important for climate protection.	Thank you for your interest in and response to the Draft NSRP. Your input has been duly noted.	Nee
083	2	Due to the geographical proximity of search areas 5 and 6 to existing and planned German offshore wind farms and areas in the German MSP 2021, we request close coordination with the Federal Maritime and Hydrographic Agency and the Federal Ministry for Economic Affairs and Energy to ensure efficient planning of wind farm areas on both the Dutch and the German sides and in order to avoid conflicts, e.g. with respect to wake effects and cables.	Search area 5 (east) has been designated as wind farm area. Since more space than needed for 10,7 GW has been designated, it is not yet clear to which extent wind farm zone 5 (east) will be occupied by wind farms. In our further planning process, it is agreed that close cooperation with the Federal Maritime and Hydrographic Agency and the Federal Ministry for Economic Affairs and Energy is needed, and we will act accordingly. This cooperation can also include issues related to the search areas 5 (median strip) and 6. This areas have not been designated but remain search areas for windfarms to be realized after 2030.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
083	3	Moreover, the development of an energy hub, possibly on an artificial island, is of interest for Germany. The possibility to connect the hub with the German energy systems should be discussed from an early development stage.	The national government will start an exploration to demonstrate the usefulness and necessity of an energy hub, possibly in the form of an artificial island. And, if such usefulness and necessity is demonstrated, it will start preparations (research and explorations) during this planning period for a decision about such a hub. Stakeholders and neighbouring countries will be involved in this process at an early stage.	Nee
084	1	Wir danken für die Zusendung und die Gelegenheit zur Stellungnahme. In dem Planungsraum gibt es deutsche Fischereiaktivitäten im Rahmen der Gemeinsamen Fischereipolitik der EU auf der Basis von traditionellen Zugangsrechten. Durch die geplanten Maßnahmen sehen wir diese Rechte betroffen. Zum heutigen Zeitpunkt möchten wir folgende Anmerkungen machen:	Herzlichen Dank für Ihr Interesse und Ihre Reaktion auf den Entwurf des Nordseeprogramms („Programma Noordzee (PNZ)“). Ihr Beitrag wurde zur Kenntnis genommen.	Nee
084	2	1. In der Bekanntmachung wird erläutert, dass auf und in der Nordsee viele Nutzungen, wie Windenergiegewinnung, Naturentwicklung, nachhaltige Fischerei, Schifffahrt und Sand-abbau in einem ausgewogenen Verhältnis ermöglicht werden müssen. Dabei ist zu berücksichtigen, dass die Fischerei in den Räumen traditionell seit längerem ausgeübt wird, während andere Nutzungen mit ihren Raumansprüchen invasiv vordringen und bestehende wirtschaftliche Nutzungen verdrängen. Dies ist nur möglich mit einem angemessenen und fairen Interessenausgleich. Dazu müssen konkrete Verhandlungen aufgenommen werden, um diese Fairness beiderseitig feststellen zu können. Dies kann nicht einseitig durch eine Regierung entschieden, sondern sollte in der niederländischen Tradition des „Polder-modells“ durch offene und faire Verhandlungen aller Beteiligten herbeigeführt werden.	Sie weisen in Ihrer Stellungnahme daraufhin, dass die im Entwurf des Nordseeprogramms („Programma Noordzee (PNZ)“) enthaltenen Pläne, Einfluss auf die Nutzer anderer Mitgliedsstaaten haben. Dazu müssen die notwendigen Rahmenwerke durchlaufen werden. Für die Einführung von Erhaltungsmaßnahmen, die die Fangmöglichkeiten einschränken, wurde in der Gemeinsamen Fischereipolitik ein Verfahren zur internationalen Harmonisierung festgelegt. Die Mitgliedstaaten, die ein Interesse am Fischereimanagement haben, werden daran beteiligt.	Nee
084	3	2. In der SUP wird dann auf die Notwendigkeit der Aktualisierung des Maßnahmen-programms der MSRL, Teil III hingewiesen. Demnach sind Schutzmaßnahmen gegen bodenstörende Fischerei auf 8.032 km² erforderlich. Diese Maßnahme wird anschließend als positiv für die Natur und den Meeresboden und negativ für die Berufsfischerei bewertet. Bei der räumlichen Reservierung für 27 GW Windenergie auf See erfolgt die Bewertung: Sie hat Auswirkungen auf die Natur und verschiedene Nutzungsfunktionen, wie Fischerei und Bergbau. Warum sind für diesen Eingriff, im Gegensatz zur Fischerei, keine negativen Auswirkungen auf die Natur und den Meeresboden angeführt? Hier sind die Unterlagen offensichtlich interessengeleitet und nicht vollständig in der Darstellung der Fakten und Entscheidungsgrundlagen.	Auch die negativen Auswirkungen der Ausweisung von Suchräumen auf die Meeresfauna und -flora sowie den Meeresgrund werden untersucht. In der ergänzenden Strategischen Umweltprüfung (SUP) werden die Auswirkungen der Ausweisung von 27 GW Windenergie auf See auf die Meeresfauna und -flora sowie die Auswirkungen auf andere Raumnutzungen / Raumfunktionen in der Nordsee untersucht. Diese Auswirkungen werden auch in Folgeverfahren, zum Beispiel bei Entscheidungen über den Bau von Windparks, genauer untersucht. Die Auswirkungen der Bauarbeiten auf Meeresfauna und -flora sowie den Meeresgrund werden darin sicherlich ebenfalls untersucht.	Nee
084	4	3. Es sollen im Rahmen einer Cutter-Vision „Ressourcen reserviert werden, um die Fischerei in eine kleinere, nachhaltigere und profitable Industrie in einer sich verändernden Nordsee zu transformieren.“ Gleichzeitig muss auch sichergestellt werden, dass die „Verkleinerung“ zu einem endgültigen Abbau von Fischereikapazitäten führt und nicht zu einer Verlagerung in andere Länder. Wir möchten betonen, dass das Multi-Use-Prinzip hier der richtige/einzig mögliche Weg ist. D.h. auch in den Windparks muss künftig Fischerei zugelassen werden. Sollte sich als Ergebnis einer fairen Analyse und Bewertung tatsächlich herausstellen, dass es zu einer Verkleinerung der Fanggebiete und zu einer Reduzierung der Flottenkapazität in der Fischerei kommen soll, dann muss es dabei einen vollständigen und angemessenen Ausgleich geben, der dem Wert der Fischerei gerecht wird.	Bis auf weiteres ist die Schleppnetzfischerei in den Windparks in der niederländischen AWZ nicht erlaubt. Es gibt jedoch Möglichkeiten für passive Fischerei und andere Formen der Mitbenutzung. Der niederländische Kutter-Ansatz („Kottervisie“) zielt auf eine kleinere und nachhaltigere niederländische Fischereiwirtschaft ab. Er beruht jedoch auf mehreren Überlegungen, nicht nur dem Bau von Windparks. Der errechnete Wert der gegebenenfalls zu sperrenden Gebiete für die Schleppnetzfischerei, basiert auf historischen Daten und wird verwendet, um mögliche Gebiete für Windenergie auf See mit einer Nutzung im Rahmen der Fischereiindustrie zu vergleichen. Dies lässt sich nicht direkt in Ertragseinbußen für (einzelne) Fischer umrechnen, da diese auch anderswo fischen können. Ein direkter, an den Wert der Flächen, gebundener Ausgleich ist daher nicht möglich.	Nee
084	5	4. Bei der Umsetzung von Multi-Use-Ansätzen darf es zu keiner allzu engen Beschränkung (nur Korb- und Reusenfischerei, bzw. nur Fanggeräte ohne jegliche Bodenberührung) für die Fischerei in Windparks kommen. Das Prinzip der Lizenzen, um die begrenzten Ressourcen nachhaltig zu bewirtschaften, ist sinnvoll.	In Windparks gibt es keine Bodenfischerei.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
084	6	5. Es muss als prioritäres Planungsziel angesehen werden, Fanggebiete in größtmöglichem Umfang zu erhalten. Ob die Ausweisung von Naturschutzgebieten jede Art von Fischerei ausschließen muss, sollte hinterfragt werden. Wir weisen ausdrücklich auf die zukünftig wachsende Bedeutung von Fischerei und Fischerzeugung bei der Transformation der Welternährung, hin zu einer „Planetary health diet"(Lancet – EAT 2019) mit einer klimagerechten Ernährung der Menschheit, hin. Im Ergebnis soll daraus eine Steigerung der Produktion und des Konsums von Fischereierzeugnissen um 50 % resultieren. Aus unserer Sicht ergibt sich daraus die Verpflichtung, fischereiliche Ressourcen auch tatsächlich im Rahmen der Nachhaltigkeit zu nutzen.	In Ihrer Stellungnahme plädieren Sie für nachhaltige Nahrungsmittel und die Bedeutung von Fisch in diesem Zusammenhang, um das Fischereimanagement unter dem Aspekt der Nachhaltigkeit zu betrachten. Dies steht im Einklang mit den Überlegungen der Gemeinsamen Fischereipolitik und wird daher auch von den Niederlanden unterstützt.	Nee
084	7	6. Sollte es im Ergebnis trotzdem zu der Notwendigkeit kommen, Fanggebiete zu reduzieren und Fischereitechniken zu verändern, dann sollten nicht nur Hilfen beim endgültigen Ausstieg angeboten werden, sondern auch Hilfen bei der Umstellung, z. B. auf andere Fischereimethoden, die auch innerhalb der Windparks ausgeübt werden können.	Siehe die Antwort auf die Ziffer 084-2.	Nee
084	8	Abschließend müssen wir darauf hinweisen, dass durch die fortschreitende Industrialisierung der Nordsee und dem anhaltenden Verlust von Fanggebieten im gesamten EU-Meer die betriebliche und persönliche Betroffenheit der Akteure derart zunimmt, dass die Konfliktpotenziale und die Konfliktbereitschaft naturgemäß zunehmen.	Sie stellen fest, dass der Druck auf den Raum zu einer Quelle von Konflikten wird und dass die Einbeziehung von Interessengruppen wichtig ist. Es wird anerkannt, dass dies in der Tat ein Problem darstellt, und die Bedeutung der regionalen Zusammenarbeit mit allen Akteuren wird hervorgehoben.	Nee
085	1	Via deze brief brengen wij graag een aantal urgente onderwerpen onder uw aandacht specifiek voor de situatie in de provincie Limburg, over wat nog vereist is en wat wij nog onvoldoende of niet terugzien in het NWP. Het Waterschap Limburg doet dit als aanvulling op de zienswijze van de Unie van Waterschappen (red: dit is zienswijze 44) op het NWP.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
085	2	Verder onderschrijven wij de zienswijze op het NWP voor de periode 2022-2027 ingebracht door onze buren, de Brabantse waterschappen en provincie Noord-Brabant, waarin extra aandacht wordt gevraagd voor onder andere de specifieke aspecten van de droogteproblematiek op de hoge zandgronden, het versterken van de grondwaterstrategie, de benodigde regierol van het Rijk ten aanzien van nutriënten en opkomende stoffen en de afstemming met onze buurlanden.	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen, zie de verdere beantwoording van zienswijze 018, waar u zelf aan refereert.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
085	3	Ultieme stresstest wateroverlast en hoogwaterbescherming We worden steeds vaker geconfronteerd met de gevolgen van weerextremen. Na de droogte van afgelopen jaren hebben wij half juli 2021 in Limburg dé ultieme stresstest voor waterkwantiteit doorlopen. In grote delen van onze provincie zijn vele inwoners getroffen door de extreme wateroverlast, met grote schade tot gevolg. In onze buurlanden zijn tientallen dodelijke slachtoffers te betreuren. Ook in het Heuvelland stonden we voor een situatie die niet 'slechts' als wateroverlast moet worden geduid, maar gezien de omvang van de afvoer en vooral de stroomsnelheid van het water zeker ook de waterveiligheid raakte. Langs de Maas hebben de maatregelen die zijn getroffen na de overstromingen van 1993 en 1995 (keringen én rivierverruiming) erger voorkomen. Met maatregelen die reeds zijn uitgevoerd als de Grensmaas, Lateraal Kanaal West, dijkversterking Neer en Ooijen-Wanssum hebben we laten zien dat onze inspanningen en methoden werken. Maar nog niet overal is de hoogwaterbeschermingsopgave langs de Maas voltooid, waarbij wij willen benadrukken dat daarvoor een "krachtig samenspel tussen dijkverbetering en rivierverruiming", zoals vastgelegd in het Delta programma nodig is, een uitgangspunt dat wij missen in het beleid voor de Maasvallei in het NWP. Dit vraagt ook de nodige aandacht van het Rijk om de waterveiligheidsopgave in de Maasvallei te realiseren.	Uw suggestie is in het NWP overgenomen, de volgende zin wordt ingevoegd: ''Het hoogwater in de zomer van 2021 benadrukt de urgentie van een krachtig samenspel tussen dijkversterking en rivierverruiming.'	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
085	4	De toekomst: wateroverlast Limburg specifiek Momenteel focussen we ons op de nazorg en herstel. Daarnaast zien wij ook de noodzaak om vooruit te kijken naar toekomstige maatregelen voor een veilig, klimaatbestendig, duurzaam en gezond Nederland waarbij ook aandacht nodig is voor de specifieke situatie in Limburg. Maatregelen in Limburg vereisen een eigen, integrale aanpak door de unieke ligging in de grensregio en de geaccidenteerdheid van het terrein in met name het heuvelland van Zuid-Limburg dat nergens anders te vinden is in Nederland. De provincie ligt in het dal van oude gebergtes; Ardennen en de Eiffel. In Limburg komt het water van vier kanten: als neerslag uit de lucht, via de snelstromende beken (ook uit Duitsland en België), als afstromend regenwater vanaf de hellingen in en ten slotte vanuit België en Duitsland via beken en de Maas. De stroomsnelheid van het water in hellend gebied maakt dat de wateroverlastproblematiek ook de waterveiligheid raakt: er kunnen slachtoffers vallen door het snelstromende water. Wij hebben een gebiedsgerichte aanpak 'Water in Balans' ontwikkeld die aangrijpt op de verschillende oorzaken van wateroverlast in Limburg en die we in samenwerking met betrokken partijen uitvoeren. Op basis van gezamenlijk onderzoek n.a.v. de watercrisis in juli, zijn wij tot de conclusie gekomen dat er meer nodig is. De klimaatverandering dwingt ons, in navolging van het Deltaprogramma, het watersysteem en de ruimtelijke inrichting aan te passen. Water moet een sturend element zijn bij niet alleen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, maar ook bij de herinrichting van de ruimte en het watersysteem. Provincie en waterschap constateren dat het, naast "Ruimte voor de Rivier" voor het hoofdsysteem, nodig is om te komen tot een programma "Ruimte voor de Beek" voor de regionale oppervlaktewateren, waarmee niet alleen een bijdrage kan worden geleverd aan het tegengaan van wateroverlast en droogte maar waarmee ook fysisch-chemische en ecologische waterkwaliteitsdoelen worden gediend. In het ontwerp van het dit najaar vast te stellen Waterbeheerprogramma en Waterprogramma hebben wij dit reeds als ambitie verankerd. Specifiek aandachtpunt is dat de wet niet voorziet in een verantwoordelijkheid voor de (niet permanent watervoerende) voorzieningen die het waterschap in Zuid-Limburg beheert voor het tegengaan van wateroverlast veroorzaakt door afstromend regenwater van hellingen. Wettelijke verankering daarvan is dringend gewenst.	De minister van IenW heeft naar aanleiding van de recente gebeurtenissen in Limburg een beleidstafel ingericht met partijen van rijk en regio om lessen te trekken uit wat er is gebeurd. en vervolgens te bezien welke verbeteringen in het beleid noodzakelijk zijn om in de toekomst beter gesteld te staan voor extreme situaties. Hierbij wordt specifiek naar Limburg en de Limburgse situatie gekeken èn ook naar de lessen die hier voor heel Nederland uit getrokken kunnen worden. Het gaat hierbij om zowel wateroverlast als waterveiligheidsproblematiek. Suggesties die u doet ten aanzien van een programma "ruimte voor de beek" kunnen hierbij worden meegenomen. Met betrekking tot uw aandachtspunt over het ontbreken van een wettelijke verankering van sommige voorzieningen die het waterschap beheert, kan ik u het volgende aangeven. Over de duiding van sommige typen regenwaterbuffers in het wettelijk systeem en de bevoegdheden die daarbij zouden moeten horen zijn we recent in gesprek getreden. Die analyse en het gesprek daarover vraagt een zorgvuldig proces met meerdere belanghebbende partijen. Het NWP vormt geen aanleiding om vooruit te lopen op eventuele uitkomsten van de analyse en het gesprek daarover.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
085	5	Wateroverlast: wat vragen wij? De situatie waarmee wij maar vooral onze burgers in juli 2021 zijn geconfronteerd benadrukt dat een voortvarende aanpak van de wateroverlast nodig is. Nieuwe internationale klimaatmodellen laten zien dat extreme neerslag steeds vaker te verwachten is. De aanpak van wateroverlast was reeds door ons in gang gezet maar behoeft versnelling en een uitbreiding om de kans op enorme schade zoals die nu is opgetreden aanzienlijk te verkleinen. Hierbij vragen wij het volgende. • Rol Rijk: De opgave om ons land, ook in het regionale watersysteem, voldoende klimaatrobuust te krijgen zien wij als nationale opgave die meer dan ooit onderdeel vormt van de Nationale delta-aanpak. De benodigde versnelling en uitbreiding van de regionale aanpak vraagt om nadere aandacht voor deze problematiek in het NWP en het Nationale Deltaprogramma, als vertrekpunt voor het regionale water- en ruimtelijk beleid en de uitvoering daarvan. Daarbij pleiten wij voor verankering van een programma voor “Ruimte voor Beek”, geldend voor heel hoog Nederland, in het NWP en Deltaprogramma waarin een landelijk kader wordt gegeven voor de opgave om de beekdalen klimaatrobuust in te richten (met synergie met o.a. waterkwaliteitsdoelen) en waarin wordt voorzien in en gezamenlijke financiering van deze opgave. Daarnaast vragen wij van het Rijk ondersteuning in het grensoverschrijdende overleg met onze buurlanden over de aanpak van wateroverlast.	Zoals in het vorige antwoord aangegeven wordt een beleidstafel ingericht. De door u genoemde punten kunnen hierbij aan de orde komen, om gezamenlijk, op basis van analyse tot adviezen over deze onderwerpen te komen. Eén van de werksporen richt zich specifiek op de internationale samenwerking. In dit werkspoor kan gezamenlijk (Rijk en regionale partijen) bezien worden waar in het grensoverschrijdende overleg extra inzet nodig is.	Nee
085	6	Gezamenlijke aanpak; De beleidstafel wateroverlast en hoogwater in oprichting, dient het vehikel te zijn om te komen tot een gezamenlijke aanpak van Rijk en regionale partijen en de reeds lopende aanpak van wateroverlast in de regio te versnellen. Wij vragen om een vooral actiegerichte beleidstafel.	In en na de zomerperiode is met alle betrokken partijen gewerkt aan een gezamenlijke vormgeving en invulling van de beleidstafel. Partijen geven aan dat bij de evaluatie van de gebeurtenissen in Limburg concrete adviezen moeten worden ontwikkeld voor de korte termijn. Er wordt daarom naar gestreefd binnen enkele maanden zicht te krijgen op de eerste adviezen. Deze eerste resultaten worden verwacht in een tussenrapportage begin 2022. De resterende periode van het totaal van één jaar wordt gebruikt om tot definitieve adviezen voor verbeteringen te komen. De gevonden verbeteringen c.q. versnellingen worden vertaald in concrete adviezen qua inhoud, aanpak en doorlooptijd die worden belegd bij bestaande organisaties. De beleidstafel is een tijdelijk gremium en wordt na een jaar opgeheven. Op deze manier zijn Limburg en de rest van Nederland op korte termijn al beter voorbereid op de gevolgen van een periode van extreme neerslag in de toekomst.	Nee
085	7	Waterkwaliteit: wat vragen wij? Naast wateroverlast en hoogwaterbescherming staat Nederland voor grote opgaven ter verbetering van de waterkwaliteit en de termijn waarbinnen daaraan op grond van de Kaderrichtlijn aan belangrijke onderdelen van die opgave moet zijn voldaan (2027) nadert. • Groter belang KRW; De omvang en urgentie van de KRW opgave is naar onze mening in het NWP onderbelicht. Zo behoeft de realisatie van de nutriëntendoelen, zeker in het stroomgebied van de Maas, nog een forse inspanning.	Naast de genoemde PlanMER voor het NWP is er is een ex-ante analyse uitgevoerd voor de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027. De ex-ante analyse heeft als doel de huidige toestand van de waterkwaliteit en het verwachte doelbereik in 2027 in beeld te brengen, op basis van de meest recente informatie en plannen. De ex-ante analyse laat zien dat de waterkwaliteit verder verbetert, maar dat er in delen van het land nog een opgave is om tijdig aan de eisen van de KRW te voldoen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water van 22 november 2021 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de resultaten en eventuele aanvullende stappen. Tevens zijn hierin de juridische risico’s beschreven van het niet tijdig halen van de doelen van de KRW.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
085	8	Rijksregie nutriëntenaanpak vanuit landbouwgebied: Wij ondersteunen de oproep in de Brabantse zienswijze om Rijksregie op de aanpak van nutriënten vanuit landbouwgebied. Die regie dient een samenhangend kader te vormen voor de verschillende opgaven die de landbouw raken zoals Nitraatrichtlijn, Kaderrichtlijn Water, stikstof/ Natura 2000, aanpak gewasbeschermingsmiddelen en het klimaatrobuust maken van watersysteem en ruimtelijke inrichting. Samenhang zal niet alleen synergie opleveren in de uitvoering maar ook een toekomstperspectief bieden voor de sector en daarmee bijdragen aan het draagvlak voor maatregelen.	Zie de integrale beantwoording van zienswijze 018.	Nee
085	9	Versterken betrokkenheid Rijk grensoverschrijdend: De opgave(n) kunnen we alleen samen oppakken met regionale, nationale en buitenlandse partners en is meer dan ooit, onderdeel van de Nationale delta-aanpak. Intensievere samenwerking met België en Duitsland is een must om verder te komen. Wij ondersteunen de constatering in de Brabantse zienswijze dat inzet van het Rijk in agendering van de nutriëntenopgave in internationaal overleg nodig blijft. In het internationaal overleg dat wij voeren constateren wij dat in de buurlanden op hoger niveau besluiten zijn genomen die het halen van de nutriëntendoelen belemmeren maar die wij op ons niveau onvoldoende effectief ter discussie kunnen stellen.	Zie beantwoording deelzienswijze 010-2.	Nee
085	10	Herziening toelatingsbeleid gewasbeschermingsmiddelen: in het grondwater constateren wij een toename van verontreinigingen met antropogene stoffen, elk afzonderlijk vaak onder de norm, zoals de (resten van) gewasbeschermingsmiddelen. De cumulatieve effecten van deze 'vergrijzing' van het grondwater, onder andere op de drinkwatervoorziening, baart zorgen. Wij verzoeken u om het toelatingsbeleid voor gewasbeschermingsmiddelen zodanig te herijken dat daarin rekening kan worden gehouden met cumulatieve effecten.	Zie beantwoording deelzienswijze 063-7.	Nee
085	11	Samenvattend Het NWP gaat uit van integraal samen werken. Wij vragen juist dat: een versterking van de aanpak van de grote opgaven waar wij gezamenlijk voor staan. Enerzijds ten aanzien van het klimaatrobuust maken van ons watersysteem; niet alleen om herhaling van de grote schade die in juli van dit jaar is ontstaan zoveel mogelijk te voorkomen, maar ook om de droogteschade waarmee we in voorgaande jaren zijn geconfronteerd, tegen te gaan.	Uw oproep wordt onderschreven.	Nee
085	12	En anderzijds betreffende de opgaven voor waterkwaliteit. Van het Rijk vragen wij daarbij een samenhangend landelijk kader en financiële middelen, in aanvulling op de investeringen die regionale partijen reeds inzetten.	In de Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027, als bijlage bij het NWP, staat het waterkwaliteitsbeleid van rijk en regio beschreven. Er is een ex ante analyse uitgevoerd voor de Ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen. Voorafgaand aan het Wetgevingsoverleg Water is de Tweede Kamer geïnformeerd over de resultaten en eventuele aanvullende stappen. (Kamerstuk 27625-555).	Nee
086	1	Wanneer de sluis bij Kornwerderzand wordt aangepast moeten de aansluitende vaargeulen tussen de sluis en de havens op diepte zijn om ook van de vergroting van de sluis gebruik te kunnen maken. In verschillende gremia zijn hier afspraken over gemaakt. En hoewel Flevoland geen ondertekenaar is van deze overeenkomsten, is de toekomst van de Flevolandse havens wel afhankelijk van de interpretatie, doorvertaling en uitvoering van de afspraken in de overeenkomsten. Deze afspraken zijn ons inziens echter onvoldoende door vertaald in het ontwerp Nationaal Waterplan 2022-2027.	In het gebiedshoofdstuk IJsselmeergebied wordt vermeld dat werkzaamheden van Rijkswaterstaat o.a.het op diepte houden en brengen van vaarwegen betreft. Dit wordt in relatie gebracht met de benodigde verdiepingen op onderdelen vanuit de verruiming van het sluiscomplex Kornwerderzand. Daarnaast wordt in het kader van bereikbaarheid, door de schaalvergroting van de scheepvaart, de behoefte onderschreven de werven en onderhoudsbedrijven hiervoor bereikbaar te maken door o.a. enkele vaargeulen te verdiepen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
086	2	Vaargeul Urk- Ketelbrug (Botterrak) In de Bestuursovereenkomst Verruiming Sluiscomplex Kornwerderzand zijn afspraken gemaakt over het uitdiepen van de vaargeulen in het IJsselmeer. Hier wordt expliciet de vaargeulen van Kornwerderzand naar de havens van Urk genoemd. Dit betreft de oude haven van Urk en de in ontwikkeling zijnde Maritieme Servicehaven. Het is voor de provincie Flevoland essentieel dat de verruimde vaargeulen in het IJsselmeergebied worden benoemd, conform het figuur in de Bestuursovereenkomst Verruiming Sluiscomplex Kornwerderzand (scope van de te verdiepen vaargeulen in het IJsselmeer, zie afbeelding). De provincie Flevoland is in overeenstemming met het Rijk bezig de Maritieme Servicehaven te realiseren. De toegangsgeul van deze haven sluit aan op het Botterrak. Volgens de bestuursovereenkomsten bijbehorende kaart met scope is het Botterrak onderdeel van de te verdiepen vaargeulen. Om de toekomstige bereikbaarheid van deze haven te borgen, is het belangrijk - en verzoeken wij hierbij - dat het Rijk de garantiediepten en profielen voor het Botterrak en de andere vaargeulen in het IJsselmeergebied onderdeel maakt van het Nationaal Waterplan, net als voor de Waddenzee en de rivieren wordt gedaan.	In het gebiedshoofdstuk IJsselmeergebied wordt vermeld dat werkzaamheden van Rijkswaterstaat o.a. het op diepte houden en brengen van vaarwegen betreft Dit wordt in relatie gebracht met de benodigde verdiepingen op onderdelen vanuit de verruiming van het sluiscomplex Kornwerderzand. Daarnaast wordt in het kader van bereikbaarheid, door de schaalvergroting van de scheepvaart, de behoefte onderschreven de werven en onderhoudsbedrijven hiervoor bereikbaar te maken door o.a. enkele vaargeulen te verdiepen.	Nee
086	3	Vaargeul Harlingen-Kornwerderzand (Boontjes) De vaargeul Harlingen-Kornwerderzand (Boontjes) is voor Flevoland belangrijk omdat deze voor de Flevolandse havens een schakel in het netwerk is. Wanneer de sluis is aangepast en ook de vaarwegen naar de havens op diepte zijn, is Flevokust Haven bereikbaar voor Short Sea Shipping richting de Noordzee en Oostzee. In de Agenda voor het Waddengebied 2050 zijn afspraken gemaakt over het op diepte brengen en houden van de Boontjes. Echter, de tekst zoals nu opgenomen in het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 geeft onvoldoende garantie voor de bereikbaarheid in de toekomst. Wij vragen u daarom deze aan te passen conform de eerder gemaakte afspraken.	De betreffende tekst in het NWP is in lijn gebracht met de letterlijke tekst van de Agenda voor het Waddengebied 2050. Voor de vaarweg Boontjes betekent dit dat de huidige dimensies ten aanzien van diepte -3.80 m. NAP en breedte 100 m. in principe worden gegarandeerd gedurende de looptijd van het NWP (2022 tot en met 2027). Alleen de eerder met de regio afgesproken evaluatie van de onderhoudspilot van vaarweg Boontjes kan verandering brengen in de onderhoudssituatie. De met de regio afgesproken kostenverdeling van de onderhoudspilot wordt gehandhaafd en de evaluatie wordt in 2022 gewoon uitgevoerd overeenkomstig antwoord 6 van de voormalige minister op Kamervragen van 20 juli 2020: “Er zal in 2022 aanvullend economisch, morfologisch en ecologisch onderzoek worden uitgevoerd, waarmee de kosten, baten en de gevolgen voor de Waddenzee voor zowel de kortere als de langere termijn inzichtelijk worden gemaakt”. Bij deze evaluatie zullen niet alleen de overheden worden betrokken maar ook de (belanghebbende) stakeholders, namelijk de havens en de Coalitie Wadden Natuurlijk. Op basis van de evaluatie wordt bepaald hoe de onderhoudssituatie van vaarweg Boontjes er vanaf 2023 tot met 2027 precies uit zal zien.	Ja
087	1	De Belgische overheid bedankt u voor de kennisgeving van het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 en de bijlagen daarvan, alsook van het milieueffectenrapport en de passende beoordeling. Het onderstaande antwoord komt voort uit de nationale consultatie tussen de verschillende betrokken overheidsdiensten. Om tot deze bijdrage te komen, is bovendien een publieksconsultatie georganiseerd, die liep van 15 juni tot 15 september 2021. Graag brengen wij de volgende onderwerpen aan.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse in en reactie op het Ontwerp-NWP. Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
087	2	Grensoverschrijdende samenwerking 1.Wij verwelkomen de nadruk die de Nederlandse overheid legt op het grensoverschrijdend karakter van het gebruik van en de natuur en het ecosysteem binnen het Nederlands deel van de Noordzee. Dit komt in het bijzonder tot uiting in hoofdstuk 1.5 Relatie met internationale verdragen en richtlijnen. Wij engageren ons om nauw met Nederland te blijven samenwerken binnen de verschillende internationale gremia die genoemd worden.	Uw voornemen voor nauwe samenwerking wordt gewaardeerd, binnen en buiten de verschillende internationale gremia. Zie ook antwoord op deelzienswijze 087-3 over gezamenlijk bilateraal overleg.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
087	3	Het bilaterale overleg tussen Nederland en België willen wij graag verder uitwerken, in het bijzonder voor thema's als de bescherming van het mariene milieu, de scheepvaart en de mariene ruimtelijke planning. Bijzonder overleg is onder meer mogelijk rond: - de maatregelen binnen de aan elkaar grenzende offshore windmolenparken om een meer efficiënt, duidelijker en beter handhaafbaar regelgevend kader in te stellen; - het afstemmen op elkaar van het beheer van de Natura 2000-gebieden, in het bijzonder de Nederlandse en Belgische gebieden Vlakte van de Raan; - de samenwerking rond visserijmaatregelen, zowel op beleidsniveau als ter ondersteuning van de wederzijdse uitwisseling van kennis en ervaring; - de samenwerking betreffende de commerciële scheepvaart in het algemeen en de scheepvaartroutes in het bijzonder; - Het terugdringen van marien zwerfvuil, via een brede en stroomgebiedsgerichte aanpak.	De Belgische federale overheid kan een uitnodiging verwachten voor een gericht ambtelijk overleg, zodra het Programma Noordzee 2022-2027 definitief door Nederland is vastgesteld.	Nee
087	4	Een onderwerp van nauwere samenwerking dat wij aan dit hoofdstuk zouden willen toevoegen is de stroomlijning van de grensoverschrijdende consultatie n.a.v. plannen en projecten die milieueffecten kunnen hebben op het grond- of zeegebied van het buurland, in uitvoering van: - Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's; - Richtlijn 2014/52/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 tot wijziging van Richtlijn 2011/92/EU betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten.	Nauwere samenwerking en nadere stroomlijning van de grensoverschrijdende consultatie heeft zeker onze aandacht en zullen ook onderdeel zijn van de publicatie van milieueffectrapportages die op het NWP volgen. Eén daarvan is de aanvulling op het PlanMER voor het aanvullend Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027. Deze aanvulling is 9 november 2021 gepubliceerd.	Nee
087	5	Passende beoordeling (1/2) 2.In de passende beoordeling wordt geen melding gemaakt van het Belgische habitatrichtlijngebied Vlakte van de Raan. De impact op het aangrenzende Nederlandse habitatrichtlijngebied Vlakte van de Raan wordt wel geëvalueerd. Het zou passend zijn om een toelichting te krijgen bij de evaluatie dat er geen (significant) effect te verwachten valt van het ontwerp Programma Noordzee 2022-2027. De impact op buitenlandse Natura 2000-gebieden moet immers ook meegenomen worden bij een passende beoordeling. Bij de verdere uitvoering van dit Programma door middel van andere plannen of projecten zouden wij het bovendien verstandig vinden om in de passende beoordeling ook het Belgische habitatrichtlijngebied Vlakte van de Raan mee te nemen.	Het klopt dat de impact op buitenlandse Natura 2000 gebieden ook meegenomen moeten worden bij een Passende beoordeling. Er is geen directe ruimtebeslag op het Belgische habitatrichtlijngebied Vlakte van de Raan te verwachten. Er zijn daarentegen wel effecten op de doelsoorten van de vlakte van de Raan. Deze zijn in de aanvulling op het PlanMER voor het aanvullend ontwerp Programma Noordzee 2022-2027 nader geëvalueerd in een aanvullende passende beoordeling. Deze aanvulling is 9 november 2021 gepubliceerd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
087	6	Passende beoordeling (2/2) Wij nemen akte van de melding in hoofdstuk 2.3 (red: van de Passende beoordeling) Cumulatie van effecten dat een beschouwing over cumulatieve effecten op verschillende niveaus van de voornemens nog niet mogelijk is in deze passende beoordeling, in het bijzonder omdat de aard, omvang, locatie en timing van de projecten die op grond van de voornemens in het NWP kunnen worden uitgevoerd in de meeste gevallen nog onzeker zijn. Niettemin zou het nuttig zijn om deze korte melding, bestaande uit twee paragrafen, meer uit te werken. Dit kan bijvoorbeeld volgens het stramien dat ook gebruikt is voor de strategisch milieueffectenbeoordeling van het Belgische ontwerp van marien ruimtelijk plan voor de periode 2020-2026, tevens uitgevoerd door Arcadis. Dit stramien staat schematisch weergegeven op p. 63 Strategische milieubeoordeling van het ontwerp marien ruimtelijk plan. De manier waarop hiermee omgegaan wordt bij de uitwerking van deze beoordeling wordt als volgt beschreven (p. 64 Strategische milieubeoordeling van het ontwerp marien ruimtelijk plan): Veel activiteiten zijn op zich dus MER-plichtig en werden reeds onderworpen aan een MER-procedure (o.a. windparken, ontginning, kustveiligheid) of zullen (o.a. toekomstige projecten binnen de zones voor commerciële en industriële activiteiten) in afzonderlijke milieueffectenrapporten in detail bestudeerd worden (project-MER). Om de onzekerheden zo veel mogelijk op te vangen, wordt gebaseerd op bestaande plan- en project-MERs in de Belgische zeegebieden, monitoringsrapporten en internationale literatuur. Gezien het planmatig karakter van de voorgestelde nieuwe ontwikkelingen, kunnen deze slechts in beperkte mate meegenomen worden in een kwantitatieve effectvergelijking tussen de verschillende alternatieven. Eenzelfde redenering wordt aangehouden voor mogelijke cumulatieve en grensoverschrijdende effecten. Zij worden vermeld, en waar mogelijk wordt gerefereerd naar bestaande project-MERs, maar binnen de scope van het plan-MER worden zij op een algemeen niveau behandeld, gezien het voorliggende MRP een plan is waar de projectdetails niet in opgenomen zijn. Indien gewenst, kunnen wij u dit document nasturen. Voor de opstelling van deze Belgische Strategische milieueffectenbeoordeling baseerde men zich dus op de bestaande plan- en project-MERs, de monitoringrapporten en de internationale literatuur en werden deze effecten op een algemeen niveau behandeld. Op die manier werden de onzekerheden zoveel mogelijk opgevangen.	Dank voor uw reactie. Mocht u in de gelegenheid zijn, dan kunt u de Belgische strategische milieueffectbeoordeling van het Belgische ontwerp van marien ruimtelijk plan voor de periode 2020-2026 delen. De cumulatieve effecten van de aanwijzing van zoekgebieden voor windparken op zee zijn nog verder onderzocht in het Aanvullend Milieueffectrapport (PlanMER) en de Aanvullende Passende beoordeling voor het Aanvullend Ontwerp Programma Noordzee 2022-2027. Deze zijn op 9 november 2021 gepubliceerd.	Nee
087	7	Specifieke opmerkingen 3.In Deel B, hoofdstuk 15: “Vlot en veilig verkeer over water” van het Ontwerp Nationaal Water Programma 2022-2027 staat op p. 170 vermeld, als laatste zin in het gele kader: Waar een tunnel niet mogelijk of haalbaar is, is een zo hoog mogelijke beweegbare brug een alternatief (minimaal 11,35 meter ten opzichte van de maatgevende hoogwaterstand voor de scheepvaart).	Uw reactie is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
087	8	4.Betreffende Deel C, hoofdstuk 19: “Zuidwestelijke Delta”, p. 220, juicht het Vlaamse Agentschap Maritieme Dienstverlening en Kust toe dat de Gemeenschappelijke Nautische Autoriteit vernoemd wordt in deze uiteenzetting. De vraag is om ook de Permanente Commissie meer in de verf te zetten voor wat de Vlaamse bevoegdheden betreft. Men zou hiervoor een voorbeeld kunnen nemen aan de passage omtrent de Vlaamse-Nederlandse Scheldecommissie (VNSC). Dit samenwerkingsverband tussen Nederland en Vlaanderen wordt meer uitgelicht in de tekst door de toelichting van zijn taken.	Aan hoofdstuk 19 ‘Zuidwestelijke Delta’’, onderdeel Vlot en veilig verkeer over water, paragraaf ‘Nautisch beheer in het Scheldegebied’ is een alinea toegevoegd over de Vlaams-Nederlandse samenwerking in de Permanente Commissie.	Ja

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Anwoord/standpunt	Aanpassing NWP
087	9	Wij kijken ernaar uit om onze grensoverschrijdende samenwerking rond ons maritieme en mariene beleid in het algemeen en het Nationaal Water Programma 2022-2027 in het bijzonder nog te versterken.	Hartelijk dank voor uw getoonde interesse en reactie op het Ontwerp Nationaal Water Programma. Wij kijken er naar uit om binnen de bestaande overleggremia onze internationale samenwerking voort te zetten en te versterken.	Nee
088	1	Thank you for your consultation which we received on 19 March 2021 about the above and its Environmental Report (ER). We have reviewed these documents in relation to our main area of interest for the historic environment in Scotland. In our response to the scoping for the assessment of this programme (dated 27 November 2019) we noted that we were content that any proposals or policies from the programme were unlikely to have a significant effect on the historic environment in Scotland. We remain of this view and therefore have no further comments to offer. None of the comments contained in this letter constitute a legal interpretation of the requirements of the Environmental Assessment (Scotland) Act 2005. They are intended rather as helpful advice, as part of our commitment to capacity building in SEA.	Thank you for your response. Your conclusion is shared that the programme is unlikely to have a significant transboundary effect.	Nee
089	1	We do not anticipate any significant transboundary effects and can confirm that we have no comments on this SEA consultation.	Thank you for your response. Your conclusion is shared that the programme is unlikely to have a significant transboundary effect.	Nee

Dit is een uitgave van
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Maart 2022